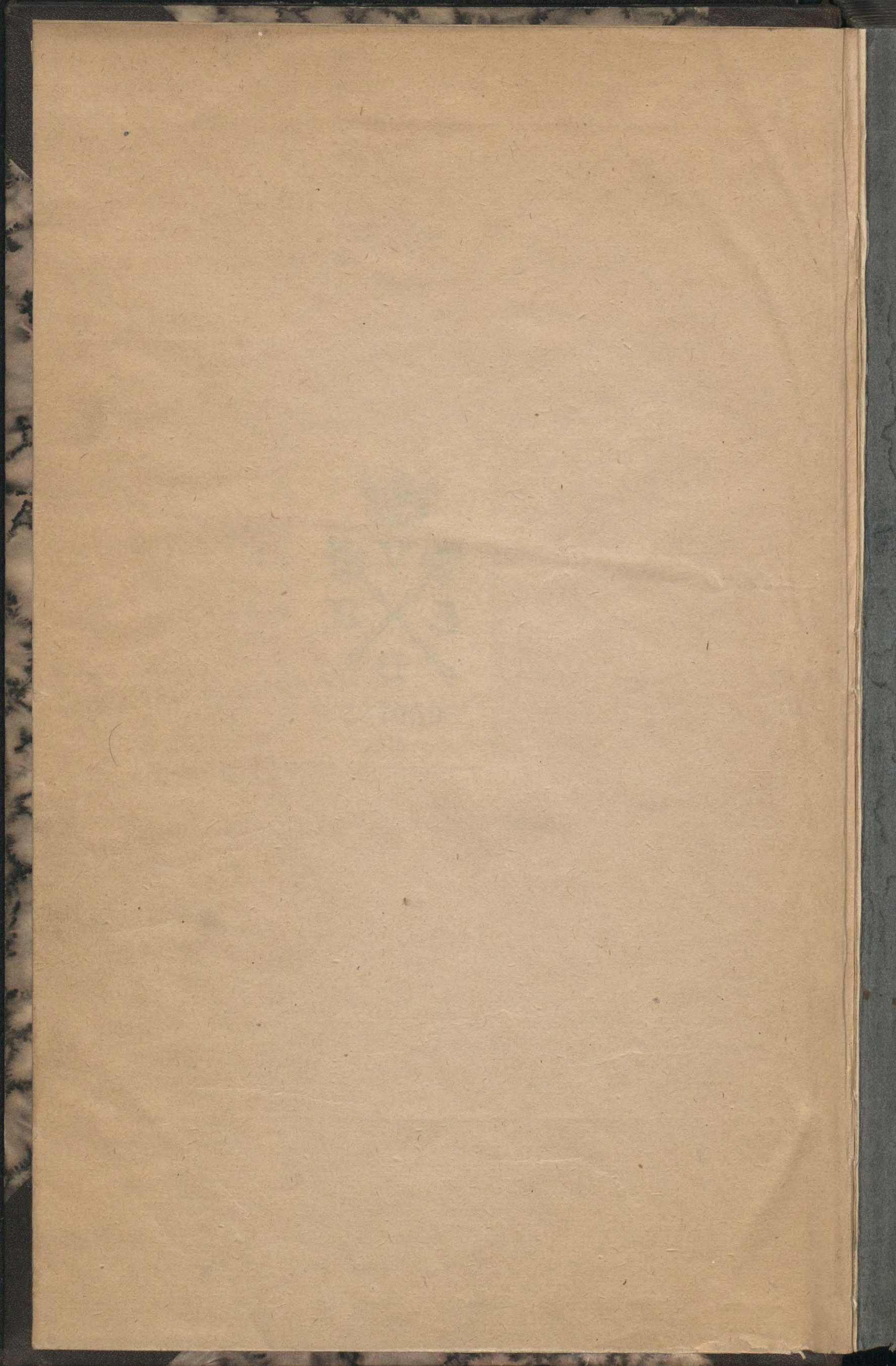


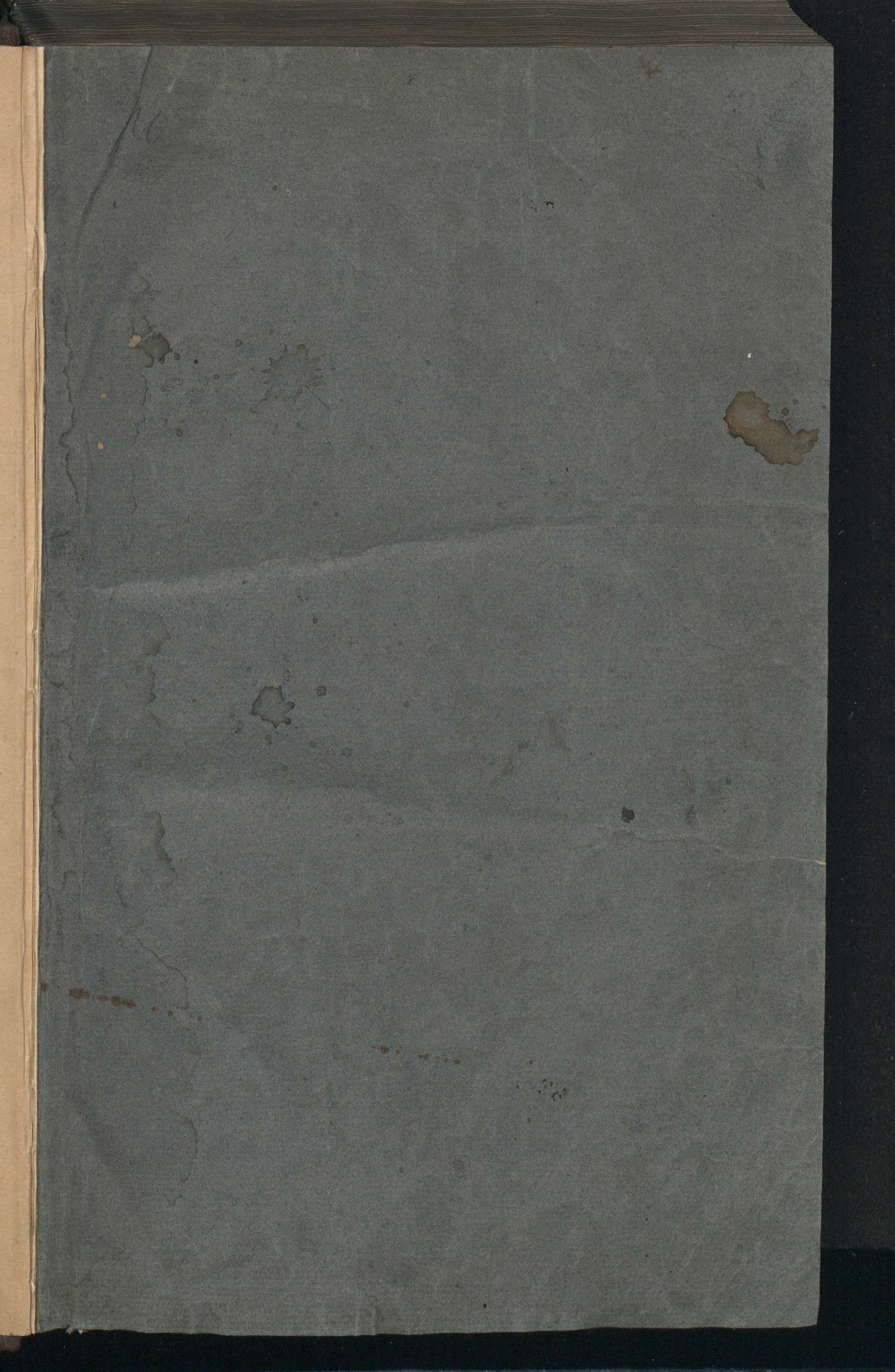


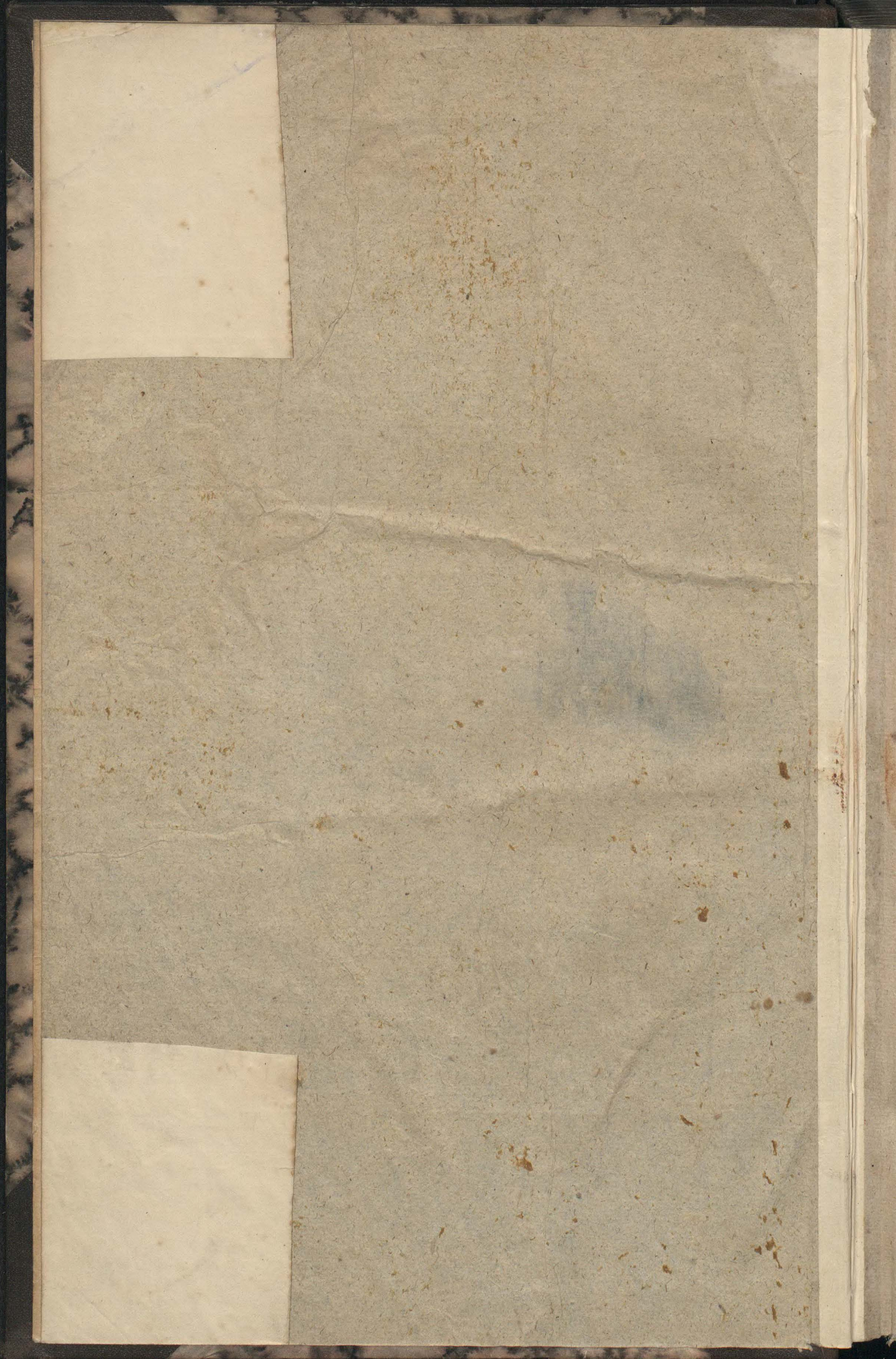
224959

Mag. St. Dr.

ski
RIA







HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV
VLADISLAI IV
AD PACEM OLIVENSEM VSQVE
LIBRI IX
SEV
ANNALES

REGNANTE
IOANNE CASIMIRO,
POLONIARVM SVECIAEQVE REGE,
AB ANNO MDCXLVIII VSQVE AD ANNUM MDCLX
AVCTORE
LAVRENTIO IOANNE RYDAWSKI,
EQVITE POLONO,
CATHEDRALISECCLESIAE OLOMVCENSIS CANONICO, SACRAE CAESAREAE
MAIESTATIS AC SERENISSIMI LEOPOLDI GVILIELMI ARCHIDVCIS
AVSTRIAE CONSILIARIO.

EX MANY SCRIPTO
CELEBERRIMAE BIBLIOTHECAE ZALVSCIANAE
EDIDIT,
NOTAS, VBI OPVS VIDEBATVR, ET HISTORIAM IN COMPENDIO
AB ANNO MDCLX VSQVE AD ANNUM MDCLXVIII
ADIECIT AC PRAEFATVS EST

LAVRENTIVS MIZLERVS
PHILOS. ET MEDICINAE DOCTOR, IN SERENISSIMI REGIS POLONIARVM
AVLA CONSILIARIVS ET MEDICVS, ACADEM. MOGVNTINAE SCIENTIARVM
VTILIVM IN MEDICIS ET HISTORICIS SOCIVS ORDINARIVS, NEC NON SOCIETATIS
SCIENTIARVM MVS. IN GERMANIA SENIOR.



CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO.

VARSAVIAE ET LIPSIAE
ANNO MDCCLV
SVMP TIBVS MIZLERIANIS.

INSTITUTION POLONIAE
V. L. A. D. I. S. I. I. V.
L. I. B. R. I. X.

A. N. N. A. L. E. S.

IOANNES CASIMIRUS

ANNO MDCCXVI VROCLAVII

LAVETIO LOANNI KOWATSKI

CAUSAM HANC PROPTER VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI

224959

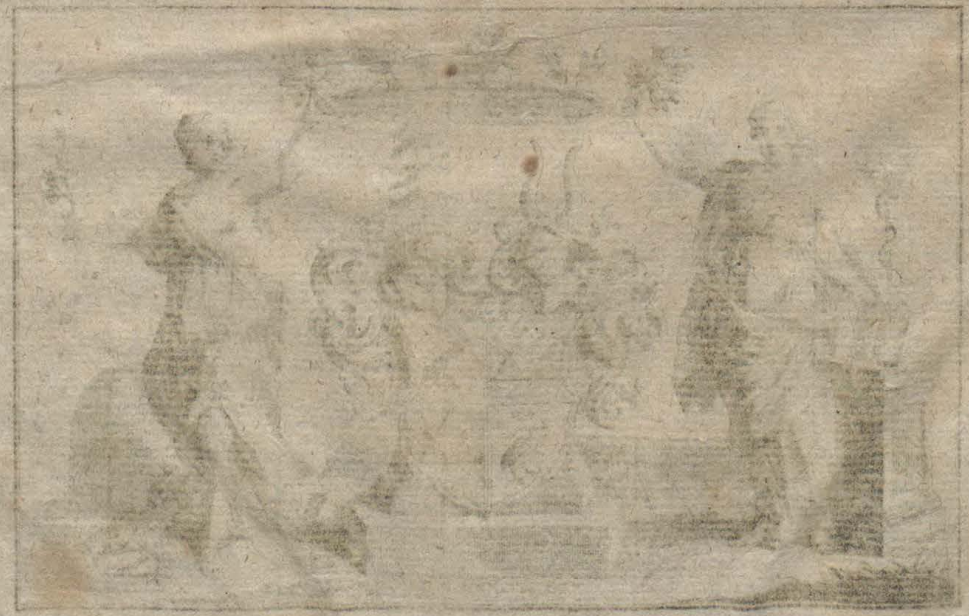
CELEBRATAE LIBRARIAE VROCLAVIAE

NOTA: VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI

IV

LAVETIO LOANNI KOWATSKI

CAUSAM HANC PROPTER VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI



CAUSAM HANC PROPTER VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI

VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI

CAUSAM HANC PROPTER VITIUM IN NOMINE S. CASIMIRI

SERENISSIMO
POTENTISSIMOQVE PRINCIPI
AC DOMINO,
D O M I N O
AVGVSTO TERTIO

DEI GRATIA
REGI POLONIARVM
MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE
PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KYIOVIAE
VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE
SMOLENSCIAE, SEVERIAE
CZERNICHOVIAEQVE:

NEC NON
HAEREDITARIO DVCI SAXONIAE
ET PRINCIPI ELECTORI
RELIQVA,

DEMISSISSIME HOS ANNALES

D. D. D

LAVRENTIVS MIZLERVS.

SEPTENTRIONIS
POTENTISSIMOQUE PRINCIPIS
AC DOMINO
D O M I N O
AVGVSTO TERTIO


DEI GRATIA
REGI POLONIAE
MAGNO DUCI LITHVANIAE, RUSIAE
LITHVANIAE, MAGNOLITHVANIAE, KYVIAE
VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE
SMOLNIAE, SEVERIAE
CERNICHOVIAE

NEC NON
HABEDITARIO DUCI SAXONIAE
ET PRINCIPIS ELECTORI

DE MISSISSIMIS NOS ANNALES
D D D
LAURENTIVS MILETIVS

SERENISSIME
AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER

AC DOMINE LONGE INDULGENTISSIME,

 *T*anta *TV*A est, SERENISSIME AC POTEN-
TISSIME REX, *erga omnes, et TVOS in primis,*
clementia, benignitas atque indulgentia, tantaque erga
literatos homines gratia, ut his fretus, annales IOAN-
NIS CASIMIRI, infelicissimi quondam Poloniarum regis, ante oculos
REGIAE TVAE MAIESTATIS ponere ausus sim. Cumque
vera regnorum historia providentiae diuinae sit speculum, idque regum
intuitu non indignum, eo magis REGIAM TVAM MAIESTA-
TEM

TEM hoc opus, mirum prouidentiae diuinae, rempublicam Poloniam
attinentis, documentum, acceptum habituram confido. Grata infeli-
cium, regis CASIMIRI temporibus, bellorum recordatio nunc omnibus
Polonis esse debet, qui, sub REGIAE TVAE MAIESTATIS
auspiciis, placidissima pace, qua maxime Polonia prae caeteris bonis
opus habeat, tranquille fruuntur. Maxime iucunda certe lectio in-
numerabilium calamitatum, quibus ante seculum Polonia premebatur,
omnibus regni proceribus, nobilibus subditisque accidet, cum nunc,
sub felicissimo TVO regimine, SERENISSIME AC POTEN-
TISSIME REX, ab omnibus his malis se longe abesse felices laeti-
que deprehendant. Maximam partem seruatae reipublicae, regnante
IOANNE CASIMIRO septem ab hostibus, Suecis, Moscouitis, Tartaris,
Cosacis, Prussis, Transylvanis et Valachis, temporis progressu misere
laceratae, Polonia AVGVSTISSIMAE AVSTRIACAE DO-
MVI debet, quae REGIAE TVAE MAIESTATI tam arcte
coniuncta est. Per eundem quoque nexum, accedente potentissima
AVGVSTISSIMAE Russorum IMPERATRICIS amicitia,
Polonia nunquam fuit ab omnibus exteris hostibus tutior firmiorque,
quam nostris temporibus REGIAE TVAE MAIESTATIS cura
studioque. Sed hoc non satis. Vix ullus regum Polonorum tam apte
sciteque procerum discordiam, inueteratum reipublicae malum, singu-
lari prudentia atque humanitate moderari, omniaque tranquilla seruare
sciuit, quam TV, SERENISSIME AC FELICISSIME REX.
Polonia etiam fructus felicissimi TVI regiminis, SERENISSIME
AC POTENTISSIME REX, re vera percipit, quae incolis
aucta, iustitiaque recte administrata, maiora cepit incrementa. Artes,
scientiae, ciuitates, commercia, magis magisque florere incipiunt,
atque in primis musae Polonae, sub REGIAE TVAE MAIE-
STATIS umbra, nouas acquirunt vires, atque ad studendum scri-
bendum.

*bendumque sunt alacriores, id quod omnibus temporibus signo fuit,
singulari quodam ac salutari consilio rem publicam administrari. Recte
inde omnes boni AVGVSTVM TERTIVM diuinitus
Poloniae datum fuisse, summopere gaudent, quae AMANTISSIMO
ET LONGE INDVLGENTISSIMO PATRIAE PATRE,
ad benefaciendum tantum nato, maximis fortunis ornata fruitur.
Hanc ob causam, caeterasque regias MAIESTATIS TVAE exi-
mias virtutes, omnes salutem TVAM quam diutissimam, SERE-
NISSIME AC POTENTISSIME REX, a Deo ter optimo
ardenter efflagitant ac precantur. In vnica enim REGIAE TVAE
MAIESTATIS salute, vniuersae Poloniae salus, innumerabilium
hominum felicitas, consistit, qui omnes quotidie vota pro integra
LONGE INDVLGENTISSIMI PATRIAE PATRIS
Nostri ad seros vsque annos salute nuncupamus. Caeterum et ego,
singulari erga REGIAM TVAM MAIESTATEM pietate du-
ctus, vt meis reipublicae Polonae litterariae inseruiendi conatibus in-
dulgentissime annuere velis, SERENISSIME AC POTENTIS-
SIME REX, supplex rogo, qui, quousque viuam, piis a Deo preci-
bus REGIAE TVAE MAIESTATIS SERENISSIMAE-
QUE DOMVS REGIAE incolumitatem indefinenter efflagitabo,
sicque emoriar*

SERENISSIME AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER
AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,
REGIAE MAIESTATIS TVAE

longe submissus ac fidelissimus subditus

LAVRENTIVS MIZLERVS.

PRIVILEGIUM

Serenissimi ac potentissimi Poloniae Regis, pro

RVDAVSCII annalibus editore MIZLERO.

AUGVSTVS TERTIVS, DEI GRATIA, REX
POLONIAE, MAGNVS DVX LITHVANIAE, RVSSIAE, PRVS-
SIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KIIOVIAE, VOLHYNIAE,
PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE,
SEVERIAE, CZERNICHOVIAEQVE: Nec non HAEREDITA-
RIVS DVX SAXONIAE ET PRINCEPS ELECTOR, etc.

Significamus praesentibus literis Nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum generosus LAURENTIVS MIZLERVS de KOLOF, Philosophiae et Medicinae Doctor, in aula Nostra Consiliarius et Medicus, Academiae Moguntinae scientiarum vtilium in medicis et historicis socius ordinarius, annales IOANNIS CASIMIRI, Poloniarum Regis, auctore RVDAVSCIO, Olomucensi quondam canonico, in scientiarum in Polonia incrementum typis impressam euulgare in animum induxerit, NOBISQVE submisit supplicauerit, vt euitando damna, quibus cum tam exteri, quam indigenae typographi et bibliopolae afficere possent, reimpressionem huius operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam translati ad certum temporis spatium inhibere dignaremur: Nos praefatae supplicationi, vt iustae, benigne annuentes, omnibus et singulis in regno et dominiis nostris existentibus, typographis et bibliopolis mandamus, serio inhibentes, ne praefatum opus, absque consensu generosi editoris, quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non compendium inde confici curare, intra spatium viginti annorum audeant, sub poena mille aureorum Hungaricorum, cuius summae dimidia pars auctori ad resarcienda damna, si casus existat, altera pars dimidia, ad bona opera, secundum iudicium fori competentis adiudicanda, reimpressum vero hocce opus, in quacunque extra regnum typographia confiscationi irrevocabili omnium exemplarium, si talia in regno et dominiis Nostris inuenientur, subesse et praefato editori extradi debere, declaramus. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo regni communiti iussimus. Datum VSCHOVAE die XXVI mensis Maii, anno Domini MDCCLV, regni vero Nostri XXII anno.

AUGVSTVS REX.

Locus
regni sigilli
maioris

ADALBERTVS RAKOWSKI,

S. Regiae Maieft. et sigilli maioris regni Secretarius.

Cancellariatu illustrissimi atque excellentissimi Domini, IOANNIS comitis
in Konskie et Bialaczow a Malachowice MALACHOWSKI, supremi regni
cancellarii, Ostrolencensis etc. capitanei sigillatum.

BENE.

P R A E F A T I O.

„tione leges admirabilem rerum humanarum scenam, videbisque virginem rem-
 „publicam Polonam ciuium suorum diffidiis pessundatam, non gladio, Polonos-
 „que per se ipsos, non per alios de culmine felicitatis cecidisse. Miraberis deinde
 „hostium celeritatem, obstupescas eorundem consilia et arcana. Leges iterum
 „alibi mortuos homines Moschos, longa desidia imbelles, viuos, vt sibi videban-
 „tur, debellasse Lituanos. Tartaros, perustos sole populos nudos ac inermes in
 „aciem produsse, arcubus sagittisque vsos, vicisse aduersariorum fulmina. Reco-
 „gitabis anniuersarios Austriae hostes Suecos per Tua felicia expulsos arma. Da-
 „mnabis Transylvanorum ignauiam, extolles Tuorum virtutem Germanorum.
 „Haec ego Tibi prima spatia imperii ingredienti offero, vicinorum ludos augu-
 „stissimis oculis Tuis sisto. Aliquid enim maius a fortuna et indole Tua expectae
 „Christianus orbis, quam dederit ipse Tibi. Laeta omnium de Te, Augustissime
 „LEOPOLDE, praesagia Europae et omina sunt, fore aliquando, vt in Austria-
 „cos transferas, quod Ottomani, duobus abhinc et vltra saeculis successiue possi-
 „dent orientale imperium, atque ita manu altera orientem, altera occidentem,
 „contingas, ex Europa transiens in Asiam, ex Asia nauigans in Africam, vbi iam
 „ante saeculum Austriaci quoque numinis in gloriosissimo abauo fulgor resplen-
 „duit. Vibra tantum modo generose augusti parentis Tui nondum bene abster-
 „sum mucronem: quaere in sacrilegis visceribus innocuum Tuorum subditorum
 „sanguinem. Cadant victimae Tuo sanctissimo nomini barbarae illae gentes, quae
 „in sua confidunt feritate. Vno verbo: dissipa gentes, quae bella volunt. *Au-
 „gustissimae Maiestatis Vestrae*, humillimus et obsequentissimus seruus et subditus,
 „Laurentius Ioannes Rudawski.

Studio praetereo quae ad hanc dedicationem, tam quod ad stilum, quam
 quod ad sensum, dici possent. Inserui hanc ob causam, vt Rudauscium etiam ex
 dedicatione ad Romanorum imperatorem cognoscas. Scriptura enim est animi
 character. Auctor licet in conscribendis suis annalibus exactus esse videatur, in
 quibusdam tamen locis dormitauit, neque satis accurate scripsit. Haud enim
 facta mentione KORICYNII, quem p. 97 procancellarium regni memorauerat,
 ANDRAEAE TREBICIO, minus regni sigillum collatum fuisse p. 124 dicit, qui scri-
 bere debuisset: Koricynium successisse ANDRAEAE LESCINIO, supremo regni
 cancellario, qui archiepiscopus Gnesnensis factus, in Koricynii autem locum suf-
 fectum fuisse ANDREAM TREBICIVM. Regem in Lituaniam profectum p. 143
 Varsauiam reducem non memorat. Legatos Polonos Stockholmiam venisse, ex-
 ceptos a proceribus regni Sueciae magno cum applausu p. 156 scribit, quos deinde
 p. 158 iterum insulam Oelandiam praeteruectos nuntium Stockholmiam misisse cum
 literis, qui adfuturos legatos nuntiaret, memoriae prodidit. NICOLAVM comi-
 tem OSTOROG p. 226 mortuum dicit, qui deinde dedita Varsauia Vitember-
 gium, Sueciae belli ducem, captiuum Zamoscium deduxit. NICOLAVM PRAS-
 MOVIVM supremum regni cancellarium p. 415, maiorem regni antea secretarium,
 ad tantam inopinato euectum dignitatem memorat; quam tamen antea p. 391, iam
 regni procancellarium, sed non recte, dixerat. Prasmouius enim tempore comi-
 tiorum, anno 1658, primum regni cancellarius et tribus hebdomadis post supremus
 regni cancellarius a rege declaratus fuit. Haec autem nihil habere momenti viden-
 tur, cum ad res maioris ponderis diligentiam adhibuerit accuratissimam. Latini-
 tatem Rudauscii quod attinet, neque mala illa, neque optima, quamuis multa vo-
 cabula barbara, exceptis iis, quibus officia publica designantur, deleuerim, substi-
 tuendo Latiniora. Stilum autem nullo modo mutare neque volui neque debui,
 reiectis tantum quibusdam soloecismis obelo dignis. Maxima mea cura in hoc

P R A E F A T I O.

versabatur, ut scribendi errores, frequentissime a librario commissos, numerumque aliquot millium excedentes, corrigerem, quaeque Rudauscius obscurius pro exteris dixit, explicarem, quaedam etiam, minus recte dicta, refutarem. Sed tam magna fuit scribendi errorum copia, tam multae, quae sensum turbarent, falsae interpunctiones, ut nonnulla, quamuis omni adhibita diligentia, oculorum aciem effugerent, quae pauca lector beneuolus aequi bonique facere velit. Indicem confeci satis copiosum, atque ad vsum ita accommodatum, ut lector momento inuenire possit ea, quae desiderat. In primis familiae, quae illis temporibus Poloniae floruerunt, quae res gestae ab iis fuere, quo tempore mortalitate interceperat, quos in officiis successores habuere, ope huius indicis vno quasi intuitu apparet. Vitio hoc iuste datur Polonorum libris historicis, ut fere ad vnum omnes indicibus careant, quod magnum pro lectoribus incommodum, qui, his deficientibus, tempus, quaerendo certa loca, perdunt.

Quod superest, Rudauscii hi annales manu scripti, venere ad manus consanguinei Ludouici Rudawski, pro tunc ordinarii, conuentus, ut dicitur, custodialis Cracouiensis praedicatoris generalis cum licentia suorum superiorum, anno MDCCXX, die XI Augusti. Ab illo donati cellissimo principi IOSEPHO LVBARTOWICZ CZARTORYSKI, vxillifero supremo M. D. Lituaniae, qui iterum IANVSIO WISNIOWIECIO, palatino Cracouiensi, anno eodem die XXIV Augusti, dono dedit. Inde casu felici celeberrimae bibliothecae Zaluscianae hoc apographum obuenerit, ex qua ad procurandam hanc editionem accepi. Orbis literatus ergo debet classicum hunc historiae Poloniae scriptorem illustrissimo comiti IOSEPHO ANDREAE ZALUSCIO, supremo regni referendario, qui magnum studium omnemque operam in augendas in Polonia scientias gloriose confert, mihi tantum laborem et sumtus, quos in hanc editionem impendi. Vale beneuole lector, et si quid veri inde haurias, porro conatibus nostris faue. Scribebam Varsoviae die XXIV Iunii, anno MDCCLV.



CATA-



BENEVOLO LECTORI
AVCTOR SALVTEM.

Historiam Polonam, temporum elapsorum testem, veritatis lucem, memoriam vitae humanae, vetustatis nuntiam, vitae magistram, exhibeo tibi, candide et beneuole lector. Scio per experientiam omnium retro saeculorum, historicos plerumque culpari ab his, laudari ab illis, idem mihi quoque euenturum fore, certissime polliceor. Affectuum passiones in hunc aut illum prouiores, id efficiunt, ut facilius hodie fabulas legas, quam historias, passim veritate vbique suppressa, quam in exilium pridem egit malitia humana, nouaque rebus nouo Calepino indidit vocabula. Dum superbiam magnanimitatem, prodigalitem liberalitatem, formidinem prudentiam, veritatem odium, appellauit. Nulli hodie vera loqui, vera scribere licet, dominantibus eam calami libertatem pro flagitio vlciscentibus, quasi vero, quod agere libuit, scribere non liceat. Falluntur vero vel maxime dominantes in hoc, quod putent, omnia sibi et in omnes impune licere, nec vllum esse, qui delicta notet, aut errata illorum, vel in vmbra, obseruet. Meminisse potius deberent, quod circa regem Phrygiae, Midam, contigisse fabulosissime narrant veteres. Habuit hic rex asininas aures, et dum semel a chirurgo tonderetur, habere animaduersus est. Rogauit igitur et pecunia emit silentium apud hominem rex. Sed hic, cum diu secretum tenuisset, semel in campis vagus, impatientior arcani, inclinato ad arundinem ore: *arundo*, inquit, *audi*, *rex Midas habet asininas aures*. Res mira, statim hoc verbum ab arundine ad arundinem meare, et omnes clarissime campos resonare: *Rex Midas habet aures asininas*. Gesta principum, siue bona, siue mala, velut in speculo sunt, omnibus patent, ab omnibus notantur. Non potest ciuitas abscondi super montem posita, nec regum gesta in oculis vniuersi orbis fulgentia. Sint saeva licet, ac omnino virtutum cultoribus infesta haec tempora, quibus scribimus. Dicere siquidem verum aut scribere hodie capitale est, nec in ipsos modo auctores saepe saeuunt principes, sed et in libros illorum, delegato ignaris plerumque ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in foro exuantur. Ego his iam praecustoditus, nihilominus in arenam calumniarum descendendo, exemplo aliorum, qui me antecesserunt, et adhuc subsequuntur. Quod si possibile, admonitum candidum lectorem vellem, ut, seposita caeca interim passione, historiam Polonam legat: rem certe desidero, quae meo voto optari potest, haberi non potest. Vale interim amice lector, et memineris, nihil mirum esse, vnum displicere multis. Viennae Austriae, die 20 Septembris M.DC.LX.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

EDITOR.



Annales RUDAVSCII, regnante IOANNE CASIMIRO, Poloniae rege, quos praeterito anno in lucem edere typis impressos promisi, oculis tuis nunc subiicio, benevole lector. Varia habeo, quae dicam, tum quae Rudauscii, tum quae meum qualemcumque attingant laborem. Rudauscius vir integrae fidei, sincerus et probus, scripsit eo tempore, quo omnia exactius scire potuit. Fuit enim anno MDCLVII iam ecclesiae cathedralis Varmiensis canonicus *), quadraginta circiter, quod a vero non abhorret, annos habens. Nullis igitur de rebus, nisi quae aetate sua iam confirmata acciderunt, scripsit. Amor eius singularis erga veritatem, maxima historicorum laus, ex multis locis apparet, ideoque iure inter principes illis temporibus historiarum scriptores ponendus. His autem non obstantibus, naevius tamen non caret. In philosophia enim, mathesi et saniori physica non fuit satis doctus, et hanc ob causam varia, temporum forte illorum errore, superstitiose dixit, miracula et nescio quae prodigia vendicans. Cumque historicus omnino nullius partis esse debeat, Gallos, Suecos, nimium Rudauscium fuisse Austriacum dicturos suspicor, id quod lectoris iudicio discutiendum relinquo. Acerbius etiam saepe in populares suos scripsit, utrum ad rem an falso dixerit, huc iam non pertinet inquirere. Satis est, ea omnia ad nostra non trahi posse tempora, neque etiam inueniri quenquam puto, qui pro maiorum suorum ante saeculum factis respondere possit aut velit, multo minus, qui male ferat, quosdam maiorum suorum ante saeculum male fecisse, id quod omnibus temporibus apud omnes gentes accidit. Opus suum Rudauscius dedicavit augustissimo Romanorum imperatori LEOPOLDO primo, his expressis verbis: „Augustissime imperator, Triumphales commodabis, ut spero, oculos homini umbratico, vicini cognatique regis regnique Austriae Tuae suburbani, tragicos referenti casus, et ab externa dominantium scena venientem, regnorum Tuorum accolam, non grauata, ut spero, in regiam Tuam admittes, Caesarum regumque Phoenix, Augustissime LEOPOLDE. Impendo Tibi, principi meo optimo, tributariam manum, manum nulli vnquam haecenus, nisi Tibi soli a teneris deuotam, et cum conspecto consecratam sole. Nec incomptam hanc Palladem meam augustis Tuis liminibus, caesareis patieris exclusam, quin imo in hac exorientis felicitatis Tuae inauguratione

*) Hoc probat panegyricus, qui extat, sublequenti inscriptione: lugubris panegyricus in solennibus exequiis Augustissimi FERDINANDI III Romanorum imperatoris etc. pie ac religiose ex hoc caduco imperio ad immortalitatem euolu-

tis. Viennae Austriae die 2 Aprilis A. MDCLVII LEOPOLDO, Hungariae Bohemiaeque Regi, a Laur. Ioanne Rudawski, ecclesiae cathedralis Varmiensis canonico, dedicatus.



CATALOGVS
LITERARVM IN POLONIA AMATORVM,
EORVMQVE
QVI VTILISSIMIS RYDAVSCII ANNALIBVS
SVBSCRIPSERVNT,
ORDINE ALPHABETICO.

- A**LOY (Illustris Dom. Ioannes Baptista) Sereniss. Reg. Poloni Consiliarius belli etc.
- ANKWICZ** (Magnif. Dom. Stanislaus) Dapifer palatinatus Cracouiensis et iudex deputatus ad regni tribunal.
- BENZMANN** (nobiliss. Dom. Ioannes) ciuitatis Gedanensis Secretarius.
- BEYNER** (Magnif. Dom. Antonius Ludouicus) Incisor ducatus Samogitiae.
- BIBLIOTHECA** publica gymnasi Elbingensis.
- BRAKENHAVSEN** (Excellens ac spectatissimus Dom. Andreas Theodorus) Consul ciuitatis Elbingensis.
- BVINICKI** (Magnificus Dom. Ioannes) Dapifer Polocensis.
- CHREPTOWICZ** (Magnif. Dom. Ioachim) Dapifer Nouogrodiensis.
- CIESZKOWSKI** (Reuerend. et perillustis Dom. Crispinus) Canonicus cathedralis Leopoliensis.
- DANIELEWICZ** (magnif. Dom. Franciscus) Capitaneus Plotelsensis.
- GILLER** (Nobilissimus Dom. N.) ciuitatis Torunensis Secretarius.
- IABLONOWSKI** (Celsissimus princeps ac Dominus Iosephus Alexander) Palatinus Nouogrodiensis.
- IUNGSHVLTZ** (Excellens ac spectatissimus Dominus Ioannes Ferdinandus) Consul ciuitatis Elbingensis.
- KALINOWSKI** (Perillustis atque excellentissimus Dom. Ludouicus) Starosta Winnicensis.
- KINNER** (b. m. lib. Baro de Scharfenstein) quondam S. Caes. Mai. Minister residens Varfauiae.
- KLEIN** (Nobilissimus ac spectatissimus Dom. Iacobus Theodorus) primus ciuitatis Gedanensis Secretarius, reg. Societatis scientiarum Londini nec non Bononiensis focus.
- KOMOROWSKI** (Reuerendus Dom. Iosephus) Soc. I. Sacerdos.

CATALOGVS RYDAVSCII

- KRENI (Reuerend. atque illustris Dom. Carolus) Canonicus Varfauienfis, consistorii Varfauienf. iudex furrogatus.
- KRIES (Nobilissimus ac spectatissimus Dominus I. Albinus) gymnasii Thorunenfis Professor.
- KROKISIVS (Excellens ac spectatissimus Dom. Ioannes) Consul ciuitatis Marieburgensis.
- KVRNIEWICZ (generosus Dom. Iosephus) Regens castrenfis Vitepscensis.
- LANGE (Magnificus ac spectatissimus Dom. D. Carolus Christianus) Proconsul ciuitatis Elbingensis.
- LEVBNITZ (Illustris atque excellentissimus Dominus Antonius de) Sereniss. Reg. Poloniae camerae Praefectus, et vice-commisarius Gedani.
- LEVSCHNER (Nobilissimus Dom. Christoph. Ernestus) ciuitatis Gedanensis Secretarius.
- LIPSKI (Illustris atque excellentissimus Dom. Thadaeus) castellani Lancienfis filius, S. R. M. camerae Praefectus.
- LISANSKI (Reuerendiss. Dom. Heraclius) Ord. S. Basilii Generalis.
- LVBIENSKI (Reuerendiss. atque illustrissimus Dom. Vladislaus comes) regni Poloniae Notarius, Abbas Paradisiensis etc.
- MALACHOWSKI (Illustrissimus atque excellentissimus Dominus Ioannes comes in Malachowice) supremus regni Poloniae Cancellarius.
- MALACHOWSKI (Perillustris atque excellentissimus Dom. Nicolaus) supr. reg. Pol. cancellarii filius, Starosta Opocinensis.
- MARYANSKI (Honoratus Iosephus Ignatius) mercator Torunenfis.
- MIKVLSKI (Reuerend. atque illustris Dom. Stephanus) Canonicus archicathedralis Leopoliensis.
- MINASOWICZ (Reuerend. atque illustris Dom. Ignatius Petrus) Canonicus Varfauienfis, praepositus Brochowiensis.
- MINASOWICZ (Nobilissimus Dom. Ioan. Epiphanius) S. R. M. Secretarius.
- MÖLLER (Excellens ac spectatissimus Dominus Ioan. Iacobus) Consul ciuitatis Elbingensis.
- NIEMIROWICZ (Illustrissimus atque excellentissimus Dom. Ioannes Szczytt) Castellanus Liuaniae.
- OEHMCHEN (Nobilissimus Dominus Ioannes Nicolaus) Secretarius ciuitatis Gedanensis.
- PAKOSZ (generosissimus Dominus Antonius) Dapiferides Polocensis.
- PODOSKI (Illustriss. atque excellentissimus Dom. comes Iunofza Iosephus) M. D. Liuaniae culinae Praefectus.
- PODOSKI (Reuerendiss. atque illustrissimus Dominus Gabriel Ioannes comes Iunofza) Sere.

ANNALIBVS SVBSCRIBENTIVM.

Serenissimorum regiorum Poloniae principum Cancellarius, praepositus cathedralis Cracouiensis.

PRZEZDZIECKI (Illustriss. atque excellentissimus Dom. Antonius) M. D. Lituaniae Referendarius.

PRZYLVSKI (Reuerendiss. Dom. Ioannes) S. I. Resident. Varsau. prouinciae Polonae superior.

RADLINSKI (Reuerendiss. atque perillustis Dom. Iacobus Paulus) canonicor. regular. ord. Sti. Sepulcri Praepositus generalis infulatus.

RADZIVIL (Celsissimus princeps Stanislaus) Incisor M. D. Lituaniae.

RADZIVIL (celsissimus princeps Vlricus) M. D. Lituaniae magnus stabuli praefectus.

RAMSEY (Nobilissimus Dom. Carolus Ernestus) Secretarius ciuitatis Elbingensis.

REYHER (Nobilissimus Dom. Georgius Adamus) Secretarius ciuitatis Torunensis.

RHODE (Magnificus ac spectatissimus Dominus D. Henricus) Proconsul ciuitatis Elbingensis.

RIHOVEI (Reuerend. Pater Michael) S. I. illustriss. regni supremi Referendarii theologus.

ROGGE (Excellens ac spectatissimus Dom. D. Samuel) Consul ciuitatis Elbingensis.

ROSCISZEWSKI (Reuerendus pater Franciscus) S. I. Rector collegii Nouogrodienfis.

ROSENBERG (perillustis atque excellentissimus Dom. N. de) consiliarius belli intimus Ser. reg. Poloniae etc.

RVDAWSKI (Reuerendus Dom. Lucas) S. I. Sacerdos, typographiae collegii S. I. vice-praefectus.

SCHRÖDER (Magnificus atque excellentissimus Dom. Christianus Gabriel de) ciuitatis Gedanensis consul.

SIEFFERT (Nobilissimus Dominus Sigismundus Michael) Secretarius ciuitatis Elbingensis.

SOBOLEWSKI (generosissimus Dom. Matthias) Succamerarii Varsauiensis filius.

SOLTYK (Reuerendiss. atque illustriss. Dom. Caietanus Ignatius) Episcopus Emausensis, Coadiutor Episcopat. Kiiouiensis et Czernichouiensis.

STADNICKI (Magnificus Dominus N.) Vexillifer Grabowiecensis.

STARZYNSKI (Perillustis atque excellentissimus Dominus Paulus) Starosta Horodlscensis.

STEINHAÜSER (illustris atque excellens Dom. Ioannes Benjamin) Consiliarius et affessor camerae Sereniss. reg. Poloniae.

STOLTZ (nobilis Dom. Samuel Conradus) rei veredariae Praefectus et membrum secundum ordinis ciuitatis Elbingensis.

SZEMBEK (illustrissimus atque excellentissimus Dom. Franciscus) Palatinus Liuaniae.

CATALOGVS RYDAVSCII ANNAL. SVBSCRIB.

SZEPING (illustris atque excellentiss. Dominus Dominicus) Generalis maior exercitus Polon.

SZYBINSKI (Reuerend. Dom. Alexander) scholarum piarum Rector Mederecensis.

SZYDLOWSKI (Magnificus Dom. Theodorus) Iudex castrensis Varfauiensis.

TOLKEMIT (Nobilis Dom. Carolus Fridericus) Patricius Elbingensis.

TYSKIEWICZ (Magnificus Dominus Ioannes) Ciuium Vilenensis, capitaneus Dubienensis.

VNGER (Nobilis Dom. Ioannes) membrum secundi ordinis ciuitatis Elbingensis.

WACHSSCHLAGER (Excellens ac spectatissimus Dom. Georgius Daniel) Consul Torunensis.

WAHL (Nobilissimus Dom. Constantinus Ludouicus) ciuitatis Gedanens. Secretarius.

WIELOWIEYSKI (generosissimus Dom. N.) Notarius castrensis Cracouiensis.

WIENIAWSKI (Magnificus atque excellentiss. Dom. in Puslomi et Nawary Roch) Pincerna Premisliensis, milicum tribunus et commendans legionis equitum regni clauae campestris.

ZABA (Magnificus Dom. Hieronimus Kosciesza) Capitaneus Koszauiensis.

ZABACKI (Magnificus Dom. Iosephus) Subdapifer Nouogrodensis.

ZALVSKI (illustrissimus atque reuerendissimus Dom. Iosephus Andreas comes) supremus Referendarius regni.

De exteris subscriptoribus vix habeo, quod memorem. Nam praeter perillustrem atque excellentissimum Dominum CAROLVM de MILTITZ, Sereniss. Regis Polon. Elect. Saxoniae, camerae praefectum, et honoratum CRÖCKERI, bibliopolae Ienenis viduam nemo subscripsit. Exteri queruntur Polonos neque optimos exteriorum libros emere, id quod tamen ab veritate abhorret, et Poloni meliori iure exteris obiciunt, eos neque optimos Polonorum libros curare.



HISTO.



HISTORIARVM POLONIAE

AB EXCESSV VLADISLAI IV

LIBER I.

LIBRI PRIMI CAP. I.

SYNOPSIS.

Poloniae describitur regnum, tum antiquae gentis recensentur facta. Mentio fit Stephani primi, eiusque memorantur virtutes regiae. In transitu recensentur Sigismundi III infelicitas, atque Vladislai IV triumphus.



Historiam nostrae aetatis Poloniam, non e mentito poetarum, nec tumentis rhetorum stilo, sed nudo gestarum rerum descriptam caractere, posteris traditurus, de motu ciuili, siue Cosacorum perduellium decennali bello, Mahometanorum societate, scribere aggredior. Ampla est seges cui accingor, Cosacorum rebellium inprimis effrenata rabies, Tartarorum auxiliares copiae, caesi integri exercitus, capti duces, collata toties iniquo Marte signa, amissum pene totum vno, recuperatum vero altero anno potentissimum Poloniae regnum. Auulsa per Moschos a corpore regni, cui male coaluerat, Lituania, erepta per Cosacos Russia, direpta per Suecos Hungarosque Polonia, pessundata per Brandenburgicum Borussia, occupata per Moschum Liuania, tentata per Polonos Pomerania, Marchia ac Transiluania.

Exactam historiam temporis tradidit PAVLVS PIASECKI, episcopus Praemisliensis, senator Auctoris regni, a Stephano primo Polonorum rege in Vladislaum quartum: mihi a Io. Casimiro, mens. ultimo per matrem Jagellonide, principium et finis. Tres illi reges, vnus mihi cuius infelicissima tempora memorem: ille vniuersae Europae, ego Poloniae miracula toti orbi seribo. Illi ab infula, mihi ab opere et materia dignitas sit: vtrique in religionem aequalis amor, in patriam fides. Haec enim duo me adigunt, fides et pietas, vt loquar, vt scribam. Mentiantur exteri, imponant aduersarii, nihil mihi tale obici potest, qui sacris iam pridem initiatus nec blandiri possum, nec assentiri cupio. In medio quoque vocationis meae positus, et vitae sanctitatem professus, nec reipublicae Poloniae, aut partium vquam implicitus curis, procul omni animi affectu gesta recenseo, ne aut falsum dicam, aut vera omittam. Seruavi quantum potui et ordinem, temporum regionumque adieci descriptionem, scrutatus sum consilia, non adeo sub profundo defossa, aut in Sacratio abdita, partes, addidi actus, apposui rerum magnarum vna cum causis euentus, probaui et improbaui con-

filia in rebus gestis, modum dicti aut facti obseruans. Hinc nihil mihi, homo caeterum umbraticus, arctago, opera et stylus mea sunt, caetera actorum. Nullam a quopiam expecto mercedem, coelum mihi merces sit, quod tribuat iustus remunerator Deus. Admonitos quoque velim lectores, qui hos labores sua cura dignabuntur, ut qualem illi a me desiderant animi affectum, talem et ipsi ad legendum afferant, seposita interim ad tempus caeca plerumque in hanc aut illam partem factione. Tu nunc supreme rerum rector et arbiter, qui regna et imperia nutu gubernes, tu pacis, tu belli Deus, qui sceptrum de gente in gentem transfers, omnipotens super omnia opera, et mirabilis in potentia tua, tu calamum, tu mentem meam moderare, ut feliciter tuo fauore inchoatos labores ad finem usque deducere possim. Caeterum antequam destinatum mihi aggrediar opus, describenda primo statim in limine, exterorum in gratiam, occurrit Polonia, tum quae regni vbertas, opulentia, vires, et maiestas; repetendus deinde status, qualis sub diuo fuerit Vladislao, quae prima Cosacis rebellandi initia, quae externorum in rempublicam factiones, studia, ac demum aperta odia, quae Polonorum erga Io. Casimirum fides, obedientia, et quale obsequium, quis in aduersis amor et qualis fidelitas.

Poloniae descriptio.

Polonia igitur toto septentrione prouinciarum vberima, ingentibus terrarum spatiis, inter Balthicum et Euxinum porrigitur mare, bonitate soli praebens omnia affatim, quidquid ad opulentiam, commoditates, armorumque robur audeas desiderare. Pascit frugibus totius Balthici littoris, ubi steriles fundi, accolae Belgae, item Scotos, perusta sole Hispanias, ipsam saepius Italiam, atque adeo orbis Deam Romam exitiosa liberat a fame. Plerosque ex his vestit populos, ingenti lanae, lini, cannabis, coriorumque copia, haum armentis Germaniam replet, bellatoribus equos, vicinis maribus classes subministrat ¹⁾. E nemore Litvano aut Borussio nauigatur in Indias, ferro aut plumbo ubique pugnatur Polono ²⁾.

Gesta antiquae gentis Polonae.

Ipsos Polonos bellicosissimos fuisse res eorum gestae testantur, cum inter modica gentis suae initia, ferocissimis collisi populis, victores plerumque euaserint ³⁾, suumque imperium a maris Balthici littoribus, ad ipsum usque Euxinum armis propagarint. In vnum posthac cum Lituanis corpus coaliti, domitis crucigerorum armis, qui vitamque hanc gentem, confociatis Germanici imperii viribus, totos trecentos annos accerrime diuexarint. Almam pacem nacti, incognitum antehac sibi bonum, siue otii dulcedine, siue prospera fortuna emolliti, duras primum, quibus inuicti steterant, militiae suae leges aspernati, mox multum de pristina dimisere ferocia. Post principum suorum genium sequuti varia fuere fortitudinis fama, sed temporum felicitas effecerat, ut in tranquillo imperii statu, dum omnes commoda pacis audius sectantur, iam magis opibus, quam praeclare factis essent conspicui, sat habentes, a benignissimis, ne dicam mollissimis principibus, immensis in dies, et usque etiam damnosis augeri libertatum praerogatiuis. Vnde in immanem delapsi fastum, obliti militiae, domi ciuilibus aestuare factionibus, foris hostium expositi iniuriis torpere, aegre Moschorum sustinentes arma, longe laeque in Lituania grassantia, ab altera vero parte, Crimaeis Tartarorum cohortibus ⁴⁾ Russicas prouincias miserrimum in modum dilacerantibus.

Tan-

¹⁾ In manuscripto, haec verba, incuria, credo, atque ignorantia librarii, continentur: *haum armentis Germaniam replet, bellatores equis, subministrat et in viciniam rotis exercitiis classes*, quae cum inter se discrepantia sint, mutanda duxi.

²⁾ Auctoris tempore, quae de Polonia dixit, vera fuere et recta, nunc autem rerum facie mutata, non omnia sine vlla exceptione credenda. Iam non Polonia classes vicinis subministrat, hoc est, iam non exteris tam stupendam lignorum ad aedificandas naues copiam suppeditat, iam non amplius alios populos vestit, ipsa vestitur ab exteris, suas contemnens opes, peregrinas, incrementum luxu, appetens in haud leue rei domesticae detrimentum. Qui rectam Poloniae eiusque diuitiarum cognitionem capere velit, legat. P. Gabr.

Rzeczyński S. I. Hist. nat. cur. Reg. Polon. vel huius libri recensiones in prima et seq. part. Bibliothecae Varsoviensis Tom. I.

³⁾ In codice, quo ex bibliotheca Zalasciana usus fui, loco plerumque *euaserunt*, scriptum est *semper euaserunt*, id quod Rudaucio, historiarum Poloniae bene perito, minime imputandum, qui bene sciuit veteres Polonos non semper victores euasisse. Sed librarius vel alius credidit, magnam se rem fecisse, si in gloriam gentis suae mentitus fuerit.

⁴⁾ Pro verbo *cohors* semper in manuscripto *horda* adhibitum, cum autem auctor non de hordis Tartarorum, id est, vaccis praegnantibus, sed eorum militum cohortibus seu congregationibus, verba voluerit facere, vocabulo, hoc in sensu, barbaro malui abstinere.

Tandem optimo reipublicae fato per electionem Stephanus Bathoreus dicitur Poloniae Rex, ingentis animi princeps atque indolis, regio dignissimus fastigio, virtute nulli heroum secundus, cuius magnanimae actiones tantum in animis incolarum valuerunt, ut omnes subito principis stimulari exemplo detestari ignauiam, luxum aspernari, duci honestate, animos in praeclara assurgere, nobilitate fortia confestim spirante consilia, et intermortuae laudis flagrante desiderio. His animis conuersus in hostem, facile triumphantem de Lituania Moschum, magnis vltum cladibus, continuis fractum victoriis, recuperata Liuania, inque intima suarum compulsam solitudinum, ad pacis vsque redimendas coegit conditiones. Parte vero ab altera adeo Tartarorum infestam repressit audaciam, ut gens immanissima commouere se hoc imperante non auderet. Nouum Sarmatico orbi felicissimum iubar inuexisse visus est, restituta genti armorum pristina gloria, hostili vindicata iniuria, prolato in Lituaniam imperio, eiusque meliori per orbem asserta existimatione, sui vero nominis vera et sincera in animis mortalium laude propagata. Tum ad ciuilis regiminis formam componendam conuerso studio, positus in inuidiis et liuore, Maiestatem Regiam egregie tutatus est, exemplo omni futuris posteritati, imperantis auctoritatem cum quantacunque populi libertate, dum adsint animus et prudentia, optime conuenire posse⁵⁾. STEPHANVM sequutus est SIGISMUNDVS eius nominis TERTIVS, Sueciae Rex, magis spectatus, pace, quam bello, princeps, quod inuitus semper gessisse obseruatus est, omne tempus fallere solitus inter Citharoedorum canentiumque choros, quod rarissime principi, et non nisi in summo otio agenti concedunt politicorum leges⁶⁾. Saltus enim regum, mors est non raro subditorum. Nota magis sunt, quam ut meo calamo memorari queant, illustria Sigismundi III infelicitatis exempla. Amissa imprimis Suecia, nutantes toto biennio Poloni, Moschorum imperium admiranda partum felicitate, stupenda amissum nescio cuius socordia, auulsa deinde a corpore regni per Gustauum Adolphum Liuania, mox pessundata per eundem Borussia, bini in Moldauiam amissi exercitus, turbata per Osmanum Polonia, polluta decies et amplius per Tartarum Podolia, neglectae occasiones submouendae eorum damnosae vicinae, cum saepius illi contra Ottomannum tumultuarentur, et se suaeque certissimis vadibus offerrent⁷⁾.

Sigismundo successit Vladislaus, eiusdem promogenitus filius, Caroli archiducis Austriae Stiriaeque principis filia Anna natus princeps felicissimus, si per ipsos licuisset Polonos. Supplicem ille ad pedes Michaellem Federowitz, magnum Moscouiae ducem, Astrachanensem et casanensem regem potentissimum, veniamque iniusti belli deprecantem habuit. Sola armorum ostentatione suiue nominis fama Amurathum orientis caesarem terruit. Liberavit a

A 2

Sueco-

5) STEPHANVS BATHOREVS certe et magnanimus et validus fuit rex, et longe clariora forte gessisset facta, nisi immaturam mortem in magnum reipublicae damnum, dicunt scriptores, dato ei veneno, quod vix credendum, verisimilius ex morbo acuto non recte a medicis tractato, obiisset. Anno enim aetatis quinquagesimo quarto, imperii autem vndecimo, die 12 Dec. A. 1586 viuere desit, nullis ex ANNA vxore Sigismundi I filia, relictis liberis. Caeterum STEPHANVS exemplo est, quam salutare sit reipublicae, si rex prudentum, doctorum, et bene de patria sentientium consiliis utatur. Omnia enim fere praeclara rex de magni illius ZAMOSCI tum belli ducis tum cancellarii supremi consilio fecit, qui etiam, quantum fieri potuit, Polonorum regi conciliavit beneuolentiam, exceptis Zborouis.

6) Male hic auctor politicorum leges, principi rarissime et non nisi in summo otio agenti canentium choris interesse permittentes laudat. Primum non hominis umbratici est definire, qua ratione princeps animum continuo reipublicae curis obrutum recreare debeat, deinde crebrior principis ad audiendos musicos praesentia non officit laudabili reipublicae gubernationi, id quod vel vnicum Regis Borussorum hodierni exem-

plum, non tantum musicos saepius audientis, sed et sua ipsius manu quam absolutissime tibiis transuersis canentis, satis refutat.

7) Auctor quidem quae infelicitate gessit SIGISMUNDVS III memorat facta, praeteriens ea, quae bene fecit, tam domi quam foris. Non sua culpa Sigismundus Sueciae amisit regnum, sed religio in causa re vera erat. Ob spem enim regni Poloniae tempore obtinendi, principis religionis catholicae ineunte aetate fuerat imbutus, id quod Suecorum ab eo alienauit animos. Inde bella cum GVSTAVO ADOLPHO, Sueciae rege, Sigismundi loco electo. Qui deinde in rebus statum poloni versatus, optime scit Poloniae reges non agere semper posse secundum necessitatem, ideo neque culpam malorum euentuum iis imputari debere. Exemplum est, ut vnicum tantum adferam, victoria Kirchholmenfis, qua uti melius Sigismundus potuisset, nisi Polonorum vetasset discordia. Sigismundus mortuus est ex apoplexia d. 30 Apr. A. 1632, anno aetatis sexagesimo sexto, imperii autem quadragesimo quinto, relictis ex Anna coniuge, Caroli archiducis Austriae filia, Vladislao Sigismundo, ex altera autem coniuge Annae sorore Constantia, Ioan. Casimiro Albrechto, Carolo Ferdinando, Alexandro Carolo et Anna Catharina.

Suecorum iugo Borussiam, liberasset et Liuoniam, si Poloni bellum magis securum, quam incertam elegissent tranquillitatem, Deo quasi sic permittente, ut per incognitos Austriae hostes, et tunc in Polonia victores Suecos exagitaretur Germania, quos tunc vno praelio, si decertare voluissent, deleuissent Poloni. Altam deinde sub hoc glorioso principe quatuordecim annorum Polonia nobilitas domi agebat pacem, et, ut in otio fieri videmus, in luxum opesque plerique immergi, non pacem modo, sed inuisitata et incognita quadam velut felicitate, fortunam caeterorum regnorum turbidam secure despiciebant, tacitoque saepe vacillantes reuulsos Europae cardines et aegre criminum poenarumque sustinentes pondus mirabantur sensu: Sed non diuturnum tantae felicitatis habuit spectaculum orbis, Vladislao enim terris erepto, coelo recepto, tanquam iisdem fati Polonia succubuisset felicitas, omnia in peius deinde sublapso sunt, adeo fallax quies sopore haud procul lethargico, mali semper necesse sit praesaga imminantis 8).



LIB. I. CAPVT II.

SYNOPSIS.

Describitur Borysthenes fluuius, Borysthenisque accolae Cosaci. Illorum prima initia et origo militiae. Fit deinde ad Christianos principes adhortatio. Irritatus chmielnicius a czaplino. Origo illorum litis, vna et malorum. Primus rebellis chmielnicius, cuius rebellionem auxit caesus per eos dies crudelissime fustibus filius.

1648 **A**nno itaque millesimo sexcentesimo octauo super quadragesimum, regni et simul felicitatis Vladislai decimo sexto, primi omnium tumultuari coeperunt Borysthenis fluuii accolae vulgo Cosaci dicti. Rem alius de famoso Borysthene fortitudineque Cosacorum in gratiam exterorum repeto. Borysthenes septentrionis fluuiorum celeberrimus, ex paludinosi Moscouiae emergens nemoribus, ab ipso Smolensco iam nauigabilis, amplissimas albae Russiae emensus prouincias, plurimis auctus fluuiis, magna vndarum mole tumidus, Kiouiam, famosissimam quondam Russorum alluit metropolim, inde in vastissimum camporum effusus pelagum, qui Tartarorum iniuria nulli habitabiles, inter Russiae, Daciae, Scythiaeque conterminas gentes, iam Tauricae Crimeae propior, quam a iuris Poloni disternat limite, in loca saxosa, ac prominentibus scopulis aspera, fremebundus inuehitur, per ea dum enititur, locorum iniuria putares irritatum, tanta vi ac vehementia disruptis late rupibus, subruptis montium iugis, per saxosas, nec Nilianis dispares, voluitur cataractas, et inde plurima aquarum effusus mole, ac summo impatientique delapsus impetu, depressiores nactus locorum tractus, eos in multiplices scindit alueos, ac immensa planitie inundata, magna fluuiorum multitudine, qui eo humiliorum locorum situ inuitati certatim vndique, qua ex numerosis Moschorum desertis, qua ex vicinia confluunt Tartaria, inter restagnantia aquarum diluua, ac multiuagos fluminum euripos mille molitur insulas, mille circumfluos ostendit absconditque colles, vario inter paludinosas voragine ludentis naturae artificio, ac diuerso terrarum vndarumque ingenio, dum insularum alias asperari scopulis, alias densissimis sylvarum inumbrari, has laetis luxuriare pascuis, plurimas sterili cuneo, ac multa imperuias arundine squallere aspicias. Paucae inter has dum commodissimo in modicos colles assurgunt situ, imperare caeteris illarumque aquisimo iure reginae esse videntur, in satis amplas porrectae planities, nec saxosae asperae, nec illuuiem metuentes, quancumque capaces populi, vicinum, lacus Ilmani, rectius maris Euxini ostium dixeris, despectant sinum, ea locorum a naturali situ firmitate, ut paucis propugnantibus, nulla humana vi sint expugnabiles, ea vndarum commoditate, ut totius orbis nauigia securissima complecti possint statione, eo demum naturae beneficio, ut nec famem, quae omnium quidquid sub sole firmum est, validissima est expugnatrice, adeo metuant, affluente a propinquo mari incredibili piscium copia, quae dum ad illam dul-

8) Vladislaus IV, felix ille Poloniae rex, de quo aucto: quaedam infra memorat, diem obiit d. 20

Maji A. 1648, anno aetatis 53, imperii 16, nullis liberis relictis.

dulcium aquarum ingentem vim confertim admiranda properat multitudine, inter illos in-
numeros insularum euripos, capturam praebet toto terrarum orbe aequae facillimam ac co-
piofissimam. Sed quod rei caput est, cum per illud maris ostium, Ilmanum nuncupatum,
securissimo nec minus commodo in ipsum Euxinum descenderis cursu, adeo prona et com-
pendiosa in penetralia Turcici imperii, ipsamque urbem Constantinopolim est nauigatio, ut
ei fauentibus velis, vel remigum auxilio pauci admodum dies sufficiant, nullis curlum interci-
pientibus insularum, vel molestis promontiorum obicibus, sed aperto ac liberrimo mari,
unico a septentrione ventorum flatu, in ipsam ferente Propontidem.

Stante Graecorum imperio, saepius hinc Russorum populos clasibus modicorum
nauigiorum quinquaginta circiter virorum capacium, quales etiam nunc Colacis construere
mos est, illas oras infestasse legimus. Redactis posthac sub Polonorum imperium Russicis
aliis prouinciis, Poloniae regem Boleslaum, Imperatori Graeco, Turcorum armis confictato,
ea ipsa nauigatione, auxilia magnamque com meatus vim submisisse Poloni annales prodiderunt.
Ingruentibus posthac in illam viciniam feralibus Tartarorum cohortibus, atque omnia longe la-
teque pessundantibus, illa loca deserta iacere. Polonis non multum de possessione littorum
maris sollicitis, Tartaris etiam suo genio campestris sectantibus, donec, cum illi nullum in pe-
nitioribus Russiae praedandi finem facerent, assiduisque incursionibus miseram gentem diuexa-
rent, ex plebe Russica incolarum aliqui, omni spoliati fortuna, nec vquam tuto consistentes,
extrema inopia ac assiduo hostium conspectu audentiores facti, cum praedandi vicissim coiui-
sent societatem, egregio ausu illa, de quibus agimus, infedere loca, fabricatisque subito opere
nauculis, qua piscando, qua ex vicinis itidem praedas agendo Tartaris, vitam tolerare, mox rem
etiam augere coeperunt, illa locorum opportunitate, atque lemborum beneficio, dum quo volunt
ad praedas improvisi aduolant ac reuolant, in suis lustris tutissimi arridente successu, non deficien-
tibus sociis, quorum aucti numero, dum iam tegi latibus nec possunt nec volunt, ex casibus cre-
scente audacia, locorumque agnita firmitate, praecipuam deligunt insulam, ac ipso firmissimam
situ, additis operibus faciunt inexpugnabilem, iamque latrocinio in militiam conuerso, bello-
rum illis arcem futuram. Tunc militares inter se dicere leges, munia belli partiri, ducem
sibi legere, omniaque secundum formam iusti componere exercitus, quo freti vltro iam capta-
tis occasionibus excurrere in hostium, populari mapalia, ferro flamma itidem fauere, sed maxi-
me redeuntibus ex populatione Tartaros, circumfluuiorum praesertim traiectus inuadere, ac sae-
pissime magna spoliolum parte exuere, neque hoc contenti, sed antiquorum Russorum exem-
plo struere classem exorfi, atque tentare maria ausi, cum ingenti praeda ditati inter populares
comparuissent, exemplo plurimis fuere, eandem licentiosae militiae, qui ex nunc Colacos se dici
volebant, amplecti fortunam.

Represso aliquantisper tanta ratione impetu Tartarorum, ea potissimum Russiae parte, Colacorum
quae Borystheni vicina est, multum Russiae nobilitate fauente hominum coeptis, atque hac rerum prima initia
occasione, rursum suas in illis locis, quae ad vastas iam recederant solitudines, restaurante fortu-
nas, potentioribus praesertim nouas illuc hominum deducuntibus colonias, quas cum maxime
Colacorum illa impleat colluies, suamque quasi seorsuam rempublicam sparsim per illas Rus-
siae prouincias haberet, in tantum breui tempore aucti sunt, ut cuius hostium formidabiles euase-
rint. Maxime vero hominum enituit audacia, cum maritimis inescari spoliis non iam furtiuam
exercere piraticam, sed aliquot centenis lemborum comparatis, iusta propemodum classe,
omnia Euxini maris littora infestare, intercipere nauigia, vrbes diripere, inceptarent, eo saepius de-
ductare, ut dum vicina Constantinopoleos oppida eorum gemunt caedibus, collucent incendiis,
ille tam formidandus toti orbi tyrannus, a consternata vrbe hostiles ignes aspicere cogeretur, Tur-
cica classe tanto ingenti nauigiorum subnixa numero, tanto bellico instructa apparatu, nunquam
valente illorum represisse aut castigasse ferociam, semper nimia locorum fortitudine in suo tuti
Borystheni, semper eximia opportunitate ad inferendas clades expediti. Quae cum ita sint,
profecto rem non sine multiplici numinis prouidentia se habere agnoscendum est, cum ho-
rum locorum, situs et omnigenae commoditatis intuitu, eam esse naturam voluerit, ut de
industria facta esse videatur, ad refranandam immensam illam et tot regnis formidandam otto-
manorum potentiam, cum in ipsis hostium haereant praecordiis, nullaue christianorum prin-
cipum cura conseruantur, admirando suo consilio, fecem populi, vagam hominum colluuiem
ad ea tutanda destinaverit loca. Vnde si reges aliquando Poloniae, alique principes conuersi
in melius, fatorum malignitate sapere voluerint, tutissime, nec minus facillime haec oppugnari
barba-

1648 barbaries atque lethali vulnere concidere posset⁹⁾. Consultius profecto et ipsa tunc Polonia fecisset respublica, si populos illos praeda toties inescatos, continuis extra occupasset bellis, exposuisset periculis. Ita enim factum fuisset, ut Cosaci nunquam proritassent Polonos, quorum imperium agnoscebant. Hoc vnicum arcanum contra Cosacos fuit, populos alioquin bellicosissimos, haec vnica occulta vis, retinendi in obsequio et amore pronos ad rebellionem Russos, et si casus daretur nihil non ausuros. Docebat et ipsa experientia, non posse Cosacos bellicosos torpere ac in otio viuere. Quotiescunque enim aut combustis nauculis, aut opposito exercitu prohibebantur a ducibus Poloniae tentare mare nigrum, toties dicto citius ulturi iniuriam, conscripto in momento formidabili exercitu, Polonas adoriebantur vires, donec extructo magnis reipublicae impensis Cudacensi fortalatio, deletoque paulo post terro illorum potentissimo sed rebelli exercitu, quiescere ad tempus coacti sunt, semper attamen infensi Polonis propter ademptam praedandi licentiam. Erexerit altius illorum offensos in Polonos animos mandatum Vladislai regis, quo iuebantur paratis sexcentis nauigiis Euxinum tentare mare, rectaque petere ipsam Constantinopolim, dum interim rex potentissimo stipatus exercitu terra properaret ad euertendam Ottomanorum monarchiam, quae toti orbi seruitutem minabatur, dum Venetam inuaderet rempublicam. Sed haec omnia contradicente Polona nobilitate, nullum alium habuere exitum, quam ut, facta ingenti accessione virium, augere nostrum dedignati imperium, iuuare absque proprio sanguinis dispendio socios et amicos, ac de orbe christiano optime meritos, noluerint Venetos, quin potius turpi, nec minus exitioso quam aeternum pudendo consilio, in proprium verterent iugulum Cosacos, aduersarum rerum fidelissimos semper contra quosuis hostes milites, et quibus, si leue numeraueris stipendium fideliores non inuenies, praesertim contra barbaros Ottomanos. Haec igitur arma, quae barbarorum cruori dedicata fuere, volentes experti tunc sunt Poloni. Hinc enim mala vndeque confluentia, hinc bellorum ciuiliū protasis, hinc prima mali labe, haec causa sequentium malorum, et, ut propius radicem attingam, profunda Poloniae pax luxuriam pepererat, quam superbia, contemptusque numinis diuini exceperat, his accessit ambitio, et inuidia procerum per magna aurore atque trophaea pro nobilitate scilicet sua magnos spiritus gentium. Haec vitia perdidere rempublicam, et super omnia diuina prouidentia, quae, ubi scelera nostra vlcersci, fortunamque mutare constituit, prudentiam adimit, ac consilia corrumpit. Eodem ferme fato Romana libertas, pari quoque ratione Carthaginis quondam cecidit maiestas¹⁰⁾.

Chmielnicius irritatus a Koniecpolio Origo litis et malorum.

Accidit tunc et casus mirabilis in priuati BOGUSLAI CHMIELNICII capite, qui dispositam et ad rebellionem pronam tanto magis accendit Russorum multitudinem. Praedium is habebat haud procul cherinio, quod vehementer Czaplinskius, Koniecpolskii miles et famulus ambigebat ab hero, acrius accusato apud dominum Chmielnicio quasi rebelli. Citatus a Koniecpolskio Chmielnicius comparuit traditusque vinculis diu haesit in carcere, donec SOBIESKII Palatini Russiae, aliorumque magnatum liberaretur intercessione. Familiaris enim hic magnatibus fuit, ipsique VLADISLAVO regi optime notus, scilicet cuius opera instante Ioanne TIEPOLI, legato Veneto, maritimam illam Cosacorum classem educere meditabatur VLADISLAVS, et eduxisset procul dubio, si tunc per ipsos licuisset Polonos. Ita est, bene coeptis aliquando male obstare. Liberatus e vinculis Chmielnicius, iniuriaeque acceptae a Czaplinski-

9) De mortuis nil nisi bene, ut aiunt, dicendum, me autem, editorem Rudaukii, reprehendet prudentum forte nemo, si male feram, eum dixisse, si reges aliquando Poloniae conuersi in melius factorum malignitate sapere voluerint, quasi homo umbraticus melius regnandi consilia, quam Poloniae reges, intellexerit. Ipse etiam auctor contradicere sibi videtur. Credidit enim Cosacos oppositum Christianorum propugnaculum. Ineptum

igitur fuisset, fac potuisse fieri, si lethali vulnere a Polonis inflicto concidisset. Umbratici homines saepissime in museo, nullo rerum usu sabbati, melius quam principes, quorum arcana consilia neutiquam capiunt, sapere sibi videntur, et inde tantos vera eruditione indignos spiritus capiunt, ut reges nimis petulanter vituperare non dubitent.

10) Multi iam eodem fere verborum tenore interitum reipublicae Poloniae praefagire non dubitarunt, sed si forte fuere, qui non recte vires Poloniae absconditas, exterorumque regum rationes posticas Poloniam attinentes intellexerunt. Deo gratiae agenda, quod huc usque homines

isti fatidici falso spiritu adflati vaticinati fuerint, velutque Deus ut eorum oracula nunquam impleantur. Ex inuidia quidem procerum multa in rempublicam manant mala, sed si de interitu reipublicae ageretur, certo prompta inter eos speranda concordia.

Czaplinio nimium memor minabatur eidem, iamque sui minime securus casidem pileo abscondebat, loricaeque veste superinduta mentiebatur. Cum ecce quadam die insperate ambo congregiuntur, priorque Czaplinius nudo aduolat ferro vultu minaci, quod Chmielnicii satis casside recto allidit capiti, eluso in hunc modum Chmielnicius ictu, vertit et ille in Czaplinium habenas, Czaplinique famulos, quos tres secum adduxerat, sed illi fugam non pugnam animo volentes victori euadunt Chmielnicio vna cum domino. Res relata Koniecpolscio, qui instante Czaplinio, Chmielnicius, ut perduellem iterum in ius vocat ad suum tribunal, addit minas ni comparuerit. Ast Chmielnicius edoctus de pessimo Koniecpolscii in se affectu, ac certissima, si comparuisset, nece, recta Crimum in Tartariam abiit, ibique *ISLAN GEREI*, us supplex in magni Crimensium Chani aduolutus pedibus misericordiam orabat, et ut sibi afflicto, totique Rusiae populo succurreret, precabatur. Gratiissima fuit Chano Chmielnicii in Koniecpolscium quaerela, qui superiori anno praedas agebat in Tartaria. Redux itaque in Rusiam cum certissima auxiliatorum spe, Chmielnicius auctor fuit Russis, ut de libertate cogitarent. Igitur signo dato trecentis primum mox sexcentis auctus piscatoribus, diu vesanis mentibus agitatam contra Polonos rebellionis scelus, tandem secundo tempore, ab vltima illa septentrionis erupit specula. Accendit vehementius furentis Chmielnicii paternum pectus fustibus crudelissime per eos dies, iussu Koniecpolscii, post virgarum verbera, occisus filius, parentis innocens victima, quam ferociae suae immolarat Czaplinius. Itaque non amplius gemitum tenens Chmielnicius sollicitato libertatis spe populo Rusiae, specieque religionis, cuius summa apud illum populum ratio ducitur, totam illam ad Borysthenem oram suo exemplo commouit, nec cunctanter ad primos rebelles ab urbibus caeterisque Russis descitum est. Aderat ipse, toties seditionis fax, umbraticusque principio, mox iusti exercitus dux Boguslaus Chmielnicki, exiguus oppido, ut creditum, in Russia natus, in seditionem proclives animabat, in summa, saeuicia quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Russia forent Polonae gentis homines, summo scelere per summum nefas interfici iussit. Tum quidem domus nobilium, templa et arae, humana omnia atque diuina iura violata sunt, atque hic terror vltiorem ei aperiebat regionem. Caeterum is breui mangonum et lanistarum dux, nouusque Tamerlanus suorum Cosacorum ac gregariorum fauorem nactus, ad praecipua oppida Rusiae, non vno praetextu diuertit, magistratus hilariores monens, ne publicam libertatem religionisque curam finerent prodi, pessimis nobilium consiliis, infestari Rusiam, meminissent se rege sub vno, non sub multorum tyrannide esse, plura his addita, quibus in misericordiam Russorum flectere animos, aut in metum. Cum his verbis incitatos videbat, quasi familiaris agens, imperfectum aliquid inter suspiria vel publice vel praecipuis in aurem loquebatur, ut pia sollicitudine plura promittere videretur, quam quae auderet euulgare. Pergrate accipitur nuntius, auditaque communi omnium applausu tuba, bellicum canens. Grates habitae Chmielnicio ex suscepta causae protectione acclamatumque est vniuersa in Russia, Chmielnicius patriae patrem, religionis Graecoscismaticae restauratorem, pristinaeque libertatis esse assertorem. Tali ratione in apertum bellum rebellio ebuliit. Sic viro in omnes fraudes expedito dolus. Sic hamus ad capiendum populum. Sic cura tristi omnem nobilitatem exosi sunt publicae pacis turbatores Russi, secuti canentem firenem Chmielnicius. In hunc modum animis iam armisque paratos monet propediem ad vexillum et auxilium Russorum adfuturos Tartaros, quos ille iam antea velut ad paratas epulas in Rusiam euocabat, cui prouinciae iam dudum, ut dixi, inhiabant Tartari. Ostendebat e longinquo terram promissam et promittebat praedam fore victoribus. Haec tanta promissa, haec oblatae vires, haec verborum lenocinia, prouum iam ante totum in bellum rapuere Rusiae populum. Ita qua parte Circassiam desertaque loca Polonia spectat exorta est seditio, vindicauitque se in libertatem gens fisa loco, quae syluis circumasperis Ponto Euxino tenui duntaxat freno, desertisque locis parte ab altera clauditur.

1648

Czaplinius
Chmielnicii
insidiatur
vitae.Chmielnici-
us supplex in
Tartariam abiit.Chmielnici-
us primus
rebellis.Chmielnicii
filius fustibus
caeditur
et occiditur.Chmielnicii
edictum.

LIBRI I. CAPVT III

SYNOPSIS

Prima rebellium confederatio circa Borysthenem. Caesus deinde ad aquas flauas Polonorum exercitus. Capti Saphicia, Czarnecius, Schembergius. Ipse Potocius occumbit. Recensetur secunda ad Corfunium pugna, ubi ambo capti fuerunt duces Poloni, una cum Sienauio et Odrzyuolscio. Hinc rebellium animus audax et felix omen. Chmielnicius literis excusat factum.

1648

Prima confederatio rebellium circa Borysthenem d. 20 Martii

Iam coaluerat ex fece vulgi, mangonibus et lixis Tartarisque Budziacensibus adiunctis, non ante vnquam fortior in Poloniam rempublicam factio, iam sollicitatae vrbes, descripti milites, alto interea somno soporantibus Polonis, paene sub signis erant, cum ecce prima ara, viris, locus Zaporechi dictus, ipsa natura munitissimus, circa fortunas Borysthenis vndas, placuit, ubi omnia ultra citraque, quidquid Polonum reperiebatur ferro et igne impune vastabant Cosaci, iamque morae impatiens Chmielnicki instantibus mangonibus ad aquas flauas, Polonorum certe sanguine discoloris, velut olim ad aquas sextias fatales Theutonibus, animose progreditur. Venienti obuius cum lecta veteranorum manu, Polonorumque legionum nucleo occurrit STEPHANVS de Potok POTOCKI supremi exercitus ducis filius, dura statim belli expertus rudimenta, nec semper fortunam iuuenibus amicam. Militum Polonorum numerus, duce Stephano Czarniecki, non excedebat millia, duo vero Polonorum, tria Cosacorum sub regimine Stanislai Schembergii commissarii erant, sufficissetque procul dubio audaci tironi tantilla suorum manus contra furiosum primum lanistarum imperum, nisi dolo superuenta fuisset nescia fraudis Polona virtus. Suorum itaque finis millibus quinque ferebatur animose in hostem, iuuenta, nondum sex supra viginti annos, attingente Potocius, neque mora primae laudi inhiantem iuuenem inter palustria barbari aggrediuntur loca, quibus dum strenue resistunt a fronte Poloni, ecce parte ab altera Punica fraude circumuerti a tergo, lecta scilicet suorum Cosacorum manu adoriuntur. Diuersa hic omnium, quae vnquam accidere potuit, ciuiliu armorum facies erat. Non praefectio, nec aduersis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul quiescens dies, simul quietos nox una habuerat, discedunt in partes, ingerunt a tergo tela, clamor, vulnera, caedes, sanguis palam. Ita tunc bifariam exigua Polonorum diuisa manus, inuictaque alias Potocii virtus fraude succubuit. Militum pars sacrilego deperit ferro, pars Tauricanos sequi iussa Scythas. Ipse Potocki Achilles aetate cadit ex vulnere. In hunc modum gladiatorio sanguine illustri iuueni parentatum est, ita in casses inciderat fera. Haec tota clades parentis errori imputata est, qui praeuidere Chmielnicii incrementum debuisset, si Cosaci, quorum semper fluxa extitit fides, Chmielnicii, ut factum, sequerentur signa. Satiis fecisset, et cum maiori prudentiae fama, si cautius processisset, non nimium fidendo illis, quorum fides nulla est. Reges vero principesque vel hinc discant, nullius hostis tam exiguas vires esse, ut contemni debeant, habet et musca splenem et formicae sua bilis inest.

Secunda pugna ad Corfunium.

Ab aquis flauis propius abest Corfunium Russiae satis nobilis locus. Hic secunda bellonae procella defaevit, ipso iam NICOLAO POTOCKI, cui saepe audacia in gloriam cesserat, MARTINOQUE KALINOVIO, Palatino Czernichouensi, ducibus. Horum alter supremus exercituum, alter campestris dux, manus cum rebellibus conferturi properabant Cosacis. His aderam ADAMVS HIERONYMVS comes de Granowo et Sklow SIENIAWSKI, vnus ex praecipuis Russiae dynastis, ea expeditione voluntarius, castra metatoris paulo post functus officio. Chmielnicius audito magnis itineribus properare Potocium natura pugnae audum, nihil haeret, eodem in loco castra ponit, satis filius loco, rarefcentibus ad primum diluculum umbris, in aperto peti Polonos constituit Chmielnicius, at Potocius rariore Polono stipatus milite, negat hosti campum, a duce WISNIOWIECIO promissa expectaturus subsidia, ita usque in diem tertium dilata clades, quae Polonis tunc imminabat ceruicibus. Tertia luce haerenti dubioque Potocio quid facto opus, placuit cum toto exercitu paulatim retrogredi, non auso signa cum hoste conferre decretoria pugna. Retrogredienti, signis expansis tympanisque

que pulsantibus, militari gressu, exercitui via a Tartaris Cosacisque intercluditur, tigna et arbores circumplicant barbari, qua transitus erat Polonis: Milites Tartaros Cosacosque promiscue pugnatos per loca distribuit Chmielnicius. Polonis ultro progredi nitentibus iniqua omnia, per oppositos aggeres imperuia in plano via. Ita ad extremum, quod nemo se visurum vnquam putauisset, Polonos, huc vsque semper victores¹¹⁾, et quod in bello praecipuum, veteranum militem, lectas legiones, quae praedam tot subditorum vehabant, quatuor equitum leuioris armaturae millia, duo cataphractorum, dico item peditum, vna cum ducibus suis, profligarunt. Cosaci, victoriaeque potita est gens, belli, vt creditum a Polonis, rudis, colendisque agris assueta antea magis quam armis: Quamquam et ipse locus multum Chmielniciu iuuat ad victoriam, siquidem in mediam camporum vastitatem, vbi aquae nihil, lignorum et pabuli penitus nihil erat, iisdem ducibus ductus Polonorum exercitus hosti vndique expositus fuit. Hunc sine mora circumfusi fregerunt Cosaci, iunctis viribus animisque cum Tartaris Budziacensibus, et eorum duce Thohaibeio, quem Tartarorum rex Chmielnicio submiserat, commendaueratque, vt magni exercitus ducem, vt egregium bellatorem. Ita in modum grandinis atque nimborum densa Tartarorum tela Polonos fuderunt, eoque modo turbatae cohortes miserabili strage deletae sunt septimo calend. Iunii, tertia ab oppugnatione castrorum luce, Polonis infelicissima, iniqua certe numero, pugna, iniqua et loco. Caeterum consulto ne an per errorem Potocius aridum infederit locum multi dubitauere, ego tantum ducem consulto egisse non mihi persuadeo. Videbatur quidem circumspexitissimus imperator et nullius artis bellicae rudis. Circumstantiis omnibus accurate perpenfis, vix aliter meliusque reipublicae tunc consulere potuisse, quam si statim congredieretur cum hoste, autam maiorum obseruans consuetudinem. Hinc in apertum descenderat campum, quamquam prudentius fecisset, si Cosacos solo transitu tunc prohibere contentus fuisset, donec interea expectata Wisniowiecii venissent subsidia. Reliquiae exercitus, quo quemque rapuit fuga, primo in proximos saltus, mox in Valachiam, Moldauiam, Bulgariamque distractae, vix nuntium tantae cladis rerulerunt. Duces exercituum vna cum comite SIENIAVIO, aliisque regni proceribus multisque nobilibus in foedam Tartari ex compacto arctamque abduxerunt captiuitatem: Optimus reuera cicurandae Poloniae in subditos ferocitatis modus, arcta Tartarorum sequuta custodia. Mansuecit in vinculis apud hostem, quisquis liber, ferus et indomitus fuerat in subditos. Itaque hi exuti castris, caeteri autem fugati. Actum tunc procul dubio de Polona republica simul et libertate fuisset, nisi IEREMIAS MICHAEL KORYBYT dux in WISNIOWIECZ, terrarum Russiae palatinus, alter Romanorum Marius, Poloniae tunc contigisset reipublicae; ille ausus est cum rebellibus congredi statim, militem sex millium proprio alleetum stipendio tenere in castris, sed hoc imminentis mali leue fuit solatium, ardua siquidem res est, homini priuato ex penu suo diu sustinere bellum. Cosaci itaque recentibus elati victoriis non segnius quam minati fuerunt, tripartito agmine, mira velocitate, occupatis itinerum compendiis, magna sui parte fortunatas illas ad Borysthenem Russiae terras vno velut diluuium occuparunt. Magnum ducatum Lituaniae intrarunt, duce quodam nebulone Semiluna appellato. Alii Podoliam vastabant Poloniae prouinciam, Semiluna sceleratorum sceleratissimo antesignano dicto Krzywonos. Ipse autem Chmielnicki, occupatis interea deditione sine numero haud contemnendis Russiae oppidis, ad al-
bum Ianum, urbem Russiae celebrem¹²⁾, castra metatus est. Hac tam Podoliam deuastat.
foeda clade exercitus Poloni accepta fama Russi, altius suos erexerunt animos, ouantesque hunc nuntium acceperunt. Vt propior itaque illis affulsit occasio, non dubitauerunt vna cum caeteris in apertas erumpere seditiones. Vltro quidem inuitante Chmielnicki, qui misis aliquot Assauol, tribunos militum vocant, sollicitauit ad apertam rebellionem Russorum animos, illos nempe, quos nondum ad aperta adhuc eduxerat facinora, facileque persuasit, quod Lucanus ait, *quidquid multi peccant, inultum est*. In hunc modum institutis suorum consiliis Chmielnicki, defensionis induta lorica, primaque belli mole obruta Polonia, in aulam delectos, et ad regem, causam iusti, vt asserebat, belli, relatuos dimittit, addita eisdem ad Adamum de BRYSILOV KISIEL, palatinum tunc Bra-

Caesus ite-
rum Polo-
norum ex-
ercitus. d.
26 Maji.

11) Nescio qua ratione auctor dicere potuit: Polonos huc vsque semper victores, nonne supra nunc narrauit, Polonorum exercitum ad aquas flauas a Chmielnicio caesum fuisse? Haud casta forte librarii manus verbum semper adiecit, qui non ab

honestate remotum putauit, in gentis suae gloriam mentiri.

12) a Russis appellatur Bialaciekiew.

1648

clauensem secretiori epistola, qua vehementissime conuocabatur pro veteri sua cum eo consuetudine nobilium Polonorum effraenatam in subditos Cosacosque licentiam, ac dictu incredibilem eorundem tyrannidem, tantorum motuum subsequenteque cladis causam fuisse. Addebat propriam quoque sibi, non ita pridem illatam iniuriam a Czaplino, famulo Alexandri Koniecpolskii, supremi regni vexilliferi, defuncti exercituum generalis filii. Occisum clamitabat filium, vitae suae insidiatorem asseribat Czaplinium, erepta conuocabatur bona, tandem precabatur, fauere vellet partibus afflictorum apud serenissimam maiestatem, totamque rempublicam, cum difficile sit viuere cum illis, qui modum nesciunt in imperio.



LIBRI I. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Vladislai mors, quam comitata sunt prodigia. Eiusdem posthuma laus. Polonorum ex obitu regis moestitia. Varssaviae a primatate regni indicitur conuocatio, cui adfuerunt variorum principum legati. Recensentur deinde totius conuocationis interregni acta. Cosacorum legatio et querelae. Polonorum responsum.

Mors
Vladislai IV
d. 20 Maii

Medio itaque Iulio Chmielnicii legati Varssauiam perueniunt, in itinere iam de regis certiores obitu, quippe qui XIII calend. Iunii Meritii in magno ducatu Lituaniae febri correptus maligna dirisque calculi tormentis paulatim consumptus iam antea, nonotandem, critico scilicet die in galli cantu iura mortalitatis exsoluerat, et ex caduco hoc ad beatorum procul dubio, omnibus munitus sacramentis, condito insuper testamento, regemque Sueciae Ioanne Casimiro Poloniae principe fratre suo nominato euolauit sedes, anno aetatis suae quinquagesimo tertio, regnorum Poloniae decimo sexto, Sueciae decimo septimo anno. Mortem eius insperatam clara coelo terraque signa comitata sunt. Paulo enim postquam aegrotare coepit, visus est in coelo Varssauiensis cometes, initio non admodum illustris, sed qui suberescente morbo per eadem incrementa lucem intenderet, donec verso in Sigismundi III a Vladislao erectum Colossus ferali crine, qua hora Vladislaus viuere, ille videri desiit. Nec illud admiratione caruit, visos tunc fuisse in aere duos equites secum decertantes, vnum hastatum, velitem alterum, fistulam ferream igniuomam oblongam gestantem, manifesti cruentique belli, manifestare vera cruenta prodigia¹³⁾. Corpus regis quarto ab obitu die loculo inclusum honorifice Meritio Varssauiam delatum est, comitantibus illud STANISLAO de Buzenin PSTROKONSKI episcopo chelmense, administratore abbatis Tinecensis, altero Casimiro LEONE SAPIEHA, magni ducatus Lituaniae pro-cancellario, Slominensi, Wolminensi, Luboszanensi capitaneo, vidua moesta operienteregina, quae tunc miris conflictata morbis Vilna Varssauiam recte redierat. Iuere deinde in occursum ferali pompa senatores, exceptumque perhonorifice cadauer in principe basilica, diuo Ioanni baptistae sacra, deposuerunt.

Vladislai
laus posthu-
ma

Atque ita supremum diem impleuit Vladislaus a rebus feliciter gestis cognomento magnus. Decem illi bella pro patria atrocissima cum hostibus Poloniae fuerunt, quinque tantum triumphum. Basilium Szuiscium magnum Moschouiae ducem, vna cum Ioanne et Demetrio fratribus bellicae duce incensore Sehino quis crederet ad incitas redactus? Patris Sigismundi III auspiciis vix primam aetatem egressus vicerat paene puer, victorique praemium, post captum vinctumque Szuiscium, et in triumpho Varssaviae ductum, vniuersa

¹³⁾ Sacra me impedit christianum scriptura, ut omnia plane reiiciam prodigia, neque facultas nunc suppetit inquirendi, an eo tempore cometa in coelis apparuerit. Hoc certum esse videtur, vniuersi conditorem, ob vnius hominis licet re-

gis mortem non mutare velle naturae, quas semel constituit sapientissime leges. Valde cauti in venditandis nostris temporibus prodigiis esse debemus, ut physicorum derisioni nos exponere velimus.

uersa cessit Moschouia, quippe ab ipsis Moschouiae proceribus ac populis in magnum ducem Moschouiae, Astrachanensem et Calanensem regem caeterarumque prouinciarum legitimum dominum, victor Vladislaus electus et pronuntiatus fuit. Sic molestum diuturnumque in Moschouia absoluerat bellum, et quid praemium videbatur, gradus fuit ad noui decoris auctoramentum ¹⁴⁾. Actum id sub annum domini millesimum sexcentisimum decimum. Non multo post potentem ac sexcentis hominum millibus superbum Osmanum Asiae tyrannum immanissimum, vniuersae Europae seruitutem minitantem, in ipso limine Poloniae, virtute ac felicitate sua oppressit, et ad pacem petendam coegit. Gesta haec anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo. VLADISLAV autem summi loco triumphum GREGORIUS sanctissimus eius nominis *decimus quintus* festum Polonis diem celebrare iussit. Tertium bellum feliciter cum rebellibus Suecis in Borussia victor gessit Vladislaus, paterno tandem iussu tantillum in Suecos arma suspendit, donec vel illi desperent, vel iste sui iuris efficeretur imperator. Romam inde profectus Roma *magni*, viuentis patre, attulit titulum, nec multo post, factis functo Sigismundo III, liberis ordinum vtriusque gentis electus suffragiis in regem Poloniae inauguratur Cracouiae. Peracta coronatione statim castra moueri imperat, Moschouiamque ingreditur armata manu, itur per glaciem et niues, per rupes et aggeres oppositos, per angusta vallium, donec obsessum Smolenscum teneret exercitus. Est autem Smolenscum vrbs Moschis et Polonis contermina ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissima, quodque claritudinem addit, turribus et vastissima arce famosa. Hanc anno Christi millesimo sexcentesimo trigesimo tertio Michael Federowicz, illegitimus Moschouiae dux oblata a Polonis pace sprete ruptis quatuordecim annorum induciis exercitu Moschouitico circumuallauerat, exoticisque artibus expugnare nitebatur scutum imperii Poloni, sed frustra. Cecidit in irritum totus quantus fuerat septem annorum apparatus, attrita Moschorum potentia, in nihilum tot nationum redactus exercitus, supplicii ad pedes Federowicz miseretur Vladislaus, regum principumque volubilem altius considerans fortunam. Accidit haec Moschorum clades circa annum millesimum sexcentisimum trigessimum quartum. Eodem anno territus sola armorum ostentatione AMVRATHES, qui OSMANI patris ibat vltum iniurias, incensore quodam ABASSI Bassa nuncupato. Liberata tandem a diuturna Suecorum tyrannide Borussia, pulsus regnorum famelicus Gustauus Adolphus, Suecorum rebellis rex trans Albim et Salam fluuios, eoque modo restituta est Borussia diuitiis, amplitudini, fertilitati, commerciis, qualia et quanta fuerunt ante belli primordia. Septimum illi bellum cum rebellibus Cosacis pro patria fuit, de quibus simplici ouatione contentus, satis duxit inquiri in auctores scelerum, nec triumphare ex subditorum exhausto sanguine. Tria reliqua bella cum immanissimis Tartaris feliciter gessit, nec de iis vnquam triumphauit tanquam de praedonibus et publicis christianitatis latronibus. Magnum adhuc aliquid volentem animo, medium inter arma, quibus regi debuerat, decies victorem, quinquies triumphatorem, augustum Poloniae Regem, felicem Sarmatae Monarcham, VLADISLAVM inquam magnum, insperata mors oppressit, ad cuius tunc tristem famam multi procerum Varsauia metu et horrore perculsi confluerant, aderat et ipse MATTHIAS LVBINSKI aetate grauis, quippe qui iam septuagesimum sextum excefferat annum, Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, regni primas, ac primus princeps, cui soli tunc incumbit subire vices dirigendorum consiliorum extincto rege, ac expiatis sacris pro anima defuncti, cum senatoribus, qui in aula frequentes aderant, deliberatione instituta de prouidenda securitate interregni, publicari fecit, sub nominis sui titulo edictum, quo regis mortem, omnibus ordinibus regni denuntiavit, eodemque edicto praefiniuerat diem, medium scilicet Iulium publico Varsauiae nobilium conuentui, *conuocationem ordinum* vocant, ubi de loco et die electionis noui regis designando deliberarent, ac prouiderent interim securitati publicae.

Vladislai
mors publi-
catur nobi-
litati.

Varsauiae
indicitur
conuocatio
Polonis dies

Iamque illuxerat conuocationis tempus, XVI scilicet Iulii dies, ad quam tota Europa lectissimi conuenerant regum principumque oratores, quos haud mora amplissimo regni

C 2

¹⁴⁾ Moschi non aliam ob causam Vladislaum, illo tempore principem, magnum Moschouiae ducem eligerant, quam vt iratos Polonorum sibi placerent animos, simulque hac ratione pseudo Demetrii frangerent vires, ipsi autem interim, duobus inimicis antea vexati, se iterum refice-

rent, putantes, destructa prius pseudo Demetrii fortuna, se facilius deinde posse resistere Polonis, id quod etiam euentus comprobauit. Magis igitur fuit Moschorum stratagema, quam vt vera animorum intentione Vladislaum principem eligere voluerint.

1648
 Variorum
 principum
 ad rempu-
 blicam Po-
 lonorum
 legati.
 Litterae Fer-
 dinandi III
 Romano-
 rum caesa-
 ris.

Poloniae senatui suo quemque ordine coram introductos, per vices et stata tempora excipere placuit. Redditae inprimis sunt augustissimi FERDINANDI III Romanorum imperatoris, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiaeque regis ad rempublicam scriptae litterae, quarum haec est summa.

Ferdinandus tertius Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, reliqua.

„Luctuosum de obitu serenissimi quondam VLADISLAI regis vestri, consobrini Nostri
 „et Fratris amantissimi, gloriosae memoriae nuntium fama iam ante ad Nos pertulerat,
 „quam Nobis vestra octava proxime elapsi mensis datae traderentur. Iamque adeo hono-
 „rabilem Nostrium et sacri Romani imperii fidelem dilectum Franciscum de Lisola, confi-
 „liarium Nostrium residentem in Poloniam destinaueramus, inclyti illius regni et magni
 „ducatus Lituaniae statibus et ordinibus, quam ex acerbo illo casu dolorem concepis-
 „mus, simulque quo studio conseruandae ac propagandae bonae vicinitatis, amicitiae et
 „foederum haecenus tam sancte et religiose cultorum teneremur, explicaturum, prout ex
 „eodem coram vberius poteritis percipere. Interim autem huic a maioribus hausto tra-
 „ditoque et proprio affectu Nostro confirmato, adauetoque studio erga inclytum illud tam
 „coniunctum Nobis regnum, inhaerentes, id vnice vouemus, vt prudentia vestra talis in
 „defuncti optimi quondam regis locum propediem eligatur successor, ex cuius virtute
 „non minus Nos et christianus orbis vniuersus praesidii, quam illud regnum capiat so-
 „latii. Qui diuturnam regno vestro tranquillitatem optamus, singulosque vestrum bene-
 „uolentia et gratia nostra caesarea complectimur. Datum in arce Nostra Lincensi, altera
 „die mensis Iulii Anno M DC XLVIII. Regnorum Nostrorum Romani XII, Hunga-
 „riae XIII, Bohemiae XXI anno.

Sequenti mane christianissimi Galliarum et Nouarrae regis, Ludouici XIV extraordina-
 rius ad rempublicam Poloniam legatus, illustrissimus vicecomes Darpaion, nomi-
 ne sui potentissimi Europae regis ita perorauit:

Galliae re-
 gis legati
 ad senatum
 oratio.

„Illustrissime princeps ac primas regni, Reuerendissimi et illustrissimi Senatores et ordi-
 „nes serenissimae reipublicae et magni ducatus Lituaniae, Domini et amici obseruandis-
 „simi:

„Ad aspectum huius augustae coronae horrescit animus, atque in sermone pene
 „abducitur locum admirationi cessurus, re vera cum video, quae memorantur de antiqua
 „illa Roma, vbi tot reges quot senatores videbantur. Hinc illud mihi contemplandum
 „occurrit, quantum fuisse illum necesse sit, quem tam augustus senatus pro capite habe-
 „bat, et qualem illum, quem tam egregius et augustus senatorum et nobilium coetus in
 „regem elegerat, ipsique libentissime parebat. Desit tamen, proh dolor, viuere magnus
 „ille Vladislaus IV, dignissimus rex Poloniae et Sueciae, infidelium terror, christianae fi-
 „dei propugnaculum, fidissimus Galliarum amicus, nostrique ordinis splendidum futu-
 „rus ornamentum. Hinc luctus vniuerso equitum ordini suboritur, hunc Polonia, hunc
 „Gallia, hunc omnes christianissimi desent, ipsimet desendi. Soli Tartari laetantur, et
 „soli emolumenta capiunt. Aequum esset igitur, vt, quotquot sumus christiani, com-
 „muni simul impetu in eos irruamus. Mentem sequor christianissimarum maiestatum,
 „quae iusserant, vt offerrem illi magno heroi omnem illorum opem, si forte tranquilla-
 „tem huius regni Tartari perturbarent, nec propensissimus christianissimarum maiestatum
 „animus, illos passus fuisset limites, nisi sibi eosdem praescripissent prudentiae serenif-
 „simae huius reipublicae intuitu, quam probe norant, illius magni monarchae, ad ar-
 „dua quaeque suscipienda promptissimi principis molimina moderari, cuius quidem mors
 „inopinata hunc mihi praeripuit honorem. Lieuisset mihi cum ordine regis mei domini
 „tenerrimos suae beneuolentiae affectus exhibere, quos Excellentissimus dominus legatus
 „vicecomes de Bregii vna mecum offerimus excellentissimis et reuerendis dominatio-
 „nibus vestris, atque ita expressis serenissimarum maiestatum mandatis satisfacimus, et in-
 „timato mihi proprio ore, desiderio huius tanti ministri eminentissimi cardinalis Mazza-
 „rini, sub cuius ductu feliciter adeo res Gallicanae geruntur: qui, quantum nostri gene-
 „rosissimi principes armis, tantum ipse consilio effecit, vt Monarcha noster et foederatis
 „amandus et in tenera licet aetate hostibus tremendus habeatur, certus non posse se me-
 „lius

„lius de Gallia mereri, quam si tam generosissimae et bellicosissimae genti Poloniae in-
„seruiat.”

1648

Postera luce serenissimae Christinae Suecorum reginae ad Senatum datae redduntur lite-
rae, quarum haec summa erat:

„Nos CHRISTINA, Dei gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designata re-
„gina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae etc. Reuerendisimis etc.

Christinae
Sueciae re-
ginae ad se-
natum lite-
rae.

„Ex nupero obitu fratris et consanguinei nostri charissimi, serenissimi quondam regis
„vestri Vladislai IV, gloriosissimae memoriae, in partem moestitiae ac doloris venimus
„vobiscum, quod tam subito e viuis ereptus sit princeps arctissimo sanguinis nexu et ami-
„citia nobis iunctissimus, tempore tum reipublicae vestrae, tum orbi christiano admodum
„periculoso, vt si vnquam tanti regis visa fuisset vita utilis ac necessaria, nunc certe vel ma-
„xime foret exoptanda. Condolemus itaque omnibus iis quorum interest, et inprimis reipu-
„blicae vestrae, de amisso amico, et de amisso rege suo, atque ex animo precamur Deum, vt pro
„sua diuina benignitate et sapientia, hanc orbis christiani et reipublicae vestrae iacturam resar-
„ciat, acceptum vulnus sanet, ac vobis de bono, felice et pacis studioso rege prouidendo, ami-
„citiā nostram vobiscum reddat firmiorem ac solidiorem, in commodum et securitatem re-
„gni nostri ac reipublicae vestrae, totiusque christiani orbis nunc scissi et periclitantis.
„Haec recte reputantes et simul ponderantes quae ex noui regis vestri electione commoda
„et incommoda in rem vtriusque gentis Nostrae et communem christianam resultare queant,
„postquam ad nos relatum sit, vos breui conuenturos pro eligendo et in locum defuncti
„substituendo rege, non potuimus intermittere, quin literis hisce nostris dolorem nostrum
„ex defuncti obitu communem contestaremur, et simul explicaremus, quam simus sollicitae,
„vt is apud vos succedat, qui conseruandis nobiscum pactis et fouenda, firmanda, atque
„augenda amicitia antecessori suo non cedat, sed iisdem insistendo vestigiis, illum longe
„superet atque antecedit. Haud equidem Nobis animus est, commisceri rebus ac consiliis
„vestris, certe nihil actum iri, nisi ex vsu reipublicae vestrae, ac christianae et amicorum,
„tum ad firmitudinem et augmentum pactorum et amicitiae suae nobiscum. Tamen cum
„vtriusque nostrum intersit, quo animo affectuque is sit qui de nouo fuerit electus, id in
„primis monere aequum iudicauimus, et vti speramus, vobis suffragantibus, licebit, vt
„in eligendo nouo rege vestro, oculi atque animi in eum potissimum reflectantur, qui pa-
„cta nostra die secunda Septembris stilo veteri a 1635 inita atque conclusa firmiter seruet,
„quae ab hisce aliena emendet, quae firmam plenamque amicitiam impediunt aut remoran-
„tur, abstineat et resignet. Quo casu et vos et rex vester sentietis Nos ad omne amicitiae
„officii genus, vobiscum sincere colendum, intra amicos et vicinos vestros, facile primo
„loco futuras. Haec vt diligenter moneamus et studiose postulemus, impellit Nos salus vtrius-
„que regni diuturno bellorum aestu haud parum afflicti et attriti, quae restitui ac confer-
„uari, nisi moderatis et pacificis consiliis non potest. Postquam igitur, qui ad reipublicae
„vestrae fastigium adspirare poterunt, facile primi inter caeteros futuri videntur nuperr-
„mi defuncti regis vestri, fratris nostri agnati et consanguinei charissimi, serenissimi prin-
„cipes CASIMIRUS et CAROLUS FERDINANDUS. Horum causam et desideria vobis
„quam diligentissime commendamus, tum quod propinqui sanguinis coniunctio Nobis
„spem ingerat, coniunctionis animi, tum quod ipsorum virtutes Nobis vel maxime sunt
„laudatae, ad quas vbi vestra prudentia, monita, et auctoritas accesserit, haudquaquam du-
„bitare debere credimus, quin et res vestrae feliciter sint successurae, et amicitia Nostra vo-
„biscum firma et stabilis futura, breui augenda et perpetuanda. Has literas Nostras exhi-
„bebit vobis secretarius Noster Nobis sincere fidelis, Nobilis LAURENTIUS CANTHER-
„STHREN, et, si opus fuerit, vberius explicabit. Diuinum numen votis conceptis vene-
„ramur, vt consilia vobis salutaria subministret, eaque succedere faciat in rem vestram,
„christianam vniuersam. Hisce vos diuinae protectioni commendamus et felicia quaeque
„comprecamur. Dabantur in arce Nostra regia Stockolmensi, die 7 Iulii, Ao. MDCXLVIII.

Vestra bona amica et vicina
Christina.

D

Tum

1648

Tum demum Serenissimi FRIDERICI VILHELMI Marchionis Brandenburgici in faciem reipublicae admissus legatus IOANNES ab OVERBACH ita nomine sui domini dixit:

Oratio legati
Electoris
Brandenburgici,

„Cum nemo sit Vestrum, Excellentissimi Illustrissimique domini, quem latere possit, suae serenitatis electoralis tales esse cum regia domo sanguinis cognationisque nexus, eas cum reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris, affinitatis amicitiaeque necessitudines, tantamque cum republica status rationum coniunctionem, ut quaeque alterius prospera aduersaque ad se pertinere merito reputet, vel nobis silentibus reuerendissimae et illustrissimae celsitudines DD. vestrae animis praeconciunt, quantum ex praematurae serenissimi potentissimique Vladislai IV inuicti pacificique regis vestri excessu conceptum sua serenitas premit corde dolorem. Et dolet quidem impense sua serenitas ob amissum regem optimum, patremque indulgentissimum, qui nunquam ab hoste nisi victor rediit, nunquam ciuem a se nisi victus dimittere sustinuit, non solum reuerendissimarum, illustrissimarum celsitudinum, dominationumque vestrarum, Domusque suae electoralis, verum et vniuersae reipublicae christianae iacturam. Nec enim tam benigni sideris vires vno orbe, neque tanti capitis influxus, vnico serenissimae huius reipublicae corpore contineri poterant, quin sese longe lateque exercerent. Quanta autem amissa haec nostra sint bona, haud fas esse nobis reputamus, post tot principum errorum publicique luctus indicia, renouando dolorem latius diducere, cum et a malis nostris remotiores id abunde vel exinde percipiant, dum florentem ad inuidiam orbis Poloniam, sub rege Vladislao, cum moderno calamitoso orbitatis reipublicae statu componunt. Contra itaque sermone solam magnam Vladislai mentem exercentis huius reipublicae mole partem asserere audemus, siquidem eo subducto et ad superos relato inclinari contrahique summopere reipublicae corpus vidimus. Indulgendum hic esset dolori, nisi aliae quam priuatorum publici luctus essent rationes, ibi enim ex ipsomet moerore moeroris quaerere liceat solatia, hic autem amisso patre, quo saluti patriae consulas, stupere pietatis est. Est quod et hac ex parte serenissimi Electoris animum angat, dum grauissimis sacri Romani imperii negotiis distentus pro charitate in patriam, proque primi proximique, expectati a Rege, senatoris officii ratione, his rebus incertis, de salute patriae cum reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris coram in medium consulere non possit. Nunc enim si villo alio tempore, probandae suae serenitatis electoralis erga rempublicam promptitudini suppeterent occasiones, ubi reipublicae ordinis omnem sub regibus diuisam imperii vim, maiestatemque ad se reductam habent, et consortes quadante nus facti diuinae potestatis, pro hoc augustissimo intemeratae libertatis tribunali, regum de regibus summique potestatibus pleno iure exercent iudicium, simulque decernunt, quid ex antea actis regum suorum irritum, quid vero in posterum cynosurae loco habere velint, ac tandem statuunt, cui quibusque legibus sese in obsequium tradant. Ne tamen sua serenitas electoralis deserti penitus erga rempublicam domumque suam electoralem, ac populos sibi subiectos, officii argui possit, sua quidem ducatusque sui postulata, ac grauamina cum reliquorum ordinum grauaminibus exigenda, reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris quae offeremus, consignata misit. In primis autem haec reparandae reipublicae iacturae proponenda censuit remedia: ut compositis ex aequo amore fraterno, quae rempublicam turbare possent, exortis, tam religionis, quam status, disidiis, siquidem reuocare planctu vobisque magnum Vladislauum non datur. Reuerendissimae et illustrissimae celsitudines dominationesque vestrae sumant potius quam quaerant principem, qui gloriosissimo diuo regi dignitatem iure naturae, ordine, virtutibus, arteque bellica ac meritis in rempublicam proximus sit. Talem enim moderna reipublicae fata statumque exposcunt. Quod ipsum sua serenitas electoralis vna cum reuerendissimis celsissimisque DD. VV. pro iure suffragii sui vberius declaratura est.

„Vtque sedandorum in libera capita furentis belli motuum, ad exemplum potentissimorum huius rebellis saeculi regum, eum statuere velint modum, ut, aperto contra perfidam nefario scelere rebellibus iunctam Tartarorum gentem, exercendae ferociae campo, parum supplicii de subditis sumant, modo metum in multos protendant, idque satis sibi esse censeant. Caeteroquin, si intumescens successibus turba reipublicae clementiam aspernata fuerit, debellandae eidem auxiliares copias submittere, non detrectabit sua serenitas electoralis. Quoque serenissima respublica, vndequeque secuta, omnes vires eo

„con-

„conuertere possit, si id reuerendisimis et illustrisimis celsitudinibus DD. VV. gratum
 „fuerit, pro munere suo mediatorio nulli operae impensaeque sua serenitas parceret, quo
 „cum serenissima regnoque Sueciae, perpetua firmaque pax, primo quoque tempore coa-
 „lescat. Quod vero felix faustumque Vobis excellentiss. DD. reique publicae Christianae
 „sit, precamur, suae serenitatis nomine, iterum iterumque, vt eligendus rex tot victoriis glo-
 „riam gentis protendat, quod diebus praestitum electionis terminum desiderio amoreque eius-
 „dem, reuerendisimae illustrisimaeque celsitudines vestrae anteuertendum statuerunt.”

1648

Omnium vltimus VILHELMI KETLERI Curlandiae et Semigalliae ducis legatus,
 nomine ordinis equestris Curlandiae, ita dixit:

„Illustrissime et reuerendissime princeps, prime princeps et primas regni, illustrissimi et
 „reuerendisimi domini senatores, illustrissimi et illustres terrarum nuncii et ordines Dni,
 „Dni, benignissimi et gratiosissimi,

Oratio le-
 gati Cur-
 landiae du-
 cis.

„Si vnum id spectat ordo equestris Curlandiae et Semigalliae ducatus, quam ad-
 „uerso rerum humanarum fato, sacra atque serenissima regia maiestas, Dominus Dominus
 „Noster clementissimus gloriosissimae memoriae praematura satis morte decesserit, summa
 „benignitas regia et fortissima prouinciae nostrae protectio penitus sublata, funditusque
 „subuersa sit, nullus par moeror, nullus par planctus dari potest. Malum patriae nostrae,
 „lacrimis maius esse vltro agnoscimus, concidisse pene rempublicam nostram, et spei pa-
 „rum esse reliquum clamitamus, idque promptius et apertius, quam quisque de nobis
 „praesumeret, fasces reipublicae versos esse humiliter dolemus atratam status faciem deplo-
 „ramus, inclitoque senatui et ordinibus longo moerore fessis, fidelia ordinis equestris ob-
 „sequia deferimus. Vix aliquem e regibus tam flagranti desiderio celebratum confidimus.
 „Idque reipublicae et coniunctis egregium, si modus adiciatur. Non eadem summis re-
 „bus publicis decora, quae modicis domibus et ciuitatibus conuenit ex recenti dolore lu-
 „ctus, et ex moerore solatium abscindenda tristitia, referendi ad firmitudinem animi.
 „Principes mortales, aeterna respublica est, repetenda solemnia, curaue solemnium rerum
 „publicarum principes per suffragia creandi mos in inclito hoc regno obseruetur, exigua
 „felicitatis eius pars vigeat. Liberrime enim non sine perenni gentis laude per vniuer-
 „sum depraedicatur orbem, quod sobolem regiam in eiusmodi casibus superstitem, salua ac
 „illaesa manente eligendi facultate liberrima, nunquam praeterierint, nec naturae ordinem
 „seu cuiusque nascendi sortem, trepidante licet inter fratres reipublicae ab vtriusque vir-
 „tute ad eminentiam fauore circa electionem, vnquam neglexerint, supplices audenter
 „fundimus preces, vt summus rerum arbiter IEHOVA praesentem electionis actum fe-
 „licem et faustum esse iubeat, cordaque et consilia vniuersae reipublicae ad salutarem dirigat
 „finem, vt maiorum more vnanimi voce, nemine contradicente, is eligatur, quem rex
 „regum et dominus dominorum per naturae ordinem et regias virtutes sceptro destinauit,
 „quem totius reipublicae salus tanquam suprema lex vnice desiderat et exposcit.

„His humiliter vtinam et feliciter praemisissis ad vrgentissima ordinis equestris desti-
 „deria pergendum nobis foret, nisi temporis ratio et reipublicae sancitum ad praesens pro-
 „hiberent. Vnicum tamen in finem serenissimae reipublicae omnino deponendum venit.
 „Septimus nempe octogesimus annus agitur, ex quo Liuania inclito regno Poloniae ac ma-
 „gno ducatu Lituaniae incorporata est. Intermedia pacta vtriusque conuenta integerrime
 „obseruata sunt, nisi quod, nescitur qua culpa quoue fato, indigenatus Noster, vigore cu-
 „ius beneficiorum ac dignitatum per regnum et magnum D. Lituaniae capaces huc vsque
 „fuimus, et etiam nunc sumus, in dubium quodam modo vocetur et Curlandi inter Li-
 „tuones non recenseantur. Pactis tali ratione non nihil derogari censet vniuersus ordo
 „equestris, ideoque cuncta ad normam foederis reduci, et indigenatum conseruari instan-
 „ter sollicitat. Et quidem per manifesta indigenatus nostri iura, vt serenissimae reipu-
 „blicae et vniuerso orbi ex petitorio et professorio tanto magis patefcerent, typis excudi
 „mandauimus, quae humiliter exhibemus et prudentissimo inclito senatus et ordinum iu-
 „dicio intrepide subiicimus.

„Odia sane restringenda sunt, priuilegia et immunitates ampliationem requirunt,
 „nec vllam strictiorem admittunt interpretationem. Vnico verbulo secus acceptato, ve-
 „rendum

1648 „rendum ne totum infelicitate ruat. Libertatis modus imperationibus quamvis egregiis
 „placet, pacta tamen et societates fidissima Polonorum gens integerrime semper seruauit,
 „neque nos nostra abutimur libertate; quis exitus eos manserit qui victos pro alienigenis,
 „socios pro seruis habuerint, testantur historiae. Multo prudentius maiores vestri pleros-
 „que populos regno non unitos, eadem die hostes, ciues et indigenas habuerunt. Gens
 „nostra non armis, nec validior societate; sed solo reipublicae amore fidem ac fortitudi-
 „nem illius secuta, se submisit. Terram nostram Lituaniae et Samogitiae pro antemu-
 „rali semper stetit ex bellis huc vsque gestis liquet. Nullum apud vos bellum geritur,
 „in quo nostrates se non sistant, in quo nomini vestro non litem sanguine suo. Mem-
 „brum incliti huius corporis sumus, si non primum, minimum tamen ¹⁵⁾.

Litterae Sey-
 thae prin-
 cipis.

Ad extremum lecta THOHAIBEY Tartarorum principis pleno senatu scythica epi-
 stola eiusmodi tenoris:

„Serenissimo et excellentissimo christianorum et Poloniae regi Vladislao quarto Kuningeri
 „Thohaibey Budziacensium Tartarorum princeps salutem.

„Vltro et summa Vestrorum pertinacia, et superbo, legatis a nobis ad aulam ve-
 „stram missis, dato responso, sedibus nostris exciti huc venimus, iussu serenissimi ac po-
 „tentissimi imperatoris Domini nostri ISLAN GEREI, liberi Crimensium caeterarumque
 „Ordarum Hani, negatum legatis nostris, a vobis etiam inuitis repetituri stipendium.
 „Obuiam itaque Filio generalis venimus, ac vix visum, profligauimus, deinde et ipsis du-
 „cibus exercitus ad Corfunum occurrimus, eosdemque haud mora cepimus, captiuosque
 „imperatori nostro transmimus, ita Cosaci nobis, nos Cosaci adiuncti ambo victores
 „exitimus. Igitur quo vos vestra vesania ac superbum responsum adduxerit, pensate,
 „nobis interea triumphantibus et vsque ad vestrum thronum regium vna cum Cosacis per-
 „gentibus. Valete et nos propediem Varsoviae, vel si placet Cracouiae expectate. Haec
 summa litterarum erat.

Legati Co-
 sacorum.

Adfuit tandem et legatio ex castris Cosacorum, qui dicere iussi, quid tandem affer-
 rent, offensas illi questusque suos, quos serenissimo defuncto regi offerre volue-
 rant, senatui offerunt, horum hi potissimi erant:

Eorundem
 questus.

„I. Arendarii viros militares Cosacos in modum seruorum obedire cogunt.

„II. De pratis bonisque illorum in vniuersum omnibus ad libitum disponunt.

„III. Decimam partem omnium bonorum accipiunt.

„IV. Vxores Cosacorum similiter parentes aliosque propinquos ad rustica opera
 „necesse sunt, non obstante filii vel mariti militari seruitio.

„V. Centuriones, nec non tribuni, qui nos defendere deberent, peius adhuc op-
 „primunt, iumenta pecudesque vna cum famulis suae faciunt subesse potestati.

„VI. Piscatum omnem in flumina negant, vulpem a singulis exigentes, in cuius
 „defectu arma capiunt, adeo ipsa elementa in nostra Russia tributo subiacent.

„VII. Praedam praeterea, si quae forte casu contigerit ex vicina Tartaria, in soli-
 „dum sibi arrogant centuriones ac tribuni, gregem insuper haedorum, equarum, pecu-
 „dum, vi extorquent.

„VIII. Leui de causa nostros incarcerant, incarceratosque tam diu detinent, do-
 „nec decuplum soluat, quod si soluendo non est, perenne tribuni fit mancipium.

„IX. Mandatum regisque defuncti voluntas expressa fuit, vt numerus sex mil-
 „lium nostrorum augeretur, quod commissarii nullatenus permiserunt, igitur et supplica-
 „mus, vt duodecim millium numero augeamur.

„X. Sti-

¹⁵⁾ Oratio non ad finem vsque hic fuit perscri-
 pta, et quaedam deficiunt, vel studio vel incuria

etiam librarii omissa, non tanti tamen momenti,
 vt historiae filum abruptant.

X. Stipendia insuper ab annis quinque iam elapsis non soluta. Religionis Græco-schismaticæ immunitates saluas sibi conseruari petebant, restitui præterea ecclesias, Lublinensem, Socaliensem, Vlodimirensem, Crasnostaiensem, vna cum plerisque aliis in magno ducatu Lituaniæ ad vnionem coactis.

Haec Cosacorum legati afferebant, contra Poloni pro sexta die septembris suam commissionem differebant, elegitque senatus e medio sui ADAMUM de Brulelow KISTEL, Commissarium Palatinum Braclaiensem, quem ipsa Cosacorum multitudo gratum habuit et desiderauit, non aliter quam olim seditiosa plebs Romana Menenium Agrippam¹⁶, tres reliquos equestris ordinis, FRANCISCUM DUBRAWSKI succamerarium Praemisliensem, ALEXANDRUM SIELSKI succamerarium Posnaniensem, THEODORUM OBUCHOWICZ succamerarium Mozerensem; hos nullis fatis certis mandatis firmatos Kiiouiam, citerioris Rusiæ metropolim ciuitatem, de foederibus mutuaque cum Cosacis tractaturos pace delegat senatus. Mandatorum autem nominatim a senatu acceptorum et in codicillis contractorum hæc summa erat:

I. Captiuos omnes nobiles Polonos Cosaci dimittant.

II. Bellica instrumenta, quæ hoc belli tempore acceperant, restituant.

III. Omne foedus, quod illis cum Tartaris intercesserat, eiurent, nouumque reipublicæ sacramentum dicant, hac adiecta pacis conditione, nefas abhinc Cosacis esse cum exteris foedera et societates inire in seia reipublica.

IV. Excubias perpetuas in finibus contra Ottomanos agent, quod si reipublica illorum vti voluerit opera, etiam contra Tartaros, aliosque finitimos hostes cum consensu tamen eiusdem excurrent, et sic diluent admissum crimen.

V. Cudacense fortalitium a Cosacis nequaquam violari debet, siue eorum opera utetur reipublica contra Tartaros, siue contra alios quosuis hostes.

VI. Auctores tumultuum huiusce belli incensores, Cosaci commissariorum extradent potestati, ex quorum nonnullis ibidem commissarii, ad exemplum caeterorum, vltionem exigent commissi flagitii, reliquos Varsouiam deducunt.

VII. Regis defuncti literas, quas se habere iactitant Cosaci, repetent ab iisdem commissarii.

VIII. Stipendia reddita illis esse sub initio tumultus asserent, quare nihil in præsens interest reipublicæ, perierint illorum tumultu pecunia nec ne, quam deinde Polonorum spoliis abunde sibi resarciuerunt. Deinde postquam in obsequium reipublicæ redierint post dictum sacramentum noua eis promittent stipendia. Libertates illorum ad proximam commissionem restringit reipublica, quod si non poterunt induci ad eandem disciplinam; etiam a Pereaslaiensi et Curicouensi recedent commissione.

Ita sperabat reipublica posse Cosacorum sine ferro et sanguine componi mentes, quas furor rapuerat, sed longe alium finem Poloniae sortitæ sunt res.

LIBRI

¹⁶ qui dictus cognomine Lanatus. Dux a Romanis electus aduersus Sabinos, de iis triumphauit. Et cum plebs a patribus secessisset in Auentinum, quod tributum et militiam toleraret, nec reuocari posset, Agrippa apud eam verba faciens: humani artus, inquit, cum ventrem otiosum viderent, ab illo discordarunt, et suum illi ministerium negarunt. Cum eo pacto et ipsi quoque deficerent, intellexerunt, ventrem

cibos acceptos per omnia membra diuidere, et cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et populus quasi vnum corpus discordia pereunt, concordia valent. Plura de hoc Volaterranus secutus Cæcilium. Hæc fabula et in rempublicam Poloniam apte quadrat, in qua non solum artus a stomacho sæpius dissentiunt, sed et ipsi mutuum sibi negant aliquoties ministerium.

LIBRI I. CAPVT V

SYNOPSIS

Pugna ad Constantinow ambigua. Iuramentum belli ducum Poloniae. Numerus et ordo commissariorum. Literae a senatu Polono Constantinopolim expeditae. Legatio Byzantini caesaris ad Chanum Crimensem. Mors crudelis Ibrahimii. Chani Crimensis responsum Byzantino Caesari. Poloni iterum cum Cosacis tractant, quorum tractatus pacis rumpit dux Visnouiecius. Magnus belli motus contra rebelles. Eorundem ferocia et ubique saeuitia. Describitur Polonorum exercitus, ac paulo post Pilauicensis clades. Misera Poloniae facies.

1648

Pugna ad Constantinow cum Cosacis ambigua.

Dum Varsoviae in conuocatione respublica tempus electionis noui regis, quartam octobris decernit, ac interim de securitate regni prouider, legionem peditum defuncti regis, semper regio assuetam lateri, nempe inuictum robur Germanorum, ad Constantinow, Russiae ciuitatem, expedit, duce SAMUELE OSSINSKI, regiae custodiae praefecto, qui paulo post, sub huius anni exitum, immaturo fato concidit maximus heros. Huic adiuncti erant Palatini Kiouiensis IANUSSII TYSZKIEWICZ mille ducenti equites, una cum ducis Zaslauiensis Vladislai Dominici duobus millibus, Ducis itidem IEREMIAE MICHAELIS KORIBUT WISNIOWIECKI, millibus quatuor, atque haec tantilla hominum manus octo scilicet millium et ducentorum militum securitati reipublicae videbatur sufficere. Breui enim atrox certusque rumor de obitu regis regnum peruasit vniuersum, quo accepto statim laeta confederatis auguria et euentus rerum in spem felices sunt, erectioresque Cosaci haud segnius in viscera regni pergunt duce Krzywonos appellato, quem superius Podoliam vastasse memini. Is summa vsus celeritate sexaginta agrestium stipatus millibus, Chmielnicki silentio approbante crimen, Polonos Tiresia caeciores prope Constantinow ciuitatem ex improviso ferire consilium iniit, ratus praecipuum belli momentum in primis suorum militum conatibus esse, vnde audus gloriae, pugnae copiam deposcebat, neque Poloni certamen detrectauerunt, quanquam et in hostico, et viribus imparem haberent exercitum. Itaque die vigesima sexta, Iulio Mense, in Constantinouianis pugnatum est campis; acris acies fuit, non his languidius pro scelere, quam Polonis pro publica salute et patriae incolumitate certantibus. Incerta diu alea belli, in equitem eques, pedes in peditem, in phalangem phalanx, ala in alam, aequo velut marte conferri visa. Praecipua tamen hoc in praelio Samuelis Ossinski ac Constantini Gissi, regiarum legionum praefectorum virtus enituit, illi ubi inuehi hostem in Polonos audentius vident, nutare Polonorum veriti exercitum paulatim ad vicinam fossam velut detrectantes pugnam, in qua hosti struxerant insidias, dilabuntur. Cosaci sequi audentius fugientibusque instare rati, ut res erat, bello finem fore, si praelio vincerent. At ubi iam iusto fossae appropinquarunt interuallo, incidunt in casses, magnaeque suorum illa parte accepta clade, imminente iam nocte retrocedunt. Nec sensim retrocedentes hostes, inclinante ad vesperam die, sequutus est Polonus miles, seu fraudem ab hoste, seu iam mistum tenebris coelum pertimuit. Iamque, serius licet, tres a republica belli duces destinati, VLADISLAUS DOMINICUS dux in Ostrog et Zaslaw, Palatinus Sendomiriensis, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, Pereslauiensis, Korsunensis, Ploskirouiensis capitaneus, NICOLAUS comes OSTROG, pocillator regni, cum auxiliariis diuerforum optimatum aduentabat copiis, quorum hic nomina numerumque referam:

Numerus Polonorum militum.

STANISLAI de Potok POTOCKI, palatini Podoliae, mille quingenti milites.

ADAMI de Brusilow KISIEL, palatini Braclauiensis, turmae equitum duodecim.

STANISLAI WITOWSKI, Castellani Sendomiriensis sexcenti equites.

ALEXANDRI a Koniecpole KONIECPOLSKI, vexilliferi regni, supremi defuncti exercituum ducis filii, quatuor hominum millia.

NICO-

NICOLAI comitis OSTROG, pocillatoris regni, equitum millia duo.

SAMVELIS CAROLI ducis KORECKI mille quingenti equites.

GEORGII LVBOMIRSKI comitis in Wisnitz generalis Cracouiensis, et STANISLAI comitis in Wisnitz LVBOMIRSKI, palatini Cracouiensis filii, cohortes duorum millium et quingentorum.

Capitanei Trembouoliensis de peruerusta et nobilissima familia comitum FIRLEI, turmae equitum duodecim.

SIGISMUNDI comitis DENHOF, palatini Siradiensis filii, Capitanei Socaliensis, cohortes sclopigerorum Germanicae decem.

IACOBI comitis a Rozdrazew ROZDRAZEWSKI Cunicensis Capitanei defultorum equitum, vulgo Dragonum, legio Germanica. Breuius itaque, quam dici possit, stetit in armis Polonorum iustus contra agrestes rebelles, vt credebatur, exercitus. Praeter hos emeritorum, voluntarios vocant, ingens numerus, praesidium haud leue, si casus prosperi sint, disiecta militia, vbi bellum cunctatione tractatur. Ius imperandi penes omnes fuit, quod pessimum, singuli imperare, nemo parere voluerat. Hinc omnes tribuni militum, belli duces, agebant centuriones tribunos, milites centuriones, gregarium promiscue militem agebat nemo ¹⁷⁾.

Exacta quoque est a singulis ducibus belli, sacramenti formula in hunc modum:

Iuramentum belli ducum.

Ego N. iuro, quia exercitui mihi tradito fideliter praeero, et opera illius tantum ad reprimendas inuisiones inimicorum hostiles utar. Fines regni tutos pro viribus praestabo, dignitatem et securitatem reipublicae, quantum potero, defendam, et si, quod Deus auertat, regnum seditio inuaserit, nulli parti adhaerebo, damna incolis Russiae, Podoliae, Volhyniae, nulla inferam, et ne a militibus meis inferantur, omni ratione prouidebo. Pensiones vero tam ab ecclesiasticis, quam ab aliis personis quibusuis nullas omnino exigam, et ne milites mei exigant, studebo. Sic me Deus adiuet, et haec sancta crux.

Commissariorum autem hic ordo erat.

Commissarii senatorii ordinis

Numerus et Ordo commissariorum.

IOANNES SIMON SZCZAWINSKI, palatinus Brestensis, Lanciciensis, Golubensis capitaneus, tribunus cuiuiensium palatinatum.

ADAMVS DE BRYSILOW KISIEL, Braclauiensis palatinus.

IANVSSIUS TYSKIEWICZ, Kiiouiensis palatinus.

IEREMIAS MICHAEL KORYBYT, dux in Wisniowiecz, terrarum Russiae palatinus

STANISLAVS DE POTOK POTOCKI, Podoliae palatinus.

STANISLAVS WITOWSKI, Castellanus Sandomiriensis.

ANDREAS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Castellanus Belzensis.

ADAMVS STANISLAWSKI, Castellanus Halicensis.

E 2

Commis-

¹⁷⁾ Quemadmodum belli temporibus magna militum praefectorum copia, eorumque dissensio, multa iam in perniciem reipublicae Poloniae peperit mala, sic temporibus pacis, nobilium

multorum in mercatores et ciues licentia, mercaturae incrementum, verum reipublicae thesauri fontem, impedit.

1648

Commissarii equestris ordinis minoris Poloniae.

MICHAEL ZERZYDOWSKI, gladifer regni.

ALEXANDER LVBOMIERSKI, comes in Wisnicz, stabuli regni praefectus.

ADAMVS HIERONYMVS DE GRANOWO SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis.

CONSTANTINVS COMES IN WISNICZ LVBOMIERSKI, Sandacensis et Bialocer Kiciensis capitaneus.

ZBIGNEVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, capitaneus Lublinensis.

IOANNES DE POTOK POTOCKI, Succamerarius Halicensis.

STANISLAVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Succamerarius Lublinensis.

IANVS PRYSINOWSKI, Succamerarius tribunusque militum Belzensis.

STANISLAVS CHRZASTOWSKI, subiudex generalis Cracouiensis.

Maioris Poloniae.

HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, Lomzensis capitaneus.

STANISLAVS DENHOF, Vielunensis capitaneus.

ANDREAS DE GRVDNO GRVDZINSKI, Rozinensis capitaneus.

IACOBVS COMES ROZRACZEWSKI, Kuninensis capitaneus.

IOANNES GRZYBOWSKI, Varlauiensis capitaneus.

ALBERTVS WESEL, Roznanensis Makouiensisque capitaneus.

SIGISMVNDVS DENHOF, Sokaliensis capitaneus.

ANDREAS DE OSSOW OSSOWSKI.

ALEXANDER DE KARCHOW KARCHOWSKI.

CHRISTOPHORVS DE ARCISZEW ARCISZEWSKI, praefectus militiae.

Magni ducatus Lituaniae.

CHRISTOPHORVS PAC, vexillifer Magni Ducatus Lituaniae.

IOANNES ZIENOWICZ, Marschaleus Osmianensis.

VINCENTIVS CORVINVS GASIEWSKI, dapum incisor M.D.L.

BOGDANVS OGINSKI, vexillifer M.D.L.

Haec redegissem in seriem haud piguit, quo appareat quantum detrimenti caufarint reipublicae, diuersa ab inuicem, et plerumque superba, ingenia, primoribus in Poloniae viris. Regere amant illi, non regi, cum tamen regi, non regere deberent. Hinc minorum nobilium ut et plebeiorum aut externorum regimen, exitiale, exosum, et suspectum illis, quo fit ut nihil virtuti plebeiae aut externorum concedant. Satiус foret, si, cuiuscunque animo virtus inesset, ei plurimum tribueret respublica, ita enim nobilibus et plebeiis via ad dignitates promiscue pateret, excitarenturque praeclarissima ingenia, quae alias reipublicae negantur. Quanquam non nego primos ad rempublicam esse debere, quibus honestius genus est. Debetur enim maiorum illorum in rempublicam meritis aliquid, quorum etiam domestico exemplo ad bene agendum hi magis excitari creduntur. Haec in transitu dicta sufficiant ¹⁸⁾.

Redeo

18) Nisi religioni hoc habuisssem, auctorem nostrum mutilatum edere, certe ea, quae hic Ru-

dauscius in populares suos acerbius dixit, potius omisisssem. Nescio virum veritate fultus recte

Redeo ad commissariorum numerum sane superuacaneum. Hi enim dum vni 1648
subesse recusant, natalium splendorem iactantes, in summum non raro adducunt rempu-
blicam discrimen. Hinc inter duces rixae, in milite exorta confusio, reipublicae iactu-
ram, hostibus victoriam triumphumque persaepe parit, et nunc de facto peperit.

Iisdem diebus literae a senatu Polono Constantinopolim missae sunt, ad Byzantii Literae a se-
imperatorem plenae quaerimoniis, quod ille contra iusiurandum pactaque cum Polonis natu Polo-
stabilita, et aeterna colorata pace, Tartaros permisisset Polonas infestare ditiones, Cosa- no Con-
cos rebelles adiuuare, quibus reciproce aeternam societatem Cosaci iurarunt. Hanc epi- stantinopo-
stolam vt primum aiunt Byzantium peruenisse, atque pleno senatu lectam fuisse, haud lim expe-
mora imperator memor ictorum cum Polonis foederum, Tartarorum Chano suo vasallo ditae.
imperat:

Foederi in primis remuntiet Cosacorum.

Non amplius Polonas infestet ditiones.

*Exercituum captos duces Polonis reddat, (hoc enim etiam senatus in literis suis ad
imperatorem scriptis adiecit) aut captiuos imperatori constantinopolim ocius remittat.*

Sed haec epistola imperatoris a magno Chano nihili habita, nullum sortita est effe-
ctum. Iterum ergo magni Chani agentem in aula Constantinopolitana degentem com-
pellit, vrbe excedere iuber, eumque cum seueriori in Tartariam remittit vultu, iratus iussa
sua non audiri, et a magno Chano nihili haberi: Verum et is amplius in ottomanica non
comparuit aula. Versus inde in furias imperator decima octaua Iulii KAPIDIVM BASSAM
cognomine KAPADZILAR CIHAIE portae ministrum in Tartariam expedit. Vade, in- Legatio By-
quit, captiuos duces Polonos Constantinopolim propediem reduc. Chanum mone, re- zantini cae-
nuntiet tempestiue icto Cosacorum foederi, ni fecerit, arma mineris, Bassae insuper Sy- faris ad
listrensi nomine meo manda, ne audeat quenquam Polonum captiuum a Tartaris emere. Chanum
sub poena colli, quin imo, vbi poterit, eosdem a Tartaris vi vindicet. Simile edictum Crimen-
imperatoris Constantinopoli, vrbe imperatoria, publicatum fuit, post quod vix tribus fem.
tantum superstes septimanis imperator regnavit. Nona enim Augusti IANITSCHARI,
insolens Praetorianorum militum genus, nouos motus Constantinopoli ciere coeperunt,
actuque tragico imperatorem suum, exemplo infelicis patris Osmani strangularunt, filium Eiusdem
eius nomine SOLTANVM MECHMEDVM octo annorum puerum Augustum pronuncia- mors tra-
runt, Vesirium occiderunt. Per ea tempora Kappidi Bassa Kapadzilar Cihai Constanti- gica.
nopolim reuersus bello intestino laborantem inuenit patriam, iussusque coram nouo im-
peratore dicere legationem. ISLAN, inquit, GEREI, magnarum ordarum liber, vt se
asserit, Chan Crimensis, Cerhasiensis, Nahaiensis, Petioriensis, Szemensis, Perecopen-
sis, tibi imperatori totius orientis, potentissimo Asiae, Africae atque Americae nec non Responsum
Europae monarchae inuictissimo salutem. Polonos duces negat suae subesse potestati, a Chano Cri-
sed Murforum (nobiles suos Tartari sic appellant) caetera silentio inuoluit. Murfos cum mensi,
sollicitassem, illi haud cunctabundi cathgorice responderunt, se non prius reddituros Po-
lonos duces, antequam primi Poloni captiuos omnes restituant Tartaros. De Chano de-
cernat imperator, aiebant, ad libitum. Haec legationis series, et hic effectus fuit.

Redeo

eo tempore primorum facta carpserit auctor. Nostreis temporibus omnino falsum est procerum
ingenia plerumque esse superba. E contrario Po-
loniae optimates, iique qui scientiis bene imbuti
liberaliterque educati, sunt affabiles, gratiosi,
humani atque adeo popularitate cari, vt vix ac
ne vix quidem apud exteros, si Galliam exci-
pias, optimates in tanta copia inuenias mode-
stos atque humanitate plenos. Si quis autem
eorum gratia abutatur, vel irritare illos velit,
tunc non mirum si de conditione sua glorien-

tur, quae non hausta ex vano. Nulli enim no-
biles in tota Europa tanta gaudent libertate,
priuilegiis atque immunitatibus, quam Poloni.
Exteros quod attinet, verum est, per regni
constitutiones omnem ad reipublicam aditum
iis interclusum esse, et Poloni, vt dicam, quod
sentiam, sapienter pro conseruanda libertate ex-
teris aditum negarunt, quem semper, si ita
videtur, donando ius indigenatus iterum ape-
rire possunt.

1648

De pace
agunt Polo-
ni cum Co-
facis Kiio-
uiac.

Ducis Wis-
niowiecki fa-
ctum.

Magnus bel-
li motus
contra rebel-
les.

Eorundem
ferocia et
vbique saeu-
itia.

Polonniem-
sis oppidi
exitus.

Redeo ad Kiiouiensem commissionem a qua digressus sum. Per ea siquidem tempora destinati commissarii Kiioviae suam inchoauerunt functionem, de mutua inter Cosacos et Polonos, ut superius dixi, tractaturi pace, cum sub id fere tempus Dux WISNIOWIECKI, tam turpem et sordidam pacem cum perduellibus omnino non probauerat, dextra, pleno Varsoviae senatu, admota capulo. Hic, inquit, oportet Cosacos Tartarosque Russia pellat. Ergo NIEMIEROW, proprium oppidum in Russia situm intrare volens, a propriis prohibetur oppidanis. Factum re uera audax, raroque usurpatum ab hoc gente, quibus vulgo anxium iudicium est, et ab omnibus imbellis timor. Tum utrinque pugnatur, fit caedes ingens, tandemque victor dux ouans oppidum ingreditur, subditosque omnes ad genua prouolutos veniamque deprecantes, miro tormentorum genere exactissime cruciari mandat, saepius illa geminans verba, licet ita feri, ut se mori sentiant. Aliis igitur oculos effodere, alios in cruces agere, multos gladio percutere iubet. Hoc audito Cosaci, reiectis foederibus, nouum causati vulnus, nouo extirpandum aiebant cauterio. Causa in ducem reiecta, auctorque ruptorum foederum ab eisdem Dux Wisniowiecki omnino poscebatur. Neque vero tantum fidei his coeptis tractatibus prudens senatus tribuit, quin omnimode munia belli remitteret, siue certus de rebellium contumacia, siue uti tunc fama spargebat, bellum contra Tartaros, publicam regni ulturus iniuriam tacite apparabat, milles itaque summa celeritate conscribebatur, districtum copiae expediebantur. Dux totius militiae VLADISLAUS DOMINICUS dux in OSTROG ET ZASLAW, palatinus Sendomiriensis designatus princeps, opibus clarus, denique locus prope pagum GLINIANY, quarto a Leopoli lapide distans, exercitui electus est. In his motibus tunc regnum Poloniae erat, cum et ab altera parte non segnius coeptum bellum Cosaci instaurabant. Adeo laeta primordia raro sequuntur exitus felices, quippe fama geritur bellum, quam primi casus occupant. Ita illi, qui magnum Lituaniae intrarunt ducatum, duce nebulone Semiluna appellato, nihil nisi praedas et rapinas spirantes omnem pacem et foedera oderant, adeo ferro et igne in vltiorem caeci ruebant Lituaniam, provincias urbibus, urbes religione, religionem templis, templa aris, aras sacerdotibus, sacerdotes vita despoliantes. Sic non raro alius peccat, alius plectitur. Alter sacrilegus Krzywonos barbaro et ipse succinctus exercitu, nescius foederum BARUM, POLOMNE, OSTROG, CONSTANTINOW, et alia reipublicae praesidia dicto citius expugnauit. Saeuientibus mirum in modum barbaris in sacra, sacerdotes, nobiles iudaeosque, Russia interim, quasi prolatis iam ad Vistulam usque terminis, et antiquam affecuta limitem, triumphante. Dederant quippe sese Barenses scelerato duci, sed quis ageret cum victoribus Cosacis lege, cum temperare suam ipsi nequeant victoriam ratione? Armati ergo Barenses inermesque iuxta trucidati sunt, rapti ab vberem matrum infantes, adeo vilissimo cuique crescit audacia, cum se timeri sentiat. Neque Polomne munitissimum Russiae oppidum, alium habuit exitum, et hoc quidem pacisci volens, plus quam Saguntina rabie deletum est, tam foeda clade, ut miles, arma, furor, crudelitas, libido, sacrilegia, et in vno compendio vniuersa flagitia in exitium infelicis oppidi conspirasse videantur, adeoque de Polomne verissima sunt, quae de Cremona Tacitus: sexaginta agrestium millia irrupere, omnes sine nomine, sine tribu homines, caldum lixarumque amplior numerus et in libidinem et saeuitiam corruptior. Non aetas, non dignitas protegebat, quo minus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur. Senes, exactaque aetate sanctissimas matronas milites ad praedam et in libidinem trahebant. Atrocius deinde saeuitum in mortuos, violata sepulchra, effossa cadauera, nec hoc satis, scelere grassabatur tyrannus in altaria et ministros Dei, monasteria sacrarumque reliquiarum matrosolea, capsa auro et lapillis pretiosae in praedam sceleratis veniebant. Nudabantur monachi, flagellabantur, ac demum iugulabantur. Temerata est monialium castitas, horresco referens, ipsae arae, in quas Deus homo vi sacramenti euocari quotidie solitus, equorum praesepia fuere, distributaque auena iumentis in sancto sanctorum ab arca foederis, vbi manna absconditum. Eo procacitatis demum et proterbiae ventum erat, ut ipse Deus, sacra hostia, vestigio hominis contereretur pabulumque fieret brutis panis, qui pascit angelos. Denique quodcumque impietatis in Deum quodcumque in homines excogitari potest, Cosaci in Polonos, subditi in nobiles, schismatici in catholicos saeuiebant, ea crudelitate, ut bellum in Ottomanos geri haud iniuria diceres, dira re uera in dediticios clades, factum atrox, eoque imbelles magis, quod inermes et inulti cadebant ¹⁹⁾.

¹⁹⁾ Cosaci non tantam sumissent rabiem aduersus Polonos, nisi dux Wisniowiecki nimis durus, ne dicam, inhumanus in puniendis rebel-

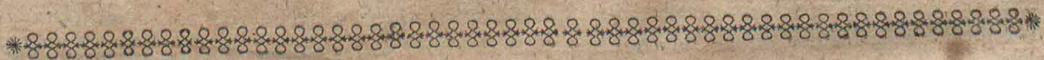
libus subditis suis Niemirowiae fuisset, quod factum nos docet, et in bello humanitatem saeuitiae esse praefendam.

Sub

Sub idem tempus literae ad senatum a commissariis perferuntur, quibus significabant se re infecta vale Cosacis dixisse, ac propediem futuros Varšaviae. Ergo reliqui procerum, qui adhuc restabant tanto celerius alacriusque vnanimes armati, vno animo, non vno consilio, vno tamen impetu, ambitione iam dudum deuoratam introire Russiam, solo fulgore armorum, vt asserebant, territuri hostem, ac eundem in Tartariam profugum, etiam vltra Asiae terminos prosequi animose minabantur, sibi inuicem iam de felici expeditionis euentu serio gratulabantur, parum memores illius vulgatae per orbem paromiae: *ne canas triumphum ante obtentam victoriam*. Anxii insuper de spoliis Tartariae, quasi coelitum occupassent vota, praedas inter se cogitatione, non sine aliquorum iurgio, temere diuidebant, mox ipsi praeda hosti et lusus futuri. Aliter enim fortunae visum est, optima Polonorum spolia in Cosacos transferre volenti. Ibat purpura et bysso nitens, auroque fulgens Polonorum exercitus, vbique insolentiae relinquens vestigia, neque vero interea feriabantur Cosaci, qui iam ad Pilawice, paruum quidem Russiae oppidum, sed quod ad posteros triumpho hostili Polonorumque fuga emerfit, castra promouerant. Neque mora a lustratoribus Cosacis nuntiatur Chmielnicio, Polonos magno numero sumptuque ingenti splendore galearum, plumis Chimaerarum, leonum, luporum et horrendis hiantium animalium formis, terribiles aduentare. Nec celer Chmielnicius nuntius fefellit. Poloni siquidem, contra omnes militiae regulas, quaesito inani in praelium apparatu, cristis comantibus galeas, phaleris praepeditis equis, thoracibus aheneis auro rutilantibus corruscabant: nec hoc satis, dira quisque in gloriam cupidine, qua detrectabat aemulum, pugnam deposebat. Ex aduerso pugnatum saepius nulla magnificentia aut maioribus virtute militari et gloria. Fusus Polonorum exercitus ad Corfunum, qui se in praelium sumptuose instruxerat velut ad nuptias. Denique hinc Graeca semper simplicitate pugnasse constat Macedones sub Alexandro, illinc foemineo luxu imbelles Persas, quod statim memorabimus. Hoc nuntio Chmielnicki accepto, celerrime suorum collocat ordines. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt. Miseria Poloniae facies. 1648 Commissio- nis exitus nullas. Descriptio Poloni militis. Dex Cosacorum ordinata castra. d. 21 Sept. Poloni retrocedunt.

1648 Sed his minor adhibenda fides vel vno magnanimitatis indicio, qua principem natura do-
tauerat, potius inter proceres discordia, totius mali caput et origo fuit. Dum enim quis-
que suae legioni, quam ducebat, singularem honorem quaerit, omnes in discrimen addu-
cit. Fortius tamen viduus peditatus pugnabat, et totum belli molem solus aliquot horis
sustinuit duce Samuele OSSINSKI, viro militari. Nunquam ante hac vlllo loco tantum
virium Polonia, tantum dignitatis fortuna vidit. Centum millia curruum auro onusto,
rum vehebantur ²⁰⁾, militum, vt dixi, quadraginta, lixarum ducenta numerabantur
millia, et erat dubio procul victoria Polonorum, si, quod turpissimum erat, dimicare
ausi fuissent ii, qui spectare praelioque sese subducere denique fugere maluerunt. Pudit
amplius imbelli Polonorum exercitui praeesse ducem Zaslauiensem, itaque ad maiores euo-
catus honores et titulos, palatinum paulo post cepisset Cracouiensem, vacuum morte Sta-
nislai Comitis in Wisnicz palatini Cracouiensis, de cuius obitu fule suo loco edisseram.

Spolia Po-
lonorum
Cofacis
Tartarisque
cedunt.
Dux Zasla-
uiensis fit
Palatinus
Cracouiien-
sis.



LIBRI I. CAPVT VI

SYNOPSIS

*Novi regis electio. Totius electionis acta. Cofacorum progressus. Vladislai IV. funus.
Coronatio Ioannis Casimiri in regem Poloniae, eiusdemque cum Ludouica Maria
sponsalia.*

Electio noui regis. Iamque appropinquauerat determinatus dies comitiorum nouum regem eligendorum, quarta scilicet mensis Octobris, timebanturque a multis Polonorum optimatum studia, tali casu in factiones itura, cum repente contrario effectu discussus timor, facti atrocitate omnium procerum horrescunt animi, vna omnibus desolatio est, hinc concordia inter miseros, hinc animorum optata tranquillitas, in summa omnes consternati videbantur primores, rari actum esse de republica, si tardarent eligere regem in quo vnica post Deum, diuosque tutelares Poloniae videbatur salus. Nec deerant, qui moestae ac viribus pene destitutae suaderent reginae, vt deserta Varssauia Gedanum potius peteret, instantibus caput suum subductura periculis, quoad subsidisset tempestas furioris popularis, ac propitiora fata regressum promitterent. Placuit reginae consilium, iamque serio de fuga cogitantem GEORGIVS COMES de TECZYN dux in Ossolin, sacri Romani imperii princeps, supremus regni cancellarius, in haec verba alloquitur: „Ne rebellibus regnum pro-
das regina. Quis enim deinde pro aris arma sumpturus est, si fugere ipsa perseveraueris. Tuo metu caeteros praemonitura quid metuendum sit a rebellibus, haud dubie erecturis altius supercilium. Dignitatis tuae praesentia hic opus est, aliter Varssauia contineri non potest. Quid tandem times? nemo procerum, nemo nobilium quos hic Varssaviae congregatos ad regis sui electionem spectas, ex saniori populi parte nemo, vbi periclitari te aspexerit, auxilium non expediet, salutemque suam Tuam non praeponet, quos omnes pari metu fugitiua percelles, et ad resistendum ignauos efficies. Tanto in bellis momento est praesens maiestas, pro qua gloriosum sibi quisque ducit occumbere.

Haud segniter hac voces a cancellario accepit regina: Vicerat pudor contemplationem periculi, sicque damnauerat omnimode abeundi consilia, optimatibus tumultuarie noui regis inchoantibus electionem, dubii quem tandem potissimum hoc tempore eligerent regem. Duo adhuc fatis Vladislai defuncti regis superstitibus candidati, in oculis omnium

votis.

²⁰⁾ Non hic, credo, aurum signatum vel cusum seu nummi intelligendi sunt, quod absurdum esse videtur, sed, prout supra auctor innuit, apparatus bellicus, equitum nobilium in primis, auro argentoque in vanum ornatus. Lixis autem annumerat omnes homines qui exercitum sequuti fuere, seruitii vel commercii causa. Neque ducenta millia calorum lixarum-

que fidem superant. Sciendum enim exercitum Polonum decem millium, militum nobilium plerumque sequi quadraginta millia vel quinquaginta calorum, id quod pessimum. Nam eiusmodi homines non tantum iisdem agricolis amicos afficiunt quam hostis damnis, sed et ipsi exercitui sunt impedimento.

1648

votisque Polonorum ambo germani fratres, principes erant, qui sceptrum deposcerent. Alter IOANNES CASIMIRVS, Opoliensis et Ratiboriensis dux, Sueciae rex: CAROLVS FERDINANDVS alter, Vratislaviensis atque Plocensis antistes, natu minor. Prior clarus militari scientia princeps, quippe qui ante annos sexdecim, prima belli rudimenta sub Vladislao fratre in Moscouia non infeliciter iecerat, inde per varios Europae tractus, toto decennio haud semper prosperam obierat peregrinationem, indeque peregrinus dictus, ac tunc in sacrum purpuratorum ab Innocentio X allectus collegium, Roma in Poloniam redierat, suae aetatis hic rationem haberi voluerat. Alter natu minor, Carolus Ferdinandus, Sigismundanae pietatis, et immortalitatis haeres, Vratislaviensis atque Plocensis antistes, factionibus, ut in tali casu fieri solet, in dies praeualidus, liberam ordinum de se expectabat sententiam. Dum igitur de reconciliandis principum auersis fraternis animis serio senatus tractat, gnarus quam grauis Polonorum ceruicibus immineret Chmielnicius, Tartari dictu incredibilem nec sanguine partam in Tartariam auehant praedam. Ipse Chmielnicki sollicitato in arma Byzantii imperatore, quem iurisiurandi tenaciorem inuenit, ducentis suorum armatorum stipatus millibus comite scelerum perfido Tohaibeio Tartarorum Budziacensium principe, in belli societatem assumpto, in ipsa viscera regni penetrat, siquidem nullum vallum, quod moraretur, habuit, nulla Belgarum fortalitia, non Pyrrheni montes nec Tyrrenum mare, obstabant eunti, sed liberi patentesque campi, vsque ad ipsa vrbis Leopoliensis eum ducebant moenia. Sexta itaque die octobris coepta obsidio, viginti dierum spatio, miraculo simile, nullo defensam milite fatigabat Leopolum, cui tandem misertus, uti principi nunc Rusiae ciuitati, graui lytro a ciuibus accepto, ducentis nimirum millibus florenorum, vigesimo ab oppugnatione die, Zamoscium versus castra mouit. Arx est in confiniis Rusiae, nomen sortita ab eo, qui eam condidit. Is erat IOANNES ZAMOYSKI, regni Poloniae cancellarius, ac sub Stephano I, rege Poloniae, supremus exercituum dux. Oppidum quoque haud contemnendum in Polonia, eidem adiacet arci, muro, vallo, aggere et aqua contra Tartarorum subitos impetus satis munitum, sed quod diuturnam ferre non posset oppugnationem. Huc ergo vota, huc studia properabant Chmielnicii, qui, antequam obsidione oppidum cingeret, astu et dolo vsus, adhuc ex itinere humaniter salutatis Germanis, quos sexcentos, duce LVDOVICO WEIHER, capitaneo tunc Valecensi, paulo post Pomeraniae palatino, ibi fortuna incolarum casusque fortuitus incluserat, eorum impauidos nec seditiosos, misso cum literis caduceatore ad capitaneum, tentauit animos, dederent nempe arcem vna cum oppido, ipsique iunctis viribus, si scirent, Chmielnicii sequerentur signa, notis sibi itineribus praeeuntia, praemium fore, meliorem vitam in castris Chmielnicii, ac insuper praesens leue militare donarium, quinquaginta millia florenorum pollicebatur ²¹⁾. Ast irrita legatio. Non enim Weihero venalis fides erat. Vnde quos donis et promissis corrumpere non poterat, audius imperii tyrannus, armis aggreditur, arctissime oppidum cingit obsidione, moenia sexaginta tormentorum reboantium sonitu, sine intermissione lacerat, aggeres demolitur, vallum iam superat, plenusque furoris huc atque illuc volitans suos animat, non amplius vnus horae opus extare asserens, quid victores morarentur in noctem victorias? Expugnatum iam a Krzywonos Cudacense fortalitium, caecos memorabat exercitus, captos duces, recuperatas prouincias. Facunda Ruthena saepius reiterabat voce, nunc iam nisi victoriae fructum restare, inde redintegrare assidua dispoitione verberationem, producere vallum, ruinam edere, parare muris superandis scalas manuales, iamque in procinctu erat expugnatio, cum ecce faustissimus et quasi coelo lapsus adest cum literis electi regis ad Chmielnicium nuntius. His rex Chmielnicio significabat, se vnanimi vtriusque gentis consensu in regem Poloniae electum, quem ipsemet Chmielnicki in literis ad senatum datis, priuatique multoties scriptis ardentissime exposcebat. Sciret ergo et recognosceret superiorem magni Dei ministrum, nec amplius hostiliter per ditiones grassaretur Polonas aut de caetero suos affligeret subditos. Recederet Zamoscio, quod primum subiectionis documentum rex esse volebat. Relinqueret rapinas, quem sciebat militem non praedonem agere, nec barbarum se, sed christianum meminerit, esse. Clauam insuper cum vexillo, more Poloniae regibus vsitato, eidem tunc electus rex transmiserat, addita paterna adhortatione, ut cunctos infamiae, se ipsum morte eximeret. Nam in pace causas et merita spectari: Vbi ciuile bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere.

Chmielni-
 cius Leop-
 olim obsidet.
 Ab eodem
 recedit ly-
 tro accepto.
 Zamoscium
 obsidet.

Literae ele-
 cti regis ad
 Chmielni-
 cium.

Ad-

21) Hoc est 8333 imperiales, et 8 grossi saxonici.

1648 Adfuturos praeter ea monuit legatos, de mutua tractaturos pace, retrocederet solum modo tantisper, nec ultra progredi praesumeret in interiorem Poloniam, cuius tunc copiae vario dilapsae iam paulatim Lublino appropinquabant. Hac Chmielnicius lecta epistola, acceptata claua una cum vexillo, osculo insuper cerae impresso, iubet illo ipso instanti receptui canere, solo contentus lytro, viginti millium florenorum a ciuibus accepto, attontis et in re tam subita stupentibus Tartaris, qui coenaturos se in oppido certo certius opidanis promittebant. Versis inde signis in Rusiam, decem a Zomoscio leucis retrocedit, coeca prorsus caligine a Deo percussus, cui praecipua est causa regum. Sciscitantibus subinde Tartaris, veritisque infidias, de Chmielnicii fide iam sollicitis respondit: Regis se subditum ministrumque esse, ac proinde imperio eius morem haud cunctanter gerere: qui in tam horridis motibus et sub ipso fere reipublicae discriminis ictu, cum victor Chmielnicius stabat ad portas, certis conditionibus principi Carolo Ferdinando concessis, quinto decimo calendarum Decembris, vnanimi omnium ordinum consensu a LVCA de BNIN OPALINSKI Marschalco regni, extra muros Varšauenses, sub dio, vt mos est gentis, in regem Poloniae, magnum ducem Lituaniae, caeterarumque provinciarum principem nominatus est, prosequente tormentorum ac bombardarum vndeunque resonantia.

d. 17 Nov.
rex eligitur
Ioan. Casimirus.

Electio Poloniae regum.

Rem altius in gratiam externorum de transacta electionis solennitate repeto. Coetaneus est nascenti Polonorum regno, quanquam non nihil successionem aliquando interruptus, eligendorum regum inueteratus vsus, et hos quidem nemine nobilium contradicente eligere placuit, quod certe portento simile, vt tam diuersa ab inuicem ingenia tandem vnum colliment scopum, in vnamque omnes coeant sententiam. Hinc inquieta plerumque sperantur comitia, hinc bellorum ciuiliū verentur tumultus, multae praeter ea factiones, ac priuata nonnullorum odia. Et quanquam nos obices singularis Dei prouidentia a Polona auerrat electione, verendum tamen aliquando, ne toties naufragium minitancia signa tandem submergant reipublicae nauem nauclero carentem. Electuri regem in apertam planitiem patentemque campum procedunt Poloni, pariterque Lituani proceres, vbi ordinibus velut ad pugnam institutis, de principe eligendo, integro sex hebdomadarum spatio deliberant nobiles. Candidati deinde proponuntur a senatu, in quos, vt quisque amore aut odio fertur, ita non attempta nascendi sorte, non virtute principis, non periculo patriae, non parentis meritis, indignatur saepe ob id, quod nullius est momenti, alii falsa vanaque, veluti per somnium captantes verba, nec sui satis compotes, feruescunt, subsannunt, dices in vnius insani capite totam reipublicae consistere felicitatem ²²⁾, Varias deinde a senatu excipiuntur legationes diuersorum Europae principum, ad extremum eligitur princeps. Ita denique peragitur electio.

Redeo ad electionem Ioannis Casimiri, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarii regis, Poloniae principis, Opoliensis et Ratiboriensis ducis, a qua tantillum digressus sum. Quarta itaque, vt superius innui, indicta Octobris aduenerat dies, diuo Francisco sacra, res consueti modo, nisi quod turbulento ordine, coeptae in aperto campo. Die deinde a confessu decimo IOANNES de TORRES Archiepiscopus Adrianopolitanus, nomine summi pontificis Innocentii decimi ita ad rempublicam pleno senatu orsus est:

Oratio
Ioan. de
Torres nuntii apostolici ad senatum.

„Orbatam non parente minus, quam principe Vladislao, ex augustissima Jagello-num familia rege quarto, Poloniam rempublicam, quemadmodum e sublimi culmine Vaticanani contemplatur oculus mundi vigilantissimus Innocentius X, pontifex optimus maximus, sic eiusdem non sine condolentis animi sensu miseratur orbitatem, Reuerendissimi,

²²⁾ Ob hanc vnicam causam in salutem regni Poloniae optandum sed non proponendum est, vt reges haereditario iure, non per electionem succederent. Sic enim funesta illa bella defuncto Poloniarum rege semper existentia secure euitarentur, neque tantae Poloniae inferrentur ruinae. Dices: Sic rebus stantibus timendum esse ne regum ambitione temporum successu

aurea illa Polonorum libertas plane absumeretur, liberumque regnum in absolutum paulatim transmutaretur. Respondeo: Serenissima respublica, quae maximam maiestatis partem sibi reseruat, semper potest, si velit, atque in eo, tempestine labore, conuenientia inuenire media, quae reges suos intra iustos terminos cum honore et splendore contineant.

simi, Illustrissimi ac generosi proceres. Et iusto quidem dolore tantam reipublicae vestrae miseratur orbitatem amantissimus in terris mortalium parens. Quis enim parentis dolor esse potest iustior illo, quem vnicus erga dolentes filios exprimit amor? Mensis euoluitur prope sextus ex quo luctuosam dolet Polonia vestra regis desideratissimi iacturam, adeo, vt vniuersum iam plane terrarum orbem longe lateque diffusum peruasit dolor, et omnem ad complorandam excitauit hominum vniuersalitem. Nimirum non vnus Poloniae lacrimis desleri satis poterat extinctus Vladislaus rex, tota quanta quanta est ad herois tanti funus lacrimas ciere debuit vniuersitas, vtpote quem rerum gloriose gestarum fama compleuerat viuens optatissimus princeps. Exuet illa tamen aliquando moerorem suum, nempe cum lugubrem Polonia deponet apparatus, nouo tandem creato et ad vacuum solum assumpto rege. Cuius in electionem quando iam propius intenti estis, atque studiosius incumbitis vniuersi et in vnum vota omnium sine vlla discordantium animorum dissensione conspirent, per me legatum suum viribus omnibus adhortatur vos, vnitatis ac pacis amator Innocentius. Etenim sicut concordia res paruae crescunt, ita ex oraculo veteri discordia vel maximae dilabuntur. Quam ob rem ne vestrae lapsus reipublicae, cuius amplitudo longe maxima est, inutilibus aliquando lacrimis deplorare cogamini, vna inter se dissidentium animorum discordia, regnorum videlicet omnium atque rerumpublicarum barbara deuastatrix vitanda cumprimis est. Quamdiu totius bonum corporis partes caeterae spectant, altera nunquam ab altera separatur, et ipsarum quippe separatione totum subito dilabi corpus necesse est. Heroici vos, partes corporis grandes estis, quotquot hunc in locum electuri nouum regem conuenistis, heroibus magnis non impares viri, si bonum commune spectatis omnes, priuatos longe respectus longe amouere, qui dum discordiam creant, totius omnino corporis, regni videlicet et reipublicae ruinam inuitabilem trahunt. Illum praeter ea solio dignum vestro censeatis virum, qui Poloniae reipublicae curam ita gerat, vt grauiora interim fidei catholicae negotia non omittat. Absit hoc ab electoribus tantis, vt talem Poloniae suae principem imponant, qui reipublicae addictus totus, quod nationum etiam omnium et selectarum est, catholicae curam rei aut modicam aut haberet omnino nullam. Religiosis catholicae propugnaculum inseparabile Polonia vestra depraeclatur, at hoc tam diu verum erit, quam diu regem habebit catholicae fidei studiosum. Qua igitur, et a tot saeculis ad haec vsque tempora vbique terrarum ac gentium depraeclatione claruistis adeo gloriosa, eiusdem sitis studiosi in posterum, qua ratione retineatis, illamque vobis auctiorem facite tanti nominis gloriam, quam velut haereditariam a maioribus habuistis. Id autem cum sancte praestiterint, semper tota plaudente communitate catholica, qui vestro federint in solio Iagellonii reges, cumque duos habeatis ex eodem sanguine creatos principes, imperio dignissimos ambo, alterutrum ex his eligendum vobis esse, dubitare nemo potest. Germina haec duo generosa sunt, SIGISMUNDI III regis olim vestri. Et quantum per Deum immortalem in vtroque parentis instar apparet, et Suecia, regno suo euocatus ad regnum vestrum, Suecos suos prae vobis non tantopere curae habitos a se videre potuit Sigismundus, quanquam vtrumque regnum complecti poterat plurimum anima illa regnorum capax. Et amor in vos tantus optimi principis hoc a vobis impetrare non poterit, vt in filiis regni successoribus adoretis genitorem regem? Habuistis paulo ante rerum cum virtute gestarum fama gloriosissimum regem VLADISLAUM ex eadem familia principem felicissimae recordationis. Plorat adhuc Polonia respublica tanti regis ereptum sibi decus, nec a lacrimis illa facile temperabit, donec in alterutro e duobus fratribus videat sibi restitutum Vladislaum regem. Eadem scilicet in vi cognoscere est semina virtutis, quae in animis liberorum omnium seminavit Sigismundus parens. Et ne gratis haec dicere videar ad serenissimae familiae commendationem, adesse rogo vos principes, caeterique nobilissimi proceres, si ferali fidere praelucentem Ottomanicam lunam, vobisque periculosius imminentem procul a Polonico coelo disiectam non vidistis: Si recuperatam regno vestro Smolenscum arcem, eiusdem regni propugnaculum longo munitissimum iactare non potestis! adeo non vna victoriarum gloria formidabilis extitit Vladislaus. Quanto vero studio rem catholicam vna cum Vladislao filio rege promouerit Sigismundus rex parens, quid attinet dicere? cum et id in oculis omnium fuerit et in omnium gentium luce collocatum. Fouerunt ipsi semper, neque enim hoc obuoluendum silentio est, regalique plane studio fouerunt christianae fidei promotores, gnari videlicet non exiguum reipublicae praesidium comparari, si Christi fideles plurimum eorum operarentur. Semper enim reipublicae fidelis est, quicumque fidelis Christo est. Venerabilis

1648

„proinde cleri atque ordinum religiosorum amantem regem eligendum, nemo non vestrum
 „videt, si saluam omnes incolumemque rempublicam vestram seruare velitis diu. Hi nempe
 „catholicam fidem intermisso nunquam labore propagant, scriptoque simul et verbo caeteros
 „iuuant praesidiarios reipublicae vestrae fideles. Pluribus proinde, apud vos, omni pru-
 „dentia praecellentes viros, vti non est opus, sapientibus quippe rem indicasse satis est.
 „Quare agite et iunctis in vnum suffragiis omni procul ablegata cordium dissensione pro
 „ea, qua potestis plurimum libertate, regem eligite, reipublicae Poloniae salutarem, chri-
 „stianae religionis amantem Iagellonicae familiae gloriosum. Dixi.

Innocentii
 X Pontificis
 ad rempu-
 blicam lite-
 rae.

Ita Ioan. de Torres docte et eleganter. Dein porrexit summi Pontificis ad rem-
 publicam scriptas literas huiusmodi tenoris:

„Venerabilibus fratribus et dilectis filiis, nobilibus viris, archiepiscopo Gnes-
 „nensi Poloniae primati, et senatoribus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae,

Innocentius Papa X.

„Venerabiles fratres et dilecti filii, nobiles viri, salutem et apostolicam benedictio-
 „nem. Vladislaus rex, quem mortuum nunquam sine dolore audissemus, nunc incom-
 „modo plane reipublicae vestrae tempore ereptus ingenti ac molesto animi sensu sollicitu-
 „dines nostras adauxit. Etenim nobilissimas aequae ac fortissimas gentes, quas pro vniuersa
 „re christiana, assiduo excubantes in sinu apostolicae charitatis gerimus, rebellantibus Co-
 „sacis, irruentibus Tartaris, Turcis etiam in Christianum nomen furentibus, capite in-
 „tempestiue destitutas praecipue dolemus, eo praesertim rege amisso, cuius spectata virtus
 „ac triumphalis gloria, solo nomine exterrendis hostibus, ac periculis omnibus propulsan-
 „dis superesse poterat. Sed misericordem Dominum rebus vestris ac suae prorsus causae,
 „diuina ope adfuturum, plane confidimus nec dubitamus. Vos pro vestra in patriam et
 „catholicam religionem pietate, omnia tali in re hoc interregni tempore et prudenter dire-
 „cturos et strenue administraturos fore. Nos certe, qui pio et de hac sancta sede optime
 „merito regi, vel priuatim vel in publico sacello Pontificio adstante apostolico senatu, et
 „praelatorum coetu omnia paternae charitatis officia persoluimus, Deum pro istius regni
 „publico bono incessanter oramus, cuncta pro viribus semper praestituri, quibus intelligi
 „possit, quanto apostolicae dilectionis affectu Poloniae ac Lituaniae rempublicam amplecta-
 „mur. Vobis, venerabiles fratres, nobiles viri, quorum singulare in hanc sanctam se-
 „dem studium, etiam in literis vestris eximie expressum agnoscimus et diligimus, benedi-
 „ctionem nostram prorsus ex animo paterne impertimur. Datum Romae, apud sanctam
 „Mariam maiorem, sub annulo piscatoris, die XXV Iulii MDCXXXVIII. Pontificatus
 „nostri anno quarto

Franciscus Herlius.

Sequenti deinde mane aderat Christianissimi Galliarum et Nauarrae regis Ludouici
 XIV extraordinarius ad rempublicam Poloniam legatus, illustrissimus vicecomes de Ar-
 paion, qui nomine domini sui ita dixit:

Galliae le-
 gati oratio
 ad senatum.

„Qui sibi proponeret ob oculos medio mari vi vndeque ventorum vexatam, mi-
 „naciue circumfluxu obsessam nauem, firmam tamen et immotam remanere; non mul-
 „tum reuera absimili cum Polona republica vteretur comparatione. Quotiescunque enim
 „infensissimi istius serenissimae reipublicae hostes eam opprimere minati sunt, licet am-
 „plissimis exercitibus, vt populos terrasque suas in Poloniam deportasse viderentur, toties
 „dedecus et infamiam incurrerunt.

„Fremant quantumuis aduersus ipsam Tartari, ipsiusque ruinam quotidianis in-
 „ursionibus meditentur, meditari tantum profecto potuerunt, labefactare nunquam: in-
 „fideles rabiem suam in ipsius exitum cum suis infinitis legionibus absorbere conentur,
 „toti potestati haec stabiliendae incumbant, veniant, vincentur: vestrique ad extre-
 „mum rebelles serio in dominos naturales insurgant, vestram aggrediantur auctori-
 „tatem, salua semper et inconcussa permanebit. Etiam si tamen talis hucusque fuerit
 „status

status vestrae reipublicae, et vestra virtute et singulari quadam prouidentia a Deo seruatus videatur, pro incerta rerum humanarum conditione, inter tot vobis ingruentes hostes nihil negligendum existimamus, ad quos ergo deprimendos, duo Vobis necessaria iudicamus. Primo perfectissima illustrissimae vtriusque gentis reipublicae concordia et vnio, promptissimaque noui regis electio, qui et fortitudine sua et in armis tractandis experientia excitatos tumultus possit componere, armorumque vi dissipare. Omnia regna, quae hostium machinationibus diuisa vnquam fuere, eiusdem periculi et salutis nobis praebent exempla, qui in his dissensionibus permansere et in iisdem ruinam experti: sed qui in praecipitium non inciderunt, oculos adaperuerunt, discriminis sui causa detecta, sparsos ciues in vnum coegerunt, inimicorum insidias merito irriserunt, et ad pristinam gloriam denuo se euexerunt. Antiqua reipublicae fortuna cito inter sua membra, sacram illam vnionem, solitorum triumphorum originem, enascituram, nobis iubet sperare, nullasque in rege eligendo dissidentias fore certissima argumenta suppeditat. Cum vobis, excellentissimi Domini, in stirpe regia duo sint principes, ambo strenuissimi, ambo mirandis, sed differentibus dotibus adornati, ambo etiam reipublicae necessarii. Et sicut Deus omnimode opera sua patefacit, maxime tempore belli, huic primogenituram et animum, milites et populos regendos concessit. Illius enim tyrocinia magni Vladislai felicitis memoriae fuere triumpho, in quibus sanguinem suum primo reipublicae deuotum, edidit externorum regnorum mores, ritus, idiomata, rationes, secreta denique consilia ad conseruationem regnorum plane necessaria, et vt nullis deficeret, quibus reipublicae fauoribus dignior efficeretur, praeripuit fratri suo nascendi ordinem, quia semper, etiam in libertate summa eligendi, primogenitura venerata est. His Deus serenissimum principem Casimirum regem illustravit, et serenissimum principem Carolum tanta prudentia, pietate et deuotione adornauit, vt consilia sua auxiliaque diuina, vestris viribus adiunctis, sicut Araon, fratris sui et reipublicae triumphos acceleret et augeat. Inde est, excellentissimi domini, quod nomine christianissimarum maiestatum vobis CASIMIRUM regem exoptamus, ne quis sibi fingat, christianissimas maiestates propriae solum vel alterius quam Poloniae vtilitati hisce suis votis studere. Tota Europa vidit quanta hucusque egerimus fide cum nostris foederatis. Bataui norunt, si post exhausta nummorum et hominum milia, penes nos aliquid remanserit, quod gloriae ipsorum seruiret, nunquam aliud in confoederatos moliti sumus, aut aliud consilium habuimus, quam restaurandi legitimum principem ipsumque naturalibus suis subditis restituendi. Sueci et Hassi nostrae confoederationis commoda libenter fatebuntur. Haec omnia iam vobis facile persuadebunt, quam multum nos confoederatis consulamus, quanto opereque ipsorum gloriae conseruationi et incremento studeamus. Itaque cum vehementissimus Gallorum inter foederatos affectus et peculiaris erga vestram serenissimam rempublicam propensio, omnibus plane innotescat, nobis ab hoc amplissimo senatorum et nobilium coetu, liceat talium amicorum votis consonum sperare, liceat Casimirum regem desiderare, qui hostium vestrorum ambitionem non foueat, istudque Christianorum omnium propugnaculum integrum et illaesum conseruet et nostras nationes, iam aliunde animorum similitudine inter se conuenientes nouo perpetuoque foederis et amoris vinculo melius adhuc coniungat. Dixi.

Aliquot deinde interpositis diebus legatus serenissimae Sueciae designatae reginae Laurentius Canthersthen in faciem admissus reipublicae, ita dominae suae nomine dixit:

„Celsissime princeps, reuerendissimi, illustrissimi, reuerendi, illustres, et magni. Sueciae legati domini, serenissimae huius reipublicae senatores, ordinesque regni, domini observatissimi, gati oratio.

„Sacra regia maiestas, domina mea clementissima, celsitudinibus, excellentiis et illustritatibus vestris studia et beneuolentiam suam promptissimo affectu defert, Deum optimum maximum insuper rogans, vt prospera quaeque eisdem largiri velit, faxique vt consilia actionesque earundem laetus semper consequatur euentus. Sacram regiam maiestatem summo dolore affecit, quod compererit fratrem consanguineum et amicum suum charissimum, serenissimum principem dominum VLADISLAUM quartum regem Poloniae, gloria rerum gestarum eximium, humanis rebus ereptum, supremam obiisse diem, nec potuit quin hunc casum serenissimae huius reipublicae nomine grauiter ferat, optans,

1648 „vt stator rerum omnium Deus, pro bonitate sua hanc orbitatem compensare, fessisque
 „christiani orbis rebus, pariter huic reipublicae salutaribus prouidisque consiliis, illustris-
 „simarum et illustrium DD. VV. succurrere velit, cumque perspectum habeat sacra regia
 „maiestas, illustritatibus vestris id in primis curae esse, praesertim afflictis hoc tempore
 „Europae atque christiani nominis rebus, vt amplissimae huic reipublicae prouisum tan-
 „topere imperio digne consulatur. Idecirco quamuis de sollicitudine studioque earundem
 „in eo, conseruanda corroborandaque amicitia, pactorumque vi, quae inclita haec regna
 „coniungit, nullatenus dubitet S. R. M., verum sibi persuasum habet, illustrissimas
 „celitudines vestras, eandem continuare, propriamque et perpetuam hisce regnis
 „facere velle, tam ob proprium suum interesse, denique mutuam horum regno-
 „rum salutem, firmioremque amicitiam, atque omnibus, quibus coniunctionis amici-
 „tiae nexus dissolui ac interrumpi posset, ire obuiam. Operae pretium esse duxit S. R. M.
 „celitudines vestras amice beneuoleque commonere, vt in eligendo nouo rege, ea omnia
 „remoueant, atque praescindant, quae vel inimicitias excitare vel perennem inter vtrosque
 „reges regnaque amicitiam remorari possent. Quibus rite obseruatis, prout celitudines
 „vestrae harum rerum momenta pro innata sibi prudentia et aequanimitate, facile norint di-
 „iudicare, non putat reticendum S. R. M. nemini se potius fastidium in Polonia regium
 „exoptare, quam regis Sigismundi filiis serenissimis principibus, domino Ioanni Casimiro
 „et domino Carolo Ferdinando, quorum causam S. R. M. illustrissimis DD. VV. commen-
 „dare vult, tum quod propinqui sanguinis coniunctio spem eidem ingeneret coniunctionis
 „animi, tum quod ipsorum virtutes S. R. Mti vel maxime sint laudatae. Ad haec cum
 „ex postremorum pactorum praescripto videretur institeritque diligentissime illustrissimus
 „Curlandiae dux, vt durantibus induciis tractatus pacis perpetuae reassumerentur, non erit
 „ab affectu et inclinatione S. R. Mti alienum, si modo serenissimae huic reipublicae ea-
 „dem mens, idemque desiderium fuerit, vt quam primum commissarii vtriusque regni con-
 „ueniant, easque ineant rationes, quibus pacem amicitiamque perpetuare aeternamque fa-
 „cere possint, prout haec omnia binis hisce literis vberius fusiisque sunt expressa, quas ex
 „mandato dominae meae clementissimae exhibeo, relaturus vt confido propediem respon-
 „sum expectationi S. R. Mti amicitiaeque inclitorum regnorum congruentissimum. De
 „caetero illustritatibus vestris summas agens gratias pro tam benigne mihi indulta audientia,
 „earundem me beneuolentiae fauorique impense commendo, id vnice rogans, vt si quae
 „noua mandata a domina mea clementissima in posterum accepero, liceat mihi eadem pro
 „summa humanitate vestra, vel coram vel scripto insinuare.

Haec redigisse in ordinem haud piguit, vt appareat quot Casimirianae electioni
 subscripserint Europae principes, quid de illa tunc senserint, quid ab illa expectauerint.

Redeo ad electum regem Ioannem Casimirum qui proxima a publicatione die, me-
 tropolitanam sancti Ioannis baptistae Varsoviae ecclesiam cum frequenti senatorum nobi-
 liumque comitatu inuisit, peractoque ab Archiepiscopo Gnesnensi, regni primatē primo-
 que principe solenni sacrificio, accessit ad altare maius, vbi illi decretum electionis in char-
 ta pergamena conscriptum ab Archiepiscopo traditum est, omnium procerum nobiliumque,
 qui electionis tam solenni actui aderant, praecipuorum subscriptionibus et sigillis
 munitum. Tandem postridie senatus in palatio regio congregatus legatis externorum
 principum responsa dedit, actis gratiis solennibus summo pontifici, regique christianissimo,
 vtpote quorum desideriis per Casimirianam electionem satisfecerat respublica. Sueciae
 vero reginae his conceptis verbis rescripsit senatus:

Poloniae
 senatorum
 ad Sueciae
 reginam li-
 terae.

Serenissima et potentissima Regina,

Domina et Vicina nostra colendissima,

„Quam acerbum animi dolorem Maiestati Vestrae attulerit immatura et importuna
 „mors serenissimi et potentissimi regis Vladislai IV Domini nostri clementissimi facile
 „intelligimus, cum arctissima sanguinis vincula, quibus ille Maiestati Vestrae coniunctus
 „fuit, nobiscum reputamus. Si enim occasui tanti regis longissima vita ob raras virtutes
 „digni, indoluere, nullo ei sanguine iuncti, fieri profecto non potest, quin Maiestatem Ve-
 „stram tam stricta consanguinitate regi nostro propinquam, ex morte eius grauissimus do-
 „lor

lor non afficiat. Sed Maiestatis Vestrae luctus etiam ultra sanguinis et fraternitatis terminos diffunditur, cum M. V. gnara et bene conscia, qualem et quantum regem respublica nostra et vniuersa christiana amiserit, vltroque pro sua prudentia et optimo in rem christianam animo compatitur. Multis quidem serenissimus et potentissimus rex noster flebilis occidit, sed nulli magis, quam regno huic, quod sub felicissimo ipsius imperio gloria, pace et omni tranquillitate effloruerat. In tanto reipublicae nostrae luctu magnum capimus solatium, quod Maiestatem Vestram doloris nostri habeamus sociam, vti per litteras suas et magnificum dominum Laurentium Canthersthren, secretarium suum, vberissime id declarauit. Quo nomine Maiestati Vestrae maximas habemus gratias, Deumque precamur, vt tam funestos casus a regia Maiestatis Vestrae domo auertat, eamque omnibus desideratis successibus faciat perpetuo felicem et fortunatam. Quod vero attinet alteram partem epistolae Maiestatis Vestrae, in qua M. V. post contestatum dolorem suum ex morte serenissimi regis nostri, ea, quae singulari sua prouidentia vtrique regno et toti reipublicae Christianae vtilia praeuidet, nobis exponit: Nimirum plurimum interesse, vt in eligendo nouo rege in eum conuerteremus oculos, isque in sceptrum Polonica succederet, qui pactorum initorum conseruandorum et amicitiae perpetuo colendae esset studiosissimus, et insuper ea remoueret, quae his aduersantur. Agnoscimus in eo Maiestatis Vestrae vere christianum animum, hoc vnum exoptantem, vt pace perpetua inter haec duo regna stabilita, arma nostra in communem potius christiani nominis hostem vertantur, gloriosius et vilius ibi exercenda. Itaque Maiestati Vestrae sancte pollicemur rempublicam nostram nihil magis cupere, quam vt compositis et sublati armorum causis, aeterna et perpetua pax amicitiaeque cum Maiestate Vestra et inter haec duo regna seruetur. Quam ob rem in hisce electionis comitiis, omnia constituta et prouisa sunt, quae tanti momenti negotio tractando et finiendo pacique perpetuae ineundae sunt necessaria et conuenientia. Quod reliquum est, vel inde Maiestati Vestrae patebit, quanto respublica nostra flagrat studio perpetuae et illibatae amicitiae cum Maiestate Vestra colendae, quod in hisce comitiis electionis noui regis primam et praecipuam rationem habuit, non modo communis commendationis, qua Maiestas Vestra serenissimos duos fratres principes commendauit, sed etiam voluit, vt omnino voluntati Maiestatis Vestrae satisfaceret, cum praecipue serenissimum principem IOANNEM CASIMIRVM secundis literis dignum iudicauit, qui regium apud nos decus capefferet. Speramus itaque id curae Maiestatis Vestrae gratum, tum vtrique regno fore salutare, quod toto corde orantes Deum, Maiestati Vestrae felix et diuturnum imperium precamur, paratissimaque studia et officia nostra deferimus. Varsoviae d. 28 Nouembris 1648.

Extat et alterum literarum ad Sueciae reginam exemplum sequenti fere die ad eandem ex occasione renouandorum foederum his conceptis verbis scriptum:

Serenissima et potentissima Regina,

Domina et Vicina nostra colendissima,

Aliae Poloniae senatum ad Sueciae reginam litterae.

Notum perspectumque est reipublicae nostrae studium et cura illustrissimi Curandae ducis, vt durantibus induciis tractatus pacis inter serenissimum regem, rempublicam regnumque Poloniae et Maiestatem Vestram reassumatur. Id enim viuente adhuc serenissimo rege nostro egit, perspexitque, cum serenissimum olim regem nostrum, tum vniuersam rempublicam nostram pacis cupidam id optare, vt sublati belli causis perpetua pax et amicitia cum Maiestate Vestra redinregretur. Qua de re cum Maiestas Vestra literis suis nos compellat, est quod speremus, inclinatis iam vtrinque ad pacem perpetuam animis, Deum communia ista vota nostra felici euentu cumulaturum. Mediatore quod attinet, illi quidem pactis nominati sunt, quos compellatos et rogatos affuturos operamque piam et salutarem, hac in re vtrique regno nauaturos non dubitamus. Caeterum cum serenissimus Britanniae rex domestico bello impeditus adesse non possit, quoniam placet Maiestati Vestrae in eius locum subrogari rempublicam Venetam et nos libenter in eam consentimus. Optauissemus quidem congressum hunc Francofurti ad Oderam haberi, multasque et iustas causas huius nostri desiderii habuimus, sed vicit auctoritas Maiestatis Vestrae, vt in Lubecam consentiamus, illuc commissarios nostros ablegaturi quam primum a mediatoribus de tempore facti erimus certiores, qua de re mentem

1648

„illorum expiscari non omittemus, certe idem facturam Maiestatem Vestram, ut quam primum coadunato commissariorum nostrorum congressu, negotium hoc utrique regno desideratum ex dignitate et emolumento utriusque gentis perficiatur. Illud Maiestati Vestrae iterato pollicemur, rempublicam, uti hactenus inita foedera religiose coluit, ita perpetuae cum Maiestate Vestra amicitiae cupidissimam esse, totumque id in hisce comitiis prouidisse et statuisset, quod paci perpetuae conciliandae utile et necessarium iudicauit. Quod vberius Maiestati Vestrae referet magnificus ac generosus Dominus Laurentius Canthersthen, Maiestatis Vestrae Secretarius. Nos felicissimos quoque et desideratissimos rerum successus Maiestati Vestrae a Deo precati, nostra officia promptissima deferimus.

Tum demum senatus subscripsit acta electionis, in quibus conuentus terrarum singulares ad XVIII calendas Ianuarii, comitia vero coronandi regis Cracouiae celebranda ad XVI calendas Februarii indicebantur.

Lituanorum contra
Cofacos victoria nobilis.

Tenebrante vespera nuntiatur regi Lituanos circa Pinscum Russiae ciuitatem, et Olykam, ducis Radiuili oppidum, viginti millia Cofacorum prostrauisse redacto in cineres Pinsco, quae iam dudum vulcano consecrata erat ciuitas, ipsoque nebulone SEMILVNA, ductore exercitus occiso, qui in primo agmine fortiter dimicans quasi imperator, occisus est. Atque haec prima fuit de sacrilegis in M.D. Lituaniae ultio. Huic scelerato alter a Chmielnicio tyrannus, homo sine nomine, sine tribu, NIEBABA²³⁾ dictus, substituitur. Sed et hic ultriores breui Lituanorum expertus manus, palo affixus, non ut miles, sed ut sceleratus latro, debitas poenas luit. Hunc sequutus est paulo post, pari affectus supplicio GLOWACKI, nobilis, ut creditur, Polonus, sed qui turpissima rebellionis noxa omnem exuerat nobilitatem. His tandem suffectus *Sesquipellis*. Res notatione digna est, Lituanos in hanc usque diem fortuna vfos meliori, semper prostrauisse Cofacos minori exercitu. Haec in Lituania gesta, duce IANVSIO RADIVILIO, S. R. imperii principe, adhuc ante regis electionem.

Vix electo Polonorum regi statim sine nomine futura praedicunt Chaldaei diuersarum gentium. Inter caetera illud prognosticon fuit ex Gallia transmissum regi, huiusmodi tenoris: *Duodecim imperabis annis et semper in armis.*

Alii hunc vltimum regem Polonorum in quo mutaretur regnum, ex Kochanoui Poloni designabant vaticinio. Eruebant et antiqua de rege peregrino oracula, quae nulli nisi soli applicabant Ioanni Casimiro. Addebant: Male affectus a Polonis, fore ut alicuius sicarii caderet manu duodecimo imperii anno. Fuere et alia quae studio ego omitto²⁴⁾.

Cudacense
fortalitium
per Cofacos
eueritur.

Interea ad Borysthenem cudacense captum refertur fortalitium. Arx est CVDACVM, qua parte Borysthenes pontum Euxinum subit, genio loci praeualida, fluuioque Dniesto dominans praedae cohibendae, quae per excursions Cofacorum in dominia Ottomanica solita fieri, statio opportuna, praesidio quadringentorum militum firma. Castellum procurabat GRODZICZKI, emeritus miles et veteranus. Huc se recipit rebellium audacia. Post octauum a prima obsidione diem, vallis in fossam productis, murum contingebant Cofaci, mox suffosso cuniculo diruendum, cum obsessi desperato penitus subsidio in deditionem inclinant. Nec multo post egressus tympanista, veniam colloqui petit et impetrat. Summa petitionis fuit vita et libertas, reliqua victoris arbitrio permittebantur.

23) BABA significat in lingua Polona, vetulam, et NIEBABA non vetulam. Nomen KRZYWONOS, quod supra occurrebat, designat curuum nasum, Germanice, *Stumnaße*.

24) Astrologica ista sapientia pene semper futilis deprehenditur, et nisi astronomi, seu potius astrologi, satis prudentes sint, ut generalia tantum, quae facile euenire possunt, praedicant, nunquam non fallunt, experientia teste. Futura certo certiora praedicere non hominum est,

probabiliter autem vaticinari omnium rerum usu subactorum prudentum, nulla in medium adhibita astrologia. Sic isti, qui de Ioanne Casimiro rege hic vaticinati sunt, omnes mendaces extiterunt. Quod si praedixissent illo tempore, Casimirum, abdicatione sua sponte regno, abbatem sani S. Germani in Gallia moriturum, tunc et ego astrologos crederem vates.

tur. Acceptam habet sesquipellis, id mangonum duci nomen, sub ea lege deditionem. Fit interea tumultuaria lanistarum in castellum irruptio, non seruata militi et oppidanis fides, sternunt ferro obuios lixae, centuriones fune reuincti, traducuntur in seruitutem. Hic Cudacensis fortalitiis finis. Quanti momenti Polonis arx ista fuerit, vel sola hostium confessione constat, qui liberum transitum ad depopulandam Thraciae oram, Cudaco in potestatem redacto, se habere iactabant. Adeo ligo et pala, vt arcem extruunt, ita destruunt quoque.

1648

Sed regem altior cura premebat, quos tandem summa cum potestate legatos ad rebellem mitteret Chmielnicum, paulatim in pacem flexum, et causam populi iam per commiserationem apud nouum agentem regem. Remoram ergo quandam Cosacis iniicere placuit. Lecti attamen tractatum pacem oratores a rege, ADAMVS de Brusilow KRISIEL, palatinus Braclaiensis, ALBERTVS MIASTKOWSKI, Succamerarius Leopoliensis, viri illustres. Hi statim primis diebus Decembris iter suum aggressi, non nisi circa finem decurrentis anni millesimi sexcentissimi quadragesimi octauo, Peralslauiae in vltiori Russia, receptum a rege et republica mandatum persequi asserunt, suspensis ab vtriusque armis.

Per idem tempus GERHARDVS Comes a DÖNHOF, palatinus Pomeraniae, belli et pacis artibus aequè institutus, post nauatam diu regi et reipublicae operam, defensum Toronium, fractos Suecos, pace Borussiae procurata, bina recenter in Gallias ad Ludouicum XIV, Galliae et Nauarrae regem potentissimum functus legatione, moritur. Palatinatum rex bene de republica merito, ob seruatum Zamoiscium, Lodouico Weiher, capitaneo confert Valecensi. Paulo post diem obiit supremam Varfauiae ZBIGNEVS, comes de Dombrouicza FIRLEI, Lublinensis gubernator, principe Firleiorum familia in Polonia natus, palatini Sendomiriensis, magni quondam senatoris, magnus filius.

Gerhardus
Dönhof et
Zbigneus
Firlei mori-
untur.

Altero deinde post discessum Varfauia legatorum die, super funeris pompa disceptatum est, cuius corpus huc vsque a medio Iunio Varfauiae in principe basilica diu Ioanni baptistae sacra depositum, suprema expectabat funeralia. Deinde de coronationis solennitatibus, cum diuersis rex egit personis. Neque mora, secunda anni subsequens miliesimi sexcentissimi quadragesimi noni, Ianuarii die (quae mortalis et vltima vitae accidit Zbigneo comiti Firlei, capitaneo Lublinensi, viro in republica magno) rex numerofo multorum senatorum nobiliumque stipatus agmine, Varfauia Cracouiam, praemisso ante aliquot dies fratris funere, suum regale auspiciatur iter. Primo tamen Czenstochouiam diuertit, veneraturus locum miraculosa diuae virginis imagine famosum, ac tandem decima quarta eiusdem mensis circa horam vigesimam secundam per portam Florianam dictam, ea magnificentia urbem ingressus est, vt triumphum potius quam ingressum dices. Praecedebant in primis inter festiuos tubarum et tympanorum clangores, tormentorumque ac bombardarum sonitus ciuitatis Cracouiensis variorumque optimatum cohortes, quas sequebantur nuntii terrestres, immixti magno nobilium iuuenum globo superbe oratorum. Modico ab his diuortio vltra sexcenti, capitanei, castellani, palatini et alii, suo quisque ordine equitabant, horum agmen claudebant abbates, praelati ac reliqui ecclesiasticae praecminentiae homines. Immediate regem ipsum episcopi, STANISLAVS a Buzenin PSTROKONSKI, episcopus Chelmenis, administrator abbatiae Tynecensis, ANDREAS de Leszno LESZYNSKI, Culmenis et Pomesaniae episcopus, procancellarius regni, GEORGIUS TYSKIEWICZ, episcopus Samogitiae, PAVLVS PIASECKI Praemislensis episcopus, administrator abbatiae clarae tumbae, ANDREAS SZOLDRSKI, Posnaniensis episcopus, NICOLAVS ALBERTVS de Olexow GNIEWOSZ, Vladislauensis et Pomeraniae episcopus, PETRVS GEMBICKI Cracouiensis antistes, dux Seueriae, MATTHIAS LYBINSKI, archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, regni primas ac primus princeps, vna cum Marefchalcis vtriusque gentis, Luca de Bnin OPALINSKI, regni supremo, IOANNE ANTONIO TYSKIEWICZ ac ADAMO in Czasnicki KAZANOWSKI praecedebant. Tum demum rex ipse albo sublimis equo, Gallico indutus cernebatur habitu. Ingresso regi prima statio in principe basilica fuit, primaque regem in vrbe salutauit ecclesia proloquente clero. Deinde post decantatum diui Ambrosii et Augustini hymnum mille ex cera facibus illustrantibus noctem, secedit in regale palatium princeps,

1649

1649 hunc sequutae confusae acclamantium voces, quadraginta tormenta bellica ex muris displosa, omnis artificii ignibus tota nocte micantibus.

Funus Vladislai IV.

Postera dies, haec fuit decima calendis Februarii, cessit iustis persolvendis VLADISLAI regi. Summo itaque mane procescit lugubris pompa praecedentibus longo ordine monachorum sacerdotumque agminibus, ipsum feretrum auro textis peristromatis, coronis, sceptris ab aliis insigniis regiis superimpositis opertum. Antecedebant episcopi Chelmenfis, Culmenfis et Pomelaniae, Samogitiae, Praemisliensis, Posnanienfis, Cuiauiensis, Cracouiensis, vna cum archiepiscopo Gnesnense, et nuntio apostolico, Ioanne de Torres, archiepiscopo Adrianopolitano. Feretrum ipsum sequebatur rex cum turba senatorum, nobiliumque, animo lugubriore quam veste. A lateribus stipatores regii, inuersis uti assolet incomptisque signis ac reliquis tristitiae imitamentis. Hos praecedebant equites, vexilla omnium prouinciarum ferentes, in quibus regni singularumque eius dynastiarum insignia opere Phrygio artificiose intexta cernebantur. Haec exequiali pompa illatum est corpus Vladislai in diui Stanislai principem regum basilicam. Iusta deinde illi persoluebantur a magnis, pompa et luctu, nedum solius Cracouiae, Europae urbibus, ubique Vladislao ponentibus mausolea: Quae vita ipsius continebatur: Ut puer laborum assuetudine in bellum institutus: Ut adoleuisset in castris: Ut non posuisset arma nisi post debellatos hostes: Ut perennis in senectam laboris: Ut parto demum regno, vita illi pacifica et mansueta, voto suorum breuior. Haec de Vladislao urbium regina Roma, haec Mantua Carpetanorum, Hispaniae regum fastus, tantumque extinctum Europae dolebant regem. Iustis persolutis rex fratris corpus, prope Caeciliae reginae augustissimae²⁵⁾, quondam coniugis Vladislai deposuit tumulum, corpus inquam regis illius, cui certatim virtutes merebant omnes, praecae caeteris liberalitas. Saepius omnium prodigus, si quem petentem agnouerat, adeo, ut quandoque per profigatos profusione immensa obuentus, desideraret ipsa in victum alimenta, quae a familiaribus mutuari cogebatur, in antecessum largita, vnde viueret. Vnus illi fuerat a venere naeuus, regibus noxa leuior. Hinc ad Ararim Ligerimque Galliae, breues et infasti populo Polono quaesiti ad breue tempus amores, spreto augustae domus connubio²⁶⁾. Quamquam hoc connubium nemini tunc Gallia, nisi DOMINICO RONCALLIO Italo, Varmienfi adscribit canonico, qui regi Polono, ut eximiae venustatis virginem commendauerat, corruptus a Cardinali MAZZARINO, Gallicarum rerum tunc arbitro, aureo monili, quod ille postea amicis Romae ostentabat, praemium decepti Poloni regis. Caeterum aula excedere iussus RONCALLIVS, reginae beneficio vixit Romae, primo ut minister, mox ut exul, resignato paulo post canonicatu Varmienfi in personam meam. Plura de tanto adicerem rege nisi vitam eius in memoriales digestam libros scripsisset ante me WASSENBERGIUS, et nouissime PIASECIVS²⁷⁾. Regina huic coniugis tam luctuosae non aderat solennitati, febris enim huc vsque detenta Varsoviae decumbebat.

Postquam

25) CAECILIA RENATA fuit imperatoris FERDINANDI II filia, quam VLADISLAVS IV rex A. 1637, d. 12 Sept. Varsoviae in matrimonium accepit. Vidit ex ea principem SIGISMUNDVM CASIMIRVM filium vnicum Vladislaus pater, A. 1640 d. 1 Aprilis, qui aetatis anno octauo d. 9 Aug. A. 1647 luctuosius patri, quam Polonis, mortuus est.

26) Vladislaus nempe LVDVICAM MARIAM, ducis Mantuae CAROLI filiam, quae in Gallia nata atque educata fuerat, uxorem sibi d. 10 Martii anni 1646 Varsoviae adiunxit, ex qua, biennio matrimonii elapso, nullos reliquit liberos, quaeque fratri IOAN. CASIMIRO, sequenti Poloniarum regi, deinde nupsit.

27) EVERHARDVS WASSENBERGIUS, Embriensis, S. R. M. Historiographus, scripsit: Gestorum Vladislai IV, Pol. et Sueciae regis, libros, quos partes appellat, duos. Prima

pars principem, altera regem panegyricae praesentat. Prodiit in lucem Wassenbergii historia Vladislai IV, Gedani typis Hunsfeldianis A. 1641 in 4to, duo alphabeta et undecim philuras in se continens, rerum gesta a pueritia Vladislai ad annum vsque 1640, exponens. PIASECII liber ita inscriptus est: Chronica gestorum in Europa singularium, a Paulo Piafecio, episcopo Praemisliensi, accurate ac fideliter conscripta. Ad utilitatem publicam diuulgata et typis expressa. Cracouiae in officina typographica Francisci Caesarii. A. D. 1645. in folio, tria alphabeta et octo philuras in se continens. Liber rarus, multa exponens singularia, Vladislai IV autem historiam non omni ex parte absolvens. Piafecius enim annum 1643 tantum attingit, dicens de Vladislao IV circa finem chronicorum: In comitiis a. c. 1643 Varsoviae celebratis, post multos timores, ne rei nouitas libertatibus gentis derogaret, pro soluentis regis debitis priuatis, liberaliora tributa pu-

Postquam Vladislao parentauerunt Poloni, Ioanni Casimiro renouatur fidei sacramentum, itumque est a naeniis ad plausus et gaudia, praeparabanturque omnia festiuae coronationi seruientia, ad quam tota Polonia, tota fere Europa, principes, comites nobilesque affluebant. Prius tamen ceremoniam omnibus regibus Poloniae ante quam coronentur vsitatam, vt conficeret, rheda vectus est, ad locum martyrii sancti Stanislai in Rupella, vbi nimirum ille sanctus dum sacra perageret, a rege Poloniae Boleslao audace, anno Christi millesimo septuagesimo nono octauo idus Maii fuit trucidatus. Infelix facti memoria et summa ingloria gentis. Inde pedes ad aliam aedem eiusdem sancti in arce regia sitam, iuit, cuius redeuntis vestigia concursus populi frequens, laeta passim excipiebat acclamatione.

1649

Ioanni Casimiro renouatur fidei sacramentum.

Altera die ad solennia coronationis processum est. Tum MATTHIAS LUBINSKI, Coronatio Gnesnensis archiepiscopus, pontificaliter indutus, cum diuersis episcopis, abbatibus infulatis et toto clero ad palatium regium processit. Quo, cum episcopis solisingressus, regem, per Marefchalcum interim sandaliis, tunica, chirothecis, alba Dalmatica pallioque vestitum, inter regni primores stantem, aqua lustrali asperfit, tum acceptum inter episcopos Cracouensem et Cuiauientem medium, praeferebant senatoribus, quibus hoc officii est, coronam, sceptrum, pomum aureum, et gladium euaginatam, ad diui Stanislai basilicam solenni processione deduxit. Ibi postquam regalia, qui ea portabant senatores, in altare deposuerant, rex e concepta formula, iuramentum de seruandis et manutenendis iuribus, privilegiis, libertatibus ecclesiasticis et secularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae praestat in hanc formam:

Ego IOANNES CASIMIRUS, electus rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czernichouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex, per omnes regni ordines, vtriusque gentis, tam Polonae quam Lituae, caeterarumque prouinciarum regno Poloniae magnoque ducatu Lituaniae annexarum et incorporatarum communi consensu libere electus, spondeo ac sancte iuro Deo omnipotenti, ad haec sancta Iesu Christi euangelia, quod omnia iura, libertates, immunitates, priuilegia, publica et priuata, iuri communi vtriusque gentis, tum et prouinciarum annexarum, et libertatibus non contraria, ecclesiastica et saecularia, ecclesiis catholicis Romanis, principibus, baronibus, nobilibus, ciuibus, incolis et quibuscumque personis, cuiuscumque status et conditionis existentibus, per diuos praedecessores meos reges, et quoscumque principes regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Vladislaum secundum, Jagellonis filium, Casimirum tertium Jagellonidem, Ioannem Albertum, Alexandrum Sigismundum primum, Sigismundum secundum Augustum, Henricum, Stephanum, Sigismundum tertium, Vladislaum quartum, pia memoriae parentem et fratrem, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, iuste et legitime, data, concessa, emanata et donata, ab omnibusque ordinibus tempore interregni statuta atque sancita, mihi oblata, tum pacta conuenta per oratores meos cum ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae et prouinciarum annexarum inita, manutenebo, obseruabo, custodiam et adimplebo, in omnibus conditionibus articulis et punctis in eisdem expressis. Pacem quoque et tranquillitatem inter dissidentes de religione Christianae tuebor, manutenebo, nec vlllo modo, vel iurisdictione Nostra, vel officiorum Nostrorum et statuum quorumuis auctoritate, quenquam affici opprimique causa religionis permittam, nec ipse efficiam, nec opprimam, ac ea quae in electione Nostra Varfauienti constituta sunt, et quae in conuentione coronationis Nostrae constituentur, manutenebo, iisque satisfaciam. Omnia illicite a regno, magnoque ducatu Lituaniae, vel dominiis eorundem quocumque modo alienata, vel bello, vel quouis alio modo distracta, ad proprietatem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, non minuiam, sed defendam et dilatabo. Iustitiam omnibus incolis regni, iuxta iura publica in omnibus dominiis custodiam, absque omnibus dilationibus et prorogationibus administrabo, nullo quorumuis respectu habito, et si quod absit in aliquibus iuramentum meum violauero, nullam mihi incolae regni, omniumque dominiorum vniuscuiusque gentis obedientiam praestare debebunt, immo

I 2

ipso

Illica fuerunt decreta. Caeterum eleganter scripsit etiam historiam Vladislai IV STANISLAUS KOBIERZYCKI palatinus Pomeraniae,

cuius pars prima edita est Gedani a. 1655 in 4to.

1649

ipso facto eos ab omni fide, obedientia regi debita liberos facio, absolutionemque nullam ab hoc meo iuramento a quoque petam, neque ultro oblatam suscipiam. Sic me Deus adiuuet et haec sancta Christi euangelia.

Poloniae regum inaugurationis solennia,

Dalmatica deinde et pluuiali exuebatur. Tum ab archiepiscopo Gnesnensi oleo sancto in regem vnctus Poloniae, gubernaculis regni praeficiebatur. Sacris deinde operabatur archiepiscopus. Post cantatam epistolam nudum ex altari regi porrexit ensen, haec intonando verba: *accipe gladium in defensionem sanctae Dei ecclesiae et vindictam malefactorum*. Lateri deinde accinxit. Rex acceptum Deo exercituum dicat. Inferitur altari mucro factus per oblationem sacer. Inde diadema illi imposuit in haec verba: *accipe coronam regni, sanctitatis gloriam et honorem, et opus fortitudinis*. Aureo deinde pomo sinistram, dextram vero scepro impleuit in haec verba: *accipe virgam virtutis atque veritatis*, quibus solita solennitate peractis, rex panem et vinum sub offertorio obtulit, et pacem, ut dicitur, exosculatus sacro sanctum Christi corpus accepit. Tum demum absoluto sacro in regio auorum folio reclinatum salutauit primum archiepiscopus, votumque nuncupauit in haec verba: *in hoc regni folio confirmet Te Deus, sede et retine modo locum Tibi a Deo delegatum*. Exordiebatur tandem diui Ambrosii et Augustini triumphalem hymnum, sequuti optimatum applausus, populique acclamatio ingens. Sparsa deinde missilia in vulgus, nummi pars aurei, pars argentei. Parte ab utraque numismatis erumpebat fracta e nube manus, paruam serulam mobilem alphabeticam tenens in haec verba: *compactum est desuper*. Ex aduerso altera manus manipulum graminum seu frugum bifarium stemma regis ostentans cum corona regali, in haec verba: *Dominus assumpsit me*.

Ita IOANNES CASIMIRUS per diuinum chrisma inauguratus sacerque factus est Poloniae rex ac magnus Lituaniae dux. Inclinata ad vesperam die inauguratus in regiam redit. Praeferebant coronam IEREM. MICHAEL KORYBUT WISNIOWIECKI, dux in Lubne, palatinus terrarum Russiae, pomum aureum, STANISLAUS WITOWSKI, Sandomiriensis Castellanus, nudum ensen, MICHAEL ZEBZYDOWSKI, gladifer regni. Vbi in regiam ventum, exutus regio habitu, veteri patrum accubuit folio, cibumque cepit. Instabant gradibus inferiores, suo quisque ordine, senatores. Peracto posthac prandio rex ad forum ciuitatis descendit, et in theatro ante palatium praetorium superbo apparatu ornato consistens, subiectionis iusiurandum ac simul honoraria munifica a consulibus et senatu²⁸⁾ ciuitatis accepit, ibidemque dextra gladium euaginatam, sinistra pomum aureum tenens, aliquot optime de republica meritos, ad equestris ordinis dignitatem euexit, mox pro corona galeam, pro toga baltheum, pro scepro sumpturus gladium. Publicata quoque est generalis confirmatio iurium huiusmodi tenoris:

Confirmatio iurium Poloniae.

Nos IOANNES CASIMIRUS Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kriouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuaniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex. Significamus praesentibus literis Nostreis, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum nihil in terris beatius mortalibus contingere possit, praeter dulcem libertatis vsum, iuribus et sacrosanctis legum sancitis stabilitum et confirmatum, ideo nihil vnquam gloriosius reges ac principes praestare possunt, quam populos sibi subiectos circa praeam conseruare libertatem, et ita regere, ut Salua Maestate libertas, tum legum et priuilegiorum momenta nullum patiantur dispendium. Quare posteaquam fauentibus superis, scepra regni huius incliti per liberam amplissimorum ipsius ordinum electionem et solennem in basilica Cracouiensi, ritu veteri catholico, per reuerendissimum dominum archiepiscopum Gnesnensem regni primatem, inaugurationem feliciter capessimus: primum praecipuumque id in voto habemus, ut propensis in Nos vniuersae reipublicae studiis, quibus raro concordiae exemplo, nemine contradicente, et omnibus consentientibus in regem electi et renunciati sumus, reciprocam voluntatis Nostrae contestemur gratitudinem, debitoque effectu ea omnia adimpleamus, quae circa actum tam electio-

28) Melius auctor dixisset: a consulibus et magistratu. Vnum enim tantum esse in Polonia, regni nempe senatum, dicunt illustrissimi

regni senatores, qui hoc honoris nomen magistratibus in Polonia omnibus negant iure,

electionis quam coronationis Nostrae solenni iureiurando ex formula veterum pactorum iuriumque spondimus. Et licet quidem nullis literarum monumentis tanta insit fides, quantam pectori Nostro regia virtus et innatus erga communem hanc patriam inscriptus amor, tamen ne quid a veteri eius instituto laudabilique serenissimorum antecessorum Nostrorum exemplo in Nobis desiderari videatur, et scripto id sanciamus caueamusque, quod re ipsa sanctissime obseruare, tueri et manutenere volumus. Ea de causa Nostra sponte, et animo deliberato sequutique morem et consuetudinem DD. antecessorum Nostrorum Poloniae regum et magnorum ducum Lituaniae, omnia priuilegia, donationes, inscriptiones, adualitates, libertates, praerogatiuas, ac immunitates regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuaniaeque: Vt et in specie ducalis Prussiae, in casum consolidationis feudi, quo nomine confirmationem Nostram ad normam a diuis praedecessoribus Nostris editam ex cancellaria Nostra extradere, et constitutionibus modernorum comitiorum inserere iussimus; ac aliarum prouinciarum iis annexarum, coniunctim aut separatim ipsis concessas: ecclesiasticas et saeculares, tam publicarum quam priuatarum personarum, cuiuscunque status, conditionis atque sexus existentium, ciuitatumque et locorum quorumcunque per antecessores Nostros reges Poloniae, et magnos duces Lituaniae, ac terrarum iis coniunctarum, reges, principes, duces ac dominos, tam in toto quam in parte, praesertim vero Casimirum magnum, Ludouicum, Vladislaum secundum, Iagellonem dictum, fratresque eius Vitoldum et Sigismundum, magnos duces Lituaniae: Vladislaum tertium, Casimirum tertium, Iagellonis filios, Ioannem, Albertum, Alexandrum, Sigismundum primum, Sigismundum secundum Augustum, Henricum, Stephanum ac Sigismundum tertium et Vladislaum quartum, Dominos parentem et fratrem Nostrum desideratissimos, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, ac etiam per magistros Prussiae, atque archiepiscopos, episcopos, magistros, praeceptores antiquos Liuaniae, nouissime vero post recuperatam Liuiam per regem Stephanum, nec non duces, principes ac dominos terrarum Russiae et Masouiae iuste et legitime concessas et emanatas, ac iuri communi vtriusque gentis non contrarias: Et item iura, leges, statuta, constitutiones, iudicia tribunalis vltimae instantiae, ac decreta, libertates et immunitates in conuentibus regni generalibus quibuslibet, ordinationesque latas atque sancitas, nominatim autem libertates et leges in conuentu electionis Henrici regis, ac in conuentu Andreouienfi et coronatione regis Stephani, constitutionemque de iudiciis tribunalis in conuentu Varlauienfi, et constitutiones in coronatione diuae memoriae parentis Nostri laudatas, ac denique leges et constitutiones in praesenti conuentu coronationis Nostrae sancitas, aut quae adhuc sancientur et Nobis exhibebuntur, ita tamen, vt nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati derogat. Tum etiam conditiones per oratores Nostros cum ordinibus sancitas, in omnibus earum articulis, punctis, clausulis, conditionibus approbandas, roborandas, duximus, approbamusque roboramus, confirmamus, per praesentes literas Nostras. Decernentes illas et illa omnia, quae superius commemorata sunt, perpetuae indubiae ac inuiolabilis firmitatis robur obtinere debere, recipimusque spondemus, et regio nostro verbo pollicemur, illas in praedictis earum punctis, articulis, clausulis, conditionibus, firmiter, inconcusse, inuiolabiliter, tenere, obseruare, implere et exequi, ac omnibus et singulis, ex iis satisfacere cum effectu, et teneri, obseruari et exequi facere. Item pollicemur, recipimus ac spondemus, quod omnia per hostes finitimos iniuste a regno, magnoque ducatu Lituaniae et dominiis earundem, quocunque modo occupata, vel bello vel quouis alio modo distraeta ad proprietatem et vnionem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, aggregabimus, neque fines regni et ducatus Lituaniae, tum et prouinciarum illis annexarum minuemus, sed pro viribus Nostris proferemus et dilatabimus. Quod si aliquid contra libertates et immunitates, iura, priuilegia praedicti regni et magni ducatus Lituaniae ac caeterarum prouinciarum iis annexarum fecerimus, non seruantes, quod absit, aliquid illorum in toto vel in parte, id totum irritum et inane, nulliusque momenti fore decernimus et pronuntiamus. Quod vero supra hisce literis priuilegia, libertates ecclesiasticas cum caeteris confirmauerimus, in iuramentoque Nostro ecclesias catholicas Romanas nominauerimus, id nihil omnibus ecclesiis Graecis et priuilegiis earundem obesse debet: Imo easdem in suo robore conseruamus, nec non et iuramenti huius articulo neutiquam derogare volumus. Quod videlicet pacem et tranquillitatem inter dissidentes de religione tuebimur et manutenebimus, quam inconcusse, firmiter ac inuiolabiliter, et cum effectu. Nos obseruatuos promittimus ac

1649 spondemus. Iura quoque terrarum Prussiae, specialiter vero indigenatus, in omnibus manutenebimus, et in suo robore conseruabimus, vacantiasque omnes in terris praedictis iuxta tenorem iurium terrarum praedictarum et constitutionem anni millesimi sexcentissimi, quadragessimi septimi, indigenis terrarum Prussiae conferemus, et articulum de distribuendis vacantiis, pactis conuentis felicitis electionis nostrae insertam, speciali iuri terrarum Prussiae derogare non debere declaramus. Dantes insuper potestatem Cancellario et Vicecancellario regni, vt has literas confirmationis generalis, iurium, priuilegiorum et libertatum regni et magni ducatus Lituaniae, ac terrarum iis annexarum, authentice sub regni sigillo, ordinibus, terris ac subditis Nostreis, qui eas requirent, non expectato alio mandato Nostro, vterque vel alter eorum extradant. In cuius rei fidem, literas hasce manu nostra subscripsimus, sigillumque regni iis appendi iussimus. Datum Cracouiae, die vigesima tertia mensis Ianuarii. Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragessimo nono.

Solennitatibus coronationis peractis, more maiorum, generalia ordinum comitia ibidem rex inchoauerat, in quibus nihil nisi de praesidio reipublicae toto tempore disputatum fuit, publicataque ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae regis coronati denuntiatio tali edicto:

Denunciatio regis coronati.

Denunciatio regis coronati

IOANNIS CASIMIRI.

IOANNES CASIMIRVS Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gotorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Omnibus in vniuersum regni nostri ducibus, principibus, comitibus, baronibus, spiritualibus et saecularibus, archiepiscopis, episcopis, palatinis, castellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus iudicibus, ac eorum vices gerentibus: Tum proconsulibus, consulibus, ac quibuscumque aliis regni Nostri magistratibus, aut eorum loca tenentibus, caeterisque cuiuscunque conditionis hominibus, ad quorum notitiam hae Nostrae peruenerint literae sincere et fideliter Nobis dilectis, gratiam Nostram regiam. Sincere et fideliter Nobis dilecti, Vobis per summam factorum inclementiam, difficillimo reipublicae tempore serenissimus rex frater Noster, diuae olim memoriae Vladislaus quartus terris ereptus caeloque assertus est. Magnum hac in parte regni totius Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, erga Iagellonianum sanguinem Nostrum agnouimus propensionis et gratitudinis argumentum, quod de communi consensu summaque omnium ordinum concordia Nobis deferre inelucti regni istius diadema voluerint. Hinc posteaquam fauentibus superis, liberisque vniuersae reipublicae suffragiis, more ac instituto maiorum in comitiis electionis Varsoviae, mense Nouembri, anni proxime elapsi, rite peractis, electi et renunciati essemus, et praestito ibidem a Nobis in ecclesia collegiata diui Ioannis Baptistae solenni iuramento, publicum electionis diploma et decretum accepissemus, reliquum Nobis erat, vt ad praefixum tempus inaugurationis Nostrae Cracouiam iter maturaremus, quo Deo iuante decima quinta Ianuarii solenni ritu serenissimo Fratri Nostro exequiis, primo die dominico, qui erat decimus septimus Ianuarii, in basilica diui Stanislai arcis Cracouiensis, praemisso et praestito prius ante altare maius, in manibus reuerendissimi Domini MATTHIAE LVBINSKI, archiepiscopi Gnesnensis, primatis, primique principis regni, ex concepta formula de seruandis et manutenendis iuribus, priuilegiis, libertatibus ecclesiasticis et saecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae, iuramento, Sacro oleo vncti, et regio diademate, quo reges Poloniae ab antiquissimo tempore coronari solent, ritu catholico Romano, assistente nuntio apostolico, adstante et inspectante senatu, terrarumque nuntiis, ac plurimis dignitariis, officialibus et incolis regni, et magni ducatus Lituaniae, ab eodem reuerendissimo archiepiscopo regni insigniti et coronati sumus. Qua quidem coronatione et inauguratione Nostra, rite ac legitime peracta, iam quod Nobis et reipublicae, vniuersoque orbi Christiano faustum ac salutare sit, Deo auspice, gubernacula regni capessuimus, et nos regimini populorum diuinitus tradito accinximus, recepto a praesentibus dominis senatoribus, aliisque dignitariis et officialibus

libus regni et magni ducatus Lituaniae, tum et a ciuitate Cracouiensi, compluribusque aliis, fidelitatis iuramento. Quod ad notitiam omnium et singulorum deducendo, sinceritates et fidelitates Vestras, quarum inter est, hortamur, illisque mandamus, vt hanc inaugurationem Nostram, libertatumque ac iurium factam a Nobis confirmationem, publice in ciuitatibus, oppidis, parochiis, et villis diebus forensibus aut sollemnioribus, per praecones, literarumque harum in locis publicis affixionem denuntiari ac publicari, et in acta publica referri curent et faciant. Quod autem reliquum est, sinceritates et fidelitates Vestrae, intermissa tempore interregni officia ac munera sua praestito prius quam primum iuramento, resumant, iudicia tam terrestria, quam castrensia, capitanealia causarum tam iudiciorum quam officiorum: tribunalis iidem regni ordinaria, ac etiam ciuilia et alia quaelibet, auctoritate et sub nomine Nostro ac titulo exerceant, omniaque ea, quae vel legum praescripto, vel de more ac consuetudine ad illarum officia pertinent, iam facere incipiant et exequantur, dentque operam, ne ius et iustitia, quae regnorum summa praesidia sunt, et firmamenta, diutius intermissa iaceant atque negligentur, pro gratia Nostra, officiorum suorum debito. Datum Crocuiac in comitiis felicitis coronationis Nostrae. Die prima mensis Februarii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono. Regnorum Nostrorum Poloniae et Sueciae primo anno.

1649

Georgius de Tęczyn Ossolinski,

Supremus regni cancellarius,

Ad mandatem S. R. M. proprium.

His tandem finitis, Rex Varlauiam citatis decurrit equis, viduam reginam inuisit, ac viribus destitutam, nec non languentem consolatur. Expediuerat tunc quoque Cracouia Romam, patrem IOANNEM MAMBRÉTUM, Societatis Iesu religiosum, ad summum pontificem *Innocentium decimum*, pro apostolica dispensatione, vt, ea scilicet obtemperata, libere et cum apostolica benedictione LUDOVICAM MARIAM de Gonzaga principem Mantuae et Montisferrati, ducem Niuernensium etc. Vladislai quarti fratris coniugem, Poloniae viduam reginam sibi in thori regnique consortem adsciscere posset. Quo assensu celeriter obtento rex primis Maii diebus, palam ad ipsa vincula matrimonii, absque omni pompa et fastu processit. Nec deerant tunc in Polona aula, qui dictis et scriptis tale regi dissuaderent matrimonium, volitabantque per eos dies sparsae in vrbe et regia chartulae, quarum haec summa: CASIMIRUS rex germana sorore natus, germani coniugi copulatus, nunquam erit fortunatus. Accedebant variorum de prole medicorum iudicia, audiebanturque regis Vladislai aliquando quaerelae, inculantis reginam, vt sterilem et male sanam. Aetas praeter ea altius considerantibus occurrebat, quippe quae iam tunc quadragesimum secundum excesserat annum. In summa, nemo erat qui non dissuaderet hymenaeum, excepto senatu, cui duas posthac alere reginas, graue tunc visum fuit ²⁹⁾. Sed nec senatus regem cogere potuit compellereque inuitum, potius Galli oratoris Baronis BRESSII incantamenta, quibus ille fascinauerat regis animum, in Gallos, etiam hostes, prouum.

Sponsaliare
gis Casimiri
cum Ludo-
uica Maria.

K 2

LIBRI

29) Haec forte non sola causa fuit. In regno enim libera electione gaudente reipublicae parum interest, vtrum regina foecunda an sterilis sit. Potius casus posterior Polonos a timore, ne rex regni successorem subministret tempore, liberauit. De nulla enim re in

Polonia magis sunt solliciti, quam de libera regis electione, omnesque fere Poloniarum reges a Stephano ad Augustum II vsque, augustae memoriae, in hanc inciderunt suspensionem, vt clam de successore regni determinando laborent, nullo saepius ei dato loco.

LIBRI I. CAPVT VII

SYNOPSIS

Puncta Cofacorum regi transmissa. Nouum iterum contra Cofacos bellum restaurant Poloni. Ad zbarauium castra promouent, ibidemque a Cofacis obsidentur. Rex succurrit obses, mox ipsemet ad Zborouium a Cofacis Tartarisque obsidetur. Eiusdemque ad Tartarum literae et responsum, colloquium Tartarum inter et Polonum. Fit pax inter utrumque, ac mox mediante Tartaro regi reconciliantur Cofaci. Eorum ad regia castra aduentus. Chmielnicii oratio, ac tandem pax Polonos inter et Cofacos.

1649

Puncta Cofacorum regi transmissa.

Interea sollicito regi diu expectatae a commissariis redduntur literae, de rerum exitu regem admonentes, vnicum a sua Maiestate anxie liris precari, ne insolentia Polonorum militum peccaret in foedera. Pacis autem leges has potissimum trans-

I. Cofacos nolle aliam in Russia pati religionem, praeter Graecoschismaticam et Romano catholicam.

II. Libertates antiquas Russis Polona renouaret respublica.

III. Palatinus, Castellanus ac Capitaneus Kiouiensis secta schismatici perpetuis temporibus essent.

IV. Metropolitanae Kiouiensis locum inter senatores regni ecclesiasticos rex decerneret.

V. Iudaei, una cum patribus societatis, vniuersa Russia excederent.

VI. Czaplinski, auctorem priuatae Chmielnicii iniuriae Cofacis extradere respublica.

VII. Cofacorum quadraginta millia perpetuis temporibus essent, iique non a republica, sed a solo regio dependerent nutu.

VIII. Amnestiam denique omnium criminum respublica probaret.

Nouum bellum contra Cofacos apparant Poloni. Horruere Poloni procures, quadraginta millium audito exercitu. Neque mora ab optata pace penitus diuertunt animos. Accedebant priuata quorundam studia, bello propagando idonea. Vnde opere cum Chmielnicio infecto, legati Poloni in aulam redeunt, aegre ferentes, ruptum a Polonis militibus armistitium, qui sub id tempus tractatum, infcio rege, commodam naeti occasionem, variis in locis, videlicet circa Barum et Ostropol Cofacos per mapalia distributos, nihilque tale subuerentes, cruento fuderunt praelio. Ocius ergo in bellum arma parari rex iubet, et instruitur expedite nouus exercitus. Huic praeerant belli duces: ANDREAS de Dambrowicza FIRLEI Castellanus Belzensis, et pari imperio STANISLAUS LANCKORONSKI Castellanus Kamenecensis, NICOLAUS itidem comes OSTROG pocillator regni. His adiuncti a republica turbarum aeoli commissarii, viri illustres, IEREMIAS KORYBUT, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, ADAMUS HIERONYMUS de Granowo SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, qui

superiori bello ad Corsunum captus, graui lytro, ducentorum scilicet millium florenorum³⁰⁾, pristinam haud ita pridem libertatem a Tartaris redemerat. Aderat et DEMETRIUS, dux in Zbaraz WISNIOWIECKI, immaturus equidem miles, quippe qui nondum decimum sextum excefferat annum, caeterum paternae gloriae haeres, heroicarum patrui virtutum aemulus, magni parentis magna progenies, primum martis ingressus campum, innocuum sanguinem pro patria obtulit, martique sacrauerat. Adeo vbique scintillat adamas, et resplendet aurum, nec imbellem progengerant aquilae columbam. Numerosiores praeterea quotidie accedebant aliorum primorum copiae: IACOBI comitis ROZRAZEWSKI, Castellani Calissiensis, IOANNIS comitis ZAMOYSKI Capitanei Calissiensis, MARCI SOBIESKI, Crasnostauiensis capitanei, multorumque aliorum sponte opem extremum fere spiritum ducenti patriae ferentium, quorum exercitui rex breui se vires suas coniuncturum cum vniuersa nobilitate, quam mandatis interea temporis, haud mature vocauerat, pollicebatur. Vltimus hic erat extinguendi incendii modus. His sic dispositis, copiisque instructis, Maio mense, Olyka egressi Poloni, Rusiam iam tandem tertio armati ingrediuntur, amissas haud ita pridem recuperaturi sedes. Quo tempore Maxim Krzywonos, crudelis tyrannus, lethali traiectus ad BARUM plumbo, foetidam exantlat animam, fatoque suo sistitur, vbi haud ita pridem commiserat scelus, crimini et poenae sic idem ei locus erat, malorum fomite relicto filio. Caeterum nimis facinoroso duci fortuna clemens fuit.

1649

Interea Chmielnicius sub id tempus, viuo Czaplinio, non Dei, non hominum Chmielnicii memor Czaplinii duxit uxorem. Tum primum dolo et astu a Polonis, post reiecta foe- in Polonos dera se circumuentum aduertens furenti similis arma capit, breui Polonorum vindicatu- vindicta. rus insidias ac ferro vlturus, bis iam a Polonis ruptum armistitium: clementia indignos iactans videri, qui sanctitatem induciarum bis pollere ausi essent. In summa quasi desperatis rebus legatos in Tartariam ad magnum Chanum supplices mittit, vna cum valde officiosa epistola. Veni, inquit, ipse, vt auxiliator, vt protector, vt caput. Quid moraris, breui triumphaturus in foro Cracouiae. Referunt alii, ipsum Chmielnicium supplicem pedibus magni Tartarorum Chani aduolutum, auxiliares petiisse copias, fidumque per omnia Achatem³¹⁾, bis selopi ictu, sub Zamoscio traiectum THOHAIBEIUM in Tartariam ea reduxisse occasione, qui haud multo post ibidem fato functus est. Quidquid sit, care reuera constitit regi et reipublicae, id quodeunque fuit ad Barum Ostropolumque victoriae, quod fieri amat in bellis civilibus, quorum exitus luctuosi. Quocunque inclinet fortuna, resurget ex funere breui rediuiua rebellio post cladem fortior.

Maio itaque, vt dixi, mense, OLYKA egressi Poloni MEDZIROZE perueniunt, collectisque in vnum viribus ad CONSTANTINOW iterum veniunt, ibique habito veteranorum circulo, sententiam singulorum exquirebant, quid facto opus, an progredi praestaret, an haerere? si progredi, num Kamenecum in Podoliam, num Czarnostroum? si haerere vnde victualia conquirenda? dissonae a multis in hac proposita materia excipiebantur voces, Camenecum alii, alii Ostroum, alii Zbarazium ire exercitui suadebant. Contra alii praestolari hostem ad muros aiebant Constantinouianos. Volutatis his inter se rationibus, tandem Zbarazium versus castra moueri pronuntiant belli duces. Est autem Zbarazium Volhiniae haud ignobile oppidum, ducum quondam Zbaraziorum haereditas, quae nunc vna cum deuolutis aliis plerisque Russiae oppidis Ducum Wisniowieciorum paret imperio. Parte ab vna alluitur stagno, ab altera nullis munita moeniis, solo superbit ducalis palatii mole.

Trigesima itaque mensis sextilis die Zbarazium perueniunt Poloni, Zbarazianam stationem, tempestatem orientis fugientes pro portu habituri. Breui enim aduolant Har- Poloni ad Zbarazium pyiae, armorum strepitu excitae aues. Adsunt irritati Cosaci, solo primo impetu sistunt castra locantur vallo. Experti tunc credo Poloni, fortiores illos esse qui hosti vallum, vel moenia, quam qui pectora obiciunt.

Castra

30) Hoc est 33333 sic dictorum thalerorum, seu nummorum argenteorum, florenorum Germanicorum 50,000.

31) ACHATES, fidus fuerat comes AENEAE, a solitudine dictus, quae principum comes esse solet.

1549
Polonorum
obsidio.

Castra itaque eo in loco Chmielnicius metatur, ratus per aliquot tantum horarum spatium sibi cum Polonis esse negotium. Qua spe uti ambitiosa frustratus, cum cerneret Polonos strenue fortiterque pugnare duce IEREMIA WISNIOWECIO, qui pridie obsidionis ad castra venerat, tandem arctiori adhuc castra Polonorum cingit obsidione. Dederent sibi haud mora Poloni, Wisniowiecium ducem, quem etiam ultra alpes persequi minabatur, reliquos Polonos, solis exceptis WISNIOWECIO ac ALEXANDRO KONIECPOLSKI, regni vexillifero, deditiois aequa ab eis lege accepta, liberos abire iureiurando pollicebatur. Admonebat insuper, prospicerent saluti suae, quamdiu liceret, si extrema expectaueritis, inquit, extrema feretis, utraque instant vobis. Puduit militem Polonum, esse diutius imbellem duce leone, Wisniowiecio, Polonorum Mario, Russorum Hercule. Unde risu excepta Chmielnicii legatio, nihil constantes tunc mouit milites, qui in omnem obfirmati casum, non deditioem sed mortem aut victoriam meditabantur, Chmielnicio a longe stupente, qui Polonos subinde aliquoties iam a se victos, nondum vicisse, deiectos, nondum cecidisse mirabatur. Igitur oppugnationem antecedentibus fere saeculis inauditam adornat. Ibant captiui Poloni, ad longam alligati perticam, sacculis arena repletis e collo pendentibus, horum globo mixta erat lecta Cosacorum manus. Cosacos sequebantur instar falcati currus ligneae machinae dictu incredibiles, in quibus exercitissimi itidem latitabant chmielniciani. Dixisset equum Troianum reuixisse. Hae machinae ubi paulatim appropinquauerant Polonorum vallo, Parisios visu reddebant. Clamor deinde hostium incognitus, plurima reboantia tormenta ad terrorem disposita a tribus castrorum partibus, densa undique vibrata tela, creber impetus, omnia denique extrema viscebantur. Quos tamen, numero licet impares, maiore sui fiducia, eruptione ex castris facta Poloni saepe, multis prostratis, recedere reliquos machinas deferere cogebant. Unde glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicauere. Addita a Polonis resina et pix, omnisque artificii ignes, qui Cosacorum interulas incendebant. Hos Cosaci, non artificiales, sed magicas dixere flammis. Hic ubi intentionem suam fortitudine Wisniowiecii fisti aduertit Chmielnicius, spe iam erecta, quodammodo deiectus, plenus irarum, quod tantilla Polonorum manus, victoriosum eius huc usque moraretur exercitum. Tum circumcirca obequitans castra suos animat. Irent animose in hostes, quos toties iam lepores in proelio experti essent, neque paterentur tantillam hostium manum vniuerso victori Cosacorum illudere exercitui. Confido, inquit, vestrae virtuti commilitones: Pugnate fortiter: Trium horarum labore victores vos faciatis: Et praecedens aciem in munitiones primus affiliit. Sequebantur suum ducem Cosaci, sed nec tunc quidem secundo euentu. Tanta enim erat ducis Wisniowiecii fama, ut vel solo ipsius nomine consternarentur hostes. Haud minor obsessorum audacia, hi impares licet Cosacis Tartarisque, proelium extra vallum saepe ausi, saepe victores, raro victi fuerunt, non alias ab hoste fortius, non dimicatum pertinacius. Claruere inter regios Ieremias Michael Korybut, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, Andreas de Dambrowicza Firlei, Castellanus Belzensis, Stanislaus Lanckoronski, Castellanus Camenecensis, Alexander Koniecpolski, vexillifer regni, Nicolaus comes Ostrog pocillator regni. Horum omnium exequias celebrare statuebant Cosaci.

Legationes
ad Mos-
chum et
Transyl-
uanum.

Dum haec circa Zbarazium aguntur, rex prudenti interea usus consilio, omni abiecta mora, extra ordinem legatione renouat foedus cum Transylvano, GEORGIO RAGOTZI, magnoque Moschouiae duce, secretam cum Chmielnicio armorum auersurus vtriusque societatem. Legatus ad Transylvanum, IOANNES comes a Pieskowa skala WIELOPOLSKI, Bieccensis capitaneus, Vielicensium et Bochnensium salinarum administrator. Ad Moschum BOLESŁAVS CIEKLINSKI, Czechouiensis Castellanus. Dein ducibus sui exercitus imperat, ut coadunato exercitu hostem aggrediantur, neque tempus rei bene gerendae omittant, quaestione in consilio sanctiori proposita, quid potius, hosti ne occurrere, an praestolari noua de exercitu? Multi Sacrum Regis caput, tam manifesto negabant obiectare periculo. Caeterum praeualuit in contrarium dicta sententia: Remedium restinguendis bellis civilibus optimum esse regis praesentiam. Hoc, ipsa ratio Maiestatis conuincit, probantque in dies euentus, nunquam maiore rebellium mentes concuti metu, quam ubi poenae reposcendae instare regem audiunt, quod ex charactere desuper impresso factum nemo ambigit. Ire igitur regem et opponere Maiestatem debere, cessuris haud dubio rebellibus, ubi principem longa experientia eundemque seueritatis et munificentiae summum vidissent.

Per

Per idem tempus plenus dierum et in rempublicam meritorum excedit STANIS-
 LAVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Palatinus Cracouiensis. Vir prosapia illustris, 1649
 bellica virtute et gaza summe valens. Hunc in variis expeditionibus exacti temporis an-
 nales memorant cum laude, qualem per ea tempora vix meruit alter, vnde illustre illius
 nomen memorabile est. Debita illi celebris ad Chocimum de ottomanis victoria, semper
 deinde magnis in Polonia fuit honoribus. Paulo enim post palatinus terrarum Russiae, viro-
 rum in
 tandem Cracouiensis designatus palatinus, optimus patriae ciuis dici meruit. Rex palati
 natum Dominico duci Zaslauiensi, vt superius innui, palatino Sendomiriensi confert. Pa-
 latinum vero Sendomiriensem ANDREAM FIRLEI, Castellatum Belzenssem, ac sui exer-
 citus ducem designat. Mortem LVBOMIRSCII multi antecesserant illustres in repu-
 blica viri, SAMVEL, vt superius memini, OSSINSKI, regis custodiae, quam corporis
 vocant, praefectus. Hic Varsoviae militari correptus morbo, paucis post diebus fato
 functus est, heros maximus. Nec multo post excessit Cracouiae plenus dierum et bo-
 norum operum STANISLAVS ZADORSKI regi a poculis, vir magnae probitatis: Vita
 illi innocens et caelebs, vnde magna apud homines laus, maxima, quod in Deo vixit,
 florens et candens lilium inter spinas, hoc est, homo incorruptus in aula. Parentaue-
 rat sibi ipsi ante funus, posueratque tumulum in diui Martini Varsoviae Augustana eccle-
 sia. Eodem mense occubuit Cracouiae PETRVS IASCZ, excubiarum contra Tartaros
 praefectus, postquam magna laude insenuisset bellis. Iisdem fere diebus moritur STA-
 NISLAVS RAKOWSKI, abbas Plocensis, vir summa in Deum pietate eximius, reginae-
 quae scientiarum eloquentiae sui temporis facile princeps. Luctuosa prae caeteris accidit
 mors IANVSSII TYSKIEWICZ, palatini Kiiouiensis. Hic dum se Cracouia in castra
 recipit haud procul Lublino valetudine aduersa in transitu premitur et extinguitur: Vir
 erat prosapia illustris, magnae in bello experientiae, pauperum pater et miserorum adiu-
 tor. Palatinatum Kiiouiensem rex Adamo de Brusilow Kiesel, palatino confert Bracla-
 uien- Braclauien- vero palatinatu Stanislaum insignit Lanckoronski, Castellatum Ca-
 menecensem, alterum sui exercitus ducem. Eadem circa tempora mortalitatem expleuit
 PAVLUS PIASECKI, episcopus Praemisliensis, administrator abbatae clarae tumbae, se-
 nator regni, prosapia illustris, doctrina et rerum experientia inter paucos. Liberales ar-
 tes et scientias, vt professus a teneris, vt literatos amauerit, immensa in rempublicam
 charitate docemur historiarum monumentis, quae accurate edidit, a *Stephano primo in*
Vladislai quarti extrema. Externi acceptam illi gratiam referunt gestorum in Europa
 singularium, nec parce laudant, quanquam nihil indigus est externae laudis, qui sibi
 ipse praeco est, seu vitam spectes, seu quos scripsit libros. Tersa illi loquutio et Latina,
 stilius facilis, sed parum in augustam regnatricem Austriae domum, quam antistitem
 concedebat, vehementior. Caeterum dum acrius vitia quorundam Poloniae procerum
 calamo perstringit, vir historicus mendacii reprehenditur. Et sic apud plerosque Polo-
 nos pro gratia subiit iniuriam communem, historicis omnibus apud illam gentem mercede-
 dem 32).

Nec multo post excedit extrema iam senecta decrepitis ABRAHAMVS WOYNA,
 episcopus Vilenensis; illi ortus ex illustri apud Lituanos gente, episcopum agens, probi-
 tate et innocentia corruscans, fide incorrupta, regibus successiue Sigismundo tertio et Vla-
 dislao quarto praebuit operam. Horum morre vacuas dignitates rex ira distribuit: Prae-
 misliensem episcopatum ZAMOSCIO, episcopo Valachiae, ordinis praedicatorum fami-
 liae S. Dominici, contulit: Episcopatum Vilenensem GEORGIO TYSKIEWICZ, Sa-
 mogitiae

L 2

32) Nunc quidem tempora sunt in melius mu-
 tata, et si quis generatim diceret Polonos
 erga literatos et historicos ingratos, a veritate
 aberraret. Nulla quidem, homo vel natio,
 maiori notari potest infamia, quam si eam in-
 gratam diceret, in quo vitio, secundum Cice-
 ronem, nihil mali non inest, vel Aufonio teste,
 ingrato homine terra nil peius creat. Iniuria
 certe fit generosae nationi Poloniae, si quis eam
 generatim erga literatos ingratam appellaret.
 Sunt enim multi adhuc in Polonia proceres no-
 bilesque, qui ipsi bene literati viros eruditos in

honore habent, multi etiam alii, qui, licet ipsi
 ob alia negotia literis non adeo possint incum-
 bere, scientiarum tamen pretium recte aesti-
 mare didicerunt, atque adeo viros probos, ve-
 ritatem recte scribentes, defendunt et prote-
 gunt. Et si quidam speciem prae se ferant,
 animi ingrati, magis forte supina illa in Polo-
 nia consueta incuria in causa est, quam re vera
 ingratus animus, quem nullus meorum vellem
 habeat Polonorum. Dixeris enim maledicta
 cuncta, cum hominem ingratum dixeris.

1649

mogitiae episcopo, Samogitiae vero PARCZEWSKI, Smolenscensi antistiti, denique Smolenscensem, referendario magni ducatus Lituaniae FRANCISCO DOLMATISAYKOWSKI, Vilnensi praeposito. In hunc modum domi dispositis rebus, propinquo iam tandem incendio rex expergefactus binas monitorias ad Chmielnicum praemissit literas: Dolere se, ait, quod a seditione minime discederet: Sibi quidem seuerè animaduertendi facultatem non deesse, malle tamen Cosacos clementia quam armis vincere: Hortari itaque, a proposito suo desisterent, arma ponerent, vnionem Tartarorum dissoluerent: Totum illud, quod illos offenderet, sibi aperirent, si securiora consilia sequi vellent, secus non de fore sibi vliscendi remedia, malle tamen ipsorum parcatur proli, parcatur vxoribus. Quae superbia rusticorum! qui prosperitatem suam non capientes, contemni, posse in periona legati regem sibi persuadebant. Itaque RAPHAELEM SNIAROWSKI regis legatum, contra ius gentium non gladio, vt militem, nec securi, vt victimam, sed runcina, vt arborem percutiunt. Iustus inde regi in Chmielnicum dolor ex violato iure gentium.

Regis contra Chmielnicum expeditio.

Igitur nulla interposita mora ab Hymenaeo in bellum proficiscitur rex, iubet in proximam diem parata esse omnia, sequi iussu exercitu. Ipse non alio, quam cohortis excubiarum, praesidio antecedit, immemor circumlatae illius per orbem paroemiae: *Parum tutam esse maiestatem sine viribus*, quod paulo post expertus est. Die deinde diuo Ioanni Baptistae sacra, expeditioni determinata, Varsovia mouet. Adiuncti comites in viam ADAMVS de Brusilow KISIEL, palatinus Kiiouienfis, STANISLAVS de Potok POTOCKI, palatinus Podoliae, CHRISTOPHORVS KONIECPOLSKI, Palatinus Belzensis, STANISLAVS WITOWSKI, Sendomiriensis Castellanus, GEORGIUS dux in Ossolin comes in Tęczyn OSSOLINSKI, Sacri Romani imperii princeps, regni cancellarius, CASIMIRVS LEO SAPIEHA, vicecancellarius magni ducatus Lituaniae, ANDREAS a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefectus, THOMAS LEZYNSKI abbas Wąchocensis, supremus thesauri notarius, GEORGIUS LVBOMIRSKI, comes in Wisnicz, generalis Cracouiensis, Sac. Rom. imperii princeps, comes in Leszno LESCZYNSKI, generalis maioris Poloniae praefectus, SAMVEL CAROLVS dux KORECKI, IOANNES comes ZAMOYSKI, Calussiensis capitaneus, SIGISMVNDVS comes DÖNHOF, Sokaliensis praefectus, HIERONYMVVS item RADZIEWOWSKI, Lomzensis, IOANNES SOBIESKI, Iaccorouiensis, BALDVINVS comes Tęczyn OSSOLINSKI, Stobnicensis, GREGORIUS RZECZYCKI Wrzędouiensis capitanei. Stipabat nobilium turba haud infrequens, rarus miles. Reginae ANDREAM comitem de Leszno LESCZYNSKI, culmensensem et Pomelaniae episcopum, procancellarium regni, admouet, STANISLAVM item comitem de Dąmbrowicza FIRLEI, Succamerarium Lublinensem.

Varsovia discedenti largitur benedictionem in principe basilica diuo Ioanni Baptistae sacra, IOANNES de TORRES, archiepiscopus Adrianopolitanus, nuntius apostolicus, vexillumque ac mucronem de more benedicit, tum felicem bono omine apprecatur victoriam. Exin descensus fit ad vistulae ripam. Ascendit rex cum regina, Caroloque Ferdinando, Opoliensi et Ratiboriensi duce, fratre vnico, praetoriam nauem. Dum vela in altum dantur, moesta aspicit regina, Osieckum, ANDREAE a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecti capitaneatum, quarto a Varsovia lapide deducit Dominum eundemque et regem. Tertia deinde luce inter suspiria et lacrimas ambo digrediuntur, dextram implicabat dextrae alter ab inuicem, itum dein in amplexus, datoque osculo fratri valedictum. Tum sublimis equo CASIMIRVS, celeri sonipede reginae subducitur oculis. Ita demum digressi, ille ad castra, haec Varsoviā honorifice deducta, a CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe.

Intra decimam itaque a profectione Varsoviensi diem Lublinum, solenni militari pompa a nobilitate et multitudine illius exceptus palatinatus, ingressus est. Eodem enim fere tempore venit Lublinum IOANNES CANTARINUS, S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus. Is feruentissimis votis, ardentissimisque desideriis regi et reipublicae persuadere conabatur, vt domesticis sedatis tumultibus adiuuarent Poloni Venetam rempublicam, Thraciae bellum inferentes, multisque exemplis Turcam haud difficili modo superari posse ostendit. Sed frustra talia memorabat Polonis alio tunc intentis. Interea dum ad Zbarazium incerto Marte de summa rerum agitur, atrox certusque rumor in Russia subortus vteriore breui peruadit Poloniam, magnum Tartarorum Chanum,

cen-

centum millibus bellatorum superbum, ineunte Iulio, vastissimos Podoliae inuasisse campos, ac se breui Cosacorum coniuncturum copiis. Quam famam adeo rex non neglexit, ut ad eius primum et insperatum nuntium, Lublino statim omni abiecta mora, paruo licet adhuc fultus exercitu, nec comparentibus speratis subsidiis, sexto decimo calendis Augusti proficisceretur, ubi quindecim circiter absumserat dies. Antequam autem se ulteriori accingeret expeditioni GEORGIUM de Tęczyn OSSOLINSKI, S. R. I. principem, regni cancellarium, exercitus se comitantis locum tenentem generalem constituit. Sequenti die Crasnostaum ventum, ubi omnibus viribus in vnum collectis, magnis quotidie itineribus rex castra Socalium versus promouebat, excipiendo per interualla hinc et inde aduenientes suppetias. Illud vnicum regem anxium faciebat, quod missi in omnes partes varii exploratores nihil certi de hoste afferebant, nec ii, qui magno pretio, spreto salutis periculo penetrandi ad castra obsessorum emtam operam locabant, reuertebantur, nihil omnino ab exercitu obfesso adlabente notitiae. Socalii igitur indicitur mora, anxia diu mente regis, quam in partem iret, haereretne Socalium inter et Leopolim, an recta pergeret Zbarazium. Ancipitem et adhuc dubium regem ad ulteriorem optimates accendunt profectionem. Telescere rege coram, subditorum rebellium animos, qui e longinquo feruent, molliri in eius conspectu ferocitatem veneratione aut metu, sibi persuadebant. Satis est, inquit cancellarius, o rex, si minari perseueres, ostentesque paulisper armatum exercitum, tantum ut timor poenitentiam ciuitatum acceleret, a quibus propediem expecta legatos. His persuasionibus allectus rex, suppletis nouo milite praesidiariae cohortis militibus propere Taporosum mouet, cui appropinquanti quidam strenuus miles, IOANNES SKRZETUSKI, ab obfessi exercitus ducibus literas attulit, strictam Mutinensem obsidionem, Perusinam famam, aliarumque rerum bellicarum inopiam significantes, regiam maiestatem, ut opem festinaret, obtestantibus, periculum esse in mora, cum puluis deficeret tormentarius, globi ferrei, artificiique ignes. Tum vero iam quam celerrime et quam proximis itineribus, quanquam nec tunc quidem adhuc in iustum exercitum coaluerunt vires regiae, in subsidium deplorati prope exercitus properare visum, ea tamen via electa, qua aduenientes a Leopoli cohortes regem assequi, et commeatus ab eadem ciuitate reficiendo militi, praesertim pediti posset suppeditari. Promota itaque castra versus oppidum Bialocamenum, ubi ob iniurias coeli quatrimum consumptum non sine regis ingenti sollicitudine, quod de hoste nihil sciebatur. Quamuis enim non deerant, qui spreto salutis periculo, ex castris regiis excurrando, interciperent captiuos, sed quia ex illis, nec de potentia hostili, nec de consilio quidquam perfecti intelligi potuit, in eadem de hoste ignorantia, ut ante, rex versabatur. Ea enim Chmielnicius usus est arte, quod, excitis in auxilium suum ingentibus, nec vnquam visis Tartaricis copiis, quibus vna cum Cosacorum iunctis legionibus regium exercitum obfederat, ita in officio continuit suorum mangonum exercitum, ut nullam inde excursionem, tanquam ipse obsidione cingeretur, permitteret, sed quidquid ad usum poscebat exercitus in castra illorum inferri fecerat. Progredienti decima tertia Augusti cum exercitu a Zloczeuo regi, occurrunt cohortes palatini Cracouiensis, captiuumque Tartarum adducunt, a quo illud tantum exploratum, adesse Chanum Crimensem in exercitu Cosacorum, caeterum quod hostis consilium fuerit, quis exercitus Poloni ad Zbarazium status nihil certi ab eo intellectum. Progrediebatur nihilominus eo die exercitus, conspicua sane acie, quam rex ipse, ut et aliis diebus, admiratione suspensis militibus solebat instruere.

Hoc ordine cum ea die incesisset exercitus, rex inclinante ad vesperam die, medio a Zborouio milliari, sex circiter leucis ab hoste distante loco subsistit. Castra metabatur Arciszuius emeritus Batauorum in India miles, tormentorum tum in Polonia praefectus, illi in subsidium datus Sigismundus Przyemski, dignoscendo loci genio praemissus Marcus Gdeszynius veteranus centurio, huic additae sunt aliquot leuioris armaturae cohortes, causa explorandi hostem. Reuersus paulo post Gdeszynius officio suo haud probe defunctus, retulit regi, se ad trium milliarium spatium omnia loca circum circa perlustrasse, sed ne vestigium quidem hostis reperisse. Illuxerat dies decima quinta Augusti, dies, inquam, sacra triumphanti coelorum reginae, Tartaris funesta, luctuosa Polonis, neutris laetitiam paritura, cum ecce castrorum excubitores, visis aliquot antecessoribus Tartaricis, nuntiant regi, adesse hostem, non cum toto, ut ipsi rebantur exercitu, sed valida eius parte venientem. Quo accepto nuntio minime perterritus rex, aduocatis illico suorum laborum sociis, peritissimis in arte bellandi militibus,

1649

Regis ad
Zborouium
obsidio, et
numerus
hostium.

Polonorum
clades.

de operiendo hoste consilium init. Partem exercitus, qui paludosum tramitem supera-
uerat, contra aduentantium hostium impetus munit. Sed vaferimus et velocissimus hostis,
non armis, non sarcinis, grauis, aut ullis impedimentis onustus, semperque summa ce-
leritate bellare solitus, tum quoque ea usus haud multum moratus, quinque milliaribus hac
nocte confectis, cum centum millibus Tartarorum, et quinquaginta selectissimi peditatus Co-
sacorum regi occurrit, subsequenter aliis centum quinquaginta millibus Cosacorum, qui ea
ipsa vesperscente die ante regis comparuerunt castra. Postquam itaque propius accessit hostis,
quinquaginta millia suorum in alteram partem paludosae viae, ad circumueniendam Polonorum
terga destinant, centum vero millia a fronte regis locant, ut sic vtrinque exercitum regium pre-
meret. Regis exercitus sexdecim leuioris armaturae alariorum millibus, cataphractis sex, sclopi-
gerorum quatuor, peditum octo constabat millibus. Hostilis in immensum crescebat,
adeo multi, alibi potentes, domi sunt imbecilles. Memorant, antequam pugnae copiam
fecisset rex, hostisque in conspectum venisset, Chmielnicio incussum timorem hunc in
modum fuisse: Fecialis regio iussu diris deuotum, impium et perduelle Chmielnicii caput,
venale, literis ad Cosacos datis, proposuit, decem aureorum millibus debitis percussori.
Audit Chmielnicii miles praeconis voce positum sub hasta ducis sui caput, unde Chmiel-
nicio metus et rara postmodum in milite suo fiducia, cum venum ibat. Antequam igitur,
ut dixi, in conspectum venisset hostis, a tergo nimirum ex altera parte, limosae
illius viae, supra quam Polonorum currus arctissimo agmine transitum praestolantes con-
stituerant, oritur tumultus et dissoni clamores, quibus permota pars illa exercitus, quae
nondum transierat, vertit se in hostem cum suis centurionibus et tribunis militum. Ibi,
nescitur quo errore, cohortes Polonae longe a curribus et oppido, iam milite firmato,
abductae, deserto insuper peditatu, ad arcendum transitu hostem, supra limosum trami-
tem relicto, quem protegere debuerant, praebuerunt occasionem et delendo illi pedita-
tui et suae cladi, quam acceperant. Periere enim tunc BALDUINUS comes de Tęczyn
OSSOLINSKI, magni cancellarii ex fratre nepos, FELIX TYSKIEWICZ, palatini
Brestensis filius, GREGORIUS RZĘCYCKI, capitaneus Wrzędouienensis, praeter alios vi-
ros insigniores. Minor tamen fuit quam pro tumultu caedes. Computatis enim etiam
vilioribus capitibus, non amplius ex Polonis in ea parte paludosi tramitis, quam mille
desiderati. Reliqui quibus fortuna belli tunc pepercit, inter currus se recipiendo obuersi
in hostem, eum fortiter repulerunt, et postmodo superato difficili illo tramite, regi se
et reliquo exercitui associarunt, amota omni pridiana quaestione et altercatione, quam
Samuel Korycki, Vladislai Dominici ducis in Ostrog et Zaslau palatini Cracouiensis coh-
ortium generalis praefectus cum regiis instituerat, nollens ingredi regia castra absque spe-
ciali ducis sui mandato, quem hucusque operiebatur futurum in exercitu regis. Dum
ita res in illa parte agitur, interea pedetentim aduersis signis regio appropinquabant con-
spectui Cosaci Tartarique bipartito agmine, quo latiori terrore Polonorum exiguum obrue-
rent exercitum. Accessit inconditus clamor se ad victoriam mutuo inuitantium. Cum his
primus omnium manus conseruit Samuel Korecki, diu fortissimus vir hostilem sustinuit
impetum, tandem infinita ac dissona obrutus multitudine, sensim pugnando tamen ver-
sus regia castra signa mouit, hoste pertinaciter eius subsequente vestigia. Tota itaque
dies decima quinta Augusti, inter timorem, mutuaque exacta est caedes. Post proelii
aestum inter nuda cadauera inuenta foemina, corpore ingens, quae mentita sexum sub
virili habitu diu sustinuerat pugnam, donec inter confertos hostes tandem occumberet.
Interea centum et quinquaginta Cosacorum millia, quae aduentabant, Tartaris nouas laturi
suppetias, e longinquo exercitum et castra regia circumdando, formam obsidionis ostentabant.

Caeterum Tartaro ad castra recepto, rex cum senatu praesente, castrensi more
in equis deliberat, quid facto opus sit? Spectata tanta multitudine hostium, trecenta mil-
lia superantium, praeter alium exercitum hostilem, qui regium ad Zbarazium iam semi-
sepultum obsidebat exercitum. Versabatur ante oculos periculum, ne et iste exercitus vna
cum rege clauderetur obsidione, circumfusus iam vndique hostium copiis, ad ferendam
vero obsidionem nec locus munitus, nec abundantia victualium, nec spes alicuius auxilii
aderat. Nec vanus timor, nisi velut miraculo Deus defensorem se regis ostenderet, quo
momento desperata omnia credebantur. Chmielnicio commeatus et annona et amica a
tergo, cui infederat, regio. Regi in contrarium omnia vertebantur. Hinc victualium
difficilior ratio, et quae a gregario milite longinquis et periculosis populationibus quae-
rebantur.

Varia-

Variabant in hoc desperato rerum articulo procerum sententiae: quidam prudenter regem facturum dicebant, si fugam adornaret in Poloniam: Parum distare a captivitate innocentem principem: Nihil mitius sperandum a furentibus, quam insignem aliquam sui contumeliam, aut certe mortem: Denique non opus esse, sacrum caput offerre evidenti ruinae, cum adhuc Polonia pateat a tergo, exceptura infelices tutissimo ad tempus hospitio. Quidam adhuc fortioribus consiliis regis obfirmabant animum. Sperneret sonoras barbarorum et inanes minas; plus illic ferocitatis quam virtutis aspici: Imbelles, inermesque Tartaros, cessuros statim more gentis, ubi ferrum virtutemque vincuntium, toties ante fusi, agnouissent: Etiam in multis legionibus paucos esse, qui proelia profligarent: Regiae multum inde accessurum gloriae, quod modica manu myriades hominum profligasset: Ausuros se tentaturosque extrema pro salute regis: Fortunam et Deum adfore conatibus meliorem causam tutantibus. In summa dissonae a multis audiebantur voces, fere tamen ab omnibus in eam itum est sententiam: Aut principem abducendum clandestine esse, aut Chanum Crimensem blandiori epistola demulcendum, simulque a societate Colacorum variis pollicitationibus abstrahendum. Cancellarius, vero cum neque clandestinum modum abducendi principis neque expectandi subsidii, ullam viam rationemque inueniri posse asseruisset, omnem spem salutis a prouidentia Dei et a fortitudine optimorum belli virorum petendam esse dixit. Hoc est conglobato exercitu vi perumpere viamque moliri per calcatum hostem, aut si sic fata ferrent gloriose morituros, caetera Deo committenda. Interim non abs re putauit, literis compellare Chanum, non tamen eiusmodi tenoris, qui indignitatem aliquam, quasi iam victi principis, praeseferrent. Itaque postquam rex fugam deestatus et abominatus, hanc ultimam securus est sententiam. Demandauit supremo Cancellario, ut eas literas ad Chanum mitteret, quas ipse regentem cancellariae haud mora infra scripti tenoris exarari iussit.

1649
Varia Po-
lonorum
consilia,

Cancellarii
sententia.

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Kiouiae, Volhiniae, Smolensciae, Czernichouiae, Curlandiae, Pomeraniae, Cassubiorum &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex,

Magnarum Hordarum libero Chano, ISLAN GEREIO, Cerkasienfi, Nabaiensi, Petiorensi, Szemensi, Perecopensi, Crimensi &c. amico et fratri Nostro salutem.

Cum sciamus Te memorem esse beneficiorum, a fratre Nostro serenissimo et potentissimo Domino, Domino Vladislao quarto, olim Poloniae rege, coelesti iam regno fruente, acceptorum: Qui Te benigne tractauit, incolumem seruauit, libertate donauit, quam, nactus hoc imperium, quod nunc tenes, adeptus es: Miramur, quod, cum memor sis tantae serenissimi ac potentissimi Vladislai quarti, fratris Nostri, erga Te beneficentiae, cum Nos venimus ad sedandos motus imperii Nostri, associasti Te huic rebus Nostro, et contra exercitum Nostrium arma sumisti, licet nullo tuo solatio et fructu. Speramus enim quod neque postmodum Deus conatus Tuos prosperabit. Nihilominus polliceri Tibi amicitiam Nostram et reuocare Tibi in memoriam beneficia fratris Nostri censuimus. Nunc amicitiam Nostram Tibi offerimus et utrinque illam florere cupimus. Datum in castris ad Zborou, die decima quinta Augusti, anno a natiuitate Domini Nostri Iesu Christi millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, regnorum Nostrorum Poloniae primo, Sueciae secundo anno.

Litterae Po-
lonorum
regis ad
Chanum
Crimen-
sem.

Has literas, vno captiuorum accito, ea lege illum rex ad suos dimisit, ut Chano illas traderet, ratus praecipitatum hostium insaniam non postulare ultra lenta remedia. Reliquum quod superfuit noctis, infomnis. Sub dio transegit, nec in molli strato, sed terra, ad excitatum a ministris ignem, pugnando pariter et imperando lassus decubuit. Pars exercitus circa regem suum armata egit, pars interea iussu eiusdem, radiante luna tumultuario opere fossam et vallum prae castris excitat, iis locis, ubi operae sufficere non poterant, curribus oppletis. Prima deinde luce exanimis fere omnes conspiciebantur

1649 Poloni, cum ecce vergente in meridiem sole Tartarorum rex vni vicissim ex Polonis, quos habebat captiuos, literas ad Polonum regem deferendas in hunc modum scriptas tradit:

Dei gratia felicissimus et serenissimus Islan Gerei, Chan IOANNI CASIMIRO, Fratri Nostro charissimo, Excellentissimo, Poloniarum Regi, salutem.

Litterae
Tartari ad
regem Po-
lonum.

Fateor *Maiestatis Vestrae regiae* domus ante paucos annos, amplissime in me collata beneficia. Causas initae cum Cosacis societatis, irruptionisque in amplissimas *Maiestatis* Tuae ditiones, non alias esse coniiciat, quam ipsam taciturnitatem reipublicae, me, meosque bellicosos aspernantis populos. Veni itaque animo hybernandi in Poloniam. Sed quia oblatam amicitiam et fraternitatem a *Maiestate Vestra* mihi aspernari non licet, ideo ad eandem stabiliendam ac corroborandam necesse iudico, vt ante omnia *Maiestas Vestra* magnum suum deputet Vesirium, qui vna cum meo Vesirio colloquium fidum et fraternum habeat, nos ad pristinam amicitiam et fraternitatem reuocet.

Huic epistolae adiuncti fuerunt Chmielnicii codicilli, magna cum submissione animi ad regem scripti, per occasionem literarum regis, ante aliquot dies, vt superius innui, per facialem ad castra Cosacorum missarum, quibus rex Chmielnicium rebellem et perfidum declarabat, abrogans illi imperium, in exercitum Cosacorum datum, Cosacos insuper monens, ne Chmielnicii amplius obtemperarent mandatis, sed huic obedirent, quem rex illis literis suis publicis praeficiebat. Literarum Chmielnicii hic erat tenor:

Serenissime ac potentissime Rex,

Domine ac benefactor clementissime,

Chmielni-
cius regni
scribit.

Deum testor me semper extitisse humillimum *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, mancipium, et ab ipsis quasi incunabilis ad hanc vsque canitiem aetatis, nullam vnquam contra *Maiestatem Vestram* rebellionem aut cogitasse aut suscepisse, quin imo meum fidele obsequium, vna cum pia memoriae parente meo Michaelae Chmielnicki vicecapitaneo Czechrynenfi omnibus patuit. Quandoquidem in obsequiis diui Sigismundi, *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*. Gloriosissimi genitoris, vniuersae reipublicae, in proelio prope Cieczoram commisso occubuit, ego vero captus biennali detentus sum carcere. Recuperata per Dei voluntatem libertate semel inscriptus militiae reipublicae fideliter seruiui. Et nunc Deum ipsum testor, libenter abstinere a profusione sanguinis Christiani; Quia vero *Sacra Regia Maiestas Vestra*, bis literis suis, me humillimum mancipium suum, rebellem appellat, quod procul a mea exulat mente, et maleuolae potius inimicorum meorum traductionis nomen meretur. Velit hoc *Sacra Regia Maiestas Vestra*, Dominus meus clementissimus, ad trutinam regii iudicii et clementiae examinare, mihiq; benignam praebere aurem, testantibus vel ipsis magnatibus lateri *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* assidentibus, quantum iniuriarum a magnificis tenutariis partium nostrarum sustulerim. Quare nulla elatus superbia, sed infinitis coactus miseriis, oppressus, et omnibus bonis patriis spoliatus, confugi ad pedes magni Chan Crimenfis, vt illo duce, gratiae et clementiae *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* possem restitui. Id quia factum est, cum innocenti multarum animarum interitu, supremus rerum arbiter iudicet Deus, quorum causa factum est. Ego vero vel minimo nutui *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, contrarius viuere recuso. Et etiam constituto recens exercitus Cosacorum nouo duci ZABVSKI cedere paratus sum, consignata ei claua et vexillo militari, quo nunc ex gratia *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* fruor, dummodo securus sim de clementia *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, et quod sub illius patrocini-
nio tute secoreque degere possim. Datum in castris sub Zborow, die decima sexta Augusti, millesimo sexcentesimo quadragesimo nono.

Collo-
quium inter
Tartarum
et Polonum.

Vtrisque his literis lectis, rex literis Chani Crimenfis respondit: Deputaturum se cancellarium, illique commissurum, vt loco aliquo inter vtraque castra medio cum Vesirio Chani commode colloquatur. Vespera appetente nuntiant vigiles castrorum, Vesirium Crimen-

Crimensem in campo adesse, cancellarium praestolantem. Tunc cancellarius tandem castris egressus inter innumerabiles hominum cateruas, longe a loco congressus consistentes, octo e suis comitibus assumtis, in vallem planam ad eum descendit. Ibi dicta in primis mutuo salute, Cancellarius, quidnam Domini sui adferret nomine, Vesirium blande interrogat. Paucis respondit Vesirius: Se ab Chano Crimenfi Domino suo missum esse cum testificatione beneuolentiae et amicitiae fraternae erga Regem, ad quam eum inuarent vetera beneficia regiae domus. Hinc ad vltiores inter Cancellarium et Vesirium ventum. Cancellario intentius adnitente, vt mentem Vesirii altius introspicere posset, quidnam sub specie amicitiae Dominus eius vellet. Postquam vero intellexit, non amplius peti, quam stipendium militare antiquitus a regibus Poloniae Chanis Crimensibus dari solitum, et praeterea gratiam regiam Cosacis. Pollicitus Cancellarius totum, quod audiuerat regi se fideliter relaturum, curaturumque vt amicitia et fraternitas inter hos principes redintegretur. Pacti inuicem postera luce se redituros, coeptum colloquium continuaturos, amice ad castra sua digrediuntur. Interea Vesirius tam ad Cosacos quam ad Tartaros, oppidum Zborow incessanter oppugnantes, nuntium celerrime dimittit, eosque minis interpositis monet, vt illico ab oppugnatione oppidi desisterent, munitiones deferrent, Tartari vero campo cederent. Sic tractatum illa die Vesirium inter et Cancellarium de tota belli mole, negotium.

1649

Altero mane videlicet decima septima Augusti prodierant iterum in campum Cancellarius et Vesirius, inter ingentes ab vtrunque effusas copias, mutuaeque peracta salutatione, tandem in has pacis conuenere leges:

Secundus
iterum cum
Vesirio
Cancellarii
conuentus.

I. Ab hac hora sit inter regem IOANNEM CASIMIRVM, eiusque successores reges Poloniae, et ISLAN GEREIVM, Tartarorum regem, eiusque familiam Gereiam amicitia et fraternitas in perpetuum.

Fit pax inter
Tartarum et Po-
lonum.

II. Rex Poloniae ex libertate et munificentia sua dabit in posterum stipendium ordinarium Tartarorum Chano, quotannis nonaginta millia florenorum, Poloniae monetae, quod ipse per legatos suos petet, missos Camenecum in Podoliam. Caeterum nunc duorum annorum debitam summam Tartaro regi remittet ad eundem castra Polonus rex.

III. Rex vicissim Tartarorum erit obstrictus adesse Poloño regi cum omnibus suis copiis contra quemuis hostem.

IV. Non amplius licitum erit, vel vni equiti Tartarico, hostili animo ingredi viciniore regis Poloniae.

V. A castris Zbarazensibus obsessis confestim tam Tartaricas quam Cosacorum copias absoluet, illumque exercitum ad castra sacrae regiae maiestatis, vel quocumque rex iusserit, transeuntem minime infestabit.

VI. Ex ditionibus sacrae regiae maiestatis, sine vlla mora Tartaricos exercitus et quidquid est Turcarum Vromeliensium educet, et ad illorum sedes relegabit.

VII. Rex Poloniae, in gratiam Tartarorum Chani, exercitum Cosacorum Zaporouiensium, humiliter veniam rebellionis petentem et scelus suum deprecantem, a crimine praedicto absoluit, et in gratiam regiam recipit.

Horum pactorum conuentorum obsidem, illustrem aliquem in aula virum Tartarus flagitabat, datusque est illi pro pignore fidei quoadusque pecunia non persolueretur, SIGISMVNDVS comes a DÖNHOF, palatini Siradiensis filius, Socaliensis gubernator, magni cancellarii gener. Nec abscessere Tartari donec in castris stipulata, ex viatico militum ipsiusque regis, pecunia numeraretur. Rem altius de stipendio Tartaris dari solito in gratiam externorum repeto. Grauiissima olim bella cum Russis, Lituaniis, Pruthenis-

N

que

1649

que a Polonis gesta plerique cum fide memorant auctores, quibus cum viribus aliquando impares essent Poloni, extremae Europae homines ex Asia venientes in auxilium vocarunt, quae Ponticum angulum, hoc est Trapezunticum imperium, claris urbibus frequens, coloniam Genuensium ante, sub annum verbi incarnati millesimum quadringentesimum quinquagesimum quintum inuaserunt, occupataque a Mahomete Constantinopoli, facile fuit, ut angusto superato freto Pontum illi possiderent. Hos igitur Maeotidem incolentes paludem, Tartaros inquam, foedissimum mortalium genus, in auxilium accerferant Poloni, hac pacta conditione:

Tartarum Polono regi arma et omnem exercitum contra quemuis hostem subministraturum.

Polonum regem nonaginta millia florenorum in singulos annos bona fide pensurum.

Ita specie libertatis mutuata seruitus. Vnde patet olim Tartaris gratuitam fuisse factam largitionem, quae hodie malignitate temporum et belli calamitate transiit iam in necessitatem. Quanquam nec his contenti Tartari saepius Polonas infestant ditiones, eademque velocitate insequuntur Polonos et fugiunt, deserta et humano cultu vacua magis incolentes loca, quam urbes aut opulentos agros, quibus abundat Pontica tellus, quondam Ouidii celebris carminibus. Asiae insuper et Europae Turcarum imperatoris custodes sunt. Dicti Tartari a fluuio TATAR, qui magnam partem illius regionis alluit, sordidi victu ut et amictu, solo Hypace victitantes, quae herba in se dulcis, duodecim dies sitim et famem arcere dicitur³³). Quinque sagittis quisque praeliatur, certos esse, quis miretur, ictus. Haec sola genti arma sunt, id vnum ab infantia studium³⁴). Cibum puero negat mater, nisi quem, ipsa monstrante, tetigerit scopum.

Ita Tartarorum rex monetae deae gratiis allectus, leniora spirare coepit. Ita contumaciam exuerat mollita Chmielnicii ferocitas. Ita parua pecuniae summa, quies Poloniae, et aeterna, ut credebatur, cum Tartarorum Chano stabilita concordia, seu tunc Cosacos Tartari seu deceperunt Cosaci Tartaros, quod postea a variis dictum et creditum varie. Digrediuntur interea Cancellarius et Vesirius cum applausu et laetitia totius exercitus, mandans Cancellarius Chmielnicio, qui Vesirium comitatus eo aduenerat, ut intra duas horas mitteret aliquos ex suis ad regem, nomine exercitus Zaporouiensis petendae veniae causa, quod ille mox executus est. Aduenientes itaque in castra regia, qui a Chmielnicio missi erant, ducebantur inter densa agmina militum in amplissimum tentorium ad regem, pro maiestate sedentem, in cuius conspectum postquam venerunt, proidentes in terram, crimen totius exercitus cum lacrimis confessi sunt, veniamque orando, supplicem libellam nomine totius exercitus regi porrexere: quibus cancellarius nomine regis in hunc modum respondit: Regem pro innata clementia ab effusione sanguinis humani abhorrere, ex multis causis, hinc praecipue, quod Dei omnipotentis imago in homine crudeliter laceratur et perit. Vnde non modo bellis civilibus, perniciose regnorum peste, abstinendum, sed et quaerenda sedulo omnis ratio, quo concordēs vna viuant regnicolae, obliterandam memoriam facti, si fide posthac et obsequio admissum diluent crimen, fidemque nouo sacramento adstringent. Abdicarent factiones et praua consilia, ea conditione, vita illis et omnis libertas salua sunt. Hanc esse clementissimi principis voluntatem. Veniret interea supplex Chmielnicki veneraturus regem, ob quem vnum plures populi instar hostiarum mactati, vnus priuatam iniuriam publice vltus est, vnus vicit, vnus partes inclinavit. Nec segnius, quam promiserant legati, aderat sequenti mane, pensato iam

33) Non herba est qua vescuntur in casu necessitatis Tartari, sed radix valde crassa, dulcis et tertiam vnae partem longa, pastinacae species, quae neque inuenitur vbique, nunc Tartaris ignota quamplurimis. Ipse enim fui apud Tartarorum Chani legatum Varlauiae praeterito anno, comitiorum tempore, praesentem, cui, ut et omnibus, qui cum eo erant, Tartaris, et herba Hypaces, me interrogante, et haec

radix erant ignotae. Herba quae ipsis medicinae loco familiaris est, appellatur Hyndipa ab eis, hoc est Endluia, cichorei species, prout ex suppeditata mihi descriptione intellexi.

34) Iam non sagittis tantum in bello vtantur Tartari, sed et bombardis etiam, intus sulcatis, quas a Turcis et Persis acquirunt, eleganter, ut vidi, fabricatis.

iam coeptorum suorum dedecore Chmielnicki, qui inter densos militum ordines ad regis 1649
admissus conspectum, vno genu procumbens in terram, vultuque elato, post officiosae de-
missionis venerationem haec verba locutus est: Multi anni sunt, serenissime et potentissime Chmielnicki
Rex, Domine, Domine noster clementissime, vel quod maius et mereris, optime princeps. ad regia ca-
vel quod MAIESTATI TUAE potius conuenit, mitissime populorum Tuorum pater Casi- stra aduen-
mire, Domine noster clementissime, multi, inquam, anni sunt, ex quibus scire potuisti, Eiusdem ad
quonam furiosa et occulta omnium pene Poloniae procerum in nos fideles subditos regem ver-
Tuos vergerent consilia. Hi omnimode maiorum nostrorum priuilegia polluerē, Co- ba.
sacos Zaporouianos, non iam pro milite MAIESTATIS VESTRAE, sed pro propriis
quisque mancipiis reputare. Mahometanos sacrificulos sacris nostris praeficere, in co-
mitis liberam vocem nobis poscentibus, austero vultu toties reculare, inscio MAIE-
STATIS VESTRAE praedecessore serenissimo fratre Vladislao felicis memoriae quarto,
Domino nostro clementissimo, Poloni impune praesumebant nobiles, vt omittam stupra,
caedes, iniurias, omnia denique extrema, nobis ab eisdem illata. Indulge libertati
fermonis, regum augustissime, propitias aures Tuas non fraudabimus rationibus, qui-
bus adaecti sumus ad intensiorem vitae curam. Quisquis autem nostrum contra hos
tales ad ius prouocabat, vel generalium ordinum expectabat decretum, in instanti gla-
dio premebatur. Ad vltimum patientia nostra diuturnitati succubuit. Igitur amicitiam
cum exteris contraximus, illorum potissimum opera hoc tempore contra nobiles vsi.
Quis autem damnare potest, quod vitae fortunaeque praesidium quaesuerimus, quarum
amore etiam ferae ad vltima compelluntur. Nam et vilissimum animal, si vexetur, con-
tra insurgit. Ferrum ergo in Maiestatem Vestram stringere nequaquam animus erat,
tanquam in innocuum principem, Dominumque nostrum clementissimum. Illos solum-
modo persequi conabamur, qui Cosacos peius angue execrabantur, peius mancipiis op-
primebant. Haec pathetice Chmielnicius. Dein regi porrexit supplicem libellum, quo
cancellarius accepto in haec verba confestim, nomine regis, Chmielnicio pacis pronun-
tiavit conditiones:

I. Campo absistant Cosaci, postquam petitam humillime a rege impetra- Pax Cosacos
uerint veniam. et Polonos
inter.

II. Circa antiquas libertates, immunitates, praerogatiuas, priuilegia,
sacra regia maiestas conseruare perpetuis temporibus Cosacos Zaporouianos, regia
pollicetur fide, eisque super hoc nouum diploma largitur.

III. Numerum quadraginta millium selectiorum Cosacorum approbat.

IV. Bona Czechryn ducibus Cosacorum perpetuis temporibus assignat.

V. Sit vtrunque perpetua obliuio et amnestia omnium eorum, quae ab initio
horum motuum quocunque loco, modoue, ab vna vel altera parte, vltro citro-
que hostiliter facta sunt, ita vt nec eorum nec vllius rei causa vel praetextu, al-
ter alteri posthac quidquam hostilitatis, aut inimicitiae, molestiae vel impedimen-
ti, quoad personas, statum, bona, vel securitatem per se vel per alios, clam aut
palam, directe vel indirecte specie iuris aut via facti, in regno aut vsquam extra il-
lud inferat, vel inferri faciat aut patiat.

VI. Cosacorum statiuā, seorsim a Polonis erunt.

VII. Iudaeos omnes, tenutarios, Russia excedere promittit.

VIII. Palatinus Kiiouiensis ac Castellanus secta erunt schismatici.

IX. Metropolitae Kiiouiensis schismatico, locum inter senatores ecclesiasti-
cos assignat, medium inter Chelmensem et Kiiouensem Episcopos.

X. Ecclesias Vlodomiriensem, Crasnostauensem, Lublinensem, Socalien-
sem, schismaticis restituit.

Hic primus belli ciuilis parum expectatus desit turbo, eoque modo Zborouien-
sis finita est expeditio.



HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SECVNDVS.

LIB. II CAPVT I.

SYNOPSIS

Centuriata Poloniae describuntur comitia. Recensentur deinde odia inter Wisniewiczum ducem, et cancellarium Ossolinum. Pacta approbata Zborouiana a nobilitate. Fit militum Polonorum Lublini confoederatio, sed vano effectu. Interim Chmielnicius Cosacis Pereaslauiae indicit comitia. Tartarorum legatum rex Varsauiae audit, similiter et magni ducis Moschouiae legationem sumtuosam. Moriuntur clari in republica viri.

1649

Rex voti
reus clarum
montem
inuisit.

Ineunte Septembri mense rex, sopita Cosacorum utcunque rebellionem, mercatus a Tartaris pacem, et ita amissa, ut videbatur, recuperata Russia, Varsauiam triumphalis ingreditur, regina ipsi duorum dierum itinere obuiam prodeunte, qua comite recta clarum montem profectus, locum, diuae virginis imagine ex antiquo celebrem, veneraturus inuisit. Nuncupatis apud coelestem virginem votis, iterum Varsauiam reuertitur.

Moritur
Andreas
Firlei, pa-
latinus Sen-
domiriensis.

Exeunte Octobri fato functus est ANDREAS comes de Dambrowicza FIRLEI, palatinus Sendomiriensis, supremus ad Zbarazium exercitus regii praefectus, sexagenario maior, Vir, si religionem excipias, natalibus inter regni primores, fortuna inter principes, arte militari inter paucos numerandus. Illum mors indebita a Zbarazio reducem sustulit, suone an alieno fato incertum. Fuere qui crederent aemulatione, aut per inuidiam veneno sublatum. Optimum belli ducem et strenuum militem ad Zbarazium egit. Rex palatinatum confert VLADISLAI Marchioni in Mirow MYSZKOWSKI, Grodnicensi capitaneo. Sub finem huius anni comitia Poloniae ordinum generalia Varsauiam conuocantur. His antequam accingar, non erit abs re, neque suscepta narratione procul, de comitiis dicere, ut solent conuocari in Polonia, re plerumque exteris ignota. Coetaneus est nascenti Polonorum regno comitiorum generalium usus. Ea saepius conuocare, Polonae scripserunt leges; biennio non nisi, seu decurrente duorum annorum periodo, antiqua Casimiriana sanxerunt statuta. Quanquam melius consuleretur Poloniae infrequentia comitiorum, legumque sancitis, quae eo facilius obseruarentur. Legum mole obruitur populus Polonus, crescunt in immensum rabulae. In summa, legibus laborare dici potest Polonia perinde ac malis. Hinc utraque ruetur legibus pars, eademque per leges amittit, pauper actor et reus. Aduocatis interea implentur ciuitates, aut notariis, deterrimo hominum genere, cui, velut hirudinibus, populi sudor et sanguis vita sunt 35). Concessio comitiorum, non primorum, non regis, sed totius reipublicae est. Vrgentibus tamen regni negotiis, non obstante in contrarium lege, nec attento bienni tempore, conuocantur comitia. Vidimus per aetatem nostram vno eodemque anno, post excessum Vladislai IV, quatuor generalia conuocata ordinum comitia. Nec hoc mirum. Semper enim

Comitiorum in Polonia descriptio.

35) Scilicet rabulis, praenariatoribus, caussidicis, de quibus auctori sermo est. Caeterum scimus omnes, sinceros causarum patronos tam

vtiles esse in republica, quam necessarios atque honorabiles.

enim singulis interregnis eadem temporum redit fatalitas, haecque comitia sub diplomate regio duodecim ante hebdomadis respublica vniuersae indicit nobilitati, per iurisdictiones, territoria, singulosque capitaneatus, diploma regium viris circumferentibus ad id officium destinatis. Quo accepto diplomate, illius provinciae palatinus vel castellanus, sex ante generalia comitia hebdomadis, priuata comitiola, prouincilia dicunt, nobilibus indicit. Dicta die conuehiunt omnes praescripto et designato loco, compilantque promiscue, ut quemque contingit, quaestus ordinis sui, quibus discutiendis legi solent per ordines, qui in mundum redigant, reiciantque, si quid superfluum. Hinc ad comitia generalia delegantur per suffragia duo potiores oratores, qui congesta ex prouinciis priuatim inter se conferunt pro munere accepto. Hi splendido comitatu, auro, argento, et serico intertextis vestimentis passim in luxum diffusis Varſauiam conueniunt, quem locum haud dudum Sigismundana ex re bonoque publico elegit prouidentia, tanquam conuocando citius ex tota gente concilio aptissimum et omnibus commodissimum, hodie regum Poloniae commoratione nobilitatum. Totus deinde ille conuentus trium ordinum est. Hinc diuisio in tres ordines fieri solita, quibus nomen rex senatoresque clerus, et tertius ordo, quem nobiles constituunt. Nec valent politicae leges, nisi in quas trium ordinum consensus est. Neque sufficit regis senatusque arbitrium, absque tertio tumultuario nobilium consensu. Inchoata comitia a publicis Deo incipiunt praemissis supplicationibus. Tum ordinum oratores, seu nuntii terrarum, regem pro maiestate sedentem, trina praemissa veneratione de more saluant, peracta salutatione ad conclaue commune in palatio regio redeunt, in quo postera die, vnum, qui conuentui praesideat, mareschalcum ordinum vocant, eligunt. Mittuntur deinde persaepe oratores ordinum, a tertio ordine ad regem senatumque, et vicissim a rege et senatu ad tertium ordinem. Quanquam totas sex illi hebdomadas meris infumunt perorationibus, mutuisque altercationibus, adeo ut scholam potius quam conuentum diceret, passimque multorum in republica studiis priuatae res officiant, sex hebdomadam elapsa periodo, omnes ordinum oratores ducenti circiter, ad regis senatusque admittuntur conclaue ³⁶⁾. Ibi communicatis plerumque sententiis et in vnum collectis de bono publico pleno ore disputant. Liberum vnicuique oratori, tantum alterum oratorem, molesta interpellare voce, verbis castigare, saepiusque simplicem ac regis molestam auribus illam vocem repetere: Non consentio, quia nobilis sum. Hinc sub praetextu nobilitatis fit, ut integra non raro comitia sola hac solenni turbentur voce: *non consentio* (nie poswalam) neque ad faustum deducantur exitum, summo et inexplicabili cum regis dolore, quem saepius insomnem in multam noctem protrahunt altercantes oratores.

Comitiorum sancita circa tributa vel maxime versari solent, quae in maxima publicorum vectigalium tenuitate saepius indulgere necesse est. Agrarias nuncupant contributiones, has ipsa plebs rustica, inter mille alias suppeditat aerumnas, molestissimum sane miseris agricolis tributis genus, nec vsque adeo, ob non integram priuatorum hac in re fidem, in publicum lucrosam, ideoque in immensum iam, exigentibus bellorum sumptibus, multiplicari solitum. Compendiosiores, ac magis aequas inire vectigalium rationes saepius tentatum est, at nunquam felici successu, obstante partim immensa nobilium immunitate, sed ea magis incredibili atque admiranda eorum plerorumque, quibus publicas aerarii attingi licuit rationes, rapacitate. Neque primorum duntaxat ea est licentia, idem licet eorum clientibus, vel familiaribus carioribus, qui iis admoventur negotiis, vnde egregio dilati quaestu inuicem prodesse possent, dum et horum interceptiones optimarum legantur patrocinio. Proceres vero, si quid in comitiis nobilium moliatur vulgus, illorum intercedendi miscendique omnia, tuti sunt potestate. Proinde nihil tam sanctum vel inuiolabile illis est, nihil adeo legum munitum praesidio, aut ipsa iurisiurandi religione tutum, quod rapacissimas effugiat manus, nullo mortalium serio damna publica vindican-

36) Nunquam palatinatum et districtum legati seu nuntii omnes Varſauiam ad comitia veniunt. Comitiola enim plura semper sine effectu, intercedente nobilis cuiusdam, bona possidentis, solenni interdictione, *non consentio*, celebrantur, ex qua deinde prouincia

nuntii Varſauiae non comparent comitiorum tempore, quae his non obstantibus biennio elapso die lunae post festum S. Michaelis incipiunt. Adponimus in exterorum gratiam numerum nuntiorum expressum vna cum locis ubi comitiola instituuntur.

1649

dicante, tanquam amplissimae interfit libertatis, hoc etiam impune licere, imo cautius providere aerario vel seueriores expensi flagitare rationes, multo magis sane, in publicae salutis constituere securitatem, immanesque meliori modo ac ratione subleuare necessitates, ingens libertatis non patiatur amor, quem eo maxime debilitari existimant, si quid ultro, sponte, ac maturo in publicam utilitatem contulerint iudicio. Decipi, illudi, circumueniri, per omnes fraudes et dolos, expilari gaudent. Vnde aerarii cura apud Polonos nulla est, nec ius regium, apud illos populum cogit ad tributa, sed neruus imperii, id est, aerarium immediate potestati subest reipublicae. Hanc arbitram rerum et suorum regum, vniuersa agnoscit Polonia, vnoque hoc iure publice omnibus coeptis consiliis viribusque modera-

In maiori Polonia.

Palatinatus Posnaniensis et Calissiensis comitiola simul celebrant SRZEDZIAE, eligunt nuntios 12
 Palatinatus Siradiensis SZADKII, eligunt nuntios 4
 Terra Vielnensis VIELVNII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Lanciciensis LANCICII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Brescensis Cuiaviensis, et Inouladislauiensis simul RADZIEIOWII eligunt nuntios 4
 Terra Dobrinsensis LIPNII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Plocensis RACIONSII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Masouienensis in decem diuiditur terras, quarum vnaquaeque comitiola separatim celebrat, nempe CZERSCII, VARSAVIAE, WIZNII, WYSOGRODSCII, ZAGROZYMII, CIECHANOVII, LOMSII, ROZANII, LIWII, et NVRSII, eligens vnaquaeque duos nuntios, simul: 20
 Palatinatus Raucensis in tres diuisus terras, tribus locis, SOCHACZEVII, RAVAE, et GOMBINII comitiolis celebratis, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Prussiae tres, Culmensis KOWALOVII, Mariaeburgensis SZTVMII, Pomeraniae STARGARDII nuntios eligunt, quorum numerus regni legibus non determinatus. Celebratis tribus his locis comitiolis, de nouo alterna vice MARIAEBURGI et GRAUDENTII comitiolum instituunt generale, id quod non sit, vno ex tribus praecedentibus comitiolis infructuose peracto. Legati igitur seu nuntii, ex maiori Polonia, exceptis iis, qui ex Prussia Polonica mittuntur, veniunt ad comitia generalia. —

Summa 58.

In minori Polonia.

Palatinatus Cracouiensis PROSEWICII eligunt nuntios. 6
 Principatus Oswiecimensis ZATORII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Sandomiriensis OPATOVII eligunt nuntios 7
 Palatinatus Lublinensis LVBLINII eligunt nuntios 3
 Palatinatus Podlachiae in tres terras diuisus, DROHICYNII, MIELNICII, BRANSCII, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Russiae WISNII eligunt nuntios 6

Terra Halicensis, HALICII eligunt nuntios, ante quam WISNII comitiola celebrantur, qui deinde cum instructionibus Wisnium veniunt.
 Terra Chelmenis CHELMII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Belcensis BELSCII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Podoliae CAMENECI eligunt nuntios 6
 Palatinatus Kiouienensis ZYTOMIRII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Volhyniae eligunt nuntios alternatim LVTSCII et VLOCIMIRII 6
 Palatinatus Braclaiensis VINNICII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Czerniechouensis VLOCIMIRII eligunt nuntios 4

Summa 70.

In Lituania.

Palatinatus Viinensis, in quinque districtus (powiatow) diuisus, quinque locis, VIENAE, OSMIANACI, LIDZII, WILKOMIRII, et BRASLAVIAE eligunt nuntios 10
 Palatinatus Trocensis, in quatuor districtus diuisus, quatuor locis TROCII, GRODNAE, KOWNII, PONIEWIESII eligunt nuntios 8
 Principatus Samogitiae ROSIENII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Smolenscensis et districtus Starodubowensis, Vilnae eligunt nuntios 4
 Palatinatus Polocensis POLOCII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Nonogrodenensis in tres diuisus districtus, tribus locis NOVOGRODII, SLONIMII, WOLKOWISCII, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Vitepscensis WITEPSCII et ORSII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Brescensis BRESCII et PINSKII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Mscislauensis MSCISLAVII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Minscensis in tres districtus diuisus, tribus locis MINSKII, MOZYRII, et ROHACEWII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Liuoniae DVNEBVIRGI eligunt duos nuntios, Rex autem ex Polonia duos, et ex Lithuania duos designat 6

54

Omnium ergo nuntiorum Summa est 182.

moderatur nobilitas. Hinc est, quod reges Poloniae, aliquid erogaturi in principes filios emendicare prius apud rempublicam coguntur, antequam decem aureorum millia, nam plura vix permittit nobilitas, annui redditus pro illis a republica impetrent. Praescia siquidem mali nobilitas, duris legibus regiam strinxit et coarctavit maiestatem, et hoc pro summo apud se reputans arcano. Immemor quoque beneficii a SIGISMUNDO AUGUSTO concessi, qui primus circa annum 1572 moriens testamento Polonis libertatem, seu potius effrenam legavit licentiam, cum antea reges Poloni Domini et legitimi regni haeredes et dici et haberi volebant. Sed neque respublica Polona verae reipublicae nunc quoque meretur nomen, quae summa omnipotentis hucusque substitit providentia, vel, ut res est, miraculo 37). Longe enim dispari modo et ratione a caeteris regitur. Arcana apud illos nulla, consilia quoque et artes imperatoriae omnibus notae. Leges ergo illorum et iura quae decernunt, constitutiones vocant. Parisiis in Gallia publice venales habui, eadem quoque Byzantii venditas fuisse compertum habui. In his constitutionibus continentur regni opes publicae, tributa, necessitates, pericula imminencia. Scriptus praeterea numerus civium in armis, qui reipublicae socii, qui inimici. Immo non raro regiae domus arcana, amicorum consilia, ministeria quoque divulgantur militum. Ita secreti nihil in Polonia est. Olim nomen Deae, quam pro patrona colebat respublica Romana, summo studio celatum, vix paucis patribus notum fuit, ne si quis id hostis rescisceret, spe praemiorum seducta euocaretur ex vrbe. Eodem hodie modo, at accuratius multo cauent reliqui principes, ne arcana reipublicae reuelentur iis, quibus illa non est commissa, quod in Polona republica experiri diuinum factum non hominum esset.

Redeo itaque ad praesentia comitia, a quibus tantillum digressus sum. Sub finem Nouembris rex indicta Varsoviae omnibus ordinibus celebrat comitia, in quibus salus vniuersae inerat reipublicae. Aderat et Ieremias Michael Korybut dux in Wisnowiecz, terrarum Russiae palatinus, cui moenibus Varsoviae imminenti dat se obuiam populus in occursum effusus, applausuque ingenti excipit, quem procurandae libertatis causa venisse rumor erat. Stipat conferta nobilitas, dumque in abdito haberi studet, perstrepat ad aulae fores, circumfusa omnium ordinum multitudo, premit vestibulum, nota promiscue gens et ignota, ut non longe esset spectantibus a regia principis dignitas. Obluctabatur ipse non ignauis regni primoribus, et potissimum cancellario displicere applausus votaue populi, praecipue cum in publicum dantur et rege coram. Non ante principi maior auctoritas erga populum fuit, nemo antecessit apud nobilium ordinem gratia et fauore. Clero ingens erga ipsum veneratio et affectus. Religione clerus, quam summe coluit, mouebatur, populus herois fama, magnanimitate et largitionibus ordo nobilium. Forte melius dixerim, gratiam omnium promeritum principem, odio implacabili in cancellarium, quem omnes ode- rant. Hinc palam dictus, Russiae tutelaris Deus, ara salutis, flagellum sectae Graecoschismaticae, orthodoxae fidei assertor. Hinc cancellarii in principem odia, penes quem cum rerum arbitria essent et possessio omnium, dolebat, possidere principem corda hominum et affectus, ex quibus ruinam sibi aliquando fore praelagebat. Quacunque tandem ex causa, nemini dum dubium erat, odia intercedere maxima inter cancellarium et principem. Accedebat innata principis humanitas, ingenium in omnia flecti capax, loquendi et promendae libertas sententiae, quae etsi viro principe digna sunt, parum in aula vsurpantur. Hinc cancellario ira et metus, quo factum, ut nullo aulici fauoris praesidio princeps vna virtutis fama niteretur.

Odia inter
duces Wis-
niowiecium
et cancella-
rium Ossoli-
nium.

Exacto tandem octo, quod raro accidit hebdomadam spatio, post dissonas nobilium voces, itum tandem in vnam sententiam communibus tertii ordinis votis, vtriusque gentis, Poloniae scilicet et Litvaniae, articulorumque conscriptorum haec summa fuit:

O 2

I. Cri.

37) Quis politicorum, rerum statum recte intelligen-
tium, credet, Poloniam rempublicam miraculo
vel singulari prae caeteris regnis providentia di-
uina huc vsque substituisse? Magni illi egregii
politici Poloni nos docent, principum regum-
que vicinorum inter se aemulationem fortius
quam centum loca munita magnumque exerci-
tum libertatem reipublicae Poloniae defendere,

quorum quam maxime interest, ut Polonia ma-
neat Polonia, hoc est, ut viribus suis haud vti,
aliisque regnis timorem inferre nullo modo pos-
sit. Caeterum sub sensus cadit, Poloniam,
neque monarchiam neque rempublicam vero in
sensu nominari posse, quia maiestas inter serenif-
simum regem et rempublicam diuisa. Imperium
ergo in Polonia est monarchico aristocraticum.

1649.
Finis co-
mitiorum,
in quibus
pacta Zbo-
rouiana
cum Tarta-
ris et Co-
sacis appro-
bantur.

I. Crimen esse abhinc Polonum militem, ultra fines Poloniae progredi.

II. Tota aestate in castris, hyeme in hybernis, vicini semper Vkrainae commorabuntur milites.

III. Praefectis militum ad Corfunum, Leopolim, Zamoiscium, Camenecum, Cudacense fortalitium, Zbaraz et Zborow, stipendia merentibus viris nunc merabit respublica in singulos menses Lublini in commissione pecuniam, si post praedabitur miles recte puniatur.

IV. Pacta conuenta cum Tartaris et Cosacis in totum approbantur.

V. Serenissimo Carolo Ferdinando, Poloniae Sueciaeque principi, pactis electionis insistens rex, eidem abbatiam Mogilensem in praesens decernit.

VI. Commissio rei monetariae proximis diebus Maii habenda.

VII. Conuentus Lubeci cum corona Sueciae de mutuis foederibus, aeternaeque stabilienda concordia habebitur. Eo modo finita sunt comitia.

Moritur
Adamus
Kazanouius
curiae Ma-
reschaleus.

Exeunte Decembri fati legem impleuit ADAMVS in Czasniki KAZANOWSKI, curiae regni Mareschaleus. Illum longus et inueteratus morbus afflixerat, usque in vitae taedium, quam expleuit tandem Varsoviae, vrbe regia, prole orbus. SLVSCZANKA ipsius vxor, palatini Trocensis filia pro dignitate funus duxit fleuitque maritum, coniugalibus imitamentis accurate defuncta. Rara erat, viuentis marito, matrimonii charitas, ex defectu sobolis et continuo Mareschalei morbo: Eius tamen insperatum a moriente experta est amorem. Ita ludit in humanis diuina potentia rebus. Sunt qui memoria tenent Kazanowski, primo in tenui admodum fortuna capitaneatum defuncto patre Boslouiensem tenuisse, inde gratia et fauore regis Vladislai, quo regnante summa rerum arbitria tenebat Kazanouius, ad castellanatum promotus Sandomiriensem, ex Castellano curiae regni Mareschaleus regisque minister factus. Haec fortuna, haec virtus Kazanoui. Nam et virtute tulit tanta honorum fastigia. Nec sic satisfactum cui primis fortunae iniitiis arcta erat familia, in tantam postea opulentiam creuit, ut non viderit ante Kazanouium Polonia, non post visura sit in priuato homine tantam penum. Feuda magni obuentus possidebat, ast praecipue illi diuitiae in numero erant, ut stupori haud immerito locus sit, quodammodo factum, ut priuatus homo in tantam amplitudinem euaserit.

Clauditur annus discors per seditiones, plenus variis casibus, praeliis infastus, et sparsa vbique mortis imagine horrendus, qui continuata duorum annorum rebellione desolauit Poloniam, caede, incendio et ruina. Nam et victores velut Cadmea victoria eo bello exhausti.

1650
Moritur
Nicolaus
Danielowicz
regni thesaurarius.

Primis deinde subsequentis anni iubilaei diebus expleuit mortalitatem NICOLAUS de Zurow DANIELOWICZ, supremus regni thesauri praefectus, vir magnae auctoritatis et aestimationis, potens gaza plurimumque valens auctoritate. Lublini sepultus in magnifico patrum Societatis Iesu templo, scilicet ut quorum in viuis erat benefactor, mortuus fieret socius.

Per ea tempora quoque regni Mareschaleus maior LVCAS de Bnin OPALINSKI, iam fere octuagenarius, aulae impatiens, non procul vrbe regia secesserat, paulatimque ingrauescente indies valetudine per senectam vix sui compos serio agitare coepit, ut tantocius suprema componeret, et quam rerum molem diutius sustinere pro dignitate haud posset, mature voluit transferre in Lucam de Bnin OPALINSKI, succamerarium Posnaniensem, germanum palatini Posnaniensis fratrem, nepotem suum. Atque ita Lucas de Bnin OPALINSKI Succamerarius Posnaniensis, minor regni in locum Adami Kazanowski, maior vero, defuncti palatini Cracouiensis primogenitus, capitaneus Cracouiensis, GEORGIVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Romana tum in vrbe degens, in locum abdicati Opalinski succedit, maiorisque regni Mareschalei titulo condecoratur. Thesauro quoque prae-

praeficitur BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI generalis maioris Poloniae, simul-
que praefectura Szamboriensi a rege donatur. 1650
regni Ma-
reischalci.
Militum
Polonorum
confoedera-
tio Lublini. Toto posthac mense Baccho litatum est, milicibus interea temporis Lublini aliquid noui molientibus. Quos seu reipublicae amor,
odia vero in regem, seu studium in res suas agebant, incertum est. Causa tumultus, sti-
pendii, vt afferebant, tenuitas. Hinc propter paucos nummos, nouae timebantur a
furente milite seditiones, nisi auctoritate sua dux Wisniowiecki intercessisset, eodemque
momento oppressisset, quo exarserat seditio. Adeo militiae labor stipendiique tenuitas,
militem non raro in aduersa agunt consilia. Militiam enim, inquit Tacitus, ipsam gra-
uem et infructuosam, denis in diem assibus, animam et corpus aestimari. Quippe nulli
magis laborum suorum memores sunt, quam milites, qui cum loca, vel conspecta socio-
rum vulnera in memoriam saepe reducant, facile in tumultum concitantur, cum stipendia
suis laboribus minora animaduertant. Primis deinde martii diebus Lublini, in frequenti
militum conuentu, assignati a republica ad soluenda militum stipendia, IEREMIAS MI-
CHAEL KORYBVT WISNIOWIECKI, terrarum Russiae palatinus, cui ob eximia ipsius
in rempublicam merita, illustrissimorum maiorum, pace et bello fortium virorum, redi-
uiuam imaginem, perpetuum inseruiendi patriae studium, exercitus administrationem,
regimen et supremam directionem, quoad videlicet supremus dux exercituum NICOLAVS
POTOCKI in pristinam se non asseruisset libertatem, rex in generalibus ordinum comi-
tiis contulerat, alter STANISLAVS LANCORONSKI palatinus Braclauensis, campe-
stris dux, STANISLAVS item WITOWSKI, Sandomiriensis, ZBIGNEVUS GORAYSKI
Chelmenfis Castellani, BOGVSLAVS comes LESCZYNSKI, thesauri regni praefectus, mul-
ti praeterea ex equestri ordine commissarii, primis, vt dixi, Martii diebus, Lublini inci-
piunt commissionem, vix non cruentam exitu. Dum enim commissarii ob infamiam
horrendae in subditos lanienae milites in ius vocabant, illi econtra amnestiam. Scelerum
ab eis flagitabant, remque tanti momenti paulo tardius componerent commissarii, milites,
subscriptis in circulum suorum nominibus, ciuile machinantur bellum. Immo parum
abfuit, quin non darent praecipites, more Pragensium confoederatorum, ex aula vrbis
commissarios in patentem plateam. Tota deinde quadragesima varie disceptatum, tan-
dem militum est assensum postulatis. Amnestia concessa, stipendiaque soluta. Ita nouo
hoc aureo vinculo arctius obligata est militum fides.

Indixerat quoque eius anni exoriente Martio, dubiis adhuc pacem inter et bellum Cosacorum
Cosacorum animis, Chmielnicius publica Russis, et nunquam antea fieri solita, ad instar comitia Pe-
Poloniae, Pereaslauiae in vltiori Russia habenda comitia, quibus praeerat ADAMVS KI-
reaslauiae.
SIEL, palatinus Kiiouiensis, vir primae inter illos auctoritatis et praecminentiae, omnium-
que rerum arbiter, senator regni, pestifera schismaticorum lue a teneris imbutus, a Po-
lonis ob nimiam cum Cosacis familiaritatem semper pro suspecto habitus, illisque ideo in-
fensus, quia suspectus. Caeterum quid actum, et conclusum sit in illis comitiis, arctum
de eo illi fecerunt silentium, numerum tantum Cosacorum ad calculum redactum Chmiel-
nicius regi sequenti transmiserat mense. Iisdem fere diebus magni Chani Tartarorum
Tartaro-
rum Chani
ad regem
Polonum
legatus.
Moscho-
rum legati
ISLAN GERET legatus varsauiam venit, promissum a Polonis repetiturus stipendium, ma-
gnificeque a rege habitus, in Tartariam breui dimissus est. Aderant haud multo post
magni ducis Moschouiae legati, PYSKIN GAVERLO et GAVERLOWICZ, inter tubarum,
tympanorumque clangores, et nitrati pulueris resonantiam Varsauiam introducti. Fami-
lia illis ampla satis fuerat, ast incomta et rudis. Consilia ramen acuta Graecumque redo-
lencia ingenium genti barbarae³⁸⁾, et omnino experti latinitatis. Quippe quae non modo
litteras, sed ne prima quidem nouit elementa, vt portento haud absimile videri possit, vi-
ros

38) Quantum miraretur Rudauscius a mortuis ex-
citatus videns Moschos nostris temporibus com-
tos, literatos, elegantes. Quantum stupe-
re eandem gentem, cui Vladislaus IV leges impo-
suit, Poloniae nunc dare leges posse. Iniuria
nunc esset Moschos barbaros dicere, qui multis
in rebus Polonos, vt ad veritatem dicam, su-
perant, ante Petri magni imperatoris tempora
respectu eruditionis caeterarum Europae gen-
tium pro barbaris habiti. Sed quid in causa

magni huius incrementi est? Exteri variarum
artium ac scientiarum bene gnari magno nu-
mero in Moschouiam ab imperatore Petro ma-
gno atque imperatricibus deducti praemiisque
inuitati. Moschouia exemplo sit Polono vulgo
imperito, quod tantas de exterorum increscen-
te in Polonia numero vltro citroque habet que-
rimonias, haud capiens, quam salutaris Polo-
niae sit exterorum factus manu labor, quos si
omnes repente perderet, magnam ea certe fa-

1650 ros literarum rudes, solo naturae genio, summum rerum apicem assequi. Hi ad regis admisi conspectum, literas magni ducis attulerunt, plenas officii et humanitatis. Tandem dicere palam iussi, quid aliud adferrent, pacem ne an bellum? Nihil in praesens interest, respondent legati, secretiori tempore hanc rem concedimus. Tertio deinde die, habito secreto cum Polonis proceribus, qui in aula aderant, conuentu, rem altius repetunt. Bella gesta cum Polonis enumerant, victorias Polonorum ingeminant, haec denique, Deo sic tunc volente, aiebant, peccatis Moschorum ita merentibus. Nunc iam stare fortiter ipsum a partibus Moschorum diuinum numen, peccatorum a Polonis vindictam reposcentibus: Quare nisi Poloni Smolenscum, urbem munitissimam Moschouiae confinem, ultro dederent, vna cum ducibus Seueriae et Czernichouiae, a Moschouia haud pridem per Vladislauum auulsos; eos insuper, qui magno duci Moschouiae, scriptis ad eum interregni tempore literis, titulos debitos denegarunt, poena afficerent capitali, illosque omnes in vniuersum, qui Moschos barbaros scriptis suis nominarunt, punirent, non esse, quod dulcedinem otii sibi imaginarentur Poloni. Vbi igitur hos propositos articulos regi aiunt relatos fuisse, responsum a rege breui accipiunt Moschi: Pacem et bellum penes Moschos esse, vindictam raptorum foederum penes solum Deum, cuius saepius iam vltices manus experti sunt Moschi. Seueriam, Czernichouiam, Smolenscum, sanguine genuino, antecedentium Poloniae regum partas prouincias, non nisi sanguine Poloniae exhausto, non esse spem Moschorum vnquam subesse dominatui. Poenam capitalem quod attinet, regem non posse in caput aduertere nobilis, multo minus Wisniowiecii, reliquorumque primorum, responsum est, nec non rempublicam, quam iidem, de quorum agitur supplicio, constituunt optimates. Sic ab vtriusque discessum est. Tandem duo ad magnum ducem Moschouiae pro finali decisione ab vtriusque leguntur delegati. Ex Polonis BARTLINSKI, hoc munus in se suscepit, regis ac reipublicae mandata, ad magnum ducem Moschouiae in Moschouiam ferens, vna cum Moscho, recta Moschuam, illorum metropolim, ducentis quadraginta distantem a Varfauia Germanicis milliaribus, proficiscitur. A cuius protectionis, die scilicet tertia, nuntius Moschorum, Goniec, vocant, ad Moschos in Polonia praesentes, Varfauiam venit. Is nullam ad regem attulerat literam, nullum humanitatis officium, cum hac sola in speciem venit noticia, magni ducis uxorem filiam peperisse, in cuius gratiam laeta gratulationis, passimque ludicra Moschi prodidere signa. Quid autem sub praetextu regiae infantis, Moschorum legatis calidus attulerit celerque nuntius, diu haesit incompertum, donec rediret BARTLINSKI, qui benigna satis fraternaue a magno Moschouiae duce paulo post attulit responsa. Occasio itaque huius belli ex sola inscriptione literarum, quas magnus dux Moschouiae a duce Wisniowiecio, interregni tempore, vt superius dixi, acceperat affectato vacuas titulo. Quis credat ex causa syllabae bellum Moschos affectasse? Quanquam hoc non syllabae, sed inueterato potius Moschorum in Polonos odio prudentiores attribuebant. Nullum siquidem fretum, nullus euripus, tantas tamque varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes habet et aestus Moschorum ingenium. Ita Moschi vltra minas tunc non saeuire, saeuituri post annis sequentibus.

Moritur
Andreas
Szoldrski,
episcopus
Posnaniensis.

Iisdem diebus extremum diem clausit ANDREAS SZOLDRSKI, episcopus Posnaniensis, vir integerrimus, serenissimi olim diuae memoriae Vladislai IV Poloniae adhuc principis cancellarius, nec multo post Vladislao in regem electo, ab eodem primo referendarius regni, Praemisliensis deinde antistes, mortuo tandem HENRICO FIRLEI viro immortalis, in locum eius successit Posnaniensis designatus episcopus senatorque regni. Huic defuncto successit CASIMIRVS dux CZARTORYSKI, canonicus Cracouiensis, vir in sacris concionibus multum eruditione eloquioque excellens, et qui solo probitatis doctrinaeque splendore, viam sibi ad summos honores per clarissimas laudum semitas aperuit. Antecesserat autem episcopum Posnaniensem idus circa Februarii IOANNES comes in Sklow SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, praecipuus Russiae, vt superius innui, dynasta, quem mors demetit in debito flore iuuentutis, et prima virtute illustrem. Eo

fatis

ceret iacturam. Omnes fere Europae principes prudenter exteros praemiis ac privilegiis inuitant, gratique hospitio excipiunt, Polonia sine hoc feliciter satis magnum exterorum acquirit

numerum, qui maior adhuc esset, si praemii loco non aliquoties male haberent ac seruitute opprimere vellent exteros Poloni.

fatis concessio rex capitaneatum ANDREAE magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecto confert. Scilicet quem ille antea habitum pretio numerato Ioanni comiti Siemawski vendiderat.

1650

LIBRI II. CAPVT II

SYNOPSIS

Quid sint capitaneatus vel starostiae in Polonia. Potocius e vinculis Tartaricis liberatur. Fit commissio rei monetariae Varsoviae. Tartarorum legatio ad regem, illorumque consilium contra Moschos suggestum. Literae magni ducis Moschouiae ad regem Polonum. Moschorum postulata ac Polonorum responsa. Nascitur infans Poloniae, ac paulo post baptizatur. Moritur princeps Ossolinus, cancellarius regni, eiusdem laus.

Rem altius repeto ex occasione capitaneatum in gratiam externorum quibus praecipue *Quid sint* haec scribo. Capitaneatus siue praefecturae, vulgari lingua Poloni STAROSTIAS *capitaneatus* nuncupant, patrimonium regum fuit quondam amplissimum, et quidem censu, vel *vel starostiae* opulentissimorum Europae regnorum vectigalibus comparandum. Retinet et nunc titulum bo- *in Polonia.* norum regalium, utpote quorum rex absolutissimus est dispensator, sed lege, nimium astuto olim potentiorum consilio, condita, quae amplissimas illas possessiones, et census ingenti suffecturos potentiae, regibus subtractos, omnes bene meritis dispertiendos addixit, a tantis arcetur diuitiis, sola, ex eis coercendi liberalitatem, quae regum splendidissima virtus est, relicta ei potestate.

Paruus profecto sum aestimator, si omnes hos redditus quindecim florenorum milliones quotannis efficere affirmauerim. Sed nec fallor, nec erroris redargui possum, cum satis compertum idque manifestum sit, per omnes Poloniae ac Lituaniae provincias plures quingentis capitaneis, seu opulentioribus, ut vocant tenuitis, iuris regii computari, tenuioribus exceptis, quarum item magnus est numerus, et sane plures, quotannis aliquot saltem florenorum constare millibus, plurimas tamen opulentissimas videre est, in tantum, ut non paucae ad sexaginta, septuaginta et amplius florenorum millia annui census ascendant. Has omnes opes et perennes felicissimi imperii abundantiae venas miserabiliter dilacerari non sine multa videas indignatione, pueris, mulierculis, ignauissimisque mortalium passim in tantas euntibus haereditates. Potentiores, qui vel obsequio cari, vel factionibus formidabiles imperanti sunt, miras inde agunt praedas, et segnius supra sortem priuatorum suas augent fortunas, locupletissimi, nisi luxus fatalis semper iniustae rapacitatis vindex transuersos ageret, ac passim inter ingentes titulos ad egestatem praecipitaret. Cui malo, ignauae consulentes posteritati, dum praecauere student, id insuper a nimium quam benignis extorquent regibus, et hoc iam per leges licere, damnosa receptum est consuetudine, ut multi eorum sint, qui in haec ac tanta praeclara, meritis destinata praemia, quae ipsimet quaque ratione occuparint, alia sordidissimis plerumque et vix luci hominum notis vendant licitationibus, alia vxoribus vel indignissimae proli transmittant habenda, ut misera ac turpissima rerum facie, cum praemiis, virtuti debitis, desidiam turpemque ignauiam ali ac propagari conspicias, puerulis ab ipsa plane infantia, quibus alias virtute enitentibus factisque, fortuna parata fuerat, publicis opibus ad summam educationis abutentibus mollietiam, iamque nulli praeclarae rei, sed soli inter desidiam et adulantium greges affuescentibus luxuriae, et quod indignius, mulierculis, viduis, ingenti ex hac patrimonii publici praeda, superbientibus censu, atque inter omnem muliebris vanitatis lasciuiam, splendore opum sese nouis amatoribus ambitiose venditantibus: dum interea de republica optime meriti ciues, quorum titulo haec omnia sunt, longo seruitio, consumta aetate, fractisque patrimoniis, vel ad vilem in tenui re rusticandi redeant curam, vel si et haec desit fortuna, seruire beatulis illis coguntur. Pauci, quos aequus amauit iupiter, qui virtutem suam, exantlatosque labores pro patria sentiant remuneratos. In quibus autem fatalis ille regum fauor coelitus resplenduit, mirum est, nullum seruari praemiorum

1650

modum, nullas esse praecipitis liberalitatis meras. Vidimus aliquos et saepius, licet plurimum regiae munificentiae sub hastam miserint, plura centenorum millia redituum inde adhuc retinuisse, suisque transmississe. Sed ut hos hac in re progressus mireris, hoc habere breuiter.

Thesaurarium regni, in comitiis, publice de prouentibus regiis, temporum, ut ille aiebat, iniuria diminutis, disperditisque teloneis, (at liberalissimi, ne dicam prodigi regis bona ³⁹⁾, etiam mensae regiae, seuerissimis adscripta legibus omnia, plene istae Harpyiae inuaseraunt) differentem audiuius, eo usque inopiae aerarium regis in Poloniae prouinciis deuenisse (coram Lituaniis in regem aequior fuerat) ut nec integra trecenta millia, in tot regalis magnificentiae expensas, magna sua solertia corradi possint, cum ille ipse priuati ex publico patrimonio census, plura quadringentis florenorum millibus numeraret. Quid mirum, si in tanta erga paucos profusione, atque maxima ex parte occupatis, a mulieribus, pueris, emtoribusque, iuribus, his ingentibus licet prouentibus bene meriti frigeant, et rex saepissime strenuos et frugi ciues debere praemiari videat, fateatur, et velit, nullam egregiae suae voluntatis satisfaciendae habeat possibilitatem, praecisis sibi met per effusas supra modum largitiones, tantae regii fastigii virtutis, iustitiae nempe et dignae liberalitatis ac munificentiae, rationibus ac mediis. Etenim vero vel maxime admirandum est, reges Poloniae nec curare, nec id videre aut perpendere velle, quanta personae regiae atque vniuerso statui ex hac praemiorum dispergendi ratione proueniant incommoda: nec eos, vel illorum, qui, cum optiones meruerint, posthabentur, querimoniae, nec vacua generosioris seruitii aula, nec potissimae nobilitatis diffidentia, nec summa eorum quibus pace et bello recte quid committi possit penuria, nec aspera eaque quotidiana potentiorum contumacia, denique nec ipsa aequitatis et iustitiae consideratio haecenus edocuisse potuit, eas omnes, quibus in suo regimine saepissime conflictantur, difficultates, ex hoc potissimum fonte promanare. Cum hic numerosissima nobilitas in tanta praemiandi inaequalitate, nulloque virtutis ac meritorum respectu, se suosque contemni rata, offensis animis dissiidet a principe. Inde alii in immensum iam publicis aucti opibus, iisdem, fundata suae familiae potentia, supra sortem priuatorum elati, ipsius regii splendoris aemuli, parentelis, clientibus, factionibusque graues, atque adeo armata vi instructi, miscere pro libitu omnia ad suum suorumque reuocare commoda, regique iam non adeo obsequio grati, quam potentia formidabiles esse contendunt. Vnde non absurdus cuiusdam aulicorum iocus, qui ab extero homine rogatus, cur nam in comitiis negotia publica adeo non responderent voto et desiderio regis? in exemplum aurigam protulit, qui cum duos equos currui iungeret, vnum quidem labori assuetum, sed eum media malaque concertatione penitus confectum, alterum nitidum pinguem, eoque praeferozem atque ad omnes ictus calcitrantem, parum vel certe nihil vi proficere potuit, donec ambos pari cura habitos, labori idoneos suaeque voluntati morigeros reddidisset. Et quidem apertissime hinc videre est, quam miserabiliter inter fere omnes extinctum sit virtutis studium. Honor, qui quondam laborum, periculorum, omniumque praeclare gestorum merces, ac summa virtutum fuerat custodia, iam in contemptu est. Cum rem tanquam in speciem aspernantes, lucrum omnes sectantur, censuique inuigilant, corruptissimo interim mentientes animo, honores inani opum ostentatione, perfusis sumptibus, gula, luxu, luxuria, lurconum assentatorumque cateruis, atque eorum depraedicationibus.

Amor erga patriam, quo nihil honestius, nihil bono viro dignius, in priuatae rei conuersus studium, illaeque de republica bene merendi artes, in mutuam inuidiam, damnosas aemulationes, adulandi vires, technas et dolos commutatae, insatiabili direscendi cupidine, saepissime per damna et clades publicas eluctante. Luxus, luxuria, plenis inuecta plaustris, exinde prodigalitas in pretio, frugalitas et recti mores despicatui sunt, ut nullum publicis negotiis admoueri fas sit, cui res in vanissimos non suppetat sumtus. Desidia, ignauia, plerosque in miseram demersit socordiam, dum alii luxu distenti, nihil praeclari animo concipiunt, plurimi parta ex publico merientes patrimonia, satius ducunt dome-

39) Vladislai IV nempe, de quo rege auctor verba facit, qui omnium, quantum ego quidem ex historia Polona compertum habeo, regum liberalissimus atque adeo prodigus erga

Polonos fuit. Facilius inde intellectu consequimur id quod auctor supra de nimiae Vladislai liberalitatis consequentia dixit.

1650

domesticae incumbere fortunae, quam novas sectari res cum sudore et dispendio. Praeclara vero ingenia et animi ad virtutem facti, et quorum in mediocri educatio, eo melior, quo a luxu et assentatione, vel in ipso patriae inferuendi limine remotior, infauis virtute nitentium deterriti exemplis, magnos spiritus domesticis addicunt curis, tutissimum, ex littore aliena spectare naufragia, arbitantes, vel acquisitis per recte facta patrimoniis, dum nihil spei in virtute vident, aliorum exemplo fortunam quae fas nefasque ducit, sectari coguntur. Maxima pars potentiorum, qui suo fastui omnia deberi existimantes, inter arcana suae tyrannidis, quam in leges et iura aequalitatis exercent, hoc maxime cauent, ne tenuior ciuium fortuna, non solum ad praemia, sed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem testari queat, possit assurgere. Vnde nullum virtutis vitiorumque discrimen, nulla bene vel male meritorum consideratio, recte vel perperam egerint, aequae praemiantur. Inaudita turpiter et flagitiose gestorum poena. Potentiae suae, toto ac admirando inter se peruerse agendi consensu, perire omnia, quam in rectam cogi rationem, satius multis est.

Sola comitiorum peragendi ratio, illa nempe nuntiorum de republica consultandi palaestra, non adeo praeclusa viderur, quin et huic nobilitati pateat, et aliquam testandae virtutis praebet occasionem. Sed vt in immensis pelagi spatiis, minuta lemborum vela nulli fere vlti sunt, nisi quae grandioribus inferuiant nauibus; sic istis in hoc ingenti atque procelloso rerum aestu, suo ductu, suisque auspiciis, nec sapere, nec dignam sustinere personam, dignum est, quin illico obruantur, nisi alicui adhaeserint eorum, qui valido factionum clientumque remigio freti in publica tempestate norunt eluctari cum commodo, suarumque ambitionum et commoditatum portum tenere. Horum non perueriti exemplo et consuetudine Vlissea quidem opus est prudentia, qua solus ille Circea pocula sine noxa gustauit 40).

Sub finem Aprilis luctuosa incendii calamitas Varcensi accidit populo. Maiori Varca oppi-
quam dici potest detrimento, peruagatum est incendium, proxima primum, dein remota dum ex-
corripit plana, edita, aequae populatur, tanta celeritate, vt subsidia quaecunque praeuer-
teret flammae velocitas. Funesta oppidanorum facies, lamenta foeminarum, eiulatus in-
fantium, omnia implent: morari et fugere aequae periculosum: quia quocunque tandem
diuerterant, instabat ignis, nec transitus per vicis facile erat, quos multitudo, tigna et
trabes, ruina aedium adeo oppleuerat, vt nemini nisi per superatos aggeres pateret iter.
Aedium absumtarum haud difficile fuit inire numerum ex censu publico. Dominicanorum
coenobium et templum conflagrauit, ducenta et quinquaginta aedificia. Quaerentibus
vnde repentina illa strages, vnde tanta ignis pertinacia, patuit causa ex mangonum tabernis.

Sub idem fere tempus NICOLAVS de Potok POTOCKI, supremus bellorum minister, Potocius ex
post biennem fere in Tartaria detentionem, in pristinam restitutus libertatem, graui ly- Tartaria
tro redemptus Varsouiam venit, regem salutaturus. Inde paucis post diebus Sluckum ver-
sus ad exercitum rediit, minas intectatus Chmielnicio, more anguis, qui obruto capite
postremum cauda minatur. Rex cum tota aula integro mense per aeris intemperiem Niopo-
retum secedit, tertio a Varsovia milliari. Interea commissarii rei nummariae datum nego-
tium decima sexta Maii inchoant, emissis his quaestionibus: Rei numma-
riae nego-
tium.

*An idem valor retinendus sit monetarum, qui haecenus in usu fuit, an im-
mutandus, id est, vtrum minuendus, an augendus? si minuendus per reductionem,
haec reductio qualis esse debeat, an totalis, an partialis?*

*An cudenda moneta noua, vel retinenda peregrina ad sui intrinsecam bonita-
tem reducta?*

40) Quae auctor, eques Polonus, qui omnia in
salutem patriae libere se scribere posse credidit,
de potentioribus sui temporis acerbius dixit, in
nostra iam non omni ex parte quadrant tempo-
ra. Caeterum non male me fecisse existimo, cum
manifestam Radausei in populares suos, Polo-
nos, calumniam, edicendi contextu plane reieci,
quam ego extraneus Polonis addictus digerere
non potui, multo minus, credo, procer Polonus po-
tuit concoquere. Ne autem ab iis, qui summae
sibi ducant religioni, alius auctoris vel vnicum
verbum omittere, criminis possum inculari lite-
rarii, referam hic fideliter quae omisi. Dixit
RADAUSCIVS praemissis verbis: hoc maxime cauent,
ne tenuior ciuium fortuna non solum ad praemia,
sed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem suam
testari queat, possit assurgere, sequentia: Soli ipsi
fuci ignauum pecus, incubantes praesepibus, et publi-
cam depascentes felicitatem, suos, abortiuos licet, pa-
triae fuerus, ad omnia belli pacisque negotia, repu-
blicae obrudentes, quod scripturae genus non leue
tantum, sed et indignum mihi videtur.

1650

*Si cudenda, an ex puro argento, an vero mixto?**Si ex mixto, an ex eadem mixtura, omnes species monetarum cudendae, an singulae ex diuersis?**Si ex diuersis, qua proportione singulae mixtiones debent esse differentes? Si ex eadem mixtione, qualis esse debeat norma.**Qualis debeat esse moneta, an impensae aliunde prouidendae, vt exacte bona sit, an vero impensae deducendae?**Si deducendae? An ex bonitate intrinseca, an ex pondere?**Vndecunque tandem detrahantur, quanta detrahi debeant?**An pro republica aliquid detrahendum de moneta, vel non?**Cusa moneta quomodo retinenda, ne euehatur? Quibus rationibus peregrina adulterina extirpanda? Quibus rationibus cauendum nec extirpata denuo importetur? Quae proportio debeat esse auri et argenti?**His quaestionibus trium hebdomadum spatio digestis, tandem finali conclusum decisione: Valorem rei nummariae immutandum per reductionem, peregrino adulterino Hollandorum extirpato omnimode argento.*Academico-
rum Cra-
coniensium
turpissi-
mum fa-
ctum.Tartaro-
rum legatio
ad Regem.
Tartaro-
rum Chani
consilium
contra Mo-
schos fug-
gestum.Literae ma-
gni ducis
Moschouiae
ad Regem
Polonum.Moschorum
postulata acPolonorum
responsa.

Haec dum Varsoviae fiunt, interea Cracouiae academici Cracouenses cum dissi-
dentibus a fide, tragoediam instituunt. Adulta nocte insolentes conglobato numero stu-
diosi, audaci facinore, sub praetextu religionis, antiquorumque academiae priuilegiorum,
aedes cuiusdam mercatoris inuadunt, diripiunt ac solo aequant. Idem factum cum vi-
dua identidem dissidente a fide. Indebitum re vera, audaxque etiam in dissidentes, im-
pune studioforum facinus. Interim dum in Moschouia Bartlinski munere defungitur
suo, Varsouiam, anno iam adulto venit Mustafa Aga, ab ISLAN GEREJO, Tartarorum
Chano ad Regem delegatus. Causa legationis erat renouatio foederis: Oblatae contra
Moschorum potentiam Tartarorum vires. Moschorum se ille, late patens subiugaturum
Poloniae regno pollicebatur imperium, Astrachanense et Casanense regna, se eisdem adem-
turum minabatur. Adiunxerat solummodo rex parte ab altera, certum, eum non posse
alia ratione, nisi quaesito ab extra bello, securum in Polonia regnare. Viros, inque-
bat, militares Cosacos Tartarosque, non decet torpere, nec domi affixos esse suae glebae.
Admissus deinde in conspectum regis, demissa praeuia veneratione magni Chani donum,
sagittas, pateramque obtulit regi. Hunc legatum diebus aliquot antecesserat Bartlinski
redux ex Moschouia. Literas is magni ducis ad regem scriptas attulerat, plenas officii
et humanitatis. Foedera reuocabat dux vtrique genti, sancte huc vsque culta. Caete-
rum quid PYSKIN, quid reliqui somniascent legati, de reddendis sibi prouinciis, bello-
que inferendo Poloniae, hoc se inscio nec consulto fecisse, aiebat: Optare pacem inter
Moschos et Polonos inuiolatam, hac stabilita, spem esse, iunctis viribus animisque bel-
lum aliquando Ottomanis inferre. Caeterum qui famosis carminibus magni ducis per-
strinxissent famam, de his supplicium vt sumeretur, precari regem, illisque insuper, qui
legitimum titulum denegarunt, improbari petebat. Eadem responsa attulerat Moscho-
rum legatus. Hinc iam Moschi proniores coeperunt esse ad pacis leges, nulla de Czer-
niechouia, non de Seueria vel Smolensco facta mentione, vnicum petebant, poena scili-
cet afficerent illos, qui satyrico more debacchari in magni ducis ausu fuissent maiestatem;
vt et illos, qui titulos denegarunt, caetera salua fore pollicebantur. Ad extremum, cum
tali responso in Moschouiam redeunt: Ducem WISNIOWIECKI ob denegatos debitos
titulos magni duci Moschouiae, ad futura generalia ordinum citari comitia. Librum
SAMVELIS TWARDOWSKI, serui publici manu in ignem dandum. Ita Moschorum
deferbuerat ira, quorum animos Tartarorum occupauerat pauor. Donis deinde acce-
ptis, quae duodecim millium florenorum excedebant summam, sexto post aduentum mense,
Varsoviae valedicunt, publico a rege excepti conuiuio. Erat inter caetera petitionis Mo-
schorum puncta illud non extremum: DEMETRII, magni ducis Moschouiae, et MARI-
NAE

NAE, Georgii quondam Mnizek Sandomiriensis palatini filiae, supposititium, vt asser-
bant, filium, quem penes Chmielnicum esse constans vulgauerat fama, Moschis extra-
derent Cosaci. Qua de re regis consensum literasque ad Chmielnicum Moschi expete-
bant. Assensum est Moschorum petitioni, data ad Chmielnicum epistola.

1650

Eo tempore LYDOVICA Poloniarum Sueciaeque regina infantem Poloniae pepe-
rerat, vigesima prima scilicet Iulii, die diuae Praxedi sacra, hora circiter nona sub vespere.
Nomen infantis MARIA ANNA THERESIA. Die deinde decima quarta Au-
gusti ad sacrum fontem ventum est. Sacris operabatur MATTHIAS LVBINSKI, Ar-
chiepiscopus Gnesnensis, regni primas primusque princeps, idem sacro abluebat fonte.
Adstitit ei LEONORA SAPIEZYNA, vicecancellarii magni ducatus Lituaniae coniunx, co-
mitis de Tarnow palatini Vendenfis filia, vna cum serenissimo CAROLO FERDINANDO,
Poloniae Sueciaeque principe, Opoliensi et Ratiboriensi duce, Plocensi ac Vratislauiensi
antistite, regis fratre, infantis patre lustrico, qui diebus ante aliquot ex Silesia reuersus
fuerat. Actum id die lunae, die, inquam triumphanti coelorum reginae sacra, Var-
saviae in principe basilica, diuo Io. baptistae consecrata. Tota deinde nox inter trium-
phantes voces, missilesque ignes, plausus optimatum, et vulgi acclamationes exacta est.

Nascitur
infans Po-
loniae ac
paulo post
sacro fonte
abluitur.

Per ea tempora, nono scilicet calend. Augusti hora quarta antelucana GEORGIUS Moritur
dux in Ossolin, comes in Tęczyn, sacri Romani imperii princeps, regni Poloniae can-
cellarius, palatini Sandomiriensis filius, vita defungitur. Illo ipso scilicet die, quo Ro-
mam properare festinabat, quod singulare quid visum est. Vltimus illi fuit ille dies,
qui Romanae profectionis primus fuisse debuerat. Pridie sanus per omnia, regi ac regi-
nae, coniugique valedixerat, de bonis regalibus cum consensu regis ante disposuerat, in
praeludium scilicet futurae mortis. Apoplexia ad extremum viginti quatuor horarum spa-
tio extinguitur. Vir magni nominis, et cui Polonia plurimum debet. Primam ab in-
fancia aetatem applicauerat studio literarum, adultus genio praeualente, reginae scientia-
rum eloquentiae breui fastigium nactus est. Varias inde Europae lustrauit partes. Hinc
illi arcana scientiarum patuere, qualia vix aperiunt aetates et saecula. Redux in aulam vo-
catur Sigismundi III, laudatissimi, prudentissimique Poloniarum regis mandato, cuius
vultum in vicaria sui persona, grauissimi belli tempore, ad magnum Britanniae regem IA-
COBUM VI, per remota terrarum spatia circumferens iuuenis adhuc, legati et oratoris
functus est officio, legati dum peroraret, oratoris dum persuaderet, ac cum septem mil-
libus auxiliariis in Poloniam reuerteretur, dignus profecto, qui ab eodem rege glorio-
sissimo, regni paulo post designaretur vicethesaurarius. Vbi Sigismundus III viuis ex-
cesserat, Vladislaus IV nobile opus a Sigismundo patre coeptum in Ossolinio perfecit,
dignus tanto parente filius, liberalium cultor scientiarum amans. Sic in obsequium Vla-
dislao IV totus mancipatus Ossolinus, primo Romam ad VRABANVM VIII cum obe-
dientia missus, dein ad maris Adriatici dominam, mox ad comitia generalia Ratisbonam
profectus, a summo Pontifice vnicus nominatus, a sacratissimo imperatore Ferdinando II
princeps imperii salutatus, in Poloniam rediit palatinus Sandomiriensis, futurus mox an-
nuli publici custos. Actus inde aemulatione in catholicam fidem, militiae in Ottomanos
nouum ordinem sub inuocatione deiparae virginis adinstar Melitenfis ordinis, typum diu
ante meditatum palam vulgat in senatu. Finis instituti erat Christianae protectio fidei et
augmentum, sed Polonis eo magis suspectum, quia nouum vix in praecipitem casum non
egerunt ipsum ordinis institutorem, atque hic Ossolinii ordinis exitus fuit. Nunquam
Ossolinio, in omne opus, quoque arduum, dores animi natales et virtus defuerunt.
Vicecancellarius deinde mox creatus cancellarius, omnium arbiter erat. Ad haec proce-
rum murmura magna, ast maior patientia, certe ingens seruitus fuit, adorantibus certatim
omnibus eam, cui indignabantur, fortunam. Erat venerabilis, quales Roma olim vidit
et mirata est Fabricios, Cincinnatos aut Fabios. Sagax, seuerus, sapiens, oratorum sui
temporis princeps. Praefecturas magni obuentus habuit, Lublinensem, Lubachouien-
sem, Brodnicensensem, Rycensem, Andzelensem, Lubomensensem, Bydgostiensem. Filium
vnicum Franciscum, capitaneum Bydgostiensem, Lubaczouiensem, ex Isabella, de Zurow
DANIELOWICZ thesaurarii regni filia susceptum: Hunc mors indebita sustulit, vigesimo
tertio eius aetatis anno, postquam Catharinam de Dzialyn, palatini Pomeraniae filiam in
matrimonium duxerat, quanquam coniunx maritum aliquot antecesserat mensibus: Filias
tres, quarum maior natu Helena Tecla, Alexandro Lubomirski, comiti in Wisnicz, ca-
pitaneo

1650

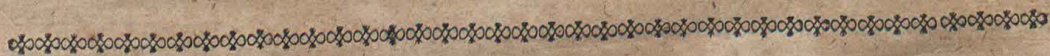
pitaneo Sandomiriensi et Zatorienſi, ſtabuli regni praefecto nupta eſt. Aliae vero duae, Anna Theſia, et Vrſula Brigitta, illa Sigismundo S. R. I. comitia Dönhof, Socalienſi et Boeſlauienſi capitaneo, haec Samueli Kalinowski, domino in Vſiatyn, Brachuienſi, Lytinenſi capitaneo elocatae ſunt. Praefecturas omnes cum conſenſu regis cancellarius in hunc modum diſtribuit. Lublinenſem, Georgio Oſſolinski nepoti ſuo, Maximiliani Oſſolinski theſaurarii curiae regni filio, et Capitaneatum ſtezycenſem cum omnibus oneribus contulerat Samueli Kalinowski; Bydgostienſem Sigismundo comiti a Dönhof: Lubaczouienſem Alexandro Lubomirski, comiti in Wiſnicz. Quoniam autem lege publica vetitum eſt, ne vnus idemque duas cum iuriſdictione praefecturas obtineat, ideo capitaneatum ſtezycenſem rex Alexandro Sileſki, ſuccamerario Poſnaniienſi, militi veterano contulerat. Corpus cancellarii Climontoum vetus Oſſoliniorum oppidum honorifice deductum ibidemque magna pompa tumulatum eſt.

Petrus Firlei
caſtellanus
Camenecen-
ſis moritur.

Cancellarii mortem paucis diebus anteaſſerat PETRVS FIRLEI, Camenecenſis Caſtellanus, Gubernator Trembouolienſis, vir in rempublicam ſummis meritis clarus, eius filius in expeditione Pilaiienſi ex male affecto aere, morbo qui haud procul peſtilentia aberat, correptus, patrem paulo ante praeeſſerat. Vix adoleuerat primisque in bellum rudimentis initiabatur, cum extinctus eſt.

Meteoron.

Exeunte Iulio menſe, tam foeda procella fuit, tantis fulminum ſtrepitus, fulgurum decurrentium minae, turbinumque impetus, vt dixiſſes tunc ſub concauo lunae ariſſe coelum. Plurimi quoque lapides cum copioſo imbre e nubibus delapſi ⁴¹⁾ inſtar filicis, Varſaviae inuenti ſunt, in platea quae a Danubio nomen ſortita eſt. Imo hiarum ingentem in coelo multi notauere, qui ab occaſu ſolis ad ſequentis diei ortum, diſrupto coelo, ignem euomuit, et voragine late hiantem metum ſpectantibus iniecit, ne terrarum orbis abſorberetur.



LIBRI II. CAPVT III

SYNOPSIS

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo poſt proſligat. Puncta compositionis Valachos inter et Coſacos. Quis tunc Polonorum ſenſus de bello Valachico. Tartari legatio et poſtulata ad Polonum regem. Mittuntur in Sueciam a Chano Tartarorum legati, et e contra e Suecia in Tartariam oratores. Potocius per literas arcana Chmielnicii aperit conſilia. Literae Kiſielii ad regem. Poloni quid Chani Crimienſis reſpondent legato.

Chmielni-
cius Vala-
chiae princi-
pem aggre-
ditur ac paulo poſt pro-
ſligat.

Iſdem diebus rex Czeruiſcum ſeptimo a Varſavia milliari diſtante locum, diuae virginis imagine celebrem inuiſit, ac breui iterum reuertitur Varſauiam. Quo fere tempore Valachicum principem Chmielnicius vna cum Tartaris armis aggreſſus, gaza ſuperba ſpoliauit. Nec hoc ſatis, profugum Taſſis, vrbe metropoli ſequutus fuiſſet, niſi certis conditionibus maturuiſſet princeps furorem ſiſtere Chmielnicii. Parum intereſt belli illius caſus referre, praefertim quod tumultuariis et obſcuris virisque geſtum eſt manibus. Vna fuit acies iuſta, qua proſligati Valachi, caſtris quoque exuti ſunt. Coſaci Tartarique praeda diuites ac ſpoliis graues, facile in has poſtea conuenere cum Valachis leges:

I. Prin-

41) Ne quis credat phyſices expers, lapides in nubibus poſſe generari. Venti ſaepe magna vi lapides, piſciculos herbarum flores etc. arri-

piunt, in altum vehunt, et longa abhinc diſtantia iterum in terram deliciunt.

- I. Princeps Valachiae Valachiam pleno iure obtineto.
- II. Filius Chmielnicii, principis Valachiae gener esto.
- III. Tartaris Cofacisque ex nunc sexcenta millia thalerorum numero.
- IV. Polonis nequaquam fauero.

1650

Puncta compositionis
Valachos et
Cofacos inter.

Cauebat praeterea, ne liceret meminisse iniuriarum, vlloue indicio, quidquid per hos tumultus actum esset in aula ottomanica vindicare. Ita prius finitum est in Valachia bellum, quam in aula vicini nuntiaretur regis, qui per id tempus aurae impatiens urbanae Bialouesum secesserat, inde Bielscum praefecturam Hieronymi Radzieiowski deflexerat.

Chmielnicius in Valachia praedam egisse visa Polonis proceribus res admodum funesta. Quippe amicus reipublicae princeps, partes regis sequi hucusque videbatur. In gens Polonae potentiae fundamentum, Valachiae principum amicitia, tunc sacramento adactus, Chmielnicio Cofacisque fauere in posterum audiebat, et quod pessimum Turcarum aliquam criminationem respublica omnimode subueherebatur, ob vastatum a Cofacis Valachiae principatum. Alii econtra hoc ipsum tempus esse abrogandae ab imperatore Ottomanico Tartarorum cum Cofacis initae societatis. Quamquam nec hoc nec illud postea euenit, prudenter per idem tempus conniunkte Turca, cui tunc Veneti graues, sensim victricia Graeciae legebant littora.

Haud multopost adest Szefer Aga, Crimensium Chani ad regem missus legatus. Summa legationis haec fuit: Tartari legatio et postulata.

- I. Miles Polonus e castris dimittatur.
- II. Hiberna non in Russia, sed in ipsa Polonia habeantur.
- III. Contra Chmielnicius arma ne moueantur.

Suspecta siquidem nouae potentiae hospiti Chmielnicio omnia erant. Hinc reipublicae armorum cum Moschis societatem subueherebatur. Illinc captos duces, pristinae restitutos libertati inique ferebat, extinctum denique cancellarium plus iusto dolebat, scilicet quem ipse palam antea suum protectorem et defensorem apud regem iactitauerat. Adeo timori nulla munimenta sunt satis.

Adiecit idem quoque Crimensium Chani legatus, adfuturos breui Tartaros oratores in Sueciam mittendos, precari proinde nomine Domini vt libere possint e portu Gedanensi Stockholmiam soluere. Interpretem quoque Polonum, si fieri posset, a rege petebat barbarus. Annuit ad vtrumque rex, addito illis bino interprete Polono, qui Hamaxobiorum callebat linguam, quam ille Polonice interpretabatur, quae illorum acceperat lingua. Altero Francisco Hilbrant, suo secretario natione Borusso, viro magnae experientiae, sagacitatis et ingenii, multarum quoque linguarum perito, qui e Polono idiomate Latine interpretabatur. Ita abditos Chani Tartarici quoque sensus hi duo interpretes melius retulere suo regi, quam Tartari oratores Crimensi Chano, quamquam nihil dignum hac legatione actum est. Viderunt Sueci vilissima mancipia, quibus plaustro coriis recta domos trahunt, dum pabulo pecoris magis, quam aruo student. Hinc forte curiositatis causa missi quoque vicissim Sueci in Tartariam oratores.

Tartarorum legati
in Sueciam
soluunt e
portu Gedanensi.

Mittuntur
quoque in
Tartariam
Sueci oratores.

Caeterum nihil eorum, quae Chmielnicius machinabatur, ignorabat Potocius cunctabundus ingenio, et semper exequi differens consilium, quod tarde sumserat, regi tandem per literas aperit. „In quo rerum articulo nunc cardo et fortuna vertatur reipublicae, ex me accipe. Chmielnicius recenti elatus victoria, spoliis diues, promisso denique connubio et amicitia principis Valachiae superbus, iterum arma meditatur, strepitum hostilium armorum iam audio. Moldaviae regulus Chmielnicio fauet. Rakocius triginta millium collecto exercitu Cracouiae minitur. Non ergo iam amplius succedunt sed concurrunt infortunia. Hinc triceps Cerberus Chmielnicki, illinc anguiuoma Tisiphone

Potocii literae ad regem.

1650

Dacia: Illic furiae infernales Tartari: Illic sitiens Tantalus Suecus: Illic rex umbrarum Pluto Byzantii imperator, qui vexillum baltheumque transmittit principatus attributi symbolum, vicissim ex Kiiouiensi, Cernichouiensi, ac Braclaiuensi tractu tributa pendere iureiurando promittit. Neque vero somnia haec quis putet, legati a Tartaris in Sueciam missi sollicitaturi ad arma procul dubio contra Poloniam sitientem Tantalum. Quid Tartaris cum Suecis, illi vltimi Asiae, hi septentrionis accolae, tanto terrarum spatio diffusi, vt vix Scytharum nomen cognitum nisi in fabulis. Iam autem inaudita in orbe condito in Sueciam Scytharum legatio, quid nisi Poloniae vltimum excidium minitatur? Soltan Achmetes calendis Octobris redux Valachia in Tartariam rediit, haud cum magno exceptus triumpho a Chano Crimeniensi, qui aegre illatam Valachis hostilitatem probat, nec satis illi fuisse cordi desolatam prouinciam compertum habeo. Haec impendentia mala Maestas Vestra summa sua anteuertat prudentia et celeritate. Cui enim non constat, Chmielnicius vulpinus in modum, Polonis toties illusum, nunc optimam rei gerendae arripere occasionem, scilicet vt ad nos vna cum ciconiis redeat sub aestatem. Proinde si quid artis, si quid virium Poloniae superest, occupandus Chmielnicius, Cosacique delendi, si tristiora expectare nolumus, quae certo subsequutura sunt Chmielnicii flagitiis, si securum interim relinquamus iter. Haec summa literarum.

Kisielius
regi scribit. ptae:

Post aliquot dies Kisielii ad regem perferuntur literae in hunc modum scri-

Aegris oculis Chmielnicius, summam reipublicae in vnum translata Potocium aspicere, quae iam, vt maxime incolumis esset, stare tamen non posset, nisi amoto Potocio, cuius imperium omnes fastidire inciperent: Se ad id consilii publico virgeri periculo. Tartarorum pars vna cum Tassirio Crimum reuersa, pars altera in Cheriniensibus spatatur campis. Chmielnicius curam religionis Graecoschismaticae iterum reuocat, illam ad hanc diem violatam, non amplius violandam, proclamat, pro benefico accepturus, si sine sanguine auitis legibus contenta viueret Russia; mea quidem huc vsque sterit sollicitudine, quod nec Sacramento quidem a nostris Zborouianae leges comprobatae sint. Nunc vero nouum sacramentum Chmielnicius exposcit, obsides pacis petit, vt securius viuat. Dissolutis siquidem Polonorum procerum animis, sensim apud hostes perire incipit pacis nomen. Ista tot mala anteuertat Maestas vestra generalium ordinum comitiis, vlitato haec in anxiiis rebus remedio. Quod si vero haec sua minime placerent consilia, orare, vt saltem salutari aliqua ratione subueniret. Quod ad se attinet, abdicare Russiam, in qua haec in umbra potius, quam senator viueret.

Poloni quid
Chani Crimen-
ensis re-
spondent
legato,

Tunc simul omnes proceres abstinebant aula, precibus tandem regisque auctoritate, ac imminentium malorum tumultu exciti Varlauiam conuolarunt. Neque mora omnes vnanimi consensu, generalia ordinum sollicitant comitia, quae vsque ad calendas Decembris dilata sunt. Legato Scythico vno verbo responsum: Se arma non affectare, pacem et foedera sancte colere, nec Chmielnicio quidquam hostilitatis inferre in animis omnium esse. Rerum nouitas ingentem regi sollicitudinem incussit. Mox Potocium redire in Poloniam iuber, militibus hyberna in Polonia assignat.



LIB. II. CAPVT IV

SYNOPSIS

Rex Pontifici Innocentio X scribit. Pontificis responsum. P. Adriani Societ. Iesu theologus Viennam mittitur. Quid Caesar respondet. Rex comitia ordinibus indicit. Caroli II Angliae regis legatio. Quid Poloni respondent Angliae regis legato. Bellum a Polonis contra Cosacos acclamatum. Comitiorum articuli ac deinde finis.

Inde ad fortiora consilia respexit rex, Pontifici Innocentio X in haec verba scribens: 1650
Optandum sibi esset, parta iam pace frui posse, ac vna cum optimo Pontifice in commune christianitatis consulere bonum, sed nuntantes Cosacorum animos iterum se retrahere, et ad arma ciuilia inuitum prouocare. Caeterum exhaustum Poloniae aerarium, et alieno aere grauatum non esse tanti, vt hanc belli sustineat molem. Proinde precari, vt periclitandi regno, ac per consequens catholicae religioni tempestiue subuenire dignaretur communis christianitatis parens, non commeatu, nec milite, sed neruo belli, pecunia, maxime cum pijs causis fauere dicatur Roma. Rex Innocentio X Pontifici scribit.

Pontifex ad haec, regi sacra transmiserat munuscula, vna cum benedictione apostolica ac plenaria indulgentia euntibus ad bellum. Exhaustum quoque diui Petri aerarium esse, responsum est. Ingrata Polonis proceribus pontificis epistola fuit. Quippe non obscure repulsi erant, et hoc ipsum in contentum sui interpretabantur. Vnde ad fortiora et vicina confugere remedia, quodque potissimum rebantur remedium, ad imperatorem Ferdinandum III Romanorum Augustum auxiliares impetraturi copias confugiunt. Literis et oratione explicant pericula, coniuratam Asiam quaeruntur, perorante viro religioso e societate Iesu IOANNE ADRIANI, Italo. Imperator ad haec breuibus respondet: Se prouincijs ac milite a Suecis spoliatum, ad vltimum pecunia pacem et tranquillitatem Germaniae redimere coactum, nunc summo opere egere prorsusque vacuum reperiri Austriae aerarium. Ita nec Auster nec Hesperus afflictas ac pene exanimi ausus est succurrere Poloniae. Interea comitia inchoantur Varsoviae, initio non admodum frequentia, sed quae postea prouinciarum auxerant ordines. Aderat Potocius, Leszcinius, Lubomierscius, Opalinii, comes Ostrog, Radzieuius, aliaque procerum capita. LESZCINIUS tunc ex vicecancellario summus regni declaratus est Cancellarius, maioris sigilli custos, in locum demortui ducis Ossolinii, vicecancellarius vero HIERONYMVS RADZIEIWSKI, gubernator Lomzensis, qui scilicet mense Maio celebrauerat hymenaeos cum Adami Karanouii, curiae regni Mareschalci relicta opulentissima vidua. Luctum illa praepropere exiit, vix, a mariti morte, trimestri exacto. Pontificis responsum. P. Adriani S. I. viennam mittitur. Quid Caesar respondet. Rex comitia ordinibus indicit.

Initio comitiorum venit Varsouiam IOANNES comes CRAFT, Caroli eius nominis secundi Angliae regis legatus. Hic aduersam regis sui conuerebatur fortunam, inauditum Anglorum contra regem commissum memorabat crudele facinus. Per comitum munem, inquit, regum fortunam, per euitabile regnorum fatum, per tutelares Poloniae deos, per innocentem Stuardi sanguinem, succurre miseris, miserere afflictis Polonia. Tu, quae olim Schemeto Turcarum tyranno asylum, quae Carolo Daniae regi secunda statio fuisti, nunc infelicissimo post hominum memoriam suffragare regi. Nec diu me patitur precari instans malum, nec leuiter deprecari pro incolumitate Caroli II Angliae regis possum, quem furiosa grassatorum turba vndique circumdedit. Tragicum anno elapso theatrum spectauit sanguineum Lugdunum Anglorum. Vidit trium regnorum moderatorem, innocentem victimam, regale subdere caput, quod postea populo circa theatrum circumfuso monstrauit carnifex. O infelicem Scotiam, quae haeredem vendidit, o purulentam regum sanguine Angliam, quae vno saeculo duo sacra damnavit capita! Ergo vindictam Anglia reposcit, Scotia vindictam clamat. Vtramque debellabis, rex augustissime, si afflicto regi succurres. Caroli II Angliae regis legatio.

1650

Quid Po-
loni respon-
dent An-
gliae regis
legato.

Funestum Angliae regis finem doluere Poloni proceres, odio maiore in Anglos quam luctu. Quis enim vnquam hanc Angliae pompam, hanc rerum humanarum credidisset scenam? Vnde omnium fere Poloniae procerum elicuit lacrimas tantae infelicitatis renouatio, donec dilato in sequentem diem conuentu dilaberentur optimates. Sequenti mane prima omnium fuit propositio de auxiliariis Angliae regiis copiis, omnibusque suffragiis in hanc sententiam itum: Quantumuis grauissimae Poloniae calamitatis tempore, adiuuandum tamen, innocentem Angliae regem. Vnde decimatio bonorum Scotis et Anglis in regno et prouinciis adiacentibus indicta, aliquot centenis millibus auri Angliae regi subsidio fuit, quod subsidium postea magno constitit Poloniae, vt sequentibus memorabimus. Reges vero principesque norint, sceptrum bonum esse fallax, neque in solis aurum suorum trophaeis et gloriis haereditate partis, secure conualescant. Omnis enim coronae possessio non est semper secura. Quod regnum est, obsecro, cui parata non sit ruina? Nec ista interuallis diuisa, sed horae momentum interest aliquoties inter solum et aliena genua.

Bellum
contra Co-
sacos a Po-
lonis accla-
matum.

Reliquo tempore, quod superfuit, de bello tandem bellicae apparatu toto conuentu disputatum est, ac posteaquam bellum ab omnibus, bellum contra Cosacos acclamatum, bellum alta fecialis voce indictum est, sera natalis Domini nocte conuentus dimissus, cuius summa in quatuordecim distincta est articulos:

Comitio-
rum arti-
culi ac dein-
de finis.

I. *Commissio Lublinensis, vt et decreta supremi in regno parlamenti rata ac inuiolata sunt.*

II. *Plenipotentiarii ac legati ad Cosacos assignati, Stanislaus Zarembo, episcopus Kiiouiensis, Adamus Kisiel, palatinus Kiiouiensis. Ex equestri ordine Georgius Niemierzycz, Georgius dux Czertwetinski et Tyskiewicz.*

III. *Edictum quo bona ad fiscum deuoluuntur eorum, qui durante intestino bello partes Cosacorum sequebantur, in totum cassatur.*

IV. *Securitatem et praesidium Cracouiae, similiter et Camenecensi fortalitio respublica prouideat.*

V. *Disciplina militari cauetur, ne miles in castris, auro et argento cristatus incedat, sub poena amissionis stipendii.*

VI. *Approbatio scripturae ratione praesidiorum Archiuo regio includatur.*

VII. *Tempus tribunalis Radomiae inchoandi dies decima tertia Maii assignatur.*

VIII. *Mercatores centum viginti millia florenorum donationis reipublicae dabunt.*

IX. *Commissarii Lubecam assignantur ad perpetua tractanda foedera inter Poloniae et Sueciae coronam. Iudaei viritim soluent reipublicae septuaginta millia florenorum.*

X. *Angli et Scoti, incolae regni ac prouinciarum adiacentium, ratione subsidii Angliae regis decimam partem bonorum extradent.*

XI. *Princeps Valachiae Polona donatus reipublica. Kutnarski quoque eiusdem principis intimus Secretarius, ad nobilitatis admissus insignia.*

XII. *Item Demetrius Markiewicz, Albertus Goski, et Dorosienka Cosaci nobilitantur.*

XIII. Con-

XIII. *Contributiones agrariae viginti sex*⁴²⁾.

1650

XIV. *In casum ingruentis mali, motum ciuilem equestri ordini indicit respublica. Militum praeterea Polonorum triginta sex millia, Lituanorum octodecim ocus leget respublica.*

Eo modo anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi finita sunt comitia. Nec piget adicere, nouum tunc excogitatum in iisdem comitiis consulendi de republica genus, dum potentem quendam contradictorem, cuius nomini parco, plurima sibi in propriam utilitatem arrogantem, ac priuatis omnimode tunc studentem commodis, in multam noctem studio pertrahentes consulentium vota, somno ad extremum vicerunt, qui si vigil fuisset, plurimum in sua vota traxisset sententias. Adeo pro focis interdum acius pugnatur, quam pro aris.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER TERTIVS.

LIBER III. CAPVT I

SYNOPSIS

Describitur nouum bellum cum Cosacis, Chmielnicii sensus et sollicitudo circa arma expedienda. Responsum Chmielnicio a Moscho et Transyluano. Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moschouiam. Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progressus, et dein finis. Numismata a Polonis Lubecae sparsa. Quis ad haec Suecorum sensus. Rex Varsovia Lublinum mouet. Legatio pontificis ad regem Polonum, cui dona ab vrbe transmissa praesentat pontificis nuntius. Reginae animus eiusque in castris praesentia. Moritur dux Korecius et comes Ostrorog. Chmielnicii adhortatio contra Polonos. Eiusdem interceptae literae ad Rakocium. Regis ulterior in Russiam profectio. Militum numerus. Chmielnicii animus. Regina Varsouiam redit pauida.

Exincta haud fideliter Russiae incendia, maiori flamma, quam ante, hoc anno reuiuiscunt. Pudebat Potocium Kalinouiumque, victores alias duces, Tartarica sub-¹⁶⁵¹ Nouum
iisse vincula. Hinc vltionem vterque iurauerat. Nec remorabantur, vti in comi-^{bellum}
tiis suorum clientum factionibus, quibus nobilitati persuadebant vniuersae, posse^{cum Cos-}
Cosacos Tartarosque deleri. Igitur bellum tota Polonia acclamatum est. Et Chmielni-^{cis.}
cius tunc alienus a bello nequaquam fuit. Graecum ingenium Turcicis iam permixtum Chmielnicii
artibus. Neque mora legatos supplices Byzantium ad magnum orientis imperatorem sensus et sol-
mandat. Reciperet ille sub clientelam et patrocinium suum, toties iam supplicem Russiae lictudo cir-
popu- ca arma ex-
pedienda.

42) Nempe grossi aeris Polonici, qui 3 grossos Saxonicos cum quinque obulis efficiunt, quaeque summa ab vnoquoque iugere solui debebat.

Antiquis temporibus decem grossi, postea quindecim ab iugere soluebantur in Polonia.

1651 populum vniuersum, piae et iustae suffragetur causae. Nihil esse, quod amplius timeat Polonos, qui vna acie victi, eius Caesaream adoraturi sint purpuram. Agentem praeterea suum in aulam Ottomanicam admitti petiit. Caeterum in Tartariam cursorem dimittit, quid facto opus sedulo requirit. Moschum quoque et Transylvanum ac Moldauum Poloniae reipublicae infidos principes, qua literis, qua muneribus ad socia sollicitat arma. Nec hoc satis. Missi sunt a magno Tartarorum Chano, Chmielnicii instinctu in Sueciam, vt superius literis suis innuit Potocius, legati. Adeo nunquam solus peccare in patriam voluit Chmielnicius, quem summi infimique Cosacorum, dono deorum sibi missum ducem credidere. Imminentis Poloniae periculi societas, conscios mali principes facile iunxit in vnum. Primus imperator Byzantii togam pictam, Turcis tunicam palmatam, transmisit Chmielnicio attributae prouinciae symbolum, eique principis Russiae nomen literis suis decreuit. Agentem quoque eius in aulam recepit. A Moscho, Transylvano et Moldauio responsum. Fauere illos Chmielnicii causae, nec defuturum tempus, parte ab altera regias in se aliquando diuersuras copias.

Responsum
Chmielnicio a Moscho et Transylvano.
Polonus rex
legatos dimittit in
Sueciam et Moscho-
uiam.
Lubecae
coepti Suecos inter et
Polonos
tractatus.
Illorum
quis progressus,
dein finis.
Numismata
Lubecae a
Polonis
sparguntur.
Quis Suecorum ad
haec sensus.

Interea rex a sicca tempestate naufragium prouidens Moschouiam legatos haud mora dimittit, STANISLAVM WITOWSKI, Sendomiriensem castellanum, ac THEODORVM OBYCHOWICZ, Succamerarium Mozereum gente Lituanum, profapia vtrumque, viros illustres. Lubecam quoque assignati plenipotentarii ad tractanda aeterna cum regno Sueciae foedera, IOANNES LESCZYNSKI, Gnelnensis, STANISLAVS KOBIERZYCKI Gedanensis ZBIGNEVS GORAYSKI, Chelmenis castellani: Ex ordine vero equestri IOAN. ZAWACKI ET ALEXANDER NARYSZEWICZ. Hi mediis Aprilis diebus iter suum Lubecam aggressi sunt, vbi ad vltimos Septembris dies non sine ingenti sumtu in meris altercationibus tempus consumserunt. Insolens Suecorum natio, vel ipsum Iouem summo deturbare credidit coelo, Polonos partim contemnebat, partim minis irritabat. Offenderant praeterea magnopere Suecos Polonorum legati, quod audita paulo post regis de Tartaris Cosacisque victoria, missilia partim aurea, partim argentea in populum Lubecensem huiusmodi iecerant. Parte ab vna, quatuor coronae laureo sermo intertextae visabantur cum hoc lemmate: *Hoc nexu.* Parte ab altera, haec inscriptio cernebatur: *Victori Scytharum et rebellium angusto, serenissimo et potentissimo Ioanni Casimiro, Dei gratia, Poloniae regi, magno duci Lituaniae, Tum et Suecorum, Gothorum Vandalorumque haereditario regi D D.* Horruere Sueci ad Gothicum Vandalicumque nomen. Regis tandem Christianissimi adnitente legato, Suecorum indignatio sopita est. Articuli autem pacis, quos Suecis proposuerant Poloni, hi duo potissimum erant:

I. Sueciae regnum, regi Poloniae vt domino haereditario, Sigismundi filio, haereditarii et legitimi Ioannis, regis Sueciae nepoti, deberi.

II. Liuania exeunte anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo rediret in ius et dominium Poloniae reipublicae. Titulus quoque Sueciae penes regium nomen Iagellonicae remaneret stirpis.

Contra Sueci, nec nominare regem Sueciae, nec Liuiam amplius in mentem reuocare volebant, quod semel, inquiebant, armis acquisitum, armis, non rationibus, in posterum repetatur, necesse est. Sigismundum regem pridem de consilii sententia regno Sueciae priuatum, eiusque filios. Caeterum, si pars vtrique in Liuania Suecorum subsit iurisdictioni, vt nunc de facto subest, eique adhuc adiungatur prouincia Curlandiae: Eo modo viginti adhuc annorum inducias cum Polonis pacisci, Sueciae commissarii nomine serenissimae Christinae, designatae Suecorum reginae, bona fide spondent. Acceperunt Polonorum legati viginti annorum dictas inducias, si redderetur Poloniae reipublicae ex nunc prouincia Liuania, titulusque Sueciae regni penes regium nomen remaneret. Indignum enim est, asserere, priuatum, regem fuisse legitimum et naturalem, a subditis vasallisque suis. Ita neuter vacauit alternis propositionibus prolixius respondere. Ad extremum, quia Venetus, Hollandus et Danus deerant legati, parte ab vtraque expectati, vnanimi consensu placuit, diem trigessimam Aprilis anni subsequens, renouando iterum Lubecensi congressui, constituere. Ita Poloni Dantiscum, Sueci Stokolmiam reuersi sunt. Referam fideliter dilationis conuentus documentum, quod per id tempus sparserat Lubecense praelum.

Instru-

in primo congressu Lubecensi mediante Christianissimi regis legato confectum.

Dilationis
conuentus
documen-
tum.

Cum iuxta induciarum pacta Stumdorffiana anni 1635 hortantibus etiam commu-
nibus amicis, principibus, rebuspublicis, celsissimoque duce Curlandiae rem promouente,
in consilio pacis perpetuae inter reges regnaque Poloniae et Sueciae stabiliendae, eousque
ventum fuerit, vt praefixo tempore a Christianissimo rege, primario mediatore, cum ipsis
regibus tum et caeteris mediatoribus commissarii vtrique delecti, sub finem proxime prae-
teriti veris cum Christianissimi regis Consiliario secretiori, et ad hos tractatus pacis legato
plenipotentiaro, illustrissimo Domino PETRO CHANVT in loco acceptato conuenerint
factumque sit, vt in ipso dehinc habitu conuentus difficultates quaedam subortae moras ob-
iicerent, vnde susceptum apparatu multo negotium eo prolabi iam instante hyeme videba-
tur, vt, re prorsus infecta, et pene non tentata, discessio fieret, indignum vtrique foret,
si praeter expectationem tanta molitio ad vtriusque gentis concordiam et emolumentum in-
stituta, caderet in cassum, suadente praesertim Christianissimi regis legato, et fidem inter-
ponente, quod, cum frequentibus colloquiis sincerissimam in vtriusque partis commissariis
faciendae pacis ac ineundae amicitiae voluntatem deprehendisset, spes certa melioris euen-
tus afflueret, eiusque promouendi gratia, media quaedam ab eodem legato proponeren-
tur: Nos sub libera ratihabitione serenissimae reginae Dominae nostrae Clementissimae
consensimus et conuenimus, vt congressus hic noster, secundum supradicta pacta inducia-
rum reassumatur, ad vicefimum diem mensis Aprilis stylo veteri anni 1652 proxime in-
stantis, quo praesigente Christianissimo rege eadem tractatio pacis inchoabitur et conclude-
tur spatio duorum mensium Maii scilicet et Iunii, quo emenso liberum erit vtrique parti
a conuentu abscedere, illaesis induciis, quamuis negotium nondum sit ad finem perductum,
nisi ex mutuo consensu terminus iste fuerit prorogatus. Et quo planior expeditiorque fiat
tractandi ratio, vbi coeptum fuerit futurum istud colloquium, per continuatam Christianis-
simi regis mediationem, eodem quo susceptum est studio a sua Maestate, eademque diligen-
tia et integritate, qua per supra memoratum legatum est administrata, procurabitur medio
tempore, vt quae haecenus causae conuentus progressui obfuerunt, tollantur, ipsiusque discepta-
tionis materia, quo fieri dabitur modo, tractabilior euadat. Hanc vero conuentionem et spon-
sionem ita demum valere volumus et vim habituram intelligimus, si quemadmodum eam in
supra dicti legati Domini Chanut manibus concedimus, sic etiam par omnino conuentio
et sponso, huic nostrae ex aequo respondens a parte Poloniae, apud dictum dominum lega-
tum deponatur ab illustrissimis, illustribus, magnificis et generosis Dominis legatis Polonis.
In horum fidem praesentes literas manibus nostris subscripsimus, et sigillis nostris firmaui-
mus. Lubecae XII die mensis Octobris anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi primi.

Ioannes Adeler Saluius. L.S.

Schering Rosenhan. L.S.

Iohan. Wachmeister. L.S.

Laurentius Canterstein. L.S.

Exemplar originale conuentionis huius supra scriptae depositum est in manibus
meis, ab illustrissimis dominis legatis Sueticis in eo nominatis hic Lubecae d. 12 Octobr.
St. N. Anno M DC LI. Chanut. L.S.

Ego Secretarius Polonicae legationis accepi ab illustrissimo domino Christianis-
simi regis legato apographum supra scriptum, Lubecae die et anno, quibus supra.

Sed ego ad res Polonas, a quibus tantillum trans mare Balthicum nouo exoriente
anno digressus sum, iterum redeo. Exeunte Ianuario mense Varsoviae in maximo regis Incen-
palatio concubia nocte ignis derepente conceptus est, in conclau Serenissimae Poloniae dium exor-
infan- tum in re-
gio palatio,

S 2

43) Male dictum Latine *instrumentum limitationis*,
quod organum, quo limites constituuntur, si-
gnificat, pro documento dilationis. Sed quia

forte in tabulis authenticis haec fuerat inscriptio
adiecta, non delendam esse putavi.

1651 infantis, tanta vehementia, ut vix e mediis flammis saluari potuerit innocens princeps filia. Causa conceptae flammae cereus mensae impositus prope lectulum infantis. Breui attamen post ignis extinctus est.

Nieczai a
Kalinouio
caesus.

Interea Chmielnicius haud contentus ambigue solum cum principibus deliberare, in mora quoque periculum sibi imminere aduertens, Tampolum, Scianam, Samogrodum, Vinniciam, Morawkam, suis impositis praesidiis munit, quae loca ob nimiam cum Polonis vicinitatem suspecta semper hosti fuere. Crasnum quoque repente tunc aduolat cum primariis foederatis, sceleratorum antesignanus Nieczai cognomine dictus, rebellionis assuetudine contumax, quem haud mora aggressus Marrinus Kalinouius in eodem oppido Krasne oppressit, et funditus cum excedentibus copiis millibus quindecim Cosacorum deuicit. Nequam iste et rebellis, ne viuus veniret in manus victorum, mille mortes maluit subire. Victoriam Poloni audaciter prosecuti, Tampol, Scianam, Samogrodum, Vinniciam et Morawkam breui armis in pristinam fidem receperunt. Vinniciae praeerat Bohunus Cosacorum tribunus, qui animose pugnans in expugnatione oppidi cecidit. Ex Polonis gubernator Cirkassiensis, palatini Kiiouiensis germanus, dum pontem stramine, ad infidias, virgultisque, male congelato flumine Bug, coopertum, primus insiluit, cum aliquot nobilibus ibidem mergitur. Cadauer eius tertio post die repertum. Atque haec fuit prima hoc anno de sacrilegis ultio.

Chmielnicius excidio Krasnae accepto et clade Nieczai, paulo post percussus, mox alio nuntio de praedictis propugnaculis aures eius verberatae, dubius animi haesit, non ausus sine auxiliariis Tartarorum copiis, signa cum Polonis conferre. Creuit quoque tunc in animis Cosacorum, ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel animae, haud minima trepidatio, quod paulo ante Nieczai confictum, in vrbe Kiiouiensi omnium praecipuorum postes sanguine tinctos vulgatum fuisset, facili multitudine ad ea credenda, quibus scelerum suorum causa diuinitus puniri videtur. Ad eo eo praesagio turbata tota Russia, malum abhinc omen victoriarum suarum iam tunc sibi praedixerat Kalinouius totus tunc in terrorem compositus, Camenecense ingreditur propugnaculum a rege ibidem promissa expectaturus subsidia.

Rex Var-
savia Lubli-
num mouet.
Legatio
pontificis
ad regem
Polonum.

Reginae ani-
mus eiusque
in castris
praesentia.

Dum res Russiae in eo sunt motu, rex Varsovia Lublinum versus, secunda die paschatis mouere praecipit, indictis prius per vniuersam Poloniam, ob rem bene gerendam, publicis Deo supplicationibus. Addidit quoque animum regi perhonorifica legatio, qua INNOCENTIUS X pontifex maximus, galerum et gladium auro, margaritis, smaragdo, elenchis distinctos, ac pontificis precibus solenni ritu sacros, rosam vero auream reginae, tanquam catholicae religionis propugnatoribus, ab vrbe, ut superius innui, transmiserat, qui honos non nisi principibus de catholica fide optime meritis a pontifice habetur. Ille grandia munera sacra, Archiepiscopi Adrianopolitani manu, nuntii apostolici, sub matutinum sacrificium in templo reuerenter accepit. Reliqui, qui supererant, dies, regis profectioni insumti sunt, dum interea aulae moles, per se grauis, mouetur, dum exercitus instruitur, dum intempestiua secedit aura. Quippe regina quoque animum militibus addens, in castra vna cum rege deferri voluit, Heroe principe se quoque ortam, neque degenerem ad pericula asserens. Aderat ei non modo animus, muliebrem conditionem supergressus, sed etiam habitus quidam corporis incessusque, quae non tam foemina, sortita viri spiritus, quam vir, ementitus veste foeminam, videretur. Caeterum ingenium ei promptum ac praesens, interque agendum velificationis in omnem partem obliquandae, mira dexteritas. Nouam dixisses Tomyrim.

Moriuntur
Dux Kore-
cius et Co-
mes Ostro-
rog.

Interim haec duo sacra Bellonae pectora, martisque pulli, mortalitatem explent, SAMUEL videlicet CAROLVS dux KORECKI, et NICOLAVS comes OSTROROG pocillator regni. Ille quidem vltimus ducum Koreciorum nobilis furculus, fragilitatis humanae documentum. Quippe qui in ipso aetatis, felicitatis, ac spei suae flore demersus est, sexto die, postquam Hymenaeos celebrasset cum vidua supremi exercituum ducis Koniecpolski coniuge, Polnaniensis palatini Opalinii, germana. Hunc paulo post sequutus est, ut dixi, comes Ostrorog, palatini quondam Polnaniensis filius, vir summa morum elegantia, ingenio subtili, marti iuxta expeditus et gratus, aulica dicacitate ingeniosus: ubi quies

alliciendis foeminarum amoribus intentus, vbi bellum erat, voluptatum osor, virtutis amator, omnium tolerans. 1651

Caeterum regi, iam Lublinum appropinquant, consilia coniuratorum, tum aperta, tum occulta, per literas deferunt multi. Nec Chmielnicum horum quidquam latebat, quippe vagi per vrbes ac domorum intima exploratores, singula excipiebant reddebantque Chmielnicio. Ille vere populo Russiae, edicto, principibus, priuatis literis, plebeio denique ordini, ac vniuersae Poloniae, per vagos homines persuadere coepit: aduenisse tempus, quo saeuitiam Polonorum vlscerentur: ferro poenas ab iis tandem reposcerent, a quibus oppressos se iudicarent. Spem esse, rempublicam, parta per vim libertate, in meliorem commutari formam: sua nunc in manu sitam Poloniam, suisque victoriis minui licentiam Poloniam. Reliquae Poloniae moenia per homines fidos lustrare, denique nihil praeterire, quo se gnarum eorum, quae agitabantur in Polona aula, et validum propulsandi mali, ostentaret. Rumores praeterea de bello Turcico in vulgus sparsit, simul Chanum Crimensem, Daciae praeterea ac Moldaviae principes, properatis nuntiis condocere, quae occasio acquirendi regni pararetur. „Nobilitas, inquit, regis mandato regem sequi iussa, vacuas relinquet vrbes, oppida et villas. Ego plebeio persuasi ordini, arma arriperent interea, et sic a tergo adorirentur incautos, mei a fronte non deerunt. Tu insperate, omni illo tractu a Turcia, Transyluania, Hungaria violentus erumpe. Montem Vauelocius occupa, duorum dierum opus est, debilem in eo reperies senem, hunc vt viuum diligenter serues, moneo, magnam praedam et nobilem habiturus. Caeterum vale et vince.„ Adeo nihil crudelius est armata plebe, nihil violentius concitato ad libertatem populo, quem nec ratio a furore reuocat, nec periculum a proposito deterret. Ineunte Maio Regis vltior in Russiae, multum in militibus, quorum quadraginta millia, plurimum in nobilitate, quae centum millia superabat, fuit. Praefectis vrbium praeterea discedens mandat, vt si quos in armis, cognouerint, in eos illico infestis animis armisque ruant. Singulis deinde Chmielnicius cognito, sua consilia vulgata esse, non ideo animum despondit, aut ab incoepro destitit, sed vt in scelere pertinax et spei nimius erat, sociis vndique aduolantibus, animus, mensem Iunium dicit, quo subacturum se Poloniam certo promittebat.

Interim nobilitas vndique ad regem, cuius caput sacratum peti videbant, Sokalium affluit. Regina Lublino Varsauiam ad preces regis totiusque nobilitatis, citatis redit equis. Famam tunc de industria Poloni sparserant proceres, Cosacos Tartarosque moeniis Lublinois appropinquare, et iamiam in vicinia praedari. Indignati scilicet, foeminam autem ignauiam exprobrare militibus praesentia sua in castris. Vnde tertio die viginti quatuor milliarium confecto itinere Varsauiam intrat, cui scilicet alas tunc addiderat timor, absque solito comitatu, solo tunc milite ad tutelam vsa.



LIBRI III. CAPVT II

SYNOPSIS

Consilium ducis Wisniowiecii de hoste opprimendo. Contrarium alii sentiunt. Tartari capti consilium regi suggestum. Senatorum consilia de ulteriori regis profectio. Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia, alter in maiori Polonia. Exitus tragicus rebellis Kostkae. Prima de hoste notitia. Eadem referunt exploratores. Primus Polonorum cum Tartaris congressus. Aduentus Chani et Chmielnicii, ac eius potentia. Cosaci Polonorum adoriuntur castra. Poloni resistunt ac hostem profligant. Numerus caesorum ex parte Polona, ex parte hostium.

1651

Rex coniugis discessu liberior, optimates in consilium vocat, deliberaturus de ulteriori itineris ratione. In eo consilio fuere, NICOLAVS in Potok POTOCKI, MARTINVS KALINOVIVS, qui tunc recenter, aliquot millium stipatus numero, per medios hostes adueniens Cameneco, regis auxerat castra, supremi exercitus duces, VLADISLAVS DOMINICVS, dux in Zaslav et Ostrog, palatinus Cracouiae, IEREMIAS MICHAEL KORYBT dux in Wisniowiecz, Russiae, STANISLAVS de Potok POTOCKI, Podoliae, GEORGIUS comes in Wisnicz, Marechaleus regni, ADAMVS de Brusilow, KISIEL, Kiiouiae, IOAN. SIMON SZAWINSKI, Brestensis, STANISLAVS LANGKORONCKI, Braclauiensis, VLADISLAVS, Marchio in Mirow, MYSZKOWSKI, Sendomiriensis, palatini. ANDREAS item comes in Leszno LESCZYNSKI, magnus regni cancellarius, Culmensis et Pomesaniae episcopus, STANISLAVS ZAREMBA, Kiiouiensis episcopus, BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI, regni thesaurarius, HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, vicecancellarius, et BOGVSLAVS dux RADVILVS. Multi aderant et alii regio lateri Castellani, ciuitatumque praecipuarum gubernatores, comites et barones, quorum referre numerum longe esset, omnes viri consilio et auctoritate praestantes, atque ea tempestate optimatum praecipui. Wisniowiecius acerrimus armorum instigator, recto, inquit, itinere Tarnopolim, ubi nunc Chmielnicius, properandum est; diuisa eius esse arma, certo scio, pars exercitus Tarnopolim, pars Zborouium insidet, socia arma nondum coniuncta, vnde feriendus ex improviso hostis est, dum arma nostra in expedito sunt, cum facilius disiunctus vincatur. Alii contrariae sententiae, melius prospectum fore aiebant regi, si GLYNIAN, quinto a Leopoli lapide, insideret locum. Hoc enim consilio fieret, ne Chmielnicius, qui regnum interamnum ambiebat, Rakocioque vires suas breui coniuncturum promittebat, tam facile Cracouiam penetraret, dum regia arma ei primum denegarent transitum. Omnes tamen expectandam adhuc nobilitatem censebant: Quin imo hostis ipse Nithsach Mursä Tartarus, a Kalinouio adductus captiuus, audito optimatum consilio, de occupando hoste inito, regi per amicos suaserit, non mutaret tam opportunam armis suis stationem. Sed hunc dolo regi pessime suasisse, postea patuit. Paulo enim post aderant a Chano Crimensi sub specie legationis exploratores Tartari, qui post salutatum regem, illum quoque captiuum Nithsach humanitatis causa, tanquam procerem Tartarum inuiscere perebant. Annuit rex, subordinatis duobus Tartaricae linguae peritissimis, qui habitu Teutonico induti, inter reliquos solitos custodes captiui, Germanos milites se esse mentiebantur. Constat, varios, tunc de Polono exercitu, legatos cum capto Mursä miscuisse sermones. Animabat ille Chanum per legatos, aggredere audacter Polonorum castra, metu et horrore iam semisepulta, vel, quod potissimum illi videbatur, ex multorum Polonorum militum crebris sermonibus, celeritate per agmina dispositi Tartari, relictis regis castris, Cracouiam versus pergerent, Cosacis in fronte regi obiectis. Haec, vt regi relata esse, aiunt, indoluit primum permissum colloquium. Credebat enim Mursam, lustrato Polonorum exercitu, facile persuasurum legatis, tali enim ratione fidem sibi fecerat, regium exercitum potentem et in dies crescentem, a Tartaris fore inexpugnabilem. Ita enim captus referebat, male persuasum esse Chanum a Chmielnicio, de potentia regis, se, si copia daretur adeundi Chanum

Ducis consilium Wisniowiecii de hoste opprimendo. Contrarium alii sentiunt.

Tartari capti consilium regi suggestum.

num, facile illum flectere posse in partes regias, promittebat, dummodo illi copias regias et potentiam, quam proelio Zborouiano imminutam esse persuaserat Chmielnicius, explicaret. Ita hostem hostilia cogitantem, legatis prius dimissis, rex Varfauiam remisit, arctiorique custodiae dari iussit. Haec de perfido hoste Tartaro intra parentheses dicta sufficiant. Redeo ad optimatum consilia, a quibus tantillum ex occasione Mursae digressus sum. Palatinus Kiiouiensis subsidere tam diu regi suadebat circa Sokalium, quam diu nobilitas regio non adesset lateri, ubi aduenerit, inquit, diuidendum potentem suadeo exercitum, cum armorum diuisio, optimum non raro sit stratagema.

1651

Senatorum
consilia de
vltiori re-
gis profe-
ctione.

Haec dum ad Sokalium geruntur, in variis regni prouinciis, seditiones nouae exortae sunt. Primam quidem circa Nouotargum decimo a Cracouia lapide, excitauit quidam Alexander Leo Napierski de Stemberk Kostka, homo versutus, linguarum peritus, exoticas factiones non modo gestu, sed etiam habitu prae se ferens, sub specie regii diplomatis, passus literas plebi monstraerat. Hinc facile infatuauerat plebeculam, quae eius imperio parere haud renuit. Ille autem coacta agresti multitudine, Czorstynum occupat, adulterino, ut dixi, regio vsus diplomate. Iamque illic incondita multitudo, coeca et praecipiti deuotione ad obsequium eius acta sensim confluebat, cum ecce PETRVS GEMBICKI, episcopus Cracouiensis, dux Seueriae, tam propinquo periculo excitus senex, trecentos suorum celerrime Czorstynum dimittit. Regi quoque ocus per literas de imminenti significat periculo. Adeo quilibet supremam optat potestatem, et a se ipso pendere cupit, cum dominatione nihil sit iucundius.

Noui tu-
multus in
regno exci-
tantur.
Nouus re-
bellis in mi-
nori Polo-
nia.

Similem rebellionem in maiori Polonia circa Posnaniam excitauerat quoque, sine Alter in nomine, sine tribu, ad quem iam infinita quoque confluerat agrestium multitudo, sed CASIMIRI ducis in Kleuan CZARTORYSKI, cathedrae Posnaniensis antistitis, stetit vigilantia, quod illa extincta fuerit, nondum adulta, seditio. His ergo tunc periculis corona Poloniae exposita fuit tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot populi tempestatibus, vnde diuina assistentia opus fuit, ut aduersus inimicam Deam praeualeret rex.

Adulto iam Iunio, rex nescius de Poloniae tumultibus, contracto vndique in vnum apud Sokalium exercitu, castra ad oppidum, Berestecko, ad fluuium Styr situm, promouet. Ibi iterum belli duces in consilium adhibet. Placuit omnibus subsistere aliquantulum, eodemque in loco morari, donec de coniunctione Tartarorum Chani, cum rebelle Chmielnicio, qui ad Zbarazium castra metatus erat, certius constaret. Dicta tamen militibus vltioris expeditionis vicesima septima Iunii dies, quo fere tempore regi literis significatum de exortis domesticis Poloniae tumultibus. Percussit tam inopinatum telum regis pectus, vnde ira vecors, tot simul malis impetitus, dabit mihi, inquit, viam in vltionem, qui dedit imperii ius Deus. Ibo, ibo in perduelles tyrannidemque illorum vlciscar. Neque mora, ALEXANDRVM comitem LVBOMIRSKI, Connestabilem regni, et IOAN. comitem de Ruseza BRANNECKI, gubernatorem Checinensem, cum tribus millibus lecti exercitus in Poloniam redire iubet. Illi rem, ut erat commissa, exequantur. Iamque medio confecto itinere festinabant ocus Cracouiam versus, cum fere eodem tempore in castes inciderat Czorstynensis fera, mira enim velocitate expugnata arx, reddiderat tam ferum leonem, qui leonino actus impetu, cum principe aquila Scarabaei modo pugnavit, perdidit. Vitae eius finis tragicus fuit, aculeato enim ob inscitiam li-
toris decumanis vicibus infixus palo, paulo post, extra moenia vrbis Cracouiensis, tan-
dem in crucifixi amplexum animam Deo reddidit. Vir, cui si fortuna fauisset, intra ali-
quod tempus triumphasset Cracouiae: Quanquam non deerant astrologi, qui eo anno fa-
tale aliquid vrbi Cracouiensi accidere ex errantibus praeuiderant astris 44). Interea die
vigesima septima Iunii, quae expeditionis dies erat, antelucano tempore, a cohortibus du-
cis Wisniowiecii, Palatini terrarum Russiae, significatur regi, Chanum rebellibus se iun-
tiss.

Consilium
bellicum
Poloniae.

Exitus tra-
gicus rebel-
lis Kostkae.

Prima de
hoste no-
ticia.

T 2

xiffe

44) Ignorantiam astronomiae ac physices demon-
strat illa opinio, fata regnorum ciuitatumque
ex astris praeuideri posse. Non negandum,
quam plurimos in Polonia, astronomiae exper-
tes, hoc errore esse imbutos, qui, si casu acci-

dit, quod praedictum fuerat generatim in fa-
stis, firmiter credunt verissimam astrologorum
scientiam opinioni experientiam adiungentes,
eadem fere ratione, ac iste in Germania rusti-
cus, qui arbores ex ranarum clamore ineunte

1651 xisse, et vtrumque hostem relictis impedimentis coniunctis copiis in regem mouisse, quin imo iam paucis a castris regis abesse milliaribus. Hoc nuntio rex accepto, impedimenta, quorum iam magna pars ante praecesserat, redire imperat, eodemque in loco celeriter suorum collocat ordines, dimissis interea per occultas vias expeditissimis cohortibus, qui certiora de aduentu hostis rescirent, sibi referant. Rediere sub vesperam missi exploratores, qui vnanimi voce, partem hostilis exercitus in vicino esse affirmarunt.

Sequenti die fere media comparauerunt Tartaricae cohortes in Polonorum conspectum. Rex aliquot equestres Polonorum copias vltra castra progredi imperat: Expectarent ibi hostium impetum suaeque mandata. Inclinate vero ad vesperam die, duo millia, Polonorum ducibus, Georgio comite Lubomirski, supremo regni Mareschaleo, altero cum Tartaris congressus. Alexandro Koniecpolski regni vexillifero, vna cum Nicolai Potocii ducis cohortibus decem millia hostium selectissimi equitatus Tartarici, nam tot fuisse illorum captiui referebant, aggressi in fugam egerunt. Capti eo proelio duo insigniores Mursae Tartari. Ita feliciter ea die Poloniae praeludebat fortuna: iamque non vincere modo, sed et frui victoria sperabant Poloni.

Aduentus Chani et Chmielnici accorum potentia. Tandem foedifragus Chanus, vna cum rebelle Chmielnicio ac victore milite, exercitatusque legionibus adueniebat. Vbi prima ab aduentu eius illuxit dies, rex omnia secretiora quoque per exploratores, praecipua regnandi instrumenta, edoctus: Chanum Crimensem, maiores, quam hominum erat memoria, vires habere. Cuius scilicet castra Vromelienses, Sylistrenses ac Dubratenenses auxerunt Turcae. Cosacorum copias non minores superioribus annis esse rescivit. In summa, trecenta quinquaginta hostilis exercitus numerabantur millia. Modicis itaque velitationibus ac leuioribus certaminibus ad experiendas hostium vires totam illam diem consumere placuit, Chano Crimenfi e longinquo per tubum opticum suorum fortunam et belli incipientis exordia speculante. Multum

Cosaci Polonorum adoriuntur castra. iam diei praecesserat, cum ecce feruidius, quam ex imperatoriis praeceptis, campo decursae totae acies ad pugnam coierunt, magna reuera vi, maioriq[ue] impetu a Tartaris Cosacisque permixtis, castra regia tunc adorti sunt. Iuere ad arcendum hostem, regio iussu, legiones equitum Nicolai Potocki, supremi belli ducis, Georgii Lubomirski, Mareschalci regni, Leonis Casimiri Sapiehae, magni ducatus Lituaniae vicecancellarii, fratrumque eius, ac Andreae comitis Firlei, reliquo interea exercitu instructo, prae castris regia expectante Poloni resistunt ac hostem profligant. mandata. Ita omnibus primo ardore concitatis alacriter itum in hostes, concursumque magna vi pariter et animis ab vtrinque. Tandem inclinante ad regios victoria, Tartari Cosacique cedunt.

Numerus caesorum ex parte Polona, ex parte hostium. Periere ex Polonis GEORGIVS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, praefectus Lublensis, vnus cohortis equitum ductor, magni illius cancellarii, Georgii ducis in Ossolin, anno proxime praeterito vita functi, ex fratre nepos. IOAN. item KAZANOWSKI, castellanus Halicensis, Adami Kazanowski nuper Mareschalci curiae regni, frater patruelis. Complures praeterea ex nobilitate, vexillifer Sandomiriensis, succamerarius Praemisliensis, ensifer Lanciciensis et alii. At longe maiori sanguine ea praeludia Tartaris steterunt. Cecidere enim illa die Soltan Muradin, frater germanus Chani, Soltan Kazak Mursa, Mustafa Mursa, Aulah Mursa, Tohaibei Mursa et plerique alii Chani consanguinei, Tartarorumque procures.

vere efflorescere credebatur, idque quadraginta annorum experientia confirmabat. Astrologi Cracouenses non ignorabant, Chmielniciam cum Cosacis Tartarisque Cracouiam venire, in animo habuisse, ideo fatale quid Cracouiae praedicere potuerunt. Cum autem aliter res eue-

nit, praedictionem de rebelli Napierfcio interpretati sunt. Melius esset, si istae nugae plana ex fastis eiicerentur, tunc autem non ita facile inuenirent emtores, quorum maxima pars decipi velit.



LIBRI III. CAPVT III

SYNOPSIS

Pugna generalis decernitur. Acies Polonorum instructa. Acies Cosacorum. Ordo pugnandi. Ducis Wisniowiecii ardor. Polonorum victoria. Hostium fuga. Cosaci tumultuantur. A Polonis obsidentur. Illorum preces, regisque responsum. Fuga deinde Cosacorum. Polonorum error. Cosaci animo concidunt.

Rex omnibus iam, ad rem feliciter gerendam, ordinatis, ope diuini numinis implorata, non amplius differendum generale censebat praelium. Igitur certamen secreto in crastinum edici centurionibus, praefectis ac cohortium ductoribus, totumque exercitum paratum esse iubet. Ipse multo ante lucem, iusto cultu Deo persoluto, sacraque munitus synaxi, producto longius ex castris, surgente aurora, toto exercitu, densa enim nebula prospectum abstulerat, aciem instruere coepit. Insumsit hic labor aliquot horas, cum, subsidente caligine, affulgens sol apparuit, totamque aciem detexit, ad medium Germanicum milliarem protensam, quam hunc fere in modum instruxerat rex:

1651

Media acies et corpus ipsum spectabat meridiem, frontem aciei antecedeabant tormenta, quibus praeerat Sigismundus Przyemski, cohortis tormentariae supremus magister. Ipsam frontem occupabant ex confecto pedite phalanges ducis Radiulii, custodiae praeter ea regii corporis densata agmina, quibus praeerat Christophorus Vbaldi, generalis maior: hos sequebantur subsidariae turmae hastatorum, cohortibus in medio collocatis, adstabant parte ab utraque, equitum complures cateruae: totam aciem claudebant dispositae per agmina phalangum confertae legiones, adiunctas habentes a lateribus singulas equitum cohortes. Dextrum et sinistrum cornu, utrumque bellicis machinis munitum, ita instructum erat, ut medium locum tenerent, in utramque alam locati equites absque hastis, quorum frontem terga et latera, alternis ordinibus disposita, nunc Cosacorum Polonorum, nunc desultariorum turmae regebat. Dextram alam moderandam commisit rex Nicolao Potocki, generalissimo exercitus, in eodem cornu cum suis legionibus, consistentibus Stanislae Lanckoronski, Braclauensi palatino, Georgio Lubimirski, Marechalco regni supremo, Leone Casimiro Sapieha, vicecancellario Lithuaniae, et Alexandro Koniecpolski, vexillifero regni. Sinistram praefecit Martinum Kalinowski, palatinum Czernichouiensem, ducem regni campestrum, assistentibus illi cum suis, quas quisque ducebat, legionibus, Ieremia Michaeli duce Wisniowiecki, terrarum Russiae palatino, Ioanne Sczawinski Brestensi, Stanislae Potocki, Podoliae, palatinis. Mediam aciem, quae germano milite et hastatis constabat, ipse rex dirigendam suscepit, collocata in subsidiis nobilitate, e palatinatibus coadunata, partim in dextra, partim in sinistra ala. Syluam dextrae alae aciei contiguam, ex qua hostis Polonis facile insidiari poterat, equite permixtim cum pedite firmauerat. Atque haec in hunc modum regia acies instructa erat. Prodiit tandem in arenam Chmielnicius, ingentem secum trahens trecentorum millium multitudinem, cuius castra in hunc quoque modum disposita erant. Dextrum cornu tuebantur Tartaricae legiones, laeuum ipse regebat Chmielnicius, Crimensi Chano prope syluam consistente. Longissima acies eius supra dorsum montis, usque ad laeuam partem, quam Cosaci nacti erant, ad instar semilunae sese extendebat. Cosacis potissimum robur erat in carragine, quam ex carris et curribus, quorum nonnulli luto erant obdurati, congestum fecerant munimentum. Ita instructos Cosacorum Tartarorumque ordines admouet Polonis Chmielnicius, sed illi ad primum regiae faciei fulgorem, cunctari primo, haerere deinde, mox pauescere visi sunt. Ipse quoque Chmielnicius, alias immani spe ferox, tunc attonito similis stetit. Ad extremum modicis velitationibus Polonos prouocare constituunt Tartari, sed nemine ex Polonis in aciem descendente, ob comminatum poenam capitis, iterum Tartari redeunt ad Chanum. Interim tormentorum fulmine, regio iussu, hostilis acies peti coepit, adeo, ut ad singulas ei aculationes hostis densis agminibus sterneretur. Iam prouecto sole rex mediam aciem tormentis praecedentibus

Pugna generalis decernitur.

Acies Polonorum instructa.

Acies Cosacorum.

Ordo pugnandi.

U

tibus

1651 tibus aduersus clium montem, in quo Tartarica acies se condensauerat, promouet, imperans, ut dextra quoque procederet ala. Nec deerant, qui regi suaderent, ut in sequentem potius diem differret praelium, tarde enim, et aduerso pugnare non expedire crediderant vento. At rex ardorem militis illo die sequutus, pugnam in sinistra ala accendere imperat. Neque mora dux Wisniowiecki, cum duodecim veteranorum militum cohortibus hostem adoritur, subsequentibus et subsidia certatim ferentibus, levis armaturae equitum turmis, tum Cracouiensis, Sandomiriensis, Lanciciensis, Siradiensis palatinatum Ducis Wisniowiecii nobilitate. Ipse nudo brachio nudoque ense primus antecessit. Acris acies fuit. Polonis pro patria, Tartaris pro gloria et praeda, Cosacis pro libertate pugnantibus. Iamque hostis tota vi incumbens Polonorum impetum represserant, Tartaris terga et latera obseruantibus, videbaturque Polonorum nutare victoria, nisi submissae a prouidentissimo rege in omnes periculi partes, nouae equitum cohortes, redintegrato praelio, Polonos victores cecinissent. Tum Cosaci intra carraginem, Chmielnicius una cum Chano Crimenfi in cacumen montis euadit.

Ducis Wisniowiecii ardor.

Polonorum victoria.

Rex fracto illa parte hostili robore, totam aciem aduersus montem clium promouet, ubi singulare quoque ipse adiit discrimen. Forte enim edoctus hostis a captiuo quodam, in medio suorum regem consistere, illuc quatuor globis e duobus machinis collimat. Tres circa regem, quartus immediate ante regem ipsum, terrae allisus est, immoto rege, nec loco cedere volente. Sacrum ille credo veritus erat tangere caput. Nec segnius Poloni Chani quoque Crimenfis obseruabant stationes. Hinc quidam Polonorum albicans ingens vexillum solito maius prope sylvam conspicatus, ibi Chanum Crimensem adesse praesentem renuntiat regi, ocius iuberet rex illuc circum rotam vibrare machinam. Factum est, et insigni Tartaro, qui lateri adstabat Chani, ictu tormenti ex equo labente, tota illa multitudo hostium, eodem momento in fugam se dedit, exigua suppellectili, quae Scythas Europae latrones ostentaret, relicta. Tympano scilicet, Balt dicto, ad cuius sonum vilissima parebant mancipia, tentorio Chani, curru, horologio, lagena praeterea equini lactis, qui potus apud illos in deliciis est.

Hostium fuga.

Cosaci tumultuantur.

A Polonis obsidentur. Illorum preces. Regis responsum.

Ac deinde Cosacorum fuga.

Raro reuera alias maiori emolumento, et minori sanguinis Poloni dispendio, toto hoc civili bello pugnatum est. Quatuor horarum spatio, quingentis non amplius desideratis, in fugam vertit trecenta et amplius hominum millia Polonus rex. Nam et Chmielnicius ubi nutare vidit Tartaros, Cosacosque ad fugam disponi, veritus sui fatalem horam, cum aliquot intimis Chanum secutus est, qui cadente iam sole, quinque Germanicas leucas emensus, trepidus et insomnis sub dio illam transegerat noctem. Cosaci, ubi Chanum cum Chmielnicio una euasisse audiunt, Tartarosque non amplius in campis videri, tum et ipsi ad securiora respexere remedia, neque mora, habito consilio, de nouo eligendo duce in locum profugi, ut aiebant, Chmielnicii.

Sequenti mane arcta rebelles cingit obsidione Polonus rex, illi vero dolo et solito astu vsi, clementiam et misericordiam a victore principe non sine lacrimis implorabant. Parceret subiectis, sat irae, sat furori datum, sat sanguinis fufum. Rex ad illorum preces, quanquam latentis doli inscius, furdas obturabat aures: Nulla, inquit, clementia digni, qui tanta viarum spatia Polono sanguine purpurarunt, vel nunc intelligant Cosaci, nunquam impune contemni fastigia. Ergo strictiorem adhuc imperat obsidionem, lineam communicationis produci, propugnacula, fossas, castra excitare, vallum proferre. Cosaci, ubi nullam spem in clementia principis vident, pontibus interea extructis, concubia nocte, sine vlllo classico, una cum electo duce Dziadzialy, deserunt carraginem, furiosis fortunae votis et Chmielnicio, qui illos deseruerat, maledicentes.

Polonorum error.

Vbi prima tenebras discusserat lux, Poloni Cosacorum fuga vacuam reperiunt carraginem. Didicerant quippe Cosaci a Gallo illo; Polonos fraudibus magis quam vi parere. Multis ego credo saeculis respublica Polona illius noctis errorem deplorabit. Ab illo enim momento regni ruina et exaltatio pendebat. Adeo quod multorum procerum virtus et prudentia ad illud tempus pepererat, vno temporis puncto malum euerit consilium. Cosaci in illis angustiis premi et tolli tunc debebant, aut quod efficacissimum VBALDI generalis fuit consilium, stagnis et adiacentibus suffocari paludibus, quos quidem summa celeritate secutus est post Polonus miles, et affectus est, partemque ex iis, decem circi-

circiter millia deleuit, dum illi in transitu fluminis haerent. Ita non raro breuibus momentis summa rerum vertitur. Perijt eo in praelio archiepiscopus Peloponenſis et Corinthi, Graeci ritus Secta Schismaticus. 1651

Tum primum Cofaci paulo ante ſaeui ſubito metu obtorpuere. Nulla fere eis amplius erga Tartaros fiducia. Quippe Tartari plus ſemper calamitatis, Ruſſis, Cofacisque quam Polonis inferre videbantur. Parua quoque erga Chmielniciu reuerentia. Tan- tumque metum ea clades Ruſſis intulit, vt multi non dubitarint, ſibi ipsis ultro inferre ma- nus, mortemque praeoccupare. Vidiffes tunc aliam Kiouiam, aliosque in ea homi- num vultus, peccauiffe timentium. Nemo tunc reduci applaudebat Chmielnicio: Nemo fauſtis clamoribus viuat Chmielnicius, tollebat in altum: Moeſtitia et pauor fontes obſede- rat, tacite expectantes quid de illis ſtatuiffent ſuperi.

LIB. III. CAPVT IV

SYNOPSIS

Polonorum acclamationes. Rex Varſauiam redit. Moritur Maria Anna There- ſia. Cofaci Polonos ad pacem ſtimulant. Quis ad haec Polonorum ſenſus. Lituanii Kiouiam intrant. Chmielnicius ſui conſtans Cofacos iterum coa- dunat. Ducis Wiſniowiecii mors. Funebris eiusdem pompa. Morte Wiſniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Cofacos. Pro- greſſus Polonorum in Ruſſia. Tryliſia expugnatum. Chmielnicii literae ad Potocium. Kiouiam mouet Polonus exercitus, ibidemque Lituano iungitur. Kiſielii de finiendo bello ſententia. Idem et Potocius cum Kiſielio ſentit. Chmielnicius Ruſſis et Cofacis pacem perſuadet. Literae Chmielnicii ad Po- tocium.

Cieterum rex victor cum numeroſa nobilitate in Poloniam redijt. Miraculum armo- rum, et non magnus ſed certe maximus imperator, Caefare felicior, Carolis maior, Ziemouitis, Boleslais, Vladislais glorioſior, a ſuis acclamatus palam, ad cuius vi- ctoriae nuntium inexpectatum tota tunc, vt Poloni dicebant, contremuit Aſia. Haec tantilla Cofacorum clades magis magisque extulit Polonorum animos, ipſum quoque ſti- mulauit regem, qui feſtinare in vltiorem Ruſſiam victore exercitu voluit, enituit: Veritus tamen, ne per longiorem abſentiam ſuam aliquis nouus iterum cieretur tumultus, in Po- loniam redire maluit ex ſuorum voto, relicta ſumma rerum penes Potocium Kalinouium- que belli duces. Nec deerant optimatum nonnulli, qui paſſim iam fanatico ducti ſpiritu, in tumultus abire coeperunt. His tamen rex facile contentis, Varſauiam triumphalis in- greditur, non ſine euidentibus moeſtitiae ſignis. Die enim tertio ante eius aduentum uiam redijt. ad beatorum procul dubio euolauit ſedes, filia vnica MARIA ANNA THERESIA, Poloniae Moritur infans, cuius corpusculum tunc ſarcophago incluſum temporario ſepulcro in regio coeno- Maria Anna bio ſacrarum virginum diuae Theretiae Varſauiae depoſitum fuit. Theretia.

Interea Cofaci ad ſolidiorem pacem aspirare videbantur. Sinceram, inquiebant, Cofaci Po- Poloni, parare pacem poteſtis, conditione, non bello, vinci Cofacos, non debellari lonos ad poſſe, ſcitote. Victos amicos ne vnquam credatis, ſi ſemel viceritis, acrius pro vltione, pacem ſti- quam pro libertate certabunt Cofaci. Non primos eſſe Ruſſos, qui hoc neceſſitati dediſ- mulant. ſent. Caeterum prope totum conſpiraffe orbem in Chmielnicianam factionem ſcirent Po- loni. Haec Chromik, Gladki, Dziadziaty, Puſkarenko, et alii Cofacorum tribuni.

Neque Potocius, tempeſtatem toties expertus, portum recuſabat, quippe qui belli Quis ad toties amaritudinem guſtauit. Vnde pacis agnoſcebat dulcedinem. At Kalinouius, Wi- haec Polo- norum ſen- ſus. niowiecius, Lanckoronius, Koniecpolſcius, negebant, niſi capta bellua, Chmielnicio, ſus.

1651 cum Cofacis transigere posse de foederibus. Princeps quoque Ianussius Radiuilius, exercitus magni ducatus Lituaniae campestris dux, auxit in immensum flammam, literis suis ad ducem Wisniowiecium pathetice scriptis. Iam enim Kiiouiam cum victore Litano intrauerat exercitu, vnde liberius negabat foedera, inuisus Chmielnicio ob affectatum principis Valachiae connubium, qui nullum tunc turbati animi motum Cofacis prodidit: Sermo idem qui ante erga Cofacos Tartarosque: Nihil in vultu animoque mutatus, placidus ore, intrepidus verbis, intempestiuas suorum coercens lacrimas, imo nihil omnimode de sua reditura desperans fortuna. Sub illud tempus Philipissam quandam mulierem Ruthenam in uxorem duxit, priore Czaplinska in crucem acta. Dum sic Cofaci discordes ad tempus tumultuantur, breui iterum redituri in vnum, Polonus exercitus in vltiorem penetrat Russiam, ac primo impetu repetit Machoukam, Rozinam vastat, arcem Pauoliciae summa vi aggressam tandem expugnat. Infelix oppidum, in quo dux IEREM. MICHAEL KORYBUT WISNIOWIECIUS, ille fortunatus Caesar, ille Russorum Hercules, ille, inquam, maximus imperator, improspere statua victor obtinuit. Febrili enim oppugnatus tormento, tandem septimo lethalis obsidii die, ad vltimae necessitatis deditionem adductus, Deo et aeternitati heroum auitae in praedam cessit. Adeo brevis est respiratio, quae cunas inter et tumultum intercedit. Ingens re vera animi speique princeps, ac maiorum gloriae nimium memor. An vero etiam venenum, quo satis extingui potuit, alius cuiuspiam dolo subiectum fuerit, nihil equidem ego statuerim, vt in re praesumptae suspicioni plerumque obnoxia. Mortuus in medio victoriarum et fortunae cursu. Annorum aetate nouem ac triginta bono publico impensa, in extremis sacramentorum omnium particeps, quanquam toto vitae tempore, munditiam ille animae vsque adeo coluit, per omnem aetatem, vt nullam grauiorem Dei offensam apud se ferre diutius posset. Imo nullam expeditionem suscepit, nunquam signa cum hoste contulit, quin ante praeliarem diem accuratissima confessione Dei clementiam non propitiauerit. Quod certe in principe viro, cui ab aetate, a forma, ab armorum imperio summa licentia, tanto carior, quanto in castris rarior virtus. Hoc etiam ad eius altitudinem animi adiicio, nullum genus hostium, vel numero maius vel fama insuperabile, vnquam expauit. In praeliis summe felix, victus nunquam, victor semper discessit, adeo vt fortunatis armorum ducebus iure illum adnumerem. Tertio post obitum die Wisniowiecius elatus est a Pauolocensibus castris Zamoisium versus, peditibus equitibusque per agmina dispositis, armis indutus, addita capiti mitra, vt duces Korybutanae domus tumulari consueuerunt. Secuti equites peditesque bis mille, inuersis, vti assolet, incomitisque signis, ac reliquis tristitiae imitamentis accurate defuncti. Apud corpus atrati, Koniecpolscius, Zamoiscius, Kalinouius, Sczawinski, Brestensis, Lanckoronski, Braclauiensis palatini. Hac pompa magnus hic princeps elatus est, et ab vniuerso exercitu patris nomine comploratus, qua peracta, sequenti statim die, habito prius belli consilio POTOCIVS Trylissam versus castra mouere imperat.

Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Cofacos.

Progressus Polonorum in Russiam.

Trylissia expugnatur.

Audita Chmielnicius ducis Wisniowiecii morte, quam velox fama iam per totum vulgauerat regnum, Cofacis haud mora in hunc modum scribit: Votis tandem nostris, inquit, annuit coelum, et fortis dextera Dei fecit virtutem. Scirent a partibus suis ipsum diuinum stare numen. Ducem Wisniowiecium quatuor vlnarum nunc occupare spatium, qui nuper vniuersae dominari volebat Russiae. Ita, cui nostrum pepercit telum, Deus vindex nostri sanguinis, impium sustulit caput. Nunc ergo aut firma speranda pax, aut cruentum cum Polonis bellum. Magna re vera apud Cofacos, ex tanti principis obitu vbique laetitiae signa, magna apud Polonos milites, exceptis aulicis, dolendi materies. Nec deerant, qui sub specie porrecti veneni, aulam et ipsum criminarentur regem, quod in magnis funeribus fieri amat. Post captam Machoukam, Rosinam, Pauoloukam, dedere se regi intra quindecim dies oppida et arces eius prouinciae complures. Haec dum ex animi sententia succedunt, in vltiorem Russiam progressurus POTOCIVS ad Trylissae oppidum inuadendum mittit legionem Germanicam, vna cum Lanckoronio, palatino Braclauensi. Sed Trylissenfes et loco, quem haud in scire munierunt, et numero freti, reiecto de deditione colloquio, defensionem sedulo parabant. Summa itaque ab vtriusque contentione pugnari coeptum, dubioque parum euentu concertatum est. Sed qua parte curabant Germani, amissis duobus suorum centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor incensit, vt acuate vires ira, coniectis fugam defensoribus, in oppidum penetrauerint primi. Et oppidani quidem milites positis armis plerique dedidere se, Cofaci vero in arcem protinus se recepere. Arx igitur restabat, non alioqui magis secura, quam

quam pernicacia defensorum, peruicaciam spes alebat, haud posse setam cito in deditio-
nem cogi, vt non interim subsidium mitteretur a Chmielnicio. Sed Germanorum ce-
leritas et alacritas perucit omnia, secuti ingenti alacritate nobilissimi quique ordinum du-
ctores, ea pertinacia, vt quatuor horarum spatio, quamuis fatigati diurna pugna, portae
obicem deprefferint, arceque illa potiti sint. Captus Bohdanus, praefectus arcis, miles
Chmielnicii primarius, caeteri omnes, qua gladio, qua laqueo, perduellionis poenas luere.
Sic hostilem perfidiam vltus Trylisiae, documentum ex alieno periculo proponebat Poto-
cius. Trylisiaeque fatalis exitus mouit caeteras ciuitates, ne victori resisterent Polono
exercitui.

1651

Captis intra tam paruum tempus hisce haud contemnendis Russiae oppidis, Poto-
cius cum victore Polono exercitu Album Fanum, vulgo Bialocierkuam profectus est, urbem
Russiae haud ignobilem, quam multi Cosacorum, ipseque adeo infederat Chmielnicius.
Miserat illuc Potocius aliquot ante legiones, ipse quoque breui, cum reliquo exercitu ad-
ueniens, pauorem Cosacis incusserat, qui fere omnes per tenebras elapsi sunt. Chmiel-
nicius compositis ad Potocium literis, in haec concepta verba scribit: Eone tandem ventum
est, vt caedium theatrum vniuersa fieret innocua Russia, Polonis ideo iucundum spectacu-
lum, quia Russis luctuosum.

Chmielnicii
literae ad
Potocium.

Non fatiserat causae ad saeuendum, pluribus Cosacis per insidias ante interfectis,
omnibus per apertum bellum palam irritatis! nunc eo ventum est, vt nec innocentia tuta
sit, non aetas a suppliciis immunis, non sexus: perinde quasi humana omnia punirentur,
et satis admisisset ad necem sceleris, quisquis vivebat Ruthenus. Sibi adhuc vires superesse,
arma et equos in expedito, Deos denique coeptorum tutelares Russiae auspices esse: Ad
extremum illud omnibus, persuasum sciret Potocius, Cosacis, dulce et decorum esse, pro
patria et libertate occumbere Russiae. Hoc classicum animum nostrum excitat, hoc alacri-
tatem addit ad maiora.

Recuperata Bialocerkiensi ciuitate, Kiiouiam, metropolim urbem, recta tendit Kiiouiam
Potocius, ibi enim postremus contra rebelles ad Borysthenem labor restabat, Chmielnicio mouet Polo-
ad omnes Polonorum conatus attentissimo. Kiiouia appropinquanti Polono exercitui fuit nus exerci-
obuius exercitus Lituanici campestris imperator, Ianussius dux Radiuilius. Hic vbi in tus, ibidem-
mutum venit conspectum Potocii, Kalinouii, Lanckoronscii, Kisielii, aliorumque, mutuis que Litvano
illorum toties illigatus amplexibus, multa de perfidia Chmielnicii quaestus, ad extremum iungitur.
de necessitatibus vtriusque exercitus serio consulendum aiebat, furorem, iram et vindictam,
in Chmielnicium, qua voce, qua gestu ipse ferens. Sed mox huic consilio Kisielium pa-
latinum Kiiouiensem, aduersarium audiuit. Finis belli, inquiebat Kisielius, optata tan- Kisielii de fi-
dem pax est. Quid belluarum in morem nos ipsos impetimus? finienda tandem haec con- niendo bel-
trouersia est. Pace deperibunt Cosaci, qui Marte nequibant. Coalescat tandem haec to- lo sententia.
ties desiderata pax. Bella ab extra gerenda, dulcedine otii pelliciendi populi. Saeui-
endum est in Turcas et Tartaros, relinquendi subditi. Nihil enim gloriosius Christianis,
quam de Turca triumphare: nihil turpius, quam subditorum exhaustae sanguinem.

Auide excepit orationem palatini Potocius, multa et ille de Polonorum virium Idem et Po-
debilitate, et quod peius, incipiente peste, fame, temporum iniuriis, aduersa et inimica tocius cum
palam fortuna conquaestus. Addidit cruentis hisce aliquot certaminibus absumptos opti- Kisielio sen-
matum et militum praecipuos. Quousque sic miseri, inquit, patriam exhaurientes, falsus tit.
vtinam vates, forte alteri pugnamus. Koniecpolscium tunc ab eo consilio opportunus sub-
duxerat morbus, sed et ille postea in pacis quoque subscripserat leges. Haec dum in Polo-
no velut secreta agitantur consilia exercitu, Chmielnicius, atrox ante oculos nactus specta-
culum, in vicino armatum Polonum pariterque Lituanum conspici militem, serio tandem
et ipse ad pacis consilia animum adiecit, certior per exploratores factus, non alienum quo-
que esse a bello Polonum militem, ergo Russis pacem in hunc modum persuadere conatur:

Terrarum, quas Borysthenes hinc alluit, illinc Vistula claudit, paulo antedo- Chmielni-
mini, nunc exules, iam non de gloria, nec de libertate, sed de salute, quod vltimum re- cius Russis et
stat, pugnandum est. Eo ventum per insanam fortunam, vnde pedem non licet amplius Cosacis pa-
referre, absque vniuersae Russiae clade aut victoria. Induciis ergo, hac interposita mora, cem persua-
illudendum est Polonis, quoadusque Tauricana non comparebunt signa. Vix loqui Chmiel- det.
nicius

1651 nicius deferat, cum ecce miles iam musitare coepit. Neque mora ab adulterina eius militia, palam ad iustum regis imperium aliquot transiere legiones, Hummanenses dictae. Longe enim alia facies, quam solebat, in castris Chmielnicii fuit, plerique metu tacti insaniam excusauere: Quid in regem et rempublicam essent ausi, tunc demum intuebantur. Subiiciebat paudentibus sollicitudo, adesse iam deos violatae ultores maiestatis, et consternatio animi in omnibus etiam vulgaribus rebus dira omina inueniebat. Auxit hos metus alacritas exercitus Poloni, quibus maxima erat virium suarum fiducia. Quippe puduit tanquam obsessos in vrbe Kiouiuensi, amplius confidere. Promouerunt itaque castra ab vrbe propius hostem. Nihil enim optabilius, quam praelio experiri hostium vires conclusum fuerat in arctiori belli ducum consilio. Adhuc sui incertus et grauioribus agitatus consiliis Chmielnicius ad Potocium, cadente iam sole, in haec verba scribit:

Litterae
Chmielnicii
ad Potocium.

Tot hominum myriades, quae hoc periire bello, mouerent saltem Potocium a profusione amplius Christiani sanguinis: Cosacos nunquam peccauisse in foedera: Si regiones integrae deuastatae, incensae, libidini, auaritia, crudelitati peruiuae factae: Si agri in solitudinem, vrbes in lanienam, templa diuorum in impietatem conuersa sunt, haec Polonorum steterunt proteruia, crudelitate, saeuitia: Nihil amplius restat, nisi iustos bonorum suorum dominos de possessione vitae turbare, nunquam posthac in Russiam redituros. Matronarum virginumque pudicitiam insana militum libidine expugnari: Religiosum diuinae maiestatis cultum, impio et sacrilego ausu subuerti. Haec belli huius ciuilis grauissima fuere mala, quorum omnium diuina vindicta reum illum citet, qui primus aut nulla aut iniusta causa in arma profiliuit, et innocentibus quietisque hominibus, seruis, mancipiisque propriis, crudele bellum intulit. Ab eius anima, tot miserorum animae, quas crudelissimo ferro saeuissimae militum manus expulerunt, repetantur: Ei tot immania grassantium cruentis ensibus legionum scelera imputentur. Non enim esset Deus, et sine numine tota huius vniuersi machina volueretur, si impunita stare posset hominum iniustorum improbitas. Duorum Poloniae procerum ducis Wisniowiecii et Alexandri Koniecpolskii insolens effecit audacia, vt spretis concessis nobis legibus, et iure auito conculcato, nos in funestam arenam prouocarer Polonia. Adeo ob triumphalem pompae superbiam et lauream corollam, procerum villas ac regni totius securitatem periclitari fecerunt, duo isti temerarii duces. Quid tandem amplius sperandum parte ab vtraque. Eheu video iam vltimum pereuntis patriae discrimen. Video aut Poloniae regni aut Russiae nostrae vltima instare fata, et quod pesimum, video desperatos ab vtrique militum animos, desperatio autem multa et extrema audet. Nos Russos pro patria morituros, vos Polonos pro libertate et bonis, imaginor mihi, pugnatuuros. Proinde hoc vltimum a se Potocius salutare acciperet consilium. Pacis potius quam belli amplecteretur artes, nec credat felicitate sua tam arduum posse conficere bellum, et ad extremum de Cosacis posse triumphare. Saepe triumphat hoc anno, qui altero in triumphum ducitur, nec raro victum aliquem sol oriens quem aspicit, quem occidens viderat triumphantem. Nos Cosacos viros fortes ac strenuos, quemadmodum secundae res nequaquam efferunt, ita nec aduersae deprimunt. Sunt enim pugnarum incogniti exitus et mars communis qui saepe spoliante iam et exultante euerit et perpulit ab abiecto. Imo eadem nonnunquam hora fugatur ab hoste quispiam et hostem fugat. Ad extremum melior semper certiorque est tuta pax, quam sperata victoria. Haec serio tandem perpenderet Potocius, Kalinouius, Radiuilius alique proceres. Adiecit quoque: Si pacem hanc spreueritis Poloni, scitote periculi in societatem perquam facile reliquas nationes tacite nobis foederatas iungi insimul. Haec summa Chmielnicii litterarum.

Obsignatis literis legationem hanc capriuo cuidam credit Polono, vade, inquit, et hos codicillos Potocio redde. Illi, Cosacorum desperatos animos, auxilia Turcarum Tartarorumque propediem adfutura, renuntia, omnia denique, quae in castris videris nostris, fideliter refer.



LIB. III. CAPVT V

SYNOPSIS

Potocius Chmielnicii recipit literas. Deliberat Potocius circa Chmielnicii literas. Tandem respondet. Articuli pacis a Potocio Cosacis propositi. Epistola Potocii ad Chmielnicium. Machowski persuadet Chmielnicio arcana quaedam. Eius responsum et conclusio. Machowski redit ad Potocium, legationemque suam exponit. Quid ad haec Poloni? Kisielii sententia. Deliguntur commissarii ad mutua tractanda foedera.

Displicuere Potocio Chmielnicii literae, maxime ad duo nomina Wisniowiecii et Koniecpolskii attonitus haerebat. Illine praestantes duces, illi egregii imperatores regni fulera, regis dextrae, reipublicae gladii, apud Chmielnicium duces temerarii audiunt? Sed quid, parendum tamen, inquit, necessitati est. Dira famēs militem vrget, pestis promiscue grassatur, strenuum quemque spes et alacritas deficit, inimica a tergo superest regio. Pauuloce siquidem, Album fanum, Vinnicia, iterum per ea tempora cesserant hosti, spes auxilii a rege nulla. Accedebat et metus, ne si intempestiuus quaestio- nibus asperaretur populus Rusiae, desperatione adactus ad Turcas respiceret. Non enim latebat Potocium, quis sensus tunc regis, quis reipublicae fuit. Multi palam iam in ipsis visceribus regni exuebant obedientiam, nullus conuocando tunc ex tota gente concilio locus erat, cuius necessaria est legendo militi tributisque indicendis in Polonia auctoritas. Regem denique ipsum tot lacescitum iurgiis, famosisque libellis sciebat abiisse in Prussiam, donec interea exonerassent in eum totum insanientis ingenii virus Poloni. Et qui nuper parentem, patronum ac protectorem, regem appellabant, tunc tyrannum passim iactabant, scilicet qui excutere anniteretur pessimi moris iugum, quo sceptrorum libertatem Poloni adstrinxerant. Hinc de Cosacis nulla fere apud optimates Polonos mentio, quasi aut Aethiopes inter se belligerarent aut noui Indi. Priuatum ergo consilium cum proceribus in tentorium contraxit, quasi rogaturus auxilium. Anceps deliberatio fuit, Koniecpolskio ex Polonis, duce Ianusio Radiuilio ex Lituanis diu contradicentibus. Qua enim ratione Potocius rege in scio et republica, de foederibus cum obstinatis transigeret Cosacis? Inuidiam certe maximam apud vniuersam incurfurus nobilitatem. Rem esse altam, plenamque periculi, neque de bello transigere posse eum, qui alterius iussu pugnat. Agedum, inquit Potocius, ego totam regis iram, reipublicae inuidiam, optimatumque furorem in me suscipiam, seruata reipublicae tranquillitas me absoluet. Vnde commeante per internuntios colloquio conscriptos Chmielnicio articulos Potocius ocus per Machowski tribunum Polonum remittit.

1651
Potocius
Chmielnicii
recipit lite-
ras.

Deliberat
Potocius
circa
Chmielnicii
literas.

Tandem re-
spondet.

Articuli pa-
cis a Poto-
cio Cosacis
propositi.

- I. *Ne cum Tartarorum Chano hospitii vel commercii iura misceto.*
- II. *Bonis semel assignatis clauae generalium Cosacorum gaudeto.*
- III. *Numerus excubantium pro rege et republica Cosacorum quindecim millium esto.*
- IV. *Ad pristinas libertates et possessiones etiam ii, qui hoc bello partes Chmielnicianas secuti sunt admittentur.*
- V. *Statiua Polonorum seorsim habebuntur a Cosacis.*
- VI. *Religio ab vtrunque sancta et inuiolabilis permaneto. Quisquis alterutram violauerit hostis patriae sit.*
- VII. *Iudaei iterum in Russia incolae sunt.*

1651

VIII. Collegium Kiouienſe ſocietatis Ieſu coetui ex nunc reſtituto.

IX. Limes Coſacorum ſtationum palatinatus ſit Kiouienſis.

X. Numerum Coſacorum intra ſpatium quatuor menſum manu Chmielnicii vna et Wichouii ſubſcriptum ad Archiuum caſtri Kiouienſis per oblatam transmittito.

XI. Tartaros ex nunc Ruſſia pellito.

XII. Fines magni ducatus Lituaniae Coſaci ne attingito.

XIII. Exercitus Coſacorum miſſionem faciat Chmielnicius.

XIV. Ad proxima ordinum comitia legatos Coſacorum delegato.

His inſtructus mandatis commiſſariorum Machowski literas Chmielnicio defert, in quibus eadem fere reperebantur, quae Machowski viua voce et in ſcriptis a commiſſariis acceperat. Antequam miſſas tabellas legeret Chmielnicius, primo pallescere, deinde haerere coepit ante inſcriptionem literarum, eo quod commiſſarii titulum generalis non addiderant. Vnde inter Coſacos fremitus audiri coepit, quin imo palam auſus eſt Dziadziaty exclamare: Eo ne res deuenit, vt etiam debitum titulum, vos exanimis Poloni, duci noſtro, veſtro vero non ſemel benefactori ſubtrahatis, quo ſemel donatus eſt Chmielnicius a regia maiestate? Iam ſolutas tabellas viua voce Coſacorum exercitui legerat Wychouiſ ad vltimam literam, vbi ſolet dies exaratae epiſtolae adſcribi. Summa literarum haec fuit:

Epistoła Potocii ad Chmielniciū.

Gratas fuiſſe Chmielnicii literas Polono exercitui, Vnde haud mora Machowski, equitem Polonum ad mutua tractanda foedera delegauerunt commiſſarii. Hunc, vt legati praerogatiua ſecurum reddat monuerunt Coſacos. Articulos praeterea pacis in iisdem exarauerunt literis.

Machowski perſuadet Chmielnicio arcana quaedam.

Leſta epiſtola coepit Machowski ſemotis arbitris proponere Chmielnicio, recederet a dicto Tartaris ſacramento, imo vero iunctis cum Polonis Lituaniſque viribus eos Ruſſia pelleret. Ad quae Chmielnicius perplexe et amphibologice reſpondebat. Fidem ſuam iureiurando reipublicae obligans, coniunctionem Tartarorum fore contra alium hoſtem neceſſariam. Tribus horis ab vtrique rationibus certatum eſt, ad extremum neceſſitatem impoſuit Chmielnicio Wychowski, per omnia fidus Achates, quem parentis venerabatur loco, acceptandi conditionem a Polonis oblatam, penitus delendi Tartaros. Ita prima hac difficili fracta glacie, de commiſſariis deinde et loco negotii deligendo diſputatum eſt. Placuitque Coſacis Bialocerkuienſem ciuitatem proponere, nuſquam alibi aut melius, aut Polonorum commiſſariis tutius. Nam in plano campo inter vtramque aciem medium non promittebat ſecurum congreſſum Chmielnicius, ſatius fore in Bialocerkuienſi ciuitate. Eleuatis praeterea in coelum digitis ſpoſpondit: Seruaturum fidem, nec ſe violaturum iura gentium, nec ius hoſpitalitatis.

Machowski redit ad Potocium, legationemque ſuam exponit.

Redux ad caſtra Polonorum Machowski, quae ab hoſte acceperat, fideliter commiſſariis refert. Chmielnicius tot victoriis ferocem, ore facundum, mente factioſum, nihil de anteaſto flagitio remittere: regis venerari maiestatem, illi ſoli fortunam impendere, ſpiritumque litare. Caeterum pacem bona fide polcere, ſi Zborouianis conditionibus aſſentirent Poloni. Ad extremum commiſſarios deligere petiit, qui in Bialocerkuienſi ciuitate de mutuis ſtabiliendis tractarent foederibus; ibi quoque cum primariis ſe adfuturum promiſit. Adiecit Wychowski ſingulare ſtudium in proſligandis Tartaris. Quosdam praeterea ex ocaſione Potocii, cum inter veſcendum eſſent, admixtos falſos Chmielnicii ſermones de eiſdem viduitate retulit.

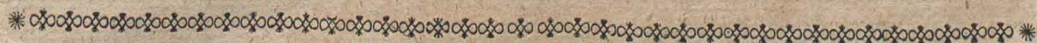
Quid ad haec Poloni.

Perplexa Poloniſ proceribus Chmielnicii fides erat. Cur enim hoſtis Bialocerkuienſem ad tractanda foedera eligeret ciuitatem? niſi vt intercluſos proceres ſuorum immolaret ſanguini? An eiſ ſe crederent fidei, qui ipſos etiam laceſſere non ſuſtinuit manes? Variantibus deinde ſententiis, Kiſielius clamabat: non eſſe iam tempus certare otioſis ſuſpicioni-

cionibus, et consultando dies noctesque insomnes perdere: aut pacem stabiliendam, aut bellum habendum esse. Imminentis periculi vndique magnitudo intervallum non postulat. Quod reliquum est, parendum necessitati, deligendique ocius commissarii, quorum numerum augere, ipse quoque non perhorresceret. Et huic quidem sententiae aliorum cesserunt vota, neque mora, quam differre non licebat, absque evidenti periculo; eligunt e medio Adamum Kiesel, palatinum Kiiouiensem, Georgium Lebowicz, palatinum Smolensensem. His aliquot adiunxerunt legiones securitatis causa, vna cum quingentis desultariorum equitum, Dragonum vulgo. Hi soli Bialocerkuam ingressi sunt. Caeteri retrogradum referre ad castra iussi.

1651
Kieselii sententia.

Deliguntur commissarii ad mutua tractanda foedera, Kieselius et Lebowicz.



LIBRI III. CAPVT VI

SYNOPSIS

Kieselius et Lebowicz Bialocerkuam tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuilum periculi. Quid ad haec Radiuilus? Quid Potocius? Quid miles? Potocius Kieselio scribit. Redeunt Polonorum commissarii. Relatio Kieselii de tractatu pacis, ac insolentia Cosacorum Tartarorumque praeda. Potocii ad legatos Chmielnicii oratio. Lituinenko reuertitur ad Chmielniciam. Potocii de Cosacis consilium. Exercitus Poloni descriptio. Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

Vix discesserant Bialocerkuam Poloni Commissarii, cum ecce rumor a Chmielnicio subortus, ad simulationem magnarum virium compositus, trepidationem de subsecuta pace Polonis iniecit. Ficta enim erat, quasi Soltan Galga, germanus Chani, cum sexaginta auxiliaribus Tartarorum venisset millibus. Tertio deinde, postquam vicinam Bialocerkuam commissarii attingerant, die, pessime ibidem a furiosa tractati plebe, de reditu suo ad castra iam prope desperabant. Quibus enim rationibus persuaderent furenti multitudini, se legatos et commissarios esse, quos vbique iuris gentium praerogatiua securos reddit, communicatis itaque in vnum consiliis, in quo tunc rerum et fortunae articulo versarentur, Ianussio duci Radiuilio Lituana lingua secretis literis scripserunt. Terrebat illos praecipue dilatus hucusque Chmielnicii Bialocerkuam aduentus.

Bialocerkuam tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuilum periculi.

Iamque epistola, quam commissarii scripserant, in manus deuenerat Radiuili. Nemini dubium erat coniuratos male sibi conscios in commissariorum peccaturos capita, aut si forte mitius cum iisdem vellent agere, Constantinopolim eosdem remissuros, vel pro obsidibus detenturos, aut ad extremum ad conditiones genti Polono pudendas, vi et armis eosdem adacturos, et sic atrociori scelere extorque a republica posse, quae sine scelere ipsis indulgere non poterant. Eadem ominabantur Potocius, Kalinouius, Radiuilus. Nec miles conuictis in Potocium iaciendis parcus. Cur enim fidei Cosacorum, quae nulla est, praecipua credidit capita?

Quid ad haec Radiuilus, quid Potocius, quid miles.

Caeterum Potocius, omnem inuidiae molem in se inundaturam cernens, si infelicem exitum haberet negotium, arcanis notis ad Kieselium scribit: Spirarene adhuc, vel certe morti vicinus esset, sibi quantocius per aliquem fidum certa renuntiaret. Interim celer ad castra Polonorum aduolat nuntius: commissarios iam quidem in via esse referens, caeterum in Tartaros incidisse, ac cum iis congregi, orare proinde aliquot equitum turmas auxilio sibi futuras. Haec dum ille inter anhelitus et suspiria effudit, ocius Potocius milites equos conscendere imperat, quanquam eius imperium celerior militis anteuertit alacritas. Vnde pene in momento incredibili celeritate ad decem circiter millia ex castris sese effuderant, auxilio futuri commissariis, quos haud procul a castris incolumes et obuios salutarunt. Excepti a reliquis summa cum laetitia et amplexu, adeo ut quibusdam gaudii materies

Potocius Kieselio scribit.

Redeunt Poloni commissarii.

1651
Relatio Ki-
scilii de tra-
tatu pacis
et insolentia
Cofacorum,
Tartarorumque
praeda.

teries etiam lacrimas elicuerit. Retulere, se quidem incolumes euasisse, caeterum omnem suppellestem, aurea scilicet et argentea utensilia vasa, vestes, equos, tentoria et alia pretiosiora quaeque, pecuniam item, quae omnia medium excedebant millionem, in praedam cessisse Tartaris. Res eo deuenerat, ut nisi Chmielnicius, Wychowski, Gladki, Bohun, Rumetho, alique Cofacorum tribuni furenti interuenissent multitudini, quae nos conuiitiis lacerabat, actum procul dubio fuisset de nobis. Iam enim nos obsessos in arce tenebant Tartari permixti Russorum multitudini, iam toties impetum facientes expugnationem moliebantur, quos, nobis spectantibus, ab oppugnatione nudo ense arcebant tribuni, haec toties intonantes: ne vos, inquit, paup occupet Poloni: nostro trunco corpore ut prius, quos cernitis, pontem infernent, quam vos calcabunt. Addidere candorem Chromicii, tribuni et praefecti Bialocerkienfis. Hic ubi insolitam lasciuentis populi conspexit audaciam nostri misertus candoris, haud exigua magnitudinem pulueris tormentarii globorumque ostendit, ac Polonorum vsui esse permisit. Rara admodum in hoste virtus, nec ullis vnquam satis depraedicanda encomiis. Pacis condiciones quod attinet, his minime repugnat Chmielnicius, tribus exceptis cassatisque. Numerus, inquit, excubantium pro salute incolumitateque regis ac reipublicae ad viginti millia redigatur Cofacorum. Statua Polono militi alibi prouinciarum, quam in Russiae ciuitatibus, assignet respublica. Tartaros quoque in Russia ab iisdem profligari Cofacis, sacrosancta vetant foedera, contractaque ab inuicem amicitia. Caetera sancte obseruare atque inuiolata permanere iureiurando spondet cum tribunis. Eadem repetebant Lituinenko et Gladki Cofacorum legati, qui vna cum Polonorum aduenerant commissariis, quibusque in hunc modum respondit Potocius:

Potocii ad
legatos
Chmielnicii
oratio.

Miror, inquit, cur tantillo facto commissum in rempublicam regiamque maiestatem grauissimum perduellionis scelus diluere non possitis? Tartaros obscuram fecem et vaporem Asiatici populi, obuensis armis pellere veremini. At dictum scilicet illis vos excusat sacramentum. Agite ergo fidem eis ut vultis, seruare, qui pridem vos sua deceperunt perfidia, insontes animas. Scio vos acturos aliquando poenitentiam spreti consilii mei. Caeterum nobis profligandos relinquit. Persequar, ita me Deus, latrones, eosdemque in vltimam pellam Asiam. Ciuitates vestras Russiae quod attinet, et speciatim Kiiouiam, Czerchrum, Corfunum, Pereaslaiam, Czerkassi, liberas ego illas a statione Poloni militis bona fide spondeo, verbo imperatorio. Ad extremum de numero Cofacorum ad quindecim millia redactorum, consenserunt Chmielniciani legati, Potocii moti facundia, moti et lacrimis, quas inter loquendum dolor seni expresserat: modo quantocius Polonia ad stabilienda haec iuramento foedera legerent duodecim ablegatos, qui nomine regis ac reipublicae, totiusque exercitus Poloni, pariterque Lituani, in loco campestri inter vtrumque exercitum medio iurarent. Assensit haud grauatum pactae Cofacorum conditioni Potocius, dilato in sequentem diem commissariorum congressu. Tali responso Lituinenko ad Chmielniciu reuertitur. Gladki vero penes Potocium tantillum subsistere iussus in castris remansit.

Lituinenko
reuertitur
ad Chmiel-
nicium.

Potocii de
Cofacis con-
siliu.

At Potocius dimisso Lituinenko totus in eo erat, ut Cofaci vna cum Chmielnicio ad saniozem redirent mentem. Visum ergo illo ipso circa vesperam die, castra Polonorum Lituianorumque Bialocerkiam versus, ubi tunc armatus degebat Chmielnicius, promouere. Ibant duo magni exercitus, Polonorum in septuaginta quatuor, Lituianorum in quadraginta diuisus agmina, per continuum spatium quindecim Italicorum milliarium, longe lateque diffusus. Iamque in conspectum venerant vrbis, cum ecce a Chmielnicio literae illico traduntur Potocio. Mirabatur ille, quidnam sibi tam propinqua vicinitas, tamque vicina propinquitas Poloni portenderet exercitus. Promissos a Potocio commissarios in momenta expectare, adiecit et preces, ut tribunum sibi remitteret Potocius. Haud grauatum assensit Potocius Chmielnicii precibus, neque mora multis donis affectum muneribusque onustum dimittit Gladki, promisso in sequentem diem commissariorum aduentu, nominatusque a Potocio statim electus congressui locus, Asprisaxeus dictus, numerum quoque comitantium commissarios securitatis causa, sexcentos non amplius parte ab vtraque nominauit equites.

Chmielnici-
us vicini-
tate Poloni
exercitus
turbatur.



LIBRI III. CAPVT VII

SYNOPSIS

Potocius Polonos commissarios ad Cosacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque postulata. Poloni a Cosacis decipiuntur. Inuestiua Kisielii in Chmielnicium et Cosacos. Cosacorum responsum. Remittuntur Potocio Poloni obsides. Potocius deliberat. Procerum Poloniae sensus. Potocii conclusio. Polonorum castrorum ordo. Initium pugnae a Radiuilo. Potocius Radiuilo dissuadet certamen. Radiuili rationes volentis certare. Victoria de Cosacis a Radiuilo reportata. Potocius differt praelium. Radiuilus persuadet Potocio certamen, sed frustra.

Auersis itaque a sinistra suspicione animis omnium, surgente aurora Potocius eosdem commissarios, qui Bialocerkuae cum Chmielnicio coeperunt tractare foedera, ad Potocium praestandum Cosacis iuramentum, nomine regis totiusque reipublicae dimittit, additis praeterea et aliis, scilicet, qui duodenum augerent numerum ex voto Chmielnicii. Polonis in hunc modum dimissis in castra Cosacorum, pariter ex castris Chmielnicianos aduentantes legatos, in imperatorio excipiebat tentorio. Quod ubi primum Chmielniciani intrauere legati, praemissa veneratione, nudis capitibus palam quaerebantur, peccasse in foedera Polonos, scilicet qui pluribus, quam conuenerant, stipati cohortibus venissent, tres deinde proponere conditiones pacis, nempe:

1651
Polonos commissarios ad Cosacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque postulata.

I. Si pactis Zborouianis subscriberent Poloni.

II. Si exercitus Poloni nunquam hybernarent in Russia.

III. Si Tartaros, Russiae libertatis custodes, nequaquam profigaret Potocius.

Tum primum aduerterunt Poloni, simulationem duntaxat fuisse in Bialocerkuiensi ciuitate, ad decipiendum Potocium vanis promissis extractum, scilicet vt ex voluntate hostium procederet tempus, quo rebus interim Chmielnicius consulere suis, ac parta suorum securitate incautos deleret Polonos. Obstupere certe Commissarii, attonitisque similes, vix prae indignatione ferro abstinerunt, ubi similes a Chmielnicio propositas audiuere pacis conditiones: ludibrio quoque se expositos vilissimis mancipiis aegre ferebant. Exaggerabat pathetice Kisielius, palatinus Kiiouienfis Chmielnicii malitiam et perfidiam. Non haec fuisse cum illo tractata in ciuitate Bialocerkuiensi foedera, toto coelo illum ab optato aberrasse littore, desineret tandem fanaticus esse, quid ad extremum sibi polliceretur cum vniuerso exercitu? at spes scilicet Thraciae legionum vobis affulget. Ite ergo damnatae animae, quibus lubet dissolute magis quam modeste viuere, sub tyranno, quam sub pio principe, mancipiis potius, quam liberis. Aderit breui vindex Deus, qui vnico momento vestra vesana euertet consilia.

Ad ea Cosacorum legati identidem Palatino vnanimi respondebant voce, vnanimi sensu: se non aliis instructos a Chmielnicio venisse mandatis. De transactione Bialocerkuiensi nihil penitus constare Zaporouiano Cosacorum exercitui. Ita illis Polonorum commissariis, habenas ad sua castra verterunt Cosaci, quibus ocius digressis, rediere sub vesperam ad Polonorum castra duo obsides. Tyssie et Lubie, eo ipso die Cosacis in fidem sacramenti a Polonis traditi. Eadem et illi referebant: Cosacos non posse reduci ad obedientiam, nisi subscripta Zborouienfi pacificatione. Ita malignum sui Chmielnicii animum, sub optata, vt fingeant, pacis larua latentem, abunde Polonis detexerunt Cosaci, quos seriotune de pace agere omnes existimauerunt. Potocius vero tot recentium malorum imagine obrutus, quippe qui iam bello defunctum se esse, crediderat, iterum de dolo Cosacorum liberat.

1651 sollicitus, commissarios in secretum adhibet consilium, singulos consulens, quid facto opus in re tam subita? Eadem enim nocte, opinione sua securos Polonos celerrime aggredi statuerat Chmielnicius. Nouam de Polonis commentus victoriam, dolo et fraude vicisse securus: iraque oleam e longinquo ostentabat Potocio, contentus Polonorum numerum, mora, fame, taedio et crebris eruptionibus interim minuere. Omnium sensus fuit, non esse temere cedendum loco perfidis, cum habeat vices suas conditio mortalium, ut secunda ex aduersis et aduersa ex secundis nascantur. Mars, aiebant, communis et victum saepe erigit et affligit victorem. Infirmi quoque ingenii esse, lapsu aliquo summae rei diffidere, cum exiguis momentis subito inclinent omnia, quae in bello geruntur. Nunquam ostentata a Chmielnicio olea, adeo placeret Potocio, ut non caueret sibi interim serio, ac timeret sub arridentibus illius foliis saepe latere serpentem. Nemo enim celerius opprimitur, quam qui nihil timet, et frequentissimum initium calamitatis securitas nimia est. Vitaret quidem periculosissima Cosacorum tela, quae illis suggerit desperatio, sed nec ideo inultum vaferrimum relinqueret hostem, prope Cosacorum castra, Polonorum quoque metaret Potocius, se in hostium cruore ad talos usque pugnaturus et pro libertate morituros. Subiunxit ad haec Potocius: se quoque vitam, quam fato debebat, patriae pridem deuouisse scirent, annuere illorum sententiae libenterque subiturum extremum vitae discrimen, modo pusillanimitatem quoque et timorem in consilium non adhiberent ii, qui cor in lingua gerant, manibus interim demissis ac flaccidis: Thraiones, qui ostentatoria duntaxat voce insultant, meticulosos conterunt, praeterea nihil. Neque mora sequenti mane castra Polonorum versus hostilem exercitum promouere imperat, animo vultuque commotior, tali ordine:

Polonorum
castrorum
ordo.

Dextrum cornu regebat IANVSIVS DUX RADVILVS, prouectus auditate gloriae princeps, nam et honori Lituanorum datum est, ut priores essent, qui ultimi venerant, siue id honori, siue potius, quod ibi maximum a Cosacis imminerebat periculum, cui recentem militem opponere expediebat. Laeuum MARTINVS KALINOVIVS, belli campestris dux. Medium corpus ipse moderabatur POTOCIVS. Eoque ordine aliquot horis confecto itinere, in conspectum venere Chmielnicii. Neque mora iustae pugnae initia libauit Radiuilus, celeriter in Cosacorum inuictus alam, quod aegerrime tulit Potocius, multis rationibus persuadens Radiuilo, fatigatum itinere illo die militem, non posse adeo bene experiri aleam belli, sed vici rationes Potocii fiducia Radiuili, qui hostem iam aliquot fossas deferere coegerat. Addidit aduenisse opportunum ad pugnandum tempus, diem Sabbathi in honorem deiparae virginis sacrum: Ventum praeterea et solem iniquum Cosacis. Hic illos fulgore excoecabit, ille puluere et vi simul sua, pugnantium telis adimet impetum, nostris addet. Quid tandem senex metueret imperator, sibi ferendum relinqueret hostem. Annuit tandem Potocius, magis magisque coactus a Radiuilo, qui tunc feruidus, quam ex Potocii mandato, cum Lituano exercitu in hostem mero madentem inuehitur, quem in instanti secuta est palatini Podoliae legio. Aliquot horis durauit conflictus in illa parte, agrorum ac vicorum interea laxis concessa populatione. Iamque Radiuilus non vincere modo, sed et frui certissima sperabat victoria, si Potocius toto Polono hostem aggredi voluisset exercitu. Sed ille nescio quas allegans rationes, illa die a pugna abstinuit. Interea Cosaci Tartarique, quorum aliquot penes Chmielnicium Chanus reliquerat millia, ad Chmielnicii amentes terrore confugere castra, qui a longe pugnae huius speculabatur exercitum. Radiuilus iam praelio victor, illorum carraginem, summum et inexpugnabile Russorum robur, celeritate tentare voluit, occupare enituit suorum Lituanorum virtute, illa die Chmielnicium debellari posse affirmans, modo Potocius Polonum quoque promoueret exercitum. Sed frustra talia memorabat Potocio Radiuilus, proximam ille imminentem timebat noctem. Verebatur praeterea callidi hostis insidias, quas struere ille optime norat. Reuocauit itaque Radiuilum, faciliorem in crastinum promittens victoriam, nunc satis egisse, quod praelio victor existeret. Contra Radiuilus se non in patetis, ut Potocius, sed in Deo et armis spem habere aiebat, posse Cosacos debellari plusquam constat, cur differat, inquit, Potocius non video, modo animose Polonorum promoueat ordines, actum est de Cosacis. Parcere autem perfidis, et post acceptum beneficium non minus quam ante nocituris extremae dementiae est. Absurdae istius clementiae breui illum poenitere auguror. Eadem et milites passim Potocio exprobrabant ad talia surdo.

Radiuili ra-
tiones vo-
lentis cer-
tare.

Victoria de
Cosacis a
Radiuilo re-
portata.

Potocius
differt prae-
lium.

Radiuilus
persuadet
Potocio cer-
tamen, sed
frustra.

66X * 723 66X * 723

LIBRI III. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Litterae Chmielnicii ad Potocium. Potocius respondet Chmielnicio. Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis. Cosaci a Polonis Lituanisque caeduntur. Chmielnicius iterum pacem offert Polonis, scribitque Kisielio. Cosaci Tartarique denuo tentant irruptionem in Polonorum castra. Legatio Cosacorum ad castra Polonorum. Propositiones Cosacorum. Responsum Potocii. Legati Cosacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Cosacorum Polonis exprobratio. Chmielnicius ipsemet in persona colloquium Potocii expetit. Annuit Potocius Chmielnicii postulato. Cosaci indignantur Chmielnicio colloquium Potocii expetenti. Chmielnicius Polonorum ingreditur castra. Eiusdem ad Potocium verba et responsum Potocii. Pacta subscribit Chmielnicius Potociusque.

Sequenti mane Chmielnicius Raytarowski, equiti Polono, apud se hucusque detento, 1651
litteras Potocio tradendas mandat, quarum haec summa: mirare se, asserens, quid-
nam in foedera peccassent Cosaci, aut quid sibi velit tam propinqua Polonorum sta-
tio, cuius plenior interpretationem desideraret. Quae promissa mea fuere, inquit, illa
abunde seruauit, Cosacos in officio hucusque detinui, non permittens illos hesternae luce
castris egredi, paucis exceptis laxis, Tartarique peregrinis, ut fieri amat in magnis exerci-
tibus. Si candide agerent Poloni, nominarent commissarios ad mutua tractanda foedera,
se nec hucusque, dolo licet et astu toties a Potocio irritatum, ab optata pace alienum esse.
His literis respondere a Potocio rogatus Kisielius, haud mora in haec concepta verba scri-
bit Chmielnicio: Probe sibi constare Chmielnicium, arte et dolo velle circumuenire
Potocium: Cosacos nuper vilissima mancipia pro munere legatorum mandasse Chmielni-
cium: haecine promissa Bialocerkieuia erant? ubi nulla de Zborouiana pacificatione, nec
per somnium quidem mentio. Caeterum si bona fide pacem peteret, legatos deligeret, duae
horae non amplius in id sufficiant.

Litterae
Chmielnicii
ad Poto-
cium.

Interea dum legati expectantur Chmielniciani circa meridiem incondita agrestium
Cosacorum multitudo castris sese effudit, una cum aliquot Tartarorum millibus. Diuisi
deinde in agmina Cosaci a fronte, Tartari a tergo, duce illorum Camachmet Murfa, Po-
lonorum castra adorti sunt. Resistebat illorum ferociae princeps Radiuilus aliquot horis
una cum Potocio. Sed illi tripartitis agminibus extrema audacia repetitis tormentorum
ictibus nihil de suo remittebant furore. Multi ex Polonorum gregariis militibus in illo
cecidere conflictu, vnico tantummodo ex nobilioribus, Nicolao Woroniecz, pocillatore Ki-
iouiensis desiderato. Ita ad vesperam vsque hic hostilis durauit tumultus, Cosacis temulen-
tis in trophaeum Polono cedentibus militi.

Chmielni-
cius adhuc
tentat certa-
men cum
Polonis.

Caeterum Chmielnicius haecenus medius dubiusque et quasi temporibus insidiatus,
huc atque illuc consilia flexerat, tum demum victus a fortuna Polona, Cosacorum conati-
bus suam auctoritatem obiecit, redire denuo iussu, appetente iam vespere, Raytarowski
ad Potocium. Addidit eidem ad Kisielium epistolam, qua se ille excusabat, omisos fuisse
aliquot articulos, sacrosanctam fidem Graecoscismaticam concernentes. Orare proinde,
haud aegre ferret Potocius, hanc tantillam moram, breui adfuturos legatos, qui foedera
subscriberent. Ita semper speciosa verbis, re inania ac subdola responsa dabat Chmielni-
cius, verba remittens chartis otiosa superbis. Nam nec sequenti die aderant expectati
Chmielniciani legati, imo vix illuxerat dies, cum ecce iterum in conspectum Poloni exer-
citus Tartari permixti Cosacis, magno numero pugnam deposcentes aderant. Polonos Cosaci Tar-
tarique de-
quoque manipulos, centurias, cohortes, ordines, legionesque dispositos Potocius in aper-
tum eduxerat campum, generalem illo die apparatus pugnam. Sed Cosaci Tartarique
ea celeritate, qua venerant, pari quoque in diuersa sparsi, deinde fugam simulantes equos
egere.

Cosaci a Po-
lonis Litua-
nisque cae-
duntur.

1651 egere. Interim crassis nubibus obductum coelum copiosum toto illo die effuderat im-
in Polono- brem, qui pugnam et vna fugientes abstulit Cosacos.
rum castra.

Legatio Co- Aderant tandem Chmielniciani ad Potocium legati missi, longe grauioribus quam
sacorum ad ante Bialocerkuae instructi articulis, simul et Chmielnicii mandatis. Princeps huius lega-
castra Polo- tionis fuit Roman Kaleczin, qui dicere iussus, quid tandem adferret? pacem ne an bel-
norum. lum? pacem respondit ille, modo Potocius cum commissariis viginti millia Cosacorum pro
Propositio- rege et republica excubantium, quae moderaretur Chmielnicius, approbaret. Horum le-
nes Cosaco- giones, vt Vinniciae, Pereaslaniae, Czernichouiae, Bialocerkuae ac in vniuersum in omni-
rum. bus regalibus bonis per vniuersam Russiam, stationes habeant, precatur vniuersus exercitus.

Responsum Assensit haud grauatim Potocius propositis Chmielnicii conditionibus, dura enim
Potocii. castra Potocii vexabat fames. Trecenti pedites Germani illa nocte, pars, militari morbo,
pars, inedia consumti erant, pestis promiscue grassabatur. Hinc Potocius extremum veritus
naufragium, ne milite destitutus in Chmielnicianas iterum veniret manus et vincula,
quamcunque primo oblatam libenter amplecti constituit stationem, quod facere solent pe-
riti naucleri tempestatem fugientes. Vnde enim nouus miles? vnde procuretur annona in
hostili et inimica terra? Quidquid enim et a tergo, et a fronte, et a latere erat, hostile
fuit. Visum ergo Potocio ocius tribunum Polonum Zacwilichowski nomine, vna cum dele-
gato Cosacorum ad Chmielnicium mandare, qui bona regalia, et speciatim Braclauiam,
Vinniciam, Czernichouiamque a stationibus exciperet Cosacorum. Interim multiplices
Legati Cofa- praeparantur epulae quanquam in summa vulgarium militum egestate, quo scilicet ex Co-
sacorum con- sacorum animis, omnem de fame Polonorum eraderent conceptam suspicionem. Cum
uiuio exci- iam inter epulas essent ex occasione huius belli, Roman Kaleczyn, princeps huius legatio-
piontur a nis, liberius cum Potocio identidem agebat. Turcam defendistis Poloni, nobis excursio-
Potocio. nes in Thraciam excitatis munitionibus interdixistis: merito nunc poenas luat insolens
Cosacorum vestra respublica, quae se ipsam hoc ciuili bello multifariis confecit modis. Vel nunc
exprobratio saltem permittite Thraciae debellare tyrannum, Christiani nominis hostem. Annuentibus
Polonis. Polonis, Roman ab epulis summe contentus discessit. Responsum Chmielnicii illo instan-
ti ad se missum, palam in secretiori consilio, Potocio commissariisque lecturus. Duos cor-
rigendos articulos in iis literis Roman delegato transmiserat. Chmielnicius priori nempe
Potocii assenserat postulato, tempore tamen circumscripto, scilicet Polonus miles ad pro-
ximas calendas Decembris Braclauensi ac Czernichouensi abstineret palatinatibus. Deinde
Czyrkassy ac Borowicz, bonis reipublicae, quae tunc aduitalitio modo a rege obtinuerat
Potocius, Chmielnicio cederet.

Iniquissimae reuera conditiones, quas si acceptassent Poloni, victores declarassent
Cosacos, victos Polonos. Priori tamen conditioni assensum est, limitando tempus vno
mense minus, nempe ad calendas Nouembris. Secundum quod attingeret punctum, se de
bonis regalibus, absque regio et reipublicae expresse consensu disponere non posse sciret
Chmielnicius. His parumper vtrinque iactatis, ille aestus ac veluti procellae vis quae-
dam, poni coepit. Nam Chmielnicius, dubium cuiusnam instinctu, certe boni angeli
ductu, quid demum in rempublicam peccauisset, hic primum aduertens, Lempiczki, tri-
bunum Polonum, in suis castris hucusque detentum ire ad Potocium iubet, eique nuntia-
re, se paratum, si id per Potocium liceret, eundem praesente ac spectante toto Polono
exercitu, venerari, nec non Radiuilum, Kalinouium, aliosque proceres visitare, consti-
tuisse: insuper propria in persona iuramento confirmare ista suorum Cosacorum foedera,
modo Potocius reciproce duos obsides viros illustres Zaporouiano tantillo tempore concre-
deret exercitui.

Chmielni- Annuit Potocius tam submissae Chmielnicii reuerentiae, nihilque moratus,
cius ipsemet duos obsides Cosacis transmittit, MARCYM SOBIESKI, Crasnostauiensem gubernatorem
in persona et CHRISTOPHORVM POTOCKI subdapiferum magni ducatus Lituaniae, omnia vicif-
colloquium sim iureiurando promittens Chmielnicio, quae ad eius spectabant securitatem.
Potocii ex-
petit.
Annuit Po-
tocius
Chmielnicii
postulato.
Cosaci indi-
gnantur
Chmielni-
cio collo-

Tum vero primarii Cosacorum indignari paulatim Chmielnicio coeperunt, rati
infra maiestatem Chmielnicii fore, si vltro victor, ad pedes procideret victorum. Ille
vero concordiam saepius reiterando tribunis, totos viros iussit in medium proferri, pro-
digique

digique veterrimum adustum vinum, multoque epityro praecipuos Cosacos excipiens, reliquos in excubias partiri et stationes obire iussit, se brevi adfuturum pollicitus. Ita pa-
 1651
 catis utique suorum animis pleno madentibus mero, postquam remulentis somnus ir-
 repserat, Wychowski secretorum suorum particeps secum assumpto, comitante eundem
 Zacwilichowski veterano tribuno Polono, ad castra Polonorum progreditur Chmielnicius,
 quae medio circiter inde distabant milliari.

Mirum dictu, quanta sui fiducia, quanto et animo castra ingressus Chmielnicius, tabernaculum quoque imperatorium intrauerit Potocii, ibi vero orare misericordiam, non sine profusis lacrimis coepit. Cui Potocius haud cunctabundus respondit: Pridem se con-
 rumetiam, quam iniuste ab ipso ad Corfunum acceperat, Deo, religioni et patriae deu-
 uisse, vindictam nunquam repetiturum, sancte iurare, cum coelitus accidisse videatur haec
 mea labe ac totius gentis elades. Satis esse, si tu iuramenti tui praestandi memor, qua
 fide, qua opera tua, admissum grauissimum in rempublicam diluas crimen. Dein ducem
 Radiuilum aliosque proceres, vnumquemque suo ordine veneratus est. Ventum tandem
 ad pacta foedera, quae praeconem prope stantem recitare iussit Potocius, quibus praeteri-
 torum obliuio, turbamque venia Russiae populis tribuebatur. Assensit omnibus Chmiel-
 nicius, vnicum addens, si Cyrkassi et Borowieze vltro sibi cederet Potocius: Quod ubi
 multis rationibus fieri non posse absque regio diplomate ac totius nobilitatis consensu illi
 ostensum est, tandem et ille a proposito supersevit. Tunc demum subscripti articuli,
 iureiurando ab utrinque roborantur, quo facto Chmielnicius Potocius ad praeparatas
 inuitat epulas. Aderant et plerique Polonorum optimates.

Chmielni-
 cius Polono-
 rum ingre-
 ditur castra.
 Eiusdem ad
 Potocium
 verba et re-
 sponsum Po-
 tocii.
 Pacta sub-
 scribit
 Chmielni-
 cius Poto-
 ciusque.

LIBRI III. CAPVT IX

SYNOPSIS

*Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo sermones. Minae illius in Valachiae princi-
 pem. Radiuili responsum. Poloni struunt insidias Chmielnicio, quas ille
 illudit praepropero discessu suo. Chmielnicius discedens filio Potocii phalera-
 tum transmittit equum, ac per Wychowski hesternam excusat crapulam. Rex
 Polonus Borussia inuifit. Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, re-
 gis Poloniae germanae sororis. Metus Polonorum de Tartaris. Potocii ad
 regem literae. Kisielii laus et encomium. Moritur Nicolaus Potocki. Eius
 vitae compendium.*

Cum iam inter vespendum essent Chmielnicius contracta fronte Radiuilum intuitus. Equid sibi vellet in castris Polonorum eius celsitudinis praesentia? interrogat, re-
 spondente Radiuilo, se cum exercitu Litvano ad domandos rebelles venisse Cosacos,
 vna et foedifragum Chmielnicius. Cui ille: at maiores, inquit, Celsitudinis vestrae, nun-
 quam Zaporouianum lacescebant exercitum! Deinde occasione Valachici belli paulo rusticis
 verbis in Radiuilum debacchari coepit multa minitatus Valachiae principi. Cur illius filio
 promissam sobolem despondere nolle? valeat ille opulenta gaza, ego potentia: habeat immen-
 sos thesauros, ego immensas hominum myriades, quibus fretus eripiam, vel ex sinu patris promif-
 sam filiam: diripiam eius superbam gazam, profligabo foedifragum principem. Haec ille inter
 medios scyphos, vultu turbato animoque, identidem repetebat. Nemini dubium erat, quin haec
 infernalis bestia Radiuilum principem, tanquam principis Valachiae generum, immediate petere
 videbatur, neque vero impune hoc illi cessisset, nisi princeps tunc patriae tantillam con-
 cessisset iniuriam. Hinc ad procacia helluonis verba nihil aliud respondit, quam ut sciret
 Chmielnicius, paratum esse ad omnia quaeque aduersa Valachiae principis pectus, non illi
 deesse populos, non consilia, quibus Chmielnicio resistere valeat. Interea ad solemnes
 epulas accesserunt foecundi calices, quibus continebantur regis salus, aliorumque primorum.
 Hos calices comitabantur reboantia in utriusque castris tormenta, tum et longo ordine
 dispo-

Chmielnici
 inter epulas
 cum Radiui-
 lo sermones.

Minae in
 Valachiae
 principem.

Radiuili re-
 sponsum.

1651 dispositi ad hilaritatem tibicines, tum singuli singulos suo ordine exciperent haustus. Obseruandum est, non nisi ad solius regis nomen detecto capite stetisse Chmielnicius, dum interea singuli singula pocula Chmielnicio propinant. Ita factum quis crederet! Magnus Poloni strenuus procerum Poloniae contemptus. Interea dum Poloni remulenti varios de Chmielnicio tollendo miscerent sermones: ille veritus sui fatale prandium, remulento similis, sed ad omnia attentissimus, actis gratiis Potocio, verso in vespem die ad castra suorum equo conscenso digreditur. Discedenti superbe phaleratum Thracium equum largitur Potocius, cui ille, ad quid ista, inquit, prodigalitas vestri Potocii, mene ille equo donat, cui ego trecentos dare paratus! nihilominus gratias habeo, ut duci, ut imperatori, ut amico.

Chmielnicius discedens filio Potocii phaleratum transmittit equum, ac per Wichowski hesternam excusat remulenti-
Sequenti die summo mane, antequam mouerent exercitus, Wichowski, supremum ministrum consiliariumque suum, Chmielnicius ad Potocium expedit. Summa legationis haec fuit: Potocio valedicebat Chmielnicius, eiusque filio, gubernatori Camenecensi, phaleratum Turcicum reciproce transmiserat equum. Addidit, orare Chmielnicius, ut hesternam remulenti-
am suam Potocius una cum Radiuilo excusarent. Cui princeps Radiuilo: nihil me mouet, inquit, hesternam Chmielnicii crapula, paratus semper eminens et cominus, nisi infra dignitatem meam esset, cum illo congregari. Eiusdem promittit, eiusdemque animi norit esse Valachiae principem, parentem optimum.

Eo modo exacti sunt Russiae finibus Tartari, Poloniaeque regno iam tertio vindicata libertas. Ita sub aerumnarum aquis, demersa iterum effloruit palma. Inde in varias milites redire stationes, Potocio Poloniam, Radiuilo Lituaniam, vicinamque Valachiam et Chmielnicio citeriorem repetente cum Cosacis Vkrainam. Actae quoque sunt in utrisque castris pro pace conclusa ac stabilita Deo exercituum solennes gratiarum actiones.

Rex Polonus Borussiae inu-
Iisdem diebus, dum haec in Russia aguntur, Rex per aeris intemperiem, Var-
savia una cum coniuge regina in Borussia secundo Vistula flumine delatus, Thorunium, Gedanum, Marienburgum, Elbingam, aliaque loca regalis Borussiae inu-
iserat, ubique exceptus magna pompa et laetis passim vocibus a nobilitate Borussiae ciuibusque. Breui tamen, ibidem commoratus, inclinante octobri mense regiam iterum sedem, Var-
savi-
am, repetit.

Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae sororis.
Nec multo post adest tristis ex Germania nuntius, qui regi de obitu tetulit sororis ANNAE CATHARINAE CONSTANTIAE, collocatae ante annos nouem in matrimonium principi palatino Rheni Neoburgico, PHILIPPO WILHELMO, Wolfgangi Wilhelmi filio primogenito. Sterilis illa annorum nouem et tringinta, Coloniae Agrippinae, nona Octobris huius anni, catarrho extincta. Piissima princeps, ac paulo post regio apparatu more ducum, serenissimae domus Bauaricae Düsseldorfii tumultuata est. Eius gaze ingentis pretii, quae duorum millionum thalerorum imperialium excedebat summam, in Germaniam asportata, nunquam amplius in Polonia comparuit, summo cum dolore Polonorum.

Falsa fama de Tartaris.
Sparsa quoque fama paulo post volabat per ora Polonorum, quasi ISLAN GERET, Tartarorum Chanus, germanum suum, Nuradin Soltan, nec non Szefer Kazy Aga, Soltan Kazy Aga, et alios Agas, Beios, Mursas, cum quadraginta hominum millibus mense octobri in Poloniam ad Chmielnicius mandasset. Sed haec figmenta fuisse paulo post constitit, quanquam non deerant copiae literarum Chani, quas ego apud me retineo. Quin imo ipse Potocius meticulosus senex decima quarta ex statione Bielopolensi regi expresse in haec verba scribit:

Potocii ad regem literae.
Aduenisse Chmielnicio Tartaricas suppetias post ista foedera una cum germano Chani, cuius auxilio certo certius hic rebellis vel Maiestatis Vestrae iterum infestabit ditio-
nes, vel certe vicinum aggredietur principatum. Ad extremum quanquam in neutra pecabit foedera, Tartarosque redire iusserit, at hi latrones saltem redeundo more gentis suae praedas agent. Quos an persequi, an tolerare reipublicae expediat a regia maiestate opperior mandata. Haec quam vana fuerint, tempus aperuit. Nam Chmielnicius post scriptas aliquot Potocio literas, nihil amplius hostile voluebat animo, nempe ubi palatinum Kiiouiensem, Polonorum armorum obsidem habuit in Russia. Is enim iam valedixerat aulae et mili-

militiae, ac ea pacis occasione Bohusianam in vltiorem secesserat Russiam. Nec latebat Chmielniciū quanta Kisieliū auctoritate pollebat in Polono senatu. Cuius quot verba, Kisieliū laus 1651
tot arcana notabant sapientiores, plane vt hic vnus toti illi senatui praecepta gubernandi et et enco-
republicam administrandi illa tempestate dare potuisset. Magnus reuera minister, qui si mium,
non in libero regno sub alio vixisset monarcha, alter euasisset Richielius. Sed in republica,
vbi quot optimates, tot reguli, hi omnes rempublicam constituunt ac pro arbitrio regunt,
quis sensus viro ad omnia excelsa et ardua quaeque, sed in minori familia nato. Nunquam
dixit, quod non ita euenit, nunquam bene euenit, quod sine eius factum fuit consilio. Sed
de tanto heroe fufius suo postea loco. Interea Rex comitia Poloniae generalia in annum
sequentem millesimum sexcentefimum quinquagesimum secundum ordinibus Poloniae regni
et magni ducatus Lituaniae, ad diem vigesimam tertiam Ianuarii indixit. Quo fere tem-
pore fati legem impleuit NICOLAUS a Potock POTOCKI, supremus regni Poloniae bello-
rum minister. Longa illi per varios casus militia, experientia et sagacitas, quanta magnum
imperatorem decent. Aduersa passim fortuna. Primis armorum rudimentis sub Carolo
Chodkiewicz, viro immortalis et plane ad aeternitatem nato, supremo vtriusque gentis
Poloniae et Lituaniae ad Chocinum imperatore, meruerat. Sigismundo III, Vladislao IV,
et Ioan. Casimiro, Poloniae regibus per omnia fidus. Ad extremum sumto christiano
viatico, summae pietatis sensu excessit. Vir animi ingens, rebus consultandis maturus,
gerendis prosperus, sed infelix.

Moritur Ni-
colaus Po-
tocius.
Eius vitae
compen-
dium.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER QVARTVS.

LIBRI IV. CAPVT I

SYNOPSIS

Puncta et postulata palatinatum Poloniae. Litis Radzieiuianae origo. Radzieiuius Varsouiam venit. Factum atrox in vrbe regia Radzieiui iussu. Radzieiuius in ius vocatur. Decretum mareschalcae contra Radzieiuium. Radzieiuius ad supplicium toto regno quaeritur. Radzieiuii literae ad nobilitatem. Literae securitatis Radzieiui datae a palatino Craconiensi. Radzieiuius Poloniae valedicit.

Ante exitum huius anni millesimi sexcentefimi quinquagesimi primi, comitiola prouinciarum in variis palatinatibus, sex ante generalem ordinum conuentum haberi solita hebdomadis, celebrabantur, quorum haec praecipua capita:

Puncta et
postulata pa-
latinatuum
Poloniae.

I. Commendabat equestris ordo regi totique senatui bene emeritos milites.

II. Claua supremi bellorum ministri non amplius esset aduitalitia, vt haftenus. Arbitrium conferendi penes regem esset, more Gallis, Hispanis Germanisque vsitato.

III. Bella offensua ne Rex promoueret.

A a

IV. Viginti

1652

IV. Viginti millium exercitum conscribendum in casum ingruentis periculi, concesserat equestris ordo. Plura his addita, quae studio ego omitto, ne exteris pariant risum.

Origo litis
Radzieiui-
nae.

Radziei-
uius Var-
saviae venit.

Factum
atrox in vr-
be regia Rad-
zieiuii
iussu.

Radziei-
uius in ius
vocatur.

Exeunte anno orta est lis, maritum inter et uxorem, HIERONYMVM RADZIE-
IEWSKI, Vicecancellarium regni, et ANNAM SLVSCZANKA defuncti Marechalci viduam
confortem, quam paulo ante, vt dixi, in thori vitaeque sociam duxerat Radzieiuius.
Origo litis, aliquae nugae principio intercesserant, tandem ventum ad seria, dum mali-
gna mulier negotium serio promouet. Naeta siquidem gratiam principis, apud quem asy-
lum tunc procurauerat, fidem inuenit. Hinc malorum omnium fomes et origo bellique
in tempus externi, summa speciosa occasio. Multis quidem modis fanaticam mulierem ad
pristinum amorem satagebat reducere Radzieiuius. Sed illa inuisa marito, inimica Rad-
zieiuiano nomini, nullos amores, nulla admittebat oblectamenta, quaeque apud concor-
des vincula caritatis, apud infensam mulierem incitamenta irarum, fuere. Tantum enim
in posterum haec immanis tygris conceperat virus aduersus maritum, vt nihil nisi de ma-
rito eiusque agitare fati. Adhibuit centurionem ad tutelam, militem ad sui praesidium,
quanquam in coenobio diuae Clarae sacrarum virginum secura satis viueret. Documento
in posterum omnibus maritis et argumento, vxor irascens. Quanquam non ignoro eam
rem, vario tunc hominum sermone, fuisse disceptatam, hodieque in aulis optimatum, ac
politicorum confessibus, passim agitari. Radzieiuius vbi nullam spem pelliciendi foemi-
nam amoribus, bona quoque, vxoris iussu, milite occupari vider, ratus processisse iam vl-
tra terminos irarum lymphaticam mulierem, militum amicorumque subitam manum et
ipse legit. Pudor inde et misratio Radzieiuii. Nam in publicum emanauerant foedi-
tate squalentes in eum articuli, ad nuntii apostolici tribunal, materia scilicet diuortii suffi-
cienter transmissa, quam tota deinde legit, et stupuit Polonia. Accendebat vesanam mu-
lierem Tyssenhausen quidam principis familiaris, proca lingua et miscere coetus aulica
dicacitate edoctus iuuenis, contumacia deinde et odiis in Radzieiuium palam hostis. Huic
accessit germanus frater magni ducatus Lituaniae thesaurarius, qui e Lituania Varsauiam
ad moestam accurrerat sororem. Nec multo post adulta iam hyeme initio comitiorum
Radzieiuius Varsauiam venit, numerosa Mozouiae stipatus nobilitate, inuitatus ad regi-
nam, venerabundus accessit, cuius opera regis et vxoris odia aliquando cessatura sibi polli-
cebatur. Interea callida mulier palatium ad viftulae ripam situm, quondam defuncti ma-
riti expensis exstructum, denso milite vallat. Curiam quoque ad vallum sitam, peditum
phalangi germani fratris insidere iubet. Ita vbique materiam rixarum irarumque obicie-
bat Radzieiuii, cuius famuli curiam, ab eius occupatam fratre, repetere conantes, clam
concubia nocte, districtis gladiis inuadunt, obuios caedunt, prostratos verberibus multant.
Tum conuulsos totoque laniatos corpore, ac quosdam exanimis, ante vallum victores
proiciunt. Clamor deinde atrocissimus oriebatur, qui ad aures vsque peruenerat regis,
beneficio noctis. Luce demum, postquam dux et miles et causa et facta noscebantur, ac-
citus ad regem Marechalceus, Lucas de Bnin Opalinski citare Radzieiuium ad suum impe-
rat tribunal. Tum fatalem exaggerant noctem, graue quaerebantur admissum crimen, si-
mul quantum dedecoris adierit maiestas regia, comitiorumque securitas, facunde misere-
tur. Attonito Marechalco et in re tam graui plenaque periculi stupente, superuenit can-
cellarius et priuatim et publice Radzieiuii hostis. Is non ad tribunal regium, sed ad
Marechalci officium talia spectare referebat, scilicet penes quem in aula regia ius gladii
esset. Cur principi popularia in se cumulare odia. Assensit rex consilio cancellarii, ne-
que mora Lucae de Bnin Opalinski, aulae marechalco imperat, Radzieiuium in ius voca-
ret eique per regni instigatorem crimen laesae maiestatis intentaret. Nempe qui ausu plus
quam temerario, ad latus regium, vim aliis inferre praesumerit, talibusque instructum
mandatis e regia dimittit. Marechalceus gratiam regis hoc facto sibi pollicitus Radziei-
uium per instigatorem regni Daniele Zytikiewicz ad tribunal suum vocat. Ad haec Rad-
zieiuius primum subridere, deinde vbi audit regem de consilii sententia sibi minas inten-
tare, Varsauia Petricouiam vbi regni tribunalis alterna sedes est⁴⁵⁾, digreditur. Vix dif-
cellerat

45) Nempe supremum regni tribunal, causas cum
ciues tum criminales, in secunda et vltima in-
stantia PETRICOVIAE iudicat omnes maiores

Poloniae, incipiendo die lunae post festum S.
Francisci, hoc est die septima Octobris, vbi ma-
reschalceus eligitur, deputatque iuramentum

cellerat, cum ecce eodem die, eadem hora, poena infamiae incenturiatis regni comitiis in Radzieuium lata est. Promulgatum Marechalcale contra vicecancellarium decretum, in haec concepta verba: „Quandoquidem ex inquisitionibus liquet, illustrissimam vicecancellariam regni, et fratrem ipsius thesaurarium M. D. Lituaniae non promeruisse poenas criminales, idcirco decernitur super ipsis sessio turris per spatium vnus anni et sex septimanarum, iudicio praeter ea per duo millia florenorum exsoluent. Quoniam vero ex iisdem inquisitionibus constat, illustriss. vicecancellarium regni modo guerrico curiam inuasisse et aliquos occidisse. Ideo iudicium S. R. Maiestatis marechalcale mediante senatus consulto adinuenit, eundem poenas incurrisse criminales, videlicet poenam colli. Cui poenae quandoquidem se subtraxit, condemnatur in lucro poenarum, legum videlicet, infamiae et proscriptionis de regno Poloniae et additur ministerialis generalis ad publicandum,, Neque mora ipse Radzieuius toto regno quaerebatur, ad supplicium vt infamis, vt perduellis. Amicis eiusque familiaribus regio nomine imperatum, defererent violatorem regiae maiestatis Radzieuium, ni seueriora expectare mallent principis iussa. Factum est ad nutum regium, et fere vna hora, ne dicam momento, tota illa aulicorum turba euauit, tanquam puluis et umbra fuissent. Sensit tum primum nuditatem suam Radzieuius, vbi se ab amicis domesticis ac ministris vidit derelictum. Vnde tutiora secutus, postquam aliquot diebus Petricouiae, occultus in monasterio fratrum praedicatorum delituisse: neque ibi sibi promittens securitatem, fama enim spargebat, immisos in illum fuisse percussores, clam illo ipso noctis concubio, cum tanta res cunctationem non ferret, paucis salutatis conscendit equum, duobus libertis ac tertio nobili secum vna assumtis, a quibus tamen fidelitatis prius extorsit iuramentum. Itum in conceptum diu a se iter, ad Dominicum ducem Zaslauiensem, palatinum Cracouiensem, Vieuiorkam recta se coniicit. Antequam autem Petricouia pedem efferret, ordinibus regni Varfauiiae congregatis in hunc modum scribit:

1652

Decretum
marechalcale
contra
Radzieuium.Radzieuius
ad supplicium
toto regno
quaeritur.

Illustrissimi ac excellentissimi domini, fratres obseruandissimi. Magna mole inuidiae ab aemulis oppressus, qualem nullus vnquam ciuis in hac patria expertus est, certe mihi literae ad afflicto par nullus vnquam exiit, fidem Quiritum imploro, et ad vos tanquam ad vniuersam libertatis nostrae asylum, manum oculosque testes attollens in coelum, sanguine frater, dignitate collega apello. Equidem afflicto et pene exanimi difficile est verba reperire, cum non detur liberis lacrimis deslere casus. Obtestor patriam, quae mihi testis, testis illa nox vtinam fuisset nouissima, in mea aula, mea in aede, publica securitate fretus, in oculis regiae maiestatis, Domini mei clementissimi, rebus meis spoliatus, ac propriis debellatus armis, adhuc per adinventiones humanas, tali decreto ad extremum condemnatus sum, quale in libera republica, hominum nequaquam fert memoria. Absque delatore ego criminaliter iudicatus, pars altera ciuilitate in speciem tantum. Addita caedes, quae non comparuit, obiectum crimen laesae maiestatis, quod non fuit eius fori, nec eius subsellii. Interim ego omnibus spoliatus et capitis minor pro hoste patriae deputatus sum. Si prodicionis in patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, luam poenas tanti sceleris, si condigne merui. Sin autem maleuolorum in me premor conspiratione, per amorem patriae consulite legibus, porrigite afflicto dexteram atque afflicto et emerito ex angustiis eripite ciuem. Suffragamini apud clementissimam regiam maiestatem, ne ad interitum perdat fidum subditum ac humilem famulum. Expergiscimini fratres obseruandissimi proximus dum paries ardet, et mementote eadem vos aliquando mansura, quae mihi nunc violenter euenere. Vnde inter publicas causas, meam quoque, haud priuatam dixerim, proponite aduersitatem. Vellem equidem publica voce in praesentia venerari confesum illustrissimarum ac excellentissimarum dominationum vestrarum, nisi me aliquot causae tribunalis hucusque hic detinerent. Interim me ipsum, et oppressam in me innocentiam libertatemque, amori et

A a 2

fidei

praestant, finiendo die saturni ante diem dominicum palmarum. Idem, praefes, marechalculus et deputati, causas minoris Poloniae iudicant LVBLINI, incipiendo die lunae post festum paschatis. Praefes est ecclesiasticus, marechalculus saecularis, deputati seu assessores sunt et ecclesiastici et saeculares, hi ex senatorio atque equestri maxime ordine, illi ex variis reuerendis capitulis electi. Deputatorum saecularium numerus LI, si omnia comitiola pro eligendis de-

putatis cum effectu celebrarentur. Quia autem semper varia comitiola contradictione interueniente sine electione finiuntur deputatorum, numerus assessorum sapremi regni tribunalis raro vltra triginta ascendit, computatis et ecclesiasticis et saecularibus. Supremum tribunal magni ducatus Lituaniae, Vilnae et Nouogroecii ius dicit. Singulis annis de nouo Marechalci et deputati eliguntur.

1652 fidei vestrae fraternae diligentissime commendo. Petricouiae vigesima tertia Ianuarii, millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo. Ob signatis literis diu secum expendit, cuius fidei legationem hanc concederet. Neminem habebat cuius consilio vteretur, ab omnibus desertus, tandem notae fidei famulo has literas deferendas Varlauiam tradit. Addit mandata, ubi, inquit, Varlauiam attigeris, sequenti die ordinum mareschalco has literas trade, meque Petricouiae responsum expectaturum affirma. Dimisso famulo, illa ipsa nocte, ut superius innui, citatis equis Vieuiorkam ad ducem Zaslauensem perrexit Radzieiuius, ubi salutato duce, salutata eius coniuge cognata, non ultro gemitus tenens, deslebat fortunas suas, se nunquam ope, consilio, manu violasse fidem, nunquam regem remque publicam Polonorum offendisse, et tamen sub nimium eheu! credulo principe hanc publicam quaestio- nis infamiam commeruisse! Egone, inquit, inter inimicorum manus et ludibria funestissi- mo exitu, grata illis cadam victima? Si proditiōis in patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, tanta crimina proprio ego eluam sanguine. Porrexerat deinde duci codicillos, quos ante aliquot dies ad ordines Varlauiam miserat, adiecit, securitatis suae causa rogare enixe ducem, ut iuxta Polonae gentis morem receptum, literas securita- tis, quas Treugas vocant, eidem qua palatinus Cracouiensis concederet. Annuit dux affli- cto cognato, neque mora literas illi securitatis extradi curauit, quarum hic tenor:

Vladislaus Dominicus, Dux Ostrog et Zaslav, Comes in Tarnow, palatinus Cracouiensis, Luceoriensis Robcicensis etc. gubernator.

Significamus his literis nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum pu- blicae libertatis intersit, ut vnusquisque ciuium, ac praesertim insignis in republica prae- eminentiae vir in pace conseruatur, neue indignatione aliqua maiestatis supremae, in dis- crimen vitae ac fortunarum deueniat. Proinde nos habentes compertum illustrissimo at- que excellentissimo HIERONYMO in Radzieiowice RADZIEIOWSKI, procancellario regni, Lomzensi, Varecensi, Koziencensi, Solecensi, Bielscensi, Kamionacensi etc. gu- bernatori, ex occasione certarum offensarum sacrae regiae maiestatis periculum imminere, illumque insuper absentem et inscium, processu quodam inusitato in iudicio illustris ac ma- gnifici mareschalci curiae regni innodatum, et poenis quibusdam infamiae et aliis crimi- nalibus aggrauatum esse, ita ut his obstantibus de se iustitiam dicere, et gratiam sacrae regiae maiestatis quaerere nequeat, nisi auctoritate nostra palatinali, cui id per leges regni impositum, subleuetur, eidem illustrissimo et excellentissimo procancellario regni, illiusque vniuersae familiae, literas securitatis, ad spatium duorum mensium adhaerendo legibus, Treugas nuncupatas 46) damus et concedimus, illumque vna cum bonis eius in fidem no- stram recipimus, ita ut ille sub beneficio literarum nostrarum libere et tuto vbique verse- tur, innocentiam suam in his, in quibus se grauatum sentit, in iudicio tribunalitio demon- stre, de processuque eo et poenis super illo obtentis et de malo obtento agat, experiatur, suamque innocentiam ibidem prosequatur. Interim gratiae regiae maiestatis reconciliari curet, eo tamen praecustodito, ut idem illustrissimus et excellentissimus procancellarius regni hisce literis nostris ad sui, bonorumque ac officii defensionem vratur et non abutatur, se- que pacate gerat, nemini damna inferat, easque literas nostras publicari et ad acta quae- uis porrigi quantocius curet, et iis vbique se tueatur, fide publica ad praemissa median- te. Datae Wiewiorcae, solita residentia nostra die 27 mensis Ianuarii, anno Domini 1652.

Radziei-
uius Polo-
niae valedi-
cit.

Hisce literis obtentis Radzieiuius, condito testamento, non expectato ab ordini- bus responso Poloniae valedixerat. Egit quantocius vecordem fama, qua vulgatum fuit, contemtui habitas ab ordinibus regni Radzieiuii fuisse literas. Volitabatque per Austriam et Sueciam, arma in Polonos, arma in regem poscens neque probis temperabat, ut in eius patet manifestatione, quem ego in tempore memorabo.

LIBRI

46) Treuga vel treuca, treua, treuia etc. est scri- ptio regalis vel securitas, vnde treugare sedare, pacificare. Baldo l. i. D. de pactis: Treuga securitas praestita rebus et personis, discordia non- dum finita. Vox barbara vulgo a Germanico treu, vel treuve deducitur vide glossarium ad scriptor. med. et infim. latinit.

Haec literae securitatis treugae dictae, atque

ab palatinis, Poloniae senatoribus, ipsorum no- mine datae, iam Radzieiuii temporibus in du- bium vocatae fuere. Nostris temporibus iam plane obsoletae, et si forte darentur, nullius vlus, cum nunc nemo, nisi serenissimus rex, vel regni cancellarii, regis nomine, securitatis literas exarare, regniue sigillo munire iubeant.



LIBRI IV. CAPVT II

SYNOPSIS

Nascitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus, et breui post extinguitur. Sermo de Poloniae principibus. Rex dignitates distribuit. Radzieieuius condemnatur vt perduellis. Sermo de Radzieieuius. Minae a Radzieieuianis affectis contra regem in vulgus sparsae. Nobilitas commouetur contra regem occasione Radzieieuii. Zamoyscii oratio ad regem. Palatini Pofnaniensis ad regem literae. Rex quid palatini respondet literis. Milites quoque contra regem commouentur. Responsum a rege militibus datum.

Eiusdem anni initio, nempe calendis Ianuarii nascitur princeps Poloniae media die, illi 1652
cognomentum Caroli Ludouici inditum, breue solatium, nempe qui mensis subse- Nascitur
quentis die vigesima fatis concessit candens et florens lilium. Clament et dicant alii, Poloniae
magni periculi rem esse, in libera republica principem nasci, in Polonia certe maioris, prin- princeps Ca.
cipem mori, experientia docet. Hinc enim et despectus oritur in regem, qui liberos reli- rolus Ludo.
cturus est nullos, scilicet sui in rempublicam amoris, testes et obsides. Et optimatibus in uicus et bre-
regem peccare facilius licet. Nam quis ille erit, qui decessoris iniurias vindictum ibit? ui post ex-
Hinc fieri potest, si rex natura generosus, factionibus adhaec praeualidus, opibusque prae- tinguitur.

Interea rex officia regni variis in hunc modum distribuit. Castellaniatum Craco- Rex digni-
uiensem primam, post regiam, dignitatem, STANISLAO WARSZYCKI, terrarum Maso- tates distri-
viae palatino contulit. Palatinatum vero Masouiae ALBERTO WESSEL, Rozanensi, Ma- buit.
kouienfi et Tykocinenfi gubernatori. Sunt, qui affirmant, oblatam fuisse Radzieieuius
castellaniatum Cracouiensem, hac pacta conditione, vt vicecancellarii cederet munere, addita
praeter ea et Lublinensis gubernatio, quae nouem aureorum excedit millia certi prouentus,
quae omnia vni vicecancellariatus muneri ille posthabuit, quo deinde priuatus exiit ad
vitae tempora. Rex non acceptatam a Radzieieuius, vt fama tulit, praefecturam Lublinen-
sem, STANISLAO WITOWSKI, Sendomiriensi confert Castellano. Barensem quoque
BOGVSLAO RADVILO, Vistensem Archimareschalco regni, GEORGIO comiti in Wis-
nicz generali Cracouiensi: Ostrensem BOGVSLAO comiti in Leszno, supremo regni the-
saurario. Bona quoque regalia Radzieieuii, ea tunc occasione, varias in partes et familias
abiere. Reginae praefectura cessit Lomzensis. Mlezonow vero ciuitas, vna cum adia-
centibus oppidis, quam iure feudi primo a ducibus Masouiae, deinde ab ipsis Poloniae re-
gibus, ab annis fere CC Radzieieuiana obtinuerat familia, tum instigator regni Danieli
Zytkiewicz velut in praedam cesserant. Multa praeter ea et alia regia bona variis concessa
sunt, sed ego ad praesentia, a quibus tantillum digressus sum, redeo comitia.

Rex distributis in hunc modum initio comitorum officiis, diu pensatae feuerita-
tis consilium tandem exequi statuit in Radzieieuium, eumque vt perduellem damnatum offi-
cio vicecancellariatus priuat. Neque mora secreto prius habito senatorum consilio, no- Radzieie-
uum vicecancellarium dixit, STEPHANVM de Pilca KORYCINSKI, Oswiecimensem, Oyco- uius con-
uiensem atque Volbramensem praefectum praeter spem, citra opinionem. Spem enim vt perduel- demnatur
lis.
omnem amputabat inaudita in regno Polono vicecancellarii demotio. Opinione autem et
calculis omnium, si talis accidisset casus, debebatur haec dignitas Stanislae Kobierzycki,
Gedanensi Castellano, viro literatissimo, ac bonarum artium maecenati munificentissimo.
Tum primum fremitus audiri coepit inter equestrem ordinem, aliis regias, aliis Radzieie- Sermo de
tianas tuentibus partes. Qui regis tuebantur partes, bene factum, aiebant, cum homine Radzieieuius.
nimis elato, popularibusque studiis peruerse instructo, regique vel ideo graui et molesto.
Alii acre in eo suspectabant ingenium, fluxam fidem, scito ac subdolo sermone, nec non
in rebus euertendis admirabili quadam, hucusque sub felici Vladislao vsus felicitate, nec

1652 non indefesso in omni ambitu labore. Obiiciebant praeter ea, ingentibus inimicitiis illum fuisse infamem, industriam eius similem Catilinae, qua peruerse usus, odio publico, equestrem ordinem ab innocuo alienauit principe. Nec deerant, qui vni Radzieiuius, turpem Polonorum Pilaucensem fugam adscribere. Abalienationem quoque militum ordinumque, a rege ad Beresteciam illius fuisse moliminis, aliqui tunc iureiurando fatebantur. Haec illi. Contra qui Radzieiuias tuebantur partes: Radzieiuium eius fuisse, aiebant, sanguinis, eiusque in regno praerogatiuae ac clientelae, ut contemni non debuerit. Iter aulae medium semper illum tenuisse, omniaque et fortunam et famam et fidem ad extremum retinuisse. Immensae facultates, animus generosus, industria et felicitas in rebus gerendis monstrant, quantus et qualis fuerit. Ingentibus quoque inimicitiis superstes, visus est qualis esset futurus, subiectum regnantibus vtilissimum: traxisset procul dubio popularibus studiis in partes principis, ut alter Minseius, vicecancellarius regni sub Sigismundo III, multorum ducum et fere totius nobilitatis alienatum a principe animum. Quanto fauore polluerit equestris ordinis, tribunalitia luculenter subscribunt miracula. Haec et tanta in regem et rempublicam cum habuerit tantus vir merita, cur inaudita poena, sine comitiis, inconsulto equestri ordine, absque omnium scitu iudicatus et condemnatus sit? Nec deerant minae, excessisse nunc quidem Radzieiuium, sed cum fulmine breui possit redire. Haec illi, qui a Radzieiuius stabant. Ita varii tunc de Radzieiuius varios spargebant sermones, quidam eum infamabant, quidam palam ad sidera coram principe euehebant.

Minae a Radzieiuius affecit contra regem in vulgus sparsae.

Nobilitas commouetur contra regem occasione Radzieiuii. Zamoyseii oratio ad regem.

Vna tamen omnibus Polonis vox fuit, subuerteret potius iura rex, quam custodes eorum amoueret. Imo paulo vehementius, quam necesse erat, Alexander Zamoyski, gladiifer Siradiensis, ordinum tunc Mareschalcus, mentione iniecta, de Radzieiuius, ante regium thronum totumque augustum senatum, in haec verba prorupit: Meminerit maiestas Vestra in Polona republica et apud Polonos legem non regem imperare: Radzieiuium non vindico ut infamem, aut oppressam in eo tueor innocentiam, libertatemque Poloniam. Audax reuera sermo, insolens oratio, violenta et temeraria verba, coram rege, coram senatu.

Palatini Pofnaniensis ad regem literae.

Excanduit rex, miratus se caedi ab eo, quem nunquam laeserat, et proritari, quem nunquam offenderat; memor innatae sibi Jagellonum Austriacorumque clementiae, incautum voto suo hominem, reumque maiestatis, exemplo magni principis absoluit, quem nihilominus prudens senatus damnandum in se suscepit, documento posteris. Amari a se regem, regiamque dignitatem non odisse. Supplicii tormentique loco, ultra tortorem eius conscientiam, satis visum est optimatibus ipsique regi, si errorem agnoscens palam deprecaretur culpam Zamoyseius, uti factum est subsequenti die. Zamoyseii temeraria, ut tunc multi putabant, verba, subsequuta sunt iisdem diebus Christophori de Brin Opalinski, Pofnaniensis palatini, maiorisque Poloniae primarii senatoris perplexae, ac miro politicorum artificio concinnae ad regem scriptae literae. Iis quaestus est, paucorum inuidia, ac quorundam aulicorum scelere, labefactari suam integritatem, violari libertatem in se Poloniam, coerceri vota senatoria, eoque iam redactam rempublicam, ut potius serua, regumque suorum mancipium esset quam libera, attonito orbe vniuerso. Olim gloriabamur neminem Polonum fuisse, qui non esset liber, nunc contra, se ad aulam regiamque maiestatem, ut Rocossianorum 47) ducem, ut pacatae reipublicae conuulsorem, ut motus ciuilis buccinatorem, ut maioris Poloniae nobilitatis antesignanum delatum esse. Adeo, quisquis ad libertatem, leges patrias proclamat, apud maiestatem vestram illico pro rebeli et perduelle audit. Optarem equidem aeternis temporibus proscriptam esse in nostro regno secessionem

47) Rocossiani appellantur illi in Polonia nobiles, qui, licet alligati obsequio principis, relicto eo, ad communem concurrentis nobilitatis coetum poenis grauioribus obligantur, ut ait PIASECIVS in Chron. p. 69. Hoc vero nomen ROKOSZ, petum est ab Hungaris, ut scribit STANISLAUS LVBIENSKI in vita Matthiae Pstroconii, episcopi Vladislauensis et regni cancellarii p. 423. Nam Hungari conuentus suos

ita appellarunt a villa quadam eis Pestum, ubi in patentibus campis conuenire solebant, teste Varsenicio lib. I de opt. statu libertatis p. 70. Vite Hartknochium de republica Polonica edit. Lips. p. 882. Quam multa mala seditiones sic dictae Rocossianae reipublicae Poloniae intulere, historia testatur. In lingua Polona nunc verbum ROKOSZ, rebellionem et tumultum significat.

nem optimatum, equestrisque ordinis a rege suo, sed haec felicitas voueri potest patriae, non expectari. Vider equestris ordo laniatum totum reipublicae corpus, conuulsas leges, senatum auctoritate spoliatum, paupertatem populo imperatam, dissipatos Russiae optimates, nobilitatem bello exhaustam, pacem terra profligatam. Addo consummatum iam fuisse ad Berefteciam cum Cosacis bellum, nisi Maiestas Vestra, sanis nobilitatis conatibus auctoritatem suam regiam opposuisset. Haec et plura mala non ego solus, sed vniuersa ingemiscit Polonia, lamentatur equestris ordo, cecidisse libertatem et vna rempublicam. Proinde monere regem pro candore et conscientia sua, pro voto amantis patriam filii, ne rempublicam, cuius pater est, laceret ac pessumdet: quin imo illatum mortiferum eidem vulnus, qua arte qua consilio sanet. Haec summa palatini literarum.

1652

Rex peritissimus regnandi, omnia in tempus dissimulans, proprio palatini literis rescribit caractere. Se gratias habere pro impendentium malorum cautela, curaturum enixe in posterum, vt omnia e voto succedant reipublicae, equestrisque ordinis.

Rex quid
palatini re-
spondet li-
teris.

Addit merum pectori regio nuntius castrensis, turbarum tunc aliquid ab exercitu afferens. Nam mortuo Porocio muratus Kalinoui licentiam turbarum, et vt creditum, palatinus cognatus, exercitui ostendebat. Eadem enim et exercitus a rege petiit, quae et palatinus. Addidit infelicitatem regni sub rege Casimiro, cuius nomen infaustum semper extitit Polonis, angustias stipendii, duritiam belli, Vacantium sortes expetebant. Deinde tricena stipendia, dono sibi a rege ad Berefteciam promissa, ocus reddi, postulabant, nisi missos rex vellet milites vna et exercitum.

Ad haec: rex omnia exercitui pollicitus, Kalinoui supremo tunc bellorum ministro scribit. Diuideret copias exercitus trifariam, pars trans Borysthenem hybernaret, ad Lituaniae fines, pars altera ad confinia Chmielnicii, ipse cum robore exercitus, haud procul ab iis, mandata regis ordinumque expectaret. Exercitui omnia nomine regis sponderet, illorum partes tueri se velle in comitis, quae tunc nullo exitu celebrabantur. Ita factum. Kalinoui exercitum trifariam diuidit, quo diuiso et iurgia et clamores et praemia militum cessere in vanum.

Responsum
a rege militi-
bus datum.

LIBRI IV. CAPVT III

SYNOPSIS

Kisielii literae ad regem. Rex nobilitati literas Kisielii communicat. Quid ad haec ordines? Rex a toto culpatur senatu. Quid respondet ad obiecta. Ioannes Radiuilus comitia soluit. Moschorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Cosacis obtentam. Rex consulit senatum super literis Chmielnicii, suorum caedem exaggerantis. Cancellarii votum. Alii senatores voto subscribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio scribit. Chmielnicius commissionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Cosacorum respondent Poloni. Commissionis exitus nullus.

Interim consultanti per eos dies regi Kisielius significabat, turbari iterum res Russiae, Chmielnicius germanum Chani, Sultan Muradin cum triginta Tartarorum millibus in dies opperiri.

Kisielii lite-
rae ad re-
gem.

Multum tum sollicitudinis regi, transmissae Kisielii attulerunt literae. Quippe hyeme iam adulta Polonorum legiones, aliae in hyberna missae, quaedam iussu regio ultra Borysthenem progressae, tarde reuocari, si hostis adesset, poterant. Ergo ordinibus regni Rex nobili- literas Kisielii legendas tradit. Ad haec ordines inculcare regem, nobilitatem cunctatione ludificantem. Cosacos Tartarosque deleri potuisse ad Berefteciam et regem obstitisse conati- bus nobilitatis. Validum Polonorum exercitum, centum et amplius millium, in nihilum re- ductum. Ire regem ipsum debuisse iu citeriorem Russiam cum victore exercitu, cessuris

Kisielii com-
municat.
Quid ad haec
ordines.

1652 Rex a toto culpatur senatu. Quid respondet ad obiecta. haud dubio Cofacis, si principem vidissent. Immotus ad eos sermones rex, per priuatos et familiares dictis maleuolorum respondebat: Se promptum fuisse persequi victoriam, sed cur vltiori profectioni tota contradixit nobilitas? teste cancellario Lubomierscio, quorum fidem imploro et exquiro. Num mea defuit voluntas? num preces deerant? Incusate potius nobilitatem; vosque metipsum desides, et parum memores famae, et nominis Poloni. Ita mutuis diffidiis regem inter et optimates elabebatur tempus consulendi, ita hyems non saluberrimis, sed plerumque vanis absunta est et elusa ordinum altercantibus. Haud tamen trans Borysthenem vacante Polono milite ab armorum exercitio, quod exercitium tumultum ego potius dixerim. Nam res vltra iurgia paucorumque caedem non processit, exaggerante licet Chmielnicio vehementissime coram rege et republica suorum innotuam caedem, iisdem diebus patratam. Interea Ioannes dux Radiuilus, qui tunc praefens Varssauiae aderat, priuatam vlturus, vt solent procures, publice iniuriam, vel certe e palatini Posnaniensis voto, comitia per quendam familiarem Lituanum contradictorem soluit, eludens Polonorum imensos sumtus.

Moschorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Cofacis obtentam. Sub finem quoque Martii venere Varssauiam magni Moschouiae ducis legati, Georgius Alexewicz, Delga, Ruczka, ac Federo Wolkonski. Horum legationis summa fuit, gratulandi Polonis ad Bereffeciam de Cofacis obtentam victoriam. Quamquam haec sera Moschorum gratulatio, honesta in Polonum exercitum animaduersio fuit.

Rex consulit senatum suum per literis Chmielnicii caedem suorum exaggerantis. Solutis comitiis ac legatis Moschorum gratiis actis pro vicini principis congratulatione, rex senatusconsultum in ordinem legit, responsurus literis Chmielnicii suorum senatum suum Cofacorum caedem exaggerantis fluxamque insuper regiam incusantis fidem.

Variantibus senatorum sententiis cancellarius opportunum regi suggerit consilium. Artem Cofacorum arte eludendo Polona, dolumque dolo obiciens, commissionem cognoscendi criminis, regia maiestas literis ad Chmielnicum scriptis, parte ab vtraque declararet, nominatis insuper commissariis, interim iterato mandato militi Polono imperandum, ne furiae cedat Cofacorum vel latum vnguem, neue fortunatas Borysthenis deserat stationes, aut rei bene gerendae cum Cofacis omittat occasiones, breui auxiliarios affuturos socios, vna cum Kalinouio. Consilium cancellarii probauere caeteri senatores. Neque mora Chmielnicio cancellarius scribit: Dolere non minus regiam maiestatem, quam ipsam rempublicam, post ista foedera, sancitam fidem excitos nuper tumultus in vtroque exercitu, quorum feriam inquisitionem auctoresque criminis, palatinus Kijouiensis, vna cum Michaelae Ahlah, Hieronymo Zawilza, et Ioan. Machowski commissariis a rege et republica destinatis, inquirere. Monere praeter ea Chmielnicum, vt in violatores quoque pacis publicae, ac totius regni tranquillitatis hostes, Cofacos, si forte primi peccauere, exemplo palatini, ipse quoque animaduertere, turbatoresque puniat, ac in posterum saeuientes compefcat.

Chmielnicius commissio- nem acceptat Polonorum. Quae- ritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Cofacorum respondet Poloni. Commissio- nis exitus nullus. Neque Chmielnicius, semper fallere doctus, commissionem aspernatus est, cuius vicariam personam ibidem Antonius tribunus sustinuit. Eius autem commissionis exitus nullus, Chmielnicio, Polonos, de violata pace, de ruptis sancitis foederibus, de progressu exercitus trans Borysthenem, de inuasionem popularium ac desolatione omnium, incusante. Addidit Cofacorum legiones aliquot domi suae securas, incidisse in Polonorum trans Borysthenem errantia agmina, ac ex improviso pugnasse. Contra Poloni Chmielnicianos incusantes. Petita a Tartaris obiciebant auxilia, sollicitatos ad socia arma vicinos principes, missos Byzantium illorum legatos, connubia inscio rege et republica tentata, conuitia in regem, Polonosque palam iactata. Ita dum vtrique pars suorum reos conquirat, neutra inuenit, data tamen in speciem culpa Simoni cuidam tribuno Cofacorum, qui dum ab Antonio ad Chmielnicii appellat tribunal, ab eodem paulo post non modo, vt reus, absoluitur, sed, vt egregius miles, baltheo donatur. Hac arte illufum est Polonis commissariis, qui prolixis Antonio actis gratiis Varssauiam reuerfi sunt.

EX * X53 EX * X53

LIBRI IV. CAPVT IV

SYNOPSIS

Astrologi varia praedicunt mala Poloniae imminencia. Pestis Cracouiae maxima. Rex in Borussiam abire cogitat. Breuis de Borussia sermo. Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia. Quid ad haec Valachiae princeps? Chmielnicius dubio palatini Valachiae responso non contentus. Mittit in Valachiam armatum filium. Palatinus Valachiae regi Polono scribit. Valachiae principi respondet rex. Literae Chmielnicii ad Kalinouium. Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii. Kalinouius ad Battow castra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti. De castris Kalinouii Przyemscii sensus, aliorumque militum. Pertinacia Kalinouii. Referunt Kalinouio exploratores de aduentu hostili certiora. Prima pugna Tartaros et Polonos inter. Diffugiunt Tartari. Polonorum alacritas et animus. Timothei Chmielnicii aduentus.

Nec deerant huius anni principio decora Chaldaica vaticinantium ingenia, Nicolai Zorauii celeberrimi Cracouiensis academiae mathematici, ac Stephani Furmani, qui magnas hoc anno Polonae reipublicae praedixerant calamitates, cum coeli aspectus nihil mitius promitteret. Superiores planetae vna cum Sole et Mercurio in ariete concurrebant praelaga malorum sidera, ruinam stragemque haud dubiam Poloniae portendentia. Quae quidem dicta scriptaque, variis risui fuere, sed haec omnia vera postmodum fuisse tempus aperuit 48). Nam Cracouia vrbs Poloniae metropolis, fere illo ipso tempore peste afflata, toto biennio mansit infecta, adeo vt quos hostilis longinquos non absumsit gladius, mala Dea ad quadraginta circiter millia vtriusque sexus hominum secum duxerit in triumphum.

Absoluta in hunc modum, vt superius dixi, Cosacorum commissione videbatur Polonis aureum iterum rediisse saeculum, cum iam ad Fanum album cessisset ferreum. Eadem et rex ominabatur. Hinc iam non amplius de Marte cogitanti, in mentem regiam occurrebat Borussica lustrare arua. Est autem Borussia Germaniae portio perexigua, caeterum toto septentrione prouinciarum vberima, quae ante annos CCXLV, caesis ad Grunwaldum crucigerorum copiis, debellato Vlrico, magno eorum magistro cum trecentis commendatoribus, vt eorum temporum referunt annales, Vladislai primi Iagellonis Poloniae regis abhinc adorauit purpuram, quamuis reclamante Sigismundo Caesare, qui illam prouinciam Romano non Polono deberi affirmabat imperio. Sed de hac prouincia paulo inferius in tempore memorabo. Redeo ad regiam in Borussiam profectionem, cui dies nona Maii assignata erat. Ita dum rex totaque aula, Pruthenicae inhaeret amoenitati, Chmielnicius diu ante meditados hymenaeos cum Valachiae principis filia ROSANDA, id nomen puellae erat, palam pro filio suo Timotheo tractat per legatos, antiquissimo iam more principibus recepto. Audax et arduum videbatur principi Chmielnicii postulatum, cui minae quoque, vt armatum decebant, adiectae erant. Prudenti igitur Kutnarscii, sui familiaris, vsus consilio, legatis Chmielnicii spem dubiam facit, ad extremum

1652
Astrologi
varia praedi-
cunt mala
Poloniae
imminencia.

Pestis Cra-
couiae ma-
xima.

Rex in Bo-
russiam abi-
re cogitat.
Breuis de
Borussia ser-
mo.

Chmielni-
cius matri-
monium tra-
ctat pro filio
cum Vala-
chiae prin-
cipis filia.

48) Et nunc etiam prudentioribus risui esse debet ista astrologorum Zorauii Furmanique vaticinatio, qui imminentes Poloniae calamitates facillime praedicere potuerunt, statum Poloniae, non sidera, considerando. Rudauscio, qui in matheseos, astronomiae et physices ignorantia versabatur, eiusmodi quidem vaticinationibus imponi potuit, non autem emunctioris nasi eruditus. Si certa siderum coniunctio mala praefagire debeat, cur illo tempore ea tantum de Polonia et

non etiam de vicina Moschouia vel Hungaria fuit interpretata? Credo ego, istos astrologos considerando sidera, militem in iisdem depictum Polonum vidisse, quod omnino magnum fuit argumentum, siderum eam coniunctionem ad Poloniam tantum pertinere. Expertus ego non centies sum, qui iuuenis multum temporis nimium curiosus cum astrologia et chiromantia perdidit, me nugae didicisse.

1652
Quid ad
haec Vala-
chiae prin-
ceps.
Chmielni-
cius dubio
palatini re-
sponso non
contentus.
Mittit in
Valachiam
armatum fi-
lium.
Palatinus
Valachiae
regi Polo-
niae scribit.

Valachiae
principi re-
spondet rex.

Litterae
Chmielnicii
ad Kalino-
uium.

Quid Kali-
nouius ad li-
teras Chmiel-
nicii.
Kalinouius
ad Batow ca-
stra Polona
opponit
Chmielnicii
filio aduen-
tanti.
De castris
Kalinouii
Przyemski
sensus alio-
rumque mi-
litum.

mum illis aliquid certi extorquentibus, tantae molis negotium in sequentem differt annum, caufatus immaturam aetatem filiae suae, spe autem intra animum fretus, multa rebelli impedimenta interiectum iri, quae eius insanam refrenarent mentem. Sed Chmielnicius hanc ipsam moram, sui ludificationem dictitans, totus furiis agitatus in palatinum, ire in Valachiam armatum Timotheum filium suum ocus iubet vna cum Tartaris, quos haud ita pridem Karasbey dux, viginti in Russiam duxerat millia. Parentis mandata dicto citius exequitur filius pugnaturus alacriter pro thoro et sponfa, vel si arma votis eius non responderent, eandem saltem aucturus in Colchidem suam, Iasonis exemplo.

Nec fugiebat Valachiae principem, quantam molem malorum strueret illi omnium artifex Chmielnicius. Vnde haud mora Kalinouium ducem belli de imminente per Kutnar-seium edocet periculo. Regi quoque per eundem in haec verba, quae dolor expresserat, moestus ac totus desperatus scribit: Non fugere maiestatem serenissimam, quam ad pudentas sceptri mei conditiones ante duos circiter annos adegerit me Chmielnicius, maiestatis Vestrae rebellis. Eheu! nimium felix et insolens, nunc promissa repetit, filiamque senectutis meae vnicum solatium, dari filio suo Timotheo in coniugem petit, ni fecero mandatis eius satis, arma minitatur, iamque strepitum hostilium eius armorum exploratores mei mihi referunt, quorum dux et caput Timotheus cum Karabey Tartaro sunt. Hic nequam filius cum Tartaro assecla duce, haec praecipua in mandatis habet: me vivo, vel mortuo, ut habeat filiam meam, quam violenter mactato patre rapiat, dictitans suam seruam et mancipium esse, cuius scilicet patrem ante annos duos sicariis armis ad nefandum adegit connubium, stipulatamque fidem de principatu Valachiae, cuius fidei esset, postea se deliberaturum. Haec se significare pro sua in rempublicam fide, pro principis securitate, pro Polonorum voto, orareque eximie, ne liberum transitum in Valachiam permetteret, Cosacis foederatisque Tartaris Kalinouius. Imo videre sibi e republica expedire, adoriri transeuntes incautos nihilque timentes. Satis Cosacos peccasse in foedera Poloni regis, qui me sub alis degentem aquilae Poloniae iniusto bello laceessere non desinant: quasi vero non tangat corpus, peritissimus licet chirurgus, dum membrum ab eodem auellit. Haec summa litterarum Valachiae principis. Literis palatini respondit rex Poloniae: Vanum rumorem esse de Chmielnicio Valachiam inuadente vel occupante, quam prouinciam ipse nouit optime, Ottomanicis subesse fascibus, cuius ille patrocinium perquam auide expetit. Veriora referre Polonos exploratores, qui illam malorum nubem Poloniae regno imminere nuntiant, tantumque fidei adstruant, vel se ab itinere Borussiae iam iam abiturientem reuocarent. Has litteras in manus deuenisse Chmielnicii, ex eo constat, quod iisdem diebus exaratas ad Kalinouium misisset litteras in haec conceptas verba:

Chmielnicius Kalinouio, dux duci, Cosacus Polono, salutem dicit. Nolo latere Excellentiam Vestram, insolentem filium meum Timotheum, coacta aliquot millium manu, ad nuptias et hymenaeum Valachiae principis palatini filiae properare. Monere proinde Kalinouium, ut, si consulere rebus Polonis vellet, pedetentim Poloniam versus signa moueret, planum transitum Valachiam versus, quem Kalinouius infederat, relinquendo filio, qui iuuenili actus ferocia forte in Kalinouii capite, prima iaciet militaris fortunae suae fundamenta.

Risit Kalinouius fallacias Chmielnicii, inglorium reputans genti Polonae, sibi que vt imperatori, infami ac rebelli paruisse Cosaco. Igitur omissa cunctatione, congredi acie parat, viginti millium armatorum praesidio fretus. Deligit quoque locum Batow nuncupatum, arctis faucibus et a tergo sylua clausum. Hunc ipsum locum filio suo muniendum imperat. Imperatoris iussa exequitur filius, castrametatoris tunc functus officio. Eodem in loco castris Polonorum deligit planitiem tantae circumferentiae, vt vnus leucae excesserit magnitudinem, latitudinem. Interrogatus a Przyemski Germanicarum phalangum ductore, cur insolitae capacitatis castra metaretur? respondisse fertur, vt aduentantes hinc inde Polonorum copiae tuto et sine mora recipi possent. Constat multos tribunos reprobasse consilium ducis. Sed ille tanto constantior a proposito fatali nullatenus abduci potuit. Dum in illo immenso opere miles desudat, nunciatur Kalinouio, Cosacorum Tartarorumque innumeras conspici turmas, validumque a longe videri exercitum. Nubem conglobari dixisses, quae in Kalinouii rupta capite, summis periculis circumfudit rempublicam. Prima Iunii, erat sabbatum sanctissimae virginis sacrata dies, qua meridiem ante Tartaricae videri

videri coeptae sunt huc illuc oberrantes turmae. Hae vbi Polonorum conspexere castra, 1652
ocius velut in praedam ruere, Polonosque extra vallum euocare ad pugnam. Nec Polonus Pertinacia
miles renuit telum, Kalinouii iussu. Igitur extra vallum egressi Poloni, Tartaros illo die Kalinouii.
egere in fugam, praeunte tessera militari, MARIAE nomine, donec veritus insidias Kali- Explorato-
nouius, dum Polonus animose palantes persequitur, receptui canere iubet, talique ratione res Kalino-
ultra leucam persequentes ad castra sub vesperum rediere. Feliciora iam volebant animo uio referunt
Poloni milites, neque mora flagitare a Kalinouio sequentis diei praelium, cum aduentan- certiora de
tium Cosacorum copiis, quae in proximo resederunt eminentiore colle, tentaturi aleam aduentu ho-
belli cum nouo duce Chmielnicii filio. Kalinouius laudata illorum bellica virtute atque stili.
heroico nobilium animo, deliberaturum se respondit, dubius, quidnam de crastina die Prima pu-
statueret Deus. gna Polonos
et Tartaros
inter.

Ita haec dies sacrae virgini dicata, Polonis vt matrem colentibus, fausto quidem Diffugiunt
exitit omine, sed tali, quale naufragantes nautae concipere solent, viso Castoris Pollucis- Tartari.
que gemino fidere. Neque aliter accidit Polono exercitui. Die enim sequenti aderat Polonorum
Timotheus Chmielnicii filius, ducentis suorum, viginti vero Tartarorum stipatus milli- alacritas et
bus, ulturus, vt iactabat, Tartaris illatam pridie cladem. Recto igitur agmine mouet in animus.
Polonos, praemissis Tartaris, qui Kalinouium lacefferent, nolentesque pugnare cogerent. Timothei
Ipse pedetentim spoliis grauis Polonorum imminabat castris. Chmielnicii
aduentus.

LIBRI IV. CAPVT V

SYNOPSIS

*Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat. Milites Poloni exprobrant temerita-
tem Kalinouio. Aliquorum de Kalinouio secreta consilia. Militaris in ca-
stris Polonorum tumultus. Kalinouius sedare vult tumultum sed frustra.
Confert hac de re cum Przyemscio. Poloni cogitant de fuga. Resolutio Ka-
linouii. Germani Polonis inibent fugam, eorumque factum. Poloni in Ger-
manos inuehantur attonito hostili exercitu. Cosaci pariterque Tartari discor-
des aggrediuntur et ad internecionem delent secunda lunii die. Tartari sae-
uiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale prae-
mium occisi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyemski, Kalino-
uius, comes Sobieski capti, a Chmielnicio trucidantur. Singularis mors Przy-
emscii. Nuntius Varsoviae de clade Battouiensis. Quid ad haec Varsovia
et rex ipse. Nobilitas tota turbatur. Regis ad nobilitatem literae, et edictum.*

Kalinouius vbi tot centena hostium millia effusa in conspectum vider, Polonis vallo
egredi seueriori imperat mandato. Aduolant interim pernicibus equis Harpyae
Tartari, Polonosque extra vallum et castra ad pugnam euocant, ad talia surdos.
Interea Chmielnicius Cosacorum quoque promouerat castra, eademque in proximo locat, Chmielni-
a patre, ad quem ocius cursorem dimiserat, expectaturus mandata, quid facto opus, et cius de Polo-
num vindicanda sit Tartarorum socialis iniuria? Poloni insperata agrestium territi multi- nis inuaden-
tudine, haud mora heroicos illos demittunt animos, plerique Kalinouium incusantes, cur dis deliberat
passus hostili oclusisset transeunti exercitui, cum impar esset viribus? Extremae dementiae Milites Po-
esse certare cum eo, a quo Te posse superari experientia docuit. Aut quare propugnacu- loni expro-
lum vicinum non eligit? Vbi tuto cum exercitu consistere potuisset. Haec primo murmu- brant teme-
re, deinde clamoribus passim in Kalinouium iactata sunt. Nec deerant barbarum aeoli, qui linouio. ritate Ka-
Kalinouium vinctum Tartaris extradere censebant, eiusque capite placare sibi graues Tarta- Aliquorum
ros, alio a Chmielnicio destinatos. Res plena periculi defertur Kalinouio, qui nouitate rei de Kalino-
attonitus, milites cogit in concionem, verba dicturus aliquot, sed miles verba Kalinouii fa- uio secreta
stidire, equos ad fugam aptare maluit, quam eius tunc obtemperare mandatis. Igitur consilia.
vbi videt, rem haud procul seditione militari abesse, quod Polonis in aduersis solenne esse,

1652 experientia Czeezorensis docuit a. 1619 sub Stanislao Zolkieuo felici armorum duce, mili-
 Militaris in- res ad concionem iterum vocans, in haec verba, quae dolor et pudor ei suggererat, loqui-
 castris Polo- tur: Quenam tandem vos agit vesania, fratres et commilitones mei millies carissimi, ante
 norum tu- praelium vos subducitis, me ducem vestrumque fratrem ac comilitonem violare satagitis.
 multus. Scitote me pridem hanc canitiem coelo deuouisse, si meo sanguine vestra scelera expiare
 Kalinouius poteritis. Agite, sim Curtius ego, sim patriae victima, mihi cadendum, vobis vincendum
 sedare vult restat. His dictis a Polonis ad Germanorum transit phalanges, qui duce Sigismundo Przy-
 tumultum, iemski, rei tormentariae, post defunctum Arciszeuium, praefecto, notario campestri, ali-
 sed frustra quot excedebant millia, rei nouitatem relaturus Przyiemscio, quem haud fugiebant dicta
 Confert hac et facta. Tali ratione imperator Polonus, Polonis in castris, sanguine suo altaria Deum
 de re cum vix non commaculauit, cui hostilis Tartaricus pepercerat mucro. Vix Germanorum in-
 Przyiemscio trauserat ordines Kalinouius, cum illico a filio nuntiatum patri, Polonos toto animo circum-
 Poloni cogi- spicere fugam, iamque paratos imminentem operiri noctem. Indignatus Kalinouius im-
 tant de fuga perat Germano militi, obuensis in amicos et socios Polonos vterentur armis, eoque
 modo ex pauidis, facerent fortes et generosos. Vbi nullam, inquit, videbunt spem
 euadendi, mutabunt procul dubio turpis fugae consilium, et ex necessitate reassumtis
 viribus fortius dimicabunt. Ita factum: densissimam globorum nubem, terrori po-
 tius quam caedibus aptiorem immittunt in Polonos Germani, tanta Polonorum con-
 sternatione, ut ne hiscere quidem tunc auderet Polonus miles, vix moueri loco, vix
 promere semimortua verba, sciscitari inter se causam, mirari factum insolens, indignari,
 irasci, iurare, tandem repetitis Germanorum ictibus admoniti declaratae fugae, relinquen-
 dorum peditum hosti in victimam, versi in rabiem, ne inulti caderent in Germanos ver-
 tunt habenas innoxio ausu, Cosaco Tartaroque spectante attonito exercitu, qui iam immi-
 nentem veriti noctem constituerant nequaquam Polonum adoriri exercitum, siue id metus
 noctis, siue insidiae ab hoste expresserant. Duae adhuc horae diei supererant, cum Co-
 saci pari- faci a transfugis de Polonorum Germanorumque edocti discordiis, res enim iam ad iustam
 terque Tar- procefferat indignationem et bilem vtrisque, opportunitate temporis vli, veriti etiam ne
 tati dif- nox, discordes redderet amicos, saniori vli consilio, vtrosque a fronte, a tergo, a lateribus
 cordes ag- toto aggrediuntur impetu. Nec difficile fuit delere discordes, quos vndique aggressi ad in-
 grediuntur ternecionem vnus horae spatio, quis crederet, male conuenientes, praeter spem, citra
 et ad inter- votum deleuerunt, paucissimis exceptis, qui postea hosti triumpho fuere. Ad viginti
 necionem millia Polonorum et Germanorum, in hoc ad Battouiam loco cecidisse constat. Neque
 delent, die enim capere, aut venundare, quod Tartaris commercium est, sed caedes, patibula, cruces,
 2 Iunii. Tartari sae- ignes, tanquam supplicium reddituri ad praeceptam interim vltionem festinabant. Ipse
 uiunt in Po- lonos capti- Kalinouius, tertio a loco pugnae dissito lapide, dum suauius huc illuc in nemore oberrat,
 uos, gregarii Tartari militis telo concidit. Die subsequenti mortui caput Chmielnicio defertur,
 Kalinouius qui praemii ergo Tartarum militem aureo nummo donauit. Tali igitur ratione deletus est
 occiditur a ad Battouiam, Polonorum pariterque Germanorum exercitus. Tamque vili pretio caput
 Tartaro. Kalinouii Chmielnicius mercatus est, quod alias summo Ioui par, reliquos saepe conte-
 Quale prae- mnebat deos, tanquam minutos. Przyiemscius, Kalinouius filius generalis, Marcus comes
 mium occi- Sobieski, Crasnostauiensis gubernator, viui in conspectum adducti Chmielnicii, crudeli
 si Kalinouii ferro carnificis suas supposuere ceruices. Przyiemscius vero dum vehementius Chmielniciu
 aufert Tar- obiurgat effusi sanguinis Christiani, minutissimis ictibus crudeliter peremptus est, ut per
 tarsus a Chmielni- singula membra moreretur. Adeo vno puncto temporis saepe maximarum rerum vertun-
 cio, tur momenta. En hic in Polonis, aliquot horulae, quantam attulerunt mutationem! Opti-
 Przyiem- me Seneca: *momento*, inquit, *vertitur mare, eodemque in loco, ubi luserunt nauigia, ab-*
 scius Kali- *forbentur*. Magnae quoque arbores vna hora extirpantur. Scio varios historicos de Barto-
 nouius, co- uienfi praelio varia scripturos, nam et ego varias habeo apud me relationes. Sed hanc quam
 mes Sob- scripsi, magis veritati consonam hic apposui, quam habeo ex literis episcopi Cracouiensis,
 ieski capti aChmielni- Seueriae ducis, ad ducis Ostrowiensis coniugem, iisdem diebus Iunii scriptis.
 cio truci-
 dati.

Nuntius
 Varfauiac
 de clade Bat-
 touienfi.
 Quid ad
 haec Varfa-
 uia, et rex
 ipse.

Paulo post Varfauiam celer aduolat nuntius de clade Battouienfi regi significans.
 Perculit sic moestus nuntius regium pectus, totamque adeo affixit Varfauiam, ut plerique
 iterum Varfauia abiecta Gedanum nauigare cogitauerint, imo aliquos, a portu iam iam sol-
 uere paratos regium seuerius reuocauit mandatum. Sed nec post edictum, Varfauiensium
 quieuerat mens, in horas ambigua. Praeparabantur summo studio naues, iamque praepa-
 ratae medio in flumine fluctuabant in anchoris, vela daturae, vbi opus esset. Haec Var-
 fauiensium tunc facies erat. Neque minus nobilitas turbabatur. Quo enim robori resi-
 sterent

sterent hosti, tot millium superbo, victoriisque tumido et insolenti. Iam actum esse de republica, si in eius viscera pergeret hostis. Vnde omnes desperabundi cernebantur. Alii non bellum, nec praelium, sed montes, specus et antra vicinae Hungariae, alii Silesiam, alii Austriam voluentes animo. Auxerunt in immensum populi nobiliumque lacrimas leetae regis literae, quibus per desperatam si quando salutem patriae, per carissima eiusdem pignora, per omnia sacra, nobilitatem sparsam per agros et tuguriola, ut infectae aurae polcebat tempus, ad generalem euocabat expeditionem (pospolite Ruszenie, Polonice, Latine modum communem appellant) ultimum ac desperatum morientis patriae remedium. Locum quoque decreuerat PIOTROWIN denominatum, miraculo resuscitati Petri militis, a diuo Stanislao episcopo Cracouiensi, regnante Boleslao audace, per celebrem, medium Cracouiam inter et Lublinum. Non ausus ultra progredi, quod ipsum eo magis, populo ac ordini equestri, terrori fuit. Adiecit in iisdem literis, quarum exemplar aliquot chartarum legitur, deliberaturos se eodem in loco, de ulteriori belli ratione, et si hostis permitteret, comitia ibidem in facie totius reipublicae se celebraturum promisit. Quo etiam in loco quondam Boleslaus audax anno Christi MLXXVII celebrauerat.

1652
Nobilitas
turbatur.
Regis ad no-
bilitatem li-
terae et edi-
ctum.

LIBRI IV. CAPVT VI

SYNOPSIS

Chmielnicius legatos ad Polonum Regem mittit, factum filii excusantes. Eiusdem ad Russos et Cosacos literae excusantes, ac relatio deleti Poloni exercitus. Captiui omnes Poloni a Chmielnicio trucidantur. Chmielnicius filium cum exercitu reuocat in Valachiam properantem. Timor et suspicio Chmielnicii de Polono exercitu. Chmielnicius Camenecum obsidet. Fidem Camenecensium literis labefactare satagit. Responsum Camenecensium Chmielnicio. Chmielnicius excauescit. Wychouiuius a parente ad filium mittitur ut eius moderetur consilia. Valachia applaudit victori Chmielnicio. Chmielnicius in Valachiam cogitat. Tartari Chmielnicio offensi ob non expugnatum Camenecum. Tartarorum spes ac deinde in Chmielnicium minae ac odia. Poloniae comitia Viazdouiae. Rex lecto affixus decumbit. Summa comitiorum Poloniae.

His mandatis regiis obtemperatura nobilitas, iam sensim ad designatum coeperat conuenire locum, sed postea nouis regiis reuocata literis Varlauiam ad comitia perrexerat. Nam Chmielnicius ubi inaudit, feliciter prima belli exordia cessisse filio, errorem excusaturus legatos Varlauiam misit, deprecatus veniam delicti, si quod commiserat in ultro volentes perire. Addidit literas ad vicinae Ucrainae oppida, ne terrerentur, inaudito Polono deleti exercitu. Factum eiusmodi accidisse: Filio Timotheo, ad promissum Valachiae principis connubium tendenti, una cum sociis Tartaris, Kalinouium cum Polono, pariterque Germano milite infedisse viam, qua iter in Valachiam ducebat. Se pro data reipublicae Poloniae fide, monuisse literis ante Kalinouium ferocem, recederet, ruitosque passus ac itinera relinqueret transeunti exercitui Cosaco Tartaroque, ni seueriora experiri veller. Risit ille monita mea, quae non vana fuisse, nunc tempus edocet. Subsequentum itaque praelium et mox clades Polonorum, uti plerumque, Deo vindice, accidere solet latronibus ac piratis, viam et passus occludentibus. Haec in speciem ille, ad facilius incautos decipiendos. Nam reuera alia et longe diuersa animo volutabat. Polonos siquidem omnes captiuos numerato pretio redemerat a Tartaris, eosque redemptos, ut victimas, exquisitissimis suppliciis excarnificare mandauerat. Optime dictitans, olere occisos Polonos equites. Quae omnia patris nefanda mandata fidelissime tyrannus filius exequutus est. Hac peracta Tragoedia Valachiam versus signa mouere imperat ad AMYMONEM suam. Iamque eius fidei exercitus pars ad Iampol, pars ad Mohilouiam Borysthenem traicere parabant, cum ecce redire in Russiam iussus, paternis reuocatur mandatis una cum exercitu. Forte tunc illi retulerunt dimissi exploratores, Lituani exercitum duce Ioanne Radiuilo

1652
in Vala-
chiam pro-
peranti.
Timor et
suspicio
Chmielnicii
de Polono
exercitu.

Chmielni-
cius fidem
Camenec-
cum obli-
det.

coniungi exercitui Polono, qui trans Borysthenem hybernauerat, et tunc ad castra Kalinouii deleta pederentim procedebat. Sed audita Kalinouii clade, illico exercitui Polono, quem obuium fortuna dederat, associatur, ita ut infra decem dies, viginti quinque millium iustum exercitum Polonorum Lituorumque videret Russia. Accessit et alius Chmielnicio timor. Subuerebatur enim ne ex improviso ulturus Kalinouianam cladem suique contem- tum, rex cum lecta nobilitatis manu, armatus moueret, inueniretque domum Chmielnicii vacuam, dum hospes filius eius lustraret alienam. De Valachiae quoque principis certus affinitate ipsos hymenaeos in aliud commodius et opportunius distulit tempus. Reuocato in hunc modum filio Camenecense propugnaculum omnibus hostibus hucusque imper- uium, in extremis finibus Podoliae situm, et quod Osmanus Turcarum imperator opus so- lius Dei affirmabat, Cosacorum viribus insperate irrumpere, vel si dolus non procederet, obsidione cingere arctiori, filio imperat. Nutum patris exequitur filius, Camenecense pro- pugnaculum arctissima cingit obsidione, quam duarum hebdomadum protraxit spatio, nul- lis tamen insultibus ausus est fortunam experiri, siue quod sola fame, taedioque ac despera- tis Polonorum animis, Camenecum expugnare posse crediderat, vastatis circumquaque vi- cinis pagis et oppidis ad Germanicas leucas viginti in circuitu, siue quod desperauerat, hu- manis se posse allequi viribus, quod Osmanus diuinis aiebat vincendum manibus. Hinc si forte inglorius discederet, amissis Cosacorum ea in expugnatione praecipuis, quae eius laus in exercitu, quis paternus amor, suorum fauor, quae gloria apud externos. Ferunt lite- ras quoque paternas eidem ad Camenecum consistenti redditas fuisse, quibus monebat ado- lescentem, ne nimium iuuenum fortunae fideret. Camenecum quod obsideat bene esse. Vnicum caue, inquit, fili, ne Cosacorum abutaris sanguine. De se ipso adiecit nihil, nisi quod ad Corsunum castra metatus sit. Miserat eidem quoque codicillos, ad ciues Came- necenses scriptos, quorum haec summa:

Chmielni-
cius fidem
Camenec-
ensium li-
teris labefa-
scere lata-
git.

Consuli, proconsuli, scabinis, ciuibus totique communitati, ciuitatis et propugnaculi Camenecensis, vna cum toto Zaporouiano exercitu salutem. Quic- quid monarchis, caeterisque principibus contingat, totum id Deo ordinante, et permittente fieri, quotidiana docet experientia. Hinc Dei omnipotentis factum esse crederent, Kalinouii deletum exercitum, quem non manus Cosacorum, sed fortis dextera Dei deleuit ac perdidit paucis exceptis, qui Camenecensi caueae se incluserunt. Hos filius meus, ut sibi insensos hostes ac inimicos perfe- quitur. Eoque consilio Camenecum obsidet, ut eos habere possit, quos inimi- cos nouit. Monere proinde ut fidos et amicos vicinos, consulerent potius illi rebus suis, ciuitatem armato filio ingredi permetterent, aut eius hostes propu- gnaculo pellerent, ita illos posse optata libertata gaudere, sub alis victoris exer- citus Cosacorum.

His literis Chmielnicius sperabat posse aliquid a ciuibus obtinere. Hinc ocius exa- ratas filio transmiserat, quas ille vni captiuorum tradit, qui vix in toto Cosaco Tartaro- que repertus fuerat exercitu, beneficio cuiusdam seruatus Tartari. Addidit mandata, ut responsum illico referat, hoc pacto plena illum donare libertate. Lectae itaque a ciuibus Chmielnicii literae, Potocio, Lanckoronio aliisque praesentibus, redditumque in hunc mo- dum Chmielnicio illico responsum:

Responsum
Camenec-
ensium
Chmielni-
cio.

Bogdano Chmielnicio Zaporouienfis exercitus duci, totique Cosacorum exercitui, ciues et communitas regiaie vrbis Camenecensis salutem. Fatemur vni- uersi, te impium Nicanorem esse, excidio ultimo referuatum Poloniae, et nihil illi veteri Iudaeorum flagello absimilem. Nam et tu, vero catholico dogmate imbutos, a patriis et Dei reuocas legibus, templa Dei viui contaminas, innocuum profundis christianorum sanguinem, summo cum Turcarum, tuorumque fidissi- morum Scytharum applausu. Sed memineris in manu eiusdem Dei esse affligere et afflictos erigere, percutere et sanare percussos. Scimus te in armorum con- fidere robore, tuorumque ferocia, sed neque te lateat, nos, vniuersumque re- gnum

gnum Poloniae in omnipotente quoque confidere Deo, qui potest et venientes aduersum nos, et vniuersum mundum vno nutu delere. Cameneci d. 17. Junii 1652. 1652

Chmielnicius se contemni ratus, ira vecors, vtpote qui sibi videbatur iam fluctibus maris imperare, iamque montium altitudines in statera appendere, supra modum victoria elatus, Camenecum extremis suorum viribus adoriri constituerat, nisi feroci iuueni sa-
niora parentis obstitissent monita, quae tunc in tempore eidem furenti Vychouius attulerat. Wychouius a parente ad
Secreta nimis illa, quam vulgari possent, fuere, nisi tempus edocuisset, nimiam potentiam filium mitti-
orienti, capto propugnaculo, suspectam fore, rimentis. Hinc filio forte tunc de expu- tur ut eius
gnatione propugnaculi cogitanti, amatorium vulnus e principis Valachiae voto parens in- moderetur
diderat, facta mentione maturandi hymenaei cum principis filia, cuius nomine vina, cae- consilia,
teraque necessaria eidem vicina tunc subministrabat Valachia. Neque filius renuerat paren- Valachia ap-
tis vota, amatorio transfixus telo, cui iam impar prohibendo erat, magis quoque abhinc plaudit vi-
de maturando hymenaeo, quam de obsidendo cogitabat propugnaculo. Substitit tamen ctori
vltra ciuium votum, Polonorumque spem, siue adhuc terrore sui credebat, fideles rei- Chmielni-
publicae ciues posse ad deditionem flecti, si ostentis e longinquo iarmis, magis elementia, Chmielni-
quam vindicta in illos vteretur: Siue verius, suam ille deperibat Rosandam in vicina Va- cius in Vala-
lachia, cui frequentiora e proximo mittebat suspiria, dum illius in vicinia pascebatur aura. chiam cogi-
tato.
Octo itaque dierum exacta periodo, receptui canere iussit Chmielnicius ex Actaeone ver-
sus in ceruum ob Dianam Valachiae. Quem ego a Cameneco abeuntem non sequar prius in
bello classica canentem, quam in epithalamio triumphantem.

Cameneensis soluta obsidio, quantum gaudii Polono regi vniuersoque regno, tan- Tartari
tum Turcis Tartarisque attulit luctus. Crediderant enim Tartari, posse mutata Polonorum Chmielni-
fortuna, Cosacorum ope, Chmielnicii auspiciis, facile propugnaculo potiri, quod Karakussi audacia cio offensi
Osmani vires, Abassi Bassae potentia, expugnare non poterat. Gloriam quoque apud orien- ob non ex-
tes hinc aucupabantur barbari, solumque Poloniae certo certius occupaturos se iactabant, pugnatum
si Cameneco potiantur, quem locum Europae portam appellare consueuerunt orientis re- Camene-
ges, quo, si quando potirentur, gestare sese e cingulo clauas Europae dictitant. Templum cum.
quoque in honorem Mahometi, si victores extitissent, ex Poloniae spoliis vouerant ibidem. Tartaro-
Sed res contra accidit. Hinc sociorum odia in Chmielniciu, hinc fremitus audiri coepit, rum spes, ac
quasi dolo cum illis egisset is, qui illorum robore hucusque triumphauerat. Addunt aliam, deinde in
quoque tunc Chmielniciu inter Tartaros inuenisse offensionis materiam. Chmielni-
Duplices enim, cium minae
easque contradictorias, vno eodemque tempore, dederat literas, toto coelo distantes, Tar- ac odia,
tariis subditisque. Illis imperium in Russos promittebat, hos ad arma contra Tartaros, ut
Russiae hostes, euocabat. Quod ubi inaudiuere Tartari, versis habenis, onusti praeda
et auro in Tartariam mature abiungere, Chmielnicio minas intentantes, ad talia furdo. Quae
tamen suo tempore effectu haud caruerunt, ut in sequentibus referam.

Comitia interea ordinum, in ambigua regis valerudine, Viazdouiiae suburbano Poloniae co-
Varfauiae palatio inchoabantur, summa cum molestia malevalentis principis, quem lecto mitia Viaz-
affixum, in proximo conclau, spectauere procures, qui nec tunc quidem regis sui sacrae douiae.
pepercerunt valetudini, consueto clamore replentes omnia, graueolenti halitu vel ipsos Rex lecto af-
immortales enecantes. Ita integri mensis poenas sustinuit optimus princeps, quod nullus fixus de-
cumbit,
vnquam toleraret priuatorum 49). Summa autem horum comitiorum haec fuit:

Dd 2

I. Hostis

49) Quantum mutata in melius nostra tempora!
Regni procures nunc regem suum amantissimum indulgentissimumque tanta colunt veneratione ac submissione, ut merito dicas, nullum esse in Europa regem, cui tam multi procures, magni- que domini, summa cum pietate ad inferuend-
um, quam Poloniarum regi, praesto sint. Hoc etiam in gloriam gentis Polonae dicendum, nul- lam esse nationem, quae reges tanto, quanto Polonia amore et pietate suos prosequatur. Ve

rissime dixit ADAMVS KONARSCIVS, episco- pus Polnaniensis ad HENRICVM Poloniae re- gem electum: *confessus es in eo folio, quod non nouit hucusque nec veretur sicarium, in eo, in quo nunquam capiti confedere reges: Nec non SAMVEL SCHVRZFLEISCH in lineamentis Sar- maticis: comitari regem, ait de Polonis, in qua-
cunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro saeuisse in suos reges compertum. Po- loni seruatorum regum gloriam tulerant. Dissen-*

1652
Summa co-
mitioruma.

I. Hostis Poloniae declaratus Chmielnicius, contra quem miles ex Silesia, Prussia, Pomerania, Polonia, Masouia, colligatur, cuius numerus quinquaginta millium esto. Interim variis artibus a belli consilio abducendus est, per legatos, comitateque permulcendus Chmielnicius. Pro collectione contributiones agrariae decernuntur. Militi quantocius solutio fiat.

II. Tractatus cum Sueciae regno reassumatur Lubecae, commissarii iidem, qui antea.

III. Aliquot ad equestrem dignitatem, bene de republica meriti viri admittantur. Hos inter Ducis Saxoniae abnepos, ducissa Radiuila natus.

IV. Radzieieuius, vicecancellarius Poloniae, crimine perduellionis damnatur. Bona quoque eius fisco regio addicentur, ut spolia perduellis ciuis.

Reliqua minus ad historiam pertinentia lubens transeo, ne aliquibus videar narrare Siculis guerris vaniora. Ex occasione tamen Radzieieuii, ut criminis perduellionis notatus sit, fideliter referam.



LIBRI IV. CAPVT VII

SYNOPSIS

Manifestatio Radzieieuii contra regem et rempublicam Polonam.

Huius anni 1652 calendis Februarii, ut superius innui, Poloniae valedicens Radzieieuius, primo Viennam in Austriam ad augustum Caesarem, inde per Pomeraniam ad Königsmarchium Sueciae generalem, postremo Stokholmiam, regiam Sueciae, Königsmarchii suasu, sese contulerat, toto orbe asylum ac magnorum numinum protectionem, ut miser, ut exul, quaerens. Vbi, quid egerit, pater ex eius manifestatione. Referam concepta verba, qualia per id tempus vulgauit praelum:

Manifestatio
Radzieieuii
contrare-
gem et rem-
publicam
Polonam.

Manifestatio innocentiae illustrissimi ac excellentissimi Domini, Domini in Radzieiowice Radzieiewski, procancellarii regni Poloniae, Lomzensis, Bielscensis, Solecensis, Warrecensis, Koziencensis, Kamionecensis, capitanei, haeredis in Krylow. Haud sine ingentis fortis malignae admiratione prona ad suspicionem mortalium ingenia exilium meum prosequuntur. Plerisque enim, praecipue vero exteris nationibus, talem mihi poenam, pro insigni crimine ortam esse, interpretantibus, aut proditor patriae fuisse videor, aut inauditum crimen patrauisse. Quippe tantam honoris et bonorum iacturam, pro foedis et execrabilibus in patriam flagitiis decerni moris est. At ego conspiratione inimicorum et inuidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nullus apud tyrannum iudicem locus est, totius mundi, ipsorum denique aemulorum ac detractorum iudicium hac manifestatione appello, decernant, num digna pro fato meo reperta sit poena? Qua occasione, cuius instinctu et patrocinio, aut quo fine diffidia, ac demum diuortium inter me et consortem excitatum sit, minime opus est ad praesens recensere. Toti namque regno Poloniae patet id, et talia silentio regere taciturnitateque celare, et quae in Polonia extiterint, dolere satius est, quam exterarum nationum cognitioni tradere, regiminis inde turpitudine subsequente, aut cui fructui, atrox illius exempli memoria excitanda, sufficit talem effectum euenisse. Thesaurarius curiae magni ducatus Lituaniae, frater tunc consortis meae, illatis multis violentiis, variisque, tam mihi, quam famulis meis expilatis rebus

ziri quidem et obniti, indignarique insuper, saepe et edere irati animi signa, non rarum. Sed manus regum imbuere sanguine et insontes deponere ad necem generoso haecenus populo piaculum fuit.

Magna haec fides, gloria autem fide maior, pietas longe maxima. Vid. HARTKNOCH de rep. Polon. p. 880.

rebus, pro quibus non fuit iudicatus, curiam denique nostram cum consorte communem, ubi mei equi et famuli erant, aggressus est, et sepibus prorutis, effractis portis occupavit. Tum famuli, quibus ibidem accepti sunt equi, cupidine res suas recipiendi inducti, curiam quoque sine vlla violentia recipere voluerunt, et cum me incio ad curiam accessissent, praesidio ibi pedestris turmae, tum et vigiliis visis, explosisque contra se aliquot scloperis, sine violentiae illatione, sine vnus hominis caede reuersi. Hoc totum ciuitas Varšauensis testabitur. Quia vero offensus interim princeps, et me, quasi nimio libertatis zelo, nobilium seditionem in generali expeditione contra illum machinarer, et quasi exorbitantias contra illum scripserim, suspectans, occasionem ad me opprimendum idoneam quaesivit. Quamuis haec omnia falsa et aemulorum potius inuitamenta fuere, non longa tamen cunctatio ponitur, sed omnibus ad subuertendum me vsus artibus, ex hac occasione absentem et vllius criminis ignarum, grauissimo decreto condemnare imperauit, quale contra me statui nequibat. Ea namque est status equestris praerogatiua, vt iustitiae et necis super nobilem personam, tanto magis super praecipuum officialem regni, decernendae, non alterius iudicio, nisi tribunalitio, aut generalium regni comitiorum, subiiciatur. Non opus est pluribus, confirmandae eius rei causa, argumentis. Sufficiunt ipsae constitutiones et statuta regni. Nouas igitur, et nullis vnquam auditas temporibus, rabies instigatoris ad me opprimendum conquisiuit artes. Omissio enim eo, quod senatus-consulta nequeant quidquam in vim legis statuere, neque de capite eminentis in republica ciuis decernere, quod poenae supra meritum sint extensae. Non reperitur in toto legum volumine, eiusmodi lex quae potestati Mareschalci primum regni officialem, subiiciat iudicandum. Quia mareschalcalis iurisdictio in cureses tantum minores excessus extenditur, capitis vero iudicium non potest vsurpare ⁵⁰). Aut contemnendum illud est, quod praecipuus et principalis regni officialis, tanquam nocens, et nouissima exempla meritis, iniustissimo decreto sit condemnatus? Quod sine delatore ad instantiam instigatoris anonymi in contumaciam iudicatus? Praeter haec instigator non iuratus, persona plebeia, criminosa, qui optimi cuiusque criminatione et vsque valet, vt impudentia et nocendi vi, malis etiam praeemineat.

Scrutinia iuramentis non confirmata, vt moris est, plenipotentesque, qui sunt in decreto scripti, nulla defendendae causae licentia a me habita, temere se ingesserunt, et prout vnus illorum in facie iudicii tribunalitii ingenue falsus est, quod coactiua potestate ad id, vt responderet, sit adductus. Iamque sunt ideo legitime conuicti, vnde decretum illud in contumaciam censi debet. Ingens sane praenominati decreti defectus, quod instigator iussus cum sex testibus genere nobilibus me conuincere, qui hominibus ex fece plebis ad iuramentum accitis, decreto satisfecerint. O capitis nobilis vilem aestimationem!

Iniquitas autem et discrepantia decreti, manibus ipsis palpabilis est, quod vna eademque propositione, altera pars ciuilitate, altera, ego videlicet, criminaliter sim conuictus. Ex vna eademque propositione, illi principalitas, id est origo facinoris absorbetur. Ea namque verba in thesaurarium et meam consortem scripta reperimus: *Primi promiserunt suam malitiam, procancellarius autem malitiae recensitae aemulus reputatur.* Vnde licet praesertim criminis principalitas tantum, hoc est excitatae per thesaurarium et consortem meam flammæ, aemulatio in me redundet tamen grauiori poena, contra omne fas et naturam iuris, conprincipalis illis, qui interfuere. Nunquid illud memorem, quod, nisi illis qui interfuere, nemini credibile est, decretum aliquoties reformatum, et longo temporis spatio, ad requisitionem meam non fuisse extraditum, ea tantum intentione, vt remedia iuris, sine publico instrumento, non possem adhibere, et vt prius procures illi, qui ius concedendi Treugarum literas habent, eodem scelere obstringerentur, iudicium-que

⁵⁰) Hoc falsum est, generatim ita dictum. Quis enim iuris Poloni ita ignarus, vt eum fugiat, supremum regni mareschalcum, ius gladii in omnes committentes crimina mortem merentia, habere praesente rege? Sed hic sermo est de mareschalco curiae, qui iurisdictione atque adeo

iure gladii non gaudet, nisi absente supremo regni mareschalco. Radzieciuus autem iudicauit mareschalcus curiae, illo tempore Lucas de Bnin Opalinski, ante Succamerarius Posnaniensis.

1652

que tribunalitium variis modis, formali insuper legatione, per senatorem consulto destinatum, instituta, praecoccuparetur. Pro statu caput attollendi licentiam deesse, quis non summae oppressioni adscriber? In Galliis, quod est dominium absolutum, personis rebellibus, in regem contumeliosis, et palam armatis ciuibus, Parlamentum ad respiscendum et reconciliandum principi, Treugas concedit, ut non ita pridem principi Condaeo factum est. Apud nos in libero imperio, amputatis omnibus legum beneficiis, Treugae ipsae in dubium vocantur. Supplicium fere praecedat iudicium. Nam supremae etiam instantiae subsellia, iudicata sua pro executione remittere consueverunt. Et ita quoque executio non solet esse adeo praeceps. Prope est, ut libenter damnet, qui cito, prope est, ut iniuste, qui libenter. Tantum igitur et tam incredibilem intercessisse rigorem, in hac mea causa neminem latet, cum fortunis omnibus direptis, capite proscriptus eam in libera patria patior oppressionem, cuius exemplum a saeculo non extat.

Nam si culpa, quam poena tempore prior esse solet, puniri quoque quam peccare posterius esse debeat. Verum longe alium cum subditis procedendi modum complexus princeps, decreta etiam executione nititur praeveneri. Verum omnino experior, innocentiae plus periculi quam honoris inesse, quod sine ullo rigoris praenominati praetextu, me inimici mei principe admittente peruerterint, quippe cum ab atroce odii auctore Slusczka initium maiestatis offendendae factum sit, qui curiam meam, locum residentiae meae, manu armata inuasit, illata sex horarum oppugnatione, licet tribus tantum vicibus, quod ridiculum et contradictorium, bombardas ei acutus sit, prout ex contentis decretis, utrumque elicitur. Omnes meas, famulorumque meorum res familiares diripuit, pariterque serui a mea potestate accidere sperantes, pro praesidio curiae relictis, defensione agere, omnia pugnare, ab accessu aduersarios arcere, vim illorum vi reprimere ausi sunt. Id enim natura non doctis tantum, sed barbaris et ipsis brutis persuadet faciendum.

At quae sunt rationes, quae tam atrocis iudicii occasionem praeuere. Patiamur domum, omnemque domo suppellectilem exspoliari, tumultum fieri, postremo armis, caede et tormentis omnia compleri, quae ex spatiis imaginariis, unde eo tempore extiterunt, incertum est. Sed per Deum immortalem, quo tanta et tam praecipua crudelitas pertinuit? an ut securitati regiae in posterum prospiciatur, scilicet quem impatiens iniuriae animus, ad reprimendas inimicorum artes hortabitur, eum puniendi immanitas a defensione deterrebit? Non ita est, sed cum potest in talia crimina ciuilibus poenis animaduerti, operae pretium erat, facta a criminalibus et bonorum confiscatione abstinentia, ciuiliorem criminis abolitionem adinuenire.

Hinc mihi quisquam obiecit, legem per expressum esse, crimen laesae maiestatis in solam regis personam committi, neque in alium quemquam magis quam in regem immanitatem offensionis redundare. Verum egerunt, quae voluerint legislatores praesentes, finxerunt, quae libuerint. Crimen laesae maiestatis cognoscere, neque mareschalcis currentis iudicii, neque senatusconsulti est, quippe senatusconsulti etiam auctoritas non patitur a se residentes excludi, quorum multi illo tempore erant exclusi. Vnicum cedo exemplum officialis regni, a iudicio mareschalcis non iurato, quod multarum in comitiis dissensionum crebrarumque quaerelarum ansam fecit, iudicati aliquando fuisse, grauem profecto oppressionem, quis satis mirari queat? oppressus autem intolerabili praecedente conuellitur, denegante etiam respirandi facultate.

Atque haec cum ita sint, tamen iudicii mareschalcis auctoritatem cui nihil in suo esse derogatur, supra quam aequum est, extendere nituntur. Quasi vero statutum regni, maiore illum, quam solius mareschalcis titulo condecorauit, et si in forensibus ipsis quapiam in re modum excederet, debere eum rationem reipublicae reddere, non sit praescriptum. Si igitur ille, cuius officii auctoritas ex libitu reipublicae pendet, tam impune senatorum capitibus luderet, deteriore status conditionem, quam in Hispania equites aurei velleris, qui nequaquam senatoribus regni Poloniae praecedunt, pateremur, cum causam illorum nulli magistratui, nemini gubernatori, neque viceregi ipsi, praeter regem discernere, licitum sit. Est quoque nobis, eiusmodi officialium regni dignitas, quod vitae eorum necisque potestas, soli comitiorum generalium attribuitur iudicio, non mareschalcis

schalcus curiae, qui est inferior officialis et tertius post me in regno ⁵¹). Neque etiam 1652
 supremus regni mareschaleus Lubonierscius, tale tulisset decretum, non tantum ex hac
 ratione, quod polleat maiore ingenuitate, quam mareschaleus curiae, et quod non tam
 sit egenus, ut nutui principis contra omne fas, ius, et aequum parere deberet, verum
 paternam alit generositatem: Qui, cum dignitate palatini Cracouiensis fungeretur, acerrimus
 fuit libertatis vindex et propugnator, cuius multa edidit tota vita specimina. Pari
 ratione magnus hic patriae ciuis veram retinet et possidet generosissimi spiritus haeredi-
 tatem.

Magna mihi memorandi copia est, qui reges, ira in subditos impuls, indomita
 seditionum ciuiliū incendia excitauere, sed ea malo dicere, quae non ita pridem defuncti
 reges, remota in offendentes suam maiestatem vita, recte atque ordine fecere. Nostra
 memoria Vladislaus IV, dignus memoria rex, Petro Lascio, excubiarum regni praefecto,
 qui tot decretis legitime conuictus, singularis legum contemtor, veste, ex decretis infamia
 supra se obtentis, consuta utebatur, nihil meritorum adimere dignatus, magisque
 iustum esse, dignitati quam sceleri prospicere ratus est. Nouerant subditi apud aequani-
 mum principem, non armatam seueritatem, sed elementiam in procinctu esse, stare hu-
 manis erroribus paratam. Item paulo ante, imperante Sigismundo III in ipsis aulae re-
 giae visceribus, frameis, in mutuam necem euaginat, Rudomina cum Drohicki, Vmie-
 niczki cum Czarnkowski, Godepski cum Pyzdowski non nisi sanguine dimicabant. Ve-
 rum rex, magis quod se dignum foret, quam quod in illos iure statui posset, quaerebat.

Accidentia anno 1624 tempore generalium regni comitiorum, quod Narszewski,
 aulam referendarii regni Przerembski, accitis tot armis inuaderet, fores aulae radicitus
 euelleret, caedem aliquot hominibus inferret. Pariter superiori tempore princeps Radi-
 uilus, dum comitia celebrarentur, domini Krasicki palatini Podoliensis aulam aggressus tot
 armis, plurimis ab utraque parte caesis. Et tamen quia per occasionem talia facta sunt,
 non immanitate coerciti fuere, neque lex carnifex exorta inde, sed reconciliatis vtriusque
 animis, impunitas concessa sine vlla maiestatis diminutione. Quid memorem Melszynski,
 qui praesente rege in oppido Korczyn, inuasit et spoliauit domos senatorum. Zborowski,
 qui in conspectu regis Vapouscium interfecit, quorum excessus, non mareschalcale iudi-
 cium, sed generalia regni comitia discernebant ⁵²).

Equidem sic existimo, si vnius cuiusque iure victi, bona confiscarentur, si quili-
 bet poenas meritis, ad necem nullo respectu habito traheretur, profecto funeribus com-
 pletus orbis soli luctui attenderet et vno anno omnium vacantiarum resolutio absolueretur.
 Postremo quem quisque alicuius capitaneatum aut villam aut domum appeteret, data
 opera, ut is in proscriptorum numero esset, facile pari exemplo libidini suae satisfaceret.

Ee 2

Magisne

51) In usum exteriorum placet hic adicere ordi-
 nem et nomina regni, magnique ducatus Li-
 tuaniae ministrorum, nostri temporis: I Supre-
 mus regni mareschaleus, illustrissimus FRAN-
 CISCVS comes BIELINSKI. II Supremus
 Lituaniae mareschaleus, illustriss. IGNATIUS
 comes OGINSKI. III Supremus regni can-
 cellarius, illustriss. IOANNES comes MALA-
 CHOWSKI. IV Supremus Lituaniae cancel-
 larius, celsissimus FRIDERICVS MICHAEL
 princeps CZARTORYSKI. V Vicecancellarius
 regni illustriss. MICHAEL comes WOD-
 ZICKI. VI Vicecancellarius Lituaniae illu-
 striss. MICHAEL ANTONIVS comes SAPIEHA.
 VII Thesaurarius regni, illustriss. CAROLVS
 comes Odrowaz SIEDLICKI. VIII Thesau-
 rarius Lituaniae, illustriss. GEORGIUS comes
 de FLEMMING. IX Mareschaleus curiae regni,
 illustriss. GEORGIUS comes MNISZEK.

X Mareschaleus curiae Lituaniae, celsissimus
 IANVSIVS princeps SANGVSKO.

52) Samuel Zborovius Ioannem de Tenczyn ca-
 stellanum Voinicensē ad pugnam priuatam
 euocans, vulneravit letaliter Andreā Vapows-
 ki, castellanum Przemysliensē, paucis diebus
 post mortuum, qui praesens certamen impe-
 dire voluerat. Ad iudicium regis deinde cita-
 tus non comparuit, quo facto infamia notatus
 in Transylvaniam ad Stephanum, regem dein-
 de Poloniae, abiit, quocum iterum in Polo-
 niam reuersus, literis securitatis a Stephano rege
 meritis, in integrum restitui petebat. Cum
 autem seditiosus Zborovius tandem et in regem
 conspirasset vna cum fratribus Andrea et Chri-
 stophoro, regis iussu, moderante Ioanne Za-
 moyscio, regni cancellario, et gubernatore
 Cracouiensi, supplicio affectus fuit Cracouiae
 d. 26 Maii A. 1584.

1652

Magisne Chmielnicum, tam barbarum, tantique in regnum doli, machinationum, decuit impunitas, qui hostis patriae iudicatus diuina omnia et humana calcauit, quam nobilem Polonum et officialem principalem regni, cuius neque iustificationi, neque satisfactioni, neque ad extremum supplicationi apud principem locus datur. Quae ergo inde apud nobiles considerationes orientur? Omnium horum initium a magistris diffidentiarum pendet, qui nullam extremi rationem habendo, praesentibus frui pro solatio habent, de futuro securi, principi et reipublicae ultimum afferunt interitum. Postquam igitur me tali et tam iniusto decreto inimici sunt adorti, beneficia iuris a republica per vetera statuta concessa, hoc est Treugarum literas petendas esse censi. Moxque ad episcopum Cracouiensem, ad palatinum Cracouiensem, ad palatinum Sendomiriensem, ut a quocunque illorum eas celerius obtinerem, expediui. Sed illi a principe legationibus erant praeoccupati, et diu petenti mihi Treugas friuolis rationibus denegarunt, uno, lenitum se potius offensum regiae maiestatis animum, quam subscripturum, ne confidentiam amitteret, promittente: Altero, palatino Sendomiriensi videlicet, Chyragrae morbum, qui manum propriam subscribere non permittebat, excusante. Solus illustrissimus ac excellentissimus dux Ostrogii, palatinus Cracouiensis, virtutis et relictæ a maioribus libertatis amans, spreto capitaneatus mei spolio, quem illi princeps offerebat, nullam habens iniustitiae ad se a principe legationis rationem, sed veterem legem ad executionem deducere ratus, concessit literas Treugarum. His ergo Treugarum literis obtentis profectus sum ad iudicium tribunalitium regni Petricouiensis, quod eo tempore dicebatur, cum quo maximam habui, ob occurrentes in iudicio causas, connexionem. Non enim est noui emergentis, tales causas iudicio tribunalitio iudicare. Neque inde confusio iurisdictionem sequitur, de quarum confusione, si ageretur, diligenter considerandum est, qui eius confusionis auctor. Citaui ad iudicium tribunalitium, comparticipes huius decreti, tum et plenipotentes in decreto specificatos. Sed rex in vltiorem mei oppressionem mittit cum literis castellanum Culmensis, Albertum Czarski, reuerendum Trzebicki suum Secretarium et ob promissas abbatias, conscientiae vocationisque immemorem, ea intentione ad omnes sigillatim deputatos iudices, tam saeculares quam ecclesiasticos, illis seorsuas vacantias et bona reipublicae, his abbatias, episcopatus et similia promittendo praemia. Abducerent a vero, et remittendam hanc meam causam regali iudicio, perluaderent. Memores tamen iuramenti iudices deputati, non precibus, non minis a rectitudine abducti sunt, oppressaeque potius in me libertati prospiciendum esse arbitrati, causam meam iudicauerunt, et vnum ex plenipotentibus, qui, ut superius innui, factus est se coactiuo imperio et summa potestate, a meis partibus non stitisse in iudicio mareschalcali, ad carceres vnius anni et sex septimanarum demandarunt. Decreta super alterum poena infamiae, insuper decretum illud mareschalcale cassauerunt, de quo acta iudicii tribunalitii testantur. Tum demum acrius commotus rex, quam primum ab executione orsus est, officiumque meum, quod adualitio mihi datum est priuilegio, ex inopinato, fremente statu equestri, alicui alteri contulit.

Volenti insuper contradicere nuntio cuidam terrestri, quem honoris gratia nomino, Alexandro Zamoyski, gladifero Siradiensi, facultatem vocis denegauit. Insolito interim septus, cum alii ipsius praedecessores nobilitatem pro primo securitatis suae propugnaculo censerent, armorum apparatu; per quod leges et constitutiones reipublicae violauit, quae non maiorem permittit nunc ad corporis sui custodiam regi, quam mille ducentorum militum. Bona regalia, quae non ex illius beneficio, sed tum a Sigismundo patre, tum a Vladislao fratre, regibus Polonis, pro meritis maiorum parentum ac meis collata habui, et tot annos in domo mea extiterunt, ademit, omnibusque fortunis spoliavit. Quarum nonnullas eidem mareschalco curiae regni, qui contra me tale decretum tulit, tanquam praedam largitus, homini abiectissimo, cupido, auaro, et fratri palatino Poseniensi, per omnia dissimili, alias, aliis, quanquam recusantibus, dispertitus. Caeterum cum auidus meae caedis princeps, ficarios et insidas mihi vbique diserneret, cum supplicationes meas, et instantias serenissimae reginae, pietate et bonitate praeditae, consortis suae, admittere nollit, cum preces et admonitiones archiepiscopi Gnesnensis, primatis regni, non prodesse, cuius muneris est, secundum leges nostras regem in aliquo exorbitantem, ter admonere debere, post ternam autem admonitionem, si rex se non corrigit, nullam illi subditi tenentur praestare obedientiam; cum planctus filiorum meorum minorennium, ad pedes illius procumbentium sperneretur: cum amici pro hostibus censerentur: cum ille, qui
meas

meas literas conuentui equestri ordinis tradidit, iudicio destinaretur: Consilium coepi, grauescentibus in dies publicis malis, patriam deferendi, et lacrimis obortis exilium elegi, inualido etiam nuntiorum terrestrium auxilio, quorum nonnullos metu princeps, praemiis alios abducere nitebatur, quominus mihi subsidium intercessionibus suis ferrent. Vnde turbata his diffidentiis respublica coalescere non potuit, infectaque adeo comitia praeterita habuit. Obtulere principi et alii aemuli ingenium, sed parco nomini eorum, quos praefecto affutura numinis vindicta manet. Solius instigatoris regni Zytikiewicz, conditionis plebeiae rustici et subditi palatini hodierni Cracouiensis, nequeo obliuisci, cui, optimum quemque iurgiis laceffere, et diuersam virtutis interpretationem, dum procurator esset ab ineunte aetate, afferre edocto, nulla compositis rebus quies, omne in turbido consilium. Qui, licet talis sit, ramen pessima promotione officium hoc, quod ante non nisi integrae famae viris conferebatur, adeptus est, habeturque praecipuus inter reliqua aulae suae ingenia consiliarius. Ille probrosa de viris illustribus carmina facit: ille, utpote seruili plebeioque ortus genere, absoluti domini auiditatem et subuertendae libertatis suggerit strata-gemata. Ille Dantisci, quae vrbs maxime reipublicae proficua, et quae hucusque in concordia, stabilique erga regnum fide mansit, praesentes exciuit dissensiones, et subtilitate peruersoque ingenii sui acumine tanta excitauit dissidia, ut ciues mutuis litibus implicati, profuso tot pecuniarum sumtu, venalem etiam iustitiam nequeant adipisci, semperque infectis rebus, cum pessimo futuri, auertat Deus, tumultus praefugio, domum reuertantur. Res autem quietas turbaueris facilius, quam turbatas composueris. Idem tam iniusti decreti machinator et auctor, quem ego tamen magnae prudentiae virum opinabor, si laesam principis reputationem redintegrare, et tot periculis vndique imminentibus, et extrema fata minantibus, occurrere poterit.

Tale igitur pro tantis, toga sagoque in rempublicam meritis praemium tuli, ut omnibus bonis priuato, mihi, nisi liberalitate et compassione serenissimae reginae Sueciae subleuer, forsitan fame esset intereundum. Eane est laborum meorum merces, quorum plurimos, aequae in comitiis generalibus et iudiciis tribunalitibus, dum mareschalcali et directoris fungerer officio, atque in bellis, ipso S. R. maiestatis testimonio, suscepi. Ille praestitae propensionis fructus est, quam illi, et antequam rex meus esset, testificatus sum, et postea in electione, tempore interregni, ubi aliquot palatinatum generalis et primus a toto exercitu legatus fui. Sicce rex beneficium iniuria, honorem probro reddidisti? Verum, quia de meritis propriis parcio rem esse conuenit, alieno iudicio relinquo meritorum et praemii disparitatem. Sed cum velim in hac manifestatione omnes explere veritatis numeros, negare id non possum, quod post obitum supremi generalis vacantem castellaneatum Cracouiensem, quae est prima in regno dignitas, et capitaneatum Lublinensem, quod utrumque septuaginta millia florenorum excedit, rex mihi conferebat, post conceptas erga me iniustissimo titulo diffidentias, ut procancellariatus officium desererem, quae in proxima comitia in deliberationem accepi, ut offensum regis interea animum, contrariae exortae suspicionis eius affectus placare possem. Et ne similia de me scribantur providebam, quae PIASECIVS in Chronica gestorum in Polonia de DEMBINIO scripsit, qui omisso cancellariatu factioni Zborouianae in castellaniatum Cracouiensem cessit, his verbis: *expugnato igitur ex cancellariatu DEMBINIO.* Talem ego mentionem veritus, maiorem semper honesti, quam utilis rationem habens: cum officium cancellariatus, licet loco sit inferius, praerogatiuis autem omnibus aliis dignitatibus emineat, magna certe deliberatione vrendum erat, sed rex, non expectatis comitiis, vacantias dispertitus est, meque tali affixit decreto.

Patriae carissimae vices doleo, quod tantis calamitatum turbinibus affligatur, quae quia hucusque fecit, quod potuit, legem adimpleuit, omnemque bene merendi gratitudinem sperat. Verum o dulcissima patria, ad te mea dirigitur oratio, generositatem a maioribus traditam sequere, et libertatem in me oppressam, vindica certatim et defende. Videat orbis, non adeo depressam esse ingenuitatem, praeclarum libertatis thesaurum, ut neque asylum in integro relinquant, sed sciat re posse tradere eandem serae posteritati. Quid cunctaris? expergiscere aliquando ex hoc lethargo, spretis omnibus priuatis expectatiuis. Si enim somno vterius induleris, senectae tuae et proximi casus erit indicium, quando in multitudine regenda plus poena quam obsequium valet. Mihi itaque exulanti, huc et illuc vitae in integro seruandae causa latitanti, (cum neque apud Romanorum imperatorem

1652

securus esse potui, propter regiarum literarum, quibus me arrestare iussit, praeuentionem) ad serenissimam reginam Sueciae conuertere visum, non ea intentione, velut detractor, ut maleuoli interpretantur, quasi regnis armorum animum excitaturus, quippe dudum iam, ut perpetuam pacem inirent optavi, ad quam serenissimam reginam et omnes senatores optime dispositos esse video; verum per serenissimae reginae mediationem principis reconciliationem oraturus, uti affinis et consanguineae S. R. M., cum qua firmissimam serenissimus rex colit amicitiam, cuius indicium inter alia multa et quotidiana argumenta illud quoque est, quod serenissimus rex pro baptismo filii sui, qui postea immaturo cessit fato, serenissimam reginam Sueciae inuitaret. Praesens igitur sors mea, magnifica mihi est, quod huc singulari Dei omnipotentis directione appulerim, ubi securior vitae sum, et quod talem reginam inuenerim, quae me regali bonitate et munificentia, ut Antiochus Annibalem exulem suscipere dignata est. Et certe, quae mihi maior felicitas euenire potuit, quam haec, quod sub patrocinio tantae reginae sum? cuius virtutum laudes antea depraedicandae incredibiles videbantur. Nunc, ubi plura quam dicebantur reperi, inenarrabiles esse, non sine poenitentia praeteritae incredulitatis profiteor. Paria enim, clementiae et roboris animi eius, encomia exprimere, non mei ingenii est, et satius, stupere virtutes tantas, colereque silentii veneratione. Quid prudentiam et prouidum aduersus graua animum memorem? Quid de aliis virtutibus dicam, quae ad immortalitatem famae conspirant? Fallitur ergo quisquis sinistram aliquid cum tanta et tam prouidenti regina in patriam machinari interpretatur, cum hic non coeco impetu res fiant, sed profundo consilio et auctoritate, prout praeterita eius gesta indicant, et demonstrant. Aut melius foret, si a barbaris infidelibus, aut iuxta multorum opinionem a Cosacis auxilium implorarem, quod consilium in simili ac tanta sui oppressione alius sequeretur.

Cum igitur in Suecia commorer, et non irritum fore pacis nomen arbitrer, in primo affectu patriae opto, foederis cum regno Sueciae aeterni constitutionem, et omnium praetensionum differentiarumque obliuionem. Formidabiles namque essent cuilibet hosti, coniuncti regnorum animi, et quodlibet ingruens periculum facile arceretur. Aut non esset nobis proficua, hoc deterrimo rerum nostrarum statu regni Suedici amicitia, si regno nostro continuis domesticis et externi belli sumptibus fesso, tantis et tam victricibus, quae non otiantur, succurreret armis. Nostri quoque muneris esset, tempore necessitatis illis simile auxilium praestare. Quae omnia breuiter, ex meo debito in patriam amore, inuendum esse duxi. Constitueram in meo animo, priuatis meis literis, tam ad senatum, quam ad equestrem ordinem, dolorem meum in beneuolum sinum deponere, fraternumque auxilium implorare: sed cum exemplum iactati illius famuli a principe, de quo superius scripsi, praeteritis comitiis, prae oculis verferetur, potius visum typo haec omnia breuiter, sed simplici veritatis stylo, intimare. Rogatos esse velim, quemcunque malefactorum conscientia exagitabit, ne hac veritate, quae celari non poterat, irritentur. Vereor tamen, ut consequi possim. Proprium est humani generis odisse, quem laeseris. Si ergo inuenietur talis Zoilus, qui velit rescribere, rescribat sane, dummodo stilo veritatis et in omnibus huic scripto assentietur. Si vero criminationibus et conuitiis laborabit, nec pigebit pari stilo sed dispari virtute respondere, et illa, quae ex multis respectibus celata, de regere, et demonstrare.



LIBRI IV. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Litterae Radzieiui ad Chmielnicum. Radzieiuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicum. Relatio de Radzieiui legato et legatione. Apologia Radzieiui.

Credibile est huic manifestationi, quae incertum quo auctore sparsa venerit, adiunctas eidem fuisse literas, quarum occasione criminis maiestatis a republica notatus sit. Harum autem literarum hic tenor fuit: 1652

Illustrissime Domine Zaporouiensis exercitus Dux,
Amice colendissime,

Quem finem obsequia mea ab ineunte aetate diuis regibus Poloniae cum diminutione fortunarum mearum praestita habuerint, pene iam vniuerso constat orbi. Causa primaria regiae in me indignationis, quod primus ausus fu- rim sub Beresteszkō de aeterna stabilienda cum Zaporouiano exercitu pace men- tionem iniicere. Hoc ipsum princeps interpretabatur scelus, quasi qui cum D. T. secretam colerem amicitiam. Hinc saepius obiiciebat mihi, meo vnus steterisse capite, quominus nobilitas vniuersa Kiouiam vsque progredi voluerit. Inde sumpta speciosa criminationis causa, me primo dignitate, quae est aduitalis, deinde regalibus bonis, quae ab aliis Poloniae regibus successor habui, postremo vita ipsa, nisi euasissem, spoliare constituit. Spoliatus itaque omnibus fortunis bonisque meis, profugusque in terram alienam, diu mecum dubi- tabam, quam securam mihi eligere possem stationem. Ac principio statim pla- cebat Zaporouiano fortunas meas, vna cum profuga vita committere, spe haud modica fretus, benigne me acceptasse restauratores libertatis Russiae. Rursus posterius dubiae haerentique occurrit menti consilium: Concedendum in illum locum, in quo non mihi solum, sed et toti Zaporouiano prodesse possem ex- ercitu. Cuius rei perficiendae, totius orbis assylum Sueciae elegi regnum, illiusque moderatricem Sueciae reginam. Admissus in conspectum Amazonis, meas calamitates et oppressiones, ab inuidis quas patior, palam lamentari coepi. Ingemuit clementissima princeps tot oppresso aerumnis, meque bono animo esse iussit, suum in omnibus pollicita patrocinium. Adieci et causam Zapo- rouiani exercitus, qualiter Russis violauerit iura princeps, quibus vt opitularer, humiliter petii, nec regina abnuuit, pollicita eam causam sibi curae fore. Hoc ego obtento a regia maiestate responso, ocus equitem Iasinski famulum meum ad Zaporouianum dimisi exercitum, cum Sueciae reginae affectus fatis erga vos prolixo testificatione, duo a vestro exercitu sollicite postulans: Primum, vt quantocius vna cum meo vestros Stokholmiam ab exercitu Zaporouiano ex- pediatis legatos Graecam linguam callentes, scilicet vt eo liberius cum regia maiestate, quae hasce loquitur, colloqui possint, et de rebus absque interprete tractare: Alterum, vt is, qui ablegatus in regiam futurus est, plenariam facul- tatem tractandi et concludendi habeat, tam Dom. T. illustr. quam nomine totius Zaporouiani exercitus. Residentem perpetuum in aula Sueciae, vt habeat Rus- sia necesse est. Caeterum reginam scirent esse, quae omnes hoc saeculo reges superaret, prudentia incredibili, heroum magnanimitate, ducum virtute bellica

1652 iuxta et artibus pacis, quod dicit, facit semper, fidem datam fallit nunquam, teste vniuersa Europa. Haec breuiter insinuasse, sufficiat, vos videritis, quantum bonum Russiam maneat, si tempestiue rebus vestris consulere volueritis. Valete et sic mihi bene precamini. Hae literae reddantur famulo meo, quas receptas, vt illico vulcano tradat, moneo, ne forte ad manus deueniant principis. Stokholmiae d. 30 Maii 1652.

Illustriss. Dom. T.

Amicus bonus

Hieronymus Radzieiewski,
Vicecancellarius Poloniae.

Haec summa Radzieieuii literarum. Adiecit et alias ad Wychowski, famosissimum Chmielnicii consiliarium, in quibus eadem continebantur, quae ad ipsum scripserat Chmielnicum. Has literas per fidum famulum cognomento IASINSKI ad Chmielnicum, vt innui, expediuerat: Iret Czechryniam in regiam Chmielnicii, eiusque nomine salutaret Chmielnicum, totumque Zaporouianum exercitum. Has literas diligenter seruaret, magni momenti rem in iis versari. Legatione functus, ocius Gedanensi, tanquam compendiosiori reuerteretur via. Ferunt Iasinski, vbi de Chmielnicio audiuit, submisit a domino petisse, quidnam iis ad Chmielnicum contineretur literis? respondisse Dominum, nihil aliud in iis contineri literis, quam sui memoriam, nempe subaudiuisse Cosacos iterum aggre-
di velle Polonos, orare proinde Chmielnicum, vt, si victor extaret, sui non obliuisceretur apud rempublicam. Iusta imperasse dominum Iassinio videbatur, neque ille legationem abnuuit, omnia hero pollicitus executurum se ad amussim. Ita bene animatum Iassinium, multis adhaec oneratum promissis, Radzieieuius in Poloniam, et inde in Russiam dimittit, solenni prius adactum sacramento, nemini mortalium secretam reuelaturum legationem. Soluit ille Stokholmia Gedanum secundis ventis, hinc Leopolum urbem, Russiae metropolim perrexit, vbi deposito occidentali habitu, orientalem induit, edoctusque Chmielnicum Czechrynii degere, recta illuc se contulit. Casu tunc post cladem Batouianam Nicolaus Zacwilichowski, intimus regis, nescio quo fato, ab amico seruatus Cosaco, paulo post legatione perfungitur a Chmielnicio ad regem, pridem et ipsi notus Chmielnicio. Dum igitur iter faceret, accidit, vt in hunc Iassinium fortuito incideret casu, quem vbi primum conspexit, ratus hominem ex castris Polonorum, a Potocio, palatino Podoliae, supremo exercitus Poloni duce, haud ita pridem in locum occisi lussitum Kalinouii, ad Chmielnicum missum: Quidnam in castris ageretur Polonorum, blande interrogat. Ille strictim respondit, se non ex castris, sed a Castellana Cracouensi ad Chmielnicum missum, in negotio eius filii, gubernatoris Crasnostaiensis. Replicat Zacwilichowski: Frustra illum ad Chmielnicum tendere, gubernatorem Crasnostaiensem certissime obuisse: Caeterum, si vltra adhuc ad aliquot pergeret leucas, illum infallibiliter a promiscua Cosacorum trucidari manu, quam si adhuc forte euasisset, quod vix credibile, Chmielnicii furentis manus certissime non euasurum. Se quod attinet esse legatum a Chmielnicio ad regem missum, conuersus deinde ad milites, qui mandato Chmielnicii Zacwilichouium, vt legatum, securitatis causa comitabantur, nisi hi adfuissent, inquit, centies a Chmielnicio digressus periissem, idem ne tibi eueniat, caue. Nihil haec verba Zacwilichowii mouerunt Iassinium, pergere ille constituit, mandata Castellanae, quae acceperat, quantocius executurus. Itaque dicto vale Zacwilichouio, ab eodem, vno duntaxat comitatus seruo, digreditur. Dat se et Zacwilichouius in conceptum ad regem iter. Digressus a Zacwilichouio Iassinus coepit intentius verba Zacwilichouii intra se agitare, stimulante forte conscientia, et mortem, quam ei certissimam praedixerat, subuerente. Hinc mox ductus poenitentia, versis habenis assequitur Zacwilichouium circa vesperam. Neque mora rem, vt erat, exponit, se a Radzieieuius ex Suecia ad Chmielnicum cum literis missum venisse, castellanae nomen finxisse, quo securior esset transitus. Deinde literas Radzieieuii Zacwilichouio tradit, soluit ille coram, lectisque literis, o te proditorem, inquit, patriae, quisquis es, in vincula si coniectus, latro: Ne dubita, regi ego breuiter sistam Varsoviae. Mox nulla data fessis equis quiete, ad castra pergit Potocii, quae vbi attigit, reum Iasinski Potocio sistit, iuberet optime custodire perfidum, quoad vsque regi

Radzieieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicum.

Relatio de Radzieieuii legato et legatione.

regi de tam nobili non significasset praeda. Paulo post deinde Zacwilichouius Varfauiam venit, legatione perfunctus Chmielnicii, quae tantum in speciem erat, nempe ut regem nomine suo saluaret, ab eodemque veniam delicti posceret, breui quoque adfuturos Cosacorum significaret legatos. Ostendit deinde binas Radzieiuii ad Chmielnicium et Wychowski literas scriptas. Attonitus rex in facto tam graui, Iassinus, ut Varfauiam vinctus adduceretur, imperat. Venit ille satis sibi compos, regio statim iussu carceri traditus, tandem et inquisitioni, ad quam delegati mareschalcus regni maior LVBOMIERSCIUS, ANDREAS TRZEBICKI, regens tum cancellariae et DANIEL ZYTKIEWICZ, instigator regni, omnes tres ea tempestate aemuli Radzieiuii, quibus innocentem se reus exhibet, relato negotio, ut factum erat. Cognita iudices spontanea literarum Zacwilichouio traditione, reum iterum carceri mancipant, dilata causa ad futura regni comitia, in quibus postea idem Iassinski absolutus est.

Radzieiuius ubi audiuit Iassinski captum, in vinculis apud regem Varfauiae detineri, secreta sua euulgata, poenam perduellionis, publico comitiorum decreto in se sanctam, haud mora apologiam in Poloniam, per homines fidos, super noua a rege oppressionis transmittit, quam in haec verba conceperat:

Veritatem, a primis mundi initiis, odium comitatur, et sequi verum, nihil aliud Apologia Radzieiuii, est, nisi odia hominum in se contrahere. Eandem apologia mea, utpote tutam et vulgarem retulit gratitudinem. Vidit eo acriorem principis inuidiam, quae, quia mihi, sub inexpugnabili Sueciae clypeo degenti, aliter nocere nequibar, nisi nouis et fictitiis instigatoris Zytkeuiczi inuentionibus, ut certiore spoli mei possessionem habeat, adhibitis, vltimum confidentiae et tanto annorum spatio comparatae reputationis ornamentum, auferre mihi nititur et conatur. Aperio ergo toti mundo, et protestor, nouam mihi, et praeterita grauiorem inferri oppressionem. Fortunarum enim omnium, cum stupore mundi, iactura, exilium et salutis discrimen, leue quidpiam videtur mihi, sed magnum est, quod virtutis et reputationis bonae, quae vita potior est, quae nec datur, nec eripitur, tantam patitur laesionem. Exilio morteque grauior famae priuatio est, et ruina illius, corporis atque animae interitui comparatur. Ne innocentia veras voces promat, falsas in eius oppressionem calumnia ingerit. Pessimis itaque instigatoris Zytkeuicz inhaerendo consiliis princeps propalauit, Chmielnicium Zaporouiani exercitus generalem, meo instinctu et subordinatione omnia machinari, dispersionemque et cladem exercitus, mea suggestionis orram esse: Et in confirmationem horum in comitiis regni, ruinam reputationis confidentiaeque apud rempublicam meae fabricaturus, produxit literas, quasi mea manu subscriptas per Iassinum ad Chmielnicium generalem missas, et quasi in literis illis coniunctionem armorum cum regno Sueciae generali Cosacorum suaserim, ligas conferentiasque conciliauerim, per hoc toti reipublicae rebellionem denunciauerim et similia. Sed haec omnia falsa sunt, et Deo melius cognitae machinationes, cum et Iassinski ille fuerit quidem famulus meus, ut et tot alii. Verum cum iam seruitutis meis renuntiaret, domumque rediret, tum certa ad amicos occasio non omittenda videbatur, ut incuriae oppressionisque meae in regni comitiis memores sint. Dedi varias literas cum subscriptione manus propriae, et cum sigillo volante, propter commodiorem ad varios DD. Senatores et officiales regni, tunc praesentes in comitiis, scriptionem, pro arbitrio et iudicio scriptorum. Rex igitur nuntio Dantisco accepto Iassinski ex Suecia redire, confestim illum speculari, comprehensumque adduci imperauit. Praemonitus ille, cum hic illic vagaretur, habitaretque in locis regi incognitis, notam habens praeter ea, regiam contra me offensionem, qui ex illis quoque, qui penes me fuerunt, vindictam sumeret, cum etiam ipso facto exploratores regii inuigilarent ipsi, tandem sedulam quaerentium non euitauit operam, inuentisque penes eum membranis, vsus opportunitate in quibusdam, literarum copiam ad Chmielnicium Cosacorum ducem scribi imperauit, et in fine comitiorum senatoribus nuntiisque terrestribus perlegi curauit, asserendo illas a me scriptas esse, quod falsissimum est, neque illa corroborari potest probatione.

Allatis lectisque in confessu publico hisce literis, senatores et nuntii attoniti, cum stupore audiendo, quod nullam habuerint informationem, silentio steterunt, quod silentium pro consensu a principe acceptum, et impressa typis poena perduellionis praeter scitum et consensum reipublicae. Quae constitutio consistere nequit, collapsa libertate.

Gg

Legibus

1652

Legibus enim et veteribus constitutionibus patriaeque consuetudini violentiam infert, cum praescriptus sit iudicandae perduellionis processus in constitutionibus regni, quibus rex attendere iuramento pollicitus est. Citationes extradi, patroni causarum addi, beneficia iuris concedi, inquisitio scrutiniumque fieri, et conuinci prius, et rex ipse a iudicio abesse debet. Soli senatui, et certo numero praescriptis nuntiis terrestribus permittitur iudicium perduellionis. Nunc autem quis non conuulsas esse leges fatetur? quando sine citatione, sine iudicio, quod ex actore, iudice, et reo constare solet, sine documentis et inquisitionibus, (nam si mea manu literae scriptae forent, hoc certum documentum esset, sed aliena et incognita manu sunt scriptae, et litera non erubescit) insons, sine conuictione, absensque condemnatus, totique mundo ad inuidiam traditus sim. Posset ne maior oppressio excogitari? Habemus autem tot exempla, a Deo iniustitias puniri, et transferre imperia et regna. Eane consequentia inferenda, qui miser, ergo reus? Sunt alicui praesto nocendi occasiones, ergo et animus? Si crudelitatis ingenium talem inferre conclusionem potest, quis innocens erit? Afferunt mihi tot occasiones peccandi, sed animus nocendi in tantum patriae meae deerat, in quantum ego nullam retuli laesionis causam. Illa mihi vnica mater est, ego autem quamuis indignus eius filius, illa me suscepit, aluit, prouexit. Paucorum in odiis et calumniis, a quibus nulla maiestas tuta est, peruersus sum.

Quod extra Poloniam profectus sum, eo tempore huic medio consensi, quando in sinu legum, in iudicio tribunalitio pacem maiestatis mendicanti vis maior et minae principis nuntiabantur. Quibus aparte ingruentibus saluatoris ipsius consilium sequutus sum, de ciuitate in ciuitatem cum vita migraturus. Et in primis Romani imperatoris fidem imploravi, prouocatus tot praecedentis saeculi exemplis, arbitratusque primum maiestatis attributum esse, miseris prodesse, supplices protegere, sperabam me non fastigii solum sed etiam sanguinis consortio, apud regiam maiestatem ab omni suspitione fore purgatorem, sed illic sinistris inimicorum obstantibus interpretationibus non obtinui speratam consolationem. Inde ad serenissimam atque inuictissimam reginam Sueciae confugere consilium fuit, et hic sacrosanctum regis mei sanguinem veneratus sum, cuius auxilio sperabam me in gratiam principis rediturum. Ad hostem patriae, inquit, concessisti. Cum foedus cum illis habeamus, cum pacem perpetuam tractemus, illi, ut video, nobis non sunt hostes, et amicitiam illorum nobis expedit habere. Nonne sensisset iam respublica, regni istius aduersitatem? nonne adfuit illis occasio quando dissipatus a Pilauiensis exercitus, tempore interregni, interitum fere reipublicae attulerat? quando hostis Lublinum iam aduentauerat? Idem in Zborouienfi expeditione, quando vnum exercitum obsederat hostis, cum altero impares hostili potentiae, pacta ad libitum concesseramus. Generalis deinde ad Bereftescum expeditio, quando omnes regni vires in hostem verfae, eum in Vkrainam vsque persecutae fuerant, regnum autem omni subsidio destitutum ultimo patuerat interitui, nonne facile subuertendi illius praebebat regno Sueciae occasionem? Ad extremum, quae difficultas illis fuit, quando facta cum Romanorum imperatore pace, tantos et tam inexpugnabiles exercitus per Silesiam, adeo regno Poloniae proximam prouinciam, ut inde in Poloniam bellum mouere facillime possent, ex Germania reduxerant? nisi illis sacrosancta fides obicem fecisset, et temperatus fortitudinis vsus dissuasisset. Immo ea ipsa talis inuentio, tam iniusta regni istius insinulatio, et adeo ingens diffidentia potens est, ut possit pacta rumpere, nisi constantiae ratio et solennis pactorum observatio obstaret. Quid enim acerbius esse potest, quam per latus meum petere fidem regni Sueciae et in constitutione typis inprimi pro foedifragis, totique mundo famam illorum si nistre interpretari. Pessime certe consuluit ille, qui hunc modum procedendi principi obrulit. Cum igitur omnis rectitudo, diuersis oppugnari soleat oppositis, nemini dubium sit, hanc nefandam oppressionem in extremam reputationis meae perniciem institutam: sinistris iam de reputatione mea rumoribus, expugnare nituntur aduersarii mei confidentiam in rempublicam meam, et tam incredibiles atrocitatis suae voces in eam, quam tot annis in patria peperit, famam exerunt. Verum tale medium ad oppressionem, meaeque apud nobilitatem famae et confidentiae subtractionem adhibitum est; et eodem modo, ne oppressam in me libertatem nobiles vindicarent, prospectum deinde, ut facilius contributiones nobilitati consternatae persuaderi possint. Et hic fuit scopus eiusmodi contra me fabricationis, delendaeque meae reputationis. Occludite ergo omnes ad subdolum maleuolorum sibilum aures, et sinistram de me non admitte opinionem. Praesto supremum numen

numen manifesta ultione defauiet, et eriget tam iniuste oppressum iustus Deus, praebitque afflicto consolationem. 1652

Tali scripto Radzieuius miseros suos deslebat casus, apud ciues et exteros. Sed frustra haec ille memorabat. Manus eius toti regno nota, famulus quoque Iassinski nondum equuleo subiectus omnia, falsus, vera esse, quae scripserat Radzieuius.

LIBRI VI. CAPVT IX

SYNOPSIS

Cosacorum legati Varsauiam veniunt. Illorum oratio. Responsum Polonorum. Cosaci ad Chmielnicium dimittuntur. Pacis condiciones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae. Literae regis Poloni ad Chmielnicium. Chmielnicius uxorem ducit Valachiae principis filiam. Nuptiarum solennia Chmielnicii in Valachia. Moritur Matthias Lubinski, archiepiscopus Gnesnensis, alique proceres. Distributio dignitatum. Pests Poloniam peruagatur. Locutium describitur. Chmielnicii responsum ad Poloni regis literas, ac Zacwilichouii legationem. Quid ad haec Polonus rex. Cometes visus. Rex Bressiae ordinum conuocat comitia. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem. Respondet Polonus rex literis Rakocii. Trzebicius designatur vicecancellarius regni.

Dum haec Varsaviae aguntur, interea Cosacorum legati iam adulta aestate adueniunt. Induinae deformes, et vultu, quanquam moestitiam imitarentur, contumaciae propiores. Admissi postea in regium conspectum identidem supplices orabant nomine Chmielnicii: ignosceret lapsis et duceret in externos hostes. Redditum illis responsum a vicecancellario regni nuper declarato, Stephano de Pilca Korycinio: Regem poenitentiam subditorum, quam poenam malle. Remittere Chmielnicio quidquid peccasset in rempublicam, ea tamen lege, ut eluat hanc nouissimam maculam, irasque ciuiles in exitium Tartarorum vertat. Breui quoque adfuturos legatos, qui mentem regiam et interiorem rei publicae sensum aperiant. Ita animatos dimisit ad Chmielnicium. Neque mora, eundem Zacwilichouium, tribunum, cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuiensi ire legatos ad Chmielnicium iubet.

Cosacorum legati Varsauiam veniunt. Illorum oratio. Responsum Polonorum. Cosaci ad Chmielnicium dimittuntur.

Pacis condiciones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae.

I. Fatalem demonstrarent Chmielnicio rabiem, quae illum diuinae humanaeque maiestatis faceret reum. Primum saltem erga Polonam rempublicam fidei et constantiae ostenderet diem, regia clementia iam satis abusum. Reuoarent illi in mentem, quantum sanguinis Christiani effusum, quot hominum myriades Turcis, Tartariisque in duram traditae per illum seruitutem, quoties iurata in ludibrium foedera, quot sacerdotia monasteriaque spoliata, quot domus Dei profanatae, quoties hostiae sacrosanctae conculcatae; Ablegati Byzantium saepius legati, sollicitati ad arma contra Polonos vicini principes, reuelata et detecta reipublicae arcana consilia, quae occultari debuerant, denegata occisis sepultura, qua etiam patriae hostes non carent, in captos summa saeuiterum tyrannide. Sed esto, omittantur haec quasi vetera, quanquam sint plus quam recentissima, condonentur bellico furori, facientique ab vtrunque marti. Ac iterum rediuiuum recrudescit vulnus in Kalinouii deleti exercitu, amissoque flore principis iuuentutis. Horum tamen omnium veniam illi nomine regis et totius promittent reipublicae, quam gratiae magis, quam vindictae poenitere malle.

1652

II. De stabilienda ab utrinque perpetua pace mentionem iniicient, mediatore assumpto principe Valachiae.

III. Obsides, ut sint tam ex parte Cosacorum exercitus, quam ex parte ipsius Chmielnicii, cuius filius natu minor, ut in regia Poloniae educetur, ac pro obside habeatur, exposcent commissarii.

IV. Chmielnicio, eiusque domui magnos promittent honores in republica: Reliquis vero tam nobilibus, quam plebeiis, qui durante hoc bello Chmielnicianas secuti sunt partes omnimodam amnestiam. Cosacis insuper praecipuis persuadebunt: Tarda esse quae in commune expostulantur: Priuatam reipublicae gratiam statim mereare, statim recipias.

V. Locum tractandi de mutuis foederibus et aeterna stabilienda concordia, eligant, una cum Chmielnicio commissarii.

VI. Reuocabunt in mentem Chmielnicio, quae ille per legatos suos proposuerat regi, nunc illud tempus esse oblitterandae seditionis, pergerent in Tartaros, properarent in hostes, culpam in decus verterent. Caeterum negabunt, terrore et minis vinci posse rempublicam, flexos ad modestiam si videat Cosacos, si supplices audiat, posse preces illorum excipere, meliorique reddere menti.

His mandatis addidit et ad Chmielnicium rex priuatas literas huiusmodi tenoris:

Litterae regis Poloni ad Chmielnicium.

Eius se opinionis extitisse, iurata fidem Chmielnicium nunquam amplius violaturum, quod contra accidit, ultra spem, praeter expectationem, citra datam fidem. Meminisset saltem foedifragus vindicis Dei, qui ferreis quandoque in illum vteretur manibus. Nulla laceffitum aut prouocatum Polonorum iniuria, ausum esse hostiliter castra, et una Generalem aggredi Kalinouiium. Si dux peccauit, si miles in foedera, num alia deerat vlciscendi via, quam sanguinis? Tibi sanguine innutrito hostias innocentium offerre, laudis reipublicae illudere, virtus erit, et hoc impune? Quis credat post toties caesos exercitus, te veram orare pacem? nempe rem, quam victoriis elatus maxime odisti. Haec tamen per me regnet, ac semel stabilita aeternum perennet, in omnium tuorum Cosacorum animis. Experire adhuc clementem rempublicam, qua pridem indignus es. Habe remissionem nouissime patrati criminis, qui mille promeruisti cruces et mille patibula. Agnosce vno verbo regiam Nostram in Te benevolentiam, quam nomine Nostro Tibi offerrent legati, Nicolaus Zacwilichouius cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuiensi.

Haec dum in Polona geruntur aula, interim Chmielnicius subsidium quaerens dominationi, Timotheum primogenitum, victoriae Battouianae socium, geminatis laudibus apud Roxalanam extulit plebem. Mox nobili coniuge, suam ignobilem auxit domum. Nam *DVMNAM ROSANDAM*, principum Valachiae et Moldaviae illustrem sanguinem, in suam induxit familiam. Actum id Iassius, metropoli Valachiae vrbe, die XXXI Aug. modo et ordine eo, qui sequitur:

Timotheus Chmielnicius uxorem ducit Valachiae principis filiam.

Post debellatum Kalinouiium, attritas Polonae reipublicae vires, imminutas opes, desperata sociorum auxilia, obsessum Camenecense propugnaculum, victor vniuersae Russiae Podoliaeque Chmielnicius, legatos ad Lupult Valachiae principem miserat, principem filiam eius, cuius amore ipse deperibat, in sociam vitae et thori pro filio suo deposcens. Annuit haud mora Valachus Chmielniciano Hymenaeo, non ausus palam refragari, cuius potentiam formidabat, vicino sibi ob oculos et praeterito proposito periculo. Neque Chmielnicius diu in incerto pendere volebat principis mentem, cuius iam certus intra se erat.

erat. Obsidem ergo datae fidei petiit principis nepotem, quem breui Cehrinii habuit legatum. Hoc duce Timotheus Iampolum venit, ubi principis filiae legatum Thomam cognomine reperit. Venerat hic mutato habitu, ut priuatus salutaturus Timotheum, nomine principis filiae. Sequenti deinde die perrexit Sorocum, urbem iam Valachicam, ubi germanum principis inuenerat fratrem, cum parte Valachici exercitus, cuius quatuor numerabantur millia, exceptus ab illo, regio hospitio, inde per Bielacki, Prutki, et Cricani, iter faciens, Iassos venit urbem Valachiae metropolim. Hic iam obuium habuit ipsum principem, quem superbe pharetrati orientis more mixti Valachis antecedeant Turcae. Aderat et Chmielnicius Cosacorum stipatus agmine, quem aduentantem alto edito prius suspirio complexus princeps, postremo capiti eius impresso osculo, post explicatam disertis verbis eius aduentus gaudiorum materiem, subire urbis tecta petiit. Chmielnicius patris quoque complexus genua satius duxit tacere, quam aliquid eloqui stulte. Nullo igitur reddito responso patris adequitavit lateri, quem deducebant Valachi, Turcae et Cingari. Ingens certe apparatus, quo tota passim prouincia confluente excipiebatur Cosacus, urbana comitate, ludicris, saltationibus, choreis et musica. Completa haec nuptiarum solennia Augusti die XXXI. Opus deinde laeta consummatione perficitur. Indictae ab utrinque largitiones publicae et priuatae, dotisque nomine et titulo data duodecim aureorum millia una cum filia carissimo pignore. Die tandem sexta Septembris patri valedixit Chmielnicius, Russiamque et cum coniuge repetiit, quem abeuntem princeps extra urbis moenia pari veneratione, qua induxerat, iterum reduxit.

1652

Nuptiarum
solennia
Chmielnicii
in Valachia.

Eadem circa tempora MATTHIAS LUBINSKI, archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus regni, Poloniae primas, primusque princeps, mortalitatem expleuit. Illi octuaginta et ultra anni spatium viuendi fuere, qua etiam tum aetate rebus haud impar erat regendis, cursu honorum inoffenso. Primo episcopus Chelmenensis, deinde Polnienensis, tandem Vladislauensis, magna laude procurauit res Polonas, vita et moribus innocens, sagax et quam maxima doctrina valuit, arcanorum regni summe peritus. Tenuis illi opes pro longa administratione, ex quo patuit, res Polonas procurasse ipsum magis quam suas, quod raro in Polonia, eoque magis laudabile. Hunc paulo post secutus est ALEXANDER IOANNES comes TARLO, palatinus Lublinensis, vir integer et rectus, extrema fractus senecta. IOANNES item GRVDZINSKI, palatinus Calissiensis, opibus, Iob, si ex antiquis, si e recentioribus Lucullo, Crasso et Varroni comparandus. Et quamquam toto suae vitae tempore dubius fuisset apud plerosque catholicus, in agone certe ut Christianus vere catholicus plenus dierum, in odorem finit suauitatis. Horum morte vacuas dignitates rex in hunc modum distribuit. Archiepiscopatum Gnesnensem ANDREAE comiti a Leszno, episcopo Culmensi, supremo regni cancellario, Culmensi IOANNI GEMBICKI, maiori regni confert Secretario. Ad secretarium MARTINVS STARCZEWSKI, mortui archiepiscopi sorore genitus, tunc referendarius euehitur, an deprimitur incertum, qui anni subsequents exordio tetra consumtus melancholia, in suburbana Varsauiae villa moritur relicto loco successor, STEPHANO WYZGA, regio ecclesiasticae, abbatae Seciechouiensis administratori, viro in sequentibus annalibus meis saepius memorando. In referendarium fauore reginae promouetur NICOLAVS PRAZMOWSKI, regens cancellariae minoris, castellani Varsauensis filius. Haec de clero. Saeculares quoque dignitates, nempe duo palatinorum subsellia intermortuorum, rex largitur filiis, nempe utrique patri mortuo superstes succedit filius. Huic IOAN. TARLO, illi ANDREAS GRVDZINSKI, Castellanus Nakielcensis, qui paulo ante capeffitum hunc honorem, non Dei, non hominum memor, in horrendum adulterium primo lapsus, mox amore deperitae mulieris, homicidio infamauerat se et suos, sublato e viuis per summum nefas innocente marito, equite Zawacki.

Moritur
Matthias
Lubinski,
archiepiscopus
Gnesnensis.

Distributis in hunc modum officiis, rex Varsauia Louicium secedit, ob grassantem vndique pestiferam luem, quae toto hoc anno atrociter, in minori primum Polonia Cracouiae coepit, deinde latius diffusa, mox vniuersam peruagata est Poloniam, a qua mala Dea nullus, hoc et sequenti anno, in toto regno angulus tutus. Est autem Louicium ciuitas Masouiae ad Bzuram amnem sita, Masouiae ducum quondam amoenum domicilium, archiepiscoporum Gnesnensium sedes. Peruenit autem in Gnesnensis archiepiscopi ditionem circa annum Christi MCC XL, quo tempore Conradus, Lanciciae, Masouiae et Cuiauiae princeps, Ioannem Czapla, cancellarium ducatus, Plocensem et Cuiauiensem scholasticum, in crucem agere iusserat. Dein facti atrocitate percussus, poenitentiaeque

Louicium
describitur.

Hh

suspendii

1652 suspendii aduētus Petro Gnesnenſi tunc archiepiſcopo, eiſque ſucceſſoribus, vt Longini loquuntur annales, villam LOWICZ cum filuis et nemoribus eam in circuitum ambiens, quae quondam ducalis venatio habebatur, dedit, perpetuiſque temporibus donauit, vna cum filiis Boleslao Maſouiae, et Caſimiro Cuiaviae, ducibus. Ita ab eccleſia tunc excluſus Conradus, in gremium matris iterum reuocatus eſt, acta donationis approbante GREGORIO IX, ſummo pontifice 53). Porro oppidum hoc multo ſplendidius reddidit Iaſoſlaus archiepiſcopus, arce in coenosis paludibus, cum natura, tum opere munitiſſima extructa, quae turribus et aedificiis quadrato e ſaxo conſpicuis, dignam archiepiſcopi ſedem praeber. Ipſa ciuitas ad vltiorem Bzuræ ripam ſita eſt, loco amoeno et ad omnes vitae neceſſitates peropportuno, latis plateis, areis ſpecioſis et cultiſſimis hortis mirum in modum exornata. Eccleſias habet operis haud perexigui, collegiatam venuſta ſtructuræ ſymmetria praecellentem, tres parochiales, et conuentuales duas. Solum fertilitate nulli in Polonia cedit. Illud mirum videtur, quod in ſolo fere Louicienſi territorio, auculam paſſere non multo maiorem, quam Snegulam Poloni appellant, eſu perſuauem, reperiri aiunt, quae cum niue ſimul aduenit ac diſparet 54).

Chmielnici
reſponſum
ad Poloni
regis literas
ac Zacwili-
chouii lega-
tionem.

Rex Louicio Grodnam in magnum ducatum Lituaniae regiam tranſfert, vbi publicis futuris comitiis, Breſtiam Lituaniae ordines conuocat, nihil interim remittens de apparatu bellico quem in anno ſubſequenti videbimus. Sed ego ad Zacwilihouii legationem, ad arma, et exercitus Coſacorum iterum redeo. Functus legatione, Chmielnicio coram, Zacwilihouius, vna cum collega ſuo Czerni, elatum Chmielnicii, poſt celebratos filii Hy-menaeos, longe magis quam ante obſeruauit animum. Nam quid ſuperbius et ſtolidius eiſ reſponſo, cum diceret: Nulla opus eſt elementia, inquit, nihil deprecor, qui nihil mali admiſi in regem, niſi hoc mihi inſtar criminis verteret reſpublica, quod centum Tartarorum toridemque Coſacorum millia poſt debellatum Kalinouium, in viſcera non miſerim regni. Filium quod attinet, nondum adoleuiſſe pro obſide, vbi adoleuerit haud deſuturum ad obſequia regia. Honores ſe non appetere, quin imo vltro a fortuna delatos aſpernari, vtpote cuius vertici non ſemel regium immineret diadema. Eo reſponſo dimiſſi Polonorum legati rediere ad regem, qui furenti ſimilis, vbi audit Chmielnicium eo veſaniae delapſum, arma in Coſacos toto regno ocuſ expedire iubet. Sed Polonus miles, qui ſemper regum ſuorum aulaeque interpretatur mandata, ad obſequium ſpecti difficilis, et tunc in hyberna recens dimiſſus, vix anni ſubſequentis exoriente vere in caſtris compa-ruit, audax in oppidis, timidus in bello.

Cometes
viſus.

Exeunte anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſecundo, viſus eſt cometes, die viceſima Decembris, inſtar nubis lucidae, magnitudine vnius pugnae, quae magnitudo ſenſim decreſcebat. Initio ſub laeuo Orionis pede oriri, hora ſeptima noctis obſeruatus ab aſtronomis, late deinde diſfuſus in borealem plagam taurum peruagatus in Perſei euauit ſiniſtra. Anni ſubſequentis die III Ianuarii, vt ex ſubiecta figura melius pater. Variorum hic cometes fatigauit ingenia, elicit notas, non ſine aliquorum iurgiis. Quidam enim, portendi morbos peſtiferos et incognitos, qui late diſfunderentur, famem praeterea, peſtem, malignas febres, contagioſos morbos, terrae motus, horrenda tonitrua, vehementes ſignificari iudicabant ventos. Quidam ſtatu mutationem, horrida bella, mortem ad extremum pollicebantur principis, ſeptemque continuis annis continuata per Europam pericula. Quorum commenta haud vana fuiſſe, tempus poſtea edocuit, optimus rerum magiſter 55).

Exacta

53) Archiepiſcopus Gneſnenſis, cuius tempore, Louicium a duce Maſouiae Conrado, diluendi criminis cauſa, fuit archiepiſcopatu inſertum, erat Petrus III, archiepiſcopus XVII, cuius familia ignoratur. Vide vitam eiſ in bibliotheca Varſau. Tom. I. Part. III. p. 194.

54) Paſſeres niuales, qui ex Islandia, Gronlandia et Lapponia ſuper mare Balthicum hyemis tempore in Poloniam veniunt, non ſolum circa Louicium, ſed in multis etiam aliis Poloniae re-

gionibus conſpiciuntur ac capiuntur. Delicatiſſimae haec aues, ſi pingues, eſui ſunt.

55) De ſutilitate vaticinandi ex aſtris cometique nil amplius dicam. Hoc tantum ad amouendas Polonorum praefumtas opiniones annotandum videtur, cometas eſſe corpora ſeu globos huius vniuerſi, quoad extensionem infiniti, magnos, qui non intereunt, ſed peculiare planetarum genus conſtituunt, certoque tempore iterum apparent. Horum cometarum motum inter

Exacta in otio hyeme rex Brestiae in Lituania regni ordinum celebrat comitia, in quibus nihil nisi de bello promouendo, de contributionibus contrahendis toto tempore disputatum est, lectae quoque pleno senatu, quem potissimum Lituani auxerant proceres, GEORGII RAKOCII, Transyluaniae principis literae huiusmodi tenoris:

1653
Rex Brestiae
ordinum
conuocat
comitia.
a. 1653.

Sacra regia maiestas,

Domine clementissime,

Demissam meam confidentiam, quam in regia eius propensione colloca-
tam habeo, vel hoc pacto sincere testaturus, scire eam volui, quomodo a pa-
latino Valachiae, vti celsissimus princeps dominus parens et praedecessor Noster
magni nominis, ita et ego, cum confoederato Nobis illustrissimo domino pala-
tino transalpinae Valachiae, ab ipso palatinatus sui primordio, clandestinis ma-
chinationibus et minis apertis laceffiti sumus. Et si praeter vicinitatis iura vtri-
que Nostrum etiam foederum nexu deuinctus fuerit, nihilominus in omnes oc-
casiones sedulo intentus, quibus virus praeconceptum in perniciem nostram ef-
funderet. Proprio eloquio aduersum hanc intentionem nunquam se deponere
velle asseruit, hoc ipsum aliquoties iuramento confirmare non veritus est, vti
superioribus temporibus aperto etiam Marte in praedictum parentem principem
transalpinum attentauerat. Et nisi infelici pravae intentionis euentu diuinitus pu-
nitus fuisset, eodem cursu victoriarum gratiae memoriae etiam parenti meo et hisce
regionibus exitium afferre insimul elaborabat. Deo tum vindice reiectus, licet
victoris fauorem in reconciliatione fatis superque expertus, strictis se foederi-
bus deuicerit, parum tamen hoc apud ipsum valuit, nec vnquam animum ho-
stilem, quamuis pellem saepe saepius, mutauit. Cuius talia molimina cum in
dies maturari, et mox velut ignis occultus in aperta arma erumpere praesentiscam.
Deum testor, inuitus etiam prouocatus, nullo actus dominandi aucupio, sed
dum inculcata tutela sciens praeueniri hominis incauti esse, et tela praeuisa mi-
nus ferire, vicinum tam nocium, cum alias non licuerit, armis a vicinitate
remouere, vel saltem compescere Deo propitio, in animum induxi. Quod
Maiestati vestrae regiae tempestiue significandum volui, ne aduersis rumoribus
occupata, qui toto conamine eius ab obsequiis addictus sum, contra se et suos
aliquid moliri crederet. Imo iustis facti mei causis ex me sic perceptis, tantum
abest, vt iustae indignetur ultioni, vt hominem nullis fidum vicinis correctum
suo probet calculo, et studia mea maioris habeat, quam fluida lenocinia eius.
Quod, vti propensus in Nos Maiestatis Vestrae fauor sperare iubet, ita eidem
diuturnum et florens regimen ex animo precor. Datum in ciuitate mea Alba
Iulia, die 25 Martii 1653.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Addictissimus seruus

Georgius Rakoci.

Hh 2

His

omnes nostris temporibus astronomos optime
explicuit celeberrimus LEONHARDVS EVLE-
RVS, in theoria motus planetarum et cometarum.
Dices forte, si cometae nihil nobis significant,
quem tandem in finem Deus tam stupenda cor-
pora produxit? respondendum: ille longe sa-
pientissimus vniuersi auctor, qui omnia pruden-
tissime constituit, etiam cometas non sine fine
creauit, iisque eiusmodi habitatores imposuit,
qui istis in globis bene se habent. Sed nil di-
cendum de planetarum ac cometarum incolis,
cum tam multi adhuc reperiantur astronomiae

expertes, qui astronomorum de planetarum in-
colis doctrinam irridentes sibi persuadent, im-
mentos vniuersi et innumeros globos, in vsum
tantum nostri globi, qui ad vniuersum vt pun-
ctum considerandum, imo nullam proportio-
nem habet, creatos esse. Quidam non inepte
istos homines pediculis iocose comparauit, qui,
si ratione gauderent, sibi imaginarentur, inte-
grum hominem in vsum eorum creatum esse,
quia tam commode nutrimenta in capite, por-
riginoso inprimis, inueniunt.

1653

His Rakocii literis tale responsum redditum est:

Respondet
rex Polonus
literis Rakocii.

Pro ea qua semper in rem christianam ferimur propensione et affectu, nihil Nobis aequè acerbius accidere potest, quam cum audimus principes Christianos mutuo inter se dissidio committi. Non enim aliter quam civili se polluerè bello eos existimamus, cum inter se funesta exercent arma, quae multo iustius in communem christiani nominis hostem exercerent. Nec minore certe dolore Nostro accipimus Illustritatem Vestram cum illustri palatino Valachiae in dubiam Martis aleam descendere, pacatamque hactenus commouere Valachiam. Vicem hanc aeui iniquioris agnoscimus, quod non tantum Nos ipsi rebelles Nostros inuitis armis ad sanio rem mentem redigere cogamur, verum etiam viciniam Nostram, cui pro iure et foedere amicitiae, optima quaeque et capata cupimus, similibus implicari malis cernamus. De iniuriis ab illustri palatino Valachiae Illustritati Vestrae, et colligato sibi illustri palatino transalpinae Valachiae intentatis nihil Nobis hucusque constitit. Nec aliud ad praesens, quam aduersae ab utrinque fortunae compati aequum censemus. Quis vero ulterior animi Nostri sensus hac in re futurus sit, cum Illustritate Vestra data opera breui conferemus. Magno hoc interim Illustritatis Vestrae in Nos confidentiae erit argumento, quo pariter sciet Illustritas Vestra Nos ei responsuros. Cui perennes fortunarum accessiones vnaque optimam a Deo valetudinem precamur. Datum Brestiae Lituaniae, d. 20 Aprilis. a. 1653.

Minus deinde sigillum ANDREAE TRZEBICKI, maioris cancellariae regenti collatum est, omnibus ad insperatum rei nuntium attonitis, et in re tam subita stupentibus. Nam si vulgi et populi vota spectasset quis, prior Trzebicio videbatur Ioannes Gembicki, secretarius maior regni, si merita et virtutes, nulli debebatur tantum fastigium dignitatis, nisi vni Stephano Wyzga, regio ecclesiasticae. Caeterum rex posthabitis his, huic contulit, quem postea suum intimum esse voluit ⁵⁶⁾. Neque mora eundem Ratisbonam oratorem dimittit ad imperii comitia, quae tunc magno Europae applausu sacratissimi Caesaris Ferdinandi III primogenitum Ferdinandum IV in Romanorum eligebant regem. Ita deinde dimissi sunt a rege optimates classicum Chmielnicio toto regno canentes, qui sub id tempus Moldauum vna cum Transyluano armis aggredi statuerat, ni praeventus ab utroque fuisset Valachiae princeps.

56) Rex Poloniarum absolutissimus est officiorum regni omniumque aliorum dispensator, neminemque decet in causas inquirere, cur huic et

non alii, ordine forte maiori, conferre voluerit regni munus. Sufficit regem voluisse, qui recte fecisse omnino credendus.



LIBRI IV. CAPVT X

SYNOPSIS

Bellum Valachicum. Causa belli Valachici. Legatio Rakocii ad Polonum regem. Poloni respondent Rakocio. Rex Glinianum mouet castra contra Chmielnicum. Descriptio Leopoli. Leopoli Haliciam versus mouet Polonus exercitus. Moschoniae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem offerentes Polonos inter et Cosacos. Describitur Halicium. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur. Obsidionis causa et origo. Hungarorum stratagema. Rakocii literae ad Poloniae cancellarium. Camenecum rex progreditur. Chmielnicius Polono regi scribit. Literis Chmielnicii respondet cancellarius cum generali. Poloni deliberant de ulteriori prosecutione regis.

Ineunte anno MDCLIII initium est bello Valachico, infausto plane Polonis, luctuoso ¹⁶⁵³ Bellum Valachicum. Cosacis, nec multum fehei, si primi belli euentus spectantur, ipsis Hungaris Moldauiisque, confoederatis principibus, quibus aduersum palatinum communis causa fuit, ac rara in societate concordia. De causa haud apud omnes conuenit: Sunt qui credunt, Causa belli ob recens cum CHMIELNICIO initum connubium, nimiam potentiam palatini suspectam Valachici. extitisse vicinis. Addebant et Poloni regis totiusque reipublicae singularem erga palatinum amorem. Erant qui et vetera horum principum vulgarunt dissidia, quod et ipsemer Transyluaniae princeps literis ad regem scriptis haud diffitetur. Vt ut sit, medius Aprilis diebus, post scriptas literas, quas superius retuli, redditumque a rege responsum, TRANSYLVANVS ambiguum titubantemque Poloniae regis obseruans mentem, serio ratus suis consulendum rebus, legatos VARSAVIAM mittit, de mutuis tractaturos foederibus, suo Legatio Rakocii ad regem Polonum. et Moldaui principis nomine. Nec Polonus abnuixit rex, offensam causatus in Valachum quod principem filiam CHMIELNICII desponsasset filio. Nulla hic valebant effugia apud principem, quae satis ampla parabat KYTNARSIVS, principis Valachiae BRESTIAM missus legatus, adnitente demum Hungaro legato, rex VARSAVIAM differt negotium, ubi melius consulturus videbatur cum optimatibus, quibus diem vigesimam quintam indixerat Maii, habendo cum iis consilio arctiori. Indicta die rex legatum Hungarum socia sollicitantem contra Valachum Chmielnicumque arma introducere iubet. Nihil hic nisi eadem quae et ante reperebat. Iussus deinde paululum VARSAVIAE immorari, tandem optatum accepit responsum: Regem iustae principum Transyluaniae Moldaviaeque fauere Poloni respondent Rakocio. causae, iis socia rempublicam contra Chmielnicum promittere arma. De Valacho adiectum nihil. Eoque responso dimissus legatus Hungariae. Neque mora rex tertio post die LEOPOLIM, inde ad castra prope GLINIANY pergit, aliquot millium stipatus corona, relictis interim regina Varsaviae. Vix Gliniany attigerat, cum ecce inaudito ac insperato a militibus excipitur applausu, exceptis proceribus, quorum cessat in castris imperium, dum ipse adest imperator. Ibi diebus aliquot consumtis LEOPOLIM reuertitur. Est Descriptio Leopoli. autem LEOPOLIS australis metropolis, quinquaginta a CRACOVIA circiter distans miliaribus, dicta a LEONE, DANIELIS Russorum australium potentissimi regis filio Romani, Vladimiri et Haliciae ducis, nepote, quam Germani corrupto vocabulo LEMBERG indigitant. Vrbs duplici fossa vtrique lata ac profunda, muro crebris turribus distincto munita, omnis generis apparatu bellico contra hostiles insultus abundanter instructa. Sedem hic habet alter Poloniae archiepiscopus, ut et duo alii episcopi, Russicus vnus, alter Armenicus. Redacta in potestatem Polonorum circa annum Christi MCCCXLI deficiente mascula stirpe liberorum DANIELIS Russorum regis, regnante tunc in Polonia CASIMIRO II, VLADISLAI filio.

Leopoli ad diem vigesimam quintam Augusti, non sine euidentibus moestitiae signis debuit subsistere rex, dum interim tarda solutio et lenta pecunia numeraretur militi passim effreno. Sequenti deinde die LEOPOLI HALICIAM versus castra mouere imperat, a legatis Transyluaniae, qui tunc LEOPOLI aderant, magnopere sollicitatus. Antea Leopoli Haliciam versum tamen,

1653 tamen, quam HALICIAM moueret, legatos magni Moschouiae ducis regali excipit appa-
 fus mouet ratu, quos ego potius exploratores, vt et ante, dixerim. Nihil illi attulerant, quod le-
 Polonus gatos conueniret, cum hac vnica in speciem amicitiae venere tessera, mutua quasi tracta-
 exercitus. turi CHMIELNICIVM inter et *Polonum regem* foedera. Neque rex abnuuit pacem, cer-
 Moschouiae legatis Leo- tis propositis, vt et ante, CHMIELNICIO conditionibus. Quae quia hosti risui, mo-
 poli audiun- schis admirationi fuere, in vanum cessere, rege interim HALICIAM mouente.

tuntur,
 mediatio-
 nem affe-
 rentes Po-
 lonos inter
 et Cosacos.
 Halicia de-
 scribitur.
 Chmielni-
 cius Vala-
 chiam ar-
 matus in-
 greditur, ac
 paulo post
 obsidetur
 ab Hunga-
 ris Molda-
 uisque.
 Obsidionis
 causa et
 origo.

Hungaro-
 rum stra-
 tagemata.

Est autem HALICIA Russiae ciuitas, quondam, regnante VLADIMIRO, regni
 caput et sedes, nunc solo castellani gaudens titulo. Antiqua superba sui miratur rudera,
 quae vix per senium cernere licet. HALICIAE subsistenti per aliquot dies regi, nuntia-
 tur a KONRACIO tribuno equitum, qui ad explorandam hostilem potentiam, Polonorum
 antecesserat exercitum, TIMOTHEVM, Chmielnicii primogenitum, Valachiam ingressum
 cum octodecim millium Cosacorum peditatu, selectissimoque duorum Tartarorum equi-
 ratu. Neque hinc procul in SOCZAVA Valachiae arce, a Moldauis Hungarisque obsi-
 deri, vna cum vxore LVPVLI Valachiae principis. Obsidendi autem TIMOTHEVM haec
 occasio fuit. Postquam inaudiuerat Poloniae regis declarationem Valachiae princeps, haud
 mora CAMENECO vna cum thesauris, corrupto prius muneribus eius loci gubernatore
 POTOCIO, in Valachiam abscedit, Chmielnicii ZAPOROVIANIS comitata signis. Vix
 octodecim leucis praetergressa Poloniae fines, incidit in Moldauorum Hungarorumque
 huc et illuc per Valachiam impune errantia agmina. Neque mora Soczauiensi se fortunas-
 que suas credit propugnaculo, quod tunc casus et fortuna vicinum obtulerat. Coniul-
 tanti deinde, quid ultra agendum, et num NIEMIECZ aut MARGOS aut BADEORCZE
 maioris momenti forpugnacula occupanda? Variis varia suadentibus, interim SOCZAVIA
 et in ea princeps foemina obsidetur a septem Hungarorum quatuor Moldauorum millibus.
 Audita CHMIELNICIVS Soczauiensi obsidione illico filium eo mouere cum lecta Cosaco-
 rum imperat manu. Eriperet tam nobilem praedam ex hostium faucibus, recuperaret the-
 sauros illi debitos, certaret pro gloria, cuius finem imperium Moldaviae sibi promitteret,
 profligato tyranno, inuasore parentis. Imperium eius haud mora exequitur filius, Vala-
 chiam armatus ingreditur, ad cuius aduentum dolo tunc vsi Hungari Moldauique soluunt
 obsidionem, quasi viribus inferiores Cosacis, quorum tunc auxiliares copias, fama in im-
 mensum crescente, fortassis re vera perhorruerant. TIMOTHEVS soluta obsidione, quasi
 iam acie victor extitisset, ouans ingreditur propugnaculum, territis sola nominis sui fama
 hostibus. Illudque caesaris vsurpasse aiunt, venisse se et vicisse non viros hostes. Secu-
 rus itaque victoriae dimiserat peditatum in varias Valachiae partes Cosacos milites, vix ali-
 quot millium numero sibi relicto. Audiuerunt e proximo Hungari reboantia in aduentum
 CHMIELNICII tormenta, mox de dimisso Cosacorum milite nuntio accepto, concubia
 nocte arcem iterum arctissima cingunt obsidione et vna Chmielnicii filium incautum iuue-
 nem, missis cursoriis equis ad Polonum regem, de tam nobili praeda faustum afferentes
 nuntium, simul quoque ad socia contra Chmielnicium iterum sollicitando arma. Interea
 Cosaci, qui pabulatum exiuerant, in regressu ad Chmielnicium, varie a Moldauis Hunga-
 risque, denique ab ipsis amicis Valachis trucidari palam cadebant, per manipulos sparsi, non
 vt milites, sed vt praedones nefarii. Neque Polonus rex socia distulit arma, quin imo ire
 ocus in Valachiam iubet Conradum, cum lecta sex millium Polonorum manu. Huic ad-
 iungit HENRICVM DÖNHOF mille quingentis succinctum Alemannis, robore exerci-
 tus. Pergrate accipiunt a Polono rege auxilia, Daciae Moldaviaeque reguli. Neque
 mora magno regni cancellario STEPHANO de PILCA KORYCINIO, qui nuper BRE-
 STIAE, archiepiscopo Gnesnensi, in sigilli custodia successerat, in haec concepta verba
 scribit RAGOCIVS:

Illustrissime Domine, amice nobis obseruandissime,

Ragocii li-
 terae ad
 Poloniae
 cancella-
 rium.

Literas *Vestrae Illustriss. D.* vigesima quinta Augusti exaratas, hodierna-
 que die, eiusdem tabellarii manu, Nobis praesentatas amice accepimus, cuius
 quidem remissionem ob debilitatem equorum quamuis hac occasione distuleri-
 mus, breui tamen expedire, ac si quid noui interuenerit, per eundem commu-
 nicare cum *Vestra illustritate* nequaquam praetermitteremus. Pergratum itaque
 nobis

nobis extitit, quod *Vestra illustritas* tam de regio *Suae maiestatis*, quam de sincero *Vestrae illustritatis* affectu, simulque exercituum *Suae maiestatis* approximatione, optimoque disposito progressu certiores reddere voluerit. Quemadmodum enim nihil de regia *Suae maiestatis* exercitus cum nostris coniunctione experti sumus, nullam praetermissuri occasionem, quin reciproca sinceritate, eandem *Serenissimae maiestati* recompensemus. Qui quidem coniuncti exercitus in Valachia, ad arcem SOCZAVA dictam, in quibus existant terminis, qualiter eidem loco se applicuerit hostis, inopinato vsus stratagemate, antequam recentiores nostrae copiae, ad eum locum peruenire, nedum cum exercitu *Suae maiestatis* sese coniungere potuissent, ex informatione STEPHANI palatini, hostiles copias KVTNARSCIVM versus tendentes, captoque tandem rumore, qualiter hostem inuaserint, qualique euentu hostem hactenus constrinxerint, ea omnia innotuisse *illustrissimae D. V.* non est quod dubitemus. Quodsi vero iuxta informationem *Vestrae illustritatis*, primarius *Suae maiestatis* exercitus ad Tyram vel Dniestrum fluuium versusque MOHILOVIAM peruenit, CHMIELNICIVM filio ac exercitui, BASILIVM autem familiae ac bonis, numero so posse occurrere exercitu, ratio ac status belli suadere vix potest. Omnem procul dubio mouebunt illi lapidem, vterque plurimis ac mirabilibus oblationibus acturi, tam apud TVRCAS quam apud TARTAROS, qualiter periclitantia ipsorum pignora, illorum etiam auxiliis saluari possint, cum aliter plane in nihilum sint deuentura. Quare ex communi summe necessarium, multisque modis vtile, cum ita res ipsa demonstret, summo opere *illustritatem Vestram* rogamus, pro sua qua pollet auctoritate efficiat apud *suam maiestatem regiam*, vt quanto poterit citius praeccludi possit via, ne suppetias obfesso communi inimico transmittere possint CHMIELNICIVS et BASILIVS ex ditionibus Cosacorum, cuius effectum a palatino Moldaviae admonemur literis die 30 Augusti ad nos datis, qualiter BASSA Silistrensis suas etiam congerens copias, adscitisque sibi copiis Tartaricis DANVBIVM traicere, ac vel immediate coniunctos nostros exercitus inuadere, vel ipsum palatinum aggredi intendat, eo proposito, vt per eius aggressionem obsidionem soluere, Cosacorumque exercitum cum filio CHMIELNICII, familia bonisque BASILII liberare possit. Quodsi nimirum noster exercitus relicta obsidione in auxilium MATHAEI palatini perexerit, actum erit de vtroque nostrum. Si vero obsidio continuata per nos fuerit, nominatus palatinus sede amouebitur profligatus, amotoque illo obstaculo Cosacis ac Tartaris obsessis protinus subuenire possunt. Tamen etiam in hoc casu nostros ita disposuimus exercitus, vt superato cum exercitu supremum nostrum generalem in auxilium ipsius palatini transmittamus, imo rebus ita postulantibus etiam nostra in persona veniamus, continuata interim cum exercitu, in Valachia existente, ac cum magnifico domino CONRADO coniuncto, obsidione ac belligeratione. Attamen si fecus fieri minime posset, ac reliqui exercitus, pro nunc in promptu habitus, resistere impetui huic Turcico non sufficerent, soluta obsidione SOCZAVIAE, pars illius exercitus contra Turcam conuerteretur, pars cum magnifico domino CONRADO ad seruitia *suae maiestatis* et reipublicae expediretur: Ita omnem nostram sinceritatem, tam secundis quam aduersis fortunae casibus *Serenissimo regi* ac reipublicae promissam, indissolubili vinculo obligatam tenebimus. Similem etiam *suae maiestatis* reipublicaeque ac *Vestrae* etiam *illustritatis* affectum speramus ac summo opere contendimus. Quoniam autem legatos, his interuentis difficultatibus ad *Serenissimam regiam maiestatem* expedire non potuimus, rogamus *Vest. illustriss. D.* vt apud *suam maiestatem* excusare velit. Breui enim vna cum confoederatorum legatis expedituri sumus. Caeterum *illustrissimae*

1653 *nam D. V. ad vota valere cupimus. Datum in curia nostra GORIEVIENSI d. 4 Septemb. 1653.*

Illustrissimae Dnis Vrae

Amicus beneuolus, ad officia paratus.

GEORGIVS RAKOCI.

Camene-
cum Rex progre-
ditur.
Chmielni-
cius Polono
regi scribit.

Literis
Chmielnici
respondet
cancellarius
eum gene-
rali.

Haec RAGOCIVS ad cancellarium regni memorabat. Interea rex VSIATINVM Halicia ex inde CAMENECVM progreditur, quod nulla artificis manus, sed naturae miranda, ut superius innui, erexit industria. Appropinquanti moenibus, literae a Chmielnicio perferuntur, quarum summa fuit: deprecatio criminis, ac certissima spes obtinendae veniae apud elementissimum principem. Deliberatum pleno senatu est, quid foedifrago Chmielnicio responderet rex, quid rescriberet respublica? Exercitu quidem Polono, iam superatis itinerum molestiis ad Cameneum subsistente, sed nondum peracta Valachica obsidione, in utram libet partem sollicito et metuente, conclusum tandem, ut a rege quidem nihil responderetur Chmielnicio, quasi indigno, cui amplius concederetur venia, sed tantummodo ab illustrissimo cancellario et generali campestri, scriptis ad eum literis, spes veniae promitteretur, si verbalem suam submissionem facto aliquo insigni comprobareret. Suadebant deinde qua priuati, mitteret ocus ad regem e suis asseclis ministrisque praecipuis, utpote WVCHOVIVM et BOHVNVNVM, qui ad castra regia venientes conditiones acciperent pacis, omnem habituri securitatem. Neque ANTONIVM tribunum detentum, carcere aliquo squalido macerari, sed honesta militari detineri custodia, dum interim oprata et incruenta coalescat pax. In hunc sensum compositae literae vni Colacorum Mikuta cognomine, qui in Antonii legati comitatu ad castra prope Gliniany aduenerat, traduntur Chmielnicio deferendae, dum interim BARVM versus rex signa mouere berant de vlteriori regis si obsidio Soczauiensis, captis hostium castris, desideratum fortiretur effectum, tempus bello idoneum haud diu duraturum. Praeualuit tandem sanioris partis de vlteriori cursu continuando consilium. Non enim fuisse serenissimi regis, molesti itineris Cameneum versus capellendi rationem, ut a Polonis SOCZAVIA, tanquam res alienae fortunae, expugnaretur, sed ne hosti ad mittenda obsessis auxiliaria arma iter pateret. Constat, inquam, Bohunum a Chmielnicio ad suppetias obsessis ferendas destinatum, accepto rumore de regio aduente Cameneum exercitu, in latebras se recepisse. Utendum igitur tempore dum hostis pauet, dum supplicat, ne posthac sit occasio calua.

LIBRI IV. CAPVT XI

SYNOPSIS

Rex turbatur Tartarorum in Russiam aduentu. Chmielnicius Soczauiiae obsessus ex vulnere accepto moritur. Cosaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo post tumultuantur. Deditur arx Soczauiensis principibus confederatis. Puncta deditionis. Valachiae aerarium diripitur ab Hungaris. Literae Bassae Sili-strensis ad cancellarium Poloniae. Moschorum noua postulata a rege Polono. Moschi bellum minantur Polonis. Legati Ragocii ad rempublicam Poloniam. Puncta legationis Transsylvaniae principis. Responsum Transsylvaniae legatis. Tartarorum rex expostulat rupta a Polonis Zboroniana pacta. Colloquium inter cancellarium Poloniae, et Tartarorum legatum. Cancellarius Poloniae respondet Tartaro, nomine regis sui. Propositiones Polonorum Tartaris oblatas. Acceptant omnia Tartari, excluduntque Cosacos. Tartari Lupulum, Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

Placuit regi consilium vlterior castra promouendi, antequam tamen vlteriori se accingeret profectioni, MACHOWSKI cum literis ad obsessos SOCZAVIAE, Cosacos legatum expedit. Summa legationis fuit: pro perditis obsessos habere, si tamen sapere et manda-

mandata in posterum regis fideliter exequi vellent, clementiam illis quoque regiam haud unquam defuturam. Duci, Basilii uxori obsessae, suadere, ut honori et vitae consulens, se in tutelam Poloni regis conferret. Expedito in hunc modum MACHOVIO, rex BARVM ver-
sus mouere praecipit. Progredienti ad duas circiter leucas literae a Valachiae principe, ad supremum generalem exercitus perferuntur, quibus ille significabat de insperato Tartarorum in Russiam aduentu. Perculit aduersus nuntius regium pectus, mutantur in momento consilia, miles eodem in loco subsistere iussus. Magna deinde sublecuta est deliberatio. Raro enim exemplo super hoc negotio ter consultatum est. Discrepantibus sententiis, quod tantum superesse temporis videretur muniendis eodem in loco castris tributum est. Magis tamen tuta ex ratione, quam prospera ex casu consilia sequi placuit, nec oram famelicam simul et locum naturae et situs sui beneficio, formandis castris minus idoneum, ingrediendum: Melius omnino rem cessuram, si ad Valachiae fines castra locarentur, ita euenire posse, ut et Soczauiensis obsidio feliciter terminari et coniunctio cum foederatis principibus facilius perfici posset. Addebant, in omnem incursionis hostilis casum, inter flumina, situm castrorum, reddi securiorem et comitatum in habitata magis et Valachiae coniuncta regione habere copiosorem. Assensit ad extremum rex his consiliatorum rationibus, communique calculo in eam sententiam itum: *Cunctatione bellum geri oportere, tantisper dum foederatorum subsidiis, iuuaretur respublica.* ZVANCIVM igitur, palatini Russiae oppidum et castellum illi annexum ad fluvium TYRAM ex aduersa ripa CHOCINVM porrectosque Valachiae campos aspiciens, locando elegit exercitui. Sub id tempus laetus Polonis aduolat nuntius, TIMOTHEVM CHMIELNICIVM excessisse Timotheus significans. Additum et mortis genus, utpote qui vallo producendo intentus pila tormenti Chmielni-
taria attrito crure occubuit. Corpus mortui fertur adeo intumuisse, ut satis larga ex obeso Basilii ducis corpore vestis, mortuum capere non potuerit. Atque hic finis fuit Chmielni-
rem depraedicando, quem ego rudem bonarum artium corporisque robore stolide ferocem dixerim iuuenem. sus ex accepto vulnere moritur.

Postridie tentata eruptione obsessi, militem Hungarum Polonumque ad vallos se-
gniter excubantem in fugam agunt, et nisi CONRADVS DONHOFIVSQUE fugientes in
pugnam reuocassent, periculum erat, ne iam victricia castra inuaderet hostis diriperetque.
Atque hoc primum facinus fuit CHEDROVII, electi Cosacorum ducis, in demortui Chmiel-
nicii locum. Protendebatur interim in longiores moras obsidio, neque sperari deditio pot-
erat, nisi ingruente iam vicina hyeme, nec vana opinio, nisi seditio inter illos exorta an-
ticipasset deditiois tempus. Dux BASILII VXOR, ubi vider rem haud procul seditione
abesse, proponit CHEDROVIO, satius fore propugnaculum dedi, quam Cosacorum suo-
rum discordia diuidi. Si diuidimur, inquit, vi hostium expugnamur, mox ferro et
flamma desolabimur: Sin vero gratuita deditiois legem subierimus, salua nobis fiet vita,
libertas et bona. Neque mora praefectus arcis, iussu foeminae, misso in castra tubicine,
habere se, inquit, quod CONRADO, nomine ducis, communicet. Summa arcani fuit
haec deditio propugnaculi sub certis legibus. CONRADVS secretum MACHOVIO com-
municat: Ille IANVSSIO KEMINI, generali Transyluaniae principis, cui summam rei
committit, quo demum operante SOCZAVIA dedita his deditioibus:

Puncta Serenissimi regis Poloniae, commissariorum, et celsissimi principis Transyl-
uaniae, supremo generali Cosacorum, obsessisque proposita.

I. Iurarent de facto serenissimo regi Poloniae ac reipublicae fidelitatem,
ac celsissimo Transyluaniae principi, duobusque palatinis vtriusque Valachiae
bonam vicinitatem.

II. Ad signum humilitatis et gratitudinis, vexilla coram generalibus et
commissariis deponent. Quae manebunt pro serenissimo rege et Transyluaniae
principe, retentis apud se ex benigna generalis et commissariorum annuentia no-
mine serenissimi regis ac celsissimi principis Transyluaniae decem tantummodo
vexillis.

1653

III. Arma et sclopeta maiora, hactenus offensiva, similiter coram iisdem deposita, praemisso iuramento, in facto illis restituentur.

IV. Nihil ex bonis in arce tempore aduentus illorum repertis secum auferent villo praetextu, et super hoc iurent.

V. Bona Timothei similiter relinquant in manibus commissariorum, nec non bona ecclesiis Moldauicis ablata restituantur.

VI. Neminem ex arce secum abducant, vel minimum hominum aut animalium.

VII. In egressu damnum regnicolis ne inferant.

VIII. Rebus palatini, baronum, ac aliorum in arce existentibus, non se immisceant, neque illis quidpiam patrocinentur. Super his omnibus bona fide, christianis obseruanda, singuli iurent.

Deinde exactum est a singulis iuramentum fidelitatis, quod et praestitere vniuersi, eleuatis in coelum digitis, fidem obligando, quam paulo post perfidia Graecorum rupit et inconstantia. Eo modo deditum est Soczauiese propugnaculum. Diuisae deinde opes cessere Hungaris pariterque Moldauis hostibus, sola gloriae immortalitate contento rege Polono.

Valachiae
aerarium
diripiunt
Hungari.

Rex vbi audit soczaviam expugnatam, illico in Russiam sociorum conuertit arma. Merebant illi triginta Polonorum, viginti Germanorum, octo Hungarorum perditum millia, in aduersa quoque fluminis ripa, tria Moldauorum videbantur aduentantia agmina, quae paulo post exortus Colacorum Tartarorumque aduentantium timor in vltiorem palantes retro egit Moldauiam. Redditae sunt iisdem diebus Silistrensis Bassae ad magnum cancellarium ex castris Turcicis scriptae literae huiusmodi tenoris:

Litterae
Bassae Sili-
strensis ad
cancellarium
Poloniae.

Electe inter magnos monarchas, clare inter senatores tribus Messiae, Rector negotiorum regni seniorum Nazareni, exemplar omnium virtutum, speculum veritatis et sinceritatis, regis Poloniae intime vicariorum STEPHANE KORYCINSKI, amice noster, cuius rebus et vitae vt sit exitus felix, vt cedant Tibi ex voto omnia, optamus et precamur Deum.

Redditis innumerabilibus salutationibus significamus Vobis peruenisse ad manus nostras amicales literas Vestras, ex quibus satis prolixè amicitiam vestram intelleximus. Quod attinet ad legatum Poloni regis, quem propediem ad ferenissimum et potentissimum imperatorem meum expedire in animum induxistis, laudo consilium vestrum, modo quantocius exequamini, quod promittitis, de me, vt amico, omnia bona polliceor. Caeterum pro vobis preces nostras offerimus illi, qui est via veritatis.

Haec summa literarum Silistrensis Bassae ad cancellarium Poloniae, vt erant genuinae.

Moscho-
rum nota
postulata
a rege Po-
lono.
Moschi bel-
lum minan-
tur Polonis.
Legati Ra-
gocii ad

Postridie aderat facialis Moschouiae ad castra Polonorum, cuius summa legationis fuit, vt Polona respublica poena capitali afficeret illos in vniuersum, quicumque scriptis ad magnum Moschouiae ducem, interregni tempore, literis debitos maiestati eius omiserunt titulos. Ridentibus Poloniae proceribus, quod cum larvis luctarentur Moschi, bellum minatur ille nomine principis, eoque modo abscedit.

Vix abierat Moschouiae facialis cum ecce aderant tres a Daciae regulo missi oratores ad rempublicam Polonam, qui vbi regis ingressi sunt tentorium, ad eius admissi conspectum, pleno senatu perorauere satis culta et expedita latinitate, veteris gentis Hungaricae

garae cum Polona republica, multiplicisque coniunctionis honorifica facta mentione. Deinde reguli sui erga regem, remque publicam, officia prolixè satis detulerunt, oblato regi insuper phalerato equo. Semotis deinde arbitris puncta nonnulla proposuere, quorum haec summa:

1653.
republicam Poloniam.

Puncta coram sacra regia maiestate et illustrissimis senatoribus per legatos celsissimi Transylvaniae principis proposita:

Cum et literis Chani Tartarorum et per Murzam in obsidione praesenti Soczauiensi celsissimus Transylvaniae princeps, Dominus noster clementissimus, et duo illi confoederati palatini admoniti fuerint, iteratis vicibus, ne subsidia aliqua *Sacrae regiae maiestati* subministraremus, imo ne mouere quidem se voluit Soczaui, Scythia ille, donec totum exercitum nostrum conspexisset abeuntem. Proinde licet nos colorare, quantum poterimus, factum nostrum apud illos nitamur, tamen verisimile est suppetias per nos dandas Turcam Tartarumque et rescire et offendi inde, praetextumque quaerere vindicandi. Casu igitur, quo bello ab illis nationibus impetemur, par periculo et necessitati auxilium a *sacra regia maiestate* et serenissima republica optat celsissimus princeps, quod Deo duce obtenturum sperat.

I. Suadet magnanimitas *Sacrae regiae maiestatis* et par virtuti fortuna.

II. Celebris illa toto orbe fama reipublicae Polonae, quae, ut a diuo VLADISLAO rege contra Tartaros, ita fatiscente gloria Hungarorum, etiam contra Turcas vnicum christianitatis praesidium audit.

III. Parua illa manus Hungariae, quae celsissimo principi paret, licet inclinet se vento illo Scythico flante, ne frangatur tamen, foedere christiano fieri. Eriget se illa actutum, et excipiet primum impetum tempestatis, resistetque praedonibus Europaeis ne vicina obtineant regna.

IV. Aequitas. Cum enim celsissimus princeps suas copias *sacrae regiae maiestati* ac inclitae reipublicae subministrare non recuset, occasione iam poscente, iure etiam sperat suppetias *sacrae regiae maiestatis* in sua necessitate.

Secundo, quamvis vicinorum et finitimorum populorum pax et amicitia nobis suspectae minime esse debeant, cum nobis antiquius nihil sit, religiosa foederum obseruantia, tamen quia mutationi obnoxia sunt hominum, ut conditiones ita et ingenia, nec rarum illud apud mortales malum, ex amicis inimicissimos fieri. Si igitur aliqua fors vel infortunium hostes insperatos aliunde produceret, orare celsissimum principem, ne *sacra regia maiestas* et serenissima respublica illis faueant, et nec mediate vel immediate adiuuent, milites in suis conscribi contra nos ditionibus ne patiantur. Quin potius in tali casu celsissimo principi et conscribere exercitum et arma quaeuis comportare et emere liberum sit.

Tertium, ut ostendamus quanti nobilitatem Polonam aestimemus, et quam sinceram ac durabilem coniunctionem desideremus, et speremus, optat celsissimus princeps suum cum serenissima republica partiri filium. Ita quippe existimat, ut melior Hungarus esse queat, etiam Polonum fieri debere, quia vero pater patriae suae audit, merito celsissimus princeps sollicitus de principibus aliquot suae ditionis magnatibus, ut et filium et illos serenissimae reipubli-

1653 cae incorporare possit, amice precatur. Sic Romani olim e subditis et bello victis gentibus ciues adsciuerunt, ac ita orbis imperio potiti sunt. Quanto minus et focios et amicos repellere conuenit serenissimae reipublicae, cui incrementum vouemus?

Quartum, cum iustitia suum cuique reddere iubeat, cui parere et illi soléant, qui praeter coelum nihil supra se conspiciunt, vt *sacra regia maiestas* et serenissima respublica bona Buchouiensia in districtu Siradiensi sita, illustrissimae domui Batoreanae contra ius et aequitatem, per potentiam duntaxat, per illustrissimum et magnificum dominum NICOLAVM LVBIKOWSKI erepta et occupata, annisque octo detenta, cuius arendae summa quadraginta millia florenorum excederet, restitui curent, aequitas suadet, et celsissimus princeps etiam atque etiam precatur, suam et S. R. M. et serenissimae reipublicae operam et gratificandi studium cum sola exceptione rei impossibilis sincere contestando.

Responsum a rege per cancellarium hoc accipiunt legati :

I. Cum non minus a Turcis Tartarisque Transyluaniae princeps hostilitatem expectet: quantum ad Tartaros attinet, cum manifeste sint Polonae reipublicae hostes, contra hos non grauata auxilia, vbi occasio postulauerit, dari posse: de Turcis cum maiori deliberatione res agenda, quae absque ordinum regni consensu decerni non potest, ad futura Varsoviae differri comitia.

II. De hoste nouo, si adesset, saluis foederibus cum augustissima Austriaca regnatrice domo, desiderio Transyluaniae principis rempublicam non defuturam.

III. Circa ius incolatus, celsissimi principis filio et vna proceribus Hungariae concedendum, acturum se plenis comitiis, regia nunc spondere fide.

IV. Circa praetensionem haereditatis Batoreanae domus, cum negotium sit priuatum cum priuato ciue, gubernator ille vt componat, vel de iure respondeat, regiis admonebitur literis.

Interim dum rex expediendis Transyluaniae legatis immoratur, aduolat nuntius, vicinos regiis castris clamitans adesse Tartaros, qui sola tunc excursionem contenti, et summa vti celeritate, cum plerosque Polonorum partim huc illuc errantes, partim SOCZAVIA sine ordine reduces captiuos abduxissent, abierunt retro ad aliquot leucas SZAROGRODVM versus, vbi, toto mense quieti, operatum est excursionibus saepius factis, donec tandem diurnae Tartari pertaesi morae, diebus Decembris regiis iterum aduolassent castris, quos paulo post ipse CHMIELNICKI tardiori gressu insecutus est. Vix in conspectum regii exercitus venerat Tartarorum CHAN, cum ecce missus ad castra regia illico legatus colloquium cum magno regni expetit cancellario, neque cancellarius renuit colloquendi modum, cuius summa fuit:

Colloquium inter cancellarium Polonum et Tartarorum legatum. Tartarorum rex exposulat rupta a Polonis Zborouiana pacta.

Salutari regem nomine principis sui, mirarique rupta ab eo Zborouiana foedera, quae conuenerat mutuo inter principes, de annua pensione Tartaris debita, quae nunc centum aureorum excedit millia. Hanc si redderet Polona respublica, fieri posse, vt optata iterum coalesceret pax. De Cofacis minus sollicitum esse Chanum, vtpote qui a regibus ortus, malit cum iis potius conuenire, quam cum stolta plebe.

Haec ille. Cui cancellarius nomine principis sui in hunc modum respondit:

Refa-

Refalutari Chanum nomine regis sui. Violata ab eodem Zborouiana pa-
cta vniuersam mirari Europam. Centum quod attinet aureorum millia, haud
recusare Polonum regem, si fidei quoque suae, pactique foederis, recordaretur
Tartarorum rex, Cosacos, vt perduelles pacisque publicae violatores, defereret,
non minus regem quam rempublicam postulare.

1653
Cancella-
rius Polo-
niae respon-
det Tartaro
nomine re-
gis sui.

Ita ambo ab inuicem digressi sunt. Interim appetens hyems, iniqua obsidiis,
imbribus continuis limosa humus, aquae tota late planitie restagnantes monebant regem,
vt pacis potius, quam belli, amplecteretur consilia. Idem monebant et optimates.

Tertia igitur luce rediit idem ATTALICK (generis apud Tartaros nomen est)
a Vezirio missus, de mutua tractaturus, Chanum inter Polonumque regem, pace, quae,
nonnisi die decima septima Decembris, tandem coaluit in haec concepta verba:

I. Tartarorum rex Chmielnicianae renuntiabit factioni.

Propositio-
nes Polono-
rum Tarta-
ris oblatae.

II. Poloniae rex Tartarorum Chano centum aureorum numerabit millia
intra sex mensum spatium.

III. Pacta Zborouiana Tartaris in totum approbantur.

IV. Strictam amicitiam Tartarorum legati in proximis regni comitiis Var-
saviae ordinibus Poloniae iurabunt.

V. Duo obsides illustres perpetuo manebunt in regia Tartariae.

Ita tunc excluso Chmielnicio pepigit foedus Tartarorum rex cum Polona repu-
blica, cui pignoris ergo dati sunt nunc duo illustrissimi adolescentes OLESNICIUS et
LANCKORONIUS. Ille Vislicensis castellani filius, hic palatini Russiae charissimum pignus.
Subscribere deinde firmandae paci ex Polonis cancellarius, mareschaleus, POTOCIUS,
aliique praesentes optimates. Ex Tartaris SOLIMAN AGA, SEFER KAZI AGA, SVBCHAN
GASI, SZERINBEI, GASAIBEI, MYRTASZBEI, KARASZBEI.

Acceptant
omnia Tar-
tari exclu-
duntque Co-
sacos.

Subscripta pace Tartarorum rex BASILIUM LVPVLVM, Valachiae principem Tartari Lu-
sponte tunc supplicem Crimum remittit in vindictam et poenam, quod spe thesauri in
Soczaua habitum, euocasset numerosa Tartarorum signa. Eoque modo rex Varsauiam vlti-
mis emorientis anni diebus, Chanus vero plenus furoris vindictaeque in Chmielnicium
Lupulumque Crimum repetiit.

pulum Vala-
chiae princi-
pem capti-
uum in Tar-
tariam re-
mittunt,

LIBRI IV. CAPVT XII

SYNOPSIS

Trebitzcius Ratisbonam mittitur legatus. Eiusdem declaratio periculi ordinibus
Germaniae. Responsum Polono legato a Caesare redditum. Protestatio no-
bilitatis minoris Poloniae contra clerum. Et econtra cleri reprobatio con-
tra nobilitatem. Kisielii mors et laus eius posthuma. Illustrium virorum
funera.

Huc usque ferrea Poloniae currentis anni memorauimus facta, nunc transeo ad publica Trebitzcius
pacifica negotia reipublicae, quae hoc anno, absente rege gessere optimates. Pri-
mumque occurrit memoranda legatio ANDREAE TREBICKI, vicecancellarii regni mittitur le-
gatus, ad augusta imperii comitia Ratisbonam. Binis ille vicibus huius viae molestiam in se suscep-
erat,

1653

perat, sed potissimum hoc anno extra ordinem legati munere probe defunctus est. Summam legationis, quam ipsemet RATISBONAE tunc vulgauerat, hic refero, vel ab ipso conceptam.

Declaratio periculi, Caesareae maiestatis ditionibus et sacro Romano imperio imminentis ex praesenti bello, quod contra Poloniam Cosaci, Tartari, alique barbari gerunt, ut sibi ad alias christianas provincias inuadendas viam aperiant.

Eiusdem
declaratio
periculi or-
dinibus
Germaniae.

Saepius iam exposuit *Sacra regia maiestas*, Dominus meus clementissimus, bellum hoc cum Cosacis et Tartaris, non tantum regno Poloniae excidium minari, sed etiam simul ingentibus periculis inuoluere *Caesareae maiestatis* et imperii ditiones, in quas tota tempestas se exoneraret, si vires Poloniae iam attritae tantam hostium et barbarorum multitudinem reprimere non possint, uti re vera reprimere non possunt, ob innumerabilem multitudinem barbarorum et rebellium, trecenta millia excedentium, quibus vires Poloniae pares non sunt, ita ut sine auxilio omnino exercitus regius subsistere non possit, contra infinitam et innumerabilem barbarorum et Cosacorum multitudinem. Fuso autem hoc, qui superest, exercitu, nulla est spes salutis. Nulli enim sunt in Polonia montes, nullae arces aut propugnacula, quae hostem morari aut retardare possent. Vnde manifestum et euidens *Caesareae maiestatis* ditionibus et toti imperio imminet discrimen, similesque calamitates, quales nunc patitur regnum Poloniae, impendent.

I. Nunquam enim Cosaci et Tartari contenti erunt debellata Polonia, sed in Germaniae ditiones, uti magis vicinas et imperii se effundent. Initio huius belli Cosaci praetendebant se pugnauisse pro libertate tantum, ac ipsimet palatini Transyluaniae, Moldaviae et Valachiae gaudebant affligi tali bello Poloniam, et ecce nunc iidem Cosaci inuaserunt Valachiam nullo respectu habito Turcici imperatoris. Adeo illi viribus suis confidunt. Transyluaniam insuper etiam se inuasuros minantur. Et tandem iam, sed tarde principes isti dolent, quod ab initio vires suas *Serenissimo regi* non iunxerint ad obuiandum hisce malis. Quomodo ergo credibile est, quod debellata Polonia gentes istae Tartaricae et Cosacorum, vtraque rapaces et feroces, non inuaderent Germaniam, et in primis haereditarias *Caesareae maiestatis* ditiones, Morauiam, Silesiam, Bohemiam et praeterea Hungariam, Russiae et aliis provinciis Poloniae magis vicinam, Marchiam quoque et Pomeraniam. Nolo ego recordari vetera exempla Hunnorum, Gothorum, Vandalorum, qui Germaniam, Italiam, Hispaniam, misere diuexarunt ac occuparunt. Quibus cum Tartari et Cosaci similes sint, et ingenti abundant multitudine, non meliora ab ipsis, nisi cito obuiam eatur, expectanda.

II. Ex Polonia accessus in Silesiam et Bohemiam ita est facilis, ut non tantum ad fluuium Oderam, sed usque ad Albim ipsum facile et nullo negotio perueniri possit. Et similiter a Cracouia versus Viennam, nec montes, nec arces, Poloniam a Silesia, Morauia, diuidunt. Iam vero ex Russia et aliis Poloniae partibus in Hungariam, quam sit aditus facilis euentus docuit A. 1594, quo anno Tartari sprete Polonorum paucitate, qui illos a transitu prohibebant, in Hungariam, per Russiam Turcis in auxilium penetrarunt, ibique duas aestates exegerunt.

III. Dili-

III. Diligenter considerandum, quantum ex aduentu Tartarorum roboris et potentiae Turcis in Hungaria accederet, et quod nihil promptius et facilius esset illis, quam Austriam, et alias *Caesareae maiestatis* ditiones incurritare. Quid de Cofacis existimandum, si in Hungariam venirent, quiuis locorum et rerum gnarus facile iudicabit.

IV. Occupata Polonia multum barbaris et ferocibus gentibus virium accederet, ex vario genere hominum, qui incolunt Poloniam.

V. Praetextus ipse libertatis auget potentiam Cofacorum. Multos enim inuenirent in Silesia et Germania, qui causa libertatis partes illorum sequerentur.

VI. Quamuis barbarae istae gentes non possent dominium figere in Germania, tamen quam graue et molestum erit, cum occupata Polonia, incursionibus fatigabunt ex vicinia, et vexabunt regiones istas Germanicas. Ipsi enim Tartari fatentur, quod non potuerint hactenus alias christianas regiones inuadere, nunc debellata, vt sibi pollicentur, Polonia, portas sibi ad eiusmodi incursiones faciendas apertas fore, existimant.

VII. Quamdiu adhuc extat Poloniae regnum, iam fessum et conquassatum, posset *Caesarea maiestas* et imperium mediocri auxilio obuiare impendentibus malis, pacique et securitati Germaniae consulere. Quodsi regnum Poloniae concideret, et ab hostibus, qui ad illud hoc anno delendum omnes vires suas exerunt, occupabitur, amisso hoc regno, difficile iam esset, *Caesarae maiestati* et imperio, inundationem hanc barbarorum et victores eorum exercitus comprimere.

VIII. Huc accedit quod Germania pacis suae, curis laboribusque acquisitae, certa esse non potest, quamdiu durat in Polonia hoc atrox et omnibus vicinis christianis prouinciis formidabile bellum.

Atque hanc declarationem periculorum Germaniae impendentium verissimam esse confirmant haec, quae *Caesarae Maiestati* Constantinopoli d. 18 Aprilis anno currenti scribuntur. Significatum est enim quod d. 12 Aprilis ablegati Cofacorum ad audientiam apud portam Ottomanicam admissi sunt, imperatumque Tartarorum Chan, vt omnes hordas et vires suas cum Cofacis iungeret contra serenissimum Poloniae regem eiusque regnum. Turcis etiam, qui regiones Poloniae viciniore incolunt, concessum, vt auxilium Cofacis ferant. Concessa praeter ea CHMIELNICKI, Cofacorum duci, Valachia et Moldauia, omnisque protectio, si tributum soluerit, promissa. Moschorum denique dux, qui hucusque fortunam regni Poloniae speculabatur, postquam nunc videt vires Polonicas esse attritas, et ad resistendum impares, bellum *serenissimo regi* mouit, exercitumque validum versus fines regni misit, cum rebellibus Cofacis contra regnum Poloniae colligatus. Tam potentibus hostibus e diuersis partibus regnum Poloniae oppugnantibus attritae Serenissimi regis vires minime resistere possunt, sed Polonia cadente omnis ista barbarorum innumera et infinita multitudo in Germaniam se effundet.

Haec itaque tam euidentia et manifesta pericula non pro remotis et alienis, solamque Poloniam concernentibus, sed pro propriis, et quae in limine et foribus Germaniae iam adstant, tam *Caesarea maiestas*, quam *serenissimi electores*

1653 et principes existimare debent, illudque semper secum recordari, quod vires Poloniae hoc anno, molem hanc et inundationes barbarorum et rebellium amplius non sustinebunt, ac proinde omnis haec tempestas in Germaniae terras se est exoneratura.

Quare erit summae *Caesareae maiestatis* et serenissimorum principum prudentiae, hostium conatus cito praeuenire et mediocri auxilio in Poloniam sine mora misso, tam ingentia pericula auertere.

Potest obiici, quod tam vrgens et vehemens Poloniae periculum praesentissimum remedium exigit, iam autem in Germania non est paratus exercitus. Quaero, quodsi, quod Deus auertat; funderetur Polonicus exercitus, certe deberent hic parari vires ad resistendum hosti. Ergo quod in isto casu fieret, nunc faciendum, et hostem praecoccupandum, mittendo in Poloniam auxilia, ratio suadet.

Illud deinde considerandum est, quod in Polonia bellum hoc diu trahi non potest, cum tam potenti et multitudine abundanti hoste, sed istis duobus, aut ad summum tribus mensibus, Iunio, Iulio et Augusto, aut vincendum aut pereundum est. Ad victoriam obtinendam desunt vires. Ne vero regnum hoc christianitatis antemurale pereat, suaeque ruina Germaniam obruat, petit *sacra regia maiestas* in hoc communi periculo auxilium, quod erit opportunum, et rei christianae proficuum, si ante decursum horum trium mensium submittetur.

Haec summa legationis fuit. Addidit votum Poloni regis in LEOPOLDI Romanorum regis electionem.

Responsum
Polono le-
gato a Cac-
sare reddi-
tum.

Responsum est ab augustissimo christianitatis arbitro: agere gratias regi cognato, pro voto in augustum filium suum collato. Arma contra rebelles tam praesto expediri non posse. Caeterum serio agitari, ut auxilio succurrat vicino regi, fratri charissimo, et optime de vniuersa christianitate emeritae reipublicae.

Moritur
Krosnowski
archiepisco-
pus Leopo-
liensis, et
Zaremba
episcopus
Kiiouienfis.

Redux in Poloniam TREBICIVS abbatia Czeruiensi a rege donatur, quae tunc vacabat, per eos dies defuncto NICOLAO KROSNOWSKI, archiepiscopo Leopoliensi, Czeruiensis abbatiae administratore, quem mors neque odio, neque exemit gratiae. Archiepiscopatum nanciscitur IOANNES TARNOWSKI, archidiaconus Cracouiensis, regius Secretarius. KROSNOVIUM paulo ante praecesserat STANISLAUS DE KALINOW ZAREMBA, episcopus Kiiouienfis, senator regni, cuius successor extitit IOANNES DE LESZNO, abbatiae Paradisiensis administrator, germanus archiepiscopi Gnesnensis.

Conradus
veneno suf-
fectus.

Horum omnium luctuosius accidit maturatum fatum IOANNIS CONRADI, strenui ad Soczauiam militis et belli ducis, quem Soczauiam reducem venenata sustulere pocula. Eadem circa tempora excessit e viuis heroina vexilliferi regni carissima coniunx, ZAMOSCII soror, magni quondam cancellarii, THOMAE ZAMOSCII filia, cuius funus maritus lacrymis profecutus est. Inter alia, quae hoc anno memorabilia in Polonia accidere, illud haud postremum censuerim, protestationem factam a nobilitate minoris Poloniae contra clerum huiusmodi tenoris:

Protestatio
nobilitatis
minoris Po-
loniae contra
clerum.

Ad officium et acta praesentia castrensis capitaneatus Cracouiensis personaliter venientes, magnificus IOANNES DE RVSCZA BRANICZKI, succamerarius generalis palatinatus Cracouiensis, particularis conuentus Proszouiensis proxime celebrati mareschalcus, et generosus MARTINVS PIEGLOWSKI, pincerna Cracouiensis, ALEXANDER DE MSCICOW PLAZA, capitaneus Rabstinenfis

HIERO-

1653

HIERONYMVS de VODISLAVICE CICHOWSKI, et STANISLAVS BOLCHACZKI, ab vniuersa nobilitate palatinatus Cracouiensis, ad eundem conuentum particularem Proszouiensem, feria tertia proxime praeterita celebratum, congregati, ad infra scripta peragenda rogati et destinati, suo et totius nobilitatis eiusdem palatinatus Cracouiensis nomine, coram eodem officio et actis praesentibus manifestati sunt de eo. Quod nobilitas eiusdem palatinatus conformando sese literis vniuersalibus S.R.M. domini sui clementissimi pro conuentu particulari datis, in eodem conuentu Proszouiensi nuperrime celebrato, licet contributionibus praeteritis et anno praesenti, viginti sex laudemis 57) sit exhausta, parati sunt certam quotam contributionum agrariarum pro colligendo milite vulgo POWIATOWEGO 58) vnanimi consensu ordinato contribuere. Verum quoniam contributionum quantitas absque bonis spiritualibus sit fatis parua et exigua, domini vero spirituales maiorem et potiore partem bonorum palatinatus huius possidentes, in eodem conuentu particulari Proszouiensi, per suos internuntios contributiones dare recusarunt et hoc onus cum palatinatu sustinere noluerunt. Proinde vniuersa nobilitas ibidem, quod non per eam, verum per dominos spirituales stetit, quo minus expeditio a palatinatu constituta ad effectum non sit deducta, protestata est. Ita et ad praesens id ipsum manifestantes, declarando hanc suam manifestationem, ad acta praesentia faciunt notare. Actum in castro Cracouiensi feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima A. D. 1653.

Hanc protestationem paulo post subsecuta est *reprotestatio* cleri contra nobilitatem huiusmodi tenoris:

Ad officium et acta praesentia castrensis capitaneatus Cracouiensis perfonaliter venientes perillustres ac admodum reuerendi Domini, IACOBVS SARNOWSKI, Cantor, NICOLAUS OBORSKI, et IOANNES CINERSKI, canonicus Cracouienses, suo et illustrissimi ac reuerendissimi domini, domini PETRI GEMBICKI episcopi Cracouiensis, ducis Seueriae, ac totius cleri, dioecesis Cracouiensis nomine. Postquam ipsis de certa manifestatione magnifici domini Ioannis de Rusza Braniczki, Succamerarii generalis palatinatus Cracouiensis et conuentus particularis Proszouiensis proxime celebrati mareschalci, tum et generosorum Martini Piegłowski pincernae Cracouiensis, Alexandri de Mscicow Plaza, capitanei Rabstnensis, Hieronymi de Wodislawice Cichowski et Stanisłai Bolchaczki nomine nobilitatis ad praefatum conuentum Cracouiensem die 29 Iulii anni praesentis celebratum congregatae, coram actis praesentibus castrensibus Cracouiensibus feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima, contra statum spirituale facta constitit, solemnem manifestationem faciunt. Et in primis quidem respondendo ad contenta manifestationis praedictae. Non magis exhaustam esse nobilitatem publicis contributionibus, quam spiritualem ordinem, vel ex hoc probari potest, quod easdem contributiones praedictus ecclesiasticus ordo, et pro suis subditis, exactionibus continuis eneruatis, et stationes insuper ipsas, et medietatem praedictarum contributionum publicarum pro colonis

Clerus minoris Poloniae protestatur contra saeculares.

57) In codice manu scripto Rudawski loco: *Viginti sex laudemis*, scriptum erat: *Viginti sex laudaris*, quod ignorantiae librarii tribuendum. Positum autem hic verbum *laudemium*, pro agratico seu collatione pecuniaria viginti sex nempe grosso- rum, qui ab vnoquoque iugero seu *manso*, barbare in Polonia *lanceo* dicto, erant soluendi.

58) *powiatowego*, id est prouinciali. In lingua Polona *powiat* significat districtum vel prouinciam, et *powiatowy* dicitur prouincialis. Colliguntur autem milites in Polonia secundum palatinatus seu districtus.

1653 colonis equestris ordinis ex decimis, contra ius diuinum et naturale, soluere cogantur. Deinde ad inuidiam status spiritualis cbiici maiorem quantitatem bonorum spiritualium in palatinatu Cracouiensi consistentium, cum liquido conflet, laneorum spiritualium duorum millium noningentorum triginta et vnus tantum, nobilium vero sex millium trecentorum septuaginta duorum, regalium 2839 ac vulgo Ziemianskich ⁵⁹⁾ 160, quos itidem cum regalibus saeculares possident, numerum in palatinatu Cracouiensi reperiri. Non paruum ergo subsidium de nouem millibus trecentis septuaginta vno laneis suprascriptae possessionis saecularium existentibus, dum de summis et arendis ciuitatibus et oppidis, siue spiritualibus bonis, quae tantum, vt dictum est, 2931 laneos, ab omni genere seruitii bellici iuribus regni exemptos, et soli seruitio spirituali applicatos, et fundatos continent, prout asseritur fuisse, quod tamen iam nonnulli palatinatus sine adminiculo status spiritualis de facto praestiterunt, et in effectu expediuerunt. Denique quantum consensum cleri attinet, sine quo equestris ordo contributiones agrarias et consequenter nullum praesidium se potuisse decernere, immerito et vtinam non praepudioso honori et reputationi huius primarii palatinatus exemplo, per praedictam manifestationem conquaeritur. Verum quidem esse, quod sine consensu cleri nihil in clerum decerni possit, cum sit pars integrans reipublicae. Quia tamen clerus ex bonis spiritualibus ad expeditionem publicam et illud seruitium bellicum, quocumque illud colore depingatur, non tenetur, prout id tot iuribus et constitutionibus regni, specialiter vero anni 1607 et anni 1635 toties probatum est, et recens laudum ⁶⁰⁾ conuentus relationis proxime praeteriti, loquendo de lustratione 30 Iunii assignata, illis formalibus verbis, *exceptis iis, qui ad seruitium bellicum non tenentur*, aperte fatetur. Equestris vero ordo literis restium ⁶¹⁾, quae nunquam spirituales statum afficiunt, ad expeditionem publicam ad praesens vocabatur, dispensantibus tamen iis ipsis, vt, si velit, eandem expeditis laneis, vel aliquo alio modo, pro suis personis, militibus absoluere possit. Ita vt si etiam ordinario modo palatinus, vt vulgo dicitur, miles, (qui tamen nuper post cladem Battouiensem, praeposteri et plane nullius subsidii reipublicae, sed magnae aggrauationis colorum, tam regalium quam spiritualium et frustraneae totius palatinatus impensae experimentum dedit) ad praesens conscribendus decerneretur, id in vim publicae expeditionis fieret et intelligeretur, ad quam nullo modo et quaesito colore ecclesiasticus ordo, vt dictum est, tenetur. Proinde ex his et aliis rationibus tempore et loco inferendis, immerito et ad summam cleri inuidiam causam et occasionem denegati subsidii, ad quod a S.R.M. Domino nostro clementissimo equestris ordo literis restium vocabatur, in ecclesiasticum ordinem et nuntios vnus capituli transferunt, qui ad nullas etiam ordinarias contributiones, sine praeuia vnanimi in comitiis regni illustrissimorum episcoporum cum tota republica deliberatione et conclusione, extraordinaria vero et noua onera, prout sunt praedictae annuatae contributiones, sine beneplacito sedis apostolicae, et vniuersi cleri synodali consensu, adigi possunt. Iterum atque iterum remanifestationem faciunt, offerentes, se nomine suprascripti cleri orationibus et

59) ZIEMIANSKICH significat in lingua Polona *terrestrium*. Verbum enim *ziemia* denotat terram.

60) *Laudum*, vox barbara, accipitur hic pro indictione serenissimi regis.

61) *Litterae restium* in Polonia appellantur cae, quibus serenissimus rex expeditionem genera-

lem indicit nobilibus, quaeque in pertica resti alligatae per *ministeriales terrestres*, seu iuratos districtuum seruos, ad *dignitarios*, hoc est, eos qui munere provinciali funguntur, magistratus et primores nobilitatis, sublimes et conspicuae circumferuntur, et in urbium oppidorumque foris alta voce publicantur. Vid. Hariknoch de republica Polona, edit. m. p. 819.

et sacrificiis, ad quod vocati et fundati sunt, in praesenti necessitate reipublicae non defuturos, et si desuper illis concessum fuerit, vitam etiam pro patria oblaturus. Actum in castro Cracouiensi, feria secunda post festum assumptionis in coelum beatissimae virginis MARIAE proxima. A. D. 1653.

Ita iam tunc sensim crescebant mutua odia cleri contra nobilitatem et contra. Ita emicabant discordiarum scintillae aliquando in flammam et ignem erupturae.

Eodem anno supremum diem obiere viri illustres. ADAMVS de BRVSILOW KI-Moritur
STEL, palatinus Kiiouiensis, plerisque pro suspecto habitus, mihi pro fidei ciue. Erant, Adamus
apud quos pro perduelli audiebat. Calamitate temporum in angustias reductus vixit, quem Kisiel pala-
vndique circumstabant inuidiae et insidiae, inconstans Polonorum fides, fallaces Cosaco-
rum animi, nocturna diurnaue pericula in statione, in via, foris et domi. Per glacia-
lia, per aestiuum solem, solo vtrinque inimico, commeabat, stipatus, solus, notus, in-
cognitus, ut ferebat necessitas, et monebat tempus. Mirabitur certe posteritas, vnum
hominem non alio quam ingenii praesidio vtramque sustinuisse fortunam belli et pacis.

Nec multo post LVCAS de BNIN OPALINSKI senectute grauis excedit, egregia Item Lucas
vir fama, cui duo et octuaginta anni spatium vitae fuerunt, inoffensa per honorum gra-
de virtute, dum vixit aetas. Archimareschali regni principatu magna laude defun-
ctus est, NICOLAO WOLSKI successor, donec officio sponte decederet annum circa 1649.
Exin priuatum agens, ac paulo post palatinus Rauensis declaratus, quaesita solitudine,
velut in mortis praeludium, parat se tot sexennio in finem christianum, quem magna
tranquillitate explet, usque ad inuidiam felix. Non sic mori datum omnibus, quibus est
reipublicae administrandae cura et studium. OPALINIVM senem, antecesserat iuuenis,
ac primo flore viuus, gubernator Vielunensis DONHOFFVS comes, palatini quondam
Siradiensis filius. Comes
Donhofius.

Obiit quoque PHILIPPVS HVTINVS, eques militiae calcaris aurei nobilis Lo-
tharingus, supremus in Polona aula decretorum notarius, ac regis sed magis reginae in-
timus secretarius. Is mihi pater, vir probissimus, in iure adeo versatus, ut princeps sui
temporis in Polonia haberetur, et, quanquam suspecta manus de patre scribens, finiit in
optimum odorem, magnus reipublicae ciuis, duorumque successiue regum, SIGISMVNDI
et VLADISLAI deliciae.

Idem annus fatalis accidit, matri meae optimae ANNAE Baronissae de stemmate
illustri GISSIORVM in Franconia oriundorum. Haec post decessum parentis mei, ante
annos tredecim nupserat MATHIAE Baroni de WOLCZYN, salisfodinarum Vielicen-
sium et Bochnensium supremo gubernatori, homini illustri, cuius proles vnica adolescit
ANDREAS, frater meus vterinus ⁶²⁾.

62) Mater Rudauscii nostri tres habuit maritos,
primus fuit IOANNES RYDAWSKI, pater au-
toris, secundus MATHIAS de WOLCZYN,

tertius HVTINVS, quem auctor vitricum di-
cere suum debuisset. Sed in Polonia verba pa-
ter et frater saepissime inusitate adhibentur.



HISTORIARVM POLONIAE

AB EXCESSV VLADISLAI IV

LIBER QVINTVS.

LIBRI V. CAPVT I

SYNOPSIS

Belli initium Moschouitici ac Suetici, eorumque progressus. Moschouiae magni ducis in bellum Polonum apparatus. Causa belli Moschouitici. Varssauiae ordinum comitia irrita. Suspicio senatus de Rege. Iterum conuocatio Varssauiae. Skarszewski in regem facinus. Russia protectionem suscipit Moschouiae. Magnus dux Moschouiae Lituaniam ingreditur. Prodigia in coelo Varssauensi. Moritur Innocentius X pontifex opt. max. Succedit in sedem Petri Alexander VII, antea Fabius Gbifius nominatus. Moschi Smolenscum oppugnant, ac paulo post capiunt. Victoria Moschorum. Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infausto omine. Curlandiae dux fit neutralis. Moschorum Viennam ad Augustum Caesarem legatio. Quid Moschi proponunt. Caesar quid respondet? Viennae valedicunt Moschi.

1654

Initium belli Moschouitici d. 16 Ian. Eius in bellum apparatus.

Anno belli Scythico-Cosaci septimo, Regni IOANNIS CASIMIRI, Poloniae Sueciaeque regis sexto, ab insigni clade Moschorum ad Smolenscum a diuo VLADISLAO illata vigesimo, bellum coeptum est atrox et iniustum. In Russiam a CHMIELNICIO euocatus, armata manu irrumpit, foedifragus Moschus, perfidiae Graecae luculentum Europae documentum. Saeuit armis in amicam vicinamque Lituanam gentem. Componebant exercitum eius, duodecim Gallorum, sex Scotorum, viginti Cosacorum millia, praecipuae in ea expeditione vires. Moschorum praeterea ducenta numerabantur millia. Conspirabat cum Moschis Suecorum Rex, qui tunc secreta cum Moschis Cosacisque alebat commercia, et minabatur Polonis; instante RADZIEVIO, et inflammante acrius Regis animum. Causa belli prope erubescenda, syllabae error, quem Moschi pro contemptu habuere. Caeterum elatus animis ingentibus Moschus, Lituaniae totius, et si posset, Poloniae cupiditate flagrabat. Spem et fiduciam dabant illi, foederata CHMIELNICII arma, quibus disiungebantur Poloni. Inuitabat occasio, nudumque Imperii latus ostentabant. Amicus Suecus, vna et RADIVILVS.

Ad haec Poloni primo pauere, mox nullam afferentibus dare fidem, credentes irridere, quasi fabulosa essent, quae de hoste nuntiabant exploratores, quasi vana, quae referebant vicini. Accessit et aliud malum, quod euenturum nemo credidit, donec factum fuisse docuit euentus. Tartari siquidem, post conclusam ad ZWANCIVM cum Polonis pacem, post icta foedera tripartito agmine, perniciousis equis Volhyniam Podlesiamque aggressi triginta millia Nobilium capita in saeuam abduxere seruitutem, nimium securos et per agros vbique sparsos, quod Polonis, prohi dolor! in deliciis est. Vulgo rusticus apud illos dicitur, qui famosas incolit vrbes, Persis, Medis et Tartaris in hoc similes, qui errantes, ac domum testudinum instar circumferentes, viuunt.

Varssauiae ordinum comitia irrita.

Post Tartarorum irruptionem, Rex Varssauiam centuriata ordinum conuocat comitia, omni biennio fieri solita. Aderant in iis prouinciarum rectores, Palatinos Polonia nuncupat, ordinumque legati, extraneus nullus. Sex hebdomadarum tandem euoluto circulo, cum variis altercationibus nuntiorum, iisdem quibus initio de rebus incassum discepta-

disceptaretur, tempusque consulentibus elaberetur, magno bonorum omnium dolore, irritò effectu soluuntur comitia, quadragesimo sexto, postquam inchoauerant, die.

1654
d. 28 Mart.

Soluta comitia varii varie acceperunt per vniuersum regnum, ut quisque regiarum aut reipublicae partium fuit. Nec deerant, qui innocentem criminarentur regem, utpote qui clauam, vtriusque gentis Poloniae ac Lituanae, suis in manibus, ad hanc usque retinuerat diem, eamque pertinacius ordinibus ab illo, exposcentibus restituere renuebat. Pudebat nempe, inuictum alias regem, eripi sibi ab ingrata patria, cui iampridem proprium deuouerat caput, deuouerat et sanguinem, modo militem, modo imperatorem agens. Sed mihi nobilitatis alius scrutanti consilia, alia occurrit ratio. Videbat prudentissimus rex, male animatam erga se patriam, patriaeque ordines, qui ad haec comitia stolidè superbientes venerant disputaturi plenis buccis coram rege: *De institutis reipublicae, de fundamentis et compagibus, de rege, regisque sui circumscripta Maiestate, de prouentibus, de regia potestate*, quam metuebant. Non tantum ut regem, sed et ut imperatorem duorum exercituum vtriusque gentis eum venerabatur Polonia, ideo metuebant optimates. ^{Suspicio senatus de Rege.} Hac arte quondam Iulius dictator, orbis vniuersi Caesar factus. Haec et alia altius penetranti regi placuit primo statim in limine opponere Maiestatem suam. Veritus deinde ne a populo, ne a vicinis contemneretur gentibus, si ea statim prima fronte concederet, quae respublica extorquebat per vim. Negat se imperatore et duce, alium posse eligi imperatorem. Quo responso, in deterius a maleuolis accepto, dum optimates ordinumque delegati in partes secedunt, rex soluit sessionem simul et comitia.

Atque hic finis fuit huius anni comitiorum, quae paulo post feliciori omine atque Iterum exitu, si ordinum spectes suspiria, conuocatio subsecuta est, maiori attamen reipublicae malo, si arcana imperii consideraueris. ^{conuocatio Variaviae d. 9 Iun. Distributio dignitatum.} Claua maior regni, STANISLAO POTOCKI, campiductori, palatino cessit Kiiouiensi. Minor STANISLAO LANDSKORONIO, terrarum Russiae palatino. Magni ducatus Lituaniae, IANVSIO duci RADIVILO, Lituaniae proregi, Vilnensi palatino, cui adiunctus campestris collega, bellorum quoque administer, VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, thesaurarius magni ducatus Lituaniae, Pinicensis, Marcouienfis gubernator.

Ita tunc ordinum satisfactum votis ab optimo rege. Ita proprium honorem, publicae quieti, postponere solent Poloniae Reges, quanquam haec ordinum satisfactio momentanea fuit. Illico enim vno absurdo sibi concessio, plura postulauit a regia maiestate ordinum libido, incentore quodam STANISLAO SKARSZEWSKI, gubernatore tunc ^{Skarszewski} Radomiensi, viro in omnes fraudes expedito, ac sub pelle ouina, lupo rapacissimo. Hic in regem ^{facinus.} sub larua pietatis, quam dictis praeferebat, factis negabat, scilicet miserorum nobilium leuaturus egestatem, ordinibus persuadet, obtenta maiori differentia, minorem ac suae egestati magis propitiam aggrediantur rem. Salem, qui hactenus Poloniae regum mensae portio haud perexigua fuit, impetrarent apud Regiam Maiestatem, singuli in singula nobilium capita, ea lege saluam fore patriam, saluum regi regnum, finiendam ordinum conuocationem.

Diu restitit regia munificentia ordinum postulatis, donec ad extremum, eorum adactus precibus vna et minis, omnia concesserit, ignarus, eripi sibi ad vltimum, quod ad hanc usque diem supererat regibus Poloniae magni momenti ferculum, nec vnus malitiam hominis, qui tali arte ac dolo, popularem sibi per ea tempora aucupabatur auram. Tali ergo ratione finit ordinum conuocatio, regia conculcata praeceminentia. Conculcata fortitudo, erepta regiae, proh dolor! vltima portio mensae.

Quoniam non deerant hoc anno futurarum calamitatum, manifesta prodigia et ^{visio} prognostica. Siquidem die, quo conuocatio ordinum Varaviae coepit, visio miranda in ^{Varauienfi.} horizonte apparuit Varauienfi. Principio, solis effigies repraesentabat feralem crucem, quae deinde cordis speciem retulit horrendam satis, acto in transuersum ferali mucrone, qui vna cum transuerberato corde, sinistrae solis affiliit parti, tum dextra erumpebat ^{Varauienfi.} maurus, globum regalem ostentans, qui in altum violenter emissus, dextram peruagatus partem, paulo post in medio subsistens, deinde in quatuor miniores globulos diuisus est, mox iisdem globulis minutoribus altius eleuatis, virga apparuit, eoque modo postea ^{visio}

1654

visio euauit. Qua portendi caneant curiosi Principis mortem, indeque vniuersi regni luctum ac calamitatem. Denique monstrosus foedus, complurium populorum viribus conflandum, in quatuor partes distracturum regnum. Vltimo iram Deum minari, per aeris intemperiem, vnde peste cruciabitur Poloniae regnum. Auxit metum, magna sui parte, d. 12 Augusti, deficiens sol, exterruitque adeo populos, vt prodigii loco habitum sit a multis; qui nimirum statum illum rerum aegre intuentes, eique votis suis coelum attemperantes, lucis defectum, diuisosque paulo ante globulos, cum fortuna Principis, breuique occasuro regno componebant. Nec coniectatio illa falsos habuit interpretes, vt in tempore memorabo ⁶³). Auxit metum apud obnoxios iam animos, sequutum mox Octobri mense Varsoviae incendium. Etenim in sulphurei pulueris officinam, ignem, seu casu, seu dolo, iniectum, expositi pulueris doliola comprehenderunt; tam ingenti quarefactae urbis motu atque fragore, vt pleraeque vicinae lapideae ⁶⁴) ex audito tonitru, nutantibus aedificiis trepidauerint.

Russia protectionem suscipit Moschouiae. Sed ego ad res Moschouiticas, a quibus digressus sum, redeo. Dedita, vt superius innui calendis Ianuarii a Cosacis, ALEXIO MICHALOWICZ, magno Moschouiae imperatori, Astrachanensi et Casanensi regi, Russia, praestito a CHMIELNICIO legatis coram fidelitatis iuramento, Czeriniensi in vrbe, Moschi magni ducis iussu, PERENSLAVIAM, BRACLAVIAM, sed potissimum, et vel maxime Humanense propugnaculum, urbemque KILOVIAM, adeo firmare coeperunt, vt postea Polono oppugnantem non cesserint militi.

Moschouiae Caesar Lituaniam ingreditur.

Russia in hunc modum ordinata, praesidiario quoque firmata milite, ipse Moschorum Caesar, toto imperii sui robore, in vicinam mouit Lituaniam, non alias maior Polonorum despectus, quam Moschorum sui fiducia. Abeunti Patriarcha de more largitur benedictionem, breui salutaturus vniuersae Russiae Lituaniaeque Caesarem, quod et accidit. Secuti Principem dux SZEREMET, eius expeditionis supremus belli dux, GVLGVZKA, cancellarius, IOANNES PIOTROWICZ, ODOIEWSKI, CHOWANSKI, SIEMIANKOWICZ, DIONISIVS WASILOWICZ, Princeps RVDOWSKI, KONDEROWICZ, CERKAWSCIVS, TRVBETIVS, KIERKINIVS, SIMON LYKANOWICZ, ARTEMON SVRGIEWICZ, RILSKI, magnarum prouinciarum duces ac rectores.

Moschi, Smolenscum oppugnant. d. 9 Iunii,

Ingredienti Lituaniam placuit primo statim impetu SMOLENSCVM aggredi, urbem ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissimam, CCC turribus superbam, ac vastissima arce famosam. Neque mora pridie Calendas Iunii, eandem arctissima cingit obsidione, quam ad Calendas Octobris vsque constantissime tulere Germani, pariterque Poloni milites, ducibus CORFFIO ac PHILIPPO OBYCHOVICIO, illo Derpatensi hoc Smolenscensi palatino, donec, gliscente militum pauore, deterreretur palatinus Smolenscensis, eoque modo, recusante deditonem CORFFIO, Smolenscum Moschis dedit, summo cum totius Christianitatis damno, Lithuanorum moerore, quadragesimo tertio anno, postquam sub diuo SIGISMUNDO TERTIO in Polonorum concesserat potestatem. Subeunti moenia Smolenscae Moschorum Caesari referebant Sehnnianae cladis a diuo VLADISLAO, ante annos, vt retuli, omnino viginti illatae, superstites, pugnam aut vincula elapsi: Hic cecidisse magni ducis parentis sui legiones, illic raptas aquilas, primum Porcrouiensem superatum montem, vnde MORISZONIVS dux pulsus, quo loco PROZOROVII, oppugnata statio, vbi HVBERTI, LESLEIQUE statio, externorum diruta castra, alaudarum occupati montes, ad extremum, vt signis et aquilis Moschouiae per Poloniam illum superbiam.

Victoria Moschorum.

Capto Smolensco eodem victoriarum torrente VITEPSCVM expugnatum, POLOCIA, BYCHOVIA, Vetus SKLOVIA, MSCISLAVIA, MOHYLOVIA, NEVELIVM, RZECICA, MOZY-

63) Nolo amplius superstitionem auctoris de prodigiis refutare. Sufficiunt annotationes praecedentes. Quis enim velit interpretationes tam pulchras, quas insuper euentus probauit, negare? in primis cum in Polonia adhuc tam multi sint miraculorum amatores et venditores, qui physicos nil sine ratione sufficienti creden-

tes pro hominibus pestiferis opinionibus corruptis habere non dubitent.

64) Scilicet domus. Cum enim in Polonia plura ex ligno, quam ex lateribus vel lapidibus aedificia sint constructa, lapideae a ligneis distinguuntur aedibus.

MOZYRIA, HOMEL, qua vi, qua deditione, hosti cessere in spoliū adeo superbum, ut intra sex menses vix integros, centum in latum, centum quinquaginta in longum leucas, vbique victor processerit, possederitque Moschus. Occurrerat quidem maturrime, adeoque insperatus, licet impari Marte IANVSSIVS DVX RADZIVILIVS, sexaginta Moschorum millibus, eorumque CZERKAVIO, KERKENIOQUE ducibus, ad SKŁOW, Sieniawsciorum comitatum, ubi fausto omine, commissa cum illis praelio dextera, victorem habuit Lituanum exercitum, desiderato in acie KERKENIO, altero hostium duce. Caeterum, dum non multo post TRUBETIO centum millibus superbo, tumentique duci ad SZEPEKÓVICE fortiter resistit, infinita Moschorum obrutus multitudine, vix crudeles Trubetii effugit manus. Prius quoque VARSAVIAE de Radiuli clade, quam de Lituanorum constitit pugna.

1654

Kerkenius
cadit.
Radiulus
pugnat
infausto
omine, d. 27
Aug.

SZEREMETVS, munito Vitepsco, Polocio, Mohilouia, Mozyria, Rzecica, Homelo, quae ille vacua milite inuenerat loca, potissimum VITEPSCVM POLOCIAMQUE, aliquot hominum millibus munitas praesidio, dilabentibus caeteris in profundiorē Lituaniam, populationi apertam, vertit ad Smolenscū, non auso Radiulo duce, terga abeuntium laceessere, quanquam astu magis ille tunc, quam per formidinem cesserat Lituanis. Fuerat animus GONSIEVIO persequi hostem, sed illum exterruit Czerkavius Turbetiusque a tergo relictī duces, qui tunc nullo resistente, huc atque illuc per Lituaniam circumferebant hostilia arma.

Iamque Curlandiae finibus paulatim appropinquabant, cum audito IACOBI KER-
LERI Curlandiae ducis neutrius partis studio, iterum in Lituaniam, deinde saeuiente praeter modum hyeme, in albam Russiam, Smolenscū versus, recesserant, melioribus auspiciis, reparaturi bellum anno subsequenti. Miserat tunc quoque Viennam in Germaniam ad augustissimum Caesarem FERDINANDVM III, legatos Moschus, necessitatem Lituanici excusantes belli, quasi sua repeteret, acceptaque a Polonis pariterque Lituanis restitueret damna, referret iniurias, vindicaret calumnias. Has ille afferebat rationes, quibus iustum cum Polonis Lituanisque Caesari persuaderet bellum. Ad haec respondit Caesar: Perfide Moschorum ducem cum Polono egisse rege: calumnias, iniurias, damna, potuisse illum alia via alioque modo vindicare. Propria quod repeteret, mirari, Moschum propria ista voce, quae pridem Polono per arma cesserunt regi, ut naturali et vero domino. Sed et ista potuisse illum alio quoque tempore vindicare; non tali, quo collabitur rex vna cum regno propter rebelles. Sed frustra talia memorabantur Moscho, nimium exultanti in recuperato Smolensco. Donis itaque oblatis Caesari a duce suo pretiosis martium Scythicarum pellibus, in Lituaniam reuersi sunt, hoc vnicum vehementissime a Caesare postulantes, ne vicino amico et cognato regi suppetias ferreret. Obtulit Caesar operam suam studiūque, in reconciliandis pacandisque vtriusque animis. Ita, eo reddito responso, Vienna valedixerunt Moschi.

Curlandiae
dux fit neu-
tralis.
Moschorum
Viennam ad
Augustum
Caesarem le-
gati.
Quid Moschi
proponunt?
Caesar quid
respondet?

Viennae va-
ledicunt Mo-
schi.

LIBRI V. CAPVT II

SYNOPSIS

Rex in Lituaniam proficiscitur. Literae Sueciae regis ad Poloniae regem. Morstenius regis legatus periclitatur in mari. Funera nonnullorum procerum, et dignitatum distributio.

Iⁿterim audita Polonus rex Lituanorum clade, Curlandiaeque ducis animo a partium studio alieno, autumno iam maturo Lituanæ profectioni sese accingens, Grodnam proficiscitur, ubi ad primos dies Decembris substitit, ratus terrore *Maiestatis suae*, posse victoriarum cursum Moschorum aquilae sisti, quod et factum. Deinde male conuenientes quosdam proceres, potissimum RADIVILVM, GONSZEVIVM que bellorum fulmina, ut imperatores, inuicem pro tunc dissidentes, ad tempus conciliauit. Audiuit quoque Curlandiae ducis oratorem, veniam facti deposcentem, et ignoscere debuit, dum non esset vindicando. Tunc Grodna expediuerat in Sueciam ANDREAM MORSTYŃ DE RACIBORSKO, Sendomirien-

Rex in Litua-
niam pro-
ficiscitur.

1654 miriensem dapiferum, renouaturum antiqua foedera cum domo palatina, regnoque Sueciae. Scilicet aliquid infausti de Suecis subodoratus ante discessum Varfauia, vbi IOANNEM KOCH, Regis Sueciae legatum audiuerat, prolixè de domus palatinae cum Poloniae regibus affinitate, de regni Sueciae cum Polonae reipublicae foederibus differentem, eumque regio donatum munere in Sueciam paulo ante dimiserat. Literarum autem, quas KOCH Polono praesentauerat regi, hic tenor fuit:

Audit Varfauiæ Sueciae legatum

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. etc. etc. Serenissimo Principi, Fratri, Consanguineo, Vicino et Amico Nostro charissimo, Domino IOANNI CASIMIRO Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae etc. etc. etc. salutem et omnia prospera.

*Serenissime Princeps, Frater Consanguineus,
Vicinus et Amice Charissime.*

Litterae Sueciae Regis ad Poloniae Regem.

Cum illius motu, qui cuncta mortalium disponit, Regesque Regnis datum sit Serenissimae ac Potentissimae Principi ac Dominae, D. Christinae, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginae, Magnae Principi Finlandiae etc. etc. etc. Matri Nostrae, omni filiali cultu, ac veneratione prosequendae, plusquam materna cura amoreque erga Nos, atque certis de causis, gubernaculis imperii haereditarii se abdicare, summamque rerum ad Nos, accedente omnium ordinum huius regni consensione, transferre, sequentibus confestim coronationis Nostrae solemnibus, alienum ab officio, animoque Nostro fore iudicauimus, nisi exordio regiminis Nostri, DEVM OPTIMUM MAXIMUM precaremur, vt hoc orbi christiano, Nobis, Regnoque Nostro, et *Serenitati Vestrae*, communibusque amicis velix ac faustum esse velit, et *Serenitatem Vestram* (considerantes scilicet illum propinqui sanguinis nexum, qui Nos cum eadem iungit, atque antiquam illam inter vtraque haec Regna necessitudinem per complures iam annos *iuduciarum pactis restauratam continuatamque*) de hisce imperii Nostri auspiciis edoceremus, atque omnia prospera *Serenitati Vestrae*, Poloniaeque Regno ac populo comprecaremur; denique officia Nostra paratissima, et quaecunque ab amico, et tam propinquo sanguine procedere possunt, fidem optimo affectu deferremus. Proinde, si qua in re gratam *Serenitati Vestrae* operam praestare poterimus, est quod *Nobis* indicet, ita de *Nobis* dispositura, quemadmodum Vtrique *Nostrum* conducere existimauerit, prout *Nos* etiam confidimus *Serenitatem Vestram* hunc affectum Nostrum, pari erga Nos regnumque Sueciae voluntate pensaturam. Has litteras perferendas, et si opus fuerit explicandas vberius, tradidimus ministro Nostro Dantisci, egregio et spectabili, Nobis sincere fidei, IOANNI KOCH, quem vt *Serenitas Vestra* Nostri causa beneuolentia sua complecti velit, rogamus, confidimusque. Quibus finientes Deum veneramur, vt *Serenitatem Vestram* tueatur florentem, et incolumem, laetisque et secundis rebus semper gaudere finat. Dabantur in Regia Nostra Stokolmensi die 3 Iulii Anno Domini 1654.

Serenitatis Vestrae

Bonus Frater Consanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Polonum Regem.

1654

Sed MORSTYNIUS infelici omine iter suum per Liunioniam aggressus, tandem Morstenius circa Hellespontum Danicum, *Sund* dictum, naufragium passus, vix tabulae beneficio alligatus euasit. In Suecia quoque medio commoratus anno, absque audientia, nec ad Regis Sueciae admissus conspectum, in Poloniam appulit anni subsequenti Maio.

Regis legatus periclitatur in mari.

Eodem hoc anno mortalem exiit vitam ANNA Heroïna, ALEXANDRI ducis in AnnaChodostrog, Volhyniae palatini filia, magni quondam CAROLI CHODKIEVICII palatini Vilenensis, et ad Chocim Generalissimi, coniunx aliquot dierum, vidua vero XXXIII annorum; Sanctimonia, pudicitiaque illustrissima, bonorum magni prouentus relicta haerede societate IESV. Hanc morientem sequutus est NICOLAUS ALBERTVS ab OLEXOW Gniewosz Gniewosz, episcopus Cuiauiensis, legationibus externis, Italica, Gallica, Belgica gloriose defunctus, Regibus successiue SIGISMUNDO TERTIO, VLADISLAO QVARTO, IOANNI CASIMIRO, fidus ac incorruptus, quod rarum in Polonia, consiliarius. Hunc excepit ZAMOISCIVS, nominatus Luceoriensis post defunctum GEMBICIVM. Vir prosapia illustri, sed doctrina illustrior, primo episcopus Valachiae, ex ordine et familia patrum praedicatorum assumptus, tandem longo post tempore Praemysliensis, ad extremum post demortuum, vt retuli, Gembicium, quem lenta phthisis consumerat huius anni exordio, nominatus Luceoriensis, dum lente in cathedram suam inuehitur septuagenario maior excedit. Rex ducis CZARTORYSKI Polnaniensis episcopi sacro vertici Cuiauiensem imposit thiam, collato Polnaniensi episcopatu ALBERTO TVLIBOVIO, Plocensi suffraganeo, dignitatum viro illustri. Luceoriensis quoque STEPHANO WYZGAE maiori tunc cessit secretario.

AnnaChodostrog moritur.

Gniewosz episcopus Cuiauiensis moritur.

Zamoiscius nominatus Luceoriensis, moritur.

Dignitatum distributio.

Hic finis anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi quarti, infelicis et infausti, ob amissum Smolenscum, et cum Smolensco centum leucarum opulentissimum imperium. Quod idem prope Polonis et Moschis hodie euasit, quod Cilicia olim Carthaginensibus et Romanis; nostra aetate Babylonia Turcis et Persis.

LIBRI V. CAPVT III

SYNOPSIS

Praelium ad Stawyszyn, Cosacos et Polonos inter. Coniunctio Tartarorum cum Polonis. Moritur Islan Gerei rex. Succedit Machmet Gerei frater mortui. Despectus Cosacorum legatis a Tartaris factus. Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moschos et Cosacos pugna. Humanum oppugnant Poloni et Tartari, sed frustra. Tartari pedites pugnant. Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari. Chmielnicius Polonis Tartarisque occurrit et cum illis pugnat. Potocius quoque aciem instruit et dimicat. Moschorum aliquot millia caeduntur a Polonis. Potocius Chmielnicium obsidet, sed frustra. Chmielnicii dolus. Mors Innocentii X, pontificis. Electio Alexandri VII. Mobilouiam obsidet Radiuilus inani conatu.

Sequitur annus millesimus sexcentissimus quinquagesimus quintus, infaustus Polonis, luctuosus Lituanis, funestus Masouitis, toti regno atrox, ipsi regi infelix, climactericus, aeternumque memorandus. Principium infelicis anni a ferali ad Stawiszyn auspicio praelio, quod ipsis calendis Februarii coeptum, trium dierum durauit spatio: Ad extremum Polonis confoederatisque Tartaris militibus campo cedentibus, peditatu Germanico ad internecionem deletio. Rem altius repeto.

1655
Praelium
Cosacos et
Polonos
inter.

Postquam in vnum Chmielnicii cum magno Moschouiae duce, vt superius innui, coaluerat factio, Poloni quoque centum aureorum millibus numeratis Tartarorum Chano, eundem, vt stipendiarium, in societatem vocauere belli, pridem et ab antiquo infensum

1655 Moschouiae ducibus, ob auulsa aliquando, sub Basilide Moscho, Astrachaniae et Casana regna Tartarorum regibus. Hinc odia et minae Tartarorum in Moschos. Accessit et alia, quanquam apud barbaros Mahometanos, politica status ratio, quae suadet principes potentes vicinos in statera appendere; ne postea victores insolecant ac noceant impune, dum non habent, qui resistent. Hinc minori semper principi, fauendum censent politici, ne maior factus fortior intumescat. Facile itaque coaluit factio Polonum inter Tartarorumque regem, pacta foedera, et ab vtrunque per legatos iureiurando comprobata. Quorum haec summa:

Polonus Rex Tartarorum Chano singulis annis nonaginta florenorum numerabit millia, quasi stipendium. Caeterum ut voluerit manibus atque armis eius vtetur.

Nihilque iam deerat ad perfectum amicitiae symbolum, nisi experimentum virium, quae dum a Tartaro rege in Poloniam parantur, ecce momento vno summa rerum vertitur. Rex Tartarus ad Tartara descendit, inuisurus Mahometem, magnum prophetam suum. Cuius morte tota turbabatur Tartaria, dum pro sceptro et folio gentis primarii contendere duces. Quanquam haud diu durauere dissidia optimates inter, Gereiamque familiam, Byzantino imperatore, Tartaricum sceptrum in Gereiana confirmante familia, cuius primario duci, mortui germano, MAHMET GEREI, detulit Tartaricos fasces, eoque honore auctum Constantinopoli in Tartariam uti regem dimisit, elapsi anni Octobri mense. Aduentanti illico legatus Polonus, nomine regis, totiusque reipublicae occurrit, gratulaturus thronum sceptrumque regium, ut amico, ut vicino, eumque ad Stampol vsque regiam comitatus, omnia obtinuit ad votum Poloni regis. Aduenere quoque sub idem tempus in regiam Tartariae Cosacorum legati, mutua cum Tartaris renouaturi foedera, sed a nouo Chano ludibrio habiti, amputatis naribus horrendi rediere paulo post ad Chmielnicium. Ita, tum primum vera cum Tartarorum rege Polonorum coaluit amicitia. Paulo enim post, duce SOLTANO, nepote Chani, huius anni initio aduenere Tartarorum auxiliares copiae, quorum triginta selecti equitatus numerabantur millia. Aduentanti SOLTANO circa Obodouium occurrit POTOCIVS, supremus bellorum minister cum Polono exercitu, salutaturus amicum hospitem, a quo benigne acceptus, post varia belli continuandi consilia, placuit SOLTANO vnanimis viribus HUMANIVM aggredi.

Est autem Humanium ciuitas, in extremis Braclauensis palatinatus finibus sita, Cosacorum statio quondam adeo nobilis, ut inde KALINOVIVS, cui haec quondam ciuitas, totusque eius regionis paruit tractus, triginta, aliquando quadraginta, bellatorum in campum eduxerit millia. Hodie locus inexpugnabilis, et qui cum Bredensi certare posset propugnaculo, trino vallo, totidemque siccis munitus fossis. Hunc locum BOHVIVS cum triginta millibus infederat Cosacorum, et aliis praefectis Chmielnicianae militiae, eiusque loci gubernatore Surdastro, viro militari. Huc ergo vota properabant POTOCII, rursus expugnato Humanio, actum fore, de reliquis Vkrainae propugnaculis. Idem et Tartari suadebant. Expugnandum nidum fortissimorum Cosacorum, breui cessuras, reliquas Vkraine Russiaeque rebelles vrbes, nec Kiouiam diu restitutam victoribus, ubi cecidisse audient Humanium. Siue id reuera ita sentiebant barbari, e Polonorum commodo, siue propriam potius inde arripere occasionem, ut eo facilius postmodum, sublato finitimo propugnaculo, ire redireque in Tartariam praeda onusti possent, dum esset nihil, quod moraretur errantes.

Igitur post receptam BRACLAVIAM, SZAROGRODVM, BVSCVM, TVLZYNVM, caeterasque vrbes in fidem reipublicae, die 20 Ianuar. coepit Humanensis obsidio. Primo furore aggressa ciuitas, totis vndique Polonorum Germanorumque viribus, obsidentes egregie repulit, ingenti cum Polonorum Germanorumque damno. Sed non ideo destitit a proposito POTOCIVS, quinimo, subsequenti diei meridie, Tartaros animat, ac ad mutua generalem expugnationem inuitat, descenderent equis, peditesque Polonorum Germanorumque immixti globo, penetrarent vallum, hostibus futuri admirationi ac terrori. Sed neque tunc quidquam effectum, Bohuno extra secundum procedente vallum, cum viginti suorum millibus, Tartaros Polonosque, iamiam primum vallum paulatim superantes, inde, non sine maxima strage, inopinato pellente. Interim nuntiatur a Tartaris exploratoribus POTOCIO, CHMIELNICIVM cum auxiliaribus Moschorum Cosacorumque fere innumerabilibus aduentare copiis, et iam quinto tantum ab Humano distare lapide. Terruit

Tartari pedes pugnant.

Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari. Chmielnicius Polonis

Terruit insperatus Chmielnicii aduentus POTOCIVM, vna et Tartaros, quid facerent? 1655
 fortissimo hoste vndique, et a fronte, et a tergo circumdati? Consilium ergo sub vesperam
 cum Potocio ineunt. Cuius summa fuit: *Occurrere Chmielnicio, relictis aliquot in speciem*
Polonorum Tartarorumque millibus. Neque mora, subsequens diei aurora, castra vter-
 que mouet, sed absque tumultu, castrensiue strepitu. Vix ad tres POTOCIVS processer-
 rat leucas, cum ecce numerosus Cosacorum apparuit exercitus, quem sexaginta Moschorum
 peditum auxerant millia, octuaginta maiores bellicae firmauerant machinae, vltra Cosaco-
 rum triginta millia lecti exercitus. POTOCIVS nihil tanta territus multitudine, illo ipso
 vesperi hostem aggredi imperat, ex eminentiori colle, quem tunc fortuito infederat, fa-
 cile debellandum. Paruit mandatis miles animosus. Igitur cadente iam ad vesperam die,
 primo velitationes inter vtrosque, mox iustum praelium a Germanis peditibus coepit,
 CHMIELNICIO ingenti tormentorum boatu, terram, aeremque debellante, dixisses tunc
 coelum sub concauo lunae arsisse, ita ex tenebris facta fuit dies. Quinque horarum spa-
 tio, pertinacissima nocturna durauit dimicatio. Ad extremum campo cedentibus aliquot
 Moschorum peditum millibus, qui sese haud mora ad Chmielnicianam recepere castra, re-
 lictis in praedam, sexdecim minoris momenti machinis victori Polono militi. Interea
 CHMIELNICIVS tota nocte, in sequentem vsque diem castra muniuerat, obiectis vndi-
 que plaustris, atque Moschorum carpentis. Disposuit praeterea, hinc inde tormenta, pe-
 ditesque Moschorum, qui alte desuper quasi e turribus Tartaros repellerent, Polonosque
 arcerent. Dicitur in illa rerum perturbatione, et de extremis agitasse secum, et ita mani-
 festo vultu fuisse, quasi occupare manu mortem veller; nisi cohortes Sobiescii ab imminen-
 ti actae hoste, speciem fugae praeuissent, Chmielnicii erexissent animum, Polonorum
 percussissent.

Tartarisque
 occurrit et
 cum illis
 pugnat.

Potocius
 aciem in-
 fruit et di-
 micat.

Moschorum
 aliquot mil-
 lia caedun-
 tur a Polo-
 nis.

Potocius
 Chmielni-
 cium obsi-
 det sed
 frustra.
 Chmielnici
 dolus.

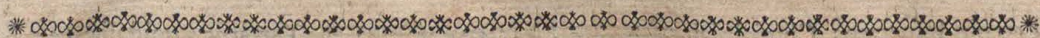
POTOCIVS vbi Chmielnicium bene munitum vidit, aggredi non ausus, obsedit
 Cosacorum exercitum, vna cum Tartaris. Ita vsque in quintum diem obsessus Chmielni-
 cius, consilii inops, KARACHMET Murzam, Tartarum ducem, veterem amicum, per
 tenebras ad castra sua inuitat, eundemque decem millibus aureorum donatum concubia
 nocte dimittit. Ille redux ad castra SOLTANO persuadet deficere pabulum equos, breui
 quoque et exercitum defuturum, nisi famelici ad aliquot excurrerent miliaria refecturi
 equos et se ipsos. Annuuit SOLTANVS suadenti Tartaro duci, ignarus latere anguem in
 herba, nihilque conscio Potocio, quem contradicentem metuebat, Tartaros dimittit.
 Chmielnicio interea toto cum exercitu illa parte, quam Tartari custodiendam susceperant,
 progrediente, serpentis in morem, huc atque illuc venenatos emittentis aculeos. Obstu-
 puit POTOCIVS, vbi vidit Chmielnicium obsessum, absque sanguine elabi, donec, Tarta-
 rorum intellecta perfidia, mirari desineret. Abeuntem tamen secutus est, vna cum Tar-
 taris, Humanium versus, donec vterque Chmielnicii coniungeretur exercitus, quo con-
 iuncto, viribus impar POTOCIVS, Braclaiensem iterum tractum reperiit, vna cum per-
 fidis sociis, Tartaris, diuiso in stationes exercitu Polono attrito, Germano pene delero,
 ob perfidiam Tartarorum, qui paulo post onusti, ac diuites Russiae spoliis, aucti quoque
 viatico, quod a Polonis armati extorserant, redire in Tartariam, dilato aduentu in pro-
 ximam aestatem, vix tamen autumnio adulto comparuere.

Ineunte anno vita concessit INNOCENTIVS DECIMVS, summus Pontifex e Mors Inno-
 gente Pamphilia, postquam in Petri cathedra annos decem, et quinque menses federat. centii X.
 Austerus illi vultus, exosa quoque multis dominatio, maxime vergente in occasum aetate. Pontificis.
 Summa rei Romanae, per eius pontificatum, primis annis penes vnā OLYMPIAM fratris
 vxorem, deinde penes ASTALLIVM PAMPHILIVM, ad extremum penes neminem fuit.

Innocentio successit FABIVS GHISIVS, cui ALEXANDER VII nomen est. Huic Electio
 apud Senenses haud ignobilis ortus, ingenii vires, literarum amor et studium, quanta esse Alexandri
 possunt. Ante episcopus Heritonensis, sedis apostolicae ad tractatus vniuersae pacis Ger- VII.
 manae extraordinarius mediator, ad tractum Rheni et inferiorem Germaniam nuntius or-
 dinarius, vix annos duos Cardinalis, aetatis suae 50, vocatur in solium apostolicum, septi-
 mo Idus Aprilis.

Per ea tempora Lituanus exercitus, Radiuilo duce, Mohilouiam obsidet inani co-
 natu, quam viginti Moschorum defendebant millia. Producta attamen ad medios Maii
 dies haec oppugnatio, successisset procul dubio, nisi Radiuilo vacillans fuisset fides, et amor
 in patriam.

Mohilo-
 uiam obsi-
 det Radiui-
 lus inani
 conatu.



LIBRI V. CAPVT IV

SYNOPSIS

Conuocatio Varſaviae indicitur. Sueciae ſenatorum literae ad Polonos. Senatorum Poloniae literae ad ſenatores regni Sueciae.

1655
Conuoca-
tio Varſa-
viae indici-
tur.

Ceterum Rex Varſaviae ordinibus regni conuocationem indicit, ad diem decimam no-
nam Maii, de ſecuritate regni cum ſenatoribus ac republica deliberaturus. Aux-
rant metum regis, Sueciae ſenatorum, ad Poloniae proceres, ſcriptae literae,
quarum haec ſumma:

Sueciae ſe-
natorum li-
terae ad
Polonos.

*Nos ſenatores inclyti regni Sueciae, reuerendiſſimis, illuſtriſſimis, reueren-
dis, illuſtribus, magnificis, et generoſis dominis ſenatoribus regni Poloniae, ma-
gnique ducatus Lituaniae, vicinis et amicis Noſtris obſeruantiffimis ſalutem et pro-
ſperam rerum incolumitatem.*

*Reuerendiſſimi, illuſtriſſimi, reuerendi, illuſtres, magnifici et generoſi
domini, vicini et amici obſeruantiffimi.*

Vidimus eos non raro, praeterlapſis nuper annis, qui ſub eximio pro-
uehendae pacis titulo, et ſereniſſimam ac clementiſſimam antehac reginam No-
ſtram CHRISTINAM, et ſereniſſimum, hodiernum regem, Dominum Noſtrum
clementiſſimum, nomine ſereniſſimi Poloniae regis conuenerunt. Praeſenti
etiam tempore adeſſe quendam nobilem Morſtenium intelligimus, qui negotia
prioribus non diſſimilia, mandato regis Veſtri expedienda, ſuſceperit. Quam-
uis vero ex iis, quae indicare neceſſum habuit, antequam ipſi integrum eſſet ſpe-
rare, vt in conſpectum regium admitteretur, talia pateant, quae irritamento
diſſidiorum Noſtrorum, quam eorum reconciliationi propiora ſunt; integritati
tamen ſuae concedendum exiſtimauit, ſereniſſimus rex, Dominus Noſter cle-
mentiſſimus, vt nihilominus pro munere Noſtro, ſenatorium ordinem Veſtrum,
nonnulla candide et tempeſtiue literis hiſce moneremus. Scilicet regiae illius
maieſtati conſtitutum eſt, aut candore ſuo res vtrinque Noſtras ad ſolidum, et
ſecuritati noſtrae conuenientem amicitiae uſum reuocare, aut alias id agere, vt
quae docunque ſuae, regnique ſui dignitati ac conſeruatiſſimae diuina adiuuante
gratia, ab aliorum iniuriis, et imminenti periculo proſpicere cogatur, tum
apud orbem vniuerſum, et in ipſis illuſtriſſimarum dominationum Veſtrarum
conſcientiis, iuſtiſſimae illius ſollicitudinis ratio ſua conſtet. Quamdiu inter-
nuntiis reciprocum tractandi ſtudium excitari, inuicem decuit, non modo Ve-
ſtros, ſereniſſima regina CHRISTINA, benigniſſime admittit, ſed ipſa paribus
viciffim humanitatis officiis, nequaquam defuit. Nihil in ſe deſiderari paſſa eſt,
ſiue tractatus pacis vigere oporteret, ſiue commiſſarios ſuos iis peragendis rite
conſtituere. Vbi vero deprehenſum fuit, iteratis Lubecae legationibus Ve-
ſtris, neque conuenientes negotio tanto adfuiſſe plenipotencias, neque commiſ-
ſarios Veſtrates, fauore quietis publicae commoueri potuiſſe, vt in iis, quae No-
bis, ſtatuique Noſtro indigniſſimum erat negligere, Vobis vero in pacem pro-
nis obtinuiſſe, nequicquam profuit, ab opinione ſua nonnihil recederent, non-
nihil faciliſſimum erat praecuidere, ſimiles ſemper congreſſus, pares exitus habituros.

Nemini itaque mirum videri poterit, ſi internuntiis deinde Veſtris,
aperte teſtati ſumus, ambagibus et verbis, ipſo euentu irritis, circumagi gentem
noſtram,

nostram, neque decorum illi, neque tolerandum esse. Constans auis parentibus nostris fuit institutum, idemque nobis adhuc manet, honestam Nobiscum pacem sincere potius quam speciose, et admittere, et persequi, dummodo regum iuste nobis imperantium, regnique huius honori et securitati recte prouisum fuerit. Eo quidem animo serenissimus Rex, dominus noster clementissimus, cum nuper euidenti numinis benignitate, et clarissimis virtutibus suis, ad summam rerum apud nos euectus esset, in ipsis regnandi initiis expeditissimam tranquillitati iterum educendae viam aperuit.

Contigit enim CANAZILIVM, ipso momento translati in *S. Reg. Maiestatem* imperii, hic praesentem esse, quamuis ille vero ad serenissimam Reginam CHRISTINAM a Serenissimo Poloniae Rege aduenerat, quoniam tamen saepius de pacis parandae negotio, in hoc regnum missus fuerat, et tunc quoque eam praecipue ob causam accessisse se affirmaret, *S. Regia Maiestas* illi mentem suam, per defunctum nunc piaae memoriae regni huius cancellarium, integerrime declarari mandauit. Quandoquidem enim ingenuum Regis et reipublicae Vestrae studium summiopere testabatur, in mutuam nobiscum amicitiam, propendere; eandem quoque Nobis non ingratam esse intellexit. Caeterum neque conducere vllius nostrum honori, neque ad finiendas lites nostras prodesse, priorum tractatum more, variis tamen rumoribus praebere materiam, mediatorum officio creare Regibus, principibus aliis molestiam, tandemque specioso apparatu quasi res maximas in conspectu orbis acturos conuenire, deinde quocunque iterum praetextu discedere, vnde vicinis nationibus ludibrium, Nobis vero in mutua odia suspiciones mouentur, atque sic animis ad conciliationem minus aptis ab inuicem recedamus, quam quibus congressi fuimus. Hoc pretio nullos pacis tractatus placere, neque iis semel iterumque in vanum tentatis, pluribus vi pactorum Nos adstringi. Spem duntaxat solidam in eo consilio superesse, si Serenissimus Rex Vester, et respublica Vestra, loco tot internuntiorum, quenquam sufficienti in eam rem potestate instructum, ad *S. Regiam Maiestatem* destinarent. Diffidia nostra alias gentes non attingere, ipso annorum decursu magna sui parte oblitterata merito esse debere, quo compendiosius, eo optatius, componi posse. Sin istud *Serenissimo Regi Vestro*, et Illustrissimis Dominationibus Vestris, nequaquam arrideret, per *S. Maiestatem Regiam*, Dominum Nostrum Clementissimum, id quidem licere, sed pariter etiam prodesse, vt nemo amplius, imperfectiori potestate munitus, in ea causa huc mitteretur, quum non alio argumento nobis esset futurus, nisi quocunque alias consilio, quam ingenuo pacis desiderio eiusmodi ambages nobiscum institui. Hoc responso, quo euidentius aliud expectare non poterat, CANAZILIUS in Poloniam rediit. Serenissimus vero Rex, Dominus Noster Clementissimus, vt Maieitati Regiae humanitatem nihil derogare testaretur, primus ipse ministrum suum IOH. COCK ad Serenissimum Poloniae Regem amandauit cum literis, quibus indicauit, se Sueciae imperium suscepisse, et simul amicissima Regi Vestro studia obtulit. Nihil postea inter Nos actum est, donec paucis antehac septimanis MORSTENIUS in hanc urbem accederet, internuntium se dicens ad *S. R. M. Dominum Nostrum Clementissimum*, a Serenissimo Rege Vestro ablegatum. In ipso statim initio reiterata toties inanis ea mittendi ratio, praesertim post luculentissimam in contrarium declarationem Nostram, nihil solidi afferre ominabatur. Contigit autem multo magis praeter expectationem, quod eodem momento, quo calentes maxime Regis Vestri affectus nobis persuadendi essent, ex copia literarum credentialium, quas ille secum apportauerat, deprehenderetur praecudio et Dignitatis Regiae et status nostri

1655 esse refertissimas. Ita incipiunt, vt paritati Regum Nostrorum nonnihil detra-
hant, ita finiunt, vt sub regnorum pluralitate, etiam in nullius momenti minu-
tiis, intolerandae Regis Vestri, aduersus statum Nostrum, praetensioni faueant.
Caeterum quod alias excusari, nisi frigide, non potuit, internuntius ipse, incu-
riae cancellariae Vestrae imputandum censuit. In scribarum Vestrorum negli-
gentiam inquirendum Nobis esse non censemus, neque anxii sumus, an et admo-
dum callida sit, vt nullibi impingat, nisi quando nobis imponendum est. Di-
gnius multo de conspicua Vestra prudentia iudicamus, quam vt negotia, qui-
bus tot populorum tranquillitas constat, adeo incaute tractari sinat. Istius rei
indignitas, facile mouisset Regiae Maiestati dubium, quomodo aequissimum
esset, eam excipere, tandem tamen sufficere sibi rata est, literas neque recipe-
re, neque internuntium admittere. Praeterea vero cum nihil illi potestatis esse
intelligeret, nisi vt iterum de praeparatoriis ad pacem ageret, et alia quaecun-
que, antequam ea firmata sit, inani opera proponantur, moneri illum beni-
gnissime voluit, ne alias quascunque literas a Rege suo expectare constitueret,
Serenissimo enim Regi Domino Nostro Clementissimo id esse propositum, ipsi indi-
catum fuit, vt, quamuis declarationi suae, CANAZILIO datae, vterius quidem
obstringi non possit, cum hactenus irrita fuerit, diuelli se tamen a constanti in-
stituto non passurus sit, quo pacem caeteris omnibus ambagibus antehaberet,
modo de illa, sicuti CANAZILIO dictum est, et ex necessitate horum tempo-
rum, promte agatur, et ea obtineri possit, qua Dignitati Regiae, regni subdi-
torumque suorum securitati in posterum satis prospectum videat. Eadem, vt
Nos illustrissimis Vestris Dominationibus perscriberemus, haec potissimum suasit ra-
tio, quod mentem atque institutum Serenissimi R. N. genuinis verbis innotescere
Vobis cuperemus. Id enim est de amplissimo Ordine Vestro S. R. Maie-
statis honorificum iudicium, et ita Nobis est persuasissimum, vt quum viris egre-
gia prudentiae laude insignibus, in Patriae suae conseruationem propensissimis,
et antiquae gentis suae generositatis aemulis emineat, tum praesentium tempo-
rum et rerum omnium momenta nullibi accuratius, quam apud Illustrissimas Do-
minationes Vestras examinari arbitremur. Nos quidem cum penitus nonnihil
inquirimus, vbi vitia lateant, vnde irritus toties extitit pius in tranquillitatem
nostram conatus, non dubitamus eorum instinctui illa adscribere, qui, nisi ali-
quid semper moueant, quod dissidiorum nostrorum memoriam et acerbiteriam
exacuat, satis cauti sibi esse non videantur. An vero ea sit expeditissima sanan-
di vulneris ratio, obductam cicatricem frequenter infricare, ipsae Illustrissimae
DD. Vestrae secum cogitent. Arduum omnino fuit, et vix etiam post ingen-
tes bellorum clades licuit, flagrantibus primo feruore animis persuadere, vt ar-
ma deponerent, et indulgerent sibi nonnihil interualli, vnde leniri possent.
Postquam vero Dei Optimi Maximi beneficio, inprimis sex, deinde viginti sex
annorum induciis, modus repertus esset, amplissimum profecto spatium patuit,
quo infensissimi etiam cuiuscunque affectus, vel rerum ipsarum circumstantiis,
vel ipsa temporum diuturnitate, quieti publicae mitigarentur. Inducias dispen-
dio, etiam eximio Prouinciae amplexi sumus, neque eo, vel etiam aliocunque
nomine, ingratae nobis adeo extiterunt, vt vnquam commoti simus ad captan-
das eas occasiones, quae vel ex propriis viribus, vel aliunde in incommodum
Vestrum enatae fuerunt. Serenissimi Reges Nostri suis priuatim studiis in Sere-
nissimos Principes Consanguineos suos, inprimis hodiernum Regem Vestrum, cer-
ta indicia deesse noluerunt, adeo quidem, vt quidquid Seren. Regina CHRIS-
TINA, commendatione sua apud Rempubicam Vestram assequi potuerit, id
omne ad prouehendam Serenissimi Regis Vestri electionem impenderit. Lites
enim

enim nostrae si sopiri debebant, mutua paulatim officia, non irritamenta conueniunt. An vero pari voluntate ex parte Regum Vestrorum responsum Nobis fuerit, et an ea, quae in contrarium facta intelleximus Reipublicae etiam Vestrae culpa contigerint, examinare nunc nobis in animo non est. Agitari complura in detrimentum Nostrum, et praeteritis antehac temporibus, et hodieque non ignorauimus quidem adeo, quam negligenda existimauius, quod liberius imminere nobis liceret, tranquillandorum Nostrorum dissidiorum occasionebus. Tandem vero, cum eodem quoque momento, quo pacis consilia nobiscum ineunda perhibentur, et apud alios non exigua, in praedudicium regni huius fieri cognoscamus, et ipsae Regis Vestri credentiales literae, non careant vilipendio Regis atque status Nostri, Illustrissimis Dominationibus Vestris, haec significanda duximus, ut illae iudicent, an sic nobiscum agi nunc oporteat, et num id, excitando, in usum ac quietem communem, affectui nostro, congruat.

Quicumque euentus votis nostris integerrimis mansurus est, literas hasce cupimus testes esse, sincerae et pacis ineundae, et securitatis nostrae conseruandae intentionem, illustrissimis Dominationibus Vestris, ex parte nostra fuisse detectam. Quae uti Nos, pro integerrimo nostro affectu in regni vtriusque incolumitatem, illustrissimas Dominationes Vestras ignorare noluimus, ita, de reciproco earum candore non dubitantes, reipublicae Vestrae salutaria quaeque precamur, et illustrissimas Dominationes Vestras optime valere cupimus. Dabatur Stockholmae 8 Martii M DC LV.

Haec summa ad Polonos Sueciae senatorum. Obstupuit ad tantum verborum, non rationum, strepitum Poloniae senatus. Neque mora blande eisdem in haec vere concepta rescribere verba:

Nos Senatores inclyti regni Poloniae, magni ducatus Lituaniae, illustribus, magnificis et generosis Dominis Senatoribus regni Sueciae, vicinis et amicis Nostris obseruantissimis, salutem et prosperam rerum incolumitatem.

Senatorum
Poloniae li-
terae ad se-
natores re-
gni Sueciae.

*Illustrissimi, Illustres et Generosi Domini,
Vicini, Amici obseruantissimi,*

Non veteris tantum inter inclyta regna hoc est instituti, sed conuentio-
num et pactorum fide stabilitum, ut quamuis Serenissimis Regibus Nostris non de-
sint aliquae dissentendi causae, Regna tamen haec amplissima, quae publicae
conuentiones expresse voluerunt esse nominata, in eo debeant impendere curam
ac sollicitudinum vires, quatenus gentium ac populorum vtrorumque regnorum
publicae sit prospectum tranquillitati, idque muneris, vel vtriusque gentis am-
plissimo senatui est commissum, ut, eo mediante, fida pax, et fides pactorum in-
concussa maneat. Rite igitur atque ordine id a Dominationibus Vestris factum
est, quod vetusto mori insistentes Vestrae illustrissimae Dominationes, de his quae
ad communem regnorum quietem visum est pertinere, per literas suas, quas ab
ablegato earundem non ita pridem accepimus, Nobis prout candor mutuus po-
stulat, aperire voluerint, quod pronum, in vtilitatem publicam, studium, Ve-
strarum illustrissimarum Dominationum, ut gratissimo acceptamus animo, ita prae-
ter omnem spem ac expectationem, imo meritum nostrum, intelleximus, Ve-
stras illustrissimas Dominationes nos remissae curae pacis arguere. At nos con-
scientia pactorum tuti, iudicem orbem christianum non fugimus, nihil a Nobis
commissum nec omissum esse, quod ad mutuam beneuolentiam, sacrosanctam pacto-

1655 rum fidem, inter hos Reges et populos facere videbatur. Quamprimum enim, *S. R. Maestas*, Dominus Noster Clementissimus, rerum in Polonia potitus est, quamvis adhuc haud paucorum annorum induciarum continuandarum restaret spatium, auctor tamen Serenissimo Regi fuit hic senatus, ut interuentu Principum Christianorum pax solida et duratura vtriusque constaret populis. Quo nomine viri illustrissimi legati Ordinis Senatorii et equestris missi erant Lubecam, ut ea, quae pacis sunt, agerent. Quod ut factum est, ita studium legatorum nostrorum illustrissimorum, quo ferebantur in solidam coniunctionem inclytorum regnorum, viderunt Principes amici vtriusque gentis, et sinceritatis ac candoris nostri omni exceptione maiores extiterunt testes, ita ut, quamvis primus re infecta solueretur confessus, continuare eundem paucorum mensium interiecta mora, pacis studio non dubitarent. Quibus autem de causis et continuatus actus iste non fortitus sit optatum finem, id iudicii nobis non sumimus. Cum autem ultimis Standorffensibus pactionibus prouisum sit, ne ex: leuibus occasionibus in odia publica et bella exasperentur Reges et Regna nostra, ac non semel tantum, sed et iterum, durante interstitio, hi pacis publicae tractatus reassumerentur, et quamvis iidem non succederent, illaesae tamen ab vtrunque manerent induciae, Nobis auctoribus ablegauit in Sueciam *S. R. Maestas* delegatum CANAZILIVM, qui et testaretur pronam suae Maestatis voluntatem, et Vestram expiscaretur. Qui, quamprimum detulit hoc *Sacrae Regiae Maestati* Domino Nostro Clementissimo, Vos non alieno animo esse ad reassumendos tractatus, et compendii causa inuitare, ut *Sacra Regia Maestas*, Dominus Noster Clementissimus, et respublica, cum plena potestate legatos ablegarent Stockholmiam, qui ibidem de negotio principali transigerent, ipsa intempesta hyeme, occluso Oceano, misit ablegatum suum, generosissimum Dominum MORSTENIVM, qui aperte testaretur, non simulatam Maestatis suae in pacis studium voluntatem, ac is idem, ut esset praenuntius futurorum legatorum, qui iam tum viri illustrissimi erant destinati. Quamvis enim satis graue visum sit *Sacrae Regiae Maestati*, non intermedio loco reassumi debere tam grauissimum negotium, facile tamen assensu est *S. R. Maestas*, cum non id tantum animo conciperet, ut per hos legatos vetusta componerentur diffidia, sed praecipue, ut, compositis iis, strictior amicitia et foedus perpetuum contra communes hostes iniretur. Qui legati, cum iam essent in procinctu moram promouendi, iter destinatum interposuit non habita accepti internuntii nostri notitia, de quo postmodum ex literis illustrissimarum Dominationum Vestrarum intelleximus, quod in conspectum Regis Vestri ne admissus quidem est, tum nec literae fidei ab eo acceptae, nec auditus a Rege Vestro, ut exponere posset Regis nostri desiderium sincerum pacis. Quo autem nomine reus fuerit hic internuntius, certe satis leui, vel Vobis ipsis iudicibus, si praeiudicium deponatis, ob intermissam vnam interpretationem, quae non a legibus pactorum est iussa, sed exemplo tantum eorundem pactorum inter nos inoleuit. Quod ipsum nec studio factum fuisse, in promptu Nobis erat, cum proxime praeteritas literas ad Serenissimum Regem Vestrum per generosissimum Kochium exaratas, legissetis e voto Vestro et intentione scriptas, cum ipse internuntius alias venturas e Polonia promitteret, atque promisso iam steterit. Cum certe tam levis iste defectus, affectum ab vtrunque sincerum, ad conciliationem animorum, negotiumque stabiliendae pacis inter haec Regna perpetuae, turbare non debuisset. Quo factum est, ut nescii legati nostri, quo tandem res eruptura esset, subsisterent paulisper ad informationem internuntii, quo tandem dirigendum esset iter, cum iterum aliae expectantur literae e Polonia in Sueciam; Princeps legationis vir illustrissimus Castellanus Kiiouiensis fato cedit,

cedit, ac ita noua successit cura Serenissimae Regiae Maieftati, de surrogandis nouis legatis, qui et iam nominati sunt, his diebus abituri cum plena potestate a Serenissimo Rege et republica. Quod quidem negotium, longegrauissimum, quamuis optarem tractari interuentu mediantium Principum, quod etiam ex pactis conuentis faciendum esset, et ne optime meriti de Nobis Principes, qui nobis iam operam suam semel impenderant, immerito a Nobis excludi videantur. Si tamen Serenissimo Regi Vestro, ac Vestris Dominationibus illustrissimis magis expedire communi tranquillitati videatur, eo compendio rem tanti momenti transigi, nec nos ab eo consilio alieni sumus, saltem tamen *Serenissimi Regis Christianissimi*, et Electoris Brandenburgici oratores in Vestra Regia existentes, adhibendos esse putamus. Interim vero non dubitamus de Serenissimi Vestri Regis, inter Reges vsitata humanitate, quod et grate iam nostrum ablegatum acceperit, atque eundem cum testificatione reciproci affectus, ac prona in tranquillitatem publicam voluntatis dimiserit. Caeterum quemadmodum nihil antiquius habuimus, quam conseruationem publicae fidei initorum pactorum, ita declaratae illustrissimarum Dominationum Vestrarum erga Nos voluntati, parem studiorum significationem referimus, ac prosperrima omnia, diuturnamque incolumitatem ex animo precamur. Datae LOVICII 15 Maii M. DC. LV.

1655

LIBRI V. CAPVT V

SYNOPSIS

Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, immaturum fatum. Idem Varsaviae tumulatur. Sarcophagi inscriptio. Comititia Varsaviae. Accusatur palatinus Smolenscensis deditae urbis. P. Caruat S. I. praesagium. Dignitates ecclesiasticae distributae. Legati in Sueciam destinantur.

Haec summa literarum Poloniae senatorum ad Sueciae proceres. Sed ego a conuocatione, de qua superius innui, ac furenti Marte, ad luctuosa tantisper aliquot procerum transeo funera. Occurritque primum SIGISMVNDI Comitis a DÖNHOF, Socaliensis gubernatoris, magni quondam Syradiensis palatini filii, quem vniversa luxit Syradiensis prouincia. Hunc paulo post subsecutus est GREMBOSZEWSKI, Vrzendouiensis gubernator, quondam regis familiaris amicus, ad extremum hostis. Horum omnium luctuosius accidit, praematurum fatum CAROLI FERDINANDI, Poloniae Principis. Vnicus is augusti Regi frater, SIGISMVNDI III, ac CONSTANTIAE proles, Vratislauiensium ac Plocensium cum dispensatione Summi Pontificis, Antistes. Ratiboriensis ac Oppoliensis Dux; in spem regni viuebat, auctoritate apud Polonos, fama apud externos clarus, adeo, vt Rex VLADISLAVS aeger valetudine, et adulantibus circum, qui finem regni adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit: *Habere subsidium rempublicam.* Rogantibus deinde in quo potissimum? cum duo adhuc restarent principes sanguinis? addiderit: *In CAROLO FERDINANDO.* Corpus defuncti apud religiosos societatis IESV Varsaviae in regia Masouiae, magna pompa et luctu tumulatum est. Addita sarcophago magnifica patrum inscriptio huiusmodi tenoris:

Donhoffi
mors.
Caroli Fer-
dinandi im-
maturum
fatum
d. 9 Maii.

Varsaviae
tumulatur.
5. Iulii.

1655

D. O. M.

Sarcophagi
inscriptio.

Quicumque magna sollicitus quaeris:
accede propius: magnum hic habes contractum
in exiguo spoliū mortis.

CAROLVS FERDINANDVS Iagelloniū
Poloniae et Sueciae Princeps hoc tumulo
clauditur.

Quantum dixi Principem cum CAROLVM
Ferdinandum dixi.

Quantus hic est tumulus Principem qui tantum
Capit?

SIGISMUNDO III. Poloniae Rege Augustissimo natus.
Oculis tunc grande quid spirantibus
Aulam Poloniae serenauit.

Nunquid omnium virtutum suauissima medulla
compactus Pater Rex, Filium Principem generare
potuit, non virtutum omnium lectissimo flore
concretum?

At non vna decoratum Corona sanguinem
a Genitore traxit.

Abauum enim habuit GVSTAVVM, Proauum HENRICVM,
Auum IOANNEM, inclytos Sueciae
Reges.

CONSTANTIA Austriaca, Caroli Archiducis Tyrolensis Filia,
FERDINANDI Caesaris II. soror,
FERDINANDI Caesaris III. Amita
Mater illi fuit.

Quantum hinc illi Decus accessit?

Cum Caesares simul et Reges sanguine mistos
in se Vno circumferret?

VLADISLAVM IV. et IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae potentissimos Reges
Germanos Fratres suos natu maiores
In folio salutauit.

Sed nitidum Serenissimae Prosopiae iubar
raro ipse suarum fulgore virtutum auxit.

Caesarea Ferdinandi II. Auunculi, et Regia
Sigismundi III. Parentis nominatione,
Vratislauiensis et Plocensis Antistes
renunciatus, nihil antiquius habuisse
visus est, quam vt hominem exutus
migraret in angelum.

Ne videlicet humanos illi humeros oneri subiiceret,
quod humeri vel angelici reformidant.

Ducatibus Oppolienfi et Ratiborienfi in Silesia
cumularus,

Sacram Praefulis auctoritatem addita Ducis maiestate
Fecit augustiorem.

Neutri

Neutri tamen defuit: ex aequo se partitus vtrique.

Principum nempe animarum munus est,

Vasti licet imperii, veluti magni corporis
membra omnia aequaliter informare.

Clarae Tumbae praefuit Administrator, Praepositus

Miechouiam rexit, prudentia et charitate pari.

Non enim est solum Principis virtus maxima,
nosse suos, sed eosdem etiam amare.

Suae monumentum immortale munificentiae

Domum professam Societatis IESV Vilnae

in Lituania amplissimo subsidio stabilivit.

Non potest proinde nobile CAROLI FERDINANDI nomen

aliquando filere fama: quod in omnem aeternitatem,

facunda marmora praedicabunt.

Ingeniosam nobilium adolescentum indolem,

non vno in Athenaeo bonis instructam artibus

vidit Polonia ipso liberaliter suppeditante

sumptus.

Sic errata studuit corrigere fortunae, quae

ingenia illustriora, non raro vel negligit, vel

non videt, genio semper solita regi caeco.

Rempubicam difficillimis belli temporibus,

contra Rebelles, copiis et auro iuuat.

Religiosas familias, et cuiuscunque Ordinis

mortales rerum inopia oppressos erexit,

non amica minus quam liberali manu,

foeneratus ita DEO dum pauperi

largiebatur.

Sic hominum vniuersitate obaerata in censum

certi titulo Vadimonii iam cesserat

ipsa Diuinitas.

Cuius aequae debitam, atque exoptatam, ut iniret

possessionem, dum votis omnium expetitur

immortalis, importunae mortis inuidia

eripitur Vitae.

Magno mortalitatis damno miserioris, quae

viuacissimo ipsius beneficentiae spiritu

recreabatur.

Recusato maiorum sepulchro Cracouiae,

Voluit Varsauiae sepeliri, vnus ipse.

Regibus animi magnitudine non impar,

Regium ibi sepulchrum facturus,

vbi iaceret.

Iacere voluit apud Patres Societatis IESV,

ab iis se diuelli non passus, in morte, quos

dilexerat vnice, dum viueret.

Obiit VISCOVIAE Anno M. DC. LV. die IX Maii.

Aetatis suae XLII.

Abi iam Viator,

1655

Vt plura laudum alibi legas encomia, neque enim
totus hic iacet, qui gloriosi nominis fama,
vbique terrarum viuit

CAROLVS FERDINANDVS 65).

Comitia
Varlauiae
d. 19 Maii.
Accusatur
Palatinus
Smolen-
scensis de-
ditae vrbs.
P. Caruat
S. IESV
praeſagium.

Redeo ad comitia, a quibus morte Principis digressus sum, quae, vt innui, Rex in maximo tunc animi, totiusque regni luctu celebrauerat, principio et exitu admodum turbida, quasi expiratura. Occasionem autem palatinus dederat Smolenscensis, PHILIPPVS ORVCHOWICZ, quem dediti Smolenscii auctorem, vniuersa tunc inculabat respublica, donec, adnitente rege, sopiretur negotium, dilata quaestionis causa, ad sequentia ordinum comitia. Palatinus nihilominus tunc praesens, senatorio loco cedere iussus est. Prædie comitiorum satis docte et pathetice concionem habuit, pater CARVAT societatis Iesu theologus, regius ecclesiastes, accepto argumento ex Isaiae 51 capite. *Eleuare, eleuare, confurge Ierusalem, quoniam ebibisti de manu Domini calicem irae eius, bibisti ad satietatem, bibisti usque ad faeces, non est inuentus, qui te sustentet, de filiis quos genuisti, non est inuentus, qui tuam apprehendat manum, de filiis, quos enutriuisti etc. etc.* Subiunxit finem instare patriae peccatis, vindictam reposcentibus. Tandem resipiscenciam, diuinique irati Numinis reconciliationem proponebat, finito in haec verba sermone: Vbi, inquit, cessabunt humana, diuina procul dubio appropinquabunt auxilia.

Dignitates
ecclesiasticae
distributae.

Auxerant comitiorum frequentiam Lituani Proceres, RADIVILVS, GONSTEVIVS, SAPIEHA, PACIVS, praeter Poloniae optimates, LVBOMIRSCIVM, LESCYNIVM, OPPALINIVM, KOBIERZICIVM, KRASINIVM, DZIALINIVMQUE. His accessit frequens ecclesiasticorum senatus. Duo archiepiscopi, cum sex episcopis. Initio itaque comitiorum, sopita ad tempus palatini causa, rex Plocensem cathedram IOANNI GEMBICKI, Culmensi tunc offert antistiti, promoti ad Culmensem LESCYNIO, Kiiouiensi episcopo tunc temporis. Cathedra Kiiouiensis THOMAE VIEISKI, praeposito Varmienſi, abbatae Plocensis cessit administratori. Reliqua quoque sacerdotia, in hunc modum distributa sunt: Miechouiae praepositura, quae quinque aureorum excedit millia annui redditus, KORYCINIO, Cracouiensi canonico: Clarae Tumbae abbata, Leopoliensi Archiepiscopo, Paradiensis NIEBOROVIO, defuncti Principis cancellario.

Legati in
Sueciam
destinantur.

Consultatum deinde de legatione in Sueciam ablegando, ZEIGNAEIO GORAISCIO per eos dies in bonis suis extincto, qui legati munus, paulo ante in se susceperat. Etenim nuntiabatur parari Sueticas legiones, quae superiorem inuaderent Poloniam, destinataeque excidio Posnaniae. Ergo omnium calculis palatinus eligitur Lenciciensis, IOANNES comes de LESZNO, vna cum ALEXANDRO NARVSZEVIC, referendario Lithuaniae, Lidenſi gubernatore, qui iter mari aggressi STOCKOLMIAM, regiam Sueciae, secundo vento appulere. Excepti a proceribus regni illius magno cum applausu.

LIB. V.

65) Haec sarcophagi inscriptio non adulatorio, sed re ipsa historico stilo exarata. Ex historia enim scimus Polona, CAROLVM FERDINANDVM, omnes principis virtutes vita factisque expressisse, posteritatiq; omni exemplar boni principis reliquisse imitandum. Tam eximium

est bene audire a posteris, et si omnia, quae terrarum orbis continet, futilia sint, hoc vnicum magnum bonum esse videtur, cui tanta sit concessa a Deo felicitas, vt viuus et mortuus in omne aeuum homines virtutem doctrinamque possit edocere.



LIBRI V. CAPVT VI

SYNOPSIS

Comitia finita. Legati in Sueciam profiscuntur et Stockholmiam veniunt. Residentes saluant. Rosenhemius Senator Sueciae bellum Polonis declarat. Respondet palatinus. Naruszewicz regem Sueciae salutat. Respondet cancellarius Sueciae. Palatinus reginam inuisit. Cancellarius legatos inuisit. Eius de bello sensus. Respondet palatinus. Suecis offertur pax etiam iniqua. Cancellarius silet. Palatini ad cancellarium Sueciae verba. Legati regi Sueciae valedicere volunt. Tractatus incipiunt sed non finiunt. Armistitium petunt Poloni, nec impetrant. Polonorum manifestatio. Regi valedicunt Poloni et munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, legati in Poloniam reuertuntur.

Interea comitia terminabantur trigesima postquam incoeperant die, in quibus generalis motus nobilitati indictus per vniuersum regnum, contra hostilia appropinquantia agmina. Iam enim furentes, ac omnis humani diuinique iuris violatores Colaci Camenecum obsederant, nec, parte ab altera, feriabantur Moschi, MINSCIO iam in fauillas redacto. Miles quoque tunc ex LANEIS ⁶⁶⁾ colligi iussus, vniuersa subscribente nobilitate, atque clero. Lex sumtuaria Lyeurgi Numaeque promulgata, cuius postea executio in instanti euauit. Lectae quoque Chani Crimensis literae, quibus omnia pollicebantur facturum se, si respublica tantum conscriberet exercitum, qualem sub BERESTECKO obstupuit Russia. Caeterum exiguo, aut fere nullo Polonorum comparente exercitu, non teneri se pro Polona republica vltro oppetere, perireque in alterius victoria.

1655

Eo modo finita sunt Poloniae comitia, in quibus illud quoque memoria calamoque Comitia finita. haud indignum accidit, quod certe stupebit posteritas, inuentum fuisse audaciorem iuuenem KRASINIVM familia, qui terrestris legati tum functus officio, contradicentem sibi LASOCIVM genere itidem natalitiisque illustrem iuuenem, primo conuitiis adortum, ad extremum stricto eundem petiit ferro; ictus tamen inclinatione corporis a Lasocio euitatus, inanis excedit; non ideo tamen desit Krasinius, inuolansque in os Lasocii, eadem celeritate, qua coepit, opus perfecit, acerba manu percussa Lasocii gena. Et haec facta praesente rege, pleno senatu, totaque republica, impune, quis non miretur, male quoque de tam inordinata auguraretur Polonia? Fuerat quidem in speciem in Krasinium animaduersio, sed illa, instante palatino Plocensi, patruo, post aliquot euauit horas. Eo perfecto scenae epilogo, digrediebantur a rege optimates, paulo post sub signis alterius comparaturi regis, in perniciem sui, propriaeque patriae. Tunc quoque primo modus regnandi coepit in Polona aula, haecenus exosus, altius secreta celandi.

Turbidis finitis comitiis, iustisque persolutis CAROLO FERDINANDO, fratri optimo, rex vnum totus sequi decreuerat Martem. Inde nouo feruore, nouo consilio, nouis etiam viribus dimicare statuerat, si non processissent optata ac oblata cum Sueciae rege foedera, hocque consilio Germanus miles ex Lituania redire iussus est in Prussiam. Ipse Mariaeburgum properare quantocius decreuerat; praemisso ante aduentum Hungarico peditatu, Germanorumque selecto equitatu.

Abeunti

66) Iam dixi, quod laneus, vox barbara, iugerum seu mansum significet. Miles igitur ex laneis colligi iussus, idem est, ac si auctor dixisset:

miles ex contributione agraria, vulgo in lingua Polona LANOWE dicta, colligi iussus.

1655

Abeunti Varſavia, nuntiatur legatos Poloniae Gedanum rediſſe, ac propediem, ſi per regem ipſumliceret, futuros Varſaviae. Admonitus periculi ea denuntiatione rex paululum ſubſtitit, certiora a legatis opperiens reſponſa.

Legati Polo-
ni in Sue-
ciam proſi-
ciſcuntur.
Stockhol-
miam ve-
niunt.
Reſidentes
ſalutant.

Sed Poloni legati, vigefima nona Iunii Olandiam praeteruecti, nuntium illico miſere cum literis Stockholmiam, qui adfuturos diceret legatos. Reſcripſere Sueciae proceſſes, gratiſſimum fore legatorum aduentum, ſimul quoque miſſi ſunt, qui hoſpites ſaluta-
rent, regioque exciperent hoſpitio. Summa itaque magnificentia excepti ſunt legati, iis-
que primis quinque diebus regio ſumtu omnia abunde ſuppeditata, ſecretario legationis
interim inuiſente ac ſalutante legatos, Gallicum et Danicum, nec non Reſidentes in aula
Stockholmiae, Caſareum, Portugalliſicum, Brandenburgicum et Curlandicum. Sed nec ii
humanitatis officio vinci ſe a Polonis paſſi, paria hoſpitibus reddiderunt humanitatis officia:
innuente Gallico legato, aduentu Polonorum, aliquantulum imminutum eſſe iratum Sue-
ciae regis animum. Caeterum, antequam ad regis admitterentur conſpectum, ROSEN-
HEIMIVS BANNERVSque, ambo Sueciae ſenatores inuiſere Polonos, priorque Roſen-
heimius, in haec praeconcepta locutus eſt verba:

Rosenheimi-
us bellum
Polonis de-
clarat.

*Sereniſſimus ac Potentiſſimus Rex Sueciae, Dominus Noſter Clementiſſimus, per me, atque etiam collegam meum Excellentiis Vſtris reſtatutum eſſe cupit, ad-
uentum ipſorum, ſimul quoque Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae animum, ad-
modum ſibi gratum eſſe, atque adeo nihil velle intermittere, quod ad cogno-
ſcendum vicifiſim ſtudium, et optima voluntatis ſuae propenſionem ab Excel-
lentiis Vſtris expectari poſſet. Hoc tamen vnice dolet, quod cum plures etiam
nuntii hic comparuerint, qui ſolidam partis vtriuſque compositionem pollicebantur,
id ad hoc vſque tempus protractum eſſe, cum interim Suae Maieſtati ea, quae
ſunt iuris gentium agere, et ea, quae haecenus ad hunc finem non fecerunt,
vindicare neceſſum ſit. Nihilominus non recedit ab eodem etiamnum ſtudio, vt id
negotium, ſub armis vtrinque iam fulgentibus et clypeo, tractari poſſit. Quoniam
vero Regia Maieſtas itineri iam accincta eſt, id Excellentiis Vſtris conſiderandum
relinquit, vtrum hic (quod iam vix fieri poteſt) an ſub armis et clypeo id nego-
tium agere velint? id omnino Excellentiis Vſtris notum eſſe cupiens, ipſam Ma-
ieſtatem, tam hic, quam vbique ſtudium pacis ſectari, et ad eam prouum ſemper
animum habere. Qua in parte nobis, voluntatem Excellentiarum Vſtrarum
intelligere, atque etiam ſibi referre iuſſit.*

Auide excepere Roſenheimii orationem Poloni legati, neque mora in haec fere ex-
temporanea verba reſpondit Palatinus:

Respondet
Palatinus.

Inopinata fane nobis ea Sereniſſimae Maieſtatis Sueticae venit ſignificatio. Primum enim reuocatis iis, quae Lubecae acta ſunt, non noſtra ſolum, ſed ipſa etiam Excellentiæ Vſtrae ibidem tum praesentis conſcientia fatendum eſt, dif-
ficultatem negotii illius ſanciendae pacis perpetuae, non modo per mediatores
Principes et reſpublicas, verum etiam per ipſas partes vtraruſque agnitam fuiſſe. Nihilominus illinc ita pacatis et coniunctis etiam, atque contentis animis, ab
vtrinque ipſa Excellentiæ Vſtra teſte diſceſſimus, vt nulla ſubinde animorum
mutatio ſperari potuiſſet. Cum vero tractatus ipſi pacis perpetuae ex praefcri-
pto induciarum, ſemel atque iterum reaſſumi debuiffent, quod de pluribus etiam
vicibus intelligendum eſſe nemo ambigit, huic negotio continuando, tempus
adhuc iuſtum et ſufficiens reſtare videbatur. Praeſertim cum vigore ipſarum in-
duciarum, etiamſi tractatus huiusmodi non ſucceſſiffent, tamen induciae
ſemper ſaluae et illaeſae eſſe debuiffent. Ad quas abruptendas, cum nullae
iuſtae contra Nos adduci poſſint rationes, admodum mirum eſſe nobis debet,
Excellentiæ Vſtras ſub clypeo armorum nobis tractationem pacis offerre, cum
ſub

sub clypeo induciarum, non iniuriarum, tractare debeamus. Neque huc so-
lummodo huius negotii, sed etiam maioris firmandi nexus, et necessitudinis gra-
tia, ab Excellentissimis Vestris inuitati venimus: quin etiam tanta humanitate excepti
sumus, quanta vtrum ea Excellentiarum Vestrarum significatio, respondeat, illa-
rum ipsarum iudicio relinquimus. Porro quid ad huiusmodi propositionem re-
spondeamus deliberandum nobis est. Quam tamen deliberationem nostram bre-
uiter expedire, et Excellentissimis Vestris aperire non negligemus.

Sequenti deinde die, quae septima Iulii erat, respondere Poloni, per legationis
secretarium, ROSENHEMIO BANNEROQUE, Sueciae senatoribus: *Se instructioni regiae,
et mori omnium aularum et gentium insistere, atque imprimis audientiam regiam postulare, et
quocunque iam in statu res sint, ea quae ad amicitiam vtriusque regni pertinent, sibi que com-
missa sunt, exponere velle.* Quod illi regi suo se relatueros obtulerunt. Hora itaque diei
vndecima, missae rhedae duodecim, una cum Rosenhemio Banneroque, quibus obuiam
processit etiam Marschalcus, eoque modo ad regem in solio consistentem deduxit. Re-
ge aliquot passibus erga legatos progesso, et ad solium reuerso, ALEXANDER NARVSZE-
WIC M. D. Lituaniae referendarius, latina facundia paucis multa complexus, perorauit. Regem Sue-
vicitatis iura memorans, decessorumque pacta, saepius ingeminans. Cui Sueciae can-
cellarius in hunc conceptum respondit modum:

Regem ac regnum hoc nihil magis semper desiderasse quam pacem, et
vetustam illam vtrorumque regnorum renouandam amicitiam, ac proinde sibi
studium huiusmodi Regis atque reipublicae Poloniae, nec non etiam aduentum
Dominorum legatorum esse gratissimum, cum quibus ita ager Rex et regnum hoc,
ut ipsi sinceritatis eius testes esse possint.

Allocutus deinde palatinum rex, vehementer sciscitari coepit, de regis sacra vale-
tudine, tum et de aliis, quae in speciem humanitatis omittere nec barbari solent.

Luce proxima palatinus vti reginae Poloniae marschalcus, Sueciae inuisit reginam,
nomine dominae suae, a qua eidem reddidit literas, quas illa muliebri exceptit comitate,
sollicita in speciem de eiusdem valetudine, quam ubi bene valere intellexit, hilariori vultu
quam antea exhibito, legatum dimisit. Anxios tunc habebat Polonos Sueciae regis, haec
sub clypeo armorum tractatio pacis, nec minus admirationi fuit, tanta Suecorum in Polo-
nos, ut in hostes prodigalitas, unde attonitis, et fatali morbo medicinam ab utrinque ex-
quirentibus, superuenit Sueciae cancellarius, una cum magno DE LA GARDE, thesaura-
rio, ac FIELKE, secretorum arbitro. Hi missos se a rege dixerunt, qui hesternum a Po-
lonis proposita melius digererent puncta. Assensit palatinus regio voto, repetitque he-
sternam propositionem, adductis rationibus contra Moschum, cuius perfidia regi regno-
que Sueciae pariter metuenda esset. Cui cancellarius Sueciae ex parentis codice, quem ad
subleuandam attulerat memoriam, tanquam e rationario imperii respondit:

Nihil quidem Regi desiderabilius fuisse, et esse ipsa pace, inter haec in-
clyta regna, quae fundamentum amicitiae esse debet, sed cum iam aduentum
DD. legatorum omnino non sperasset et se itineri accinxisset, in hoc primam
difficultatem verti. Iam enim eo ventum est, prout nuper DD. legatis nuntia-
ri fecit, ut arma in Poloniam inferre coactus sit, idque grauissimis ex causis, quae
DD. legatis constabunt, et etiam toti orbi palam fient. Ut enim alia multa
omittantur, meminerunt bene CROCOVIO cum exercitu, per ditiones Polo-
nicas, cum magna incommoditate exercitus Suetici, transitum permisisse, tor-
menta certis in locis defodisse, BOTIVMQUE in Liunioniam certa cum caterua
missum, tractatus Danicos ratione Ofiliae insulae, (de quo extant originales li-
terae) impediuisse: et nuper de mari Balthico cum Hollandis tractauisse: insuper
MORSTINIVM, cum illis ipsis, propter quae bella gesta sunt, irritamentis, ad

1655

hoc regnum misisse. Vnde rex et regnum aliter facere non poterant, nec debebant, nisi ut securitati et tranquillitati suae, tali modo prospicerent. Interim tamen Regem suum omnino optare pacem, si modo sincere de ea ageretur, sed cum iam tractationem huiusmodi locus et tempus ob dispendium Regis, non exiguum exercitus partem hic habentis, et momenta bellorum, non admittant; optare ut DD. legati, vel alium locum eligerent, vel Regem in Pomeraniam committerentur, ubi eo maiori spatio et commoditate tam graue negotium tractari posset.

Respondet
Palatinus.

Haec memoranti cancellario respondit palatinus:

Causas tam insperati contra rempublicam nostram progressus, a Domino cancellario productas, non solum plerasque inueteratas, sed et omnes iustitia et aequitate plane vacuas esse, seque et rempublicam in his conscientiam habere immunem. Quod attinet ad *CROCOVIVM*, nullis pactis stringebamur, vi quorum illi pacificum transitum negare debuissimus, sed cum nobis non constaret, quo animo ipse tunc ditiones regni armatus, sine quauis denunciatione propria sua auctoritate ingressus esset, copias certe nostras illi opposuissimus, si aliquas tunc in propinquo habuissimus; sed cum aliter fieri non poterat, id etiam cum iniuria, nostra ex parte, sustinere debuimus. Posnaniam tamen eidem intrare non permisimus, donec certos obsides de pacifico et indemnitate transitu suo dedisset. Et nonne Bannero quoque Vestro cum suis et reliquorum militum pignoribus, ac mille ducentis militibus, per regnum nostrum, ultro et beneuole transitum permisimus? Imo eundem omni humanitate excepiimus. Non enim ad contrarium, aut imperio, aut per pacta cum vtrisque habita, obstricti sumus aut fuimus. Factum *BOTII* inscia republica, una cum *VLADISLAO* rege extinctum est. Nec talia a Vobis in tractatibus Lubecensibus proposita fuerunt. De tormentorum defossione, et *Osilia* insula prima vox est, quam ex ore Excellentiae Vestrae excipio. Nec de Hollandicis tractatibus multum mihi dicendum est, cum ad eos nullus reipublicae consensus accesserit. Cum vero semper suspicarem de Regibus nostris, idcirco rempublicam nostram fideiussorem pro illis esse voluistis, cum eaque simul foedera induciarum pepigistis, ut Regibus talia non permitteret, quod et factum est, adeo ut nullam causam iustam abrumpendi foederis contra nos protendere possitis. Quantum ad *MORSTINIVM*, et tituli occasionem: Scimus Regem Anglum, Franciae, Danum, Gothorum et Vandalorum, Gallicum, Polonorum titulo, et alios per multa tempora, etiam ex nullo aut leuissimo praetextu vsos, non tamen bella ex his gesta esse. Sed his in partem sepositis, cum sincere ab vtrunque agendum sit: proponite media: *Etiam cum aliqua commoditate Vestra, dummodo cum decore et dignitate Regis et reipublicae nostrae*, ut inde sinceritatis nostrae argumenta capiatis. Quod, etsi magnitudo, negotii aliter exigere videatur, vel in aliquot tamen dierum spatium ab vtrunque demonstrari possit: Et ut materia huiusmodi durior, suauius procedat, fiat haec si non per mediatorem, saltem per interpositorem aliquem, qui mentes partium ab vtrunque referat.

Suecis offertur Pax
etiam ini-
qua.

Cancellarius silet.

Talibus argumentis cancellarii Sueciae rationes confutabat palatinus. Fuitque illa tam solida confutatio, ut cancellarius palam fassus sit, opus esse ad respondendum parente suo, qui melius istarum rerum gnarus fuerat. Subiit deinde interpositoris audito nomine, proponenda potius censendo media, quae ille regi suo se relaturum declarauit. Ita eo die sessio finita est, quam excepit Polonorum Gallici legati reciproci humanitatis officium, cui omnia praemissa retulere fideliter. Ille operam omnem pollicitus, regem tunc adiit,

adiit, cum eoque sub vesperam, extra urbem rheda vectus multa de Polonis differuit, effecitque, ut rex in speciem pacis abitum suum differret in quintam usque diem. Interim secreta miscebantur consilia, nemo comparebat, qui palatini responderet rationibus, aut coepto negotio finem imponeret, omnes bellicae accincti profectioni, bellum cogitarunt, pacem oderant.

1655
d. 9 Iulii.

Palatinus, ubi vidit, rem eo iam deductam esse, ut non nisi armis decerni deberet, Suecos pacem ridere, bellum voluere, cancellarium adiit, multisque differuit: Discessum huiusmodi non esse ad pacem, imo ad exacerbationem et incommoda utriusque nationis. Non enim status nostri adeo desperatas esse res, ut conseruationem nostri deponendam esse nobis existimemus. Romani vni inclusi capitolio, tandem hostes suos deleuerunt. Gallia ab Anglis tota occupata et obsessa, tandem Aurelii vna ad defensionem inclamante virguncula, cum pernicie hostium suorum sese vindicauit. Et quis nouit sensum Domini? cuinam nostrum, an etiam utrique ruina abunde expectanda sit? Non quidem nos cum gloria et vanitatibus huiusmodi huc venimus, non tamen virorum officium deponere debemus, ideoque, si pacem ad quam vocati sumus, hic non reportauerimus, Dei arbitrio hoc negotium committere debebimus. Deinde audientiam petiit regis, cui iam vltimo valedicere veller. Assensit cancellarius palatini postulado, eumque verbis ad pacem pronis, re autem ad discessum composita, affatus, ad limina domus deduxit, regii colloqui constituto ei tempore hora tertia pomeridiana, quam praecuenit status secretarius CANTERSTEINVS, requirens a legatis, nomine Suedici senatus, ut autographa mandatis libere agendi instructa, vna cum apographis, commissariis mitterentur. Adiunxit tractatus pacis hic inchoandos, commodius autem in Pomerania ob propinquitatem loci perfici, et feliciter concludi posse. Ad haec palatinus: Vbi, inquit, incipiendum, ibi concludendum censeo. Etsi enim magnitudo negotii tot annis congressus fatigasset, vnam tamen horam, si mutua adsit voluntas, feliciter esse posse, praesertim cum nobis amicitiae fructus hinc, non e Pomerania sperandi sint, et induciarum mens est, ut emollitis, non exacerbatis animis, tractetur pacis negotium, quod inter arma sine exacerbatione fieri non potest: Imo ipsa inter arma tractatio impossibilis videtur. Autographa cum apographis interim deferente commissariis secretario legationis, receptis autographis apographa ibidem reliquit.

Palatini ad
Cancellarium Sue-
ciae verba.

Legati
Regi Sue-
ciae valedi-
cere volunt.

Ventum est ergo citra verborum ambages, citra solennitatum inania, citra denique dicta laesura, ad ipsa negotii capita praecipua, de iisque actum est tribus sessionibus.

Tractatus
incipiunt;
sed non
finiunt.

Primo autem omnium refutauit palatinus ea omnia, quibus ruptam ex parte Polonorum induciarum fidem esse, cancellarius Suedicus asserbat. Postea de iure regni, mox de Liuania actum est. Interim ita procedere videbatur negotium, ut non adeo multis diebus confici potuerit, si rex Sueciae moram aliquam itineris sui decreto iniici passus fuisset. Sed ille nullis rationibus, nulla suada permoueri potuit, ut maneret diutius. Praecipue vero obtendebat, res suas et regni, requirere omnino suam in Pomerania praesentiam, porro executionem eorum, quae a legatis Poloniae et delegatis suis transacta fuerint, melius istis fieri posse, si ipse haud procul abesset. Non dissimularunt Poloni, displicere sibi nimiam regis festinationem, in medio curriculo relicturam tractatus. Cum illum tamen immobilem et certum prorsus eundi viderent, fieri aliter non potuit, quam ut in alium conuentum extra Sueciam habendi consentiretur vtrique.

Postulauere deinde Poloni, armistitium ut esset interim, neque vero decorum, imo contra omne fas esse, strepantibus iam armis, tractare illa, quae sub induciarum clypeo tractari debuissent pacis negotia. Sed Suecis non est visum e re sua, motum semel gladium statim recondere. Ergo post multa ab vtriusque iactata, ad extremum conuentum fuit, ut decima quarta Augusti stylo nouo, denuo legati STETINVM conuenirent, et coepta perficerent, prout ex Polonorum manifestatione haec clarius patent.

Armisti-
tium petunt
Poloni nec
impetrant.

Nos Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini, Domini IOANNIS CASIMIRI Poloniae Regis, Magni Ducis Lithuaniae etc. etc. Domini Nostri Clementissimi, et reipublicae Polonae legati, extraordinarii, IOANNES
Ss comes

Polonorum
manifesta-
tio.

1655 comes de LESZNO, palatinus Lenciciensis, Mariaeburgensis gubernator, et ALEXANDER NARVSZEWICZ, M. D. Lituan. Notarius, Lidenfisque gubernator, notum testatumque facimus, quod, cum a Serenissima Maieftate et republica Polona, ad Serenissimum et Potentissimum Dominum Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Ducem Finlandiae etc. ablegati simus, vt de pace perpetua, et Vtriusque Regni commoditatibus ageremus, et tractaremus, ac coeptos iam per Nos ab vna, et illustrissimos, illustres, magnificos ac generosos eiusdem Serenissimi et Potentissimi Regis et Regni Sueciae commissarios, Dominum HENRICVM OXENSTIERNA comitem Moreae australis, liberum Baronem in Kinuncko, dominum in Tydoo, Vibii et Substad, nec non iudicem prouincialem occidentalium Norlandiarum Lapponiaeque, Horredaliae et Templiae Dominum, MAGNVM GABRIELEM de la GARDIE, comitem in Leckoo et Arrensturi, liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Rolka, Kyda, Hapsala, Runfza etc. S. R. M. regnique Sueciae thesaurarium, gubernatorem Liunioniae, exercituum in Liunia, Esthonia, Ingermania, supremum praefectum, academiae Vpsaliensis cancellarium, in Vormlandia et Dalia legiferum. Dominum GVSTAVVM BIELKE, liberum Baronem in Compo, Dominum in Vfsa et Aeberoo, supremi dicasterii regii Stockolmiensis consiliarium, omnes S. R. Maieftatis regnique Sueciae senatores, nec non Dominum LAVRENTIVM CANTERSTEIN, haereditarium in Bogaw, et Richolm, S. R. M. secretarium status, ab altera partibus, tractatus ob magnitudinem grauitatemque negotii, et discessum serenissimi et potentissimi Sueciae regis, hic Stockolmiae perfici nequeant, idcirco cum abrumpi eosdem, ab vtriusque partis instituto alienum sit, ita conuentum vtrinque est, vt STETINI in Pomerania dicti tractatus sint continuandi, et redintegrandae eorundem continuatio, quarto die stylo veteri, mensis Augusti huius anni. Eaeque rationes diuina fauente gratia ineundae, quae ad supremam manum tam salutari negotio imponendam facere possint. Actum Stockolmiae, quarta die mensis Iulii stylo veteri. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Regi vale-
dicunt Po-
oni.
Munera ac-
cipiunt.
Rex Sueciae
in Pomerania
nauigat, in Po-
loniam re-
uertuntur
legati.

Sequenti deinde die palatinus regem adiit, a quo perhumaniter exceptus est, vbi tamen ad negotii principalis mentionem ventum suspensis verbis rex vsus est, dubioque reddito responso, palatinum dimisit, vna et Naruszeuicium onustos donis, quae octo aureorum nummorum excedebant millia, vna et promissis, quibus regna capiuntur, non aliter ac visco volucres, aut hamo pisces. Tali ratione vterque ab inuicem digressi sunt, Rex Sueciae Stetinum in Pomeraniam, Polonorum legati Gedanum in Prussiam.

LIBRI V. CAPVT VII

SYNOPSIS

Rex Poloniae sollicitus de bello Suedico. Literae Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae. Responsum ad Witembergii literas. Pacis conditiones Polonos et Suecos inter. Posnania sequitur exercitus Poloni deditioem. Eius descriptio. Branecius victima cadit. Tota maior Polonia Suecis se dedit Varsoviae timor. Regina Cracouiam discedit. Czarnecius regi Polono se coniungit et Calissii Polonos proffigat. Sueciae rex Posnaniam ingreditur. Manifestationem vulgat. Literae Sueciae regis ad Caesarem Ferdinandum III.

Rex Poloniae sollicitus de bello Suedico. **A**udito Polonus rex legatorum reditu, certus quoque de Suecorum hostilitate, expeditionem generalem bellicam vniuersae indicit Polonae nobilitati, simul quoque instantis periculi admonet vicinos principes, misso ad sacratissimum caesarem sacro oratore, Culmensi

menſi antiſtite, qui auxiliares ſollicitaret copias. Romam quoque expediuerat MONKOVIVM ad ſummum pontificem ALEXANDRV VII, nec non in Hiſpaniam ad auunculum regem, caeterosque Italiae ac Germaniae principes. Scripſit et Galliae regi, quid eius foederatus moliatur princeps. Nec hoc ſatis, miſſi Byzantium legati, ad magnum Orientis imperatorem, rogaturi ſuppeticas. Expedito curſore ad Chanum Crimenſem, ſollicitati Coſaci ad mutuam concordiam, Hungari ad mutuam victoriam, Germani ad mutuum ſubſidium.

1655

Haec dum aguntur magno cum ſtrepitu, maiori cum tumultu in Polona aula, WITEMBERGIVS callido RADZIEIEVII, qui tunc ab exilio redibat, uſus conſilio, congregatis, ad Huſce oppidum, maioris Poloniae palatinatibus, iuuenturi in haec verba ſcribit:

Illuſtriſſimi et excellentiſſimi Domini,

Qualiter illuſtriſſimus Dominus, HIERONYMVS de Radzieiewice RADZIEIWSKI, regni Poloniae vicecancellarius interceſſionem ſuam apud me interpoſuerit, ex propriis ſuis ipſi cognoscent literis. Cum itaque indubiam ſpem foueat, Dominationes Veſtras auertendorum imminentium grauium incommodorum cauſa, nonnullos mihi in occurſum miſſuros, eaque media propoſituros, quibus ii, qui protectionem ſubire in animum induxerunt, conſeruari queant, nolui ipſi, iterumque ſerio vrgenti, literas haſce ad Dominationes Veſtras, in ſecuritatem eorum quos miſſuri eſtis, denegare: pro mea parte vnicuique tutelam S. R. Maieſtatis, Domini Mei Clementiſſimi, amplecti cupienti, conſeruationem ſuam haud inuidendam cenſeo, et illuſtriſſimo vicecancellario promiſi, me, ſi ex iis aliquos ad me ablegare decreuerint, Dominationes Veſtrae, eos non modo ſecure ac tute admiſſuros, ſed et propoſitionem ipſorum libenter auditurum, ac deſuper ſecundum exigentiam negotii, et prout ratio belli poſtulare videbitur declaraturum, eosque pariter ſecure ad ſuos dimiſſurum. Quod Dominationes Veſtras latere nolui, quibus de caetero incolumitatem apprecor. Dabantur Stetini. Duodecima Iulii M. DC. LV.

Literae
Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae.

Haec ſumma Witembergii literarum, quibus adiecit et proprias Radzieieuius, multorum ante ab innocuo principe alienatum obſeruans animum, praecipue CHRISTOPHORI OPALINII, Poſnaniensis Palatini, cui iam pridem ſecretum perdendi patriam reuelauerat. His igitur literis nobilitatem a rege abſtrahere, perfidiam a ſubditis extorquere agitauit; et vtrumque obtinuit, a maleuolis, pridem regio infeſtis nomini, prout in tempore memorabo. Ergo literis Witembergii in haec verba reſcribere palatini:

Illuſtriſſime et excellentiſſime Domine,

Literas Dominationis Veſtrae ad Ordines palatinatus Poſnaniensis et Caſſienſis datas die heſterna accepimus, ad quas illico reſpondere nobis viſum eſt. Latere Dominationem Veſtram non putamus, ante aliquot hebdomadas ex vi patrum inter haec duo regna initorum, tum et pacis, perpetuaeque tranquillitatis ſtudio (ad quam nos licet ex ſe promptiſſimos, epiſtola ſenatorum regni Sueciae, ad ſenatum noſtrum nuper miſſa eo magis accendit) legatos cum ſuprema ad tractandum et concludendum, facultate a tota republica ad ſereniſſimum Regem Veſtrum, ablegatos eſſe, qui negotium hoc, aeternum duraturae pacis, Deo adſpirante, conficerent. Cum vero ratio ſtatus noſtri, et huius reipublicae conſtitutio vetet, ne inconſultis reliquis eiſdem reipublicae membris, priuatos aliquos commiſſarios, praefertim in re nos ipſos concernente, ablegemus; nullatenus dubitamus, legatos ab vniuerſis ordinibus nuper miſſos, rem conſectam, et toti chriſtianae reipublicae ſalutarem allaturos. De caetero, ſi quid contra euenerit, omnia noſtra Deo committimus, nec aequitati cauſae

Reſponſio
Poloniae ad
Witembergii literas.

1655 causae vllatenus diffidimus. Dominationi Vestrae prosperam valetudinem apprecantes. In castris decima quinta Iulii MDC LV.

Witembergio se dedit
Polonorum
exercitus
d. 24 Iulii.

Eadem et Radzieiuio responderunt, quanquam diuersa voluerent animo. Paulo enim post, nempe nono Calendas Augusti appropinquanti VITEMBERGIO ad oppidum Husce, coniungere se trepida Polonorum agmina, ducibus OPALINIO, GRVDZINIOQUE, illo Posnaniensi, hoc Calissiensis palatino. Illorum trepidatio pro victoria Witembergio fuit. Ita statim omnes maioris Poloniae copiae, ostentata spe pacis, oppressae sunt. Ita sine caede et sanguine viginti millium exercitus, quod mireris, proditorie per summum nefas, Suedicam tunc adorauit purpuram. Ita per deditionem Witembergius exercitum accepit. Conscripti deinde articuli compositionis, in haec genuina concepta verba:

Articuli compositionis Pacis Serenissimi Regis Suecorum nomine, inter Regni Sueciae Generalem Campi Mareschalcum, Illustrissimum Dominum Arnolphum Comitem de Wittenberg, et inter Vtriusque Palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, Illustrissimos Dominos Palatinos, et Castellanos, Senatores, totamque Nobilitatem vnanimiter, mediante Illustrissimo Domino Radzieiewski Poloniae Procancellario, sanciti et promulgati die 15 Iulii Anno MDC LV.

Pacis conditiones
Polonos et Suecos
inter.

Postquam serenissimi Regis Suecorum exercitus, sub directione illustrissimi domini generalis campi mareschalci comitis de Wittenberg ad oppidum Husce peruenisset, et nobilitatem vtriusque palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, cum exercitu similiter suo in campo offendisset, factum est, vt consilio et persuasione illustrissimi domini RADZIEIEWSKI regni Poloniae procancellarii, rebus vltro citroque probe pensatis, omnes et singuli praenominato illustrissimo domino generali mareschalco conuenerint, et ad serenissimi Suecorum Regis futuram ratificationem, hanc pacis vniuersalis compositionem iniuerint tali nimirum modo et pacto.

Primo vt a principio compositionis, ab hac die, nunc et semper palatinatus vterque Posnaniensis et Calissiensis, maneat sub protectione serenissimi Regis Suecorum, cui fidelitatem quoque et obsequium, sicut hactenus Regi Poloniae praestiterunt, pari tenore praestituros sese promittunt.

Secundo, serenissimus Rex Sueciae bona regalia quaecunque, tam spiritualia quam saecularia, pro arbitrio suo disponendi facultatem habebit. Telonia quoque eorumque redditus ad usum suum et reipublicae conuerter.

Tertio, citra moram illico Posnaniam, Calissiam, Miezerice, et reliqua loca, praesidiariis militibus firmabit, ne quis in posterum occasionem arripiat vtrumque palatinum turbandi.

Quarto, Nobilitas ad nullum vniuersalem motum, sicuti hactenus cum maximo ipsius damno factum est, prouocetur. Verum militibus ex aerario conducendis, aduersus hostem pugnetur.

Hinc fidelitate et obseruantia fatis superque contestata, vicissim serenissimi Suecorum Regis nomine illustrissimus dominus generalis mareschalcus, fide publica promittit vniuersis et singulis, cuiuscunque status et conditionis fuerint, libertatem religionis.

Secundo, nullam legum vel constitutionum mutationem in regnum introducendam, sed pro maiori tranquillitate omnium normam vetustiore obseruare et retinere spondet.

Tertio, nobilibus nulla molestia fiet a militibus aerario publico sustentandis, siue stationem hyberniam, siue vraticum petere voluerint, secus si fecerint, poena cuilibet facto condigna irrogabitur.

Quar-

Quarto, iudicia more solito per nationales Poloniae nobiles et alios de gente subdelegatos agentur. 1655

Quodsi forsitā aliquis refractarius hisce compositionis articulis, contradicere praesumerit, et qui Regi Poloniae, denuo adhaerere voluerit, proscriptione Palatinatus vtriusque et confiscatione omnium bonorum fuorum punietur. In quorum fidem et securitatem, tam serenissimi Regis Suecorum generalis campiductor, quam illustrissimi Domini senatores, et proceres palatinatus vtriusque subscripserunt, et sigillis propriis obsignarunt. Factum in castris. Die et Anno vt supra.

ARNOLPHVS COMES DE WITTENBERG,
Serenissimi Regis Suecorum nomine.

CHRISTOPHORVS DE BNIN OPALINSKI,
Palatinus Posnaniensis suo et totius Palatinatus nomine.

ANDREAS CAROLVS GRVDZINSKI,
Palatinus Calissiensis, suo et totius Palatinatus nomine.

PAVLVS GEMBICKI,
Castellanus.

MAXIMILIANVS MIESZKOWSKI,
Castellanus.

ANDREAS SLVPECKI.

Die deinde quinta, ipsa vrbs Posnania, iisdem proditoribus patriae adnitentibus Posnania se dedit se protectioni Suedicae. Est autem POSNANIA vrbs regia maioris Poloniae metropolis, quam Germani POSEN dixerunt, ad Wartam fluvium nauigabilem et Prosnam amnem inter colles condita, muro duplici, fossaque profunda cincta. Huic vrbi haud per exiguum decus conciliauit episcopalis dignitas, quae idem initium cum christiana religione in Polonia habuit, utpote a MIECISLAO, (qui primus e Poloniae regibus sacro tinctus latuacro) christianorum sacra et ritus accepit. Ius praeterea cudendae monetae, caeteraque regia, VLADISLAVS cognomento SPVTATOR eius loci contulerat episcopo. Vrbs ipsa aedes pulcherrimas e sectis lapidibus constructas habet. Basilicas quoque diuersarum religionum, vna cum academia, ac patrum societatis collegio.

Vix intrauerat Posnaniam WITEMBERGIUS, cum ecce aperuit scenam Polonis actu tragico BRANIECKI eius loci suffraganeus. Causa violentae mortis haec erat. Postquam Suecis se dederat Posnania, Witembergius iuxta articulum compositionis eandem statim firmari opere iusserat, atque adeo ex ignavis hucusque Polonis, bonos operarios tunc effecerat. Hinc quaerelae et lachrymae ciuium, sortem suam deplorantium, hinc maledicta in Palatinos, vt regis sui desertores. Sed haec minora. Maius fuit, vidisse debachantem sectarum, in exedra primariae cathedralis ecclesiae, quae dum fieri prohibet, fidelis pastor suffraganeus, tribus ex improviso, iussu Witembergii, traiectus globis, pro fide et ecclesia, in ipso ecclesiae gremio martyrium subiit, vir natalium splendore illustris, ac in primo haereseos victoriarum cursu prima hostia. Ad haec ingemiscere vniuersa coepit Polonia, sed maxime clerus, sectariis interim de catholico triumphantibus nomine.

Posnaniam reliquae maioris Poloniae vrbes, GNESNA, CALISSIVM, MIEDZIERZ, Tota maior CIVM, LESZNO, WSCHOVIA, secutae sunt. Ita pendentibus vbique portas urbibus, quid mihi fortuna tunc non tantum Sueca, sed et caeca ingressa sit Poloniam, aggere nudam, fossis inualidam, muro haud munitam. Polonia Suecis se dedit.

At Varsoviae nondum cognito quis fuisset exitus in maiori Polonia, audito Sueciae legionum in Polonia motu, trepidare ciuitas coepit. Neque mora, reginam senatores Varsovia Cracouiam, vna et regiam gazam abducunt. Miles interim Russia vocabatur, quod demum aduentante, rex decima septima Augusti, Varsovia LOVICIVM mouit, inde VOLBORIAM, episcopi Cuiauiensis residentiam; praemisso CZARNECIO Kiiouensi castellano, Rex Varsovia Louicium mouit, inde Volboriam. Polono scipione, qui maiores Polonos, aut ad sanio rem reuocaret mentem, redire volentes, aut rebelles regi suo domaret ferro. Ille accepto mandato recta CALISSIAM perrexit, ibidemque male cautos Polonos, quorum aliquot micuere signa, vna cum sociis Suecis, fama citius oppressit, caeteris in fugam actis. Ferunt ipsum RADZIELEVIVM Czarnecius tunc Calissii praesentem vix CZARNECII euasisse manus beneficio noctis.

Tt

Haec

1655
Regi se con-
iungit.
Califfii Po-
lonos profligat.

Sueciae Rex
Poloniam
ingreditur.

Haec tunc in regio Poloni regis fatis exiguo ad Volborem agebantur exercitu, transmarino rege interim Poloniam triumphante, cuius triumphalem antequam subiret portam, manifestationem in caecum vulgus sparserat huiusmodi tenoris. Adeo introisse Witembergium victoria fuit.

Brevis ac praeliminaris enumeratio causarum, ob quas serenissimus et potentissimus princeps ac dominus, dominus Carolus Gustavus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae, dux Esthoniae Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, princeps Rugiae, dominus Ingriae et Wismariae: nec non comes palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliviae et Montium Dux etc. coactus est regem Poloniae bello adoriri.

Manifesta-
tionem vul-
gat.

Vetus verbum est: *Furor fit laesa saepius patientia.* Quod autem non patientia duntaxat Suecorum, verum etiam ipsa pactorum religio, a parte Polonorum multis modis laesa et violata sit: denique necessitate adactam esse S. R. Maiestatem ad capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae sibi a dicto Rege iamiam imminere vidit, id sequentibus comprobabitur.

Nam etsi pactis Stumdorffiensibus sancitum est, ut Reges regnumque Poloniae omni hostilitate abstineant, durantibus induciis, aduersus Reges regnumque Sueciae, eisque mediate, vel immediate per subiectas prouincias, castra, ciuitates et territoria, nec quidquam per se moliantur, ac tentent, tentariue faciant, in horum detrimentum aut praeiudicium: tantum tamen abest, ut credi possit, BOTIVM cum militaribus copiis, inscio et inuito Rege Poloniae VLADISLAVO IV, tot prouincias et ducatus dicti regni persuadere potuisse, ad instandam armis Liunioniam: quin potius certis documentis constat, instigasse Regem Poloniae eundem BOTIVM, ut illam expeditionem fusciperet. Quod ante memorati Botii institutum etsi effectu suo, in aliquibus caruit; plurimum tamen mali inopina illius irruptio subditis regni Sueciae ibi locorum attulit: nam multi pactorum religioni fidentes, trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi prouinciae illatus. Ac licet ea de re per literas quaesti sunt senatores regni Sueciae, apud senatores reipublicae Polonae magnique ducatus Lituaniae, nihil tamen solatii retulere; ut argumento sit, hoc non tantum scientibus, verum etiam impellentibus Polonis accidisse: proinde nec a veritate alienum est, habuisse tum temporis Lituanos exercitum ad manus, quo recuperarent Liunioniam, exercitu et praesidiis tunc destitutam, si propositum Botii ex voto successisset; ad minimum illius facti auctores merito censentur, quod, ubi voluissent, impedire potuissent.

Par etiam ratio irruptionis CROCOVII in Pomeraniam fuit, quae a parte Polona auerti potuisset, nisi res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam, proximum afflictis rebus perfugium, deuastatam voluissent. Nec satis fuit Polonis Crocouio transitum indulgisse: Verum etiam ex Putcensi fortalicio, aliisque in Borussia locis, auxilia et tormenta eidem submissa. Et nisi hostiles illae copiae, ope comitis Königsmarckii, tum temporis generalis vigilum praefecti, eiectae fuissent, eam prouinciam, ut et adiunctam illi prouinciae maris Balthici oram, in summum discrimen adduxissent. Et, si culpa vacare voluissent Poloni, utique petentibus Suecis, ut reditus Crocouio per Poloniam prohiberetur, vel ut eundem persequi sibi liceret, haud facile denegassent, manifesto tum hostili erga Sueciam animo.

Qui-

Quibus machinationibus Oeselia insula, quae postremo cum Rege Daniae bello, factaque ad Bromsebroam pace, regno Sueciae cessit, a Rege Poloniae Vladislao sit tentata, quamue cessionem illius insulae impedire sit conatus: Eiusdem ad ordines Oeselanos litterae ac diploma cubiculario suo BERGIO traditum, quo eos ad defectionem sollicitauerat, satis superque commonstrant. Nam tametsi nihil vnquam iuris sigillatim in ante memoratam insulam, toto illo tempore, quo sub ditione Regis Daniae fuit, praetendit, atque cessisse eandem Regi ac regno Sueciae, certis cum rege et regno Daniae pactis, sciuit, christianissimo Galliarum rege, et dominis ordinibus generalibus foederati Belgii mediationis officia praestantibus, non destitit tamen hostilem in Suecos animum, re ipsa testatum facere, et fortasse nec spe sua frustratus fuisset, tam recenti mutatione imperii, nisi prouida gubernatoris Suecici cura, hanc Poloniae Regis machinationem interuertisset.

1655

Ad haec tentatam fuisse fidem subditorum regni Sueciae in Liuania, haud incertis testimoniis constat; qui, etsi in officio permanferunt, non potuit tamen Rex Poloniae violatorum pactorum culpa carere.

Nec defuere cum Rege Daniae CHRISTIANO IV, tum temporis alieniore, vt et ARNHEIMIO ET BAUDISIO molitiones in perniciem Sueciae, quae singula recensere longum foret, et a proposito nobis compendio alienum.

Haec tempore Vladislai IV patrata; nunc ad ea tempora, quibus Fratr^{is} sui Successor, Rex IOANNES CASIMIRVS Poloniae rebus praefuit, deueniendum. Etenim constitutum sibi habuit, Serenissima et Potentissima Suecorum Regina, Domina CHRISTINA, cum principibus regni Poloniae, sinceram amicitiam colere, vtpote tam propinquo sanguine sibi iunctis, et quod satis longinqui temporis induciae spem facere viderentur, consopiri aliquando posse, mutuas vtrorumque regnorum controuersias, stabilemque necessitudinem, inter principes tam arcto sanguinis nexu deuinctos, reduci. Eoque rogatu dictorum principum, videlicet IOANNIS CASIMIRI et CAROLI FERDINANDI, Fratrum, haud grauata commendatione sua, apud senatores ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae intercessit, vt in electione noui Regis, praecipue dictorum principum, rationem habere vellent. Addidit etiam deinceps hoc singulare affectus sui erga modernum Poloniae Regem documentum, vt illius causam reipublicae sigillatim commendaret, annitereturque omni modo, vt ante memoratus Rex voti sui compos fieri posset. Quod Reginae studium etsi prosper et voti dicti Regis congruens euentus consequutus est: Eum tamen nihilo mitiorem se praeuisse, et ad aeternam cum Regina Sueciae pacem propensioem, sequentibus probabitur.

Initia insignis illius amicitiae, quae tum promittebatur, haec fuere, vt in commercio literarum cum Regina Sueciae latina lingua vti noluerit, nullam aliam ob causam, quam vt hocce modo deuiteret eam titulorum rationem, quae pactis induciarum est expressa, titulumque Sueciae Regibus adstruit, Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via ipsum pactorum fundamentum conuelleret.

Deinde infudasse Regem Poloniae indigitatae superius defectioni subditorum Suecicorum in Liuania, et Rigae capiendae consilia agitasse, certo certius liquet.

1655

Ad haec Cofacorum gentem a Rege Poloniae saepius inuitatam fuisse, vt in Liuoniam irrumperet, resque Suecorum ibi locorum turbaret, haud leuibus indiciis compertum habet Sacra Regia Maiestas. Ita infesto Regis Poloniae erga Suecos animo, nihil defuit, nisi vt pessime cogitata aduersum innoxios et pactorum obseruantes (quos nec vnquam fractae pacis causa gens Polona culpae potuit) exequi non potis fuerit, sic disponente Diuini Numinis iustitia.

Sunt et multa alia contra pacta, fidemque publicam, subditosque Sacrae Regiae Maiestatis factitata, quae vberiori causarum declarationi ex ipsis actis deducendae relinquuntur. Et potuissent haec fortasse aliquanto diutius inulta tolerari. Verum ex quo Sueciam Rex et Respublica Polona, ostentatione perpetuae pacis toties ludificauit, et interim crebris internuntiorum missitationibus, interim binis Lubecae, inter vtriusque partis commissarios congressibus fucum Suecis fecit, non esse se a perpetua pace alienum, nullo alio fine, quam vt tempus traheret, nocendi facultatem captaret, varios in regnum Sueciae hostes concitaret, occasionemque Suecis adimeret, finiendae grauissimae illius controuersiae, quae vtraque haec regna maxima bellorum calamitate per multos annos afflixit; necessitatem S. R. Maiestati regnoque Sueciae dictus Rex imposuit inferendi belli. Nam vt caetera omittantur, haec quae obiter dicenda sunt, docere possunt, quam parum animi Regi, regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit.

Quippe primo congressu Lubecensi, commissarii Poloni plurimis vitiis refertas plenipotentias adduxerunt, vbi titulum S. R. Maiestatis Sueciae sibi arrogauit Poloniae Rex, subruto hocce modo ipso pactorum fundamento. Ac licet ante nominati commissarii agnito errore suo, fidem legato Gallico fecerint, habituros commissarios Sueciae intra trium vel quatuor hebdomadarum spatium, alias et emendatas plenipotentias, atque commissarii Suecici ea spe Lubecae tamdiu praestolati essent, nullae tamen aduenere, coniecta in semetipsos culpa, quod Regem suum a tam praeiudiciosa sibi, vt putabant, mutatione alienum, ea de re compellare non sint ausi.

Secundo Lubecensi congressu, hoc praeter alia in mora fuit, quod sigillo plenipotentiae Regis Poloniae, insignia regni Sueciae essent impressa, contra, quam pactis congruens erat, et alias obseruatum fuisse, testimonio magni tum cancellarii regni Poloniae ZADZIKII, Principis ea tempestate legationis Polonicae, legatorum Angliae, et foederati Belgii, satis superque constabat. Et licet etiam hacce vice commissarii Suecici testati sint, velle se emendatam plenipotentiam, vbi haberi posset, expectare, nihilo tamen magis, res aequissima Polonis, adnitentibus mediatoribus, potuit impetrari: Ita vt haec potissima cura Regi Poloniae fuerit, quo tempus falleret, atque tanta praeliminarium mora obiecta, Suecos impediret, quominus ad tractatum ipsum deuenire possent, adeoque de violatione pactorum quaeri, et satisfactionem exposcere.

Hisce et id accidit, quod quamuis Canazilii in Sueciam missu, indicauerit Rex Poloniae, velle se legatos suos reipublicaeque Polonae ad Sacram Regiam Maiestatem ablegare, qui tractatum de perpetua pace coram Sua Maiestate auspicarentur, absoluerentque, atque in id consenserit S. R. Maiestas, ea tamen lege, vt legati Polonici propere accederent, licet non obligata fuisset Sacra Regia Maiestas ad resumendos tractatus, cum semel atque iterum frustra tentati fuissent; nihilo tamen magis legati condicto tempore accessere, sed illorum loco internuntius quidam, IOANNES MORSTENIVS appellatus, qui nullas ad tractandum

dum statuendumque de pace perpetua, plenipotencias adduxit, verum literas tantum fidei a Rege, id praeiudicii inuoluentes, vt sub annis regnorum suorum (cum tantum habeat, videlicet Poloniae regnum) ad calcem literarum annotatis, innueret, se esse Sueciae Regem, titulumque illius regni, quem in fronte literarum S. Regiae Maiestati ex pactorum praescripto tribuisset, esse frustraneum et inanem, vt silentio transeat, omisam vnā et caeterationem in titulo S. Regiae Maiestatis, quae paritati inter vtrosque Reges ex pactorum praescripto obseruandae derogaret.

1655

Sed quod inter praecipua cenferi merito debet, ne quidquam intactum relinqueret Rex Poloniae, quo iugulum status Suedici peti posset, peregrinas etiam classes, in mare Balthicum non ita pridem inducere est conatus, foederaque cum variis principibus, populisque, qui dictum mare accolunt ac frequentant, inire, Sacra Regia Maiestate sola exclusa; vt luce meridiana clarius sit, dictas classes aduersus Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae fuisse destinatas; cum tamen pactis Stumsdorffiensibus statutum sit, ne Reges aut respublica Polona, aduersus Reges Regnumque Sueciae, subiectasque ditiones ac prouincias, classe vlla maritima nauibusque vtantur, durantibus induciis, indicantibus hoc etiam Regis Gustavi Magni cum vrbe Dantiscana pactis, Ducumque Borussiae et Curlandiae cautionibus. Deinde, nulla tali classe, hoc praesertim tempore, opus habuit Rex Poloniae, cum mare Balthicum a turbamentis sit immune, nec a quopiam libertas eiusdem, commerciorumque infestetur; ita vt illi potissimum rei intentus fuerit ante memoratus Rex, quo tutelam saepe dicti maris, ab antiquo Regum Sueciae peculiarem, turbaret, illudque Sacrae Regiae Maiestati, iisque, quorum salus in eiusdem commerciorum libertate sita est, infestum redderet, et inita cum aliis societate, hoc pacto inter Sacram Regiam Maiestatem, amicosque suos diffidentiam excitaret, eosdemque ab inuicem se iungeret, complures S. Regiae Maiestati Regnoque Sueciae ea ratione inimicos parando.

Cumque non dubitet S. Regia Maiestas, quin Rex Poloniae, apud imperitos rerum et ignaros, actiones S. Regiae Maiestatis sit traducturus, vel pactorum obtentu vel aliis rationibus: Videlicet primo: debuisset controuersias exortas, per commissarios vtriusque gentis, ad fines Liouoniae sopiri, decidique. Secundo: licet tractatus pacis perpetuae semel iterumque non successisset, firmas nihilominus et inuiolabiles manere debuisset inducias, ad exitum pactorum. Tertio: supradicta haec verba, semel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, sed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma descendi oportere. Contra primum hoc reponi potest: per commissarios ad fines Liouoniae nihilo plus obtineri potuisse, quam per binos Lubecae solennes conuentus; deinde quae spes fuisset decisionis controuersiarum per commissarios ad dictos Liouoniae fines, vbi ne praeliminaria quidem iterato Lubecae congressu, adtentibus etiam mediatorum legatis, pertractari potuere. Ad secundum. Cum nihil praesidii in pactis habuerit S. Regia Maiestas, quippe toties a Rege Poloniae violatis, ad arma decurrere necessum eidem fuit. Ad haec ea etiam est contrarium et pactorum ratio, vt, cum mutua stent obligatione, altera partium non teneri se vltius pactis putet, vbi ab alterutra violata sunt; nec sine maximo detrimento S. Regiae Maiestatis regnique Sueciae expectari pactorum exitus potuisset, tam frequentibus et exitialibus Regis Poloniae machinationibus. Tertio, vt pluries, quam bis, commissarii vtriusque partis conuenirent, contra

1655 sensum est pactorum, quae necessitatem quandam partibus hoc ipso imponere voluerunt absolendi negotii, ne irritus et repetitus saepissime congressus, mentes exacerbarer, et partes omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. Eo tamen se adduci passa est Sacra Regia Maiestas, ut pro suo ad pacem perpetuam studio, consenserit in tractatus stabilis et duraturae amicitiae, ea conditione, ut legati Polonici, pro spe a Canazilio facta, nulla interposita mora aduenirent.

Ex hisce omnibus orbi Christiano liquido constare potest, quam iustum S. Regiae Maiestatis contra Regem Poloniae bellum, quamue necessarium sit, ad antevertendas perniciosas saepe dicti Regis Poloniae machinationes. Proinde S. Regia Maiestas non tantum coram orbe Christiano excusatam se fore confidet: Verum etiam has rationes omnibus iis, qui haec introspecient, etiam subditis reipublicae Polonae, harum machinationum ignaris, probare posse.

Scriptit et literas ad Sacratissimum Caesarem, FERDINANDVM III, quas praelum Stetinense per ea tempora vulgauerat in haec concepta verba, rem haud indignam, quam posteritas sciat.

Serenissime et Potentissime Imperator,

Domine Frater Consanguinee et Amice Charissime.

Litterae Sue-
ciae Regis
ad Caesa-
rem Ferdi-
nandum III.

Et si non dubitamus, quin *Maiestas Vestra* iam diu ex Residente suo, in aula nostra haecenus commorante cognouerit, cui fini apparatus armorum, in regno et prouinciis nostris ultra solitum proxime praeteritis mensibus institutum destinauerimus, suadent tamen amicitiae et vicinitatis leges, ut *Maiestati Vestrae* occasionem et causas actionis, quam nunc contra Regem Poloniae aggredimur, etiam literis apperiamus. Intercessit iamdiu inter antecessores nostros Reges Sueciae ex vna, et Poloniae Reges ex altera parte controuersia. Quae quia in herba non potuit sopiri, bellis satis diuturnis et grauibz vtramque gentem implicuit, et tandem vna cum Sueciae scepro ad nos est deuoluta; sed tamen cum quadam armorum cessatione, ita ut, cum gubernacula regni susciperemus, ex induciis anni circiter sex restarent. A nobis itaque, rerum in Suecia potitis, muneris nostri ratio exigebat, praeuidere, quid haecenus durantibus induciis, inter vtraque regna actum, et quo loco res vtrinque tum essent, ne, dum et animi nostri inclinatione, et ex lege conuentionis Stumsdorffiensis, conseruationi induciarum pacique perpetuae faciendae consuluerimus, praeter spem triscis ineuitabilibus, et bello exitiali inuolueremur. Ut autem tota haec res melius intelligatur, considerandum venit, quod inter alia, dictis induciarum pactis, conuentum sit. Primo, ut ex regno Poloniae, magno ducatu Lituaniae, et caeteris ditionibus Polonicis, nullae molitiones, nedum hostiles actiones tentarentur, aduersus Reges et regnum Sueciae. Deinde, ut Rex et respublica Polonica, aduersus Regem et regnum Sueciae nulla classe vtatur, vel aliis quibuscunque auxilio submittat. Tercio, ut currentibus induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, ut si tractatus eiusmodi, semel aut iterum, non successerit, firmae nihilominus et inuolabiles manerent induciae. Quod contra expressas hasce pactionum condiciones Poloniae Rex VLADISLAVS, nunc hostilem irruptionem in Liuoniam siue conuiuentia, siue auxilio promouerit; nunc alibi aliorum nobis tum infesta arma adiutauerit, nunc Sueciae a Dania cessam et debitam insulam Oeseliā subtrahere, et quocunque alio modo ex amicis inimicos, et hostes Sueciae reddere, imo subditos ad defectionem sollicitare annisus sit. Ista

omni-

1655
 omnibus vicinis, tam ex rerum notorietate, quam publicis scriptis nota sunt, et ulteriori deductione nunc non egent. Nos nostris temporibus propiora partim ludibria, partim damna, et quidem nobis ipsis et regno nostro a moderno Poloniae Rege, sub specioso pacis simulacro praeparata, et iamiam imminetia, exitiosa consilia paucis commemorabimus. Cum honoratissima nostra mater et consanguinea, serenissima et potentissima Sueciae Regina, CHRISTINA, post mortem Regis Poloniae Vladislai rogaretur, ut fratres eiusdem principes superstites, IOANNEM CASIMIRVM, et CAROLVM FERDINANDVM, commendaret senatui, et ordinibus Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, quo eorum cumprimis ratio in electione noui Regis haberetur. Id equidem pro ambobus singulari cura fecit, et cumprimis Principis IOANNIS CASIMIRI, ut aetate prouectioris promotioni omnem suam operam et studium accomodauit, hoc sibi emolumentum exinde expectans; ut vel ipse Princeps Ioannes Casimirus ad regiam dignitatem euectus, tanto sincerius ad perpetuam pacem aequis conditionibus faciendam excitaretur, vel si eam negligeret, orbi tamen constaret, quantum heroica mens propinquo sibi sanguini tribuisset. Verum enim vero, quam Ioannes Casimirus princeps commendationis causa venerabatur, eandem postea corona Poloniae insignitus, contra pactorum praescriptum, debito coronae honore afficere detrectabat. In ipsis induciarum pactis, expressa est mutuae titulaturae ratio, quae ceu fundamentum cessationi armorum substructa, vtrinque postea erat obseruanda, idque in tractatu Stumsdorffensi ratione Poloniae, eiusdem primarius commissarius, datis literis ad Sueciae partis primarium commissarium, testatum fecit: confirmantibus insuper id ipsum non modo Regis Angliae, et ordinum vni Belgii legatis, sed ipso etiam usu. Hanc mutuae correspondentiae basim subruturus hodiernus Rex Poloniae, vel non dedit alte memoratae Reginae titulos stylo pactorum congruentes, vsus Gallico sermone, a titulorum congerie alieno, vel in latinis literis et scriptis, titulum quidem regni Sueciae ei attribuit, sed sibi et titulos et insignia regni Sueciae reseruando: idque nunc in literarum et procuratoriorum scriptura, nunc in sigillorum, partim integra structura, partim eorundem siue incrustationibus siue inuolucris. Cum mediatorum interuentu Lubecenses bini congressus ad pacem perpetuam constituendam essent decreti, institutique, primum et praecipuum obstaculum, tam salutari proposito obiecit Rex Poloniae, indebita sibi titulorum vsurpatione. Nam praeterquam quod Polonici commissarii ibi producebant plenipotentias, variis vitiis refertas, etiam Rex Poloniae in iisdem ipsis plenipotentibus sibi titulum Regis Sueciae retinuit, et cum inculcatum satis esset, talia praeiudicium afferre conuentioni, vsitato stylo, et tractatus tum praesentis initio progressuque commissarii Polonici, agnoscetes errorem, fidem dant Regis christianissimi legato, intra tres, vel ad maximum quatuor hebdomadas Sueciae commissariis iri satisfactum. Verum tantum abest, ut ex condito emendatas retulerint plenipotentias, ut post longi temporis iacturam tandem sint causati, se non fuisse aulos compellare Regem suum super tituli Suecici omissione. Huic irriti congressui, alter eiusdem modi et euentus. Nam tum quidem Rex Poloniae in procuratorii scriptura, titulis Sueciae abstinebat, verum retinuit eodem et regni Sueciae insignia in ipso sigillo, plenipotentiae adnexo. Paratis Sueciae commissariis expectare emendationem sigilli, ut ita integris procuratoriis, rem sibi propositam aggredierentur, tandem aliquando responderetur: Regem Poloniae Cosacis debellandis occupatum vix admissurum hanc sigilli mutationem, et si illud induci posset, non habiturum illic locorum artificem nouo sigillo conficiendo idoneum: adeo, ut ob hanc tergiuersationem alter congressus sit abruptus,

1655

ptus: et honoratissimae Nostrae Matri et Consanguineae, tum Sueciae imperanti, satis superque patuerit, Regem Poloniae mutatis tantum ludificationibus, tempus trahere, et insidiari eiusmodi occasione, qua rebus domi compositis Sueciae possit imminere. Cum alte memorata et honoratissima Nostra Mater superiori anno, rerum in Suecia adhuc potiretur, et missus tum illuc, nomine Regis Poloniae internuntius, CANAZILIVS, contestaretur; Regem suum et rempublicam Poloniae velle legatos suos plena cum potestate Stockolmiam ablegare, de toto negotio transacturos: Eidem Polonico delegato Nos illico post susceptum regni sceptrum per Nostrum, regnique Nostri cancellarium fecimus significari. Nos quidem teneri singulari desiderio componendi haec diuturna et cruenta diffidia, sed antecedentium tractatum vestigiis admonitos, vereri, vel ingesta hactenus ludibria, et iniurias, vel rerum inanes et elusorias procrastinationes. A parte Sueciae abunde esse satisfactum pactis induciarum, quod semel atque iterum in Lubecensi congressu ludibria Regis Poloniae tolerata sint. Quod vero tam solenniter per primi congressus acta admonitus idem Rex, sustinuerit tamen in altero repetitis vicibus, in eius usque finem priori ludificationi insistere, id vel patientissimi Principis animum laederet. Si Regi Poloniae cordi esset solida et duratura pax, missis non necessariis, et praeiudiciosissimis missitationibus, cito et sine ambagibus per suos et reipublicae plenipotentiarios, in rem praesentem veniret, experturus in omnibus aequanimitatem nostram: Sin pergeret in proposito suo, mittendis scilicet illis ad decipiendum Nos orbemque vniuersum, internuntiis, literisque, iuribus et dignitati Nostrae Regiae derogantibus, non posse Nos, tot documentis edoctos, aliud de illius actionibus iudicium ferre, quam Regem Poloniae susque deque habere sacrosanctam pactorum fidem. Hisce tamen spretis, venit praeterita hyeme in Sueciam, non legatio aliqua Polonica, cum plena potestate, sed ut ipse praeferebat; praeliminaria, ratione loci et temporis ad futurum congressum complanaturus, Regius cubicularius MORSTENIVS. Apographum literarum fidei, a Rege Poloniae ad Nos directarum, continebat equidem titulos Vtrique Nostrum conuenientes, sed Rex Poloniae, ut imaginarium illud ius, quod in regnum nostrum praetendit, aliqua ratione, expunctis iam titulis Sueciae, reseruaretur, in fine literarum adscripsit sibi plura regna, quum tamen vno tantum gaudeat. Ut nihil addamus de intermissa vna ex pactorum praescripto et stylo inferenda et caeteratione, quo etiam defectu Regum aequalitati derogatum ibat. Non potuimus non aegre ferre, nobis post sincera illa monita, quibus CANAZILIVS dimittebatur, ita adhuc illudi. Qui sine praeiudicio rem considerat, deprehendet, non leuem et minutulam interpungendi rationem hic verti, sed iniusta plurium regnorum vendicatione, quasi graui ictu, concuti et regiam nostram coronam, et fundamentum pactorum, praecisa plane spe futurae transactionis. Passi itaque sumus, ut Nostri regnique Nostri senatores apud senatum Poloniae super hac indignitate quaererentur. Interea et dum haec agitantur, ex variis locis certiores reddimur, eundem Regem Poloniae, non modo superius indigitatae Suecicorum subditorum defectioni in Liuania magno studio infudasse, sed pacandis etiam Cosacis Liuiam praedam et sedem iamdiu offerre. Et quod Nos, regnum, prouincias et subditos Nostros quam maxime afficit, eo ipso tempore, quo Rex Poloniae apud Nos videri vult serio agere de pace, vicinos et amicos Nostros, praesertim mare Balthicum vel accolentes, vel frequentantes, ad communem societatem, Nobis exclusis, pellicere, et concepta iam foederis formula, peregrinam classem dicto mari, in manifestum et irreparabile iuris et rationum nostrarum, praeiudicium, inferre satagit. Qui vel non satis consideratis partium rationibus, et rerum

cir-

circumstantiis, vel Poloniae addictiores, de supradictis vltimis incidentibus iudicium ferre deprehenduntur, ingerunt, tam graues quaerelas vigore pactorum et induciis saluis, ab vtriusque partis commissariis, loco aliquo ad Liuaniae fines debuisse ventilari, decidi, et sopiri. Niteretur haec eorum obiectio aliqua iuris specie, si Polonia tum, cum vel senatores Sueciae, vel armorum Suecicorum ductores, alique ministri saepius quaesti sunt de Poloniae Regum molitionibus, et hostilibus attentatis aduersus Sueciam, Commissionem talem medendis iustis Sueciae quaerimoniis, vel semel serio procurasset. An Rex celauerit senatum, et ordines quaerelas Sueciae, vel ipsa respublica se talium consiliorum participem fecerit, nunc non inquirimus. Hoc tamen certum est, Sueciae quaerelis aliquando responsum esse, vel facti extenuatione, vel eiusdem ignorantia, quandoque nihil responsi relatum est. Nemo a partium studio alienus iudicauerit, consiliis, animisque Polonorum ita comparatis, esse e re et decore Regum Sueciae, commissiones a Regibus Poloniae emendicare. Et quis commissionum ad Liuaniae fines instituendarum, alium sibi euentum, quam habere binae illae Lubecenses, praefiguraret. Nam in eiusmodi commissionibus nihil, quod summam rei concernat, potest agi absque plenipotentibus, et Lubecae protulerunt Poloni vitiosissimas. Quum itaque Poloniae Rex, legitimis transigendi modis spretis, ludibria ludibriis cumulet, floccique faciens damna antea Sueciae illata, nunc vltimo status Nostri iugulo exitium admouere paret, Maiestatem Vestrae perpendendum relinquimus, quid ipsa in tali rerum articulo sibi faciendum iudicaret. Nos, frustra tentatis omnibus mitioribus, et pactorum tenori conformibus remediis, id demum, quod tutandis, vindicandisque Nostri iuribus, conseruandae dignitati, et protegendis subditis, ditionibusque Nostri Diuina Nobis Maiestas concedidit, arripere sumus coacti. Quae omnia et singula, vel ideo *Maiestatem Vestrae*, nunc paulo fusius exponimus, vt ipsa non modo huius Nostri contra Regem Poloniae facti, rationes penitus videat, sed simul etiam certior reddatur: Nos velle non modo pacem Osnabrugis et Monasterii Westphalorum factam ea cura, qualem data fides et pactorum religio requirunt, seruare, sed praeterea etiam nihil eorum intermittere, quae ad bonam amicitiam et correspondentiam facere videbuntur. Quibus *Maiestatem Vestram* Diuinae tuitioni peramanter commendamus. Dabantur Wolgasti die Decima Octaua Iulii. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Maiestatem Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

M. Biörenklau.

Retuli fideliter summam literarum ad sacratissimum Caesarem FERDINANDVM III, quibus Polono regi illudebat Suecus, causis obtentis, quas vel Cyclops reiceret, an autem Europa acceptauerit dubito. Constat causam belli non approbasse ipsos Sueciae rusticos, qui in illo regno quartum constituunt ordinem.

LIBRI V. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Palatinus monet Cantersteinium elapsi temporis. Ille Palatino rescribit. Rex Poloniae Przyemscium expedit ad regem Sueciae. Eius oratio ad Sueciae regem. Sueciae rex quid Przyemscio respondeat. Eius literae ad Poloniae regem. Suecorum confoederati. Polonus rex Suleiuiam castra mouet. Quem sequitur Vitenbergius. Louicium ingreditur victor, deinde Varfauiam. Varfauiae descriptio. Radzieiuius Sueciae regem solennibus excipit epulis. Relinquitur Vicerex in Masouia una cum Benedicto Oxenstiern. Rex Sueciae Varfauia discedit et Vitenbergio se coniungit. Poloniae regem Polonia pellit, ac Cracouiam occupat.

Palatinus
monet Can-
tersteinium
elapsi tem-
poris.

Interim decima quarta Augusti aduenerat dies dicta tractatibus Stetini reassumendis, nemini dubium erat triumphantem Suecum reiecturum foedera, quae Poloni ultro offerre videbantur. Caeterum ne ex parte reipublicae regiaeque Maiestatis quidquam sollicitudinis omitterent legati Poloni, Gedani tunc residentes, monuerunt per literas Cantersteinium, status Sueciae secretarium, elapsi temporis. Ille dubio dato responso in haec verba palatino rescripsit Lenciciensi:

Ille Palatino
rescribit.

Cum ex literis *Excellentiae Vestrae*, haud pridem ad me perscriptis, intelligam destinasse eandem per maiorem Poloniam Stetinum contendere, ad continuandos illico, cum S. Regiae Maiestatis, Domini Mei Clementissimi commissariis tractatus, iudicio *Excellentiae Vestrae*, hisce praemittendum duxi. Anne? e re mutua vtriusque partis et maximo dictis tractatibus compendio futurum existimet, si obuiam nunc S. Regiam Maiestatem in maiori Polonia salutaerit, compellaueritque, quippe et necessitas id ipsum videtur postulare, mutato haud parum post discessum *Excellentiae Vestrae* rerum statu, et utilitas suadere, vt ex mente S. Regiae Maiestatis circa totum tractatum negotium penitus cognoscat, *Excellentiae Vestrae* et saluo conductu, et misso tibicine satis consultum puto. Verum si adhuc quidpiam desiderabitur, quamprimum consultum in *Excellentiae Vestrae*, nomine S. Regiae Maiestatis promitto, spondeoque. De caetero *Excellentiam Vestram* Diuinae tuitioni commendo, recteque valere cupio. Datum in castris ad Tyfium sexta Augusti, MDC LV.

Haec summa literarum Cantersteinii, quibus ille animauit palatinum ad reuerentiam Sueciae regis, exigua de tractatibus iniecta mentione. Caeterum Sueciae rex, confirmatis superioris Poloniae nobilium animis, duce RADZIEIUIO vicinae insidiabatur Masouiae, opposito Witenbergio regis ex aduerso castris. Quinque illi peditum, duo equitum merebant millia, ultra Witenbergii copias, quae viginti millium in proximo erant,

Rex Poloniae
Przyemscium
expedit ad
Regem Sueciae.

Haec dum Polono regi exploratores referunt, ille CHRISTOPHORVM PRZYEMSCIVM ire ocius ad Sueciae regem iubet, illiusque intimos penetrare sensus, quae causae irarum? quae tanta vis consilii? quis finis tam cruenti inter affines belli? Paruit PRZYEMSCIVS mandato Poloniae regis. Neque mora regem Sueciae circa PIATEK oppidum affectus in haec verba salutauit:

Eius oratio
ad Sueciae
Regem.

Mirari satis non potuit Serenissimus Rex ac Dominus Meus Clementissimus IOANNES CASIMIRVS cum Senatu suo, accepto primo nuntio, intrasse exercitum *Maiestatis Tuae* duce Witenbergio fines regni sui, tum vero stupere etiam

etiam magis coepit, cum et personam *Regiae Maiestatis Tuae* alio exercitu stipatum intellexisset. Me igitur tam Serenissimus Rex meus, quam senatus ad *Tuam Maiestatem* ablegare voluerunt, ut tandem scire possimus, quis ille sit effectus et animi et impetus? qui *Maiestatem Tuam* eo usque impulerit? Vehementem enim esse oportet, qui nullis huc usque mediis, non de pace tractatibus, non legationibus in Sueciam missis, non seueris foederum et induciarum vinculis cohiberi potuit, ad iram et indignationem non satis causae videmus. Quid enim tantum facinus, vel Reges nostri, vel respublica commiserunt, ut tam seuera ultione vindicare illud *Maiestas Tua* in animum induxerit? Nos Deo teste nihil tale scimus. Inducias semel factas sanctissime semper coluimus. Suecis in Germania bellum ferentibus, et nostris rebus pace tum florentibus, licet multoties in societatem belli contra ipsos inuitaremur, nunquam publice nocere voluimus. Antiquior enim nobis semper fuit fides, quam publica utilitas. Quod si priuati aliqui rebus Caesaris fauebant, multi etiam fuerunt, qui Suecis operam suam nauabant, tot Domini Liiones, Curlandi, regno Poloniae subiecti, tum et ipsi Poloni nemine prohibente, in vestris castris militarunt. Testis vel frater meus germanus SIGISMUNDVS PRZYIEMSKI, bene *Maiestati Tuae* notus, et iam tristi hoc bello nostro a barbaris extinctus. Vel ego ipse, qui non tantum sub signis GUSTAVI illius Magni Auunculi *Maiestatis Tuae* tyrocinia mea exercui, sed etiam non ita pridem Galliae Regi, Sueciae foederato, non contemnendam Polonorum manum ad expugnationem DVNKERKIANAM adduxi, nec inutilem, ut credo, per triennium operam praestiti. Cancellariae enim errores, vel alia minutiora, non tanta fuere, ut armis vindicari deberent. Aliquid igitur aliud subesse debet. Dicerem esse cupiditatem diuitiarum, sed scimus hoc vitium, a natura *Maiestatis Tuae* abesse, ex regnoque tam misero, lacero, et deuastato, quid iam amplius extorqueri potest? Octennium est, ex quo regnum hoc bellis, et quidem atrocissimis affligitur, et quot anni, tot fere clades, et exercitus, vel caesi, vel dissipati, totque iterum reparati. Quale tandem imperium, quod tantis calamitatibus non succumberet, quales thesauri, quin exhaurirentur? Intraisti, Rex, potentiorum provinciarum opimiorum, scilicet maiorem hanc Poloniam, et, ut ab incommodis belli remotiorem, ita etiam feliciorum. Considera miserorum hominum pauperiem, et inde de aliis iudica provinciis, quomodo ab illis exercitus tui ditantur. Nullae hic urbes opulentae, non mercatores diuites, non auri vel argenti fodinae. Diuitiae nostrae, annui fructus sunt, et pecora campi, quae omnia, si ab exercitibus, tam *Maiestatis Tuae*, quam Nostris confumentur, agricultura cessabit, nullaeque vnquam contributiones sperandae, imo metuendum, ne Nobis et exercitibus Tuis fame sit pereundum. Si igitur nec satis causae ad iram, nec multum irritamentorum ad cupiditatem *Maiestas Tua* habeat, suspicari cogimur, *Maiestatem Tuam* aliis stimulis adactam, ut nobis bellum inferret, fama nempe et gloria, carissimis ingenii humani oblectamentis. Sed quae haec gloria, cum nos cum hostibus immanissimis, pro salute et vita decertamus, Tu Rex potentissimus nos armis occupas. Si gloriam vis, veram non vanam quaere. Vera enim erit, si aliena non expetes, suam cuique tribues. Rumor est apud Nos, velle Te protegere rempublicam, si hoc est, protegas gentem contra hostes immanissimos, populo libero libertatem non adimas, Regi legitime a Nobis electo, et Tibi sanguine iuncto, regnum serues, tunc Te non pro Protectore tantum, se etiam pro benefactore habebimus, et conseruatori Nostro, Tibi, trophaeum erigemus. Maiorem inde consequeris gloriam, quam si maxima amplissimo Tuo adiicias regna. Sed si hoc regnum, vi et armis *Maiestas Tua* oc-

1635 cupare in animum induxit, putat ne hoc firmum fore imperium, et Suecis iungi Polonos? Disiunctissima sunt haec regna, diuisit natura mari, dissociavit institutis, religione, legibus, moribus, habitu, lingua. Sic populi nulla re sibi similes, nisi ferocia, dissidiorum omnium fomite. Vt igitur petitum imperium bonis artibus administrare possit *Maiestas Tua* non speret, sed semper ad secures et supplicia recurrendum erit. Quae vero haec gloria ex principe benigno et clemente mutari in crudelem et truculentum Dominum? Aliam ergo, magnanimo Princeps, ingredi gloriæ viam, et Nobis parce, iam pacem petimus, deprecamur bellum, et quid a Nobis *Maiestas Tua*, postulet, vt aperiatur, rogamus. Nos *Maiestati Tuae* in omnibus satisfacere satagemus, gradum tantum sistat, cum armis vltius non progrediatur, et de pace toties oblata nobiscum tractare non dedignetur.

Sueciae Rex quid
Przyemscio respondeat?
Haec summa PRZYEMSCII ad Sueciae regem. Cui ille breuibus respondisse fertur. *Causas moti belli iam orbi vniuerso constare*, nec est opus, quod amplius inquirat Polonus rex, cum haec sint ipso sole clariora. Caeterum, si pacem bona fide poscer, posse continuare tractatus pacis Stockolmiae inchoatos, modo illi e re Suecica procedant. Adiecit et codicillos ad regem huiusmodi tenoris:

Carolus Gustauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. Serenissimo Principi, Fratri, Consanguineo, et Vicino Nostro, Domino Ioanni Casmiro, Regi Poloniae, Magno Duci Lithuaniae etc. etc.
salutem et incolumitatem.

Serenissime Princeps, Frater, Consanguinee et Vitine.

Eius literae
ad Poloniae
Regem.

Si Serenitas Vestra, pacis perpetuae tam fuisset cupida, vtique tot occasionibus conficiendi negotii non defuisset, nec tantam semper praeliminarium obiecisset moram, idque nec praeter omnem opinionem *Maiestati Vestrae* accidere potuit, quod toties elusi, lacessiti, et male habiti contra pacta, bellum *Serenitati Vestrae* intulerimus, infestisque exercitibus nostris ante decursum induciarum ditiones eiusdem intrauerimus. Quippe cum nec cessare institutum *Serenitatis Vestrae* videremus, quin tempus ostentatione pacis perpetuae *Serenitas Vestra* traheret, compluresque interea aduersum nos inimicos excitaret, indigno contra honorem nostrum iure, pactorumque praescriptorum debito, necessum habuimus ad arma decurrere, eaque mala, quae nobis a *Serenitate Vestra* imminabant, anteuertere, fueto omnibus gentibus modo, iureque naturae comprobato. Ante finem induciarum etiam *Serenitatem Vestram* aliis bellis distentam, (cum nil vltius praesidii haberemus in pactis, vtpote a parte *Serenitatis Vestrae* temeratis) pervertere voluimus. Neque iustitiam causae nostrae improbare videtur conscientia ipsa *Serenitatis Vestrae*, cum aliquando licet non talem hostilitatem commeruisse, velut tacita consensione *Serenitas Vestra* affirmet. Caeterum cum *Serenitas Vestra* testetur, se habere notum perspectumque animum Nostrum; persuadereque sibi, nos vicissitudinis humanae gnaros, casibus *Serenitatis Vestrae* indoluituros, eoque mittere ad Nos generosum dominum PRZYEMSKI, camerae suae familiarem, vt animum *Serenitatis Vestrae* pacis cupidum nobis contestetur, ad eamque tractandam nomine *Serenitatis Vestrae* Nos inuitet. Idcirco pro indole nostra ad pacem et tranquillitatem propensam mentem Nostram hisce duximus explicandam. Videlicet non esse Nos a pace alienos, si modo honesta, tuta, et decora sit, eoque iterum haud aegre consentire, vt coepti Stockolmiae tractatus continuentur, existimantes, eam sortem fore, vt propinquus aliquis

aliquis Nobis vtrunque locus dictis tractatibus decernatur. Quocirca et ad
 perficiendum tanto breuiore temporis spatio tam salutare negotium, haud par-
 uum profectum arbitramur, si *Serenitas Vestra* legatos ad Nos mittat, sufficien-
 tibus plenipotentibus a Serenitate Vestra et republica Polona instructos, cum qui-
 bus de loco, tempore, conuentu, a legatis Nostri agi, tractarique possit. In-
 terim non dubitamus, quia Serenitas Vestra cum republica Polona has initura sit
 rationes, quae ad terminandum fideliter destinatum conatum pertinent, et ad
 securitatem et satisfactionem Nostram, regnique Nostri, prout res Nostrae nunc
 sunt. Quod reliquum est, optaremus Serenitatem Vestram et rempublicam
 Polonam meliori in statu esse, rectiusque antehac rebus suis consuluisse, quo
 eisdem ad haec extrema non fuisset deueniendum. Ita tum amore Regii fan-
 guinis, tum humanitate tacti, et vicissitudinum rerum humanarum, probe gnari,
 infortunio Serenitatis Vestrae dictaeque reipublicae ex animo indolemus. Qui-
 bus Serenitatem Vestram recte valere cupimus. Dabantur in castris nostris
 prope Colo.

Haec ille ad afflictum Poloniae regem, magna sui confidentia, maiorque despectu.
 Interim restaurabatur indies nouis delectibus Suedicus exercitus. Poloniae magna pars,
 regis sui desertores, ad Sueciae regis transuerant partes. Dux IANVSSIVS RADIVILVS, Suecorum
 laetis Suecorum in Polonia successibus, larvam exuerat, Lituaniamque Sueciae submiserat confoe-
 derati. protectioni, ut infra memorabo. RADZIEIIVS omnia tentabat excitandae ad Varša-
 uiam seditioni. Nec vani conatus, vna et conspirabat Borussiae dux, impatiens sui, et
 nouorum amans. Protector Angliae alebat cum Suecis commercia, et minabatur Polonis.
 Hollandi Borussiae iam ante confederati duci. Dux Curlandiae Suecorum incantamentis
 fasciatus. Quanta haec in Polonum regem factio? qui tunc primo VOLBORIAM, mox Polonus
 SVLEIOVIAM mouebat castra, Witembergio vbique terga regii exercitus insequente et Rex Sulcio-
 premente. Ipse Sueciae rex, RADZIEIIVS OXENSTIERNIOQUE ducibus, magna velo- uiam castra
 citate confecto itinere, occupato Louicio, archiepiscopi Gnesnensis residentia, quam va- mouet,
 cuam inuenerat, VARSAVIAM regiam Masouiae, nemine resistente, triumphanti similis quem sequi-
 intrat, ipso die natali virginis castissimae. Adeo vidisse Varšauiam Sueciae regi vicisse fuit. tur Witem-
 Est autem Varšauia ad Vistulam septentrionis nobilissimum fluium sita ciuitas, totius duca- Louicium
 tus Masouiae metropolis, regumque Poloniae sedes perpetua. Aedificiis procerum toto ingreditur
 regno celebris, Basilicis sanctorum tota Europa illustris, adeo populosa ciuitas, ut ducenta victor,
 animarum haud ita pridem in ea numerarentur millia. Accessit comitiorum frequentia, deinde Var-
 quibus creuere in immensum Varšauiensium opes ⁶⁷⁾. Hanc urbem leui praesidio Polo- sauiam.
 nus rex defendendam VESELIO Makociensi commiserat gubernatori. Ille audito ma- Varšauiae
 gnis itineribus properare Radzieiuium, quondam sibi palam hostem aemulumque poten- descriptio.
 tiae, urbem deserit vna et incolae. Tantum pauoris incusserat illi Suecorum Radzieiuii- frequentia
 que aduentus. Ita exiguo satis defensam milite ingressus Varšauiam Sueciae rex, magis
 discordiae Polonae fiducia, quam virtutis suae. Ita dum Radzieiuius propria bona Var-
 šauiae reperit, tota Polonia trepidatum est: ita tunc regia occupata sedes, huc vsque in-
 tacta, prophanatae aedes sacrarum virginum diuae Clarae. Ita introducta in Mazouiam hae-
 resis, dum Radzieiuius propriam vlciscitur iniuriam.

Curiosius deinde lustrauit urbem aemulam Stockolmiae, vrbisque intima, collau-
 data regii palatii mole. Tandem Vladislauianum inuisit armamentarium, vbi centum bel-
 licas maiores machinas, totidemque nitrati pulueris sic dictas tonnas seu cados, laetus re-
 perit. Neque mora, relicto Radzieiuiō, vna et Oxenstierno, illo ad praesidium, hoc Radziei-
 ad regimen vrbis, rex cum duorum equitum millibus, quinto post die, bellicis machinis, uius relin-
 vna secum auctis, quo terribilior videretur, Witembergio suas ad PRZEDBORIAM con- quitur vice
 iungit Rex in Ma-

67) Cum auctor viueret, Varšauiensium opes forte
 maiores quam nunc fuere. Non in immen-
 sum, ut Rudauicius dicit, nunc augentur, sed

potius, incrementum luxu, inter ciuicas praeci-
 pue foeminas, commercioque sensim decrescen-
 te, quotannis fere imminuuntur.

1655 iungit vires. Quem lethaliter sagitta transfixum, fama tunc Varſaviae vulgauerat. Nec ſouia, vna Mazouitis pro rege Polono ad vltionem deerat animus, ſed ducem non habebant.

cum Bene-
dicto Oxen-
ſtierno.

Rex Varſa-
uia diſcedit.
Witember-
gio ſe con-
iungit.

Varſauiam ſequutae ſunt vicinae Maſouiae arces, Nieporetum, Cerſcia, Oſiecko Warka, quas nullis praefidiis firmatas occupat Suecus. Adeo omnia ſubito Sueci impetu op- preſſa ſunt. Nec multo poſt iuſſu Radzieicuii, Varſauienſes ita exarman- tur, vt vix illis relictum ſit ferrum, quo terra colitur. Saeuitum deinde in abſentes ciues et nobiles, milites et paganos, eorumque bona haſtae omnia ſubiecta ſunt. Nec ſacris altaribus pepercit Oxenſtiernius, quae taxata in immenſum, militari intulit aerario.

Witember-
gius ſe con-
iungit.

Coniuncti exercitus regii cum Witembergii caſtris nuntius, perculit Polonorum animos, maxime nobilitatis, procerumque, qui ad caſtra hac aetate noſtra legibus trahun- tur, nec generoſitate ducuntur, vt ante, ſiue hoc aetatis vitium, omnia in deterius cor- rumpentis, ſiue philoſophiae nimia efficiat applicatio, cuius argumentis docemur in bello fugere vulnera, quae tamen pro patria et religione excipere olim virtutis ac dulcedinis ma- ioribus fuit, et nunc apud pleraſque nationes in deliciis eſt. Vix igitur conſpecta Sueco- rum acie, Polona nobilitas, dubium, per timorem, errorem, an ſeditionem, gradum re- tro dedit, excepta veteranorum manu, haud multo poſt rebelli.

Witember-
gius caſtra
diripit Po-
lonorum.
Regem ſe-
quitur.

Didicerat tunc, eheu, nimium incredulus Polonus rex, timere ſemper Polonos, vt Appios et Claudios. Witembergius obſeruata turpi nobilium Polonorum fuga, non au- ſus fugientes inſequi, caſtra inuadit, occupat, diripitque, trium millium curruum onu- ſtorum auctus ſuppellectili, vna et annona. Credo tunc ipſum ingemuiffe coelum, ad tantam Polonorum perfidiam aut timorem. Ita diſſipata Polonorum nobilitate Witember- gius, Polonum regem vrbibus exutum, etiam finium ſuorum, regnique fugitiuum ſequi decreuerat, qui tunc Przedbora Cracouiam verſus, pedetentim recedebat, ab omnibus de- ſertus, et ſoli Deo confidens.

Nec ſegnius Suecorum rex, ſua promouebat caſtra, infeſtoque agmine Cracouiam petens, regis Poloniae premebat veſtigia. Ille vbi Sueciae regem aſſeſſe videt, Cracouia Tar- nouiam, Tarnouia Sandeciam, Sandecia Glogouiam, in Sileſiam ſecedit. Antequam tamen Cra- couiae vltimum vale diceret, praemiſſa regina in Sileſiam ante, Czarnecio Kiouienſi ca- ſtellano, viro fortiſſimo, vrbis tradit cuſtodiam, regimenque, vna et peditatus lecti millia quinque. Adiungit praeterea VOLFFVIVM, GIſſivm, MACHOVIVM, veteranos ordi- num ductores. Eoque praefidio firmata Cracouia, ipſe vt ſuperius dixi Tarnouiam diſcef- ſerat. At Sueciae rex interim, RADOSZYCE, MALOGOSTIAM, GOVARCZOVIAM, CHENCINY, ANDREOVIAMque tranſgreſſus, KIELCIAM, VISLICIAM, PINCZEVIAM, WISNICZ, LANCKORONAM, BOCHNAM, WIELICIAMque, vrbes haud clauſis moeni- bus firmas, occupat, diripitque. Ratus depulſo Polono rege, poſſe abſque mora Cracouiae epulari, quod et accidit, vt libro ſequenti memorabimus.

Adeo ante in vltima Polonia fuit Wittembergius, vna et rex Sueciae, quam ab vltimo venire timeretur ſeptemtrione. Quid prius in hoc mirere bello? velocitatem, quod ſexageſimo die oppugnauerit coeperitque Cracouiam? an caecam felicitatem? quod paucis ſuorum amiſſis, florentiſſimum occupauerit regnum? more fulminis, quod vno eodemque momento venit, percuffit, abceſſit. Nec vana de ſe praedicatio eſt regis Sueciae; *Ante victum Polonum eſſe, quam viſum.*



HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SEXTVS.

LIBRI VI. CAPVT I

SYNOPSIS

Radiuili cum Radzieieuio comparatio. Radiuilus causa belli Lituani. Vilna capitur diripiturque a Moscho. Kowna et Grodno dedunt se Moscho. Radiuilianae propositioni contradicunt Lituani. Radiuilus Gonsieuium capit contradicentem sibi. Lituorum puncta Suecis oblata. Bychouiam post trium annorum obsidionem, Cosaci Moschique capiunt. Siradiensis palatinatus Sueco deditur. Responsum ciuitatis Gedanensis Sueciae regis ministro. Classis Sue dica ad portum Gedanensem appellit. Loca in Prussia per Suecum occupata. Literae Steinbokii ad Thorunenses. Prussiae ducalis quis sensus de Suecorum progressibus. Electoris Brandenburgici in Prussiam aduentus. Eiusdem militaris apparatus. Gedani solenniter excipitur.

Tempestas Radzieieuiana latius tunc per Poloniam diuagata, deinde in vicinam deflexit Lituaniam. Quanquam Lituaniae clades non tam RADZIEIEVIO, quam IANVSIO duci RADVILLO adscribenda est. Fuit ille primus mali motor, primus 1655
que patriae proditor direptorque, quem ad funditus tollendam rempublicam, primum Radiuili cum Radzieieuio comparatio.
vindicta, deinde egestas compuerunt. Hunc genere Ducem, diuitiis potentem, dignitate florentem, auctiores opes ad mala adegerunt consilia. Forsitan et Caluiniana auita professio capite et corde caluum effecerat, ac in turbido reipublicae statu piscari docuerat. RADZIEIEVII rabies intra Mazouiam se praecluserat quasi expiratura. RADVILI furor Russiam, Lituaniam, Samogitiam, Curlandiam Podlesiamque corripuit. Nec de Lituaniis quaeri potest Lituania, extrema tentassent illi, si RADVILVS voluisset, cuius fidei commissa tunc amplissima regio fuit. Primum eius facinus, primaque de patria extitit victoria, irrita senatorum comitia. Hinc clades subsecuta Battouiana, vt supra memorauimus. Fasces deinde imperatoris dum audius Varsoviae sectatur, Smolenscum amittit, vno verbo, initium et causa belli Lituani, inexplibilis honorum Radiuili famēs, qui alter Radiuilus causa belli Lituani.
Romanorum Marius potentia valens, Gonsieuium non ferebat aemulum potentiae, quem millies perire volebat. Ita Radiuili auditas imperandi, perdidit sepeliuitque Lituaniam. Mohilouiae mercator, Vilnae praedator nobilis, quam vt perderet, prius vniuersam voluit perdere Lituaniam, voluntaria suorum fuga, quam nec ipse stator Iupiter stitisset. Igitur melius Radiuilianum quam Moschouiticum hoc ego dixerim bellum, potiusque ciuile quam externum. Quanquam nec Moschus defuit sibi, qui tunc nemine resistente MINSCIO in fauillas et cineres redacto, vbi vidit omnes sui terrore corripui, vacuam Vilnam ingressus est. Erat tunc terror ingens, a Radiuilo auctus in immensum, quasi a tergo Sueci, a latere Moschi inuaderent urbem pulcherrimam, GEDIMINII opus, Lituaniaeque caput. Dicti omen euentus docuit, antequam enim Moschi conspexerint urbem, Radiuilus celeritate vsus, ciues bonis spoliare, ecclesias inuadere, abdita scrutari, diripere publicum aerarium, et tot annorum congestas opes, denique, qualia nec Moschus videbatur optare, aggressus est: demum aduentante Moschorum caesare in Samogitiam Keidani secessit, onustus spoliis Lituaniae. Ita apertis pene portis, capitur a Moscho vrbs, eo compendio quo scripsimus, quam tamen prius coeperat Radiuilus. Hinc Moschorum in Vilnam, Vilnaen- Vilna capitur, diripitur a Moschis.
sesque

1655 sesque saevitia tanta, vt solo fere aequaretur Lituaniae caput, nec facile in ipsa Vilna hodie reperiess Vilnam. Quanta vrbs deleta sit, vt de caeteris taceam, vel ignium mora probari potest, quippe per continuos decem et septem dies, vix potuit incendium extinguere, quod domibus et templis Moschi immiserant. Tali ratione capta est Lituaniae Carthago, aemula Cracouiae, et cum ea sexcenta amplius procerum castella vastata sunt.

Cauna et
Grodna de-
dunt se Mo-
scho.

Radiuilia-
nae propo-
sitioni con-
tradiciunt
Lituanis.

Vilna capta in saltus et paludes, genus omne diffugerat mortalium. Igitur Moschus caede et incendiis in omnes grassatus, primo Caunam deinde Grodnam capit incenditque. Radiuilo a longe tam pulchrum videntis spectaculum. Et iuisset vltius Moschus, nisi illum victricia per Poloniam Suecorum arma, vna et Radiuili fuisse deditio. Ille enim diu ante meditatam facinus, tunc coacta vniuersae Lituaniae perfecit deditio. Displicuit hostis commutatio Lithuanis proceribus, potissimum GONSIEVIO, LEROVICIO, SAPIEHAE, IUDICCIO, PACCIO. Diuersa igitur, quam RADIVILVS mandauerat, illi censuerunt:

Ne Pax fieret inscio Rege ac Republica.

Ne Commutatio hostis reciperetur, ac pro Moscho triumpharet de Lituanis Suecus.

Radiuilus
Gonsieuium
capit con-
tradiciunt
sibi.

Radiuilus contradicentem Gonsieuium, Iudicciumque, Melitensem equitem, sub specie cuiusdam arcani accersitos, custodiae tradit. Ita carceris supplicio fortissimi imperatoris Gonsieuii damnata fidelitas a Radiuilo. Sed non ideo deformatus eius honor, temerata constantia, imo his omnibus potentior, ipsisque hostibus, potissimum Radiuilo, admirabilior, Magno Gabrieli de la Garde amabilior. Quid enim aliud victus egit tunc GONSIEVII animus, quam triumphum de duce, et fortuna peritida. Gonsieuius ea arte capto, caueaeque incluso, liberius pro voto suo omnia faciebat Radiuilus. Neque mora, Magno Gabrieli de la Garde Lituoniae proregi, exemplo maioris Poloniae procerum vniuersam subiicit Lituaniam. Acceptat ille Sueci regis nomine Magni Ducatus protectionem, quam in haec verba conceperat Radiuilus.

18 Augusti

Postquam turbulentissima rerum moderna tempestate, non aliter, nec commodius fieri potuit, subsidio Serenissimi Regis Poloniae plane sublato et emortuo: Nos Proceres et Ordines Magni Ducatus Lituaniae, protectioni Serenissimi Regis Sueciae, necessitatis telo adacti, sese certis conditionibus dederunt.

Lituanorum
puncta Sue-
cis oblata.

I. Vt arma vtrinque coniungantur, contra communem hostem, excepto Rege Regnoque Poloniae.

II. Bierze Munimentum et Castrum Sueciae Regis ex nunc restituet Vicario Radiuilus cum cautione.

III. Bonorum ecclesiasticorum, ac totius Reipublicae dispositio arbitraria penes Regem Sueciae sit, prout haecenus penes Diuos Reges Poloniae fuit, saluis per omnia iuribus et praerogatiuis Religionis Catholicae.

IV. Amissas Prouincias, Vrbes, Arces, earumque Prouentus recuperabit Rex Sueciae, illasque propriis restituet Dominis, ea belli occasione deiectis.

V. Libertas Religionis salua per omnia erit, similiter omnes dignitates, immunitates, priuilegia, libertates, consuetudines, cuiuscunque religionis, Episcoporum praeceminentiae, Senatorum subsellia, Iurisdictiones Ordinis Equestris, tum Abbatum, Praepositorum, Canonicorum, Parochorum, Monialium, Collegiorum, Monacharum, Religiosorum, Religiosarumque, auctoritas, bona, iura, Priuilegia, Foundationes, Obuentus, Personae, in integro manebunt.

VI. Magnus Ducatus Lituaniae, nullatenus Regno Sueciae incorporabitur, sed gens Suecorum genti Lituanae, fenatus fenatui, equites equitibus aequiualebunt.

VII. Libertas vocis in comitiis nemini denegabitur.

VIII. Se-

VIII. Serenissimus Rex Sueciae operam dabit, vt Moschorum exercitus, 1655
ex omnibus Lituaniae finibus secedat, et ab vltiori machinatione, penitus
abstineat.

IX. Tractatus si aliqui fuerint cum Regno Poloniae conclusi, ab illis Li-
tuania ne excludatur. Quodsi plura Poloni impetrauerint a Sua Maestate Sere-
nissimo Sueciae Rege, eadem gratia gaudeat Lituania, quae vltro et libere nunc
protectionem Magni Regis ambit.

X. Ad extremum disciplina militaris seruabitur.

Haec summa aureae libertatis Lituaniae, quam breui ferrea seruitus postea subse-
quuta est Suecorum. Mirabitur certe posteritas, quatuor sideribus Poloniae turpissimum
rebellionis scelus agitatum fuisse. Aequiori animo vtcunque ferrem, si plebei Duces,
assiduis, iniustis, seruilibusque operibus vel maxime attriti, aut si nobiles tenuioris fortu-
nae, magnanimi spiritus, Ducatum sceleri praebuissent, sed RADIVILVS, RADZIEI-
VIVS, GRVDZINIVS, OPPALINIVS, Palatini, proceresque regni. Ita Poloniam se-
quuta est Lituania, nec deinde toto regno, quidquam intactum armis fuit, plane quasi
annus hic feralis, ac vltimus videretur regno male sibi cohaerenti, ac in partes diuulso.
Sueciae admissa protectio Caesarem Moschouiae depellere Lituaniae finibus videbatur, sed
non ideo cessit ille, quamuis eius victoriarum cursum nonnihil impediuerit. Circa Bycho-
uiam tota eius belli moles fuit. Quippe quod vallo et propugnaculis militari arte exquisitissi-
me cinctum, ter mille Sapiehani defendebant fideles milites: adeo tota peruagata Lituania
pudor Moschos incendebat, triumphare fidele Bychouium, magnorum Sapieharum mu-
nimentum, quod ad extremum, post productam trium annorum per Cosacos obsidio-
nem, fames domuit, ac in deditionem redegit. Hinc de totius Lituaniae viribus, de ma-
la Radiuili fide, iudicent externi. Quid opus fuit alienam acceptare protectionem? qui
maior ipsa numerosiorque fuit protectione? Suecorum tum tria tantum, Lituatorum
triginta numerabantur millia, accessissent plura, si rusticis imperare non abhorruisset Radi-
uili elatus animus, assuetus alias Regi suo minari, supra quem et credidit se fore. Pessima
reuera subditi cum Domino comparatio, quae vbi Principi innotescit, ferenda non est.
Sane melius sibi tunc Polonus consulisset Rex, si in tempore turbulenta Radzieieui Radi-
uilique capita virgula decussisset iustitiae.

Bychouiam
post trium
annorum
obsidionem,
Cosaci Mo-
schique ca-
piunt.

Lituania vti Poloniam, ita Lituaniā excepit Masouia. Masouiam deinde secuta
est minor Polonia, cuius primarius Siradiensis Palatinus, Witenbergio tunc resistere non
valens, aut nolens, Sueciae Regis admittit protectionem. Conscripti deinde articuli in haec
genuina Verba:

Articuli Pactionum Conuentionis, inter Serenissimum Carolum Gustauum Regem
Sueciae, et Palatinatum Siradiensem, per mediationem Illustrissimi et Excellentis-
simi Hieronimi Radzieiewski, Regni Poloniae Procancellarii, Calissiae
conscripti et conclusi.

Siradiensis
Palatinus
Sueco dedi-
tur.

Postquam Illustrissimus Dominus Wittembergius campi Generalis
Marschalcus per literas suas ingressum Serenissimi et Potentissimi Sueciae Regis
in Poloniam intimauerit, nobisque proposuerit, Nos exemplo maioris Poloniae
Palatinatum, qui beneuolentiam Serenissimi Regis, ac contra communes Reipu-
blicae hostes protectionem experti sunt, ductu et persuasione Illustrissimi et Ex-
cellentissimi Domini HIERONIMI de Radzieiewski RADZIEIEWSKI, Regni
Poloniae Procancellarii, cum vniuersa nobilitate Palatinatus Siradiensis, seria ac
matura deliberatione praemissa, taliter cum Excellentissimo Domino Generali
Campi-Marschalco, sub ratificatione Sacrae Regiae Maestatis Sueciae conuenimus:

Inprimis conuentum ac conclusum est, ab hac die Palatinatum Siradien-
sem cum omnibus suis terris, ciuitatibus, ac bonis Regalibus, generaliter omni-
bus

1655 bus, sub protectione Serenissimi Regis Sueciae, Domini Nostri Clementissimi manere, cui fidem nec non obsequium tale, quale Regibus Poloniae hactenus praestabant, promittunt ac pollicentur omnes proceres cum vniuersa nobilitate dicti Palatinatus Siradiensis.

Regem Poloniae CASIMIRVM non amplius pro Rege Poloniae agnoscent, aut eius Cancellarios.

Regalia omnia bona disponenda, item ecclesiarum, prout hactenus Rex Poloniae habuit, tum thelonea, ac omnem prouentum ante hac extrahi solitum, Serenissimus Rex Sueciae habebit.

Securitati huius Palatinatus Siradiensis prospiciendo, ubicunque in bonis Regalibus, locum commodum pro fortificatione et praesidio Sacrae Regiae Maestatis Sueciae, seu eius Ministri iudicauerint, liberum erit munire et praesidio firmare.

Peditatum et praesidium Palatinatus Siradiae hoc instanti regimini ac imperio Sacrae Regiae Maestatis Sueciae deferunt.

Excellentissimus vero Dominus Wittembergius campi Generalis Marschallus, Sacrae Regiae Maestatis Sueciae nomine, fide publica Palatinatui Siradiensi cauit et asscurauit:

inprimis, ut vnusquisque, cuiuscunque status et conditionis, in sua religione tute ac secure permaneat, religionemque suam in suis ecclesiis exerceat.

Item vnusquisque in sua veteri, et priuilegiis tot Regum legibusque approbata maneat libertate.

Statiua nulla hyberna, tanto magis laesiones, direptiones, depraedationes, iniuriaeque in bonis terrestribus nobilium fient, imo si similia per militum licentiam fient, seuere in tales animaduertent Ministri Serenissimi Regis.

Iudicia ac omnes veteres iurisdictiones, ut vnicuique ius suum reddatur, sub nomine Sacrae Regiae Maestatis Sueciae, uti Protectoris exercebunt, tum etiam Dignitates Senatoriae, ac officia, a Regibus Poloniae conferri solita a Sacra Regia Maestate Sueciae, incolis Poloniae conferentur.

Si vero aliquis ex incolis huius Palatinatus Siradiensis eidem transactioni, tanquam bono publico, publicaeque tranquillitati contradixerit, vel factioni Casimirianae adhaeserit, eius bona haereditaria, dispensationi Sacrae Regiae Maestatis Sueciae Domini Nostri Clementissimi ac fisco illius cedent.

In cuius rei fidem ac testimonium, manu nostra subscripsimus. Actum Calissii, die 17 Augusti M. DC. LV.

His Siradienses articulis Sueciae Regis admiserunt Protectionem, etiam postquam audire violatam Polnaniae a Wittembergio publicam fidem, in publico Dei ministro suffraganeo eius loci: maluerunt tamen libertatis tunc, quam sanguinis et fortunarum iacturam pati, si aduersus conciuces maiores Polonos pugnare coacti fuissent.

Melius agnouit Borussia fraudulenta oscula Suedica, quibus, sub titulo protectionis, Dominarum affectabat maris Balthici, vna et Prussiae. Risit ergo fallacias luctae Religionis, quam restauraturum simulabat, et boni publici colores. Nam quid praeclarius Gedanensium responso? cum trahenti in partes Sueciae, Regio Residenti MARTINO KOCHIO, responsuros se, post sexennium demum promiserunt, ubi Suecorum induciae cum Polonis expirassent. Et certe fraudes latuisse, sub specie beneuolentiae, haud multo postprehenderunt. Classis enim Archithalasso VRANGELIO, viginti septem nauium, in ipso maris Vistulaeque confinio, ad portum appulerat Gedanensium, ast pauci milites. Is descensum minoribus cymbis prima quaque moliebatur die in Pucensem terram, sed fruentem ap- IACOBVS liquidem VEIHERIVS, Marieburgensis Palatinus, aduersum defendebat litus

Responsum
ciuitatis
Gedanensis
Sueciae Re-
gisMinistro.
Classis Sue-
dica ad por-
tum Geda-
nensem ap-
pellit 4.Sep.

littus, vir magni animi, virtute Christiana et bellica inter paucos. Enimvero maiori ter-
rore quam clade affligebant Veiharianos tormenta bellica, continuo et successue displosa,
a nauibus Suedicis, donec ventorum vi, et inuicta Herois constantia, contagiosis mor-
bis, Balthico ad extremum, Decembri mense, pellerentur mari.

Haerenti ad Pucense munimentum, quod nostrates PUCHWINCKELL nominant,
Suecorum thalassiarcha, Wrangelio, terrestres Suecorum copiae, a maiori venientes Po-
lonia, Fordanum, Bydgosciam, quam Germani BRAMBERG indignant Coiniciam, Sue-
cium, Neiburg, aliaque Regalis Borussiae occupant loca, magis procerum Polonorum in-
curia, quam virtute sua, doli et mille artium callidi artifices. Iamque in conspectu Tho-
runensium grassabatur Suecus, nullas non adhibens artes, quibus in partes suas traheret
urbem semper fidelem Regibus. Extat GUSTAVI OTTONIS STEMBOCK, Sueciae per
Masouiam Generalis, exarata ad Thorunenses epistola huiusmodi tenoris:

Nobiles, Spectabiles, et Consultissimi,

Non potest vos latere, quibus de causis mota sit Sacra Regia Maiestas ad
capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae Sua
Maiestas a dicto Rege iam iam sibi imminere vidit. Huic armorum Suedicorum
iustitiae, ita suffragata est Diuini Numinis bonitas, ut salua et incolumis, atque
sine villo impedimento, ante aliquod tempus Varsouiam peruenerit, veteremque
Poloniae Regum intrauerit Regiam. Cui accessit et hoc, quod Deus Optimus
Maximus ita benedixerit armis Serenissimi Regis nostri, ut factu suo, ductu meo
Masuros compresserit, qui nobis sese opposuerant, totaliterque in fugam pro-
fligauerit, atque praeter centenos aliquot caesos, vexilla, tormentaue eorum,
et vehicula omnia ceperit. Ita ergo constitutis Sacrae Regiae Maiestatis Do-
mini Mei Clementissimi rebus, cum vrbs Vestra, inter primas vetustissimas Euan-
gelicae Religionis in Borussia sit, amice Vos hisce commonendos esse duxi, ut
ad Clementiam, tutelam et protectionem Sacrae Regiae Maiestatis Domini Mei
Clementissimi propere confugiatis, certi, Sacram Regiam Maiestatem, et pro mu-
tuo Religionis vinculo, et pro innata sibi benignitate salutis et incolumitati Ve-
strae abunde consulturam. Si vero expectationi Sacrae Regiae Maiestatis defue-
ritis, et obstinata magis consilia, quam tuta et salutaria sequi volueritis, in culpa
ipsimet eritis, si quid aduersi et infesti Vobis, Urbique Vestrae a partibus Sa-
crae Regiae Maiestatis acciderit. Ego meliora de Vobis sperans, responsum
Vestrum fiduciae meae congruens praestolor. Atque hisce Vos Diuinae tutelae
amice commendo: Dabantur in castris ad Nouodwoi. die 21 Septembr.
Anno M. DC. LV.

Vester Beneuolus

GUSTAVVS OTTO STEMBOCK.

Thorunenses nec aspernantur, nec penitus acceptam habent, oblatam gratiam Stem-
bockii, remissoque dubio responso rem in suspenso habent, donec vltioribus successibus,
quid opus facto, fortuna ostenderet.

In his tunc motibus Regalis Borussia erat, nec Ducalis otia batur, audito Suecorum
classico. Arma igitur toto Ducatu iussu Electoris Brandenburgici colligebantur. Vocati
ad arma equites, conscripti pedites, accincti cuncti stabant milites. Ipse Elector FRIDE-
RICVS VILHELMVS Berlino ex Pomerania Regiomontum in Borussiam venit. Merebant
illi viginti millia conscripti, ex subditis in Borussia, exercitus. Bis quater secum adduxe-
rat, machinas praeterea murales, puluerem tormentarium, pilas, et si quid armorum est.
Intrantem ex Pomerania in Borussiam, primo VEIHERIVS in bonis suis, mox Oliuae
Abbas, eius loci ALEXANDER KESSOWSKI, tandem Gedanenses solenniter excipiunt.
Abeunti

Borussiae
dualis quis
sensus de
Suecorum
progressi-
bus?
Electoris
Brandebur-
gici in Prus-
siam ad-
uentus.

1655
Eiusdem
militares
apparatus.
Gedani so-
lenniter ex-
cipitur.

Abeunti noua munimenta, noua THAVMATVRGI ostendunt miracula, attonito Principe, et eius vrbs patrociniū vltro suscipiente. Egere gratias oblati patrociniū Gedanenses, seque lecti exercitus ad mare habere duodecim millia responderunt, habituros et plura, vbi opus fuerit; neque diffidere iustae Polonorum causae, quae procul dubio ad extremum triumphatura esset.

Abeuntem deinde Electorem eo honore, quo susceperunt, ad duas circiter ab vrbe deduxerunt leucas. Ibat tunc Elector albo sublimis equo, rubra illi exterior vestis, auro decorata, quae hospitem decebat. Antecedebant duodecim phalerati generosissimi equi, sequebantur quingenti corporis milites. Adequitabat Principis lateri IACOBVS VÆIHER Marieburgensis Palatinus, eoque modo susceptus et dimissus est Marchio Brandenburgicus, Sacri Romani imperii Archi-Camerarius, et Elector, in Prussia Dux.

LIBRI VI CAPVT II

SYNOPSIS

Comitia Borussiae Marieburgi. Comitiorum articuli. Prussiae descriptio, nomen, foecunditas, orbes, portus, militia. Auxelii Oxenstiernii consilium regi suggestum Sueciae. Refelluntur aduersariorum sophismata et argumenta contra Austriacos. Polonorum circa Poseniam tumultus. Comes Nassau traicitur. Literae Sueciae regis ad maiores Polonos. Edictum vniuersale Sueciae regis.

Comitia
Borussiae
Marieburgi.

Regis lega-
tus vice in-
stigator
regni
Ianski.

Vix discesserat Elector, cum Palatinus Culmensis, cuius (absentibus Varmienfi aut Culmensi episcopis) summa in Prussia auctoritas, statibus ordinibusque Borussiae, Mariaeburgi, conuentum indicit. Aderant Electoris legati, protectionem vniuersae offerentes Borussiae nomine Principis. Caeterum ob absentiam Thorunensium legatorum conuentus limitatus ad 15 Octobr. Maiori ergo numero quam ante consuebat ad dictum diem Nobilitas. Comparuit ipse status tunc, Ordinumque Borussiae Praeses, VENCESLAVS COMES de LESZNO, Varmienfis et Sambienfis Episcopus; tres Palatini, quinque Castellani, praeter legatos externorum, Brandenburgici et Masouiae nobilitatis. Aderat et Poloniae Regis Orator. Omnes diuersa proponebant, diuersa disputabant, diuersa sentiebant. Poloniae Regis legatus animabat Ordines ne deficerent a legitimo Rege suo, breui adfutura auxilia, si tantillam habuerint patientiam. Brandenburgicus vltro suam regali ac episcopali Borussiae offerebat protectionem, armorum praeterea mutuam proponebat coniunctionem. Mazouiae quoque proceres, per KRASINIVM NARZEMIVMque: hunc Wyfogrodiensem castellanum, illum palatinum et generalem Masouiae, socia contra Suecos poscebant arma.

Diu procerum Borussiae responsa pendebant in ambiguo, donec capta Cracouia vicini admonerentur periculi. Finit igitur congressus, ad mentem et vota Electoris, coniunctioque a proceribus acceptata, exceptis vrbium legatis, qui suspectum habebant Electoris pro Prussia nimium zelum. Coniunctio deinde ista animorum, armorum, et consiliorum in haec genuina concepta est verba:

Comitio-
rum Arti-
culi.

Notum sit omnibus ac singulis quorum interest. Inter Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum S. R. Imperii Archicamerarium, et Electorem etc. etc. tanquam Ducem Borussiae ab vna, tum Reuerendissimos, Illustrissimos, Illustres, Magnificos et Generosos Dominos Dominos status, senatorii et equestris Ordinis, terrarum regalis Borussiae in conuentu Marieburgensi congregatos, ab

ab altera parte, mutuam animorum et consiliorum coniunctionem, pro defendenda contra quoscunque impetus, et hostiles inuasiones in vtraque Borussia initam et prout sequitur conclusam esse. 1655

I. Sit haec coniunctio absque Regiae Maiestatis Poloniae praeiudicio.

II. Maneant omnibus ac singulis, tam publica quam priuata, tam ecclesiastica quam politica, tam generalia quam specialia iura salua et integra.

III. Nullum praeiudicium fiat religioni Romano-Catholicae, vel bonis ecclesiasticis, secundum leges Regni Poloniae.

IV. Ad nullius offensionem, sed solum ad vtriusque partis defensionem tendat, et ad promouendam tranquillitatem harum Prouinciarum directa sit.

V. Sancte et inuiolabiliter feruetur, ac custodiatur, et neutra pars absque alterius consensu ab ea decedat.

VI. Neutra pars, absque communi voluntate et consensu, pacem, inducias, neutralitatem, vel quodcunque aliud pactum ineat.

VII. Liceat Serenissimo Electori in Regia Borussia, vel huius castris suos habere consiliarios, et idem licitum quoque sit coniunctis reliquis in Serenissimi Electoris castris.

VIII. Habeat Serenissimus Elector militiae coniunctionis huius, et omnium, quae ad eam spectant, vel spectare possunt, supremum directorium.

IX. Sistent Status et Ordines regalis Borussiae ad hanc coniunctionem quatuor millia militum stipendiariorum, et conscriptorum, et praeterea Serenissimi Electoris milites praesidiarios, in singulis Borussiae ciuitatibus arcibus et fortalitiis, in sequentibus articulis comprehensis, degentes, alent et sustentabunt; ita tamen, vt inter quatuor millia regalis Borussiae militum ii connumerentur, quos regalis Borussiae Status in praesidiis collocarunt.

X. Simul ac coniunctio haec conclusa, et capita superius posita, et infra ponenda, ab vtraque parte probata fuerint, mittatur ad Regiam Maiestatem Poloniae, vt Regia eius Maiestas de hac conuentione et coniunctione certior reddatur, et consilium eius Maiestatis petatur et consensus.

XI. Eodem modo mittatur ad Regiam Maiestatem Suecicam, et eidem Regiae Maiestati exponatur, quod conuentio et coniunctio haec conclusa sit, et a Regia eius Maiestate decenti modo contendatur, vt copias suas a finibus harum terrarum abducere, loca occupata reddere, et pacem sincere colere velit. Coniunctos paratos esse omnia conferre, quae modo vnquam ad stabiliendam et reducendam pacem generalem, et fidem facere possint, absque tamen Regiae Maiestatis et Coronae Poloniae praeiudicio.

XII. Quodsi vero Regia eius Maiestas hisce postulatis et petitis locum dare, et sinceram pacem cum hisce terris colere recuset, vtraque pars omni fide, ope, auxilio, et viribus, prout conuentum, sibi inuicem adfistat.

XIII. Interim, vsque dum, quid Regia Maiestas Suecica hac in parte decreuerit facere, constet, ad Generales Suecicos communi nomine scribi et illi moneri debent, vt ab omnibus inuasionibus, direptionibus, locorum occupationibus desistant. Sin autem nolint, et non expectata Regia resolutione, conatibus suis inhaerere, et vltius progredi tentent, vi vltius progredi prohibeantur, et quouis modo progressus eorum sistantur, quocunque tandem locorum, siue in Ducali, siue in Regia Borussia, irruptio facta fuerit, idque coniunctis fiat viribus, vt tamen coniuncta vis ei hostili expeditioni opponatur, quae magis nociua et cum periculo coniuncta deprehenderetur.

1655

XIV. Si exorto bello, et durante eo, loca quaedam a Serenissimo Electore et eius exercitu in Regia Borussia occupata fuerint, ea, postquam bellum, vel pace, vel transactione, vel alio quocunque modo sopitum fuerit, coniunctis tanquam veris Dominis restituantur.

XV. Neutrius partis exercitus coniunctis damna inferat, vel rapinas, latrocinia, aut furta exercent, et si tale quid factum fuerit, in auctores seuerè animaduertatur.

XVI. Quoties visum fuerit, coniunctio exercituum fiat, ita tamen, ut hoc et omni alio casu Serenissimo Electori supremum maneat directorium. Super Pospolite Ruszenie ⁶⁸⁾ vero is iurisdictionem habeat, cui ea ex conuentione, inter Illustrissimos Dominos Palatinos desuper habita, obueniet.

XVII. In utroque exercitu omnia ordine gerantur, et id serio operam dare debent Generales et Officiales, ut et exercitus et subditi simul conseruentur, siue intra siue extra bellum geratur.

XVIII. Bellum quantum fieri potest, ut et Statua et Quartiria extra fines coniunctorum et geratur et habeantur. Quodsi tamen necessitas aliquando requirat, ut vel propter nimium frigus, vel aliam aeris iniuriam, exercitus in campis stare nequeat, et ita intra fines Borussiae regalis quartiria ordinanda sint, fiat id a Serenissimo Electore, communicato, cum illustrissimo Domino Generali regalis Borussiae, ut et Commissariis eiusdem regalis Borussiae, consilio, et postea ad requisitionem Serenissimi, illustrissimus Dominus Generalis assignabit ea, prout ratio et status belli desiderauit.

XIX. Mariaeburgensi tam in ciuitate, quam in arce iam commoranti, et quingentis militibus constanti Regio Polonico praesidio, suum Serenissimus Elector totidem capitibus constans iunget. Quodsi tamen vrgens ratio, vel necessitas belli desiderauerit, liberum erit Serenissimo Electori praesidium hoc pro libitu augere, collato tamen prius cum iis consilio, quibus a Regia Maestate commissa et urbs et arx est; nimirum cum illustrissimo Domino Palatino Mariaeburgensi, et illustrissimo Domino SIGISMUNDO libero Barone de GULDENSTERN, cui uti hactenus, ita et in posterum, salua et integra maneat oeconomia, cum iurisdictione ad eam spectante. Idem quoque sit supremus praefectus ciuitatis et arcis, asseruetque secum portarum clauēs, et tesseram militarem praefecto electorali, caeteris inferioribus Officialibus, ab ipso distribuendam dicitur. Quod si vero Dominus Guldensternius peregre abeat, clauēs Serenissimi Electoris praefecto interim tradet.

XX. Im-

68) *Pospolite Ruszenie* significat in Polonorum lingua *generalem morum*, seu expeditionem militarem totius nobilitatis, quae propriis sumtibus vi constitutionum regni militare tenetur. Haec autem nobilium ad defendendam patriam expeditio generalis sine consensu eorum in comitiis prouincialibus a Rege institui non potest, nisi in summo reipublicae periculo, vi constitut. a 1517, neque haec expeditio generalis nobilium prius, quam ipse hostis foedus violauerit, decernitur, per legem constit. a. 1515. Cautum etiam lege a. 1573, ne exercitus huius expeditionis generalis ultra regni fines educi a rege, vel precibus vel solutione possit. Euocantur autem ad hanc bellicam expeditionem generalem omnes nobiles possessione gaudentes, tam priuati quam in dignitatibus constituti. Excipiuntur cancellarii, ministri aulae reginae, mi-

nistri aulae archiepiscopalis, legati ad exteras gentes missi, capitanei sic dicti limitanei, vel eorum vices gerentes, tribuni arcium et burggrauii Cracouienses etc. viduae vero, orphani, minorennes, senes, aegroti per necessarios vel alios nobiles militant. Tam magnus consilari potest ex nobilibus in Polonia exercitus, ut ducentum millia superet, qui etiam esset formidabilis, si ordo accederet. Cum autem maxima nobilium pars armis non sit assueta, bellicae incommoda diu ferre haud possit, neque disciplinae locus sit militari seuerae, eiusmodi exercitum, licet copiosissimum, Poloniae hostes minime omnium reformidant. Polonos caeterum bonos esse milites, si disciplina militari extranea fuerint instituti, numerus eorum, qui sub Borussiae Regis signis militant, satis magnus, abunde testatur.

XX. Imponit quoque Serenissimus Elector praesidium suum sequentibus locis, ut quadringentos peditum et centum equitum Dirschouiae, vnam compagiam Tragunerorum⁶⁹⁾, et vnam compagiam equitum Leoburgo: Trecentos Strasburgo: Centum equites et centum pedites Graudentio. Quae tamen praesidia, si necesse fuerit, Serenissimus augere poterit, ut tamen cessante periculo praesidium ad pristinum numerum reducat.

XXI. Mariaeburgo, eius arci, et omnibus modo enumeratis et nominatis locis et ciuitatibus, Status regalis Borussiae, de necessariis, annonae, et rebus, tam ad maiora, quam ad minora pertinentibus, quantocius prospicient.

XXII. Praesidia haec alent et sustentabunt, Status et Ordines regalis Borussiae, atque ita Serenissimo Electori, singulis mensibus, pro vnoquoque praesidiario milite, connumeratis etiam officialibus, a Statibus regalis Borussiae soluantur duodecim floreni Polonici vel quatuor imperiales, vna cum Salgamo vulgo *Seruis*, pro more apud militem Polonicum recepto. Quod si etiam Status non possint integram summam numerata pecunia soluere, licitum eis sit partem commeatus suppeditare, quae pro rata detrahatur a pecunia numeranda, ita tamen, ut aequo et corrente pretio militibus addicatur supradictus commeatus, et prout in foro eius ciuitatis, in qua praesidium collocatum est, venditur.

XXIII. Dragani aequale cum Muskietiriis accipiant stipendium, et praeterea equis eorum consuetum et necessarium detur pabulum.

XXIV. Equiti singulis mensibus soluantur viginti duo floreni Borussiae, vel septem imperiales, et octo grossi boni, ita tamen, ut et hi, si parata semper non adsit pecunia, partem commeatus loco pecuniae, secundum articulum XXII accipere obstricti sint.

XXV. Quod si etiam loca in articulis XIX et XX enumerata, magis et melius adhuc munienda Serenissimo Electori visum fuerit, Status regiae Borussiae vi huius coniunctionis obstricti sint, tot subministrare subditos, quot ad opus perficiendum sufficiant. Ad idem teneantur, si Serenissimus e re communi existimauerit ad Vistulam, vel alibi locorum extrui fortalitia. Liberum tamen erit ad requisitionem Serenissimi Illustrissimo Domino Generali regalis Borussiae ex quibuscunque regalis Borussiae locis voluerit, mittere, qui operi manum admoveant, et ad finem et perfectionem suam perducant.

XXVI. Omnes superius specificatae ciuitates, arces et fortalitia a Serenissimo Electore, contra hostes vtriusque Borussiae conseruentur et defendantur. Transacto vero bello reddantur, et absque vlla praetensione restituantur, ut et nouiter extructa fortalitia, vel destruantur, vel Dominis restituantur.

XXVII. Miles ex stipendio vbique viuat.

XXVIII. Si ad hanc coniunctionem accedere plures velint, tam ex regionibus regni Poloniae, quam aliis, accedant et recipiantur, imo et inuitentur.

XXIX. Contributiones nullae nouae, irrequisita Nobilitate, instituantur, vel requirantur.

A a a 2

XXX. Ci-

69) *Compagnia Tragunerorum*, ut et *Dragani cum Muskietiriis* n. XXIII, sunt sosculi Latinitatis vulgaris Polonae, quos in tabulis publicis obelo notare, vel corrigere, nefas esse duxi, alioquin dixissem Latine: *centuria equitum desultoriorum*, et equites levis armaturae cum peditibus, vel peditaru. Haec tamen intelligi possunt. Quid autem sit: *vicinus nobilis in spatione Kopcorum ad defendendam parietatem citari debet*, nemo Latinorum capiet, Polonae linguae ex-

pers. Significat autem: *vicinus nobilis in con- gestione acerui ad determinandos limites praesens sit ad tuendos suos fines*. Sed in distribuenda iustitia Latinitatem non curamus. Caeterum florentibus magis magisque sub felicissimo indulgentissimi patriae patris AVGVSTI III impe- rio, in Polonia scientis, indigenae etiam na- tium illum sermonis Latini leporem assequun- tur.

1655

XXX. Ciuitates maiores, an accedere huic coniunctioni velint, intra 20 dierum spatium se declarent.

XXXI. Omnes legationes et missiones, communi vtriusque partis sumtu expediantur, ita tamen, vt Status regalis Borussiae, qui nunc contraxerunt, pro tertia sui parte teneantur.

XXXII. Praefectus praesidii, iudicium militare, ex vtriusque partis praesidii officialibus constituat, et eius erit director. Quodsi delictum capitale fuerit, executio per illum instituat, sub cuius praefectura delinquens stat, eamque a praefecto iussus neutiquam differre debet. Leuiores vero suorum commissa vel delicta quilibet praefectus coerceat.

XXXIII. Nemo intra ciuitates, vel arces recipiatur vel intromittatur, cuius nomen prius ad praefectum praesidii non fuerit delatum.

XXXIV. Damna seu depraedationes, per Serenissimi Electoris militem antehac factas, si a commissariis vtrique constitutis, pro liquidis et veris agnitae fuerint, depraedator restituat, et si in aere non habet, aliter luat.

XXXV. Statim a die conclusae huius coniunctionis Status regiae Borussiae copias suas, exceptis iis, quae in praesidiis sunt, in vnum contrahant; et Illustrissimi Domini Palatini vniuersalia edant, et vti vocatur Pospolite Ruszenie conuocent.

XXXVI. Vterque clerus tam Braunsbergensis, quam Culmenfis, Monasteria, collegia patrum Societatis Iesu, scholae seu Gymnasia, facta tectaue sint, religionis Romano-catholicae liberum exercitium, et nullum publicum alterius a Romano-catholica diffidentis.

XXXVII. Illustrissimi et Reuerentissimi Episcopi Varmienfis et Culmenfis, vna cum Venerabilibus Capitulis, totisque episcopatibus pactis hisce et coniunctioni includantur, saluis iuribus et priuilegiis, et immunitatibus episcopatuum.

XXXVIII. Praesidium Braunsbergae Serenissimi habeat praefectum Romano-catholicae religionis, si in exercitu Serenissimi aliquis inueniatur, cui concedi locus possit.

XXXIX. Domus episcopalis Braunsbergae sita, ab omni militis praesidiarii, officialium et praefecti praesidii hospitatione et habitatione immunis sit, in cuius vsu et possessione pacifica, Illustrissimus et Reuerentissimus episcopus, siue eius officiales, absque vilo praeiudicio et impedimento quouis maneant.

XL. Ratione augmenti in praesidiis faciendi, promiserunt Status et Ordines regalis Borussiae, praeter duo millia conuenta, adhuc alere, et sustentare trecentos, si necesse fuerit.

XLI. Quodsi Serenissimus Elector in castris praesens non sit, Serenitatis eius Generalis, habeat potestatem et facultatem electorali exercitui imperandi, et omnia ordinandi, quae ad militiam hanc pertinent. Polonicae vero copiae maneant gubernandae Illustrissimo Domino palatino Mariaeburgensi. Tesseram militarem quod spectat, inter Illustrissimum Dominum palatinum, et Dominum Generalem, modo nominatos, ex aequo et amice conueniat.

XLII. Promiserunt praeterea Status et Ordines regalis Borussiae, se statim et actutum facturos, vt pons super Vistulam sternatur, atque ita transitus et reditus, vtrique parti liber et facilis sit et maneat. Locus, vbi poni pons debeat, habito desuper inter vtramque partem consilio, assignabitur. In maiorem, rei sic et non aliter gestae, fidem, duo exemplaria eiusdem tenoris confecta, et inuicem extradita sunt. Actum est Rinskii die 12 Nouemb. MDC LV.

Nos Senatorii et equestris ordinis regalis Borussiae Status, unanimi consensu praesentibus promittimus: Nos operam sedulo duros, et pro posse Nostro promouros,

tuos, ut Serenitati Electorali pro meritis in prouinciam hanc et rempublicam collatis, condignum redhostimentum a Sacra Regia Maestate et Republica Polona concedatur. Actum ut supra. 1655

Serenissimus Elector praesentibus cauet, quod Sua Serenitas erga regalem Prussiam ratione huius suprapositi promissi, nihil velit praetendere; sed quod tantum Illustrissimi status, ad sedulam operam et promotionem, quantum possunt, sint obstricti. Actum ut supra.

Interim dum Marieburgi consulitur, Suecorum exercitus Prussiam ingressus, eandem occupat, Electore haud prohibente, imo Thorunensibus, ob non acceptatam armorum societatem, infensissimo, ac palam hoste. Ita dum Romani deliberant de suppetiis Sagunto ferendis, vrbs capitur: dum Prussia aliena circumspicit praesidia, amittitur.

Sed mihi de Prussia toties mentionem facienti, operae pretium videtur, aliquid Prussiae de eiusdem origine, opulentia, viribus, militia, et populorum genio dicere; rem haud scriptio Germaniae inutilem, quae illi cedat, in augmentum gloriae et potentiae.

Prussia, olim Vlmigauia, hodie apud externos Borussia appellata, portio Europae Nomen. perexigua, caeterum toto Septentrione pulcherrima plaga est. Nihil vberius foecundiusque solo, quod bis floribus vernat, praesertim in depressiori situ, quem maiores WERDER, Foecundia, dixere. Nihil commodius mari. Hinc illi nobiles portus vrbesque ad mare Balthicum siue Germanicum potentissimae. Puckum, Brunsberga, Pillauia, Memelium, Regio. Vrbes et si-
montum, Elbinga, et ipsum caput vrbiū GEDANVM siue Dantiscum, hodie inter tres tus.
maximas, Amsterdamum, Venetias, et Vlysiponam numerata. Porro omnis Prussiae regio in ducatus duodecim diuisa est, scilicet, Sudauensem, Sambiensem, Natangiensem, Nadrouiensem, Slauoniensem, Bartoniensem, regionem Galindiae, Varmiensem, Hogkerlandiam, Culmensē, Pomesaniensem et Michalouiensem. Vrbes in ea, siue moenibus clausae, siue clausis magnitudine pares, nonaginta duae, arces septuaginta septem, pagi maiores vltra, quinque millia numerantur. Militum quoque numerum cuius regno parem, aut su- Militia,
periolem, tempore belli educere, peditum triginta, equitum viginti millia, in plano est.

Vidimus per aetatem nostram, ipso hoc tempore, quo scribimus, conscripta in ducale Prussia, ab Electore viginti millia hominum, illorum tantum, qui gleba terrae ante a dominis donati, militari seruitio sese obstrinxerant, sine conducto milite, sine nobilitatis motu. In regali vix sex comparuisse millia, sub diuersis signis, non inficior, sed hoc Polonorum stetit negligentia, qui pulsus aut emunctis colonis, praedia mallebant et pecora, quam milites militantes. Tres iunctae in vnum ciuitates, Thorunium, Elbinga et Gedanium, octo conduxerant millia. His accessit Varmienensis episcopatus, in quo tria militum numerabantur millia, vna cum nobilitate eius prouinciae. Ita non facile quis contemnat Prussiae populos, eorumque vires.

Miror certe ego augustissimae domus Austriacae ministros, parum hucusque curasse Prussiam, Germaniae certe portionem nobilissimam, ac Germano imperio debitam semper 79). Mens Suecis fuit, cancellariiue consilium, quod moriens inter arcana imperii referre volebat et retulit, Prussiam occupandi. Hinc Europae dominationem, Romanumque imperium transmarino promittebat imperatori, si Prussia potiretur. Nec vana promissio. Auxelii ab Oxenstiern consilium
Aduertit quippe ille callidus Balthici maris speculator, e nemore Borussiae nauigari in Indias. Vidit in vna depressioris terrae glebula, plus praegnantium aristarum, spicarum. Regi Sueciae suggestum.
que producere terram, quam in tota montosa, sterili et effoeta Suecia. Plures generosos equos, alere Borussum rusticum, quam magnatem Suecum. Res namque in confesso est, vnum

79) Quandoque bonus dormitat Homerus. Prussia nunquam fuit Germaniae portio, neque Germano imperio debita. Abrogato enim crucigeris iusta ex causa imperio Pruthenis libertas restituta est, qui deinde vi pacti deditionis Poloniae regibus se submiserunt. Recte ergo dicit cele-

berimus GODOFR. LENGNIER in norma regiminis, quae Prussiae ex praescripto iurium competit p. 4. Nec Germanorum caesari in aliquod competebat, cuius nullum ante secessionem extiterat vestigium, quod alio tempore et loco monui.

1655 vnum rusticum Borussum quinquaginta quandoque centenos numerare equos ⁷¹). Nec pecunia deest Prussiae, quam Indorum Ganges Hollandico Oceano, et hic Balthico seu Borussico transmittit freto. Hinc Auxeliuſ inter alia dominationis arcana seposuerat Borussiam, vt fame vrgeret Europam, quisquis Suecorum Regum eam prouinciam, claultraque terrae ac maris, quamuis leui praesidio, aduersum ingentes exercitus insedisset. Hinc vitricia per Balthicum, inde per Oceanum circumferre posse GUSTAVVM docuit arma. Nec nauticae artis experti sunt populi, consentitque illorum ingenium cum aquis quibus innatant. Terra vbique frugum ferax, Campaniaeque aemula, nisi quod asperius coelum, vites deneger incolis, qui Germani sunt, nec Germanum aspernantur imperium, Germanice loquentes. Quanquam quod Polono hucusque subit imperio Prussia, pietas potius Austriacorum sanguinisque nexus cum Regibus Poloniae, quam iustitia fuit ⁷²). Hinc ex-teri discant, Austriacis infensi, et hostes, quid potuerit Germanus in hanc diem caesar? et facere noluerit? quae eius cum vicinis principibus amicitia? quam sacrosancta foedera?

Refelluntur
aduersario-
rum sophis-
mata et ar-
gumenta
contra Au-
striacos.

Rideo ego GRAMONDI Galli, KOBIERZICII, PIASECII aliorumque Polono-
rum, magnique illius IOANNIS ZAMOISCHII, nescio quae de Austriacis somnia, ac te-
merata iudicia, quasi mens illis non alia esset, praeter Europae dominationi, totique ve-
teri et nouo inhiare mundo. Hinc illae de Austriacis apud GRAMONDVM vanae quae-
relae, quod Cardinalem CLESIVM vincula, quae meruerat, subire coegerint, quod re-
bellem FRIDERICVM Electorem, primo Bohemiae regno, mox palatinatu Rheni proscri-
pserint: Quod archiepiscopum Treuirensis, sub protectione Regis christianissimi manen-
tem, nouorum amantem, captiuauerint: quod Treuiros interceperint, aut potius propria
recuperauerint, caeso ad internecionem milite Gallo. Quod Rupellae Hispanus Rex subue-
nire voluerit per Fridericum Toletanum. Quasi vero longe maiora non fecerit Galliae Rex,
vnde iram mereretur Austriacorum, et aeternum totius Germaniae odium. Bellum Bo-
hemicum, Austriacum, Lusaticum, Morauium, Silesiacum, palatinatus Transylvanicum,
Mansfeldicum, Danicum, Brunsvicense, iterumque Transylvanicum, Mansfeldi-
cum, secundum Austriacum, tertium Transylvanicum, Magdeburgense, Hollandicum,
Italicum, iterumque Magdeburgicum, cum quarto Transylvanico, confoederatio Lipsien-
sis, Gustauique molimina, fulmina, tonitrua, grandines, et omne mauortis tempestatis
genus, Galli Regis fuerunt instinctu, stipendiis, opera. Clauser ipse scenam vltimo Gal-
lico, et haeretico bello. Nec hic finis malorum. Initum saepius Turcas inter et Regem
christianissimum foedus, continuata cum haereticis in hanc diem amicitiae vincula, odio in
Augustam domum Austriacorum, adeo centum et amplius annis, toto coniurato orbe pe-
titur haec coeli domus, nec expugnatur, quia aeterna est. Caeterorum odia, calamique
licentiam, vt minorum volucrum, iouis minister contemnit volatus, quanquam hostes Au-
striacis non sunt, nisi haeretici eorumque fautores.

Redeo in Prussiam, vnde parum deflexeram in Austriam. Rebus in hunc modum,
vt superius innui, Mariaeburgi cum Electore compositis, felicior caeteris regni Poloniae
prouinciis videbatur Borussia, sitam fidelem inuenisset socium, quam vstrum inuenerat
patronum, vt infra memorabimus.

Polonorum
circa Posna-
niam tumul-
tus.

Haerenti ad Cracouiam Sueciae Regi, maiorem Poloniam seditio incessit. Noua
quippe pax displicuit Polonis, genti haud assuetae freno seruitutis. Hinc generosae illo-
rum ceruices, ab imposito nuper passim resiliabant iugo. Caesa ad internecionem Koscia-
nensi in arce Suecorum praesidia, quasi de industria prospera aduersis radiarentur, sed omnium
luctuosius tunc accidit fatum FRIDERICI comitis NASOVII, qui, dum hospes Koscianen-
sem

71) Sed non omnis rusticus Borussus tam grandem facit pecuariam; iique tantum, qui loca depref-
siora maxime fertilia (die Werder) incolunt,
Thorunio Gedanum versus. Nostis temporibus
forte nullus inuenitur rusticus, qui centum
aleret equos, non pauci autem quinquaginta et
plures possident, ii nempe, qui equarias res
(Stutereyen) habent.

72) Aperte haec verba Augustissimae Austriacae

domui, sub cuius inuictissimo scuto, non Ger-
mani solum, sed omnes Christiani proteſti vi-
uunt, adulantur, quae autem huiusmodi homi-
num umbraticorum assentationes generose huc-
usque contempsit. Prima veri historiarum scri-
ptoris virtus est, neque amicis neque inimicis
adulari, vel maledicere, et vbi nullo modo
veritatem scribere licet, melius certe est tacere,
quam assentari.

sem amicam arcem securus ingredi tentat, quo per Posnaniensis aeris intemperiem seces-
ferat, forte fortuna a Babimossensi gubernatore agnitus, iussuque ponere arma, et se vin-
ctum tradere, dum inscius instructae tragoediae comes vlcisci iniuriam cogitat, bina letha-
li traiectus glande in ipso arcis aditu occumbit. Audito Suecus maioris Poloniae tumultu,
cognatique morte, illico quatuor legiones eo ire imperat, addito militi seueriori mandato,
vt iam non amplius quasi alienam, sed quia amiserat, quasi raptam, iure belli repeterent,
nec parcerent ferro in rebelles et contumaces, diruerent moenia, excitarent noua muni-
menta, diuiderent agros, pueros iuxta ac senes, infantes ac mulieres, trucidarent, abige-
rent latrocinia, compescerent furentes sacrificulos, excuterent infestos turbantium cucul-
los, efferrumque genus Polonorum fodere terram cogerent. Haec dicta ad terrorem
quis ignorat, vt, qui resistebant, talia nuntiarent caeteris. Addidit ad palatinatum pro-
ceres literas mitiores, huiusmodi tenoris:

1655
Comes Nat-
sau traici-
tur.

Nos Carolus Gustauus, Dei Gratia, Suecorum, Gothorum, Vandalorum-
que Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae,
Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Ruggiae, Do-
minus Ingriae et Wismariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iu-
liaci, Cliuia et Montium Dux etc.

Litterae Sue-
ciae Regis ad
Maiores Po-
lonos.

*Illustrissimis, Reuerendis, Magnificis et Generosis Senatoribus, Dignitariis,
officialibus, totique equestri ordini, Posnaniensis et Calissiensis Palatinatum sin-
cere et fideliter Nobis dilectis, Gratiam Nostram Regiam.*

Non dubito in viridi memoria et obseruantia Clementiam Nostram Vobis
haerere, quam circa primum in Poloniam exercitus nostri ingressum per illustris-
simum comitem a Wittemberg Campi Mareschalcum, et Ducem exercitus No-
stri declarauimus, dum Vos bonaque Vestra sub patrociniū Regium, regi-
men, tutelamque Nostram susceperimus, conditionesque initas ad instantiam
primariorum Senatorum eorundem Palatinatum benigne confirmauerimus. Spe-
rabamus itaque neminem reperturum in iis Palatinatibus, qui clementiam No-
stram, qua ab extrema Vos vindicauimus ruina, debita gratitudine et subiectione
non agnosceret et reciperet. Verum cum intellexissemus multos, ex equestri
imo et senatorio ordine reperiri in palatinatibus Vestris, qui spreta et contem-
ta gratia Nostra, pactis sese opponunt, nec iisdem submittere se volunt, vnde
etiam poenarum in eisdem pactis contentarum sese reos demonstrant. Ne ita-
que innocens cum nocente puniatur, et notitiam fidelium et refragorum habere
possimus, Vobis omnibus praenominatis, Senatoribus, dignitariis, officialibus,
et equestri ordinis hominibus innotescimus, idque a Vobis clementer postula-
mus, vt omnibus quibuscunque placebit, sub patrociniū Nostro manere, pa-
ctaue Vscensia firmiter obseruare, nomina sua ad acta Castrensia Posnaniensia,
Calissiensia et Wscouiensia, ac declarationes fidelitatis suae erga Nos inscribi et
inferi, intra decursum trium septimanarum faciant, recognitionesque eo nomine
ab officio Castrensi vel commissario Nostro recipiant, qui, quod praestabunt
fideliter et sincere, a Nobis omnem gratiam, clementiam, protectionem et de-
fensionem, iuxta praedicta pacta Vscensia expectabunt, et ne illa a militibus
Nostris iniuria afficiantur, procurabimus. Qui vero secus fecerint, gratiam
nostram contemserint, et articulis Vscensibus se opposuerint, pro hostibus no-
stris eos declaramus, iuxtaque articulos praedictos bona illorum fisco nostro ap-
plicabimus. Quod vt vnicuique innotescat, per ministerialem regni id ciuita-
tibus maioribus publicari, actisque siue castrensibus, siue ciuilibus, literas hasce

1655 Nostras inferi mandauimus. Datum in ciuitate Casimiriensi penes Cra-
couiam, Die 28 Septembr. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.



*Quod haecce cum ipso originali regio verbotenus concordent Sacrae Regiae
Maiestatis Sueciae: Ego per maiorem Poloniam, constitutus militiae commissarius, et
inspector primarius, vigore subscriptionis propriae, et sigilli appositionis confiteor ac
confirmo. Datum Posnaniae, Die 13 Octobr. M. DC. LV.*

A. Weesemu mpp.



Eodem quoque tempore Masouitae inermes, armatos validosque Suecos per Ma-
souiam territabant, quasi aliquis fuisset, qui Masouia Suecos tunc pellere potuisset, vna
et Radzieuuium. Sed vanae sine viribus et potentia minae. Callidam gentem, viribus-
que promptissimam, potissimum Ciechanouiensium, vnicum huiusmodi Sueciae Regis edi-
ctum sedauit et compescuit.

Vniuersale Edictum.

Edictum
vniuersale
Sueciae Re-
gis.

Nos Carolus Gustauus, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalo-
rumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Carnielae, Bremae,
Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Princeps Rugiae, et
Vismariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iulii, Cliuiae et Mon-
tium Dux etc. etc. Senatoribus, Dignitariis, et vniuersae Nobilitati Terrae
Ciechanouiensis, in Palatinatu Masouiensi, Gratiam et Fauorem nostrum sin-
gularem.

Non potest Vos latere, quam grauib. causis moti sumus, ad capienda
aduersus Regem Poloniae arma, praeuertendaque ea mala, quae Nobis regnoque
Nostro, a dicto Rege iamiam imminere videbamus. Huic armorum nostrorum
iustitiae, ita suffragata est Diuini Numinis bonitas, vt sine impedimento non mo-
do nostrae potestatis, coeperimus urbem sedemque Regiam, Varfauiam, sed
etiam felici progressu magnam partem Poloniae victrici nostra manu peruagati
sumus. Spe certa freti, Deum Optimum Maximum consilia actionesque No-
stras fore prospero euentu beaturum. Quamuis vero arma nostra vltius pro-
ferre possemus, atque eo, quo datum est, modo, victoria vti, aduersus eos,
qui partibus nostris sese non adiunxerunt, tamen cum ea sit indolis nostra, vt
clementiam et benignitatem Nostram potius, quam iram et indignationem testa-
tam facere velimus. Proinde Vos hisce clementer, serioque inuitamus, vt vi-
so lectoque hoc diplomate, propere ad protectionem, tutelam, et patrocinium
Nostrum confugiatis, et omni cum Rege Poloniae commercio renuncie-
tis, intraque diem vigesimam veteri stylo (proxime instantis mensis Octobris)
Varfauiam, vel ipsi veniatis, vel deputatos Vestros sufficientibus mandatis in-
structos, mittatis. Quod si feceritis, promittimus libertatem religionis conser-
uatam iri immutabiliter. Deinde milites nostros, ab omni procerum et nobi-
lium, ciuitatum et subditorum, violenta inuasionem, depredationem, ac direptionem
inhibebimus, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum
feri

fieri poterit, tuto et secure praestabimus: ac postremo eorum desideriorum, quae statum, dignitatem, et iura Vestra concernunt, dignam rationem habebimus. Si vero hanc gratiam, et benignitatem Nostram aspernati fueritis, nec Vos a Rege Poloniae separaueritis, neque quiete vixeritis, Vos pro hostibus habituri, et possessiones, bonaque Vestra, fisco Nostro subiecturi sumus. Quibus Vos Deo clementer commendamus. Dabantur Casimiriae ad Cracouiam die 30 Septembris M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS

Sueciae Rex.

LIBRI VI. CAPVT III

SYNOPSIS

Cracouiensis obsidio. Puncta deditiois. Rex Sueciae declarationem suam palatinarum deputatis transmittit. Literae Sueciae Regis ad Regem Polonum. Miles Polonus sacramentum dicit Sueciae Regi. Moschi Potocium profligant. Cosaci Leopolim obsident. Chmielnicii cum Grodecio colloquium. Grodecii responsa. Chmielnicii resolutio et conclusio. Soluitur obsidio Leopoliensis. Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciscitur. Pacis conditiones Tartarum et Cosacum inter.

Ita Masouitae ad praeconis vocem ferociam deposuere. Maiorum autem Polonorum motum, primo virga et licitor, mox praesidia ad custodias disposita, castellaque amplius viginti domuerunt. Ea denique tunc in Polonia pax erat, ut mutati homines, alia terra, coelum ipsum aliud videretur. Accedentes ad conuenticula nobiles, deposito ad portas acinae, Sueci Regis audiebant iussa, ea modestia, ut discipulos docentem magistrum auscultare diceres. Dignus vel ideo Radzieuius lauro visus ab omnibus exteris, qui per Suecica arma Poloniam cicurauerit effrenam licentiam, legibusque parere docuerat effera gentem, et hucusque indomitam. Terra ipsa alias sterilis, tunc iussis obtemperabat Suecorum; coelum denique ipsum Septentrionalis aeris compescuerat saeuitiam, dum mollius solito videbatur, vergente in hyemem anno. Et haec adhuc ante captam Cracouiam. Maiora longe euenere, post actos de Cracouia triumphos, quae ad extremum post tot, tantisque labores Suecorum cessit fortunae in hunc modum.

Profugo, ut superius innui, Polono Rege, primo Tarnouiam, mox Sandeciam, tandem per Czorsztynii, Zyueciique montium iuga errante, et iam vltima regni sui tenente, Suecorum Rex, Caesaris, Alexandri, aliorumque felicitate ac celeritate usus, Cracouiam obsederat. Est autem Cracouia regia Poloniae, totiusque regni gaza ad Vauel montem, immani holophago quondam celebrem, situata, et a CRACO conditore, Poloniae principe, Cracouia appellata. Nobilissima totius Sarmatiae, et celeberrima vrbs, regni metropolis, Regumque domicilium. Solum habet, qua viridanti arborum planitie, qua agrorum, hortorumque cultura, qua Vistulae Rudauaeque commoditatibus, non modo amoenissimum ac peropportunum, sed frumentis etiam ac frugibus, nec non auro, argento, sale, plumbo, cupro, ferro, lapide calaminari, marmore, atque alabastro, aliisque terra prouenientibus, foecundum. Aere puro ac salubri gaudet. Vrbs ipsa aedificiorum splendorem Germanis debet, ut et caeterae ciuitates Poloniae, ignauiam in scrutandis eruendisque metallis ipsis Polonis, qui omnia contemnunt. Vrbi palatina arx imminet Boneri opus, in Vauel collis lato admodum situata vertice, tam ampla, ut iusti oppidi potius, quam arcis speciem praeseferat; tam magnifica, ut cum Iulii rectis certare potuisset. Nec sua illi moenia

1655. nia ac propugnacula defunt, ultra praetorianos milites, qui minoris Poloniae praefecto generali immediate parent. Palatii autem cura, magno, ut vocant, relicta manet procuratori. In hac arce, ut caetera taceam, Regum Poloniae sacri asseruantur cineres, apud diui Stanislai, eius quondam loci pontificis, basilicam, cui sacella variorum Regum XXIII. adiacent, chorus sacerdotum LXXX numeratur. Extat et alia in eadem arce ecclesia D. Michaeli Archangelo sacra. Praepositi titulo insignita, quam Melitensis ordinis praetendunt equites. His accedunt D. Georgio ac Vladislao erecta oratoria. Haec intra arcem includi, quis non miretur? Iudicent ergo de magnitudine urbis externi, qui tantae molis procul dubio obstupescunt arcem. Cracouiae duae praeterea adiacent ciuitates, Casimiria nomen sortita ab eo, cui Magni cognomen fata dederunt, et res gestae posteris tradiderunt, altera STRADOMIA, de quibus cum alii fusius, in theatro mundi edisseruerint, ego manum de tabula leuo, vnicum adnectens coronidis ergo. Cracouiam literaria academia celebrem, Parisiorum aemulam, nec non sanctorum sanctarumque reliquiis, B. Salomeae, Floriani, Hyacinthi, Stanislai, aliorumque sacrorum corporibus, vix urbi ipsi cedere: amplitudine, opibus, incolarum multitudine, peregrinorum frequentia, templorum maiestate, commerciorum copia, sede principum virorum nulli secundam. Et ut nihil tantae urbis magnitudini desit, palatini, castellani, maioris generalis, salinarum praefecti, magni procuratoris insignitur nominum vocabulis 73). Vnicum dolendum, quod hosti proinde omnia sic ac amico pateant, ut et in caeteris Poloniae urbibus.

Hanc tam vastam mole urbem, quam nullus vnquam per annos CCCLXV concusserat metus; Sueciae Rex oppugnare coeperat, vltimis Septembris diebus 74). Occupataque principio impetus Casimiria, facile deinde urbi ipsi, admotis machinanis, defossis cuniculis, interitum minabatur, praemium victoriae obtendens Poloniam. Tota hic regni felicitas, bellique moles fuit. Defendebant strenue maximam ciuitatem, CZARNECIVS, WOLFFIVS, GISSIVS, alique; Vallo, sudibus, et fossa, indultoquo fossae Rudaua flumine, sed frustra. Cessit illa tandem ad extremum redacta, post continuatam trium hebdomadarum obsidionem victoriae Suedicae perpetuum monumentum, fortunaeque CAROLI aeternum trophaeum. Victi eas subiere condiciones pacis, quae magis victores illos, quam victos declarabant.

Puncta deditionis.

Puncta circa compositionem pacis, cum Serenissimo Rege Sueciae et praesidio urbis Cracouiensis.

I. Ut religionis Romanae libertas, eiusque vsus et exercitium publicum salua et integra feruentur, neque vllis infestationibus, quae contemptum reddant, aut molestiam inferant perturbentur, basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia aliaeque omnes religiosorum et religiosarum domus, cuiusvis ordinis, et instituti suis possessionibus liberae et illae sae maneat, atque suis iuribus, immunitatibus, priuilegiis, fundis ac prouentibus integrae ac sine vlla diminutione gaudeant ac vtantur: utque eadem basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia, atque omnes omnium religiosorum atque religiosarum domus, insuper quorumvis ecclesiasticorum domicilia: praesertim quae sunt iuris ecclesiastici, nullis vsibus profanis, ac statuiis militum, (multo minus equorum) eorumque sustentatione onerentur, nullis militum direptionibus obiiciantur, sed ab omni omnino infestatione, a bonorum et suppellectilis, tam ecclesiasticae quam domesticae, distractione liberae habeantur, nec status ecclesiastici vllis pensionibus nouis et insolitis grauentur, sed omnes ecclesiasticae personae, tam saecularis, quam

73) Vult nempe Rudauscius dicere, castellanum, palatinum etc. ab urbe nomen habere: Est enim castellanus Cracouiensis, nostris temporibus illustrissimus STANISLAVS PONIATOWSKI, primus inter saeculares regni senator, secundus palatinus Cracouiensis, nunc illustrissimus IOAN. CLEMENS BRANICKI, qui et supremus in

Polonia belli dux, inter quem et palatinum Posnaniensem alternis vicibus prior sedes est.

74) Cracouia fuit occupata a Tartaris anno 1290 ergo

1290

365

1655.

quam regularis status, vtriusque sexus immunes ab omni iniuria, contemptu, infestatione feruentur: iisdem liceat suis legibus, moribus, consuetudinibus, ac institutis vivere, ac agere citra vllum a quopiam impedimentum, quae omnia Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate suo firmet.

II. Officiales arcis Cracouiensis, nobiles in praesenti obsidione existentes, vt omnimodam securitatem bonorum suorum mobilium et immobilium, terrestrium, regalium et ciuiliu, atque personarum suarum, vbicunque locorum in regno et extra fines regni cum liberis hinc inde transitum habeant, quibus omnia iura, priuilegia, libertates, praerogatiuas, immunitates, iuxta nexum et praescriptum statutorum et constitutionum regni Poloniae saluae et illaesae conferuentur, et quicunque eorum in possessione bonorum suorum quorumuis permaneant, et praesertim in iisdem officiales arcis Cracouiensis iuxta receptam consuetudinem relinquuntur, et citra quamuis exceptionem liberi permaneant. Eandem securitatem ante memoratam, Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate, quoadusque Respublica quid plenius cum sua Regia Maestate constituerit, cauere dignabitur.

III. Vt ciuitas Cracouiensis circa priuilegia omnia, et praerogatiuas, libertatesque ciuitati a diuis Poloniae Regibus concessas, potissimum Portorii libertatis, a quibusuis teloneis ac stationibus aulicorum, ac militum, ciues praesertim, magistratus, et officiales conferuentur, et omnes personae pro tunc in magistratu et officio existentes, in suis magistratibus et officiis, et locis maneant; in locum vero decedentium, personae catholicae ecclesiae Romanae, vt perpetuo substituuntur, omniaque eorum priuilegia, et decreta confirmentur, nec vlla extraordinaria contributione, grauentur, neque ciuitas exarmetur.

IV. Vt Academia Cracouiensis, circa omnia iura sua, atque praerogatiuas, publicis regni constitutionibus firmatas conferuetur, nec doctores alterius religionis, aut professores in eam introducantur, et vt ordinariis suis prouentibus gaudere possint.

V. Vt Serenissimus Rex Sueciae, Illustrissimo Domino Castellano Kiiouensi Gubernatori pro tunc arcis et vrbis Cracouiensis, tum et aliis maioribus et minoribus officialibus, quam et omnibus militibus, cum armis suis cuiuscunque generis fuerint, vexillis expansis, funiculis accensis, cum sonitu tympanorum more militari, liberum et securum exitum prouideat et praestet.

VI. Vt prouisionem militibus, praesertim vero pro legione Illustrissimi Domini Castellani Kiiouensis, tum Illustrissimi Domini Colonelli Volffii legionibus, aliquot bona regalia in finibus regni Silesiae existentia ad statua pro trimestri assignentur; iisdemque vt postea liceat, cum omnibus militibus suis libere abire quocunque voluerint.

VII. Peditatus a palatinatibus et districtibus ad expeditionem hanc subministratus, omnes cum omnibus item armis suis, more militari ad suos palatinatus et districtus secure redeant, ibique iussa palatinatum suorum recipiant.

VIII. Vt currus omnes cum omnibus rebus et equis, militibus pertinentibus, libere dimittantur, et ad locum assignatum a militibus Serenissimi Regis Sueciae securitatis causa, comitentur.

IX. Tormenta bellica cum omnibus attinentiis suis, quae huc Cracouiam aduecta sunt, cum equis et vectoribus illorum, libere vt dimittantur, et penes Illustrissimum Dominum Castellatum Kiiouiensem maneant.

X. Officiales omnes, et alii aulae ministri Serenissimi Regis Poloniae vt libere dimittantur, iisdemque securus ad Serenissimum Regem Poloniae abitus praestetur, et ad meliorem securitatem, vt tunc a Serenissimo Rege Sueciae addatur.

1655

XI. Captiui vt ab vtraque parte liberi dimittantur, et cum aliquot Moschorum captiuos habeamus, eosdem in manus Serenissimi Regis Sueciae consignabimus, obnixè rogantes, vt Maiestas Sua Sueciae, captiuos item nostros a Moschis eliberet, praesertim Generosos Ioannem et Paulum Potocios, Balabanum, Machouium, et alios aliquot.

Occupata in hunc modum Cracouia, maior tunc erat fortuna Sueciae, quam vt ullis externis viribus exingui posset: nec amplius Polona aquila Septemtrionis aula est resistere leoni. Fatum igitur nidi sui voluens, maluit triumphantem recipere, quam victum in viscera saeuientem experiri. Tertio igitur, postquam intrauerat, die, de subactat triumphans Polonia, deputatis palatinatum, Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiouienfis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis, et Belsensis, huiusmodi per deputatos suos dedit declarationem:

Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae declaratio, data Deputatis Palatinatum Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiouienfis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis et Belzensis, super iis, quae eorum nomine Sacrae Regiae Maiestati a dictis Deputatis proposita sunt.

Sueciae Rex
declaratio-
nem suam
palatina-
tum depu-
tatis trans-
mittit.

Quandoquidem ante memorati palatinatus, imperio ac protectioni Sacrae Regiae Maiestatis se subdiderunt; idcirco vt et eisdem constet, hanc eorum venerationem et obsequium Sacrae Regiae Maiestati gratum esse clementique affectu excipi, promittit, spondetque Sacra Regia Maiestas dictis palatinatibus:

I. Libertatem conscientiarum et exercitium religionis, sartum, tectum, et intuiolatum fore.

II. S. Regia Maiestas sub imperium, protectionem, et tutelam suam recipit eosdem palatinatus, cum omnibus suis officialibus et incolis, eorundemque bona mobilia et immobilia inibi sita, quaecunque a Moschis et Cosacis, nondum occupata sunt, pro posse proteget et defendet: denique eorum, quibus bona ablata sunt, condignam rationem habebit.

III. Promittit S. Regia Maiestas, se militesque suos, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum, castrorum et subditorum in supradictis palatinatibus violenta inuasionem, depredationem, ac direptionem inhibituram, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri poterit, tuta et secura praestitutam.

IV. Bona nobilium haereditaria penes possessores suos manebunt, nec statuiis militum contra morem, legemque patriae onerabuntur. Si vero necessitas vel ratio belli suaferit, vt militibus per eadem bona sit transeundum, tunc disciplina inter eos exacte erit obseruanda.

Haec tamen ea lege promittit Sacra Regia Maiestas:

I. Vt saepius nominati palatinatus abdicent Regem IOANNEM CASIMIRVM, omnique cum eodem vel eius adhaerentibus, iisque qui S. Regiae Maiestati quomodocunque nocere student, commercio renuncient.

II. Vt omnes et singuli eorum palatinatum incolae S. Regiae Maiestati Sueciae, vt vero Regi suo, fidos et obsequentes se praestent in omnibus, et contra omnes.

III. Vt in potestate S. Regiae Maiestatis sit, loca ad securitatem suam Poloniaeque facientia, vbicunque eidem Maiestati visum fuerit, muniendi, ac praefidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

IV. Vt

IV. Vt principales supranominatorum deputatorum, literis reuersalibus se quamprimum obstringant, quod de eorum obsequio, fideque certa tutaque esse possit S. Regia Maiestas.

V. Vt vrbes arcesque regiae, in iisdem palatinatibus sitae, S. Regiae Maie-
stati tradantur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem nolue-
rit S. Regia Maiestas, sacramento S. Regiae Maieftati obligentur.

VI. Vt subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam
ratione contributionis in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta, con-
tinuentur, vsque dum hisce malis, quae Poloniam exercent, finis impositus fue-
rit, eaque quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maieftati
rite praestentur.

VII. Vt nobilitas palatinatum, quae stipendia non meret, ad sua rece-
dat intra quatuordecim dierum spatium, ibidemque quiete degat, nisi bona et
possessiones suas fisco S. Regiae Maieftatis secundum tenorem vniuersalium subii-
ci velit. Actum Cracouiae die XXI Octob. M. DC. LV.

Non diu restiterunt Polonorum vota postularis Sueciae, qui, nimio urgente Rege,
illo ipso sub vesperam die, *reuersales literas* Regi Sueciae praesentarunt huiusmodi tenoris:

Nos infra scripti Palatinatum deputati, omnibus et singulis, has visuris
lecturisque notum testatumque facimus.

Quandoquidem Serenissimo et Potentissimo Principi ac Domino Domino
CAROLO GVSTAVO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Principi
Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae,
Cassubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Vismariae, nec
non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiae et Montium Duci, Do-
mino Nostro Clementissimo, pro innata sibi benignitate, et optimo erga eosdem
Palatinatus affectu suo, visum fuit, humillimis eorundem desideriis, eo, qui in
declaratione Regia, descriptus est, modo, annuendi, idcirco nomine ante me-
moratorum Palatinatum sincere sancteque promittimus.

I. Eosdem palatinatus Regem IOANNEM CASIMIRVM abdicaturos, cum
eodem vel eius adhaerentibus, iisque, qui S. Regiae Maieftati quodammodo
nocere student, commercio renunciaturos.

II. Recipimus omnes et singulos eorum palatinatum, incolas sacrae Re-
giae Maieftatis Sueciae, vt vero Regi suo fidos et obsequentes se praestituros, in
omnibus et contra omnes.

III. Dicti palatinatus literis reuersalibus se quamprimum obstringent, quod
de eorum fide certa tutaque esse possit S. Regia Maieftas.

IV. In potestate erit S. Regiae Maieftatis, loca ad securitatem suam Polo-
niaeque facientia, vbicunque S. Regiae Maieftati visum fuerit, muniendi, et
praesidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

V. Vrbes, arcesque Regiae, in iis palatinatibus sitae, S. Regiae Maieftati
tradentur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem noluerit, S.
Regiae Maieftati sacramento obligentur.

VI. Subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam ratio-
ne contributionis, in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta continua-
buntur, donec hisce malis finis impositus fuerit quae Poloniam exercent, eaque
quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maieftati rite prae-
stabitur.

1655

VII. Nobilitas palatinatum, quae stipendia non meret, intra quatuordecim dierum spatium ad sua recedet, ibidemque quiete deget, sub poena confiscationis bonorum, si secus faxit. In quorum fidem maiores praesentes manibus nostris scriptas, sigillis firmavimus. Actum Cracoviae XXI. Octob. M. DC. LV.

STANISLAVS a Brzezie CHRZASTOWSKI, Subiudex Generalis Cracoviensis.

PACOSLAVS a Brzezie LANCKORONSKI, Ductor districtus Proszoviensis.

ANDREAS a Przeslawice PRZESLAWSKI, ADAMVS SKARBEK.

CHRISTOPHORVS a Samki WISZOWATY, ANDREAS BRONICZKI, ex palatinatu Cracoviensi.

MARTINVS a Debica DEBICKI, Vexillifer Generalis palatinatus Sandomiriensis.

Nuntius terrestris nomine totius nobilitatis.

STEPHANVS a Czernichow NIEMIERZYCZ, Pincerna Kiiouienfis, Nuntius terrestris palatinatus Sandomiriensis, nomine totius nobilitatis.

ANDREAS a Rokitnicza DERSNIAK, Capitaneus Radofycienfis, Nuntius terrestris Sandomiriensis, nomine totius nobilitatis.

PAVLVS SZVLISZEWSKI, Nuntius terrestris Sandomiriensis.

STANISLAVS de Ozarow OZAROWSKI.

Ex palatinatu Russiae, Nuntius ex terra Leopoliensi, NICOLAVS BIEGANOWSKI, Vexillifer eiusdem terrae, Capitaneus Mostouiensis.

STANISLAVS RZEWVSZKI.

ALBERTVS CHROSNOWSKI.

ALEXANDER NIEZABITOWSKY.

STANISLAVS KOZLOWSKI, Pincerna Sandecensis.

ANDREAS SOKOLMICZKI, NICOLAVS a Nieczuiow WAPOWSKI.

ADAMVS PSCZONKA.

IACOBVS TOMASZEWSKI ex palatinatu Belzensi nomine nobilitatis, quem nec dum Moschi et Cosaci debellarunt, subscribo.

PETRVS THOMISLAWSKI.

Cracoviam solenniter ingredientem Sueciae Regem, pathetica oratione excipit, ADAMVS BROCHOWSKI, Castellanus Sochaceuiensis, Poloniae Regis legatus in haec genuina verba:

Scit utique Regia Maestas Vestra legationem hanc meam, non nunc primum, velut sub manu natam, quae dicere Varaviae debu, intra portas urbis huius in medium affero. Quod ut serum et praeposterum quibusdam videatur, nondum tamen, meo quidem iudicio, terras istas tot fatis exercitas, adeo profligata destituit pietas, ut litigantibus inter se cognatis Principibus, et erecto ferro, caedes mutuas ferentibus, benigno Numine interuenire dedigneretur. Arrexere fugitiuam ad novas spes, praeclara vtrunque Regii sanguinis indoles, et raro in priuatis quoque nota naturae humanitas, non in exitium, uti reor, generis, sed quaestum gloriae tanto imperunitentibus. Nec alienum ab imperatoria laude Serenissimus Rex meus existimat, si nec dum decretoriis armis pugnans, classicum tantisper sistere iubeat, reductaque a capulo manu, iungat dextras, et ex castris per me oratorem suum, Regiam Maestatem Vestram pacatus alloquatur. Fuerit aliquando temporum locorumque incuria, (nam et Deos, et fata, et quiduis potius, quam mores Vestros, quotquot estis, o Reges, accusare maluerim) quod tanto terrarum, pelagique spatio disiectos, pene saeculares controuersiae tenuerint, neque opportune per legatos, expedita remedia tam luctuoso, ac, ut ita dicam, incestuoso bello modum finemque statuerint. Nunc cum vtriusque partis capita in proximo sint, quid vetat, integra belli fama, positis tantisper armis, morbi

morbi huius fibras scrutari, ut sanitatem quaeramus, bellique tractatus serio innouari? Quid enim expectamus, ut solitudo et vastitas, belli finem faciat, et gladiatores toto orbe collecti, non sine horrore, discrimineque, quod absit, etiam victorum, ad tumultum expirantis patriae nostrae decertent? Errat enim vehementer, quisquis putat tam luculentam sibi haereditatem quiete obuenturam! scilicet tot competitorum Principum scenam hanc suo commodo claudere velit? Respice, Serenissime Rex, duo ex aduerso imperia, quo Turca, Germanique gloriantur, tertiumque Septemtrionis horridi, iam non minores spiritus nostris cladibus gerens. Quid deinde maritimae potentiae hinc et inde aemuli? num sinent Maiestatis Vestrae res iam ante formidatas tam immensum crescere, et non magis usitato Christianis gentibus more, aequilibrii statum contineri omnia volent? Credat Maiestas Vestra quantum virtuti bellicae propior (patere haec fiducia moderationis Regiae dici) tantum periculo, inter conspirantes aemulos eris, et si nos perimus, Tu periclitaris. Collidentur inter se factionis capita, et bella ex bellis serie infinita nascuntur. Vtor iterum beneficio Tuo, o Rex, et amplius dico: haec est victoria, quae fructum victoriae perdit. At illa quanto pulchriora, quanto certiora sunt, partae iam gloriae acquiescere, cogitare se hominem esse natum, et largiendo potius quam eripiendo hominibus beneficia Deum imitari? Duae legitimae quidem bellorum causae censentur, sui defensio, et tutela sociorum. His adde, ut Politicis nostris placet, gloriae et proferendi imperii rationes. Quantum ad Nos, certe neque offensas concupimus, qui missis legationibus ultro amicitias petiuimus, neque alienarum rerum quidquam attrectauimus. Porro Maiestati Vestrae si proferre fines placet, si gloriam venari, quanta illa, si percussis cum amica gente foederibus, contra foedisfragum Moschum causam nostram agendam susceperis? neque ad laudem hanc minor fieret potentiae accessio, dum arma Septemtrionis iunctis cum Polono manibus, sceptri Suedici legibus nullo negotio parere continenti terrarum filo docueris. Haec nostra inuicto Neptuno, quam male, et quibus ex causis cohaereant, pro innata prudentia, Serenissime, cogitabis. Nec pro magno putaueris, si ita fato visum, insignem belli fama populum inuasisse. Scient utique secula, fessis et faucibus, et nihil minus quam Suecorum arma meditantibus, improvisum et integrum superuenisse Te, Magnanime Princeps: Nonne Dominus exercituum Deus est? nonne Dei nostri est, tam in paucis, quam in multis saluare? Et licet noua Politico-Statistarum commenta, saepius bella euentu aestiment, quoad causam tamen hanc, rarenter diuidi possunt. Annon etiam Mars communis est, ut cum vires nostras probauimus, simul fortunae cogitemus? lubrica Dea est; non illi minus, quam optimae creditur. Rerum quoque humanarum ludibria toties docuerunt, inter solium et aliena genna momentum interesse. Vis fortunam Tuam propriamque facere, o Rex, moderatam effice. Nam et magna nauigia mergunt saepius, quam regunt. Praeterea quatenus omnes seruos facere non potes, elige, quos amicos habeas. Nosti fidam et candidam gentem, fraudum ignaram: non dedecores erimus, qui socii vocemur, secundis ornamentum, aduersis praesidium. Ego vero Maiestati Vestrae gloriam citra obtrectionem, accessiones fortunae sine rixa apprecor, praecipue cum non desint occasiones aliae, in quibus se Regia armorum voluptas exerceat, et insuper in hoc regno, nisi omnia tanquam ex victis concupiscas. Quod satis sit, ab amicis iure sociali ferere, idque comitali auctoritate designati legati, qui iam Varsoviae Maiestati Vestrae praesto sunt. Vbi visum erit telam hanc ordiri, certius expedierint, quos ego allecitus collega, totis campis Serenitatis Vestrae vestigia relegens ibidem praestolantes reliqui.

1655 Libeat modo breuem moram, dum ciuilitur ea disceptantur, ab armis largiri, vt christiano sanguini, cuius apud optimos Principes semper honesta est parsimonia, aliquid indulgeat. Verba literarum Serenitatis Vestrae, quibus locum, tempusque continuandis tractatibus, iudicio Domini Mei Clementissimi permittit, humanitati Regiae, Serenissimus Rex meus imputat, et vicissim optionem defert, vbi commodum visum, hoc praesertim rerum statu, sine vlla protestatione aut ex propinquo, vbi legati nostri literis Maiestatis Vestrae prouocato negotio attendunt. Hic ipse locus, Cracouia vrbs dominatrix, domicilium Regum Polonorum, nunc exercitibus Suedicis inessus, hic ipse locus, quo fragilitatis humanae partes vtrunque admoneantur, limes odiorum et pacificationis mutuae in disceptando terminus esto. Quod vt intrinseca beneuolentia agi fidem faciat, captiuos omnes, quot quidem ego abiens in castris reliqui, missos facit, et liberos pronuntiat Serenissimus Rex meus, natura cognatus, et Frater consortio dignitatis. Dixi.

Tali ratione in Sueciae Regem CAROLVM GYSTAVVM florentissimum Europae regnum, violenta nimis fortuna ad momentum transtulit. Quanquam ille quasi ambiguus imperandi, omnia tunc, tanquam vetere republica incipiebat: nec tractatus cum profugo Polono Rege aspernabatur, reddito per palatinum Lenciciensem eidem responso, se a tractatibus pacis nequaquam alienum esse. Adiecit et literas huiusmodi tenoris:

Nos Carolus Gustauus Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiuae et Montium Dux.

Litterae Sueciae Regis ad Regem Poloniae.

Serenissime Princeps, Frater Consanguineus et Vicine.

Tametsi prosperante Diuino Numine magnos victricibus armis Nostri progressus fecimus, non mutauimus tamen propensum ad pacem animum. Cumque in rem sit, locum continuandis tractatibus designari, iudicio Serenitatis Vestrae permittimus, anne constitutis, vt nunc sunt, rebus, et vbi arma nostra perpetim circumferre necessum habemus, fixus certusque locus statui possit: et anne rei expediat tam salutari, vt destinatus a Serenitate Vestra legatus Palatinus Lenciciensis, quamprimum de conditionibus pacis a parte Serenitatis Vestrae edoctus fuerit, nos sequatur, quo negotium tanto melius perfici possit. Quod nihil validius procurabit, quam si Serenitas Vestra considerato praesenti rerum statu, et quo loco res nostrae sint, quodque incrementum Diuino beneficio capere adhuc possunt, eas rationes iniuerit, quibus nobis plene et ex voto satisfieri possit, dictique tractatus quamprimum accelerari, constituique. Quae omnia Generosus Adamus Brochowski Castellanus Sochacouiensis Serenitati Vestrae vberius referre sciet. Nos vicem Serenitatis Vestrae optimo affectu dolentes, atque prosperiorem eidem successum precantes, Serenitatem Vestram bene valere cupimus. Datum Casimirie ad Cracouiam die XXIX Septemb. M. DC. LV.

CAROLVS GYSTAVVS.

Haec in speciem scripsisse ad circumueniendum Polonum Regem, quis ignorat? Tractare cum exule de regno, terrore sui acquisito, etiam occupato, nemo certe politicorum credidit, quanquam famae hoc etiam dederat, vt vocatus, electusque potius a republica videretur, quam per ambitum irrepsisse. Occupata igitur Cracouia, regni sede, rueret in seruitium Sueciae Regis, Poloni patres, eques, excepto clero; quanquam ante captam

ptam adhuc Cracouiam, primi ex militibus praetoriae cohortis duce Koniecpolscio, in 1655
verba iurauere Sueciae Regis. Mox capta Cracouia, secutus senatus, miles, et populus. Miles Polo-
Auxit merum Chmielnicii Moschorumque societas. Eodem enim tempore caesus ad Slo- nus sacra-
ni Grodek summus belli imperator POROCIVS, capti Polonorum praecipui duo Potoci- mentum di-
nepotes, Balaban, Golinski, Machowski, et alii plerique ordinum ductores. Incidit citRegi Sue-
haec Polonorum clades in Septembris diem XXVIII. quarto a Leopoli lapide. ciae.
Moschi Po-
tocium pro-
fligant.

Tunc CHMIELNICIVS pro natura ferox, et habendi Leopoli cupidus, triginta
millibus suorum, quadraginta Moschorum Leopolum obfederat; addita frequentior op- Cosaci Leo-
pugnatio per duos continuos menses, donec autumnus iam adulti pelleretur asperiori coelo. polim obsi-
Vrbem defendebat fortissimus GRODZICKI Cudacensis ante annos octo propugnaculi gu- dent d. 30.
bernator, quem Chmielnicius palam per obsides ad se euocatum, sollicitè sciscitari coepit, Sept.
de Sueciae Regis armorum successu, de Ioannis Casimiri casu et fuga. Chmielnici-
ad causas Suedici belli, ad proprias illatas iniurias, ad Moschorum contemptum. Haec ricio collo-
te memorantem Chmielnicius interpellat GRODZICKI, coepitque illi recitare de Sueciae quum.
Regis fallaciis, regnandique tyrannide, de IOANNIS CASIMIRI procliuo in Cosacos, po- Grodecii
tissimum Chmielnicius animo, de eiusdem viribus, quas propediem restaurare debebat responsa.
Romanus Caesar, vna et Tartarus Rex. Nec de Polonis dubitare, breui illos ad sanio-
redituros mentem, ubi graue Suecorum senserint iugum. Se quod attinet, sciret Chmiel-
nicius potius millies mori velle, quam fidem dictam Principi, exuere. Tum CHMIELNICIVS: Chmielnicii
Quandoquidem, inquit, talia mihi memoras de Sueciae Rege, scire te volo, me quoque fide- resolutio et
lem Casimiri Regis ministrum esse, cuius rei symbolum praeproperum discessum meum ab vrbe conclusio.
habe, Regique significa. De Moschis, ut velis, statue, ego illos hic deferro, priorque ulterio-
rem repeto Russiam. Egit gratias GRODECIVS relictæ vrbis Chmielnicio, illoque die sub
vesperam iterum Leopolum rediit.

Sequenti luce, hora circiter decima diei, promissi memor Chmielnicius, prior Soluitur ob-
discessit ab vrbe, commeatus penuriam, autumnique acerbitatem causans Moschis. Nec sidio Leo-
Boturlinus Moschorum exercitus imperator diu subsistit, altero enim post Chmielnicius polienfis.
die, et ille cum suo numeroso mouit exercitu. Vix urbem reliquerat Chmielnicius, se Chmielni-
curusque vltiorem, ut dixi, repetebat Russiam, cum ecce insperate ad Iezier- cius in redi-
nam in Tartarorum incidit Regem, ab eoque circumuentus, tandem post continuata duo- tu incidit in
rum dierum colloquia, veterem renouarunt ab vtriusque amicitiam conscriptis in hunc mo- Tartaros, ac
cum illis pa-
dum articulis. cificitur.

I. Ab hac die sit perpetua pax inter MACHMET GEREV Tartarorum Pacis condi-
Regem, eiusque successores, gentemque Tartarorum parte ab vna, et BOGDA- tiones Tar-
NVM CHMIELNICIVM, Zaporouienfis exercitus ducem, eiusque successores, tarum et
exercitumque Zaporouianum parte ab altera. Cosacum
inter.

II. Vigore huius perpetuae pacis, Chmielnicius Regem Poloniae, IOAN- Chmielni-
NEM CASIMIRVM, eiusque Successores legitimos Reges Poloniae, pro veris, cius in redi-
naturalibus et legitimis Dominis agnoscet cum toto Cosacorum exercitu, mo- tu incidit in
derno insuper Regi Poloniae, nouum super hoc dicet fidelitatis sacramentum. Tartaros, ac
cum illis pa-
cificitur.

III. Foederi Moschorum renuntiabit, nullasque in posterum coniunctio-
nes cum exteris, inscio Rege et Republica Polona faciet.

IV. Libertatibus antiquis gaudebit Russia, habitura in posterum Cosaco-
rum numerum sex millia.

V. Arma iunget Chmielnicius cum Tartaris aduersus Sueciae Regem,
quandocunque iusserit Polonus Rex.

VI. Moschorum praecipuos quos ad praesens habet, Tartarorum Regi red-
det Chmielnicius.



LIBRI VI. CAPVT IV

SYNOPSIS

Moschi Lublinum oppugnant. Lublini descriptio. Lublinum diripitur. Pars crucis Dominicae in Moschouiam auehitur. Chmielnicius contemnit Regis Poloni postulata. Eiusdem responsum et consilium datum Sueciae Regi. Mutatur Chmielnicii animus, ac cum Polono Rege sentire videtur. Occasione Chmielnicii Poloni generales Sueciae Regi valedicunt. Regis Poloni regno excedentis verba. Literae Caesaris Ferdinandi III. ad Sueciae Regem, ad Regem item Poloniae. Rex Poloniae Oppolium conuocat senatores. Senatorum Poloniae in caesarem Augustissimum vota. Palatinus Lenciciae legatus destinatur Vienne. Eius legationis series. Caesar Regem Poloniae admonet reductus in Poloniam. Procerum Poloniae literae et vota Regem Casimirum reuocantium. Alexander VII pontifex Casimiro subsidium mittit.

1653

Ita tunc pro absente Polono Rege pugnabat Tartarus, quod miraculo simile omnibus visum, Tartarum Regem expugnasse tunc Cosacos, quos inuictos hucusque fama vulgauerat, Polonique toto octennio experti sunt. Hinc prima Suecorum labe, hinc Polonorum fortuna melior, ut infra memorabimus. Paulo enim ante, dum Leopolum circumdaret Chmielnicius, submiserat Zlotorenko vna cum Daniele Wychowski, haud cum exigua Cosacorum manu Sueciae Regi. Aderat Cosacorum socius, Petrus Iwanowicz Moschorum Generalis cum triginta millibus Moschorum lecti exercitus, iamque Poloniae pene extrema tenebant, ad oppugnationem properantes Cracouiae, cum, mandato Sueci Regis, a Casimira reuocati inferiori, receptui cecinerunt. Primum nihilominus Sueciae Regi fidelitatis symbolum ad Lublinum statuens Chmielnicius praedam egit de nobili ciuitate.

Moschi Lublinum oppugnant.

Lublini descriptio.

Lublinum diripitur. Pars Crucis dominicae in Moschouiam auehitur.

Chmielnicius contemnit Regis Poloniae postulata.

Est autem Lublinum Cracouiae viribus inferior, virtutis nomine et honore par omnibus, summumque palatinatus Lublinensis decus, Vladislai ducis opus, quondam Tartarorum nobilis remora, nunc Cosacorum superbum spoliū, regni tribunalis alterna sedes, sacrorumque virorum refugium, sanctarumque virginum domicilium, vrbs maxima et commoditatibus opportuna, si industria adesset, qua fere extreme laborat Polona plebs, procerumque cessaret insolentia, quae omnia in praeceps agit. Hoc tunc Lublinenses fuere, nunc fuisse vix constat, spolia certe maxima, ad magnum ducem Moschouiae reportata, cum minori parte Crucis Dominicae, quae hucusque intacta magna veneratione apud patres Diui Dominici asseruabatur, futurorum malorum omen infallibile, quod saepius, sed maxime anno octauo supra quadragesimum huius aetatis patuit, dum sanguine maderet satis iusto tempore, variasque referret figuras, visu dictuque horrendas⁷⁵). Eademque visa est praedae magnitudo, ut duo ferocissimi hostium contenti fuerint, quos nec Indi, nec Arabes, satiarent auro suo. Adactus magistratus magno duci Moschouiae iuramentum dixit, ad extremum, Cosaco ad direptionem vrbs vocato, Moschus; Crasnostauiam versus, ea, qua venerat rediit via, vna cum Cosaco. Ita infelicem Octobrem expertum est Lublinum. Quamquam nec Polonus sibi tunc ea tempestate defuit Rex, vocato in auxilium contra Sueciae Regem Chmielnicio. Obrulit eidem Russiae partem, quam ante flagitauerat, spolia praeterea de gente superba. Sed nihil tunc valuerunt apud armatum, inermes Poloni Regis preces, certus quoque de Sueciae Regis societate, Poloni Regis damnavat consilia, fortassis et ignauiam.

Nihil tunc Cosacorum animis feruidius, nihil armis potentius erat, quae Chmielnicius vltro Sueciae Regi ad domandos rebelles offerrebat Polonos. Certe mihi altius Chmiel-

75) Ad me non pertinere arbitror, eiusmodi miracula vel refutare vel confirmare. Eruditi

philosophi, me non inuente, sciunt de huiusmodi portentis quid tenendum.

Chmielnicii scrutanti consilia, potissimum illud videtur fuisse: Chmielniciū semel in perpetuum victam voluisse Poloniam, Polonosque: hinc arma contra Polonos Sueciae Regi obligata, cuidam Poloni Regis respondisse fertur legato. Diffidebat siquidem Polono Regi, quem in felicitate tumidum, in miseriis supplicem toties expertus erat, verebaturque ne victor Cosacorum armis, concessa Polonis praeteritorum venia, postea eorundem precibus adactus Russiam inuaderet, diriperetque egenus miles Polonus. Vnde Poloni Regis praecoccupatus consiliis, offerebat tunc Sueciae Regi nouae potentiae hospiti auxilia, quadraginta millium lecti exercitus; vteretur Martius Sueciae populus contra Polonos manibus atque armis suis. Ita maiori, quam vnquam, bello implicare volebat Polonos, quorum ruina cresceret ille, vna et Russia, cui famulari volebat Poloniam. Vnde autem inopinata illa in animo Chmielnicii tunc mutatio, ego non inuenio. Sunt qui asserunt, precibus hoc donasse vxoris suae, cui paulo ante magni pretii gemmam Oppolii transmiserat Regina. Alii grauem et intolerabilem Moschorum potentiam, hoc facto Chmielniciū infregisse suspicati sunt. Nec defuerunt, qui crederent, vltro euocatum tunc a Chmielnicio Tartarum Regem sedibusque exitum ad fallendos Moschos. Quicquid sit, magnum tunc reuera beneficium a gentili Rege expertus est CASIMIRVS. Audito enim Potocius, Lanckoronius alique duces, Cosacorum cum Tartaris arctiori vnitatis vinculo, illico Sueciae Regi valedixerunt. Opinione maiorem Tartarorum Cosacorumque causati per literas Duglassio potentiam, quod infra memorabimus.

1655

Eiusdem
consilium
datum Sue-
ciae Regi.Mutatur
Chmielnicii
animus ac
cum Polono
Rege sentire
videtur.Occasione
Chmielnicii
Poloni Ge-
nerales Sue-
ciae valedi-
cunt.

Haec in Polonia gesta sunt maiori celeritate, quam scribimus. Polono Rege interim Oppolii residente. Cui tunc primum exuli et profugo, indolere vehementius coepit Europa, nec quisquam adeo rerum humanarum immemor fuit, quem non commoueret illa facies, Polonum Principem, et Sueciae ante haereditarium Dominum, relictā fortunae suae sede, per subditos exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audiuerant. Repentina vis Angliae Regem CAROLVM oppresserat, occultae alias saepius insidiae. Pauca quoque et praesenti moestitiae congruentia Marschalco LVBOMIRSCIO locutus: *Cedere se pacis et Reipublicae causa, retinerent tamen memoriam sui.*

1649
Regis Polo-
ni Regno
excedentis
verba.

Interea Augustissimus FERDINANDVS III. Romanorum Imperator suam Caesarēam interponit auctoritatem, quam in Reges de iure habet, scribitque in haec genuina concepta verba Sueciae Regi:

Ferdinandus Tertius, Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wittembergae, Comes Tyrolis.

Ferdinandi
III. literae
ad Regem
Sueciae.

Literas Serenitatis Vestrae 12 mensis proxime praeteriti, Casimiriae ad Cracouiam datas, accepimus, et ex iisdem praeter ea, quae de suis in dicto Regno successibus Nobis beneuole communicat, perquam libenter intelleximus, nihil ipsi in illa vicinia prius antiquiusque fore, quam vt et amicitiam nostram, omni meliori ratione tueri et iis rebus studere possit, quae vicinitatis leges inter amicos sibi vendicare videntur, prout etiam confidat nos semper paria relaturos, affectumque nostrum erga Serenitatem Vestram integrum illibatumque ipsi conseruatuuros esse. Et admonuit sane nos tam amica contestatione Serenitas Vestra, non modo eorum quae Serenitas Vestra partim per literas, partim per Ministros suos iam ante in hac materia ad Nos perscripsit, et perferri voluit, verum etiam responsi ad eam a Nobis 24 Augusti proxime elapsi dati, quo eam cum de mutuo sinceræ beneuolentiae affectu affecurabamus, tum id quoque in proximis significabamus, nihil nos magis optare, neque Reipublicae Christianae quidquam magis expediens ac necessarium iudicare, quam vt exortae inter ipsam, et Serenissimum Regem ac Regnum Poloniae differentiae, quantocyus amicabili compositione sopirentur, quae quidem literae, quin recte ad eandem Serenitatem Vestram peruenerint neuiquam dubitamus.

1655

Iam quod ab illo tempore eadem illa pacis restaurandae cura, apud nos minime diminuta, sed aucta potius intensaque fuerit, utpote qui concursus et strepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia, nonnisi grauer sentire possimus, existimamus Serenitatem Vestram pro sua prudentia facile iudicare posse. Fuit quidem ea spes nostra, ut tractatus amicales communi consensu Stockolmiam ac postea Stetinum indicti ad effectum perducerentur; perque eos periculum S.R. imperio et finitimis eiusdem provinciarum, ex illo tot tamque variarum gentium in Regno Poloniae inter se digladiantium concursu imminens auerteretur. Et dolemus sane, quod vel primus ille exardescens belli impetus, vel aliae forte causae transactioni illi locum tunc non dederint, et habuit interim Serenitas Vestra eos in illo Regno successus, de quibus per nouissimas suas amice Nobis significare voluit. At enim cum per eos, ut belli facies alterata sit, causas tamen eius mutatas, aut animum Serenitatis Vestrae a pacis consiliis auersum esse censendum non sit, cum id Serenitatis Vestrae contestatum semper amicae compositionis studium non ferat, nobisque persuadere permittat. Quippe quam (ut de aliis taceamus) non lateat, quanti totius Christiani Orbis inter sit, Regnum Poloniae, quod propugnaculi loco contra quosvis hostiles insultus stetit, post tot aliunde perpessa bellorum incommoda, non eneruari penitus et ad extremae debilitatis terminos reduci; omnino confidimus, eandem nostram reducendae pacis sollicitudinem a Serenitate Vestra non aliter quam in optimam partem acceptam iri.

Et quandoquidem non dubitamus, quin Serenissimus Rex et Regnum Poloniae ad eandem compositionem non minus propendeant, pro eo sane munere, quod Nobis in Republica Christiana, inter Reges et Principes eiusdem, suprema Diuinitas summum imposuit, aliter non potuimus, quam ut tot tamque praegnantium rationum ad id nos impellentium momentis manus daremus, adeoque operam interpositionis nostrae ad reconciliandos animos inter se dissidentes utrique parti amice offerremus. Cumque eam in aequanimitate Serenitatis Vestrae repositam habeamus fiduciam, fore ut nec ipsa huic pacificae, et cum ad vniuersae Reipublicae Christianae, tum non minus Serenitatis Vestrae, quam cuiusvis alterius partis bonum collimanti intentioni nostrae sit aduersatura, sed potius gratam acceptamque eandem habitura, quin etiam moderatae pacis gloriam, cuius alii non sine multorum innoxiorum sanguine parto vel pariendo triumpho praelatura, ac vel maxime cum non dubitemus, quin et Diuina bonitas huic consilio nostro benigne adspiratura, idque concessura sit, ut bello sanguinolento omniaque vastanti ad omnium per aequam satisfactionem ac securitatem finis imponatur.

Idcirco Serenitati Vestrae cum per literas hasce nostras, tum per earundem exhibitorum expressum ablegatum nostrum Comitem a POETTINGEN de hoc consilio nostro significare voluimus, prout non minus, per alium expressum ablegatum nostrum, praedicto Serenissimo Regi Regnoque Poloniae significandum curamus, expectaturi super hoc a Serenitate Vestra non modo desideratam, de qua non dubitamus, declarationem, verum etiam expressionem quo loco et tempore id negotii, pro commoditate tam sua et Serenissimi Regis Regnique Poloniae quam nostra suscipi, quam opportunissime esse existimet, quo et nos, et Serenissimus Rex Poloniae, quae ad id inchoandum promouendumque pertinent, mature disponere et apparare possimus. Caeterum sicuti Nobis ea quam Serenitas Vestra nobis tam per literas, quam consiliarium etiam suum, hic ad aulam nostram residentem de sincero suo in nos amicitiae et benevolentiae studio prae-

praestare voluit, contestatio admodum grata accidit: ita eandem de pari nostro in se affectu securam esse volumus. Quoad reliqua a dicto Residente Serenitatis Vestrae scripto proposita ad responsum nostrum super his eidem datum nos referentes: Serenitatem Vestram Diuinae tutelae ex animo commendamus. 1655

Viennae 16 Nouemb. 1655.

Addidit et ad IOANNEM CASIMIRVM Codicillos huiusmodi tenoris.

Ferdinandus III. Diuina fauente Clementia Electus Romanorum Impe- Eiusdem
rator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croa- Caesaris ad
tiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Regem Po-
Carniolae, Witembergae, Comes Tyrolis. loniae.

Reddidit Nobis literas Serenitatis Vestrae prima huius ex superiori Glo-
gouia datas, eiusdem Residentis Baro IOANNES BAPTISTA VISCONTI, simul-
que tum viua voce tum scripto fustus retulit, quibus causis coacta Serenitas Ve-
stra tandem in Ditiones Nostras se recipere debuerit; explicando etiam prout
alias saepe in quas difficultates ac angustias ipsa resque suae, ac inclyti Regni
Poloniae, ex bello a Serenissimo Rege Sueciae, sibi illato sint redactae.

Quemadmodum igitur vices, statumque afflictum Serenitatis Vestrae, et
florentissimi nuper Regni, pro eo, quo cum erga omnes, tum vel maxime erga
eum, qui Nobis ob Regii fastigii dignitatem frater, et ob sanguinis coniunctio-
nem Consobrinus, et affinis sit, tum etiam erga Regnum vicinum et amicum
propendimus affectu, non possumus non condolenter considerare. Ita pergra-
tum Nobis fuit intellectu, quod Serenitas Vestra uti nunquam, sic ne nunc qui-
dem, ab amicabili aequaque compositione abhorreat. Non omisimus quidem
Nos supradictum Serenissimum Regem Sueciae, etiam post bellum motum, cum
de eius causis ad Nos fufius perscripisset, ad pacem hortari. Ac tamen deinde
ea subito rerum in Regno Poloniae successerit mutatio, ut facile conuicere liceat,
animum inde Regis, non ad assumendum Tractatus compositionis, sed bellum
prosequendum propensorem esse factum. Non idcirco tamen Nos curam pacis
nostram remittendam, sed pro eo, quod Deus Optimus Maximus summum No-
bis inter Reges et Principes Christianos imposuit munere intendendum, potius
et augendum, adeoque saepe memorato Serenissimo Regi Sueciae, (quod certis
de causis haecenus distuleramus) officium interpositionis Nostrae, ad composi-
tionem aequam inter ipsum et Serenitatem Vestram conciliandam ultro offerendum
duximus: prout tam per litteras, quam expressum etiam ablegatum Nostrum (tit.)
Franciscum Eusebium Comitem a Pöttingen offerimus. Et cum pro illa, quam
cum in aequanimitate et moderatione Serenitatis Suae, tum contestato quoque
saepius pacis studio repositam habemus fiducia, omnino speremus, eam huic con-
silio, optimaque intentioni Nostrae minime repugnaturam esse. Quippe qui
nihil aliud quaerimus, quam ut extincta feralis, omniaque deuorantis belli flamma,
aequaque, et tam vni quam alteri parti non poenitenda constituta pace vltior
Christiani Sanguinis effusio sistatur, maioraque pericula, (nisi aqua affundatur)
non in Regna modo Prouinciasque Nostras haereditarias, aliasque finitimas ditio-
nes, sed in vniuersum Orbem Christianum eruptura videntur; adeoque spem
firmam foueamus, Supremam Diuinitatem in cuius nomine totum hoc negotium
suscipimus, id ita felicitaturam esse, ne optato careat exitu. Tum etiam Nobis
non possit, nec debeat esse dubium, quin Serenitas Vestra cum inclyto Regno

1655 Poloniae pro eo, quod semper prae se tulit studio, hanc eandem pacis curam Nostram sit approbatura; officiumque praelibatae oblationis Nostrae grato animo acceptatura. Beneuole eidem cum per hasce Nostras, tum per expressum etiam Ablegatum (tit.) Comitem a KVFSTEIN de eo significare volumus. Expectamus simul per eundem responsum optatum Serenitatis Vestrae, quo et Nos, quae ad id negotium inchoandum promouendumque pertinent, mature dispo- nere et apparare possimus. Qui de caetero Serenitati Vestrae affectum beneuo- lentiae Nostrae Caesareae amice conseruantes, eandem Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae Austriae 16 Nouemb. 1655.

Misit et ad Prussiae ducem, Electorem Brandenburgicum, eadem de causa Orato- rem, Comitem de STERENBERG, sed omnia vano et irrita conatu. Quis enim victori Sueciae Regi tunc diceret legem? longius ille iam progressus erat, quam ut regredi posset. Caeterum consilii inops Polonus Rex, Glogouia Oppolium Senatores metu disiectos conuo- cat, ad diem 25 Nouembris. Praeuenerat rumor, eurari ab eo imperium, scripserantque varii amicis, vicinisque suis. Aderant primores Senatores, Archiepiscopi duo, cum quin- que Episcopis, et plerique Patres, omnis quoque Aula Regis.

Rex Polo-
niae Oppo-
litum con-
uocat Sena-
tores.

Senatorum
Poloniae in
Caesarem
Augustum
vota.

Ac deinde
ad eundem
Legatio.

Palatinus
quid Vien-
nae egerit?

Eius propo-
sitiones.

Caesaris re-
sponsum.

Consilium ibi ab omnibus datum est, offerre vicino Caesari Regnum non iam ele- ctuum, sed haereditarium, quo magis Austriacorum contra Suecos concitarent arma. Cae- terum si Regnum acceptare noller Caesar, mutuaret saltem militem, pignoris loco dari illi ex nunc Syradiensem et Cracouiensem Palatinatus, cum adiuncta Samboriensi praefectura ac Zywiecensi comitatu. Tutissimum e praesentibus malis videbatur consilium, transferre Regnum in Principem Catholicum, et fuisset sane, si acceperat Caesar. Hac igitur in- structum legatione Lenciciensem tunc Palatinum, IOANNEM Comitem DE LESZNO, Vien- nam dimittunt nullo successu. Palatinus siquidem Viennam tunc veniens, Patris GEORGII SCHENOFFII Societatis Iesu Presbyteri alicui, ut videbatur, vsus consilio, legati exiit personam, priuatumque se fingit, qui publico admotus muneri fuit. Ratio huius sophisma- tis prima debetur ipsi Palatino, qui aureae, ut asserbat, libertatis Poloniae fasces, non- dum Austriaco voluit submittere imperio, scilicet fallaci spe circumuentus, aditura breui aliunde auxilia, quae Poloniam iterum restaurarent libertatem. Accendebat Palatinum Schenhoffius, tanti arcani conscius, ne sceptrum vltro deferret Poloniam; cunctatione po- tius tereretur tempus, exquireret interim, quid valeret Caesar viribus, potentia, et neruo belli pecunia: hoc ipsum referret iterum Polono Regi, augustoque Senatu. Addebat, melius consultum iri, si Austria peteret Poloniam diadema; tali enim casu posse optime mercari cum Caesare Regnum; insensu deinde Augustae domui palam damnum coepit co- ram Palatino, Austriacorum consilia, ut nimis tarda, ut Polonis semper suspecta, ut ambi- gua, et ad absolutum vrgentia principatum. Schenhoffii orationem confirmauit Hierony- mus Pinocci mercator Italus, et tunc eius legationis Secretarius, concludebatque homo alias rudis, nihil hac super re, cum Principe ab Auersperch, Caesaris tunc primo mini- stro tractare, potius per Hispanum oratorem CASTEL RODRIGO, tunc in aula Imperatoris degentem, secreta via Caesarem molestare, mitteret ut subsidia cognato Regi, ad extremum spem tantum Regnatricis fortunae a longe ostendere, rem Hispano gratissimam. Ita factum arcanum legationis velatur, ipseque Palatinus, ut priuatus accedit ministros Caesaris, sub- sidia orans; Pinoccio interim Itala fallacia Hispanum circumueniente oratorem. Sed fru- stra Hispanum politicum mercator Italus fallebat. Vbi enim constitit aulae ministris, nihil aliud Palatinum quam subsidia orare nomine Regis, re tanti momenti in quaestionem vo- cata, differebant in dies Palatinum, ad extremum redditum responsum: *Fauere Caesarem cognati Regis iustissimae causae, nec defutura subsidia, ubi ab imposito Sueci Regis Polonia nobi- litas resiliuerit iugo. Caeterum absque euidenti periculo, non posse perditis Poloniae rebus suc- currere, inuitis ipsismet Polonis.* Eoque accepto responso infectis rebus regressus Palatinus in aulam Poloni Regis, furenti similis, statimque sparsa volitabat per Europam fama. Nolle acceptare Caesarem Poloniam imperium, vltro a Palatino delatum. Auctor huius famae in abdito latuit, iucundissimaque scena fruebatur in angulo, dum interim augustum Caesa- rem male tractum amicis hostibusque iuxta inuisum traduceret, male cautus Pater.

Interim

Interim consultanti per eos dies Regi literae Oppolium afferuntur a Senatoribus 1655
Polonis, scilicet Zaslauiensi Duce, LUBOMIERSCIO, WIELOPOLSCIO, ZAMOSCIO Poloniae
aliisque Lubomliae congregatis proceribus, quibus praeproperum Regis sui, ad Regnum Procerum
ambiebant aduentum. Idem per oratorem suum Comitem Kuffstein admonebat Caesar. literae et
Idem stimulabat per legatum pontifex: eadem Regina sentiebat, totusque Senatus. vota Regem
bant etiam Gallorum mathematici, dum nouas victorias, et clarum subsequenter Casimirum
miro annum, obseruatione syderum affirmabant ⁷⁶). Assensit tandem Rex, communi-
omnium voto, auctus per ea tempora centum florenorum millibus viatico Roma, a nouo
creato Pontifice ALEXANDRO VII, in hunc effectum liberalius submisso. Neque mora
per Carpatium montium iuga dat se viae, saeuientis Decembris die XXII, quod infra suo
loco memorabimus. in Poloni-
am.

Pontifex
Alexander
VII. Casimi-
ro subsidi-
um mittit.

LIBRI VI CAPVT V

SYNOPSIS

*De la Garde circa Lituaniam sollicitudo. Dux Radiuilus apud Suecos suspectus. Sueciae
Instrumentum Lituaniae deditio. Consequi reuersales literae. Thorunium et
Rex Sandomiriam pergit. Prussiam ingreditur et occupat. Elbingam et
Elbinga deduntur. Puncta Elbingensium cum Sueciae Rege. Elbingensium
conditiones. Suecorum Elbingam ingressus. Rudauii propositio. Elbingensium
responsum. Zytkiewicz auctor dediti Thorunii. Dolus Zytkiewiczii, instigatoris
vel fiscalis regni. Regis Sueciae in Prussia felicitas. Eius literae ad Electorem
Brandenburgicum. Vires eius, ac deinde sensus. Tractat cum Sueciae cancella-
rio Elector. Electoris cum Sueciae Rege colloquio. Coniuris Waldek minae. Respon-
sum Caesaris legato. Conditiones inter Sueciae Regem et Brandenburgicum.*

Dum haec in Polonia Silesiaque geruntur, interim ad Liuaniae plagam Magnus de la De la Garde
Gardie, eius Prouinciae gubernator, totiusque Lituaniae administrator, expeditio circa Litua-
nem bellicam omni conatu promouebat, Liuones conscribens, officia distribuens, niam sollici-
tudo.
nec minor illi difficultas, in extrahendo ponte, iungendaque vtraque fluminis Niemenii
ripa. Radiuilum quoque quindecim millium promittentem exercitum, ad socia inuitabat
arma. Caeterum non comparente Radiuiliano exercitu, ipse Radiuilus magnus in pro-
missis, fallax in facto, a Magno de la Gardie, paulo post et pro suspecto audit. Et certius apud
nisi literas reuersales de fide subiectioneque Regibus et regno Sueciae aeternum praestanda, Suecos su-
a proceribus et ordinibus Magni Ducatus Lituaniae tunc extorsisset auctoritate sua RADI-
VILVS, firmassetque subscriptione, actum fuisset de illo. spectus.

Instrumentum Lituanicae Deditiois.

Nos Magni Ducatus Lituaniae Proceres et Ordines infrascripti notum Instrumen-
testatumque facimus. Quandoquidem in hac summa status nostri, per poten-
tiam hostilem oppressione, et armis ac protectione Serenissimi Poloniae Regis
infelici auulsione, fatalis quaedam et prorsus inuitabilis necessitas nos urget,
nec alius conseruandi status nostri modus, superest: quam vt alterutro bello nos
prementium praesenti adhaerere, et res ac fortunam nostram committere coga-
mur. Sacrae autem Regiae Maiestatis Serenissimi ac Potentissimi Principis ac
Domini, Domini CAROLI GUSTAVI, Suecorum, Gothorum, Vandalorum-
que Regis, Magni Ducis Finlandiae, Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae,
Suecici Pomeraniae, Cassubiae, Vandaliae Ducis, Principis Rugiae, Ingriae et
Vismariae Domini, nec non Comitum Palatini Rheni, Bauariae, Iuliae, Cluiae,
Fff 2 et

⁷⁶) Ego etiam ex fideiis obseruari, cum per
aliquot annos astronomiae practicae incumbere

rem iuuenis, omnes illos, qui ex astris futura in
rebus politicis praedicere velint, stultos esse.

1655 et montium Ducis nomine Eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, Regnorumque Sueciae, Senator ac Thesaurarius Generalis Ducatus Liouoniae, Ciuitatisque Rigenfis Gubernator, Generalis exercituum, statusque bellici per Liouoniam, Esthoniā, atque Rugiam Vicarius, Regiae academiae Vpsaliensis Cancellarius, nec non Gothiae et Daliae Legifer, Illustrissimus et Excellentissimus Dominus MAGNVS GABRIEL DE LA GARDIE, Comes in Leckoe et Arensberg, Liber Baro in Wilholm, Dynasta in Absap, Magnus Hof et Hogendorff gratiam et beneuolentiam supra nominatae S. Regiae Maiestatis Sueciae, nobis denunciaret, inuitaretque, vt Nos successoresque nostros protectioni S. Regiae Maiestatis mature subiiciamus, conditionesque certas ab vtraque parte sancte obseruandas, recipiamus, atque eas subscriptionibus et sigillis nostris, pro nobis nostrisque posteris promittamus et attestemur. Nos in fide et obsequiis erga S. Regiam Maiestatem nobis oblatam omni excipientes cultu, protectioni S. Regiae Maiestatis nos subiicere non detrectamus, atque in posterum in fide et obsequio erga S. Regiam Maiestatem, vt Magnum Ducem Lituaniae ac Dominum nostrum inuiolabiliter permanfuros, praesentibus hisce subscriptionibus, et sigillis nostris munitis, pro Nobis successoribusque Nostris promittimus atque cauemus. Ita tamen, vt Illustrissimus et Excellentissimus Dominus Comes vicissim subscribat, et nomine S. Regiae Maiestatis Sueciae pro certo caueat, intra certum tempus ratificatum et confirmatum iri infra scriptas ab eodem Illustrissimo Domino Comite propositas, et a nobis ad statum nostrum accommodatas hasce conditiones.

Copias nostras militares omnes et singulares S. Regiae Maiestati Sueciae obligabimus, et reliquis Regiis Suedicis coniungemus, quoties ex re et necessitate, atque communicato ab vtrique consilio opus fuerit, dummodo id non sit contra Regem Regnumque Poloniae.

Rationem cum aliis Magni Ducatus Lituaniae Ordinibus inibimus, qua Regio exercitui Suedico, Lituaniā iam ingredienti, de com meatu et stipendio prospiciatur, dummodo ratio habeatur desolatarum et exhaustarum provinciarum, atque status subditorum pessumdati, inprimis vero et solutionis, debitorum iam exercitui et praesidiis Magni Ducatus Lituaniae stipendiorum et sumptuum, praeterea in stipendia et alimenta eiusdem exercitus et praesidiorum in posterum erogandorum.

Birzas ex amore in patriam et studio erga S. Regiam Maiestatem Sueciae, Celsissimus ac Illustrissimus Princeps Dominus IANVS SVS RADIVILVS, Dei Gratia Dux Birzarum et Dubinkorum, Sacri Romani Imperii Princeps, Neuclii et Sebeffii Comes, Palatinus Vilsnensis, exercituum Magni Ducatus Lituaniae Dux Generalissimus, ad instantiam statuum, Illustrissimo Domino, Regis Locumtenenti Generali, eiusue plenipotentiaro tradi iubebit, modo caueatur restitutio, quamprimum bellum confectum fuerit, aut periculum submotum, transferendi tum quando et quocunque libuerit mobilia omnia, tam celsissimi Principis, quam eorum omnium, qui eo periculi causa res suas contulerant, bellicamque supellectilem et apparatus, machinas aereas, et com meatum omnis generis, libera integra relinquuntur, nec ex praesidio quisquam retineatur, aut recipiatur. Iurisdictio, vsusfructus, possessio, et redditus, et omnia in ciuitate et vniuerso Ducatu Birzensi Celsissimo Domino proprietario integri maneant.

Omnia

Omnia Regalia, ac iura in bonis regiis, vt et iura patronatus, in ecclesiasticis bonis S. Regiae Maieſtati integra conſeruabuntur, ſicuti hucusque Regibus Poloniae competierunt, ſecundum ſtatuta et leges, et conſuetudines Magni Ducatus Lituaniae, conſeruando inprimis et integre eccleſiae catholicae Romanae et Graecae vtriuſque ritus, iura, priuilegia et conſuetudines, in collatione bonorum eccleſiaſticorum equitumque Melitenſium.

1655

S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine, ab Illuſtriſſimo Domino Regis Locum tenente Generali, gratiam, protectionem, tutelam Regiam, omnibus Officialibus Magni Ducatus Lituaniae militibus, ſubditis, eorundemque bonorum mobilium et immobilium in Lituania ſitorum, quae a Moſchis et Coſacis nondum occupata ſunt, protectionem et deſenſionem grato animo accipimus. Id porro poſtulantes, vt occupata etiamſi et quamprimum in priſtinum ſtatum redierint, proprietariis, et quocunque modo legitimo ac iuridico poſſeſſoribus reſtitutum iri, S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine caueatur, idque etiam in partibus Liouoniae nuper occupatis.

Non minus grato animo accipimus promiſſam religionis in Magno Ducatu Lituaniae et vbique immutabilem conſeruationem, hoc inſuper cauentes, vt priuilegia, iura, immunitates, uſus et conſuetudines, bonorum, perſonarum et omnium eccleſiaſticorum, cuiuſcunque religionis, inprimis autem eccleſiae catholicae Romanae praerogatiuae, honores, Senatorum, Epiſcoporum, dignitas et iuriſdictiones, religioſorum et religioſarum, conuentus et collegia omnia, Abbatiae, Praepoſiturae, Canonicatus, Parochiae, earumque redditus ac bona, nullis exceptis, nec non eccleſiae, Scholae et Xenodochia, omniaque loca ſacra, cum eorum foundationibus, priuilegiis, exercitiis religionis publicis et priuatis, ritibus et cerimoniais, et quidquid ad eorundem omnium dignitatem, decus atque honorem de iure pertinere poſſeſt, inuiolabiliter manu teneatur, et immobili-
liter conſeruetur.

Promiſſam pariter a militibus internam, et itinerum atque commerciorum externam ſecuritatem grato animo amplectimur, et vt id nobis diſciplina militaris praefſet porro ab Illuſtriſſimo Domino Comite poſtulamus.

Gratiſſimum denique ſibi eſſe Ordines Magni Ducatus Lituaniae proſitentur, quod promotorialibus ſuis apud S. Regiam Maieſtatem cauſae noſtrae prod-eſſe Illuſtriſſimus Dominus Comes proſiteatur, interim poſtulamus, vt ſtatum, dignitatem, iura, priuilegia, conſuetudines, libertates, immunitates, officia iudiciorum, formam, iuriſdictiones, nobis a S. Regia Maieſtate Sueciae conſeruatum iri, pro certo promittat. Atque quoniam fato et diuina deſtinatione eo ventum eſt, quod Magnus Ducatus Lituaniae ſub poteſtatem S. Regiae Maieſtatis Sueciae concedit, tum hic nobis quam optimo modo caueri poſtulamus, ne regno Sueciae Magnus Ducatus Lituaniae incorporetur, ſed cum eo pacto eodem vniatur, quo cum regno Poloniae haſtenus fuit vnitus, vt nimirum gens genti, ſenatus ſenatui, equites equitibus per omnia aequentur. Iura tamen, ſtatuta, conſuetudines, et iudicia ſua vniuſcuiuſque maneat, libertas omnis, inprimis autem conſcientiarum M. Duc. Lit. illibata relinquatur, niſi quid forte ex conuentione cum S. Regia Maieſtate Sueciae, aſſentientibus nobis mutandum viſum fuerit, ad vtilitatem publicam. Quod vt tanto conuenientius promptum et firmiter fiat, comitia vtriue genti ad conſtituendam communem rempublicam, vt a S. Regia Maieſtate Sueciae indicentur, loco vtriue genti poſtula-

Ggg

mus

1655 mus commodo, et id nobis concessum in Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae vnione Illustrissimus Dominus Comes cauebit. Inprimis vero polliceatur S. Reg. Mai. Sueciae, omnia bello amissa et auulsa repetitum, et Magno Ducatui Lituaniae atque proprietariis, aut quocunque iuridico et legitimo modo possessoribus restitutum, quo et M. Duc. Lit. opem et auxilia conferre pollicetur.

Istas condiciones manuumstrarum subscriptione approbamus et munimus, cauemusque etiam, vt illis, qui absunt, integrum sit accedere, et subscribere quamprimum hoc illis per rerum circumstantias licuerit, neque interim in eos durius quidquam aut hostile admittatur.

Renuentium et Refractoriorum, si admoniti intra certum tempus ex communi consensu determinandum, et ex aequo praestitutum ad subscribendum non comparuerint, bona fisco applicari aequo animo feremus. Id autem cauemus, vt ex confiscatis, aut Regiis bonis, iis, qui possessionibus haereditariis a Moschis exuti, hasce condiciones nobiscum vna subscripserint, interim provideatur, donec in possessiones suas restituantur. Pro hostibus autem etiam obnitentes habere, et eo nomine fratres pro se cuius adeo durum atque acerbum videtur, vt plerique eligant Moschorum potius se dedere arbitrio, proinde caueatur, vt a delinquentium infectione liberis nobis esse liceat. Hoc autem ante omnia cauemus, vt S. Regiae Maiestatis nomine Illustrissimus Dominus Comes expediat, ad Magnum Ducem Moschouiae eiusque exercitus omnes, iisque nunciet, sub protectionem S. Regiae Maiestatis Sueciae, M. Duc. Lituan. concessisse, ab iisque postulet, vt idcirco ab omni contra Magnum Ducatum Lituaniae hostilitate cessent illico, ab obsidionibus abstineant, et si quas ciuitatum, aut arcium forte obsederint, obsidionem soluant, ex iis regionibus, quae sunt citra Borysthenem exercitus reducant, Cosacorumque incursiones inhibeant, ab omnibus Magni Ducatus Lituaniae finibus, regiones circa Borysthenem, igne et ferro vastatas in medio relinquant, et ab inuasionibus liberas faciant. Quod exercitus quoque Magni Ducatus Lituaniae a parte sua praestabit, donec per pacta conuenta, de limitibus Magni Ducatus Lituaniae a S. Regia Maiestate Sueciae cum Duce Moschouiae constitutum fuerit. Quod si Moschi obstinate in vastando Magno Ducatu Lituaniae pergere, aut ciuitates et arces munitas obsidione aut oppugnatione premere praesumerint, vt exercitus S. Regiae Maiestatis Magni Ducatus Lituaniae coniunctus, obuiam hostilibus Moschorum conatibus eat, et tueatur armis ditones et ciuitates Magni Ducatus Lituaniae protectioni S. Regiae Maiestatis sese committentes.

Si vero ad tractandum inter vtrumque Regem et regnum ventum fuerit, vt Magnus Ducatus Lituaniae ad eosdem tractatus vna cum regno Poloniae admittatur, libereque prout tum res tulerit, cum S. Regia Maiestate Sueciae negotia sua componat, vt sacrosancta vnione conueniens in eodem tractatu pacis ratio habeatur. Atque postea licet vnicuique in alterutram partem discedere bonis suis immobilibus diuenditis, aut alio quocunque modo legitimo alienatis, mobilibus vero secure et libere quocunque voluerint transportatis.

Quodsi quid praeterea a S. Regia Maiestate Sueciae, regno Poloniae concessum fuerit, id Magnus Ducatus Lituaniae sibi quoque concedi cauet, si autem regno Poloniae bello succumbere et deterioribus conditionibus cum S. Regia Maiestate componere res suas contigerit, Magnus Ducatus Lituaniae nihilominus, vtpote sponte et libere accedens, has sibi ipsas condiciones teneri stipulatur,

latur, nec nisi forte in comitiis ex pacto conuento cum S. Regia Maieſtate Sueciae, et libero ordinum Magni Ducatus Lituaniae aſſenſu immutari cauet. 1655

Haec omnia ſubſcripta et obſignata viciffim propter maiorem fidem, firmitatem, et certitudinem ab Illuſtriſſimo Domino Comite ſubſcribantur, et ſigillo eorum muniantur. Actum in Caſtro ad Capodanum Anno 1655. die 18. Auguſti.

PETRVS PARCZEWSKI, Epiſcopus Samogitiae.

CASIMIRVS BIALOZOR, Archidiaconus et Adminiſtrator Epiſcopatus Vilnenſis.

IANVSSIVS RADIVILVS, in Bierze et Dubinki Dux, Palatinus Vilnenſis, Generalis Exercitus Lituani.

VINCENTIVS CORVINVS GONSIIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Theſaurarius, et Campi Ductor.

BOGVSLAVS RADIVILVS, Palatinus Miſcenſis.

ADAMVS KOMOROVIVS, Gubernator Vilnenſis.

ALEXANDER MIRZEVIVS, Aulicus Regius, et alii.

Per eam quoque occaſionem in ſemi-libertatem Magnus de la Garde Gonſeuium aſſeruerat, acceptis ab eodem literis reuerſalibus, huiuſmodi tenoris:

VINCENTIVS CORVINVS GONSIIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Theſaurarius et Campiductor, etc. hiſce atteſtor, quod cum intellexiſſem me Diuina prouidentia ita permittente, hic detentum, priſtinam libertatem, nonniſi interueniente Sereniſſimi et Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Sueciae Regis, etc. etc. iuſſu et mandato, hoc rerum ſtatu, ſperare poſſe, in firma ſpe gratioſae illius Regiae declarationis, tanto citius impetrandae, ab Illuſtriſſimo ac Excellentiffimo Domino, Domino Gabriele de la Garde, Comite de Lechoc, Regni Sueciae Theſaurario, et Regii exercitus locum tenente Generali impetraſſe, vt tamdiu caſtra eiufdem excellentiae ſequi mihi cum comitatu meo aulico liceat. Vt autem praedictam ſuam Excellentiam ſecuriorem de mea perſona redderem, ſtipulata manu, et iuramenti loco verboque viri honeſti ſancte hiſce polliceor, et promitto, me neque fuga mihi in via conſulturum, neque conſilio, ſermone, literis, machinationibus, vel vlllo facto, aut attentato, vel per directum, vel per indirectum, quidquam moliturum, ſed quietum Excellentiae ſuae caſtra ſequuturum, et S. Regiae Maieſtatis voluntatem ac declarationem patienter expectaturum. In maiorem huiusce rei fidem, haſce reuerſales manu mea ſigilloque corroborauimus. Dabantur Kaydani, 21. Octobr. 1655.

Tali igitur ratione Gonſzeuius ex Radiuiliana liberatus captiuitate, ſecutus eſt Sueciae Regis claſſicum, magis vmbra corporis, quam animo inuiſto.

In hunc modum Polonia occupata, Lituaniaque ſubacta, Sueciae Rex Sendomiriam verſus caſtra mouere imperat, datis ad POTOCIVM, exercitus imperatorem literis, vt a Sendomiridicto Poloni Regis recederet ſacramento. Dedit et Praetoriarum cohortium militibus centum viginti millia, ſpolia vrbis Cracouiſis, quae quinque millionum ſummam exceſſiſſe dicuntur. KONIECPOLSCIO, Bozencin vna et Ilzam, nobiliſſima Epiſcopatus Cracouiſis oppida, aliis alia, plerique ſacra, maiora promiſit legionariis Potocii, ſi ſua ſequerentur ſigna. Neque diu dubitauit Potocius acceptare praemia, quae per contumaciam poterat

1655

poterat deinde amittere. Vnde et ille Sueciae Regi tunc dixit sacramentum fidelitatis, in noua ciuitate Korczyn nominata. Consultatum deinde de vltiori belli ratione, conclusumque est, Prussiam, hucusque intactam Prouinciam aggredi pari celeritate qua Poloniam. Dictum, factum, vnoque mense vix integro, tota illa regalis et episcopalis Borussia, vna cum Torunnio, ac fortissima cessit Elbinga, ea celeritate, vt quem venire non senserant Borussi, videre se vix crederent. Quamquam Elbingenses diu votis expetitur laeti susceperant Suecum. Referam eorum condiciones, quas sibi ipsis scripserant adhuc ante nascens Poloniae malum. Nam Torunenles suas tunc suppresserant. Causa deditae vrbs reiecta in DANIELEM ZYDKIEWIC, Regi Instigatorem Graeculum hominem.

Puncta Compositionis Pacis inter Regem Sueciae et ciuitatem Elbingensem.

- I. Ciuitas nostra Elbingensis, ipsiusque totum territorium, nunc et in perpetuum Regi IOANNI CASIMIRO renuntiet fidelitatem et obsequia, et Regem CAROLVM GVSTAVVM, vna cum suis legitimis haeredibus, pro naturali et vero Domino agnoscat.
- II. Suae Maiestati iuramentum, quando voluerit, praestetur, non tamen illud fiet, ante regressum ipsius, et priusquam vniuersam Borussiam in securam potestatem suam redegerit.
- III. Omnia Priuilegia, quae nobis a Regibus, Principibus, et Dominis elargita et concessa sunt, non solum obseruari, verum etiam pro ratione temporis augeri, et confirmari debent.
- IV. Debet ciuitas id temporis propter belli difficultates Regium tributum persolvere, prout in futuro per nostros Commissarios et ciuitatis nostrae Deputatos decretum fuerit.
- V. Tranquillitatis vero tempore ciuitas nullis exactionibus onerabitur, nisi quando Regnum et ciuitates in subsidium, urgente periculo, venire tenentur.
- VI. Sua Maiestas procurabit, vt ciuitas cum extraneis maiorem prouentum ratione mercaturae possit obtinere.
- VII. Sua Maiestas quantum possibile ciuitatem ab omnibus grauaminibus liberabit.
- VIII. Suburbia noua, et antiqua ciuitas, habebunt Regios praesidiarios milites, horrea vero et frumentariae domus ciuium, manebunt sub praesidio militum illorum.
- IX. Ciues antiquae ciuitatis ex speciali gratia liberas obtinebunt aedes suas, a militum praesidiariorum ingressu, et cohabitatione.
- X. Mechanicorum focii et alii opifices, qui haecenus, inter milites ciuitatis conscriptos, operam suam locarunt, dimissionem petitori liberi pronuncientur.
- XI. Bona mobilia securitatis causa in ciuitatem aduecta, sicut et personae, ad quas spectant, manean illaesa, et fruantur protectione, nisi praeter opinionem aliqui refractarii quoque et maligni existentes, obsequia debita detre-

detrectare visi fuerint, quos sua Maiestas sola sub iudicium et censuram 1655
vocabit.

XII. Contractus et obligationes inter mercatores manebunt inuiolabiles, nec
caduco ⁷⁷⁾ vel confiscationi cedent.

XIII. Moenia, turres, valles, a ciuitate conseruentur, et si quae nouae stru-
cturae ac aedificia necessaria futura sint, Gubernator ciuitatis Regius,
ratione sumptuum et expensarum cum ciuitate citra difficultatem
conueniet.

XIV. Tormenta bellica pro ciuitatis defensione semper in loco manebunt.

His ita conclusis et ratificatis d. 22. Decembris, dies erat Mercurii, hora circiter Suecorum
quinta pomeridiana, Regni Sueciae Cancellarius ERICVS AXELIVS AB OXENSTIER- Elbingam
NA, Elbingam ingressus est, ciuibus per totam plateam ordine constitutis. Praecedebat ingressus.
Maior SACKEN eques solus, vultu minaci de industria composito, quo magis crederetur
Mars fuisse Suedicus, hunc duae a tergo sequebantur cohortes, quas componebant cen-
tum Suedici milites. Vexilliferi duo, vnus albo, alter caeruleo et viridi vexillo ab inuicem
distincti: hos duae iterum subsequebantur cohortes, centum Suecorum hastiles lanceas
portantium, totidem sclopetarii, cum suis vexillis diuersorum colorum. Deinde seque-
bantur quatuor Elbingensium Consules rheda vecti. Tandem Cancellarius, insidens equo
calamistrato superbe ornato, solus incedebat vultu amoeno, et ad hilaritatem composito.
Cancellarium sequebatur Campi Marefchaleus DE LINDE Suecus, Gubernator vrbis El-
bingensis. Sub ingressum duodecim in veteri, totidemque in noua ciuitate explodebantur
tormenta, laeta ac fausta gratulantium applaudentiumque signa. Moniti a me Elbingenses Rudauii
de subsidii Pontificiis, de Caesaris in Borussia iure, de Poloniae Regi iurata fide, de Propositio.
Suecorum experta tyrannide. Immoti ad haec omnia responderunt: Pontificem non no- Responsum
minandum, quem peius cane et angue Elbingensis odit populus: Vereri deinde, ne istis Elbingen-
Pontificiis subsidii liberati, concedant aliquando omnimode in Pontificum ius et iurisd- sium.
ictionem, quod alienum est ab institutis illorum. Cum Caesare non bene conuenire Euan-
gelicos, imo vbique sub graui Catholicorum genere iugo liberos homines. A Polona
aula laesos se esse grauissime conquaesti sunt. Deinde excessisse Polonia Regnoque Regem,
cui dixerunt sacramentum. Tyrannidem Suecorum nunquam se expertos esse, imo am-
plexus paternos Gustau, et tenerrimum defuncti Oxensternii amorem, quem hucusque
inactum plerique Elbingensium in imis praecordiis conseruant. Haec Elbingenses.

Torunenses, vt paulo ante innui, deditae vrbis suae auctorem dixerunt, Regni Zyt-kiewicz
instigatorem DANIELEM ZYTKIEWICZ. Et fuit certe Graeculus homo, deceptor non auctor dedi-
postremus. Hac ratione Cancellarii Regni aliorumque Senatorum voto, expediuerat Op- ti Torunii.
polio instigatorem CASIMIRVS ad Chmielnicum, addidit eidem aliquot membranas
(cartam bianckam Itali vocant) Regio subscriptas caractere, quibus ille vteretur iuxta tem-
porum momenta. Ita abunde instructum dimisit ad Chmielnicum Cosacosque Senatus.
Ille loco Chmielnicii recta Sueci Regis victoris petiit castra, eique arcanum aduentus sui Dolus Zyt-
per Cancellarium Ericum ab Oxenstierna aperuit, ratus, hoc facto mereri posse gratiam kiewiczii In-
Sueciae Regis, auertereque in tempore imminetia capiti suo a Radzieuio mala, quod et stigatoris vel
factum. Valuit in tempore arcanum instigatoris, tunc enim Torunium versus properabat Fiscalis Re-
Rex, gni.

77) Caducum quid sit in Polonia, exterorum forte
intelliget nemo, nisi suppeditata ante explana-
tione. Subintelligitur ius. Est autem ius ca-
ducum in Polonia lex, vi cuius Serenissimus Rex
bona defuncti, nullos haeredes relinquentis, per
priuilegium donat, cui velit. Lege autem pu-
blica cautum est, vt bona sic dicta caduca nobi-
lis, Rex non nisi Polono iterum nobili dare pos-
sit. Ciuium vero et exterorum, cui et quomo-

do velit, etiam extraneis: id quod claris verbis
in constitutione A. 1576, Vol. II fol. 93, di-
ctum: (Mieyskie Kaduki moze Krol rozdawac
komu, y iako chce). Neque obstant illa ver-
ba, in constitutione A. 1607, Vol. II, fol. 1598,
expressa: bona caduca extraneis dari non debent
(Kaduki cudzoziemcom nie maia bydz dawane)
quia ibi de bonis caducis nobilium sermo est.
Vnus quoque ea, quae dixi, confirmat.

1655 Rex. Instigator, quo melius suum Regi Graecum ingenium commendaret, secretiora scribit ad Torunenses, quibus illorum expugnaret constantiam. Ad extremum personam fingit legati a Rege CASIMIRO ad Thorunenses missi. Res ioco similis videbatur primo Thorunensibus, scripserat enim eadem in carta instigator, quasi desperatis rebus eiurasset iam CASIMIRVS Oppolii imperium, remitteretque populis iurata fidem. Hoc ipsum viua voce millies in Torunensi repetebat capitolio perfidus orator.

Indoluere Polono Regi Torunenses, ubi toties facundum audiuerunt oratorem, promtis certantem rationibus. Fidem dicenti Regius adstruebat character, quem omnes nouerant, Regia praeterea gemma, quae literas signabat, ad haec instigatoris fama, quae vulgabat Zytkiewicz omnium arcanorum Regionum arbitrum secretissimum, et ministrum fidelissimum. Venienti igitur Sueciae Regi aperiunt ciuitatis portas, veneraturi Dominum, quem Polonia vniversa, vt crediderant, dixerat Regem.

Regis Sue-
ciae in Prus-
sia felicitas.

Occupato Torunio, ubi priuatorum deposita, quae duorum millionum fuisse dicuntur, militari Rex intulit aerario, nihil intactum tota Borussia fuit, recedente passim milite Brandenburgico ex occupatis propugnaculis. Nullo igitur opere inuictum alias Stralsburgum, gloriosam Culmam, Suecium, aliaque Borussiae Regalis occupat loca, Elbingam usque, quam vacuum, iurata fide, inuenit, vt superius innui. Varmiensis deinde ingressus episcopatum Mellacum versus iter direxit, positis castris ad pagum Curtzberg in Ducali Borussia. Vnde literis ex itinere salutauerat Electorem, quarum literarum hic tenor fuit.

Eius literae
ad Electo-
rem Bran-
denburgi-
cum.

Nos Carolus Gustauus Diuina fauente Clementia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae, nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux. Serenissimo et Celsissimo Principi, Consanguineo et Amico Nostro charissimo Domino FRIDERICO WILHELMO etc. salutem etc.

*Serenissime et Celsissime Princeps, Consanguinee et Amice
charissime.*

Ad nullam vnquam expeditionem inuito magis animo, quam nunc in Cels. V. Elect. Ducatum accessimus: non quod non iamdiu iustas indignationis et belli causas habeamus; sed quod amicitiae nostrae fundamenta, iura et comoda, vt et innocentia subditorum, sacris iisdem nobiscum gaudentium, mitiora omnia suadeant, cumprimis vt Cels. V. Elect. spatium cogitandi indulgeamus, et interea militem, quoad fieri potest, a violentiis cohibeamus. In eum finem die 3 huius mensis literas nostras, cum Cels. V. Elect. legato et consiliario FREISTADIO expediimus. Et quia heri demum responsum nobis de die 9 et 19 huius mensis Regiomonti scriptum desuper est relatum, coacti sumus hac interposita mora arma nostra in viscera Ducalis Borussiae proferre, vt hic tanto propius Cels. V. Elect. vltimam resolutionem cognoscamus. Conatur Cels. V. Elect. in supradictis suis literis culpam turbatae amicitiae a se amoliri, et eam in nos conferre, inter alia, allegans, primum quod nostri Ministri, et quidem publica apud Cels. V. Elect. legatione fungentes, sibi indicarent, quae nos in animo haberemus de portibus Pillauensi et Memelensi, nobis adeo necessariis, deinde quod Stetini sub initium tractatum a nobis praesentibus, non modo praedicti portus, sed et in illis teloneorum participatio et commerciorum directio, aliaque durissima flagitarentur, et quod nos, non modo ab indigitatione non potuerimus dimoueri, sed noua etiam, existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, postulata conatibus Cels. V. Elect. opposuerimus.

mus. Accesserunt Campi Marefchalli nostri Comititis Wittembergii literae, quibus Cels. V. Elect. scripserat, se copias, quas Cels. S. Vest. suppeditat, aggressurum: imo nos legatis Cels. V. Elect., apud nos non subsistentibus, saepius indicasse, nos cum Cels. V. Elect. in Borussia non aliter, atque cum hoste atque alio Poloniae statu acturos. Haec et alia, quae in nos ibi cumulantur, nisi quodque eorum ad tempora sua et in iis nata consilia expendantur, facile imperitos rerum vtrinque gestarum in sinistras de nobis cogitationes coniecerint: Itaque breuibus faciem rei Cels. V. Elect. ob oculos ponemus, ut vel ipsa actionum suarum meminisse possit, vel si iniussu eius quaedam gesta sunt, de iis vltiorem rationem ineat. Perpendentibus nobis mutuae amicitiae vincula, sanguinis scilicet propinquitatem, ditionum vtriusque vicinitatem, iurium item et rationum communionem, atque adeo nostras vtrinque benefaciendi opportunitates, facile persuasa fuit Cels. V. Elect. contestationes non in labris, sed imis sinceri animi penetralibus esse natas. Neque alienos nos a mutua propensione ostendimus, qui mox post suscepta Regni nostri sceptrum, priores Cels. V. Elect. per Ministrum nostrum inuissimus, et omnibus deinde occasionibus pignora sinceri animi Cels. V. Elect. exhibuimus. Nihil equidem dicto nostro ministro in mandatis dedimus, quo reus possit peragi indicationis alicuius de portibus Pillauensi et Memelensi. Et nescimus, quis alius ex nostra mente secretum tale, quod animum nostrum nunquam occupauit, euulgasset! Excutiantur omnes discursus, et cognoscatur, ex nimia et intempestiua sollicitudine natam esse hanc suspicionem. Tantum vero abest, ut dictos portus quaerere ex nobis ipsis intenderimus, ut decreto contra Poloniam bello, parati fuerimus, assecurare Cel. V. Elect. nihil exinde damni in Cels. V. Elect. prouentum iri, modo Cels. V. Elect. intra suos terminos se contineret, et nobis in nullo officeret. Verum Cels. V. Elect. arctiori adhuc vnionis vinculo nobiscum vinciri cupiens, vltro primum per principalem suum Ministrum, et deinde ipsa propria persona Residenti nostro ad aulam suam significauit, sibi et Antecessoribus suis Ducibus Borussiae, iamdiu tot a Regibus et Republica Poloniae ingesta esse grauamina, ut quando nullum in iustis querelis remedium sit inuentum, aliam viam iis excutiendis esse quaerendam, et dudum quaesitam fuisse: Si ergo placeret nobis, adsciscere Cels. V. Elect. in belli socium, et in compensationem et satisfactionem onerum belli, promittere eidem non modo episcopatum Varmiensensem, titulo et iure saecularis Ducatus, sed etiam partem Samogitiae et Lituaniae: atque adeo dictum Varmiensensem Ducatum et Samogitiae, Lituaniaeque partes, vna cum Borussia Ducali, in plenum et absolutum Dominum eidem confirmare, et in eo tueri, tum velle Cels. V. Elect. usque in finem belli contra Poloniam, et alios huic motui sese immiscerentes, fideliter Nobis adstiteret. Et ut tanti propositi consilium, in secreto haberetur, et in Poloniam non emanaret, additum est, paucos eius esse conscios. Nobis in tantum hostem moturis, et nonnisi ingenua ab amico Principe expectantibus non displicuit Cels. V. Elect. intentio et societas armorum: neque conditiones nobis propositae impossibiles, sed immensae videbantur. Constitutis ergo commissariis, qui mense Maio proxime praeterito, cum Cels. V. Elect. Ministris congregarentur, iniunctum a nobis fuit, ut (citra tamen scopi principalis laesionem) istis duabus attemperandis operam omnem studiumque impenderent. Quod vero portus istos duos Pillauensem et Memelensem, participationem teloneorum, et commerciorum directionem postea praetenderimus, causas habuimus et iustas et necessarias. Et ut a postremo postulatum, commerciorum directione nunc inchoemus, Nos equidem tum nouimus Regibus et Reipublicae Poloniae, tam ratione Regiae Borussiae, quam directi dominii in Ducalem Borussiam,

1655 ruffiam, non exigua competere iura, quae vero in particulari tum fuerint, non ita in promptu fuit discernere. De iure itaque Regis et Reipublicae Poloniae conuenturis, cautione utique opus fuerat, dum cuique competentia iura elicerentur. In eiusmodi pars altera alterius rationes indagat, non ut suis, si nullo fundamento nitantur, infistat, sed ut cognitis fundamentis, tanto securius paciscatur. Participatione teloniorum, vulgo Licenten vocatorum, quid iustus a nobis praetendi vnquam in tali casu potuit? Introduxit illa gloriosissimae memoriae praedeceffor et auunculus Noster, Rex GUSTAVVS MAGNVS, iure belli. Et cum vigore pactorum inducialium nouissimorum deberent tolli, de facto a Cels. V. Elect. tanto tempore contra pacta continuantur. Licuit itaque Nobis, siue nostrum respectu Sueciae ius, siue foedus cum Cels. V. Elect. et Regiam Borussiam spectemus, in hanc quaestionem venire, et continuandi telonii participationem, iure optimo nobis asserere; idque eo magis, quod merces, a quibus vectigal exigetur, aequae a Regia Borussia ac Ducali descendant, atque ideo Cels. V. Elect. non possit solo de iure sibi ullos proventus arrogare. Quod attinet portuum Pillaiensis et Memelensis postulatum, si Cels. V. Elect. Ministri occasionem, causas, et quousque illis potiri voluerimus, mature et sincere explicuerunt, iam ipsa ex se nos illa suspicione liberabit, quasi loca illa, vnde salus et securitas Ducalis Borussiae dependere dicitur, obtentu solius nostrae utilitatis praetenderimus. Cum in procinctu discedendi e regno nostro staremus, et deinde praeterito mense Iulio in Pomeraniam essemus delati, intelleximus, Cels. V. Elect. eodem tempore, quo nos ad commune foedus contra Poloniam inuitat, et super eodem nobiscum tractatum init, in praedudicium iurium nostrorum, et quidem eiusdem contra Poloniam expeditionis summum impedimentum, in vnito Belgio foedus moliri. Suasimus itaque, ut, si prius, quam noster tractatus initium fumsit, alter in Belgio esset inchoatus, coepto tum demum desisteret. Sed vbi sine vlla nostrorum monitorum consideratione, Belgicum tractatum vrgeri audiuius, utique iure postulauimus, ut Cels. V. Elect. omnino vellet Belgicum tractatum perficere, et serio tamen nobiscum ageret, nobis ideo in finem vsque belli duos istos portus Pillaiensem et Memelensem pro securitate nostra detinendos permitteret. Legatio Cels. V. Elect. parum pensi habens circumstantias huius iusti nostri postulati, loco adaequatae responsionis minas acerbis, et nescimus, quas ex barbaris et ipso orco contra nos arcessendas suppetias iactans, Stetino discessit. Cum ergo Stetini adhuc consistentes illico copias Cels. V. Elect. in Electoratu et Pomerania conuocari audiuius, non sine causa Campi Marefchallo nostro, Comiti Wittembergio in maiori Polonia constituto, mandauimus, ut talia et loquentibus et agentibus Electoralibus Ministris, frequentatisque tum correspondentiis inter Poloniam et Cels. V. Elect. aulam, sibi prospiceret, admoneretque etiam Cels. V. Elect. Generales, ut quamdiu foedere non essemus coniuncti, vel melius de Cels. V. Elect. intentione certiorati, cum exercitu Borussia non intrarent, nisi pro hostibus haberi vellent. Paulo post ipsi e Pomerania mouimus, atque in illo itinere die 4 Augusti ad nos, limites Poloniae tum ingressuros, venit Cels. V. Elect. legatio ad reassumendum priorem tractatum. An dici possit, nos tum ab indiguitatis supra postulatis nullo modo potuisse dimoueri, atque noua subinde et existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, conatibus vestris opposuisse, ipsa ex conscientiae suae dictamine iudicet. Nouit Cels. V. Elect. Nos tum condescendisse in Borussiae Ducalis et Warmiensis episcopatus, supremum et liberum regimen, reseruato tantum nobis et nostris successoribus aliquali beneficentiae iure: nouit nos voluisse liberare eandem canone illo annuo: nouit etiam nos abstuisse praetensione por-

portuum Pillaiensis et Memelensis. Quod vero vicissim participationi teloniorum inhaerimus, et simul postulauerimus, ut foedus in Belgio ictum eatenus cessaret, quatenus huic a nobis ineundo praeiudicaret, nemo talium rerum aequius aestimator nobis vitio verteret. Quid praeter caetera saepe memorata postulata in Borussia Ducalem praetenderimus, quia non exprimitur, Nos quoque ignoramus: nisi forte qualitatem dependentiae et inuestiturae intellectum vult. Desideravit equidem Cels. V. Elect. dictorum Ducatum plenum et absolutum dominium: sed postmodum nostrae remonstracionis intuitu, legatio eiusdem exhibito nobis die 9 Augusti proiecto suo, in Rogosno, agnouit Cels. V. Elect. in perpetuum animi deuinctissimi testimonium, velle a nobis, et corona Sueciae saepe dictos Ducatus Borussiae, et Warmiensem in feudum recognoscere. Ecquid aliud a Nobis in sequentis diei proiecto exigitur, quod grauissimi postulati nomine posset indigitari? Et quandoquidem Cels. V. Elect. nunc est contenta, tum in Rogosno oblatis, cur tantopere Rogosniana postulata incusat? Quinimo Cels. V. Elect. legatio abiens visa Nobis est obtinuisse suum scopum, nisi quod causabatur, se super quibusdam non satis instructam, et propterea velle vltiora a Cels. V. Elect. mandata requirere. Nos freti Cels. V. Elect. contestationibus firmandi rem, semel adeo religiose inchoatam, et tractari coeptam, non in Borussia, sed versus maiorem et minorem Poloniam arma nostra vertimus. Dum die 5 Septembr. circa Opoczno substitimus, tertia vice ad nos venit saepe dicta Cels. V. Elect. legatio, afferens nobis literas Cels. V. Elect. propria manu scriptas, et pristinum eumque infucatum erga nos amorem spirantes. Vbi vero dicta legatio, in rem praesentem et ad ipsum tractatum reassumendum venit, nihil fere priorum accordatorum illaesum reliquit: excogitatae sunt rationes, quibus conuentarum conditionum aliae limitarentur, aliae exceptionibus eneruarentur, et totus tractatus in nihilum redigeretur. Interea, et dum Cels. V. Elect. legatio sub velo continuandi tractatum nobis imponere studet, vrgetur a Cels. V. Elect. in Belgio non modo commutatio ratificationum, sed classis etiam mare Balthicum contra nos intratura. Exagerantur etiam passim propositi nostri peruersitas, et postulatorum iniquitas: quasi a nobis omnia prouenissent, et Cels. V. Elect. nihil contra iura amicitiae admisisset. Inuitatur etiam Borussia et vicini Poloniae palatinatus ad communem contra nos defensionem. Vbi nos talia deprehendentes legatis Cels. V. Elect. dicimus, nos, si Cels. V. Elect. in his actionibus perseveraret, velle eandem non aliter, atque cum hoste, aut Poloniae aliquo statu agere, haud praeter meritum nos talia locutos existimamus. Quod vero Cels. V. Elect. legatio tanto tempore apud nos detenta sit, non nobis, qui accordatis inhaerere volumus, et discedere cupientes in nullo, nisi forte aliquantum per continuas belli actiones, sumus remorati, sed potius vel Cels. V. Elect. intentioni in contraria omnia directae, vel legatorum alienis praetensionibus erit imputandum. Cels. V. Elect. potuit intra terminos amicitiae consistere, et tum, vel danda a nobis scripta assecuratione, vel verbo regio, tuta in suis ditionibus manere. Sed ipsa elegit belli societatem, qua intentione, sincera ne, an vero, ut nos ea opinione destineret, dum ipsa posset armari, ipsius conscientiae relinquimus. Certe cum in belli communionem contra Poloniam reciperetur, aliquandiu partes foederatus sequi visa est, sed mox in contrarium versa, nulla non hostilitatis indicia verbis, et re ipsa nobis ostendit. Quod se Borussiae quibusdam statibus, consilia et fortunam Regis Casimiri sequentibus associare voluerit, quam maxime nos afficit. Erant, fatemur, dicti Borussiae Regiae status nondum omnes a nobis subiugati, et belli iure nobis subditi: sed mansit illos eadem, quae caeteros fortuna: et inter Poloniae status in hoc casu, nonnisi beneficio ordinis fruuntur.

1655

Poterunt dictorum Borussiae statuum contra nos directae actiones aliqua ratione excusari, eo quod nondum, vel exercitu nostro eos adierimus, vel iis protectionem obtulerimus. Et euentus, et propria quorundam confessio nunc docet, multos eorum magis instigatione potentiorum, quam destinata opera, in extremam illam defensionis aleam esse prolapsos. Cels. vero V. Elect. quae nos in bellum paratos, suae societatis oblatione, magis adhuc animauit, et Borussiae Regiam per pacta nobis, (si suas per omnia praetensiones obtinuisset), dudum attribuere coepit, contra nos Poloniae et Borussiae rebus, vix ante se ingerere potuit, quam tractatui adhuc duranti debito modo renunciaisset. Conuentum utique fuit, vt Regia Borussia nobis cederet. In quo proposito ita religiosa videri voluit Cels. V. Elect. ante tractatus initium, vt nobis adhuc in Suecia existentibus, per suum ministrum significari fecerit, se velle in nostrum, et communis foederis vsum, occupare locum quendam ad Vistulam. Et cum legatio Cels. V. Elect. adhuc Cracouiae apud nos haereret, missus est ad nos nobilis quidam PVTKAMER, vt contestaretur, Cels. V. Elect. cepisse quaedam in Borussia Regia loca, suae ditioni vicina, ne colluies perditorum hominum, hinc inde sine alicuius imperio vagantium, se eiusmodi locis infunderet, nobis eadem velle tradere, cum foederi vltima manus fuerit imposita. Nunc confectis nouis in praecidium nostri foederibus, oretenus traditionem promittit, re ipsa vero in perpetuum retinere intendit. Neque enim opus est monstrare, an contra nos directum sit foedus, cum quibusdam Borussiae Ordinibus initum; quum clara sint verba et conditiones nobis satis iniuriosae et iniquae. Iudicet iam orbis vniuersus, imo iudicet Deus, vnde turbatae amicitiae rationes, vtrum a postulatibus nostris Rogosznouianis, quae Cels. V. Elect. iam adprobat, et iniquitatis accusari nequeunt, an vero ab alio aliquo, qui inuidia progressuum nostrorum Cels. V. Elect. in nos, nihil tale meritis, animauit, arcessendae sint? Vtrum laedat, qui amicum et socium complecti, inque suis non modo conseruare, sed auctiorem etiam reddere cupit, an qui contra oblationem propriam, et constantiam verae amicitiae, in hostilia consilia, nulla iusta de causa prolapsus, vltima amico detrimenta parare videtur? Ea tamen est animi nostri erga Cels. V. Elect. eiusque inclytam Domum verae amicitiae radicibus firmata propensio, vt supradicta omnia perpetua obliuione sepelire velimus, si modo aliquando videamus, serium nobiscum transigendi propositum: nec tempus teri, vt nobis agendi opportunitates decedant, maleuolis vero nostris accrescant. Praecipuum et immotum est nostrorum postulatorum, vt qui haecenus inter Regem IOANNEM CASIMIRVM et Rempubicam Poloniae ab vna, et Cels. V. Elect. ab altera, ratione Ducalis Borussiae, viguit nexus, posthac quoque inter nos regnumque nostrum, vt et Cels. V. Elect. quoque intercedat. Si Cels. V. Elect. aliquid in reliquis mitigatum cupit, de eo, salua nostra securitate, amicabili et facili ratione conuenietur. Quodsi vero haec nostra oblatio nunc non attendatur, fieri potest, vt et Prouincia penitus deuastetur, et Cels. V. Elect. excidat tractandi occasione et bono, eidem et inclytae eius domui posthac irreparabili. Quibus Cels. V. Elect. Diuinae tuitioni serio commendamus. Dabantur in oppido Borussiae Ducalis, *Creutzberg* die 16. Decembr. Anno 1655.

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Electorem. Merebant tunc illi duodecim externorum millia, totidem Polonorum ad praedam adduxerat KONIEGPOLSCIVS Regni vexillifer. POTOCIVS enim cum LANCKORONIO ad Sendomiriam subsistere iussus. Erat praeter Wittembergii Cracouiense sex millium praesidium, Duglassique, octo, lecti exercitus ad Sendomiriam, millia. Elector quoque Brandenburgicus quindecim tunc suorum conscripserat millia, vltra Marieburgense, Meuense, Stumense, Sluchouiense, Brun-

Electoris
Brandenburgici vires.

ber-

bergense, et Allensteinense, praefidia satis firma. Magnus reuera miles, certa et in manu 1655
 Electoris posita fuit victoria, si hostem agnouisset Suecum, quem hospitem inuitauerat, Ac deinde
 pridem ante foederatus Galliae et Sueciae Regibus. Igitur quasi inopinato occupatus a sensus.
 Sueciae Rege, primo irasci, furere, minari, deinde pauescere, Caesarisque inuocare patro-
 cinium, debilitatem virium ostentare Europae Principibus, ad extremum post sex mensum
 continuatam fabulam, laruam deponere, personamque induere qualis ante fuit. Mansit Tractat cum
 tunc Regiomonti, tribus integris hebdomadis Regni Sueciae Cancellarius OXENSTIERN, Sueciae Can-
 quasi Electori pacis tunc proponeret condiciones, reuera autem, de continuando bello, de cellario Ele-
 inuadendo Caesare, de adiuuando Gallo, de diuidenda Polonia, sermo illis et consilium fuit. ctor.
 Eoque modo satis enormi illudere videbatur toti Europae Suecus et Elector. Quanquam Electoris
 prudentiores statim ab initio belli, aliqui adhuc ante illata arma, callidum Electoris obser- cum Sueciae
 uarunt animum. Auctus enim mascula prole Elector, non alium quam Sueciae Regem Rege colli-
 filio suo dixit patrinum. Toto deinde mense semimortuum Suecorum exercitum annona sio.
 refecit, tandem post hospitii omnem exhibitam humanitatem, liberum per ditiones Pome-
 raniae in Poloniam dedit transitum. Accessit continuata comitantium huc illuc securitas,
 nec deerant Comitibus Valdeck, et FABIANI Baronis von Dohna minae: breui adfuturos Comitibus
 hospites qui Papistas pellerent Prussia. Gubernatorem deinde Pillaiensem propugnaculo Valdeck
 excedere iussit, nulla alia de causa, nisi quia fidelis audiebat Polono Regi. Interrogatus minae.
 deinde a Comite STAREMBERG, legato Caesaris, quid de bello sentiret Borussia? igno-
 rare se prorsus respondit. Si enim, inquit, scirem interulam meam meorum consiliorum esse Responsum
 consciam, mox exutam igni adicerem. Similia amicitiae argumenta obseruare potuit vel Caesaris Le-
 ipse Cyclops in Sueciae Rege. Libera in Ducalem Prussiam nauigatio. Electoris filii Var- gato.
 mienensis Principis appellatio. Audita per eos dies inter epulas Regis liberior vox: se ab
 Electore in Poloniam euocatum, afflictis subsidio venisse. Aderant his similia, quae Ele-
 ctorem suspectum prudentibus reddebant.

Igitur decepta primo Polonia, mox Prussia, condiciones pacis in Regia Regiomonti
 publicat Elector, multum sibi gratulatus, quod tali modo deceperit Papistas, Varmienssem-
 que Episcopatum absque sanguinis occupasset dispendio.

*Puncta inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum Anno 1656. die septima 1656
 Ianuarii stylo veteri, inita et promulgata.*

- I. Serenissimus Elector non tenebitur iuramentum fidelitatis Regi Sueciae prae- Conditio-
 stare, priusquam in publicis Comitibus coronetur et eligatur. nes inter
 Sueciae Re-
 gem et Bran-
 denburgicum
 Electorem.
- II. Feudum Poloniae, Prussiam Ducalem, Rex Sueciae, a regno non aliena-
 bit, nisi consensu Statuum regni Poloniae.
- III. Tempore interregni constituet Elector tribunal, Consiliariis sex constans,
 ad quod remittetur appellatio, donec Rex Poloniae eligatur.
- IV. Vbi pax inter Electorem et Regem Sueciae fuerit rata, foedus contra
 Suecos et Confoederatos Suecorum cum Belgis erit ruptum.
- V. Pro damno a Suecis illato obtinebit Elector Borussia Episcopalem, iure
 Feudi.
- VI. Mille pedites, quingentos vero equites, Elector Sueciae Regi ex nunc
 tradet, et totidem toties, quoties requiretur, subministrabit.
- VII. Participationem theloniorum in Pilaw et Memel Sueciae Regi concedit
 Elector.

Conclusa in hunc modum pace, haud mora publicat edictum Elector Brandebur-
 gicus Regiomontana in vrbe, quo excedere iubebantur Poloni pariterque Lituani Proceres,
 qui tunc eo confugerant. Summa Electoralis Edicti haec fuit:

1656
Edictum
Electoris
Brandenburgici.

NOS FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Dux Brandenburgicus S. R. Imperii Archi Camerarius, Princeps Magdeburgensis, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, Vandalorum, nec non Silesiae, Crosnae, Iegerndorffii Dux, Gubernator Direnbergensis, Princeps Halberstadii et Vendae, Comes Marchiae et Rauensbergii, Dominus in Rauenstein etc. etc.

Omnibus et singulis, quibus interest, significamus. Conclufis, singulari Gratia Dei, cum S. Regia Maieftate Sueciae pactis, ad conseruandos subditos praeuertendasque ruinas Ducatus Nostri; scimus variarum nationum homines ad Nos nostrasque ditiones confugisse, contra quos S. Regia Maieftas Sueciae hucusque publicis litigat praeliis, quos et suscipere non prohibuimus. Attamen scire cupientes, qualiter se conforment, his ictis foederibus ordinamus et mandamus, omnibus et singulis incolis, hucusque in nostris ditionibus commorantibus, vt intra spatium quinque hebdomadarum, a publicatione huius facta, apud nos compareant, parati iuramentum fidelitatis deponere, nobisque omnem obedientiam praestare, vel respuentes hoc, e nostris ditionibus intra nominatum tempus cum omnibus bonis suis, acceptis tamen prius literis passus, liberi cedant, atque aliquantum ibidem commorantes, ab omnibus machinationibus suspectisque factionibus desistant; secus facturi, confiscatione omnium bonorum suorum aliarumque poenarum constitutarum puniendi. In quorum fidem nostro Ducali sigillo insigniri curauimus. Datum Regiomonti 31 Ianuarii Anno MDCLVI ⁷⁸).

LIBRI VI. CAPVT VI

SYNOPSIS

Poloni per Sueci Regis absentiam, ab obsequio eius deficiunt. Confoederatio exercitus Poloni. Iuramentum belli Ducis. Iuramentum commissariorum. Iuramentum exercitus et nobilitatis. Minda penes Gedanum periclitatur. Czeszochouiam obsidet Suecus, sed vano conatu. Literae generalis Milleri ad patres Czeszochouiam. Moritur Oppalinius Palatinus Poseniensis, Ianussius Dux Radiuilus, Georgius Tyskiewicz Episcopus Vilnensis, Casimirus Sapieha, et alii proceres.

Poloni per Sueci Regis absentiam ab obsequio eius deficiunt.

Interim dum ad Regium Montem toto Ianuario mense subsistit Sueciae Rex, Poloni per eius absentiam liberiores facti iugum passim excutere coeperunt Suedicum, auxit coniunctus Tartaris Chmielnicius Polonorum animos. Neque mora primi exercitus Poloni imperatores, **POTOCIVS, LANCKORONIVSQUE**, castra deseruerunt **DVGLASSII**, Sueciae Generalis. Sequuta ducum exemplum vniuersa nobilitas, confoederationem cum iisdem ducibus componit, vinculum vniuersale denominans. Summa huius vinculi haec fuit:

Confoe-

78) Contra Synchronismum Rudauscium hic peccasse, posset quis obicere, cum prius de pacto inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum, quam de Polonorum mutuo inter se

foedere, seu confoederatione, tempore priori, et mox infra secutura, dixerit. Sed historiarum nexus, quem obseruare voluit auctor, facile eum excusatum habet.

Confoederatio et vniuersale vinculum, tam exercitus, quam aliorum incolarum Regni, in hoc calamitoso Reipublicae statu vnanimiter factum et iuramentis confirmatum. Tyskouiis, 29. Decemb. 1655.

Confoede-
ratio Exer-
citus Polo-
ni.

Non miretur terrarum orbis, nec quisquam imponi sibi patiatur, ac opinetur, quod inclita Polonorum Gens, fictis blandiloqui et foedifragi Regis adeo sit delusa promissionibus, vt Principem suum legitime et liberis vocibus electum repudiauerit et deseruerit. Agnosci quidem posset, quod vterque status, tam praeeminentiae Regiae Maiestatis, quam ordinis simul equestris, adeo aduersa fortuna, vel potius fatali Regnorum reuolutione, et concussione pressus, et ad tam arctos necessitatis terminos pertractus fuerit, vt propter incursum ex omni parte hostium, in perniciem Reipublicae coniuratorum, Serenissimus Rex vltra limites Regni secedere, equestris autem ordo, et nonnulli Palatinatus Regis Sueciae potentiam reuereri, et in ipsius quasi deuotionem se conferre debuerint. Quod factum forte posset aliquis iam pro fide data existimare, et ad eam seruandam omnino plerosque teneri. Verum si penitus rem inspicere, et perpendere vellet, quod Rex Sueciae sine vlla belli causa, imo contra pacta felicitis memoriae VLADISLAI QVARTI, Regis Nostri, Stumdorffii cum Regno Sueciae conclusa, Rempubicam inuasit, ac cum exercitus et plerique Palatinatus (quibus omnimodam defensionem, et patrocinium, ac Catholicae Sanctae Religionis in toto conseruationem promisit) ipsius se protectioni committerent, infelici hac et obtrusa protectione breui temporis interuallo, omnia in contrarium agere, et omnia prorsus inuertere et conuellere coepit. Idemque Rex Sueciae, bona Regni deuastare, ciuitates et domicilia Nobilitatis exspoliare, et in nihilum redigere, exercitui suo permittit. Ordinem equestrem aliorumque statuum homines exactio- nibus longe grauioribus, quam illorum prouentus et possibilitas ferre possunt, opprimit: sine vllis comitiorum concorditer latis constitutionibus, pro suo arbitrio tributa imponit, exigit, et absque omni mora extradi imperat. Magistratus et iudicia quaelibet, tam spiritualia, quam saecularia, statutis antiquis et iure nostro communi firmata, nulla esse asserit, atque id ipsum aliis persuadet: Ad Gubernatores alienigenarum iura nostra et consuetudines transtulit: Qui aduenerunt Gubernatores, non iudicata nec audita causa, Sacerdotes Dei, et Nobilitatem captiuare, mactare ac tyrannice globis transfigere iubet: Tum vero, quod maximum et praecipuum est, aedes Sacras, tabernacula Dei viuientis, omnibus thesauris et splendoribus spoliat, religiosos viros incredibili vexatione persequitur, eosdemque, vt suppellectilem ecclesiasticam, et aliud Christi patrimonium sacrilege prodant, variis ad mortem vsque suppliciis afficit: Aera ecclesiastica, siue campanas templi donec intolerabilibus pecuniis pulsus redimat, pulsari non permittit: Imo Sacrosanctam aedem benedictae supra omnes mulieres Dei Matris, Czestochouiae, tot saeculis illustrem, non tantum in Republica nostra, sed in toto orbe Christiano deuotione et votorum oblato- rum effectum celebrem, propter eandem praedam, et thesaurorum Deo dicato- rum ereptionem, obsidione cingere, armata seu potius sacrilega manu aggredi, et expilare imperauit, vt hoc fundamento deuotionum nostrarum inopinato securius vltiori progressu fidem catholicam exturbet et proscribat, ac in illius locum alienigenas, diuersarum sectarum homines in Regnum introducat: Bona bene meritis a S. Regia Maestate secundum leges Reipublicae adualiter distributa (quae possessoribus conseruare Sacrosancte promisit) eripit, et violenter ex iisdem eiicit: bona vero spiritualium, hominibus saecularibus, et vt plurimum diuersarum impietatum sectatoribus, in perniciem gloriae Dei confert: Prouisione ecclesias et seruos

1655 Dei denudat, spoliaturque: Insuper bona regalia suis sectatoribus, violando privilegia, et peierando contra prius datam et expressam a se declarationem, distribuit: Renouationem pactorum cum Celsitudine Chani Crimenfis conclusorum et iuratorum negligit, imo cum infensissimis patriae nostrae hostibus coniunctionem armorum concludere nititur, ac tandem nos tot malis fessos, bello Turcico in vltimam perniciem nostram implicare intendit: Quidquid vero declarationibus suis falsis, tam exercitibus, quam Reipublicae deuouit, et instrumentis literatoriis manu propria subscriptis asseruit, id totum, statim in recenti fregit et violauit: Templum denique Dei, Clerum, atque omnem Magnatum, et supremum Reipublicae statum, oppressit: Quare antequam, tam durus, grauis, et infidus Reipublicae vltius vires suas extendat, et munitiones Regni, quae adhuc supersunt, in suam potestatem redigat, antequam exercitus Gentis Polonae, militiae Suedicae, seu potius seruituti subiugetur, atque dum Serenissimus Rex Noster IOANNES CASIMIRVS, liberis votis ac vocibus a nobis electus, Dominus Noster, certos nos et securos faciat, quod pro tuenda integritate fidei Catholicae pro Ecclesiae sanctae et legum ac libertatum nostrarum propaganda immunitate, libens lubensque sese offerat, ac caput suum Regium pro salute patriae animose omni periculo, vna nobiscum, ponat et submittat, potentesque, pro suo interesse seu conatu, suppetias promittat. His proinde omnibus et singulis de causis, et ingenta Polonae genti erga suos Principes fide et obseruantia, atque vltiori ecclesiae Dei desolationi, ac maiori patriae malo ac ruinae prospiciendo, memoratum Regem Sueciae, nec habere nec pati possumus, omniaque illius facta, et quocumque modo collationes factas annihilamus, ipsum vero cum omnibus complicibus, qui illi adhaeserunt, vel adhaerere voluerunt, etiamsi ciues et membra sint, ex corpore Regni, nisi respiscere velint, pro hostibus Reipublicae nostrae declaramus, et contra vnumquemque talem atque adhaerentes ipsius, plane sicut contra hostem ecclesiae Dei et Reipublicae Nostrae nos acturos, pro fide sancta Catholica, pro altaribus et templis, pro vindicandis grauissimis quibusque ecclesiae et Reipublicae iniuriis, pro iuribus et libertatibus Nostris, omnes inuicem, tam totus ipse exercitus (non referendo causam cunctationis in retentionem stipendiorum, sed illorum persolutionem ad tranquilla, Deo iuuante, patriae tempora referuando) quam etiam equester ordo (non obstantibus quibusque praeteritorum temporum legibus) coniunctis viribus, et indissolubili vinculo vniti, contra hostem nos processuros statuimus, et in hoc bello constantes permanuros, donec patria pace et tranquillitate fruatur, submittimus ac pollicemur, ac inuicem omnes Nobis iuramus. Quare nullus alterum in grauissimis etiam Reipublicae (quod Deus auertat) casibus et periculis deferere, aut in alienas partes transire poterit, nullas deinde seditiones et seorsuationes, ac dismembrationes, aut discessiones ab exercitu, machinationesque confoederationes, vinculo nostro noxiales, circulos, atque conuenticula faciemus, et inter nos patiemur, vnanimes ipsi indiuisum cor, ad defensionem Reipublicae offerentes et adferentes. Quia vero in tanta Reipublicae perturbatione aliqui ex ciuibus patriae adhaerent hucusque partibus Suecorum, ideo hos omnes ex certis rationibus inuitamus, monemusque, vt antequam ad conflictum res cum hoste deueniat, vinculo nostro et defensionem Reipublicae se adiungant, et nobiscum simul haereditarium hoc gloriae Dei Dominium tueantur et conseruent. Qui vero contumaces permanserint, bona illorum iudicio Ducum et Commissariorum nostrorum subiacebunt. Omnibus insuper inferioris ordinis et conditionis hominibus, etiam extraneis, non tantum bene merentibus de Republica campum aperimus, verum etiam occasionem damus et accessum ad praerogatiuas Nobilitatis,

tis, quicumque se pro posse ac viribus suis obsequio Reipublicae ac vinculo nostro adiunxerit, ac patriae auxilio fuerit, vnanimiter offerimus et promittimus. Vt vero eo melius securitati Reipublicae prouideatur, et firmitus salubria stabiliantur consilia, ad tractandum tantas talesque res eligimus omnium consensu, Illustrissimos, Magnificos et Generosos Dominos et Fratres Nostros, Illustrissimum Dominum STANISLAVM a Podhayce POTOCKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Kiiouiae, Ducem supremum militiae Regni Poloniae, Crasnostaiensem, Socalensem etc. Capitaneum; STANISLAVM a Brzezie LANCKORONSKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Russiae, Campi Ductorem Regni, Scalensem et Rauensem Capitaneum: Adiungimus Commissarios ex Regni exercitu Illustrissimum CHRISTOPHORVM TYSKIEWICZ, Palatinum Czerniechouiensem, Capitaneum Bytominiensem: Illustrissimum de Potok POTOCKI, Castorum Regni metatorem. HYACINTHVM SZEMBEK, Capitaneum Boguslauenensem, STANISLAVM a Słuzew SŁWZEWSKI, Capitaneum Horodolskensem, STANISLAVM DOMASZEWSKI. Tribunos vero, Illustrem VENCESLAVM a Brzezie LANCKORONSKI, Tribunum, Dominum SAMOWSKI, Comilitonem vexilli S. Regiae Maiestatis. Deinde Commissarios ex Palatinatibus. Equestris ordo vnum de medio sui coniunctis et concordibus animis ad pluralitatem votorum eligeret, qui dum patentes literas electorum pro tali electione exhibebit, prout iam aliqui Palatinatus fecerunt, et suos Commissarios elegerunt, conferentes omnem plenipotentiam nominatis commissariis, qui ad hoc negotium vocari debebunt, et absque illis nihil concludatur, nullusque illorum sententiis contradiceret, et votis refragabatur. Quoscumque exorbitantes et excessus illorum definitiue iudicabunt et punient, omnibus Reipublicae periculis prouidere, et illam mutuis consiliis iuuare tenebuntur. Legationes omnes excipient et expedient, cum exteris Principibus de rebus Patriae consultabunt, conferentque, coniunctiones armorum, pacta et foedera concludent, pecuniarum denique usum ad conseruationem eiusdem status habebunt. Horum autem omnium quanquam soli Deo rationem sint reddituri, diligenter tamen attendere debent, vt quicumque ex nostris ducibus, hisce iudiciis bona Reipublicae in tanta necessitate nostra procurabit, hoc ipsum S. Regiae Maiestatem scripto intimabit. Omnia consilia, pluritates sententiarum, aliquorum absentia vbique non obstante, concludi debent, non praeiudicando auctoritati Illustrissimi Ducis militiae, quoad usum potestatis et progressum atque modum rei militaris, vt vero consilia haec et negotia Reipublicae, quam perfectissime peragantur, et aequo iure expediantur, vinculumque hoc tam sacrum efficacius suo in vigore et valore permaneat, iuramento ad aram in templo per nos praestito, modo inferius descripto firmamus.

Iuramentum Illustrissimi Ducis exercitus.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me secundum obligationem huius confoederationis, muneri ab exercitu et incolis Regni mihi imposito, pro posse et viribus meis satisfacturum, et, vt fungar munere hoc, secundum Deum, conscientiam, et ius commune curaturum, in causis tam Reipublicae communibus, aut publicis, quam iudicialiis militaribus, nullos respectus habiturum, nec propria commoda quaesiturum, aut vlla cuiusquam consilia manifestaturum et enunciaturum. Sic me Deus adiuet, et Passio Filii Dei Nostri Iesu Christi.

Iuramentum belli Ducis.

1655

*Iuramentum Illustrissimorum DD. Commissariorum.*Iuramen-
tum Com-
missario-
rum.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me secundum obligationem huius confoederationis muneri ab exercitu et incolis Regni mihi imposito, pro posse et viribus meis satisfacturum, in sententiis et consiliis meis (quae conformia Deo, conscientiae, et iuri communi dabo) nulla propria commoda quaesitum; in iudiciis nec amore amicorum, aut odio inimicorum, muneribus aut pollicitationibus, et spe lucri ducar atque capiar, curaturum: nullas conspirationes aut machinationes facturum, rectam rationem et conscientiam sequendo, Reipublicae bonum in omnibus negotiis et iudiciis spectaturum; nulla denique secreta, tam iudiciorum, quam quorumcunque consiliorum cuipiam manifestaturum, et enunciaturum. *Sic me Deus adiuet, et Passio Filii Dei Nostri Iesu Christi.*

*Iuramentum tam exercitus quam incolarum Regni.*Iuramen-
tum exerci-
tus et nobi-
litis.

Nos iuramus quod secundum obligationem ducibus nostris et commissariis factam, pro fide et ecclesia Catholica, pro Serenissimo Rege IOANNE CASIMIRO Domino clementissimo et fidelissimo, pro libertate Legum et Reipublicae, velimus absque disiunctionibus et dissidiis quousque reddatur pacatissima Respublica, illique ratione eiusdem consensus et vinculi confoederationis nostrae famulari necessum sit, sub potestate atque regimine Ducum et Commissariorum esse, et constanter perseverare, atque nullas admittendo largitiones seu corruptelas, nec priuatos respectus sequendo, nec conuenticula et seditiones faciendo, aut seditiosis adhaerendo, sed Deum tantummodo ipsum pure spectando, et integritatem patriae quaerendo, pro illa mori volumus et nos obligamus. *Sic nos Deus adiuet et Passio Filii Dei Domini Nostri Iesu Christi.*

Iam itaque in nomine Domini, inhaerendo confoederationi huic, expeditionem generalem bellicam constituimus, et decernimus, illud addendo, ut omnes, prout nouis declarabitur literis, et tempore assignato, et ad locum destinatum veniant, omnique abiecta cunctatione adsint armiferi, sub poena colli et confiscationis bonorum. Quarum poenarum executionem supra inobedientes, et vinculo nostro vniuersali rebelles potestati Ducum et Commissariorum nostrorum committimus, volumusque, ut, si opus fuerit, vtantur legionaria cohorte ad hos tollendos, nullique personae et generi parcant. Iam vero, quia multi Deputati iudices ex Palatinatibus et terris Regni propter pericula praesentia adesse, tractando huic vinculo nostro et concludendo, non poterant; proinde fraterne Magnificos Dominos ad comilitium nostrum inuitamus, et, ut veniant, mandamus, eos, praeuiis similibus iuramentis, quae nos ipsi fecimus, in consortium et gremium nostrum suscepturi. Cui vnioni nostrae tam generali et vnanimi, Magni Ducatus Lituaniae exercitus, totamque nobilitatem pari alacritate et obligatione vires suas nobiscum in defensionem patriae iuncturam et accessuram non dubitamus. Ideoque ut promptius res acceleretur, animos omnium nostrum, studia, et vires, et quidquid demum defendendae Reipublicae nostrae, ac vnicae patriae litari potest, ipsis, uti fratribus nostris, libentes offerrimus, ac illustrissimis Dominis Ducibus ac Commissariis nostris, pro vltiori confoederationis nostrae vinculo, cum illis statuendo et contrahendo plenam potestatem damus. Quam confoederationem nostram, et vniuersale hoc ac pium vinculum iuramentis nostris firmatum, et sub amissione honoris, vitae ac confiscatione bono-

bonorum factum, illustrissimorum Dominorum Ducum et Commissariorum nostrorum potestati ac executioni submittimus, illudque omnibus in punctis, tam in toto quam in parte, tenere, exequi, et adimplere sacrosancte promittimus. In quorum fidem maiorem, omnia haec conclusa et rata habere volentes, manibus nostris subscripsimus. Datum Tyskouiciis vt supra.

Haec summa vinculi strictioris inter nobiles Polonos fuit. Hic vnicus modus saluandi patriam. Haec vnica via excutiendi iugum hostis. Persuasum quippe habebant tunc Poloni, illud Belgarum symbolum, concordia res paruas crescere, discordia maximas dilabi, eoque vinculo, posteritati memorando, quasi triplici funiculo infamem alias clausurunt annum. Sub cuius finem, magnum ciuitas Gedanensis apud Mindam adiuerat periculum, nisi proditores Deus ipse miraculo quasi ostendisset. Minda, castellum Gedanensium, est Vistulae flumini appositum, qua decliuus amnis Balthicum subit mare, vna fere leuca distitum ab ipsa vrbe. Hoc castello quisquis potiretur, Gedanum supplex breui haberet. Haec tamen proditio caute tunc detecta, breui post sopita est, nulla in reos dicta quaestione, coniecta in Suecos milites proditio, quae fortassis in magnos alios ciues cadere debuit, finem tantae moli imposuit.

Nec multo post coenobium Clari Montis Czesstochouiensis, in vltimis Poloniae finibus situm, ordinis sancti Pauli primi Eremitae, fossa, moeniis valentissimum, vbi totius regni admiranda patrona, cum sui filii sacratissima commoratur imagine, a Suecis fortissime oppugnatum, post ternos assultus, incantationes, cuniculos, assiduas verberationes, sex continuans obsidionem coelesti ope defensum est, Generali MILLERIO ac Comite WRZESOWICZ incallum adnitentibus. Referam Millerii literas, quas tunc ad patres scripserat:

Admodum Reuerendi ac Nobilissimi Patres,

caeterique arcis ac monasterii Czesstochouiae inhabitatores,

Domini et Amici honorandi,

Dominationibus Vestris cum significatione officiorum et benevolentiae testatum facio. Cum S. Regia Maiestas Sueciae, Dominus meus Clementissimus, de rebellium quorundam in maiori Polonia conatibus certos accepisset nuntios, quod sua Maiestas non modo ad composcendos illos, sed et porro ad limitaneas arces, aduersus quamlibet inuasionem aliquo praesidio firmandas, meo cum iusto exercitu mittere fuerit coacta. Quando igitur ad hos limites progressus sum, iamque et monasterio Vestro regius exercitus imminet, cui, vt conueniens praesidium imponatur, serium est S. Regiae Maiestatis mandatum. Vestro ex commodo fore putaui, si Vos eius rei gratia, primum ac mature comonefaciam. Quod dum facio, Vos serio adhortor, vt sine vlteriori circumductione, aliquos cum libera potestate mittatis, de quantitate praesidii, aliisque ad hanc rem pertinentibus, mecum deliberaturos. Facietis hoc ipso rem S. Regiae Maiestati gratam, quae non intermitter, Vos ac Vestrum monasterium omni regia clementia fouere ac tueri. Nec enim aliter vobis persuadeatis, quam Sacra Vestra omnino fore intacta, neque deuotionibus Vestris vllum impedimentum, multo minus contumeliam illatam iri, siquidem nihil aliud, quam tutela, Regni et securitas finium quaeritur. Caeterum si tota iam minore, maioreque Polonia, in potestatem S. Regiae Maiestatis Sueciae redacta, desperatisque omnibus auxiliis, obsistere tamen vlterius praesumatis; non aliter potero, quam praesenti armorum remedio, Vos et cum exustione totius monasterii ad recens compellere obsequium. Id ne fiat, Vestrum erit fato non resistere, sed honesta de-

1655 ditione Serenissimi Regis nostri clementiam amplecti. Valete. Dabantur in
Castris 28 Nouembris Anno 1655.

Vester studiosissimus

BVRCHARDVS MILLER,
Generalis locum tenens mp.

Moritur O-
palinius Pa-
latinus Po-
snaniensis.

Eodem anno viri illustres in republica finire. CHRISTOPHORVS de Brin
OPALINSKI, Posnaniensis Palatinus, quem deditae maioris Poloniae auctorem vniuersa
incusabat Polonia, morbo extinguitur. Aula abstinerat antea diu, impatientia praelati
sibi KORYCINI in munere supremi cancellariatus, post amotum Radzieuuium. Hinc
creditur, odia illum concepisse in Regem, quae deinde data occasione erupere. Vir erat
magni ingenii, haud impar natalibus, quos ducere e sanguine antiquo natura dederat. Illi
a plerisque pro naeuo data, sui aestimatio, at leuis hic naeuus viro senatori, qui si doti-
bus animi valet, cur diffiteatur naturae donum? Principibus conscientia virtutis propriae
nunquam vitio vertit, quippe raro in res magnas via est per sui despectum. Multum in-
terest Principem inter et priuatum nobilem. Ille ad famam omnia dirigit, hic continetur
modicis, quod vitium huic, saepe illi virtus, quod homini priuato superbia, Principi
magnanimitas est.

Ianussius
Dux Radi-
vilus.

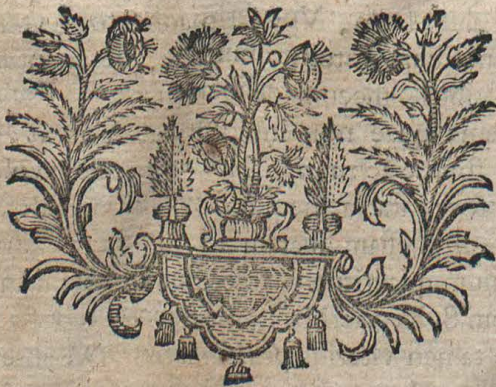
Frequentiora deinde procerum repetita sunt funera. Eodem enim mense IA-
NVSSIUS DUX RADIVILVS, Sacri Romani Imperii Princeps, Palatinus Vilenensis, Pro-
rex Lituaniae, eiusdemque supremus bellorum minister, supra sortem suam Lituanis ferox,
Polonis minax, extinguitur, suone, an alieno fato incertum. Sunt qui credant, con-
scientia rerum nouarum, quibus se fautorem ostenderat, tetra exhaustum melancholia in-
terisse. Princeps reuera alti spiritus, et qui pro patria extrema tentauisset, nisi Regiae
obstitissent delationes. Vilenensem Palatinum, breui quoque Vilenensis sequutus est epi-
scopus GEORGIVS TYSKIEWICZ, vir summae in Deum pietatis, maximae in patriam
charitatis, Regiomonti hic in exilio, media nocte die 17. Ianuarii subsequenter anni, aeter-
nitatem ingressus est. Nec multo post idem fatum impleuit CASIMIRVS LEO SAPIEHA,
Vicecancellarius Magni Ducatus Lituaniae, Brestiae in Lituania. Vir prosapia illustris,
opibusque potens. LVDOVICVS item VEIHER, Palatinus Marieburgensis. Nec multo
post DOMINICVS, Dux Zaslauiensis. ALBERTVS DUX RADIVILVS, Cancellarius Ma-
gni Ducatus Lituaniae. FRANCISCVS Comes a Czarnkow CZARNKOWSKI, Castella-
nus Posnaniensis. ALBERTVS GORAYSKI, Regens Cancellariae Regni. IOANNES
Comes de LESZNO, Episcopus Culmensis, peste hic in fano diui Martini Italiam tunc
peruagante, supremum diem obiit. NICOLAVS Comes OSTOROG, Gubernator Dro-
houicensis, prosapia illustris, bonarum artium cultor eximius, musarumque deliciae, ar-
cana scientiarum edoctus a puero, quae magnum fecissent in patria, si immatura morte
praeuentus non fuisset.

Moritur Ge-
orgius Tys-
kiewicz, E-
piscopus Vil-
nensis.

Casimirus
Leo Sapieha
Vicecancell-
arius M.D.
Lituaniae.
Albertus Ra-
diuilus, Can-
cellarius.
Franciscus
Comes
Czarnkow-
ski, Castella-
nus Posna-
nensis.

Ioannes Co-
mes de Lesz-
no, Episco-
pus Culmen-
sis.

Nicolaus
Comes ab
Ostrog.



LIBRI VI. CAPVT VII

SYNOPSIS

Casimiri in Poloniam reditus. Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae. Polonorum arcana consilia. Literae Poloni Regis ad magnum ducem Moschouiae, et Senatores Moschouiae. Casimirus Leopoli residet. Literae Casimiri ad Thorunenses et Gedanenses. Sueciae Rex Czarnecium profigat. Zamoiscium oppugnat, sed frustra. Praemisia describitur. Duglassius oppugnat Praemisiham, eandemque paulo post intactam relinquit. Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profigat. Eiusdem stratagema et laus. Manifestatio Poloni exercitus. Rex Sueciae a Polonis obsidetur. Marchio Badensis fert suppetias Sueciae Regi. Eundem Czarnecius profigat. Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae. Sandomiria recuperatur a Polonis. Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus. Lublino potiuntur Poloni. Literae protectoris Angliae ad Regem Sueciae. Rex Sueciae Varsouiam redit, inde Elbingam. Eius edictum in Polonos nobiles. Marieburgi descriptio. Marieburgum Suecis deditur.

1656

1656

Initium huius anni est a reditu IOANNIS CASIMIRI in Poloniam. Etenim, vt supra Casimiri in innui, reuocatus literis Polonorum procerum Rex, quibus displicuit Suecorum inso- Poloniam lentia. Certior quoque de eorum factus poenitentia, aduentuque Tartarorum secu- reditus, rior, e Caesaris voto, summique Pontificis precibus in Poloniam per Carpatium montium iuga, huius anni initio venit, solenniter a LVBOMIRSCIO, Regni Archimarchalco, ZAMOSCIO, WIELOPOLSCIO, Woinicensi Castellano, aliisque, primum Lubomliae hospitio exceptus, mox Crofnam, inde Landshutum ab iisdem deductus, vbi confoederatio militum, paulo post sequuta est huiusmodi tenoris:

Confoederatio Ordinum et Exercitus Regni Poloniae, ad conseruandam Serenissimi Regis Maiestatem, et restituendam Reipublicae integritatem, in praesentia S. Regiae Maiestatis facta Landshuti, secunda Ianuarii 1656.

Quemadmodum proprium est Diuinae dexterarum opus, stabilitam multo- Confoede- rum saeculorum successibus et opinione hominum inuictam regnorum felicita- ratio Ordini- tem exili aduersae fortunae turbine euertere, ita eidem adscribendum est, quo- num et ex- exercitus Po- ties irreparabilis humanis viribus ruina, magnisque attrita casibus potentia, vno loniae. momento ad optimos rerum exitus assurgit. Agnoscit hoc beneficium Polona Respublica, innumeris demersa calamitatibus, quam non minus callidis perfidorum hostium subrutam machinis, quam speciosis deceptam promissis, post tot aetatum ornamenta, vno prope ictu amissa, ex vltimis desperatae melioris fortis cineribus, Diuina benignitas erigere incipit, iamque ad latus Serenissimi Regis nostri, liberis vocibus in Polonum folium electi, Senatum, equestrem Ordinem, atque exercitus hucusque viribus et proposito diuisos rursus colligit, quando emortuum in cordibus zelum, praeter omnem expectationem reaccendit, animisque robur aspirat, vt vnanimibus votis, iniuriam religionis et ecclesiarum, patriae salutem, nullo infamem maiorum dedecore gloriam vindicemus. Hic nostrorum conatum finis est, Diuinam in aduersis venerari prouidentiam, nostrisque studiis eidem cooperari. Quoniam vero absente Serenissimo Rege, Domino nostro Clementissimo, Deus Optimus Maximus Ducibusque eorum, exer-

1656

citibus, et equestri Ordini eam cogitationem immisit, vt iuratum foedus ac concordiam sub Tyfkouice auspicarentur illi, qui in tam turbido rerum statu adesse poterant, nunc accepta stabiliendi foederis potestate, eidem praesenti, tanquam amantissimo patri, qui nos sibi nouo amoris vinculo, promissisque in rem nostram curis deuinxit, accedimus, vicissimque spondemus, ad maiorum nostrorum exemplum, integram fidem, et animorum integritatem. Atque ita in praesentia Serenissimi Regis nostri, non minus viribus Reipublicae, quam cordibus inuicem coniuncti, sancte iuramus, nos conseruandae fidei auctoritati Regiae, saluti Reipublicae vitam nostram libenter impensuros, neque vllis, quantum erit possibile, periculis, aut priuatis cessuros respectibus, constantes, infractisque animis, nullo libertatis excusationum aut iuris noxii obtentu, Serenissimo Regi adhaesuros, quamdiu votis laboribusque nostris optatus successus non affulserit. Exercitus quoque quantumuis nunc absens per suos Duces sacrosancte pollicetur fidem, et suos ad defensionem orthodoxae religionis, Reipublicae auitae libertatis, indefessos bellicos conatus. Nemo arma ponet, nemo vrgebit stipendia, aut suas immunitates praetendet, ante restitutam postliminio in patria tranquillitatem. Vnus alterum etiam in grauissimis periculis non destituet, in alienas partes non transibit, factionibus aut scissionibus accedet nullos circulos, aut conuenticula non colliget, aut illis se non implicabit. Sed vna erit omnium voluntas, vnum cor, labor in commune collatus vnanimis, quod totum sacramento ratum esse volumus, Nos omnes quicumque huic confoederationi nomina dedimus, caeteros vero, quibus adesse per discrimina, inchoataeque alibi fidei suae curas adesse non licuit, ad idem iuratae societatis vinculum inuitamus; et vt laudabili exemplo prouocati, eadem polliceantur, agantque per charitatem patriae, quae omnem aliam charitatem complectitur, attestamur. Porro, vt coniunctionis istius notitia, ad omnes singulosque perueniat, Serenissimus Rex Noster potestatem Nobis indulgit, intimandae confoederationis per vniuersales literas, ac in districtus, prouincias, atque palatinatus transmittendae, certus neminem suo muneri, amoris in patriam, obedientiae sibi debitae, defuturum; quin potius omnes egregium concordiae daturus specimen, suamque mentem separatis literis explicaturos. Faxit Deus immortalis, vt hoc nobile Poloniae ingenuitatis opus, quod ipsemet benigne est exorsus, nobis cedat optime, et rursus in Poloniae Regno, religio, gloria, Serenissimi Regis Nostri potentia, per triumphos reflorescat.

Consultatum deinde de vltiori belli ratione, conclusumque est:

Polonorum
arcana con-
silia,

- I. Milites praetorianos vna cum Koniecpolscio, Wisniowiecio, Sobiescio, aliisque regni proceribus, qua largitionibus, qua promissis, a Sueci Regis auellere obsequio.
- II. Gedanenses, iamiam in fide fluctuantes de reditu Regis literis certiores reddere. Idem facere cum reliquis regni proceribus.
- III. Confirmare in fide Brandeburgicum, quam iam exuerat.
- IV. Tartarorum Chanum, qui iam Crimum versus redibat, ocyus per legatum reuocare.
- V. Nobilium vinculum approbare.
- VI. Cosacos similiter ad sanio rem mentem reuocare.
- VII. Rakocio per legatum certis conditionibus regnum offerre.
- VIII. Moschorum Caesarem ad tractatus pacis, mediante Augustissimo Caesare inuitare, quod et factum in instanti. Missae per legatum GALLINIVM literae huiusmodi tenoris:

Inge-

Ingemiscere cogimur fatalemque rerum nostrarum agnoscere periodum, dum citra omnem nostram culpam, ea sustinere nunc a supremo Numine compellimur, quae euentura nemo vnquam credidit, aut suspicatus est. Hinc tantam sanguinis Christiani toto hoc biennio effusionem, euerfas aras, conculcata sancta sanctorum, direpta monasteria, graui cum dolore, vt par est, accipimus: omnia Deo iudici et vindici attribuentes, cuius est transferre regna de gente in gentem, potentissimosque populos in ictu delere oculi. Neque nobis persuadere possumus Maiestatem Venerandam proprio motu, arma Nobis Pro-
 uinciisque nostris intulisse, potius id vaferrimo vicino Sueciae Regi imputamus, maleuolisque aliquibus adscribimus subditis nostris. Caeterum cum belli cuiusvis finis, pax optata sit, proinde multorum Principum Christianorum, et inprimis Sacratissimi ac Potentissimi FERDINANDI TERTII, Diuina fauente clementia Romanorum Imperatoris, semper Augusti, Fratris nostri charissimi, mentem secuti, mittimus legatum nostrum Generosum PETRUM GALINSKI, Orfanensem Marschalcum ad Maiestatem Vestram, qui nomine nostro Regio, totiusque Senatus Nostri amplissimi, tractatus proponat pacis, calentemque ira Maiestatis Vestrae animum pristino restituat vigori. Cui plenam fidem adhibeat Maiestas Vestra, eumque cum benigno et fauente ad Nos quantocius remittat responso. Datum Crosnae die X Ianuarii, stylo nouo MDCLVI.

1656
 Literae Po-
 loni Regis
 ad Magnum
 Ducem Mo-
 schouiae.

Haec summa literarum regiarum ad Magnum Ducem Moschouiae, quibus Senatus suas quoque ad Senatores Moschouiae adiecit huiusmodi tenoris:

Adhuc ante initia funestissimi huius belli certiores a quibusdam reddit, de intentione consilioque Serenissimi Magni Ducis Vestri, expediueramus vnanimes status et ordines, tam inclyti regni Poloniae, quam etiam magni ducatus Lituaniae ad *Illustritates Vestras* cum literis legatum nostrum, fraterne exostulantes, tantam animorum Vestrorum a nostris disiunctionem; verum nec legatus noster hucusque comparuit, nec literae aliquem sortitae sunt effectum; iniusta tantummodo arma Vestra sensimus, et pro literis retulimus cicatrices, contra pacta, et omnem aequitatem, cum summa sanguinis christiani effusione, a qua, Deo iudice, cui corda et arcana mentis humanae patent, teste vniuerso orbe immunes sumus, protestamurque nihil a nobis violatum, nihil contra pacta factum. Iam cum eo ventum sit, vt mutua nobis postliminio fraterna beneuolentia, animorumque coniunctio reuocanda sit, expediatque in bonam iterum coalescere vicinitatem, petimus S. Regiam Maiestatem, Dominum Nostrum Clementissimum, quatenus ad Serenissimum Magnum Ducem venerandum legatum suum destinaret ad tractatus pacis, quod non grauante a clementissimo impetrauimus Principe; expeditusque est in instanti ad Serenissimum magnum Ducem Vestrum, generosus PETRVS GALINSKI, Marschalcus Orfanensis. Cui certa media ad vtrosque Principes conciliandos nos quoque adiunximus, quae ille *Illustratibus Vestris* nomine Serenissimi Regis, Domini Nostri Clementissimi, proponet. Cedent autem haec omnia ad aeternam stabiliendam pacem, nosque beatos ab vtraque parte reddendos populos.

Ad Senato-
 res Moscho-
 uiae.

Consultatum et de loco regii domicilii, quo tutior Maiestas esset; conclusumque Casimirus Leopolum Russiae fore locum aptissimum Regiae ad tempus vrbis; quippe Cosacis, Transylvanis Moldauisque conterminum, cum quibus populis vnio sperabatur contra Sueciae Regem. Electus quoque vnanimi voto STEPHANVS CZARNECIVS, qui hostem derineret tandiu, donec aut praetoriani redirent milites, aut vniuersa ad Regem suum congregaretur nobilitas. His sic stabilitis et conclusis manum admouit Cancellarius expediendis

Casimirus
 Leopoli
 residet.

1656 ocyus legationibus intentus. Neque mora missus in Borussiam IOANNES ZAWACKI, regius apparitor, qui literas ferret ad IACOBVM WEIHER Palatinum Marieburgensem, magistratum Gedanensem, aliosque procures scriptas. Additae et ad Serenissimum Electorem Regio exaratae caractere, quae postea apud illum ludibrio fuere.

Referam ad Torunenses et Gedanenses scriptas literas huiusmodi tenoris:

IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Spectabiles ac famati Fideles Nobis dilecti,

Litterae Casimiri ad Thorunenses.

Aduersa Fidelitatum Vestrarum fortuna non mediocriter Nos afflixit, postquam intelleximus, quod hostis urbem hanc nostram, praeclare seruata aliis occasionibus fide insignem, inter suam numeret praedam. Credebamus potius quod fractis ad ipsorum moenia suis viribus, pro gloria turpitudinem et audaciae suae poenam erat reportaturus, praesertim cum nihil Fidelitatis Vestrae ad sustinendam longiorem obsidionem defuerit. Sed quia casum hunc, siue necessitas, siue dolus extorsit, fato potius quam voluntati Fidelitatis Vestrae. (prout relatum Nobis est) nudae perfidi cuiusdam traductoris insimulationi, non viso, nec habito ullo documento, cesserunt, cum asserere auderet, Prussiam a Nobis hosti esse concessam. Procul omnino ab ista cogitatione distamus, et quamuis hoc prosperum scelus, iam omnia spe deuorauerit, adest Nobis causa iusta et vindex Deus, qui inuasorem alienorum iustioribus terminis circumscribet. Non desunt et humana subsidia, iam etenim Regnum nostrum feliciter ingressi sumus: Cosaci qui tot malis nos implicauerant, praestito recenter fidelitatis suae iuramento, ad obsequium Nostrum suadente Tartarorum Principe redierunt: qui centum millia sui exercitus in auxilium Nostrum libens adduxit. Stipendiarius miles hosti infensus cateruatim ad Nos conuolat. Praecipui Regni Proceres, lateri Nostrum adstant, quos prompta sequitur Nobilitas. A Serenissimo etiam Imperatore auxilia promissa expectamus, apud quem per legatum Nostrum, magnificum Palatinum Lanciciensem Viennae praesentem, agimus. Quod significandum Fidelitatis Vestrae simulque easdem adhortandas esse duximus, ut memores iuratae Nobis fidei, quod subditos decet, cogitare et exequi velint, quo et iniuria Nobis illata refarciri, et huius urbis spectatum nomen ad posteritatem celebre esse possit. De caetero Fidelitatis Vestrae gratiam Nostram Regiam offerimus. Datum Cracouae IV. Ianuar. Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VII. Anno.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Spectabilibus ac famatis Burggrabio, Proconsuli, Consulibus, totique Magistratui et communitati ciuitatis Nostrae Thoruniensis Fidelibus Nobis Dilectis.

Scriptis et Gedanensibus, quarum haec summa:

IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.

Specta-

Speſtabiles ac famari fideliter Nobis dilecti,

1656

Literae Ca-
ſimiri ad
Gedanenſes.

Tantum Nobis de integra erga Nos fide et conſtantia, obſequio pollice-
mur, quantum ab integerrimis ſubditorum erga Principem animis expectari et
praefolari debet. Proinde poſteaquam intelleximus hoſtem ad interiora Pruſ-
ſiae infeſtanda cum exercitu ſuo ſe contuliſſe prioribus literis Noſtris, confir-
mandas abſque mora Fidelitates Veſtras duximus, vt ſtrenue ac laudabiliter in
ſua perſeuerent deſenſione, quod iterum iterumque facimus, adhortando Fide-
litates Veſtras, vt bonum hoc propoſitum quam optimo euentu continuent,
praefertim cum ſciamus ea, quae ad propulſandum hoſtem neceſſaria Fidelitati-
bus Veſtris abunde ſuppere. Quia vero intelleximus, eo inſolentiae quendam
ex ſubditis Noſtris eſſe progreſſum, vt auſus fuerit ciuitatem Noſtram Thoru-
nium dolo malo ſeducere, aſſerendo, Pruſſiam a Nobis hoſti concedendam eſſe,
praecustoditas hac in parte Fidelitates Veſtras, eſſe volumus, ne vlli tam impio
ſomnatori, ſi quidpiam ſimiliter Fidelitatibus Veſtris inſufurrare voluerit, fidem
adhibeant. Sequimur nos bono omine ductum coeleſtis clementiae, et iam feli-
citer ex Sileſia reuerſi regnum Noſtrum ingreſſi ſumus. Adeſt Nobis cum ſuo
numerofiſſimo exercitu Tartarorum Princeps, cuius impulſu Coſaci iam ad ob-
ſequium Noſtrum redierunt. Redit ſponte et Noſter ſtipendiarius miles,
promptum ſe omni modo ad exequenda iuſſa Noſtra exhibens. Adhaerent prae-
cipui lateri noſtro regni proceres, et frequens nobilitas, quae imminens iugum
ferre non poteſt. Deo proinde et cauſae Noſtrae conſiſi, iterum armis hoſtem
aggredimur, quem vt pariter Fidelitat. Veſtrae, ſtrenua firmitate diſtineant,
voluntatem Noſtram Regiam, et virtutem ipſam, quae urbem Noſtram tam in-
ſignem decet, ſuaſuram et perſuaſuram non dubitamus. De caetero Fidelitati-
bus Veſtris gratiam Noſtram Regiam offerimus. Datum Croſnae IV. Ianuarii,
Anno MDCLVI. Regnorum Noſtrorum Poloniae et Sueciae Septimo.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Haec ſumma literarum ad Gedanenſes, quas illi magni fecere, gratulati Regi feli-
cem reditum, promiſſa inſuper ſtrenua urbis ſuae deſenſione, quod et fecerunt, vt infra
paulo poſt memorabimus, cum immortalis gloria Gedanenſis ciuitatis.

Nec VEIHERVS ſegnior fuit in remittendis ad diuerſos regiis literis Regiomon-
tum, Thorunium, nec non in caſtra Sueciae Regis, ad Koniecpolium, Wiſniouieci-
um, Sobieſcium, alioſque praetorianarum cohortium primarios ductores, nec vano conatu, vt
infra memorabimus.

Audito Sueciae Rex Poloni Regis reditu, furenti ſimilis Februario menſe, con-
ſcripto ad Straſburgum exercitu ſeptemdecim millium, Varſauiam aduolat. Progredienti Czarnecium
Lublinum verſus, Viſtulamque per glaciem tranſgredienti occurrit ad Golomb oppidum proſligat.
CZARNECIVS, cum lecta Poloni exercitus manu. Neque mora, conſerere manus cum
Czarnecio placuit Sueciae Regi, quem ex improuiſo aggreſſum, haud exigua afflixit clade,
recedere coacto Czarnecio Zamofcium verſus. Hunc ad moenia vſque Zamofcenſis pro-
pugnaculi ſequutus eſt Sueciae Rex, ſalutato adhuc ex itinere humaniter eius munimenti
domino, IOANNE ZAMOSCIO, cui Lublinenſem per Forgelium obtulerat paulo poſt
tractum, ſi ſponte Zamofcenſi cederet propugnaculo, aut ſaltim Suedicum admitteret
praefidium. Nec deerant minae Duglaſſii, intra duos dies expugnandi munimenti.
Diſploſa in terrorem quadraginta tormenta, tot enim ſecum adduxerat Sueciae Rex e vicina
Polonia, promouente toto conatu Regis ſui primam in Ruſſiam expeditionem Wittembergio,
Prorege Poloniae. Sed fruſtra hi Suecorum ad Zamofciam ceſſere conatus. Non enim
Zamofcio venalis fides fuit, aut panicus timor, quem Duglaſſius ex compoſito fecerat.
Igitur retrocedere coactus Sueciae Rex Zamofcio, Iaroslauiam verſus caſtra mouere impe-
rat, praemiſſo Duglaſſio, qui Praemyſliam expugnaret.

Mmm 2

Eſt

1656
Praemyslia
describitur.

Est autem Praemyslia celebris Russiae ciuitas a Septemtrione sano fluuio, qui e Sarmaticis montibus haud ita longe a Tibisci oritur fontibus, fossis praeterea aggeribusque satis munita, sed quae Suecorum diurnam tolerare non posset obsidionem. Anno Christi MCCCCXCVIII. IOANNE ALBERTO Polonicum sceptrum tenente, a Stephano Moldauiae et Valachiae Regulo, vna cum innumeris fere oppidis et pagis, foede direpta atque incensa.

Duglassius
oppugnat
Praemys-
liam, ean-
demque
paulo post
intactam re-
linquit.

Duglassius vbi in conspectum Praemysliae venit, attonito similis haesisse dicitur, mirarique vnde tanta Russiae essent munimenta, Zamoscium intelligebat et hanc ipsam quam cernebat Praemysliam. Interim dum expugnandae vrbi aptum deligit locum, dum maiora a Rege expectat subsidia oppugnandae vrbis, certior ab exploratoribus factus, CZARNECIUM iterum collectis in vnum viribus, obsessis properare. Illo ipso territus nuntio, relicta Praemysliae expugnatione Iaroslaiam retrocedit, coniuncturus copias suas Sueciae Regi, qui iam ad Iaroslaiam in vicinia constiterat. Hunc sequutus non est Czarnecius, sed meliori vsus consilio, mira celeritate versis habenis, in Regis Sueciae extre-

Czarnecius
Regem Sue-
ciae adori-
tur et pro-
fligat.

um inuehitur agmen (quod nondum Sanum fluuium, propter male cohaerentem glaciem transire potuerat) tanta vehementia impetuque, vt praecipuis eorum deleris, Regiam quoque Sueci Regis caperet suppellectilem. Finxerat tunc CZARNECIUS in ipso praelii aestu suorum fugam, quo facilius insequentes Suecos profligare, talique ratione inter currus latitan-

Eiusdem
stratagema.

instat acriter Suecus, inhians capiendo Czarnecio, quem publicae de Polonis ultioni vi-ctimam destinabat. Furebat interim impotens sui Sueciae Rex, visa in aduersa fluminis ripa suorum miserrima clade, dum pars illorum aduersis caderet framearum ictibus, pars quae glaciem transire parabat, fluuii Sani forberetur vorticibus. Atque ea tunc primum a Czarnecio de Sueciae Rege reportata victoria. Ferunt caesa tunc esse Suecorum millia duo lecti exercitus. Primusque Czarnecius illa die posse debellare docuit Suecos, quos in hunc diem inuictos fama vulgauerat. Celebris haec obtenta de Suecis victoria, LVBO-

Et laus.

MIERSCIUM Marschalcum Regni, simul et SAPIEHAM, Vilnensem renunciatum Palatinum, ab extremis finibus Regni egit, vt et illi Sueciae Regi, iuncti Czarneciano exercitui, resisterent. Igitur breui eorundem aduolant legiones, ad gloriam & victoriam, quas sequuti sunt alacres ipsimet Duces, KONIECPOLSCIO, WISNIOVIECIO, SOBIESCIO, aliisque proceribus, palam Sueciae Regi valedicentibus. Referam eorum manifestationem quam in haec genuina conceperant verba:

Manifestatio exercitus Poloni, cum Koniepolscio et Wisnioniecio a Suecis redeuntis.

Manifesta-
tio Poloni
exercitus.

Si vnquam alicui mortales, vitae fortunarumque suarum obligationem debent, eam iure merito post Deum prae caeteris, patriae ferre tenentur. Hinc enim summa mortalium est gloria, dum longa maiorum suorum heroum merita in patriam collata, propriis iungunt virtutibus, ac indefessam per saecula gentis suae demonstrant pro patria fortitudinem. Notum sit vniuerso orbi, qualiter inclytum Poloniae Regnum, totius Christianitatis antemurale, atque sacrosanctae Romanae Ecclesiae, fortissimum a tot saeculis propugnaculum, iam vero toto septennio continuis bellorum motibus, atque barbarorum irruptionibus, pene conuulsum, tandem anno praeterito, ea parte, qua maxime adhuc florens, potensque erat, CAROLIGVSTAVI Suecorum Regis, iniustis armis peti- tum et distractum sit. Is sola ambitionis et cupiditatis causa impulsus, pro iustitia belli opportunitatem aggrediendi, atque praedandi commodam occasio- nem sufficere sibi reputans, durante adhuc aliquot annorum cum Regno Poloniae induciarum tempore, gentem nostram aggressus est: neque tantum viribus suis armisque fidere ausus fuisset, si votis suis vnus perduellis et proscripti ciuis, per- uersa in patriam et Principem non adfuissent molimina. Sic proditoris in maio- rem Poloniam ductus manu, perfidaeque protectionis ementitae vsus titulo, pri- mum Palatinatus Pofnaniensis, Calissiensisque, paucorum subscriptionibus (quos non tam perfidia, quam incauta credulitas seduxit) firmatis articulis recepit, ac post

post Magnum Ducatum Lituaniae, lupus iste ouina pelle obductus, intrauit, instantibusque genti Polonae ab Oriente Cosacis, a Septentrione Moschis, Posnaniam, Varsouiam, Cracouiam, non tam vi aut armis, quam placida loquendo possedit. Non potuit tam repentinus casus in omnibus, nisi eam parere consternationem, quae etiam in constantissimos viros caderet. Hinc Regia Maestas, Serenissimus IOANNES CASIMIRVS, Dominus noster Clementissimus, diuertere etiam ad suos in Silesia Ducatus debuit, tot imminentibus periculis, et omnibus Regni incolis, ementita protectione Suedica fluctuantibus, permotus. Inde nobis quoque, ita rebus stantibus, tunc efficacius esse non poterat consilium, quam eidem praenominatae protectioni Suedicae semet subiicere, patriae religionem, iura et libertates eo modo conseruare. Quis enim de patria vno eodemque tempore, a tot tamque potentibus hostibus oppugnata, non desperasset? quis tam dulciter affricanti manum scorpioni, protectionem promittenti, non assentiretur? quis non credidisset sacro sancte oblati promissionibus? quis verbo Regio non subiecisset omnem conseruationis patriae certitudinem? quis non dedisset fidem tot diplomatibus manu Regia firmatis? Sed mendax, egens, et Regnis Catholicorum inhians natio, non diu latere potuit. Monstrauit breui perfidiam perfidus Rex, complicatisque obtrusae protectionis vexillis, hostilia contra catholicam religionem, iura, et libertates Regni Poloniae, explicauit insignia. Ac vt primum vrbe Cracouiensi potitus, ratus iam vniuersam Polonam se debellasse gentem, in tyrannidem proripuit, conuentionem cum Castellano Kiiouiensi circa deditionem vrbis factam, et a se subscriptam, ac speciali diplomate firmatam, omnino confregit. Vniuersa non tantum aurea, et argentea, sed quacunque minoris etiam valoris suppellectili vrbis ecclesias spoliauit. Campanis ecclesiarum lytrum intolerabile imposuit, omnes ecclesias sacrilega manu peruestigauit, et si quae cauius conseruata fuerant; inuenit et abstulit. Sacerdotes, Religiosos, Clericos, grauissimis carceribus pressit, et igne etiam ac equuleo probauit, quo thesauros ecclesiarum ostenderent, suasque ecclesias, contributionibus ab ipso impositis oneratas, quamprimum exsoluerent, Nobilium in vrbe domos rebus omnibus spoliauit, ciuibus Cracouiensibus sexcenta millia florenorum exsoluenda imposuit, optimo ad explendam auaritiam et cupiditatem suam vsus instrumento Afredo Wittemberg, ex vltimis finibus terrae progenito Finlando, cui cum a ciuibus Cracouiensibus pro tam ingenti summa iis imposita supplicaretur, ac triginta millium florenorum munus ab illis oblatum reciperet, pro munere illico Senatum ciuitatis illius carcere pressit, nec dimisit, quousque sexcenta et triginta millia florenorum non contulissent. Iam autem extra urbem quot ecclesias, quot conuentus religiosorum, pauperum xenodochia solo aequauit? In aliis vero ciuitatibus et locis per prouincias, omnes ecclesias Catholicas militari depopulationi tribuit; ita, quod e sacra suppellectili scorta militaria vestirentur, et Cyngari exercitum Suedicum sequentes, in casulis et aliis sacris vestimentis publice ad ignominiam ritus Catholici comparuerint, ipsa etiam mortuorum corpora in ecclesiis, et caemiteriis vltimum diem mundi expectantia Christiana quiete, impia manu perturbauit. Episcopatus, Abbatis, et alia bona ecclesiastica inter milites distribuit, ac pias antecessorum nostrorum fundationes, ad profanos vsus conuertit, potissimas eorum portiones haereticis concedendo. Bona nobilium ab omni ante hac onere immunia, intolerabilibus contributionibus afflixit, militum suorum depredationibus subiecit, contra Christianum bellandi morem fictis verbis antea promissum, igne ferroque in patriam nostram fauuit: Personas ecclesiasticas, et nobiles viros, e furca suspendere, rotis applicare, bombardis traicere, igne admoto experiri, et aliis suppli-

1656

ciis afficere, absque forma iudicii mandauit. Omnia promissa, transactiones, capitulationes a se subscriptas, et fide Regia firmatas, fregit et violauit. Magnum Ducatum Lituaniae contra priorem cum Palatino Vilnensi transactionem in prouinciam redegit, ac Regno Sueciae adiunxit, omnesque immunitates, priuilegia, ac libertates, iisdem in priori transactione concessas, contra fidem datam abrogauit: Vniuersas Poloniae ciuitates et oppida, quae fraude sua et pollicitationibus, ostentataque ementita protectione recepit, ita depraedatus est, ut cum nihil amplius, quod acciperet, superesset, marmora ipsa e palatiis auferre, ipsamque Regiam Varsoviae, marmoribus, picturis, statuis, et aliis eiusmodi ornamentis spoliare, et in Sueciam transferre non erubuerit: Arcem Wisnicz, ea ipsa die, qua omnem securitatem et immunitatem eidem verbo Regio cavit, equis omnibus, armamentario, et maioribus aeneis machinis spoliavit: ac paulo post partem arcis, exussit, et centum quinquaginta currus rebus inibi depositis onustos, ex arce eduxit, ipsum etiam arcis Burgrabium, cui fidem dederat, captiuum fecit: Officialibus militum tantam depraedandi licentiam permisit, ut quot illi essent, tot Reges videbantur in contributionibus imponendis, dandis iuribus et exequendis: Fortunas patriae nostrae ciuium saluis Guardiis ipsis manu sua firmatis, et militum praesidiis impositis, fide fracta vastauit, diripuit. Vnicum tandem Regni Poloniae solatium, beatissimae immaculataeque Virginis Czeszochouense coenobium, in quo tot per orbem Christianum miraculis clara beatissimae Virginis imago, a sancto Luca Euangelista depicta, asseruatur, euertere uoluit, omnique armorum genere, globis maioribus et ignibus artificialibus, die noctuque illud petiit, ac quatuor septimanarum obsidione pressit, ut hoc Catholicae religionis propugnaculum, cultum nempe sacratissimae Matris e Catholicissimo regno aboleret, ac Lutheranae suae sectae populum fidelem eo facilius deuoueret. Quo vero facilius sacrilegum suum intentum, Ministris suis declaratum, de extirpanda e regno intra triennium S. Romana Ecclesia ad executionem deduceret, Brandenburgum ad belli societatem pertraxit, et foedifragum hunc, ac ingratum Regni Poloniae Vassallum, antiquum a Romana Ecclesia Apostatam, nouis spoliis, e bonis ecclesiasticis, episcopatu Prussiae, auxit. Tot itaque tantisque rationibus permoti, non possumus diutius sub tam impii Regis protectione permanere, huicque eius perfidae tutelae abrenuntiamus, et eandem eluramus, ac ipsum Carolum Gustauum Sueciae Regem, hostem patriae et gentis Nostrae, ac sanctae Romanae Ecclesiae Catholicae, una cum omnibus ei adhaerentibus declaramus, et contra ipsum eiusque sequaces, ad ultimum spiritum, pro aris et focis Nostris Nos pugnatuuros sacrosancte vnus alteri iuramus. Accedimus itaque ad Nostram rempublicam, cui post Deum, vitam fortunasque nostras debemus, nec ab ea recedemus, quousque patriam Nostram ab hoste non vindicauerimus, Serenissimumque Regem Nostrum ac Dominum Clementissimum, IOANNEM CASIMIRVM, pristino et pacato Regni statui non imposuerimus, in quo, ut Maiestatis Diuinae auxilium humiliter proiecti imploramus, ita coram Maiestate Diuina, totaque curia coelesti, ac vniuerso orbe eadem manifestamus, ac de his omnibus solenniter protestamur. Quam nostram manifestationem et protestationem ad perpetuam rei memoriam, Actis terrestribus inseri curauimus. Datum in Zembrow die 2. Mensis Martii Anno Domini 1656.

Haec summa manifestationis exercitus Polonici a Sueciae Regis redeuntis obsequio.

Eo modo imminutus viribus CAROLVS Sueciae Rex, Iaroslauia Lezaiscum versus
 Rex Sue. mouere iubet, volens imminentibus periculis suum subducere caput. Paulo enim post,
 cie a Polo. ibidem assequuti Carolum, Lubomierscius, Czarnecius, Sapieha, Wisniouiecius, Sobie-
 scius,

sciis, alique optimates, arcta obsidione cinxerant Regem, quem et habuissent procul dubio paulo post captivum, si victoria uti sciisset, qui vincere ad Iaroslaiam potuit CZARNE-
 CIVS, sed ille certior per exploratores factus, de subsidio Sueciae Regi per Marchionem
 Badensem ferendo, haud mora relicta tam nobili praeda Sueciae Rege, quem Palatino Vil-
 nensi, Sapiehae custodiendum interim reliquerat, Varsoviam versus, una cum Lubo-
 mierscio, Archi-Marschalco Regni, progressus, prope Czerscum in obuias Marchionis
 duorum millium inuectus copias, easdem ad internecionem deleuit, ad cuius victoriae nun-
 tium Varsoviae trepidatum est, quod propriis literis postea a Polonis interceptis, non dif-
 fiteretur ADOLPHVS IOANNES Germanus Sueciae Regis. Quarum literarum hic tenor
 erat:

1656
 nis obside-
 tur.
 Marchio Ba-
 densis fert
 suppetias
 Regi,
 Eundem
 Czarnecius
 profigat.

Quoniam hesternae die prope Czerscum Margrabii cohortes maxima clade
 ab hoste affectae sunt, nec adhuc scire possimus, quo se nostri receperint, illo-
 rum autem, quos in acie succubuisse putauimus, nonnulli singulis horis compa-
 reant, ex consilio ac beneplacito Campi Marschalci, quemadmodum etiam alio-
 rum S. Reg. Maieft. fidelium officialium, reliquias reliquarum cohortium, simi-
 liter eas, quas sub meo regimine habui, transire nouum per Vistulam extructum
 pontem iussi, propter annonam nobis ac Principi Radiuilo impetrandam facilio-
 rem, nec non deinceps iuncta manu, si id succedat, eas collectas cohortes, se-
 cundum ripam fluminis in succursum Regiae Maieftati mittere valeamus. Quod-
 si vero difficile hoc in effectum deducere: Optarem, Regia Maieftas volunta-
 tem suam quocunque modo declararet, quid ei consultum videatur, et quid no-
 bis agendum; nam nil aliud nos attendimus, quam ut cum Regia Maieftate Ve-
 stra nos copias nostras coniungamus. Utinam Margrabius non illo die tamdiu
 substitisset! Locum tenentis Ritteri Dragonum vocavi, et colligere volui, sed
 nusquam illos inueni. Si melius Regiae Maieftatis Vestrae mandatis innixus
 fuisset, ac cohortationes meas non neglexisset, non hic dolor capitis illum nunc
 cruciaret, nec tantam cladem perpeffus fuisset; quanquam incertas habemus
 vires hostium; attamen melius illi restitiffemus, quam modo id fieri potest, tam
 exigua nostra manu. Significavi STEINBOCKIO et MILLERO, ut cum omni-
 bus copiis ad Torunium coeant, ac castra metent, utinam passus liberos illuc
 interea conseruare possimus, tum nil mali subuereremur. Princeps Radiuilus fa-
 ciliorem quoque transitum ad Nos haberet; ad Vistulae pontem, victoriam
 optimam obtinuit, quod apparebit ex cuncta illius relatione. Antea Louicio
 tormenta huc adducere quaedam curauimus, quae nobis nunc optime seruiunt,
 et alia cohortibus concessimus. Nec non Steinbockius, aliquot pondera pulue-
 ris nitrati nobis submisit, quae nobis spem faciunt, quod non ita nobis facile
 exitio erunt, dummodo nobis adesset Princeps Radiuilus. Multa alia Maieftati
 Vestrae significare habeo, si id fieri posset propter periculum. Gedanenses Re-
 ginae Sueciae insidias struunt, quando ex Suecia huc vela dabit, ut illam com-
 prehendant, non spero autem aliquid effecturos, optimum esset his in tempore
 occurrere. Optarem, ut possimus ad flumen Vistulae progredi, ac pedem alic-
 ubi figere, donec de Maieftatis Vestrae progressu ac motione certiores
 fieremus. Audiui Veierum ad me habuisse literas, nullas autem conspexi,
 nescitur quo in hac confusione deuenierunt. Resto usque ad mortem Regiae
 Maieftatis Vestrae humillimus ac fidelis seruus 79).

Litterae
 Adolphi
 Principis ad
 Regem Sue-
 ciae, Varso-
 viae d. 8.
 April.

ADOLPHVS IOANNES, Pfaltzgraf.

Nnn 2

Haec

79) Nullus dubito, licet auctor id non adiecerit,
 literas has, vel Germanico, vel Gallico idioma-
 te scriptas fuisse, cum exteri principes, literas,

suis manibus in rebus arcanis, ad se inuicem
 dantes, raro, vel nunquam, lingua vrantur La-
 tina. Translatio igitur est, id quod verifi-

1656

Haec summa literarum Sueciae Principis ad Sueciae Regem.

Sendomiria
recuperatur
a Polonis.

Hac duplici intra breue tempus CZARNECIVS potitus victoria, opimis de Suecis auctus spoliis, Varfauiam Thorunium, inde maiorem petiit Poloniam, animo Pomeraniam ingrediendi. Pessimum id reuera consilium, et quod tota fere damnauit Europa, relicto Sueciae Rege in meditullio regni, remotas petere prouincias, et quae pro capite sui vnus haud mora restituisset Rex. Haerenti interim ad Lezayfko Sueciae Regi, in conspectu eiusdem Sendomiria a Polonis capitur, eademque foedum in modum paulo post, dolo Suecorum, puluere in altum eiicitur, hilari Rege, qui aereos tunc ridebat Polonos in sublimi volantes. Paulo autem antequam caperetur diripereturque Sendomiria, Sueciae Rex, Nobilium nomina, qui ab ipso defecerant, aut potius ad legitimum redierant Regem, paribulo Sendomiriensi curauit affigi ⁸⁰).

Stratagema
Sueciae Re-
gis eluden-
tis Sapichae
conatus.

Tali igitur ratione in remota abducto Czarnecio, Sueciae Rex per eius absentiam liberior securiorque, nauigia fabricauerat collectis tabulis, direptis villarum tuguriolis, accersitisque nauigiis ad Istulae Sanique ripas fluctuantibus, quibus pedestri imposita militia, ipse terrestri itinere, octo equitum stipatus millibus incolumis Varfauiam euasit. Hunc abiturientem sequutus est cum Lituanis exercitu Palatinus Vilnensis, et assequutus fluuium Wieprz traicientem, quem iterum nouo stratagemate elusit Sueciae Rex. Finxerat enim quasi Lublinum versus tendere veller, praemiseraque defacto cohortem equitum ad eludendas Lituanorum artes, quod et successit. Litواني siquidem, suspicati Regem ipsum Lublinum versus progredi velle, illuc maiores diuiserunt copias, bipartitoque agmine cohortem illam assecuti, totaliter deleuerunt, Rege Sueciae interim triumphante Varfauiam. Magnus hic quoque Lituanorum error, qui regio capiti Lublinum anteposuerit, quod recuperauerint tunc licet, nulla tamen laude, quod tam nobilem dimiserunt praedam, quam nonnisi saecula ferunt ⁸¹).

Lublino po-
riuntur Po-
loni.

Occupato Lublino, quod sexcenti defendebant Lappones, Duce Suchodolio, equite Polono; Hic enim Comiti Wolmario, per ea tempora Lublini ex vulnere defuncto, successerat. Diu restiterat Suchodolus, donec vi aperta, verso in rabiem Lituanis exercitu, ob elapsum Sueciae Regem, succumberet. Mortui Wolmarii corpus solenni arresto innodarunt tunc milites Litvani, ne scilicet sine graui lytro redderetur, a Sapieha illorum Generali aut a Rege. Suchodolium contumacem Regi Leopolum transmiserunt, breui post iterum liberum.

Inter caetera spolia ad Czerscum de Marchione reportata, inuentae sunt literae Protectoris Angliae, ad Sueciae Regem scriptae, huiusmodi tenoris:

Oliuarius Protector Reipublicae Angliae, Scotiae et Hiberniae etc. Serenissimo, Potentissimo Principi, Carolo Gustavo, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi; Magno Principi Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Vismariae: nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuia et Montium Duci, etc. etc. Salutem.

millimum, cum is, qui Latine has literas reddiderit, duas ex Gallica lingua retinuerit voces, plane barbaras. Dixit nempe *ruinabunt*, loco, exitio nobis erunt, et *Seruator*, pro seruo, quae corrigenda duxi, ne Polonorum, de nouo antiquum Romanorum idioma attingentium, aures laederem Latinas.

80) Studio hic, ingenue fateor, Rudauscium, si ita coram modestis auribus dicere licet, castrauit. Duas cum tertia parte lineas deleui, ad euitandam inclytae gentis erga Polonos inuidiam. Ne mihi isti nasuti obiciant, mutilatum me edidisse auctorem. Non minorum istorum gentium deum curo censuras. Si posuissem, certo certius clamarent: *Male fecit, qui imprimi typis permiserit,*

quae ex prudentia suppressere debuisset. Quia nunc deleui, dicent: *Mancum nobis dedit Rudauscium.* Sed malo cum prudentia quam cum istis nimium curiosis hominibus facere. Integer Rudauscius est, excepto hoc vnico loco.

81) Historiarum Scriptores nihil habent negotii, peractis rebus maximorum prudentissimorumque belli imperatorum errores indicare, qui, si adhuc infectis rebus consilia dare debuissent, plane, quo se verterent, haesissent. Ideo status etiam ministri semper melius bella in conclauis principum secretiori, quam fortissimi belli duces in campo gerunt. Si pacis tempore errare humanum sit, id belli temporibus fere inuitabile. Quis crederet Lituanos de industria Lublinum regio capiti anteposuisse?

Serenissime, Potentissimeque Rex, bone Amice et Foederate.

1656

Cum amicorum inter se mutua omnia, tam aduersa, quam prospera, atque communia debere esse, nemo non intelligat, quod iucundissimam amicitiae partem Maestas Vestra, gaudium nempe suum, impertitum nobis per suas literas voluerit, non potest id quidem nobis non esse longe gratissimum. Quandoquidem et hoc singularis indicium humanitatis, veraeque Regiae est, ut nec vivere, ita nec gaudere quidem sibi soli velle, nisi amicos quoque et foederatos eadem, qua se, laetitia affectos esse sentiat. Itaque Regi tam praestanti, et natum esse filium Principem, quem paternae virtutis atque gloriae speremus haeredem, merito gaudemus, et idem quod Regi olim fortissimo Philippo Macedoni, siue felicitatis, siue decoris, domi simul et foris contigisse gratulamur: cui eodem tempore, et natus Alexander filius, et Myricorum gens potentissima subacta, memoratur. Nam et Poloniae Regnum Vestris armis ab imperio Papano, quasi cornu quoddam auulsum, et cum Duce Brandenburgico pax non ita pridem facta, quin ad Ecclesiae pacem atque fructum permagnum sit momentum habitura non dubitamus. Det modo finem Deus tam praeclaris initiis dignum. Det modo filium virtute, pietate, rebusque gestis Patri similem! Id quod et auguramur sane, et a Deo Optimo Maximo tam Vestris rebus, quam ante propitio ex animo precamur. Dabantur e Palatio Nostro Westmonasterio, Septimo Februarii, Anno 1656.

Maestatis Vestrae

Bonus Amicus

OLIVARIUS CROMVEL.

Haec summa Cromuelii literarum ad amicum Sueciae Regem, qui tunc relicto Varaviae Wittembergio, ad urbis custodiam, cum eoque quinque millia Germano-Suedici exercitus, ipse Thorunium versus, una cum fratre Adolpho perrexerat; dimisso Duglassio Wrangelioque in maiorem Poloniam, qui Czarnecium Lubomiersciumque profligarent, aut ad se captiuos ducerent. Thorunio deinde Elbingam. Elbingae pauca admodum cum Oxensternio Cancellario collocutus, Marieburgum una cum Sueciae Regina, quam in Poloniam ante, Stocholmiam, Regia Sueciae, euocauerat, secessit: Neque mora ibidem duo rescripta publicari fecerat. Referam illa, qualia per ea tempora typus vulgauerat.

Edictum I.

seu Literae Vniuersales, quas S. Regia Maestas Carolus Gustauus, Sueciae Rex, contra Rebelles Nobiles Polonos, eorumque subditos promulgari iussit, de dato Marienburgi 1. Maii st. v. 1656.

Alterum 8. Maii.

NOS CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiuae et Montium Dux.

Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibusque, et eorum subditis in Palatinatibus, Poseniensi, Califfiensi, Siradiensi, Lanciensi, Rauensi, Brestensi, Inouladislauensi, Cracouiensi, Sandomiriensi, Lublinensi, et terris omnibus Masouiae, Gratiam et Fauorem Nostrum. Non potest vos fugere quam aegre percipiamus, plurimos in Polonia a data Nobis fide ita sese separasse, ut et arma circumspexerint, ac Rebellium gregi et turbae sese associauerint, praesertim cum

O o o

a No-

Eius editum in Polonos Nobiles.

1656 a Nobis nulla causa data sit, quae ad tam damnanda consilia, eos impellere potuisset. Enimuero, si alicubi per nostros quidpiam patratum fuisset, quod statum et conditiones in tabulis Protectionis nostrae expressas videretur offendere, omnium primum ad prouidentiam et curam nostram recurrendum fuisset, ut emergentibus malis in tempore occurrere potuissemus. Sed accidit praeter sententiam, ut cum cunctos, promissorum et fidei memores, sub protectione Nostra, constanter mansuros speraremus, magnam partem ad illicita et Nobis aduersa molimina exerrasse animaduuerimus, quae nunc vindicare facile possemus, velificante et fauente ita armis Nostris supremo Numine, ut spes non exigua subsit, supplicium iustum ab iis sumi posse, qui a iusti Domini moderato imperio resilire veriti non sunt, nisi omnibus in negotiis actionibusque nostris eam rationem praecipuam inire cupiamus, ut clementiae et mansuetudinis laudem caeteris omnibus anteponamus. Quae, ut denuo innotesca, hisce Vniuersalibus omnes et singulos Proceres, Dignitarios, Officiales, Nobiles, et eorum subditos, qui Nostrum pridem fauorem amplexi, sollicitationibus vero inimicorum, vel aliis inuitamentis postea decepti, ad praua consilia prolapsi sunt, admonere statuimus, sicuti hisce eosdem seuerè admonemus et hortamur etiam atque etiam, penitent, quid commiserint, quamque indignationem meriti sint, atque insuper iubemus, ut sese sine mora turbae rebellium eximant, omnique, cum iis et hoste, commercio renuntient, ac post vigesimum, ex quo praesentes insinuantur, diem, apud Generales Locumtenentes, Commissarios et Commendatores Nostros, nomina sua profiteantur, ibique acceptis attestatis, apud Nos postea ipsi, vel per Deputatos, edoceant resipiscentiae animum, et voluntatis suae commutationem. Quoscumque vis, vel metus hostilis, ad talem datae fidei desertionem coegit, eis ita prospicietur, ut eorum status et dignitatis condigna ratio habeatur, curabiturque, ut, si in bona sua tranquillo animo sese receperint, cum vxore, liberis, et possessionibus, secure vivere queant. Reliquos autem, qui sola perfidia, vel animi libidine, tranquillitatis publicae, et protectionis nostrae leges rumpere non erubuerunt, quamuis iusta indignatione eos persequi possimus, ne tamen rigore vindictae, quam clementiae fama delectari videamur, monendos duximus, per hosce viginti dies, tempus adhuc esse, in quo cum sanis consiliis in gratiam reuerti, et in partibus nostris patrocini curam quaerere, eandemque sibi polliceri possint. Proinde intra praefinitum tempus, accepto pariter a Generalibus Locumtenentibus, Commissariis & Commendatoribus nostris attestato, de renunciato cum refractariis rebellibus et hostibus omni commercio, culpam deprecaturi ad nos, siue ipsi, siue per deputatos, regrediantur, nouis obsequii studiis gratiam nostram sibi conciliaturi, nisi in eas incurrere poenas malint, quas potestati Nostrae rebellibus imponendas Deus et natura concesserunt, et Nos speciali edicto exponemus; certo sibi confirmantes, serae poenitentiae locum, quem nunc ex sola Regia propensione indulgemus, amplius integrum non fore. Haec est voluntas et benignitas erga vnumquemque nostra, quam palam declarare, publicae rei interesse putauimus, atque ut eidem quantocius, vnusquisque sese accommodet, fidemque et robur tribuat nominis Nostri subscriptione, et sigilli Regii impressione, hasce communire volumus, quas dedimus in Arce Marieburgensi, 1. Maii, 1656. Anno.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S.)

Edictum

Edictum secundum.

1656

NOS CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecõrum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci & Montium Dux.

Notum testatumque facimus, quod, quemadmodum superioribus de dato Marieburg. 1. Maii Vniuersalibus, Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibus, et eorum subditis, qui protectionem Nostram pridem amplexi sunt, significatum iuimus: adhuc esse tempus, in quo rebellionem et omni commercio hostili aduersus Nos renunciare, et cum sanis consiliis in gratiam redire possent, quicunque quouis modo, spretis protectionis nostrae legibus, ab obsequio et data Nobis fide resilierunt, et hostibus sese Nostris adiunxerunt, ita iusta et salutaria monita, fauoremque Nostrum deinceps aspernaturis, hocce notificandum decreuimus, vt, quanti illis obstinata rebellio constare debet, euidenter intelligere possint. Ordinamus itaque et hoc patenti Diplomate constituimus, vt, qui Nostris vniuersalibus, de dato Marieburg. 1. Maii editis, secundum modum et tempus ibi praefinitum non paruerint, nec debitum respectum et obseruantiam detulerint, iustam Nostram indignationem non declinent, sed in eas incursum sint poenas, quas in sequentibus describimus, et ab omnibus in tempore obseruandas esse monemus. Ac primo quidem statuimus, vt quicunque Nobilis Nobilem in prae fracta rebellionem aduersus Nos perseuerantem comprehendere, vel occidere, nostraeque potestati vel viuum, vel mortui eius caput tradere sustinuerit, eidem sic capti vel occisi bonorum haereditariorum, seu terrestrium dimidia pars, haereditarie vtenda, fruenda competat, quam vigore huius ei confirmaturos Nos recipimus. Deinde quicunque rusticus, vel colonus, inque ciuitatibus vel pagis degens, Nobilem aliquem aut Dominum suum, rebellionem contra Nos contumaciter insistentem, siue viuum, siue eius interfecti caput attulerit, eidem eiusque liberis non solum libertatem personalem et agrum, quem colit, perpetuo immunem concedimus, sed etiam Nobilis aut Domini sui capti vel interfecti reditus, qui ex bonis eius haereditariis annuatim proficiuntur, per sex annos vtendos, fruendos, indulgebimus, ac deinde ita cum illo agemus, vt probatae operae, et promptitudini eius ex voto satisfiat. Si vero ex plebeiis aliquis, Nobilem rebellem capturo, insignem operam nauauerit, vel adiutarit, quamuis ipse Nobilem nobis non tradiderit, eum tamen posterorumque illius personas, in datae operae pretium, non solum a tristi et dura mancipii sorte vindicabimus, sed etiam illum agrum, cui insidet, ab immodicis et infinitis oneribus ad determinatam et iustam conditionem reducemus, adeo, vt nec Domino amplius liceat ius aliquod vitae et necis in eum, eiusque posteros exercere, sed etiam prouidebitur, vt secundum aequam proportionem annuae exactiones et operae, ad temperatas leges referantur, recognitioque mediocris et mitigata praestetur. De quibus singulis breui singularem a Nobis constitutionem, iuri Diuino rectaeque rationi quam maxime conformem, fieri curabimus, eandemque auxiliante supremo Numine, mediis a Deo et natura nobis concessis, ita manutenebimus, vt subditos nostros fidelitatis suae nullo modo poenitere debeat. Atque cum inimicorum Nostrorum perfida studia, eo praecipue collimare deprehendamus, vt Poloniam iniuriis, vastationibus, desolationibus et caedibus impleant et confundant, in id vnice incumbemus, vt hisce aliisque remediis, quae Deus, natura, et recta Nobis ratio suppe-

1656 ditant, omnes Nobis subditos, fideque immota deuinctos, ab hostium et iniquorum Nobilium, Dominorumque suorum inhumanis, et a Christianitate abhorrentibus vexationibus, liberos praestemus, Poloniamque vniuersam christianae paci, et incolumitati suae restituere possimus. In cuius fidem, et voluntatis nostrae maiorem certitudinem hocce diploma, nominis nostri subscriptione, et sigilli impressione communiuimus. Qui hoc dedimus in Arce Marieburg. die 8. Maii Anno 1656.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)

Haec summa rescriptorum Sueciae Regis, qui tunc Marieburgi securus, Gedanensem animo voluebat obsidionem.

Marieburgi
descriptio.

Est autem Marieburgum ciuitas ampla, ad Nogatum, brachium Vistulae sexta ab vrbe Gedanensi leuca sita. Anno Domini MCCCII extructa. Arx vero Anno MCCLXXXI, a fratribus Teuthonicis erecta, sub Magistro Ordinis, HARTMANO, Comite Heldrouiense, natura loci munitissima, valloque fortissimo, et fossa profunda circumdata, muro et propugnaculis, ac commoditate adiacentis Istulae inuicta. Hanc ea tunc tempestate pro Rege Polono defendebant, VEIHERII fratres ambo Palatini, Iacobus et Ludouicus, hic Marieburgensis, ille Pomeraniae Palatinus, aderat SIGISMVNDVS GVLDENSTERN Stumensis Gubernator, eiusdemque arcis pro tunc Procurator, seu, vt vocant, Magnus Oeconomus. Oppugnabat toto Mense VON DER LINDE, Elbingensis Gubernator, Senator Sueciae, fortissimum Borussiae propugnaculum, duobus Suecorum millibus, fraude magis, suiue Regis terrore, quam aperta vi. Paulo enim post, aeternum pudendam propugnaculi Veihierius facit deditionem, causatus annonae penuriam, pestiferosque morbos, quibus in ea obsidione amiserat fratrem Ludouicum. Eoque modo inuictum cecidit Marieburgum, quod alias triennalem facile potuit tolerare obsidionem: seu annonae copiam spectes, quam vicina subministrabat insula, de cuius vbertate paulo superius in descriptione Borussiae dixi, seu naturam loci, atque adeo ipsum opere admirando firmatum consideraueris munimentum, cuius crassitudo muri, triginta pedum cernitur; nec milites tali tuendo deerant operi, potius animus Veiherio, Guldensternioque, quos dediti propugnaculi auctores, vniuersa incusabat Europa.

Marieburgum Suecis
deditur, d. 9
Martii.



LIBRI VI. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Solenne votum Poloni Regis. Chani Crimensis literae ad Regem Polonum. Eiusdem ad Electorem Brandenburgicum legatio et literae. Chmielnickii a Rege Polono postulata. Polonorum ad Cosacos legatio. Chmielnickii responsum. Varssaviae descriptio et oppugnatio. Literae cancellarii ad generalem Vitembergium. Responsum Vitembergii ad cancellarii literas. Sueci succurrunt Varssaviae, sed frustra. Deditur Varssavia Polono Regi. Conditiones urbis Varssaviensis Regi Casimiro traditae. Varssaviae expugnatio. Nobilitas Vitembergio exprobrat. Regis Poloni ad Vitembergium verba. Responsum Vitembergii. Regis decretum in captiuos Suecos. Vitembergii responsum. Captiuorum numerus. Petricouia deditur Polonis. Conditiones deditae ciuitatis. Leszno incenditur per Oppalinum. Sueciae Rex turbatur, ob captum Vitembergium. Consilium Radiuili Sueciae Regi suggestum. Radzieiuii rationes de Polonis et consilia. Poloni capta Varssavia domos redeunt. Rex subsistit ad Varssaiam, ibidemque nuntium accipit de hostili Brandenburgici in se animo.

Abeunte in extrema Regni, vt dixi, CAROLO, velut e somno excitus CASIMIRVS, primo solennes Deo exercituum agit gratias, ob reportatam de aemulo victoriam, ob promissa eodem tempore per reducem SZYMOWIVM a Tartaris auxilia, ob Moschorum Caesaris proum tunc in pacem animum. Deinde solenne votum intra missae sacrificium Virgini deiparae nuncupat in haec sequentia verba:

Votum solenne

Votum Poloni Regis solenne.

A Serenissimo IOANNE CASIMIRO, Rege Poloniae, in templo cathedrali ad altare maius, coram imagine beatissimae MARIAE Virginis intra missae sacrificium, ab Illustrissimo et Reuerendissimo Domino Domino Nuntio Apostolico celebratum, immediate ante eleuationem venerabilis hostiae, vniuerso, Clero et Populo audiente et annuente, Senatuque ac tota aula verba Regia excipiente, seque iisdem obligante factum

Leopoli 1. die Aprilis, Anno Domini 1656.

Magna Dei Homini Mater et Virgo sanctissima, ego Ioannes Casimirus, Tui Filii Regis Regum, ac Domini mei, Tuaque miseratione Rex, sanctissimis Tuis aduolutus pedibus, Te in Patronam meam, meorumque Dominorum Reginam, hodie deligo; atque me, meumque Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Czerniechouiae, etc. Exercitus vtriusque Gentis, Populos vniuersos, Tuae singulari tutelae atque patrocinio commendo; Tuam opem ac misericordiam, hoc in calamitoso ancipitique Regni mei statu, contra hostes S. Romanae Ecclesiae supplex imploro. Et quia maximis obligatus beneficiis tuis, impellor vna cum gente mea, ad nouum idque feruidum Tibi seruiendi desiderium; promitto deinceps, meo, Satraparum, Populorumque meorum nomine, Tibi, Tuoque FILIO DOMINO IESV CHRISTO, me cultum vbique et honorem Tuum, per Ditiones Regni mei, omni studio propagaturum. Promitto praeterea ac voueo, me, vbi praepotenti Tua intercessione, et Filii Tui magna miseratione, de ho-

Ppp

stibus

1656 stibus et praecipue Suecis, victoriam obtinero, apud S. sedem Apostolicam procuraturum, Tibi, Tuoque Filio in gratiarum actionem; vt dies hic quotannis solennis et festus, idque in perpetuum, habeatur: daturumque cum Episcopis Regni mei operam, vt id, quod promitto, a populis meis impleatur. Cum vero (magno animi mei dolore) luculenter videam, propter gemitum et oppressionem hominum conditionis plebeiae, in Regna mea, immissa a Tuo FILIO iusto iudice flagella, pestis, bellorum et aliorum malorum per hoc septennium; promitto insuper ac voueo, me serio, cum vniuersis ordinibus, pace constituta, rationes omnes initurum, vt a grauaminibus iniustis, et oppressionibus, Populus Regni mei eximatur. Fac o misericordissima REGINA et DOMINA, sicut eam mentem mihi ad haec concipienda vota dedisti; ita gratiam apud Tuum FILIVM ad eadem implenda impetres.

Similiter quoque factum a Senatoribus Regni.

Ita tunc primum subditorum oppressioni mederi voluit Polonia, tunc agnoscere peccatum, iram Dei prouocans, tunc misereri afflictis, quos continuo ab vno circiter oppresserat saeculo: Ita tunc sapere docuit nolentem Deus Poloniam, quae eius sanctissima ante mitigabat DECRETA. Lectae deinde in Senatu a Chano Crimensi per Szumouium missae literae huiusmodi tenoris:

Chani Crimensis literae ad Regem Polonum.

Serenissimo ac Inuictissimo Monarchae IOANNI CASIMIRO, Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Lituaniae, Smolensciae, etc. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditario Regi, Potentissimus MECHMET GEREI, Chan Magnorum Exercituum, Crimensis, Oczakouiensis, Nahaiensis, Perekopensis, Petoriensis, Circassiensis, Semenecensis, Kuperacensis etc.

Serenissime Rex et Vicine Charissime.

Legatus MAIESTATIS VESTRAE, Dominus SZYMOWSKI, Polonus, literas Nobis a Maiestate Vestra attulit, simul quoque multa arcana oretenus retulit, scitu dignissima Nostro. Quanquam nec Nos ex parte Nostra quidquam omisimus eorum, quae cum Cosacis ad aeternum stabilienda attinebant foedera: eoque fine Ministrum Nostrum Agam, legatum ad eosdem haud ita pridem expediimus, pacem et bellum offerentes, prius tamen opinamur Nos assecuturos, quod responsum indies cum legato operimur. Caeterum in omnibus, in quibus gratum se Maiestas Vestra sentit, abunde voluntati MAIESTATI VESTRAE satisfiet. Plura mentis nostrae arcana referet Maieitati Vestrae legatus Noster, quem vna cum Szumouio expediimus. Interim Maieitati Vestrae de hostibus triumphos, et post tot calamitates feliciora auguramur tempora. Baccisarae 27. Februar. 1656.

Ad proprium Chani Potentissimi mandatum.

Eiusdem ad Electorem Brandenburgicum legatio et literae.

Haec summa literarum Crimensium Chani ad Regem Polonum. Addidit eiusdem internuntius MECHMET ALI MVRZA, habere se ad Electorem Brandenburgicum literas, quas deferret, vna cum Polono legato, si per Regem liceret. Placuit Polonis Tartarorum ad Electorem legatio. Neque mora, vna cum FODLODOVIO, Radomiensi Gubernatore, Regiomontum expediunt Tartarorum internuntium. Huius autem legationis exitus nullus, altius offenso Electore Polonis, ob Czarnecium in Pomeraniam, vt assererat, mandatum. Tartarus nihilominus Electori Brandenburgico Chani Crimensis, Domini sui, tradidit literas, quae apud Electorem suspectae audiebant, quasi a Polono Submissae Rege, instructo Tartaro, qui se legatum fingeret. Harum autem literarum hic tenor erat.

Non

Non dubitamus, quod Serenitas Vestra notum habeat, Nos erga Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, Fratrem Nostrum, immutatae amicitiae nexus iurataeque confoederationis vincula constanti animo hucusque retinere. Omnes enim conatus Nostros ad haec dirigimus, vt Serenissimus Rex Ioannes Casimirus Frater Noster, sibi imperium a Deo concessum, quiete regat, Regemque Sueciae iuramenti et pactorum cum omnibus Vicinis immemorem, non solum proprio pellat Regno, sed etiam Sueciae Regno tanquam sua haereditate exuat. Quapropter Nos, dum rescuimus, Serenitatem Vestram partes Serenissimi Regis Ioannis Casimiri, tueri; mittimus internuntium nostrum, Mehmet Ali Murzam, amice postulando, vt eo constantius Serenitas Vestra in tam glorioso haereat proposito, falsis pollicitationibus Regis Sueciae minime credat. Imo optamus, vt Serenitas Vestra, eum, qui Principibus debetur, resumat animum, ereptasque in imperio ditiones, cui operi, nos quoque vires nostras adiungemus, nunc recuperet. Persuadebit Serenitati Vestrae ad continuationem rectae intentionis, tum Serenissimo Regi Ioanni Casimiro per sanguinem, tum Regno per iuramentum, quod olim Antecessores Serenitatis Vestrae sancte obseruarunt, confirmatus animus: neque permittet Serenitas Vestra, eum in maiorem excrescere potentiam, qui omnibus Vicinis solitis pacis conditionibus a se iuratis semper fidem fregit. Cedat itaque Serenitas Vestra persuasioni, amicis- que postulatis, hoc pro certo habendo, Nos, quousque vires nostrae suffecerint, Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, nunquam velle deserre, sed amicorum eius amici, hostium hostes semper constantes existemus. Interim ex animo optamus Serenitati Vestrae congruam a Deo valetudinem prosperosque successus. Datum Bakusarai, 20. Martij, Anno 1656.

Haec summa literarum Chani Crimensis ad Electorem Brandenburgicum, quas ille seu falsas reiecit, nulloque legatum dignatus responso, dimisit, siue elegantia styli scrupulum tunc mouerat Electori, siue nullum vnquam cum Crimensi Chano literarum commercium talem ei tunc pepererat suspicionem.

Redeo iterum ad Poloni Regis consilia, quae tunc agitabantur Leopoli. Expeditis Chmielnicii in hunc modum, primo in Moschouiam, mox in Borussiam, legatis, coepit per LVBOR- a Rege Po-
VIECIVM, Polonus Rex, etiam Chmielnicii proum in pacem tentare animum, nec ille lono postu-
respuit tractatus pacis, modo illi e re vniuersae fierent Russiae. Adiecit, polliceri se omnia lata.
Poloniae Regi, si per futuros Commissarios liberum populum Russiae declararet Polona Polonorum
Respublica, eo modo, quo Hollandos ante annos decem declarauit Hispanus Rex. Ob- ad Cosacos
stupuit tunc primum Graecum Chmielnicii ingenium Polonus Rex, nihilominus ire ocyus lagatio.
Palatinum Russiae LANCKORONIVM CZERINIVM iuber, Chmielniciu omnibus artibus
ad se alliciendi, sed cecidit in irritum totus ille Palatini conatus, Chmielnicio omnia in
euerfionem molienti Poloniae. Etenim postquam Calendis Maii CZERINIVM Regiam
Chmielnicii attigerat Palatinus, sequenti statim die, exposita sui aduentus ratione, muta-
tum iam Chmielnicii aduertit animum, omnia in deterius interpretantis, legationemque
Palatini suspectam habentis, quasi qui Chmielnicii arcana, eiusque intimos sensus Moscho-
rum reuelaret Caesari, siue hunc metum illi Sueciae Regis praesens incusserat legatus, siue
illud ipsum cogitanti Chmielnicio, placuit statim exprobrare Palatino, quo facilius deinde
incautum feriret, ne tamen omnimode videretur reiicere tractatus, prior palatinum ad-
monet, proponeret pacificationis media, qualia e Polonia attulerat. Cautē tunc egit Pa-
latinus. Igitur nihil nisi socia, contra Suecorum Regem poscit Chmielnicii arma, nulla de
Moschorum Caesare facta mentione. Ad eam autem Palatini propositionem, Chmielni- Responsum
cius primo subridere, mox irasci coepit. Et quae, inquit, extrema Vestri Regis, Vestri- Chmielni-
que Senatus dementia est? Socia Cosacorum contra Suecos poscere arma, quae haud ita
pridem ad Stawiszyn, anno elapso, vno praelio delere voluistis, et nunc nulla certa pacis
facta mentione, Cosacorum abuti vultis sanguine? Vt qui per fortitudinem vobis resiste-
runt hucusque, vt milites egregii, nunc pro Vestra licentia, iidem cadant vt victimae?

1656 Absit amplius fortibus illudere viris, satis stulte se hucusque egisse, qui Polonis nimium fidebat, semper foedifragis; dolere nunc se, quod aliquando ad falsos pacis descenderit cum Potocio tractatus, sed hoc tunc dedisse se tempori, vna et seni imperatori, quem satis in Tartaricis afflixerat vinculis, dedisse et Regi, quem alium suo fingeat in animo quam in re experiebatur; nunc sciret Polonia, nullos se amplius velle admittere tractatus, nisi illi e re vniuersae fierent Russiae, scilicet, declararent Poloni liberos Russos, colerent vt amicos et vicinos, non vt subditos et mancipia, eiurarent praetensiones aeternis tabulis, si quas haberent proceres, quoniam simul incolere Russiam pax et Polonus non possunt.

Haec minacius quam dolentius iactabat Chmielnicius, tacente Palatino, qui deinde paulo post simulans breui reditum, Czerinio rebus infectis discessit.

Aderat interim Regiae ad Varšauiensia castra profectionis dies.

Varšauiae
descriptio;

Et oppu-
gnatio.

Vrbs est Varšauia Masouiae metropolis, vt paulo ante innui, munimentis modica, et quam nunc primum, trium Poloniae Regum nobilitauerat domicilium, sed nihil per ea tempora Suecis modicum, ex mappalibus rusticis propugnacula, ex pagis vrbes inexpugnabiles composuerant. Quot vrbes, tot illis arces et praesidia erant. Haec solo amoenio, sed sterili, genio loci inualida, haud multum arte valuit ⁸²⁾. Primam eius expugnationis molem, Sapiehae Vilnensi Palatino Rex commiserat. Is cohortes Lituanas procul muris locauerat, non ausus furorem experiri Wittembergii, qui tunc pro Sueciae Rege defendebat urbem, deterrimo sane consilio. Paulo enim post submissi a BOGVSLAO RADIVILO sexcenti pedites, ciuitatem, toto spectante Lituano exercitu, intrarunt; auctusque eo numero militum Wittembergius, tentata saepius eruptione, castra inuadebat Lituanorum, parumque absuit, quin ipsummet non caperet in tabernaculo ebrium imperatorem. Interim opportunè Rex ipse Polonus aduenit, cui magna quotidie ex Polonis augmenta erant; redierat CZARNECIVS, vna cum Marschalco, ex maiori Polonia, et reduxerant militem. Zamoscius bis mille pedites, vna cum maioribus tormentis adduxerat, comparuerunt victores maiores Poloni vna cum OPALINIO, Podoliae Palatino, cuius victoriam infra memorabo. Aderant prouinciarum in vniuersum coadunatae copiae. In summa centum viginti millia Poloni exercitus ad Varšauiam numerabat Rex, iisque viribus oppugnabat ciuitatem nouem continuis hebdomadis, quam et primo statim occupasset impetu, nisi tanti nominis pepercisset vrbi, cuius ruinam expectabat miles. Hinc ante generalem oppugnationem scripsit Wittembergio Poloniae Cancellarius in haec concepta verba:

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Cancellarii
ad Genera-
lem Wi-
tember-
gium lite-
rae.

Variantis indies fortunae, cum vel ipsum praesens bellum abunde ingerat exempla, tum ferocientem ex successu arctare animum, atque ex mutatione prosperitatis, ab intuitu sese subducere necessitas suadet. Nec indecorum erit Excellentiae Vestrae (antequam decretoriis armis Serenissimus Rex, Dominus meus Clementissimus, de hac vrbe statuatur) clementiae eius sese committere. Non est enim quod Excellentia Vestra auxiliorum spe alat animum, cum alter exercitus Noster interiaceat obuam futurus, quotiescunque quid in rem Vestram tentari perceperit. Haec licet non ignaro scribam, inde tamen initium visum sumere desiderio ineundae amicitiae in posterum valiturae, ad vltius prospiciendum, commoditatibus Principum, Statuum Regnorumque nostrorum, quo-

rum

⁸²⁾ Munimentorum nostris temporibus neque rudera supersunt. Caeterum vrbs ipsa, quae antiqua ciuitas appellatur, intra moenia, non omni ex parte, contenta, valde mediocris, tres habens portas, diu noctuque apertas, quaeque nullae excubiae custodiunt, adeo, vt malefactores, qui per portam nouae ciuitatis educantur, atque ab vrbe relegantur, altera die

libere per aliam portam intrare possint. Suburbia autem, imprimis Cracouiense, sunt magna, spatiosa, pulchrisque aedificiis decorumque pretiosis palatiis ornata, ita vt Varšauia non adeo male dicatur, atque ab exteris etiam credatur regni metropolis, licet honor ille iure non Varšauiae, sed Cracouiae debeatur.

rum ministri sumus, et spero Excellentiae Vestrae id non ingratum futurum, cui me ad praesens commendo. Datum in Castris ad Varfauiam 3. Iunii 1656.

Eiusdem Excellentiae Vestrae Amicus ad obsequia paratissimus

STEPHANVS DE PILCZA KORYCINSKI,

Supremus Regni Polon. Cancellarius.

His literis persuadere conabatur Wittembergio Cancellarius deditionem, sed frustra ille veterano militi, et qui viginti arctissimas in imperio tolerauerat obsidiones, talia memorabat. Rescripsit ergo Cancellario Wittembergius in hunc modum.

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Tametsi fortuna non simpliciter eadem nobis semper faueat, eandemque plurimis exemplis haud semper benignam experti simus, tamen nondum eidem adhuc indignari debemus. Nec a viro honesto Vobis petere ea licet, quae eidem dedecori et probro futura sunt. Nullus integer nostrum fidusque ad Vestram adhuc confugit clementiam, Vestrae virtuti adhuc locus est, mihi tuendae urbis cura commissa est, nec spes Diuinae opis in iustissima causa Sacrae Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi deerit. Fiduciam quoque habendorum auxiliorum, ubi res et necessitas eadem poscet, habeo. Haec cum credere Excellentiam Vestram putem, pari desiderio ineundae, quantum inter hostes fas est, cum Excellentia Vestra amicitiae, respondeo, responsurus etiam studio in iis omnibus a parte mea promouendis, quae e re orbis Christiani, S. Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi, patriaeque meae esse sciuero. Quod ut Excellentiae Vestrae persuasum volo, ita eidem me hisce commendo. Datum Varfauiae 25. Maii, stylo veteri, 1656.

Responsum
Wittembergii ad Cancellarii literas.

Eiusdem Excellentiae

Amicus ad obsequia paratissimus.

AFREDVS WITTEMBERG.

Interim IOANNES ADOLPHVS, Regis Sueciae frater cum Duglassio Generali la-
turi Wittembergio suppetias, ad Bugum amnem, quinto ab vrbe substituerant milliari, currunt
non ausi progredi ultra, certiores per exploratores tunc facti, de Polonorum immenso
robore, eorumque contra Suecos rabie, pugnandique auiditate. Igitur summa celeritate
ab oppugnatione Gedanensi reuocant Regem, qui tunc nouam cum Electore Brandeburgi-
co, armorum concludebat coniunctionem. Neque ille diu moratus, relicta fortissima Ge-
danensium vrbe, cum octo suorum millibus Varfauiam accurrit, quae iam vno ante die,
nempe prima Iulii sequentibus conditionibus Polono cesserat Regi.

Sueci suc-
Varfauiae
sed frustra.
PolonoRe-
gi deditur
Varfauia.

Conditiones Deditionis urbis Varfauiae, inter Illustrissimos et Excellentissimos Deputatos ad id a Serenissimo Rege Poloniae, et inter Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Afredum Wittemberg, Comitem a Derben Regni Sueciae Campi Marschalcum die 1. Iulii 1656. conuentae.

I. Illustrissimus et excellentissimus Dominus Campi Ductor Wittemberg, Illustrissimus Comes Benedictus Oxenstiern, Dominus Praefes collegii militaris, Dominus commendans, Legionum Praefecti, Tribuni militares, reliquique cuiuscunque nominis officiales; ut et rei tormentariae administratores, item omnes officiales ciuiles, libere ab vrbe abscedant, et tuto educantur. Praesi-

Conditio-
nes urbis
Varfauien-
sis Regi Ca-
simiro tra-
ditae.

1656 dium quoque omne vrbe excedet, hoc discrimine, vt qui natione Sueci, et naturales subiecti Serenissimi Regis Sueciae fuerint, sine discrimine emittantur, et Thorunium deducantur a copiis Serenissimi Regis Poloniae. Subiecti vero et vasalli Serenissimi Regis Poloniae, qui haecenus in vrbe, vel sub signis Suedicis fuerunt, sint in gratia Serenissimi Regis Poloniae; extranei vero, qui in vrbe stipendia merentur, et non sunt subditi naturales Regis Sueciae, liberum habeant, vel cum praesidio, Suecisque abire, vel seruitium mutare, et sub signis militare Polonis.

II. Praesidium in instanti post subsignationem modernorum articulorum vrbe excedet, et Serenissimi Regis Poloniae praesidio portae vrbis tres, arx ipsa, et claustra extra urbem consignabuntur, et obtinebuntur ab eo, ita tamen, vt officiales Sueci, quibus libuerit in hospitibus suis subsistere, ad triduum in vrbe, libere rutoque possint, post expirationem vero tridui, a moderna hora numerandi, plane et de toto, omnes vrbe absint, praesidium vero ipsum in instanti ex vrbe, ad Palatium Ossolinianum in suburbium educetur, ibique per triduum commorari poterunt. Excedet autem praesidium vrbe expansis vexillis, funiculis ardentibus, tympanis sonantibus, instructis balis a puluere, et globis ori insertis ritu militari.

III. Dicti officiales et praesidium deducuntur per exercitus et praesidia Polonica Thorunium comitata, 100 equitum et 100 Dragonum, terra siue flumine abituri. Quibus saluus conductus vicissim hostilia ingressis tutus erit.

IV. Tormenta bellica maiora minoraque in vniuersum illuc spectantibus in vrbe relinquantur.

V. Aegroti et faucii, flumine tuto Thorunium descendant, illis vero qui per valetudinem agitationem itineris ferre non possunt, in vrbe commorari ad conualescentiam vsque liberum esto, quibus, vbi conualuerint, caeteros sequi cum comitatu permittatur.

VI. Corpora defunctorum itidem flumine vel aliter deducuntur, modo ne sub hoc nomine alia non concessa efferantur.

VII. Suppellectilem, sarcinas, currus, equos, caeteraque rei familiaris et substantiam reliquam exportent secum obsessi, nempe ea, quae propria eorum sunt, et antiquae possessionis. Ea vero, quae ex spoliis regni, priuatorumque et ecclesiarum, quae sancta sunt, vt clenodia, aurum, argentum, tam signatum, hoc est in nummis, quam fustum, conflatum, in vasisque consistens, vestes et ornamenta ecclesiastica, aliaque peristromata, et reliqua suppellex, ea omnia in vrbe relinquantur. Cui rei cognoscendae pro more dabuntur commissarii. Quantitas vero pecuniae pro dignitate personarum exportandae, gratiae et discretionis S. Regiae Maestatis subint.

VIII. Sexus muliebris libere emittatur, quo voluerint, in vniuersum, vna cum liberis et necessariis et suppellectili, eo modo vt supra. Quoniam vero matronae quaedam praecipuae et Regno Poloniae in Prussia, alibiue ad instantiam Suecorum arrestantur, obliget se excellentissimus Campi Marschalcus, eas vicissim eliberandas iri, et obsides in hanc rem dabit.

IX. In

IX. In puncto Radziuili, qui subditus est Serenissimi Regis Poloniae, negantur omnia. 1556

X. Praetensiones debitorum, si quae sunt, exsoluantur, non molesta tamen, aut distracta exactione.

XI. Captiui, qui in vrbe detinentur, libere dimittantur.

XII. Cauebunt obsessi, urbem se relinquere a cuniculis et suffossionibus tutam, ne quidquam fraudis in deditione subsit.

XIII. Cauebit itidem Excellentissimus Dominus Marschalcus Campi Wittemberg suo, omniumque officialium et militum nomine, neque se, neque vllum ex iis, qui urbem dedunt, et vrbe excedunt, aut excessuri in hoc triduo sunt, Serenissimo Regi Sueciae militaturum, militaturosque, neque se exercitibus Suedicis iuncturos, aut vlllo modo arma sub Suecis, vel quouis Principe, contra Regem Regnumque Poloniae sumturos, moturosque, ad spatium septimanarum ab hac die memorando 15. omnia haec rata firmaque futura.

AFREDVS WITTEMBERG mpp.

BENEDICTVS OXENSTIERN mpp.

ALEXANDER ERSKEN mpp.

A. NECHEY mpp.

Fauit tunc abunde Deus votis Poloni Regis, in cuius victrices manus dedit sine Varsoviae sanguine Varsoviam, eoque gloriosius ob seruatos innocuos Varsovienses, quibus paratum expugnationem erat a Polonis, in capta per vim vrbe cum hoste excidium. Occupato enim a Polonis Kazanoui palatio, atque pulsus ex monasterio, temploque diui Bernardi Suecis, cum quassata maioribus tormentis moenia, perque murorum ruinas, editaque foramina, magno impetu, dissono clamore, Suecos iamiam inuaderent, machinaeque bellicae mobiles aliae admouerentur, Wittembergius desperatis suorum rebus, vix inuadentium manus effugit, non aliud remedium ratus, quam Regiam clementiam, Varsoviam supra memoratis conditionibus Polono Regi tradidit.

Vix urbem reliquerat Wittembergius, caeterique Suecorum praecipui, quos Nobilitas omnes saluos et incolumes ad castra Sueci Regis secure deducere sponponderunt Senatores, Wittembergio expugnatio. Vna cum Rege, et ecce oritur tumultus inter Polonos milites, ex occasione datae Wittembergio veniae, quem Nobilitas armata per vim exposcebat, dolori suo immolandum, ut erat victimam. Addebant Wittembergium belli Suedici contra iurata pacta, primum motorem et incentorem fuisse. Eundem, Colonellum Wolff contra datam fidem durantibus pactis, captiuum Stetinum misisse, eiusque totam legionem per summam fraudem intercepisse, Poloniam foedum in modum continuis exactionibus pessumdedit, ecclesias spoliasse, effrenaque licentia, vbique per summum nefas integro anno dominatum tenuisse. Redderet tunc extortas per vim Nobilitati pecunias, aurea argenteaque vasa restitueret ecclesiis, solueret militi stipendia, Cracouia suum deduceret praesidium, ea lege saluum illum posse esse, sed non liberum. Haec passim magnis clamoribus excitae in toto Polono exercitu contra Wittembergium audiebantur voces, optimatum, militum, calorum. Caeterum Wittembergius fatalem Polonorum aduertens rabiem, in sui animatam excidium, Poloni Regis petit conspectum, ibique in genua supplex prouolutus, toto corpore tremens, in faciem ante Regis Poloni concidere enituit conspectum, prohibente Rege tam vile obsequium, manuque iam in terram cadentem prehensum, in haec alloquitur verba:

Perfida fortuna, quae vitro similis, dum splendet, frangitur, quam inique tecum Regis Poloni egerit, video: Casui certe condoleo Tuo, magnanime Heros, quod victus cadas ad pedes meos, ni ad Wittembergium verba. est meminisse debes, variantis indies huius Deae exempla, quae ut in aliis ante obseruasti, ita in me hodierna die mirari debes faterique: Tandem bonam causam triumphare.

1656
Responsum
Wittembergii.

Ad haec Wittembergius nihil aliud, nisi misericordiam, fidemque datam obtestabatur Regis, liberumque ad castra sui Regis, quem iam in vicinia constituisse sparserat rumor, precabatur transitum. Regiam laudem aiebat esse, parcere subiectis, et debellare superbos. Se nihil eorum conscium, quae Poloni obiiciebant milites; paruissse suo Regi, ut fidelem decebat ministrum, gubernasse ut Campi Marschalcum, caeterum nihil suo egisse capite, sed lateri adhaerentium consiliariorum, quos Rex illi pro voto suo attribuerat. Plura dicere parantem vehemens prohibuit podagrae dolor, fortassis et animi; itaque misericordiam, fidemque iterum obtestatus Regis, Marschalei innixus baculo, tremens, titubansque recessit, tota fremente adstantium turba, qui Wittembergium mille modis, iisque diuersis excarnificari clamabant. Nec multo post, habito prius secretiori consilio, refertur Wittembergio sententia Regii Senatus:

Regis decretum in causam
Suecos.

Wittembergium, una cum aliis decem praecipuis officialibus Zamoscium securitatis causa destinasse, quandoquidem in caput eius uniuersi conspirauerint milites, nec tutum illi vltimos Suecos modo concedere posse, per summam Polonorum licentiam in castra Regis sui transitum, subsisteret interim tantillum Zamoscii, donec hi furiosorum ponerent venti. Ita decisum esse in secretiori Regio Poloniae Senatu.

Wittembergii Responsum.

Deiecto vultu, contractis humeris Regiam accepit sententiam Wittemberg; paucareassumto spiritu, quem amiserat, paulo post proloquutus. Ego vero, inquit, aliam in Regio verbo ponebam fiduciam, ducerent quo vellent, se comitari debere, quia captiuum.

Captiuorum numerus.

Tali ratione Wittembergium hucusque victorem, victum Polonia vidit, lupum alias rapacem, sed qui mane quam rapuit praedam, sub vesperam cum Polonis diuisit. Hunc subsequenti die NICOLAUS COMES OSTROG, Gubernator Drohouicensis honorifice Zamoscium deduxit, et cum eo captiuos praecipuos, iuniorem WRANGEL, HORNIVM, ALEXANDRVM ERSKEN, ADAMVM NECHAY, Generales vigiliarum Praefectos, generalem consilii bellici praesidem, sex chiliarchos praestantissimos, tres secretarios regios. Ultra LAVRENTIVM CANTERSTEIN, supremum status secretarium, BENEDICTVS OXENSTIERN Varsoviae infirmus remanserat. FORGEL vero, secundo iam ad Sandeciam captus, Cracoviam ad uxorem tunc alloquendam dimissus, breui postea Polonorum hostis, in campo tertio comparuit, quod infra memorabimus.

Petricouia deditur Polonis.

Eodem quoque tempore, eiusdem diei felicitate, Petricouia, Siradiensis palatinatus metropolis, in qua alterna cum Lublino sedes regni tribunali illustris, Siradiensi palatino, sine sanguine, post duorum mensium continuatam obsidionem, cesserat, eiusdemque ciuitatis gubernator, IOANNES BAPTISTA PIRON, natione Gallus, ante subdiacnatus insignitus caractere, militiae Polonae, una cum octingentis Suecorum nomen dedit. Ferunt hunc PIRONIVM ante, inter Poloniae Reginae, dum Niuernensium Princeps esset, ephebos, fuisse: ideoque ad Reginae persuasionem ciuitatem satis bene prouisam dedidisse: alii fame coactum asserunt, deficienteque annona et puluere, salutem ad tempus honestis conditionibus a Polonis quaesiuisse. Referam conditiones deditiois, quae huiusmodi erant:

Conditiones deditae ciuitatis Petricouiensis.

Conditiones deditiois ciuitatis Petricouiensis, inter Illustrissimum et Excellentissimum D. Ioannem a Koniecpole Koniecpolski, Palatinum et Generalem Siradiensem, et Nobilitatem eiusdem Palatinatus et Districtus Opocinensis, Terraeque Wielunensis, tum inter Generosum Dominum Ioannem Baptistam de Piron, Commendantem Petricouensem Sueciae Legionis Duglassanae, per Commissarios Reginalis Maiestatis, Generosum Dominum de Sczuka, et per Generosum Dominum de Balusinitae. die 1 Iulii Anno 1656.

I. Ciuitas Petricouiensis integra, prout est ad praesens, cum ecclesiis, tectis, domibus ciuium, ingressu ciuitatis, intactis omni apparatu bellico, tormentis alienis, maioribus et minoribus bombardis, vulgo Smigownice, Hakownice, siue illis, quae in ciuitate inuentae sunt, siue aliunde adductae, cum munitione, pul-

pulvere et annona, si quae est, in ciuitate ad publicum spectans, die 2. Iulii 1656
hora vndecima Illustrissimo Domino Palatino reddantur et consignentur, tum
cuniculi, si qui sunt, sub terra, non tegantur.

II. Generosus Dominus Commendans cum caeteris officialibus, et quot-
quot sunt, praesidiariis, seruitium Serenissimi Regis Poloniae suscipiat, eique
iuramentum ante omnia in ciuitate Petricouensi, die supranominato et hora,
praestabit.

III. Captiuos omnes, quotquot sunt, cuiuscunque status et conditionis,
absque omni lucro et pretio dimittat, nec vllum amplius, ab aliquo incola regni
pactum desiderabit.

IV. Egredietur de ciuitate cum suis praesidiariis, tam officialibus, quam
milite gregario, explicatis vexillis, cum sono tympanorum, cum gladiis, sclo-
petis, et bombardis, accensis funiculis, globis in ore, puluere nitrato quantum
sufficit, cum vxoribus, liberis, ancillis, seruis cuiuscunque status vel sexus, cum
omnibus impedimentis, curribus, suppellectili, sine omni praetensione et reui-
sione praedictorum, pro vehendis autem quindecim currus illi dabuntur.

V. Propter maiorem securitatem discedentium dabitur comitatus milita-
ris, numero sufficienti, fientque prohibitiones omnibus, ne illis quid mali in
eorum bonis vel personis fiat, sed tanquam stipendiarii Serenissimi Regis et Rei-
publicae habeantur, et in casu necessitatis, si eos hostis aggrediretur, succursus
dabitur.

VI. Ex istis officialibus et militibus, legionem Dragonorum 8. Compania-
rum seu cohortum formabit, quaelibet autem cohors, centum hominibus; vt
expleatur numerus octingentorum militum, constabit. Cui ipse Dominus Piron
cum titulo Colonelli praeerit, eo addito, vt titulum corporis custodiae Sacrae
Reginalis Maiestatis alias Leibguardiae habeat. Quotquot putant obtinebunt
Religionem suam, et libere exercebunt. Iustitia more Germanorum permane-
bit, et disciplina militaris obseruabitur. Quod totum in confirmatione Sacrae
Regiae Maiestatis fiet, licitumque erit Colonello suscipere et dimittere milites
quoscunque et quocunque tempore voluerit.

VII. Assignabitur illi locus a Serenissimo Rege securus, ad complendam
dictam legionem, et ad refocillandas vires, per obsidionem fatigatas, ad quod
illi tempus duorum mensium concedetur, quod re, non hisce verbis Serenissimus
Rex prouidebit.

VIII. In eo loco, vbi primum constiterint, pecunia Domino Colonello
trimestris pro iis, quos tunc monstrabit, militibus numerabitur, vel secuta
assignatio dabitur, pro quorum tamen conscriptione nihil recipiet: quantumvero
ad conscribendos vsque ad numerum octingentorum deerit, dabitur ei vel pecu-
nia, vel assignatio pretio solito dari consueta pro conscribendis Dragonibus more
Germanorum inferuentibus. In casum vero mortis Domini Colonelli, in offi-
cium eius Dominus Vicecolonellus, alias Oberster Leytenant succedet.

IX. Quicunque praesenti bello et obsidione signa eorum secuti sunt, vel
ex castris Polonicis ad extraneos fugerint, siue sit officialis, siue miles et Suecus,
Rrr absque

1656

absque omni praetensione circa legionem permanebunt, tanquam ad seruitia Regis destinati, neque quidquam illis imputabitur, similiter etiam, quicumque ex ciuitate ad castra Polonica transferint a Domino Colonello, non repetentur.

X. Praeteritorum omnium quocunque modo, moderno bello perpetratorum damnorum, iniuriarum, exactionum, incendiorum per militarem exactionem factorum, cuiuscunque status personis illatorum, tum etiam omnium absque vlla exceptione, quatenus in bello facta sunt, datur obliuio, et generalis amnistia, nec quisquam ex illis rebus aliquid relinquere debet, rem autem aliquam referens vel repetens, illis spectantibus, puniatur, et omnia restituat.

XI. Res militum absentium derelictae, vna cum vxoribus et liberis, permanebunt penes Dominum Colonellum, quibus si possibile erit, maritos eorum ad se pertrahere debet, et in auctoratis eos restituet.

XII. Et quoniam Eldenburgus, reliquit res, quae sunt parui momenti, et decem equos minoris pretii in exolutionem hospiti suo, cui debet centum taleros, dictas res et equos recipiat Dominus Commendans, et hospiti satisfaciatur, reliquum vero, si quid sit, inseruiet pro militibus, qui equos non habent, pro quibus tum et aliis in ciuitate colligendis nullum datur ei pretium. Iter suum versus Czeftochouiam, vel vbi Serenissima Regalis Maestas illi locum assignabit, ea, qua poterit, celeritate perficiet.

Quae omnia et singula firmiter et inuiolabiliter ab vtraque parte, sine omni dolo et fraude obseruabuntur, nec vllarum conditionum occasiones suscitabuntur. In quorum fidem praesentes, manibus propriis ab vtraque parte, cum appositione sigillorum sunt subscriptae. Die, anno vt supra ad Petricouiam.

IOANNES KONIECPOLSKI

IOANNES BAPTISTA PIRON mpp.

Palatinus Generalis Siradiensis mpp.

Leszno in modo in cineres et fauillas redactum nobile LESZNO, familiae Leszcynianae nidulus. Primus cenditur per enim in hanc ciuitatem, maioris Poloniae nobilium desaeuit turbo, Duce Opalinio, Palatino Opalinium. Podlachiae, qui reliquas ciuitates eo terrore occupare statuerat. Fortiter hic oppidanorum audacia, excepit primum Polonorum impetum, sed tandem per vim captum oppidum, tali vt dixi ratione deleuit Palatinus. Nec postea destitit vir fortissimus victricia suorum circumferre arma per maiorem Poloniam, donec Suecos variis praeliis attritos, tandem cedere maiori Polonia coegerit, quod infra memorabimus.

Redeo ad Varfauiensem expugnationem, quae tunc Polonorum rebus maximum addidit pondus, vt econtra Suecorum Regem summe consternauit, ob captum Wittembergium, quem patris venerabatur loco. Certior deinde a Duglassii vxore, caeterisque matronis factus (quas omnes sine lytro, paulo post secure deducere ad castra Suecorum iusserat Polonus Rex) de hostium in immensum excrecente potentia, aduersus vero Suecos immuni rabie, pugnandique pertinacia, indignari fortunae coepit, ac tunc primum dolere, quod CZARNECIUM sibi infensissimum Cracouia aliquando dimisisset. Hinc saepius illa geminata verba Sueci Regis audiebant adstantes, CZARNECKI, CZARNECKI poenitet me, Te aliquando dimisisse, quem nunc hostem atrocissimum experior supra caeteros. Itum deinde in consilium, suadebantque Radzieieuius, Radiuilius ac alii Poloni, eodem in loco subsistere debere Sueciae Regem. Addebant causam, impossibile fore diuturnam ad Varfauiam triumphantium Polonorum subsistentiam. Victores, inquebant illi, breui domos

Sueciae Rex
turbatur ob
captum
Wittembergium.

Consilium
Radiuili
Sueciae Re-

domos suas, more gentis et instituti repetent, satis gloriae rati vicisse Suecos, debellasse Wittembergium, recuperasse Varfauiam. Tunc vero derelictum a Nobilitate Polonum Regem facile debellandum iudicabant. Nec vana illos fefellit opinio. Vix etenim Varfauia capta audiebat, cum illico illo ipso sub vesperam die, Regem sollicitare coeperat Polonus miles, missionem faceret, se tamdiu in castris sine sufficienti prouisione subsistere non posse. Cunctante Rege, illi, sequenti statim die reperebant domos. Primi tamen maiores Poloni, castra tunc deseruerunt Poloni Regis, terruerat illos tyrannicum Sueci Regis rescriptum, hinc verebantur ne propriis periclitarentur colonis, illorum charissimae matres, charissimaeque nurus. Maioris Poloniae nobilium exemplum sequuta mox caetera nobilitas, exceptis Lituanis. Diceret tunc actum ad Varfauiam fuisse de Sueciae Rege, eiusque fortuna coeca. In hunc modum spoliatus suorum praecipuo robore Polonus Rex, ad Varfauiam toto Iulio mense subfiterat, non ausus progredi ultra laceffereque fortunam Suecam.

1656
gi suggestum.
Radzieicuii
rationes de
Polonis et
consilia.
Poloni capta
Varfauia do-
mos red-
eunt.
Rex substitit
ad Varfauia-
am.

Celebrem tota Europa Varfauiensem expugnationem, Wittembergique interitum, multi tunc in castris praesentes exterorum spectarunt legati, Tartarus, Moschus, Hungarus et Gallus. Mouit et ipsa Poloniae Regina Glogouia minori Poloniam versus, quam tamen nonnisi triumphantem, post expugnatam Varfauiam, complecti voluit Polonus Rex.

Explicanti interim ad Varfauiam superba victoriarum de Sueco trophaea Polono Regi, nuntiatur Electorem Brandenburgicum, hostili animo coniungi Suecorum Regi, nouumque bellum per facialem indicere Polono Regi.

Ibidem
nuntium ac-
cipit de ho-
stili Brande-
burgici in se
animo.



HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER SEPTIMVS.

LIBRI VII. CAPVT I

SYNOPSIS

Occasio belli Brandenburgici. Eiusdem literae ad Regem Polonum. Responsum Poloni Regis. Senatus Poloniae scribit Electori. Literae Poloni Regis ad Caesarem. Ad Electores imperii. Ad Principem ab Auersperg. Articuli foederis inter Regem Sueciae et status generales Hollandos. Sueciae Regis literae ad Augustum imperatorem. Brandenburgici cum Sueciae Rege Compositio.

Bellum Brandenburgicum.

1656
Occasio belli
Brandenburgici.

Bellum hoc mira FRIDERICI WILHELMI Electoris Brandenburgici inconstantia, ac in res novas studium fecit. Accessit vetus cum Domo Palatina amicitia, cum Sueciae Rege confoederatio sanguinisque nexus, religio eadem et flagrans, omnibusque potentior affectibus, dominandi cupido. Indigne quoque ferebat, haberi se Prussiae Ducem, pro vasallo Polonis: nec aequis intuebatur oculis Varmiensem Episcopatum in meditullio Prussiae Ducalis. Tempus quoque et occasionem commodam tunc nactus dilatandi imperii, facile in vnam cum Sueciae Rege coaluit factionem. Nec de Sueciae Rege tantopere quaeri debet Polonia: nunquam enim comparuisset ille Polonorum hostis, nisi Brandenburgici inuitatus precibus, conuictus argumentis, quod arcanum propalauit tunc ipsemet CAROLVS, inter solennes epulas, cum anno superiori in Prussia Ducali, necteret moras Elector. Nec ille solennis bellicus in Borussia Electorali apparatus, contra Sueciae Regem fuit vnquam, sed contra Polonos. Tergiuersabatur Regiomonti toto mense, vt fidem adstrueret Polono Regi; consultabat per legatos Marieburgi, vt Episcopatum Varmiensem, eiusque loci tunc Episcopum VENCESLAVM A LESZNO circumueneret, eoque modo absque sanguine nobilissimum occuparet Episcopatum, quod et successit, quamuis reclamante sacro eiusdem Episcopatus Canonorum collegio, et protestante de Episcopi sui cum Prussiae Duce armorum coniunctione, et in Episcopatum inuectione. Ita iam tunc auctus, insigni terrae portione, principatu Varmienfi, pari audacia a Sueciae Rege, pridem ante colligato, reliquas petebat Prouincias, Episcopatum enim Varmiensem Episcopi tribuebat amicitiae. Igitur alias semper, inquieto animo Poloniae voluens prouincias, continuis Sueciae Regem molestabat precibus. Cederet sibi maiori Polonia, contigua Pomeraniae Prouincia, illudque vnicum toto mense Ianuario cum Oxensternio agitatum fuisse comperio. Et quamquam in aliud tempus, tunc audum Electoris animum, prudenter distulisset Oxensternius, concessis aliquibus quae absque praeiudicio Sueci Regis statim concedi poterant; nihilominus Elector, hanc ipsam Sueci moram sui aiens ludificationem, coniungere tunc copias suas cum Sueco noluit, neque Sueciae Rex elatus victoriis, tantopere Electoris ambiebat militem, sufficienti tunc fultus exercitu, at vbi paulo post in Borussiam redierat, imminutus in Russia milite proprio, tunc primum Brandenburgici assensit postulatis, eique maiorem Poloniam pleno tunc iure, vna cum quatuor Palatinatibus, nihil sibi iuris in posterum reseruando, concessit. Atque tunc primum votis suis potitus Brandenburgicus, arma pridem parata in Polonum Regem conuertit, causa in bellum obtenta Czarnecii in Pomeraniam expeditione. Addidit deinde literas, ad Polonum Regem, quarum haec summa:

Sere-

Serenissime et Potentissime Rex

1656

Domine Cognate et Affinis, vti Frater Obseruandissime.

Aliam saepe precati fuimus sortem, vt et mitiora fata obtingerent provinciis et regionibus Polonicis. Sed demonstrarunt haecenus rerum exitus, iratum numen, et nondum expiatam satis causam horum malorum. Fecimus interim ea, quae in potestate Nostra posita esse videbantur: nec intermisimus, quod ad pacem, et sistenda cruentissima arma conferre aliquid posse existimauius. Sed et hoc frustra fuit. Nihilominus tamen bellum ipsum, et cum ipso periculum in dies augmenta capiebant. Nihil tuti circa Nos et prouincias Nostras erat. Ducatus Noster Borussiae quasi obsessus, et imminebant Nobis quasi vltima, nisi ea in tempore firmo tandem consilio auerteremus. Equidem auocauius semper animum a bellis, et adhuc abhorret mens Nostra a sanguine humano, et praeter pacem ac securitatem nihil desideramus magis. Et vellemus quam maxime, vt haec omnia absque armis comparari et conseruari possint, sed si in causas ipsas et publicum rerum statum intuemur penitus, et, quod praecipuum est, Nostrae et subditorum nostrorum salutis rationem habemus; vnde quaque circumstant Nos pericula maxima, et nulla alia, turbulentissimo et incerto hoc rerum statu, comparandae pacis nobis oblata via est, quam si non modo pacta cum Serenissimo Rege Sueciae, quae ex necessitate, et a Regia Maiestate Vestra deserti, et ab ipsis Polonis impugnati iniuimus, constanter seruaremus; at et eiusdem Regiae dignitati, (inprimis cum non constans tantum fama, sed et ipsa Vestrae Maiestatis mandata, Generali suo Czarniecki in scriptis data, vt et aliae a Nostris interceptae literae, Nobis et Prouinciis Nostris vim et hostilitatem annuntiarent) arctius coniungeremur. Quod ipsum quoque nunc factum est: quodque hisce ipsis, Vestrae Regiae Maiestati significandum duximus. Securam de caetero esse iubentes de serio Nostro pacem promouendi studio, quodque nihil praetermissuri simus vnquam, quo hoc desideratissimum bonum reduci iterum possit, modo et Vestra Maiestas, re ipsa testetur, idem sibi magis curae cordique esse, quam incerta et dubia arma, quae experiri alias, et in posterum necesse habebit. Quam de caetero bene valere cupimus. Datum in Arce Nostra Regiomonti, die I. Iulii, Anno 1656.

*Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae**Cognatus et Affinis vti Frater Obseruandissimus*

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Haec summa literarum Electoris Brandenburgici in Prussia Ducis ad Polonum Regem Cognatum et Affinem vti Fratrem obseruandissimum. Rescripsit illi Polonus Rex in haec genuina verba:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, Czernechouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex; Serenissimo Principi, Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Brandenburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario etc. etc. Cognato et Affini, vti Fratri Nostro Charissimo salutem et omnis prosperitatis incrementum.

Responsum
Poloni Regis
ad Brandenburgicum.

1656

*Serenissime Princeps, Domine Cognate et Affinis
vri Frater Charissime.*

Moderationis et recte custoditi vinculi, quo Reipublicae Polonae Ducalis Prussia sancte firmiterque cohaeret, nemo equidem probus gnarusque laudem Nobis negauerit. Quo magis admiratio dolorque Nos tenet, Serenitatem Vestram nulla prorsus causa, ex Vasallo fidoque Principe, in hostem Nostrum, et Regni Nostri degenerasse. Stetimus hucusque aduersum populi voces: neque desumus, aperta licet iniuria, honestae tamen et meliori de Serenitate Vestra opinioni acquiescere. Inde, qua literis, qua internuntiis frequenter missis, omnia pertentaui, ut iurata Nobis Regnoque nostro fides, quam veritas forte aliqua, vel spes incerta, Serenitati Vestrae potior esset, neque antiquus Prussiae status, indecora animi mobilitate, et fluxis consiliis concuteretur. Sed inueniri modus, et ratio nulla potuit, quae obseratas bonis monitionibus aures recluderet, adeo ut tres Ablegati Nostri, nullo literario responso dimitterentur, quartus tandem vix credentiales obtinuit. Ab his gradibus eo deuentum, ut Serenitas Vestra data postremum epistola Regiomonti, die prima Iulii, socium et amicum hostis nostri palam induerit, bellumque Nobis et Regno nostro clarigarit. Verbis deinceps factum ne deesset, nuperrime eadem (frustra obnitente fidei iurata et fas acclamante internuntio nostro) die XIX. Iulii lectum exercitum pro Suecis in Regnum nostrum, seque vna castris Suecorum admouit. In tam enormi iuris Diuini humanique laesione, quid indignemur magis, aut quid remedii ultra quaeramus? nisi ut primum Deum et Orbem, violatae fidei testem et iudicem inuocemus. Nullius vel minimae causae conscii sumus, quam Serenitas Vestra contra Nos Rempublicamque Polonam speciose ostendat. Exercitus Polonus, cui detrimenta praeteritae hyemis assignare videtur, in fatali illa rerum perturbatione minime Noster fuit; Nos profecto suauissimus, dissimulaui, obtestati sumus. De Epistola Nostra ad generosum Czarnecium, Castellani Kiiouiensem, alicubi intercepta, orbis ita habeat, priuatam fuisse, nec hostile quidquam illa contineri, quinimo procurrenti Czarnecio, iamque vicino, continere manus, et exercitum a Prussia, supremi iuris Nostri Regnique Poloniae Prouincia deflectere imperauimus. Iratum Nobis fuisse Numen, et nondum satis expiatam malorum causam, quod epistola Serenitatis Vestrae obiecit, neque nos ipsi pro reuerentia Diuinae Maiestatis diffitemur. Haec tamen iure et satis causa, quae Serenitatem Vestram in Suecorum partes detruxit? tentandaeque, aduersum Nos supremum Dominum Regnumque Poloniae, rebellionem accinxit? Modum profecto talem conatumque arma cruentissima, ut praetacta eius epistola loquitur, sistendae reducendaeue pacis, nemo aequus rerum arbiter affirmet. Non est profecto, quod Serenitas Vestra ambizioso nomine pacis armatus ludat. Coerceri debuit intra Prussiam exercitus, si pacis studium quam belli magis placebat. Irrumpenti in Regnum aduersum Principem, et postquam arctius hosti coniungi gloriatus est, personam denique suam eidem pignoranti, quo pacto desiderium curamue pacis tribuamus. Incerta equidem et dubia arma Serenitas Vestra nobis minatur, sed neque hostis Martem omnino totum possedit, amplexuque tam arcto tenet, ut labi fortunam et aliquando elabi non sit necesse. Cum vero publici rerum status et subditorum propriaeque imprimis salutis causam epistola praetendat, facilis via et ratio erit (si monstrantibus Nobis rem penitus Serenitas Vestra intueatur) qua se periculis maximis exuat, incertoque hoc et turbulentissimo rerum statu, pacem Ducatui Borussiae conseruet. Stare constanter pro Nobis, pro iustitia, proque

iurata

1656

iurata fide, vel si rebus id forte Serenitatis Vestrae et subditorum incommodet, abire retro, Prussiaeque intra fines secure exitum spectare, hoc saluberrimo modo, statum Serenitas Vestra optime defenderit, abrumpere Nobis fidem non potest, vt non et vincula simul omnia rumpat statumque euertat. Porro qua fiducia Serenitas Vestra arctam cum Suecis coniunctionem Nobis significandam duxit, eandem Nos iure tamen ac legitime discessionem intra triduum Regno Nostro cum exercitu omni Serenitati Vestrae intimamus. Quod si vltra praefixos tres dies, hostium in partibus egerit, nos solutos posthac vinculo omni esse ac fore eidem declaramus. Et qua licentia Serenitas Vestra arma in viscera Regni Nostri promouit, exemplum Nobis vel maxime nolentibus erit, hostilia pariter in ditionibus ei subiectis audendi, patrandaque. Iudicabit praesens posteraque aetas, malorum omnium initia et progressum a Serenitate Vestra fluxisse. Cui de caetero meliora consilia, et bonam valetudinem a Deo precamur. Datae Varfauiae die XXIII. Iulii, Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VIII. Sueciae vero IX. Anno.

His Regiis literis addidit et Senatus proprias in hunc ferme sensum:

Cum Serenitas Vestra, antiqua et sacrosancta Ducalis Prussiae cum Regno Poloniae et Magno Ducatu Lituaniae vincula abruperit, proque Vasallo Sacrae Regiae Maiestatis, ac Reipublicae fido Principe, socium et foederatum Suecorum professus, postremo in viscera Regni cum exercitu venerit, castrisque hostium se, viresque suas admouerit, consultum duxit Sacra Regia Maiestas, et Senatorius ordo, ac vniuersa Respublica, ius supremae auctoritatis in Serenitatem Vestram distringere, dignitatemque suam fortibus et legitimis remediis tueri. Visum et Nobis Regni Proceribus, Regiis literis hasce nostras adnectere, vt Serenitas Vestra plane intelligat, matura deliberatione et publico scito cum eadem procedi. Erit in manu Serenitatis Vestrae amicum vel hostilem modum amplecti. Nos certe orbis vniuersus absoluet, si remediis omnibus frustra consumptis, decoras postremo, et dignas Maiestate Regia ac Reipublicae inituri sumus rationes. De caetero Serenitati Vestrae officia cum voto prosperae valetudinis commendamus. Datum in castris Varfauiensibus. Die 24. Iulii 1656.

Haec summa literarum Senatorum Poloniae ad Electorem Brandenburgicum, in Prussia Ducem, qui tunc duodecim millia lecti exercitus, Sueciae ad Varfauiam coniunxerat Regi. Venienti obuiam processit ad quatuor circiter leucas Carolus, eumque fraterne complexum, in sua deinde induxit castra. Nuntiata ea Polono Regi, magna eundem affecere cura. Igitur haud mora Augustissimo imperatori, in haec genuina scribit verba:

Serenissimo et Potentissimo Principi, Domino FERDINANDO TERTIO, Diuina fauente Clementia Electo Romanorum Imperatori, semper Augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archiduci Austriae etc. etc. Domino Cognato et Affini, vti Fratri et Consobrino Nostro Charissimo, IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Poloniae et Sueciae Rex, salutem.

Litterae Poloni Regis ad Caesarem.

Quod nuperrime per internuntium Nostrum specialem insinuandum duximus, id plane certum et compertum sit Maiestati Vestrae, Electorem Brandenburgicum, nulla Dignitatis Nostrae, fideique Nobis debitae reuerentia pertinaciter pro Sueco stare, iamque in castra Suecorum cum duodecim millium exercitu venisse. Obuius ei in itinere fuit Ablegatus Noster, sed apud insensum et obfirmatum contra Nos animum nullae rationes, et saniora consilia valuerunt. Ex eodem

1656 eodem Ablegato Nostro vltra rumorem intelleximus, mediationem Maiestatis Vestrae a Suecis non admitti. Cui rei fidem adstruit hodiernus ad Nos, Legati Gallici de LUMBRES Varfauiam aduentus. Nobis ea semper erga Maiestatem Vestram constantia fuit, eritque Deo volente, vt integritas commodaque Regni Nostri, Dignitatis Maiestatis Vestrae, et publica christiani orbis pace non separentur. Caeterum et Maiestatem Vestram huic curae opportuna serioque intendere, ac prospicere futuros casus ex animo vouemus. Quod prudentiae Maiestatis Vestrae interim suggerentes, eidem prosperam valetudinem, et longaeuum imperium a Deo precamur. Datae in vrbe Nostra Regia Varfauiensis, die XXI. Iulii, Anno 1656.

Haec summa Poloni Regis literarum ad Augustum Caesarem. Additae ad Electores imperii huiusmodi tenoris:

Ad Electores imperii.

Hostilitate contra Nos Regnumque Nostrum suscepta, temperantius vti sibi Rex possessor Sueciae videbatur, nisi Feudatarium etiam Nostrum et Regni Nostri, Brandenburgicum Electorem, factionibus primum, mox foederibus, bello aduersum Nos illigasset. Quod tamen ille per literas Nobis clarigarit, spem tamen aliquam aluimus, fore, vt repetita vltimum legatione, ad officium fidemque reduceretur. Sed internuntii Nostri obuiam facti, frustra conatus fuit, immoto pertinacique Electore, Suecorum a partibus non recedere, quibus etiam socias vires, duodecim millium exercitum coniunxit, castrisque ipsemet Suedicis die 19. Iulii inuectus est. Alienum profecto id, aduersumque cum officio Feudatarii Principis, tum Generalibus Regni Nostri, et antiquissimis cum imperio pactis Serenitas Vestra iudicabit. Caeterum Diuinae tutelae Nos, causamque Nostram permittimus. Si quid vero aduersi Electori, eiusque Prouinciis acciderit, id nulla iniuria vel causa Nostra factum, Serenitas Vestra, simul ac vniuersum Electorale collegium dignoscet. Datae in vrbe Nostra Regia Varfauiensis die XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

Scripsit et Cancellarius Principi ab Auersperg, summo tunc rerum Germaniae Ministro in hunc modum:

Illustrissime et Excellentissime Domine,

Domine Amice Obseruandissime,

Ad Principem ab Auersperg.

Non ambigua iam et nutante fama sed certo certiore noticia habemus Serenissimum Electorem Brandenburgicum, ex Vasallo fidoque Principe, in hostem Sacrae Regiae Maiestatis Regnique Poloniae degenerasse: inuectumque iam castris Suecorum cum exercitu duodecim millium, quid nisi perniciem nostram meditari. Itineranti frustra obuivus fuit Sacrae Regiae Maiestatis internuntius, qui tamen re penitus intellecta, publicum rumorem firmat euenturum, quod vltimis meis Excellentiae Vestrae praedixi, vt mediatio Sacrae Caesareae Maiestatis a Suecis non acceptetur. Idem portendere videtur Gallici Legati D. de Lumbres hodiernus Varfauiam aduentus. De Tartarorum myriadibus constet Excellentiae Vestrae, illos subsidio Nobis accurrere, iamque e proximo intra vnum et alterum diem in conspectum hostis venturos. In tanto motu aestuque rerum, si quid consilii Sacra Caesarea Maiestas ineundum sibi putet, id celeriter perficiendum. Nam vtcunque Sacra Regia Maiestas, Resque publica Polona dignitati Sacrae Caesareae Maiestatis, publicique orbis, ac vicinae praesertim Germaniae tranquillitati studeat. Varie tamen euentus inter mortales ludunt, et longior

rem moram Nobis summe damnosam, prudentia Excellentiae Vestrae serio arbitretur. Cui interim me, meamque promptitudinem obnixè commendo. Datae Varfaviae XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

1656

Rem alius repeto de hoc Brandenburgico cum Polonis bello.

Redux Sueciae Rex, vt superius innui, ab expeditione satis illi infausta Iaroslauensi, in Prussiam, Elbingam, diuerterat: inde haud mora Marieburgum festinans, vbi Deputatos Hollandorum de libera in Balthico mari nauigatione et securitate, cum Suecis tractantes inuenit.

Huius autem Compositionis haec summa fuit.

Articuli Foederis et Pactorum inter Regem Sueciae, ac Status Generales Hollandos etc. Die Iouis XVI. Calend. Sextil. Tractatus Suecorum cum uniti Belgii Ordinum Deputatis Commissariis in Curia Elbingensi non solum feliciter coepere, sed et ea dexteritate successerunt, vt Calend. Septemb. concluderentur, et noctis illius hora duodecima, ab utraque parte subscriberentur, quorum recessus integer hic est.

Articuli foederis inter Regem Sueciae et status Generales Hollandos.

Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Caroli Gustavi, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Principis Finlandiae, Ducis Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae: Principis Rugiae, Ingriae et Wismariae; nec non Comitis Palatini Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Ducis, Regis ac Domini Nostri Clementissimi, Regnique Sueciae Senator; Cancellarius; Gubernator Generalis Prussiae; Praefes Collegii commerciorum, et Iudex Prouincialis Norlandiae Occidentalis, Lapmarkiae, Iemptlandiae Herredaliaeque, Ericus Oxenstierna, Comes Moreae Australis, Liber Baro in Kimitho; Dominus in Tydoo, Wyby, et Iulistads, Sacrae Regiae Maiestatis Admiralis, Locumtenens et Consiliarius Admiralitatis, Steno Bielcke, liber Baro in Korpo, Dominus in Geddeholm, Grafoon et Tanga: Et Sacrae Regiae Maiestatis Consiliarius bellico-aulicus, Gustauus Baner, liber Baro in Gamble, Carlebii, Dominus in Orlebhii, Kruckerum et Verpel. Nec non Celsorum et Praepotentium Dn. Dn. Ordinum Generalium foederati Belgii ad Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae legati extraordinarii, Goddefredus van Selingerland, Consiliarius et Assessor vrbis Dordracenae, Primarius ad conuentum Ordinum Hollandiae et Westfrisiae Deputatus Ordinarius. Fredericus a Dorp Masdami Dominus, Consiliarius Ordinarius in curia Hollandiae, Zeelandiae et Westfrisiae. Petrus de Huyberd, Consiliarius Vrbis Medioburgi Zeelandorum. Iohann. Isbrandts Houeling in Ruygewardt, respectiue Deputati ad Consilium D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, nomine Prouinciarum Hollandiae, Zeelandiae, ac vrbis Groningae, Omlandiae etc.

Notum testatumque facimus omnibus et singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod sicut a multis retro annis, inter Sacrae Regiae Maiestatis Antecessores, Reges Regnumque Sueciae, et Celsitudines D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, intimior amicitia et correspondentia, integerrime culta fuit, eaque foederibus aliquot superstructis cum in modum corroborata, vt ad firmitudinem suam, nihil nisi continuationem et renouationem subinde requisierit: Ita Sacra Regia Maiestas Sueciae, et Celsitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nunc vicissim ob oculos sibi posuerunt foedus, quo ab anno millesimo sexcentesimo quadragésimo se inuicem obstrinxerunt, et illud, anno millesimo sexcentesimo quadragésimo quinto ad reciprocam conseruationem se mutuo strictioribus conditionibus deuinxerunt,

1656 xerunt, simulque ad idem foederis praedicti institutum tanquam ad normam reuocantes, praesentium temporum circumstantias, nobis, supra nominatis commissariis, et legatis vtrique constitutis, iniunxerunt, et in mandatis dederunt, vt inspectis saepius indigitati foederis tabulis, earundem obseruantiam stabiliremus, atque insuper, si quid praesens vtriusque status requireret, id communi bono ac vsui adoptaremus. Hoc itaque proposito congressi, post commutata vtrique procuratoria, fauente Deo, de commissis nobis negotiis sequenti ratione conuenimus:

Initio quidem, quemadmodum foedus anni millesimi sexcentissimi quadragesimi, die I. Septembr. Stockolmiae conclusum, vt et eiusdem confirmationem anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto die 15. Augusti factam atque extensas et adstrictas ibidem pro conseruatione mutua, leges praeuidimus; ita omnes in vtroque foederis instrumento comprehensas condiciones hisce renouamus, redintegramus et in pleno vigore suo firmamus, non aliter ac si singuli articuli hic verbotenus inserti essent firmiter promittentes, a Sacra Regia Maestate, Regnoque Sueciae, et Cels. D. D. Ord. General. foederati Belgii saepius praetactum foedus, in omnibus suis articulis et clausulis inuiolabiliter obseruandum et religiose adimplendum fore. Imo ad scopi ipsius, qui artic. I. praedicti foederis, indigitatur, clariorem intellectum declaramus, eundem directum esse, et in posterum fore contra turbatores omnes, et quoscumque; qui aduersus perspicuum ipsius foederis sensum quidquam agere susceperint. Praeterea examinantes saepe dicti foederis intentionem, comprehendimus illam non alio collimasse, nisi vt simul cum defensione respectiue Regnorum et Prouinciarum vtriusque confoederati, et conseruationem dominiorum, iurium, libertatum, immunitatum, pactorum et receptarum consuetudinum, libertas commerciorum, et nauigationis in mari Balthico et Septentrionali ad angustias canalis Anglo-Gallici exclusiue, asseratur.

Ideoque considerantes, quantum intersit vtrique, vt hoc institutum in turbato hocce Europae statu integrum et illibatum seruetur, eo cogitationes et consilia nostra direximus, vt non tantum respectu aliorum praedictam nauigationis et commerciorum libertatem tueremur; sed et inuicem certas statueremus regulas, quibus omnia impedimenta aduersus praedicti foederis leges, inter foederatos, et eorum respectiue, regna, prouincias, ditiones et subditos, amouerentur, imo si quid huic contrarium post tempus initorum foederum irrepserit, id vicissim ad priorem obseruantiam reuocaremus.

In hunc itaque finem conuenimus, quod neque occasione praesentium bel-
lorum atque motuum in Polonia, Borussia, et regionibus vicinis, neque aliis de causis, quae in posterum exoriri poterunt, alteruter foederatorum sui foederati, aut eius subditorum, libertatem nauigationis et commerciorum in mari Balthico, et Septentrionali, atque in fluminibus, praedictis maribus influentibus, vilo modo directe, vel indirecte, aduersus clarum foederis anni millesimi sexcentissimi quadragesimi quinti, contextum impedit, vel grauabit, aut a subditis suis impediri vel grauari permittet, aut aliquam ipsis remoram iniiciet, aut a suis iniici curabit, quin potius eum nobiscum reputamus, qua ratione inter vtriusque foederati proprias ditiones et subditos commerciorum vsus quam optime prouehi possit, et ipso experimento egregie comprobatum est, vectigalium moderationem non parum eo conducere, eamque tempore conclusorum ante-

antehac foederum, atque annis quibusdam in tempus immediate subsequenter in vtriusque foederati ditionibus commode satis huic instituto adoptatam fuisse, promissimus, atque hoc ipso promittimus et spondemus, quod vterque foederatorum, saluis Regalibus et iuribus suis circa vectigalium constitutionem et dispositionem, ad parem circiter modum et taxam atque tum temporis constituta vectigalia fuerunt, eadem dehinc in suis respectiue regnis, prouinciis, ac ditionibus, quas nunc possidet, vel in posterum possessurus est, accommodabit; adeo, vt quam moderatissima vectigalia, telonia et onera, commercii et nauigationi vtrunque imponantur. Huic etiam adiicimus, et per expressum cauemus; quod neuter foederatorum, aut eius subditi, in sui foederati ditionibus, circa vectigalium solutionem aliter haberi, aut magis aggrauari debeant, quam coniunctissima quaeque gens peregrina, quae potissima fruitur ibidem, aut in posterum fruatur a vectigalibus immunitate. Quodsi vero contingat, certas ob causas et urgente necessitate noua, maiora grauioraque vectigalia in alterius foederati dominiis imponenda esse, tum eo casu maius grauiusque, a foederato, aut eius subditis non exigetur, quam ipsi proprii incolae aut subditi pendunt, sub qua tamen aequalitate nullatenus intelligi debent peculiarium societatum et subditarum personarum specialia priuilegia. Vt vero omnibus liquido constare possit, quod hoc tractatu tum Sacra Regia Maestas Sueciae, tum Celsitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nihil aliud sibi proposuerint, quam obseruantiam priorum foederum, et conseruationem suorum vtrunque dominiorum, iurium, et libertatis commerciorum et nauigationis, atque vt palam pateat, id vtrunque agi et intendi, quo cum omnibus suis respectiue bonis vicinis, amicis et confoederatis firma stabiliisque pax colatur, et pacta conuenta foederaque cum iis rite constanterque conseruentur, conuenit atque conclusum est, quemadmodum hisce conuenit et concluditur, quod Reges Galliae et Daniae, item Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, tum etiam Elector Brandenburgicus; huic praesenti tractatui includantur, cum omnibus eorum respectiue regnis, prouinciis atque dominiis, et in comprehensas ibidem condiciones recipiantur, si includi et comprehendi velint, ac desiderent atque cum omnibus iis conditionibus, et commodis, de quibus praesenti instrumento inter confoederatos conuenit, gaudeant.

Ciuitas Gedanensis comprehendatur et includatur, quemadmodum hisce comprehenditur et includitur, cum omnibus suis iuribus, et priuilegiis immunitatibus, libertatibus, et legitimis receptis consuetudinibus, salua atque integra fide, quam praedicta ciuitas Regi Poloniae debet, ita vt cesset inter Sacram Regiam Maestatem Sueciae, et ciuitatem Gedanensem omnis hostilitas. Proinde neque altissimi praememorati Reges Galliae, Daniae, Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, Electorque Brandenburgicus, neque priuata ciuitas Gedanensis, ab alterutro foederatorum villo modo impediuntur in nauigatione atque libero commerciorum vsu, in praedictis maribus et fluminibus, vt nec in regnis, prouinciis, ditionibus, vrbibus, dominiis, iuribus atque libertatibus suis, directe vel indirecte, vllum iis incommodum, vel iniuria, nunc vel in posterum ab alterutro foederatorum creabitur; sed contra vera, firma, amicitia, ac bona correspondentia mutuo et reciproce cum iis coletur.

Vt vero haec, quae supra scripta sunt, tanto firmiora maneant, ac religiosius obseruentur, quemadmodum a die huius conclusi tractatus illa religiose obseruanda fore suscepimus et promissimus, ad Sacrae Regiae Maestatis et Celsitudinis

1656 Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii vltiorem ratificationem, quae intra quatuor ad summum abhinc menses inuicem reddenda et commutanda erit, duo huius tractatus instrumenta eiusdem tenoris confici curauimus, quibus subscripsimus propriis manibus, eaque sigillorum nostrorum impressione roborauimus. Actum et conclusum Elbingae, die prima et vndecima Sept. anni millesimi sexcentefimi quinquagesimi sexti.

ERICVS OXENSTIERNA.

(L.S.)

STENO BIELCKE.

(L.S.)

GVSTAVVS BANER.

(L.S.)

GODOFR. VON SELINGERLAND.

(L.S.)

FRIDERICH A DORP.

(L.S.)

PETRVS DE HVYBERD.

(L.S.)

IOHANNES ISBRANDS.

(L.S.)

Augusti etiam Caesaris legatum hucusque detentum Comitem a Poettingen Vienne dimisit, datis ad Caesarem literis, quarum haec summa:

Serenissime et Potentissime Imperator,

Domine Frater et Consanguineae charissime etc.

Litterae Regis Sueciae ad Augustum Caesarem.

Percepimus ex iis, quae Maiestas Vestra, cum per expressi sui Ablegati generosi Nobis sincere dilecti Francisci Eusebii Comitis a Poettingen, Maiestatis Vestrae Consilarii, Camerarii et Germanici Vice-Cancellarii in Regno Bohemiae, viuam vocem, tum etiam in literis scriptis Viennae 16. Nouembr. anno proxime praeterito, Nobis vero Pragae ad Varsauiam die 5. et 15. April. nuper elapsi traditis amice ad Nos perlata voluit, placuisse Maiestati Vestrae repraesentare Nobis non modo quod antehac de die 24. Augusti superioris anni erga Nos contestata sit, se scilicet nihil magis optare, neque Reipublicae Christianae quidquam magis necessarium iudicare, quam vt exortae inter Nos et Regem Ioannem Casimirum differentiae quantocyus amicabile ratione sopiantur, sed etiam quod eadem illa pacis restaurandae cura, vel ideo apud Maiestatem Vestram postea aucta sit, quod concursum et strepitum tot tamque variorum armorum in vicinia nonnisi grauiter sentire possit: Sperasse propterea Maiestatem Vestram, fore, vt tractatus amicales, communi consensu Stockolmiam et postea Sterinum indicti, ad effectum perducerentur, perque eos periculum Romano Imperio et finitimis eiusdem prouinciis, ex illo bello imminens auerteretur; Nunc vero dolere, quod vel primus exardescens belli impetus, vel aliae forte causae tractationi illi locum non dederint: Censere tamen Maiestatem Vestram, quod licet per successus Nostros, belli facies alterata sit, animum tamen nostrum a pacis consiliis non esse auersum, cum et talia semper contestati simus, et nos non fugiat, quanti totius christiani orbis intersit, ne Regnum Poloniae post tot aliunde perpeffa incommoda, iam ad extremos debilitatis terminos reducatur et eneruetur: Maiestas itaque Vestra eius intuitu, atque etiam pro eo munere, quod in Republica christiana inter Reges et Principes eiusdem, Suprema Diuinitas Maiestati Vestrae summum imposuit, aliter non potuisse, quin vtrique parti operam suae interpositionis ad animos conciliandos amice offerret; prout etiam super hoc negotio desiderat non modo Nostrum responsum, sed etiam expressi-

nem,

nem, quo loco et tempore existimaremus id negotii quam opportunissime posse 1656
fufcipi.

Commune Nobis antecessoribusque Nostri Regibus Sueciae, cum multis aliis Principibus et Rebuspublicis votum, desiderium et studium fuit iamdiu, vt illa inter dictos antecessores Nostros Sueciae et Poloniae Reges exorta, et vna cum scepro Sueciae in Nos deriuata, posteaque inter Nos, et Regem Ioannem Casimirum variis modis exasperata diffidia, quantocyus amicali ratione terminarentur. Licet enim vna iniuriarum, quibus Rex Ioannes Casimirus Nos laceffuit, Nobis vindictae causam iustissimam potuisset praebere, nedum addita plurium continuata series, et nexus earum directus in Regiae Nostrae Dignitatis derogationem, Regnique detrimentum; pacis tamen spe et amore fuimus, vt Nostri Regnique Nostri Senatores in tempore monerent Regni Poloniae Senatū, de arripienda anfa maturrimae compositionis.

Nihil vero minus respexerunt, quam salutare et pene necessarium illud consilium: quippe quod tamdiu impedimentis inuolutum deprehendimus, dum praeterita aestate vlciscendis talibus iniuriis exercitum nostrum Poloniae immingere, nosque altero velle insequi intelligerent. Nam legatio Polonica ad Nos in Sueciam superioris anni vere missa, tum demum Stockolmiam venit, cum Noster Regnique Nostri et Campi-Marschallus Comes Wittemberg iamdiu accepisset mandata aggrediendi Poloniam, et nos in procinctu essemus traiciendi in Pomeraniam: adeo vt Nobis tum fuerit nec facultas reuocandi dictum Mareschallum, neque tum consultum subsistendi domi, neque etiam rationi consentaneum suspendere semel decretum bellum, quando in prioribus induciis nulla fuisset securitas, et Polonia binis antea tractatibus Lubecensibus Sueciam elusisset. Vtriusque ergo partis consensu tractatus amicalis Stetinum est indictus. Discedimus ergo Nos in Pomeraniam, et legati Polonici in Borussiam. Nostro etiam nomine bini Commissarii, cum plena potestate et sufficientibus mandatis, agendi et concludendi Stetini relinquuntur. Verum ex quo Nos in Poloniam mouimus, primarius Commissariorum Polonicorum, Palatinus Lanciciensis Comes Lescinius, scriptis ad Nostrum Regnique Nostri Cancellarium Comitem Oxenstierna literis, monuit, dictum tractatum Stetini destinatum non posse ibi commode institui. Quinimo ipse Rex Ioannes Casimirus superiori aestate petiit, et in castris Nostri ad Sobotha statim obtinuit saluum conductum pro suis Commissariis, vt tractationi in Polonia se accingerent. Venerunt iidem qui in Suecia fuere, nostro saluo conductu muniti mense Septembri Varfauiam; sed re ipsa neglecta recessere iterum, alter in Lituaniā, alter vero Cracouiam ad nos: Vnde postea in Silesiam ad suum Regem concessit. Post menses aliquot iterum pro Polonicis Commissariis petuntur literae securi commeatus, et dantur etiam a Nobis: Verum dicti Polonici Commissarii non comparuerunt; neque a Rege Ioanne Casimiro, vlla iam longo tempore audita est certa mentio assumendorum tractatum; ita vt in ante memoratum Regem, vix videatur posse quadrare, quod in Maiestatis Vestrae literis Viennae die 16. Nouembr. anni proxime elapsi, etiam in hac materia ad eundem Regem scriptis extat, scilicet, quod quemadmodum Rex Ioannes Casimirus nunquam antea, ita ne nunc quidem, inchoato hoc bello, ab amicali compositione abhorruerit. Nam vt Commissariis Polonicis, qui Anno 1651. Lubecensi congressui interfuerunt, per literas (quod nobis ex certis documentis nunc constat) die 11. August. supra dicti anni ex castris ad Beresteczko allatas iniunctum erat, vt penetratis Suecorum Com-

U u u

missa-

1656 missariorum animis et praetensionibus congressum Lubecensem dextre dissoluerent, idque etiam eodem ac repetito ibidem tractatu non sine Sueciae et mediatorum ludibrio sunt executi: Ita Rex Ioannes Casimirus toto nostri Regiminis tempore, etiam in mediis belli flammis, pacem quidem in lingua promptam, bellum vero in pectore mediatum habuit: ut de illo optime (de Nobis vero nescimus quo fundamento coniiciatur) dici possit, animum videlicet eius non ad assumendum tractatum compositionis, sed bellum persequendum, et fuisse, et adhuc esse propensio-rem, atque ideo dolendum merito esse, quod vel primus exardescens belli impetus, vel aliae forte causae, inprimis vero imaginaria eius in nostrum Regnum praetensio, ut prioribus ante duobus Lubecensibus tractatibus, ita etiam nunc illis toties a nobis oblatis transigendi occasionibus locum non dederint. Commouet merito mentem Nostram, quod pertinacia prauorum consiliorum causam dederit cum aliis tam vicinis, quam Poloniae subditis, tum etiam Nobis infestandi Poloniam, et eam eneruandi. Regna et Status alii, atque adeo societates inter diuersos Principes populosque stant et firman- tur cumprimis cultu et obseruantia fidei, et constantia dictorum factorumque. Quando ergo Polonici siue Rex, siue Proceres una cum Rege censuere tractatus pacis causa et communi, tam partium, quam mediatorum consensu decretos, et bona fide a parte Sueciae bis Lubecae institutos dextre h. e. per fraudem esse dissoluen- dos: quando fidem et iuramenti pactorumque conuentorum religionem insuper habere, et eam pro ratione temporum, et ob vtilitatem propriam, sine vilo sacrosanctarum transactionum respectu, fursum deorsum versare; Quando nunc vicinos inuicem ad diffidentiam, nunc vicinorum subditos ad defectionem con- citare, pro nihilo ducere: Quando moniti tam Rex, quam Senatores, de mediis tanto malo adhibendis omnia iusta et aequa contemnere decreuere; simul quo- que expendere debuerunt malas artes et praua consilia, auctoribus et consultori- bus, ut plurimum esse exitiosa; quodque Polonia propterea sibi, non vero aliis imputare debeat praesentem suam eamque deplorandam faciem. Est tamen in eius adhuc potestate, ut ex his malis emergere possit, modo bonis consiliis, tra- ctationibus, et ipsi fidei locus debite relinquatur. Quod vero concursum et strepitum armorum in Maiestatis Vestrae vicinia concernit, si Maiestati Vestrae placet, memoria repetere tempus, quo hae Maiestatis Vestrae literae ad Nos scriptae sunt, deprehendet, maiorem et minorem Poloniam, aliasque prouin- cias, ut et integram militiam quartianam, partim spontanea deditio- ne, partim armis, partim etiam pactis conuentis Nostrae protectioni et imperio iam tum se subiecisse. Magnus quoque Moschouiae Dux, paci tum religiosae nobiscum inhaesit; et Zaporouiana gens eodem tempore, pro Nobis stetit: adeo, ut quiescentibus Nobis, illisque omnibus, non possimus percipere, ubi et quis fue- rit ille, tot tamque variorum armorum concursus et strepitus, quem Maiestas Vestra in sua vicinia nonnisi grauiter sentire potuerit. Si Rex Ioannes Casimirus et Proceres, Nobilesque e Polonia profugi, vel non inuenissent sedes in Silesia, vel ab iis nihil incommodi Nostrae statui bellico in Polonia illatum fuisset, iamdiu nullus armorum conflictus, in Vestrae Maiestatis vicinia esset. Et illa etiam de causa potiti cum aliis prouinciis, tum etiam vtraque Polonia, tam per literas de die 12. Octobr. anno proxime praeterito Casimiriae ad Cracouiam exaratas, quam viua ministri Nostri ad Aulam Maiestatis Vestrae residentis voce Maiestatis Vestrae, amice de praedicto rerum Nostrarum in Polonia statu significauimus, et simul innuimus, Nos fretos non modo pactis Osnabrugensibus, sed recentibus etiam et mutuis officiorum plenis contestationibus in talium rerum constitutione, velle et ipsi religiose colere, et a Maiestate Vestra expectare fidam, sinceram et inno- xiam

xiam vicinitatem. Nam spretis a Rege Ioanne Casimiro aliis componendi viis, illa fuisset expeditissima ratio, et sedandi armorum conflictum in Polonia, et auertendi a Romano Imperio finitimisque Prouinciis pericula. Et Nobis quoque est relatum, Maiestatem Vestram seuerè prohibuisse, ne vllae e Silesia in Poloniam contra Nos a profugis Polonis fierent excursiones: inde tamen postea, quorundam forte ministrorum conniuentia contra Nos prodierunt, et vicissim in illa loca receptum habuerunt integra armatorum agmina: Atque tota paene officina machinationum nuper contra Nos erumpentium apud Regem Casimirum, et reliquos Polonos in Silesia degentes, originem habuit, vt non sit mirum, si nunc ad Silesiae fines infesta arma concurrant et strepant. Quemadmodum vero Maiestas Vestra laudatissimo instituto Polonos intra sua territoria cohibere voluit et iussit, Nos etiam vt hoc fieret aequanimitatem Maiestatis Vestrae implorauimus: ita nunc nulli dubitamus, quin Maiestas Vestra, intellecta ex hisce literis vltiori et amica nostra requisitione, curet non modo, vt eiusmodi turbatores quietis posthac condigne reprimantur, sed Nostri etiam per Maiestatis Vestrae prouincias iter facientibus, liber et innoxius pateat transitus. Principe Christiano dignum et munere, quod in Romano Imperio et Maiestatis Vestrae Regnis, Deus Ter Optimus Maximus eidem summum imposuit, conueniens est, quod, vt antehac Rex Christianissimus, et nonnullae aliae potestates summae, dissidiis Sueciam inter et Poloniam componendis, insudarunt, ita nunc quoque Maiestas Vestra, praeter peculiarem imperii, et Regnorum suorum curam, etiam ad vicinorum Principum Christianorum discordiam, et cumprimis hoc bellum sedandum, operam et studium vltro offerre voluerit. Si Maiestas Vestra pro summa Sua prudentia, et procul affectibus, tempora priora et cumprimis negotia, quae circa hanc Sueco-Polonicam controuersiam sopiendam ventilata sunt, velit excutere, deprehendet non per Sueciam steterisse, quominus pax dudum inter Sueciam et Poloniam sit facta, sed Reges Poloniae Sigismundum et eius Filios, vel propria animorum obstinatione, vel instigatione aliorum, et quidem eorum, quorum interfuit, dissidium hoc ali, et Sueciam eodem distineri, in culpa esse, quod media pacis aequissimae toties sint reiecta, et causae dissidiorum magis magisque cumulatae, totusque nouissimae compositionis apparatus, in ardentissimum hoc bellum conuersus sit. Audet Suecia in sinceræ suae intentionis et actionum probe institutarum testimonium prouocare, non modo ad mediatorum conscientiam, sed etiam ad scriptores Polonicos senatorii ordinis, imo ad ipsa acta, et comitialia et congressuum Lubecensem a Polonis consignata. Itaque post infelicitè tentatos Lubecenses tractatus, et binis illis vicibus inani opera fatigatos mediatores, vtrunque placuit institutio tractatum sine arbitris, cui etiam proposito adhuc inhaeremus, non quod dissidamus vel causae nostrae, vel compertae mediatorum aequanimitati, sed quod horum numerus fuerit antehac maior, quam hostiles animi in pacem per se propensi opus habere videantur, quodque exemplo tractatus Osnabrugensis didicerimus, maximas et difficilimas controuersias, remotis arbitris, inter solas partes belligerantes, in pacem tamen vtrunque pronas, posse componi. Quandoquidem ergo Maiestas Vestra adeo sanctè contestatur, se et verbis et opere ipso velle promouere huius dissidii et belli optatum exitum, et ipsa ex se facile iudicare posset. Quod si post vtrunque approbatum tractatum sine mediatoribus, iterum aliorum et quidem Maiestatis Vestrae noua interpositio sit admittenda, priores mediatores sint adsciscendi quodque exinde suspitio possit oriri, quasi vel ex interuallo locorum, vnde requirendi essent omnes mediatores, ambages et moras tractatui obiiciamus, vel ex numero arbitratorum aucto, augere velimus impedimenta, et ipsius rei inter

1656 hostes expediendae, et modorum tot inter mediatores procedendi: Ideo speramus fore, vt Maiestas Vestra consideratis omnibus supra indigitatis circumstantiis, hanc nostram excusationem aequissimo animo ferat, idque eo magis, quod elusa a Rege Ioanne Casimiro priorum mediatorum solenni diligentique cura, et postea vtrunque approbato tractatu sine arbitris, difficillimum Nobis nunc sit, vel pristinos mediatores ad rem incertam accersere, vel illis praeteritis nouos acceptare.

Caeterum sicuti Nobis is, quem Maiestas Vestra erga Nos, tam per literas, quam per Ablegatum suum Comitem a Poertingen, contestata est amicitiae et beneuolentiae sincerum affectum; gratissimus accidit; ita eandem nunc beneuole et amice de reciproco et candido Nostro animo, in studium, cultum et obseruantiam pacis propenso certiore reddere volumus, commendantes ex animo Maiestatem Vestram Diuinae protectioni in multos, eosque prosperos annos. Dabantur Strasburgi Borussorum, die 24. Iunii, Anno 1656.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater et Consanguineus

CAROLVS GVSTAVVS.

Prussiae deinde ducem per legatos petiit vt secum colloqueretur, Marieburgi; rem magni momenti esse quam ab ipso audiret. Annuit Elector, Regio colloquio, diem quoque dixerat et locum Hollandt conuentui, si per Regem liceret. Neque mora dicta die comparauit Elector cum suorum praecipuis. Summa Conuentus fuit:

Brandenburgici cum Sueciae Rege compositionis.

Electo Sueciae Regi iunctus, Polono Regi bellum inferet, copiasque suas Suecorum coniunget exercitui.

Sueciae Rex in vim gratitudinis, Electori Brandenburgico ex nunc Polonia maiori cedit, videlicet Palatinatibus quatuor, Posnaniensi, Calissienfi, Siradiensi, et Lanciciensi. Ex quibus locis Suecorum deducet praesidia, aduentantibus Brandenburgicis. Cauet praeterea, nihil sibi in dictam Prouinciam, iuris aut praetensionis usurpare velle, sed eam, prout nunc est, dare, donare, in ius et realem possessionem Electoris tradere.

Haec in summo secreto vterque egit, quo facilius suos quisque falleret aulae ministros: ne tamen dolus deprehenderetur, publicum instrumentum componunt; Cuius hic tenor:

Instrumentum compositionis Sueciae Regis cum Brandenburgico.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod, quamuis inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae, Ducem Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Principem Rugiae, Dominum Ingriae et Vismariae; nec non Comitem Palatinum Rheni, et Bauariae Ducem etc. et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgensem, Sacri Romani Imperii Archicamerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi Prussiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini Pomeraniae, Cassubiorum Vandalorumque: nec non in Silesia Crosnae et Czarnouiae Ducem, Burggrabium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae, Comitem Marcae et Rauensbergi, Dominum in Rauenstein etc. superiore mense Ianuar. 7. die, anni currentis conuentio facta sit, in qua amicitia et confidentia, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem, multis retro

tro annis viguit, denuo corroborata et confirmata est, nihilominus tamen respectiue altissime et alte memoratae Sacrae Regiae Maieitati et Suae Serenitati Electorali vtile ac necessarium visum est, pro sopiendo hoc praesenti in Regno Poloniae bello et obtinenda pace vtriusque statui et securitati conueniente, praefertim vero a parte Suae Serenitatis Electoralis pro defensione et auertendis irruptionibus hostilibus in prouincias et ditiones Suae Serenitatis Electoralis utpote quae incendio Polonico vicinae, ac proinde periculo hinc illis imminenti non parum expositae sunt, ad mutuam deuinctionem propius accedere, et ad reducendam vtriusque optatam securitatem singulare foedus inire.

Quapropter et Nos subscripti ab vtraque parte Deputati plenipotentarii vigore Nostrorum mandatorum, ope diuina in articulos et conditiones conuenimus, et consensimus, quae sequuntur:

I. Primo sit maneatque inter Sacram Regiam Maiestatem Eiusque Successores Regnumque Sueciae ab vna, et Suam Serenitatem Electoralem Eiusque Posteris et ditiones ab altera parte, firma, infucata, et sincera amicitia et confidentia, ita ut vna pars, alterius, eiusque terrarum, ditionum et subditorum emolumentum, commodum et incrementum pro virili procuret et promoueat, damna vero et iactura auertat et arceat, simul vero vtraque vnanimem operam adhibeat, quo infra descriptus prouinciarum et districtuum circuitus, in tranquilum statum, et adoptatam securamque pacem deduci possit, adeoque ad hunc finem ambae partes arctius nunc foedus ineant, ac arma sua coniungant.

II. Haec confoederatio et armorum coniunctio stabilis, solida et indissolubilis vigeat, inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem Brandenburgensem, ut et eorum respectiue regna, prouincias et ditiones, quoad institutum pacis in 10. articulo indigitatum, ope et auxilio diuino, procurari et reuocari possit. Quodsi vero, cum vtriusque partis in Polonico hoc bello hostibus praesentibus et futuris, pacis vel tractatum aliqua ratio obtigerit, promittit Sacra Regia Maiestas, se eos nec sine scitu suae Serenitatis Electoralis amplecti, nec in iis, quae interesse suae Serenitatis Electoralis concernunt, sine ipsius communicatione ac voluntate concludere velle; vice versa, promittit Sua Serenitas Electoralis cum nullis vtriusque partis hostibus, huic bello sese intermiscitibus, nisi sciente et volente Sacra Regia Maiestate separatim se tractare aut concludere velle. Quin potius ambae partes, omni possibili modo et opera, actiones suas bellicas, tractatus, et consilia omnia, eo dirigant et componant, quo vtriusque partis mutua utilitas et commoda quaerantur et curentur; damna vero et iacturae bona fide et pro virili auertantur.

III. Quemadmodum praefens hoc foedus contra nullos, qui ipsimet in saepe memorato Poloniae circuitu hostiliter sese non ingesserint, initur aut dirigitur, ita (saluo tamen hoc foedere) aliis foederibus, amicitis et obligationibus, nomine tenus vero paci Osnabrugis et Monasterii Westphalorum Anno 1648. cum imperio Romano conclusae, ut et perpetuis cum Magno Duce Moschouiae pactis et amicitiae legibus nihil derogabit aut detrahet.

Confecta autem sunt a nobis hinc inde constitutis et infra scriptis Plenipotentariis, huius instrumenti duo eiusdem tenoris exemplaria, a Sacra Regia Maiestate et Sua Serenitate Electorali intra quatrimum, ab hac die conclusae transactionis, ratificanda, et vtrinque permutanda; quorum vnum nobis Sacrae

1656 Regiae Maieſtatis Plenipotentiariis exhibitum, alterum nobis Suae Serenitatis Electoralis Plenipotentiariis traditum eſt. In quorum indubiam fidem, et maius robur, hoc manuum noſtrarum ſubſcriptione, ſigillorumque noſtrorum appoſitione communiuimus. Datum Marienburgi, die 15. Iunii, Anno 1656.

ERICVS OXENSTIERNA Axellii.
(L. S.)

SIBERIVS ROSENHAN.
(L. S.)

STENO BIELCKE.
(L. S.)

GEORGIVS FRIDERICVS Comes
in WALDECK.
(L. S.)

NICOLAVS ERNESTVS
de PLATEN.
(L. S.)

IOANNES VLDERICVS
DOBRZENSKI de DOBR-
ZENICZ.
(L. S.)

LIBRI VII. CAPVT II

SYNOPSIS

*Gedanenſes a Sueco premuntur. Propugnaculo capite dicto potitur Suecus. Min-
dam aggreditur, ſcribitque Gedanenſibus. Reſpondent Gedanenſes. Iterum
tentantur ab Arefchoto duce, ſed fruſtra. Literae Arefchoti, Gedanenſium-
que reſponſum. Electoris in caſtra Suedica ingreſſus. Caſmirus Polonorum
caſtra ordinat ac diſponit ad Varſauiam. Inter Caſmirem Poloniae et Caro-
lum Sueciae Reges pugna, ad Varſauiam. Carolus fugat Poloniae Regem Var-
ſauiaque potitur. Cracouia liberatur ab obſidione Polona. Dembiniſ a Sue-
cis capitur. Wirzius triumphat de liberata Cracouia.*

Gedanenſes
a Sueco pre-
muntur.
Munimen-
to Geda-
nenſi, capite
dicto, poti-
tur Carolus.
Mindam ag-
greditur,
ſcribitque
Gedanenſi-
bus.

Ita tunc de alieno liberaliter diſponebat Sueciae Rex, ita donabat profuſe, quod ſuum non erat. Placuit Electori maior Polonia, tanquam Marchionatui Brandeburgico, Pomeraniaeque contigua prouincia, et quae illum facile poſſet facere deinde Regem, tali ſuffultum potentia. Nihil ergo moratus, voti iam compos, vt ſuperius in tranſitu innui, acceptat conditionem a Sueco oblatam, vna et Poloniam maiorem, eoque modo confectis rationibus, in Polonum Regem Hollando digrediuntur, Elector Regiomontum bellum apparatus in proximum menſem, Sueciae vero Rex in caſtra Stoembockii ad Viſtulae ripam, quarta a Gedanenſi vrbe leuca ſituata. Oppugnabat tunc Stoembockius fortiffimum Gedanenſe propugnaculum caput denominatum; nec multo poſt, fuſo Gedanenſium, qui in auxilium agonizanti aduentabat munimento, equitatu, eoque modo amputatis membris, capite paulo poſt potitur Suecus. Inde Gedanum verſus caſtra promouit Carolus, ratus felicitati ſuae nihil imperuium eſſe: confederatque ſpectator tantae vrbs in loco amoeno Gedanum inter et Mindam medio. Mirari coepit Gedanenſis vrbs, ad eſſe ipſum Sueciae Regem ante ciuitatis moenia, quem vinctum et catenatum paulo ante ſparſerant Poloni. Toto hic ſpectator ſubſtiterat menſe, admonitus tandem repetitis literis de Wittembergii proximo periculo, amator tantae vrbs diſceſſerat, vt ſuperius innui Varſauiam verſus, dilata in commodius tempus, eius vrbs oppugnatione. Antequam tamen moueret, literas ad ciuitatem miſerat. In his literis voluntates ac ſtudia aduerſus Gedanenſium ciuitatem, et ſua et maiorum ſuorum quum initio propoſuiſſet: multa deinde contra eos quaeritur; nullo ab ſe maleficio tentatos eos arma ſumpſiſſe. Mariaeburgum obſidentibus ſuis, inſtructo agmine obuiam iuiſſe, et obſeſſis hoſtibus opem ferre contendiſſe. Viarum ad Oliuam repagula, quae deſenſionis cauſa, ſuum ibi praefidium excitauerit, deieciſſe; Vrangelio et Steinboco Ducibus, qui in eo erant, Gedanenſium ditionis homines, nimia libertate, audaciaque ad quiduis faciendum promptos, ipſiſque vix dicto audientes Gedanenſibus, quoſque in formam regiminis tolerabilem redigerent, vbique locorum obſitiſſe. Dirſauienſis tractus operum, munitionum aedificiorumque incendia feciſſe. Vrbem Gedanum, crimi-

criminationibus atque mendaciis, de strage Suedica, de morte Regis, de victoria Polono-
rum impleuisse, ut calumniarum officina passim audiat. Haec taliaque satis momenti ha-
bere, ad animum suum contra eos concitandum, armisque vindicandam injuriam. Sed
quia ab ultione alienus sit natura, si modo aliter, quod velit, consequi possit, ideo moni-
tos velle tres ciuitatis eorum ordines, ut maturius et sibi, et aliis, quorum non modo
huius temporis commoda, sed etiam aeternitatis erunt, consulant atque prospiciant.
Quemadmodum enim iustas et inexsuperabiles Ioannem Casimirum expellendi, ac
Regnum Poloniae inuadendi causas habuerit, eamque rem feliciter iam confecerit: ita ne-
mini, qui sub Suedicae mansuetudinis tutela conuiuiscere modo velit, veniae et commen-
dationis aditum ad se praeclusum esse debere. Id Gedanensibus, qui Euangelicae religio-
nis etiam habeantur, imprimis cogitandum fore: ne, dum tot commodis, quorum potiri
amico se, ciuitas eorum possit, prohibiti, ingenti omnium generum calamitate mactentur,
de se iure quaeri possint. Regem Sueciae hoc scripto satis apud Euangelicae Religionis
posteris excusabilem futurum.

1656

His literis Sueciae Regis, haud mora respondere Gedanenses in hunc modum. Respondent
Ex eo tempore, quo in fide et clientela Poloniae Regum fuerint: etiam se debito obseruan- Gedanen-
tiae studio Sueciae Reges semper coluisse, illorum gratiam pluris saepe quam suas utilitates ses.
aestimasse; quare dum CAROLVS Regni Suedici ornamenta susceperet, pergratum sibi ac-
cidisse, quod Regio diplomate ad Gedanenses misso, gratiam suam, more maiorum, sta-
tim confirmarit, ut mercaturae, quarum sint studiosi, absque vilo incommodo fieri, et
maris Balthici navigationes interrumpi ne sinerentur. Sed priusquam ex huius tam opta-
tae rei commoditatibus, aliquis ad ciuitatem suam fructus emanare posset, tristes eheu!
ac miserabiles nuntios venisse, qui clementissimum Regem suum, cui fidem obligarint, ab
Carolo Rege armis impeti, Regnumque Poloniae a Suedicis exercitibus incurfari attulerint,
multum innoxii sanguinis hoc bello fundi coeptum, multas regiones cum vrbibus atque
oppidis funditus excisas, desolataeque, ad suam quoque ciuitatem horum tumultuum in-
commoda statim dimanasse, sed magis ac magis quotidie permanere, quum exercitus Ca-
roli Regis alias Clementissimi, violenter ea nunc infideat, quae ditionis Gedanensium sint.
Venerationi se habere Maiestatem eius Regiam, ac proinde quam iusta de causa Regi suo
bella fecerit non inquirere aut discutere velle: Id enim eum, qui supra nos habitat, et iu-
sticias iudicat, suo tempore facturum, sed neque in mundo omnia tam praemortui iuris
aut cognitionis eius esse, ut nemo sit, ex nunc hominibus aut ex posteris futurus, qui id
nequeat arbitrari, aut discernere, eorum se iudicio belli Suedici causas permittere. Verum
tamen, ut Regia Maiestas videat, quam non aequam de Gedanensium ciuitate opinionem
animo praeceperit, aliqua ipsi in mentem vocanda esse, quibus clare perspectis atque cogni-
tis, neque extrema Gedanensium ciuitati intenter, atque ipsos Gedanenses pro fidelibus at-
que honestis viris habeat, probe se intelligere, quantum ciuitatis rebus Principum fauor,
et Caroli imprimis gratia, afferre momenti possit, idcirco nunquam aut sua temeritate, aut
libidine, aut gloria eo impulsos, ut Regem irritando in contemptum adducere, aut offende-
re voluerint. Repudias esse, quas obtulerit Rex ipse condiciones, quibus acceptis extra
id periculum, in quo nunc versentur, esse potuissent. Sed fidem clementissimo Regi suo,
quem ordinaria electione ab ipso quasi Deo acceptum, legitimumque Dominum agnoscant,
sanctissimo iureiurando obligatam; ut eae condiciones acciperentur pati nequiuisset. Eam
fidem supra ducentos annos, quibus insiti Polonae Reipublicae sint, inuiolatam sibi exstare,
nec se aliam ob causam in hoc discrimen rerum adductos, quam quod maiorum honestissi-
ma exempla sequi, recte factorum coram Deo conscientia laetari, hominum de se incor-
rupte iudicantium aestimationem bonam esse, voluerint. His de causis vim illatam viribus
repellere incepisse. Quod si has causas Regia Maiestas Sua clementissime perpenderit, non
dubitare se, quin eadem arbitra atque iudice facile sint absoluenti. Cogitet itaque Caro-
lus, Christianum Euangelicae religioni addictum Principem se esse, neque permittat, ut
ea, quo Evangelii doctrina quemlibet vere Christianum praecipue hortatur, atque impellit,
facere laborantes, impediri, possint, aut perniciēs illis, excidiumque paretur. Rursum
cogitet, si huiusmodi tempestas, qualis nunc Ioanni Casimiro, clementiae et benignitatis
probatissimae Principi, eiusque Regnis ac ditionibus incubuit, in Carolum eiusque terras
ingrueret aliquando: et Senatores quidam, aut subiectorum, et ciuitas aliqua inexpugnabi-
li constantia legitimum suum Principem sectarentur, nullis fucosis amicitis, nullis mune-
ribus a data fide abalienari se paterentur, plura etiam hostiliter, quam ipsi hoc sub casu
fecissent,

1656 fecissent, facerent: annon laudare istam in subditis virtutem, et praedicabilem etiam hostibus videri velle Rex debet? Si quid incendiorum Dirisauiae factum sit, ab suis id Praefectis militum, ac se non volentibus omnino factum esse, ac decreto suo id gentis euasendi omnia seuerè improbasse. In librariorum, si qui calumnias aut mendacia Gedani imprimant, animaduerti ab se acriter. Elbingae, Regis Montis, regnare morbum hunc, et scribendi quiduis scabiem, multo impunius efflorescere. Ad extremum quaeruntur Consulares ipsi, quod talem Rex impressionem de se habeat, quasi illa, quae per Ministrum suum ciuitati miserit, communiorum consiliorum collegiis, cum fide non communicauerint, fecisse enim se debitum officium, omniaque fideliter, et in vtramque partem sine discrimine proposuisse, reliquis ordinibus, et cum cura de his deliberasse, ut ordines ipsi testificari possint. De caetero maximam in Dei Optimi benignitate spem collocare, ut is Gedanensium ciuitatem gubernet, cor atque mentem tam Clementissimi Regis eorum Casimiri quam Caroli Gustaudi moderetur, et vtriusque Consiliarios eo inclinet, vnde amicitia rursus confidentiaque mutuo increseat, ut, deposito tam cruento bello, pax laeta agros atque oppida reuifcat. Nec sibi dubium esse de Regia Sueciae Maestate, quin com noditatem prosperitatemque Euangelicae religionis diligenter sit curatura, ne in vltimum discrimen, his bellis abducatur. Manere itaque, excepto eo, quod fidem Poloniae datam attinet, Regi Carolo submississimos, et obsequentissimos Consulares, Seabinos, Centumuiros, tres nempe Gedanensium ciuitatis ordines. Datum Gedani 27 Maii 1656.

Iterum tentantur ab Areschoto Duce.

Litterae Areschoti Ducis.

Eodem die, quo Rex Sueciae literas ad Gedanensium ciuitatem subscripsit: Ernestus Boguslaus, Croiae et Arschotti dux, Caminensis in Pomerania Episcopus, eiusdem prope argumenti codicillos perfecerat, in quibus omnis generis argumenta coaceruat, ut Gedanensium ciuitati persuaderet, nulli vltui futuram illis cum Polono Rege, tam procul absente, amicitiam, atque fidem. Czarnecii, in quo tantum fiduciae ponant, a Rege Carolo diffatas esse dissipatasque copias, Vistulam non minus in parte supera, quam ad mare, ab Rege semper victore, navigationibus eorum prohiberi posse, mercaturis eos terra excludere, omniaque ad vespendum et viuendum vtilia praeripere illi in manu esse. Quamuis de Poloniarum auxiliis multum spargatur, eos tamen illuc magis operam impensuros, ut Poloniarum vrbes ereptas in potestatem recipiant, quam ut longinqua Prussiae, et ut ipsi vocant, haeresiarcharum plena loca iuuare, libertatem illis legesque suas, inuiolata finire cogitent; nisi eo forte animo illis in subsidium properare sumant, ut Euangelicae puritatis hominibus excarnificatis omnia in non tolerabilem Pontificiae sectae formam redigant. Quodsi futurum est, cum animo suo expendant Gedanenses, quo colore hanc rem non huius temporis, sed aeternitatis paene prodigam, apud sacrae fidei posteros, innumbrare et defendere possint. Haec aliaque, ubi dum commemorasset, sui consilii esse subiungit, ut pace oblata contenti, tantorum discriminum nullis mortalibus auctores sint, plurimum illis in Clementia Caroli Gustaudi spei residere, cui, se si dediderint, omni commoditate vitae, Euangelique prosperitate fruituros.

Gedanensium responsum.

Ernesti Boguslai literis, non minus cordate Gedanenses, quam Regiis, eodem die responderunt. Nam belli huius causam apud se nullam inueniri, neque Regem ab se laesum; si quid interim Deus Maximus, pro inscrutabili sapientia sua, in ciuitatem vlcisci destinauerit, innocentium precibus et gemitu, quae in horas et momenta paene singula fundantur, clementer auertenda se sperare. Gratiam se Ernesto de hac admonitione facere, non tamen indignum se arbitrari, ut aperiant ipsi quibus modis regimen ciuitatis suae administratum perpetuo sit. Quippe primum apud maiores suos fuisse habitum, ut veram Euangelicae Christianae doctrinam seruarent. Alterum, ut Regibus suis, velut ordinatae a Deo potestati fidem obligatam soluerent. Tertium, ut a Regno Poloniae, in cuius corpore sint insiti, non auellerentur. Quartum, ut iura, priuilegia, atque hinc ortas bene viuendi consuetudines, et libertatem pro viribus tuerentur. Postremum denique, ut mercaturis faciendis, commoditas, vitaeque praesentis prosperitas, et haberetur, et habita auctaque indies conseruaretur. Nunquam vero ita contigisse, ut postrema primis anteire sinerent, et lucrum pluris, aut breuem commoditatem quam fidem, quam honestum facerent. Non haec gloriandi causa commemorari, verum ut vitae suae, agendorumque et actorum rationem, ei redderent, quem putent bono in se animo esse. Illud tamen haudquaquam ciuitati placere, quod eam caput malorum existimet, quae Euangelici subire aut possint, aut debeant, si, quod ipsi nolunt, Casimirus denuo rerum potiat. Immo

Immo semper hac spe fuisse Gedanenses, vt Suedicae rei administris ingens, in quo Euangelium hoc bello sit, discrimen ob oculos Boguslaus poneret. Catholicis enim Principibus tanta iniuria exacerbatis, quid non incommodi Respublica Euangelica possit capere? Nulli mortalium persuasum esse debere, quod Deo cordi sit, vt Religio per fidem Principi suo violatam incrementa sumat. Pro sua sapientia, quae quam modica sit ipsi sentiant, arbitrari, se, alia non magis re, ipsam religionem et inseri animis, et insitam crescere, quam integritate animi et pace; quam, vt Princeps pacis, Christus, largiatur, omnium linguis atque mentibus orandus sit. Ac denique, sicut ipsi Regem suum Casimirum, proceresque Poloniae Regni, vt pacem faciant, nunquam non hortari, atque etiam vehementer ab iis petere insistent; ita Principem Ernestum, qui plurimum hac in re apud Suecos polleat, nullius nisi pacis restituendae mentionem iniicere apud Carolum, bellicae eius administratos oportere, id se ab eo precibus maximis rogare, ac Dei tutelae saluum et incolumem eum committere. Datum Gedani 27. Maii 1656.

Redeo ad castra Suedica, quae tunc magna virium suarum confidentia intrabat Electoris in Elector Brandenburgicus, albo sublimis equo, toruo compositus vultu, errantibus oculis, castra Suedicarum, minarumque plenus. Dixisses Martem ipsum aduentasse, qui Iouem ad singulare dica ingres- prouocaret certamen, aut summo, si posset, deturbaret caelo, ita illi tunc obtia quaeque sus. aduersa erant.

At vero Casimirus, quo tempore Elector Suedica intrabat castra, ad Varfauiam Casimirus roto Iulio subsistens, non ausus ultra progredi, fortunamque lacerare, quam satis sibi Polonorum iniquam semper ante agnouerat, extructo in Vistula ponte, exercitum Polonum Lituano castra ordi- coniungit, quo facilius vim inferenti resistere valeret, coadunatis in vnum copiis, eoque nat ac dispo- nit ad Var- modo traiecto Vistula fluuio, equitatum omnem cum peditatu in aduersa vrbis collocat fauiam. ripa. Merebant tunc illi Polonorum sexdecim equitum, peditum quatuor, ultra Tartaro- rum viginti millia, quae paulo ante Szefer Kazy Aga adduxerat, reliquis Polonis in alias dilabentibus prouincias. Erant, qui ab vltima venientes paulo ante Russia, tunc post captam Varfauiam, quasi post confectum bellum, domos redibant. Coniuncti Poloni exercitus fama, velocem ad pugnam egit Sueciae Regem. Igitur tanquam inuitatus ad Pugna ad Varfauiam, solennes epulas, praesto adest, primusque inuehitur in Polonorum phalanges, tanto im- inter Caro- petu, vt parum abfuerit, quin equo excussus, inter primos ordines primus non ceciderit, lum Sueciae, et Casimi- Sequenti deinde die cum vterque exercitus Polonorum quadraginta, Suecorum viginti rum Polo- octo millium in proximo stetisset, primique Tartari pugnam incepissent, Sueciae Rex toto niac, Reges. corpore sui exercitus in Polonorum dextrum inuectus cornu, hora diei circi- ter nona illud in fugam egit, tum conuersus ad laeuam partem, quam tenebat Czarnecius, eandem resistere non valentem, pari celeritate aggressus, retro sed non in fugam egit. Interim turbari Polonorum ordines, desperare de victoria belli duces, remittere de seruire Tartari coeperunt, dum nulla parte perrumpere possent hostium ca- stra, qui mos est Barbaris. Tertio deinde restauratae pugnae die, qui fuit vltima Iulii, ipsemet Polonus Rex, Czarnecii fretus felicitate ac fortitudine extra urbem cis Vistulam progressus, Polonorum Litanorumque denuo explicat signa, relicto peditatu ad Vistulae ripam, qui fugientes arceret, aut si necesse esset, pontem praepropere fugientibus de- strueret, atque ita ex ignavis fortes efficeret Polonos pugnareque cogeret. Igitur signo Carolus fu- dato concurritur denuo vtrinque, sed mox Lituano exercitu retrocedente, caeteri in fugam gat Poloniae aguntur. Crurem tunc Palatinus Vilnensis, Generalis Lituani exercitus fugiendo frege- Regem, rat, caeteri vna cum Rege non obseruato fugiendi ordine, per fabricatum pontem, Var- fauiam se receperunt, illaque statim deserta, vna et captiuo Benedicto Comite Oxenstierna, Lublinum versus terrore correpti habenas vertunt, haud sine exiguo hostium exultantium ludibrio.

Ita trigesimo post die, Varfauia iterum potitus est Sueciae Rex, quam vacuum in- Varfauiaque uenit, excepto Comite Oxenstierna, cui tunc fauit ultra caeteros fortuna iuuenum amica, potitur. Eodem quoque tempore, ab obsidione Polonorum trimestri liberatur Cracouia, felicitate Cracouia li- Wirtzii, Suecorum Colonelli, ignauia Polonorum, qui perdere sciunt, retinere, aut beratur ab ablata recuperare nesciunt. Obsidionem hanc Cracouiensem procurabat MICHAEL obsidione Polona. ZBRZYDOWSKI, actus pudore, caesi paulo ante ad Claram Tumbam Dembinii, Guber- Dembinus natoris Neostadiensis. Hic enim, dum solennibus epulis vacat, et quadam incuria vigilias negligit, somno vinoque sepultus, Cracouiam in triumphum, ita vt erat e lectulo raptus, a Suecis ca- dueitur, et cum eo praecipua nobilitas, caeteris fuga, per tenebras elapsis, aut trucidatis, pitur.

1656
Wirtzius
triumphat
de liberata
Cracouia.

Igitur quasi ulturus iniuriam cognati, Ensisfer, coadunata in vnum minoris Poloniae nobilitate, et iam recuperata Lanckorona tumidus, Cracouiam obsederat, spe certissima fretus, terrore sui breui in obsequium Polonorum ruere Cracouiam. Sed contra accidit, facta siquidem Wirtzius eruptione, haud mora palantes Polonos, in fugam vertit, eoque modo liberata secundo iam ciuitate de Polonis triumphauit.

LIBRI VII CAPVT III

SYNOPSIS

Sueciae Rex tractatus pacis offert Polono Regi. Quid ad haec Casimirus. Eiusdem in maiorem Poloniam profectio. Comititis Wrzeszowicz caedes. Brandenburgicus miles Varsauiam diripit. Rex Sueciae cum Brandenburgico in Prussiam reuertitur. Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum. Calissum oppugnatur et expugnatur a Polonis. Choinicia deditur. Princeps Anhaltinus regiae mensae assidet. Gonsieuius Suecos ac electorales profligat in Prussia. Caesarum ac captiuorum numerus. Dux Radiuilius capitur ac dimittitur. Gonsieuius cum Electore dissimulat. Sueciae Rex tertio cum Electore componit. Generalis Koenigsmarck captiuitas et eius in Germania gesta. Comititis Wrzeszowicz caedes et mors. Occisorum numerus ex parte Suecorum. Ex parte Electoris Brandenburgici.

Polono Regi
offert Pacis
tractatus
Sueciae Rex.
Quid ad
haec Casimirus?
Eiusdem
Maiorem in
Poloniam
profectio.
Comititis
Wrzeszowicz
caedes.
Brandenburgicus
miles Varsauiam
diripit.
Rex Sueciae
cum Brandenburgico
reuertuntur in Prussiam.

Czarnecius
Suecos profligat
ad Lipie pagum.

Redeo ad Sueciae Regem, Varsauiae furem, ob non inuentum Wittemberg, quem haud mora, per delegatos Lublinum, libertati restitui perit, pacemque offert Polono Regi, si tractatus sine mediatoribus instituerentur. Responsum haud mora a Polono Rege: tractatus pacis sine mediatoribus declaratis institui non posse. His enim tractatibus eludebat Polonos Sueciae Rex. Nec Poloni flecti poterant, ut pacem ferrent, qualis proponebatur. Interim dum tempus teritur per legatos, Polonus Rex Lublino in maiorem mouet Poloniam, Calissum versus, quod toto trimestri obsidebant Poloni, caesa ex improviso, legione Comititis Wrzeszowicz, ultimis Augusti diebus, qui in auxilium Calissensi properabat propugnaculo. Interim attulerant exploratores Polono Regi, reuersti in Borussia Sueciae Regem, vna cum Brandenburgico, cuius miles foedum in modum Varsauiam ante spoliauerat, diripueratque ciuium domos, nec Regio pepercit Palatio, cuius praecipuas picturas, tabellasque caelati operis, secum abduxit in Borussia, velut spolia. Etenim postquam vacuam hominibus, ut superius innui, Varsauiam ingressus est Sueciae Rex, vna cum Brandenburgico, iratus ciuibz absentibus, seu potius Wittembergum in ea vrbe amissum animo recogitans, utrique victori militi Suedico et Brandenburgico, in spoliis eandem dederat. Captam memorans urbem, quae multo Suedico constitit sanguine. Varsania deinde Cracouiam properabat, relicto, ad fluvium Vistulam, Electore Brandenburgico, verum certior in itinere redditus, de minoris Poloniae nobilium fuga, Cracouiaeque liberatione, iterum Radomia Varsauiam reuersus, paulo post, consilio bellico cum Brandenburgico habito, in Prussiam uterque abiit. Quare autem victoriam tunc continuare noluerit, aut non potuerit, Sueciae Rex, mihi incompertum est. Sunt, qui credant, consilio Brandenburgici factum, qui ultra progredi noluit cum suo exercitu, causatus viarum molestias, itinerumque difficultates, instantem autumnum, periculorum quoque aiebat instare fugitiuis Polonis, quos in ultimam usque sequi Russiam cum toto exercitu extremae dementiae esset. Alii incognitis pestiferisque morbis languentem utriusque causabant exercitum. Crediderim ego Tartarorum in Borussia irruptionem, utrique terrore fuisse, eaque de causa rediisse. Quidquid fuit causae, cur uterque redierit, Polono certe Regi gratissimus Suecorum in Borussia reditus fuit. Hinc enim liberior per absentiam utriusque, dispersas Polonorum, iterum reuocabat legiones. Igitur quatuor Praetorianorum legiones, quinque auxiliorum Tartarorum millia, Czarnecio Kiiouensi tunc tradit Castellano, qui Suecos Vistulae transitu prohiberet. Et hic quidem Suecis ad Lipie adeo improvisus aduenit, ut obuia duorum millia statim primo impetu trucidata sint, captus iam tertio Forcellius vna cum reliquis spoliis Tartaris cessit. Czarnecium medio

Septem-

Septembri mense sequutus est in Ducalem Prussiam VINCENTIVS CORVINVS GONSIIEWSKI, magni Ducatus Lituaniae Generalis, tumultuarias Lituavorum cateruas, duplicemque sociorum Tartarorum numerum ducens. Hunc paulo post subsequutus Rex, Lublino Calissium diuerterat, quod fortiter oppugnabat Veiherius Marieburgensis Palatinus, vna cum Iacobo Rozrzenio Inoulaclauensi Palatino. Diu restitit Palatinis Calissium, donec aduentu Poloni Regis percussi praefidiarii, certi quoque de Sueciae Regis in Borussia reditu, dederunt in manus regias, ciuitatem; salua vita pignoribusque suis. Calissia in hunc modum recuperata, Choiniciam cum exercitu ventum est, vbi Anhaltinus Princeps ex Pomerania adueniens, insperate sese receperat. Defendebant ciuitatem sub auspiciis Principis sexcenti Suecorum, donec iussu Anhaltini redderetur aduentanti Polono Regi, cuius vires, furentiumque Polonorum audaciam experiri noluit Princeps. Polonus Rex vbi Choiniciae deditionem audit, Clementi responso Principi Suecorumque praesidio incolu- mitatem, et ad Sueciae Regem liberum pollicetur transitum. Colloquutus paulo post ipsi Anhaltino Principi, eundem mensae quoque suae adhibuit, comiterque habitum, iterum in Pomeraniam dimisit, ratus fama dediti, benigneque excepti Principis apud Suecos vulgata, alios ad deditionem pari clementia adduci posse. Sed vana Polono Regi in clementia spes, vt in tempore memorabo.

1656

Calissium a Polonis op-
pugnatur et
expugnatur.Choinicia
deditur.Princeps
Anhaltinus
mensae Re-
giae affidet.

Eodem mense, octaua videlicet Octobris, diei hora circiter octaua, Suecorum exercitus iunctus Brandenburgico, et nobilitate Prussiae, copiisque Boguslai Ducis Radiuili, fusus et profligatus est ab exercitu Litvano, Tartarisque sociis, in villa Ducali Prostki nominata ad ipsos fines Prussiae gloria deleri exercitus penes GONSIEVIVM mansit, praeda penes Tartaros, quae satis numerosa erat. Deletae tunc illo praelio Suecorum legiones praecipuae sex. Israelis Generalis Maioris, Peterii, Taubii, Ammersteini, duorum fratrum Engell. Totidem caesae sunt legiones Brandenburgicae Electoris ipsius Generalis Waldeck, Ducis Wisnariensis, Brunelli, Canabergii, Generalis Walrath. Similiter duae legiones nobilitatis Prussiae, totidemque Boguslai Radiuili. Ipse captus a Tartaris, mox a Lituaniis ereptus, Gonsieuii Radiuilique fratris beneficio, saluus et incolumis Regiomontum deinde euasit. Capta tunc octuaginta in vniuersum signa, duo item Generales, Israel et Canneberg. Actum tunc procul dubio fuisset de Electoris toto exercitu, ipsaque vrbe Regiomontana, si Gonsieuius victicia Lituavorum Tartarorumque signa, Ducali statim intulisset Borussiae. Tantus etenim tunc Borussorum animos occupauerat pauor, vt plerique nobilium, deserto Electore Brandenburgico, Regis Poloni voluerint adorare maiestatem. Sed tergiuersari primum, mox retrocedere, simulare reditum, Tartaros dimittere, de vxore, liberisque tunc Regiomontana in vrbe degentibus sollicitare Electorem, ad extremum trium mensium cum Brandenburgico pacisci inducias, sine Regis, Senatusque consilio, priuata auctoritate, quis crederet? ausus est Gonsieuius. Nec hoc satis, paucis paulo post verbis, illisque ambiguus, salutato Poloniae Rege, abiit in Lituaniam cum suo exercitu, specie obsidendi Birzam, defuncti Ducis Radiuili nobile domicilium, quam ad extremum subsequenti anni initio per deditionem ceperat. Interim per eius absentiam liberior Brandenburgicus lapsis suis consulere coepit rebus. Neque mora, habito cum Sueciae Rege Hollandi colloquio; renouare foedus, vnire vires, opponere arma, quaerere socios, conscribere milites, quaeri coram plerisque Europae Principibus, de Poloni Regis iniuria, de barbarorum inuasionem, de Polonorum crudelitate, de Borussiae ruina.

Gonsieuius
Suecos et
Electores
profligat in
Prussia.Caesorum
et captiuo-
rum nume-
rus.Dux Radi-
uili capitur
et dimitti-
tur.Gonsieuius
cum Electo-
re dissimu-
lat.

Referam nouum iterum Sueci Regis, cum Brandenburgico initum foedus, cuius hic tenor:

Sueciae Rex
componit
tertio cum
Electore.

Nos Fridericus Wilhelmus, Dei gratia Marchio Brandenburgensis (tot. tit.) significamus omnibus et singulis, quorum scire hoc interest, quod cum ad Tractatum cum Serenissimo et Potentissimo Principe, Domino Carolo Gustavo Suecorum (tot. tit.) Domino Cognato, Fratre et Foederato Nostro Colendissimo, Plenipotentiariorum Nostros Commissarios constituerimus, eosque sufficientibus mandatis instruxerimus, Illi cum Sacrae Regiae Maiestatis Plenipotentiaris Commissariis congressi, in sequentia Pacta, quorum capita omnia, et singula hic inserta sunt, atque hic sequuntur, consenserint.

Notum testatumque sit vniuersis et singulis quorum interest, aut quomodo libet interesse potest, quod, cum post confecta inter Serenissimum et Poten-

1656 tiffimum Principem ac Dominum, Dominum Carolum Gustauum Dei Gratia Suecorum (tot. tit.) et Sereniffimum Principem ac Dominum, Dominum Fridericum Wilhelmum, Dei Gratia Marchionem Brandenburgensem (tot. tit.) Pacta non modo feudalialia, quibus Regiomonti die 7. Ianuar. Styl. vet. hoc anno initis, Serenitas Sua Electoralis pro se et suis legitimis Successoribus promisit, se velle Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae a Sacra Regia Maiestate et Regno Sueciae in feudum recognoscere, sed insuper etiam certi cuiusdam foederis Mariaeburgi, die 15. Iun. Styl. vet. hoc etiam anno conclusi, vtrunque et a Regia, et Elect. parte, belli pacisque actionibus singularia et egregia admodum constantis et sinceræ amicitiae experimenta, et documenta edita, et Sacra Regia Maiestas Sueciae, Serenitasque Sua Electoralis hoc tempore inuicem contestatae sint, publicae cumprimis rei fore proficuum, atque propterea vtrique nunc cordi, firmiterque propositum esse, vt eadem mutua amicitia, indissolubili foedere deuincta, in Sacrae Regiae Maiestatis et Seren. Suae Elect. haeredes et successores propagetur, et perpetuetur, simul vero Seren. Sua Elect. proposuerit, et a S. Reg. Maiest. peculiariter contenderit, vt supra dicta pacta feudalialia die 7. Ian. Regiomonti conclusa, amplius nullam vim et vigorem habeant, sed penitus aboleantur, ipsique Ducatus Borussiae, et principatus Warmiae, non sint feudum Sac. Reg. Maiestatis, et eius successorum Regum et Regni Sueciae; in locum tamen saepe nominatorum pactorum feudalialium, mutuum, arctiffimum, perpetuumque foedus vtrunque ineatur: Et Sac. Reg. Maiest. consideratis diligenter non modo propinqui sibi sanguine, et foederati, optimaque de se et communi causa meriti Principis intentione, et publico bono deditis consiliis, et actionibus bellicis et ciuilibus, sed etiam vtilitatibus et emolumentis, quae et praesentis rei communis statui firmando, et posteritati recte consulendae inde emergere poterunt, si scilicet Seren. Sua Elect. ob supra dicta omnia, Princeps summus et supremus, quoad Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae sit, et arctiffimo propterea foedere cum Sac. Reg. Maiest. et eiusdem Successoribus Regibus et Regno Sueciae iungatur, animo ideo promptiffimo expressura, speciale quoddam amicitiae testimonium, quo Seren. Suam Elect. eiusque inclytam stirpem complectitur, et sibi eam magis magisque deuincire nunc cupit, in abolitionem saepe dictorum pactorum feudalialium, et surrogationem arctiffimi et perpetui foederis condescendit, inque eum finem vtrunque postea eo vsque collimatum fuit, dum nuperrimis diebus conficiendae huius rei causa Sac. Reg. Maiest. Nos plenipotencia debita et sufficientibus mandatis instructus, me videlicet Regiae Suae Maiest. supremum cubicularium, et cohortium praetoriarum Colonellum Christophorum Schlippenbach, Comitem in Schefuede L. B. in Liufala, Dominum in Salingen, et me Reg. Suae Maiest. Consiliarium Aulicum, et Praesidem Ducatum Bremensis et Verdenfis, Mathiam Biorenclau Haereditarium in Elmenhoff, Wanneftadt, et Tislinge; vt et me Regiae Suae Maiest. Consiliarium, et ad Aulam Seren. Suae Elect. Residentem Bartholomaeum Wolfsberg, Haereditarium in Engenaas; Seren. vero Sua Elect. Nos quoque debita plenipotencia et sufficientibus mandatis instructos, me videlicet Seren. Suae Elect. Consiliarium status intimum, et negotiorum feudalialium Directorem, nec non Sereniffimae Electricis supremum Aulae Praefectum et Capitaneum in Oranienburg, Othonem L. B. de Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewichshagen, nec non Electoratus Brandenburgensis, Haereditarium Camerarium; vt et me Fridericum de Iehna, Seren. Suae Elect. Consiliarium status intimum, inuicem congregari et supradictum negotium inter Nos ventilare, tractare, et demum concludere iusserint: Nosque deinde vigore supra dictorum Procuratoriorum, et acceptorum

rum mandatorum, habitis vltro citroque conferentiis, in sequentes vtrinque 1656
conditiones, mutuo et vnanimi consensu iuerimus.

I. Quemadmodum itaque vigore pactorum Regiomontanorum de 7. Ian. styl. vet. huius anni initorum, Ducatus Borussiae, et principatus Warmiae dicto die in perpetuum a Regno Poloniae separabatur, ita hoc ipso, et vigore horum pactorum in aeternum quoque separatus sit et maneat, adeo, vt neque Seren. Sua Elect. neque ipsius Successores, Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae, vlla ratione Regno Poloniae, aut eiusdem vasallagio et dependentiae in posterum obstringere, sed potius omnibus viribus reniti debeant, ne vnquam ad eandem, vel similem coniunctionem cum Polonia, vel quocunque alio Regno vel Republica reducantur et veniant.

II. Quem in finem Sacra Regia Maestas Sueciae pro se et Successoribus suis Regiis et Regno Sueciae, nunc et in perpetuum pacta feudalia, quae inter Sacram Regiam Maestatem et Regnum Sueciae ab vna, et Seren. Suam Elect. ab altera parte Regiomonti die 7. Ianuar. huius 1656. anni erecta fuerant, et in quibus, praeter alia, Seren. Sua Elect. quoque promiserat, se velle praedictum Ducatum Borussiae, et Principatum Warmiae, a Sacra Regia Maestate, eiusque Successoribus Regibus, et Regno Sueciae in feudum recognoscere, cum omnibus aliis Regiomonti die 7. Ianuar. praeterea initis conuentionibus, et subsecuta declaratione Mariaeburgensi, die 15. Iun. styl. vet. huius anni, hoc ipso cum omnibus et singulis suis verbis, clausulis, et articulis inibi comprehensis, irrita et nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem, et effectum hoc ipso, et virtute huius pacti penitus et in aeternum derahit, ipsaque dictorum pactorum originalia, cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, vtrinque scissis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur, adeo, vt pacta haec abolita contra Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculos in posterum nulla penitus ratione alligari, vel Sacra Regia Maestas eiusque Successores Reges Regnumque Sueciae, illis vt possint, vel debeant.

III. Quod Deus itaque Ter Optimus Maximus felix faustumque esse iubeat, ab hac die et in perpetuum, Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandenburgensis (tot. tit.) et eiusdem ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculi, omnes et singuli continuata ferie, ratione Ducatus Borussiae, et Principatus Warmiae, sint et maneant Principes Summi et Suuereni, iisque iuribus, quibus Principes summi et independenti potestate pollentes gaudent, vel merito gaudere debent, posthac gaudeant, vtantur et fruantur.

IV. Adhaec, vt de stabili et sincera amicitia plane nullum superfit dubium, non modo coniunctio ista armorum, quae die 15. Iunii, anni iam currentis Mariaeburgi est inita (quatenus hisce vt et nunc confectis secretis pactis, ipsique adeo suuerenitati, seu summae potestati non est contraria) virtute huius articuli reperita est, et priorem suum vigorem obtineat, sed insuper etiam loco abrogatae feudalis illius obligationis, quae antehac inter Sac. Reg. Maest. et Seren. Suam Elect. intercessit, Seren. Sua Elect. et eiusdem ex linea Ser. Suae Elect. descendente mascula legitimi Successores, ab hac die, quoad supradictum Ducatum Borussiae, et Principatum Warmiae, absoluti, suuereni, independen-
resque

1656

resque Principes, et archissimo quodam foedere, et ratione euentualis illius successionis, quae infra artic. 13. comprehenditur, Sacrae Reg. Maieft. et eiusdem Successoribus, et Regno Sueciae, perpetuo et inuiolabiliter coniuncti, et inuicem obligati maneant, adeo quidem, vt inter Sac. Reg. Maieft. et eiusdem Successores Reges, et Regnum Sueciae, et Seren. Suam Elect. et eiusdem descendentes legitimos Successores, absolutos et suuerenos Duces Borussiae, et Principes Warmiae, foedus et vera amicitia conclusa et stabilita sit.

V. Sit itaque ab hac die inter Sac. Reg. Maieft. et eiusdem Successores Reges et Regnum Sueciae vna; et inter Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculos, ab altera parte, firmum, indissolubile et perpetuum foedus, mutua fides, vt et constans atque sincera amicitia, eaque serio semper seruetur, et inuiolabiliter conseruetur, ita, vt pars altera alterius, et vtriusque terrarum, ditionum, et subditorum, tanquam propriorum, commoda, vtilitatem, honorem, et augmenta, quaerat, et promoueat.

VI. Vigore eiusmodi perpetui foederis, nulla pacta, aut foedera, quae hactenus vtrinque cum aliis confecta fuerunt, vim vllam obtineant, (quatenus huic foederi et commodo, ac bono vtrorumque contrahentium aduersantur, neque vlla posthac pacta aut tractatus in praeiudicium et detrimentum huius pacti, habeantur aut concludantur. Atque ideo Sac. Reg. Maieft. et Seren. Sua Elect. pro se, et suis respectiue successoribus, regnis, prouinciis, et ditionibus, ad hoc se mutuo nunc obstringunt, quod in futuro tractatu, cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, adipiscantur satisfactionem, quae instrumenti secreti artic. I. expressa est. Deinde, vt Seren. Sua Elect. et eiusdem ex linea Seren. Suae Electoralis descendentes masculi legitimi successores, non modo Ducatum Borussiae, sed etiam Principatum Warmiae, cum omnibus eorum pertinentiis, et iuribus, cum primis vero absoluta potestate et suuerenitate, tuto ac perpetuo habeant, et possideant. Si itaque, Deo ita dirigente, motus et bellum praesens Polonicum, componi et sopiri debet, neutra pars vllum de pace facienda tractatum, vel quodcunque cum hoste pactum, nedum ipsam pacem cum eodem hoste initura et conclusura est, nisi altera consenserit, et vtrique parti ex praescripto huius articuli, vt et articulorum primi et secundi in instrumento secreto satisfactum sit, omnesque et singulae prouinciae et iura, tam vni, quam alteri parti hoc bello, et per futurum cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae tractatum, acquisita et acquirenda, communis pacis instrumento debite includantur, et in primis, vt Seren. Sua Elect. saepius dictam absolutam potestatem, et suuerenitatem saluam et integram, absque vlllo damno, detrimento, vel incommodo retineat, et tum vigore etiam eiusdem instrumenti, Rex et Respublica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, iuri et praetensioni, quam tum in prouincias instrumenti secreti artic. I. specificatas, et Sac. Regiae Mai. eiusque Successoribus Regibus et Regno Sueciae in satisfactionem dandas et tradendas, tum in Seren. Suae Elect. Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae hactenus habuere, firmiter et sufficienter renuncient, renunciatumque sit.

Confecta vero horum pactorum bina eiusdem tenoris exemplaria, hac ipsa die inter vtrinque constitutos, et supranominatos Plenipotentarios Commissarios, sunt extradita; a Sacra Reg. Maieft. Sueciae, et Seren. Sua Elect. Brandenburgica intra quatuordecim dies a dato conclusae et subscriptae huius trans-

transactionis ratificanda, et hinc inde quoque permutanda. In supra scripto-
rum omnium et singulorum certam et indubiam fidem, maiusque robur, hoc
ipsum instrumentum, manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque nostro-
rum appositione roborauimus. Actum in Arce Labiauensi die 10. Nouemb.
stylo vet. Anno 1656.

CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH.

(L.S.)

MATHIAS BIORENKLOW.

(L.S.)

BARTHOLOMAEVS WOLFSBERG.

(L.S.)

OTHO L. B. A SCHWERIN.

(L. S.)

FRIDERICVS DE IEHNA.

(L.S.)

Nos itaque FRIDERICVS WILHELMVS (tot. tit.) spondemus atque promittimus, tam nostro quam successorum et descendantium Nostrorum nomine, vniuersa et singula capita, pactis suprascriptis comprehensa, bona fide nos approbare, confirmare, et ratihabere, prout eadem etiam praesentibus nunc approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Electorali, Nos non modo dictis pactis posthaec constanter inhaesuros, curaturosque, vt omnia et singula pactorum capita, quae a Nostra parte promissa sunt, rite et religiose obseruentur, sed etiam impedituros, ne a quoquam violentur. In quorum fidem et maius robur, hoc instrumentum manu Nostra subscriptum, sigillo insuper Nostro Electorali muniri iussimus.

Dabantur in Arce Labauienti die 23. Nouemb. styl. vet. Anno 1656.

FRIDERICVS WILHELMVS

Electoꝛ.

Haec summa compositionis Sueci Regis cum Brandenburgico.

Auxit vtriusque quaestus, captus tunc a Gedanensibus Generalis KÖNIGSMARCK Generalis Suecorum primum in terris numen, ipsique Regi proximus. Rem alius repero de Gene- Königs-
ralis Königsmarck captiuitate, cuius infortunio, vt Suecia vehementius indoluit, ita vi- marck capti-
cina Germania congratulata est. Nobilem hic praedonem in Germania egerat, quamdiu uitas,
per bellum licuit. Bello vbi pax Osnabrugensis subsequuta est, ingentes coaceruatos in et eius in
Germania thesauros in Pomeraniam deuehit, neque ibi diu quiete frui volens, Suecis Germania
auctor est, Bremensem inuadere Episcopatum, causa in speciem iusti belli obtenta, quae gesta.
nulla fuit, neque Sueci sui Generalis aspernari sunt consilium. Igitur Bremam obsident,
frustra obuiocantibus Bremensibus iniustum bellum, inuocantibus supplicas Caesaris, cui
tunc per pacem non licebat liberam Germaniae iuuare ciuitatem. Igitur ad extremum
redacta Brema, Suecorum admittit patrociniū, verius dixerim Königsmarckii iugum.
Hic enim, quasi viribus opibusque suis expugnasset urbem, mercari principatum Bremen-
sem a Suecis coepit, ac paulo post, datis quinque millionibus auri, nouo electo Sueciae
Regi Carolo, in vim pignoris, tantae mutuatae summae, obtinet principatum iure pigno-
ris. Tunc igitur primum beatitudinem suam agnoscere coepit Königsmarckius, priua-
tamque Principis instituere vitam, procul a bello et a negotiis Regni Sueciae. Variis
argumentis conabatur persuadere homini tunc umbratice, Carolus militarem vitam, sed
frustra, donec vicino periculo Sueci Regis excitus senex, ratus actum esse de Bremensi
summa, vbi cecidisset Carolus, et in eo Suecorum fortuna, impositis quinque nauigiis
Scotorum sexcentis in Prussiam nauigat. Cum ecce ad Helam (infernalem Germani de-
nominant locum) haud procul Gedano consistens tribus continuis diebus, aduerso im-
pulsus

Zzz z

pulsus

1656

pulsus vento, haeret in anchoris. Interim Gedanenses de Königsmarkii per exploratores aduentu certiores facti, mittunt armatas naues, quae eius recognoscerent vires. Vix in conspectum venerant Gedanensium nauigia, cum ecce sublato in coelum clamore Scoti Gedanensibus se dedunt, pacti vitam et libertatem. Königsmark ubi Scotorum audit defectionem, naclero imperat, amputatis anchoris, vela in altum daret, negat ille contrario vento, alibi terrarum ire posse quam Gedanum. Hinc furibundus Königsmark, nudum stringit enslem dirigitque in nacleri caput, nisi paruerit, ille, in desperationem iam prolapsus, solutis anchoris adhuc vehementiori propellente vento, recta Gedanum nauigat, admotusque Gedanensium paulo post nauigiis, ab iisdem circumuentus capitur; Gedanumque in triumphum ducitur, triumphator Germaniae, Anstatarumque ciuitatum terror non postremus. Haec tunc in Prussia acta meminimus.

Nec in maiori Polonia per ea tempora otia batur, Palatinus Podlachiae Comes de Bnin Opalinski, vna cum Grudzinio Palatino itidem Calissiensis. Etenim postquam ex vi pactorum cum Brandenburgico conclusorum, Suecorum Generalis Burchardus Müller, Electoris Generali DÖRFLINGIO, cessisset Posnania, atque adeo maiori Polonia, IOANNES Comes WRZESOWICZ, Patria Bohemus, Generalis tunc apud Suecos vigiliarum praefectus, grauissime paulo ante in conductione ⁸³⁾ salisfodinarum Wielicensium, a Ioanne Casimiro, Poloniae Rege, laesus, legionis hic suae in oculis nouorum hospitem laudem captans, quo aliquid mereretur de Electore, auxilium dare tentabat iam iam cadenti in manus Polonorum Calissiae. Igitur progredienti absque ordine comiti, superuenit media nocte Grudzinus, Palatinus Calissiensis, dispositosque ac nihil tale metuentes Suecos, in mediis inuentos syluis capit, captosque trucidat. Comes ipse per tenebras tunc elapsus, paulo post a rusticis agnitus, crudelissime fustibus peremptus est. Cecidere tunc in illis syluis ex parte Suecorum praecipui, supremus Comitis Vicarius LANGENAR, Summi excubiarum praefecti PETER, IOANNES OTHO de WALH, HEIDER, sub legione Ducis Saxoniae, equitum praefecti MORITZ, FRIDRICH GROS, TEICH, sub legione tribuni militum de Walch, equitum praefectus WEINLAND, sub legione Nachtigalli, CASPAR FRUCHLANDT, Auditor Posnaniensis.

Comitis
Wrzesowicz caedes
et mors.
Occisorum
ex parte
Suecorum
numerus.

Ex parte
Electoris
Brandenburgici.

Ex parte Electoris Brandenburgici ANDREAS PAVLI, Supremus vigiliarum praefectus legionis Phulianae, PETER SAX, equitum praefectus legionis Generalis Dörflingii. Baro de SCHWENDE, equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenstein, equitum praefectus BRETLAR, sub legione tribuni militum de Zastroum. Centurio locumtenens generalis excubiarum praefecti de Kanneberg. Commissarius GODFRID WEITER. Accidit haec Suecorum Electorisque clades in maiori Polonia die XXVIII. Augusti.

83) Auctor loco conductione dixit arenda, quod verbum in Polonia vltatissimum, licet non Latinum atque adeo barbarum. Sic Rudauscius loco summus excubiarum praefectus scripsit, *Maior*, quod verbum tantum cum ad summam, tum ad comparisonem ponitur aetatis a Latinis, vt, *maiores natu honorare, natu maior*. Sed quod peius, idem in sequentibus dixit *Rittmeister*,

loco, equitum praefectus. *Colonellus* fere semper ponitur, ubi tribunus militum, vel legionis moderator, et *generalis Maior*, ubi generalis excubiarum praefectus, dici debuisset. In *succursum* mittere, pro in auxilium, *fortalium* loco propugnaculum, et multa alia barbara scripsit auctor, quae omnia me oblitterasse hoc consilio annoto, vt iuuentus Polona euadat tempore latinior.



LIBRI VII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Poloniae Gedanum aduentus et solennitas. Propositiones Poloni Regis Gedanensibus factae. Eorundem responsum. Polonus miles missionem a Rege petit et impetrat. Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat castra. Polonos abeuntes persequitur. Reginae Poloniarum insidias struit. Choiniciam iterum occupat. Mittitur Vrangelius ad Reginam cum literis passus. Eius responsum, Vrangelio abeunti mille aurei a Regina donati. Regina Polonum militem sistere conatur. Czarnecii consilium Reginae suggestum. Eiusdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Responsum Potocii. Czarnecii stratagema. Potocii discessus. Czarnecius Reginam primo Calissium, mox Czenstochouiam deducit. Regem Polonum Gedano liberat. Casimiri Czenstochouiam aduentus, ibidemque consilium. Rumor de Ragocio Poloniam ingrediente. Lubomierscius Cracouiensem soluit obsidionem. Varii de Lubomierscio sermones et quaerelae. Confoederatio nobilitatis Poloniae.

Tribus simul victoriis auctus tunc Polonus Rex, meliora sperare coepit, iamque ad fines Prussiae consistens, crebris Gedanensium euocatus literis, Gedanum suorum promouet ordines, vertente iam in asperiores autumnum anno. Ac paulo post, nempe V. Nouemb. Gedanum ingreditur; relicto exercitu duabus ab vrbe leucis, ne nimirum grauis ciuibz videretur Regis sui aduentus, tantopere desideratus. Venienti obviam effudit se ciuitas, laetaque excepit, qualiter per tempus licuit, magnum hospitium, eundemque et Dominum. Digna profecto vrbs, quae caeteris in fidelitatis eat exemplum.

1656

Ingrediebatur tunc Polonus Rex reginam Balthici maris ciuitatem hoc ordine. Stabant legionariorum, quos Gedanum eduxerat, sexcenti, his iungebantur in sexaginta vexilla dispositi ciues, praecedebant consules, quos deinde Polona numerosa subsequeretur Nobilitas, Nobilitatem Senatores, tubicines, feciales. Regi, nemine interposito, praebat Cancellarius, Stephanus de Pileca Korycinski. Vtrumque regium latus cingebant Gedanenses, claudebant ducenti Cataphracti ex regia ala. Populi, qui extra urbem Regi in occursum venerat, numerus ferme centum millium fuit. Eo modo deductum Regem salutauit primo ciuitas, proloquente Vincentio Fabritio, Syndico suo, viro erudito et eloquente, cui cancellarius Poloniae, nomine sui Regis respondit.

Postero die Rex ad Consules, in summa curia congregatos, Polonum mittit oratorem. Summa orationis fuit. Flagitabat Rex ducenta florenorum millia a ciuibz quae numerarent exercitui. Excusabat deinde vicinitatem Poloni exercitus, qui haud procul Gedano agebat. Praeterea adhortabatur, recuperandi in vicinia propugnaculi Capitis denominati. Responsum est. Gratis offerre populum Gedanensem ducenta ex nunc florenorum millia Polono Regi, amoris in Principem certissimum pignus. A vicino Polono exercitu nullum timorem esse ciuitati, modo miles contineatur in debita disciplina. Vicinum propugnaculum a Sueciae nuper occupatum Rege, alte menti suae haerere, nec dubitare felicitate eius Maiestatis, posse illud absque mora recuperari.

Regis Poloni factae Gedanensibus propositiones. Responsum eorundem.

Laetus Polonus Rex tali Gedanensium responso, hilares, festosque tunc agebat Gedani dies, commissa cura expugnandi vicini munimenti, Poloni exercitus Generali Potocio, qui longiorem tunc quam sperabant omnes capiendi illius propugnaculi expertus moram, damnabat Regis sui consilia, asperiores cauans hyemem, victusque penuriam. Fortassis et militem Polonum per tot annos molliter habitum, et tunc absque militari pretio militantem, non audebat ad duriora vertere. Igitur impossibilem dictitans expugnationem, Polonus missionem in hyberna nomine exercitus post acceptam a Rege pecuniam petit, quam aegre miles a Rege impe. petit missio-

1656 impetrat a credulo Rege, in duos tantummodo menses. Obtenia aut potius per vim et
nem et im- minas extorta a Rege abeundi licentia, celerius quam venerat in maiorem Poloniam digre-
petrat. ditur miles Polonus, summam in castris, nec amplius tolerabilem ad Gedanum causans fa-
mis molestiam. Falso profecto famem dixere, quibus modica largitione victus suffecisset
in decimum mensem. Sed quis Polono milite insolentior? quis in orbe prodigalior? aut
quid non modicum esse potest omnia vna hora consummentibus? quaeque aliis vno anno suf-
ficerent; Polono militi vno mense modicum videtur. Melius faciunt caeteri Europaei, qui
militem parsimoniam docent et frugalitatem.

Sueciae Rex Vix e castris discesserat Polonus miles, cum ecce eadem die Suecorum Rex, con-
Polonorum gelatae Vistulae vsus commoditate, eorum ingreditur stationes, ratus Polonos terrore sui
ad Geda- aduentus retrocessisse in intima Poloniae. Vnde nihil moratus, Generalem Stoembock
num occu- ocus expedit, qui fugientibus instaret Polonis, adeoque ipsi tunc aduentanti Poloniarum
pat castra. Reginae, si posset strueret insidias, quam et interceptisset Stoembockius, si per Galli Re-
Polonos regis licuisset Oratorem D^r Ombres dictum. Ille enim ubi periclitari Reginam vidit, auctor
abeuntes persequitur. inprimis Stoembockio fuit, ut missis illico Reginae literis passus, securum eidem promit-
Reginae Po- teret ad Regem transitum, ea arte cum vtrisque Maiestatibus, Gedani inclusis, posse dein-
loniarum de ad libitum pacisci, aut securam, nihilque tale sibi metuentem in itinere detinere, do-
insidias nec pacis condiciones subscriberet Polonia. Stoembockius Oratoris Galli vsus consilio,
struit. Reginae pauidae Choyniciis residenti, quod oppidum altero, post Reginae discessum, die,
Choinicium iterum cesserat Suecis, nec sine dispendio Poloni sanguinis. Caesa enim ibidem per map-
iterum oc- palia disposita Ducis Wisniouieci praetorianorum legio. In hoc igitur oppido residenti
cupat. Poloniae Reginae per Vrangeliū offert Stoembockius literas passus, omnem praeterea
Mittitur pollicitus itineris securitatem. Vrangelio fidem adstruebat Galli Oratoris Secretarius, con-
cum literis sulto ad Reginam a domino ablegatus, quo maior fides dictis Vrangeliū haberetur. His
passus ad dolis intercipere tunc conabantur Sueci Poloniae Reginae, Galli oratoris opera, studio,
Reginam arte. Diu in suspensio haerebat Regina, modo de Regis sui sollicita periculo, modo sibi
Vrangeliū ipsi metuens, et infensa; Mox audito legionum Potocii Lanckoroniique tumultu, pene
Eius respon- exanimis, et omnis propemodum consilii inops reperiebatur. Cum haud multo post
sum. Czarnecii animata spiritu, extrema potius pati, quam se fidei Suecorum committere Vran-
gelio respondit, maxime cum nulla affulgeat spes optatae pacis, et tractatum cum Suecis.
Quippe cum Moschorum magno Duce in caput Suecorum coepti mense Augusto tractatus,
3. Nouemb. pridie nonas Nouembris subscripti iam erant.

Abeunti Haec summa responsi Reginae Vrangelio dati, cui abeunti postero die, mille au-
Vrangelio reos numerare iussit, magna in hostes prodigalitate, non item in suos Polonos, quos egre-
mille aurei gie emungere, more Gallis vsitato didicerat, vsum Gallorum obtendens, persuadensque
a Regina mores Gallicos genti remotae a Gallia.
donati.

Regina mi- Ita dimisso Vrangelio Belli Duces aggressa Regina, orare coepit, redirent iterum
litem Polo- in Prussiam praemii loco, quanquam in summa aerarii necessitate, numerare illis triginta
num sistere imperialium millia; admonet praeterea Czarnecium datae fidei, quam ab illo acceperat, ne
conatur. in casum instantis periculi illam relinqueret. Czarnecius intrepidam iubet esse Reginam,
Czarnecii cogeret interim illa bellicum consilium, auctoritate sua, caetera relinqueret sibi. Interim
consilium Potocius Lanckoroniusque valedicebant Reginae, militum suorum causari insolentiam,
Reginae quam refranare nequaquam poterant; illisque iam abeuntibus e Reginae conspectu, super-
suggestum. uenit Czarnecius, reuocatisque iterum ad Reginae colloquium ducibus sciscitari coepit ab
Eiusdem ex- iisdem: Quid sibi vellent tanta militis in castris petulantia? potius perniciose seditio? quae
probratio tantorum ducum auctoritas? quis militum velanus furor? cui coercendo iam impares au-
belli duci- diebant belli duces. Se quod attinet, paruisse in hunc diem mandatis qualia sibi dixerant
bus et in belli duces, quamdiu illa iussa e re publica erant, nunc soluere balteum, ponere gladium,
Potocium neque se subesse illis velle, aut posse, qui imperare aliis nesciant, aut non valeant. Ne-
inuectiua. que se ideo haec dixisse intelligerent, quasi territus vicinitate hostis, desperaret. Abirent
Czarnecii illi, quo vellent, sibi suam relinquerent legionem, illosque quibus pudor et amor in ocu-
stratagema. lis essent, permitterent exercitui libertatem manendi, vel abeundi. Abeuntium sint illi
Responsum duces, sibi constantes manendique cupidōs relinquerent. Annuente Potocio, conditio-
Potocii. nemque cum risu acceptante, breuibisque, ut senex solebat, Czarnecium admonens, vi-
deret ille, ne dum omnibus manendi imponit necessitatem, omnes vna hora amittat. Sed
Czarne-

Czarnecius identidem reperebat; enimvero relinqueret facultatem manendi. Adea verba paulo commotior Potocius: Faceret, quod vellet, se amplius hyeme adulta in castris continere militem non posse, cuius salutem respublica fidei suae concediderat. Interim Czarnecius spargere triginta millia imperialium in praecipuos coepit, eaque arte sex millia lecti exercitus, a Potocio diuisit, indignante ac fremente sene belli duce, cuius auctoritatem imminutum ibat legionis praefectus. Nihilominus diu ante meditatam in Poloniam regressum, prosequutus est Potocius, vna et Lanckoronius cum reliquo exercitu. Czarnecius vero abeuntibus belli ducibus, et ipse Calissiam versus vna cum Regina mouit, quam inco-lumem Czenstochouiam vsque deduxit, illaque ibidem relicta, secundo Prussiam ingressus, fauente sibi propitio Marte, obuias Suecorum, ac nihil sibi tale metuentes, deleuit legio-nes, ea celeritate, vt intra duas dies et vnam noctem, quadraginta octo, quis crederet, confecerit milliaria? eaque arte Regem, Gedanum vsque inclusum, liberauerit, summo cum applausu vniuersae Poloniae. Finxerat tum Czarnecius timere Stoembockium, quem in Malouiam ad Prasniciam vsque euocauerat, ibique, quasi terrore correpti milites eius es-sent, simulauerat fugam, Gedanum vsque, caesis, vt dixi, in itinere aliquot Suecorum hinc et inde legionibus. Neque diu subsistens Gedanum, praemisso terrore sui Mariebur-gum versus, vbi tunc Succiae Rex conuocabat deletas copias, alio itinere per medios hostes, vna cum Rege deflexit, Calissiam primo, inde Czenstochouiam, vbi congregatos proce-res Polonos, ad diem vigesimam octauam Februarii anni subsequenter inuenerat, potissi-mum Lubomierscium, qui paulo ante Cracouiensem soluerat obsidionem, certior per ex-ploratores factus de Rakocii aduentu. Hic etenim per ea tempora Pokuciam ingressus, Stryiouiam occupauerat, prout in tempore memorabo. Magnus reuera dolor tunc Regi, ex irrita iam tertio Cracouiensi obsidione, pudor vero Lubomierscio, qui paulo ante, mense Octobri, tertio iam eandem obsederat, fretus certissima spe potiundae vrbs, quod contra accidit, ultra Polonorum votum, Cracouiensemque spem. Producta Lubomierscii obsidio, ad medios Februarii dies, quid aliud docuit, quam gladiis perfringi, ac subruu-mos esse impossibile: Quanquam non deerant, qui affirmarent potiturum fuisse vrbe Lubo-mierscium, nisi Rakocius irrupisset ea parte, qua Lubomierscius magni momenti posside-bar bona, hinc propria defendere coactum a natura fuisse, ac propterea recessisse ab ex-pugnacione vrbs. Alii corruptum a Wirtzio affirmabant, centum millibus imperialium. Non deerant, qui dicerent, potuisse primo statim mense Lubomierscium potiri vrbe, si praedas concessisset militi, vna et rusticis, qui expugnare promittebant. Caeterum inescat-um praedae cupidine Lubomierscium, noluisse ea concedere, quae ipse animo deuorauerat. Quidquid sit, mediis, vt dixi, Februarii diebus, Cracouiae valedixit Lubomierscius, causatus insperatam Rakocii in Russiam irruptionem. Cui opponere se volebat amore in-patriam, quam semper ille in ore habuit. Nihil tunc et Nobilitatis Confoederatio pro-fuit, adactusque miles iureiurando nisi capta vrbe non remeare. Huius autem Confoede-rationis haec summa fuit:

Confoederatio

Nobilitatis minoris Poloniae Palatinatum Cracouiensis et Sendomiriensis iuramento confirmata. In Castris prope Cracouiam Anno 1656.

Die 23. Octobris.

Nos Senatores, Dignitarii, Magistratus, et vniuersa militia Palatinatum Cracouiensis et Sendomiriensis, nec non copiae exercituum Regis et Reipubli-cae, et quotquot vniuersim literis publicis, seu vniuersalibus mandatis S. Re-giae Maiestatis, Domini Nostri clementissimi, et literis Excellentissimi Domini, Domini Georgii Lubomierski, Comitis in Wisnitz et Iaroslav, Supremi Regni Marefchalli, Generalis Minoris Poloniae, Cracouiensis, Scepusiensis, Chmelni-censis, Nisinenfis, Casimiriensis, Olstynensis etc. etc. Gubernatoris, tanquam p. t. exercituum Ducis delegati, ad expugnandum et depellendum hostem Cra-couia, Regni Metropoli, exciti comparuimus; Hoc inter Nos fraternum et sa-crosanctum foedus, seu vinculum, priores confoederationes, contra eundem

1656

Czarnecii
stratagema.

Potocii

discessus.

Czarnecius

Reginam

primo Ca.

lissiam,

mox Czen-

stochouiam

deducit.

Eius celeri-

tas.

Regem Po-

lonum Ge-

dano libe-

rat.

Casimiri

Czensto-

chouiam

aduentus.

Ibidemque

consilium.

Rumor de

Rakocio

Poloniam

ingrediente.

Lubomier-

scius Cra-

couiensem

soluit obsi-

dionem.

Varii de

Lubomier-

scio fermo-

nes et quae-

relae.

Confoede-
ratio Nobi-
litis Polo-
nae.

1656 hostem iam alias factas, reassumendo, et praesentem Nostram eisdem conformando, sancimus et ita nobis mutuo ac vicissim promittimus, et sacrosancte iuramus. Inprimis, quod omnes, nemine excepto, vigore istius iuratae fidei arma sumemus, et hanc expeditionem, ex omnibus bonis seu possessionibus, tam regiis quam ecclesiasticis, et equestribus susceptam, tamdiu continuabimus, quoadusque contingat Dei benedictione, fortalitium hoc ab hoste recuperare, et eundem radicitus extirpare.

Quia vero aliqui inveniuntur, qui in contemptum legum, et sanctorum alias susceptorum foederum, hucusque non comparuerunt, etiam post toties repetitas literas publicas, quo neglectu plurimum conatus hostiles promouerunt; idcirco nos moderno hoc foedere, hos omnes obstringimus et obligamus, ut intra decursum VIII. dierum, a data praesentium, ad castra sese conferant, et ibi simul vna nobiscum labores belli sustineant, missa omni tergiuersatione, ex causa bonorum in aliis Palatinatibus possessorum, et exemptionum per gratiam Cancellariae obtentorum.

Quodsi aliqui tergiuersari pergant, et deinceps in tempore non compareant, omnes illi, cuiuscunque status et conditionis fuerint; hoc est, siue illi, qui titulo Nobilitatis gaudent, siue qui habent aduocacias et scultetias in bonis Regiis, vel ecclesiasticis, siue qui possident praedia et allodia, coniuncta ciuitatibus, oppidis, curiis Regiis, ecclesiasticis, equestribus, eorumque haeredes, qui utiuntur quibuscunque bonis, titulo locationis, arendae, oppignorationis, aut quouis alio nomine, qui elocarunt summas pecuniarias, feceruntque frugiferas, obligatione inscriptionum, recognitionum, chyrographorum, etc. Omnes hi nisi compareant, et hanc nobiscum expeditionem suscipiant, pro hostibus patriae habendi sunt, et nostrum erit statim et in instanti poenas ex iis sumere, et tum ex ipsis personis, tum in illarum bonis, executionem facere. Qua in re fidem Excellentissimi Domini Marefchalli Generalis Nostri obligamus, quatenus sine dilatione bona illorum confiscentur, taxentur, et eorundem pretium in stipendia militiae, conuertatur; ipsi vero perpetuis temporibus, titulo Nobilitatis, dignitatibus, officiis, et honoribus excidant. Excipiuntur vera infirmitate impediti: eam tamen legitime comprobare tenentur, adhibitis IV. testibus possessionatis, sibi genere similibus: nihilominus et ipsi sui loco, adscitos expedire debent, congrue armatos, hoc est, singulos instructos, bombardis binis manualibus, et vna gestatoria, et quorum vnusquisque condigne sustinere possit personam sui principalis. Patresfamilias expediant filios bello aptos: Senes sexagenarii, uti lex exigit, substituant alios pro quantitate suarum facultatum, quod iudicio suberit Palatinatum, iuxta normam legum et moderni foederis, in praesentia excellentissimi Domini Marefchalli Generalis Nostri.

Quia vero, uti constitutum fuerat, ciuitates primae classis, ex septennis domibus, vnum pedestrem militem non expediuerunt, sicuti etiam ciuitates secundae classis, ex duodenis vnum, et tertiae ex vicenis vnum; ideo nisi in decursu octo dierum id ipsum re et opere praestent, (hunc enim praecise terminum praefigimus) statim in instanti (praeuio iuramento consulum, de numero domorum ad praesens infessarum) contra Magistratus earum ciuitatum, tanquam contra rebelles, et hosti fauentes, in ipsorum bonis, et personis, per realem executionem procedendum erit.

Cum

Cum etiam palam sit nonnullos Palatinatus, terras, et districtus, mandatis Serenissimi Regis ad communem expugnationem hostium euocantis non obtemperasse (quo auctae sunt vires hostiles, et nostrae imminutae) ideo illorum palatinatum, terrarum, districtuum incolas, fraterno amore, et vinculis confederationum supra memoratarum obstringimus, quatenus eo in passu, deesse nolint carae patriae; sed potius vna nobiscum onus subeant, tanquam eiusdem patriae non degeneres filii. Sin secus; eo res veniet, vt pro rebellibus patriae, iurium et auctoritatis Sacrae et Serenissimae Regiae Maiestatis contemptoribus, a nobis habeantur. Quare Excellentissimum Dominum Marefchallum Generalem nostrum rogatum volumus, vt illos ad idem euocet.

Et quoniam viduae, minorennes, spirituales bona terrestria possidentes, quidam nullos, quidam non competenter expeditos milites praesentarunt; Hi deinceps sub iisdem poenis ad diem, (vti supra) praefixam, melius instructos et sufficienter armatos expedient.

Quia vero etiam tales non pauci reperti sunt, qui diuini timoris et suarum libertatum immemores, commercia cum hostibus, et conferentias habere ausi sunt, alii, etiam hucusque inter illos versantur; vtrisque ad resipiscendum idem tempus praefigimus. Quod si pro tempore in castris nostris non compa- ruerint, pro hostibus patriae, ipsi, eorumque posteris, perpetuis temporibus habebuntur. Ii autem, qui cum talibus, vel cum hostibus deinceps, quocun- que modo et ratione communicare vel conferre praesumpserint, statim, et in instanti, poenis et executioni subiiciendi erunt; bona talium confiscentur, ta- xentur, summae taxatae, militiae exsoluendae deputentur. Quia tamen non- nullorum transfugarum filii, in fide et obsequio reipublicae nobiscum perma- nent, ii relinquuntur in possessione bonorum paternorum, eo tamen pacto, ne cum parentibus vllam communicationem habeant, et nec ipsis, tamquam per- duellis, nec hostibus, fauoris quidquam ostendant.

Cum autem maximopere expediat, vt opus hoc bene coeptum, feliciter cum Dei auxilio continuemus; igitur fraterne nobis spondemus, et vicissim nos fide iurata obstringimus, vt quotquot in his Palatinatibus substantias Nostras, et possessiones habemus, iuramento adstricti hostem vnanimis aggrediamur, et alter alterum non deferendo, omnes in hac expeditione constanter perseuere- mus, quamdiu necessitas exposulauerit. Si quis tamen morbo infestetur, is legalitatem deferre tenebitur centurioni suo, et maioribus Praefectis, sumetque attestationem, tum a centurione, tum a tribuno militiae, et eam Excellentissi- mo Domino Marefchallo Generali nostro praesentabit, verboque nobili compro- babit. Quo facto declarabitur liber, ita tamen, vt sui loco substitutos, pro ratione conditionis suae relinquat.

Quamprimum autem Diuina fauente clementia, praesens expeditio finita fuerit, castra solui, aut militiam dilabi nolumus, nisi prius per Nos ipsos, de quouis rebeli, et huius sacrosancti foederis violatore fiat executio. Ita nobis vniuersi spondemus, et ad inuicem iuramento Nos obstringimus. Actum in castris prope Cracouiam die 23 Mensis Octobr. Anno MDCLVI.



LIBRI VII. CAPVT V

SYNOPSIS

Legatio Polonorum Viennam. Quid concludunt cum Caesare. Tractatus pacis cum magno duce Moschouiae. Legati Caesaris in Moschouiam. Bellum Moschouiticum cum Sueciae Rege pro Liuania. Occasio belli. Rigam obsidet Moschus. Kokenhausen diripitur. Turnius comes in praelio cadit. Moschorum ad Rigam strages. Soluitur obsidio Rigensis. Birza a Gonsieuo obsidetur et capitur. Samogitia iterum Polono deditur Regi. Maiores Poloni Marchiam inuadunt. Recuperant duo propugnacula Medzericium et Zbonsinium. Compositio inter maiores Polonos et status Marchiae. Prussiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, sed breui reuocatur a Rege Polono. Regium edictum contra inuasores Pomeraniae. Poloniae Regis consilia. Missio Morstinii Francosurtum. Eiusdem postulata a deputatis imperii. Responsum Morstinio redditum.

1656
Legatio Po-
lonorum
Viennam.

Quid cum
Caesare con-
cludunt.

Eodem anno celebris Viennam Polonorum ad FERDINANDVM III. Romanorum Imperatorem Augustum missa fuit legatio. Eius summa fuit. Orare Augustam Domum, vt Polonis quoquo modo subuenire dignaretur. Principes legationis duo fuere: IOANNES Comes a LESZNO, Posnaniensis Palatinus, et IOANNES Comes a Pieskowa Skala WIELOPOLSKI, Woynicensis Castellanus, viri in republica Polona primarii. Toto illi autumnno Viennae substiterant, tantumque effecerant, vt vigore actorum pactorum cum Domo Iagellonia ac Polona republica, promitteret Caesar exauctorationem quatuor millium, quae deinde Poloniae mereri debebant reipublicae, reciproce vltiores fore Polonos, Austriaci nominis iniuriarum sponponderant iidem Oratores, obligauerantque se publicis literis sub confirmatione Regis, ac Senatus.

Interim dum Viennae apud Caesarem Augustum morantur Poloni legati, in Lithuania cum magno Duce Moschouiae componunt missi a Rege Commissarii, cuius compositionis haec summa fuit:

Tractatus
Pacis cum
magno duce
Moscho-
uiae.

Mediante Serenissimi et Inuidissimi FERDINANDI TERTII, Dei Gratia Imperatoris Christiani, Magnorum et cooperantium Legatorum ope, Illustrissimorum DD. Dom. Allagretum de ALLAGRETIS et IOANNIS THEODORI ALLORBARD, Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliariorum, Serenissimi et Magni Ducis, IOANNIS CASIMIRI, Dei Gratia Regis Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae, et aliorum eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, magni et cooperantes legati ac commissarii Illustrissimi IOANNES CASIMIRVS in Krasne KRASINSKI, Palatinus Plocensis, Lomzensis et Prusnensis Capitaneus. CHRISTOPHORVS in Baliste ZAWISZA, Marechalculus maior Magni Ducatus Lithuaniae, Minscensis, Braclauiensis etc. capitaneus. Reuerendissimus in Christo Pater Dominus IOANNES BORAGIALO ZAWISZA, nominatus Episcopus Wilnensis, Referendarius ac Notarius Magni Ducatus Lithuaniae, Praepositus Trocensis et Osmianensis, Magnifici CYPRIANVS PAVLVS BZOWSKI, Referendarius Magni Ducatus Lithuaniae Subocensis et Oranscensis capitaneus, STANISLAVS SARBIEWSKI, Grabouecensis et Korytnicensis capitaneus, iussu et mandato Sacrae Regiae Maiestatis diuina fauente gratia iter suscepimus ad Magni Dei Gratia Principis Tsari

Tsari et Summi Ducis ALEXII MICHALOVICII, totius magnae et paruae albaeque Russiae Possessoris et plurimarum prouinciarum, terrarumque Orientis et Occidentis, tum et Seueriae Domini Haereditarii successorisque Hospodari et Oblauteri eiusdem Ducalis Maiestatis; cum summis et plenipotentariis nuntiis, magnis et summis Magnatibus, BLIZNO, Boiario, Successoreque Astrachanensi, Duce NIKVLA IVANOVICIO, ODOIEWSCIO, Okolnicio, Successoreque Rezanensi, KIVAZIO IVANIO IVANOVICIO, LIBANOVIDE ROSTOWSCIO, Okolnicio, et Successore Alatorscio, BASILIO ALEXANDROVICIO, Czochtokotio, Magnatibus, Cancellariis, HARASYMIO SYMENOVIO, Duckturis Filio, Euphino, iuri ergo, conuenimus prope Vilnam, tractauimusque, quomodo inter utrosque Magnos Duces nostros, Regiam et Moschouiticam Maiestatem, fraterna affectio et amor, eiusdemque sempiterna continuatio et inter easdem utraque Maiestates concordia et indurpta pax condi possit ac valeat. Illi itidem Magni Ducis Moschouiae Magni legati, nobiscum magnis legatis et commissariis contulerunt, de electione ad Regnum Poloniae, Magnumque Ducatum Lituaniae, Magni Ducis Moschouiae, superstiti etiam nunc Rege feliciter regnante.

Quandoquidem vero hoc negotium certis de causis pro nunc suum effectum sortiri non potuit, ea propter Nos magni et cooperantes legati ac commissarii, cum legatis Magnis, et cooperantibus Magni Ducis Moschouiae constitutus, quatenus conciliandae et finiendae, eiusdem causae ergo ad S. et Serenissimam Regiam Maiestatem, Magnus Dux Moschouiae Magnos Legatos suos mittat, circa celebrationem comitiorum Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lituaniae, de cuius praefixione S. Regia Maiestas literis suis per internuntium Magni Duci Moschouiae significabit. Et quamdiu apud S. Regiam Maiestatem, Senatores, Officiales, totamque Rempublicam Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, cum Magni Ducis Moschouiae magnis legatis, causa eadem in comitiis agitata fuerit, tamdiu inter Regiam Maiestatem, et Magnum Ducem Moschouiae, nullae dissensiones ab utrinque, vel infestationes oboriri debent, quinimo contra communem hostem Regem Sueciae, et Ducem Prussiae, si se Regiae Maiestati et Reipublicae non humiliauerit, ab utrinque arma petenda, et cum eodem Rege Sueciae, utrique parti nullatenus pacta ineunda. Omnibus fortalitiis, ciuitatibus, et vicis et locis nondum debellatis, imprimis Bychouiae, aliisque omnibus, tam Regni, quam Magni Ducatus Lituaniae, nullae ansae et infestationes, a Magni Ducis Moschouiae exercitu, ut et Cosacis Zaporouiensibus causari debent. Eodem modo Regiae Maiestatis milites, nullas infestationes ac ansas castris seu fortalitiis, ciuitatibus et districtibus in iurisdictione ac possessione Magni Ducis Moschouiae pro nunc existentibus praebebunt, usque quo pax inita non fuerit. Militi vero S. Regiae Maiestatis contra hostem Regem Sueciae et Ducem Prussiae, per districtus et loca deuicta liber patebit transitus, siue tamen iniuriae alicuius illatione, stationumque exactione. Suprascriptisque Magni Ducis Moschouiae Magnis cooperantibus legatis ad Sacr. Regiam Maiestatem pertinendi, ac vicissim abeundi cum omnibus secum habitis personis, sine vlla aliqua data molestia vel impedimento liberum esto. Ratione titulorum vero S. Regiae Maiestatis et Magni Ducis Moschouiae, tam paruorum, quam maiorum, in comitiis proxime futuris, Magni legati et cooperantes Magni Ducis Moschouiae, conferent mutuo et determinabunt. Praesentesque tituli expressi in hoc instrumento Vtrique Monarchae, in spem futurae suprascriptae pacis, et vtriusque eorundem Magnorum Ducum, sempiternitatem, vnanimi-

1656 tatem seruiant. Et in confirmationem horum omnium transactorum, Nos Sacrae Regiae Maiestatis magni legati et commissarii hoc instrumentum conscripsimus, sigillisque et manibus nostris communiuimus. Scriptum prope urbem Vilnam. Anno a Natiuitate Filii Dei 1656. Die 3. Mensis Nouemb. stylo nouo.

Legati Caesaris in Moschouiam.

Haec summa tunc compositionis inter Magnum Ducem Moschouiae et Regem Polonum, quam summo studio procurasse Augustissimi Imperatoris legatos quis negauerit? potissimum Allegreti de Allegretis. Is gente Sclauo, patria Ragusanus, munere Augustae Domus ab antiquo minister, fide Catholicus, dignitate Sacerdos, egregiam tunc Polono Regi praestitit operam, vsus linguae Sclauonicae beneficio, quam tota passim loquitur Moschouia. Et certe longe melius, lapsis in peius Lituanis rebus solus tunc ingenio suo consuluisse Allegreti, si per ipsos Lituanos licuisset legatos, qui statim primo in limine successione mentionem inepte et sine causa Moschorum iniecerant deputatis. Satis et cum maiori prudentiae nota fecissent, si armistitium tantummodo ad annos duodecim cum Moschis stabiliuissent, relictis ad tempus praetensionibus, in Ducatus Seueriensem et Czerniechouiensem vsurpatis. Poterant et Liuania tunc cedere iure, eique adhuc, si haec parua videbantur, superaddere Sueciae Regnum, communibus recuperandum viribus. Sed quis persuadeat priuatis ciuibus, publicam causam, aut publicum bonum? Certe si consilium Principis ab Auersperg sequuti tunc fuissent, Poloni Lituanique Proceres, actum

Bellum Moschouiticum Suecorum Rege pro Liunia. Ocasio belli.

erat de Suecorum Rege, eiusque potentia. Etenim Magnus Moschouiae Dux, sponte Suecorum hostis et tunc superbis Caroli literis offensus, adeo cupiditate vindictae exarserat, ut quatenus nec literis nec legationibus amissas antea prouincias Ingermandiam et Caréliam a Sueciae Rege extorquere poterat, armis belloque Litvaniae iungendas, et ad reliquum Moschouiae suae corpus reuocandas statuerat. Nec occasio defuit ultro ipsis viam pandentibus fatis, quum de Suecorum insolentia amica quaereretur Litvania. Affectabat enim, ut Suecus, ita Moschus, Poloniam, et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur oblato per Petrum Galinski Marschaleum Orfaniensem, nomine Poloni Regis, vltimis diebus Aprilis huius anni armistitio, specie sua recuperandi, Lituanosque iuuandi, re autem sollicitante praeda, magna sui fiducia, ille rudis, ille semimortuus, ille pastorius populus, Suecos in Liunia mediis diebus Augusti

Rigam obsideret Moschus. Kokenhaus diripitur a Moschis.

aggreditur, Rigamque metropolin prouinciae obsidet, direpto prius foedum ac barbarum in morem Kokenhaus propugnaculo, vna et ciuitate, aliisque circumiacentibus locis. Ast maior, ad ipsam belli caput Rigam, Moschorum labor, foeda quadraginta millium clades, dum iam ipsismet inhaerent portis. Urbem defendebat Comes Magnus de la Garde, Comites item Leiopp, Tourn, Pontus, cum gubernatore Grondelio, ac sex millium lecto exercitu. Quamquam luctuosa prae caeteris Tournio Comiti accidit haec urbis defensio.

Turnius comes in praedio cadit.

Riga enim ad submouendum moenibus hostem egressus Tournius, viuis in manus Moschorum venit, fortissimus iuuenis, a quibus capite mulctatus in instanti est, caeteris ad terrorem aut desperationem, caputque hastae affixum toto triduo obsessis venale extitit. Compulsus tam tristi spectaculo ad vltimos metus Magnus de la Garde, ab incepto defendendae urbis nihilominus non destitit, quinimo quasi manes Tournii Comitis ab inferis vlturus, parte exercitus accepta, et alia sub Leioppo relictis, vrbe media nocte egressus,

Moschorum ad Rigam strages. Rigenfis soluitur obsidio.

adeo Moschos inopinate ad fatietatem cecidit, incenso ab alia parte per fidos homines sub idem tempus Moschorum nitrato puluere, ut sequenti statim mane fugere, cedere, et in vltimum Liuaniae finem, puluere nitrato vacuos, recipere se coegerit. Capta tunc Moschorum omnis bellica suppellex, signa quinquaginta septem, bellica tormenta quadraginta sex, nec amplius ausus est Moschus Suecorum illudere leoni.

Birza a Gonsieui obsideretur et capitur. Samogitia Polono iterum deditur Regi.

Vix soluerat obsidionem Moschus, cum aduolat in Liuniam Gonsieuius, Lituanorum campestris, ut superius innui, Dux, compertaque Moschorum foeda clade, rediit in Samogitiam; nec multo post conuocata illius Prouinciae nobilitate Birzam obsidet, quam Suecorum defendebant sexcenti. Nec vanus labor, quamquam trium mensium opus, praemium enim continuatae obsidionis, ipsa ciuitas fuit, quam subsequuta est haud mora, tota Samogitiae deditio, ad mare vsque excurrrens Balthicum. Submiserat quidem Riga sexcentos pedites Magnus de la Garde, extremum spiritum ducenti ciuitati, sed illi a Gonsieui in itinere circumuenti, ad internecionem deleti sunt, paucis fuga elapsis. Nec Suecis perdere vltra militem pro Samogitia animus fuit. Verebantur enim Moschorum iteratam obsidio-

fidionem, timebant et Gonsieui in Liunioniam irruptionem, hinc magis solliciti pro Liunionia, quam pro Samogitia, pro Riga quam Birza fuerunt. Tali igitur ratione, et ea tunc occasione attritae Liunioniae vsus Gonsieuius, receperat in fidem Birze, dimissis Suecorum, qui restabant, ducentis sexaginta in Liunioniam ad Magnum de la Garde, praeter aliam bellicam suppellectilem, sexaginta aenea ibidem receperat tormenta varii generis. Haec gesta in Liunionia anno praesenti meminisse sufficiat.

1656

Redeo ad res Polonas, vnde parum deflexeram in Lituaniam. Per ea siquidem tempora maior Polonia rursus sese erexerat. Liberrimum paulo ante populum, memoria et recordatio suae nobilitatis agitabat. Multo audacius sub Brandenburgico, quam sub Carolo Sueciae Rege consurgunt Poloni. Accessit audaciae salubre quorundam consilium, qui vicinam Marchiam Brandenburgici haereditatem, vnde illi titulus Marchionis, armis ferroque inuadendam censebant. Neque mora, Petro de Bnin Opalinio Duce, Palatino Podlachiae, Marchiam ingressus miles Polonus, subita belli irruptione terruit Brandenburgicum, cuius tanta trepidatio fuit, vt duo propugnacula nobilissima Medzerzycium et Zbonsinium illico reddi iuberet Polonis, ne suus iterum pateretur Marchionatus. Igitur compositio inter status Marchiae, et Nobilitatem maioris Poloniae, cuius summa haec fuit.

Inuadant
Marchiam
Maiores Po-
loni.
Recuperant
duo propu-
gnacula
Medzerzi-
cium et
Zbonsi-
nium.

Licet quidem exercitus Serenissimi IOANNIS CASIMIRI, Regis Poloniae et Sueciae, Domini Clementissimi, ex Posnaniensi et Calissiensis Palatinatu, fines Electoratus Brandenburgensis sit transgressus, illata sibi ab exercitu Electorali praetendens damna. Quia tamen Orbi Christiano interest, inter Christianas prouincias pacem et tranquillitatem propagari potius, quam vltioris belli fomenta excitari, proinde tam Palatinatum praedictorum Illustrissimi Senatores et equestris ordo in exercitu congregati, quam Serenissimi Friderici Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandenburgici, vicarius et consiliarius, intimus, Illustrissimus Dominus Comes in Sain, Witgenstein, et Hohenstein etc. cumque eo reliqui Domini Electorales Consilarii intimi, nec non inelyti status et Ordines Electoratus Brandenburgici, pacis et tranquillitatis studio, et desiderio impulsi ad componendum salutare pacis negotium. Nos quorum nomina infra scripta sunt, Commissarios delegarunt; qui quidem lectis, et perpensis ab vtrunque Plenipotentibus, de firmanda pace, et conseruandis antiquis vicinitatis iuribus, in modum infra scriptum nomine nostrorum Principalium, inter nos conuenimus.

Compositio
inter maio-
res Polonos
et status
Marchiae.

I. Vt miles electoralis Brandenburgicus ex Miedzyrzecz die proxima Iouis, et ex Zbonsin die proxima Martis, deducatur cum saluo conductu Polonico vsque ad fines Marchiae, cui quidem more militari cum armis et suppellectili propria exire licitum erit, et si tormenta electoralia ibidem reperiuntur, abducendi simul potestas erit.

II. Exercitus praesens maioris Poloniae, quicumque vbicumque locorum fines Marchiae transgressus, quam celerrime, tranquille et pacifice inde abducatur.

III. Ad reliquas cohortes maioris Poloniae, quae prope fines Neomarchiae iam commorantur, earumque Duces, literae vniuersales ex nunc dentur, ne contra haec pacta quidquam agant.

IV. Quantum vero attinet reliqua fortalitia, ex maiori Polonia, ab exercitu electorali occupata, praesertim Posnaniense et Costense, pollicentur supradicti Commissarii, Status et Ordines Electoratus, se indefessis et humillimis precibus, apud Serenissimum Electorem, Dominum suum Clementissimum, vrgere velle, vt ex praedictis fortalitiis, intra spatium

Cc cc

duorum

1656

duorum mensium praesidium electorale deducatur, ita tamen, ut armatura omnis cum ciuitatibus recepta, excepta electorali propria, libri actorum publicorum, suppellex ecclesiastica, deposita nobilium, necnon merces mercatorum ibidem relinquantur.

V. Cauent praeterea Commissarii, Status et Ordines, nullas ex praedictis fortalitiis interea excursions et hostilitates futuras. Sustentatio tamen ad victum militibus necessaria, durante praesidio, et tempore deductionis usque ad fines Regni sponte, et amice a Polonis porrigetur.

VI. Durantibus hisce duobus mensibus, duo saepius dicta fortalitia, ab exercitu maioris Poloniae, Poseniensis et Califfiensis Palatinatum obsideri et expugnari non debent.

VII. Nullus exercitus Marchicus abhinc intrabit in maiorem Poloniam, nec vicissim ullus exercitus maioris Poloniae in Marchiam, neque excursions ullae ab utraque parte permittentur.

VIII. Ducatus insuper Crosnensis cum territorio Sternbergensi, qui literis vniuersalibus Serenissimi Ioannis Casimiri, Poloniae et Sueciae Regis, Domini Clementissimi, et Illustrissimorum Senatorum Regni, ratione neutralitatis est munitus, ab omnibus oneribus belli, incursionibus et hostilitatibus liber erit, ita tamen, ut vicissim ex praedicto Ducatu et territorio, nulla maiori Poloniae inferatur hostilitas, nec fiat incursio.

IX. Bona nobilium spiritualium et saecularium, tum et ciuium Polonorum in concredito deposita, nec minus ablata, quaecunque in Marchia existunt, veris suis dominis restituantur.

X. In creditis et debitis iustitia vtrinque administretur.

XI. Subditi Regales, tam et nobilium spiritualium et saecularium profugi ex Polonia in Marchiam, et ex Marchia in Poloniam ab vtrinque extradantur.

Haec omnia quaecunque sunt conclusa, in omnibus punctis et clausulis firma sint, cum certa sint spe futurae ratificationis, Serenissimi IOANNIS CASIMIRI Domini Clementissimi, nec non Serenissimi Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandenburgici. In quorum fidem Nos infra nominati Commissarii praesentes, manibus nostris subscripsimus, et sigillis roborauimus. Actum Zelentki Die 12 Decembris, Anno 1656.

CHRISTOPHORVS de GRZYMVTOWICE
GRZYMVTOWSKI, Castellanus Posna-
nienfis.

VLADISLAVS KLODZINSKI.

IOANNES FRIDERICVS L. B. de LOBEN.
WOLFGANGVS ERASMVS de BORN-
STET.

Haec summa tunc fuit compositionis inter maioris Poloniae nobiles, et status Marchiae. Quamquam si victorem Polonum exercitum statim promouisset Opalinius ea tunc tempestate in ulteriorem Marchiam, haud dubio ipsum etiam terruisset Berlinum, Metropolim Marchiae, eaque ratione liberasset Posnaniam caput urbium maioris Poloniae.

Superiorem Polonorum felicem in Marchiam irruptionem, duorumque propugnaculorum hac arte eliberationem, imitari volebat Prussiae nobilitas. Igitur signo dato in Orientalem haud mora irrumpunt Pomeraniam, Stolpiam vsque Ernesti Boguslai Crocae et Areschoti Principis sedem, iamque notabilem Pomeranis incusserant timorem, deuastatis aliquot pagis cum oppido KUMMELSBURG dicto, cum ecce iterum reuocantur a Rege feueriori edicto, cuius haec summa:

1656
Prussiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, sed breui reuocatur a Rege Polono.

IOANNES CASIMIRVS, *Dei Gratia Rex Poloniae et Sueciae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.*

Vniuersis et singulis, quorum interest, vel intererit, praesentes hasce Regium edictum contra inuasores Pomeraniae. inspecturis. Intelleximus ex literis Generosorum Orientalis Pomeraniae Consiliariorum regentium, nec non ab ordinibus Deputatorum, conglobatam nuper ignobilem militum manum, (quorum nomina nondum Nobis innotuere) irruptione facta proximum Pomeraniae oppidum, dictum Kummelsberg, et conterminos aliquot pagos districtus Stolpensis et Schlagensis deuastasse, inibique omni licentiae genere pergrassatos esse, licet vero irritatis nobis ab hoste, qui foederata cum Sueco societate, feruori aduersum Nos, supremum et naturalem, ratione feudalis Prussiae Dominum suum distrinxit, ac vastitatis, stragis, incendiorum, in Regno nostro causa et motor praecipuus fuit, iniuriam referre, non modo excusationi sit, sed more belli soleat, ac decorum etiam habeatur. Memores tamen Christianae ac Regiae moderationis, praesertim quod maiores Nostri et Respublica Polona, a tot saeculis fidam, sinceram et nunquam lacestam cum Principibus imperii Romani pacem, ac bonam vicinitatem sancte coluerunt, facinore isto, nulla publica auctoritate, nullo certo ductore, sed priuata licentia et latrocinii in morem, admisso, commonemur, neque impunitum (prima notitia habita, qui homines, et quam ob causam delinquerint) omittemus. Quoniam tamen certo certius constat, postquam abruptis induciis, et violato diuino humanoque iure, iniquissimo, et indigno post hominum memoriam bello, Nos, Regnum, et prouincias annexas, Suecus impetiit, vires illum suas e Suecia pertenues, in Ducatu Pomeraniae maxime auxisse, ibidemque lectos et conscriptos milites, arma, commeatus, et belli quaeuis necessaria promptis populorum studiis contra Nos instructa et comparata: Legionem etiam Electoris Brandenburgici Ducis in Prussia rebellis Nostri, e Pomerania et Marchiae Nobilitate ac incolis praecipuum robur constare, postremo dictas prouincias, praedarum et spoliolum, directa ex Polonia quaesitorum receptaculum esse, ac fuisse. Nos publicata orbi, initio per internuntium et literas ad Sac. Caesarem Maiestatem et Sacri Romani Imperii Electores iustissima quaerela, ad praesens pro Christiani Principis, bonae vicinitatis et iustitiae nostrorum seruandae, officio, omnes et singulos Orientalis Pomeraniae Magistratum, Nobilitatem, ciuitates, insulas, cuiuscunque ordinis, status, conditionis beneuole hortamur, vt hostilitati, excursionibus, delectibus, supplemento, molitione, omnique, directe vel indirecte, publice vel priuatim, foederatione, nocumentis, et damnis, Regno nostro inferendis, desistant, ac relictis partibus, e Dominio, Prouinciis et ditionibus, Nobis agminatim vel singuli quantocyus excedant, ne occasio iustae ultioni detur, quae irritata temperari et coerceri deinceps minus possit. Contra si fecerint, mirum, vel iniurium nemini videbitur, si inimicos Nostros, vt ius belli est, ultione ac ira forte prosequemur, et instrumenta ac dicta robora potentiae hostilis, ferius licet, eneruanda ducemus, vniuersali tamen

1656 men pro posse amicitia, et bona vicinitate cum imperio Romano constanter et per omnia salua. Quod vt nulla mora, ad notitiam, quorum interest, deueniat, Originales hasce in manus nobilium e Pomerania ad Nos venientium, Generalis Orientalis Pomeraniae Consiliariis, regentibus perferendas, tradi et consignari demandauimus. Promulgari etiam totis castris per tubicinem iussimus, ne quisquam priuatus in Pomeraniam Orientalem priuata licentia excurrere ausit, neue detrimento vel noxa Pomeraniae Nobilitatis, et incolarum quorumuis personae, bona, fortunae afficiantur, sub rigore poenarum articulis Regni Nostri descriptarum. Quas contra quoscunque delinquentes summario et militari processu irremissibiliter extendemus. In quorum omnium fidem, praesentes manu Nostra subscripsimus, sigilloque Regni communiri mandauimus. Datae Gedani 17. Nouemb. Anno 1656. Regnorum Nostrorum Poloniae octauo, Sueciae vero nono.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

Poloniae Regis consilia. Haec summa seuerioris Regii edicti, cuius auctor in incerto fuit. Constat, si vltra progredi ausi fuissent, vacuam inuenissent Pomeraniam, dum hospes Suecus lustrat vicinam Poloniam, et certe optimo consilio vsus fuisset Polonus Rex, si tunc aduersis signis intrasset Pomeraniam, sed ille tergiuersari, mox Germaniae Principum vereri indignationem: ad extremum coram imperii deputatis per ablegatum ANDREAM de Raciborsko MORSTYN, Dapiferum Sendomiriensem, factum excusare Francofurti ad Moenum, non sine quorundam Principum imperii indignatione ac risu, qui mirabantur talia coram deputatis proferre Polonum, rediret potius, ac vim vi repellere doceret Regem suum. Conquerebatur praeterea idem ablegatus: ex prouinciis imperii quotidie ad opprimendum Poloniae Regnum supplementa Sueciae aduentare Regi, et hostes iustos inde educere exercitus contra Sereuissimum IOANNEM CASIMIRVM, qui imperio Amicus, Germaniae pacis legibus inclusum se confidebat, quare, ne cum Rege suo Poloni, de Romano imperio bene meriti, ac melius mereri cupientes, publico quasi consilio laedi videantur, perere se maiorem in modum, vt rei tam indignae atque hostili intercedant.

Responsum Morstinio redditum. Responsum a deputatis imperii, hoc in puncto, redditum nullum, iussus nihilominus subsistere Polonus ablegatus, quousque ab ipsis Principibus responsum esset, sed ille longam temporis causatus moram, nullo accepto responso rediit in Poloniam; salutatis in transitu Electoribus, Moguntino, Treuirensi, et Saxone, qui eo tempore Patri successerat IOANNI GEORGIO mortuo, anno aetatis Suae septuagesimo tertio.



LIBRI VII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Responsio Poloni Regis ad Scripta et Manifesta Suedica. Prophetia S. Brigittae de regno et Regibus Sueciae. Ac demum iudicia quorundam, circa futuram Poloni Regis electionem.

Sub finem Anni eiusdem prodeunt in publicum scripta contra Sueciae Regem. Et inprimis

Eliminatio Caugarum

Suscepti

A CAROLO GVSTAVO contra IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae Regem Haereditarium, Belli.

A veteri et mimico prouerbio incipit calumnia Suedica, quia a nouo et sincero veriprouerbio incipere non potuit. Et sic quidem a veteri more non recedit Suecia; vbi tam facile est, Reges e Regno deicere, quam Romae sub Tarquiniis papauerum capita decutere. Domi tamen fere hoc solum antea leuitas aut ferocia audebat; nunc foris vero, sub alio nomine, tanquam licito (quod mox proderetur) nouus e Suecia Rex sibi fas esse contendit, vt aliena Regna rapiat aut diripiat, atque vt specimen aliquod, non tam iuris, quam necessitatis, habere videatur, catapultaria voce coactum se ad hoc profitetur. Putares Herculem ab Eurystheo ⁸⁴⁾ ad Reges et monstra expugnanda compulsum. Interim caugarum quarundam laruas, veluti feciales Suedicos, e variarum criminationum caueis praemisit; ipse mox tanquam furia secuturus. Furore enim ex impatentia concepto, in bellum et arma raptum se agnoscit, et praedicat; quod alii nemini dicere liceret; digno certe belli apud Suecos auctore. Et sic facile etiam caugarum posthac aequitas, sanitasque, si quae fuisset, in principio statim vulnerata et corrupta, se pariter et insaniam prodit. Quid ergo sani aut sinceri in causis huiusmodi esse potest, vbi furor solus, causa tota solaque belli fuit? Crederes Lapithas, et reliquos Centauros e Pindo et Othry repente irruisse ⁸⁵⁾. Sed nihil noui furorem esse, in parte familiae Regiae Suecorum, peregrina pariter, et domestica illic historia testatur. Ericum enim, Gustavi prioris filium, natu maximum, duo Fratres Principes publico scripto incusarunt, damnaruntque; quod furendo, saeuendoque, Proceres quosdam Regni, aut sua, aut aliena manu trucidarit, quodque ipsos Fratres, carcere et ignominia, et seipsum infami coniugio, atque aliis ludibriis deformarit: Nec furorem hunc, nisi carcere vicissim et forsan peiori fato expiasset secretior rumor tradidit. Alium quoque Fratrem Germanum, Magnum nomine, obuia historia memorat, perpetuis fere furiis actum, ideoque claustris et vinculis coercitum, ne cito totus periret. Et de

1656
Responsio
Poloni Re-
gis ad scri-
pta et ma-
nifesta Sue-
ciae.

84) EURYSTHEVS, Mycenarum rex, qui Iunonis odio obsequens, Herculem ad difficillima quaeque pericula obeunda adegit, sperans futurum, vt ponderis magnitudine opprimeretur. Qua in re mirum in modum opinione falsus est. Nam ille rebus ex sextentia conf-

etis semper victor rediit, clariorque ex periculis, et maior emerfit.

85) LAPITHAE, populi fuere Thessaliae, Pindum et Othryn montes, incolentes, Pyriethi olim imperio parentes. Hi primum omnium

1656 de tertio fratre quid dubitamus, Caroli tantum Sudermani nomine, antequam Regnum raperet, noto? quippe quem Fratris Regis filios duos, Regni haeredes proximos Regno spoliassē, tantumque sanguinis nobilis et plebeiū fudissē audiui-
mus, aut legimus, quantum nullam Tyrannorum classē in Suecia profudissē, annales Suedici tradunt. Sed et tunc furorē eius regaliter emicuisse, Rex Da-
niae solenni scripto prodidit: cum is praeter morem omnium aetatum, et Re-
gum Sueciae, Septemtrionalium Laponum Regem sese appellauit, scripsit, ia-
ctauit; quorum tamen nullam urbem, nullam ciuitatem, rarissimos pagos, vel
incertas, et mutatorias tantum sedes, monstrant tabulae Septemtrionales; qui-
que omnes simul conglobati, ne particulam quidem Regni conficere possent,
quorumque maximam, Danus partem suam esse contendebat. Sed has tam gene-
rosas muscas belle bello excussit, simulque Septemtrionem falsum, et veram
quandam Sueciae partem, aliquamdiu ei ademit, vel excussit, Danorum Rex.
Et huius Caroli nepos, sed ex deteriore sexu, ne meliora sperare liceat, est ho-
diernus Sueciae Rex; qui (quod alii Reges non fecerant) se palam profitetur fu-
rere. Cum tali itaque res nunc erit, cum hoc disceptandum nunc, agendum-
que, cui patientiam furor, comparendi et defendendi se facultatem, iura omnia
legesque negant, et adimunt; nullumque in foro aut iudicio libero et legitimo
locum relinquunt. In iure certe communi, publico et ciuili hoc manifestum
est, quod quidem in Suecia cum reliqua ciuilitate non admitti aiunt; imo XII.
tabulae, e Graecia seuera antiquitate conscriptae, et omnia postea iura legesque
alibi, ne suas quidem res administrandi furiosis permittunt facultatem. Vnde er-
go tam liberi et confidentis facinoris priuilegium ac gloriam, gloriosum Regem
accepisse, et vindicasse sibi putamus? aut a qua auctoritate tam Regalem furendi
licentiam assumpsisse credimus? a veteri inquit verbo, et quod illud? *patientia
laesa fit furor*. Sed cur vetus et obsoletum elegit? quia nullum nouum idoneum
facinori suo inuenit. An quia vetus in familia furor? Cur vero furiale potius
quam modestum quaesuit? quidni ideo, quia nihil modeste acturus erat? ma-
luit ergo e scena et theatro turpitudinis inter mimos obcaena iocantes quaerere,
quod in Academia, aut Stoa, vel Socraticis tabulis, nusquam reperisset. Mi-
mus enim erat et seruus, et Syrus, PYBLIVS ⁸⁶⁾ verbi huius auctor, cui ad fa-
bulam peragendam propelli applausus satis erat. Sed neque in Sacris, neque in
Regiis vsquam aut illustrium virorum verbis, dignius se, et facto suo Regio, ver-
bum Rex cum rota Schola Suedica inuenit, verum eo angustiarum redactus est,
ut docentes, vel imitantes turpia mimos
in tam magno et excelsō negotio magistros, atque Doctores solos haberet.
Quanto grauius, et innocentius ille Principem instruxit, qui verborum intem-
perantiam non ex maiestate Regia esse docuit; muliebri vero esse furere in ira
monuit. Sic tamen reperto assumptoque furore, tanquam iure, vel oraculo se
Rex ille tuetur, publiceque Caesari, Regibus, ac Rebuspublicis, generique
humano persuadere conatur, se dum impatiens est, dum furit, dum insanit, ri-
te, recte, iuste agere; et sinceras verasque causas habere, enumerare, vulgare.
A tali itaque quid exspectas lector? sane aliquid? vel aliud, quam quod in furi-
bundo vel furioso procedit? quod nomen ipse sibi, vel causarius et defensor ipsius
ei induit. Nam a furore quid potest, nisi furiosum, deduci? Et quamuis e
domestica seu Pomeranica officina caprimulgus aliquis, aut vertumnus mercena-
rius,

fraenos. et strata equorum creduntur inuenisse.
Virg. 3 Georgicorum.

86) PYBLIVS, natione Syrus, Romam venit ad

ludos Caesaris, ubi mimos suos legit, magno
ipsius populi applausu. Hic mimorum poeta
fuit Iulii Caesaris etiam familiaris, licet con-
ditione libertus.

rius, adulatrici interpretatione, veluti butyraceo vnguento, verbi atrocitatem mollire voluerit: furorem Germanice, *grim* vertendo, nunquam tamen, vel gry quidem, minus erit furiosus, quam vnsinnig, rasend, qualem factio Rex ipso egregie se praestitit. Nam idem et accusator et testis, et iudex et executor, et vnus omnia est, simulque quaeritur, arguit, damnat, plectit, et dolo, vi, ferro, flammis grassatur, depopulationibus, carceribus, exiliis et vastitate prouinciarum, templorum, oppidorum, pagorum, nobilium caedibus, depredationibus, captiuitatibus etiam contra fidem datam, aut maligne monstratam, promissamque saeuit. Hoc quidem plus est, quam furere. Nam si id agitur, Polonia fiat sua, cur vult esse nullam? vel vbique afflictam, exhaustam, oppressam? profecto nisi furiosus nemo sic vastat sua; An ideo quoque defensionis suae capita illa captiosa, trunca, cassa, causas tantum vocat, quia iustas vt vocaret, hoc elogium addere non potuit? sed et breues appellat, et reuera sunt; quia ad veritatem nusquam pertingunt, licet Herculeo gradu, aliquandiu incedere sibi videatur. Postremo et praeliminares vocat, nam ne limen quidem iustitiae attingunt: Nempe et canes catenarii limen non intrant, sed foris latrant. Caeterum quidquid rei sit, quidquid et ipse sit, non feuerius examinantes, audiamus inquam causas, et (si Diis placet) rationes, sed tanquam furiosi, quod vnicum prae caeteris nomen Causarius Regi suo veluti clypeum elegit, adeo illum

solus iam praestare potest

furor infontem.

quia forte apud molliores iuris interpretes legit; furiosos ob delicta non puniri: oblitus, eos poena non eximi in enormibus criminibus, qualia sunt pactorum violationes, et illa quae paulo ante enumerata sunt.

In prima itaque causa, ne de furore dubitemus, viuus mortuos incurfat, vexat, lacerat. Olim Plancius aliquis, cum mortuis nonnisi laruas luctari dixit; ita nunc Regem suum viuentem, in VLADISLAVM ante aliquot annos defunctum, causarius immittit, committitque, quod nequidem Neronis aut Caligulae arena vidit, tanto palam hic, ipso furiarum Regno iniquior, vbi mortui tantum ad mortuorum tribunalia delati iudicantur. Poterat et hic larua esse, prout laruatus in causis incedit, nisi furiosus esse maluisset, talem ergo sinamus esse, ne examen et refutationem indigna fatigemus cura. Sed et ne obscurum esset, vnde cum causa longinquus Causarius et peregrinator aduenerit, ex inferis Botthium quendam adducit, quem ait, non potuisse cum militaribus copiis, in seio et inuito Vladislao, Rege Poloniae, tot prouincias et ducatus Regni peruadere ad infestandam Liuoniam. Nec satis est, sed certis documentis constare illum a Vladislao instigatum, ferociter adiicit et confuse, vt furiosi solent, omniaque conturbat, nec falsa aut vana a veris distinguit. Cur enim figillatim et candide non exprimit, quis ille Botthius (iam in cognomine suo quodammodo fatuus) fuerit? et a quo mandatis, armis, copiisque et sumptibus instructus, aliquo peruaferit? Cur non fatetur eum Caesarianum Ductorem, Caesarisque auspiciis ac stipendiis, militem, si quem habuit, collegisse, adduxisse, in rem Caesaris procurasse, tentasseque armorum diuersionem, vt Suedicae forte militiae partem e Germania detraheret, viresque imminueret? Cum ergo Caesarianus, minister et tribunus fuerit, Caesarisque consiliis, iussibus, vibusque operam dederit, qua specie, aut qua fronte Causarius, Vladislai eam instigationibus adscribit et attribuit. Itane Caesar et Vladislaus idem? Germani et Poloni idem? aut cur

1656 non audet Caesarem, et Caesariana insignia vel imperia nominare? Nempe facilius adhuc res est cum Polonis solis, domestico externoque bello impeditis, omissa interim aut suspensa, contra Caesarem fiducia, aut rabie, nisi forte pactis Germaniae cum Suecis impeditur. Quasi vero Germania et Caesar non etiam Poloniae Regem et Regnum, imo ipse Suecus pactis adscripserit et comprehenderit, quae si in his non seruat, sed tam aperte violat, quomodo in illis seruabit, si occasio aut furor similis prouocauerit? Quid deinde certi et proprii incrementi accessisset Vladislao, si Botthius Caesari Rigam et Liunioniam adiunxisset, praesertim si in Germania, magnus Teutonici Ordinis Magister, titulum, iusque, seu praetensionem, sibi retinere ac vindicare non omittat. Alter tamen Causarius innuere videtur, cum haec subiicit. Proinde nec a veritate alienum est, habuisse tum temporis Lituanos exercitum ad manum, quo recuperarent Liunioniam, exercitu tunc et praesidiis destitutam, si propositum Botthio ex voto successisset. Sed facile seipsam confutat calumnia, nam si exercitus aliquis Lituanicus, ideo paratus erat, sicque Rex Botthium instigabat, quare illum, seu partem illius exercitus in auxilium non submisit, aut submitti non permisit? praesertim si ex tali submissione, et successu parati auxilii, sperabatur, aut parabatur Liunioniae recuperatio? Anne enim Vladislaum hoc exercitu, et hac occasione instructum, credimus instigationem deferrurum fuisse? Quid deinde Lituanis exercitu suo armatis optatius, aut gloriosius accidere potuisset, quam amissae Rigae et Liunioniae, vel dedecus abolere, vel iacturam sarcire, sui que commodi fortunam, apertam atque inuitantem prosequi, et facile atque utiliter exequi? quod tunc in promptu, et ad manum (ut loquitur Causarius) fuisset, si ad haec vota, spem, cupiditatem, vires, nempe exercitum habebant; tanta rerum opportunitate laceffente et promouente? Itaque cum haec nimis clara ac manifesta essent, et calumnia ultra omnis probabilitatis speciem ascenderet; languescens non ultro impudentia, ad minimum Lituanos auctores Botthio fuisse, monstrosa voce asseuerat. Siccine enim hoc minimum est, maximi scilicet facinoris auctores esse, quo pene abrepta est Sueciae Liunia. Auctores tamen quomodo iurisperite Suedice et Matella Baldi probas? Quia inquis, ubi prohibere voluissent Litvani, potuissent. Itane auctoritates magnas, et capitales, probari leges Suedicae docent? aliorum pudet afferre; Nam vestras quis nouit aut vidit, ubi nutu aut suspicione iussuque Principum crimina etiam atrocissima, usque ad furcas et patibula, probari, cruenta historia prodit? Interim quoniam ad minima redactus es, vir minimi pretii, ad minimum ostende; quibus omnino pactis, aut qua verborum necessitudine, quoue erga se beneficio Litvaniae ordines obligatos euincas, ut ii exercitus pro Suecis instruant, alant, educant, ad illorum hostes, suo periculo vel sumptu impediendos, ubi enim tales induciarum conditiones? Vbi haec, amicitiae vel obligationis mutuae, aut Litvaniae cum Suecis, foedera conscripta, pignoraque data atque accepta, publicae tabulae habent? Dolo et scelere Vos Liunioniam Lituanis abstulistis, et tu vis, ut ii vicissim loco gratitudinis, et bene meritae mercedis, legiones conscribant, propriisque stipendiis foueant, ad Liunioniae insidiatores reprimendos. Astringe validius ori frontique larvam, ne per conuicia et figmenta totus pudor tibi exeat, si modo quis adhuc superest.

Simile quid etiam Polonis antea vanissimo impulsu imputasti, quod mihi forte per absurda auiaque te persequenti exciderat. Nam iis non tantum scientibus, verum etiam impellentibus hoc accidisse, desolatissimo argumento arguebas, eo quod scilicet, per literas Suedici Senatores, apud Senatores Poloniae quaesti,

quaesti, nihil solatii retulerint. An tu quoque ab eo tempore, *inconsolabile vulnus, mente premis tacita?* Sed dic, quid tuo animo aegre est vt frigidam affundam. Solatium vero de facto alieno, quod debebant Vobis Poloni? aut quod mittere poterant? imo quid iuris tunc illis in Botthium esse potuit, si is in potestate Vestra erat? Tamque vilem Vos eum quare habuistis, quem tot facinoribus noxium, tam leuiter dimisistis, vel abire permisistis? aut cur tam otiose et negligenter tot damnorum (vt praetendis) patratores custodistis? Non est hoc moris aut genii Suedici, vt tam leuiter malefacta erga Vos, et iniurias remittatis, sicque euadere sinatis. Venit quidem e Suecia Gorgonius aliquis Varfauiam, cum literis et quaerelis ad Senatores in Aula Polonica constitutos; Is hospitio et humanitate prompte honoratus, literae etiam amice acceptae lectaeque publice sunt. Omnibus ignota et inaudita antea erat Botthii non tantum machinatio, sed et nomen ipsum; Nec Gorgonius complicem aliquem, vel conscium, multo minus impulsorem, nedum consensum ordinum, sine quo nulla res, momenti alicuius, auctoritatem in Polonia habet, profiteri, vel edere, aut insinuare potuit. Responsum ergo retulit plenum acquissimae purgationis et innocentiae; quid enim aliud ab innoxia auctoritate referri vel exposci poterat? Sed et in Lituania Dux Radziuilius, Campi (vt vocant) tunc Marschallus, commissionem vtriusque nationis, secundum pacta institui a Gubernatore Rigenfi postulauit, qui tamen ipse accedere noluit, sed alios delegauit, qui, re libere sincereque discussa, palam declararunt, ac testati sunt, ex ipsius Botthii confessione constare, Ordines Regni et Magni Ducatus Lituaniae, immunes esse a molitione ipsius, licet nebulam male indutae suspicionis de conscientia Regis Vladislai non statim decusserint; quippe quam Suedicus sol brumalis decoquere, aut dissicere nondum poterat. Nam hyems forte erat et gelido concretus frigore sanguis non sinebat rationales et ingenuos spiritus ad cerebrum ascendere ⁸⁷).

Piget diutius in Botthii haerere fabula: Post illam tu parem rationem irruptionis Crocouianae in Pomeraniam vocas subnectisque; parem vanitatem volebas dicere, et hanc paritatem non negamus; vt tamen Polonos reos facti Crocouiani facias, irruptionem auerti a Polonis potuisse astruis; nisi ii Pomeraniam deuastatam voluissent. Si de voluntate sola nugaris, et intimos quoque Polo-

87) Si per me stetisset, eiusmodi nugas plane omissem. Fatui enim sunt isti ioci, qui non in rerum natura, sed in imaginatione tantum, vel malitia fundamentum habent. Auctor huius responsi conscio Rege Casimiro, publicati, nimium prolixus etiam fuit, in explicando pro- uerbio, *patientia saepius laesa furor fit*, qui genium suum defraudare nullo modo voluit, tam apta belli data occasione calamo gerendi. Inclyta Suecorum gens, egregie nostris temporibus sexcentis exemplis probauit, non frigus esse, quod bene ratioeinari, vel scientiarum incrementum, impediatur, atque adeo populi septentrionales magis mihi videntur ad scientias artesque apti, quia laboribus ad literas necessariis facilius defunguntur, si tantum liberalis educatio accedat, desidia absit. Eiusmodi autem scripta hunc habent vsum, vt lector neutrius partis inde veritates elicere, quae vera, quae falsa, facile dignoscere possit. Hostes enim, qui inter se altercantur, falsa quaedam, sed vera omnia simul dicunt, et hunc in finem eiusmodi scripta, quae

in vtramque partem belli causam disputant, recte historiis pragmaticis adiaciuntur. Caeterum sci- mus omnes, summum inter principes bella ge- rentes ius esse tormentarium, quod cum iure piscium idem. Ille enim se maius habere ius putat, quo se viribus credit maiorem. Sueciae Rex CAROLVS GVSTAVVS, cum sentiret, Po- lonum Regem subterfugia ratione iuris in Sue- ciae regnum sponte cedendi, quaerere, bello ius illud Poloniae in perpetuum abrogare, se autem heroem monstrare, militesque suos bene alere voluit, eo tempore, quo Poloniam maxi- me viribus exhaustam sciebat, ideoque tempus induciarum elapsam minime expectandum sibi persuadebat. Elector vero Brandenburgicus FRI- DERICVS VILHELMVS, data hac opportuna occasione Poloniae cliens fiduciarius ratione Bo- russiae ducatus, seu vt vulgo dicunt Vassallus, audiri amplius noluit. Vtrumque vi pacis Oli- uensis fuit obtentum. Caeterae belli rationes pro vulgo erant, quibus calamarii gladiatores ingenia exercerent.

1656 Polonorum affectus Suecis obligatos, atque obnoxios; magna et singulari tua voluntate vis, nimis delicatae humanitatis es. Non putabamus certe nos tam familiares et coniunctos esse vobis, ut velle et nolle idem ambobus populis esset. Sed et Polonos potuisse hoc velle et Crocouium auertere, cum octo millibus irrumpentem, quomodo fidem facis? Nam ut pares illi auertendo essent, quanto exercitu opus fuisse censes? Is vero unde repente, aut quibus ex causis antea paratus erat? Pro eximia sane verecundia tua, talem hic fingere non es ausus. Quibus denique meritis hoc vobis deberi persuades, ut Polonia suis impendiis, instructos exercitus habeat, ac limites vestros defendat? Aut quoties hoc repetendum est, nullo iure, nullis pactis, vel officiis vestris, ad hos animos, ad haec incommoda, et sumptus praestandos, Poloniam vobis inscriptam, et oppignoratam deuinctamque esse. Quodsi Procerum aliquis vnus, dum suis, aut cognatorum, amicorumque praediis metueret, neque satis virium ad resistendum Crocouio militariter haberet, ab eodem, vel obsides, vel fidem, aut pignus securitatis, humano more petiit, priuatus hic metus, curaue seu industria fuit. Neque adeo tamen is irrumpendi libertatem dedisse videri potest, prout nec dare potuit. Atque ita qualecunque hoc factum ipsius, neque Regi, neque ordinibus regni imputari potest. At reditum Crocouio refugo, prohibere debebant Poloni, si culpa vacare voluissent, Suecis utique id petentibus; vel saltem iis denegare haud facile debebant, ut ipsis quoque per Poloniam persequi liceret Crocouium, quod quia non fecerunt, manifestum Polonorum, hostilem erga Suecos animum, exinde deducis. Sed an Poloni Crocouium reditu prohibere debuerint, vel potuerint, non hic repetam, quia iam satis ante declaratum est, cum de illo auertendo ac etiam Botthio impediendo actum est; nihil horum vobis deberi. Et in Crocouio praestari non potuisse, in Botthio non debuisse. Vos autem petiisse, aut vobis petentibus denegatam facultatem persequendi per Poloniam Crocouii, quia in publica aut certa notitia, non satis constat, neque tu clare doces, a quibus Polonis talem facultatem habentibus petierint, vel repulsam passi sint Sueci, ne mirabere, si ignota et absurda nemo comprehendere, vel assequi plane queat. Nomina Regem, Ordinesque Regni si potes? si non potes, quare hostilem ideo animum, eumque manifestum Regi Ordinibusque assignas? et eam ob causam bello persequendos declaras, adeo dictatoria auctoritate instructus, ut nihil minus tibi liceat libeatque, quam olim Sullae, vel si quis postea plus ausus est? Tormenta vero aliaque auxilia, publico scitu concessioneque e Putcensi fortalio, vel aliunde submissa Crocouio, quia in re tam sonora, nullus praeter te audiuit, vel sciuit, tibi quoque, quamuis stentore clamosiori, nemo credet, et ideo refutante sonantior, aut clariore non dignabor; nam tormenta illa, quae somnias, forte bombi Cassibici fuere, ad quos te remitto.

Interea, dum Polonis hostilitatem, ob denegata vobis contra Crocouium officia, affingis, cur de humanitate et beneficio; alias vobis praestito, de quo queri Caesar etiam potuisset, cur inquam tam maligne obliuiosus aut mutus es? scilicet rerum omnium, quae neque vnquam fuere, neque futura sunt, gnarissimo, ignotum aut leue saltem visum est, ac silentio toto dignum; quod cum Bannerus vester Generalis in terga recedens, et Caesaris tunc validiora arma declinans, partem copiarum vxori fugienti circumdedit, tunc tempore, illam inquam, tam periculoso, hanc vxorem eius, refugium in Poloniam petentem, toto cum militari praesidio, Palatinatus Posnaniensis comiter admiserit, et hospitaliter acceperit, ac deinde per Poloniam honorifice deduci curauerit? Adeo beneficia non computatis, maleficia etiam fingitis, aut pro beneficiis redditis.

An

1656
An vero Vos Sueci soli omnes gentes ac nationes, omnia facta et benefacta vobis adesse et feruire vultis, et sic impeditioes, auersiones, prohibitiones hostium, vobis obsequi, exercitus etiam, vbi nulli sunt, deberi vestris nutibus contenditis; et si id non prompte propereque fiat, tales pro hostibus habetis, ita vos Troiugenae vobis ignoscitis: in aliis omnibus omnia accusatis, punitis, etiam dum indebita et impossibilia exigitis. Illud iam a te non quaeram, quare Crocouium Caesarianum fuisse Ductorem taceas, quia antea in Botthio similem dissimulationem detexi, discussique. Nam si in Caesare Crocouii irruptio oblitterata est, ob pacta pacis Germaniae vobiscum confirmatae, oblitterari quoque a te Poloniae accusatio debebat; Namque et Poloniam ibi comprehensam monui.

Posthaec iam terra tota, et continens omnis, fingentem conturbantemque te deficit, simulque *deficiunt artes, deficiuntque doli*. Ac propterea maria et fluctus, vbi turbida omnia, inuadis. Quomodo illic ad insulam Oeseliā ap- pulsus sis non quaero, scio quam res tempestuosa sit mare. Si in Cretam eiectus fuisses, nec Graecia hodie ac ne sacra quidem auctoritas de mendace dubitarent. Sed nec sic quidem male cretizas, adeo grandiora et atrociora omnia vero, illic confingis. Ais enim Oeseliā Regiis e Polonia machinationibus tentatam, et ad defectionem ordines Oeselianos cum impeditioe cessionis Danicae sollicitatos a Vladislao IV, licet nihil iuris in illam insulam toto tempore, quo sub Dano erat, praetenderit. Sed haec tibi vnde animi caligo et magna obliuio rerum? Illo enim tempore etiamne Vladislaus in mundo fuit? cui enim alteri verbum illud, *praetenderit*, applicas? An quam longam linguam calumniator habet, tam longum aeuum Reges habent? De iure tamen, quod tu subticuisti, cur non licuit Vladislao praetendere, vel tentare aliquid, quando iam insulae status mutaretur, et de nouo ageretur praeiudicio? Neque enim sub Dano ab altissima et continua vetustate insula illa fuit, neque perpetuo, vel immutabili iure ad eum deuenerat. Sed cum Liuania, continuis Moschorum irruptionibus conquassata, resistendo amplius non esset, et aliqui incolarum aliis vicinis, Magister vero ipse Ordinis, supremus et legitimus totius Prouinciae Dominus, protectioni Regum Regni- que Poloniae totaliter se subiecisset; Oeselia quoque pars fati violenti facta est. Nam Episcopus eius Ioannes Munghausen, pacta et accepta certa pecuniae sum- ma Regi Daniae, seu Fratri eius Magno eam tradidit: Ordini tamen et conse- quenter successori legitimo Ordinis, iure reemptionis seruato, ac derelicto: Prout etiam in altero vicino Curonensi Episcopatu accidit cum Castro et Terri- torio Piltensi. Quapropter cum Vladislaus intellexisset, id agi, tractarique, vt Oeselia a Dano ad Suecos transferretur, veluti imploratus et non violentus Or- dinis successor, et Liuaniae multos per annos optimae fidei possessor, misit sta- tim Bergium Cubicularium suum, qui oblata constitutae olim pactaeque pecuniae summa, ageret de suspensione cessionis, siue intromissionis in insulam, donec per interpositionem Regis Galliae, vel alterius, aut ipsa aequitate monente, ali- quid aliud liberum, et non obligatum, Suecis a Rege Daniae daretur. Sed cum insula Suecis potior alieno iure esset, et bolus hic insatiabiliter illis placeret sape- retque; Protestatio sola nudaque insinuata fuit, qua illud caueretur, ne noua et dispar Suecorum a Danis possessio, iuri reemptionis seu potioritatis (vt vocant) quidquam praeiudicaret, neue illud hac mutatione penitus tolleretur, obruereturque, et sic facultas omnis redimendi, simul silentio oblitterata interiret. Ne- que hoc pro sollicitatione ad defectionem censeretur haberique solet, sed passim protestatio talis, citra iurium quorumuis damnum licita est, liciteque admittitur,

1656 nisi ubi vis et iniuria praeualet. Vt vero gratis, aut vi vlla omnino insula ad Vladislaum transfret, aut per sollicitationem violentam Suecis eriperetur, tunc literis nudis et chartaceae contestationi tribuis, dum Graeco sono, tumidum Diploma, Graecule hoplomache, eam vocas? poma aurea, quam Diploma ad corrumpendos Ordines efficacius dixisses; vel arma, vires, classem, aut etiam militem ad hunc paratum instructumque habuisse, et vna immisisse Vladislaum, cur ad fidem faciendam dicere non es ausus? sine quibus defectio strui, aut sperari, non potuisset? Praeterea cur de negotii totius et insulae conditione, atque aliis circumstantiis, quibus Oeselia obnoxia erat, cur, inquam, magis mutus es, quam mutum est mare, seu maris Noruegici asellus siccissimus: quamuis alias in calumniando, vocalior sis, quam Asinus Arcadicus, et tympano Heluetico sonior? Nimirum aliter, haudquaquam tibi promptum erat, hominibus rerum longinquarum ignaris fucum facere. An nisi sic quoque Regis tui causa iuuari fucarique, aut non aliter Regia esse, potuit.

Breuis deinde tibi ex Oeselia saltus in Liunioniam per mare angustum fuit, leuissimus enim est mendaciorum traiectus, quae tibi pro velis remisque fuere; sed et sic naufragus, atque ab omni veritate nudus appulisti, adeo, ut ne tabulae quidem vlli insistas, in qua ostendere queas, tentatam in Liunionia subditorum Suedicorum a Rege Vladislao fidem, et tamen id haud incertis testimoniis constare incertissimus testis asseueras. Si tu cum Vlyssē illo mendacissimo, similiter naufrago ad Phaeacas abiectus fuisses, certe multo audacius tu Laestrygonas, Cyclopas, aliosque *Aeneos Frates caelo capita alta ferentes* et fabulosa alia, quae *Ithacus nullo sub teste canebat*⁸⁸, effingere et commemorare potuisses; Poeta tamen Latinus, non *tam vacuum capitis populum Phaeaca putauit*, ut talia crederet. Tu nunc omnes lectores causarum tuarum stupidiores Phaeacibus autumas, ut tibi fidem habeant, qui in tanta testimoniorum incertitudine (ut gloriaris) in tanta impudentia, quam profiteris, ne vnus quidem testimonii laruam adducere potueris. Cum itaque nullum neque diem, neque annum, neque saeculum, nullumque hominem testem, etiam ex vicino furno, seu taberna Esthonica nominare queas, ignosce, si tibi intestato nemo credat, neque iniurato. Nasica enim non es, quamuis probe nasutus, neque Cato vnquam fuisti; Catonis tamen, quem aliter Orcum vocant, non indignus, ubi falsos testes, testiculorum damno puniri crediderim. Sed neque iurato tibi facile quisquam extra scenam vel orchestram Sueciae credit, qui iura omnia suppressens, aut peruertens, *conceptis verbis periuras*, si Nero tuus iubeat.

Breuitur ergo proiecto in medium insolenti mendacio, nec probato, quasi puderet, quod tamen apud te insolens est, e Liunionia te proripiens, ceu nodi Lapponici abreptus turbine, quo furiosissime nauigari Nobilissimus portentorum, et Vester historicus prodit, repente in Dania constitisti, mox alio atque alio, paleae aestiuo puluisculo leuior abripiendus. Si Cimbria Daniae pars, Cimmerica esset regio, non mirarer tenebras te inde offundere; Caeterum sic quoque tene-

88) PHAEACES, seu populi Phaeaciae, hoc est, Corcyrae insulae, otio olim luxuique dediti, vnde Phaeacen pro homine ventri gulaeque addicto, usurpat Horatius. LAESTRYGONES, populi immanissimi, Formias, campaniae urbem incolentes, quos Plin. lib. 7. tradit humana carne visitasse. Horum Rex fuit Antipathes, qui Vlyssē, in littus suum tempestatis impetu eiecit, totis viribus oppugnauit, vnumque

ex eius focis ore apprehensum dilaniavit. Homer. 10. Odyss. CYCLOPES Neptuni et Amphitrites filii fuerunt, ministri autem Vulcani, Ioni sua fulmina fabricantes. Cyclopes dicti ab eo, quod vnicum haberent oculum, eumque orbicularem, media in fronte situm. ITHACA, insula in mari Ionio, ante Epirum, Vlyssis patria, vnde Vlysses ITHACVS.

tenebras, sed fugacissimas captas, quia mox per compendia caeca, ne luce prodaris, diffugiens: Non defuisse, ais, cum Rege Daniae tum temporis alieniore, ut cum Arnheimis, ac Baudisio, molitiones in perniciem Sueciae, quae singula referre longum foret, et a proposito compendio alienum. Non a compendio, sed a veritate alienum dicere debebas. Sed ubi tu non a proposito veritatis alienaris, quam semper postponis ac reïcis? Vere Plutarchus! Compendiaria res est improbitas, virtus longa, tibi longinqua sane, quia tamen ita vis, quam potes maxime tam *verba confer maxime ad compendium*, ne deprehendaris, quia falsitatem prodere mora solet. Cur vero alieno rem non addens, cuinam, Regem Daniae dicis? Si vobis merito de iniuriis a Vestra ei ferocia illatis taces, et hoc quoque compendium est. Quod si tamen Regis illius alienationem erga vos rumorum loquacitas etiam in Poloniam attulit, eumque contra Sueciam aliquid moliri, vel meditari, vicino murmure increbuit. Quidni Vladislaus de suo in Sueciam haereditatis iure timeret? vel cum tam potenti hoste Sueciae, cur non cautum ac prouisum vellet, si liceret? Hunc enim meminit esse, qui antea Caroli Sudermani conuictis ac malefactis laceffit, in Sueciam armis irrupit, grauissimis damnis afflixit, ac pene abripuit; longe certe lateque diripuit ac vastauit. Quam si idem tunc aggredieretur, eamque suo et veteri Regum Daniae more odioque inuaderet, annon difficilior postea de iure haereditario actio, cum victore et inuasore rebus adeo mutatis foret? Praesertim cum Daniae Reges ius sibi in Sueciam non obscure praetendere dicantur, atque ideo Sueciae insignia, tres coronas mordicus retineant; et Vobis Suecis inuitis, infra, aut post securim Noruegicam, palam ponant, gestent, ostendentque; quod si aliquid ab illo impetrare licuisset Vladislao, ne iterum apud alios atque alios, Suecia aut tota, aut totum Sueciae ius penitus periret, an hoc a iusta et licita futuri cura alienum? aut a legitimo haerede deferendum quisquam praeter te diceret? Cur vero molitiones has perniciosas Sueciae, in nullis iterum circumstantiis prodis? pecuniam, classẽ, exercitum a Vladislao submissum, aut promissum Daniae Regi ad minimum insinuare poteras. Absque his enim, quis hodie aliquid magni molitur aut sperat? Nam talia, ut fidem mereantur, non omnino silentium poscunt, nec fugitiuam tantum mentionem, aut praeteritionem rhetoricam admittunt; sed et hoc tu compendium vocas. Agnosco vocem; compendio enim etiam latrones ac fures et silentio tenebrisque gaudent, quos postea suspendium merito in lucem educit, et illustrat. His te tenebrionibus compendiariis, compendiosissime calumniator, cum furtiuis utique plumis conuictorum adiungas licet, quia veras et sinceras non habes, etiam cum tam plumatus incedis quam exercitus Indicus. Interea et ego si quid tibi compendii facere possim, faciam: Utque leuior incedas, detraham tibi alienas plumas, ut merito

moueas cornicula risum

furtiuis nudata coloribus:

Nam veri in Suecia et Suecis, iam diu desiere.

Inter compendiarias itaque adhuc causas post Regem Daniae Arnheimius et Baudisium, tanquam duo fulmina belli, aut totidem Annibales, non absque horrore in theatrum a te producuntur, ac si cum his quoque, licet nullo Regno, nulla potentia, nulla denique classe, imo milite, sumptuque nullo instructis, in perniciem Sueciae Vladislaus molitiones aliquas agitauerit, quarum tamen nullas monstras. Et Arnheimius quidem (Philosophicum Generalem, honorato ioco

1656 Gustauus Adolphus vocitasse fertur) nihil admodum magnum et admirandum Polonis in Prussia approbavit, adeo, ut post ludibria aliquot tunc oblata, Rege Sigismundo, Principe Vladislao, et Proceribus ad spectaculum virtutis militaris, contra Suecos sub Albo monte, inuitatis, merito amotus fuerit: hunc tamen tu Vladislao hic obiicis. Suedicum vero Manifestum anni 1644. mense Februario editum, Regi Daniae, cum simili siue querela, siue vanitate exprobrat. An forte in duorum Regum tunc obsequium diuisus fuit? An vero singulare aliquid et illustre his duobus Regibus, usque in perniciem Sueciae praestare potuisset; non valde ipsi Sueci testati sunt, quando illum, astu doloue in Sueciam abreptum (si vera narrantur) ita elusum, inclusumque et custoditum voluere, ut non solum e custodia, sed ex tota Suecia illa suspicacissima, oculatissima, auritissima, montosissima, paludosissima, vastissima impune euaserit.

Baudisius autem ille bis captus, et crebrius molae Stargardianae affidens, vel postea in Aula; an ad moliendum aliquid contra Sueciam in copiis, vel viribus propriis, vel aliunde habuerit, etiamsi, cum ex corpusculo illo suo in Herculem, vel Atlantem, excreuisseingas, quis vidit? quis audiuit? Si tamen peritia bellica hunc Baudisium, vel illum Arnheimium Vladislao Regi commendabat: Et Baudisius forte studio conatuue, aut obsequio frequentiore Regi sese insinuabat, offerebatque: quid miremur, aut quid tu exprobras militares viros, militaris Regis genio placuisse? Quid alii Reges? Annon pacis tempore, ac etiam cum nihil moluntur, viros magnae solertiae, et dexteritatis bellicae opinione approbatos sibi circumdant, eorumque familiaritate licite delectantur. Magni certe videris Baudisium facere, ita illum, tanquam Vlysssem et Aiacem in equo durateo ad perniciem Troiae, cum aliis Heroibus inclusis, tu intra tuarum caesarum capfam oclufum, in Sueciae perniciem erupturum nominas.

Forti posthaec, uti post fortes viros, et operoso verbo partem primam caesarum lacerarum concludis: *Haec tempore Vladislai IV. patrata.* Quid vero tu paterpatrate, patratum esse haecenus ostendisti? Botthium enim et Crocouium, solummodo tentasse aliquid, sed elusos: Bergium sollicitasse defectionem Oeselliae fassus es: nec nisi tentatam Liuonum fidem, nullo ibidem nominato, breuissimis verbis mentitus es. Sed nec cum Rege Daniae, et postremis duobus Bellisariis patratum aliquid in villo facto, vel expeditione dixisti; tempore autem Vladislai, non a Vladislao patrata, quod dixeris nescio an ultro, an per impudentiae modestiam feceris. Quanquam nec illud vere dixisti, multo minus hoc, cum Vladislaus nihil omnino, neque ipse, neque per Reges alios, aut mercenarios heroas quicquam patrarit, quod verbi atrocitatem impleat, si tamen aliquid patrauit (vide quam ordine et clare tecum ago) cur viuo ea illi non obiecistis? Nunc in umbra defuncti piacula Sueci quaeritis, et manes sepulti violatis, eumque incusatis, qui se defendere non potest: cum tamen saxa ipsa mortuis pacem praestent, aut loquantur, orentue post funera quietem.

Deinde inficiari nequis Causarie, post omnia illa, siue vera, siue falsa, a te enumerata, Regem et Regnum Poloniae, ad pacta pacis Generalis Germaniae, non modo a Caesare, sed et a vobis ipsis, Suecis, admissum, adscriptum, inque illis comprehensum esse. Inspice articulum, siue caput XVII. pag. 119. Lipsiens. edit. Qua fronte ergo, aut quo iure eadem, etiamsi hostilia fuissent, publicae tamen pacis sinu excepta, et tanta Regum ac mediatorum auctoritate, Sueciaeque totius consensu, ac confirmatione, iamdiu sopita, sepulta, antiquata,

quata, tu iterum resuscitas, et veluti ad poenam ac supplicium vocas? Haecine Sueciae Tricoronigeræ fides, sinceritas, constantia, vel innocentia est? An leo Gothicus, aut recens accessoria bestia Gryps ita saevit? Nam vulpem nondum inter insignia publica videmus, inter facta agnoscimus. Praeterea etiam si Rex mortuus, culpæ aut suspicioni apud vos obnoxius vere falsus esset, nullatenus eidem tamen, ita Ordines Regni Poloniae impliciti et innexi sunt, ut noxæ Regiæ, si quæ fuisset, simul obnoxii esse, vel astringi a te possint. Scire enim debes in libero Regno non solum distincta et separata ista esse, sed etiam mutua induciarum pacta non cum illo, aut vlllo solo Rege, verum nominatim distincte, et expresse cum Regno, et Ordinibus Poloniae solenniter inita, conscripta, ac stabilita esse: atque ita a Rege quomodocunque inculato ad Regnum et Ordines, argumentationem, et culpam, si quam probasses, rite ac legitime duci trahiue non posse. Quæ tu vero Ordinibus, vel consciis, vel auctoribus tentata, aut patrata, aliquando, sed non ubique affinxisti, ea suis iam locis inania, falsa Gerrasque Germanas, aut Suedicas calumnias fuisse, satis ostensum est; illuc ergo te reicio.

Cum autem in omni iure ac foro, manifestum illud ac necessarium sit, ut in criminalibus, quales sunt Regum accusationes, et pactorum violatorum facinora, luce meridiana clariores sint probationes, et documenta; quid a te hucusque, vel posthac aliud, quam continua figmenta, et vanissimarum suspicionum fumi, ac densissimarum calumniarum nebulae lectoribus offunditur? Et hæc talia, tu tamen causas vocas, quæ, si loqui possent, nihil aliud de se dicerent, quam *Nos numerus sumus*.

Postremo. Tametsi Vladislao, vel conscio vel non inuito, adeoque instiganti quasdam obicias causas, cur Regem Casimirum reum, et hostilitatem meritum, contendis, vrgesque? Successit quidem ille Vladislao, sed non ut hæres, nec hæreditario iure, nam per libera et operosa suffragia, nec extra periculi aleam, venit, nec fratris nomen inducit hæreditariam successionem, aut culpæ alicuius complicitatem, vel imputationem, nisi forte in Suecia; vbi legimus Ioannem, Sigismundi fratrem, proximum regni hæredem, non solum regno, verum etiam Magni Ducatus Finlandiæ priuilegio, a Carolo et Vestræ constitutionibus priuatum, exutumque. Neque tamen, licet hæres fuisset Casimirus, luere deberet ea, quæ pacis Germaniæ legibus, ac solennitatibus sopita iam ante monuimus.

Quia vero propria ac particularia quaedam conuassasti, quæ ipsi Casimiro Regi imputares, ne effugeret tuas criminationes, et bellicum Regis tui furorem; prodeant sane, sed ordine tuo, qui scelera ordinare et calumnias nosti, ut non nisi ordinatum apud te nefas incedat.

Primus ergo impetus quasi ingratitude Regis Casimiri erga Reginam Christinam exprobat; putares hospitem illum naufragum in Macedonia accusari, qui mox benefactorem aedibus ac facultatibus suis spoliavit. Ad ingratitude vero probandam, quæ adducis? Regina, inquis, Sueciæ propinquo arctoque sanguinis nexu Ioanni Casimiro deuincta, illum Ordinibus Poloniae non solum coniunctim cum fratre, sed et sigillatim commendauit, annitebaturque omni modo, ut is voti sui compos ad Regnum Poloniae consequendum fieret; Hocque studium Reginæ mox prosperum euentum fuisse consecutum: sed

1656 Regem Casimirum nihilo mitiorem se praeuisse, sequentibus te probaturum polliceris.

Nunc tandem probatione promittis, quod antea a te exprimi non potuit; praestolabimur itaque probatae fidei et claritudinis probationes. Interim tamen, ne nimis arctum hunc sanguinis nexum in Regina iactes aut commendes, nimis enim suspecta haec tua beneuolentia est; *An quidquid calcaueris hic rosa fiet?*

Nimis cruenta exempla in illa familia praecefferunt, in qua tu propinquum arctumque sanguinis nexum tantopere depraedicas. Auus Reginae, Carolus, propinquiori nexu fuit Sigismundo deuinctus, quam haec Regina est Casimiro, et tamen nullus arctioris sanguinis nexus, neque necessitudo, pietati iuriue vlli deuincere eum potuit, quin Sigismundum, eiusque posteritatem, ac sanguinem, quam longissime e Regno detruderet, expelleret, arceretque semper. Et quamuis sanguinem eius non fuderit, fudit tamen nobilitatis, populi-que omnis, qui Regio Sigismundi Sacramento, arctius fideliusque deuincti erant. Hic quoque Carolus Gustauus tam propinquo nexu deuinctus est Casimiro, quam fuit Christina; An ideo tantum, vt ad Regnum Poloniae armis propinquaret, illo etiam extruso *Est prorsus iste gentis armigeræ furor*, a Carolo in hunc transmissus. Interim tamen cum eo Christinae Reginae affectum studiumque non comparabimus; imo ne miscebimus quidem. Sed nec ideo Ordines Regni Poloniae Ioannem Casimirum, si absque Christinae literis, electionis fatum sollicitaret, minus electuri fuissent; cuius facti rationes hic non opus est, commemorare. Literario tamen hoc Reginae beneficio, ornatus Casimirus; dic? quo, postquam Rex liberis Ordinum suffragiis electus est, quo, inquam, ludibrio, contemptu, aut piaculo beneficium illud epistolare, et gratitudinis suae debitum, atque hostimentum hostiliter corruerit, aut violarit; vt propterea nunc bello a Carolo Gustavo successore mirifico Reginae persequendus, adeoque inhumaniter et inclementer, supra omnem cognati sanguinis modum, ac proportionem puniendus sit.

In commercio, inquis, literarum cum Regina Sueciae, Latina lingua vti noluit; nullam aliam ob causam, quam vt hocce modo deuicaret, eam titulorum rationem, quae pactis induciarum est expressa, titulumque Sueciae, Sueciae Regibus astruit; Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via patrum fundamenta conuelleret; Quid etiamne conuulsa sunt, et *ruere omnia visa repente?* Cuniculis, terrae motibus, tempestatibus validioribus non tam facili vi, vel vt tu loqueris, via conuelli fundamenta solent. Mirificus certe viator es, sed qui saepius de via omni recta, ad auia, ab omni probabilitate et veritate erro voluntarius conuelleris. An vero epistola Gallica, tanto cum impetu aut turbine venit; aut Medae verbis herbisue exarata infectaque erat, quibus illa arcem Creontis ⁸⁹⁾ euertit? vel adeo *tota succusso solo nutauit aula vestra*, quamuis super rupium fundamenta (vt ferunt) extracta? Mirumni

diuulsa repente

maxima dissiluisse capacis moenia mundi.

dicas.

89) CREON, Corinthiorum Rex, praedonis Sisyphi filius, qui Iasoni, post Medeam repudiatam, filiam suam natu minorem, nomine Creusam, uxorem despondit. Quam rem iniquo animo ferens Medea, coronam naphtha illitam

sponsae dono misit, quae sub noctem et luminibus accensis, concepto igne, non modo illam, verum etiam sponsum et socerum cum tota regia concremauit. Hyginus cap. 25. p. 669.

dicas. Non enim levis est potentiae fundamenta conuellere, quod vix Neptuno Deo affingere Poetarum audacia potuit, a quo Troianos

1656

muros magnosque emota tridenti

Fundamenta quati, totamque e sedibus urbem

visam erui euertique, Troianus exul foemineae credulitati per conuiuii libertatem narrauit.

Vnde vero vobis Suecis istud Gallicae linguae odium? vobis, inquam, qui nihil nisi Gallicum strepitis, spiratis, induitis, sectamini, Gallice braccati, caligati, ocreati, fimbriati, plumati, Gallici nuper stipendiarii, mercenarii, et clientes passim. Gallicis verbis, tanquam vnicis floribus, literas vestras, non Latinas interspergentes, exornantesque. Quid Galliae Rex? annon domestica lingua, ad Reges Principesque externos passim scribit? Ea Gallicae linguae maiestas est, aut censetur, ita certe obseruatur, coliturque, nec in suo Regno, cedit Romanae. Sed procul a tui animi obseruantia, istud vilipendium est, amicae et regnatricis linguae, sine cuius cognitione, nemo in vlla fere aula satis cultus incedit. Latinam tamen linguam pluris facis, quamuis in Latio domestice et populariter perierit, vt vos eam in vltimo Septemtrione retineretis, ne vltra abiret! Sed non iniuriam faciam sinceritati tuae in hac causa vnice probanda; ideo non licuisse Gallica, vel alia quam Latina lingua Casimiro vti, Dictator Latine dictitas, scilicet, vt per hoc compendium euitaret titulorum rationem in induciarum pactis expressam. Sed quid ais? anne induciae etiam decreuere, non licere nisi lingua Latina ad Reginas Vestras scribere? Deinde annon in Gallicis literis Christinam Reginam inscriptio vocabat? Casimirus vero, nunquid in iis literis, se Regem Sueciae appellabat, an titulum eius sibi arrogabat? vel amplius quam Ioannem Casimirum sese subscribebat. Et Vladislaus non semel, licet Germanica lingua ita scribebat. Alii quoque Reges alibi, dum familiari inter consanguineos commercio literarum, quasi priuatim vtuntur, seponunt interim aliquid de Maiestate publica, nominibus suis et conscientia contenti. Sic quoque Regem Sigisfundum non raro ad Hispaniarum Monarcham scripsisse vidimus aut scimus. Reginam scilicet Sueci, omnibus Reginis doctiorem habuistis, dignam ideo Romanis tantum verbis adorari, quia nunc Romam adorauit. Si tamen Regina literis, sine titulorum omnium pompa venientibus laedebatur, iisque conuelli fundamenta induciarum censebat, quare eas toties acceptauit? quare ipsa Latinissimis verbis et literis non exprobrauit? Sed tarde, o Sueci, Reginam, tanquam huiusmodi nugis laesam aduocatis, quae vos fugit, horruit, abhorruit: Nescis an a vobis non grauius laesa, aut laedenda fortassis, nisi sese honorifice et tempestiue subduxisset. Caeterum quid noui Reginas ex Suecia fugere? Mater Christinae quoties fugit, aut tentauit fugere? Sed vt ex hoc diuerticulo ad viam redeatur, quem tu ex pactis induciarum articulum, vel paragraphum, producis, aut producere productissime hominum potes, quo expressa sit ratio et lex, qua vti debeant, vel vti iubeantur, obligenturque Reges Poloniae, ad literas in Sueciam scribendas. An ita forte obseruatum fuisse in conscriptione induciarum, per tuum hunc loquendi modum intelligis? et hoc tu expressum vocas? Ignoras video, quod ignorare te simulas, Commissarios vestros, dum (vt infra dicitur) Lubecae eodem argumento, atque eiusdem fere criminis, optimas, alias Plenipotentias Polonicas, condemnare studerent, probationem aliam in supplementum huius assertionis suae producere non potuisse,

Gg gg

quam

1656 quam quod in tractatibus ultimis Prussicis, Polonici Commissarii verbo promiserint sincero, Regem Regnumque Poloniae in literis ad Reginam Regnumque Sueciae, eum adhibituros esse stylum, quo consentierunt: Nulla vnquam, et praesertim tum temporis, de hac, vel alia lingua facta mentione. Sed preme sane, ut vis, ut potes, verba, capita, et non articulos tantum, verum etiam totum corpus pactorum: Exprime intima, extima, ac etiam remotissima; quidquam ne huiusmodi ex illo Colosso papyraceo expressum dabis? Regulas iuris si nosti, scis quid edicant, si non nosti, potuisses vbique tantis Arcadicis auribus tuis audisse, quod expressa noceant, non expressa non noceant. Quare in posterum, si quid occultius et abstrusius habes, quod exprimere non potes, saltem id inter expressa non numeres. Nam quod mox subiungis, tam expresse falsum est, ut digitis palpari posset, nisi larua esset. Asseris enim

Certo certius liquere, Regem Poloniae insudasse superius indigitatae Liouoniae defectioni, et Rigae capiendae consilia captasse. Sudum est coelum in qua parte Liouoniae hoc liquet? aut quando liquebat? exere, extende, distende digitum etiam impudentem, aut quomodo Poetae vocant, quem ego dicere nolo; ostende in loco, tempore, aut circumstantia sudatam defectionem. An digitos forte Colossi Rhodii habes, qui per diuersa litora, extendebatur, cum tam longinqua, aut nunquam gesta, visaue indigitares? Vnum illius digitum pauci homines vnus totis complecti poterant; tu vno quam vasta, quam immensa, et extra hunc orbem, vel nusquam vagantia figmenta amplecteris, aut consecraris. Hercle, si mons Athos, in formam seu statuam Alexandri Magni edolatus aut efformatus a Dinocrato fuisset, prout is industriam offerebat, cuius manus vna amplitudinem capacissimae urbis teneret; illius digitus par tuo non esset 90). Sed vide, ut sic etiam indigitare defectionem illam possis; Nam procul extra veritatis orbem ea a te fingitur. Quia tamen *magno gaudes sudare tumultu*, dic quomodo, cum quo, per quem insudarit Rex Poloniae, iste nondum Rex tibi quidem mendaciorum facilis, promptusue *sudor fluit vndique riuis* aliis ad insudandum rebus falsis, non eadem facilitas? Quae tamen est ista superius a te indigitata defectio? De nulla alia ante facta est mentio, quam quae a Botthio inepte repraesentata in fumum abiit. Atqui illic Vladislaum Regem instigasse, Ordines vero Poloniae auctores fuisse asserebas. Sed quid tunc fuit Casimirus, aut quem nunc facis? indigita saltem nomen, titulumque aliquem; Sed videris assueuisse cum Siculis, aut Calabris circulatoribus micare digitis, atque ita coniectoris ludicri artificium agere. Dic ergo clarius, ut si tibi adeo certo liquet id, aliis etiam liquere possit, quibus talia exponis. Verum nimis perfluit hic liquor, quem ex nebulis Aristophanis, aut e Luna nauigabili Luciani cribro Pomeranico collegisti. Et quamuis totus via lactea (quam aiunt liquidissimam et clarissimam coeli partem esse) efficeris, nunquam tamen Cimmerias tenebras exues, quas obstinato calumniandi genio induisti. Caeterum cum Botthio satis antea frustra desudasti; vbi, quia tandem refrixisse valde accusationem tuam in figmentis suis nudatam ostenderimus, te in forno Liouonico, vbi ignitis lapidibus sudorem humanissime prouocari aiunt, post tot cursus ac recursus sudantem, anui domesticae fricandum ac refrigerandum relinquemus.

A Li-

90) Eiusmodi ioca in scriptis publicis, in responsione ad belli causas, plane insulsa sunt, ut et isti poetarum flores saepius iam laudati, nimium sapiunt auctorem umbraticum. Caeterum ATHOS est ille mons, quem Xerxes abscidisse fertur, et velis fecisse peruium. Situs est inter Macedo-

niam et Thraciam, altitudinis admirandae, ut vsque ad insulam Lemnon umbram porrigere dicatur. DINOCRATVS autem fuit Alexandri magni architectus, qui Alexandriam, Aegypti oppidum, aedificauit.

A Liuania deinde, et a Dunae fluuii vicinia ad Borysthenem, vsque solito impetu profiliens; Cosacos, vt in Liuiam irumperent, a Rege Poloniae inuitatos fuisse, haud leuibus indiciis compertum habere Regem vestrum, sed haud satis grauis ipse index exclamas; nam si aliquod saltim indicium, attulisses, grauior certe testis videreris. Apparet indicia tua tam leuia fuisse, vt repente in itinere euauerint. Quod vero inuitatos tantum, non conductos, non adductos, non iussos, irumpere Cosacos dicis, humaniter et praeter morem tuae accusationis facis; atqui mundo vniuerso satis constat, Regem Casimirum statim simul cum diademate, et trabea Regali sagum induere coactum, neque semel iterumque, sed pluribus vicibus, et per longiores moras, cum Cosacis dubiam pacis bellicae aleam repetiisse. Visi quidem illi sunt aliquando pacis condiciones recipere, sed feroci semper cum ambiguitate, et metu, seu suspicione: Ideoque securissima semper consilia, loca atque praesidia, sibi circumdedere, nullis fluminibus, paludibus, desertis, montibus, aut monumentis, quantumuis operose quaesitis, firmatisque, satis fidentes. Et tu hos reuera, tam procul domo inuitari, vel educi, aut sperari etiam ab aliquo potuisse, vt inuitarentur, alioque educerentur, dicis aut credis? Scilicet vt refugiis suis et munitionibus excederent, viresque imminuerent eas diuidendo, et in Liuiam vsque alienando; praesidiaque sua desererent, vel debilitarent, tot molestiis, periculis, et sanguine tanto parta, stabilitaque? Vis autem tu haud leue indicium, huius siue timoris, siue obstinationis, simul et vanitatis tuae? Aliquandiu soli, et suis viribus, bellum atque rebellionem susceperunt, et prosequuti sunt, postea quasi necessitate coacti, etiam inimicas ante gentes in auxilium asciuerunt, quorum amicitia nunquam sine damno constat; si itaque toti (vt ita dicam) et integri, non suis viribus fidebant, quomodo distringi, atque Poloniam et Lituaniam vltra, dissipari, abigique militiae suae robora passuri fuissent, qui iam non absque alienis subsidiis, plenae securitatis fidem induebant, vel admittebant? Quod si aliquis, vel procerum, vel aulicorum, vel nobilitatis Ruthenicae, priuatim optare, vel cupere potuit, aut inter rumores, susurrosue forte est auditus, qui Cosacos nunquam quiescentes, semperque timendos, vt rariores domi debilioresque fierent, in Pontum Euxinum, vel Thraciae littora spargendos, et diuidendos, suspirio, vel promiscui desiderii impetu inuisset? Suadereque etiam voluisset, vel si alius simili voto in Liuiam aberasset, (illam nimirum partem quae Poloniae adhuc parebat, et omni quasi cultore vacua fuit) atque vt illuc transportari e Russia possent, feruentiori fiducia inuisset, quid hoc ad publicum consilium, vel consensum pertinet trahiturus? aut quomodo hoc ad spes Regias ascendere potuit, cum re ipsa absurdum et impossibile esset, a suspicaci, et intolerabilis duritiae indole, et iterum atque iterum rebellatura ferocia hoc obtineri. Non refert itaque, quantum tu audeas, qui quouis dicis sub iudice: Vidi, quae non vidisti, audiui, quae non audisti, etiam sub coelo alio, aut nusquam gesta.

An vero vos Sueci semper quieti, et innocentes, intra ambitionis vestrae scopulos, specusque haeseritis? iam non in partibus Moschouiae, Pomeraniae, Mecklenburgi, Transalpinae regionis aut Daniae quaeremus, quas mirabiliter nullo forte iure rapuistis? Propior erit locus, et non vna fraude nobilitatus. Quod vero ais, Polonos non potuisse culpae vos, causa fractae pacis, si nunc primum fractam, violatam, ruptamque pacem intelligis, nimis facetus es nugator. Alias modestia haec non innocentiae vestrae, sed indoli Polonorum assignanda est, quae non tam querula, non tam prompta fingendi artifex est, quam vestra; postquam culpas in aliis confingere non industriae tantum, sed iustitiae,

1656 gloriaeque pars splendidissima apud vos censetur. Sed quod opus est aliquid fingere, cum induciae palam violatae fractaeque satis prodant, nimiumque comprobent, quid iam diu moliti, quid machinati sitis, quidque tot annis moliendo, aut machinando agitaueritis. Quandoquidem ergo et hoc elicere, atque exposcere, et veluti extorquere videris a patientiae Polonicae moderatione, non fraudabo expectationis tuae impudentiam hac voluptate et honore, ut legas, videasque etiam oculis ab Argo mutuo sumptis, quam spissa, foedaque se culpa induerit Suecia, et quod non semel, verum etiam saepius culpari potuerit, quamuis tacente Polonia, utpote quae fraudem, non usque ad frangendam pacem, et bellum ante temporis praefiniti leges inferendum, erupturam sperauerat, aut timere poterat. Quando enim, o Sueci, moliri et agitare contra pacta non incepistis? aut quando desistis? Nam ut prius Moschouiticum bellum omittatur, quo Vladislaus impetitus est, quibus non rebus, quibus non artificiis ac documentis Moschum instruxeritis? Adeo ut bibliothecas quoque vestras excusseritis, et Gedani scripta typis edita conquissueritis, et si quid ultra in Polonia vulgatum erat, quod Moschorum nomini graue videretur, id repente cum promptissima interpretatione Moschouiticae bili subministraueritis. Quis deinde consilia ipsa, artes, disciplinas, magistros, instructores militares in Moschouiam a vobis submissos enumeret, ut sic nulla in parte hostilitate contra Poloniam deessetis? Quidquid praeterea telorum armorumque cudi, excudi et fabricari in Suecia, montium ferreorum fertilitas sinebat, id Moschis accelerabatur, parabatur, concedebatur. Si militi quoque externo per Sueciae limites aut mare, sinusque maris Suedici perque flumina transitus facilius in Moschouiam, quam per glaciale Oceanum erat, Suecia repente operam ac facilitatem accommodabat. Haec omnia aut plura, nunc quoque ad recentem hanc Moschorum irruptionem, paratissima, votis studiisque suppeditasse Sueciam, quis nescit aut dubitat? Cumque iam Moschus Smolensco occupato Mohilouiam obsidione premeret, vester nuntius cum literis ad hostem deprehensus est, dignus quidem ad furcam rapi, tamen quia nondum trans mare perfidia Suedica publice nauigauerat in Pomeraniam, et in apertum contra Polonos bellum, candor fidesque Polona, portatorem infestarum literarum pactis magis quam meritis condonauit. Quis deinde satis recensere queat, quibus pactis, Moschum nunc contra Polonos animaueritis, nunc illum certos intra limites firmaueritis, ut solis Polonis noceret, vobis interim et vestris finibus intactis? ut facile hinc constare possit maxima ex parte bellum hoc Moschouiticum vestris consiliis, artificiis, et machinationibus assignari posse, ut tanto commodius vos ex altera parte, et latere Poloniam aggredere mini.

Neque hoc satis, nam vos in Cosacorum animos irrepsisse etiamne negabitis, quorum rebellionem vestris desideriis ac successibus, a fortuna et scelere oblatam, in lucro et felicitate vestra posuistis? Sed de hac re mox plura. Quid alibi, ubi spes aliqua nocendi sese offerebat, egeritis, aut tentaueritis, et sollicitaueritis, quis omnino enumerare, vel assequi satis queat? Benedictus ille Scythicus Senator, et legatus vester, quibus non demonstrationibus, et persuasionibus, Othomanicam portam, et potentiam pulsauit, ut Poloniam a Cosacis afflictam, laceratamque sibi quoque diriperet, sicque rupto et abrepto illo, quod hucusque antemurale orbis Christiani habebatur, facilem ad alia aditum strueret, insatiabilis illa imperii dilatandi ambitio. Illud autem quomodo non hostilitatis apertae documentum est, quod Regem Christianissimum huic Regno semper amicum adeo alienastis, aut alienare contendistis, ut non solum vobis in-

gentes

gentes pecuniae summas, per Cambia Hamburgum destinasse, sed etiam minas belli in Germaniam misisse feratur, si quid inde opis in Poloniam, contra vos mitteretur aut concederetur? Hinc metus in Principes omnes immixtus est, ne quis auderet Polonis beneuolus, in causa quantumuis iustissima, esse. Optaremus quidem haec vera non esse, partem tamen maximam huius incommodi iam sensimus, vel extimescimus. Christiani vero Caesaris aulam, prouinciasque, quibus non conuiciis, et calumniis aduersus Regem nostrum publice etiam editis, sparsisque et commendatis scriptis, impleuistis? Quodsi alicubi plus quam chartas, aut scripturas adiecistis, nemo miratur vos, a iure atque innocentia destitutos, pretiosioribus documentis eguisse, egisseque. Alium vero in vicinia Principem, quid opus est nominare, per amicitiae mutuae, communesque non pridem belli necessitudines, Regi et Regno Poloniae palam ac gloriose deuinctum? Hunc vos Principem taliter nobis per periculorum, commodorumque, ac dignitatis mutuae societatem coniunctum, ac veluti pignoratam, vos, inquam, Sueci, nunquam omisit, desistis, per literas, tubicines, nuntios, ad coniunctionem belli vobiscum inuitare, vocare; ostentando e propinquis montibus, propinquissimam Prouinciam, et in praedam offerendo, ne gratis ille ad vos, et ad hostilitatem contra Regem Poloniae descenderet. Quis insuper alius finis turbati tractatus Lubecensis vobis fuit, quam ut occasione sumpta ex Cosacorum rebellionem, et Moschorum successibus, cum tali opportunitate in Poloniam debilitatam, fractam, aut distractam irrueretur? Qua re nihil clarius aut manifestius esse potest, attestatione ipsius Regis vestri confirmante, qui Stockolmiae post alios discursus, in ipso procinctu, legato nostro insultabat, se quoque partem aliquam Poloniae post Cosacos et Moschos rapturum, quandoquidem rapiendi facilitas inuitaret.

Venio nunc ad pulcherrimum perfidiae instrumentum Hieronymum Radzieuium, quem Christinae Reginae adhuc tempore e Polonia proscriptum, humanitate et fauore singulari, tanquam Annibalem Antiochus (ut Commissariorum vestrorum Lubecensium ad Reginam literae loquuntur) excepistis, in despectum et contumeliam Regis, patriaeque et existimationis nostrae. Nam et hoc amicitiam inter Principes violare solet, stabilire certe non solet. Vestro id exemplo et cautione demonstrante, qui cum Daniae Regibus maximo sub piaculo cauistis, ne Dania vestros profugos, proscriptos, reos, tecto aut praesidio excipiat; neue vos illius. Et exprobrauistis Regi Daniae in manifesto vestro Anno 1644. die 16. Februar. vulgato, Reginam vestram male in Suecia tractatam, humaniter et hospitaliter ab eo exceptam, et adiutam, ut inhumanitatem vestram euaderet. Sed redeo ad vestrum Annibalem Hieronymum. Quid ille in Suecia vestris fauoribus animatus, ideoque se vobis vicissim approbaturus, non machinatus est contra Poloniam, submittendo inde literas ad diuersos proceres, et audacissimo compendio, Iassinium famulum suum ad ipsos etiam Cosacos, quibus eos etiamnum ferocius ac validius contra Regem suum stimulare concitaretque? Deprehensum vero captumque hunc Iassinium, literasque interceptas, et publicae notitiae insinuas, certe negare non potestis; nam tales ad Cosacorum spes conatusque altiores concitandos, literas, ubi nisi in Suecia effingi et continuari potuisse credimus? Vbi enim Regis Sueciae potentia, vires, felicitas, beneuolentia, et erga Cosacos in posterum cura, fauor praesidium sic offerri, sic depingi, sic exaggerari, ostentari? aut unde Rex ipse, tam festiue, blande, pompose commendari, nisi e Suedica et Radzieuiana Cancellaria potuisset? An vero in tractatibus Lubecensibus dicti Hieronymi consiliis, hortatibus, monitis, aut dehortatio-

1636 tationibus vsi sitis, quid iuuat conscientiam vestram interrogare, vel aliorum oculos, auresque quodammodo notitiam publicam appellare? Post tractatum Lubecensem, quomodo is, vel in Suecia, vel e Pomerania maioris Poloniae Palatinos, Nobiles, aliosque in Masouia et minori Polonia magnates sollicitauerit; literae etiam eius in conuentibus Prouincialibus lectae, aliaque eius consilia passim prodidere. Haec certe ante classicum vestrum tentata, gestaque fuere, ideoque facile conuincunt falsa omnia et simulata fuisse, quae de Regis vestri etiamnum studio erga pacem, post tractatus Lubecenses depraedicabas. Deinde quomodo vestra conuiuentia sufflante, vel astutia procurante, idem Radzieuius Ioannis Kochii, nuntii vestri simulatione, opera, moraque in hoc Regno longiore vsus, atque abusus fuerit, scriptaque et consilia proditoria ad varios per illum missitauerit; et quid ipse denique Kochius, meando, commeando, haerendo coxerit, id tunc non vno loco, modo autem aperta in proditione nimis manifeste erupit, seque prodidit.

Cum Electore Brandenburgico, Duce in Prussia, Vassallo Regis Poloniae, an praesentem ante irruptionem, clandestina habueritis Sueci, eumque contra Dominum suum incitaueritis, post liberum Suedici exercitus, per ditiones eius in Germania transitum, in Poloniam datum concessumque, post tot eius cum ciuitatibus et ordinibus Prussiae machinationes, oblationes, simulationes; postque tam facilem et speciosam transactionem cum Sueciae Rege, an dubitationi locus esse potest.

Num vero praeterea Ducem Radziuilium, supremum (proh dolor) exercitus Lituanici Praefectum peruerteritis, aut corruperitis, id quidem neque ab ipsius indole et religione, neque a moribus artibusque vestris vehementer abhorret. Credebatur is Cosacos et affinem suum Chmielnicium strenue aliquamdiu oppugnasse. Nec dubitabatur fideliter fortiterque pro patria Moscho occurrisse, et arma, viresque publicas seque constanter obiecisse, cum tandem, vbi fide ac virtute maxime opus erat, paulatim fida Tribunorum Regionum consilia monitaque refutans, aut dissimulans, lentiusque ac mollius Mohilouiam, et successus Moschouiticis impugnans, repente vester factus est; non securitatem modo, verum et complicitatem, sub vestris insignibus et aquila, non sua, indutus; Postremo antequam patriam proditione, et rebellionelatus obrueret, a furiis obrutus, non absque desperationis manifestae tormento, simul et documento. Haec omnia et alia similia, quae in vestra tot annorum, et molitionum, siue semiclandularum siue publicarum officina coquebantur, nec semper celare se poterant, antea Polonia quæsta non est, quia commissionibus Liuonicis, huiusmodi querelas assignatas esse sciebat, dictarumque commissionum fidei fidebat. Nam quis aut spe, aut mente conicere potuisset, Sueciam tam iniquam, tam immemorem, et iuris diuini ac humani contemptricem fore, vt inducias et tempus a pactis constitutum, armis belloque rumperet, fidemque ita publicam abrumperet?

Posthaec a me recensita subiunge iam, affunde, multiplica, quae et qualia velis, et quae reticere non possis, cui semper noua et

immensa caui spirant mendacia folles.

Et vide, vt Thrafonem, vel Stentora, vel si quid iactantius in comoedia, aut clamoribus in exercitu Mycenaeo fuit, strenue agas, dum multa alia contra pacta, fidemque publicam, et contra subditos vestros factitata clamas, sed ea te vberiori

vberiori declarationi, ex ipsis Actis deducendae relinquere. Belle sane, et tempestiue spacium plura comminiscendi, tibi relinquis. Fortassis grande aliquid, quod pulmo animae praelargus anhelet, interim tibi haesit, quod cum vsura postea euomes. Iamque fessum te currendo, terrasque et maria perfultando, vociferando, fingendoque prope credebamus, cum tu plus quam declamatoria voce pronuntias: Potuisse quidem haec a te commemorata, diutius inulta tolerare, nisi Rex, et Respublica Polona, crebris internuntiorum missionibus, et ostentatione pacis, Sueciam toties ludificasset, ac binis Lubecae tractatibus fucos fecisset, non alio fine, quam vt tempus traheret, et varios in Regnum Sueciae hostes concitaret, sicque necessitatem belli inferendi imposuisset Regi Sueciae.

E ludo et scena mimica initio prodisti: Quid mirum si etabernis fuliginosis et fumi venditricibus succum exfugere quaeras, quo Regem Poloniae inficias, ipse stercore fucatus Crocodili⁹¹⁾? Vel ipsae crebrae missiones Nuntiorum, quae licet sine fructu, sine sumptu tamen et molestia non fuere, testari possunt animum sincerum, studiumque, non ostentationem, non fucum fuisse, vt tu, ostentum hominis, calumniaris. Tempore belli Germanici, vos pacis vobiscum reconciliandae requisitionem, et opportunitatem seposuistis, vel non admistis, excusationem a bello ipso praetendentes, quamuis illud extra Sueciam, et vestros extra parietes ac fundos esset. Rex Poloniae, cum in ipsis Regni sui visceribus hostes ferocissimos haberet, potuisset iustiore excusatione rem protelare, vosque vestra praetensione eludere. Verum ne sic quidem paci honestae aliquando acquirendae defuit, si modo honesti, et aequi aliquid, vel spes aequitatis per tot Nuntios, et ipsos tractatus Lubecenses, impetrari potuisset. Sed ego in vestrum factum ac simulationem, morose non inquiram, quandoquidem tu caetera te omissurum, et quaedam obiter tantum dicturum praedicis ac praemones, quae docere possunt, quam parum animi Regi Regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit; o graphicum Doctorem! Sed quanam illa, quae obiter tantum dici merentur, vt pro talibus haberi possint, neue tu etiam pluris facias.

Plenipotentiae, inquis, a Commissariis Polonicis in primo congressu Lubacensi plurimis vitiis refertae, adductae sunt, vbi titulum Sueciae sibi arrogabat Rex Poloniae, subruto hocce modo ipso pactorum fundamento. Antea per hunc titulum conuelli dixeras, nunc atrociori verbo, subrutum fundamentum dicis. Sed circa hoc antea satis risus et irrisus es, sic loquendo; ac praeterea opus non erit repetere hic, et nugas tuas iterum refutare. Nam titulum Sueciae, Rex Noster haereditario gerit iure, ei innatus, ei innutritus, eoque licite ac libere et sine impedimento semper et vbique ad omnes Reges ac Principes utitur et gaudet? non subiectus vestris constitutionibus, aut iudiciis decretisque a Carolo Sueciae inuasore, confectis; vt solus sua cum stirpe macula non diu duratura, alieno Regno, tituloque frueretur. Neque ad omittendum titulum, seu supprimendum dicta in Plenipotencia obligabatur, per illas Anglici et foederati Belgii legatorum attestaciones, seu copias tantum nudas et simplices attestacionum, literarumque Zadzikii ad Comitem Brahe, quas tu superius, pro inducenda stabiliendaque literarum a Rege Poloniae in Sueciam forma; Commissarii vero tui pari vnitate quem in finem allegarunt, et sponte atque irrequisiti produ-

Hh h h 2

xerunt?

91) Eiusmodi loquutiones in scriptis publicis, plane, vt mihi videtur, sunt indecorae, et ignobile quid plebeiumque spirant.

1656

xerunt? cum ad alium effectum obtentae et concessae non sint; quam ut fidem facerent, sigillo reformatae Plenipotentiae appenso, quod circa exclusionem tituli Suedici, et subsequentium Regis Poloniae titulorum, eius in locum transportationem, rudiori forte manu habitum offensumque; certas monstrabat lituras, quarum Sueci (ne illis probro darentur) noluerunt esse auctores. Reliqua Plenipotentiarum vitia, merito silentio inuoluis, quia vel leuissima illa, et non nisi scribae fuere, vel certe (ut in mutuis delictis accidere solet) compensanda cum iis, quae etiam inscitissimis vestris, et oculatissimis reperta sunt. Recordaris enim, quod primis illis in tractatibus, praeter controuersiam de titulo, quam Commissarii tui coacto illo frigidoque, et elumbi argumento, a contextu seu scriptura patetorum euincere conabantur, alia interuenerit nulla. Prout etiam recordari ac fateri debes Commissarios Polonos, quotiescunque iisdem in tractatibus, per priuatos, et inallebiles cum legato Gallico discursus, de aliis Plenipotentibus mentio facta est, nunquam nisi clara et aequissima sub conditione respondisse, missuros nimirum se perlibenter, in Poloniam pro eis, quod si missionis tempore Commissarii Suedici ad ipsum pacis negotium voluerint accedere: vel saltem ipse legatus, de aliqua exinde consolatione, ac temporis sumptuumque fructu asscurare eos possit. Ad quae ille, vestrarum haud ignarus machinationum pro rectitudine animi sui, nunquam nisi verba ambigua, et bonam spem offerens, maluit iterati congressus promotor esse, quam iniquus pro vobis sponsor.

Etiam ego te hic, ubi obiter tantum dicenda quaedam promiseras, obiter etiam expedire poteram, si dicerem Regem nostrum falso a te accusari violatarum induciarum, tam ob dictum titulum, quam quia Plenipotentias ad gustum saluae vestrae non statim miserit, nec ad arbitrium et praescriptum vestrum, solum in tractatu agere aut comparare voluerit. Res et ratio clara est, ex ipsa induciarum formula verbisque, quae sic habent: *Durantibus ac currentibus hisce induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, ut si tractatus pacis perpetuae, semel atque iterum non successerint, firmae nihilominus et inuiolabiles maneant induciae, usque ad exitum, pactis hisce praefinitum.* Manent ergo pacta a Rege illaesa et inuiolata, tametsi se cum dignitatis et honoris sui gratuita iactura repente vestris dictatis, lituris, correctionibus, reformationibusque subiicere et substernere recusasset. Mirum vero et monstrosum est, quod cum binae ad minimum partes in tractatibus aequaliter agere deberent, vos tamen Suecos solos utrasque partes implere voluisse, nihilque admittere, nisi quod lima vestra limatum, vestra securi edolatum esset, alteri pro suo commodo, et honore nihil indulgentes, nihil reliquum facientes: ipso leone Aesopico iniustiores, qui ferarum Rex, aliquid tamen praedae feris aliis relinquit. Deinde Suecia, et tu ipse Causarie profiteris, causam vnicam tam diuturnae litis, et antea hostilitatis, ac belli inter Sueciam et Reges Poloniae fuisse: *Titulum Regni Sueciae.* Haec lis nonne belle finita esset, Suecisque palma tota, et quidquid hucusque verbis votisque omnibus optauerant, viderantque, ac bello petierant, concessum videretur, si Rex Poloniae titulum suum haereditarium, gratis et ante omnem congressum vel tractatum, antequam omnem spem, atque specimen pacis, deponeret, deleret, et Suecorum potestati atque arbitrio traderet? Sic enim Sueci toto suo desiderio, voto, ac fine potirentur, nihil vero inde Regi Regnoque Poloniae commodi accederet, cum neque fiduciam, aut speciem felicitis, vel benignioris tractatus, ac successus, ut promitterent vel annuerent Sueci, induci potuerint. Talis vero successus seu euentus, non a casu, fortuna, aut ab alia incerta alea, neque ab alieno arbitrio aut facultate pendebat, sed in sola Suecorum voluntate, ac sinceritate

ritate situs erat. At in Prussia Vladislaum deposuisse in Diplomate, seu Plenipotencia reformata, titulum Sueciae fortassis dices? Sic tamen non ius deposuisse, neque successori suo haereditario, atque eadem lege, qua ille, et nullo eius beneficio ad veram Regni Sueciae successionem venienti, hoc facto suo necessitatem imposuisse dicere potes? si dicere perges, maligne et falso dixeris. Nisi forte fateri velis, quod Vladislaus, nonnisi praemio, et mercede receptae Prussiae, id fecerit, aut facturus esset. Nunc vero quid Sueci Ioanni Casimiro praestare parati erant? nihil, inquires, qui ne beneuolam quidem vllam ostentationem, vel indicium ostentare voluere. Imo vero, si votis Suecorum altioribus, et cupiditatibus sese prodentibus, vel secretioribus rumoribus credendum erat, Ioanni Casimiro, Prussiae vel partem, vel littora, certosque portus cum vectigalibus, aliaque plura, illos adimere velle, plusquam rumor erat. I nunc, et dic, alias obseruatum esse titulos fuisse depositos, scilicet hoc modo, his conditionibus, quales a Suecis Lubecae coquebantur. Et de his fatis.

In secundo Lubecensi congressu, quia iure non potuisti, iam non quere-
ris de plenipotencia: scripta enim erat, licet non secundum obtrusam a vobis, per
legatum Gallicum formulam, sed ad normam Vladislauianae, seu reformatae, et
quam vos prioribus in tractatibus voluistis habere. In sigilli tantum amplitudine
insignia Regni Sueciae impressa, contra quam paci congruens, et testimoniis
Zadziki Cancellarii olim Regni Poloniae, Legatorum Angliae, atque Ordinum
Belgii, fatis superque constabat, arguis.

Et cum per insignia Regni Sueciae impressa hic intelligas, tres illas Coronas,
quas Commissarii tui, linceis suis, et belli causas conquirentibus, oculis, nun-
quam haecenus, neque in ipsa nuper Vladislai, seu reformata Plenipotencia, ab
aliis accusatas inter Prouincialia Regni Poloniae insignia, modo primum obserua-
runt; quaero tres istas Coronas, propria Sueciae insignia esse, numquid non,
vobis Suecis toties domi forisque, ac postremo solenniter in Stetinensi transa-
ctione, anno MDLXX. Dani palam negarunt, cum quibus ea de re tunc lis
erat? Certe non negarunt solum, sed denegarunt, imo palam euicerunt, et ob-
tinuerunt, ne tres coronae, certa et propria insignia Sueciae haberentur, idque
testibus, ac veluti confirmantibus Caesareae Maestatis, Regum Galliae et Polo-
niae, nec non Electoris Saxoniae legatis, ad transactionem illam vtrinque electis
et assumptis. Nihil profecto contra haec tunc Suedici Legati, quamuis instru-
ctissimi, et frustra pro dictis Coronis obstinatissimi, probare vel euincere potu-
ere. Deinde Dani, iuxta Danica et Noruegica, aliaque sua insignia, tres coro-
nas, annon hodiernum usque in diem publice habent, gestant, atque ostentant?
Neque vos in postremis illis Bronsebröensibus tractatibus tres Coronas, tanquam
vestras repetiistis, aut Danis eripuistis, quamuis partem littoris Danici et Oese-
liam ademeritis? Nec alias in Dania usquam magis, quam in Polonia illae tres
Coronae, alicui certae prouinciae assignari vel applicari possunt, atque ita frustra
hoc Polonis obiiicies: Dani vero tum temporis Suecis etiam exprobrauerunt, et
ex magno illo (si Diis placet) Suecorum Historico Olao ostenderunt, vetus in-
signe Sueciae non tres Coronas, sed puellas nescio quales fuisse. Quod autem
congruens paci non fuerit eiusmodi Coronarum in sigillo Polonico existentia,
nullatenus probari potest. Nedum vero ex literis Zadziki, seu attestationibus
Anglici et foederati Belgii, Legatorum; quia istae (vt paulo ante dictum est)
et si nudis atque simplicibus chartis credendum, ad nullum alium effectum, nisi
ad euitandam corrupti sigilli suspicionem a Commissariis illius temporis obtentae

1656 et impetratae fuere. Si vero is vel alii legati (mirum enim est, quod non omnes) aliquod testimonium taliter compositum, vel conflatum, aut in vim inuiolabiliter obseruandae legis dederunt, vel dare potuerunt, idque authenticae et legitimaе auctoritatis esset, quis tale aliquid vidit? aut vnde Regi vel Cancellariae nostrae constat; si apud vos Suecos solos haec mysteria clausa et abstrusa sunt? Et Commissariis Polonicis Lubecae, praeter simplices schedulas, monstrastis nihil. Sed quidquid sit de proprietate trium Coronarum, cum eae tamen aliorum, utpote Coloniae Agrippinae, et Cracouiae Canonorum Cathedralium Collegii insignia sint, cumque praeterea pars altera vulgarium insignium vestrorum, vnus aut geminus leo, inter Prouincialia Regni Poloniae insignia deprehensus non fuerit, poterat sane minus turbare haec res conciuisse, praesertim cum antea a vobis vestrisque nihil horum in disceptationem tractum, sed tam in reformatae, quam priorum tractatum Plenipotentiae sigillo, tres istae Coronae admissae et receptae fuerint.

Interea autem Polonis Commissariis multoties se offerentibus, quod si istae tantum Coronae ad tam operose institutos tractatus obstaculo essent, procuraturos sese apud Regem suum, ut deprimendi eas seu expungendi sibi ex sigillo potestas fieret (ita enim et cum titulo Suedico fecerant), ne vobis implorandarum iterum attestationum necessitatem adferrent. Cur vos, tam sinceri perquisitores pacis, non acceptastis hanc illorum submissionem? sed arrogantissime institistis, ut non tantum delerentur, vna cum titulo de sigillo, sed ut ne vestigium quidem in illo superesset cuiuspiam, et nouum omnino ac recens conficeretur. Quod hercle impossibile fuit, et consequenter vestrae de expectando et prolongando ad hoc tractatum tempore exhibitio et promptitudo, elusoria magis quam sincera erat. Mutatio enim sigilli aegre absque Comitibus generalibus fieri poterat, et Rex bello Cosacico adstrictus, supra ducenta milliaria Germanica Lubeca distabat, in Russia; vbi nulla omnino, neque citius, neque tardius conficiendi, transferendi vero valde incerta media erant, nisi forte Lapponici vestri tabellarii, seu cursores adessent, vel talis faber, qualis erat is, qui nocte vna arma integra Achilli mirifice fabricauit; qua in re nemo fidem haberet Homero, nisi fabrum Deum finxisset. Porro dum iidem Commissarii, praefixum tractatibus bimestre artificii vestris, modo per sigilli criminationem, modo per disquisitionem, de loco et ratione congressus eripi sibi animaduernerent, inuitarentque vos ad practicum in Prussia tractandi modum: videlicet, ut quandoquidem de plenitudine et potestate ipsorum, nullum adesset dubium Plenipotentiae cum reliquis differentiis suis, apud mediatores deponerentur; cum assuratione, quod bene ac prospere cedentibus tractatibus, tales vobis pro conclusione allaturi essent Plenipotentias, et tale sigillum, de quali in ipsa tractatum serie inter vos conuenissetis. Sic, inquam, inuitantes vos, et suspensis praeliminarium vanitatibus, ad ipsum pacis negotium, vocantes Polonos, cur ad meditationes seu vexationes vestras Monasterienses conducere allaborastis potius, quam sequi exemplum, ad sopiendam luctuosam hanc controuersiam a vestrismet Commissariis prudentissime inuentum, vsitatum, adhibitum, et tot exterorum legatorum auctoritate probatum? Forte quia Suecia, et patrius mos, vilioris momenti et exempli iam apud vos erat, postquam in Germania didiceratis peregrina sectari, et magni atque insolentes esse; et inflari coeoperatis potentia ad nouas plenipotentias. Sed utut est, quandoquidem vos ad domesticos et rectos mores, neque antecessorum exempla, neque aequitas et ratio, neque instantissimae mediatorum suasiones reuocare valuerunt, et tam publice, quam priuatim, nullum vnquam

quam iustae ac honestae pacis indicium edere voluistis; quid aliud Polonos decuit, quam huiusmodi contumaciae et arrogantiae vestrae se non substernere, sed causam suam iustissimam felicioribus committere temporibus, asscuratos vestram aduersus perfidiam sanctitate, fide, et religione pactorum, nec non confecto prioribus in tractatibus limitationis instrumento, quod isti, de quo agimus, congressui, binos menses statio erat, et illis infructuose praeterlapsis, liberum cuique, omni sine alterius partis offensa, siue violatione pactorum, discessum.

His non obstantibus tū concludis: Hac praeliminarium mora Suecos impeditos fuisse, quominus de violatione induciarum queri possent, et satisfactionem exposcere. Sed quoties repetendum et refricandum est, quod licet in tractatibus, pax concludi non posset, induciae tamen deberent esse inuiolabiles, si inuiolabiles, quod vobis Suecis querendi ius supererat? Nam si ad innocentiam satis est querela, quis post facinora omnia atrociora non innocens erit? Si itaque violatio nulla esse potuit, quamobrem satisfactio exposci poterat? An Suedicum mere est iniurias inferre aut fingere, et satisfactionem exigere? Pomerniae legitimi haeredes, si liceret, merito queri possent, et Dani, et cui ius antea erat in Bremensem, aliosque Episcopatus ac ciuitates. Et sic interim tibi de his satisfactum esto, qui ne hoc quidem merebaris, apud quem *Nullus verbis pudor aut reuerentia.*

Post tractatus vero Lubecenses quid producis? quid astruis? Regem Poloniae per Canesilium indicasse, velle se legatos suos, Reique publicae ad Sueciae Regem ablegare, qui coram ipso tractatus de pace perpetua auspicarentur, huncque ad hoc quamuis non obligatum posthac ad reassumendos tractatus, cum semel atque iterum, frustra tentati fuissent, consensisse; ea tamen lege, vt Polonici legati propere accederent, qui tamen condicto tempore non accesserint, sed tantum internuntius quidam Morstenius etc. Multa hic simul iterum conturbas, Causarie, assuetus forte nonnisi turbida piscari aqua. Num vero obligatus Rex vester fuerit, nouos congressus admittere, ab humanitate Suedica non seuerere requirimus. Nimis enim dura illa, et montibus suis similis, vel fugitiua est, quae adeo propere euanescit, vt mox patebit.

Et certum inprimis est, Regem Poloniae per Canesilium nunquam clare et expresse indicasse, velle se legatos suos, in ipsam vsque Sueciam ablegare, sed si Lubeca amplius non placeret, Francofurtum ad Oderam, vel Regiomontum, vel denique etiam Rigam, aut Stetinum. Rex autem vester quid? Stockolmiam propere accedere iussit: Haec vt subito, vt propere, vt valide tonuit! Certe satis pro imperio cum Regibus. Vnde vero illa properandi per mare in Sueciam facultas, iniquo aut dubio tempore, vel rebus interturbatis, erat? An tanquam in triuio prostant in Polonia legati? aut e figlino genere sunt, qui currente rota quolibet eluto effingi possint? Non habet tales Senatores seruos Polonia, quibus omnis nutus Regius pro obsequii necessitate sit, quomodo in Suecia aiunt, omnem sibilum Regium, ius Maiestatis, et imperii necessitatem habere. Quarendi hic, eligendi, ambiendi, et si noui fuerint, instruendi sunt, quod sine dubio propere, et raptim fieri non potest. Neque enim illi priores statim ad manum erant, aut adesse tenebantur. Etiam prope coelum hyemare incipiebat, neque genio nostro, vel naturae Poloniae mare familiare est, vel idoneum admodum.

1656

Deinde non ideo missus est Morstenius, ut tanquam legatus in negotio principali, ius et auctoritatem tractandi statuendique de pace perpetua haberet, vel proponeret, sed ut pro legatis, qui non eadem celeritate procurari et aduenire poterant, de commoditate loci ad tractandam certitudinem aliquam et securitatem, a versatilibus consiliis artibusque Suedicis cognosceret et impetraret; ne despectui noua legatio obnoxia foret, prout postea quodammodo Regio legato contigit. Hoc itaque Morstenii factum, nihil alienum a moris publici humanitate afferebat, neque is tandem nisi per magnas molestias et pericula atque iactationes in Sueciam repere potuit, primo Rigam usque circumiens, deinde tempestate, et quasi naufragus in Danica eiectus littora. Interim legatus solennis Illustrissimus D. Gorayski, Castellanus Kiiouiensis, paratus, instructusque erat, iamque comitatus, impedimenta, currus expediti, ornatique, cum in ipso valedicendi actu, heu! lethali impetu, subitae et incurabilis aegritudinis oppressus, extinctusque, non Regia tantum, et publica vota, ac legationis properandae promptitudinem, sed etiam viuendi facultatem destituit. Certe si homines estis Sueci, humanis casibus (seposita interim dura et montosa illa indole) et tam miserabili fato, ignoscere possetis, cum hominem et legatum ad vos properantem mors propera nimis in loco fixisset. Posthaec vero, priusquam nuntius mali ad Regem usque perueniret, antequam alius legatus, in tanta locorum distantia quaereretur, inueniretur, iterumque nouis literis, mandatoque ac sumptibus instrueretur. Annon mora opus erat? aut quomodo propere haec talia peragi, aut properari poterant? Quicquid tamen consilio curaque ac diligentia perfici poterat, curatum, factumque et perfectum lente est: Missusque pro ratione temporum alius legatus Illustrissimus D. Ioannes Comes de Leszno, Palatinus Lanciciensis, cui post mare enauigatum, ad portum Sueciae Dalerensem appulso, statim succensuit hospitalitas vestra, quod nausea tarde discussa, primum triduo declinante, inter homines ignotos, et eo loco, ubi non omnia more cultiorum ac ciuiliorem regionum parari poterant, misisset sui aduentus indicium. Deinde illi ipsi iam Stockolmiae vestrae appropinquant, non exscendere et euadere e naui, neque terram attingere fas esse voluistis, nisi e sentina literas fidei prius monstraret, seque legatum probaret. Quod tamen ab aliorum legatorum ciuitate admoniti, humaniter scilicet, remisistis. Quomodo vero illic cum legato egeritis, quomodo is ad omnia, votis formulisque, et conditionibus vestris se frustra accommodauerit, nullamque iam moram, vel excusationem reliquam vobis fecerit ad pacem tractandam, omniaque effugia vel diffugia vestra facilitate simul sua ac Regia nudauerit ac discussit, vobis, nil nisi bellum et pactorum violationem libere ac minaciter spirantibus, et illum hinc alio ac rursus trans mare ablegantibus, ubi tamen antea tractandi facultatem concedere, aut constituere nolulistis. Haec inquam omnia, et si quae alia superbe frustrando illata ei sunt, quia frustra vobiscum nunc agitur, hic non exaggerabuntur.

Interim Morstenius ille quidam, prout a te appellatur, pene mihi excidit, postquam a vobis spreus et contemptus est: In eo literas fidei, non in capite, neque in essentialibus, sed in calce literarum reprehendis, et in iis accusas ea, quae nihil ad rem faciunt, siue in fine literarum ponantur, siue nusquam, in quibus tu tamen audaciam et auctoritatem iuris ponis, quod nisi impudentissimae suspitioni aut fictioni potius liceret. Sed quid tibi non licet, qui etiam literas fidei datas Morstenio a Rege Poloniae insimulas, illud praeiudicii inuoluentes, ut sub annis Regnorum suorum (cum vnum tantum, videlicet Poloniae habeat) ad calcem literarum annotatis, innueret, se esse Sueciae Regem, titulumque

que illum Sueciae, quem in fronte literarum Regi Sueciae ex pactorum praescripto tribuisset, esse frustraneum et inanem. Hic non puduit te iterum pactorum praescriptum appellare, quod toties nullum esse ostensum est. Fateris autem Regem Poloniae in fronte literarum, Regi vestro tribuisse titulum Sueciae, quod illic ipse nominatim clareque abstinuit. Frons autem literarum, an non is locus est, in quo Reges se suosque titulos profitentur, eosque expresse praemittunt, et cum dignitate exponunt, non vero in cauda; nisi forte apud vos cauda calxque pretiosior atque honoratior sit, quam caput et frons. Tarde certe et praepostere Regem Sueciae Ioannes Casimirus absque mentione Sueciae, et eo in loco, ubi nihil amplius nominabatur, innuere voluisset, (vt tu calumniaris) si post depositum; palam publiceque in fronte et capite titulum Regni, illum demum in calce, et veluti sub pedibus, tacite, sine nomine, sine indicio omni reseruasset. Verum tibi non lyncei tantum, sed etiam vulpini et crocodili sunt oculi, adeo astute vides, quae nemo alius videt. Nam et crocodilus non habet oculos ad lachrymandum, nisi vt decipiat et noceat. Neque tu tamen antice et postice lane, in illo literarum veluti postico (condonabis verbo inopinato) aliquo modo innuis, simul cum Polonia aut iuxta illam in nomine suo Sueciam scriptam aut nominatam fuisse. At regnum Poloniae, inquis, vnum tantum habet Rex; si veteres titulos inspicias, non vnum semper fuit, et post Christianam disciplinam acceptam adhuc plura fuere, interque Reginas harum terrarum sanctiores, illa Haliciae Regina, hodie publica memoria et veneratione honoratur. Facile vero pro tua, aut sinceriori humanitate, agnoscere potuisses, non Regium consilium, stupidissimum illud compendium et figmentum, a te illic productum, potuisse esse. Scilicet ad pronunciandam frustraneam et inanem priorem illam, in fronte expressam, et professam contestationem depositi sigilli, fuisse postea suppositam vocem, non exprimentem quicquam clare et nominatim. Scribam autem, vel actuarium, non eximo omnino culpae aut socordiae, praesertim (vt hoc non diffitear) cum Cancellariae Polonicae scribas non semper eruditionis commendatio eligat, admittatque, sed mera plerumque characteris, vel pingendi qualiscunque industria, manusque specimen assumat. Neque Reges scribendo nomen suum illic, vel annos suos numerare, vel inspicere solent: Et nostrum aliquis, cum literas scribis describendas tradit, quando postea relegendo ad voculam illam *Datum* peruenimus, oculorum et correctionis diligentiam amplius non extendimus. Tam suspicacem autem et maleuolam tuam diligentiam, et fingendi industriam quis sperasset? nisi quod vbique nodum in scirpo quaeras, quem tamen nullum esse, ipse Iunceus Regiae apud vos Domus, fasciculus monstrare posset.

Sed et aliud quiddam te, in literis fidei, emissitiis tuis oculis, Arctoa e latebris vlula deprehendisse vlulas, simulans tamen, illud te omittere, et transire silentio. Nesciuissimus te esse tam Rhetorculum, nisi figuram rhetoricam, ab ipsis Atticis Athenis, ubi noctuarum est patria celebris, tu Borealis noctis incolam, tam belle asciuisse, vt quod maxime dictum expressumque acclamatum velles, silentio te transire nugareris. Sed neque ego tibi transitorio homini, nisi per transfennam aliquid regeram, qui solam vocem et caeterationem, iterum atque iterum a Latinis Regis literis exigis, cuius vnus omissionem, derogare paritati Regum, transeundo tantum insimulas. Sed mane sane. Nam hoc quoque neque consilio, neque studio factum; satis vobis constabat, quod cum scribae simplicitati aut vicio omisso fortuita assignari potuerit, vltro aliae, et quales Suecia voluit, literae transmissae fuerint; Latine certe confectae, et tam clare ab

1656

eo, qui cum Regna, Ducatus, Prouincias, et haec atque illa omnia, simulque et caetera scribi fecisset aut concessisset, satis vniuersa ac singula pariter concessisse credi potuerit. Vis tu hoc, clarissimo et proximo in exemplo? Si quis te oratorem, caudicum, historicum probum, et caetera improbum diceret? an non omnia improbitatis elogia tibi attribuerit? aut quidpiam postea probitatis tibi relictum putas? etiamsi tu excetra lernaea, et ceto Atlantico, vel balena Britannica maior, te intus et intime exenterares. Quanto modestius grauiusque Angliae semper et hodie Galliae Reges, cum titulis suis agunt, qui nullam caeterationem quaerunt, vel vsurpant ipsi, aut ab aliis exigunt, etiamsi plures Principatus in Regnis suis numerare queant, et nobiliores quam Suecia, sed tu nimis vis *Archetypas habere nugas*. Iamque ego te, nescio quo, cum tuo silentio transisse putabam, cum tu praecipiti anhelitu regressus, praecipuum quoddam, sed nouo horrore terrificum, incertum quo ex mari producturum te minaris, verebar ne illa esset, quae Hesione⁹²⁾ deuoratura quondam visa est

repens consurgere ponto

Bellua monstrum ingens, quam tu nec montibus vllis

Nec nostro metiri

posses mari. Hercule hic forte opus est, vt olim contra illam. Magna certe monstra fuisse necesse est, quorum dentibus, plus quam elephantinis iugulum ais Sueciae, Regem Poloniae petisse. Et quanam illa? Peregrinas, inquis, classes in mare Balthicum Rex Poloniae inducere est conatus; foederaque cum variis Principibus, ac populis, qui dictum mare accolunt ac frequentant inire, solo Sueciae Rege excluso; et ne caeci non viderent, adiecisti, luce meridiana clarius esse, dictas classes aduersus Suecos fuisse destinatas. Quodsi meridianam hic lucem, illam viciniae vestrae aut Lapponiae intelligis, festiue tibi credimus, vbi hyems et nebula perpetua

Inuoluens umbra magna terramque polumque

Semper, et obtenta densantur nocte tenebrae.

Cur vero nullus Rex aut populus in tanta luce nominatim et specificè ostendi potest? Nullus locus aut tempus certum exprimi? Non ita pridem hoc factum ais. At tu iam pridem mentiris, praesertim cum nihil nominas. Qui deinde illi varii sunt Principes, et populi mare Balthicum accolentes? qui classes habent, vt ad nutum Polonorum contra Sueciam mittere possint? Vnus Regum, Daniae Rex, eius maris est accola. An ille ipse Mycenaeus magnorum Ductor Achium⁹³⁾, mille nauium classē, tanquam ad Troiam expugnandam sollicitatus est? Si ita est, illo viuo dic eundem sollicitatum esse, vt tibi testis adesse possit. Qui vero alii sunt, qui quidem Balthicum non accolunt, sed frequentant, Britannos vix credo te intelligere; causam melius nosti, quam vt audeas fateri. Ordines forte foederati Belgii aptiores sunt, et paratiores. Sed quaeso te, qua spe, aut quibus sumptibus, hoc cogitare aut fuscipere Rex Poloniae isto tempore potuit?

92) HESIONE, Laomedontis Troiae Regis filia, quam Hercules ceto expositam liberauit.

93) MYCENAEVS Ductor Achium; est Agamemnon Imperator Graecorum. Nam MYCENAE, vrbs Peloponnesi, in Argolide, regia fuit Agamemnonis, Mycenarum Regis, exercituum Graecorum ad Troiam imperatoris, Menelai fratris,

Clytemnestrae mariti, Iphigeniae patris, vnde MYCENIS, pro Iphigenia Mycenaea, et Agamemnoniae Mycenae apud Virg. Aen. 6, 838. Achium autem, seu Achiuorum, vel Achaiorum idem est, ac si diceres Graecorum. Achaia enim Graecia propria est, inter Thessaliam et Peloponnesum intercepta.

potuit? Aiunt quidem tempore tractatum Lubecensium, aut circiter, rumorem quendam incessisse; sed nullo Rege, nullo ordine auctore; E re forte negotiationis magnae ac fructuosae esse potuisset, si Polonica societas adiungi posset maritimae cuidam societati. Sed unde Polonis aliqua in mare fiducia, aut vires? Nec tamen hic rumor aut inane votum, ad publicae vel Regiae auctoritatis notitiam, seu consensum vnquam peruenit. Sin aliter se res habet, dic per legatos, vel per literas, vel per indicia, Regem vltos sollicitasse, ne semper fingere videaris. Si vero societatem aliquam foris Rex quaesiuisset, vel oblatam admisisset, an a more hoc aliorum Regum alienum, aut omnino illicitum erat? Aut vos Sueci soli homines estis, quibuscum societas iniri debeat, aut possit? vel contra quos foedera sanciri queant. Nimium estis, si nullus alius Rex aut populus, praeter vestrum est: An nusquam mundus, amicitia et genus humanum, nisi in Suecia viget et latet? Aut si Rex Poloniae aliquem amicum Regem habere vellet, ideo subito contra vos amicitia illa, per insidias aut cuniculos, vel aperta pacta strueretur? Vos in Britannia forte societatem iniistis, nunquam in vestra consilia aut facta inquisiuit Polonia. In Lusitania simul atque Rex nouus erupit, vestra legatio occasione abblandita est, Suedicaeque amicitiae blandimenta attulit. Nec illic quidem sinistri aliquid, suspicata est aut quæsta Polonia. Et heu, quid non in Gallia perfecistis aut tentastis? vt de Moschis interim taceam ea, quae se ipsa produnt, et orbi iam manifesta sunt vniuerso. Quid Benedictus Scythius Senator et legatus Suedicus in aula Turcica sollicitauerit, quis dubitare potest? Solis ergo Suecis trans maria terrasque omnes Regum sollicitare potentias vel societates licet? Solis Polonis interdictum est, vel vnum amicum, aut nonnisi ad arbitrium vestrum asciscere, vel admittere inuitantem? alias diffidentiam, vel hostilitatem vocatis. At solum Sueciae Regem a Polonis sic excludi moleste fers, aut minime ferendum putas. Et vos vbinam vsquam Regem Poloniae in societatibus tot vestris inclusistis? In pace quidem Germaniae id fecistis, sed vt turpius per iniuriam excluderetis, bellum sic quoque inferentes, contra fidem publicam, nam vestram vbi appellem?

Post haec de maris Balthici et commerciorum turbatione a Polonis quaesita, pudet tecum litigare: Nam Suecorum hoc proprium est, et peculiare, prout non solum Caroli et Gustavi tempore, luce meridiana propiori constitit, et nuper emicuit in portu Gedanensi; vbi Vrangelijs, et alij cum classe Suedica, vectigalibus exigendis, et sic libero commercio turbando insidiabatur, solum ita per literas, a nobis interceptas, iussus a Rege vestro rem moderari, vt si Danus et Bataui, pro libertate nauigationis, vim opponere vellent, Vrangelijs exactio-
ne abstineret, si modo nil dum tale aggressus fuisset; sin iam ad factum ipsum processisset, pergeret porro et non desisteret. An vero tutela maris Balthici Suecis peculiaris sit, credo nondum cum Rege Daniae decisum esse, qui non frustra sibi vectigal in freto Orensi constitutum, et consensu gentium approbatum asseuerat, atque defendit.

Et hucusque causas omnes enumerando, virus tuum araneole Suedice, euomuisti; quae cum sic nil, nisi tela araneolae fuerint, eas muscae cuiuslibet sclopus posthac facile difflauerit. Ita tamen tu pro te, proque tuo Rege; pro Polonis vero obiectionem vnã, alteramque, vel etiã tertiam inuitus quidem affers, sed et inuita Minerua mox impugnare et euertere conaris.

1656

Prima est, qualem ipse informas et mox deformas. Quod Poloni controuersias exortas, per Commissarios in Liuania, non per arma, decidi debuisse opponant. Merito id quidem, quando ita et non aliter est, statutum ac praescriptum et licitum esse ex pactis constat. Contra hoc tamen sic reponi posse ais. Interim satis molliter hoc posse dixisti: nam solide reponi posse, dicere non potuisti. Quid tamen robustissime Gigas, per potentiam tuam potentissimam, e calumniarum repositorio reponis, qui hucusque nihil validi, nihil firmi posuisti? Per Commissarios, inquis, in Liuania nihilo plus obtineri potuisse, quam per binos Lubecae solennes conuentus, nec spem fuisse decisionis controuersiarum, per Commissarios, quando Lubecensi bino congressu, ne praeliminaria quidem pertractari potuerint. Haecinae contra sacrum et inuiolabile pactorum repositorium, supposititiae prome conde, reponis? sicque pacta eludis, quae vnicum hunc modum Regibus Regnisque seruandum, expressis verbis et legibus assignarunt, indixerunt. Indixisse certe negare non potes, seruandum ergo hoc erat, non mutandum, non reiiciendum, nisi simul pacta reiicerentur: Et non seruando vos Sueci soli infregistis, soli violastis pacta. Commissionum enim illa non solum natura, sed et necessitas erat, ut tractatum et belli facultatem praecederent, quo igitur iure a bello incepistis, commissionibus non habitis, et induciis durantibus? Extrema primo nemo tentauit loco, nisi extreme perditus aut inhumanus.

Prius in commissionibus de violatione pactorum agi iussere pacta, factum a vobis non est, non permiserit ante ad arma descendi, factum id tamen a vobis est. Male itaque imo maligne a tractatibus ad commissiones ratiocinaris Causarie. Nam in his nullam de pace perpetua tractandi facultatem, aut necessitatem posuere pacta, et sic non par moles aut difficultas fuisset; frustra ergo argutaris. Nec praeliminaria quidem moram, vel obicem vllum opposuissent, atque ita facilius res transigi potuisset, quam illic, et non alibi; multo minus in acie et bello agi et peragi de pactis violatis debuisse, clare pacta iussere. Suedica ergo haec fraus, aut tergiuersatio, non Regis Poloniae erat, cui tu toties falsa imputando, moras, ludificationes, fucos fucosissima fronte assignas.

Secundam obiectionem, quia clarissimam et validissimam inuenisti, nouae lubricitatis astu et fallacia anguilla Suedica, seu Amphibiaena exotica eludere tentasti. Licet enim semel iterumque tractatus pacis non successissent, firmas tamen et inuiolabiles induciae usque ad tempus pactis praefinitum debent manere. Haec verba sunt pactorum, et talia ipse clare expresseque producis, quia aliter non licuit. Tu quid ad hoc? Rex, inquis, meus nihil in his pactis praesidii habuit, ideo ad arma decurrere debuit. Imo currere aut decurrere non debuit, quia pacta vetant. Firmus itaque atque immobilis, et pactorum obseruans manere, et tempus praefixum expectare obligatus erat, nec aliud ei praesidium interim, vel ante illud tempus necessario praefixum mittebant; quia vnice cauebant, et prohibebant, ne prius ad arma decurreretur. Ita non aliter pactorum auctoritate uti potuit, quam illa mittebant; nisi si iam spernebant auctoritatem, quae non concedebat illi vndeunque, nedum pactis violatis, praesidium aliud arripere.

Et iam hic deprehensus tenebaris, ut tamen erumperes, omnia simul rupta effingis. An forte aliqua Principalis Arx Sueciae procumbit subito et coelum tonat omne fragore. Cum scilicet priores pacta violarent Poloni, quo nunc figmen-

figmento effugere, et elabi tentasti? Contractuum et pactorum rationem hanc esse, ais, vt cum mutua stent obligatione, vbi ab altera partium violata sunt; altera partium se non teneri vltius pactis putet. Putet tantum? poteris firmiori verbo vti, si quid firmi habuisses. Putet certe ratio, quae nihil purum putumque habet, et tota causarum enumeratio apud puros sincerisque iudices, quid nisi

Tanti est, quanti est fungus putidus?

Cum vero toties Polonos, seu Regem Poloniae violasse pacta insimulas, interimque ne semel quidem, aut vnum aliquod euidenter ac solide probaueris, quid te nisi toties mentitum constet? Actore autem nihil probante, quid iura stant ignorare non poteris, aut non debebas. Pro probatis ergo, quomodo a probis recipienda sunt? Et quoniam per singulas causas, ne quid omitteretur, tecum itum est, et sigillatim omnis accusatio tua circa pactorum violatorum figmenta, in nominibus ac particulis suis, euentilata et discussa est, Aeolum hic et ventos alios ad eam difflandam non opus est euocare.

Tertiam Polonorum obiectionem sic leuissime producis, vt tanto leuius euadas. Praedicta verba semel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, sed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma, descendi oportere. Sed quid refert, an pro binis an pro pluribus vicibus intelligi debeant voces illae, semel iterumque? Nam tametsi non binis tantum, sed etiam decies non successissent, pacta nihilominus decreuere, ad arma descendi non oportere. Si non ad arma, quid nisi, vel ad tractatus renouandos descendi debuisses? Vel certe quiescendum ab armis, vsque ad praefinitum tempus, tenor pactorum decernit? Si prius illud negaueris, hoc posterius certe nisi furia furiosior sis, negare non poteris. Tu tamen, qui tantum numerare male scis, postquam vocular *semel iterumque* pro binis licitis vicibus accipis, addis, pluries quam bis conuenire, contra sensum pactorum esse. Ita cum male ipse sentias, paruam hanc sensus tui sentinam, aliis quoque offundere conaris, qui tamen id, quod expresse vetitum esse non probas, pro expresse ponere non debuisses. Dictum vero tuum sic tueris. Ideo plus quam binum congressum, contra sensum pactorum esse, vt necessitas partibus imponeretur absoluendi negotii, ne irritus et repetitus saepius congressus mentes exacerbarer, et pariter omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. De ludibrio piget aliquid mouere, cum florentissimae et potentissimae gentes saepissime congressus repetierint. Sed nec vlla tam splendida aut sumptuosa est natio, quae non celeriter finiri tractatus et controuerfias optasset. Neque tamen verum est, pacta necessitatem non pluries quam bis congregiendi, simpliciter et inuiolabiliter praefixisse, aut non permisisse renouari tractatus, prout superius demonstratum est, et ratio clara dicat. Quia licet semel iterumque non conuenisset, inuiolabiles tamen debeant ab eo tempore, vsque ad vltimum definitum tempus permanere induciae. Haec sola vnicaque, et inuitabilis est necessitas, quam pacta decreuere.

Posthaec leoninae pelli belle vulpinam particulam affuis, et lectori blandiendo, Regis tui vbique nunc cruenti, studium ad pacem perpetuam commendas. Cum nempe, post illa omnia quaeque in tractatum amicitiae perpetuae consensisse, ea conditione tamen, vt legati Polonici pro spe, a Canesilio facta, nulla interposita mora propere aduenirent. Sed de hac propria properatione, iam tibi suo loco propere et proprie responsum est.

1656

Post omnia vero quanam tandem tibi *magna malae superest audacia causae?* Orbi, inquis, Christiano, ex his omnibus liquido constat, quam iustum Regis Sueciae contra Polonos bellum sit et quam necessarium. Verum enim vero et hanc liquiditatem antea iam discussimus, quae nil nisi nebula, aut fucus, aut mucus fuit. Et si ex illis iustum Regi tuo conflatum fuisse bellum ostendere potuisses, non ad furorem statim ab initio confugisses, quem illi pro clypeo induisti. Necessarium autem Regi tuo fuisse hoc bellum ad antevertendas perniciosas Regis Poloniae machinationes adstruis; si illas machinationes intelligis, quas hactenus enumerasti, cum eas mera figmenta et calumnias esse sigillatim ostensum sit, nouam hic refutationem non merebuntur. De alia necessitate Regis tui aut militis sui non libet ex rumorum vel claritate, vel ambiguitate quicquam vobis exprobrare. Scilicet, an necesse fuerit, militem Suedicum inquietum, stipendiorum egenum, alio ad praedam et spolia effundere, cui quasi alendo ac sustinendo, nec Suecia, nec Pomerania, et quidquid praeterea habetis, par erat. An vero id in Poloniam licuerit, satis pacta demonstrant, quae bellum omne, ante finem induciarum prohibent. Sin talis necessitas domesticae indigentiae, iustitiam belli alicui affert, quilibet praedo, latroque, aurum, argentum, et alia praeterea bona aliis diripiens, necessitate se iustum atque innocentem fecerit; si itaque haec, tua etiam excusatio est, quam orbi Christiano obtrudis, quis miretur necessitatem hanc pure mereque Suedicam esse? Finnis quidem, Suecorum vicinis, Tacitus miram feritatem, foedam paupertatem assignat. Quota pars exercitus Suedici sint hodie Finni non refert, cum sub vnum imperium, et veluti vnam in gentem, geniumque cum Suecis coierint, moresque et indolem iunxerint. Tanta certe cum feritate et foeditate paupertatis in Poloniae viscera irruere, ut fidem nimium fecerint, vtriusque nil sacri, nil profani, inuiolatum integrumque relinquentes. Et hi tales, non modo e rupibus, scopulisque suis ferociter prorumpunt, sed etiam e genuina Gothorum consanguinitate, non novos fungos se prodiisse gloriantur. Et quis tam praeclaras, vel obsoletas necessitudines illis magnopere inuideat? praesertim si Gothi nil aliud fuere, quam orbis terrarum praedones, et nullius Regni aut Prouinciae iusti occupatores, ideoque nec meliorem, quam meruere, postremo adepti exitum. Enimvero pars eorum celeberrima Ostrogothi, in vero cognomine solam circumferentes asperitatem, hoc enim *Ostro* non vero *Oriente* significat ⁹⁴⁾ sic Italiam inuasere, ut postea a Longobardis subacti oppressique interciderint. Pars altera violentae claritudinis, sub Visigothorum apud veteres omnes scriptores, non autem sub - - - Vestro-Gothorum appellatione (ut nunc Suecia nugatur) aliquoties in Gallia ac Hispania caesi, tandem a Mauris, ne quid ignominiae deesset, obruti, extinctique nusquam illic prisca vocabuli vestigium post se reliquere. Et tamen ab his larvis hodie nobilitatis cognatae gloria a Suecis captatur, cum nulla nisi feritatis supersit. Gothos autem tam facile e Suecia, quam Suecos ex equo Troiano exiisse credideris. An vero ex arca Noe in maioribus suis Sueci prodierint, cum antipodibus aliqui dubitant, neque e bipedalibus Olai magni in Suecia pyramidibus constat; nisi forte sub luporum forma, pelleque cum Cynocaecephalis inde erupere: Vnde nunc Lycanthropi isti, plus quam lupino more et ferocia passim omnia lacerant, lancinant, cruentant, vastant, diripiunt. Sed dabit Deus his

94) Insipida certe haec auctoris Ostrogothorum est explicatio, qui omnino nugatur. OSTRO significat in lingua Polona, acute, acerbè, aspere, forte in alia lingua peregrina aliud quid significat. Quia igitur OSTRO in lingua Polona asperum quid significat, ideo in Suedica orien-

tem significare non potest. Eiusmodi nugae et allusiones in responsione ad belli causas omnino abesse debent, quibus suspicionem magis apud prudentes moueamus, quam plebi persuadendum.

his quoque finem, aut laqueum, aut quodcunque aliud compendiosius, quale belluae furiosae merentur⁹⁵). 1656

Restat postremum impudentiae Suedicae specimen, in quod tota causarum enumeratio, plus quam Niliaca aut Istrica vastitate exoneratur; quo nihil impudentius, nisi a Sueco, concipi potuit. Nam te Regemque tuum confidere ais, has rationes, non solum omnibus iis, qui haec inspicient, sed etiam Reipublicae Poloniae subditis, harum machinationum ignaris, probari posse. Te quidem, confidentiae Regiae columnen, gnauiter impudentem necesse est, qui subditos Regis Poloniae, tuo, quam proprio Regi, maiorem fidem habituros, non modo ipse putes, speres, confidas, verum etiam orbi Christiano persuadere id audeas. Externo illos scilicet Principi et hosti, post bellum etiam, et grauissima damna cladesque illatas potius, quam domesticae auctoritati mansuete regnanti, etiam diu sese clementia haecenus approbanti, credere velles? Interim blandule palpum obtrudens addis et agnoscis: partem subditorum Polonorum harum machinationum ignaram esse. Innoxii ergo illi sunt, nec hostilitatem meriti, quia ignari, cum tamen omnes citra discrimen a Rege tuo oppugnentur, affligantur, opprimantur. Sed quas tu tamen machinationes intelligis? Nam eas quas tu hucusque e perpetuae calumniae machina eduxisti, iam contrariis machinis, prout quaeque a Te umbratili et laruato Archimedeeductae fuerunt, superius elisae, prostrataeque sunt. Quis autem illarum machinationum ignarus non sit, quas nec homo, nec sol, nec Deus ipse videt, aut vidit vnquam? Quanto iustius Rex Poloniae, post bellum, ante omnem legitimam denunciationem, illatum, et quidem durantibus induciis, ac pactis insuper Germaniae comprehensis, conscientiam ac censuram orbis Christiani, ac proximae sincerae semper, et candidae Germaniae, appellare, aduocare, et inuocare posset?

An vero ad Caesaream quoque Maiestatem haec pertineat iniuria, augustiniori iudicio vltro submissum, et commendatum fore speramus; ita vt iam opus non sit, in memoriam reducere duas priores causas, ob quas Suecus bellum Polonis sese inferre profitetur, a Caesarea Maiestate profectas. Vna fuit a Botthio, qui cum milite et diuersionis bellicae spe atque fiducia, a Caesare in Liunioniam directus, missusque fuerat; Altera non minore impetu cum Crocouio Caesariano itidem Ductore venit, quem per Poloniam in Pomeraniam, Suecorum tum temporis Prouinciam vastandam, permittentibus aut non prohibentibus Polonis, transisse et rediisse Suecia quæstæ est. Prout hoc in fronte statim praesentis manifesti infert, et exaggerat; nomine tantum et auspiciis, imperiisque ac iussibus Caesaris, Suedica calliditate reticendo. Eius silentii causa nunc non repetetur, quæ tamen se facile prodet, expectentur saltem successus et furor belli Suedici. Quod si tamen ob talia aliud sperare, seque aliud mereri a Caesare putaret Polonia, quis spei et simplicitati eius succensere merito possit?

Aliorum Principum Regumque animos ac iudicia scrutari difficile est, compellare forte tardum, praesertim si in praeoccupatos incidat. Suum cuique arbitrium et censura ex re aut prudentia, vel aliis causis esse potest, estoque. Causas enim omnes quis omnino queat, vel audeat deprehendere aut nominare? Si quem tamen metus, terror, vis, auertit, si quem minorum gentium, sua leuitas, vel similitudo aliqua, spesue nouae mutauere, aut corrumpere, nihil a saeculi,

L. I. 11. 2

95) Iam nil habeo hic quod moneam. Vnusquisque neutrius partis videt auctorem animi commotionibus excaecatum male hic scripsisse.

1656 saeculi, indolisue, aut moris sui expectatione alienum fecere. An vero aliqua etiam Aula auro, (quod tamen in Suecia nasci negant) Suedico corrupta fuerit, illi soli sciunt, aut credunt, qui illic insuper pretiosis Moschorum pellibus, adeo emollitos et suffultos aliquos viderunt, aut vidisse se putant, ut humanissimo favore barbaram perfidiam, prae Polonorum innocentia commendatam atque approbatam, habeant, praedicent, tueantur. Alii nunc successibus et euentui, pessimo ac perfidissimo auctori, passim forte accedunt; Et fortuna plerumque pro iustitia est; Qualia passim olim et nuper exempla, per Regna Insulasque, nec semper incruenta incedunt, neque illaudata.

Suecis vero post omnes causas, conatus, spesque, quid nisi occasio placuit electaque est? Cum Rex ipse Sueciae legato Polonico, Stockolmia abituro, non dubitauerit gloriose profiteri: Postquam Tartari, Cosaci et Moschi, plurima in Polonia diriperent, se quoque partem aliquam rapturum. Cum ergo id palam, animo votoque toto, Rex Sueciae destinauerit, in hoc quoque viribus ac successibus omnibus eum incubuisse iam obscurum non est. Potuisses sane in principio, mitiori prouerbio uti, videlicet, occasio facit furem, nisi pluribus syllabis maiorem, nempe furiosum, Causarie fecisses. Occasio certe nefas totum validius impulit, impleuit, et perfecit; dum Russia, Poloniae pars magna a Tartaris vexata, a Cosacis oppressa, Lituaniae vero Ducatus magnus cum annexis Prouinciis, a Moscho contra fidem, pactaque publica perfide occupatus, Regisque nostri vires, per scelus alienum, aut nouas calamitates, ybique debilitatae essent. Sed vile fortassis et infame est prouerbum, quod furem Regem ex qualicunque etiam occasione faceret. Nec satis Rege dignum, quod patientia laesa, statim faciat furiosum. Regium ergo et Carolo Gustauo dignum est, et quod nonnisi a Regibus vsurpari meritum fuit.

Si violandum est ius, regni causa violandum est.

Haec summa Responsi Polonorum aduersus Suecorum calumnias. Sequitur

Comminatio grauis super Ciuitates et Regnum Sueciae, ex reuelatione S. Brigittae ⁹⁶).

CAPVT LXXVII.

Prophetia
S. Brigittae
de Regno et
Ciuitibus
Sueciae.

Filius Dei loquitur. Arabo terram illam in iudicio et tribulatione, donec habitantes addiscant petere misericordiam Dei, de quinque Regibus trium regnorum, similibus brutis, et quod sextus Rex eleuatus deiicietur.

CAPVT LXXVIII.

Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et Regna eorum.

Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improuisum casum suum.

Ter-

⁹⁶) Meum non est, in his dictas reuelationes Sanctorum inquirere. Hoc vnicum sufficit, hanc diuino spiritu adflatam, ut perhibetur, vati-

inationem, sextum imprimis quod attinet Regem, euentu non fuisse expletam, historia teste.

Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens.

1656

Quartus Aries ventilans et conterens et proiciens ex Iustitia Dei.

Quintus Agnus occisus, sed non sine macula, cuius sanguis multis fuit occasio tribulationis et ruinae.

De sexto tibi ostendo, qui turbabit terram et mare, et simplices contristabit: qui terram Sanctorum meorum exhonorabit, et qui sanguinem innocentem effundet, qui tempus vindictae meae posuit in audacia manuum suarum. Ideo nisi celeriter attenderit, appropinquabunt ei iudicia mea, et relinquet Regnum in tribulatione, et fiet sicut scriptum. Voluptatem et ventum seminant, et tribulationem et dolorem metent. Nec solum visitabo super Regnum istud, sed super Ciuitates opulentas et magnas: Nam suscitabo famelicum, qui desiderabilia eorum deuorabit. Intestina mala non deficient, et discordiae abundabunt. Stulti dominabuntur, et senes et sapientes non leuabunt caput. Honor et veritas prosternentur, donec veniat qui placabit iram meam, et qui animae suae non parcat, pro aequitatis charitate.

Item ex Capite LXXVIII. Reuelationum S. Brigittae.

1.
Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et eorum Regna. Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Gustauus Erici Filius, Asinus ob socordiam: quod neglecto vero Dei cultu, in falsum declinauit. Antiquata enim maiorum Apostolica Religione, Augustanam induxit Regno Confessionem, per positam in gloria maculam. Alludit ad Ecclesiast. 47. vbi Salomon dicitur maculasse gloriam suam suscepta idololatria, vt communiter auctores.

2.
Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improvisum casum suum.

Ericus Gustauus Filius, Lupus, ob insatiabilem auaritiam, quod omnium, ac Ioannis inprimis Fratris, in se odia concitauerit. Ioannem primo, ob suspicionem factae cum Polono et Dano conspiracy, bello afflixit, et captum cum vxore, quadriennali carcere detinuit. Deinde Ioannes custodia liberatus, Ericum bello appetiit, Regno exiit, ac perpetuo mancipauit carceri. Ecce casus improvisus!

3.
Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens.

Ioannes Erici Frater, merito Aquila sublimis, triplici bello clarus: intestino de fratre triumphans, et magno omnium procerum applausu Rex salutatus: Iterum Danico et Moschouitico felix. Demum fortuna Sigismundi Filii recens in Regem Poloniae electi, gloriosus.

4.
Quartus Aries ventilans et

Carolus Sudermaniae Dux, Gustauus Filius, Ioannis Frater Germanus, Aries. Ducunt Arietes gregem, is Ducem se praestitit Suecis ad omnes eas conspiracyones, quae erant ad extirbandum Regno Sigismundum Ioannis Filium. Videtur S. Brigitta applicare huc velle illud

Mm mm

1656

conterens, et proficiens
in Iustitia Dei.

illud Danielis VIII. vidi arietem cornibus ventilantem. Eas machinationes Caroli contra Sigismundum, forte ideo Iustitiae Dei, quasi in poenam permittentis attribuit, quod Sigismundus primus, in regnum Sueciae succedens, incautius praestiterit iuramentum, in fauorem Augustanae Confessionis. Si illud vere, germaneque refert HENRICVS SOTERVS in sua Suecia 1633. impressa Lugduni Batauorum.

5.

Quintus Agnus occisus, sed non sine macula, cuius sanguis fuit multis occasio tribulationis et ruinae.

Gustauus Adolphus, Agnus occisus, quasi victima inutilitatem suorum et Regni, sed qui prius bello Germanico contraxerat maculas. E ne putetur comparisonem habere cum Filio Dei, qui Agnus est, sine macula occisus, ab origine mundi. Quae ruinae, clades, tribulationesque eius mortem consecutae sunt, sensimus omnes.

Nota I) hos inter Reges quinque, non dici quicquam aduersum Sigismundum Ioannis Filium, proinde haereditarium Successorem; Primo, quod Dei Filius S. Brigittae ostenderit duntaxat Reges similes brutis, qui conculcauerunt vineam eius, hoc est praetextu Augustanae Confessionis, Catholicam autamque Religionem, pessum dederunt, aliasque omnes sectas implantarunt. Dedit initium mutandae Religionis Gustauus primus, post cladem Danicam in Suecia Rex. Secundo, quod Sigismundus a matre Catharina Regis Poloniae Filia Catholice educatus, et viuentis Patre Ioanne a Regno Poloniae postulat, electus, atque etiam coronatus, tanquam alio translatus videatur. Tertio, quod lecta et accurate expensa prophetia clarum sit, aliquem ex successionis linea deturbandum: cum post Ioannem Sigismundi Parentem, ponatur Aries ventilans, conterens, et proficiens, nempe impatiens consortii. Non censetur ergo hac serie Regum Sigismundus comprehensus.

Nota II) Christina non censetur in numero locum habere, in quo de Regibus tantum fit mentio.

Iudicia circa

Emanarunt quoque in vulgus eodem anno aliqua circa nouam electionem Poloniae Regis, Italico idiomate concepta scripta, ex occasione orbitatis Ioannis Casimiri, vltimi Regis tunc per matrem Jagellonidis. Proponebanturque plures candidati, qui Polonum ambirent sceptrum. Quorum hi potissimum erant.

Primus, Serenissimus LEOPOLDVS VILHELMVS, Archi-Dux Austriae,

Secundus, ALEXIVS MICHALOWICZ, Magnus Dux Moschouiae.

Tertius, GEORGIVS RAKOTZI, Princeps Transyluaniae.

Quartus, FRIDERICVS VILHELMVS, Marchio Brandenburgicus, S. R. I. Archi-Camerarius et Elector, in Prussia Dux.

Primum Serenissimum Leopoldum Vilhelmum, Archi-Ducem Austriae, Fides Romano Catholica, vetus Austriacae Domus cum Polonis amicitia, cum Domo Regia sanguinis nexus commendabant.

Secundum, Alexium Michalowicz, Magnum Moschouiae Ducem, Potentia Moschouiae, omnibus Polonis hostibus metuenda, restitutio sine caede et sanguine, tertiae partis

partis Regni, Magnus videlicet Ducatus Lituaniae, vnio cum gente vicina, et haud multo
 1656 dissimili Religione Graeca, habitu Orientali, Lingua Sclauonica, Diues praeterea memo-
 rabatur aerarium, quo fuleiri in praesens Poloniae res possent.

Terrium, Rakoci Transyluaniae Principem, qui ambigebant, exemplum Ste-
 phani Bathorei, optimi, fortissimique Poloniae Regis reuocabant. Addebant Rakocium
 eius esse potentiae, vt defendere Regnum, eius vnionis, vt opera Christianissimi Regis,
 facile auertere posset Suecos et Brandenburgicum. Triginta adhaec millium eius exercitum
 in promptu esse, aut tuendae, aut delendae Poloniae. Aliquot item Myriades auri nume-
 rare paratum Poloniae proceribus, ac militibus. Caeterum mores, et habitum, ipsiusque
 indolem liberis Hungaris imperare solitam optime conuenire posse.

Quartum Fridericum Vilhelmum, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani
 Imperii Archi-Camerarium, et Electorem, in Prussia Ducem. Illa ipsa commendabat
 Prussia, quae tali casu redire poterat in corpus Regni ac Reipublicae Poloniae. Verus
 praeterea Marchionum Brandenburgicorum Familia, nec nimium metuenda eiusdem
 potentia.

Haec breuibus insinuasse sufficiat.



HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER OCTAVVS.

LIBRI VIII. CAPVT I

SYNOPSIS

Bellum Transylvanicum. Occasio belli. Pacta inter Transylvanum et Cosacos. Manifestum Rakocii. Eiusdem literae ad comitem Zebrzydowski. Responsum Mareschalci Lubomierscii ad Literas Rakocii. Rakocii in Poloniam aduentus. Caeditur a Schembergio ad Iaroslaiam. Caesaris ad Rakocium legatio. Praemissiam oppugnant Transylvani vano conatu. Inde Leopolum progreditur, ac per Stanislauiam tentat Leopolienses. Forum responsum. Polonorum Viennam ad Caesarem legatio. Moritur augustissimus Caesar Ferdinandus III. Prodigia mortem eius antecedentia. Polonus legatus Viennam ingreditur. Regem Hungariae et Archiducem Leopoldum languentes audit. Convalescunt ambo, Rex et archidux. Polonus legatus ad Regis Hungariae conspectum admittitur. Eius propositio. Regis responsa. Sensus Electorum de bello Polonico. Rex Hungariae cum Poloniae legato componit. Puncta compositionis. Rakocius Cracoviam properat. Scribit Sueciae Regi, et Electori Brandenburgico. Rakocii Cracoviam ingressus. Magistratus Cracoviensis Rakocio iurat. Obuius fit Rakocius Sueciae Regi. Rex Sueciae Transylvano iunctus Zamoscium properat. Eius ad comitem Zamoyiski literae. Responsum Zamoyscii ad literas Transylvani. Rakocii consilium Sueciae Regi datum. Recedit a Zamoscio. Brestiam Lituaniae occupat.

Bellum Transylvanicum.

1656
Bellum
Transylua-
nicum.

Occasio
belli.

Clauditur annus 1656 noua, eaque inſperata, in Poloniam GEORGII RAKOCII, Da-
ciae reguli, candidati ad regnum Poloniae, irruptione. Is gente Hungarus, reli-
gione Caluini ſectator, principio huius anni, certis legibus, per NICOLAVM PRAZ-
MOWSKI, regni Secretarium maiorem, ad Poloniae regnum vocatus. Dum de religione
cum legato diſputat, ac male inter utroſque conuenit, Polonorum deſperatam obſeruans
ſalutem, a Sueciae perſuaſus Rege, rapere maluit regnum, quam expectare. Quamquam
ſcelere paratam poteſtatem haud diu poſt retinuit. Legato Polono abeunti nil aliud reſpon-
dit, quam nolle ſe regnandi cauſa, auitam maiorum ſuorum deferere religionem, aut cer-
te terreſtre regnum coeleſti permutare. Nec multo poſt, eodem hoc anno, poſt abitum
legati,

legati, Rakocius in excidium Poloni nominis repente cum Cosacis, Moldauis, Valachis, Suecis et Brandenburgico coniurat. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. A latere enim Hungarorum, a tergo Cosacorum, a fronte Suecorum, infesta multorum millium volitabant signa. Extat cum Cosacis transactio huiusmodi tenoris:

1656

Transactio Principis Transylvaniae cum exercitus Zaporouiani ductore.

Nos GEORGIUS RAKOCI, Dei gratia princeps Transylvaniae, partium Pacta inter Transylva-
regni Hungariae Dominus, cum caeteris regni Hungariae eiusque confinium num et Co-
dynastis, et magistratibus, notum facimus, fideque sacrosancto iuramento ob- sacos.
stricta protestamur. Quod quamprimum Nostras intentiones ratione perpetuae
cum illustrissimo campiductore, vniuersoque Zaporouienſi exercitu iungendae
componendaeque amicitiae, D. O. M. ad felicem deduxerit effectum, Nosque
fecerit sibiſmet indiſiunctos, abhinc indemnitati vniuerſi exercitus praecauere te-
nebitur, nullasque factiones, in detrimentum cum extraneis per ſe ipſi nec per
ſubſtitutas et ſubordinatas perſonas machinabimur regionibus, imo vero nullis
quidem ad id moliendum allicitamentis perducere ſinemus Nos, prae oculis ſemper
timorem Dei, vniſ in eſſentia, trinique in perſona, habentes. Quin ſi quis of-
fenſiua eidem Illuſtriſſimo Campiductori, vniuerſoque exercitui, nec non et ſucceſ-
ſoribus eius, ditionibusque, eius poteſtati adiacentibus, arma inferre conatus
fuerit, mature quamprimum ad Nos inſenſi cuiuſcunque animi aduenerit noti-
tia, denuntiare, praecustodire, iunctisque inimicitias viribus, cum Succeſſori-
bus Noſtris, de iure et conſcientia fugare debemus. Super hoc, quicumque
vel minimo progreſſu hoſtem ſe auſus fuerit declarare, eidem quoque aemulum
praebemus affectum, atque hoſtes communes, prout et amicos indiſiunctos
ſumus, habituri. Quod ſi a propinquis regionibus, ratione cuiuſvis praetenſio-
nis, Illuſtriſſimo Domino Campiductori, vniuerſoque exercitui Zaporouienſi,
nec non Succeſſoribus eius illata fuerit iniuria, noſque de eorum tribulatione
redditi fuerimus certiores, illico caſtra mouere, ſuppetias mittere, et iſdem
ſufficientiam apparatus bellici neceſſitati exhibere, Nos, Succeſſoresque Noſtros,
cum officialibus Regni huius obligati fuerimus, ſicque coniunctim omnes hoſtes,
a finibus Noſtris, communibus armis, propulſabimus. Interea vero, ſi quis or-
thodoxae illorum religioni, quam ſancte colunt, manum iniicere tentarit,
quemlibet talem, etiam de ſanguine Noſtro, nulla ſanguinis habita ratione, aut
habita antehac Nobiſcum conuerſationis memoria; ſi a cordiali duritie non defi-
ſtat, perſequi, Noſtrum, et Noſtrorum omnium munus erit. Omnino ne in
minima quidem foederatae amicitiae conditione a ſe diſcrepabimus. Haec au-
tem omnia, vt inuiolabili gaudere poſſint immunitate, vniuerſis ſtatui conſer-
uando Regni Noſtri neceſſariis, Magiſtratibus, Conſiliariis praefitum ſcriptum-
que iuramentum ſigillo Noſtro praemiſſa prius manus propriae ſubſcriptione, ob-
ſignari, in integram Regni totius cautionem, et fundamentum, aetati poſterae
meminiſſe iuſſimus. Actum et datum in loco Reſidentiae Noſtrae. Albae Co-
loſmonaſterienſi, Die 20. Nouemb. 1656.

Quis non actum tunc credidiſſet de Polona republica dubium certe non erat, quin
vltimum illum annum habitura erat Polonia, ſi vincere ſciuiſſet Rakocius, qui tunc Pro-
tectoris Poloniae nomine per inuios Carpathos, principio ſaeuientis hyemis, malo omine
intrabat Poloniam, inuitatis ſub ſigna Polonis, literis vniuerſalibus, quarum haec ſumma:

1656 Nos Georgius Rakocy, Dei Gratia Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc.

Manifestum
Rakocij.

Norum testatumque facimus vniuersis et singulis, ac inprimis omnibus statibus, ordinibus atque incolis inclyti Poloniae Regni, praesentes Nostras visuris, lecturisque. Cum ordines Regni Poloniae, fatiscentibus ac indies in deterius vergentibus Polonae Reipublicae rebus, in praesenti suo statu, nihil opis ultra praesidiique videntes; Regni coronam cum antea, tum recens, mediante solenni legatione, certis conditionibus Nobis obtulissent; nec non pro veteri, imo haereditaria Nostra in nobilissimam hanc gentem animi propensione, et bene merendi studio, Christianaque pietate ducti, ipsi in persona, cum copiis Nostris, turbatum Regni huius statum componere, Deo adiuuante, apud Nos constituerimus, operae pretium existimauimus, beneuole monere et adhortari omnes, ac singulos, vt lectis praesentibus, qui incolumitatem suam, suorumque pignorum, tum bonorum conseruationem factam tectam, propinquantibus Nobis ad fines Poloniae, occurrant, suamque Nobis hac vel alia ratione additionem, studiumque, ac prorsus innoxiae huic intentioni adscribant, necesse est, si quid fors belli, et temporum iniquitas malorum inuexerint. Nos omnes patrociniū Nostrum non respuentes, clementer et placide suscepturos, a praesentibus belli, temporumque malis vindicatos, libertatesque afflictas, quantum licebit, restauratos, ac inprimis libertatem conscientiarum conseruatos bona fide pollicemur. Daturi Deo volente operam, vt pax alma reflorescat, et tranquillitas publica ac priuata inclyto huic Regno postliminio reducatur. Quas literas Nostras, propter fidem et certitudinem maiorem, subscriptione manus Nostrae munitas, sigilloque Nostro firmari iussimus. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi, Die vltima Decembris 1656.

G. Rakocy

(L. S.)

Michael Mikies, Cancellarius.

Haec summa literarum Transyluani ad ordines regni. Addidit et priuatas ad proceres praecipuos regni, videlicet Archi-Marschaleum Lubomierscum; Ensiserum supremum Comitem Zebrzydowski, ac Ioannem Comitem a Pieskowaskala Wielopolski, Castellatum Woynicensem, primarios minoris Poloniae dynastas. Harum literarum hic tenor fuit.

Illustrissime Domine, Amice Obseruandissime.

Eiusdem
literae ad
Comitem
Zebrzy-
dowski.

Ruentibus in praeeptis inclytæ gentis Polonae rebus, libertatique inclinatae, Dei armorumque beneficio, consulturi licet fauorabilium erga vniuersos et singulos, Patriae, liberorum, facultatum suarum amantes, abunde satis per literas patentes mentem nostram bona fide polliciti, cunctis tamen, vt peculiare nostri in V. M. D. affectus specimen ederemus, hisce peramanter priuatim, eandem compellere placuit, hortarique, ne suae patriae felicitatem inuideat, et satis tam prospero statu libertatis vela implentibus obniti velit, quin potius sociatis nobiscum animis manibusque, pristinum Regno decus, tranquillitatemque traducere satagat. Id enim faciens, dignitatem, fortunas, bona, non modo asseruanda, sed longe amplianda, fauoremque nostrum singularem Illustrissimae Domi-

Dominationi Vestrae pollicemur: talem desuper eidem mentem precati, quae publica priuataque fortuna finiatur, sibi suisque nunquam poenitenda. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi. Die 31. Decembr. 1656.

1656

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Beneuolus Amicus

Ad officia paratissimus.

Georgius Rakocy.

Haec summa literarum ad optimates Poloniae Principis Transyluaniae. Quibus haud mora respondit Marschalcus Regni, in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,

Domine Affinis Colendissime,

Quo animo *Celsitudo Vestra* in Rempublicam Nostram sit, liquet ex factis, sed et loquuntur vniuersales Celsitudinis Vestrae abunde literae. Est quod mirer et doleam, potiora Celsitudini Vestrae fuisse, periculosa et indecora, quam ruta et gloriosa consilia. Ignoscat Celsitudo Vestra meae sincerae dicendi libertati, quae amicum decet, et inde consiliorum suorum ponderet fructus. Speciosus libertatis asserendae, praefigitur in literis vniuersalibus, Celsitudinis Vestrae titulus: Prima vero libertatis conditio, libera electio, armis petitur. Conuocatur liber populus, (sed nisi velit) mancipium futurus, id est ferro igneque puniendus. Promittitur Senatui auita dignitas, sed statim confuso cum omnibus dignitatis titulo eripitur. Illa ipsa auita nostra, sancta, veraque religio (pro qua a maioribus nostris, tot fufum sanguinis) ad libertatem tantum conscientiarum, excluso religionis vsu, exercitioque, restringitur. Quis tam obefae est naris, qui haec non intelligat? quis tam apoplecticus, qui non sentiat? sed et violatum in detentione Domini Stanislawsky affinis mei, publicum gentium, priuatumque amicitiae ius, quid aliud promittit, nisi publica et priuata iura, in victimam indebitae ambitionis destinari. Ponderet Celsitudo Vestra, an nobiles et generosae animae, quae vitae fortunarumque impendio honorem emunt et gloriam, feruitutis infami pretio, religionis, vitaeque libertatem, vendent: Neque tantum in armis reponat spei, vt mente excidat: Iustitia armorum saepe vinci potentiam, bellaque iniuste coepta, infauste finiri. Illae vero, quae obtenduntur in nos, belli rationes, quam procul a iustitia, et quam quaesitae sint, ipsam Celsitudinis Vestrae iudicem accipio, (modo vacua omni affectu sit) prudentiam. Vocatum se, Celsitudo Vestra, ad Poloniae sceptrum, et per abruptos tractatus illufum, conquaeritur? Fateor legatum a Serenissimo Rege, Domino meo Clementissimo ad Celsitudinem Vestram missum, sed non abrupto, suspensio tantummodo tractatu rediisse. Quia enim religionis ratio, primos ab vtrunque, (vti par est) habuit respectus, quid mirum, dilatum id ad rempublicam fuisse, an Principem diuersae religionis in Dominum assumere expediret? illud ex forma status nostri, Celsitudini Vestrae petendi Regni demonstratum iter, vt legatos ad Comiticia generalia mitteret. Regem enim nonnisi consensu omnium et vocibus apud nos designari: hocne est scindere vel abrumpere tractatus? Sed supponat quis abruptos! itane, qui offert conditionaliter regnum, non acceptatis conditionibus bellum meretur? et cum beneficium praestare voluerit, ferro igneque gratitudo rependitur? Secundum, dicitur missos Celsitudini Vestrae a Principe Saxoniae, nescio quibus cum donariis, currus, a nostris vi acceptos, non probe

Responsum
Marschalci
Lubo-
miercii ad
Rakocii li-
teras.

1657 hoc assequor, quomodo accepti sint, si ex comitatu Aruenfi, opera Domini Tekelii, Celsitudini Vestrae remissi. Quidnam illi currus vexerint, et cui, captane a Suecis Polonica spolia fuerint, examinatum a Zywecensi Regio Oeconomo, scio, sed debita haec in confiniis, nemini praeiudiciofa, cautela, an hostilia mereatur, non satis video.

Dicitur tertio. Celsitudinis Vestrae famulos captiuos apud me in arce Luboulenfi detineri: hoc vero non exactae Celsitudinis Vestrae informationi adscribo. Tam procul enim hoc a vero est, quam proximum iustitiae fuit, illos detineri, qui obsidente, me Cracouiam, ad hostes Regis Regnique, literas attulerunt, easque hostilitatis plenas, transactionem videlicet Suedici apud Celsitudinem Vestram residentis legati cum Celsitudine Vestra portantes, Generalique Wirtzio succursum pollicentes, hunc tamen pro solita mea in Celsitudinem Vestram obseruantia, humaniter verbis admonitum Celsitudini Vestrae remissi. Haec pro meo affectu et candore Cels. V. duxi insinuanda. Tempus docebit, magisne salubria suaserim ego, an Cels. Vestra secuta sit. Solidam enim, diurnamque felicitatem, in iustitiae radicatam fundamento, quam nulla cuiusquam, ne praetensio quidem, concuteret, quae ad posteritatem securo indubioque iure transmitteret, quae verae incorruptaeque gloriae, fructus adferret, suasi, et nunc pro candido affectu suadeo. Caeterum quam longissimam Celsitudini Vestrae incolumitatem, prosperosque successus ex animo precor. Dabantur in castris ad Cracouiam, die 27. Ianuar. 1657.

Rakocii in
Poloniam
aduentus.

Interim, dum literae hinc inde comitant, Rakocius ipse Cosacorum, Valachorum, Moldauorum, Hungarorumque coadunato simul exercitu Poloniam intrat, primoque statim impetu Przeworscum occupat, deinde Stryiouiam, per deditionem, accipit, ac inde Praemysliam, Iaroslauiamque progreditur. Venienti obuiam fit, relicta Cracouienfi obsidione, Archi-Mareschaleus Regni, GEORGIUS LUBOMIERSKI, Lancutique tantisper subsistens, militum tribunum Schoemberg, cum aliquot millibus praemittit, qui hostium vires exploraret.

Caeditur ad
Iaroslauiam
a Schembergio.

Ille tunc ex improviso in errantia Hungarorum circa Iaroslauiam incidit agmina, explicatisque signis pugnam adortus, victor euasit. Atque haec fuit prima de Hungaris, Polonorum victoria, quam Schoembergus cecinerat. Cecidere illo praelio Polonorum ferro, tria circiter Rakocianorum millia, pars altera, quae restabat,

Caesaris ad
Rakocium
legatio.

fuga elapsa, pars Sani fluminis in proximo labentis hausta vorticibus. Ferunt, dum Caesaris Augustissimi ad Rakocium legatus GEORGIUS SZELEPCHENI, Episcopus Nitriensis, Regni Hungariae Cancellarius, caesorum praeterueheretur campum, solennes Deo exercituum gratias egisse, obuiumque paulo post Schoembergum salutasse, eiusque capiti impresso osculo, benedixisse; futuramque de Rakocio Poloniae Regi praedixisse vltionem; quod et accidit, ut infra suo loco memorabimus.

Praemysliam
vano conatu
oppugnant Transyluani.

Rakocius acceptae cladis vindex, reiecta Augustissimi Caesaris mediatione, quam attulerat Cancellarius; ex protectore, quem sese antea finxerat, apertus hostis; Praemysliam oppugnat, sed vano effectu. Defendebant ciuitatem sexcenti pedites, duce Constantino Gissio, Regio militum tribuno, viro militari, affine meo. Oppugnabat pertinaciter Rakocius, triginta millibus suorum, quinque continuis hebdomadis, donec tandem inclusa ibidem, magno numero, Praemysliensis nobilitas, neutralitati subscriberet; Pulso ex vrbe Regio Colonello Gissio, qui abductis suorum sexcentis Lancutium versus se contulerat.

Inde progreditur
Leopolim, ac
per Stanislauium
Leopolien-
ses.
Eorum Retrocini-
um.

Praemyslia in hunc modum, quasi iam potitus Hungarus, Leopoli imminerebat, liberius salutatis ex itinere ciuib; oblataque gratis eisdem, per Stanislauium, protectione, quam respuebant Poloni. Caeterum risu excepta Stanislauii legatio, responsumque est: Viuere, et esse Protectorem vrbis, Serenissimum Poloniae Regem Ioannem Casimirum; ac proinde minime egere, Transyluaniae Principis tutela, aut eiusdem patrocini-
um.

Ingra-

Ingratum fuit Principi Leopoliensium responsum; nihil tamen ibidem moratus Schoembergium persequi statuerat, qui Rakocii speculatus vires in immensum crescentes, sensim Lancutium versus recedebat, relaturus antea pugnae seriem Archi Marschalco Regni, qui tunc Czesstochouiam a Rege ad consilium generale euocatus, minori, ut antea innui, claua campestris Ducis insignitus est, mortuo per ea tempora Stanislao Lanckoronio Palatino Russiae; Palatinatum vero Russiae, Czarnecio fortissimo Heroi sponte tunc detulit Rex, promissa breui eidem mortuo Potocio, claua campestri. Consultatum deinde de noua belligerandi ratione. Quibus enim viribus resisterent tam feroci ac potenti hosti, qui iam iam in proximo erat? Placuitque omnibus Augustissimum iterum molestare Caesarem Ferdinandum eius nominis tertium. Igitur ratificata priori legatorum Viennensi transactione, nouam instituunt legationem maiora sollicitantes subsidia. Neque mora, praemisso Viennam Ablegato ANDREA MIASKOWSKI, Halicensi Dapifero, cum ratificatione autumnali, anni elapsi 1656. transactionis. Subsequi iubent Boguslaum Comitem in Lefzno, Regni Poloniae thesaurarium, satis amplis instructum mandatis. Qui die 31. Martii prope Viennam consistens, tristem accepit nuntium, de Caesaris ingrauescente valetudine, ac incerta spe viuendi. Nec fefellit infestus legatum nuntius, paulo enim post, nempe secunda Aprilis, (dies fuit secunda Paschatis,) hora quarta antelucana ad immortalitatem euolauit Caesar, aetatis suae anno quadragesimo nono. Mortem eius paulo ante aquilae interitus, quae in atrio imperatorii palatii alebatur, praesignauit; praelust et flamma Caesareis concepta tectis, quae duabus integris durauit horis, donec ex caduco hoc imperio, ad aeternas beatorum auolaret sedes ⁹⁷⁾. Hora enim, qua sacerdos sacrum perficiens, signum ei crucis explicauit, Maximus Caesar expirauit, Christum in hoc etiam imitatus, ut in cruce animam efflaret, Deique innocens victima Ferdinandus, cum sacrificio finiret. Morienti adstitit LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex, Filius, cum Leopoldo patruo, Archi Duce Austriae, Caesaris Augusti Germano. Nec multo post, quinta videlicet Aprilis, sine pompa et fastu, quod Austriacis singulare est, infertur Ferdinandi tertii corpus in patrum Capucinorum Basilicam Saluatori nostro sacram. Celebrantur deinde exequiae per totam Europam, quibus Augustissimo Imperatori, optimo Principi, mitissimo Europae Domino parentatum est.

1657

Polonorum
Viennam ad
Caesarem
legatio.Mortuus
Augustissimus
Caesar Fer-
dinandus
III.Antecedentia
eius mor-
tem prodigia.Viennam
ingreditur
Polonus le-
gatus.
Regem Hun-
gariae et
Leopoldum
Archiducem
audire lan-
guentes.Conuale-
scunt ambo,
Rex et Ar-
chidux.Ad Regis
Hungariae
conspicuum
admittitur
Polonus le-
gatus.Eius propo-
sicio.Regis re-
sponsa.Electorum
sensus de
bello Polo-
nico.

Polo-

Redeo ad res Polonas. Thesaurariiue legationem, qui tunc sexta infelicitis Aprilis, priuatim viduam ingressus urbem, LEOPOLDVM, Hungariae ac Bohemiae Regem, vna et Archi Ducem patruum Regis Augusti ambos languentes inuenit. Eodem enim die inciderat in grauem morbum Leopoldus Rex, hunc sexta post luce imitatus Archi Dux Leopoldus, et ipse lecto affixus iacebat. Quae tunc Viennensium facies, quis Aulae dolor fuerit, difficile calamo exprimere. Defunctum ac vix elatum, nondum satis doluerant Caesarem, cum ecce noua dolendi materies, decumbentium Principum animo infederat. Nec deerant tunc Viennae, qui pro salute Principum solliciti de propria vita, illorum adiciebant annis: auditi palam gemitus, et luctus, profusae lachrymae, frequentata templa. Redditi tandem meliori sanitati, in nouas spes omnium iterum altius deiectos erexerunt animos, potissimum Poloni legati. Qui paulo post, in Regium Leopoldi admissus conspectum Ferdinandi Tertii Romanorum Augusti Caesaris Parentis optimi occasum, nomine Poloni Regis, vehementius, ut par erat, indoluit. Regni deinde pericula recensere coepit, orareque maiora subsidia, si saluam vellet Poloniam, suburbanam Austriae. Ad haec Leopoldus: Habere gratias auunculo Regi, ob contestatum parentis sui dolorem. Caeterum Poloniae regni curam sibi cordi esse, illius casum pro suo reputare: Subfisteret interim tantisper legatus, donec communicatis cum patruo consiliis, quod optimum, et imminentibus periculis tutissimum esse videretur, statuerent. Interim dimissi sunt per vniuersam Europam cum literis veredarii, qui simul et de occasu Ferdinandi Caesaris, et de Poloniae extrema paene necessitate docerent longinquos, potissimum imperii Electores ac Regem Hispanum. Rediere illi principio Iunii, potissimum ab imperii Electoribus dissona multa portantes. Pars enim Electorum negabat fieri posse, ut Leopoldus Hungariae ac Bohemiae Rex, periculoso Romani interregni tempore, alterius subueniret necessitatibus, eoque modo pacatae Germaniae atrocissimos conciliaret hostes, Gallum nempe ac confoederatum Suecum, commutaretque certam pacem cum sperata victoria. Addebant, non posse vlla ratione, sine Osnabrugensium pactorum conuulsione, auxiliari

97) Quae prodigia, quae secundum rerum cursum accidunt!

1657

Polonis. Quae autem illa pietas? Velle perire, iuuando vicinos, plerumque aut ingratos, aut hostes Germanorum. Haec Moguntinus, Colonienfis, Palatinus, et Brandenburgicus. Contra Treuirensis, Saxo, et Bauarus, vrgere coepta, instigare bellum, incertam Germaniae ostendere pacem, Suecorum certissimam interregni tempore in Germaniam irruptionem, Polonorum extremam desperationem, ac cum Suecis armorum coniunctionem ante oculos Regi ponere. Ad extremum concludebant, malle certum bellum, quam incertam et insinceram Germaniae pacem. Hanc enim prior violauit Suecus, inuadendo Poloniam legibus pacis inclusam Prouinciam. Expedire censebant foris et extra Germaniam, Germaniae imminens auertere malum, exemplo Galli ac Sueci admoniti, qui semper in alieno certantes victores euadunt.

Rex Hungariae componit cum Polono legato. Puncta Compositionis.

LEOPOLDVS accepto hoc sanioris consilii Electorum posteriori responso, nihil moratus cum Polono legato componit. Huius autem compositionis haec summa:

- I. LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Ioanni Casimiro Poloniae et Sueciae Regi, nec non Reipublicae Polonae, septemdecim millium lectum exercitum, ex nunc supeditabit, contra hostes Poloniae, potissimum Georgium Rakocium, Transyluaniae Principem, Rex vero Poloniae vna cum Polona Republica, affecurationis causa, memores accepti ab Austria maximi beneficii, ciuitates Cracouiam, Posnaniam, ac Torunium in Prussia, tradet Hungariae Regis militi custodiendas, praesidioque Germanico firmandas.
- II. Tenebitur idem Poloniae Rex alimenta exercitui Austriaco prouidere, hyberna similiter assignare in Polonia, singulis annis centum aureorum millia, ex falisfodinibus Wielicensibus et Bochnensibus, durante bello in Polonia, exercitui assignare, prout defacto assignat.
- III. Vnum praeterea millionem Polonae monetae ratione educendorum ex Silesia militum assignat Poloniae Rex Serenissimo Hungariae Regi semel in perpetuum ex prouentibus Wielicensibus detrahendum.
- IV. Offensiuam et defensiuam armorum coniunctionem ad annos decem cum Augustissima Domo Austriaca acceptat Rex et Respublica Polona contra quosuis Austriae hostes.
- V. Huic foederi seu vinculo includetur Daniae Rex, vna cum Brandenburgico, qui a Rege Poloniae sollicitandus ac inuitandus est ad coniunctionem armorum cum Austriacis.
- VI. Pacem, foedera, amicitias cum nemine, et nominatim cum Sueciae Rege aut Regno, Rex aut Respublica Polona sanciet, aut concludet, inscio Rege et non consentiente Hungariae.
- VII. Tractatus Vilnenses cum Magno Duce Moschouiae integri maneant, eiusque amicitia sacrosancte obseruetur.
- VIII. Cosaci per Regis Hungariae legatum tentandi sunt, quodsi mediationem dicti Regis amplexati fuerint, Rex et Respublica Polona eiusdem mediationi acquiescet.

His conditionibus leuibus sane confoederatio inita est cum Polonorum Rege Ioanne Casimiro ac Republica Polona. Quis enim vnquam centum aureorum millibus septem-

septemdecim bellatorum mercatus est exercitum? Constat propria legati confessione, nullam alias potuisse cum quopiam mortalium pacisci quam cum Domo Augusta. Vna siquidem Polonorum legio, plus quam centum aureorum consumit millia. Igitur rebus eo modo Viennae compositis Polonus legatus duodecima Iunii Dancouiam ad Polonum reuertitur Regem. Discedenti Leopoldus Hungariae Bohemiaeque Rex, munera mittit, magni pretii gemmam, vna cum nobilissimo equo, addita lorica, quam tantopere ambiebat hospes.

In his motibus tunc Polonae res erant. Nec parte ab altera feriabatur Transylua-
nus, qui datis ad Sueciae Regem binis literis, salutatoque ex itinere Electore Brandenbur-
gico, Cracouiam versus aduersa suorum promouebat castra. Summa literarum ad Sueciae
Regem haec fuit:

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Secundum promissum meum, literis in Decembri datis, Maiestati Vestrae
testatum, ingressus sum, Deo auxiliante, Poloniae fines cum copiis meis in Ia-
nuario, superatis vix superabilibus difficultatibus. Instrii per aliquod tempus
commoranti, necessitatem mihi imposuit Cofacorum expectatio, cum quibus
tandem, vno vltra Praemysliam milliari, vnitis viribus huc veni, progrediarque
quantocius in interiora Poloniae, communi nostro bono promouendo vnice
operam daturus. Solutam Cracouiae, ab hostili exercitu aduentus mei fama
(quod literae Domini Marschalci ad Illustrissimum Dominum Wirtzium testan-
tur) obsidionem, vehementer gratulor, confisus diuinae bonitatis auxilio, pari
successu copias Polonicas mihi oppositum iri. Cancellarius Regni Hungariae Ni-
trienfis Episcopus ab imperatore ad me solennis legatus expeditus nudius tertius
huc venit. Mihi hucusque per Dei gratiam, ad vota haec expeditio succedit,
successuramque tanto felicius Vestrae Maiestatis cooperante opera, nullus dubi-
tat. Hic Maiestati Vestrae prosperrimam valetudinem, successusque ad vota
fluentes precatus, fauori me eius constanti intime commendo. Datum in Ca-
stris ad Iaroslaiam. Die 27. Februar. Anno 1657.

Serenissimae Maiestatis Vestrae,

Seruitor paratus

Georgius Rakoczy.

His literis addidit rursus et alias, quarum hic tenor fuit:

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Non dubito quidem Maiestati Vestrae iam constare de meo in Poloniam
aduentu, qui fuit die 27. Februar. superatis summa cum difficultate passuum ac
tempestatum obstaculis. Volentes, tamen satisfacere foederis conditionibus fe-
stinauimus, etiam ad soluendam obsidionem Cracouiensem, prout Deo auxilian-
te factum est, sicut ipse Dominus Marschalcus se declarauit Magnifico Domino
Wirtzio, iamque obuam nobis exercitus ille obsidens properabat, ego etiam li-
benter illos excipere volebam, sed iterum flexit versus Sendomiriam, et Zamo-
scium,

1657

scium, ibi cum Generali Potocio se coniungere vult, qui etiam conuocatis ad se, tam ex Palatinatibus, quam aliis militibus, conatur sese nobis opponere, quos quidem aggredi vellem maxime, nisi penuria commeatuum, in illis partibus, aquarumque obstacula impedirent. Quare de necesse cogor iter continuare versus Cracouiam, si media praecludantur illos aggrediendi. Vestra igitur Maiestas quantocius de dispositionibus suis me certiore reddere ne grauetur, ac etiam velit inuigilare exercitui Lituanico, ne se coniungere possit cum Generali Potocio ac reliquis. Imperatoria Maiestas Cancellarium Hungariae ad me expediuit offerendo mediationem, multisque rationibus hortabatur ad paciscendum cum Rege Casimiro simul intimans, quod etiam cum Vestra Maiestate iam tractatus sub bona spe continuarentur cum Polonis. Nos nullum plane tractatum inituri sumus, nisi (si quando ita res cogeret) vna cum Vestra Maiestate. In quo cardine versentur tractatus illi, Vestrae Maiestatis informationem diligentissime expecto.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Seruitor paratus

G. Rakoczy.

Scriptit et Electori Brandenburgico in hunc sensum:

Electori
Branden-
burgico.

Silentium nostrum rumpendi, (cuius solam temporum iniquitatem, locorumque distantiam causam fuisse fidenter scribimus.) ingressus noster in Poloniam ansam nobis praeiuit, suavitque, vt Serenitati Vestrae, iampridem deuotum affectum nostrum faceremus testatum. Quem vt alias semper, ita occasione huiusce conatus nostri, qui ad communis causae promotionem a nobis vnice susceptus est, Serenitati Vestrae probare parati sumus. Atque his valetudinem successusque prosperrimos ex animo Serenitati Vestrae precati, amica ei studia, additionemque nostram lubenter offerimus. Datum in castris nostris ad Iaroslauiam, die 27. Febr. 1657.

Serenitatis Vestrae

Amicus

ad officia paratus

Georgius Rakoczy.

Rakocii Cra-
couiam in-
gressus.

In hunc modum salutato Sueciae Rege, salutato et Brandenburgico, Cracouiam paulo post, die videlicet coenae Domini 29. Martii ingreditur Rakocius, medius inter Wirtzium et Stanislawsky. Praecedebant pedites Sueci octingenti, hos duo millia Hungarorum peditum, vulgo Hayducki dictorum, sequebantur: duo item millia Cosacorum, mille equites Valachi Moldauique: Subsequebantur sexcenti Suecorum equitum, duo item millia Transylvanorum. Rakocium immediate ipsum praecedebant praecipui Suecorum mixti Transylvanis, Cosacis, Polonisque. Tum demum infinita Transylvanorum, Cosacorum, Valachorum, Moldauorum, Polonorum, Hungarorum subsequebatur turbulenta turba, quae numerum sex millium excedere dicebatur. Tali pompa Turcico phalerato sublimis equo Cracouiam metropolim Poloniae ingressus est Rakocius, exceptus illo ipso die solennibus epulis a Wirtzio, eius tunc vrbs Praefecto. Die deinde sequenti, is fuit trigesima Martii, solenne iuramentum a ciuibus, nobilitateque praesenti accipit. Adactus Magistratus iurare in verba Rakocii, fidem suam Transylvano Principi obligat. His eo modo compositis, relictoque Cracouiae praesidio, duorum millium quingentorum, vna cum Bethlem Ianuffio Hungaro Colonello, commendata vrbs cura Wirtzio, Cracouia 31. Martii discedit, occursurus Sueciae Regi, qui iam in proximo erat. Neque mora quarta Aprilis

Magistratus
Cracouien-
sis iurat Ra-
kocio.

Aprilis die, vterque conueniunt, ad Modlitzew pagum, medio in itinere, quo Cracouia 1657
 Varſauiam itur, vbi inter mutua verba ſalutatione defuncti in amplexus abierunt. Prior Rakocius
 tamen Rakocyus equum reliquerat, priorque Sueciae ſalutauit Regem. Paucis deinde in- obuius fit
 nuit, aduentus ſui, affectusque rationem. Haec loquentem amplexatus Carolus, plura di- Sueciae Re-
 cere prohibuit. Seceſſere deinde ab aliis, eoque ſtatim die de belli ſumma actum inter gi.
 vtrosque. Carolo omnem moram reiiciente, ac impropere Principis tarditatem, qua
 tamdiu illuſerat conatibus ſuis. Altero poſt deinde die caſtra mouere vterque imperat,
 Zauichoftum verſus ad Viſtulæ ripam. Arx eſt mediis Viſtuleis innatans vndis, locusque
 natura ad propulſandum hoſtem commodiſſimus, ſi naturam ars iuuaret, qua plerumque
 tota paſſim laborat Polonia, magis ſupino neglectu, quam locorum defectu. Iuncta ita-
 que ponte ad Zauichoftiam vtraque fluminis ripa, Suedicus pariter ac Tranſyluanicus exer-
 citus 26. Aprilis Viſtulam tranſit, Zamofcium verſus, ſalutato humaniter per literas ex iti-
 nere IOANNE ZAMOSCIO, illius propugnaculi Domino, Regni tunc Pocillatore. Harum
 autem literarum ad Zamofcium hic tenor erat:

Illuſtriſſime Domine,

Aſſinis Obſeruandiſſime,

Acceptis Illuſtriſſimæ Dominationis Veſtræ literis, gratulati ſumus, eam Eius ad Co-
 non amici affectus tantum ſed qualium in Sereniſſimam Rempubicam Poloniam me- mitem Za-
 ritorum Noſtrorum, feciſſe mentionem. Et certe in eam iam pridem fuimus ani- moyſki li-
 mati ſententiam, vt nullam ei ſeruiendi occaſionem Nobis e manibus elabi pate- terae.
 remur. Neque eſt, vt Illuſtriſſima Dominatio Veſtra armorum Noſtrorum pro-
 poſitum, (quod nonniſi ad eam pacificandam, priſtinoque ſtatui reſtituendam
 literis Noſtris vniuerſalibus iam antea teſtati ſumus) aliorum maleuolorum exem-
 plo ſiniſtre interpretandum putet; innoxia illa, et nonniſi luculentis procerum
 Regni oblationibus ad ſalutem publicam fuere euocata. Sed poſtquam ipſo-
 rummet qui illorum auctores exitere, non ſiniſtris modo interpretationibus,
 ſed malignis, ac ſamae nomini Noſtro (quod vita ipſa charius habemus) iniu-
 rioſis criminationibus, vulgatis publice literis traducta fuerunt; haud mirum
 cuiquam videri debet, ſi hoſtile aliquid a Nobis, qui pro hoſte reputati, pro-
 mulgati, tractatique fuimus, patiantur. Nihilominus tamen, poſt factam
 nuper cum Sereniſſimo Rege Sueciae armorum coniunctionem, alieniori etiam-
 num erga Sereniſſimam Rempubicam non ferimur animo, cum Illuſtriſſimam
 Dominationem Veſtram, in ſocietatem de ea conſeruanda conſiliorum Noſtro-
 rum inuitare placuit, vti nunc etiam, iterum atque iterum inuitamus. Nec de-
 bet vltius in hocce, Noſtris partibus accedendi conſilio expediendo diutius Il-
 luſtriſſima Dominatio Veſtra haerere, cum et Sereniſſimum Regem Caſimirum
 Częſtochouia in Sileſiam, et Imperatorem Romanorum, a quo ſpes vnica
 (quanquam incertiſſima, nulloque plane fundamento innixa) ſubſidiorum ac-
 cerſendorum vulgabatur, ſecunda præſentis circa horam quartam matutinam
 exceſſiſſe, pro re comperta Illuſtriſſimæ Dominationi Veſtræ ſcribere poſſimus,
 ita ſpem in Deo, cauſaeque Noſtræ iuſtitia collocamus, eandem Nos in po-
 ſterum quoque experturos. Cui quo citius Dominatio Veſtra Illuſtriſſima ſuam
 quoque iungere voluerit, rem quidem Nobis gratam, ſibi certe vtiliſſimam,
 laudabilemque Illuſtriſſima Dominatio Veſtra factura eſt. Idem de tradendis
 Sereniſſimo Regi Sueciae officialibus ipſius ſcribimus fidenter, quos ſi iure bel-
 li contra fidem datam, omniumque gentium iura, captiuos detineri fas fuit,
 cur non iure belli, iuſtitiae fundamento innixo, quandoque valeant liberare,
 non videmus. Quod reliquum eſt, ſinceram affectus Noſtri, iam antea ſibi
 perſpecti, conteſtationem Illuſtriſſimæ Dominationi Veſtræ offerimus, et felicia

P p p p

quae-

1657 quaeque ex animo ei precamur. Datum in castris Nostris ad Krasnik positis,
die 23. Aprilis, Anno 1657.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Affinis beneuolus ad officia paratus,

Georgius Rakoczy mp.

Haec summa literarum Transyluani ad Zamoscium, quibus ille haud mora respondit in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,

Affinis Colendissime,

Responsum
Zamoyscii
ad Transyl-
uani literas.

Aequitatem armorum Celsitudinis Vestrae Nobis illatorum nollem ego
examinare, iudicio orbis Christiani eam relinquendo: ad cuius censuram cum
facta Principum pertineant, ita ea componere necessum habent, ne existimatio-
nis suae, cui ad feram posteritatem transmittendae defudant, iacturam patiantur.
In meliorem certe partem eadem interpretandi, quis modum reperiatur? cum
omnia hostilitatis plena videatur? vel ipsa enim cum capitalissimis Nostris hostibus
Celsitudinis Vestrae coniunctio, quomodo Nobis contrarium persuadeat? eam
scilicet in commodum, non in detrimentum Nostrum initam? aut ea durante,
spem aliquam redintegrandae amicitiae superesse? Quod oblationibus Procerum
Regni, Celsitudo Vestra euocata, signa sua huc conuerterit, fuerintque aliquo-
rum in hoc diuersa studia, prout non suppono, ita ipsius Celsitudinis Vestrae
appellando testimonium affirmare ausim, me eorum neque cum Celsitudine Ve-
stra, neque cum alio quopiam vnquam conscium fuisse; sed integerrimam sem-
per Regi meo (prout et nunc constans est animus) seruasse fidem. Si vero illae
ex parte Serenissimi Regis Nostris, Domini mei Clementissimi, considerentur,
eas non nisi piissimas, et optimae intentionis fuisse, vnique patebit. Quas,
si Celsitudinis Vestrae illo quo proponebantur modo, sequi placuisset, non po-
stremum certe iampridem, inter caeteros, me quoque illarum sectatorem ha-
buisset. Maleuolorum itaque suggestionibus, vel ad vnus momenti spatium
exclusis, rem ad proprii iudicii calculum Celsitudo Vestra reuocet, quidnam sibi
magis expedierit? armis ne suis pro iure vicinitatis, ac veteris amicitiae nobis-
cum iunctis, voti sui in posteros etiam propagandi, trito praedecessoribus suis
calle, compotem et securum fieri? an iis in Nos, non sine ingratitudinis nota
conuersis, haec eadem vota sua committere parum fidae societati, et dubiae Mar-
tis aleae, quam Nobis propitiam vel ipsa aequitas causae sibi polliceri iubet, prae-
fertim in spem certorum, praeter alia, ex imperatrice Domo subsidiorum, ere-
ctis. Qui licet ipse, fatis sic volentibus (prout mihi ante septem dies constitit)
e viuis excefferit, non tamen solida inclytæ Domus huius consilia, ideo emo-
ri possunt, quae ad speratos ex hac morte in Germania motus, coniunctionem
hanc Nostram, magno vsui futuram, certo certius sibi polliceretur. De offi-
cialium Suedicorum detentione, cum Celsitudinem Vestram sinistre informatam
comperiam, eidem insinuandum duxi. Transactionem illam Varsauiensem, vl-
tima necessitate Suecis impositam, non omnium ordinum consensu firmatam,
quinimo ordine equestri inuito, et reclamante (vel ipsorum Suecorum testimo-
nio) factam, effectum sortiri non potuisse, exindeque iura gentium, quorum
scrui-

scrupulosa obseruantia, nobis mala praesentia inuexit, minime violata esse, 1657
 quispiam merito conquaeri poterit, nec eorum eliberationem, nonnisi praeuio
 Sacrae Regiae Maiestatis (quem intra fines regni esse Celsitudo Vestra certo sibi
 persuadeat) et ordinum consensu fieri posse iudicabit. Qua in re, salua mea
 in Regem et patriam fide, operam quoque meam non defuturam polliceor.
 Caeterum officia mea Celsitudini Vestrae diligentissime commendata esse cupio.
 Datum Zamoscii die 25. April. Anno Domini 1657.

Celsitudinis Vestrae

Affinis beneuolus

Ioannes Zamoyiski.

Accepto Zamoscii responso Transylvanus, relinquere persuadet Sueciae Regi in- Rakocii da-
 tactum Zamoscium, iterque aggredi consulit, *versus* Brestiam Lituaniae, quam sola fama rum Sueciae
 aduentantis Sueci Regis occupat. Defendebant fortissimam ciuitatem sexcenti Lituani, Regi consili-
 donec conspecto Suedico, Hungaroque in proximo exercitu, lapsi in desperationem dede- um.
 rent ciuitatem vna et castellum, quod ab ipsa vrbe, Mahowiecz famosus Lituaniae fluius, Zamoscio.
 dirimit, disungitque. Vrbs ipsa Magni Ducatus Lituaniae scutum, naturae beneficio, Brestiam Li-
 mediis in paludibus sita. Locus inuictus esset, si Germanorum foret firmata praesidio, tuaniae oc-
 Campestria enim magis Poloni sectantur, (vnde illis nominis deriuatio 98),) quam famosa cupat.
 incolunt, extruunt aut extructa defendunt propugnacula. Hanc etiam arbitrati
 libertatem, si liberi sub libero viuerent coelo, nullis moenium aut fossarum inclusi
 angustiis.

98) In lingua nempe Polona *Pole*, campum seu
 agrum significat, et communis omnium scripto-
 rum opinio est, Polonos a campis nomen habere.

Celeberrimus autem LENGNICHIVS Polono-
 rum nomen, mores et originem a Lazis deriuat.
 Vid. eius commentat. de maioribus Polonorum.



LIBRI VIII. CAPVT II

SYNOPSIS

*Sapieha Brestiae succurrere parat, sed frustra. Rakocius cum Rege Sueciae Var-
saviam intrat. Literas accipit ex Holsatia de Daniae Regis hostili in se ani-
mo. Turbatur quoque Rakocius variis nouis undique allatis. Consultat
cum Sueciae Rege. Sueciae Regis responsum. Rex Sueciae Varsovia Toru-
nium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad custodiam Polo-
niae. Rakocius turbatur iterum ac praecipuos Hungaros in consilium vocat.
Consiliariorum Rakocii sensus. Literae Stanislaui ad Reginam Poloniae.
Kimini Ianus literae ad Stanislawski. Idem scribit Sendomiriensi Castellano.
Rakocius Cracouiam mouet. Accipit nuntium de Polonorum in Transyluaniam
irruptione. Manifestatio Polonorum contra Transyluaniam. Rakocio varia
ac infausta referunt exploratores. Recedit Rakocius Transyluaniam versus.
Magerouiae subsistit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Polonisque assequi-
tur. Pugna inter Transyluanos Polonosque ambigua. Rakocius ulterius
progreditur. Subsequitur Czarnecius. Czarnecio iunguntur alii Generales.
Deliberant de Rakocio persequendo. Legati Rakocii ad Polonorum castra ad-
uentus. Eius verba ad Polonos Generales. Responsum Czarnecii, legato
Rakocii datum. Mikiesii Cancellarii ad Czarnecium oratio. Colloquium
inter Mikiesum, Rakocii Cancellarium, et Czarnecium. Responsum et con-
clusio Czarnecii. Indignatio Lubomierscii contra Czarnecium. Eius respon-
sum. Confusio in utroque exercitu Polono et Transyluano. Protestatio
Czarnecii contra Lubomierscium. Poloni consultant de conditionibus Tran-
syluano conscribendis. Propositiones Transyluano factae a Polonis. Reiicit
ille aliquas. Stratagema Czarnecii. Tandem Poloni componunt cum Rakocio
excluso Hungariae Rege. Polonus exercitus pugnam appetit cum Transylua-
nis. Responsum Cancellarii Rakocii Polonis militibus.*

1657
SapiehaBre-
stiae succur-
rere parat,
sed frustra.
Rakocius
cum Sueciae
Rege in-
trat Varso-
uiam.
Literas acci-
pit ex Hol-
satia de Da-
niae Regis
hostili in se
animo.

In hunc modum sine suorum caede et sanguine potitus Carolus Brestia Lituaniae, ean-
dem Rakocio donat, eiusque praesidio firmatam relinquit. Ipse cum robore exercitus
sui PAVLVM SAPIEHAM Generalem Lituaniae, opem agonizanti Brestiae ferentem
includere properabat, et reuera inclusisset in illis paludosis oris totum Lituanum exerci-
tum, deleuissetque, nisi in tempore, reduxisset in apertiora Sapieha exercitum Lituanum,
quem deinde subsequi noluerat Carolus, ne mora comminuere-
tur. Reduci a Brestia Li-
tuaniae Varsouiam versus Sueciae Regi, vna et Transyluaniae Principi, redduntur vario-
rum literae, quibus admonebatur de Friderici Tertii Daniae et Noruegiae Regis hostili in
se animo, ac certissima in Bremensem Principatum (catholicis ereptum Archiepiscopatum)
irruptione. Eodem fere tempore redditae sunt et Rakocio Transyluaniae Principi lite-
rae, quibus de auxiliis Austriacis Polono Regi ferendis, ac commotiori in se animo LEO-
POLDI Primi, Hungariae ac Bohemiae Regis, Archi-Ducis Austriae, ob factam in Re-
ginae Regis gnum Poloniae irruptionem, certior factus: de Tartarorum quoque in Transyluaniam
expeditione. De aulae Ottomannicae odiis, Caesarisque vindieta, de Polonorum in Tran-
syluaniam reciproca inuasionem: de Transyluanorum, ipsiusque adeo matris, filii, et vxoris, conti-

continuis gemitibus edoctus, ubi insuper audiit Daniae Regem Suecorum hostem declaratum, Brandenburgicum ex utilitate et commodo partibus adhaerentem; ratus actum esse de fortuna Principatuque suo. Consultit Sueciae Regem, eique omnia plena periculis, difficultatibusque exacte explicat. Contra ille, persuadere Rakocio, Polonum Regem nulla ex vicina Austria sperare posse auxilia. Tractatus cum Daniae Rege dependere a suo arbitrio. De Tartarorum Polonorumque in Transylvaniam irruptione vana esse commenta, et merum Polonorum apologum. Brandenburgicum esse a partibus suis; futurum mox et Daniae Regem si ita videbitur sibi. Velle interim Principi Transylvano Regni Poloniae administrationem committere, se enim debere in Pomeraniam ocius abire ad tractatus cum Daniae Rege perficiendos, quem etiam contra Polonos reddere promittebat animosorem.

1657
Turbatur quoque Rakocius variis novis vndique allatis. Consultat cum Sueciae Rege. Sueciae Regis Responsum.

His aliisque verborum promissis illudebat Carolus Transylvanicae Principi, quem Varsoviam usque deduxerat, acceptaque tertio iam Varsovia sine ulla resistentium mora, Rakocium Varsoviam introducit. Eoque modo sequenti statim die salutato Principe Thorunium in Prussiam abit, ubi aliquot commoratus diebus, donec interim de Borussiae dispositione fuisset propugnaculis, commendata IOANNI ADOLPHO, Fratri suo, Prussiae cura, Stettinum ac inde Vismariam discessit; lustrato ad Stettinum tredecim millium lecto exercitu. Egit celerem velox satis fama de Bremauerdae deditione. Hunc enim locum, Carolo in extremis Poloniae versanti angulis, Fridericus tertius, Daniae et Noruegiae Rex, insperate aggressus, opinione omnium celerius expugnauit. Cuius expugnationem cum fusius alii prosequantur historici, ego hic omitto, ne longinqua et externa bella, cum proposita mihi commisceam materia.

Sueciae Rex Varsovia Thorunium abit, inde Stettinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad Poloniae custodiam.

In hunc modum euocato in ultimum Septemtrionem Carolo, impensius expendere coepit Transylvanicae Princeps rerum suarum momenta; iamque non minus de fortuna, quam de vita propria sollicitus, abeunte in remota terrarum Carolo, consilium praecipuum exquirat, quid facto opus esset, pensatis hinc et inde rationibus. Oblatam a Carolo Regni Poloniae administrationem aspernari inglorium videbatur; parte vero ex altera Orientis Occidentisque metuebat arma, quae iam in proximo Transylvanicae imminuebant, ad resistendum vero, in tot simul locis, non esse sibi sufficientem militem. Displicebat quoque, tanta loci distantia. Haec Princeps in secretiori consilio, Michaeli Mikiesio, Ioanni Kimini Ianusz, Ioanni Fischer, aliisque proponebat ministris. Illi rem, prout erat, a principio exorssi, reueri omnino debere Principem, censebant, Cracoviam versus, ibique de ulteriori belli ratione formare consilia. Interim per Michaellem Stanislawski explorare Polonorum animos; ad quietem, an ad bellum pronos, Michael Mikiesius censebat; offerebatque operam suam, scripturum se asserens, ad quosdam Poloniae proceres, amicos suos, persuasurumque haud dubio ignavis tractatus pacis, quos postea acceptare aut reiicere Principi suo licebit. Interim censebat e re Principis, totiusque exercitus fore, si Cracoviam versus mouerent, relicta Varsovia, vrbe haud satis tuta. Haec Mikiesius, Kimini Ianusz, alique differebant. Huic sententiae ministrorum et Princeps subscripsit, commisitque negotium tractatus pacis cum Polonis instituendi, Mikiesio ac Kimini Ianusz, qui re cum Stanislawo communicata, literis aggrediuntur Poloniae Reginam, rerum tunc pacis et belli summam arbitram. Neque mora primus Stanislawski Reginae Poloniae in haec verba scribit:

Iterum turbatur Rakocius, ac praecipuos Hungaros in consilium vocat. Consiliario- rum Rakocii sensus.

Sacra Reginalis Maiestas,

Domina Clementissima,

Volens correspondere desideriis *Maiestatis Vestrae*, tantum egi cum exercitu Transylvanico et Ducibus ipsis, ut omnes cupiant in Transylvaniam quantocius redire. Qua in re inprimis adiutus sum opera Illustrissimi Domini Ioannis Kimini, exercituum summi Ducis, qui promittit, eo se Principem Transylvanicae ducturum, etiamsi maxime noller, ut renuntiet foederi cum Sueco inito. Promittenda tamen illi erunt, ut indigenae Polono, bona alicuius mo-

Litterae Stanislawi ad Poloniae Reginam.

1657 menti pro praestita praestandaque opera. Alterum est quod petit, ut praebeatur sufficiens a Serenissimo Rege et Republica asscuratio, exercitum Transylvanicum et Valachicum, sine ullo impedimento, hostilitateque emissum iri ex Polonia, neque exercitus Polonicos eis regressum in patriam impedituros. Bona fide Catholica asscuro, eodem momento, quo asscuratio haec ad nos peruenit, vel Commissarii ad deducendum exercitum aduenerint, exercitum Principis in Transylvaniam abscissurum, et eodem momento Principem a foedere cum Sueciae recessurum. Supplex etiam peto Maiestatem Vestram, ut mei ratio quoque habeatur, et non solum mihi clementer ignoscatur, sed ex gratia, aliqua viuendi ratio mihi omnibus spoliato suppeditetur. Mitto Maieitati Vestrae literas ad me a Generali Kemini datas.

Michael Stanislawski.

His literis adiunxit literas Kemini Ianussii Generalis ad se scriptas, quarum hic tenor:

Illustrissime Domine,

Kemini Ianus literae ad Stanislawski.

De qua materia cum Illustritate Vestra contuli, imo et asscuraui certo certius, et sibi et iis, quos concernit negotium, persuadere poterit, me realiter effecturum, Deo volente, et quidem non longa mora; declaraturusque sum, me non ingratum S. Regiae Maiestatis seruum, et huius Principem ciuem incorporatum fore, modo citissime et sincere securitas suppeditetur, Domino meo Clementissimo, eiusque, cuiusvis nationis, exercitibus, cum aliter impossibile sit. In mora autem periculum. Ego non dubito itidem de asscuratione, Vestram Illustritatem nomine suarum Maiestatum, et Reipublicae nominibus prouisurum.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Amicus seruire paratus

Ioannes Kemini, Generalis.

Eodem quoque tempore Castellano Sendomiriensi Stanislaw Witowski Mikiesius scripsit, in haec genuina concepta verba:

Illustrissime Domine,

Amice Obseruandissime Confidentissimeque,

Idem scribit Sendomiriensi Castellano.

Ingentem sane inueteratae nostrae amicitiae fructum decerpemus, si tantae Christiani cruoris catharae, tot belli calamitatibus (quarum partim malum praesens est, partim maior imminet timor) modum et finem sortiendi, fundamentum nostra expositulatis praebebit necessitudo. Nec sine manifesto propitiati Poloniae Numinis instinctu factum crediderim, tales hoc tempore a Vestra Illustrissima Dominatione, ad me allatas esse literas, quae a bono patriae ciue scriptae, sopirent belli incendia, nec ferocibus, ut nonnulli, verbis, ligna oleumque tam exitiabilibus flammis, ministrarent. Quibus ego receptis protinus Illustrissimum Supremum Generalem exercitus nostri Dominum Ioannem Kemini, (quem iam antea paci fauentem, et reconciliandis vna mecum animis, sincere, nec irritum labore, desudantem expertus eram) accessi, quo cum ad pedes Celsissimi Principis, Domini mei Clementissimi, humiliter prouoluti institimus qua-

1657
 quatenus pristinam erga Serenissimum Regem, et inclytam gentem Polonam propensionem aequis conditionibus, saluaque vtriusque partis gloria, resumere veller, et ad tractatus sub armistitio condescendere. Omnia chartae concedere in tam magnis rebus, nec libet, nec expedit, prolixiori proinde parco stylo. Hoc certo scribo, ita iam praedispositam ad aequos tractatus suae Celsitudinis mentem reperiisse, vt inter singularia Dei pacis beneficia annumerandum censeam. Astra, tenebras eclipsis suae eluctata clarius refulgent; quidni amicitia, nebulis diffidii alicuius praedita antiquum resumat fulgorem? Sed maior mihi difficultas de armistitio occurrebat. Tam ferocium enim nationum congeriem, tot harpyias praedis et sanguine pasci assuetas, nullis legum, edictorumque repagulis, diu coerceri posse clare video. Nulla ergo, ad tractatus feliciter inchoandos et terminandos securior, et magis Christiana sese offert occasio, quam vt Polonia omni externo milite (praeter praesidiarios) euacuata, armistitium ageret, vt quietem, bellique mala conferens, ad aequas tandem condescenderet condiciones. Arduum id sane et inauditum! tamen coelestis manus, quae corda Principum pro suo versat nutu, eam suae Celsitudini mentem indidit, vt felicem hac quoque in parte sese nostris precibus praeberet. Parataque est sua Celsitudo, tam Transylvanicum, quam Cosacorum Moldauorumque, et Transalpinorum Valachorum, exercitum suum omnem (praeter praesidiarios ad loca tutanda sufficienti numero hic relinquendos) ex Poloniae finibus, etiam ante solenniter inchoatum, nedum perfectum pacis tractatum educere, dummodo sufficienter illis de securitate passus, vna cum facultatibus suis, ex parte Serenissimi Regis et Illustrissimorum Dominorum Senatorum caueatur rite, obsidibus eum in finem datis, vti reciproce, ex hac quoque parte de hostili nostrorum in itinere cauebitur actu. Testis mihi est Illustrissima Dominatio Vestra, antiqui mei erga se candoris; testes sunt omnes Domini legati, ad nos commeare soliti, meae erga inclytam gentem Polonam propensionis: testis mihi Deus, sinceri erga rem Catholicam affectus. Proinde candide Illustrissimam Dominationem Vestram oro, obtestorque, per amorem erga auitam nostram, veramque religionem, per salutem patriae suae, vt tam insigni extemplo vtatur occasione, (quam ego a sinistro aliquo genio vel casu corruptum iri, mirum quantum reformido) et mentem Serenissimi Regis, quantocius acceptam mihi eandem aperiat, et, si ita lubet, de toto nostri exercitus itinere authentice et debite asscuratio praestari non differatur: ne sublata praesenti opportunitate, nequicquam mox amissam queramus. De castris suae Celsitudinis certa circa Cracouiam haberi poterit notitia, qua dirigendae erunt literae, vel Minister ex parte Illustrissimarum Dominationum Vestrarum mittendus. O nos felices, si tanti instrumenta boni, fieri nobis contingat. Quod non despero, meaque tam bono publico studia, quam ad voluntatem Illustrissimae Dominationis Vestrae, prompta semper voueo obsequia, testaturus quod sim,

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Amicus quo antiquior eo candidior

In Castris ad Varsouiam positis
 die 21. Iunii 1657.

MICHAEL MIKIES, Serenissimi Principis
 Transylvaniae Cancellarius.

Haec ille ad Sendomiriensem Castellatum, literis in hunc modum expeditis, sequenti statim die, 22. Iunii, Varsovia Cracouiam versus castra mouere imperat Transylvanico. Magnis deinde itineribus, accepto a Varsoviensibus lytro, decem aureorum millibus. Rakocius mouet Cracouiam.

1657 bus, in minorem venit Poloniam, vbi Melchiorem Comitem ab Hatzfeldt, Generalem Campi Marſchallum, Hungariae ac Bohemiae Regis cum octodecim armatorum millibus, lecti Germani exercitus, iam ad Cracouiam haerentem audit et horret. Igitur Cracouia relicta, Viſtulam amnem quantocius superare parat, quem et tranſiit leui negotio. Superato Iſtula iam ſibi tutiſſimus videbatur Rakocyus, interiectu fluiui, cum ecce eodem fere momento nuntium accipit, GEORGIVMLVBOMIERSCIVM Campeſtrem nuper creatum Generalem, veterem amicum, intraſſe Tranſyluaniam, ac iam prope propugnaculum Munkatz, haerere, dimiſſis Polonis, qui ferro et igne vaſtarent Tranſyluaniam. Hoc ipſum, reddita in manus Principis, Polonorum loquebatur manifeſtatio, quam in haec verba conceperant Poloni:

Nuntium accipit de Polonorum in Tranſyluaniam irruptione.

MANIFESTATIO POLONORVM

DE

IRRPTIONE IN DITIONES PRINCIPIS

TRANSYLVANIAE.

Polonorum contra Tranſyluaniam manifeſtatio.

Nemo dubitat, naturae legibus cautum eſſe, alteri ea non facere, quae ſuis facienda ſibi minime optaret: iniurias tamen prohibere, ac vim vi repellere, ipſa natura docuit; dum equis ungulas, pardis et leonibus ungues, tauris cornua, apris et canibus dentes dederit. Homines vero diuerſa armorum genera edocuit, quibus propulſarent iniurias, propria defenderent, illata vlcicerentur. Notum vniuerſo orbi eſt, gentem Polonam, nullum vnquam cum Tranſylvaniae Principatu, vel confiniorum, vel amicitiae, vel mutuae correſpondentiae, diſcrimen, ab immemorabili etiam tempore habuiſſe: quinimo cum inclita gente Hungarica, ſemper, ſed vel maxime a Ludouico, Sigifmundo, Alberto, Matthia, aliisque ad haec uſque tempora, Diuis Hungariae ſuccedentibus Regibus, inuiolatam coluiſſe amicitiam, ſacroſanctumque pacis ſeruafſe foedus. Eo etiam omni exceptione maiori nexu firmatum, cum Polonorum Hungarica, Hungarorum Polonica, ſaepe capiti imponerentur Diademata. Quod ſi praeteriti temporis, non libet reſpicere acta, praefentis ſaeculi memoria, in Stephano Bathoreo, Tranſyluano, facile docebit. Nec deſuerunt contra Turcas, ad Varmam, ad Albam Graecam, ad Budam, ad Agriam, in aliisque plane ſingulis occaſionibus, Hungaris Polonorum ſubſidia. In diſturbiiſ vero domeſticis quibuſcunque, ac praefertim Bohaianis, Bethlemianis, Rakocianis, velitationes, et conſilia, quo fraterno gentem hanc proſequerentur ſtudio, incolumitatemque eius acſi propriam proſpicerent. Nouiſſime etiam cum Valachia hoſtilitatem Tranſylvaniae inferret, quo ſtudio, qua fide Principi Tranſylvaniae adſtiterunt Poloni, qua dexteritate promouerunt victoriam, nemo eſt qui ignoret? Ac hinc eſt, quod in ipſo etiam rerum Polonicarum moderno ſtatu, a nemine primum, quam ab Hungaris petita auxilium. A Diuo nempe Ferdinando III, Hungarorum Rege, Romanorumque pariter Imperatore Auguſtiſſimo, qui cum longiori conſilio ac deliberatione, pro tunc rem traheret, videreturque periculum in mora, conuerſa ſunt ad Georgium Rakocyum, Tranſylvaniae Principem, deſideria, delataque ei Coronae ſpes, ſi opem ferre laniatae Poloniae rebus mederique dignaretur. Verum vbi mel ſperabatur, inuenta ſunt ſpicula, hac enim re quaefita ſpe vana Princeps elatus, maiorem in animo ambitioni locum dedit quam virtuti, ratus gladio et tyrannide occupare potius Regnum, quam illud amica obtinere electione. Tyrannidem, quam erga ſuos Tranſyluanos edocuit,

edocuit, contra Polonos arripuit, ignarus consequentiae, quod qui libertatem aliis adimit, aufert sibi propriam securitatem requiemque: 1657

*Ad generum siquidem Cerberi
Sine caede et vulnere pauci
Descendunt Reges, et sicca morte Tyranni.*

Nullis itaque conditionibus (quibus illi spes Regni proponebatur) admissis, fastu ebrius, pace et opibus elatus, non auxiliaribus, sed infestis armis ingreditur. Diuo etiam Romanorum imperatore inuicem deprecante, ac consanguineis amicisque suis sine effectu dissuadentibus. Illudum se a Polonis profert, quod vocatum postposuerint, quasi, et maiores Principes, non Dynastae et Vassalli, sed orbis Monarchae, pari modo ad spem Regni Poloniae tunc non fuerint vocati, ac etiam post non acceptatas conditiones postpositi. Vt enim Polonis certis conditionibus vocare quempiam licuit: Sic vocatis Principibus easdem conditiones non acceptare, omnino fuit liberum. Talique negatione diruta, nemini illata est iniuria: Cum in naturali venditum et ementum contractu videamus, rem dari pro re, nec eandem ex tali contractu, gratis recipi posse. Iuisset Princeps subsidiis et neruo belli Polonos, et si dedisset filium suum in spem Regni educandum, prout petierunt Poloni, tunc habuisset ea, de quibus inepte iam conuenerat. Legatum Suedicum ad se tendentem a Polonis captum, suum nuntium Cracouiam ad Wirtzium mandatum, et ex itinere ad castra Polona deductum, maleque tractatum doluit Princeps, ac inde violatam pacem prae se tulit. Iam vero legatus ille Suedicus nonne Polonorum hostis fuit? quare in ditionibus Poloniae non iure merito intercipi debuerat? Gentium enim de legatis iura, illis duntaxat afferunt libertatem, qui nuntiandae rei alicuius causa, etiam ab hoste veniunt; non autem, qui clandestinis practicis, confines Principes contra alterum seducunt et nouas contra tertium fabricant colligationes, naturali etiam obstante lege, quae sagacitatem homini indidit, ut futura in tempore auertat sibi imminencia pericula. Nuntius autem ipse ad Wirtzium mandatus, non pro Polonis, sed contra tulit literas, quod ex ipsarum tenore, probe compertum est, et vniuersae Christianitati euulgatum. Quare itaque detineri non debuit? quare honorifice tractari? licet de honorifica tractatione falso imponatur, nam humanissime dimissus est, literis etiam a Principe Lubomierscio ad Dominum suum acceptis, deduci usque ad confinia Hungariae a destinatis debuerat. Verum vano terrore perculsus, pileo etiam rebusque relictis vna nocte aufugit, quod etiam Poloni rerum eius ac literarum in Makoczam amandandarum necessitatem habuerint. Haec itaque iure Polonis infitruendi belli apud Rakocium causa fuit. Non licet Polonis Suecorum homines capere, non licet venientes literas ad hostes intercipere; licet autem Transyluano contra Polonos hostiles legationes excipere, correspondentias alere, Nuntios Cracouiam cum hostilibus literis mittere. Sed est adhuc et alia ratio inuadendae a Principe Poloniae. Vocatum enim se ad Regnum ab aliquibus Polonis Nobilibus asserit, idque authenticis vocantium literis deducit. Si ambitio non obcaecasset animum, perpenderit Princeps, an ad eiusmodi rebellium postulata, Principalem suam dignitatem committere debuerat, non credidisset vocantibus se Arrianis, et de Regno Poloniae proscriptis, ac perduellionis labe contaminatis hominibus. Nouerat bene Princeps Transyluaniae, cum indigenatum in Regno Poloniae pro filio peteret, quod ad solam nobilitatis praerogatiuam, nisi ex consensu totius Reipublicae in Comitibus Generalibus poterat ascendere. Quare igitur per priuatas aliquorum literas, absque Republica et comitiis, quod

1657 quod multo maius est, ad Maiestatis solium efferri voluit? quare id contra ius, fasque, viuentis Poloniae Rege ambiuit? cum ipse etiam in electiuo Principatu sit, nec sibi idem fieri cupiat? Sed ambitio deduxit vnquam, et alios ad parem animi impotentiam et temeritatem, malo effectū semper, bono nunquam.

Hae rationes igitur fuerunt, quae Principem Transyluaniae necessitarunt ad arma contra Polonos suscipienda. Ingressus ideo Regnum Poloniae cum Transyluanis, Moldauis, Valachis, Cosacis, et diuersa gentium colluue, patientes vbique publicari fecit literas, se protegere velle Poloniam, pacemque ei restituere, ac decennalem belli flammam extinguere. Progreditur in viscera Regni pacificator, mortuorum atque viuorum hostis, dum coemeteriis ac ecclesiis Christianorum cadauera, ab impio eius milite eruuntur, quaecunque peruia sunt, igne ferroque vastantur, solis Principibus Lubomiersciis ad trecenti exuruntur pagi, et perplura oppida, non est apud praetereuntem diuinarum humanarumque rerum ratio, profanantur, vastantur, comburuntur ecclesiae, occiduntur, vt pecora, homines, miris et inenarrabilibus tormentis ac cruciatibus enecantur Christiani; alii ad veru alligati assantur, alii serra per medium scinduntur, alii in lebetibus ad cereuisciam aptis coquuntur, alii detruncatis manibus, pedibusque demum enecantur, alii super ignem proiecti, pice et resina liniti torquentur, nec sexui, nec aetati, nec conditioni paritur: infantes vno pede arrepti, ad parietem collisi occiduntur; mendicis et stipem petentibus eruuntur oculi, abscinduntur auriculae, detruncantur manus pedesque, ita vt etiam hostis ipse Suecus doluerit, et rem hanc Rakocio exprobrauerit. Nemo itaque dubium habeat, et praesertim inclyta gens Hungarica, Polonos iuste in ditionem Principis Transyluaniae irruptionem fecisse, tot tantisque eiusdem Principis sceleribus laceffitos. Nemo miretur, si vrentes videat pagos, et oppida, si campos cadaueribus stratos conspexerit, si matrum eiulatus, puerorum luctus, gemitus hominum audierit; non moueatur contra Polonos, horrida hac et abominabili Transyluaniae deuastatione, cum maiora in Polonia patrauerit Rakocius. Ipse est, qui hunc in Christianitate accendit ignem, ipse est vestigii mali auctor, eius Tyrannicum si non excutietis iugum, maiora vobis imminet pericula ab aliis etiam nationibus, quae tantam Tyranni dominandi libidinem non ferent. Vbi est illa antiqua Transyluaniae libertas? quae Principes tuos, de minori Tyrannide notatos saepius coercuisti? nunc impositum tibi seruitutis fraenum est, gemis sub Rakociano iugo. Hoc tibi sit inclyta Hungariae gens, Polonorum manifestum, qui pariter Vobiscum, et suam et Vestram deplorant calamitatem, dum vicem pro vice reddunt tibi Princeps inimice. Datum in castris ad Munkacz. 19. Iun. 1657.

Rakocio varia ac infau-
sta referunt
explorato-
res.

Recedit Ra-
kocius
Transylua-
niam ver-
sus.

Eorte adhuc in lectione huius haerebat manifestationis, cum ecce alius iterum ex Transyluania aduolat nuntius, referens CHRISTOPHORVM Comitem Generalem Hungariae Bohemiaeque Regis Potentissimi, ad Cassouiam Hungariae Regni in vicinia haerere Transyluaniae, paratum singulis momentis ingredi Principatum. Eo nec dum satis examinato nuntio, alius adhuc superuenit, qui Chanum Crimensem cum centum milibus Tartarorum aduenisse referebat, delendi Principis gratia. Tot simul imminentibus malis territus Rakocius, reuerti statuerat etiam non compositis cum Polonis rebus, in Transyluaniam, potissimum afflixit illum Generalis Puchheim nuntius. Actum enim de Principatu, vitaeque sua crediderat, si Puchheimius tunc intrauisset Transyluaniam, vacuum praesidiis, territamque ad Polonorum insperatam irruptionem, ac minime Tartarorum inundationibus resistere valentem. Igitur haud mora castra mouere, eodem adhuc die imperat

perat Princeps Magerouiam versus, quam vndecima Iulii securus ingreditur, ibique liberalius genio cum suis indulgens, insperate eodem die a Czarnecio inuaditur: minor attamen ibidem accidit, quam creditur caedes. Constat enim triginta tantummodo viuos ad ductos esse a vexillifero Trocensi, centum vero praedio septos, atque bombardis longioribus audaciores, a gubernatore Parcensi deletos. Tabor siue carrago Hungarorum post traiectum Magerouiensem, aliquot millibus constata curruum, quatuor ad minimum mil lionum thesaurum vehens, capta certissime a Polonis fuisset, nisi Polonus miles optima inhians praedae, dedisset interea Rakocianis tempus, vires ut colligerent, Polonosque praedae inhaerentes campo pellerent, eoque modo pulsus campo Polonis, elabi victori Czarnecio properabat Rakocius Zolkieuiam versus. Ausus nihilominus sequi, et preme re terga cedentis Czarnecius, per inuios Ianczouienfum saltus, (quem etiam a Zolkieuiae direptione ea tunc tempestate excusserat) Medzibozium vsque comitatus aduersarium, horribile sane in tot aduersis sui fiducia et singulari animo ac spiritu.

Interim ad Miedzyboz, Potocius, Lubomierscius, Sapieha, Generales, con iunguntur Czarnecio. Deliberatum ibi est: An progredi ultra deberent, an regredi? de cisumque, non ante deferendum Rakocium, donec Hippanim seu Bohum flumen supera ret. Prosperauit Altissimus Polonorum consilium, atque in persequendo Rakocio Czar necii constantiam. Vix enim vnum et medium milliare, post Ducum Polonorum delibe rationem processit miles Polonus, cum ecce adest legatus Rakocii deplorans susceptum con tra amicam Poloniam bellum, promittebatque satisfacturum Principem, si tantillam mo ram paterentur Poloni. Respondit illico legato Rakocii Czarnecius in haec concepta verba: Si non simulatus est tuus aduentus Domine legate, ante omnia sistat fugam Rakocius, no strumque aduentum expectet, ibi, elatis in altum gladiis contrahemus de pace atque iniu riis. Accepit dictum Czarnecii legatus, currit ad Rakocium, eumque sistit ad fluuium Bohum, quem iamiam transire parabat, mira atque incredibili traiciendi scientia, supe rare tamen eo die neque altero tam difficilem passum poterat. Animo itaque consterna tus, spe de felici transitu desperata Mikiesium Cancellarium ad Czarnecium ocyus mittit. Qui in conspectum adductus Czarnecii, humiliter salutatis Ducibus exercitus, in haec ver ba loquutus est:

Quod ex publica fama de tua fortitudine et dexteritate Illustrissime Domine percepi, hoc re ipsa experior. Peto nomine Principis mei Illustrissimam Tuam Excellentiam, dignetur po nere modum profusioni Christiani sanguinis, et saltem ad spatium vnius horae exercitum coer cere ab armis: ego vero hac fide, qua me obstringo, proximos tractatus polliceor.

Interrogatus deinde a Czarnecio; An essent parati, omnes iniurias, defauillatasque diuinas atque humanas res compensare? Qua ratione? quaesiuit Mikiesius. Respon dit Czarnecius, auro et sanguine. Tum Transylvanus: Aurum non dabimus quamdiu ferrum tenemus. Ad haec Czarnecius: An putatis nos latere, vos iam esse in extremo agone vitae? si vobis animus deest compensare ex integro iniurias Regni, nobis vltro sese e venis proripit sanguis effundendus pro Rege, nostrisque fortunis pessumdatis. Haec fatus loco se mouit, atque suum exercitum tubarum sonitu accendens, contra Rakocium illico mouere imperat, remanentibus interea cum Mikiesio supremis bellorum Ducibus Potocio, Lubomierscio, Sapieha. Czarnecium sequutus Polubinius cum Lituanicis qua draginta signis. Interim tum tubae instantur, tum arma circumsonant in castris Czarnecii, male habet Lubomierscium tanta Czarnecii fiducia, igitur coram supremo Campiductore Potocio conqueritur. Cur tantum Czarnecio liceret? ut non expectata supremae potesta tis tuba ipse suam inflaret. Haud mora, mittit supremus Generalis Potocius, qui cum Czarnecio expostularet de facto. Respondit Czarnecius: Non esse sui animi aut moris, non praeire ituris ad pugnam. Timidorum esse sequi vestigia ductoris. His dictis equo consensu pergit Rakocium versus, plenus irae et indignationis contra Transylvanos, quo rum haud procul quatuor millia obtiniam habet Duce Kimini Ianussio Generale, qui ad Po loni Regis mitrebat exercitus Duces. Obsecrabat ille per Druskieuicium Polonum, ut tantisper pugnam moraretur Czarnecius, omnibus punctis, Poloni quae vellent, se sub scripturos. Respondit Czarnecius: Nihil se horum credere, quae Kimini Ianus signifi cabat, haec enim ficta esse ad circumueniendos Polonos, ut interim Rakocius beneficio im minentis noctis, se et suos ultra Bohum seruare posset incolumes. Tum Generalis Tran sylvanus

1657
Magerouiae
substitit ali
quantulum,
ibidemque
a Czarnecio
Polonisque
assequitur.
Pugna inter
Transylua
nos et Po
lonos am
bigua.
Rakocius
progreditur
vltorius.
Subsequi
tur Czarne
cius.

Czarnecio
iunguntur
alii Genera
les. Deli
berant de
Rakocio
persequen
do.

Legati Ra
kocii ad Po
lonorum
castra ad
uentus.

Eius ad Ge
nerales Po
lonos verba.

Czarnecii
responsum,
Rakocii le
gato datum.
Mikiesii
cancellarii
ad Czarne
cium ora
tio.

Collo
quium inter
Mikiesium
Rakocii can
cellarium et
Czarne
cium.

Czarnecii
responsum
et conclusio.
Indignatio
Lubomier
scii contra
Czarne
cium.

Eiusdem re
sponsum.

Confusio in
vltroque
exercitu
Polono et
Transylua
no.

1657 syluanus rogare instanter coepit. Mitteret saltem aliquem Czarnecius, qui circumspiceret castra Rakociana, quod loco sint immota. Huic Transylvano postulato assentit Czarnecius, misitque illico Stempouium veteranum militum tribunum exploratum; duas vero, non amplius horas, subscribendis pacis conditionibus indulgit.

Interea supremi bellorum ministri, Potocius, Lubomiersciusque, mandant Czarnecio, ne auspicetur pugnam, absque eorum nutu et aduentu. Ad haec Czarnecius: Protestor, inquit, coram vniuerso exercitu, me non fore in causa, si euadat hostis, tanto viarum discrimine, tot equorum interitu quaesitus, cum tanto in posterum Reipublicae periculo et dispendio. Hac facta protestatione, rediit ad Potocium, Lubomiersciumque Czarnecius, quos iam consultantes de pace inuenit. Disputatum ibi fuit, quanam conditiones Rakocio proponendae essent. Has ipse cogitauit Czarnecius. Harum autem conditionum a Polonis Transylvano propositarum haec summa fuit:

- I. Deprecaretur suam Maiestatem titulo Reatus Rakocius per solennem legationem. Similiter et Serenissimum Hungariae Regem Leopoldum Primum, si quid in eum offensae ex hoc bello redundet, deprecaretur. Item Portam Othomanicam tanquam istius belli haud consciam.
- II. Quatuor miliones pro illatis iniuriis Poloniae Reipublicae intra annum numeraret.
- III. Omnia spolia regni ex tunc deponerent Transyluani ac restituerent, praefertim Ecclesiastica.
- IV. Omnia tormenta, apparatusque Artilleriae.
- V. Nomini ac honori suae Illustritatis inclinarent vexilla.
- VI. Rescinderent omnem amicitiam cum hostibus regni, nominatim cum Suecis et Cosacis, quando autem necesse esset, militem alerent pro Polona Republica.
- VII. Omnes captiuos liberos facerent.
- VIII. Omnes perduelles suae Maiestatii traderent.
- IX. Si conscios huius belli ciues regni aut Senatores aliquos esse norunt, eos nominarent, eorumque literas proderent.

Reiicit ille aliquas.

Czarnecii stratagemata.

Tandem Poloni componunt cum

Haec summa conditionum, quas Poloni proponebant Transyluanis. Acceperant illi omnia, excluso Leopoldo Primo, Hungariae, Bohemiaeque Rege, cum quo nihil sibi esse aiebant. Neque Poloni postea instabant pro amico et foederato Rege, cuius auspiciis pugnarunt, et vicerunt hostem. Constat propria Czarnecii confessione, totius victoriae de Transyluanis obtentae, hoc stratagemata profuisse. Sparsit Czarnecius, per omnes suae peregrinationis vias, infinitam potentiam Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis, iam iam vestigio sui adesse, vna cum ipso Polono Rege. Hoc ipsum proprio persuadebat exercitui, quo facilius deciperet Rakocium. Hinc factum est, ut hoc rumore credito, per castra Polona, Rakocius quoque captis Polonorum nonnullis idem ex iisdem crediderit, atque ita panico quodam metu rueret in paludes, pacemque acceptaret, qualem Poloni dixerat. Summa igitur genuinae Polonorum cum Rakocio pacis haec fuit:

- I. Princeps Transylvaniae deprecabitur Polonum Regem, per solennem legatum, similiter et Portam Othomanicam.

II. Vnum

II. Vnum millionem exercitui Polono, ducenta vero florenorum millia Polonae monetae belli ducibus numerabit. Similiter honorarium Chano Crimenfi congruens transmittet. Sed haec conditio priuato scripto vt haberetur, neque exprimeretur in publicis authenticis, impetrauit Mikiesius.

1657
Rakocio, ex-
cluso Hun-
gariae Rege.

III. Omnia spolia regni, ex nunc deponent, et restituent Transyluani, praefertim Ecclesiastica.

IV. Rescissionem amicitiae cum hostibus Poloniae Regni acceptat Rakocius.

V. Restitutio Brestiae et Cracouiae, in qua Virtzius solum vt hospes erat.

Ad extremum vitam sibi donatam fatebantur Transyluani, intrusi in inextricabiles Polonus angustias. Haec dum concludebantur cum belli ducibus Polonis, coram vniuerso exercitu, oritur confusus clamor militum, nolle se aurum, sed velle cruorem hostis, aut suum fundere. Malumus pugnare aiebant, quam aestimationem facere sanguinis innocentis, inermis ab Hungaris effusi. Respondebat Cancellarius Transylvaniae idem ipse Mikiesius: Si coacti a vobis fuerimus, pugnare debemus et nos. Subiunxit deinde: Si, inquiebat, Rakocii cancellarii re-
Celsissimus Princeps meus, esset captiuus Tartarorum, non pluris suam liberationem aestimaret. Deinde coram belli ducibus calculationem prouentuum Transylvaniae faciebat, persuadens se paratos decem miliones Polonae Reipublicae contribuere, si tantis essent.



LIBRI VIII. CAPVT III

SYNOPSIS

Exercitus Rakociani numerus. Literae Reginae ad Potocium in causa Rakocii, cui multum fauebat. Rakocii filius destinatur in Regem Poloniae. Reginae exprobratio Polonis. Rakocium inuisunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiusdem de Rakocio sensus. Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipsemet per Lubomierscium saluatur. Caesarum numerus, capti Generales. Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur. Legati Rakocii, ad castra Polona aduentus. Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Transyluano. Rem diligentius examinat. Consultant Hungari cum Suecis de Fischeri suscepta legatione. Bethlem Ianussus legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditionem. Responsum legatis Ianussii a Polono Rege redditum. Iterum consultant Hungari cum Suecis, ac deditionem persuadebant. Contradicit Wirtzius, Transyluanosque ad extremum vrbe regia pellit. Transyluanorum egressus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium. Responsum Hatzfeldii. Wirtzius inclinatur ad vrbis deditionem, si subscribat Hatzfeldius. Consentiunt Poloni Wirtzii postulis. Eorum cum Wirtzio compositio. Tractatus inter Wirtzium et Polonos de dedenda Cracouia. Recepta Cracouia inter Polonos et Austriacos contentio et tumultus. Literae Przyemscii ad fratrem contra Austriacos.

1657

Exercitus
Rakociani
numerus.

Reginae ad
Potocium li-
terae in cau-
sa Rakocii,
cui multum
fauebat.

Hic finis belli Transyluani parum expectatus, eoque modo haec gesta sunt, quo scripsimus. Cerrum est, si pugnare ausus fuisset Transylvaniae Princeps ad extrema redactus, forte dubiam belli praestitisset aleam. Erant illi bellatorum selectorum triginti millia, tormenta viginti septem. Equi, vix fides obtinet, quam celeres. Contra Polonorum in vniuersum exercitus vix decemmillium numerabatur; equi fere omnes continuis itineribus consumpti, tormenta bellica nulla, pulueris nitrati modica et vix credita quantitas. His accessit Reginae mandatum, et ad belli Duces codicilli, quibus iuebantur inire omnes vias tractatum de pace cum Rakocio. Si enim (verba sunt Reginae) permisit Deus, vt Princeps Transylvaniae adeo armatus, et aestimatus in Polonia, concurreret ad eius augendam calamitatem, placebit etiam eidem diuinae Maestati, vt postquam ille experimento suorum confoederatorum aduerteret insincerum animum, inueniat media reducendi eum ad antiquum amorem et respectum erga Serenissimum Regem nostrum: sperarique potest, eo firmiorem fore ipsius amicitiam, quo imperfectiores fuerunt omnes illae liberales affectuum declarationes, et promissiones noui Domini, quae ante paucos menses, eidem iuramento erant comprobatae.

Rakocii fili-
us destina-
tur in Regem
Poloniae.

Haec summa Poloniae Reginae literarum, quibus illa aperte fauebat Transyluano, sperabatque aliquando futurum, vt filio Rakocii tunc adhuc puero, vix duodecimum egresso annum, paulo post desponderet neptem Reginae, tenellam aetate, Palatina e gente natam, sororis suae filiam, Parisiis in aula Galliae educatam, eoque modo iunctus connubio Rakocius, fatis functo IOANNE CASIMIRO, apud Polonos regnaret, vna cum nepte Reginae. Hoc ipsum proposuerat per legatum Rakocio, minime aspernanti talia promissa, explorata prius Polonorum in Transyluanum animorum inclinatione; tentato, per ANDREAM MIASKOWSKI adhuc ante Transyluanum, Ferdinando tertio Augustissimo Caesare, cuius filio Leopoldo primo, Hungariae tunc Regi, offerebat neptis suae amores. Caeterum asper-

aspernata ab Augusta Domo Reginae legatio, egit iratam mulierem in aduersa consilia, vt 1657
pro Domo Augusta Rakocium assumeret, Rakociumque ad regnum vocaret. Audita Reginae Po-
sunt saepius in ore Reginae exprobrantis voces, coram quibusdam Polonis, Austriacis fauen-
tibus, repetitae: *Ite damnatae ad seruitutem animae, mox futuri apud Viennenses ludibrio,* bratio.
quod nunc de facto ipsi experiuntur Hungari. Habitum, credo, intelligebat Polonum,
quem ludibrio apud Viennenses futurum praedicebat. Haec ex occasione Reginae litera-
rum dicta sufficiant.

Interim vigesima tertia Iulii, die, S. Apollinari sacro, conclusa, ac iuramentis ab
vtraque parte roborata cum Transyluano pax, vniuerso publicabatur exercitui, ipsis supre-
mis belli ducibus Rakocium inuisentibus. Persuadebat et Czarnecio, eiusdem a confessio-
nibus Pater ADRIANVS PIKARSKI, Societ. Iesu presbyter; vt ille quoque adiret, inuise-
retque Transylvaniae Principem, literisque Reginae hac in parte obtemperaret. Respon-
dit Czarnecius: *Se non posse vlla ratione intueri illum incendiarium templorum, aut truculen-*
tum sanguinis Christiani adorare carnificem.

Rakocium
inuisunt Po-
loni duces,
excepto
Czarnecio.
Eiuidem de
Rakocio sen-
sus.

In hunc modum compositis Rakocius cum Polonis rebus, securus videbatur esse
et extra omne periculum, cum ecce insperate incidit in Seyllam, cupiens vitare Chary-
bdim. Octauo siquidem die, ad ipsos Transylvaniae fines, incidit in Crimensis Chani nu-
merosum exercitum, centum viginti bellatorum millium, a quibus primo circumuentus,
mox et deletus est, tam foeda clade, vt ex triginta bellatorum millibus, vix, beneficio Po-
lonorum, cum sexcentis euaserit Princeps, pridie de imminente clade a Lubomierscio
clam admonitus, eiusdemque iussu in ipsam Transylvaniam securitatis causa, a militum tri-
buno Sapieha deductus. Capta tunc omnis Principis suppellex, quae quatuor auri excede-
bat myriades; abducti in seruitutem ordinum ductores, atque adeo ipse IOANNES KIMI-
NI, dux exercitus, qui, paulo post cladem, inuisenti Chanum Crimensem Lubomierscio,
supplex obuiam factus exclamauit: O me miserum! Illustrissime Lubomierski; hominis
exto simulacrum, ac viui hominis sepultura! Multi diuinitus punitum per Tartaros cre-
didere Rakocium. Quid enim irarum Tartaris cum Transyluano, Ottomanicae portae
vasallo? cuius et illi protectionem agnoscunt. Ita est, Deus tunc ipse miraculo pro Au-
stria, ac Leopoldo Hungariae ac Bohemiae Rege, per Tartaros pugnavit, quem excluder-
ant Poloni, non sine vniuersi orbis admiratione, ira, ac indignatione! Quid enim actu-
rum censebat Europa Rakocium, triginta millibus bellatorum superbum? ac tunc Polonis
coniunctum, nisi, vt Portae ministris auro placatis, bellum in mediam transferret Austriam?
Quod et accidisset, nisi Deus patronum se Austriae tunc ostendisset, quo momento, vesana
Rakocii Polonorumque euerit consilia toti Christianitati nocitura.

Rakocius in-
cidit in Tar-
taros, a qui-
bus momen-
to circum-
uentus.
Ipse per
Lubomier-
scium salua-
tur.
Caesorum
numerus,
capti gene-
rales.

Rakocio tali ratione diuinitus punito, animosius obsidionem Cracouiensem pre-
mebat Hatzfeldius, ratus totam, simul in vna vrbe liberatam fore minorem Poloniam,
quod et accidit. Vrbs illa Cracouia ante id tempus inuicta, caput Poloniae, quamuis
Wirtzii colonelli defendebatur virtute, aliquanto post Hatzfeldio cessit. Nemo tamen ne-
gauerit, maximum momentum rebus addidisse Transyluanorum ex vrbe Regia egressum.
Etenim postquam quarta Augusti, Petrus Fischer Rakocii legatus, Austriaca ad Cracouiam
attigit castra, illico de more Polonum veneratus Regem, venire se dixit cum mandatis Prin-
cipis sui ad Bethlem Ianassium, vt Cracouiam Polono redderet Regi, vrbeque metropoli
quantocius absisteret. Pergratus fuit Fischeri aduentus, potissimum Regi, Proceribusque
Polonis, sed magis legatio ad Bethlem Ianassium. Igitur eodem die mittitur ad Transyl-
uanos Regius tubicen, qui mandata Principis deferret Bethlemio, significaretque de con-
clusa pace, Principem inter et Regem Polonum. Adesse et legatum in castris Poloni Re-
gis, qui certiora afferret, instructum literis, quae mentem Principis vberius declararent.
Hoc nuntio instructum Regium tubicinem Cracouiam dimittunt, quam vbi intrauerat,
medium vrbis praeteruectus forum, vt erat instructus, alta voce clamitare coepit: *Pacem*
vobis, Hungari, fero, Cracouiamque nomine Poloni Regis repeto. Adductus deinde in con-
spectum Wirtzii, ab eoque grauitur reprehensus propter audaciam, identidem reperebat;
Se vero a Rege Poloniae non ad Wirtzium, sed Bethlem Ianassium missum, vera afferre
de pace cum Transyluano stabilita. Interrogatus deinde de literis; respondit, se quidem
ad praesens literas non habere, caeterum breui affuturas, si ita videretur Wirtzio. Re-
missus igitur tubicen ad legatum Rakocii, ab eodem retulit literas, quas Wirtzio extor-

Cracouia ab
Hatzfeldio
oppugna-
tur.

Legati Ra-
kocii ad Po-
lona castra
aduentus.

1657 quenti reddere negat, nisi ipsimet Bethlem Ianussio; accitus deinde Bethlem Ianussius a Wirtzio literas aperit, legit, stupet, Wirtzioque factum insperatum communicat; tandemque rubicini respondet, die subsequenti velle colloqui ipsimet legato, ingrederetur modo Cracouiam.

Cracouiae
turbatur
Wirtzius,
audita pace
cum Tran-
sylvano.
Rem dili-
gentius exa-
minat.

Sequenti igitur die, sexta scilicet Augusti, intrat legatus Rakocii ciuitatem attonito Wirtzio, et in re tam subita pauenti. Factum narrat, egressumque Transylvanorum persuadet, et vrget, contradicente primo Wirtzio ac mox prae indignatione et ira, vix sibi ipsi temperanti. Furebat enim violentus et discorde tumultu raptum animum spargebat in diuersa: nunc pudore, nunc infelicitate coeporum agitatus; quam bene processerint initia, ut diu possessa, ut strenue defensa erat Cracouia. Sub haec frendens tota ferebatur ciuitate, adeo inutili ad caetera sensu, ut nec ruere in ciuitatem sentiret hostes. Eisdem affectus simulauit Bethlem Ianussius, quo pacatius ab insano audiretur Wirtzio, cum hac arte locum monendi sibi aperuisset. Iam nox est, inquit Transylvanus, melius in crastinum de deditioe vrbs deliberabimus. Ego enim fictas Principis mei suppono literas.

Consultant
Hungari
cum Suecis
suscepta de
Fischeri le-
gatione.
Bethlem Ia-
nussius lega-
tus mittit ad
Polonum
Regem, ne-
gans Craco-
uia deditio-
nem.
Responsum
legatis Ia-
nussii a Po-
lono Rege
redditum.
Iterum con-
sultant Hun-
gari cum
Suecis, ac de-
ditionem
persuadent.
Contradicit
Wirtzius.

Tribus igitur subsequentibus Augusti diebus, consultabant Transylvani, cum Wirtzio, praecipuisque Suecorum tribunis militum, conclusumque est, non ante vrbe Cracouia excedere posse, quam repetitae ab ipso Principe venirent literae. Eoque responso instructos dimittunt duos Transylvanos ad Polonum Regem, qui Bethlemii significarent declarationem. Introducti illi ad Regem coram praesenti Senatu, quae in mandatis acceperant, exponunt, quibus respondere iubet illico Rex, referreque ignaris, quae agebantur cum Principe illorum, ut post conclusam cum Polonis belli Ducibus pacem, incidisset Transylvaniae Princeps in Crimensem Chanum, ab eoque deletus est; ut aegre ope Polonorum, ipsemet euasisset periculum vitae, deductus a militum tribuno Sapieha cum paucissimis in Transylvaniae viscera. Causam tantae cladis non aliam extare, quam barbaricum Tartarorum furorem, scilicet, quod iis insciis pacem cum Principe conclusissent Poloni, contra expressa pacta, quibus mutuam hostium, aut amicorum iurauerant causam, hinc nullam pacem cum Principe declarabant Tartari, quae insciis iis, tanquam confoederatis concludebatur. Deiecto vultu audire legatis, hanc Principis sui cladem, et aeternam Transylvani nominis labem. Igitur haud mora Cracouiam reuertuntur, enarrantque singula Wirtzio, Bethlemioque prout audierant. Audito hoc nuntio Transylvani, denuo ad consilium Wirtzium Suecorumque legionum moderatores inuitant, rem omnibus communicant. Tandemque post longas ambages, ac trium dierum continuatam deliberationem, ad pacis media cum Polono Rege descendunt. Wirtzio nihilominus declarante, subeundum potius vltima, antequam vrbe dederet.

Transylva-
nosque ad
extremum
vrbe Regia
pellit.

Caeterum Transylvanis serio de pace agentibus, vrbe Regia Wirtzius excessum tali arte parat. Finxerat Hatzfeldium generalem, Casimiriae meditari expugnationem, igitur ad defensionem omnia praeparat, sociosque vrbe excedentes inuitat ad valedicendum Casimiriae, hilarem eam Transylvanis promittens diem, quae Germanorum oppugnationem, eorumque vrbe regia excessum antecedeat. Mandatis Wirtzii paruit Bethlem Ianussius, conuulatisque suorum rebus valedicere Suecis in crastinum parabat, cum ecce egressi Cracouia Transylvani, Casimiria quoque a Wirtzio ibi tunc praesente prohibentur, migrare in Transylvaniam ocus imbelles animae edicto Wirtzii iussi.

Transylva-
norum
egressus.
Literae Wir-
tzii ad Hatz-
feldium Ge-
neralem.

Responsum
Hatzfeldii.

Ita delusi Transylvani, decima octaua Augusti excessere Regia vrbe, sine sociis Suecis. Nec multo post Wirtzius lustratis suorum, non amplius mille quingentis post excessum Transylvanorum, quorum tria numerabantur millia, Hatzfeldio scribit: Excessisse vrbe Cracouia Rakocianorum tumultuariam manum, recederet quoque a Cracouia Hatzfeldius, amicosque Suecos optata pace frui permetteret. Arma enim Austriaca semper Suecis amica fore supposebat, nec alia intentione intrasse Poloniam credebatur Hatzfeldium, quam ad pellendos Rakocianos, quos vltor Deus per Tartaros puniuit. Respondit Hatzfeldius Wirtzii literis: Se ad recuperandum Poloniae Regnum, a quibusvis hostibus violenter occupatum, Regique IOANNI CASIMIRO integre restituendum venisse. Dederet Polono Regi Wirtzius Cracouiam; se enim ab vrbe non posse, nisi capta recedere, iussu Poloni Regis, cuius mandatis obtempero ego, et exercitus mihi commissus. Ad haec

haec Wirtzius tergiuersari primum, mox, ubi videt fallacias non procedere, nec vires esse ad resistendum, Hatzfeldio, veterano militi, multarum palmarum Duci fortissimo simul et felicissimo, tractatus et ille pacis cum Polono Rege, Hatzfeldio proponit, ea tamen lege, ut conclusis tractatibus, uterque subscribat Rex Polonus et Hatzfeldius. Negabat enim Polonorum fidei se committere velle, sed Hatzfeldii; dictitans Polonis nullam fidem esse; reuocabat praeterea Wittembergii calum, quo monebatur, nunquam fidendum Polonis esse, barbaris quibusdam ferocioribus. Haec Wirtzius contra Polonos Hatzfeldio memorabat.

1657
Wirtzius
inclinat ad
urbis dedi-
tionem, si
subscribat
Hatzfeldius.

Abdita Poloni Proceres Wirtzii declaratione, haud mora, urbis potiundae auidi, Hatzfeldium cum Wirtzio componere precantur. Addunt et Polonos commissarios, Morstinum, Miaskowski, Denhoffum, qui rem accelerarent, feliciterque quantocius, una cum Hatzfeldii concluderent Commissariis, Comitibus Montecuculli, et Giaccio, Barone item Keiserstein. Illi rem feliciter coeptam, feliciter peragunt, urbemque Cracouiam per deditionem, septimo ab excessu Transylvanorum die, Polono vindicant Regi. Summa tractatus initi haec fuit:

Consen-
tunt Poloni
Wirtzii po-
stulatis.
Eorum cum
Wirtzio
compositio.

Summarium punctorum tractatus initi inter commissarios exercitus Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis, et Serenissimi Regis Poloniae, Sueciaeque et Wirtzii Commendantis Cracouiae, in castris
24. Augusti 1657.

- I. Tenentur Sueci exire, et ciuitatem Cracouiensem cum arce tradere absque villo dolo.
- II. Tenentur exire, septima die post Contractum ratifacum ab omnibus partibus.
- III. Exire eis licitum erit cum signis explicatis, funiculis accensis, globo in ore, tubis et tympanis sonantibus.
- IV. Licitum eis erit auhere, quicquid cum omnibus equis, quos habent in ciuitate, auhere poterunt, quibus Poloni tenebuntur adiungere in itinere ducentos equos.
- V. Licitum eis erit 13. tormenta bellica, et munitionem ad ea necessariam, secum auhere.
- VI. Conducentur vsque ad Crossen, a mille equitibus duce militum tribuno Garner, et ducentis peditibus Germanis.
- VII. Ornamenta ecclesiastica, si quae adhuc sint, relinquent.
- VIII. Ignoti milites, tam Poloni, quam Germani, recipi poterunt.
- IX. Arriani veniam deprecabuntur, non facto, fisco bona tradentur, atque in exilium mittentur.
- X. Iudaei clementiae Serenissimi Poloniae et Sueciae Regis expositi sunt.
- XI. Relinquent Sueci 150. tormenta bellica, centum pulueris centenaria, plurimasque munitiones.

1657

Recepta
Cracouia in-
ter Polonos
et Austria-
cos conten-
tio et tu-
multus.

Haec summa compositionis cum Paulo Wirtzio militum tribuno Sueco, viro alias fortissimo, nam etiam in hoste laudanda virtus est. Die deinde vltima Augusti egrediebatur vrbe Suecorum praesidium, signis expansis, tympanisque pulsanibus, militari more: Parte vero ab alia ingrediebantur Cracouiam Germani milites iussu Hatzfeldii. Vix intrauerant urbem Austriaci milites, cum ecce a Polonis proceribus monetur Hatzfeldius, debere Cracouia abstinere Germanos. Virtute enim, aiebant, Polonorum factum, quod Hungari Cracouia cessissent, hinc inferebant, nihil se Germano debere militi, Austriacisque subsidiis, cum ipsimet Poloni sine fociis Germanis Regno pepulissent Rakocium.

Contra Hatzfeldius, aliique militum tribuni pacta memorare Viennensis, cum Polono legato conclusa, in quibus Cracouia vna cum Posnania, securitatis causa, Leopoldi primi, Hungariae Bohemiaeque Regis custodiendae concedebantur militibus. Diu utraque pars certabat rationibus, Polonis per vim pellere volentibus Cracouiense praesidium, simul et Austriaca subsidia. Ventumque procul dubio fuisset ad aperta Polonorum odia, indignationemque, nisi prudenter per id tempus dissimulassent Austriaci, infinitis calumniis, ac inauditis criminationibus lacesciti a Polonis. Duarum hebdomadarum spatio vix componi poterant iurgia, a maximis quibusdam personis, potissimum Lubomierscio in immensum aucta, caeterisque Polonorum proceribus clandestine insusurrata ac subministrata, instante Gallico oratore D'OMBRES, apud Reginam, pro regis sui foederato Sueco. Certum est, vix a ferro tunc temperasse Polonum militem, qui si fuisset auctior, vt erat insolens, victoria elatus Rakociana, non dubitasset erinus congregi cum Austriaco milite, cuius opera, eo instante, utebatur, terroreque debellauerat Rakocium, recuperauerat Cracouiam, Regemque Sueciae in Bremensem vsque egerat ducatum. Tandem sopitis ad tempus odiis, Cracouiam concedunt Poloni Austriacis, ad breue momentum, arce excepta, quae vrbi dominatur, eoque modo, primo statim in limine violata a Polonis pacta Viennensis, neque deinde quidquam obseruatum, Polonis omnia Austriacorum facta gestaue in deterius interpretantibus, ac coram vniuerso mundo, non sine labe Poloni nominis, criminantibus⁹⁹). Extrat copia literarum Przyemscii equitis Poloni, ad fratrem CHRISTOPHORVM, Culmensis Castellani scripta, et per ea tempora typis impressa, audax et insolens, vt ea ferebant tempora, huiusmodi tenoris:

Illustrissime Domine Frater,

Przyemscii
ad fratrem
literae con-
tra Austria-
cos.

Redditae mihi sunt literae tuae hic Custrini, tum plane cum excurrerem in arcem Wildenbruch, salutandi gratia Excellentissimum Dominum Dauan Court. Et quia quarto die literae tuae peruenerunt huc, facile est exinde colligere, quodsi hoc trimestre elapsum fuisset in mutua correspondentia, multum commodi redundare poterat in patriam nostram, circa eius pacem et tranquillitatem, in qua per fatalem incuriam adeo mala inualuere, vt verendum sit, ne salubria quantumlibet remedia frustra adhibeantur. Qua de re in praesentia non nihil tecum conferam, paratus et imposterum vltius progredi, nisi nos partium studia, quae in speciem plausibilia, non vtilia, patriae esse possunt, totaliter seiungant. Et e re quidem praesenti videretur, quaedam praefari de instituto meo, melioris informationis gratia, quam hactenus vulgi, vel inuidorum, tumultuariam secutus sententiam, habuisti. Verum quoniam liberiori tempore, specialia quaedam in hoc negotio consignata, transmissa tibi a me erant, non faciam ex epistola apologiam. Breuibis tantum expediam, me nullos adhuc agnoscere in me errores: nec quisquam mortalium obiicere mihi iure quidquam potest, quod famae et existimationi meae noceat, nunc temporis et olim apud poste-

⁹⁹) Male hic mihi auctor et contra principia prudentiae ciuilis scripsisse videtur, qui violationem pactorum Viennensium generatim Polonis obtrudat, cum ea, vt optime scire et potuit et debuit, non toti genti, sed quibusdam tantum imputanda. Nil enim neque per Se-

natus consilium, neque per comitia hac in re fuit statutum. Regina autem, clam cum Rakocio faciens, vt ipse auctor innuit, Austriacae augustae domui incassum infensa, haec omnia machinationibus suis, vt molestiam Austriacis exhiberet, effecit.

posteritatem, quae omnes has transactiones sine ira et studio diiudicabit. Haud multum moror praesentis, quo haec fiunt, temporis praeiudicia: eam ob causam, quod iniqui iudices, vel ob manifestam in Regem suum praeuersionem, vel ob indecoram paulo post inconstantiam, erga Regem Sueciae, alio iudice, qui talium innocuus sit, opus habent. Me itaque (vt paucissimis verbis attin- gam) nec temeritas, nec spes vlla ad hanc, quae mihi a te obiicitur, neutralita- tem impulerunt, sed partim certae obligationis in summa patriae, primum con- cordia, mox confusione, necessitas, partim praesentis status metamorphosis ad- miranda: adeo, vt consilia, quae pro remediis suscepistis, tantum abest, vt pa- cem patriae afferre valeant, vt potius eam, nisi Deus ipse prouiderit, in maio- res et inextricabiles difficultates certo certius deducant. Testis est post Deum, et propriam conscientiam, tota respublica, quanto conatu optarim, hanc a re- publica tempestatem abesse, causam publicam naufragii. Nouit Serenissimus Rex, norunt Illustrissimi D. D. Cancellarii, quae consilia mea circa foedus et societatem cum Belgii Statibus fuerint? Sed surdis fabula canebatur, fato immi- nente. Vstiensis tractatio notior est, quam vt opus sit in praesentia repetere. Post infecutas clades exercitus, post deditionem Warsouiae et Cracouiae, post subscriptum contractum a Generalissimis exercitus, post susceptam Sueciae pro- tectionem, a Palatinatibus maioris et minoris Poloniae, vt et rubrae Russiae, ve- nit Serenissimus Rex Sueciae victor in urbem Torunensem, vt in propriam, vbi tunc cum charis pignoribus commorabar. Ibi primum veni in conspectum Se- renissimi Regis, eique ex occasione recordationis, tam fratris nostri defuncti, Sueciae olim militantis, quam tui ipsius, vtpote legati ad eundem Sueciae Re- gem, data fide, stipulatus sum. Quis tunc cogitasset de mutatione, quae post aliquot menses infecuta est, praesertim cum a nemine vestrum, monitus fue- rim de iis rebus, quae in Silesia concludebantur? Et tamen post transactionem et restitutionem Varfauensem, spectabam cum multis vltiorum consiliorum rationem, et quid mihi fato patriae aliorum deducto faciendum foret. Ibi tum momento turbinis exit e vicinia fama, certae iam pactionis cum magno Duce Moschouiae,, mox cum Principe Transyluaniae, tandem cum Serenissima Au- striaca domo. Quae omnia, vt fatear, mihi displicuere, et remedia morbo peiora visa sunt. Exinde enim intellexi, abiecisse vos omnem pacis cogitatio- nem cum Suecis, quasi bellum aliter quam per pacta (quod nulli adhuc bellige- ranti contigit) finire possitis. Quod attinet ad tractatus Moschouiticos, eos nec ex decore, nec ex vtili Reipublicae esse, et orbis iudicium, et Vestrum pro- prium probat; Nam breui hisce contemptis, vel silentio transmissis, contulistis Vos ad Austriacos, et ad Serenissimam Domum hanc confidentius respexistis. An non errores sunt quaeso? plane hic caecus amor fuit, si defectus non anim- aduertit: quam quidem ambitiosam obstinationem, iusta subsequi solet Neme- sis, et oculos, quos culpa claudit, poena aperit. Et ne ipse pari vitio teneri videar, quod errores pariter excusam, hoc ita declaratum cupio, me ex com- paratione errorum publicorum, tenuissimos vel nullos, in priuatorum innocen- te vita agnoscere. Caeterum humani tamen nihil a me alienum puto, resque mortalium tam profunda calligine mersas, tamque fallaci persona sese repraesent- antes, vt difficulter indicari possit, quid verum, quidue honestum sit. Non secus ac imagines ab artifice factae, ex vno latere inspicienti formam Gigantis, ex altero speciem Pygmaei referunt. Ex hac itaque parte ego, intueor pacta Moschouitica, quae mihi repraesentant maiorem in dies Lituaniae calamitatem, et funestum exitum. Quamuis id certum sit, dissimulare adhuc magnum Du- cem contemptum suum, qui si aliquando apertius furere incipiat, quid sperandum est?

1657

est? Vos si ab alia parte contraria conspiciatis, omnia fausta infallibili augurio exinde promittitis Reipublicae, amplius edocete. Serenissimus Transylvaniae Princeps adscitis Cosacis, vltus est pro viribus iniuriam oblatae coronae, et vt vt nunc multis minus decorum videatur Regno excessisse, at quis sponsor eum amplius non reuersurum? Et certe vereor, ne in vindictam huius et prioris iniuriae, et ipse vires recolligat, et ipse totum Orientem sedibus suis contra nos excieat? Poterit etiam fieri, vt si interea tractatus de pace non intercesserit, reuertatur, et aliquis alius, praeter illum, iuxta Gallicum prouerbium: pour mieux fauter, il faut reculer. Ne dicam plus quippiam esse, quam errorem simplicem, quum tandem coronae Poloniae repertus sit locus, a quo semper maiores nostri abhorruerunt, qui solus actus deterret me, a consiliis aulae, quae hac in parte probare nullo modo possum. Nihil iam dico de eo, qui tueri possitis famam constantiae, rem vniam tribus promittendo, nam tres coronae in vno capite, per fidem subsistere possunt; at vniam coronam tribus capitibus imponere, omnem fidem superat. Quodsi tamen commodissime alicui, ex Serenissima Austriaca Domo eueniret, quaero ex vobis, qua ratione haec cum libertatibus patriae, et iure potissimum eligendi, pretiosissimo Nostrae Reipublicae thesauro conciliabitis? Nihil hic detractum volo Serenissimae Domui, quae pios, clementes, et fortes tot Principes et Monarchas orbi Christiano dedit; Sed maiores nostri non personas, verum modum dominationis, oderunt. In tali enim haereditario regimine, praesupponuntur Principes boni, atque iusti, qui si de fragilitate humana degenerent, potestas et armata iniustitia, dominationem in Tyrannidem mutant. Possem hic multa afferre ad demonstrandam dissimilitudinem iurium Hungariae, Bohemiae, Silesiae et Poloniae, sed quia nota haec sunt satis, ad alia propero, eaque maiora. Sunt in Republica nostra multi in religione dissidentes, omnes tamen aequali iure nobiscum Catholicis gaudent, omnes confoederationis securitas complectitur, habent liberum exercitium religionis, templa in bonis haereditariis aedificant, scholas erigunt, libros libere imprimunt. Retinebuntur omnia ista Priuilegia sub regimine Austriacorum? Non; dices opinor, Charissime Domine Frater, nec forte per conscientiam, id optare debes. Recte sane, quod et votum meum est, vt mortales tandem sapiant, quam leues ob res, magnas turbas inter se moueant; quamque cito Lutherani ad vnionem ecclesiae reuerti possint, si de sola religione, non de regione, quaestio esset. Vt vt autem, non dubium sit, misera opum cupiditate, officia etiam pietatis peruertere, ex eoque religionis diuersitatem periculum Rebuspublicis afferre, haud aliter tamen vnitatem in ecclesia opto, nisi vt sponte omnes ecclesiae reconcilientur. Procul vero abesse cupio a patria nostra omnem vim, et violentiam, praesertim eam, quae conscientias inferri possit. Quo pacto enim videre possemus, necessarios nostros, amicos, vicinos, in vitae et fortunarum discrimen incidere, ob solum opinionis crimen. Quo pacto permetteremus, vt res breui post tempore redeat in circulum, et quae aliis intentauimus, in nostras non dicam ceruices, sed conscientias recidant. Nam ciuitates opulentiores imminentem religionis suae euersionem speculantes, necessario recurrent ad protectionem eorum, quibus nunc tanta constantia resistunt: Quod claro belli Germanici exemplo confirmare sufficiat. Ac profecto solius inclytae Gedanensis vrbs, vices hac in parte dolerem, si pro laboribus damnisque suis, in eam aliquando necessitatem, summo totius Reipublicae discrimine, deuenire debeat. Idcirco autem prolixior in hac materia fui, quoniam fama inualuit conclusum esse, per Senatusconsultum non ita pridem, quod securitatem dissidentium conuellat, quod non facile credo, quia mihi perspecta est clementia Serenissimi Regis.

Regis. Etsi recentia quaedam exempla confirmant, premi eos inuidia causati belli Suedici, et quod illi parti adhaeserint, sed an iusta, Deus nouit. Ego initia spectro, et causas belli resuscitati. Quis vllum vnquam ciuem accusauit vel alius correspondentiae cum Suecis? Ego qui omnibus Reipublicae negotiis interfui, bona fide fateri cogor, conficta esse talia crimina, et potissimam causam esse apud eos, qui Lubecae tractatus non absoluerunt, et quidem tum, cum Sueci faciles erant ad concludendos praedictos Lubecenses tractatus. Certe protestantes, et alii in religione a nobis dissidentes, iniquissime, et vt ita dicam, gratis in hac comoedia pro Achiuis habentur. Et haec sufficiant tandem, ne quis offendatur. Nunc pergo vos erroris convincere, ideo quia vos ipsi recedere ab hoc consilio incipitis, et vtinam recedatis. Id inde liquet, quod veluti in biuio haerentes deliberatis, an non expediat resumere tractatus cum Moschis? Et si probe perspexi consilium Senatus, ideo comitia differuntur, vt et Moschouiticis et Austriacis interea vt liceat, nec necesse sit alterutram societatem deserere, et adhuc vos non posse resolueri, cui sociorum nuntius sit remittendus. Nam inter Comititalia tempora vtraque auxilia subsistere possunt, dummodo solis promissis res agatur. Sed si intercedit pactio cum domo Austriaca, vt eam intercessisse multi Senatorum fatentur, an talia diu latere possunt! Comititia quae necessario haberi debent, rem totam, vt vt haec tectam, et incrustatam, abiectis inuolucris et caerimoniis, declarabunt. Non me later etiam, multos esse in republica, qui per societatem Moschouiticam, facilius pacem obtineri posse credant, sed difficultas sola videtur esse, ac velut nodus Gordius, in illis Moschouiticis nodis, quorum memoria nonnulli Senatores ab omni societate cum Moschis deterrentur, quorum barbaries eo vsque processerat, vt in comitiis quinquagesimi secundi non erubuerint legati Moschouitici pacem et amicitiam Regi et Regno offerre, ea lege, vt certi Senatores (quinam fuerint non satis mihi) ad soluendos forte difficiles istos nodos extraderentur.

Ego tamen in ea sum sententia, eos, qui a partibus Moschorum sunt, hanc habere rationem, quod si aliquando iugum seruitutis excutiendum esset, facilius processurum negotium cum Moschis, quam cum Austriacis, qui in retinendis regnis ac prouinciis potiores callent artes, quam Moschi, id quod vltiori Vestrae deliberationi committo. Et quia inextricabiles difficultates in vtraque siue societate, siue protectione cerno, vtramque valere iubeo: planeque et ipse existimo, et vos existimare percipio, redeundum omnino esse ad illum modum, qui solus est capax firmam pacem stabilire. Hoc quidem optavi, hocque continuis votis a Deo precatus sum, vt mihi hanc vnicam in vita gratiam concederet, mediaque menti meae inspiraret, quibus reclusis de patria mea, tam afflictam, et necessariis orbata praesidiis, feliciter mereri possim. Vestri iam iudicii res sit, an non Dei beneficio bonum initium factum sit? Quippe cum non ita pridem Serenissimus Rex Sueciae per Pomeraniam cum exercitu in Holsatiam transiret, perrexerit e proxima vicinia Stetinum vsque, et amore in patriam meam confirmatus, multa de rebus praesentibus cum Rege Serenissimo locutus sum, tamen vt priuatus, et sub protectione Serenissimi Electoris Brandenburgici permanens, petitaque ea, qua par est reuerentia, vltius compellendi suam Maiestatem venia, quae suae, an quid adhuc a Maestate sua sperare possemus, praeter timorem generalis excidii, totius Nobilitatis, et praeter multa his similia, quae Maestas Sua omnibus Regni incolis minata est? responsum accepi humanissimum, ab humanissimo et fortissimo Rege, nunquam sibi in mentem venisse, cupere extra aciem Nobilium internecionem: Quod si haec multa facta sint, vel ex solito belli mo-

1657

re, vel ex insolita nonnullorum tribunorum licentia, vel quidquid est odiosorum exemplorum, haec omnia facta esse in ipso aestu reuolutionis, cum vice versa a Polonis non tantum milites Sueci, sed et ipsae saluagardiae, quibus pro tutela utebantur, crudelissime occiderentur, omniaque caedibus foede miscerentur. Alterum est, Serenissimum Regem nolle in Polonia liberam electionem interire; quinimo praeter bonum animum, qui suo tempore amplius patere Polonis potest, esse ex re et Regni Sueciae, et amicorum eius securitatem postulare, ut potius Regnum Poloniae in pristinum statum restitueretur, quam ut deueniat, ad Domum Austriacam, et paulo post in nouum statum reducatur, qualis nunc est Regni Hungariae, et Regni Bohemiae. Tertium est, a pace facienda iustis conditionibus non abhorret, quinimo ad eam propensum animum testatur. Libenter aliquid de Borussia, ratum fixumque intellexissem, sed nolui amplius molestus esse suae Maiestati, postquam hoc audissem, quod loco maximae consolationis mihi fuit: nimirum ubi ad tractatus fuerit deuentum, plura se facturum, quam quae hactenus declarauit. Et quia fecit mentionem pariter, refusionis damhorum, non posse nimirum se ab illa recedere, quoniam magnam vim pecuniae, in hoc bellum Polonicum Serenissimus Rex insumpserit, unde facile posse colligi existimo, non fore inflexibilem suam Maiestatem circa restitutionem Borussiae, si non ex toto, saltem quod sufficere possit ad liberam nauigationem, et alias Reipublicae commoditates. Quartum est: reliquisse suam Maiestatem in Borussia Commissarios, cum plenipotencia et mandatis ad tractandum cum Rege et Republica, neque in se et suis fore moram ullam, attenderent modo a parte Poloniae, eorum consiliis, qui pacem turbatum eunt, et in turbis Poloniae sua quaerunt commoda. Nunc itaque sic tecum Domine Frater ago, et a te vehementer peto, ut communicato praesenti negotio cum bonis amicis, velis paululum, tecum reputare, quid praestet facere, an oblata uti occasione, et cum Serenissimo Rege Sueciae pacem tractare, quamdiu recenti vindictae cupiditate in nouum hostem flagrat, quam nouas societates siue protectiones concludere, et fundamenta exstruere absoluti dominii in Reipublicam. Nam ut mihi persuadere conaris, me quodam modo de felici exitu ideo desperare, et a patria abesse, quod mihi non sint nota consilia vestra, et exinde potentiam, qua adhuc Respublica nititur, non satis capiam; attamen ut me haec capere intelligas, nescio utrum nostrum de Republica desperare videatur, an qui ad externa consilia confugitis, an ego, qui nullis opus esse auxiliis puto. Qui tantum pollet viribus, ut prostratum hostem teneat, eumque ad omnia concedenda cogit, potens merito dici debet: qui in auxilium vicinos aduocat, apparet ipsum diffidere et succumbere. Neque idcirco impugno auxilia, namque ab aeuo auxiliorum usus est in bellis, et ipsi Sueci auxiliis pugnant, valentque. Sed in hac re sic explico sensum meum, et pace vestra corrigo sensum nonnullorum: Primum improbo auxilia iniustis conditionibus; alterum est, improbo auxilia viribus nostris maiora. Multa passim occurrunt exempla, mutationes in regnis et imperiis euenisse ex occasione auxiliorum, quae cuique historias legenti, sponte occurrunt. Quod si animus tuus a ciuibus vacuus, singulare quid ac recens cogitare velit, reputet, quod nec potentissimi Belgii Status vicinis auxiliis sese grauari voluerint, nec nunc Serenissima Respublica Veneta redigi sese patiatur, ad auxiliorum externorum necessitatem; non quod illis non indigeat contra eum Monarcham, qui solus potentior est, quam tres, quatuorue in Europa Reges; sed quod tam candida, tamque tuta, hactenus sibi non fuerint oblata, quibus confidere possit, sine ullo in posterum metu ullius mutationis. Ob quam vel solam causam Deus prosperet Serenissimam Reipublicam, ut in longissima tempora, exemplum sit, et exem-

exemplar toti mundo, verae libertatis, et inconcussae in variis casibus animae. Iam vero soli Vos, eam Vobis prudentiam promittitis et felicitatem extraordinariam, ut siue cum Moschis, siue cum Serenissima Domo Austriaca (utinam cum hac non sit factum in aeternam patriae libertatis perniciem) paciscamini, tamen in nulla re immutabitur status Reipublicae optandum, non sperandum. Ecce scrupulos hosce temporaneos Vobis iniicio. Circa hanc societatem seu protectionem cum Austriacis necessario interueniunt certa pacta: porro pactis standum esse vult fides bona, potissimum societatis humanae vinculum. Et ut Austriaci exhibentes charitatem proximo, propriam charitatem negligant, verisimile non videtur. Nunc si hoc quis affirmare vellet, quaero, cur ante biennium haec auxilia non sint ingressa in Poloniam? quid impediuit? quandoquidem eadem legiones in ipsis confiniis, videlicet in Silesia, manebant. Utatur quis iudicio hac in re suo, mihi uti liceat meo, nimirum adhuc Respublica satis videbatur potens, repulsis Suecis, et Germanos in Germaniam ablegare, sed potius expediebat et Polonos et Suecos longiori bello atteri, ut et Sueci facilius debellari possent, et Poloni adeo debiles efficerentur, ut pares non essent futuris auxiliis. Interim illud quoque commodi eueniret, ex hac mora, quod Suecicum nomen, ob diuturnas calamitates, et continuas vexationes, odiosum in Polonia efficeretur, Austriacorum vice versa, ut defensorum gratissimum. Potius itaque credendum est, haud minores hic intercessisse conditiones, quam sunt illae, quas Moschouiae Dux expressit, vel quod factum est, cum Serenissimo Transylvaniae Duce, cum ei oblata esset corona. Quod si dicat aliquis factum esse, ex consensu paucorum, idem ego dicendum puto de Moschouitica transactione, et de illa, quae facta est cum Serenissimis Austriacis.

Illud quoque vehementer animum meum tenet, quod existimem fore, ut in arcibus et fortaliis Caesareana praesidia consident, praesertim in illis, ex quibus hostes eiicient. Quod si eueniat, et per fortunae mutationem, extendantur haec praesidia in maiorem Poloniam, in Borussiam, fidem Vestram populares, si vnquam recessuri sunt! Nam habentes paratas legiones, et antiquum ius in Borussiam, quo pacto illi de possessione deiicientur? Nec dicendum est, per longissimam praescriptionem cecidisse ius Borussiae magistrorum: nam tales discursus priuatorum oblectamenta sunt, apud Principes id aequius, quod validius. Quid igitur utilitatis exinde in Rempublicam redundabit, si eiectis Suecis Austriaci intromittentur? Maximus fructus, aegre fecisse Suecis, et interim publicas miseras auxisse: ut hoc praeteream, sub iudice litem esse, quis quem eiecturus sit; Quid si Dani, Angli, et Belgae, vniti cum Suecia, in tuitionem portuum Borussicorum contra Austriam conspirent? Diu hoc saxum voluit Austria, cum inuidia omnium, qui mare Balthicum frequentant. Nihil etiam dictum volo, quale hic iaciatur fundamentum, si non perpetuae successionis, necessariae tamen electionis eius, qui in potestate prouincias et arces tenebit. Denique etiam si periculum liberae electioni ex iis tractatibus nullum sit, tamen grauissimum periculum exinde imminet, quod si ista auxilia vnum atque alterum annum in Polonia sint futura, ingens non modo odium et bellum, sed etiam debitum Respublica contrahet, ita ut aliquando futurum verear, ne adhuc alius aliquis Princeps nobis aduocandus sit, qui auro Germanos eiiciat. Notum est enim cito ex inimicis fieri amicos, quoties de pecunia res est. In qua materia singulare exemplum occurrit circa auxilia in Poloniam, contra Serenissimum Dominum Gustauum ab Imperatore Diuae memoriae Ferdinando II. missa. Vix anno dimidio meruerunt in Borussia, et Dux Wallensteinus tantas turbas ob non exsoluta stipen-

1657 stipendia dedit, ut necesse fuerit, Serenissimo Regi Poloniae acrioribus literis importunitatem eius compescere, et interim solutionem ex publicis contributionibus procurare. Cito enim debitum contrahitur, si quis exacte soluere velit, stipendia legionibus Germanicis: nec Regum opes, nec Rerum publicarum diu talibus sufficiunt, edocti toties, negare non possumus. Et cum ante paucos annos, a Republica destinatus essem una cum aliis ad exsoluenda militibus stipendia, memini me quondam eadem de re tecum egisse ex occasione stuporis, qui nonnullos tenuit Commissarios, quo pacto vnus Oberster trecenta florenorum millia praetendere queat? et laudandus paulo post laudabatur candor tuus, quod ipse nos docueris, quo pacto in posterum rationibus attendendum esset. Sed tandem manum de tabula: ne prolixis literis molestus sim, etsi nulla molestia esse debet, circa bonum publicum versantibus. Rogo itaque te, amantissime frater, nec iam per fraternum amorem, ne quid hic etiam affectibus detur, sed per amorem patriae, ut ea, quae nunc a me audis, penitus cogitare pergas, et cum Illustrissimis Viris, quibus vteris, uti scio, familiariter, magnaeque tibi inprimis est consuetudo, cum viris in ea vrbe prudentissimis, communices hasce omnes consilii nostri rationes, ut vestro mox responso docere queam, opportune ne id faciam, an fallar, ut putas, ex consiliorum ignorantia. Quod si ita est, pertrahetis in partes, sin minus prudentem, at candidum et amantem patriae conciuem, qui hactenus nec Suedicus, nec Austriacus, sed verus Polonus audire voluit, et sub protectione Serenissimi Electoris, quietus mansit, qui ut plane Vestro desiderio satisfaciat, promittit etiam Vobis, se valedicturum partibus, postquam res patuerit in causa esse, quominus ab utrinque honesta pax fieri possit. Interim animus firmandus erit fortibus praeceptis, contra paupertatem, exilium, mortem, vel Vobiscum animo perferre, quaecunque fors attulerit. Sed meminisse Vos volo, quod si Austriacos Vos appellari perrexeritis, fore, ut me quoque non pudeat nominis Suedici, et hoc saltem confusa Republica dignum familia nostra, ne indecora leuitate famam in illo exercitu, sanguine Domus nostrae partem, corrumpam. Quae res te, o frater, monere debet, ne (ubi par utilitatis obseruatur in patriam) plus Austriacis, quam Suecis debeas, praesertim cum constantiae tuae inter sit, non deici de gradu consilii, quod hactenus publice in pace cum Serenissimo Rege Sueciae faciendum probasti.

Praestat enim, pax honesta, quam inhonesta subiectio. Vale iam et bonum publicum una mecum promoue, qui finis est vnicus praesentis epistolae. Custrini die 2. Augusti 1657.

PRZYIEMSKY.

Haec summa Przyiemscii literarum priuati ciuis ad Senatorem fratrem scriptarum; quas aduersarii Austriaci nominis, ut euangelium nouum per Europam sparserunt. Inde de caeteris, ut mortalium ingratissimis iudicet orbis.



LIBRI

LIBRI VIII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Electo Posnaniam Polonis tradit, odio in Austriacos et tunc terrore adactus. Baro de Lisola persuadet pacem cum Polonis Brandenburgico, qui paulo post pacem init cum Polono Rege. Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu. Legatus magni Moschouiae ducis, conuenerit coram Polono Rege, de violata pace. Responsum datum a Polono Rege Moschouiae duci. Regis Poloni cum Brandenburgico Electore conuentus et colloquium. Pacta inter Polonum Regem et Brandenburgicum. Electrix persuadet Reginae Poloniae aliqua secreto, annuente Rege propositionibus Electoris. Elector Berolinum discedit. Literae Brandenburgici Electoris ad Regem Sueciae. Literae Sueciae Regis ad Electorem Brandenburgicum.

Eadem circa tempora Posnania a Polonis recipitur per deditioem, arte magis Electoris Brandenburgici, quam virtute Poloni militis, cuius est facilius perdere loca munita, quam expugnare, aut acquirere. Volebat enim deditioe vrbs metropolis maioris Poloniae amicos sibi reddere Polonos Brandenburgicos, inueterato odio in Augustam Dux Austriae; et tunc pauore correptus eiusdem potentiae, si maiori Polonia potiretur Austria. Sequenti igitur mense, Polono Regi Brandenburgicus reconciliatur, quem adegit terror Austriacus; Leopoldique Hungariae Regis legatus FRANCISCVS Baro DE LISOLA, Baro de Lisola Regis sui minitans Electori, nisi ocius cum Polono componeret Rege. Nec vanae Lisolae minae, quibus territabat Brandenburgicum. Aderat etenim exercitus in promptu a Cracouia redux septemdecim bellatorum millium, qui haud mora in ducalem irrumpere parabat Borussia, parte vero ab altera Vincentius Coruinus Gonsiewski, quem superius Birzam recepisse meminimus; cum duodecim Lituanorum millibus inhiabat eidem ducale Borussiae.

1657

Posnaniam tradit Polonis Elector, odio in Austriacos et tunc terrore adactus.

Ita ad extrema quaeque redactus Elector, tandem cum Polono componit Rege, cooperante Gonsieuius, quem cum plena facultate Commissarium ad tractanda cum Brandenburgico foedera, dixerat Polonus Rex, vna cum Episcopo Warmiensi VENCESLAVO Comite A LESZNO. Gonsieuius nihil moratus breui tempore per BOGVSLAVM Ducem RADIVILVM pacem cum Brandenburgico componit, aliquot dubiis maioris momenti, Regi ac Senatui ad definiendum referuatis; persuadetque Electori, vt Polono colloquatur Regi, longe plura ab ipsomet impetraturus, quam ab eius legatis poterat extorquere. Neque mora colloquium cum Polono Rege petit Brandenburgicus per Residentem suum Oberbeck dictum. Pergrata fuit Brandenburgici legatio Polonis proceribus colloquium expetentis. Dicta igitur dies congressus trigesima Octobris, nominata et ciuitas Bramberg dicta, haud procul Thorunio, quod per ea tempora obsidione premere cogitabant Poloni, vano sane conatu, adulto autumnio contumacem per vim velle repetere urbem, quam quinque Suecorum defendebant millia. Antequam vero ad colloquium cum Electore Brandenburgico, descenderet Polonus Rex, legatum Moschouiae Dapiferum Nazarei Mihalowicz Olsinowicz Varsoviae audit, quo recuperata Cracouia recta discesserat. Literas hic legatus binas e Moschouia attulerat, quibus magnus Dux Moschouiae conquerebatur; factas Cosacis Zaporouiensibus subditis suis, post pacta, Vilnae conuenta, a Polonis grauissimas iniurias, Excidisse Polonos milites Cameneco egressos arcem Halacz dictam, et adiacentia monasteria ac templa violasse. Exuisse arces circa Barum in districtu Pinscensi, sollicitatum Soltanum Turcicum et Hanum Crimensem contra Cosacos, per Poloniae Cancellarium Stephanum Korycinium, prouocasse Calmucenses Tartaros contra eosdem Cosacos. Indisceritis verbis, magni Ducis usurpasse nomen, in vltimis literis a Rege scriptis. Contra Poloni: Nullas se Cosacis iniurias fecisse aiebant: arcem Halacz dictam non extare in toto Regno: Responsum mona-

X x x

datum a Re-

1657 monasteria prope Barum in Pincensi tractu nulla violata, cum Barum a districtu Pincensi
ge Polono longe differ. Fictum quoque a Chmielnicio aiebant Turcam et Tartaros Calmucentes
Moschouiae contra Cosacos stimulos fuisse a Cancellario Poloniae Korycinio. Ad extremum concessis
duci, omnibus, magno Duci Moschouiae, quae tunc concedi poterant, Dapiferum Nazarei,
Mihalowitz Olfinowitz in Moschouiam, remittit Polonus Rex, promissis futuris Ordinum
Comitiis, in quibus Vilnenses tractatus, approbari, ac magnus Moschouiae Dux, in Po-
lonum Regem eligi debebat.

Regis Polo-
ni Brande-
burgico
cum Electo-
re conuen-
tus et collo-
quium.
d. 30. Oct.

Abeunte in Moschouiam magni Ducis legato Octobri mense, Rex paulo post Var-
sauia Bydgostiam, seu Brombergam citatis decurrit equis, una cum Regina, quam ubique
consiliorum suorum moderatricem et arbitram circumuehebat Rex. Aderat ibidem paulo
post et Elector Brandenburgicus, cui ad tertiam partem milliaris, obuiam processit Rex cum
Regina, salutatisque hospitibus processerunt in urbem; eo die priuatis a Rege et Regina
excepti epulis. Die deinde sequenti inuisere ambo, Rex cum Regina, Electorem cum
Electrice, et vicissim ab hospitibus visitati. Peractis mutuis salutationibus, tertio ab ad-
uentu die, Rex solennibus epulis excipit Electorem, cum Electrice, reliquum tempus
consultationibus, mutuisque datum colloquiis, usque ad quintum Nouembris, quo die
Bromberga Berlinum versus in Marchiam amicus discessit Elector, pari veneratione a
Polono cultus Rege, in egressu urbis, ac in introitu. Summa huius congressus haec
fuit:

Pacta inter
Polonum
Regem et
Electorem
Brandebur-
gicum.

- I. Elector Brandenburgicus pleno iure ducalem possidebit Borussia durante
linea mascula descendente Brandenburgica.
- II. Ratione sumtuum in bellum Polonum expensorum, Polonus Rex cum
Repubblica, Electori Brandenburgico Prussiae duci ex nunc tractum Byto-
uiensem et Lemburgensem iure feudi assignat.
- III. Ducenta item aureorum millia, numerare tenebitur Polonus Rex, Prussiae
Duci, Electori Brandenburgico, quae donec soluantur, Elbingam cum eius-
dem territorio, interim Electori assignat.
- IV. Elector vero Brandenburgicus, Prussiae absolutus Dux, renuntiat ex nunc
foederi Suedico, et quidquid iuris in maiorem Poloniam, aut episcopatum
Varmiensem praetendere posset; Braunsberga pro interim retenta, donec
Elbinga potiatur.
- V. Defensiuam et offensiuam coniunctionem armorum cum Polono Rege
ac Republica Elector admittit Brandenburgicus, contra persequendum in
Pomerania Sueciae Regem. Offert et arma, ac militem, ea tamen condi-
tione, ut simul id fiat, coniunctis cum Serenissimi Regis, Hungariae et
Bohemiae copiis.

Haec Palam.

Electrix
persuadet
Reginae Po-
loniae ali-
qua secreto,
annuente
Rege propo-
sitionibus
Electoris.

Actum vero secreto de Elbingensis ciuitatis diruendo per Brandenburgicum pro-
pugnaculo, urgente id ipsum toto pectore Brandenburgico per Electricem, quae Polonae
persuadebat Reginae a marito instructa. Expedire omnino tam propter Austriacam in vi-
cinia consistentem potentiam, quam etiam Gedanensium suspectam fidem diruere Elbin-
gensium munimenta. Facile enim fieri posse, ut, si Austriaci Elbinga potirentur, paulo
post vniuersae Prussiae efficerentur domini. Nec Gedanensibus se adeo fidere, qui in illo
Balthici maris angulo, si aliqua arte Elbingae iungerentur, Rempublicam sibi formare
possent, grauem deinde ducali Borussiae. Haec Electrix Reginae secreto proponebat, illa
vero Polono Regi, qui vxoris mandata exequatur. Igitur Elbingae munimenta Electori
Brandenburgico diruenda, committit Rex. Eoque modo auctus duobus territoriis, fortis-
simaque

Simaque Elbinga Brandenburgicus Berlinum discessit, commissa interim Prussiae Ducalis regiminis summa Boguslao Radiuilo, Lituano Duci. Elector Berlinum reuersus haud mora Sueciae Regi in haec genuina verba scribit:

1657
Elector Be-
rolinum
discedit.

NOS FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandenburgensis etc. etc. Serenissimo et Potentissimo Principi, Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum Regi etc. Domino Cognato Fratri Nostro Colendissimo.

Serenissime et Potentissime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendissime,

Litterae Regiae Maiestatis Vestrae, Vismariae die II. Octobris exaratae, nobis Brombergae eodem tempore, quo tam apud Regiam Maiestatem Poloniae, quam reliquos Regni proceres, et senatores, pacis negotium vrgebamus, sunt traditae. Ad quarum resignationem eo alacriores properauimus animo, quo certius nobis persuasum habuimus, Regiam Maiestatem Vestram illis media ad pacem recuperandam esse suppeditaturam. Nam hoc Regia Maiestas Vestra, sibi certo de nobis polliceri potest, nos, sicuti nullum aliud vnquam nobis fuit propositum, quam pacis exoptatissimae redintegratio, inter Regna nobis vicina, nostrique Status conseruationi apprime necessaria, cuius solo intuitu, arma nostra cum Regia Maiestate Vestra olim iunximus; ita quoque in hanc vsque horam omnia tentasse, quae modo ad eam obtinendam facere, nobis viderentur. Verum praeter omnem spem, et expectationem accidit, vt nihil eius generis in istis literis, sed potius mera exprobratoria deprehenderemus, quod illo tempore, quo vna cum Regia Maiestate Vestra exurgentem tempestatem vnitis viribus, suppressere potuissemus, Regiae Maiestatis Vestrae consilio spreto, potius cunctari maluerimus. Et quoniam Regiae Maiestatis Vestrae litterae, ea potissimum momenta prae se ferunt, quibus coniunctio cum Principe Transylvaniae fuit facta, summopere admiramur, Regiae Maiestatis Vestrae memoriam fugere, tanta subsidia militaria submissa, quanta illa a nobis ad coniunctionem desiderauit, id quod Regia Maiestas Vestra grato etiam agnouit animo, nostram plurimis in literis promptitudinem depraedican-
Reliquam exercitus nostri partem inferuire ratio belli voluit, non solum nostris regionibus, atque terris, et a Regia Maiestate Vestra occupatis prouinciis, a vi hostili muniendis, sed etiam eo destinauimus, vt a tergo Regia Maiestas Vestra a toto hostili exercitu, qui illius vestigiis insistere properabat, tutior foret. Quemadmodum et vis ista inimica hac ratione fuit retardata, et a Regia Maiestate Vestra vltius persequenda, reuocata. Vt silentio praetereamus tantas Cosacorum et Hungarorum copias, quibus Regia Maiestas Vestra tunc temporis fuit stipata, sufficientes fuisse, nisi fata alium rerum exitum voluissent, quibusuis hostium viribus conterendis, totique Poloniae Regno subiugando et expugnando. Quoniam vero Regiae Maiestati Vestrae placet respicere ad tempora priora, olimque agitata consilia, speramus Regiae Maiestati Vestrae displicere non posse, si et nos ei in memoriam reuocamus, qua ratione hyeme praeterita, tam ipsimet Hollandiae, quam etiam postea per legatos nostros Marieburgi, omnes has tempestates fideliter, diligenter et saepissime reiterando repraesentauerimus, atque eam ob causam pacis accelerationem consuluerimus, inprimis quia Rex Poloniae, tunc temporis in propinquo constitutus, ab omni foedere et obligatione, cum exteris Principibus liber fuit, et propterea tantam promptitudinem et feruorem se cum Regia Maie-

1657 *state Vestra reconciliandi contestatus est, ut etiam statim ante tractatus, cessionem Regni Sueciae et Liuoniae obtulerit, simulque non obscure intelligendum dederit, etiam propter restitutionem Borussiae, non spernendam argenti summam posse obtineri. Quantis tunc temporis expetiuerimus votis, tractatum a Regia Maiestate Vestra ineundum, in recenti eius adhuc haerebit memoria. Quod vero illa potius ad auxilia Hungarorum et Cosacorum reflectere maluerit, illud nos Regiae Maiestati Vestrae arbitrio, utpote, cui directio totius negotii incumberebat, relinquere coacti fuimus. Et optauimus ut res ex Regiae Maiestatis Vestrae voto succederent, taliaque extrema consilia, alium quam suspicabamur, et nunc euenit, sortirentur exitum. Postquam igitur inchoatum bellum Polonicum, a Regia Maiestate Vestra, ob nouos motus hostiles fuit derelictum, et illa nobis inconsultis, cum toto exercitu alio tenderet, atque imminens periculum hanc ei necessitatem imposuerit, nos plane deserendi, simulque considerato Status nostri periculo, hoc suppeditauerit nobis periculum, ut quouis modo cum Polonia nos reconciliaremus, securitatemque nostram quaereremus, nos quidem non solum ob desertionem factam, sed etiam ex consilio, a Regia Maiestate Vestra nobis suggesto, statim potuissimus eiusmodi inchoare tractatus, qui nunquam meliores, quam illo tempore nobis fuerunt oblati, nisi potius quaeuis aduersa experiri nobiscum decreuissimus, quam intempestiue quicquam committere. Cum vero nunciatum nobis fuerit, Regem Daniae adeo caute cum suo exercitu agere, ut Regiae Maiestati Vestrae impossibile esset illum ad praelium adigere, et senatores statusque Regni Sueciae, reditum Regiae Maiestatis Vestrae ita urgere, ut nulla in Poloniam reuertendi spes superesset, praeterea etiam Cracouia praeter omnium spem, breui temporis spatio fuerit reddita: Exercitus Austriacus versus Borussiam properauerit; Czarnecki cum suis copiis Marchiam et Pomeraniam, et Gonsierowski Borussiam inuaserint, nostri subditi instantissime nos sollicitauerint, quod cum Regia Maiestas Vestra nos abitu suo foedere liberasset, nos etiam illi non amplius insisteremus, et deinde nulla plane spes relicta fuerit, a Regia Maiestate Vestra in omnibus illis locis vnicum nobis sufficiens subsidium missum iri.*

Tandem nobis nostroque Statui aliter consulere non potuimus, quam ut auxiliante Numine Diuino in pacem cum Polonia rediremus, id quod etiam iamdudum Regiae Maiestati Vestrae vberius in literis nostris indicauimus; Quare vero illas non resignatas, Regia Maiestas Vestra nobis remittere voluerit, cum tamen ideomate et stylo, hactenus inter nos saepius consueto fuerint conceptae, suo loco nos oportet relinquere.

Quod de nobis Dominus Comes de Schlippenbach, Regiae Maiestati Vestrae significauit, quasi exercitum nostrum eum in finem in imperium Romano-Germanicum reduceremus, ut ibi Regiae Maiestati Vestrae nos associaremus, et Domum Austriacam hostiliter aggredieremur, nescimus ex quo fundamento haec ille retulerit; nam praeterquam quod ille haec a nobis nomine Regiae Maiestatis Vestrae desiderauit, talia nobis nunquam in mentem alias venerunt, Regia Maiestas Vestra etiam facile iudicare potest, quod ad eiusmodi resolutionem effectui dandam longe maturior requiratur deliberatio. Nec etiam possumus perspicere, quod in hisce securitas nostra consistat, dum hac ratione nobis, nostrisque regionibus et terris, potentiores prouocamus hostes.

Quod

Quod Regiae Maieitati Vestrae hoc laudabile inhaereat propositum, nostri status accessionem ampliorem procurandi, id gratissimo agnoscimus animo, si etiam Regia Maieestas Vestra retro recordetur, quae in illius emolumentum praestiterimus, et quae mala et incommoda nostrae prouinciae propterea pessae, non est quod dubitemus de eiusmodi Regiae Maiestatibus Vestrae proposito. Nos vero Regiae Maieitati Vestrae celare non possumus, Dominum Comitem de Schlippenbach non solum fere toties quoties nobiscum fuit, nomine Regiae Maiestatibus Vestrae Ducatum Borussiae a nobis praetendisse, sed etiam vltima vice Regiomonti, instantissime hanc permutationem vrsisse, inter alias etiam allegando rationes, quae harum fere impressionum ansam nobis dederint, quasi esset quaedam impossibilitas, quod regio aut prouincia, quae Regiae Maieitati Vestrae eiusque statui esset situ commoda et opportuna, posset retineri. Quemadmodum autem Regiae Maieitati Vestrae amplissima Regna, et quod praeterea Deus ei largitus est, non inuidemus, ita certi sumus, eundem animum Regiae Maiestatibus Vestrae futurum. Caeterum animitus optamus, vt Deus Ter Optimus Maximus Regiae Maieitati Vestrae, eas inspirare velit cogitationes et consilia, quibus pax tam desideratissima conseruari queat, et Regia Maieestas Vestra ad literas hasce iunctas, talem nobis transmittere moueatur declarationem, vt pacis telam cum Polonis coeptam, communibono promouendo, malisque futuris praueeniendis, et auertendis, pertexere, Deo annuente, valeamus, tunc Regiae Maieitati Vestrae re ipsa testabimur, quod curae cordique nobis semper sit, Regiae Maiestatibus Vestrae eiusque status conseruatio. Cui de caetero prosperos optamus rerum successus. Dabantur in Arce nostra, Coloniae ad Spream, die 12. Nouembr. 1657.

Regiae Maiestatibus Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Addit et alteras, quarum haec summa:

Serenissime et Potentissime Rex

Domine Cognate et Frater Colendissime.

Perfpiciet Regia Vestra Maieestas ex annexis literis, quibus de causis cum Rege Regnoque Poloniae, tractatus, rerum statu id ita postulante, iniuimus. Equidem optassemus, vt omnia alio, prosperiorique euentu donari potuissent; verum cum eiusmodi rerum mutatio interuenerit, vt ditiones nostrae Polonorum vndique direptioni et desolationi expositae essent, sana tandem ratio, atque subditorum indefinenter repetitae sollicitationes, suaserunt eas ab interitu, et ruina totali vindicare. In quam transactionem cum Poloni non aliter condescendere voluerint, quam vt portus Pillaiensis et transitus per terras nostras, tam Prussicas, quam Pomeranicas, copiis Regiae Maiestatibus Vestrae occludatur, summopere eam rogatam volumus, prohibere velit, ne transitus per dictum portum Pillaiensem, et ditiones nostras in posterum ab exercitu, aut copiis Regiae Vestrae Maiestatibus petatur aut sumatur, quippe cum satis constet, quam miserae nominatae ditiones nostrae, per tales transitus et stationes, quae nunquam secundum constitutiones imperii institutae aut obseruatae sunt, exhaustae,

Yy yy

stae,

1657 stae, atque pene ad incitas redactae sint, confidimus Regiam Maiestatem Vestram, haec omnia necessitati, quae vitari non potuit, adscripturam, atque desiderio nostro aequissimo locum daturam. Quam Diuinæ tutelae, cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Mox de pace mentionem iniiciens, rursus alias Sueciae Regi scripsit huiusmodi tenoris:

Serenissime et Potentissime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendissime,

Quum Regia Maiestas Vestra pronam mentem, pacem cum Rege Regno-que Poloniae ineundi saepius declarauerit, atque idem Regiae Maiestatis Vestrae Frater Dominus Generalissimus, iteratis nonnunquam literis, cum in Prussia adhuc degeremus, testatus fuerit; Nobis nihil prius fuit quam ut laudabile hoc institutum ad boni publici emolumentum prouheremus. Hinc Brombergae cum Rege Poloniae, praesentibusque ibidem Senatoribus, plura, quae rei tam necessariae conducere videbantur, coram contulimus, Regem etiam et Senatores pacis percupidos inuenimus, hoc tantum cum dolore subinde repetentes, quod ante annum tractatus pacis, a Regia Maiestate Vestra destinati, tam inauspicato cesserint, cum ipsi pacem serio quaesierint, candideque tunc professi sint, se foedus amicitiamque Regiae Maiestatis Vestrae, omnium Regum et Principum confoederatione longe praelaturos esse: Verum cum dicti tractatus, ob foedera cum aliis iam contracta, ab ipsis non solum dependeant, ad securitatem eorum validius impostero stabiendam, se illos reintegrare velle aut posse, nisi prius a Regia Maiestate Vestra sequentes condiciones firmentur, omnino negarunt.

I. Vt Regni Poloniae confoederati simul ad hosce tractatus inuitentur, cum iisdem vna et simul tractetur, atque Moscho etiam notificetur tractatus vniuersales esse instituendos, sine quibus nullos sese inituros, sancte affirmarunt.

II. Vt Regia Maiestas Vestra scripto declaret, se neque totam Prussiam, neque partem eius in satisfactionem postulaturam, sed post tractatus feliciter peractos, omnibus ibidem occupatis cessuram, atque omni prætensionem quocunque modo fundatam, renunciaturam.

III. Afferuerunt se absque mediatoribus, et quidem illis, qui olim tractatibus Sueco Polonis interfuerunt, tractare nolle.

Quibus quidem quartam annexerunt, nempe ut Thorunium, atque fortalicium Haupt dictum, ante tractatus in manus tertii sequestrentur, ita tamen

ut

vt tractatibus sine fructu abruptis, in priorem statum restituantur. Verum difficultatibus plurimis super hac conditione a nobis ostensis, illos tandem ab ea dimoueri posse animaduertimus. A prioribus vero se neutiquam abituros aut recessuros, constanter dixerunt. 1657

Locum quod attinet Francofurti ad Oderam ad talem actum ob situationem vicinam commodissimum nobis visum est; in quem Poloni etiam facile consentient, modo Regiae Maiestati Vestrae idem placuerit. Quamuis vero libenter expeditionem, pacis accelerandae viam hac occasione sternere annixi simus, tamen plura et commodiora impetrari tunc non potuerunt. Haec interea Regiae Maiestati Vestrae significare e re censuimus, de cuius in pacem propensa mente cum nulli dubitemus, etiam atque etiam obtestamur, velit in promotionem et restitutionem eius, serio ac celeriter incumbere, atque ab omnibus expetitur hoc dulce nomen ancipiti aleae belli praeferre, quo tandem sanguinis Christiani effusio sistatur, ruina, vastatio, et confusio hinc toti Christiano orbi imminens declinetur, Barbaris aliisque nationibus spes eundem infestandi atque extirpandi dematur, atque tot regna et regiones hisce motibus turbatae in pacatum statum reducantur. Praestabit hoc ipso Regia Maiestas Vestra opus Deo Ter Optimo Maximo gratissimum, sibi gloriosum, et toti Christianitati maxime profuturum. Quam Diuinae tutelae cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

His literis haud mora Sueciae Rex Electori in hunc modum respondit:

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum etc. Rex, Serenissimo et Celsissimo Principi, vti Fratri Consanguineo, et Amico Nostro Charissimo, Domino FRIDERICO WILHELMO etc.

Litterae Sue-
ciae Regis ad
Elect. Bran-
deburgi-
cum.

Serenissime et Celsissime Princeps,

vti Frater Consanguineus, et Amice Charissime.

Redditae Nobis sunt Celsitudinis Vestrae Electoralis, litterae Coloniae ad Spream die 12. Nouemb. exaratae, quibus Celsit. Vest. Elect. post aliquam praefationem de sua in pacis studia propensione, mox nostras de die 11. Octobr. Wismariae scriptas reprehendere aggreditur, tanquam perspiceret easdem esse a pace plane alienas, et nihil aliud continentes, nisi mera exprobratoria; Deinde subiungit liberalem sui beneficii et subsidii, in nobis et Prouinciis nostris tuendis, commemorationem; Tum inserit, quando impendio pacis amorem, tota praeterita hyeme inculcauerit, tanquam ex specula has tempestates penitus tunc conspicata, in nos culpam omnem transferens eiusdem pacis non confectae, cum tam liberaliter offerretur; Tandem Cels. Vest. Elector. velut abitu nostro ex Borussia foederis legibus liberata, perquam grauib. criminibus nos onerat, quod eadem inconsulta Polonicum bellum, adeoque Cels. Vest. Elector. deseruimus, ac talis apud nostros novos hostes facies apparere, vt reuertendi Nobis spes nulla superesset: periculum vero vndique Cels. V. Elect. statui sic imminuisse, vt nisi

1657

in gratiam cum Poloniae Rege reuerſa, aliter eidem conſulere nequiuiffet; Quae omnia in Celfi. V. Elector. literis, cum aliis nonnullis admixtis vberius expouuntur. Quemadmodum Celf. V. Elector. complacuit, nomen ſuum hiſce literis ſubſcribere, quibus culpam a ſe omnem amoliri ſuſcipiens, inſimul complura Nobis obiici patitur, quae haudquaquam pro talibus agnoſcere aut probare poſſumus, ita credimus Celf. V. Elector. pariter aequi bonique conſulere velle, ſi et nos genuinam rei ſeriem attingentes ad ſingula reſpondendo, pauca breuiter regeramus. Etenim quod Celf. V. Elector. poſt vindicatum ſibi pacis ſtudium, noſtras de ii. Octobr. datas arguat, tanquam meris exprobrationibus reſertas, nulla certe vel cauſa, vel ratio ſubeſt. Scriptae ſunt ab amiciffimo animo, atque in terminis modeſtiſſimis, nec alieni animi interpretem experiri ſtatu-erunt. Parum autem reſert multis eo reſpondere, nimirum patere poſſunt iudiciis aliorum, qui procul affectibus rectum earum ſenſum aſſequi valent. Quae vero beneficia Celf. V. Elector. numerat Nobis a ſe praefſtita eſſe, non putauimus ad eam magnitudinem peruenire debuiſſe, vt exprobratione aliqua facti gloriam contaminarent. Enimuero ſi dicendum quod res eſt, haud dubie talia fuiſſe interpretamur, quae ſi declarata non eſſent, Celf. V. Elector. indigniſſet pactorum inter nos erectorum fauorabili interprete. Nouit Celf. V. Elector. in omnibus quidem (quae tria intra vnus anni ſpatium inter Nos erigebantur) pactis mutuae ſaluti ſatis eſſe proſpectum, atque iſdem Celf. V. Elector. perpetuis foederis vinculis ita Nobis deuincitur, vt noſtris rebus non ſecus quam ſuis proſpicere teneatur, certaeque leges de neceſſaria ope mutuum ſerenda inter Nos conditae et ſancitae ſunt, quibus durante bello neutri parti, ſe ſubducere licebat. Videtur autem Celf. V. Elector. velle quaſi vitio vertere, quod hanc fidei ſancitatem ſecuta, partes debitas tunc temporis expleuerit. Nos vero exiſtimamus Celf. V. Elector. in eo recte atque ordine feciſſe, nec ſi ſecus egiſſet, culpa omnino vacare potuiſſe. Et ſi Celf. V. Elector. rem ex vero aeſtimare graue non duxerit, vtique deprehendet Nos, ſi non maiora, certe paria ſecum feciſſe, adeo vt inconcuſſam fidem pro communi bono, vbiuis quidem tenori pactorum comprobantes, loco fructus ex mutui auxilii praefſtatione promanandi, maximam iacturam ſenſerimus ipſimet, eo quod non contemnenda exercitus noſtri pars a Celf. V. Elector. copiis deſtituta et deſerta, aut Tartarico ferro occubuit, aut miſeram in ſeruitutem abducta eſt. Grauiſſa haec Nobis fuiſſe, vel ipſa Celf. V. Elector. iudicauerit, neque contra amicitiae leges nos peccaſſe dixerit, ſi pro tali damno gravioris memoriae vices expectaſſemus. Euenit autem, vt beneficio pariter et damno noſtro tanquam obliuione ſepulto, vt non ſolum nulla gratia referretur, ſed ea etiam nonnunquam agerentur et committerentur, quae mox quidem nobis haud exiguam ſuſpicandi occaſionem dederunt, tanquam pactorum religioni neutiquam congrua, atque talia fuiſſe euentus rei poſtea docuit. Ad certioreſ vero eius memoriam conducere arbitramur, ſi coram oculis Celf. V. Elector. ponamus pauca, quae de tempore in tempus euenerunt, vt exinde ipſimet Celf. V. Elector. facti ſpeciem, tanquam in tabella intuenti, iudicare liceat, quam parum confidentiae, ne dicamus ſubſidii ex tali actionum ferie Nobis promitteremus. Etenim concluſum inter Nos Regiomonti die 7. Ianuar. anno 1656. pactum vix paucorum menſium ſpatio vigorem obtinere quibat, cum ſub negotiatione tractatus de ſocietate bellica inſtituenda pariter flagitaretur, articulorum feudalium elucidatio, nimirum vt ſubſequentibus dehinc pactis commodius ineundis, de feudalium vinculi abolitione, velut tentamen aliquod in anteaſſum fieret, quod plane eos latere non potuit, qui videbant, quae ſubinde miſcebantur per Georgium Maydel, et quod cum Praefecto tunc etiam

etiam Gonsieuius agebatur. Societatis vero legibus inter nos erectis, cum hostis aggrediendus esset, et Cels. V. Elector. se persuaderi passa est, ut exercitus eius in campum, contra communem hostem, et ad bellicas actiones educeretur, vnicum quodammodo reale officium intra pugnae Varfauiensis laborem constitit, quo exantlato nihil fere amplius, praestitum est, nisi quid nouorum beneficiorum iactatione pelliceremur, tanquam solius Nostra, non communis res ageretur.

Post concessam vero coelitus Varfauensem victoriam, bellum Polonicum cum consensu Cels. V. Elector. sic ordinari cupiuimus, ut usu tantae victoriae iam secure frueremur; Sed vicerunt persuasiones Cels. V. Elector. quibus compellebamur in Prussiam reuerti, et quidem ea spe, quo limitibus Ducatus Celsit. Vestrae Elector. Nostro equitatu communis, pedites a Cels. V. Elector. ad Vistulae ostium oppugnandum subministrarentur, id quod tanquam communi bono salutaris tunc temporis, a Cels. V. Elector. parte (nobis consulentibus, ut sedes belli in Podlachia et Brestia constitueretur) iudicabantur. Ad dictorum limitum custodiam constituta equitatus Nostri pars, ingentem quidem, ut superius dictum est, iacturam passa est. Nos vero nec tum promissis pedestribus copiis, ad dictum ostium oppugnandum potiti sumus, nec postea etiam vindicata ad Philipouam per Campi-Mareschallum Nostrium Comitem Steinbock, qui ad tuendum flumen Niemum missus erat, Gonsieui insolentia, aliquas cohortes, quanquam instanter ad castigandum pariter ab altera parte Vistulae Czarnecium, et Regis exercitum flagitarentur, impetrare valuimus; praetexente semper Cels. V. Elector. nunc alienum anni tempus, nunc Gonsieui praesentem terrorem, cum quo tamen et clanculariae intelligentiae initia, quae quotidie magis magisque emanabant, facta fuisse satis constabat, ac res ipsa docuit, non sincere Nobiscum agi, cum nec Nobis hostem incommodare quaerentibus, vllum auxilium submitteretur, nec tamen Cels. V. Elector. hosti Gonsieui, quicquam hostile ab ea parte inferre sustineret. Quin gesta diu, in animo, et identidem a Nobis prius efflagitata Souueranitas, siue absoluti Principis honor, iam palam et per legatos, tanquam ex debito vrgeri coeptus est: Adeo communi rei feruendae, non modo segnior semper ratio est habita, sed etiam nuper tractata et conclusa, breuissimo tempore bona fide stare non potuerunt, quin subinde nouae praetensiones sese proriperent, solidissimeque conuenta recentibus inuentis sollicitarentur. In quibus omnibus Celsitati Vestrae Electorali tanquam coniunctissimo amico Nostro, et eandem causam Nobiscum ex animo agere se proficenti, nihil non (sub praeuia tamen admonitione constantiae et fidei vtrunque promissorum) concessimus, ita ut cassata dicti vassallagii et feudi obligatione cum Celsitate Vestra Electorali super anteriora pacta perpetuum et indissolubile foedus iniremus; rati eodem fidei et saluti publicae sic satis prouisum, inprimis articulis foederis Labiauensis 1667. et 8. quibus non solum perpetua separatio Cels. V. Elector. a Polonia validissimis, quae inter Principes vsurpari solent, verbis asseritur et confirmatur, et Cels. V. Elector. Nobis denuo quam arctissime deuincitur, sed etiam vis omnis tam pactorum anteriorum, quam porro subsequantium abrogatur, quatenus contra hoc foedus, aut tunc facta, aut in posterum fieri censerentur. Ita hoc promisso freti, et tractandis modum aliquando positum iri, et summam rei firmam fore Nobis pollicebamur, spe vero mox frustrati, noua suspicandi ratio enascebatur. Prohibita enim in foedere verbis expressis, vtrique parti omnis cum hoste absque alterius scitu communicatio, et correspondentia, denuo pullulare coepit, ita, ut praeter omnem expectationem, non-

1657 solum cum Episcopo Varmienfi, clandestina colloquia et correspondentiae haberentur, et praesentis haud dubie fundamenta effectus iacerentur; sed etiam cum magni Ducatus Lituaniae Campi-Mareschallo Gonsieuo, clanculum in nostri praedictum colludi coeptum est: deinde etiam Nobis praeteritis et inconsultis armistitia per praefectum Aurick plane conclusa, etiam tum, quando praesto essemus, cum sufficienti exercitu, nec necessitas vlla vrgeret, aut sana ratio suaderet. Hinc subsequutae aliae porro secretae cum hostibus, hinc inde correspondentiae, quibus sensim factum est, vt sacra pactorum religione irreuerenter habita, tandem ad praesentem rerum constitutionem perueniretur. Etenim Nobis Principi Transyluaniae cum exercitibus in Poloniam ingressu obuam euntibus, cum quibus Cels. V. Elector. copiis, post sedulam subsidiorum sollicitationem, huic expeditioni suppeditandorum, Comes de Waldeck quidem se associavit, non tamen vt Nobis adhaereret, sed mandatis instructus erat, vt in Poloniam maiorem se conferret, quae mandata saepius iterabantur, adeo, vt non nisi aegre illum apud Nos aliquamdiu retinere potuerimus. Petricouiam vero in potestatem redactam, secundum pacta Cels. V. Elector. tradidimus, cum vero, coniunctione facta, ea rerum facies esset, vt meliora quaeuis speraremus, et vnicuique, quem bellum Polonicum Nobiscum contingebat, incumberet providere, vt occasione se exhibente, illud ad optatum exitum perduceretur, ac partium omnium securitati stabiliendae, et periculi auertendi certa ratio merito iniretur; ad Nos potissimum pertinere existimauimus, vt Cels. Vestrae Elector. aperiremus, quatenus ipsimet consultissimum duceremus, rei communis bellicas actiones in futurum debere institui, nimirum, vt Comes de Waldeck, cum sibi adiunctis legionibus nonnullis, Nostri cohortibus suffultus, ab altera parte Vistulae, versus Poloniam maiorem, Nos vero acceptis a Cels. V. Elector. aliquot copiis inter flumen Bugum, et dictam Vistulam bellum gereremus, quorum altero Cels. Vestrae Elector. exercitus supplantato ab eo Poloniae latere hoste, in quartiriis eiusdem locupletari potuisset, altero Nos quoque communi causae prouidissimus, et prouincias Cels. Vestrae Elector. armis Nostri ab ea parte satis protexissimus. Quo nomine cum Cels. Vestrae Elector. satis sufficientes copias ad resistendum Samogitis praeterea haberet, eandem primum quidem literis, deinde etiam, vt intentio Nostra melius constaret, misso eius ex causa ex Podlachia Cels. Vestrae Elector. Consiliario Dobrzynski decenter requisuimus, vt Cels. Vestrae Elector. modicum saltem auxilium in tam salutarem finem commodaret: Supra spatium vero quatuor septimanarum inter tantae multitudinis Transyluaniae, Cosacorum, Moldauiae, et Valachiae exercitus Cels. Vestrae Elector. responsum, et cohortium aliquarum aduentum nequicquam opperiebamur. Interea fama vulgata est de exercitu Austriaco in Poloniam venturo, quo audito frequentibus literis Cels. Vestrae Elector. rerum statum exposuimus, cum admonitione maturi aduersus communem hostem consilii et oppositionis flagitantes, vt relicta domi validiori exercitus sui parte, mille duntaxat et ducentos equites, ac Dimachas siue Dragonos mille, quingentos, Nobis submittere, insuper non haberet, quibus, cum Nostri ac Ragocio coniunctis, dubitare noluimus, communi hosti occurrere, et malum in herba cum bono Deo assopire: Cels. Vestrae Elector. reputauit quidem utile esse, vt talibus tempestatibus mature obuam iretur, quae sita tamen fuerunt sub nomine pacis a Polonis procurandae quaeuis effugia, quibus res sine fine trahebatur, subiecta etiam ad maiorem temporis intercalationem congressus et colloquii specie, tanquam magnum aliquid prae manibus haberetur, et masculis omnino consiliis res agenda essent, de quibus Nostra quoque sententia rogareretur, Nos huiusmodi proposito etiam confidentes, inductionibus nostris

nostris effecimus, vt Princeps Rakocyus et Cofaci domum suam alias ire satagentes, versus Masouiam et urbem Varfauiam descenderent, quibuscum etiam coniunximus Campi-Mareschallum Nostrum Comitem Stenbock, donec certi aliquid de resolutione Cels. Vestrae Elector. mutuaremur. Interea vero profluxit tempus, ac loco expectati responsi primum quidem ad aures Nostras peruenit, quod Cels. Vestra Elector. armistitium cum supradicto Gonsieuo vsque in mediam aestatem produxerit: Quemadmodum et ante in Lituania, et circa Brestiam Nobis bellum prosequentibus, Cels. Vestra Elector. flumen Memel hostibus transiituri vltro patere permisit, cum a copiis ibidem excubantibus, facile et prohiberi et deleri potuissent. Fixum autem Nobis fuit, si Cels. Vestra Elector. secundum proposita Nostra in fauorem communis causae sese declarasset, in persona belli Polonici administrationem, commissae belli Danici summa cuiuspiam Generalium Nostrorum, ipsimet sustinere, siue postea ipsi apud exercitum in Polonia commoraturi fuisset, siue ad tuendam Prussiam reuersi, per Comitem Stenbock negotia bellica in Polonia peragi curassemus. Quo ipso altememorato Principe Transyluaniae, cum introductis secum exercitibus in Polonia detento, non solum communi rei contra quoscunque ibi hostes ex voto prospici, sed etiam sufficiens exercitus versus Daniam mitti potuisset. Cum vero quaesitis effugiis et excusationibus haud obscure constaret, improbari a Cels. Vestra Electorali quae in vfu communis causae instituta cum Principe Ragocio fuit, coniunctionem, ac insuper Generalis vigilium Praefectus Goetskius, qui cum manu quadam Nobis obuiam quidem venit, nullo tamen commodo propositi nostri, sed vt Nos saltem in Prussiam conduceret, significaret cohortes Cels. V. Elector. non posse diuidi, ac iuxta indicaret, deuitari etiam a Cels. Vestra Elector. prius oblatum congressum, tum vero opinione praesumere facile potuimus aliud agi, et spes Nostras irritas fore. Visum tamen Nobis fuit pro Nostra Persona Strasburgum concedentibus, negotium pro certiori adhuc responso iterare per Comitem de Waldeck, ac quouis modo Cels. Vestrae Elector. persuadere, quò tanti rem momenti apud se perpendere dignaretur, et propositum Nobiscum colloquium alicui effectui iungere. Cum vero in rem praesentem venire oporteret, responsum redditum est, congressum cum Cels. Vestrae Elector. persona non posse ea vice fieri, saltem per Deputatos negotium peragi debere. Ibi vero liquidius adhuc constat, mascula consilia euauuisse, ac aliud nihil intendi, nisi vt perpetuae morae neccerentur, vnde nihil Nobis subsidii pro communis rei incolumitate expectandum erat. Igitur adducti fuimus saepius dictum Principem Rakocyum (qui, nisi huius resolutionis cunctatione, in partibus Poloniae inferioribus detentus fuisset, subsecutum deinceps infortunium tempestiuus anteuertisset) et suae salutis admonere, et irruentibus in Nos simul tot hostibus, aliquem aggredi, et ea consilia capere, quae ad conseruationem Nostrae, rerum status, et opportuna in bello celeritas monebat. Scimus Cels. Vestram Elector. cum hoc Principe, nullis legibus fuisse adstrictam, interim respectu coniunctionis Nostrae, et communis rei, tenebatur eas rationes omnes amplecti, quae ad communes hostes supplantandos, et mutuae Nostrae intentioni inseruire potuissent. Irruente vero Daniae Rege in Prouincias Nostras Germanicas, ac ipsi imperio ingentem tempestatem minitante, necessitas Nobis imposita est, pro felicioribus istius belli auspiciis eo proficiscendi, praesertim cum Cels. Vestra Elector. vt dictum est, partim cunctando Nos suspenderet, partim obturando aures ad omnia Nostra salutaria proposita moram quamuis necceret, hoc fortassis animo, vt iis in locis exercitum Nostrum remorata, sub clypeo eiusdem, ab hoste communi meliores sibi condiciones licitaretur. Nobis igitur prouidendum vtique fuit, ne tali cun-

1657

statione exercitus Noster, ob necessitatem loci aliquid pateretur, qui ut diu ibi nihil agendo subsisteret; ad quartiria pro praesidiis nostris exhauriendum, nec consultum, nec rationi consentaneum fuit. Ante vero quam itineri Nos accingeremus, non solum Cels. Vestram Elector. de instituto Nostro certiore fecimus, sed etiam per legatum Christianissimi Regis Dominum Auangour ac Comitem Schlippenbach, rursus omnes commouendi rationes repraesentari fecimus, si forte adhuc Cels. Vestrae Elector. persuaderi posset, adiecta vltiori adhuc oblatione Nostra, ut quanquam Ragocyus Princeps abesset, Nos tamen in Prussia ad eius defensionem subsistere vellemus, si modo ad agendum cum hoste sicuti rationes suadebant, pro mutua salute Cels. Vestra Elector. Nobiscum concurrere sustineret: Sed cum diuersum plane per dictum Schlippenbach Cels. Vestra Elector. responsum redderetur, utique in tali rerum statu tempora non fuerunt frustra consumenda, sed urgente hoste, de itineris ingressu cogitandum fuit. Ut tamen nihil a Nobis desideraretur, etiam circa talem rerum statum ante abitum insuper ea consilia viresque suppeditauimus, quae si audita et usurpata fuissent, vtriusque quamuis absentibus Nobis mutuae conseruationi apprime inseruissent. In eum enim finem sub ductu Celsissimi Principis Fratris Nostri non spernendas copias cum Cels. Vestr. Elector. quodcumque opus videretur, ad tuendas vtriusque prouincias, et sustinendos hostium impetus, coniungendas reliquimus, validiores relinquere volentes, si communi studio a Cels. Vestr. Elector. aliqua accessio, siue consilii, siue opis facta fuisset. Cum vero nulla temporari conueniens declaratio impetrari posset, nec pro Nostro Ducatu Borussiae, tam magnus equitum numerus requireretur, utpote munitionibus suis freto, potissimam partem ad usum belli Danici quidem deduximus, ita tamen ut mutuae protectioni in Borussia copiae non deessent. Quarum etiam coniunctionem Cels. Vestram Elector. a Celsissimo Fratre Nostro postea flagitasse nouimus, sub specie aggrediendi Gonsieuii, sed paratis, et ad nutum intentis rursus significasse, iis non opus esse, in quo non obscure iterum comprobauimus, Cels. Vestrae Elector. sincerum candorem Nostrum, cum contra paria rogante Celsissimo Fratre Nostro, ac suadente, ut Nostrae cum Cels. Vestrae Elect. copiis apud Soldauiam, vel commodo alio loco coniunctae, inuasiones hostium in Prussiam arcerent, cooperatio mutuae salutis a Cels. Vestra Elector. negata est. Sed haec post discessum Nostrum contigerunt, cum forte eo prouectus esset cum hoste consensus, ut mirum videri non deberet, si mutuorum auxiliorum ratio vilesceret. Cum igitur Thorunii adhuc consistentes, informati essemus per Dominum Comitem Schlippenbach, de proposito Nostri neglectu, stetit sententia itineri versus Holsatiam Nos accingere, ne et ibi res retardata, in peius iret. Ante vero quam Bromberga discederemus, ad Nos rediit Consiliarius, Cels. Vestrae Elector. Dobrzynski, ex quo cum speraremus consiliis Nostri aliquem adhuc locum relictum iri, nihil aliud retulit, quam ad eum Articulum rerum Cels. Vestrae Elector. statum propter noua Daniae et Austriae bella, redactum esse, ut absque tractatu cum hoste sibi constare non posset, Nos rogans, uti status Cels. Vestrae Elector. sortem miseremur, ac pace Nostra tales tractatus instituere liceret, ubi rursus fortia consilia quidem suggessimus, sed frustra antea destinatis pertinaciter inhaerentibus. Tandem instantissime efflagitanti eidem Dobrzynscio, ac contestato, quod nihil in praeiudicium Nostri vnquam ageretur: Fatemur affirmasse Nos, velle conuiuere, si Cels. Vestra Elector. aliis auxiliis plane destituta, in casu summae necessitatis ad tractatum condescenderet, nihil tamen ut concluderetur, tunc consensisse, quin postea per Dominum Comitem Schlippenbach sponte Nostra suffragati sumus, ut concludendo etiam suae inco-

incolumitati Cels. Vestra Elector. consulere possit, hac tamen expressa lege, vt in tali conclusione nihil omnino committeretur, quod amicitiae Nostrae aduersaretur. Ex quibus omnibus facile patet, Noster sincerus cum Cels. Vestra Elector. agendi modus, adeoque quam inique plane desertionis a quibusdam accusaremur. Quod vero consiliis Nostris omnibus, a tergo relictis ingenua Nostra proposita et bonam intentionem insuper traducere, quibusdam volupe est, Nos non mediocriter quidem afficit, sed speramus tamen omnes de reali et sincera Nostra perseueratione erga Cels. Vestram Elector. informatos, secus iudicatuos, nec talibus Nos communis rei ordinandae curam fideliter gerentes, obrutos esse criminibus, quasi abitu Nostro, vel Polonicum bellum, vel Cels. Vestram Elector. deseruerimus, cum etiam post discessum Nostrum satis sufficientes Cels. Vestrae Elector. superessent copiae, ad quemlibet hostilem impetum sustinendum, si mutuae defensionis amor, et studium accessisset, tantum quoque abest, vt Cels. Vestram Elector. pactorum legibus soluerimus, aut eidem opus fuisset, vllam extremae necessitatis speciem praeuerrere; quippe, quae nullibi adhuc premebat, nisi talis dicenda venit, quando consiliis iustis non recte obtemperatur, ac peruersorum vel pusillanimatorum lactationibus, quam fortibus propositis insistitur. Testes sunt actiones Nostrae, illibati semper erga Cels. Vestram Elector. animi, testantur consilia etiam Nostra propitia, quae pro belli ratione, et incidenti rerum constitutione, identidem subministrauimus, quibus si locus aliquis relictus fuisset, ad confusum aliquem rerum statum, res non recidisset, tum etiam copiae adhuc in Prussia, subsistentes testantur, bellum Polonicum ne nunc quidem a Nobis esse derelictum, nec per Dei fauorem, sub cuius auspiciis militamus, vsus veniet, vt nisi aequis conditionibus derelinquatur, multo minus in mentem venit vlla cogitatio Cels. Vestr. Elector. deserendi, cuius salutem vigore fidei inter Nos mutuam stabilitae, caeteris aliis anteposuius, et quidem eo firmo proposito, vt, sicubi necessitas aliqua iuberet, iactis prius cum spe alicuius successus Danici belli initiis, in Prussiam idonea manu reuerteremur, aut ab hac parte alicubi, secundum declarationem Comiti Schlippenbach datam (vt literarum ad Nos exemplum sub Num. I. monstrat) iunctis tempestiue Nostris cum Cels. Vestrae Elector. copiis, omnem tempestatem, quae praemature nimis timeri coepta est, auerteremus, simul Cels. Vestra Elector. reditum in Germaniam, aut periculum aliquod suum Nobis significare non grauata fuisset. Sed euenit, vt priusquam aliqua necessitas appareret, aut eidem si ingrueret, iusta, et quidem tempestiua remedia flagitarentur, Nobis innotesceret, Cels. Vestr. Elector. inconsulto belli focio, tractatus cum hoste communi, non tantum instituisse, sed etiam eosdem solenniter perfecisse. Quorum maxime instigationibus hoc factum sit, nihil attinet scrupulose inquirere. Nobis non incognitus est Cels. Vestr. Elector. candor animi et integritas, quam magni omnino facimus, sicuti semper fecimus, et cui Nostrum quoque erga Cels. Vestr. Elector. sincerum studium, pro illo, quo eandem complectimur amore, nunquam non comprobare vicissim annitemur. Dolemus tamen, peruersis quorundam consiliorum studiis, Cels. Vestram Elector. nonnunquam fatigari. Nam in Cels. Vestrae Elector. consilio esse talem dissonantiam negari nequit, apparuitque etiam tum vehementer, cum de foedere inter Nos ineundo, nonmodo disputaretur acriter, sed etiam contenderetur. Quo magis displicendum est, optime in communis rei emolumentum cogitata et statuta, talibus instrumentis quandoque intransuersum agi. Cum vero Cels. Vestr. Elector. erga commune etiam rei Evangelicae bonum, quod in superioribus Nostris eidem commendauimus impense, et etiamnum ardentem commendamus, inclinationem passim profiteatur suam, eam spem concipimus, suas

1657 actiones sic directuram, ut eo tamen Nobiscum certatim collimet, ac quam Cels. Vest. Elect. siue per necessitatem, siue alias inuit transactionem, eam iuxta veram neutralitatis normam sic temperaturam, ut contra saepius factas contestationes, nostrae amicitiae (cui utpote certiori et antiquiori astricta est) nihil praeiudicii aut detrimenti afferri patiatur. Quo intuitu vouemus, ut quam sibi Cels. Vest. Elector. et suis Prouinciis hac transactione proposuit securitatem, ex voto assequatur; quo Nobis liceat non modo de felici suo statu, cui semper fauimus, eidem impense gratulari, sed etiam occasionem reperire, qua omnibus vicinitatis et candidae amicitiae officiis, de eo bene mereri posse videamur. Quod cum Cels. Vest. Elector. Comes Schlippenbach de permutatione aliqua locutus est, per discursum quidem eum, et accidentaliter hoc fecisse affirmandum est. Interim patet Cels. Vest. Elector. huic communicationi ansam dedisse, cum dictus Comes non alio fine, quam ad praeuertendum ostentatas difficultates talia proposita fecerit. Nouit enim sibi expresse concreditum fuisse, ut omnem moueret lapidem, quo Cels. Vest. Elector. quarumuis accommodationum oblatione satis fieret, ac vinculis semper intimioribus Nobis coniungeretur. Adiciuntur hic ipsius Comitis sub. Num. 2. ut exinde proprius eorum sensus facilius eruatur. Tandem quod Cels. Vest. Elector. pacis desiderium, tanquam sibi proprium facit, eatenus ferendum arbitramur, quatenus absque alius eleuatione et iniuria deprae-dicatur. A Cels. Vest. Elector. amice requirimus, velit tempora usque ab initio belli huius Polonici replicare atque perpendere, an momentum aliquod bonae occasionis praeterire passi simus, qua ad pacem honestam et tutam via complanari posset. Longum foret hoc exponere, et testantur post delusum Stetinensem conuentum, tot Nostri salui conductus, in hunc finem impertiti, et ante annum etiam communi consilio a Nobis editae declarationes. Condi-tiones vero ante praeliminarium definitionem et congressum, vel dare vel accipere visum non fuit, utpote quae tractandi rationes praeposteras magis valent, ad vtriusque animum explorandum, et nonnunquam exasperandum etiam, quam certi aliquid in publicae rei salutem decernendum. Vnde more non modo inter Regna Sueciae et Poloniae, sed alios etiam populos solito, omnium primum perfectionem praeliminarium vrgendam censuimus: Quarum tractatione absoluta reliqua facilius vtrinque statui possent. Atque qui et formam Reipublicae Polo-nae, et vsum gentis non ignorant, haud quidem non immerito id a Nobis flagi-tatum dixerint; praesertim illi, qui praeter insigniter editam circa deditioem Var-sauiensem fidei male seruatae infamiam, non ignorant, quid praesidio Nostro ex Cracouia educto insuper intentatum sit. Campi Marefchalli Hatzfeldii gene-roso animo in acceptis ferendum est, quod consentire se negabat, ut Polono-rum insidiis obnoxium fieret. Ne praeterea a parte Nostra aliquid, in salutari hoc pacis negotio omitteremus vnquam, abiturientes ex Borussia huic quoque rei in absentia Nostra prospeximus, relictis inibi Commissariis, Procurato-rio, et aequis mandatis instructis, si contingeret aliqua pacis cura aduersam teneri partem. Atque etiam nuper abunde Nos Aulae Polonicae in hac materia explicuimus, ita ut si animus eorum cum literis Cels. Vest. Elector. correspondeat, ambigendum neutiquam sit, quin via ad reconciliationem reperiri possit, ita ut ex hisce Cels. Vest. Elector. non obscure perspiciat, Nos in eo studio haud dubie cum Cels. Vest. Elector. certasse semper, in eo quoque ho-diernum perseuerantes, haud omiffuri sumus rationem, aut viam vllam eo feren-tem. Faueat modo operi, qui et pacis et belli est auctor, atque animos ho-stium, sincera et vera tranquillitatis dulcedine imbuat; quo tandem prospero fine, diuturno et funesto bello, imposito, communi quoque et Euangelicae rei, ex-
senten-

sententia consulatur. Quo voto finientes, Celsitatem Vestram Electoralem Diuinae protectioni commendamus, prospera quaeque ex animo apprecantes. Dedimus Wisnariae, die 6. Decemb. 1657.

1657

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduard Philipson.

LIBRI VIII. CAPVT V

SYNOPSIS

Poloniae Rex Posnaniam discedit. Czarnecii in Pomeraniam expeditio vano conatu. Transactio inter Poloniae et Daniae Reges. Quaerelae Daniae Regis contra Polonos. Czarnecius incensis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit. Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum suum concitat contra Polonos. Memoriale Sueciae Regis. Secundum memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

Reuerso Berlinum in Marchiam Brandenburgico, Polonus quoque Rex in maiorem mo-
uet Poloniam, Posnaniam metropolim, expedito ad Hungariae Bohemiaeque Regis
aulam, tunc Praegae in Bohemia commorantem, tribuno militum Garner, qui com-
positam cum Brandenburgico significaret pacem, orareretque coniungere arma Austriaca cum
Brandenburgicis, ac Polono Generali Czarnecio, quem Rex in Holsatiam, Iutlandiam vsque,
per ea tempora expediuerat, vna cum Opalino Palatino Podlachiae. Huius autem Czarnec-
cianae expeditionis in Holsatiam haec causa fuit:

Poloniae
Rex Posna-
niam disce-
dit.
Czarnecii
in Pomer-
niam, vano
canatu ex-
peditio.

Elapso Februario mense huius anni 1657. dum Gedano discederet Polonus Rex,
obseruato paulo ante, FRIDERICI tertii, Daniae ac Noruegiae Regis, Schlesuicensis et
Holsatiae Ducis, alieno a Suecis animo, expediuerat in Daniam ad Regis Friderici aulam,
TOBIAM MORSZTYN Camerarium suum, vt ibidem munere fungeretur ministri residen-
tis, persuaderetque Daniae Regi, societatem armorum contra malefidum vtriusque vici-
num, Sueciae Regem. His instructum mandatis in Daniam miserat Morszynium, quam
armatam ille contra Suecos inuenerat, facileque persuaserat Daniae Regi, Poloni Regis
amicitiam, armorumque societatem. Neque mora, nouam hac super re, cum Daniae
Rege conscribit transactionem, cuius haec summa fuit:

**Transactio Serenissimi Poloniae Sueciaeque Regis, cum Sere-
nissimo Daniae et Noruegiae Rege, Schlesuici et Holsatiae Duce.**

I. Erit inter Regem Regnumque Poloniae ab vna, et Regem Regnumque Da-
niae ab altera parte, vera et sincera pax et amicitia: ita neutra pars alteri
incommodum vllum aut detrimentum, nec per se, nec per alios inferat,
aut inferri faciat; sed semetinuicem bona fide, et candido affectu comple-
ctantur, et alter alterius commoda promoueat, damna vero et detrimenta,
quantum in ipso erit impediatur et auertatur.

Transactio
Poloniae in-
ter et Da-
niae Reges.

II. Vtriusque partis subditi et vassalli, eandem pacem et amicitiam inter se co-
lent, et vbique locorum, vbi sibi inuicem obuiam facti erunt, tam per
Aaa aa 2 terram,

1657

terram, quam per mare, non modo ab omni laesione et iniuria, inuicem abstinebunt: sed et omnem beneuolentiam, et amici affectus officia, quae commode praestari poterunt, alteri alteris mutuo exhibebunt.

III. Vtriusque Regis subditis liberum erit, alterius Prouincias, emporia, portus, flumina cum mercibus suis, tam terra quam mari adire, sine vlllo impedimento, ibique versari et negotiari, dummodo consueta vectigalia soluant, ita tamen, ne leges et statuta prouinciarum, quibus alienationes omnes subiacent, vlllo modo violentur, et infringantur, praesertim quod attinet ad insulas, et portus quosdam, ad Regnum Noruegiae spectantes, in quibus nec ipsis subditis Regis, negotiari licet, absque speciali Regis indulto et priuilegio. Quandoquidem vniuerso orbi perspectum sit Suecorum molimina, et conatus omnes eo dirigi, vt fines imperii in vicinorum detrimentum et oppressionem dilatent, dominiumque maris Balthici sibi solis vendicent. Ea propter Serenissimus Rex Poloniae, et Serenissimus Rex Daniae et Noruegiae magnopere desiderantes incommodis, malisque, quae inde exoriri possunt, occurrere, conuenit, vt inter summe memoratos Reges, in eum finem sincerum et inuiolabile fanciretur foedus hoc modo.

IV. Erit inter Regem Regnumque Poloniae, et Regem Regnumque Daniae amica et stabilis confoederatio, ad Sueciae Regem per Prouincias Regnis suis finitimas, terra marique bello persequendum.

V. Ad confoederationem hanc Reges, Principes Respublicae ac ciuitates, quorum omnium quidquam interest, quique honestis conditionibus petant, non solum admittentur, sed et inuitabuntur, nominatim Sacra Regia Maiestas Hungariae, Magnus Dux Moschouiae, et Ordines Generales foederati Belgii.

VI. Neutri parti sit liberum trium annorum post foederis huius confirmationem spatio, intra cuius expirationem de praedicti foederis prorogatione agatur, pacem, inducias, seu armistitium aliquod tractare, et multo minus concludere cum Suecis, inscio vel non incluso altero, si includi ac comprehendi velit, et desideret.

VII. Fida et sincera amicitia, mutuaque societas inter summe memoratos Reges futura est, insuperque pro viribus, et quantum fieri poterit, alteri alterius partis commodo, incolumitati et securitati inferuiet, consulatque, quemadmodum etiam in contrarium, Regem Sueciae, vtriusque hostem, damno et detrimento quocunque afficient, et omnibus copiis viribusque aggredientur.

VIII. In posterum quicumque inuaderetur a Suecis ab alio succurratur, ita, vt si pax vel induciae semel concludentur, et Rex Regnumque Sueciae ex quocunque praetextu directe vel indirecte aggrediatur Reges et Regna Poloniae et Daniae in prouinciis, terris, et locis eorundem, et Rex, et Regnum iniuria affectum, in bellum descendat, obligabitur, etiam Rex et Regnum confoederatum in apertum bellum descendere contra Suecos, neque pacem postea tractare, vel concludere, nisi ex communi consensu.

IX. Ele-

IX. Electorem Brandenburgicum a Suecorum partibus separare, alte memorati 1657
Reges annitentur et allaborabunt.

X. Quodsi contingat, vt Rex Polonia ac Prussia derelictis, in Ducatum Holsatiae, vel adiacentes et Regno Daniae subiectas prouincias cum exercitu, inuadat, tum summe memoratus Rex Poloniae, si ab hoste Sueco, quod breui sperat, et aliis hostibus liber tunc fuerit, praedictum exercitum omnibus copiis prosequi, hostem communem adoriri, et coniunctis viribus oppugnare tenebitur, sin autem bello Suedico, vel alio impeditus esset, mittet nihilominus contra exercitum Suedicum competentes copias, quas ultra suam propriam defensionem habere poterit.

XI. Tractatus hic intra trium mensium ab hoc die numerandorum spatium, a Sacra Regia Maiestate et Senatoribus residentibus Regni Poloniae ab vna, et Sacra Regia Maiestate et Senatoribus Regni Daniae, ab altera parte approbabitur et confirmabitur, eodemque tempore tradetur, et permutabitur vtrinque praedictus tractatus, et Sacra Regia Maiestas Senatusque Poloniae, obligabuntur specificata clausula, eundem in proximis comitiis generalibus regni a dicta Sacra Regia Maiestate Poloniae, et omnibus ordinibus Regni insuper confirmatum et approbatum fore. Dictus tamen tractatus interea temporis ab vtrinque fideliter, atque ex omni parte obseruabitur. In quorum omnium euidentiam et robur, conscripta sunt bina huius tractatus, et foederis, eiusdem tenoris exemplaria, quae inuicem tradita Nos supra Nominati propriis manibus subscripsimus, et sigillorum impressione et appensione munuimus. Hafniae die 18 Iulii anno 1657.

Quae puncta omnia tam a Sacra Regia Maiestate et Senatoribus Regni iam approbata et subscripta sunt in data incidenti pro prima Septemb. Cracouiae 1657.

Haec summa foederis Poloniae inter et Daniae Regem, vigore cuius tenebatur Polonus Rex, abeuntem, vt superius memini, in Holsatiam, ac deinde Iutlandiam Sueciae Regem, subsequi, qui tunc grauis Danorum inhaerebat ceruicibus, et quem propulsare propriis viribus nequaquam illi poterant, mutata fortunae Suedicae in momento volubilitate, quae in Polonia victa, in Dania victrix demum extabat; mediam enim tunc de Dania Sueciam Carolus fecerat; occupata fere tota quam late patet, Iutlandia, et magna ex parte Holsatia. Conquerebatur Daniae Rex contra Polonum Regem. Quod Carolum Sueciae Regem, libere e Prussia dimiserit, cum lecto exercitu: quod Cracouense similiter Suedicum praesidium vna cum Wirtzio libere in Pomeraniam, ac inde in Holsatiam abire permiserit; concludebatque e Polonia noua hostium quotidie aduentare subsidia, contra quam sperabat ab amico et confoederato Principe. Igitur Polonus Rex, pensato actionum suarum dedecore, si in tempore confoederato non succurreret Regi, Czarnecium vigore patrum exeunte Octobri mense in Holsatiam, vna cum Palatino Podlachiae Opalinio dimittit, vano sane conatu. Etenim Czarnecius vigesima octaua Octobris, transmissa ad Francofurtum Odera, Garcz, Templin, Porzar, incensis Pomeraniae oppidis, auctus quoque spoliis, opinione celerius redierat in Poloniam decima tertia sequentis mensis Nouembris die, non ausus ultra Stetinum metropolim Pomeraniae progredi, siue, vt ille agebat, Mecklenburgici Principis asperiori territus responso, qui transitum Czarneciano negabat exercitui. Quidquid causae fuit, dolendum certe nihil tunc boni in Pomerania operatum Czarnecium, quam vacuam inuenerat; quanquam de Polonorum pridem ante edocta, hostili in se animo.

Quaerelae
Daniae Re-
gis contra
Polonos.

Czarnecius
incensis ali-
quot Pome-
rania oppi-
dis, in Polo-
niam redit.

Extant bina Memorialia, a Mathia Biorenklau, Sueciae Regis Francofurtum ablegato, Ordinibus imperii 22. Septembr. Francofurti ad Moenum porrecta, quibus nomine Sueciae Regis, Domini sui, ita exponebat.

1657
Sueciae Rex,
imperii
principes
per ablega-
tum suum
conciat
contra Polo-
nos.

MEMORIALIA BINA, SACRAE REGIAE MAIESTATIS SVECIAE NOMINE,

PRIVS,

AD EMINENTISSIMVM DOMINVM ELECTOREM
MOGVNTINVM,

POSTERIVS VERO,

AD IMPERII ORDINARIAM DEPVATIONEM,
DIRECTA ET EXHIBITA,

A

REGIAE SVAE MAIESTATIS CONSILIARIO AVLICO,
DYCATVVM BREMENSIS ET VERDENSIS PRAESIDE, VT ET EIVSDEM
ABLEGATO EXTRAORDINARIO,

MATTHIA BIORENKLAV.

HAEREDITARIO IN ELMENHOFF, WANNESTADT ET TISLINGEN.

Memoriale
Sueciae Re-
gis.

Primum Memoriale.

Eminentissime Princeps et Elector.

Domine Clementissime,

Quod ad instantiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, Domini mei clementissimi Eminentia Vestra Electoralis, die 7. huius mensis ordinarios imperii deputatos, ad consultandum super memoriali, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, ratione irruptionis Danicae, ante plures menses exhibito, conuocare voluerit, eo nomine non minus, de omnibus Sacri Romani Imperii statibus, quam de Sacra Regia Maiestate Sueciae, ceu eiusdem imperii membro, bene mereri pergit. Intellexi Austriacum directorium in collegio Principum impedivisse dictam consultationem. Vt ergo Eminentia Vestra Electoralis penitus perspiciat, cur Austria hoc tempore interregni, ventilationem eius negotii tantopere reformidet, huic meo adiungo alterum memoriale ad Sacri Romani imperii ordinariam deputatorem. Non potest Eminent. Imp. Electoral. latere status rerum in imperio, et in eiusdem vicinia, praecipue vero, quod hinc inde Germaniae admoveantur faces novi et magni incendii. Si tamen dignabitur dictum memoriale perlegere, deprehendet eos, qui pacem in imperio, et fidam vicinitatem, cum regnis foederatis colere debuissent, talia pericula iamdiu, qua consiliis, qua armis architectari. Notum est toti imperio, non solum quo zelo Eminentia Vestra Electoralis, cum aliis imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, iamdiu suaserit, vt Constitutiones de Imperii defensione recognitae, prae-

senti

fenti tempore quantocius aptarentur, sed etiam quorum instinctu et quo praetextu tanta et tam necessaria consultatio nouissimis Imperii comitiis suspensa sit. Scilicet interfuit eorum, qui intendebant pacem oretenus tantum seruare, re ipsa vero eandem conculcatum ire, imperium manere semper, si non plane inerme, saltem perfecta et huic tempore accommodata dispositione statae et ordinariae militiae destitutum. Quia vero ordinaria imperii deputatio, vigore tam priuatae institutionis, quam nouissimae Ratisbonensis Imperialis Constitutionis de ratione exactae defensionis in medium consulere potest, et Eminentiae Vestrae Electorali ortis magnis et repentinis motibus, quales sunt irruptiones Danorum et Polonorum, competit dictae deputationis et conuocatio, si nondum congregata est, et congregatae directio; ideo vigore adiunctae plenipotentiae, et acceptorum mandatorum tanto confidentius ad Eminentiam Vestram Electoralem confugio, et qua par est humillima reuerentia ab eadem peto, velit adiunctum meum memoriale ordinariorum Imperii deputatorum consultationi subiicere, et eo rem dirigere, ut si de integra et perfecta Imperii defensione, et securitate consultandum sit, interea et sine aliqua interposita mora, ex praescripto Constitutionum Imperii, et quidem nouissimae Ratisbonensis, *Nach dem auch Chur Fursten vnnr Ständen, 2c.* pro recuperanda Bremeruerda, et aliis locis a Rege Daniae occupatis, quantocius auxilium Imperii decernatur. Deus conseruet Eminentiam Vestram Electoralem quam diutissime Imperio saluam et incolumem. *Francofurti ad Moenum, die 22. Septembr. anno 1657.*

Eminentiae Vestrae Electoralis

Humillimus et obsequentissimus Seruator

MATTHIAS BLORENKLAV.

Secundum Memoriale.

Secundum
Memoriale
Sueciae ab-
legati con-
tra Polonos.

In quo, nomine Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae exponitur, quod inconsultis Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus et Statibus Sacra Caesarea Maiestas nuper defuncta decreuerit, et Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, ceu Sacri Imperii Romani membrum, et Con-Status suscepit bellum in Polonia contra Sueciam, quodque durantibus dicti belli praeparatoriis Austriae procurarit, et Poloniae vltimum pene exitium, et Germaniae non modo inuasionem Polonorum et Danorum; sed etiam (nisi in tempore praeueniatur) ingens belli incendium.

Sacra Regia Maiestas Sueciae ex quo ante biennium, et eo amplius contra Poloniam arma resumere necesse habuit, manifestis equidem indiciis intellexit, nuper defunctam Sacram Caesaream Maiestatem, auerso quodam animo, partim concitare Sueciae odia, et inimicitias, vicinorum, partim etiam praeparare arma sua, ut semotibus aliquando immisceret Polonicis; sed simul tamen considerauit, non esse Imperatori Romano-Germanico integrum, sine comitali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio et consensu inire foedera, et bella concernentia salutem totius Imperii suscipere, atque ideo sperauit deuolutum iri, hoc negotium ad Comitum Imperii, ubi Sacra Regia Maiestas Sueciae suam

1657 quoque mentem toti Imperio exponere posset. Postquam etiam Deo placuit, Sacram Caesaream Maiestatem praeterito vere, inter medias belli contra Sueciam inferendi cogitationes, ex hoc mundo euocare, subiit Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae animum certas spes fore, ut Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, ut et Austriaca Domus, respectu incertae electionis, si non diutius, tantisper tamen a prioribus consiliis desisterent, dum nouum Imperio caput fuisset electum. Atque in eum finem, et ut Sacro Romano Imperio constaret, de supra indigitatis Domus Austriacae consiliis et actionibus; in mandatis dedit Sacra Regia Maiestas Sueciae ministris suis in imperio agentibus, ut quisque eorum in certis Electoralibus et Principum aulis nexum consiliorum Austriacorum, quatenus bello Polonico innexa deprehendebantur, ut et grauamina Sacrae Regiae Maiestatis, mature et decenter exponerent, eoque ipso requirerent, ut Sacri Romani Imperii Electores in futuro conuentu electorali, reliqui vero Principes et Status conuenienti ratione singula grauamina et Domus Austriacae attentata apud se perpendere, et quisque eorum pro suo munere cauerent paci per Imperium, et impendentia mala in tempore auerterent. Verum a parte Austriae plus valuisse proprii et domestici status rationes et principia, quam Imperii praesentem statum, et iura, vel inde apparet, quod post decessum Sacrae Caesareae Maiestatis, non solum Rex Daniae eius instinctu et impulsu inuasit Sueciae provincias, in imperio sitas, sed etiam Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae aperte iam arma suscepit contra Sacram Regiam Maiestatem Sueciae in Polonia, idque cum alias ob causas, tum maxime (ut Regiae Maiestatis Bohemiae instructio pro Domino Wolmaro conscripta, et postea typis publicis vulgata id aperte dicit) ad conseruandam pacem Imperio nuper partam, et praeueniendum, ne subacta Polonia cum Suecico exercitu, Orientales barbari populi, vndique Germaniae imminentes, imperium aperto bello aggredirentur; nullo, in tam ardua, et totum Imperium concernente re, habito respectu interregni, et futurae electionis; nullaque facta mentione praeuiuae legitimae et comitalis omnium Sacri Romani Imperii Ordinum, consultationis et suffragationis: non aliter hac in re agendo, quam quasi Imperium in absoluto iure et ditione Austriae esset, illique integrum pro lubitu, de belli pacisque negotiis in Imperio disponere. Praetextuntur equidem huic festinatae resolutioni sequentes causae: quod scilicet Sacra Regia Maiestas Sueciae Regem Poloniae vi pactorum Osnabrugensium et Monasteriensium, amnestia generali comprehensum, armis adorta sit; et licet nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas interpositionem suam cum adiunctione Electorali, Regibus belligerantibus obtulisset; et Rex atque Respublica Poloniae oblatam admisissent, Regia tamen Maiestas Sueciae, postquam Caesareum ablegatum in quartum mensem frustra et non sine ludibrio distinxisset, dictam Caesaream interpositionem reiecerit: quodque hoc non attento Sacra Caesarea Maiestas perseveraret tamen in priori suo scopo, consulendi nempe, paci inter duo Regna faciendae, et e contra, quod Sacra Regia Maiestas Sueciae, (fatentibus id Gallicis ministris) nequidem permittere voluerit, ut Sacra Caesarea Maiestas pace Sueciam inter et Poloniam faciendam comprehenderetur; sed continuando immane illud bellum, Regem Poloniae Regno pepulerit, et Silesiam infestauerit, ansamque dederit Tartaris appropinquandi Imperio: ita ut Sacra Caesarea Maiestas certior facta a Rege Poloniae pluribusque aliis, Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, instinctu Galliae instituisse, post debellatam Poloniam, in Austriacas ditiones sedem belli transportare, in eumque finem apud portam Ottomanicam laborauerit, ut Princeps Transyluaniae Poloniam bello impeteret, non amplius nec ipsa nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas, nec post eius obitum Regia Maie-

Maiestas Bohemiae sibi esse cessandum; sed antequam Polonia plane pessundaretur, et tot barbarorum agmina Imperio propius appropinquarent, ipseque Turca neglectis induciis, huic motui sese immisceret, e re sua et imperii futurum iudicauerint assistere Poloniae, non animo acquirendi aliquid in Polonia, sed quia mitioribus mediis fieri non potuit, armata manu flectendi Sacram Regiam Maiestatem Sueciae ad aequas condiciones pacis. Hae causae obtenduntur armis Austriacis, contra Sacram Regiam Maiestatem Sueciae. Sed ut pateat Sacram Caesaream Maiestatem nuper defunctam, et eius exemplo Regiam Maiestatem Hungariae, et Bohemiae, contraria omnia egisse, et nihil minus quam imperii salutem et pacem spectasse: ideo cum res haec concernat totum imperium et ordinaria imperii deputatio, ex commissione sibi data corpus imperii nunc repraesentet, eidem ordinariae deputationi hoc memoriali ad oculum monstrabitur. Primo quod nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas: non modo impediuerit pacem inter Sueciam et Poloniam, sed simul etiam excitauerit, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae alios hostes, imo ipsi imperio Romano-Germanico varias hostiles inuasionem, eoque ipso in causa fuerit, quod et Sacra Regia Maiestas Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit, et quod Poloniae Regnum exinde misere sit afflictum. Deinde, quod Domus Austriaca dextre procuratis aliorum armis, ad affligendam sibi semper aduersantem Poloniae nobilitatem, demum bene confusis et humiliatis Polonis, affectauerit gradum ad Coronam Poloniae, et adipiscendi perpetui in eam iuris ergo bellum hoc suscepit; Tertio, quod cum Domus Austriaca tenax sit talium iurium et praetensionum; vicini vero Reges, Principes et Respublicae nunquam possint permittere, ut Austriacae ambitioni alias immensae, Polonia quoque accrescat, ideo nihil aliud inde expectandum esse, quam Poloniam fore theatrum omnis miseriae, et aeternale illud Imperii conculcatum iri, adeoque iam ab Austria occasionem, et causam praebitam esse aliis, inuadendi Imperii Prouincias. i. Quod attinet primum membrum, id propius considerabitur, postquam ex occasione et ductu supra allegatae Regiae Bohemicae instructionis paucis et quidem in transcurso causae huius belli Sueco-Polonici attingere licuerit. Fuit equidem Rex Poloniae comprehensus pactis Osnabrugensibus, sed suo modo, et ea ratione, ut alii Reges, Principes, et populi, clausula ibidem Generali recensiti sunt. Quemadmodum vero absurdum esset, omnium Regum et populorum dictis pactis comprehensorum, controuersias, vigore generalis eius clausulae esse sopitas: ita controuersia, quae vertitur inter Reges Sueciae et Poloniae, de iure Regni Sueciae, non potest illuc trahi, utpote de qua nihil neque actum, neque statutum est, imo nec statui quidem potuit in tractatu Osnabrugensi. Quin potius in pactis Stumdorffianis An. 1635. prouisum fuit, ut de perpetua pace inter duo Regna ineunda peculiaris tractatus institueretur: qui deinde post conclusam Germaniae pacem vtriusque partis consensu Lubecae bis est habitus. Placuit tum Poloniae (quod ex Polonicorum Commissariorum Protocollo Lubecae scripto, multis ad oculum demonstratum est, et adhuc demonstrari potest) post victoriam a Tartaris et Cosacis ad Berestecko obtentam, mandare suis Commissariis Lubecae agentibus, ut sub ventilatione praeliminarium, penetratis Commissariorum Suecorum animis, congressum Lubecensem dextre dissoluerent. Quod cum diu tentassent, et Suedici integram titulaturam constanter vrsissent, tandem habetur Lubecae inter Polonicos Commissarios consultatio, an ad praetensionem Suecicorum Commissariorum tituli possent reformari? In qua post lectam Magni tum Poloniae Cancellarii, nunc vero Archiepiscopi Gnesnensis epistolam, ad Commissarios Polonicos Varavia, die 20. Augusti Anno 1651. scriptam,

1657

pram, de nullatenus admittendo Sueciae postulato, circa titulum Regis Poloniae haereditarium; sed potius reiiciendo tractatum in aliud tempus, et hoc ea de causa, siquidem cum renunciatione tituli cessaret materia tractatum, tum lecta illa epistola, Castellanus Chelmenfis suadet, ne acriori titulorum propugnatione, innocenti vitulo damnum paretur: non est (ait idem in Protocollo) nobis amplius integrum praetendere talia a Suecicis ob nimiam in nouissimis tractatibus Prussicis Commissariorum Polonicorum licentiam, commissam non tantum infami sigilli rasura, sed etiam pactis super titulatura et modo communicationis cum Suecis. Si a nobis instantius vrgeretur, fieretque causa discessus, facile a Suecis in conuulsionem pactorum baptizari posset, et intempestiuum nobis causari bellum, cuius auersio quantam nobis ob labefactatas Reipublicae vires imponat necessitatem, nemo est, qui non perspiciat. Transierunt quidem in eam sententiam Castellanus Gnesnensis, et Capitaneus Mitauensis; sed ille tamen censuit, vt non alte nimis, ita nec demisse cum Suecis esse agendum. Suecis enim aeque optabilem esse pacem ac Polonis; vires Reipublicae Poloniae accisas auxiliis Austriae posse adiuuari, vtpote quae abi ineunda concordia (verba sunt dicti Polonici Protocolli) nos retrahens promittit ex Hispania, classem et bellum neruum contra Sueciam, quoties opus fuerit, et petit, vt solis ciuitatibus Hispanicis commercium permittatur Polonicum, et vt Rex Poloniae semper armatas habeat naues, ad asserendum pro sua parte maris Balthici dominium. Scilicet Poloniae Rex hac Austriaci auxilii spe illectus, non amplius de perpetua pace sancienda; sed de commoda occasione aggrediendi Sueciam cogitauit. Et quia talis illi apparebat tum emeruisse, quando scilicet sub abdicationem Sacrae Regiae Maiestatis Reginae Christinae Sueciae orti videbantur, cum domi parum concordans animi, tum in Ducatu Bremenfi motus bellici, ideo Poloniae Rex, licet male constitutis rebus in Polonia et Lituania, vsurus tamen ea occasione de classe in mare Balthicum inuehenda, et Cosacis contra Liuoniam animandis consilia inire coepit. Et vt in tempore iuri suo in Sueciam praetenso consulere, quendam nomine Canasiles in Sueciam misit, qui An. 1654. Vpsaliae in publicis Regni comitiis circa dictam abdicationem non modo protestatus est contra translationem Coronae in modernam Sacram Regiam Maiestatem, sed alia etiam intolleranda non veritus est inter status Regni Sueciae disseminare. Regia ergo Maiestas Sueciae admota clauo sui Regni, et intelligens Regem Poloniae nullo perpetuae pacis desiderio teneri; quin potius in praeiudicium pactorum Stumsdorfianorum non modo multa exemplo sui Fratris commisisse; sed etiam ausum esse per expressum emissarium in conuentu Ordinum Regni protestari contra translationem Regni, in se et stirpem suam iamdiu delati, et simul etiam tam in Regno Sueciae, quam extra idem apud vicinos procurare sibi odia et bellum interne cinum, inque eum finem arrogare sibi, et denegare Sacrae Regiae Maiestati debitos Titulos, consiliaque agitare de introducenda classe in mare Balthicum, pro asserendo sibi dicti maris dominio; iustissimas vtique et necessarias habuit causas sumendi arma contra eundem Regem Poloniae, vt cum eo, qui nec amicabili ratione pacem promouere, nec induciarum pacta religiose obseruare voluit, sub clypeo de pace agere posset. Neque enim aliquis, nisi affectibus suis nimis indulgens, affirmauerit, Reges et Regnum Sueciae debere pati pactorum Stumsdorfianorum violationem, et infinitas Polonorum iniurias, propterea, quod Rex Poloniae comprehensus esset pactis Osnabrugensibus. Antequam vero Sacra Regia Maiestas arma caperet, monuit Regem et Rempublicam Poloniae, primum per dictum Polonicum Emissarium Canasilles, et deinde per suos et Regni sui Senatores, vt pactis tantopere violatis mature consulerent, redintegrandae

grandae paci, vel certe bellum expectarent. Quemadmodum vero ex supra allegato Polonico Protocollo apparuit, Austriam impediuisse, quominus Lubecae pax fieret; ita ex sequentibus evidentissime patebit, quod ex quo ante biennium, et eo amplius res visa est spectare ad bellum, inter Sueciam et Poloniam, et postea etiam eadem omnibus viis et modis tractatui et paci sese obiecerit. Cum enim Rex et Respublica Poloniae an. 1655. legationem in Sueciam mitterent, simul et eodem tempore Sacra Caesarea Maestas ministros suos ad Czarem Moschorum ablegabat, ut dum legatio Polonica Sacram Regiam Maestatem Sueciae frustraneo tractatu in Suecia distineret, et ab expeditione in Poloniam auerteret, Caesarei Czarem Moschorum ad bellum contra Sueciam excitarent. Tentavit equidem legatio Polonica, Stockholmiae primum, ut prioribus induciis statueretur, et deinde (cum Suecia talibus amplius nollet fidere) ut exercitus Suedicus, non in Poloniam, sed Liunioniam transportaretur, ut scilicet ita Czari Moschorum eo maiorem suspitionem cieret. Cum neutrum obtineri posset, et legatio in tali causa causaretur defectum mandati, conuentum est de tractatu Stetinum transferendo. Pergit deinde Sacra Regia Maestas Sueciae, primum in Pomeraniam, et deinde in Poloniam. In primo ingressu in Poloniam obuii procures Poloniae, inculcabant Regem suum, et eius adhaerentes, quod secuti sint non tam Nobilitatis et Reipublicae suffragia, ad pacem tum maturandam intenta, quam Austriacorum consilia euentum commissionis in Moschouia expectandum inculcantia. Rex Poloniae spe quoque successus dictorum conatum Austriacorum, reiecit etiam tractatum Stetinensem, in quem Commissarii Polonici Stockholmiae consenserunt. Sancitum est pactis Osnabrugensibus, ut vtrique pars paciscens, alterius utilitatem, honorem et commodum promoueret, neque vllius rei praetextu altera alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, molestiae, aut impedimenti, clam vel palam, directe vel indirecte, in imperio, aut vsquam extra illud inferret, aut inferri faceret. Quam religiose nuper defuncta Sacra Caesarea Maestas huic legi pacis steterit, et quam fidam vicinitatem, et securam studiorum pacis culturam Austria erga Sueciam adhibuerit, testatur cum supra allegata dissolutio tractatus Lubecensis, tum vel vnica mediatio eius Vilnensis inter Regem Poloniae, et Czarem Moschorum, in qua (ut ex Protocollo Commissariorum Polonicorum Vilnae notato, et typis publicato pluribus patet) non modo praecipuas partes et laudes obtinuit concitatorum Moschouiticorum armorum contra Sueciam, causamque praebuit immanissimi belli in Liunioniam, Esthoniā, et Ingermanlandiam prolati; sed etiam Czarem Moschorum inescavit vana spe adipiscendi Coronam Poloniae, quam tum suae Domui conciliatum ibat. Erant haec Austriaca consilia adhuc sub incude in Moschouia, cum Sacra Regia Maestas Sueciae ann. 1655. victricia sua arma per Poloniam circumtulit. Et quia de euentu tentaminis illius Austriaci in Moschouia nihil certi adhuc haberi potuit, ideo Rex Poloniae per legatos suos, Przyemski et Brochowski, viam iterum ad tractatum parare coepit. Nam pro Palatino Lancienfi Domino Comite Lesczynio, et Regni supremo Mareschallo Domino Lubomierscio in eum finem saluus conductus a Sacra Regia Maestate postulatus est. Et cum vtrinque appareret spes boni successus ibi tum Sacra Caesarea Maestas 16. Nouembr. An. 1655. mittit Bohemiae Vice-Cancellarium, Dominum Comitem de Poettingen ad Sacram Regiam Maestatem Sueciae ut verbis mediationem offerret, re ipsa vero dissidio oleum adderet. Nouit equidem tum Sacra Caesarea Maestas coeptum esse agi de pace inter duo Regna, sine mediatoribus: nouit etiam, quod si mediatores essent assumendi, non posse eos praeteriri, qui Lubecae fuerant utroque asciti, et admissa imperiali mediatione, numerum vltra modum auctum iri.

1657 Nouit etiam omnium optime, quibus mandatis legatio sua in Moschouia haerens instructa esset, facileque conicere potuit, Suecicos legatos ibidem et percepisse, et Sacrae Regiae Maieitati retulisse, quanta femina diffidentiae inter Sueciam et Moschouiam, iam tum sparsissent; nouit insuper non solum Sacra Caesarea Maieestas sed tota etiam Germania Regem Poloniae per Palatinum Lanciciensem Vienneae implorare auxilia contra Sueciam. Quod vero Caesareorum auxiliorum spe freta esset Polonia, iam tum cum Dominus Poettingen in Commissione sua fuit, id Sacra Regia Maieestas Sueciae eodem tempore ex Regis Poloniae literis ad ciuitatem Thoruniensem intellexit. Nouit, inquam, Sacra Caesarea Maieestas haec omnia, et iudicare potuit, talia non conuenire offerendae interpositioni, misit tamen ablegatum suum et literas ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, ut Polonos in tractatum cum Suecia pronos, hac spe aliquantisper distineret, et interea belli flammam commoueret in maius; idque probari potest, tam ex actionibus ipsius ablegati Caesarei, quam literarum tenore. Supra allegata instructio indigitat, ipsum imperialem ablegatum in quartum mensem cum ludibrio a Sacra Regia Maiestate distentum fuisse. Venit idem imperialis ablegatus Thorunium, cum Sacra Regia Maieestas ann. 1655. in Decembri cum exercitu esset ad oppidum Fridlandiam in Ducatu Borussiae. Et cum illico, atque Thorunium aduenit, a loci Commendante in itineris praesidium et ad maturandam suam profectionem, habere potuisset ducentos equites, maluit ibi praestolari, dum nobilis, cum tubicine ad exercitum Suedicum ab eo missus, referret illi Regium saluum conductum, quo tutius non ad exercitum Regium, sed Elbingam ire posset. Postulanti dicto nobili non fuit Passportus denegatus, sed quandoquidem iam tum innotuit, Quartianos defecisse et Sacra Regia Maieestas propterea ad comprimendum dictum motum voluit, cum aliqua exercitus sui parte per Masouiam inexpectata transire Louicium, et alicubi in itinere imperialem ablegatum audire, ideo fecit indigitari dicto nobili, ut ad dies aliquot expectaret, quo Sacra Regia Maieestas locum et diem audientiae, praesidiumque certum ablegato Caesareo assignare posset. Neque enim consultum videbatur, tractatu adhuc cum Serenissimo Domino Electore Brandenburgico pendente, et itinere per Mazouiam intuito de supradicta Sacrae Regiae Maiestatis intentione properandi in Poloniam, informare Caesareum ministrum, alias parti alteri addictum. Quia vero nobilis indefinenter et importune fatis institit, ut desideratus saluus conductus expediretur, indultum est in eo eiusdem voluntati. Post paucos dies itineri se committit Sacra Regia Maieestas in Poloniam, et in eo mittit quendam e cubiculariis suis Thorunium, accersitum inde imperialem ablegatum Soldouiam, ut isthic commissa exponeret. Sed quia iam ante Elbingam properauerat, forte ut isthic Sacra Regia Maieestas (ut ille putabat) contra Gedanenses moturam opperiretur; ideo Sacra Regia Maieestas per suum et Regni sui Cancellarium, notum illi fecit de sua profectione, et quod (modo statim itineri se committat) eundem vel Louicii vel Varsauiae ad audientiam admittere vellet. Non venit ille ante Varsauiam, quam Sacra Regia Maieestas copias Polonorum ad Columbo cecidisset, et tergori iam in Leopoliensem Palatinatum fugientium inhaereret. Inde mandata dedit suis ministris, ut quandoquidem imperialis ablegatus, Varsauia Sendomiriam, et inde in Austriam commodissime redire posset, Sendomiriam eum cum necessario praesidio deducerent. Expedita illi fuit intentio Sacrae Regiae Maiestatis et opportunitas itineris reditusque in patriam; Verum maluit ille cum quibusdam maleuolis turbare res Suecicas, quam hanc redeundi occasionem aucupari. Vbi ergo ita a Decembri in Aprilem sequentis anni, vel propria cunctatione, vel certe a Lisola et eius comitatu impeditus, Commissionem protraxisset,

traxisset, tandem reduci Sacrae Regiae Maieftati Sueciae, ex Palatinatu Leopoldensi die 5. April. ann. 1656. in oppido Praga ad Varſauiam, mandatum ſibi negotium vna cum literis imperialibus expoſuit. Data illi mox fuit optio, vt quando Sacram Regiam Maieſtatem cum exercitu ſuo hoſtem in maiorem Poloniam contendentem ſtatim inſequi, et deinde in Boruſſiam ire veller, vtrum exercitum comitari, et in itinere verſus Sileſiam dimitti, an vero in Boruſſiam recta ire, et ibi expediri cuperet? Habita deſuper conferentia cum Reſidente Liſola poſterius elegit, manſitque Varſaviae, vſque dum Rex Poloniae eandem urbem obſidione cinxiſſet. Inde vero egreſſus ad ſeptimanas aliquot cum Reſidente Liſola manſit in caſtris Polonicis, et inde vna Thorunium venientes ille ibi ſubſtitit, nec Sacram Regiam Maieſtatem tum Mariaeburgi commorantem inuiſere ſuſtinuit, hic vero Mariaeburgum contendit. Conuenientius forte muneri, acceptiſque mandatis exiſtimabant neſtere moras, et vbique animare exacerbareque animos Polonorum, quam maturando iter, et indifferenter agendo Sacrae Regiae Maieſtati tantum et tam ſalutare negotium interpoſitionis commendare. Si a miniſtris ad conſiderandas ipſas imperiales literas animi conuertantur, inueniuntur in illis minaces exprobrationes, partis Polonicae ſtudium et intentionem fuiſſe, non nuda et indifferente mediatione, ſed vel pro imperio et ſumma poteſtate, Imperatori a Deo impoſita, vel certe iure patroni et proteſtoris, adeo, vt, ſi nullae aliae rationes obſtiſſent, ſolae literae ad vtrumque Regem ſcriptae Sacram Regiam Maieſtatem ab accipienda interpoſitione auertiſſent. Cum dictae imperiales literae expedirentur, tum pene omnes vtriuſque Poloniae et Ruſſiae Rubrae Palatinatus erant in fide Sacrae Regiae Maieſtatis vt et milites quartiani. Coſaci etiam pro eadem ſtabant, et Czar Moſchorum omnia adhuc amica praefeſerebat: et tamen Sacra Caefarea Maieſtas in dictis literis dicit, ſe nonniſi grauiter poſſe ferre concurſum et ſtrepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia. Nihil tamen exprobratum fuit Poloniae Regi, qui tamen e Sileſia in Poloniam impune emittebat ſua agmina, et machinabatur ibi motum illum, qui poſtea maiores ſtrepitus edidit. Et ſi procul affectibus conferantur Sacrae Caefariae Maieſtatis literae ſcriptae ad vtrumque Regem, deprehendetur, laudari in iis Sacram Regiam Maieſtatem Poloniae, atque illi teſtimonium dari, quod vti nunquam antea, ita ne tunc quidem, ab amicabili aequaque compositione abhorruerit: De Sacra vero Regia Maieſtate Sueciae coniiicitur, quod vel primo exardeſcentis belli impetu, vel aliis forte de cauſis, tractationi locum non dederit; quinimo quod animus eius ex ſucceſſibus rerum non ad aſſumendum tractatum compositionis, ſed bellum proſequendum propenſior eſſet factus. An congruerit vel Sacrae Regiae Maieſtatis actionibus haec ſuſpicio, vel etiam mediationem affectanti, tam aperta partialitas, aequus arbiter dixerit. Mentio quoque ſummi in Republica Chriſtiana, inter eiufdem Reges et Principes, Imperatori a Deo impoſiti muneris, non exiguum ſcrupulum animo Regio iniecit. Magna equidem eſt inter Chriſtianos Reges, Imperatoriae Maieſtatis praerogatiua, quam Sacra Regia Maieſtas conſenſu Interreſſatorum introductam, exemplo aliorum Regum decenter habet. An vero, vel ſummitas et ſuperioritas, iuriſdictionis in Reges alios a Deo eidem ſit impoſita, vel quod ad Regum controuerſias componendas neceſſarium ſit Caefareum arbitrium, de eo vti que incidere potuit, vt iuſta dubitatio, ita etiam anſa declinandi mediationem. Neque ſatis fuit imperioſis, et ſuſpectis eiufmodi literis auertere Regum animum, etiam alio indicio erat ſtringendus. Imperialis Reſidens Liſola, mox poſt Domini Comitſ Poettingeri audientiam, communicauit Sacrae Regiae Maieſtati exemplar literarum a Palatino Siradienſi Domino Ioanne Konicpolio ad miniſtrum quendam Imperialem ſcriptarum die 22.

1657 Ianuar. ann. 1656. verbis sequentibus: *Hoc infelici Patriae nostrae tempore confugimus ad patrociniū et tutelam Sacrae Caesareae Maiestatis vti supremi totius Christianitatis protectoris, nec equidem in ea nunc fallimur opinione. Quodsi itaque propositum fuit Sacrae Caesareae Maiestati componere Regum Sueciae et Poloniae dissidia, vigore vel summi imperii, vel susceptae protectionis, quomodo a Sacra Regia Maiestate Sueciae acceptari et haberi potuit pro indifferenti mediatore?* Dicit quidem supra allegata Regia Bohemica instructio, non Caesaream modo interpositionem; sed etiam Electoralem Moguntinam et Saxoniam tum fuisse adiunctam. Verum de Electorali illa, ne verbum vel protulit Dominus Comes Poettinger, vel continere literae Imperiales. Quod vero Austriaci demum conculcata iam omni confidenti communicatione cum Suecia, in conuentu hoc Francofordiensi proposuerint mediationem Caesaream cum Electorali adiunctione, eo utique ipso videntur voluisse Sacram Regiam Maiestatem Sueciae apud status inculpare, et hos deinde causae suae per indirectum innectere. Qui ergo procul affectu, odioque, totum oblatae mediationis negotium pensitat, videbit ex omnibus eius circumstantiis, Austriacos nihil aliud intendisse, quam ut eo ipso praeberetur ansa, primum Sacrae Regiae Maiestati repudiandi Caesaream interpositionem, et deinde Austriacis concitandi alios contra Sacram Regiam Maiestatem, ceu omnia pacis media subterfugientem. Neque enim Austriacis satis fuit excitare Czarem Moschorum, et animare Polonos in perniciem Sueciae, etiam Princeps Transylvaniae et Zaporouiana gens erat tentanda, et exciendi contra Sueciam, Turcae, Tartari, Dani. Apud Cosacos in Ukraina, ut ut contra Sueciam laborauit, non tamen inuenit fidem Austriacus minister. Neque Lisola ausus in Borussia opera Radzieuii seducere Cosacorum deputatum Abbatem Danielelem, intentionis suae effectu gaudere potuit. Cum minister Austriacus ad portam Ottomanicam pro Polonia omnem mouisset lapidem, pro auxilio obtinendo, Tartaris indultum est, ut illa Polonis adferrent: quanta Poloniae clade, et hominum abductorum numero, non facile quis computauerit. Haec sciunt Austriaci se egisse, et instructio tamen culpam confert accersitorum Tartarorum in Sacram Regiam Maiestatem Sueciae! Poloni ergo reduniti et aucti copiis Tartaricis nihil de pace audire sustinuerunt, sed cum legatus Sacrae Regiae Maiestatis Christianissimae, pacis auctor esset, responderunt, nullam vnquam fore pacem nisi Sacra Regia Maiestas Sueciae cum suo exercitu Polonia, et eius Prouinciis excedat, et pro illatis hoc bello damnis satisfaciat. Victus vero sequentibus diebus ad Varsouiam Rex Poloniae per terrae Vielunensis Dapiferum Dominum ALBERTVM GIZICKI significari fecit, non fore sibi ingrati Regis Christianissimi operam interpositionis, modo legati ad suam Maiestatem nunc ire vellent. Susceperunt illi mox iter Lublinum, et primis diebus spes boni successus apparuit; quamprimum vero nuntius Vienna aduenisset, priori longe durius, et quidem tale responsum retulerunt, ut idem Sacram Regiam Maiestatem omnino celare voluerint. In Moschorum et Danorum diuersionibus, tum sita erat omnis spes. Renouato vero foedere inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et vniti Belgii Ordines Generales; ut et Czare Moschorum aliquantulum in Liunia retuso, iterum Rex Poloniae Gedani ann. 1656. brumali tempore commorans, cum per mediatores, tum etiam per alios internuntios pacis studium ostendit. In quo cum vterque Rex et mediatores vltro citroque commeantes eo vsque essent progressi, ut Sacra Regia Maiestas Sueciae et Serenissimus Elector Brandenburgicus, in Praeliminaria, prout a Polonis postulabatur, consentirent, et totum negotium videretur posse tridui spatio componi, ibi tum ad Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aulam constitutus Impe-

Imperialis Residens Lifola oppressurus negotium in herba, illico non salutata Sacra Regia Maiestate Sueciae Elbinga Gedanum contendit, effecitque, vna cum Danico ministro, vt et tractatus intermitteretur, et Rex Poloniae ad Czenstochouiam tantisper contenderet, dum Danica arma plane apparari, et duae illae conditiones, quas Austria in pactis erigendis cum Polonia, super auxiliorum praestatione adhuc exegit, melius perpendi possent. Hic iterum regebat instructio Bohemica, non modo Gallicos ministros tum asseuerasse, quod Sacra Caesarea Maiestas et Domus Austriaca non potuerit comprehendere tractatu illo, inter Sueciam et Poloniam ineundo; sed etiam Galliam intendisse, vt composito bello Sueco-Polonico, Sacra Regia Maiestas Sueciae Austriam bello adoriretur. Quod si vel ministri Gallici talia (quae tamen ab iis in Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aula nunquam sunt proposita vel audita) dixerunt, vel Sacrae Caesareae Maiestati cordi fuit comprehendere dicto tractatu, cur imperialis Consiliarius et Residens Lifola non informauit vel Sacram R. M. Sueciae, vel etiam Foederati Belgii legationem, tum munere mediatorum fungentem, de Sacrae Caesareae Maiestatis proposito? Si Sacra Caesarea Maiestas sciuisset Sueciam et Galliam composito bello Polonico velle inuadere Austriam et consequenter bellum in Imperio excitare, cur tanto et tam periculoso tempore Imperii, Electores, Principes et Status non conuocauit ad Imperii prorogata comitia? Cur eorum consilia et vota, decenti et legitimo modo, non requisivit? Saepe nominata instructio Bohemica exaggerat imperio tum imminetia pericula, et sollicitam Sacrae Caesareae Maiestati curam, pro eiusdem pace et salute, et nullibi tamen fit mentio statuum, qui tamen in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, praesertim, vbi bellum decernendum, vel auertendum, vbi pax aut foedera facienda, sine contractione, imo sine vlla interposita cunctatione deberent gaudere iure suffragii, et sine eorum comitali consensu, siue supradictis, siue aliis eiusmodi negotiis nihil suscipi. Scilicet intererat tum Austriae, et ignorare Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status intentionem contextumque consiliorum Austriacorum, et Polonos ab imminente Transyluaniae, et Cosacorum exercitu egregie castigari, vt ita ab hisce in tanta calamitate versantibus, eo citius extorquerentur praetensae conditiones, et illi videntes concursum tot tamque variorum armorum in Imperii vicinia, conatibus Austriacorum applauderent. Sed qui expendit, quot quantisque viis Austria non modo tractatum inter Sueciam et Poloniam impediuerit, sed etiam quot hostes, cum primis Moschos et Danos Sueciae excitauerit, non diffitebitur, Austriam quoque in causa fuisse, quod Sacra R. M. Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit. Corona Poloniae cum variis esset ostentata, etiam Celsissimo Principi Transyluaniae oblata fuit. Princeps sciens non modo Constitutionum et iurium Poloniae, sed consiliorum etiam, quae super eadem Corona, tam in aula Imperatoris, quam in Moschouia agebantur, non potuit non pro ludibrio et officiis habere sibi factam oblationem: vtpote qua videbat Austriacos non minus se, quam Czarem Moschorum ludere, et interea suae Domui illam Corollam, aliis vero bellum praeparare. Sacra etiam Maiestas Sueciae accepto post pugnam Varsauiensem superbissimo isto responso a Rege Poloniae, et videns Polonos non niti propriis consiliis, sed pendere ab Austria, hanc vero nihil minus, quam pacem promouere, coepit exinde strictius sociare consilia cum Celsissimo Principe Transyluaniae. Foedus, quod tum cum eo percussum est, nihil in se continet, quod quieti et paci siue Romani Imp. in vniuersum, siue Austriae, quoad eius regna et prouincias haereditarias sigillatim, vel vlllo in articulo praeiudiciosum sit. Foederatorum securitas, et honesta Poloniae pax scopus erat dicti foederis. Et si Poloni

1657 et Lithuani praeterito vere vel aestate in aperto etiam campo, eam facere voluissent, apud Sac. R. M. Sueciae et eius foederatos, nullam inuenissent siue tractandi moram, siue conditionum iniquitatem, quin potius, tam quoad liberam electionem, quam aliorum iurium integerrimam suam libertatem. Et Deus, quando inter medias belli suscipiendi cogitationes, et ingentes istas Poloniae flammis, Sacram Caesaream Maiestatem Ferdinandum III. ex hac vita auocauit, videbatur ostendisse non minus Poloniae quam Austriae tempus esse cogitandi de pace. Verum hoc vno Polonia infelix fuit, quod quandoquidem inter tot hostes vniuersalia comitia conuocare, et in commune consulere non potuit, ideo Austriae consilia sequi, et eius praesidium quaerere adacta sit. Neque haec siue causae suae, siue occasione tali defuit, sed dextre procurauit, vt Poloni, qui Regem Austriacum toties sunt auersati, et nunc bellis afflicti, vix de tali Rege suscipiendo audire sustinebant, ab amicis iuxta et hostibus, Suecis, Germanis, Moschis, Tartaris, Transylvanis, Cosacis, Moldauis, Valachis, imo ipsis Polonis, vltra quam dici potest, tam quoad bona, quam cruciatus, et vitae dispendia, magis, magisque contererentur et redderentur opportuni intentioni Austriacorum. Nam (vt nunc ad alterum membrum eatur) si Austria, non proposito acquirendi Regnum Poloniae, sed mota, vel pactis cum Polonia antiquis, vel commiseratione Christiana erga afflictos bellum hoc suscepit, cur pacem Lubecae, et postea tot vicibus impediuit? Cur Poloniae (non dicam) saepe contra hostes Turcas et Tartaros, sed nuper contra Cosacos et Moschos, graues Poloniae hostes suppetias non tulit? Cur in principio recrudescentis huius Suecici belli, praecipue, cum omnes Palatinatus a Rege Poloniae, iam in Silesia agente, ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae concessissent, et res in Polonia videretur desperata, vigore antiquorum pactorum in campum non descendit? Scilicet non defuit iis voluntas, sed occasio, quae ostenderet et Poloniam in cineribus et coronam offerri cum iure perpetuae successionis. Non opus est recensere priora tempora, et quam saepe in Poloniae interregnis Austria Poloniae sceptrum ambiuerit? propiorum temporum meminisse iuuabit, et quidem primo quod anno 1655. cum Rex Poloniae armis Suecicis Regno esset pulsus, et quartiani nutarent, tum Austriacus quidam fuerit apud quartianos, qui iis auxilia imperatoria promitteret, modo post fata Regis Ioannis Casimiri corona conferretur alicui ex Domu Austriaca. Quando Proceres et Nobiles quartianis adscripti hanc propositionem reiiciebant, non propterea a parte Austriae omissum est idem institutum. Apud Regem et Senatorum quosdam de eo deinde agi coeptum esse, vel inde apparet, quod cum Rex Poloniae in supra allegatis literis suis, scriptis Croinae d. 4. Ianuar. anno 1656, ad ciuitatem Thoruniensem affirmat, Caesarem promittere sibi auxilia, tum legati Imperiales in tractatu Vilnensi suaferint Polonis, vt concitato iam Czare Moschorum contra Sueciam, et duobus istis inuicem collisis tractatum cum Moschis rumperent, quo spes, quam Czari Moschorum fecerant de consequenda corona, Polonorum ruptura concideret, et sic Imperator non videretur inescasse Czarem vana spe, et sibi procurasse Poloniae regnum. Tum et hoc diligenter est considerandum, quod cum Lifola Gedani tractatum, qui (vt supra est relatum) in Borussia institui debebat, interturbasset, et Mediatores causam tam subito mutati consilii perquirerent, palam professi sint Poloni, coeptum scilicet esse tractatum inter Sacram Caesaream Maiestatem et Sacram Regiam Maiestatem Poloniae de euentuali successionem Principis Austriaci in regnum Poloniae, eamque etiam posse rati haberi a Republica. Sed quandoquidem Sac. Caes. Maiestas postulabat adhuc duas condiciones: Primo, vt Poloniae cassato iure eligendi, posthac Austriae adscriberet perpetuum ius succedendi in coronam Polo-

Poloniae. Secundo, vt Austria, et Polonia vna cum Dania in decem annos mutuo foedere contra Sueciam neſterentur, anniterenturque communibus viribus, eliminare Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, non modo Polonia et Borussia, ſed etiam Prouinciis Germanicis: ideo diuiſis in hoc negotio ſuffragiis Senatorum, qui Regi Poloniae tunc erant a latere, eundem eſſe Regi ad Częſtochouiſem, aut alium Senatorium conuentum, vt ibi certiores reddantur, et Austria de ſua praetenſione, et Polonia de deſiderato auxilio. Negant quidem Auſtriaci, talia pacta ſibi cum Rege Poloniae interceſſiſſe, et id quidem non ſine cauſa. Neque enim adhuc conſultum foret, aperte talia fateri, tam ob Czari Moſchorum indignationem, quam propter aliorum odia, imo totius Reipubl. Polonae incerta ſuffragia. Ipſe tamen Poloniae Rex in quadam reſolutione d. 15. proxime praeteriti menſis Iunii data, Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae legato, ait: Se tam vigore antiquorum pactorum, quam foederis nouiſſime cum Sereniſſima Domo Auſtriaca initi, ita eſſe cum ea, aliſque coniunctum, vt ſine eius ſcitu et conſenſu, nec diem, nec locum, nec formam praefcribere poſſit congreſſibus. Et Poloni, vt haecenus libero iure eligendi ſibi Regem gauiſi ſunt; ita ex quo fama caſſati eius iuris etiam ad illos, qui in exilio vixerunt, emanauit, illico pactiorem illam editis ſcriptis, et nullitatis, et iniquitatis ſummae arguere coeperunt. Non poteſt ergo aliud ex ſupra allegatis rationibus elici, quam Auſtriam ſuſcipiendo hoc bellum, et percutiendo tantum foedus cum Polonia intentionem habere, acquirendi ſibi non modo ius, euentualis ſucceſſionis, poſt fata moderni Regis Poloniae, ſed hiſce etiam primordiis ius perpetuae ſucceſſionis. Non eſt opus in tertio huius belli membro multis exponatur, quanta ſit et conſiderationis et conſequentiae exitioſae hic Auſtriae conatus. Saeculorum labor eſt, quem nunc conſummatum eunt, non alia intentione, quam vt ſociatis tribus regnis haereditariis fundamentum ponant affectatae iamdiu dominationi in vniuerſam Europam. Nouerunt omnes Polonae gentis potentiam, et quam polleat militari laude, et cumprimis equitatu. Quod ſi is ſub imperio periti Ducis Auſtriaci iungatur, equitatu, peditatuque Germano, exercitusque neceſſariis proſpiciatur, nihil non audebit Auſtria, non modo contra omnes vicinos, ſed etiam contra Imperium Romano-Germanicum, et Statuum libertatem ac iura. Et quandoquidem Auſtria eſt tenax, ſuarum praetenſionum, et ad plus vltra ſemper tendit; vicini vero Principes non poterunt permittere, vt tanta potentia coaleſcat: ideo tanti Auſtriae conatus neceſſario videntur procuraturi, primum exitioſam et vltimam Poloniae ruinam, et deinde ex flammis Polonicis vicinae Germaniae incendium. Velint Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum Deputati apud ſe perpendere non modo exempla praeteritorum temporum, et quam cito vel inimiciſſimi conuenerint ad deſtruendam ſurgentem et ambitioſam eiufmodi potentiam, ſed etiam quantis et quam bellicoſis Germania circumdata ſit gentibus: quarum aliae nunc iniuriis et armis Auſtriae ſint laceſſitae, aliae vero cum prioribus conſilia ſociare incipiant, omnes ſine dubio ita animatae, vt prius extrema tentare velint, quam pati, vt Auſtriae noua haec potentia Polonica accreſcat. Neque eſt, quod pericula imminetia exaggerentur, cum praefentium et Imperio iam impendentium fatiſ ſit; Quam friuolis praetextibus Daniae Rex bellum ſuſceperit contra Sueciam; arma vero ſua, impulſu magnorum ſuorum foederatorum Auſtriacorum et indigniſſimo quodam auſu in Imperium conuerterit, et in eo S. R. Maieſtatem Sueciae ceu imperii membrum, nunc terra et aquis impugnet, notiſſe eſt, quam vt eius circumſtantias hic repetere opus ſit, praefertim cum Sacra Regia Maieſtas, ea de cauſa ad Sacri Rom. Imp. Electores, Principes, et Status, ipſa iamdiu ſcripſerit.

1657 Ex Polonia et Bohemia scribunt Austriaci ministri primariae dignationis, Regem Poloniae velle mittere Regi Daniae suppetias, et earum causa Polonicum exercitum debere transire per Imperii ditiones, scilicet Austriaca sunt talia consilia, Polonis suppeditata, ut quemadmodum Poloni antehac Marchiam et Pomeraniam, Dani vero Bremensem Ducatum, impune et sine aliqua Imperii reali indignatione infestarunt, ita nunc Poloni non vereantur pari facilitate Pomeraniam et reliquas Imperii inter Cimbriam et Poloniam sitas, aliasque vicinas provincias, populari, et sic pacem Imperii rumpere et plane conculcare. Quare cum nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas, et eius vestigiis insistentes Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, tantam molestiam, impedimentum et tandem apertam hostilitatem, quoad statum et securitatem, tam per se, quam alios, clam et palam, directe et indirecte, in Imperio, et ferme ubique extra illud Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae contra manifestissimas instrumenti pacis dispositiones intulerint, et adhuc inferri faciant, adeo quidem, ut iugulum status et securitatis eius hunc petant, et quod hic maxime considerandum venit, Sacram Regiam Maiestatem et Regnum Sueciae ditionibus suis in Germania acquisitis eiicere intendant: et Sacra Caesarea Maiestas nuper defuncta, de consilio et consensu Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum, a die conclusae pacis Sueciam in plena iustaque Ducatum et ditionum in Imperio sitarum possessione constituerit, promittentes vigore pactorum Osnabrugensium, sese ratione ditionum, bonorum, iuriumque per dicta pacta concessorum, securitatem illi praestituros, et Sueciam in eorum possessione quietam, contra quemcunque inuiolabiliter conseruaturos, et manutenturos; ideo et Sacra Regia Maiestas Sueciae, quae antea per alios suos ministros Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status sigillatim de supra dictis Austriae attentatis infirmauit, nunc ex quo molimina omnia in apertum bellum eruperunt, et nulla vniuersalia Imperii comitia hoc tempore haberi poterunt, ordinariae huic Imperii deputationi eadem ob oculos ponere, non sua modo, sed Imperii etiam quam maxime interesse existimauit. Quemadmodum enim ex supra allegatis, et iis etiam, quae nomine Sacrae Regiae Maiestatis Christianissimae eiusdem extraordinaria legatio, coram Sacri Romani Imperii ordinaria deputatione nunc profert, videre est, quam absolutam et illimitatam potestatem nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas sibi in Imperio arrogauerit, et in quem periculosum Statum exinde Sacrum Romanum Imperium, respectu vicinorum nunc coniectum sit: ita ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, non dubitatur, quin Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status, eorumque vices nunc in ordinario conuentu sustinentes ordinarii deputati, accepta hac integra rerum omnium notitia, et memores non modo potestatis, auctoritatis, et iurium, quae ad conseruandum Imperii aequilibrium Statibus per pacta Osnabrugensia, facta, testata, reseruantur, sed fidei insuper, qua non minus Regibus et Regnis foederatis, quam sibi inuicem in obseruationem pactorum sanctissime obstricti sunt, in praesenti interregno, et hac rerum coniunctura, ceu membra vnius Reipublicae, et custodes communis libertatis, concordibus votis et suffragiis concurrant, et tantis malis, Regnorumque Sueciae et Galliae grauaminibus adaequata remedia adhibeant. Inprimis vero nomine Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, decenter a Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, hoc ipso requiritur: Primo, ut diligenter expensis supradictorum consiliorum Austriacorum, et suscepti belli in Polonia consequentiis, in Imperii praeiudicium tandem redundantibus, Regiam Maiestatem Hungariae et Bohemiae, ceu constatum suum auctoritate Imperii, et reapse, quantociusque a motibus Polonicis, et societate Regis Daniae auertant, efficiantque

que, vt damna Sacrae R. M. et Regno Sueciae iam data refarciat. Secundo, vt Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae ceu pacis conſorti et membro Imperii, non modo contra Regem Daniae adhuc Bremſi Ducatui armis ſuis inhaerentem, et Pomeraniae maritima loca infeſtatem, commerciorumque ſecuritatem in Imperii fluminibus Albi et Wiſurgi turbantem; ſed etiam contra quoscuque alios, qui Sacrae Regiae Maieſtatis et Regni Sueciae iura et ditiones in Imperio ſitas armata manu et deſacto impetere audebunt, debito et legibus Imperii conuenienti modo, quantocius, et quidem ad recuperandam arcem Bremeruerdam, adſiſtere, et plenam Guarantiam praefare velint; Et tertio, vt rationes ineant, quibus Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae poſthac ratione prouinciarum et iurium ſuorum in Imperio caueatur de non amplius turbando. Plures iam ſunt menſes cum Sacrae Regiae Maieſtatis nomine praefens Imperii ordinaria deputatio ratione adſiſtentiae contra Daniam monetur. Quod ſi vt haecenus, ita poſthac etiam, praeualentibus artibus et inueterata auctoritate Auſtriacorum tam neceſſaria res cenſebitur ſuperuacanea et indigna Statuum conſilio, atque ita Sac. R. Mai. Sueciae communis ſecuritatis et auxilii, quod vigore Imperialium Conſtitutionum membris Imperii in tali caſu praefari debet, diutius relinquetur expers, ipſa ſibi de neceſſaria ſui conſeruatiōe quouis modo obtinenda proſpicere adigitur. Francofurti ad Moenum, die 22. Septemb. Anno 1657.

Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae

Ablegatus extraordinarius

MATTHIAS BIÖRENKLAV.



LIBRI VIII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Polonus Rex Gallicum oratorem Posnaniam euocat. Querelae Polonorum contra Austriacos. Reginae contra eosdem inuectiua. Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis Ministri Austriaci de Polonis conqueruntur. Gesta Polonorum vetera contra Austriacos recensentur, recentiora et nouissima. Massinii propositiones Austriacis factae. Responsum Austriacorum, ad Massinii propositiones. Habdae Sueciae exploratoris Pragam aduentus. Eiusdem propositiones et Sueciae arcana. Responsum Habdae redditur a comite Schwarzenberg. Rakocius Transyluania pellitur et substituitur primo Raday, postea Bartzey. Gembicius, Cracouiensis episcopus, moritur Ratiboriae in Silesia. Officia distribuunt Polonus Rex. Moritur Psstroconius episcopus Chelmensis. Chmielnicii Cosacorum ducis obitus. Wittembergius moritur. Consueui in Liuoniam expeditio. Loca in Liuonia per Consueuium occupata.

1657

Hinc clare pater Sueciae Regem expectasse Polonorum in Pomeraniam irruptionem; contra quam tamen neque praecipua loca, neque difficiliore munierat viarum transitus; nisi forte studiose haec egisse credamus Sueciae Regem, quo facilius incutos deciperet, deleretque Polonos, huc illuc per camporum errantes planitiem. Audito Polonus Rex Czarnecii Opalinique ex Pomerania reditu, a quibusdam male cautis persuasus Consiliariis, legatum Gallicum illico Varsovia Posnaniam euocat, missus propriis sexigis, honoris ergo. Neque ille diu moratus, celerrime Varsovia Posnaniam aduolat, pacisque mentionem hucusque Regiis ingratam auribus laetus audit. Assentiebarur Regina, Regiae voluntati, conquerebaturque passim coram regni proceribus. Nihil hucusque egisse in Polonia Germanum militem, nisi praedas et rapinas: Thorunium potuisse expugnare Hatzfeldium ante saeuientem adhuc hyemem, sed intactum reliquisse; decade annorum opus fore in recuperandis Prussiae propugnaculis, si Germanicis manibus uteretur Rex suus. Ad extremum concludebat pacem bello meliorem, horrabaturque singulos, ut positis armis ac controuersis, tractatus pacis cum Sueciae Rege, mediante Christianissimi Regis legato Domino Ombres inirent Poloni, maxime si Prussiam redderet Suecus, quod per Electorem Brandenburgicum effecturam se pollicebatur Regina.

Pacis mentio a Regina iniecta, Polonis placuit proceribus. Vnicum restabat dubium, qua arte Hungariae et Bohemiae Regem circumuenirent Poloni, cui paulo ante arctissimo vnionis vinculo colligati videbantur, conclusumque est, ablegare aliquem extraneum ad aulam Bohemiae Regis, qui iniurias, caedes, aliaque nefanda a militibus patrata, liberiori ore explicaret ministris Austriacis, peteretque restitui Polono Regi Cracouiam, cuius adhuc tenebat Germanus miles praesidium. Ita factum; CHRISTOPHORVM MASSINI, Gente Italum, patria Mutinensem, a literis Italicis Secretarium Regium, expediunt Pragam. Summa legationis fuit: Restitutio Cracouiae, iniuriarumque a milite Germano patratarum immensi questus: Addidit videri ordinibus Poloniae, ipsique Regi, ut, coniunctis cum Electore Brandenburgico armis, Hungariae Bohemiaeque Rex, Pomeraniam Suedicam ingrediatur, eoque modo vno exercitu, ad miraculum felix, Suecum opprimat delectque; Paratum Czarnecium, abeuntes ex Polonia Germanos subsequi, illisque mixtum tandem militare, donec Suecum Pomerania pellerent, Daniaeque subuenirent Regi. His instructus mandatis Massini Pragam ingreditur Decembris septima die. Quem, quarto post die, subsequitur Polonus veredarius; literas is Massinio attulerat, quibus Polonus Rex vberius adhuc declarabat mentis suae arcana; et inprimis

Polonus Rex
Gallicum
oratorem
euocat
Posnaniam.
Polonorum
contra Au-
striacos
querelae.
Reginae
contra eos-
dem inue-
ctiua.

Mittitur ab-
legatus ad
Hungariae
Regem.
Puncta lega-
tionis.

Vt se absolute spatio octo dierum declararet Regia Sua Hungariae Bohemiaeque 1657
Maiestas, an velit coniungere arma sua in Polonia sita, armis Brandenburgicis, Czarnecii
legionibus, eoque modo bellum offensuum inferre Sueciae Regi.

II. Si hoc acceptare nollet Poloni Regis, eiusque Confoederatorum, Dani scilicet
Brandenburgicique Electoris salutare, vt aiebat, consilium, saltem mediator esset pacis, quam
offerebat per Schlippenbachium Sueciae Rex Polono Regi.

III. Quod si nec mediator vellet esse, an saltim collateraliter posset includi pactis
Suedicis? Ad extremum dispensari petebat a pactis Viennensibus, quibus se obligauerat
non pacisci vilo modo cum Sueciae Rege, sine expresso consensu Hungariae Bohemiaeque
Regis. Cum enim, inquit ille, videat Polonus Rex, se, populumque sibi a Deo concre-
ditum, bellis longioribus et dilationibus eorum sufficere non posse; putat se obligatum tan-
tummodo ad hoc, vt Maiestatem Vestram (licentiam ad paciscendum cum hoste ab eo pe-
tendo) veneretur, et deinde iuri naturae, duraeque necessitatis legibus obtemperet.

Haec summa inexpectatae legationis et literarum Poloni Regis, quibus ille per
vim extorquebat, non alio fine, nisi vt pacem quacunque ratione componeret cum Suecis.
Tum primum deceptos se esse a Polonis, mirati sunt Austriaci. Tunc vnus alteri vetera
de Polonis memorare exempla. Duorum scilicet Maximilianorum Caesaris et Archi-Ducis, Ministri
Austriaci de
Polonis
conquerun-
tur.
irritas electiones. Arnheimii duodecim bellatorum in Prussiam a Ferdinando Diuae me-
moriae secundo, Sigismundo tertio contra Gustauum Adolphum Sueciae Regem submissum
exercitum, fame, armis, et inedia enecatam. Conclufa Stumdorffii pacta, cum Sueciae Polonorum
gesta vetera
contra
Austriacos
recensentur.
Rege Gustauo Adolpho anno 1636. 12. Septembr. exclusa Domo Augusta atque adeo ipso
auxiliatore Ferdinando, Diuae memoriae, secundo, optimo Caesare. Contra quem eo-
dem anno 1636. die 20. Martii confoederatio Wismariae conclusa fuit, inter Ludoui-
cum XIII. Galliae Regem, et Christinam Reginam Sueciae. Recentiora.
Emissae deinde saepius ex
Polonia in Galliam integrae Polonorum legiones, contra Hispanum Regem, Polonis sem-
per amicum. Adiuti comiteatu Austriacorum hostes ab Episcopo Varmienfi, Venceslao
Lelezynski. Proscripti e Regno in gratiam Suecorum, qui grauissimi belli Suedici tem-
pore, Ferdinando II. eiusque gloriosissimo Filio Diuae memoriae Ferdinando III. aliquas
suppetias tulerunt, cum tamen, quod nec semel licuit Caesari, licuit semper Sueco, apud
quem integrae Polonorum Przyemscii, Rosiczewii, aliorumque merebant legiones. Rifu
exceptae, tot Caesaris Hispanique Regis legationes, quibus opem a vicinis orabat Polonis,
cum ad portas Viennenses haereret Suecus. Extorti per vim Ducatus Oppolienfis et Ra-
tiborienfis grauissimi belli Suedici tempore, a Vladislao eius nominis quarto. Tentata
saepius fidelitas ipsiusmet Silesiae per Polonos proceres, potissimum Kobierzycium, Castel-
lanum Gedanensem, Caroli Ferdinandi Poloniae Principis supremum tunc aulae praefe-
ctum. Adiuncta iussu Vladislai Regis Silesia geographicae Poloniae tabulae. Suppressi
codicilli Caroli Ferdinandi, quibus haeredem instituerat Augustum Leopoldum, Hunga-
riae tunc Regem Nepotem suum. Cantatum Varsoviae Te DEVM, ob profligatum ad Nouissima.
Atrebatum Serenissimum Leopoldum Wilhelmum Archi-Ducem Austriae. Addebant,
Austriaci: Harum iniuriarum memores debuisse extare Austriae ministros Regios, nec vn-
quam nimium fallacibus credere Polonis.

Redeo ad Massinii legationem, quam paulo ante recensui. Nunc quae scripto
ille conceperat, Ministrisque Austriacis per ea tempora porrexerat, clarius insinuo.

Electo Brandenburgicus supponens (nescitur ex quo fundamento) Vestram Maie- Massinii
propositio-
nes Austria-
cis factae.
statem nolle suum exercitum iungere suis ac Polonicis copiis ad opprimendum in Pomera-
nia Suecum, suadet Serenissimo Regi Poloniae pacem et tractatus cum Sueco.

Schlippenbach Regis Sueciae legatus fuit apud Electorem Brandenburgicum, egit-
que nomine Domini sui, vt res ad pacem et pacta deducatur. Admittit Rex Sueciae, non
tantum vt Sua Maiestas Hungariae includatur pactis, sed etiam vt sit mediator pacis, Regem
tamen Daniae vellet excludere, sed absolute loquendo etiam hunc admittit. Idem Schlip-
penbach ab Electore Brandenburgico petiit, vt ista nuntiaret Serenissimo Poloniae Regi, vt-
que adderet, quod ipse ita suo Domino ordinante vellet currere Posnaniam, et ibi de pacis
condi-

1657 conditionibus loqui, cum Serenissima Regina, in praesentia aliquot Senatorum. Fecit Elector et significauit omnia Serenissimo Poloniae Regi. Responsum Electori a Serenissimo Rege Poloniae, quod nec velit, nec possit, sine sua Maestate Hungariae, et Serenissimi Regis Daniae, scitu et consensu, ad ullos tractatus cum Rege Sueciae descendere. Nihilominus si Schlippenbach velit venire, non veniret aliter, quam habens a suo Domino instructionem et potestatem omnia loca in Prussia restituendi, et foederatis Regibus securitatem omnem in pactis prouidendi. Quod Schlippenbachio cum talibus conditionibus praescriptis data sit potestas veniendi Posnaniam, non consultata sua Maestate Hungariae, Serenissimus Rex Poloniae dicit se fecisse, cum interpretatio consensu suae Maestatis Hungariae, cum nullum appareat in hoc praedictum, et Personae, et vnionis armorum Maestatis Hungariae.

Mittit interim Serenissimus Rex Poloniae ad Electoris aulam Palatinum Posnaniae non legati, multo minus Residentis titulo, sed it illuc Palatinus sub specie amici Electoris, vt attendat eius actionibus, dum inter illum et Regem Sueciae consistant isti Schlippenbachii et similes. Haec summa scripturae Poloniae, quam, vt superius innui, Austriacis ministris Poloni porrexerant ablegati.

Responsum
Austriaco-
rum ad Mas-
sini pro-
positiones.

Interim Austriaci indignari ad Polonorum proposita, nihilque aliud respondere, quam non expedire vtrique Regum rebus adhuc dubiis Germano praesidio vacuam relinquere Cracouiam. De tractatibus cum Sueco instituendis, quod attinet, responsum est: Commisisse Hungariae Regem tam arduum et difficile negotium penitus introspicendum Raymundo Montecuculli, ac Francisco Baroni de Lisola, quos Berlinum ad Electorem Brandenburgicum ocysus ire iusserat Rex. Haec summa responsi Regii, quod Massini referret Polono Regi.

Habdaeus
Sueciae ex-
ploratoris
Pragam ad-
uentus.

Eadem circa tempora, dum Massini Poloni Regis nomine apud Hungariae instaret Regem, aduenit Pragam Sueciae Regis, ablegatus, an explorator incertum, Habdaeus nomine, quem vniuersa Regia aula, per irrisionem cognati nominis Habemus appellauit. Pacem ille oretenus Regis sui nomine, per mille ambages domui obtulit Augustae, duo obsecrans ab eadem, vt videlicet ex Polonia Germanas reuocaret legiones, Regemque Danum nequaquam iuuaret. Caeterum quia nullas prorsus ad Regios ministros, ipsumque Regem attulerat literas, aliam enim aduentus sui Pragam finxerat rationem, nec se a Rege Sueco, sed tantummodo a Comite Schlippenbachio missum assererat, multa in Sueciae Regem, eiusque consiliarios bellicos coram Ministris debachatus, tanquam Regi offensus Sueciae, ob natale Colonienae solum, quod suspectum illum reddiderat in Aula Sueciae. Quaedam ergo arcana Suedica, potius aenigmata, dum iussu Regis Comiti proposuisset Schwartzembergio Habdaeus, paulo post Praga Norimbergam discesserat nullo accepto a Rege responso. Horum autem arcanorum tria potissimum fuere capita:

Eiusdem
propositio-
nes et Sue-
ciae arcana.

Primum, Male conuenire ministros Sueciae circa prosequendum in Polonia bellum, quosdam enim esse, qui Polonis fauerent, ac proinde bellum cum Polonis, Sueciae multis argumentis dissuaderent Regi, potius eundem contra Moschum stimulantes, alios autem cum vtroque, tam Polono quam Moscho pacisci velle, bello in Thraciam translato, cuius sententiae Schlippenbachium esse assererat.

Secundum, Iureiurando affirmabat Sueciae ministros nullo modo velle permittere Regi suo pacem Osnabrugensem turbare, hinc inferebat, non debere Austriam metuere Suecica arma, non enim mens est Sueciae Regi, Germano sanguine edito, Germanorum turbare tranquillitatem.

Tertium, Explorabat mentem Hungariae Regis, an vellet aliquos instituere cum Sueciae Rege tractatus, se quidem nulla ad praesens instructum venisse instructione, caeterum breui rediturum amplissimis instructum mandatis, si ita videretur Hungariae Regi.

Haec summa colloquii Habdaeus cum Swarzembergio, quod ille postea Regi fideliter retulerat, nullo properanti Habdaeo in posterum reddito responso, nisi iret bonis auibus.

bus, quo vellet. Haec dum Pragae geruntur in aula Hungariae Regis, Rakocius, iussu 1657
Byzantini Caesaris, Transylvaniae pellitur Principatu, adulto iam autumnu. Huius indi-
gnationis ratio in abdito latuit, praetextus non defuit, expeditio scilicet Rakocii in Polo-
niam, inscio Caesare. Eius loco substitutus est in Transylvaniae Principatum Franciscus
Raday Dynasta non postremus Hungariae, qui paulo post Rakocio, armata manu repente
paternum Transylvaniae solium vltro cesserat Principatu. Hoc ipsum in deterius inter-
pretante Caesare, quasi quod esset adhuc tanti Rakocius, qui eius contemneret iussa, non
exequeretur mandata. Iterum ergo Byzantinus Caesar despecto Radayo, Bartzeium ar-
mata manu instituit, pulso per vim Rakocio, cuius turpem casum infra paulo post memo-
rabimus.

Responsum
Habdaeo
redditur a
Comite
Schwar-
zenbergio.
Rakocius
Transylva-
nia pellitur,
ei substitui-
tur primo
Raday, post-
ea Bartzey.

Per ea tempora, Ratiboriae in superiori Silesia excedit PETRVS GEMBICKI Cra-
couiensis Episcopus, Dux Seueriae, septuagenario maior, post exactam bonis artibus ado-
lescensiam, virilem aetatem, et ingenii omnem vim, qua pollebat, plurimum ad maiora
Regni contulit negotia: Primo Cancellariae maioris Regens, deinde Secretarius maior Re-
gni, paulo post Vice-Cancellarius, et Episcopus Praemysliensis: vergente vero in senectam
aetate, secretiori in consilio apud Vladislaum IV. inter praecipuos Regni ministros audit. in Silesia,
Tandem inclinatis in occasum annis ex supremo sigilli Custode Episcopus Cracouiensis,
quae vltima est rogatis in Polonia laurea, melior Archiepiscopatu Gnesnensi, quia tranquil-
lior, et redivitibus opulentior vita. Gembicio in Episcopatu Cracouienfi succedit ANDREAS
TRZEBICKI Vice-Cancellarius Regni, relicto loco, in officio Vice-Cancellariatus NICO-
LAO PRAZMOWSKI Secretario maiore. Episcopatum vero Praemysliensem contulerat tunc
post ascensum Trzebicii Rex, STANISLAO SARNOWSKI Regni Referendario.

Gembicius,
Cracouien-
sis episco-
pus, moritur
Ratiboriae
in Silesia,
Officia di-
stribuit Po-
lonus Rex.

Gembicium paulo post subsequutus est STANISLAUS de Buzenin PSTROKONSKI, Moritur
Episcopus Chelmenfis, Abbatiae Tynecensis administrator, Regis quondam Vladislai mul-
tis annis secretiorum arcanorum moderator et arbiter, quamdiu per aetatem vtrique licuit;
mox conscientiae eiusdem admotus, gratia Regis ad extremum florebat, excepto die mor-
tis, quo abesse iusserat Episcopum Vladislaus, aduocato interea Szenoffio Societatis Iesu
Sacerdote, qui eius expiaret conscientiam, prout factum est. Adeo mortis die ludicra
cessant, dum hora adest. Episcopatum Chelmensem vacuum morte Pstrokonii, Rex
THOMAE LEZYNSKI confert, dudum emerito Praelato. Abbatiae vero Tynecensi suc-
cedit STANISLAUS PONIATOWSKI, Regni Referendarius.

Moritur
Pstroconius
episcopus
Chelmenfis

Iisdem diebus moritur BOGDANVS CHMIELNICIUS Cofacorum Dux, primus Chmielnici
libertatis Ruthenicae assertor et vindex, flagellum Poloniae: relicto filio Georgio, sexde-
cim annorum puero. Zamoscii quoque per ea tempora, catarrho extinguitur ARSEDV
WITTEMBERG, Campi Marschaleus Caroli Sueciae Regis, cuius funeri indoluit Suecia
vehementius, amisso in carcere viro fortissimo.

Cofacorum
Ducis obi-
tus.
Wittember-
gius mori-
tur.

Claudo annum vna et librum, Gonsieui in Liunioniam expeditione satis felici, si finis
respondisset principio. Etenim postquam Gonsieuius, pacem cum Brandeburgico Electo-
re, vti superius innui, nomine Poloni Regis composuerat, nihil amplius in Prussia mora-
tur, Liunioniam insperate debellandam, sibi proposuerat, certior per exploratores redditus
de ciuium Rigenfium prona voluntate. Igitur nihil moratus recta ex Borussia in Liunioniam
traducit exercitum duodecim millium, primoque statim impetu Vendam capit, Volmariam
expugnat, Hiesse vero vna et Bromberg ad deditionem cogit. Neque mora, ad ipsam
Metropolim Liunioniae urbem Rigam castra ocyus promouet, per absentiam Ponti de la
Garde animosior, qui tunc Reuelii erat procurandae paci Moschum inter et Suecum inten-
tus. Interim ciuibz libertates Gedanensibus similes, vltro offerre, exprobrare Sueco-
rum seruitutem clandestinis coepit literis. Ea res paulo post detecta multos ciuium perdi-
dit. Iamque Gonsieuius primo impetu exteriori potius fossa imminere videbatur acius
ciuitati, cum ecce Ponti de la Garde cum aliquot suorum millibus, Reuelio egressus ade-
rat, a tergo Gonsieuium impetens, prout et pepulit tandem eundem, introducto praesi-
dio sexcentorum militum in urbem Rigensem, prospectante Gonsieuo. Quem his postre-
mis annis duobus victorem, sequenti vero catenatum Ducem apud Moschos, et spectabit
et audiet Europa.

Gonsieui in
Liunioniam
expeditio.
Loca per
Gonsieuium
in Liunia
occupata.

HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER NONVS.

LIBRI IX. CAPVT I

SYNOPSIS

Montecuculli ac Baronis de Lifola Berliu labores. Nouum foedus inter Augustum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum, Berliu sancitum. Rex Poloniae Posnaniae primum secreto mediationem admittit Gallicam, adnente coniuge. Mox eandem ordinibus regni in Varsauiensi publicat conuocatione. Trutina mediationis Gallicae. Ducatus Oppoliensis ac Ratiboriensis traduntur Reginae Poloniae.

1658
Montecuculli ac Baronis de Lifola Berliu labores.

Ineunte anno Christi Saluatoris nostri millesimo sexcentesimo octauo supra quinquagesimum, resurgere ac iterum reuiuiscere coepit Poloniae regnum, ope, studio, et auxilio milite Austriacorum sibi ipsi restitutum. Laboratum tunc vel maxime est principio huius anni ab Austriacis per Raymundum Montecuculli, belli ducem, et Franciscum Baronem de Lifola Regis tunc legatos, vt pax certa cum Electore Brandenburgico melioribus, quam fieri posset mediis, ac in rem Polonam conditionibus stabiliretur. Etenim Elector, Polonorum siue viribus, siue constantiae haud satis tunc fidens, nil certi concludere in rem Polonam volebat, nisi iisdem tractatibus Hungariae quoque includeretur Rex, vt caput et auctor tanti moliminis tantique operis, auditusque palam coram Polono Rege, totoque praesente Senatu, protestari Elector Brombergae, se eatenus cum Polono Rege ad tractatus descendisse pacis, vt simul quoque Hungariae Bohemiaeque ea tunc occasione reconciliaretur Regi, alias solis haud fidere posse Polonis, peditatu viribusque inualidis, nec satis constantibus in propositis. Et Hungariae quidem Bohemiaeque Rex Brandenburgici haud defuit tam ardenti desiderio, quem satis procliuem in augustam domum suam inuenit, licet obstaret Gallicus orator Dauocourt, qui inaudita, nomine Regis sui, offerebat Electori media, dummodo Austriaca fastidisset consilia. Sed frustra Gallicus oratur talia memorabat Electori, cui optime Gallica patebant consilia, breui Electori funus et interitum allatura. Igitur nihil moratus, nouum foedus illudque duplex defensuum huius anni initio cum augustissimo Hungariae ac Bohemiae Rege Berliu stabilit, cuius summa haec fuit:

FOEDVS

FOEDVS DEFENSIVVM

1658

INTER

DOMVM AVSTRIACAM

ET

BRANDEBVRGICVM ELECTOREM

INITVM COLONIAE AD SPREAM

1658.

In Nomine Sacro-Sanctae et Indiuiduae Trinitatis DEI Patris,
et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

Cum Serenissimus et Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus Nouum foedus inter Augustum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum. LEOPOLDVS, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wirtembergiae, superioris et inferioris Silesiae, Marchio Moraviae, Landgrauus Alsatiae, superioris et inferioris Lusatiae, Comes Habsburgi et Tyrolis, ex vna, ac Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandenburgensis Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius, et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crostinae et Carnouiae Dux, Burgrauus Norimbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, ex altera parte, mature considerauerint, quantum hoc tempore strepentibus vndiquaque bellis ac bellorum apparatus, ipsorum Regnis, Electoratu, et statibus intersit, vt ad quosuis casus, cumprimis ad componendos motus Polonicos, et instaurandam reducendamque pacem illius Regni, et conseruandum Sacri Romani Imperii statum tranquillum, arctiori inter se vinculo copulentur, et de matura defensione ad vtriusque securitatem necessaria, tam certi reddantur, vt alter in alterius auxillis certam fiduciam ac fundamentum collocare queat: Idcirco inter Sacrae Regiae Maiestatis et Serenitatis Suae Electoralis deputatos, idonea instructos plenipotentia, nempe ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Hungariae et Bohemiae Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Raymundum Comitem a Montecucoli L. B. in Hoheneg, eiusdem Regiae Maiestatis aulicum consiliarium bellicum, Camerarium, Colonellum et Generalem Campi Marefchallum, et Dominum Franciscum de Lifola, Dominum de Tyfen et Marienfeldt, eiusdem Regiae Maiestatis Consiliarium Camerae aulicae, ex parte vero Serenitatis Suae Electoralis Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Ottonem L. B. a Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewigshagen, et Drewitz, haereditarium Electoratus Brandenburgensis Camerarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et negotiorum feudalium Directorem; nec non Serenissimae Electricis, Supremum aulae Praefectum, et Capitaneum in Oranienburg; Dominum Ioannem de Houerbeck, in Elchmeden, Baronowo, Domkaco, et Geyerswalde Dominum et Haeredem, Dapiferum Electoratus Brandenburgensis haereditarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et Praefectum Hohensteinensem, et Dominum Laurentium Christophorum a Somnitz Dominum

Ggg gg

in

1658 in Grumsdorff et Drenaw, Haereditarium Camerarium in Ducatu Pomeraniae, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, nec non Cancellarium in Pomerania Ducali, dictorum suorum Principalium nomine sequens foedus reciproce defensuum factum et conclusum fuit.

I. Constans erit et inuiolabilis inter vtramque partem amicitiae nexus, alter alterius commoda promouere studebit, damnaque mutuo auertere, et reciproce vtilitati ac securitati sedulo consulere.

II. Si Sacra Regia Maiestas Hungariae Bohemiaeque in suis regnis, statibus ac prouinciis haereditariis, in et extra imperium sitis, quae in praesentia possidet, vel sua Serenitas Electoralis in suis statibus ac dominiis haereditariis, tam extra imperium, quam in imperio, siue antiquitus ab ipsa, vel praedecessoribus possessis, siue per pacem Osnabrugensem, vel Wolauienses et Bydgostiensis tractatus nuper acquisitis, promissis, pactisque a Serenissimo Rege Sueciae, vel eius in praesenti confoederatis, vel adhaerentibus quocunque titulo vel praetextu hostiliter impetatur, tunc pars altera, ad alterius requisitionem, vno mense post factam ipsi intimationem, tenebitur parti laesae et grauatae realiter subuenire, cum certo copiarum numero infra determinando, quae quidem eius defensionem strenuam nauabunt operam, ac pro ea militabunt, quamdiu periculi ingruentis necessitas postulabit, et vsque dum pax facta fuerit.

Quamquam vero in hoc articulo dictum sit, quod pars altera partem alteram contra Regis Sueciae supradictos in praesenti foederatos et adhaerentes quocunque titulo, vel praetextu, alterutram partium impetentes, defendere obstricta esse debeat, hoc tamen intelligendum est, pendente quidem hoc bello, pace vero Suecica confecta, illa obligatio mutui auxilii locum quidem habebit contra Suecos semper et quocunque casu, contra eorum adhaerentes vel foederatos, quoties coniunctis armis cum Sueco, bellum alterutri partium intulerint, non vero ad alios casus extendetur, videlicet, si aliquis ex praedictis foederatis, vel adhaerentibus Regis Sueciae solus, aliqua alia de causa, quae nihil cum hoc Suecico bello commune habeat, arma in alterutrum mouerit.

III. Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, in praememorato defensionis casu Suae Serenitati Electorali 6000 milites, scilicet equites 4000 et pedites 2000 armis et omni militari apparatu, et re tormentaria, talibus copiis conuenienti, instructos: Sua Serenitas Electoralis autem, eodem casu Regiae Maiestati Hungariae et Bohemiae 3500 milites, nempe equites bis mille, et 1500 pedites, omni similiter apparatu necessario proportionabiliter instructos suppeditabunt. Quamdiu etiam vigore foederis de coniunctione armorum contra communem hostem agent foederati, non erunt interea obstricti ad submittenda auxilia hoc articulo vtrinque promissa. Licet etiam alterutra partium simul ac Suecis et eorum foederatis, vel adhaerentibus diuersis in locis inuaderetur, nihilominus pars altera non tenebitur nisi vno in loco, et contra vnum ex hostibus promissum auxilium subministrare.

IV. Victualia omnia, copiis auxiliaribus eadem ratione, modo, et proportionali quantitate, prout propriis, sumptu illius, pro cuius defensione milita-

1658 militabunt suppeditabuntur, idque tamdiu, quamdiu in ipsius statibus pro ipso expeditio illa durabit, stipendium vero militare, quisque suis copiis soluet. De apparatu autem rei tormentariae pro expeditionibus campestribus, quisque suis copiis, suo sumptu providebit. Vbi vero locus aliquis oppugnandus vel propugnandus erit, tunc ea pars, pro qua bellum geretur, tormenta maiora, apparatusque rei eiusdem tormentariae ad oppugnationem, vel propugnationem necessarium suo sumptu praestabit.

V. Directio autem armorum ad eum spectabit in cuius ditionibus, et pro cuius defensione bellum geretur, communicato tamen cum alterius Generalibus consilio: ita tamen ne quidquam, quod summam rei concernat, nisi communi consensu suscipiatur, et cuique in suos iurisdictio maneat.

VI. Copiis utriusque partis per utriusque ditiones, secundum rationis bellicae exigentiam liber patebit transitus, et recessus, cum ordinaria militi subsistentia et necessitate, requirente, tutus ipsis receptus sub moenibus et tormentis civitatum et fortalitorum reciproce concedetur, ibidemque contra hostium insultus protegentur, e contra vero neutra pars hostibus supra descriptis transitum, comitatum, stativa, nec ullum auxilium directe vel indirecte, per se vel per suos permittet, sed omni conatu et viribus impediet.

VII. Sine utriusque partis, vel eius plenipotentiariorum scitu, consensu, ac praesentia, de pace vel armistitio nulli tractatus institui, multo minus concludi poterunt, et in congressibus, qui pro pace instituentur, quaelibet pars alterius utilitatem et securitatem procurare tenebitur.

VIII. Durabit hoc foedus non solum pendente hoc bello Suedico, sed post pacem confectam ratum nihilominus firmumque manebit per decennium, ab ipso die conclusae pacis numerandum, iisdem, ut supra, conditionibus, cum reciproca defensione contra supradictum hostem et euictione conditionum, quae in pacis tractatibus stabiliuntur. Elapso autem decennio, conveniet inter partes de ulteriori foederis prorogatione, iuxta rerum exigentiam.

IX. Serenissimo Daniae Regi, aliisque Principibus ac Statibus, praesens hoc foedus amplecti cupientibus, liber patebit aditus, ut mutuo partium consensu, ad illud admittantur.

Conclusa fuerunt haec omnia, inter praememoratos Sacrae Regiae Maiestatis et Serenitatis Suae Electoralis Plenipotentiarios, vigore plenae facultatis ac mandatorum a Suis Principalibus ipsis concessorum, et reciproce commutatorum, quorum tenor infra sequitur, sub ratihabitione Sacrae Regiae Maiestatis Hungariae et Bohemiae, et Serenitatis Suae Electoralis, quas utriusque partis Plenipotentarii intra spatium quinque hebdomadarum, a dato huius computandarum extradendas et commutandas promittunt.

In quorum fidem praesens hoc instrumentum a praenominatis Dominis Plenipotentariis subsignatum fuit et sigillis munitum. Datum Coloniae ad Spream.

1658

FOEDVS OFFENSIVVM
DOMVM INTER AVSTRIACAM
ET
BRANDEBVRGICAM

INITVM ANNO MDCLVIII.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Notum sit vniuersis et singulis, quod cum Serenissimus atque Potentissimus Rex Hungariae Bohemiaeque, tum quoque Serenissimus Elector Brandeburgicus ex veteribus recentibusque cum Serenissimis Regibus Regnoque Poloniae initis pactis eidem Suecico bello implicito, armis suis suppetias ferre necessum habuerint, atque etiamnum obstrictos se agnoscant, atque indies certiores fiant, nec se Regnis Electoratu atque Prouinciis suis, nec Foederatos pacem ab hoste communi, Rege Regnoque Sueciae, honestam atque securam obtinere posse, nisi vnanimi consilio, iunctisque copiis contra eundem agatur, super communi defensione, et pacis praedictae obtinendae et conseruandae rationibus inter praedictos Serenissimos Regem atque Electorem in hanc quae sequitur pactionem insertasque condiciones per vtriusque Plenipotentiariorum conuentum sit.

I. Sincera erit atque mutua amicitia inter Serenissimum Hungariae Bohemiaeque Regem, eiusdemque posteros, atque Serenissimum Electorem pariterque eius descendentes et successores, eiusque vi alter alterius commodum promouebit, damna et contumelias auertet.

II. Ac in praesenti quidem, postquam Sueciae Rex Poloniam nuper, atque Serenissimi Electoris Brandeburgici Ducatum Prussiae infestis aggressus est armis, indeque tum Sacram Regiam Maiestatem Hungariae et Bohemiae, cum Suam Serenitatem bello isto inuoluerit, illudque adhuc trahat, vt hinc certae hostilitates, minime vero communis tranquillitas expectanda sit, conuentum praeterea est, vt vtraque pars, tam pactis nuper cum Serenissimo Potentissimoque Rege inclytoque Regno Poloniae initis, donec omnium foederatorum consensu pax restabilita sit, insistere, tum praeterea altera alterius partis Regna, Electoratum, terras, quas quisque contrahentium nunc possidet, omni meliori, quo potest, modo, armis viribusque tueri, ac defendere, quamdiu praedictus hostis foederatis imminet, easdem copias, quas Regi Regnoque Poloniae, nuper pactis vtraque pars promissit, videlicet 12000 Rex Hungariae et Bohemiae: 6000 Serenissimus Elector, cum re tormentaria requisita, eo vbi Rex Sueciae, eiusque copiae deprehenduntur, educere velint. Si copiae praedictae bello continuando non suffecerint, de maioribus adducendis inter partes pro temporum ratione conueniet, et tenebuntur istis interea omnibus viribus vbi erit opus, assistere.

III. Protestatur autem vtraque pars, quod quanquam ad instantiam Serenissimi Regis Poloniae, et communi foederatorum consilio, bellum in Regis Sueciae

Sueciae terras in imperio sitas transferendum sit, partes foederatae nullo modo pacem praedicti imperii aut turbare aut violare, sed hoc tantum intendant, ut quatenus per Dei Gratiam, ius fasque gentium licebit, ad honestas pacis conditiones adigere velint, praesertim cum ex illis ipsis prouinciis Rex Sueciae contra foederatos firmissimam manum educat.

IV. Institutum et hoc, quod foederati nullum reliquis imperii statibus periculum damnumue hac expeditione arcessere, neque publicam imperii quietem turbare, sed stabilire velint, ipsi vicinis Regibus, Serenissimo collegio Electorali facta coniunctione significabunt, eorumque auxilium et consilium in tam iusta causa implorabunt.

V. Et quanquam in re praesenti, ac pro temporum ratione illis conueniens capi possit consilium, hoc tamen hic determinatum, atque omnium, quorum interest, consensu receptum est, quod copiae istae in hosticum, atque Regis Sueciae terras, et primo omnium in Pomeraniam, quatenus ista a Suecis possideretur, vel ubi alioquin in imperio Romano hostis vires frangi poterunt, duci debeant, donec partium consensu de ulterius administrandi belli rationibus pactum sit.

VI. Fiet autem ista coniunctio armorum, et fistentur praedictae copiae auxiliares una cum Polonico exercitu, prout cum Serenissimi Regis Plenipotentuario conuentum est prope ad diem.

VII. Conuentione facta generali, cuiusvis exercitus iurisdictio in suos relinquatur; quod autem summum imperium in omnes copias attinet, quando in hostico agatur, id illi, qui e foederatis Principibus in persona aderit, competet; tamen hac ratione, ut nihil agatur, quod summam rei concernit, nisi ex consensu et communi placito foederatorum Generalium; si plures adfuerint ex foederatis principalibus, forte, alternis vicibus, per singulos dies singuli imperium obtinebunt, habito tamen consilio communi, uti supra cautum est: Si in terris alterutrius foederatorum bellum geratur, eius directio penes eum erit, ad quem terrae istae spectant. Si Generales tantum adierint, quisque in suos habebit imperium, bellum autem communi consilio administrabitur.

VIII. Si per alterutrius foederatorum terras exercitus aut cohortes singulas ducere oportebit, in itinere commeatus ipsis absque refusione pretii praebetur; si haerere illos aut morari necessum fuerit, aequa sumptuum restitutio a reliquis foederatis fieri debet, iis, qui illos ita ratione suppeditabunt, de quo inter eos amice conueniet.

IX. Posthaec quemadmodum ad instantiam, et ex communi sensu Regis Regnique Poloniae inita sunt, ita ut iis accedat Serenissimus et Potentissimus Daniae et Noruegiae Rex, Ordines Hollandiae, alique Christiani Principes, rogabuntur; interim tamen Sacra Regia Maiestas et Sua Serenitas Electoralis contra communem hostem cum exercitu Polono agere non cessabunt.

X. Quemadmodum autem totum hoc foedus nihil aliud quam optatam pacem respicit, ita tamdiu durabit, donec ista per Dei Gratiam restituta fuerit:

Hhh hh

neque

1658

neque alterutra partium, aut foederatorum quisquam, absque aliorum fortiorum consensu cum Rege Sueciae transiget, paciscetur, nec inducias, nec armistitium, nec pacem faciet.

XI. Si quae vrbes in Pomerania Occidentali et quatenus in praesenti a Suecis possidentur, captae fuerint, iis praesidium Electorale Brandenburgicum imponetur, atque Ducatus ipse, copiis Suae Serenitatis Electoralis ad pacem confectam relinquatur; ista vero loca iuraque, quae Regnum Sueciae in ultimis tractatibus cum Suae Serenitate Sedini super limitibus institutis, et iam contra manifestam aequitatis causaeque rationem extorsit, Suae Serenitati Electorali ut restituantur, et in perpetuum maneant, nec arma, hoc antequam fiat, deponantur.

XII. Finito hoc bello per Dei gratiam, si aliud alterutri partium a Rege Sueciae occasione horum, aut huius pactionis intra decennium inferatur, Rex Hungariae et Bohemiae Suae Serenitati Elector. 12000, Suae Serenitas Electoralis Regi Hungariae et Bohemiae 6000 succurret.

Rex Polonus Posnaniae primum secreto mediationem admittit Gallicam, adnitente coniuge.

Haec summa Berolini tunc Ianuario mense actorum cum Electore Brandenburgico per Raymundum Generalem Montecuculli et Franciscum Baronem de Lisola, legatos Augusti Hungariae Regis. Interim, dum Berolini Polonis rebus consulunt Austriaci, Polonus Rex in diuersa raptus Posnaniae conciliationem pacis admittit Gallicam, quae tunc maritum regebat, ut paruus Aethiops elephantem. Stupuit tunc Europa ad Poloni Regis, totiusque Gentis summam erga Austriam ingratitudinem, condolere et ipsimet hostes, qui fatabantur Poloniam, Poli fauore, fortuna Austriaci, Dani motu, Tartarorum interuentu, absente in Dania Sueco, nulla Polonorum virtute, subito liberatam. Sed quis persuadeat Polonis, quibus hodie impune datum est, toti contradicere orbi¹⁰⁰⁾.

Eandem ordinibus Regni in Varisauensi publicat conuocatione.

Admissam clandestine *mediationem* Gallicam, mox palam Ordinibus, Varisauiae ad vndecimam Februarii congregatis, declarat Casimirus Rex, contradicente Clero, qui diu restitit mulieris imperio, donec ad extremum consentiret, adactus Pseudopoliticorum, ipsiusque adeo Regis ad ultimum voluntate. Dilemma tunc a Regina Polonis proponebatur proceribus, pax certa, vel certus omnium interitus. Pacem si vellent Poloni, eam in sinu suo gestare Galliam scirent, modo eorundem admitteretur pacis conciliatio. Contra, certum expectarent interitum, si exclusa Gallica *mediatione*, Gallos optime semper de Polonia meritos, ea tunc irritarent exclusione. Nec Gallos solum cogitarent, sed Galliae coniu-

100) Quantumcunque omnes in hoc intelligendo loco intendi nervos, ingenue fateor, me mente capere non potuisse, quid hoc sibi velit: *Polonis impune hodie datum est, toti contradicere orbi*. Scimus in comitiis tum provincialibus, tum generalibus, impune datam esse facultatem contradicendi, sed extra regnum, qua ratione valere Rudauscii temporibus Polonorum contradictiones potuerint, ignoramus. Forte auctor aliquoties erga populares suos male animatus male etiam scribit, qui, licet condendae historiae leges bene calluerit, tamen partium studium, seque a partibus Austriacorum contra Gallos stare, patefecit, plura insuper de popularibus suis, asperius, quam aequitas fert, scribens, cum tamen historiarum scriptor omnino neutrius partis esse debeat, nullo odio affectus, sola tantum nudaque veritate adductus, quae angulos non quaerit. Male etiam totam gentem ingratitudinis erga Austriam insinuat, cum omnia solius Re-

ginae artificis facta fuerint. Cacterum nemo negare potest, Poloniam illis temporibus sola Austriae virtute liberatam fuisse, sine cuius ope et consilio, nescio qua ratione sibi tunc consulere potuisset. Dani enim motus, et Electoris Brandenburgici a Suecis ad Austriacos alienatio, in Austriae consiliis ortum habent. Hoc modo Sueciae Rex, fortissimus Poloniae hostis, e Polonia abire coactus fuit, et tum demum, deleto Rakocio, cuius hostis internecionem praeter Tartaros et Austriacos Polonia debet, altius iterum respirare meliusque valere coepit Respublica Polona. Ignorantiam igitur historiae Polonae prosterit is, qui contendit Czarnecium Rempubliam seruasse, prout nuper mihi in circulo illustrium virorum fuit falso obiectum. Czarnecius magnus fuit heros, summis laudibus ob magna in Rempubliam merita dignus, sed non tanti ob deficientes Reipublicae vires fuit, ut eam seruasse dici possit.

coniuratum Orbem totum, Anglos, Suecos, Germanos, Batauos, Lusitanos. Addebat semper mediatores fuisse Reges Gallos, anteaetis temporibus, Polonos inter et Suecos, nec Regem Hungariae posse vllatenus mediatorem agere, cum de facto pars existeret. Ad extremum frustra Polonos Austriacorum hostes in suam euocare perniciem, Gallos, nempe et Anglos. Concludebatque vel inuito Hungariae Rege *mediationem* admitterent Gallicam.

Haec Regina per Lubomierscium, Lesczynium Regni Thesaurarium, Gonsieuium, et Wielopolscium Castellatum Woynicensem, clero, proceribus, populoque persuadebat Polono. Contra clerus, pacis conciliationem Gallicam, vt infructuosam reiiicere, Gallosque execrari, vt Suecorum socios, Anglorumque confoederatos. Audita tunc Andreae de Leszno Archiepiscopi Gnesnensis, pleno Senatu decies repetita vox: *Frustra et non nisi per ludibrium Senatorum exquiri sententias de mediatione Gallica, cum illa iam pridem acceptata fuerit Posnaniae, inconsultis Senatoribus, ad nescio cuius mulierculae libitum, umbraeque pertinaciam*, legatum Gallum D' Ombres intelligebat. Eadem sentiebant caeteri Episcopi cum Primare suo, eratque vna omnium vox, nullatenus debere mediationem admittere Gallicam, si saluam veller Poloniam Rempubicam Poloniae Regina, cuius mater audiebat. Sed frustra talia Clerus memorabat Reginae, in perniciem tunc Austriacorum a Gallis animatae.

Aderat interim dies finiendae conuocationis, expectabantque auidius ordines, quem tandem finem mediatio Gallica habitura esset. Primus Lubomierscius Archi Marschaleus Regni, licentia perorandi obtenta, omnino admittendam mediationem censebat Gallicam, cuius auctor ante Posnaniae fuerat. Idem sentiebat et Lesczynius Thesaurarius Regni, additis rationibus Reginae subscribentibus voto, quam tunc non alio nisi matris appellabat titulo. Lesczynium sequutus Gonsieuius, aliique, vt dixi, Proceres omnes vnanimes eandem admittebant mediationem. Concludebantque omnino e re Polona fore, si mediatio admitteretur Gallica. Ita dum omnes Reginae applaudunt, Archiepiscopus proximus Regi, in haec verba alloquitur Regem:

Mirari se satis non posse, totam Rempubicam, adeoque ipsum praesentem Regem, tam recentis beneficii ab Austriacis accepti, immemores existere! Puderet Polonum Regem matre natum Austriaca, Austriacis armis post exilium Regno restitutum, tam cito obliuisci beneficiorum! Ecquid dicent vicinae, quid remotae nationes? nisi Polonos ingratisimos mortalium esse, nec colere amicitias, sed violare.

Haec ille vultu in Regem aliquanto commotiori. Suspensis omnium animis, oculisque in terram deiectis, audita tunc a Senatu Archiepiscopi Oratio. Donec Rex ipse salutato Senatu, paucis praefatis in fauorem Gallorum, subiungeret: *Mediationem Gallicam Posnaniae, elapso Ianuario se admisisse de consensu Senatorum lateri tunc suo adhaerentium, nec se eandem amplius reuocare posse, absque laeso Maestatis honore.* Tum recitare votum suum vltimum e codice iussit, excusata prius apud Senatum tardiori memoria, Nicolaum Prazmowski, qui Regis mentem legere aggressus est, in hunc modum:

Antiqua ac peruetusta huius inclyti Regni cum Christianissimis Galliae Regibus amicitia, tum continuata fere a duobus et vltra saeculis eorundem mediatio, facile suam Maestatem induxerunt, vt bono patriae periclitantis consulens, vltro oblatam a Christianissimo Rege admitteret mediationem, non tamen omnino exclusa Domo Austriaca, cui multum debebat. Monuisse se de hoc ipso facto, qua literis, qua internuntiis Hungariae Regem, tentasse omnia media et remedia, quae pacis erant, reiiiciente vel non acceptante Austriaca aula Polonorum consilia. Ad extremum saniora ac compendiosiora acceptasse remedia, quae pacem promitterent citam: Nec mediationem Gallicam potuisse vllatenus reiiicere, nisi eodem simul tempore acceptasset hostilitatem Galli et Britanni. Interim velle se eandem mediationem Gallica includere, si veller, Hungariae Regem. Nec tempus superesse vllum, conquirendi aliorum mediationem Venerorum nempe ac Hollandorum salua Christianissimi Regis Maestate.

1658

Haec summa Regis sententiae, qua lecta statim in proximum conclave se proripuit, Lubomierscio, Wielopolscio, Leszczynio, Gonsenno, Reginam interim inuisentibus, quibus ab eadem palam gratiae actae ob egregiam nauatam operam Regi Christianissimo. Ita finit tunc conuocatio Ordinum ad mentem Reginae. Ita acceptata mediatio Gallica, exclusis Austriacis ob nimiam bonitatem, qua dicebantur, non posse fauere ea de causa, in vicinos et Catholicos Polonos. Scripta tamen aliqua memoranda ea tunc occasione emanarunt contra eandem mediationem, inter caetera

Trutina mediationis Gallicae.

Cuius summa haec fuit:

Trutina
mediationis
Gallicae.

Ingerit se medelae nostrae non accersitus Empiricus, exotica nobis remedia non appetentibus, et vel inuitis propinans. Pacem offert, qui bellum in sinu gerit, tranquillitatis commoda deprædicat, domi forisque agitatus, dignus oppido, cui hoc vulgare adagium regeramus: Medice cura Te ipsum. Nos ignoto quidem Archiatro non ante commissuri salutem nostram volumus, quam si prius in se affectuum, morbi, genera, pharmaci sui fecerit experimentum. Quia tamen ipsa mali vis, et impatientia dolendi incautum saepe aegrotum, ad quaeuis obuia temere suscipienda prouocant, sollicitauit me patriae charitas, et pacis ardor, ut oblatum munus ipsa offerentis conditione et sollicitudine suspectum, an aegro congruat, perpensis rerum et temporum circumstantiis examini subiiciam.

Mediationem Polonis offert Gallus, indiuiduus scilicet Suecorum focus, Cromuelli foederatus, Austriaci nominis infensissimus aemulator, mediationem, inquam, vrget, rebus Suecorum depressissimis, postquam Gothicus furor impune per Poloniam grassatus extremum virus exercuit, et ex aggressore ad defensionis partes adactus, hostium numero et potentiae tantisper submittere cogitur effrenos, indomitosque spiritus. Variæ grauissimæque rationes omnino suadere videntur, ut in tractatibus pacis, inter Regna Poloniae et Sueciae, Gallica nobis mediatio suspecta sit, et explodatur.

I. Ipsa mediationis infructuositas, in qua nihil prorsus esse praesidii, experientia in modernis hisce bellorum motibus abunde comprobauit. Mediatore enim fuerunt Galli induciarum, quas Rex Sueciae, impune violauit, quam quidem iniuriam Gallico nomini et mediationis auctoritati a Suecis irrogatam ultionis loco nouis auxiliis et foederibus Galli compensarunt.

II. Polonia talibus ad secure tractandum indiget mediatoribus, qui pacem illam ratam, firmam, et inuiolabilem optare debeant, qui illius infractorem supercilio coercere, vel armis certe refellere vellent et possent. Neutrum illorum Galliae quadrat.

Ratio enim Gallorum, et praecipuum vrgendae pacis motuum, aliud non esse videtur, quam ut amicos foederatosque Suecos, imminenti certoque exitio subducant, bellumque in Dolum Austriacam deriuent, quo pacto nulla prorsus in pace Polonica securitas, et Poloni statim nouis, maioribusque bellorum in vicinia turbinibus implicarentur; tenerentur enim ex vi pactorum, et propriae necessitatis impulsu, vires omnes in Austriacorum defensionem conuertere, sicque periculosius redintegraretur bellum, et debellatis (quod Deus auer-

auertat) Austriacis, Polonia omni praesidio destituta et hostibus vndeque circumsepta, auctis noua Prouinciarum vicinarum accessione Suecis, ipsorum arbitrio, seu potius libidini miserrime obiiceretur. Pacem Poloni quaerunt, non belli transmigrationem, solidam quietem, non noua pericula ex sociorum aggressionem, et nouis Suecorum progressibus ipsis imminetia. Mediatores volunt, qui pacis perturbatorem refranare possint ac velint, et quorum interest Poloniam incolumem stare. Hoc Gallorum rationi, tot foederum et reciprocae necessitatis nexibus Suecis coniunctorum omnino repugnat, et si maxime vellent, quid a gente tot occupationibus distenta, tot bellis exhausta, tot externis internisque corruptionis principiis vitata, tanto locorum interuallo distita, nullo nobis foederum, vicinitatis, commercii, sanguinisque vinculo copulata opis sperandum sit, contra Suecos, tot bellorum praedarumque focios? Id prudentum relinquo iudicio.

1658

III. Non solum Gallica mediatio nullum pondus ac momentum promouendae paci adiuuandaeque adfert, sed etiam maxima eidem erit remora, et inextricabilibus illam difficultatibus inuoluet. Primo enim si a Polonis admittatur illa mediatio, maximam inde caeteri confoederati, diffidentiae ansam accipient, quidquid a Gallis proponetur, id suspectum erit, ac dubiis interpretationibus obnoxium, ipsorum promissa, nullam apud alios foederatos fidem inuenient, dolum latere vel sub speciosissimis oblationibus semper suspicabuntur.

IV. Polonis nec decorum, nec tutum vnquam accidere potest, si absque omnimoda Domus Austriacae securitate tractarent, quod Gallicis intentionibus e diametro videtur oppositum, inde probabile est Gallos hoc in puncto maxima paci obstacula iniecturos.

Ratio Gallorum omnino postulat, ne Sueco in hac rerum conuersione, vel minima in re displiceant, quod eos longe molliores reddit, ut illum ad restitutionem ablatorum fortiter impellant, quin potius probabile est, ipsos non solum eiusdem ambitioni et cupiditatibus suffragaturos, sed omnem adhibuituros operam, et quam cautissimis pro Sueco conditionibus res tractaturos, cum ipsorum vel maxime interfit exaltari potentiam Suedicam, quam Domui Austriacae validius obiiciant. Quod a fortiori possumus colligere. Ipsorum enim quondam mediatione, Poloni licet bello victores, tractatibus tamen victi fuere, et in florentissimo rerum suarum statu, Lituoniae possessionem et fructus, per triginta annorum inducias hosti concesserunt: quid hoc tempore effecturos in gratiam Suecorum Gallos putamus? qui longe arctiori, quam alias vnquam necessitudinis et foederum vinculo ipsis sunt copulati. Gallis denique refert Suecos in Prussia subsistere, ad communes Triumviratus Cromuelli conatus exequendos.

Haec summa trutiniae Gallicae. Addebat idem auctor: Si, inquit, Polonia, tuam salutem Galliae commiseris, quidquid inde elabit tibi emerget, acceptum feres credulitati tuae. Reuocabantque eadem occasione multi Procerum in mentem Polono Regi ANDREAE MIASKOVII Regii Viennam internuntii, elapso anno 1656. cum Augustissimo Dinae memoriae Ferdinando tertio factam compositionem, ipsiusque Miaskouii scripto conceptam propositionem, cuius hic tenor erat:

1658

*Sacra Caesarea Maiestas,**Domine, Domine Clementissime,*

Propositio
Miaskouii
et compositio
factae
Viennae.

Serenissimus Rex, Dominus Meus Clementissimus bello iniusto a Saeco impetitus, viribus Regni bello Moschouitico ciuilique distractus, dum coniunctione externi Principis aduersus hostem valescere cupit, primam in haec foedera vocandam Sacram Caesaream Maiestatem Vestram censuit, apud quam consanguinitas affectum conciliabat, et vicinia, communisque ab antiquo hoste periculorum societas coniunctionem hanc recommendabat. Hinc tot missae ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram legationes, quae licet optatum non fortirentur effectum, non destitit Sacra Regia Maiestas, causam hanc propositumque promouere, donec ultimo ablegato tandem Viennae declararetur, mittendos esse cum plenaria facultate legatos, nec interea tractatus alios, cum quoquam praeter Moschouiae Ducem, instituendos. Cui declarationi insistendo, Sacra Regia Maiestas legatos duos ex Ordine Senatorio ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram destinavit, plena concludendo foederi potestate instructos. Sed quia ex antea actis non satis constat, quae sit circa hanc coniunctionem mens Vestrae Caesareae Maiestatis, et quia legati tam expedito itinere procedere non possunt, ut et tempus non perdat, et legati certi sint, se non incassum venturos, praemisit Sacra Regia Maiestas me ablegatum plenaria quoque instructum facultate tractandi, ad vltimum vsque ratificationis, quae legatis reservatur, punctum. Legati ergo iter suum prosequi non praesument, donec a me ablegato fuerint euocati: qui exinde audientiam et conferentias maturari mihi peto. Ita enim et ratio belli, autumnus iam adulto postulat, ut si quid gerendum sit, sine dilatione inchoetur, et caeteri tractatus, qui Sacrae Regiae Maiestati offeruntur, inde dependent. Quod enim Sacra Caesarea Maiestas Vestra requisierit, ne interea cum quoquam transigatur, hoc sancte a Sacra Regia Maiestate seruatur, et quamuis a Suecis, et priuatim, et per legatos Galliae, pax non iniqua, et in reliquos hostes oblata sit coniunctio, haec tamen, ita suspensio remissi sunt responso, ut integrum sit Suae Regiae Maiestati, quoquo modo rebus suis consulere, ubi ei de Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae constiterit cogitatis, unde Sacra Caesarea Maiestas Vestra indubitatum capere potest testimonium, constantis Serenissimi Regis, Domini Mei in Sacram Caesaream Maiestatem Vestram propensionis, et Ordinum quoque Regni voluntatis: Quorum consilio assensuque proponitur Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae a Sacra Regia Maiestate Republicae Poloniae foedus, armorumque societas, idque directe tantum contra Suecos et Electorem Brandenburgicum eatenus durabile, donec communibus viribus consiliisque hostes ex imperio, Regnoque Poloniae eiiciantur. Quod foedus nonnisi communi consensu partium erit dissoluendum, ut foederatis non sit fas futurum, separatim vel tacite vel publice vlllo titulo praetextuque pacisci. In quam rem omnes meliores petentur, dabunturque affecuraciones.

Foederi huic iungendus videtur Rex Daniae, hostilia a Suecis passus, et inde, illis infensus: ut et Belgii foederati Ordines, si causa interruptorum commerciorum in id inclinent.

Principes quoque illi, quibus controuersiae cum Brandenburgico intercedunt, non videntur negligendi: praecipue vero Serenissimus Dux Neoburgicus, qui ita in foedus assumendus, ut eius differentiae cum Brandenburgico, communi-

munibus foederatorum viribus propugnentur, vel ei a Sacra Caesarea Maiestate 1658
Vestra permittatur, iniurias a Brandenburgico acceptas, armis ex nunc vindicare,
damnaque sibi illata vlcisci: quod vel tacito assensu vlcisci potest, prout melius
in rem communem Sacra Caesarea Maiestas Vestra iudicabit.

Magnus Dux Moschouiae praecipue in foedus hoc pertrahendus: quod
non alias sequeretur, nisi Sacra Caesarea Maiestas Vestra continuet per legatos suos
eam mediationem, cuius officio haecenus armistitium inter Regna illa intercedit:
et eas ab illis exprimat pacis condiciones, quae nec auulsionem Ducatus Lithua-
niae, nec vastiora adhuc consilia sapiant. Quod si duriores se praebent, hic
quoque considerandum Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae erit, quo pacto foe-
dera, quae proponuntur, possint Regno Poloniae contra Moschos prodesse:
cum illud foedus, quod a Suecis offertur, et pacem a Suecis, et coniunctionem
in Moschos promittat.

Foedus autem hoc in rem religionis catholicae ineundum, quo pacto
summo Pontifici declarari, et qua ratione Sua Beatitudo in illud aggregari queat,
beneplacito Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae Sua Regia Maiestas permittit.

Haec sunt quae debita cum reuerentia Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae
exponenda habui, cuius accessum, benignumque responsum humillime expecto.

Haec summa Miaskouii propositionis, cui tunc in omnibus punctis et clausulis Ducatus
assenferat Augustissimus Diuae memoriae Caesar Ferdinandus tertius. Aderant et alia Oppolien-
passim scripta pacis conciliationem improbantia Gallicam, quae apud Regem Reginamque ac Ratibo-
Iudibrio fuere. Cui tunc Oppolien- ac Ratiboriensis Ducatum iura, licet alienigenae rien-
contra conclusum cum Vladislao IV, Poloniae Rege, contractum ab Augusto Bohemiae duntur Re-
Rege confirmata sunt. ginae Polo-
niac.



LIBRI IX. CAPVT II

SYNOPSIS

Mittitur Francofurtum Olszeuius. Reginae quaerelae nomine vniuersi Cleri maioris Poloniae contra Austriacos. Olszeuius contra Suecos protestatur coram Electoribus, sed vano conatu. Eiusdem memorialia duo ad Electores directa. Litterae a collegio Electorum ad Regem Polonum. Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem. Olszeuius Francofurto discedit, superueniente Vladislao Rey, regio ablegato, qui Leopoldi electionem turbutam venerat. Arguuntur Francofurti scripta a Polonis contra domum Austriacam. Poloniae morum descriptio inconueniens.

1658
Mittitur
Francofur-
tum Olsze-
uius.

Interim dum Varsoviae magno tumultu Austriaci a Polonis inique excluduntur, Francofurti ad Moenum apud Electores imperii, eodem tempore pessime traducuntur per ANDREAM OLSZEWSKI, Regium tunc, ad actum electionis Caesareae ablegatum. Extant eiusdem querelae, typis euulgatae, quas nomine vniuersi cleri maioris Poloniae falso inscripserat, potius Reginae querelas vocare debuerat. Constat enim vel ex ipsa Alberti Tholibouii, Episcopi Posnaniensis subscriptione, Reginae querelas fuisse. Quis enim Tholibouius, nisi Reginae intimus? arcanorumque omnium conscius? Referam istas querelas, quas per id tempus Francofurtense vulgauerat praelum.

Reginae
Querelae
nomine vni-
uersi Cleri
Maioris Po-
loniae con-
tra Austria-
cos.

QUERELAE VNIVERSI CLERI IN MAIORI POLONIA ET DIOECESI POSNANIENSI

SUPER

BARBARA AVSTRIACI MILITIS INSOLENTIA
IN ORDINEM ECCLESIASTICVM ET CHRISTI PATRIMONIUM

EXERCITA

AD

SACRAM REGIAM MAIESTATEM HVNGARIAE
ET BOHEMIAE ETC.

DIRECTAE ET SCRIPTAE POSNANIAE D. XXII. IANVAR.
MDCLVIII.

Sacra ac Regia Maestas,

Domine Domine Benignissime,

Ecclesiastici Ordines et Clerus vniuersus maioris Poloniae, Dioecesis Posnaniensis, humiles serui et indigni apud Deum exoratores, ad Thronum Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae isto libello venerabundi accedimus: Nouum id plane, neque in hunc diem forte auditum, ab externo regno ad Regem externum: Sed malorum nouitas adeo superat, vt quod in medicina fieri solet, consumtis frustra veteribus, nouata et externa remedia necessitate adacti quaeramus. Patiatur bonitas Austriaca, indolesque alta et Regia Sacrae Maiestatis Vestrae, miseras nostras breuiter sibi narrari, et quam in lubrico res Sacrae, Clerus istius orae,

orae, postremo fides catholica, versetur, nisi magnitudine animi, pietate, iustitia, clementia Sacrae Maiestatis Vestrae fulciantur. 1658

Onerari inuidia auxiliarem militem apud aures Sacrae Maiestatis Vestrae minime velimus, illum praesertim egregie de nobis meritum, cuius auctoritati ac terrori firmatam rem Polonam libenter imus adscriptum.

Nouimus exercitum sine annona haberi regique non posse, sed rationes nostrae tot per annos attritae cogunt ingenue fateri, nullas omnino vires opesue nobis suppetere, quibus ferendo tanto oneri sufficiamus.

Accedit, legiones per oppida, ut plurimum ecclesiastica dispositas, patrimonium Christi lacerare, annonam et pecuniam ex agris multis exigere, iubereque, ut in longinquas stationes, alicubi ad decem, quindecim, vel amplius miliaria, commeatus deuehantur.

Commissionem, seu ordinationem hybernorum nullo ecclesiastico vocato aut praesente, peractam; Sanctuaria Parochorum, omni iure et consuetudine exempta occupari, alimenta eorum consumi, praedia et curias quasvis ecclesiasticas a milite infideri, boues, armenta mactari, abigi, non quantum licet, sed quam libet, et quod acerbum longeque miserrimum, neque ipsismet dominis ad tolerandam vitam necessaria et propria permitti.

Equidem experiendo didicimus, ineuitabilia haec mala comitesque in bello prouinciarum calamitates ac aerumnas. Magna tamen spe ducimur, exhaustis egentibusque a clementia Regia Sacrae Maiestatis Vestrae praesidium ac leuamentum fore.

Ingentem modo animum Sacrae Maiestatis Vestrae dignissimum haec cura exerceat, euersis ecclesiasticis bonis, sacerdotes victus inopia, (prout nunc euenit) a templis et altaribus discessuros, subituram haeresin, cui pridem validae in hac prouincia, compendium ad praesens videtur occasione publici mali partes suas longe proferendi.

Porro innatae clementiae et magnitudini animi Sacrae Maiestatis Vestrae humillime et cum lachrymis supplicamus, velit iubeatque Sacra Maiestas Vestra, cultum diuinum et patrimonium Christi, relaxatione a tantis, tamque impossibilibus oneribus conseruari.

Rependet Deus Ter Optimus tanto erga nos Sacrae Maiestatis Vestrae beneficio longaeuam vitam, tranquillum imperium, lata incrementa, immortales terra coeloque triumphos, quod nos animitus oramus vouemusque. Datum Posnaniae, die 22. Ianuar. 1658.

Sacrae ac Serenissimae Maiestatis Vestrae

Domini Domini Benignissimi

Serui et exoratores humillimi

ALBERTVS TOLIBOWSKI, Episcopus Posnaniensis, mpp.

ANDREAS BLZOWSKI, Praepositus Posnaniensis, Capituli Ecclesiae Cathedralis et Cleri Dioecesis Posnaniensis nomine, mpp.

Kkk kk

Haec

1658

Haec summa querelarum Reginae per Olszeuium falso in maioris Poloniae clerum coniectarum. Num enim solus Posnaniensis Episcopus cum Praeposito Belzouio tantummodo eo tunc tempore aemulatores extabant patrimonii Christi, cum superessent illis gradu altiores Praelati in Polonia maiori, quorum muneris erat, modeste conquiri, si quid tale factum fuisset. Eminent in maiori Polonia adeoque toto Regno Archiepiscopus Gnesnensis Regni Primas, primusque Princeps, cui subest Posnania ipsa, Gnesna, Calissium, aliaeque maioris Poloniae ciuitates, oppida plurima, pagi infiniti, et hic tamen nullam tunc nec postmodum deponebat contra Austriacos milites querelam. Imo illis ipsis, in summa victus penuria, ad sex millia farinae gratissime obrulit modios.

Olszeuius
contra Sue-
cos protesta-
tur coram
Electores
sed vano co-
nato.

Eiusdem
memorialia
duo ad Ele-
ctores dire-
cta.

De Belzouio, Praeposito tunc Posnaniensi, mera fuit fabula. Quid enim Belzonio cum cathedrali Praepositura? quam tunc administrabat VITOVIVS, non Belzouius. Hinc merum apologum supra cleri querelas videat orbis, Olszeuique malitiam, ea tunc tempestate Reginae omnibus modis placere conanti, quo altius deinde profiliaret. Neque alia de causa, alioque fine mandatum tunc Francofurtum ad Moenum Olszeuium, inuenio, quam ut has querelas spargeret inter congregatos Electores et Principes, quod et fecit. Praesentauerat quidem binos Electori Moguntino libellos supplices, adeo frigidos, ut fidem omnibus fecerit, se non cum libellis, sed cum querelis Francofurtum aduenisse. Horum autem libellorum haec summa fuit:

MEMORIALE

NOMINE

SACRAE REGIAE MAIESTATIS POLONIAE
ET SVECIAE

AD

SERENISSIMOS, EMINENTISSIMOS, ILLVSTRISSIMOS,
SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES,
PRINCIPES, ET ORDINES
DIRECTVM ET EXHIBITVM

AB

EIVSDEM REGIAE MAIESTATIS ABLEGATO,
REGNI POLONIAE CANCELLARIAE REGENTE,
ANDREA DE OLSZOWA OLSZEWSKI
CRACOVIANSI, POSNANIENSI, PRAEPOSITO, METROPOLEOS GNESNEN-
SIS CANONICO, DOMINO HAEREDITARIO IN IANCZYCE ET MICZNY
MDCLVIII.

Bellum a Suecis aduersum Polonos, quam indigne, ne grauiore verbo utar, inceptum gestumque sit, nemo non agnoscit. Sed iudici Deo et vindici, curae aliquando erit, abruptas inducias, euerfam fidem diuini humanique iuris postpositi, nefas impune non omitti.

Porro Serenissimus et Potentissimus Rex Poloniae, et Sueciae, Dominus meus Clementissimus merito existimat, publicam connexamue Germaniae et Poloniae causam in eo verti, spectareque ad Sacri Romani imperii iniuriam, quidquid contra Regiam Eius Maiestatem et rempublicam Polonam Sueci pa-
trauere.

Cum

Cum enim pace vniuersali Monasteriensi Reges et Regnum Poloniae comprehendantur, integritatis pactorum, exindeque tranquillitatis imperii Romano-Germanici interfuit, ac porro interest, Regni amici, vicini, et foederati curam et defensionem suscipi, hostilitatem omnem motusque novos prohiberi, ne procedente primo Suecorum ausu, vltiorem licentiam suadeat ipsa tolerantia, et semel accensa belli face, vicinus etiam paries deflagret.

1658

Minime vero fides sit, otiose Poloniam instrumento pacis insertam esse, aut Suecos vigore eiusdem instrumenti, nulla obligatione teneri ad pacem cum Polonis obseruandam. Nimirum visum est Suecis, inter causas armorum, primo loco exponere Bothium, nescio quem Caesarianum Colonellum, quod gnaro et conuiiente Rege Diuo VLADISLAO, cum Germania bello flagraret, per Prouincias et Ducatus Regni Poloniae peruasit, ad infestandam armis Liunioniam, et postquam instigante Rege, ac impellentibus Polonis expeditio illa suscepta esset, plurimum mali inopina Bothii irruptione subditis Regni Sueciae ibi locorum allatum, multi trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi Prouinciae illatus fuerit.

Expressius etiam crimini datur, quasi irruptione Crocouii Caesariani Ducis in Pomeraniam, res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam deuastatam Poloni voluerint, adeoque non satis fuerit Crocouio transitum a Polonis indultum fuisse, verum etiam ex Putscensi Fortalicio, aliisque in Borussia locis auxilia et tormenta eidem submissa.

Quae, tametsi vanitatis plena, cum insuper obliuione perpetua et amnestia generali ita sepulta sint, vt non licet eorum, vllius alterius rei causa, aut praetextu (quidquid occasione ac tempestate belli Germano-Suedici, clam vel palam, directe vel indirecte, vltro citroque commissum fuerat,) hostilitatem, inimicitias, aut molestiam inferre, sub poena fractae pacis, ipso iure et facto incurrenda etc. sane istiusmodi causas extinctas, aboliatasque resuscitare, ac bello contra Poloniam tabulis Monasteriensibus inclusam et absolutam vindicare, Sueci nullatenus poterant, sine ingenti praeiudicio, imo ruptura pacis vniuersalis.

Vtcunque vero foret, si a Suecia ipsa, vel ex Liunia Suedica ditione bellum intra Poloniae Regni viscera inuectum fuisset: sed cum e Pomerania imperii Romani prouincia, ortum progressumque habuerit: cum exercitus Suedicus in dicta Pomerania, vti et in Bremensi, Verdensi, Mecklenburgensi, aliisque terris scriptus, auctoratusque sit, neque adhuc inscribi, suppleri, refoueri, et contra Poloniam omitti desinat, perturbatae profecto Germaniae, et fractae pacis culpa, tot atrocita et infesta, ac secutura (quod Deus auertat) maiora mala, Suecis auctoribus debentur.

Accedit, sociatis viribus tam Principum nonnullorum quam ciuitatum imperialium, iniustissimum post hominum memoriam, Sueciae contra Polonos bellum promotum, et sustentatum fuisse, atque in hunc diem promptis auxiliis, et continuis supplementis, (quod Sacra Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, Dominus meus Clementissimus iniuriae ducit, doletque): plus vltra sustentari, plane vt non Sueciae magis, quam Germaniae viribus, Polonia, nihil tale commerita, concutiat.

1658

Ea propter, consentaneum duxi, nomine saepe memoratae Sacrae Regiae Maiestatis, Regnique Poloniae, rem totam ad Serenissimos, Eminentissimos, et Illustrissimos Sacri Romani Imperii Electores, Principes, et Ordines decenter referre, ac officio, quo par est, postulare, ne Regni Poloniae pacis Germano-Suedicae consortis facta per Suecos inuasio, ne ex Pomerania, aliisque terris imperii prima et vltior hostilitas: ne Principum et ciuitatum Germaniae, subsidia, et quotidiani pro Sueco militares delectus, dissimulatione et silentio habeantur, sed communis plane causa, communibus studiis, consiliis, et auxiliis iuuetur, ac obtinendae publicae et securae tranquillitati, vel reprimendo malo mature consulatur.

Est porro aliquid etiam momenti in Regni Poloniae conseruatione, et integritate, quod euerso hoc antemurali, velut aggere rupto, verendum sit, ne barbararum gentium colluies, (quae nuper finibus ipsis admota, nec longius vnus diei itinere a Silesia distans, periculi in posterum monet, terretque) vicinam Germaniam inundet.

Quae singula et omnia prudenter expendenda Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Ordinibus, paucis ad praefens submittens, nullus dubito, iusto dolori, et laesioni grauissimae Sacrae Regiae Maiestatis Domini mei clementissimi, et vniuersae gentis Poloniae pro praeterito, ac in futurum securitati, opportunum, atque ex saepe dictis pactis iure debitum allatum iri remedium.

A. Olszewski mp.

Sequuntur eiusdem Olszeuii

EXPOSITIONES

CORAM

EMINENTISSIMO DOMINO ELECTORE
MOGVNTINO

VERBO ET SCRIPTO FACTAE,
HVIVSMODI TENORIS:

Non posse satisfactam reddi Regiam Maiestatem Poloniae et Sueciae, quod Collegium Electorale epistolam nuper adhortatoriam ad Regem, Sueciae possessorem, de pace cum Polonis facienda scripserit.

Est amplius quod desideratur, et quo tendit Memoriale, nomine dictae Regiae Maiestatis Poloniae porrectum, id est:

- I. Vt dignoscatur: Suecos contra pacem vniuersalem Monasteriensis bellum Poloniae intulisse; occasione sumpta ex irruptionibus in Liuoniam et Pomeraniam (id enim reale quasi factum Polonicum, et pro fundamento videtur iustitiae Suecobellicae, reliquis plane mentalibus, ac plerisque potius omissi quam commissi praetensionibus) quibus et similibus querelis, causis,

causis, non causis, silentium perpetuum indictum est, per inclusionem Regis Poloniae instrumento dictae pacis, et comprehensionem amnestiae generali.

1658

II. Vt cum ex Pomerania et aliis prouinciis imperii bellum coeperit, et hucusque continetur, Sacri Romani Imperii Electores tanquam pacis custodes, serio et efficaciter inhi-beant, hostilitatem ex illa prouincia. Quid enim iniquius? quam licere hostibus ex Pomerania in Poloniam irrumperere, ac eodem se attritis viribus, tanquam ad asylum recipere; Polonis e contra, et eorum colligatis Austriaco et Brandenburgico, ne persequendo hostem, bellum ex Polonia transferant, ac par pari retalient, Maiestatem imperii obtendi.

III. Vt supplementa et delectus Suecorum, et pro Sueco, in prouinciis et ciuitatibus imperii prohibeantur. Videre enim est in hac ipsa ciuitate Francofurtensi, praesentibus et conuiuentibus Sacri Romani imperii Electoribus, militem in dies colligi, atque Suecorum in castra deduci.

Si dicatur: ius esse et libertatem Germanorum, cuius militiae nomina dare (si tamen congrue id fiat, et seruatis seruandis secundum leges imperii): idque fauorabile non tam Suecis, quam Germanis; cur Polonis odiosum sit, auxilia defensiva a foederatis et adhaerentibus suis euocasse? Nostri stipendiis, nostra annona militem Germanicum retinere? et quare iniuriae ducant Sueci, quod illis licet, id ipsum nobis et pro nobis, pari modo licere?

IV. Cum per prouincias Sacri Romani Imperii liber tractus militi Sueco in Poloniam concedatur, cur non eadem Polonis, ac eorum foederatis libertas de iure aequalitatis competat.

V. Serenissimus Elector Brandenburgicus reuocatur ab executione foederis cum Polonis sanciti, promittitur eius Serenitati guarantia, in quantum Suecus Brandenburgicas ditiones impetierit. Vnde animaduertitur, id consilii esse, vt Germania tranquille agente, sola Polonia centrum, et theatrum sit bellicae calamitatis. Id equidem non alienum est ab ordinato suimet magis quam proximi amore, minime tamen in hoc puncto conquereremur, si Suecia contra Poloniam bellaret: Sed cum Pomerania, aliaeque ditiones Imperiales, sese bello immisceant et inuoluant, certe aut praecaueri debet, ne quid contra Polonos ex dictis prouinciis attentetur, aut pari modo securitas et guarantia, nobis praestanda est ab imperio, in quantum Sueci ex prouinciis imperii, ac viribus et delectibus prouinciarum imperialium, Poloniam impeterent.

Ad extremum plane videtur Poloniae curam minore loco haberi, neque forte subire animos Sacri Romani Imperii Electorum, quid rei catholicae, quid Germaniae aliquando periculi, nobis perditis, immineat. Pacem enim vtcunque ore proferant Sueci, pacem aequam, honestam, securam, optamus magis quam speramus. Edocti sumus Suedicarum artium, cum alias, tum anno praeterito, apud Gedanum, vbi interuenientibus et inuitantibus Gallicis et Hollandicis legatis pax proponebatur. Haec pollicitatio, et speciosum nomen tractan-

1658 dae pacis, Regiam Maieſtatem Poloniae vrbi Gedanenſi cum exercitu admouerat. Magna ſpes videbatur tranſactionis, vicinis inter ſe Regibus, et facili ad concludendum commercio. Vtque orbi et toti Reipublicae Poloniae, teſtatum faceret, Sacra Regia Maieſtas, Dominus meus Clementiſſimus animum ſuum ad pacem propenſum, declarauit prior, et vltro per ſupremum Regni Cancellarium Dominum Comitem Koryciński, intentionem ſuam memoratis Dominis legatis, clare, candide, ſine ambagibus, et tricis quibuſuis, maxima Suecis concedendo. Quae facilitas declarationis Regiae non ſperatae, admirationi fuit ipſiſmet DD. legatis. Fidem eorum deſuper appello.

Deinde cum ad reprimendum Rakocyum Gedano diſcederetur, ne tum quidem relictæ penitus pacis cura, hortatu præcipue legatorum Chriſtianiſſimi Regis, dati, et relictæ in eadem vrbe fuerunt a Rege et Senatu Polono, cum poteſtate ampliſſima commiſſarii plenipotentarii, ad tractandum, illuſtres viri, Dominus Episcopus Varmiienſis, Palatinus Mariaeburgenſis, Gedanenſis, et Culmenſis Caſtellani, Senatorii omnes ordinis.

Aderat tum præſens in aula Polona Dominus de Liſola Imperatoris diuæ memoriae Ferdinandi tertii miniſter, tot ſcriptionibus Suedicis fruſtra exagitat, neque tamen declarationi, ac Commiſſioni prædictis, obſiſtere valuit, aut voluit.

Eidem poſtremo fini, ſinceroque pacis ſtudio, ac inprimis interpoſitæ auctoritati Sereniſſimi Electoris Saxoniae, (vicina licet tum, et procliui ad patiendum quiduis hoſtile Pomerania) conſeſſum erat, vt miles noſter irruptione ſeuere prohibita, in caſtris apud Gedanum, dura hyeme, et diſpendio incredibili haberetur, et coerceretur.

Nihilominus vno eodemque tempore Suecus oſtentatione tractatum cum Polono luſit, cum Moſcho agitauit, cum Tranſyluano concluſit, et barbarie omni ſedibus ſuis emota, in viſcera Regni penetrando, iunctiſque viribus cum Rakocio, Coſacis, Valachis, Moldauis, Poloniam magno rumore pacificationis prope ſecuram, ferro et igni ſæuiſſime afflixit.

Haec ſumma Olſzeuii laborum Francofurti ſuſceptorum, nihilque aliud, toto commorationis ſuae tempore obtinuit ab Electoribus, quam binam epiſtolam, ad vtroſque Reges, Polonum nempe et Suecum, nomine electoralis collegii expeditam pro ineunda pace. Quarum literarum hic tenor erat. Et quidem ad Regem Polonum in hunc ſenſum ſcripſerant Electores:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex.

Litterae a
collegio
Electorum
ad Regem
Poloniae.

Conſtat palam quam funeſtis bellis, fere a principio huius ſaeculi, per triginta annos continuatis Romanum Imperium, omneſque eius circuli fuerint oppreſſi, dilacerati, exhausti, et quam difficulter pax tandem perpetua, veraque et ſincera amicitia, inter belligerantes Monaſterii et Oſnaburgi Veſtphalorum ante nouennium fuerit concluſa, eique a principalium tranſigentium parte Regia dignitas et Maieſtas Veſtra non minus, quam omnes alii vicini Reges, Principes et Reſpublica incluſi. Vnde non immerito omnes boni nobiſcum illis condolent, qui in dictæ pacis limine de nouo miſeriis bellicis ſint implicati. Cum autem ſecundum fundamentales imperii leges, id noſtri potiſſimum muneris ſit,

1658
sit, vt patriae saluti, et publicae securitati; vt optime fieri poterit, consulamus, et is belli ignis, qui iamdiu alias in florentissimi Poloniae Regni visceribus faeuit, nunc aliarum partium accessione crudefcere, et magis magisque serpere videatur, timendumque sit, ne vna cum Regia dignitate et Maiestate Vestra, etiam vicinos vtriusque Saxoniae circulos implicet, prout querelae desuper multoties inde ad nos allatae contestantur. Non possumus, quin Regiam Vestram Dignitatem et Maiestatem pro eo, quod semper coluit, pacis studio sedulo hortemur, et peramanter rogemus, vt cum Serenissimo Sueciae Rege, vtpote secundum contestationes nobis iterato factas, sine dubio similiter aequis conditionibus ad pacem procliui, eos sine mora pacis tractatus concludat, quos ad mutuam ipsorum amicitiam, et vtriusque, vt et imperii Romano-Germanici vtilitatem et securitatem, praecipue vero firmum Regni Poloniae stabilimentum a sinceris regiis, ex arcto sanguinis vinculo coniunctis animis, facile et gloriose finiri posse, non dubitamus, et confidimus, quod interea neutra pars, vltra Sacri Romani imperii statum, eiusque subditos per incursiones et inuasiones, exactiones, transitus, conspirationes, aut alias quascunque militares molestias grauabit. Obligabit Regia Dignitas et Maiestas Vestra nos, et omnes Sacri Romani imperii Principes et Status singularissime, quin et totam Europam, quod regnum antemurale, quam diutissime saluum et incolume esse exoptat. Dum sic vouemus, et voto nos compotes fore, confidimus, Regiae Dignitati et Maiestati Vestrae omnem prosperitatem apprecamur, et paratissima officia nostra offerimus. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Similes literas scripserant quoque Sueciae Regi, quarum haec summa fuit:

Serenissime et Potentissime Rex,

Amice et Consanguineae honorandissime,

nec non Domine Clementissime,

Litterae a
collegio
Electorum
ad Carolum
Sueciae Re-
gem.

Dum eam, quae ex parte Serenissimae Sueciae Reginae in conclusione pacis Osnabrugensis, cum perpetua nominis sui laude interposita fuit, sollicitudinem perpendimus, et gloriosissimum Regiae Dignitatis et Maiestatis Vestrae studium, quo sinceram praedictae pacis executionem Norimbergae promouit, ipsoque facto cum immortalis gloria sua sincere praestitit, memoria recolimus, non possumus non dolere, quod pax belli Germanici tantis curis et laboribus vix dum extructa, inter Vestram et Poloniae Regias Dignitates et Maiestates iterum inflammata fuerit, et tantus nunc ignis exortus sit, vt nisi sedatis et benignis vtriusque regiis animis quantocius refrigeretur et extinguatur, non tantum Regnum Poloniae, sed et vicinas Germaniae, praesertim vero vtriusque circuli Saxonici prouincias correpturus esse videatur. Cum igitur fundamentalis Sacri Romani imperii lex id potissimum curae nostrae iniungat, vt securitati publicae omni studio prospiciamus, et Regiae Dignitati et Maiestati Vestrae eadem sit laudabilis intentio, prout non tantum confidimus, sed etiam per ablegatum suum desuper identidem certi facti sumus, eandem diligenter et peramanter rogamus, vt cum Serenissimo Poloniae Rege, similiter, ad pacem procliui, et ad illam a nobis pariter rogato, eos, qui iam coepti sunt pacis tractatus, quam citissime fieri poterit, aequis conditionibus ad finem promouere, et seposita praeteritorum memoria, factaque fida pace, tum inter se, tum qui iisdem bellis inuolui videntur, et Regiam Hungariae Dignitatem et Maiestatem, Nostrumque Coelectorem

1658 Serenissimum Brandenburgicum, perpetuam, veram, et sinceram amicitiam stabilire, hocque gloriosissimi Regis et Germani Principis facto, .et funestis illis facibus constanter extinctis, nos, omnesque imperii Principes et Status, praesertim vero dictae prouinciae circulos, vtpote periculo viciniore cum aliis adiacentibus prouinciis publicae tranquillitatis securos reddere velit. Interea autem confidimus vtramque partem prospecturam, ne vllus Sacri Romani Imperii status eiusque subditi per inuasionem, transitum, hospitiationem, exactionem, aut alio modo, quacunque militari molestia afficiantur, prout etiam Regia Dignitas et Maestas Vestra hac in re publicum imperii interesse concernente, in nouissimo circuli superioris Saxonici conuentu ita se facturam per legatos suos publice recepit. Deuinciet certe sibi totum imperium maximopere ad gratitudinem nunquam intermorituram, et simul ad omnia officia, quae nos eidem promptissima offerimus, et omnem regiam felicitatem ex animo apprecamur. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Olszeuius
Francofurto
discedit,
superueni-
ente Vladis-
lao Rey, re-
gio ablega-
to,
qui Leopoldi
Electio-
nem turba-
tum venerat.
Arguuntur
Francofurti
scripta a Po-
lonis contra
domum Au-
striacam.

His literis ab Electoribus obtentis Olszeuius, sparsa prius ante discessum libello querelarum contra innocuos Austriacos Francofurto discessit, adueniente interim alio ablegato regio VLADISLAO REY, Dapifero Cracouiense, Libufensi gubernatore, qui similiter nullo alio Francofurtum aduenerat sine, quam turbandi Austriaca consilia, Leopoldique electionem, et turbauit certe non mediocriter, distulitque electionis diem ad duos circiter menses, quanto Europae, totiusque Christianitatis incommodo, iudicent alii, qui illius anni gesta legent. Certum est nihil intentatum reliquisse Dapiferum, quominus nocere potuisset Austriacorum rebus. Primum eius in innocuos Austriacos ac potissimum crimen fuit, quod Electoribus persuadere conabatur: Nolle Austriam pacisci cum Sueciae Rege, summo cum praeiudicio Regni Poloniae. Hoc ipsum Electori Moguntino saepius repetendo tantum obfuit Austriacis, vt Elector non prius de eligendo Romanorum Rege, quam de componendis exortis, cum Sueciae Rege, dissidiis cogitaret, dum interim absente scripta a Polona Naclero fluctuaret imperii ratis, ac parte ab vna Byzantii Imperator Transyluaniae immineret, parte vero ab altera, Dunquerca, ac tota Flandria Anglica conspicerent signa. Actum deinde de acceptata a Polonis Gallica mediatione vel inuitis Austriacis, approbatumque factum a Moguntino Gallicarum tunc partium antesignano.

Ita dapiferi legationem, quae prodesse debebat Austriacis, multum obfuisse certum et exploratum est. Et quanquam ad extremum comperta essent dapiferi mendacia, Gallicaque factio Polonae aulae enituerit, in differenda Augusti Leopoldi electione, nulla tamen Poloniae Regi culpa vnquam adscripta est: quinimo ablegatus Rey, peracta electione triumphanti similis, quasi re bene peracta, in Poloniam redierat, causato Austriae damno, quot aliquot auri excefferat tonnas. Ita recentis, calentisque adhuc beneficii ab Austria accepti Poloni immemores, omnia tunc in Austriacorum moliebantur perniciem. Patuitque tandem per experientiam, quod pridem vulgari circumferebatur prouerbio, verum de Polonis Germanorum dieterium: Ab Italis, inquiunt illi, distinguimur Alpibus, a Gallis fluminibus, ab Anglis Oceano, solo a Polonis odio ¹⁰¹).

Alii

101) Falsum est, Germanos a Polonis solo distinguere odio. Ad veritatem, quae huc pertineant, dicam, neque Germanis neque Polonis blandiens. Polonos Germanis, Germanosque Polonis non adeo fauere, generatim, quod plebem attinet, ita dicendo, verum est. In causa videntur esse, primum, bella, quae varia Poloni cum Germanis gessere, multisque malis pro malis, vt in bello fieri solet, inuicem sibi datis, non potuit non mutuum inde odium oriri, id quod idem eadem ex causa inter Germanos et Gallos, inter Gallos et Anglos fuit creatum: deinde mores in varia viuendi agendique ratione oppositi. Cum autem neque illatae vtrin-

que iniuriae belli tempore, neque diuersa viuendi ratio, facta pace, inter prudentes et bene educatos homines, odium verum gignere possit, facile inde patet, istud inter Germanos et Polonos praedicatum odium ad infamam tantum multitudinem vtriusque gentis pertinere, neque tritum illud in Polonia prouerbum:

*Pokt swiat swiatem
Polak Niemcowi nie bedzie bratem.*

hoc est:

Quamdiu terrarum orbis durabit, Polonus Germano non eris amicus.

Alii Poloniam ita describebant:

Prodigalitatis mater.

Officina crudelitatis.

Licentiae nidus.

Omnium scelerum faulrix.

Novitatis amans.

Inimica pacis.

Appetens alienorum ¹⁰²).

1658
Poloniae
morum de-
scriptio in-
conueniens.

non, nisi de populi sentina intelligendum esse. Bene enim educati et sinceri Poloni, prudentum et politiorum Germanorum optimi sunt amici.

102) Quia in apographo ad quatuor tantum horum dictorum loca, adiectum aliena manu verbum est Polonicum *falsz*, hoc est, falsum, idque re vera ita etiam se habeat, paucis quatuor haec dicta confutabo. Primum occurrit *officina crudelitatis*. Qui Polonos crudeles dicit, aperte exteros mendacio fallit. Si enim nonnulli crudeles forte reperiuntur, non ideo tota gens crudelis vocanda, cum maxima Polonorum pars, experientia teste, humanitatem habeat, paucam exuant, id quod etiam quidam aliarum gentium faciunt. Cum enim apud omnes in tota Europa populos mali quidam sint mixti bonis, nescio qua ratione praetendi possit, ut Polona natio omnibus aliis Europae gentibus sit melior. Sed haec prae aliis nationibus, Italiam in primis et Germaniam, singularis Poloniae gentis virtus est, ut lento gradu ad vindictam sui procedat, ac praeterlapso primo impetu facile ignoscat. Poloni praeter ea misericordes se praebent, hospitalitatemque exercent, quae virtutes cum sint crudelitati oppositae, manifesta est, Poloniam officinam crudelitatis dicere, calumnia. Secundum, *omnium scelerum faulrix*. Nemo prudentum Polonorum negabit, omnia, quae apud alias gentes committuntur crimina, etiam in Polonia patrari. Quis autem inde Poloniam omnium scelerum faulricem diceret? Non-

ne legum publicarum sanctiones contrarium dicunt? Nonne malefactorum punitiones et supplicia aperte calumniam confutant? Si aliquoties potentiores non semper secundum iustitiam puniri possunt, idem fieret apud alias gentes in tanta libertate viuentes. Hoc forte aniam ad hanc calumniam praebuit, quod iudices raro ex officio in crimina inquirunt, et omnino actore, quem *instigatorem* in Polonia dicunt, opus sit, neque sumtus inquisitionis atque executionis in se suscipiunt, qua ex causa quidam se iustitiae subducunt. Sed his non obstantibus tanta fruntur per vniuersum regnum securitate publica, ut mirum sit, in libero regno tam paucos inueniri malefactores. Quod si libertate Polona aliae gentes vterentur, forte nemo securus in via esset, id quod graui et maximo argumento est, Poloniam minime scelerum esse faulricem. Tertium *inimica pacis*, et quartum, *appetens alienorum*, vix refutatione digna videntur. Polonia enim nil magis nisi pacem quaerit et colit, nil magis etiam Poloniae quam pax conducit, qua opus habet prae caeteris aliis omnibus bonis. Aliena etiam non appetit, sed sua tantum seruare studet. Si aliquoties Polonia inimica pacis iniquae fuerit, suaeque iniuria ablata omni modo recuperare laborarit, quis non recte et bene fecisse dicet? Credo si Polonia inimica pacis et appetens alienorum esset, longe alias ad hunc consequendum finem faceret praeparationes. Sed eiusmodi friuolae exprobrationes magis sunt contemnendae, quam refutandae.



LIBRI IX. CAPVT III

SYNOPSIS

Regina Berlinum Posnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit? Electoris responsum. Varsoviae a Polono Rege indicuntur comitia. Moschorum in Polonos indignatio. Moriuntur clari in Republica viri Andreas Leszynski, Archiepiscopus Gnesnensis, marchio Myszkowski, palatinus Cracouiensis, Matthias liber baro de Wolczyn, supremus salisfodinarum administrator, Stephanus de Pilca Korycinius, regni cancellarius, cui succedit Nicolaus Prazmowski, secretarius regni maior. Dignitatum distributio. Varmiae descriptio, de qua dicitur, cum gladio et stola Varmia sola. Thorunium versus mouet Rex. Cosacorum status post mortem Chmielnicii. Vichouius conuocationem indicit vniuersae Russiae, Wdowiczenko contrariae factionis primario duce contradicente. Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit, atque legatos eum in finem in Tartariam expedit. Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter. Coniuncti Vichouio Tartari vastant omnia circa Borysshenem. Praelium atrox Vichouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinum redit. Magnus Moschouiae dux Vichouium et reliquos Cosacos corrumpere pecunia tentat, sed vano conatu. Vichouius Kiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiouiensis. Polonis adhaeret Vichouius. Pacta Cosacorum cum Polonis.

1658
Regina Ber-
linum Po-
snaia ex-
currit ad
Electorem.
Quid cum
Electore
tractauerit.
Electoris
responsum.

Interim dum Francofurti per summum nefas, Polonia, quae orbis iudicio Austriae fauere dicebatur, Austriae illudit, Poloniae Regina, quo magis adhuc placeret Gallis, Posnania Berlinum auolat, Electori collocutura Brandeburgico, quem iam arctissime Augusto adhaesisse Hungariae Bohemiaeque Regi aegre ferebat. Igitur persuadet Electori, primo per occultos ministros, mox ipsa palam, desereret Austriacam factionem, Polonisque adhaereret. Fore enim aliquando ut filius illius Regno praeesset Polono, si sua Elector sequi vellet consilia. Ad haec Elector: se ab Austriaca nequaquam posse recedere factione, quod si faceret, ad extremum certe res suas adduceret discrimen, illo ipso facto. Regnum Poloniae pro filio, nunquam se appetere, nec vltro oblatum acceptare, stante misera Regum Poloniae conditione, quibus datum est, felices alios facere, et ipsos non esse felices ¹⁰³). Plura

¹⁰³) Licet hoc dictum sit magni principis, tamen non ad veritatem omni ex parte directum. Non est misera Regum Poloniae conditio, non sunt infelices, nisi principum forte felicitas vnice in absoluto imperio consistat. Regum munus est, salutem populi, cui imperant, curare, eumque felicem reddere. Quis autem omnium Europae Regum tanta pollet auctoritate ac facultate, innumeras familias hominesque felices facere, meritaque in Rempublicam et aulam beneficiis compensare, quam Poloniae Rex? Inauditum quid, vllum terrarum orbis Regem, tam multa subditis suis donasse bona, quam vi legum Poloniae Reges indefinenter suis largiuntur. Felix Poloniae Regum conditio, qui regia beneficien-

di virtute omnes alios Reges superant. Si deinde felicitas sit, ad gubernaculum regni sedere, non minor, si non maior, felicitas erit, libero populo ac tam multis proceribus magnisque dominis imperare. Nulli, praeter ea, Regi tam multi optimates ad inferuendum domino suo praesto sunt, quam Polonorum Regi, quorum semper singularis in Reges suos fuit pietas. Si Poloniarum Rex non tam multis prouentibus gaudeat, quam alii Reges, nulla etiam publica expensa facit, quippe quibus omnibus Respublica prouidet, accepta et expensa ergo proportionem habent, quae ad tuendam maiestatem sufficere videntur. Manifestum enim, historia teste, est, VLADISLAVM IV, et IOANNEM III, Polo-

Plura ab Electore penetrare haud potuit Regina, quae tertio deinde die rursus Polniam, ad Regem redierat, quo per aeris Varšaviensis intemperiem secesserant ambo, exeunte Martio mense. Neque diu ibidem commorati, initio Iulii iterum Varšaviam redeunt, generalia ordinum celebraturi comitia, in quibus de futura successione magni Moschouiae Ducis quaestio erat.

1658

Varšaviae a
Polono Rege
indicuntur
comitia.

Octo continuis hebdomadis durauere haec Comitia, ad ultimos Augusti dies, nullo certe fructu, potius ingenti Reipublicae damno. Quis enim adulta aestate, quo tempore pugnandum est, consilia format?

Nec cum magno Moschouiae Duce, quidquam tunc sinceri tractatum est; quod ipsum dum Moschi aduertunt, illico Polonis infensi, paulo post compositis cum Suecis rebus, eorundem etiam atrocissimi hostes extitere, ut in tempore memorabimus.

Moschorum
in Polonos
indignatio.

Redeo ad comitia, in quibus, uti dixi, vix aliquid de publicis actum est negotiis. Dignitates tantummodo distribuebantur, morte aliquorum vacuae. Obierant enim immedie ante comitia illustres in Republica Polona viri, ANDREAS DE LESZNO LESCZYNSKI Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, Regni Poloniae Primas primusque princeps, Regi ac Reginae, quoad vixit, infensus: potissimum apparuit illius contra Regem Casimirum, vehementior indignatio tempore interregni, tunc cum Ioannes Casimirus minari Polonis videbatur, si forte electio illius non processisset: hoc ipsum aduertens Lesczynius, regni per ea tempora Vicecancellarius, captiuandum Principem Casimirum, tanquam sui impotentem, censebat, quod et successisset certissime, si electus fuisset Carolus Ferdinandus, cuius partium erat tunc Lesczynius. Archiepiscopum subsequuti sunt, Marchio MYSZKOWSKI, Palatinus Cracouiensis, MATTHIAS, liber Baro de WOLCZYN, salisfodinarum Wielicensium et Bochnensium supremus administrator, vir literis, eloquentia, munificentia, magnanimitate, nulli secundus, inuidia, quae comes est virtutis, ab aula oppressus; et cui ducenta aureorum millia, Rex Polonus debitor extitit. Malo afflatus aere, qui haud procul pestilentia aberat, in castris ad Cracouiam medio fere decubuit anno, donec tandem in Silesia superiore, in propriis bonis, prima Maii moreretur, quinquagenarius. Sepultus paulo post sexta eiusdem in monte Palaestino. Baronem Wolczynium, STEPHANVS de Pilca KORYCINIUS, Cancell. Regni, paulo post subsequutus est, vir triginta et aliquot annorum, quem Baro moriens inculauerat, ut corruptum iudicem, et hunc ante tribunal strictissimi citabat iudicis, ob amissam paulo ante, per summum nefas coram eius subsellio iustissimam causam, cum mercatore quodam Italo Moriconio, a quo magnis muneribus, quod palam erat, corruptus erat Korycinius: in cuius tunc locum subsellitus erat NICOLAUS PRAZMOWSKI Secretarius regni maior, fauore Reginae, ad tantam inopinato euectus dignitatem: cui eodem fere tempore Luceoriensis quoque adiecta fuit cathedra, promotus STEPHANO WYZGA, Luceoriensi, ad Warmiensem, Warmiensi vero, VENCESLAO LESCZYNIUS, ad Gnesnensem principem basilicam euocato. Minus quoque regni sigillum, cesserat tunc BOGVSLAO DE LESZNO LESCZYNSKI, Thesaurario regni, thesaurus vero, CASIMIRO KRASINSKI, Palatino Plocensi.

Moriantur
clari in Re-
publica viri.

Dignitatum
distributio.

His in hunc modum dispositis Rex conuocata Ordinum soluit comitia, altius offensis multorum animis in distributione dignitatum facta. Aegre enim ferebat LESCZYNIUS praelatum sibi in munere maioris sigilli PRAZMOVIVM, nec clerus contentus videbatur suffecto in Gnesnensem cathedram Lesczynio patrueli fratre defuncti, quasi Gnesnensium Pontificum dignitas Lesczyniis haereditaria esset. Male quoque audiebat VENCESLAUS ob secretiora cum dissidentibus commercia et amicitias. Capitulum quoque pontificale Warmiense protestabatur coram Rege, de violato iure electionis, ac conuulsis statutis ecclesiae illius, quae iubent et docent, nullum alium eligi a Rege in Episcopum, nisi ex medio illius collegii.

Mmm mm 2

Est

niae Reges, magnifice ac regie vixisse, ac posterio-
riorem insuper magnos coaceruasse thesauros,
licet nullis extra regnum possessis haereditariis

prouinciis. Felicissima igitur conditio Regum
Poloniae est, se ipsos posse felices, multis bene,
paucis male facere.

1658 Est autem episcopus Varmienſis, Boruſſiae terrae, toto orbe celebratae, portio
haud perexigua: quippe quae in latum duodecim, in longum viginti fere Germanicis ex-
currit miliaribus, neminem ſuperiorem agnoſcens, niſi ſolum Pontificem Romanum, a
quo fundatus episcopatus, expulſis gentilibus illius orae quondam accolis: Romanorum
praeterea Caſarem, quem ſibi pridem, ut protectorem, dixit, viciffim aurea bulla a Cae-
ſare Carolo IV. donata, imperioque Romano incorporata. Hinc commune illud de Var-
mieniſi Dioceſi ſeu principatu paſſim circumfertur proverbium: *Cum gladio et ſtola, Var-
mia ſola.* Haec de Varmieniſi Dioceſi dicta ad praefens ſufficiant.

Thorunium Redeo ad comitia a quibus morte aliquorum Poloniae procerum tantillum digref-
ſus ſum. Igitur finitis comitiis Rex Thorunium verſus ſuorum ſigna promouet, reiectis
Moschorum poſtulis in aliud commodius tempus, cui forte tunc ſpem addiderat *WYCHO-
WYVS*, per occultum legatum, promittebatque haud mora reducendos Coſacos ad Poloni
Regis obſequium. Rem altius repeto de Coſacorum nouello tunc ſtatu, qui poſt mortem
CHMIELNICII erat.

Coſacorum Mortuo Czeſhrinii *BOGVSLAO CHMIELNICIO* elapſi anni 1657. aeſtate, in duas
ſtatus poſt illico potentiffimas factiones vniuerſa Ruſſia, quae Maeotidem paludem, deſertaque Tarta-
Chmielnicii riae loca ſpectat, diſiſta eſt, Wichouianam et Moſchouiticam. Wichouio crudam Moſcho-
mortem. rum gubernationem non ſatis apud populum probante, coaceruatae tandem cum tempore
populi Ruſſiae contra Moſchos iniuriarum, ob certas cremati ſive vini aduſti intolerabiles acci-
ſas, ac certa monopolia ad hanc diem in Ruſſia inſolita Wichouii ſtabiliuere conſilia, pro-
mouere intentiones. Ergo autumnno aduſto 1657. Czeſhrinii haud procul Boryſthene Vi-
chouius conuocationem vniuerſae indicit Ruſſiae; diſſimulante Moſchorum palatino con-
greſſum Czeſhrinii Coſacorum, quem et in melius interpretabatur Wichouius, ſcilicet qui
propter certa tributa ac monopolia congregauerat populum in fauorem Moſchouiae
Ducis.

Haec conuocatio Wichouii toto autumnno 1657. durauit, cauſa tantae morae, non
comparentes trans Boryſthenem accolae Coſaci, qui hanc ipſam Wichouii conuocationem,
fociorum rebellionem apud Moſchos palam criminati ſunt. Wichouius nihilominus in
ſuorum Coſacorum perſiſtebat conuocatione, diſmiſſo ad reliquos diuiſos Coſacos abbate
quodam, qui vnionem cum caeteris ſuaderet, ac ad conuentum Czeſhrinium inuitaret; Sed
frustra talia lymphatis fociis memorabat abbas, Wichouii aliorumque Coſacorum legatus;
iam enim maturauerat potentiffima Moſchorum contra Wichouium et Coſacos factio, quo-
rum Dux primarius *WDOWICZENKO* erat. Repetitum per eundem iuſurandum magno
Moſchouiae Duci, admonitus per legatum Wichouius, ne ſe pro duce Coſacorum gereret,
aut noua molimina contra praefentem tunc ſtatum attentaret. Igitur Wichouius frustra
conſumtis remediis in fociorum a Moſchis auuſſione, poſſimum *Wdowiczynii*, iam et
propriis diſſidens Coſacis, in illa tunc Czeſhrinii autumnali conuocatione, nihil aliud pro-
poſuit Coſacis, quam Tartarorum reuocandam poſtliminio vnionem ac amicitiam, utpote
quorum auſpiciis ac confoederatis armis vniuerſae Europae terrori paulo ante erant Coſaci
debellatis toties Polonis ac Moldauis, promittebatque meliora Ruſſiam ſperare poſſe tem-
pora, ſi Tartaris reconciliarentur Coſaci.

Pergrate acceptata eſt a legionum ductoribus, caeterisque, qui aderant, Coſacis,
Wichouii propoſitio, acclamatumque illico eſt: Bene ſentire Wichouium, reuocandam eſſe,
cum Tartaris amicitiam, feriendum cum iſdem immortale foedus, ſtabiliendam concor-
diam. De Moſchis adiectum nihil, altius diſſimulante offenſam Wichouio, increpanteque
Coſacos, qui dicere quaedam tunc contra Moſchos parabant.

Atque lega- Finita demum conuocatione, dimittit legatos Wichouius ad Tartaros cum literis,
tos cum in initio anni 1658. illorum ſollicitans amicitiam; adiecit quaedam contra Moſchos querelas,
finem in quo facilius illorum vniendos ſelecteretur animos. Hos legatos Wichouii trans Boryſthenem,
Tartariam vna cum literis interceperat *Wdowiczenko*. Neque mora legatis Wichouii ſub glaciem
expedit. Boryſthenis actis, literas Moſchorum tranſmittit palatino, qui ſuſpectam in dies magis ac
magis habens Wichouii fidem, admonebat Wichouium obſtricti magno Duci Moſchouiae
Sacramenti, minabaturque eidem a longe, niſi ad ſaniorum mentem haud mora redire vel-
let.

let. Vichouius detecta per Wdowiczenko sua suorumque consilia videns, diuersis itineribus, quibus intercipi non possent literae, legatos ad Tartaros dimittit, eorum implorans auxilia, contra rebelles sibi Cosacos Borysthenis accolae, nulla de Moschis facta mentione. Aliqui horum legatorum in manus inciderant Wdowiczynii, duo autem ad Tartaros euaserant, a quibus ultra modum solenniter excepti, auditi, ac dimissi sunt, promissis abunde omnibus, de quibus scripserat Vichouius. Neque mora, suos quoque ad Vichouium orantes Tartari expediunt legatos, mutuum Cosacis contestaturi amorem, ac perpetuum iuraturi foedus, contra quoscumque Cosacorum hostes, iussi, mandato Tartari Regis, Budziacenses Tartari in promptu esse ad omnes Vichouii conatus.

Stabilita in hunc modum Vichouius cum Tartaris amicitia ac indissolubili vnione, primis diebus Aprilis elapsi anni, transmissis apud Krzemieniczum Borysthene, vna cum Tartaris Budziacensibus, Wdowiczenko minime talia expectantem hostiliter inuadit, sociis Tartaris, ferro et igne omnia circa Borysthenum vastantibus ac diripientibus, non sine strage Cosacorum Wdowiczenii, qui primo Zolninum, deinde Zlotonoszam, tandem Kiiouiam insperati confugientes omnes ferro Tartari militis perierunt, a fene usque ad infan-
tiam. Tandem circa Pereaslaiam Vichouio vna cum suis occurrit Wdowiczenko. Ibi atrox Vichouius et Wdowiczenko inter utrosque initum, Vichouium procul dubio fecisset victorem, nisi in medio pugnantium aestu, decem circiter Moschorum millia laborantibus subsidio venissent Cosacis. Ergo praelium longe atrocius quam antea restauratum ab utrinque, quo in praelio dum audius pugnat Wdowiczenko, in primo statim cadit agmine, caeteris in pugna persistentibus. Quis vicerit huc usque non constat, vtriusque partis militibus victoriam occinentibus. Vichouius aemulo sublato, gloriosus iterum Czechriniam rediit, Moschi vero Kiiouiam ouantes ingressi, pulso, ut aiebant Czechriniam Vichouio.

Interim insperatam mutuam post cladem, Borysthenis accolae Vichouio maledicere, nouum Moschis, irritati a Vichouio, dicere sacramentum, Vichouium, ut Polonum, non alio quam Lechi nuncupare nomine, tyrannum, inuasorem Russiae, turbatoremque appellare. Misere et legatos ad magnum Moschouiae Ducem, subsidia quadraginta milium orantes, eiusque imperio se, ac suorum nepotum nepotes in perpetuum subiicientes, modo illos contra Polonum, ut aiebant, Vichouium tyrannum defendere vellent. Haec clerus, hoc milites, haec plebs vniuersa scripsit Moschouiae Duci. Interim Vichouius suorum quoque colligebat agmina, dimisso ad Tartaros pariterque Polonos legato, etenim Tartarus Rex pacificationem Vichouii cum Polonis in se susceperat. Nec magnus Moschouiae Dux tanti faciebat Vichouii factionem, scilicet vniuersi promissi Poloniae Regni spe insecutus; viginti attramen suorum millia Palatino Kiiouiensi subsidio mist, eidemque scripsit, contentaret Vichouium, caeterosque Cosacos aliqua promissa pecuniae a Moschouiae Duce summa, et in specie ipsi Vichouio centum in singulos annos ex imperatorio aera promitteret millia, caeteris ducta proportionem, usque ad infimum militentem. Haec magnus Dux Moschouiae, initio Iunii Palatino scripserat Kiiouiae, qui statim talibus promissis mandato Caesaris sui aggressus Vichouium, vna et reliquos Cosacos, difficiliore et diffidentiores inuenit. Et Vichouius quidem tergiversari iam coeperat, sed reliqui obstant duces, obstabat et clerus, Kiiouiam repetens e manibus Moschorum, aderant incensores Tartari, vna et Polonus legatus, qui Vichouium caeterosque animabant, infeliciter coepto opere. Ergo Vichouius a Tartaris pariterque Polonis animatus reassumpto iterum spiritu, Kiiouiam pertinacius, quam antea, initio Augusti mensis a Moschis repetit, nec ocius redderent, arma minatur, populique rebellionem. Excusat deditionem Palatinus Kiiouiae, infcio magno Duce, cui se scripturum promiserat, dilato in sequentem Septembrem Cosacorum desiderio, spem tantum Vichouio reddendae urbis iniecerat, si interim Cosaci deponerent arma, ac demisse peterent ea, quae vellent obtinere, eo modo fore, ut votis illorum clementissimus annuat Caesar. Interim munire adhuc eminentiorem Kiiouiae urbem locum, quem arcem vocant, coepit Palatinus Moschouiae, providere necessaria tentandae obsidionis. Hoc ubi rescivit Vichouius, illico fratrem suum cum aliquot legionibus Cosacorum, prohibendae inferendae amplius in urbem annonae praemiserat. Sed frustra iuerat ille, nam toto Borysthene inferebatur in urbem annona, adnitentibus Borysthenis accolis, ac Moschorum adiuantibus conatus.

1568

Elapsis duobus mensibus, quibus a magno Moschouiae Duce Palatinus Kiiouiae Cosacis promiserat optatum responsum, instat Vichouius Kiiouiam repetens per fratrem suum, qui circa CHWASTROW oppidum in proximo Kiiouiae castra metauerat. Moschi bene prouisa Kiiouia, breui se responsuros Vichouio aiebant, neque mora, initio mensis Octobris, aucti aliquot Cosacorum legionibus, Chwastouiam inopinato excurrunt, Vichouiumque nihil tale metuentem inde depellunt, reuersi deinde Kiiouiam maiorem partem urbis, quae lignea erat, defensionisque incapax, Vulcano consecrant, plerisque ciuium suspectis ferro trucidatis.

Polonis ad-
haeret Vi-
chouius.

Vichouius ubi et fratrem depulsum et Kiiouiam receptu difficiliorem aduertit; ratus nihil iam, nisi apertam caedem a Moschis expectare, Polonorum tractatus, hucusque elusos, subseribit, Bienczyniumque legatum Poloni Regis, blande ad se euocatum de omnibus antea actis edocet, rogatque supperias, quibus a Bienczynio promissis, palam Moschorum excutit iugum Vichouius, Tartaris Polonisque confidens. Neque mora Kiiouiam parte ab vna obsedit, vano sane conatu. Etenim defendebant Kiiouiam quatuordecim Moschorum millia, sex Cosacorum; urbi nihil deerat, et si quid defuerat, in proximo statim subuenerunt Cosaci ab altera parte Borysthenis accolae. Neque procul Kiiouia, ad Pereaslaiam Moschorum quadraginta, viginti lectissimorum Cosacorum millium subsisterat exercitus, in Vichouium propediem moturus. Tartaris quoque magnus Moschouiae Dux, dilata in septimum annum stipendia, numerare iusserat. Ita nullum tunc optatum finem Vichouii factio habuit. Pacta autem, quae tunc cum Polonis Vichouius iniue- rat, haec fuere:

Cosacorum
pacta cum
Polonis.

- I. Palatinatus debellati ac a Cosacis de facto possessi, Kiiouiensis, Braclaiensis, Czerniechouiensis, erigantur in Ducatum seorsuum Russiae, ad instar vnionis, magni Ducatus Lituaniae, officiales quoque maiores habituri in posterum Cosaci, Marschaleum, Cancellarium, Thesaurarium, et alios.
- II. Metropolita Kiiouiensis locum in Senatu Polono obtinebit, immediate post Archiepiscopum Leopoliensem.
- III. Abbates et Praelati Russiae, Leopoliensis, Luceoriensis, Praemysliensis, Chelmensis, immediate Episcopos Poloniae in suis districtibus subsequuntur.
- IV. Pecunia Russiae cudi debet, ad similitudinem rei nummariae magni Ducatus Lituaniae.
- V. Restitui debent omnia bona ritus Graeci tam saecularibus quam monachis per Polonos ablata, et ecclesiis Romanis adiudicata.
- VI. Ciues Graeci ritus gaudebunt iisdem libertatibus ac praecementiis in urbibus, quibus gaudent Romani, similiter et ad magistratus admitti debent aequaliter cum Romanis.
- VII. Contributiones agrariae ex tribus istis Palatinatibus, inferentur non aulario Poloniae, sed Russiae, eademque contributiones conuerti debent in stipendia militis variarum gentium, quorum numerus decem millia non excedet: hique dependere debebunt pro nunc a Generali Cosacorum Zaporouiano Illustrissimo Domino Wychowski, post fata vero illius, ab Excellentissimis Generalibus Poloniae.
- VIII. Ouracensis, Pereaslaiensis, Czerinensis, Capitaneatus, iuridicam exercebunt.

IX. Mo-

- IX. Moderno Generali Cofacorum Zaporouiano Czehrinenfis Capitaneatus iure aduitalitio conceditur, post fata vero illius ad alios semper pertinebit Generales Cofacorum Zaporouianos, quorum clauae adiungitur in perpetuum Palatinatus Kiiouienfis. Lubomscensem vero Capitaneatum, quem Sacra Reginalis Maieftas titulo mensae possidebat, in vim huius pacificationis iure feudi domui Vichouianae attribuit.
- X. Electio generalis Cofacorum penes milites Zaporouianos manebit tali ratione. Quatuor semper Candidatos ex medio sui praesentabunt Suae Maieftati, quorum vnus ad beneplacitum Regium a Sua Maieftate confirmabitur.
- XI. Numerus militum exercitus Zaporouiani reducetur ad triginta millia.
- XII. Conceditur generalis amnestia omnibus illis Nobilibus qui hucusque classicum secuti fuerunt Chmielnicii et Vichouii.
- XIII. Praesentationes bonorum ecclesiasticorum ritus Graeci manebunt penes Metropolitam et Abbates, hac tamen conditione, vt ex quatuor candidatis, vnum confirmet Sua Maieftas.
- XIV. Binae Academiae, vna Kiiouiae, altera in magno Ducatu Lituaniae, vbi commodum videbitur, erigi debent. Professores vtriusque religionis Graecae et Latinae, explosis haereticis omnium sectarum.
- XV. Scholae Academiis contrariae, vtpote Iesuitarum, in vniuersum tollantur.
- XVI. Bibliothecae et typographiae vbique locorum permitti debent, in quibus in materia fidei praecauebunt contra personas Romani ritus.
- XVII. Ex singulis legionibus centum nobilitabuntur Cofaci, sunt autem legiones in vniuersum 14.
- XVIII. Post dictum iuramentum in centuriatis regni comitiis liber reditus Nobilium ad bona cuique sua conceditur.

Actum et conclusum die 18. Septembris anno 1658. in castris Cofacorum trans Borysthenem, fessui milliari Putiwlo a confiniis magni Ducis Moschouiae.

STANISLAVS CASIMIRVS BIENIEWSKI,
Castellanus Wolinenfis, Regis ac Reipublicae Polonae legatus eorundem nomine subscribo mp.

DANIEL WYCHOWSKI,
Generalis exercitus S. R. Maieftatis Cofacorum Suo et totius exercitus nomine subscribo mp.

LVDOVICVS CASIMIRVS ZEBLAZEWSKI,
Castellanus Smolenscensis magni Ducatus Lituaniae legatus eiusdem nomine subscribo mp.

NICOLAVS TRETER.

1658 Haec summa compositionis Cosacos et Polonos, aut potius Wichouium et Polonos inter. Constat enim Wichouium ea tunc pacis conclusione, rebus suis priuatis per TRETERVM apud Polonum Regem voluisse consulere, ac a dissidentibus Cosacis speciosis pacis tractatibus, vna cum immensis coaceruatis ante Chmielnicii thesauris, transire enituisse, quod postea contra accidit, vt in tempore memorabimus.

Thorunium
obsidetur ac
post Polono
traditur Re-
gi.

LIBRI IX. CAPVT IV

SYNOPSIS

Thorunium obsidetur ac post Polono traditur Regi. Puncta deditionis Thorunii. Gonsseuius a Moschis, et Curlandiae dux cum tota ducali prosapia a Suecis capitur. Fit pax inter Danos et Suecos. Articuli pacis inter Sueciae et Daniae Reges.

Redeo nunc ad Thorunensem obsidionem, quae ad finem huius anni strenue defendente commissam fidei suae urbem commendante BILAV, tandem XXIII, Decembris Polono Regi iterum dedita est. Puncta compositionis haec fuere:

PVNCTA TRANSACTIONIS,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM POLONIAE,

ET

SACRAM REGIAM MAIESTATEM SVECIAE

DEPUTATOS,

RATIONE

DEDITIONIS VRBIS THORVNENSIS.

I.

Puncta
Thorunii
deditionis.

Sacra Regia Maiestas Poloniae et tota Respublica, vt clementiam suam testatam faciat, tam in nobiles, quam rusticos Hollandicos, qui ad ciuitatem Thorunensem confugerunt, quam singulos regni Poloniae, et ducatus Prussiae subditos, et caeteros omnes peregrinos et incolas, cuiuscunque conditionis ipsi sint, et partes Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae durante bello moderno secuti, arma pro ipsis suscipiendo, vel in militaribus aut ciuilibus officiis constituti fuerint, nullam praetensionem institui, sed quidquid ab vno, vel altero factum vel omissum est, obliuioni traditum et perdonatum esse, vt nemini tam in personam, quam bona, statum, honorem, dignitatem, vel substantias suas, damnum inde euenire, sed in eundem statum et constitutionem, in quo ante initum bellum, constitutus fuit, eundem restitui volunt: Cuicunque etiam, tam nobilibus, quam ignobilibus, huius regni Poloniae, et ducatus Prussiae incolis, vel exoticis, libera et concessa erit facultas in ciuitate permanendi, vel cum milite praesidiario discedendi, aut spatio trium mensium bona sua ei, vel iis, cuicunque ipsis

ipsis libitum fuerit, vendendi, et modo supra dicto itinere nauali vel terrestri, in eum locum, qui ipsis placuerit, absque omni impedimento discedendi.

II.

Quantum attinet ciuitatem Thorunensem, Sacra Regia Maiestas Poloniae pro se, et successoribus suis eiusdem magistratum, communitatem, ciues, et cuiuscunque status et conditionis incolas, vniuersos ac singulos vtriusque sexus, eadem qua olim clementia, et gratia prosequetur, ac tuebitur, omniumque simul anteaactorum hisce clementissime impertitur, amnestiam, promittitque insuper vi specialis eo nomine benignissime concessi diplomatis, tam ciuitatem, quam etiam omnes et singulos praefatae ciuitatis ciues ac incolas circa iura et priuilegia in spiritualibus et ciuilibus sine vlla exceptione in eo, quo ante bellum fuit, statu, per omnia saluos, et integros conseruatum iri.

III.

Quemadmodum Sacra Regia Maiestas Poloniae iam ante declarauit, nemini occasione eorum, quae triennio abhinc circa occupationem vrbs Varsauensis acciderunt in Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Benedictum Oxenstierna comitem de Korfzholtz et Vasa, Regni Sueciae Senatorem, iuris quicquam competere, ita eadem nunc quoque repetit, praetensionemque illam tollit plane, atque abolet. Cumque praedictus Dominus comes hoc tempore, quo praesidium ex Thorunensi vrbe deducetur, inde quoque decedet, liberum ipsi erit, cum toto comitatu suo et domesticis, adeoque cum ministris regis Suecicis, omnibus et singulis, cuiuscunque illi sint nationis et ordinis, quorum circa administrationem Culmensis palatinatus, aut praesidii Thorunensis conseruatione vsus fuit, famulis vndecunque oriundis, suppellectili, curribus, equis, rebusque omnino suis omnibus per Poloniam, siue terra, siue aqua, quocunque in ditiones regno Sueciae subiectas libuerit, proficisci. Quod quemadmodum vel de memoratorum ministrorum coniugibus quoque et liberis intelligendum est, ita pari illi omnes cum praesidio securitate fruentur, operam quoque et curam interpositura est Sacra Regia Maiestas Poloniae, vt per terras et portus Serenissimi Electoris Brandenburgici libere transire possint: iussura praeterea, ad asportandas res suas, quas in hac vrbe, vel alibi in hoc palatinatu depositas habent, tam de nauigiis ipsis aut curribus, et equis, quam de victu per totam viam sufficienter, et sine dilatione prospiciatur. Qui si forte ex rebus suis aliquid hic relinquendum putauerint, id ipsis quandocunque et quocunque libuerit, siue terra siue aqua, sine vlla praetensione, damno, mora, aut molestia auertere licebit, exhibebunturque in eum finem tot currus et equi, siue etiam nauigia, quot vsus et necessitas requisierit.

IV.

Cumque obsidionis diuturnitas prouentuumque decrementum omnium facultates imminuerit, adeo vt ratio aliqua dissoluendorum publicorum priuatorumque debitorum reperiri, nemo eam ob causam circa abitum molestabitur, cauebit autem vnusquisque creditoribus suis de expediendis nominibus conueniente syngrapha.

Ooo oo

V.

Moneta Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nomine et effigie impressa, cum paris, cum reliqua, quae in his oris viget, sit probitatis, in pretio suo et usu relinquatur.

VI.

Neque ciuibus, incolis Thorunensibus, neque aliis, siue nobiles ii sint, siue ignobiles, cuiuscunque nationis, qui officio aliquo functi, ac seruitiis Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae obstricti, vel partes eius secuti fuere, aut secuti insimulantur, negotium aut periculum quisquam faceisset, sed iuribus suis et immunitatibus fruentur pari modo, ut soliti fuerunt antea, ea etiam quae ipsis hac occasione ablata sunt, restituentur, hoc tamen Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae reseruatur, ut omnes, qui res, et pecunias Regias versauerint, et administrauerint, ad rationes inde reddendas teneantur. Quocirca ipsis committeretur, ut cum praesidio simul Mariaeburgum, vel alio abeant, atque quatuor septimanarum spatio ad sua huc redeant, neque ab hac re quenquam aut ordinis, aut negotiorum, aut praetextus ullus excusabit.

VII.

Nemo etiam, neque Generalis Maior Bilau, neque ullus alius superioris aut inferioris conditionis, praesidique officialis, vel ullus alius equestris aut pedestris miles ob damnum in aedificia, praedia, personas spirituales vel saeculares illatum, multominus propter debita, vel promissa non seruata arrestabitur vel detinebitur. Debita si quae notoria, in vrbe a praesidiariis contracta sunt, ea ciuibus persoluentur, quae vero parata pecunia solui non possunt, pro iis debitores creditoribus suis syngrapha fidem suam obligabunt, se intra certum tempus soluturos. Nulla quoque in alia bona mobilia, bello et alio quouis modo acquisita, equos, vel alias res cuiuscunque denominationis sint, inquisitio, reuifio, vel praetensio fiet. Res tamen et omnes apparatus ecclesiasticos, qui in ecclesiis in praesentiarum reperiuntur, de quibus tamen nulla inquisitio fiet, bona fide in vrbe relinquentur.

VIII.

Tormenta omnia campestria Suedica, tum et duo mortaria, vnum aeneum, alterum ferreum, et alia quatuor 6. librarum tormenta cum globis aliisque pertinentibus ad deuehendum necessariis, ut et puluis tormentarius, plumbum, funes, et alia ad ciuitatem non pertinentia, non solum libere sine impedimento dimittentur, verum etiam a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, equi, currusque ciuium Thorunensium quotquot reperiri poterunt, qui bona fide Mariaeburgo mox remittentur, aut etiam liberum erit, ea quae asportari non poterunt, in vrbe relinquere, quae bona fide extradantur, restituenturque, quotiescunque ea repetierint, siue simul et vna vice, siue per partes ea deportare voluerint, idque libere et absque refusione sumptuum. Simili modo a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae committitur, ut necessarios currus et equos praesidiariorum aegrotis et vulneratis Mariaeburgum concedentur. Si autem aliqui adsint, qui propter vulnus, vel morbum, vel defectum curruum et equorum modo deportari non possint, iis libera hospitia dabuntur, et necessarius victus, singulis 2. librae

librae panis, 2. librae carnis et 2. mensurae cereuissae diurnae. Restitutis autem ad sanitatem, vel abire cupientibus saluus conductus, currus et comitatus ad regimina eorum ipsos deducunt, conceduntur, ad tempus requisitionis eorum officialium in eum finem remanentium, quod ultra tres septimanas non prolongabitur, a die egressionis praesidii computando. Interea temporis obsides ab utrinque detinebuntur donec aegroti Mariaeburgum missi fuerint. Et ut aegrotorum cura eo melius habeatur, Capitaneus locumtenens, et inferioris conditionis officiales cum chirurgo relinquuntur, quibus libera hospitia, et victus porrigetur. Et ii ipsi subsequutionem restitutorum aegrotorum promouebunt, quorum tamen omnium speciale ante egressum praesidii registrum exhibebitur.

IX.

Omnes captiui, nempe capitaneus pedestris Ossowski, Commissarius Lode, locumtenens Lapaszek, Adolf Boy, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Maior Mayer, locumtenens Prusz, locumtenens Linde, signifer Ioannes Connede, signifer Sebaldu Flantsen, quam etiam omnes alii captiui, qui toto obsidionis tempore, vel in castra Polonica, vel in urbem abducti, captiuique sunt, et in captiuitatem Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, et Sacri Romani Imperatoris, exercitus, tum etiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae praesidiariorum potestatem deueniunt et adhuc sunt, neque in seruitia bellica concesserunt, libere dimittentur, et ad quos pertinent restituentur.

X.

In maiorem et securiorem obseruantiam supradictorum et infra dicendorum articulorum, haec ad hos tractatus deputationum manibus subscripta, a Sacra Regia Maiestate Poloniae, tum et praesentibus Senatoribus, suo et tertii ordinis nomine speciali rescripto confirmabuntur, et supra haec speciali rescripto quoad exercitum Generalem Polonicum, tum simili rescripto exercitus Caesareani de securitate exeuntis praesidii cauebitur.

XI.

Praeterea obsides a Sacra Regia Maiestate Poloniae generosus Adamus Biskupski, Capitaneus Vielunensis, et generosus Nicolaus Comes de Ostrog Capitaneus Garuolinenensis dabuntur, qui mox Mariaeburgum mittentur, qui eo momento quo Mariaeburgum peruenerint, id a gubernatore vel commendatore Mariaeburgi commendatori praesidii Thorunensis significabitur, atque post hanc significationem et curruum equorumque subministrationem, porta veteris ciuitatis interna ac externa praesidio peditum Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae obtinenda tradetur, sub hac conditione, ut nemini intrandi facultas concedatur, sine scheda a commendatore Generali Maiori de Bilau subscripta, neque exeundi sine scheda Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae officialis ad portam ad praefens excubans. Post biduum autem computatis noctibus, notitia obsides Mariaeburgum deuenisse data, totum praesidium vrbe, secundum condiciones supra et infra scriptas excedet, obsides quoque vicissim a Commendatore praesidii generosus Benedictus ab Hatten Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae Colonelus, et G. Leonard Bok Vice-Colonellus, in castris regis sistentur, qui pro reditu obsidum cauebunt et Thorunii detinebuntur, medio itinere postea cum regis Polonicis permutandi.

1658

XII.

Praesidii Commendatori Generali Maiori de Bilau, et caeteris omnibus tam superioris quam inferioris conditionis officialibus, Auditori maiori, ciuitatis, et Artilleriae ministris, caeteris quoque equitibus, dragonis, et pedestribus ad praesidium hoc pertinentibus militibus de supremo ad infimum usque liber et securus discessus cum vexillis pedestribus et equestribus expansis, tuba tympano, et fistulis sonantibus, superiori et inferiori armatura, ardentibus funibus, globulis in ore, et bombardis paratis in quemcunque modum quam honoratissime armari possunt, tum quoque cum vxoribus, infantibus, famulis, aurigis, pueris, et ancillis, aut in quam denominationem venire possunt, ac pertinentibus curribus, (alias Bagage) tota suppellectili et substantia absque vlla visitatione discedere, concedetur. Caeteris quoque Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae officialibus et ministris Thorunii commorantibus, ad praesidiarios nunc pertinentibus eadem cum tota eorum suppellectili ac substantia, facultas discedendi datur.

XIII.

Praesidiariorum Commendator Generalis Maior Bilau, omnes superioris et inferioris conditionis officiales, auditor et maior ciuitatis Thorunensis, et omnes Artilleriae ministri, similiter et equites, dragoni et omnes pedites de supremo ad infimum usque ad praesidiarios pertinentes, et eorum vxores, infantes, famuli, serui, aurigae, pueri, ancillae, et quocunque nomine appellari possunt, pertinentibus, curribus, equis, et rebus quibuscunque a Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae militibus Mariaeburgum deducuntur. Qui milites ad saluum conductum sufficienter praedictum praesidium comitari, et aduersus quosvis Polonicos exercitus, vt et Caesareanos, Brandenburgicos, Gedanenses, Cosacos, Tartaros, tueri, et ad vltimum defendere tenebuntur, pro cuius salui conductus securo reditu a praesidii commendatore idoneis obsidibus datis cauebitur. Nimia quoque celeritate itineris non cogentur, sed ad maximum duo milliaria singulis diebus absoluent, liberum quoque ipsis erit ad tertium diem vel subueniente tempestate et intemperie, aut iis interclusis in locis ad pernoctandum accommodatis, pro requie quaerenda commorari, vbi liberali hospitio et victu tam pro hominibus, quam equis necessario, prouisi erunt. Ductum tamen itineris eum sequentur, qui illis a Commissariis Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae monstratus fuerit. Postquam autem praesidium Mariaeburgum peruenerit, et deductum fuerit, liberum eidem erit, quo voluerit in vicina loca fortalitiaeque in potestate Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae existentia, intra 14 dies ab aduentu Mariaeburgum eiusdem praesidii abscedere et transgredi, cum omni a Sacra Regia Maestate Poloniae fruenda et praestanda securitate, cuius gratia etiam obsides regii ad eandem diem detinebuntur.

XIV.

In exercitibus et praesidiis, quae hoc discedens praesidium praeteribit, sub poena graui vetitum erit non discedentium militum conscribere, vel alio quocunque modo abstrahere, siue in seruitio Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, aut Sacrae Caesareae Maiestatis aut Serenissimi Electoris Brandenburgici, ipse antehac fuerit, vel non fuerit, ex seruitiis, quae antehac sustinuit, cuiuscunque nominis, conditionis, aut nationis, discesserit. Si quoque aliquis equitum, dragonum, vel peditum, officialis, aut officialium seruus, cuiuscunque conditionis, aut nationis, vel religionis ipsi sint, et in ingressu, vel post ingressum praesidii,

fidii, seruitia sua deseruerit, vel aufugerit, isti ad instantiam fuorum officialium, in quocunque loco inuenti fuerint, restituentur, et secundum tenorem iuris militaris punientur. 1658

XV.

Si post hos tractatus subscriptos et ratificatos tam in vrbe, quam in itinere perulantia aliqua, domus incendio vel spoliando exerceatur, aut vllum aliud delictum perpetratum fuerit, tum neque Generalis Maior de Bilau, nec vllus alius officialis, nomine, mandato eorum subiectionum de illato damno respondebit, sed quilibet apprehensus delinquens, ad iudicium, cui subiectus est, extradetur, et secundum tenorem articulorum militaris iustitiae rigoroſe punietur.

XVI.

Cum hic quoque Thorunii diuerſae foeminae commorentur, quarum mariti praesentes non sunt, ipsis tamen, etiamsi earum mariti ad hoc praesidium non pertineant, inprimis coniugi Domini Generalis Maioris Korycki, cum ipsius ministris, famulis, seruis, aurigis, pueris, ancillis, curribus, equis, ac tota substantia sua, discedendi facultas dabitur; si autem vnus vel alterius conditio non ferat modo discedere, illis liberum erit, vsque ad tempus ipsis accomodatum commorari, et cum ipsis abire placuerit, tunc sufficienti comitatu, cum omnibus pertinentibus domesticis, et tota suppellectili comitabuntur, et saluae eo, quo praesidium deductum fuit, deducuntur.

XVII.

Si aliquis praesidiariorum discedentium ex rebus suis aliquid Thorunii deponere vel oppignorare necessitate ductus fuerit, ei concedetur, hac data occasione in vsum suum vel vendere, vel repetere, in quem euentum literis salui passus muniatur.

XVIII.

Cum etiam principum, comitum, nobilium et ignobilium, tum quoque diuerſorum officialium cadauera hic Thorunii relinquenda sunt, ea in locis, vbi iam deposita sunt, intacta et inuiolata permanebunt, vsque dum Sacra Regia Maiestas Sueciae, vel Serenissimus Princeps ea aliorſum deportari vel terrae mandare prouidebit.

XIX.

Antequam praesidium exceſſerit, prius commendator Generalis Maior de Bilau in manus Commissariorum Polonicorum extradi curabit reliqua tormenta remque armamentariam.

XX.

Promittit praesidii commendator se urbem bona fide tradere velle, neque vllis suppositos cuniculos, aut alium dolum periculumque subesse quod non demonstratur.

XXI.

His transactis, articulis subscriptis, omnis hostilitas cessabit, et sublata erit, et quae in his transacta sunt, ea bona et sincera fide ac verbo regio tenebuntur.

Ppp pp

1658 buntur. Et ubi noticia de obsidibus Mariaeburgum receptis ad praesidii commendatorem peruenerit, exinde urbis veteris ciuitatis externa et interna porta tradetur, milite pedestri Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae sub conditione, articulo XI. dicta, obtinenda. Interea in nullo alio loco quisquam praesumat vallo, muris, munitionibusque urbis propius appropinquare, ut nec accessus ab extra promouere, vel intra urbem fortiora propugnacula reddere. Et si supra dicta in art. VIII. tormenta et res armamentariae cum quacunque suppellectile ob defectum equorum per terram deportari non possent, Sacra Regia Maiestas Poloniae itinere nauali ea Mariaeburgum mittere curabit, ad primum ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae requisitum, idque libere et absque refusione expensarum.

XXII.

In cuius rei fidem haec ab vtraque parte deputatis commissariis transacta et conclusa, propriis manibus subscripta, et sigillis firmata sunt. Dabantur in castris ad Thorunium die 23. mens. Decemb. anno Domini 1658.

IOANNES ANDREAS MORSTEIN, Regni
Referend. Colonell. S. R. M. Poloniae.

ERICVS DRACO, S. R. M. Sueciae
Colonellus.

VLADISLAVS REY de Naglowice S. Re-
ginal. M. Cancell. Neoforienfis Libus.
Capitaneus.

BENEDICTVS AB HATTEN, S.
R. M. Sueciae Colonellus.

BARTHOLOMAEVS RAVTENFELS S. R.
M. Secretarius.

FRIDERICVS TVNNER, Auditor.
(L. S.)

(L. S.)

His conditionibus Polono Regi dedita est Torunia, nunquam alias dedenda, nisi fortissimos quosque Suecorum morbus absumpsisset, quem a consumptis gingiuis squinantiam medici dixerunt ¹⁰⁴). Urbi nihil deerat nisi militum numerus, quo per morbos exhausto, vacua ciuitas defendi non potuit.

Gonsienius
a Moschis, et
Curlandiae
dux tota
cum ducali
prosapia ca-
pitur a Sue-
cis.

Dedita Thorunia, quantum moeroris Carolo in Dania triumphanti attulit, tantum Polono Regi exciuit gaudii. Nisi nimium exultantem Polonum Regem iterum aduersa turbassent. Captus per eos dies a Moschis belli Dux GONSIENIVS, a Suecis vero Dux Curlandiae cum Ludouica Charlotta Georgii Wilhelmi Electoris Brandenburgici filia, totaque Ducali prosapia, uterque vno mense, et tantum non vno die. Adeo vincula et priuatis et principibus communia sunt. Captiuitatem Ducis breui totius Curlandiae subsequuta est deditio, stupente Rege Polono, cui triumphanti semper moerorem obiciebat fortuna.

Dum haec in Prussia, Lituania ac Curlandia eo anno geruntur, interim Dania extremam fere animam agere videbatur, cui iamiam extremum spiritum ducenti illico foederati principes misere auxilia. Et inprimis Augustissimi Caesaris LEOPOLDI primi, haud contemnendus septemdecim millium bellatorum numerus fuit, duce comite MONTECVILI, cui adiunxerat sese Marchio Brandenburgicus, vna cum Czarnecio Poloni Regis per ea tempora fortissimo belli imperatore.

Rem

¹⁰⁴) Squinantia non a consumptis gingiuis dicitur, sed corruptum barbarumque verbum est, ortum a *cynanche*, Graeca voce, strangulationem cohibitamque spiritum significante. Morbus hic, plenus periculi et contagiosus, a medicis *angina*

nuncupatur, cuius variae sunt species. Signa eius deglutitio ac respiratio dolens atque impedita, maxime simul faucium inflammatio profundior, non autem gingivae hoc in morbo consumuntur.

Rem altius repeto de bello Danico, cuius ampliorem historiam Danicis relinquo 1658
 scriptoribus. Postquam huius anni initio inaudita celeritate atque audacia Sueciae Rex Ze-
 landiam ingressus fuerat, Rex Daniae propriis diffusis viribus Gallico adnitente mediatore Fit pax Da-
 pacis tractatus a Carolo Sueciae Rege toties oblatos, ad extremum acceptat. nos inter et
 tractatum haec summa fuit: Suecos.

TRACTATVS ARTICVLI,
 ET
 PACIS CONCLUSIO,
 INTER POTENTISSIMOS REGES
 CORONAE SVECIAE AB VNA,
 ET
 CORONAE DANIAE AB ALTERA PARTE,
 RATIFICATA IN ROTSCILDT XXVI. FEBR.

ANNO MDCLVIII.

I.

Perpetua semper et inuiolabilis erit, et manebit pax vtroque, inter Pacis arti-
 regias Maiestates, eorumque Successores, regna, terras, consiliarios, officiales, culi inter
 subditos et incolas, Sueciae, Daniae, et Noruegiae, tali conditione, quod Sueciae et
 in posterum abusus, inquietudines, discordiae, inimicitiae, et bella omnino Daniae Re-
 tollentur, sicut etiam omnia quae vtroque tam antehac, quam hoc durante ges.
 bellorum tumultu contigerunt aut contingere potuerunt, mediante generali, et
 ad omnes sese extendente amnestia, penitus obliuioni tradentur; et e contra
 fiducialis amicitia, et amica fiducialitas pax et concordia, sicut et bona ciuilitas
 erit et manebit, ita quod vnus alterius, commune bonum et vtilitatem tam ver-
 bis quam factis, sicut et proprium promouere et manutenere studebit, et quid-
 quid in alterius partis, personae, regiminis, regni, terrae et subditorum
 damnum vergere posset, hoc ipsum quantum possibile fuerit, amouere et impe-
 dire conabitur.

II.

Vt autem eo melius haec fieri possint, et mutua fiducia et amicitia inter
 regias Maiestates, eorum regna Sueciae et Daniae conseruetur, vtroque con-
 foederationes et alianciae, quae cum aliis Potentatibus, Regibus et Principibus,
 Statibus et Rebuspublicis, etiam quibuscunque erectae aut conclusae sunt, in
 alterutrius partis damnum aut detrimentum seu praeiudicium, omnino reiicien-
 tur et tollentur, sicuti etiam nullae aliae imposterum alianciae ab vno contra
 alterum erigentur, nec alterius inimico vlllo modo aut quouis praetextu stabitur
 et succurretur.

III.

In eundem finem inter Nos mutuo conclusum et determinatum fuit, nul-
 las exeras hostiles Naues aut Galeras etiam quascunque per Sund et Belt permit-
 tere transire, sed hoc vtroque pro sua parte quantum possibile fuerit impedire
 conabuntur.

PPP PP 2

IV.

Conclusum quoque et determinatum fuit, quod omnes naues, quas Regia Sua Maiestas Sueciae, eiusque subditi, aut aliqui in Suecia, seu sub iis comprehensis prouinciis, terris ac ciuitatibus, nulla excepta, aedificant, inhabitant, spectant, communiunt, aut demuniunt, paruae aut magnae, quibuscunque etiam mercimoniis onustae, indifferenter, non tantum in Oresund et Belt exemptae ac liberae erunt ab omni tributo aut telonio, inquisitione, visitatione, aliisque molestiis et difficultatibus, quomodocunque tandem appellari possint, sed etiam nullatenus obligatae erunt aliquas certificationes de bonis contentis exhibere aut demonstrare, dummodo tantum securum et liberum maris conductum, in Regiae Maiestatis Daniae telonio in Helsingoer et Nyburgh exhibeant; sed de bonis ad Regiam Maiestatem, eiusque successores, subditos et incolae Sueciae, et ad omnes sub iisdem comprehensas prouincias, terras, et ciuitates, spectantibus, si in alienis nauibus comprehendantur, ita seruabitur quantum ad certificationem sicut ante hac fuit, secundum tenorem pactorum Bremensium, tali conditione, quod si tantum nudam et rectam certificationem exhibuerint, ex tunc absque vlla difficultate et molestia seu telonii persolutione, per Sund et Belt libere transire et pertransire possint; verum bona Suedica in externis nauibus contenta, si nullam desuper certificationem exhibere poterunt, Sund et Belt subiecta erunt.

V.

Cum etiam Regia Sua Maiestas Sueciae hoc bellorum tempore armis suis varias terras, prouincias et insulas, et in iis sitas fortificationes, castra et ciuitates, a Regia Maiestate Daniae, sibi acquisierit, easque iure belli nunc possideat; hinc Sua Maiestas Daniae pro se suisque successoribus regibus Daniae ac Noruegiae eorumque regno consenserunt et promiserunt, pro satisfactione vtriusque et pro restitutione occupatarum terrarum, sicut etiam pro restauratione omnium damnorum et sumptuum, qui hoc bellorum tumultu Regiae Suae Maiestati, eiusque regno Sueciae illati sunt, et praeterea ad vltiores difficultates praecauendas, Regiae Suae Maiestati, eiusque successoribus et regno Sueciae cedere prouincias Halland (quae olim pro asecuratione Regi Sueciae concessae fuere) vt Schonen, Blecking, et Bornholm, cum omnibus ad dictas prouincias spectantibus terris, feudis, et appertinentibus ciuitatibus, castris et fortalitiis, insulis, dominiis, comitatibus, iurisdictionibus, et legibus tam ecclesiasticis quam politicis, contributionibus, teloniis, prouentibus, et iuribus, terra marique, sicut olim Reges Daniae et Noruegiae easdem possidere, vt impofterum ad Regiam Maiestatem, eiusque successores Regni Sueciae in perpetua possessione et dominio permaneant.

VI.

Similiter etiam ceditur Regiae Suae Maiestati eiusdemque coronae Sueciae, a Sua Maiestate et corona Daniae, castrum et feudum Bahus cum domo et feudo Trondheim, et comprehensis ciuitatibus, castris et fortalitiis; sicut etiam iurisdictionibus tam ecclesiasticis, quam politicis, bonis, feudis et appertinentiis quae sub iis de iure spectant et olim spectarunt, tam in terra quam in mari, coronae Sueciae perpetua possessione incorporanda; quemadmodum desuper, sicut et super alia iis concessa bona, terras et prouincias, vt in praecedentibus articulis

culis dictum, a Regia Sua Maiestate Daniae, eiusdemque regni consiliariis, literarum dimissoriales subscriptae et consignatae, illud clarissime demonstrant. 1658

VII.

Praeterea etiam ceduntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque regno Sueciae, a Sua Maiestate Daniae et successoribus Eius regnoque omnes iurisdictiones, tam ecclesiasticae quam politicae, in quantum Sua Maiestas Daniae eas habuit super bona, quae in principatu Rugensi sita sunt.

VIII.

Omnes quoque nobiles (qui in dictis illis provinciis, terris, et feudis, bona habent et habitant) obligati erunt et tenebuntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque successoribus regni Sueciae iuramentum fidelitatis praestare, seque ad debitam obedientiam et seruitia eius obligare, ut olim Regiae Suae Maiestati Daniae obligati fuerunt. Similiter quoque omnes in praedictis provinciis habitantes tam religiosi, quam saeculares, ciues ac rustici, solum Regiae Suae Maiestati eiusdemque successoribus ac regno Sueciae in perpetuum obligati erunt; et omnes praepositi et sacerdotes Episcopo, sicut et Superintendens et consistorium subsequenter, quem vel quos Regia Sua Maiestas Sueciae ad hoc deputabunt.

IX.

E contra vero a Regia Sua Maiestate et regno Sueciae compromissum et addictum fuit, quod omnes status nobilium et ignobilium, ecclesiasticorum et saecularium, ciuium et rusticorum, super terras illas feudaque in hoc tractatu cessa, in Dania et Noruegia, bona sua, et proprietates reseruare debeant, quae ipsis per haereditatem, emptionem, permutationem aut pignus ante haec belli tempora, vel a corona Sueciae, vel a priuatis, debentur; Et posthaec potestatem habebunt, illa possidendi, fruendi et conseruandi, sicut et alienandi, vendendi, aut permutandi sicut antea: Similiter etiam apud antiqua priuilegia et iurisdictiones, absque vlla molestatione, aut turbatione permanendi, in quantum illa non militant contra leges fundamentales eiusdem coronae Sueciae, quacum in posterum, terrae istae seu feuda perpetuis temporibus incorporata manebunt. Ut etiam Regiae Suae Maiestatis Sueciae innatum fauorem et gratiam condiciones suas magis ampliandi, quam diminuendi, aduertere possimus, compromissum fuit, quod omnes tam nobiles quam ignobiles, qui se sub Regiae Suae Maiestatis, eiusdemque regni Sueciae iurisdictione totaliter dederunt, cum innatis Suecis consimilem accessum ad honores et beneficia habere poterunt.

X.

Similiter etiam dictum fuit, quando fortalitia et terrae a Regiae Maiestatis commissariis transportabuntur, quod ex tunc simul omnia documenta et instructiones, quae ad manus haberi poterunt, quoad terras, in iisque situatorum bonorum constitutiones, prouentus aut quaestus, vel etiam circumferentias aut vicinities, vel quod iustitiam attinet horum scripta, libri et documenta consimiliter tradentur, ac in posterum cum certis deputatis commissariis, duobus aut tribus utrobique assignabitur, qui circumiacentia loca, eorumque diuisiones inter abscessores bonorum, et proxime illis adiacentium, conseruatasque provincias et feuda, oculatam sument inspectionem et diiudicabunt, ut eo melius omnes

1658 controuersiae, lites et abusus euertantur, et vnusquisque suum, quod ipsi ad iudicatum est, in pace et quiete conseruare et possidere possit.

XI.

Omnia quoque loca, quae Regiae Maiestati Sueciae eiusdemque regno, hoc bellorum tempore desumpta sunt, vbicunque etiam illa sita fuerunt, plenarie restituentur, similiter etiam duae istae naues Suedicae, quae in belli huius initio in Sund detentae fuerunt, cum omnibus suis bonis, contentamentis et certis appertinentiis, aut consimilibus mercimoniis restitui debent. Et praeterea ab vtraque parte conclusum fuit, quod omnia mercimonia, quae virtute emanatarum commissionum facta sunt, et ante Porstruppicae pacis conclusionem introduci non poterant, illis restituentur, ad quos spectauere. Quidquid autem ex aliis bonis et mobilis post illa tempora vnus alteriusue partis subditis, terra marique ablatum fuerit, et a Regia Maiestate Sueciae aut Daniae ante praememoratam pacis confoederationem alicui donatum fuit, consimiliter restituetur.

XII.

E contra Regia Sua Maiestas, eiusque successores coronae Sueciae, cedunt Regiae Suae Maiestati, eiusdemque successoribus coronae Daniae, omnia priuilegia, omnesque iurisdictiones, quas Regia Sua Maiestas iure belli in omnibus fortalitiis, castris, insulis, prouinciis, ciuitatibus, et territoriis habere potuerunt, quas Regia Sua Maiestas hoc bellorum tempore armis suis inuasit, maxime in prouinciis Selandiae, Lalandiae, Falsftriae et Langelandiae cum fortalitio Naschoer, item Fioniam, Iutlandiam, Slesuicum, Holsatiam, Stormariam et Dithmarsiam, cum fortalitiis Friderichsoede, Hallschantz, cum domo et comitatu Pinneberg, sicut et insulas Alfam et Monam, cum domibus principum Sunderburg et Nordburg, et omnibus in hisce duobus regnis Daniae et Noruegiae, sicut et in praememoratis principatibus, eisque adiacentibus prouinciis et insulis, occupatis ciuitatibus, fortalitiis, castris, feudis et domibus nobilium, sicut et territoriis quomodocunque nominari possint, et in hisce concordantiis per expressum conceptae non sunt, haecque omnia postquam virtute compositionis pacis denuo restituta fuerint, apud Regiam Suam Maiestatem eiusque successores coronae Daniae, cum omnibus suis appertinentiis et iurisdictionibus in posterum imperturbata manebunt.

XIII.

Consimiliter cedunt Regia Sua Maiestas Sueciae pro se et successoribus suis omnia iura et praetensiones, quas Sua Regia Maiestas, ratione Ducatus Bremensis, habuere aut habere potuere super comitatum Delmenhorst et super Dittmarsen, et transferunt illa Regiae Suae Maiestati Daniae, eiusque successoribus et Ducibus e domo Holsatiae regiae et Gottorpicae lineae, hac conditione, quod Regia Sua Maiestas Sueciae, illiusque successores desuper nunquam vltiorem praetensionem habebunt, et casu quo Sua Maiestas Sueciae ratione dicti Ducatus Bremensis aliquam praetensionem haberet, super bona quaedam nobilium in Holsatia, eadem hac occasione promisit et iure suo cessit, quod documenta praesentia hucque spectantia, Regiae Suae Maiestati Daniae, et domo Holsatiae regiae et Gottorpicae lineae tradentur.

XIV.

XIV.

Sicut erga fortalitia vtroque, tam quae hoc bellorum tempore occupata, quam quae secundum pacis concordata traducta sunt, vacua et absque vlla munitione, prouisione aut tormentis relinquentur, consimiliter etiam conclusum fuit, quod rustici in feudis illis, vbi fortalitia illa sita fuerint, obligati erunt, tormenta illa, munitiones et prouisiones versus littus abducere, vbi isthaec omnia illa melius nauigio abduci poterunt.

XV.

Praeterea etiam conclusum est, et determinatum, quod in castris seu fortalitiis, quae ab vna ad aliam partem transacta sunt, aut euacuata, deputabuntur certa quaedam loca, vbi is, qui fortalitia tradidit aut deseruit, prouisionem siue ammunitionem suam in certa custodia habere poterit, vsque dum illa commode istinc auahi poterunt, seu abduci.

XVI.

Vt autem euacuatio, et permutatio supradictarum prouinciarum, ciuitatum, et fortalitorum vtroque eo melius fieri posset, ambae partes ita desuper concluderunt et conuenerunt, quod, quamprimum 2000. equites (qui Regiae Suae Maiestatibus Sueciae hac occasione a Sua Maiestate Daniae promissi sunt) traditi fuerint, Sueciae exercitus confestim Selandiam petet, et desuper Helsingoburgum 27. Februarii, Landscrona 28. eiusdem, Malmogia 1. Martii tradentur; similiter eiusdem Christianstadt, Regiae Suae Maiestatibus Sueciae commissario, eodemque die Nafchoer, Regiae Maiestatibus Daniae commissariis cedentur, quo tempore etiam Sueciae exercitus denuo ex Lalandia, Falstria, et Langelandia abducentur, etiam 15. Martii Christianopolis et reliqua pars Bleckingiae, cum Bornholmia, (in quantum possibile fuerit, et aura permittet) sicut et Bahus 18. eiusdem tradetur. Item 1. Maii Trontheimium, Iemptria et Bremeruerda, sicut et alia loca, quae Regia Daniae Maestas hoc bellorum tumultu occupauit, vbicunque tandem sita fuerint, Regiae Maiestatibus Sueciae commissariis denuo restituentur; e contra vero totus exercitus Regiae Maiestatibus Sueciae, eodem die discedet ex Fionia, Iutlandia, Slesuico, Holfatia, Stormaria, et Dithmarsia, sicut et ex circumiacentibus insulis, fortalitiis, castris, et domibus nobilium, quomodo-cunque etiam appellari possint. Item castra et fortalitia Friderichsoede, Pinnenberg, Halschantz, cum adiacentibus omnibus locis, vbicunque tandem sitis, quae hoc bellorum tempore ad Regiae Maiestatibus Sueciae manus deuenere, eodem die 1. Maii Regiae Maiestatibus Daniae commissariis manibus tradentur. Eodem etiam tempore insula Alfa cum Sunderburgo et Nordburgo, proprio suo domino tradentur, et si quid vltius in praedictis regnis, prouinciis, ducatus, et insulis inueniri poterit, quod ab vna alteraque parte occupatum fuerit, omnia liquidentur, et omnino restituentur.

XVII.

Vt etiam incolis nulla fiat violentia, seu insolentia, quando praedictae permutationes fortalitorum fient, siue quando milites a ciuitatibus et prouinciis, termino praefixo, demigrabunt, vtroque commissarii deputabuntur, qui diligentem inspectionem habebunt, ne quid violenter subditis auferatur, vel modo etiam illicito quidquam ab ipsis petatur. Et sicut exercitui Suedico, quamdiu hisce in partibus

1658 commorabitur, omnia necessaria subministrabuntur; ita etiam apud eosdem bonus ordo, et disciplina seruabitur, tali modo, quod incolis et subditis, a die quo pax conclusa fuit, nihil amplius, siue tributum, siue quaedam alia belli incommoda, cuiuscunque etiam hominis, extorqueantur: quam quod ad necessariam militum sustentationem, ab vtriusque partium commissariis hac in re ordinatam, necessarium fuerit, quamdiu in hoc regno permanferint.

XVIII.

Quod autem supra memoratum est, de restitutionibus terrarum, et earum euacuationibus in praescriptis terminis, intelligendum erit secundum leges patriae, tali modo, quod illi, qui feuda possident, illorum prouentibus uti poterunt, usque ad futurum festum sanctorum Philippi et Iacobi, sicut etiam residua acceptare ab anno 1657. a festo S. S. Philippi et Iacobi, usque ad annum 1658. hoc tamen respectu, quod quae illis statim persolui nequeant, sufficiens tempus concedetur illa posthac certis praefixis terminis repetendi.

XIX.

Similiter vtròbique omnes captiui, magni et parui, cuiuscunque status aut conditionis fuerint, confestim absque redemptione dimittentur, quod autem attinet sustentationem ipsorum, illa secundum aequitatem persoluetur.

XX.

Omnes quoque subditi et incolae, qui ex praedictis occupatis terris aut prouinciis ad alias ciuitates migrare desiderant, id libere facere poterunt, dummodo tantum id fiat, secundum leges et statuta patriae aut terrarum, a quibus transmigrant: quod autem attinet bona, quae in ciuitatibus illis hoc bellorum tumultu in saluo posita sunt, ad quoscunque tandem spectauerint, sine vlla contradictione et difficultate eadem repetere poterunt.

XXI.

Praecedentia vero pacta, velut Stetinica, Sieredica et Bremsbroica, quae inter hos duos Reges laudabiliter erecta sunt, totaliter et plenarie in suo vigore et suis articulis, sicut in initio huius belli fuere, permanebunt, ac si de verbo ad verbum hisce nouis inserta forent, dummodo per hunc tractatum expresse mutata non fuerint.

XXII.

Regia quoque Sua Maiestas Daniae tenebitur Serenissimum Principem de Schleswig, Holstein, Gottorp etc. secundum aequitatem contentare, desuper autem commissarii Regiae Maiestatis Daniae, et Serenissimi Principis tractabunt, ita tamen, quod circa 2. diem Maii conclusio fiat.

XXIII.

Praeterea etiam quaecunque hoc bellorum tumultu fieri potuerunt, aut facta sunt, quae inter Regiam Maiestatem et coronam Daniae, ac inter Serenissimum

finum Principem de Schleswig Holstein et Gottorp aliquam displicentiam aut abusum causare possent; vel a Regia Maestate Daniae, et Serenissimo Principe, vel contra seipsos, aut eorum ministros, officiales, aut subditos, forsan aliter quam bene sumi, aut intelligi posset, omnia illa in posterum sine ullius damno, et detrimento obliuioni tradentur, et per huius pacis compositionem reconciliata manebunt.

XXIV.

Similiter promittitur, quod Domino Corfitz de Vlesfelt, intra 3. Aprilis, omnia sua bona in Dania et Noruegia, tam mobilia quam immobilia, integre restituentur, et praeterea pro omnibus ei damnis illatis, secundum aequitatem, satisfactionem et compensationem habebit intra futuram S. Ioannis festiuitatem; Ipsique etiam comiti et comitissae eiusdemque matri, liberis, amicis, et ministris liberum erit in Dania quocunque ipsi, aut ipsis placuerit, libere et secure permanere et habitare; feudis quoque, quorum comes de Vlesfelt eiusque filius feudatarii sunt, velut Hirsholm, Minckelien, et Monasterium S. Ioannis in Noruegia, secundum tenorem literarum feudalium, desuper emanatarum, frui poterunt, similiter etiam ipsius coniugi debitus titulus plenarie restituetur.

XXV.

Quicunque etiam Reges et respublicae, potentes et principes, huic paci interesse voluerint, et subscribi, hoc ipsum apud vtrumque Regem quaerere poterunt.

XXVI.

Abrogabitur quoque ius feciale cum manifesto Danico, et non amplius exhibebitur aut diuenderur.

XXVII.

Quod autem haec omnia, in istis verbis istoque sensu et opinione, vt superius scriptum vtrouque fiducialiter et confidenter erigi et in posterum obseruari queant, conclusum et determinatum fuit, quod hi nostri amicabiliter erecti tractatus, et pacta, ab vtriusque regni Regibus, CAROLO GVSTAVO, Rege Sueciae, et FRIDERICO III. Rege Daniae, propriis manibus et signaturis confirmabuntur, et pro maiori securitate, ab vtriusque regni consiliariis intimis, subscribentur, et officii sui sigillo munientur.

XXVIII.

Conclusum quoque et compromissum fuit, quod ab vtraque parte conuenient, vnus regni consiliarius cum suo secretario in Helsingoer circa 2. Aprilis; et huius ratificationem, sub vtriusque manus subscriptione, et sigilli communi- tione, modo iam praedicto et concluso secum conferent, similiter etiam eodem tempore Dani literas cessoriales super Halland, Blecking, Schonen, Bornholm, Bahus, et Trondheim, easque ad inuicem permutabunt, ad maiorem certifica- tionem initae et confirmatae pacis.

Pro maiori item securitate et confirmatione, quod haec omnia a nobis, tali modo, vt supra dictum, peracta concordata et conclusa sunt, et a regia Sua Maestate, Serenissimo et gratiosissimo nostro Rege ac Domino, fiducialiter ac firmiter ita seruari et obseruari debeant, et illius ratificatio tempore aut die prae-

1658 fixo infallibiliter exhibebitur, haec propriis manibus subscripsimus, et officii No-
stri sigillo communiuimus, et insuper a Regiae Suae Maiestatis Franciae, et Suae
Celsitudinis Protectoris Angliae, respectiue ordinariis oratoribus, et extraordi-
nariis legatis, tanquam mediatoribus in hisce tractatibus pacis, rogauimus, vt
pro maiori firmitate ac meliori certitudine et testificatione, haec omnia vna No-
biscum subscribere et subsignare non grauarentur, quod factum est in Rotschildt
26. Februarii anno 1658.

Nouum
bellum inter
Daniae et
Sueciae
Reges.

Haec summa pacis Dano Suedicae, quae vix medio durauit anno. Vbi enim Daniae
Rex Bremeruerdae propugnaculum Sueciae restituit Regi, illico ex amico atrocissimum
hostem Carolum breui expertus est: dum haud multo post eundem, 20. nempe Augusti,
insperate ad Hassniae (Regia Daniae est) cerneret portum. O quid non mortalia pectora
cogis dominandi cupido!

LIBRI IX. CAPVT V

SYNOPSIS

*Origo noui dissidii inter Suecos et Danos. Literae Sueciae Regis ad Regem Chri-
stianissimum. Literae Sueciae Regis ad confoederatos Belgii. Czarnecius in
Daniam submissus. Literae Daniae Regis ad Czarnecium, belli ducem.*

Origo noui Danos inter et Suecos dissidii ac praetensa causa Suecorum fuit:

Origo noui
dissidii Sue-
cos inter et
Danos.

I. Turbata a Danis post confectam pacem, non minus quam antea armis vin-
dicata et asserta, commerciorum et nauigationis omnimoda libertas.

II. Exacta a Suecis vectigalia, causa saepe inter regna Septentrionalia magno-
rum motuum, sed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerant.

III. Rescissa a Scandia insula Huena, a Nidrosiensi Satrapia praefectura Roms-
dalenfis.

IV. Negata coniunctio classis, ad arcendam secundum pactorum tenorem
violentiam a mari Balthico.

V. Impedita Suecis per tractatum expresse attributa cum prouinciis cassis rega-
lia, et iurisdictiones, qualibus vsa est antehac Dania Noruegiaque.

VI. Naues et bona ante clarigationem belli, siue aperta Danorum vi, siue per
suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis restituenda,
partim in immensum protracta, partim adhuc retenta.

VII. Militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi mili-
tis frequenter in Dania alebatur.

VIII. Damni, ex subrepta per piraticam Africae societate promanantis, nulla,
licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio.

Haec

Haec summa praetensionum noui belli et incendii Daniae, cuius succinctam relationem per ea tempora Christianissimo Galliae Regi Sueciae submiserat Rex. Cuius haec summa fuit: 1658)

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Rex, etc. Serenissimo et Potentissimo Regi Christianissimo etc. salutem et prosperos rerum successus. Literae Sueciae Regis ad Regem christianissimum.

Non dubitamus mirari *Maiestatem Vestram*, quid Nos mouerit ad arma in Daniam denuo stringendum, ex quo benignam pacem, interpositione Maiestatis Vestrae non ita pridem adepti, forsan videmur. Proinde non alienum duximus Maiestatem Vestram, paucis saltem adductis, informare, vt de iustitia instituti Nostri certior facta intelligat non nouum Nos suscipere bellum, sed necessitate quadam cogi ad verus continuandum, cum tot aliis distringamur, vt hocce si licuisset, libenter superfederimus. Bellum enim terminatum dici nequit, nisi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione pax reducta intelligi debet. Stipulati sunt ea Dani, mediante tractatu, quae si tanta alacritate executi fuissent, qua sinceritate et facilitate videri voluerunt promississe, nouo in his oris strepitu haud fuisset opus. Sed experti sumus, omnem praeteriti tractatus apparatus, alium in finem non fuisse institutum, quam vt tunc cursui armorum Nostrorum velut obice posito, iniectisque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur ac postea executionis tergiversatione, remora, cunctatione, et contradictione Nos ea regni Nostri securitate priuarent, ad quam bello et tractatu vnice connitebamur. Factum enim est, vt exercitu Nostro accincto ad discedendum ex Selandia mox traditio munitorum locorum in Dania dubia redderetur, nec secundum instrumentum pacis praesidiis Nostris imponendis patefacta fuissent, nisi in eo tunc statu fuisset, vt arma Nostra vim operi adiecissent, similiter quoque negari milites, qui in potestatem Nostram redigi deberent, antequam Selandia excederemus. Ex quo vero Selandiam exercitu et copiis vacuam fecimus, sub praetextu foederis Nobiscum ineundi, libertatisque commerciorum, omnem omnino pactorum vim, aut elidere prorsus, aut fodicare tentabant Dani, totumque negotium in eam lubricitatem redigere, vt, in quo securitatis, tantopere a Nobis desideratae, spem amplius collocaremus, nihil fere reliqui esset. Ex hisce talibus contrauentionibus, nata Nobis est necessitas pertractatorum executionem fidelius vrgendi. Atque vt ea Maiestatem Vestram prorsus non fugiant, paucis quaedam oculis eiusdem subiiciemus, quibus intelligi possit, quantum Nobis ab isto tractatu polliceri liceret securitatis. Nam turbata est post confectam pacem, non minus, quam antea armis vindicata et asserta commerciorum et nauigationis omnimoda libertas; Exacta a subditis Nostris vectigalia, causa saepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, sed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerunt: Rescissa a Scandia insula Huena ab Nidrosiensis satrapia praefectura Romfdalensis: Negata coniunctio classis, ad arcendam secundum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico: impedita Nobis per tractatum expresse attributa cum prouinciis cassis regalia et iurisdictiones, qualibus vsa est antehac Dania Noruegiaque. Naues et bona ante clarigationem belli, siue aperta Danorum vi, siue per suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis restituenda, partim in immensum protracta, partim adhuc retenta, militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi militis frequenter in Dania alebatur: Damni ex subrepta per piraticam Africae societate promanantis nulla, licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio; Quaeque alia plura longum foret literis enumerare, quorum executionis laboribus non modo

1658 Nostri commissarii, sed etiam Maiestatis Vestrae legatus tantum non fatigati sunt. Singula vero ita sunt comparata, ut nisi effectui iungantur, nulla Nobis ab hac pace securitas expectanda veniat, ob quam tamen adipiscendam singulari moderatione usi sumus, in temperandis conditionibus pacis, cum aliquas accipere nihil opus videretur. Talis quoque est conditio regni Nostri, ut nisi hic tuti fuerimus, haudquaquam integrum Nobis sit implicari longinquiore bellis. Cognitum enim est non modo superioris temporis exemplis, sed hoc recenti apprimè conspicuo, nulla re magis supplantari successus Suecorum, quam diuersionibus quibuscunque Daniae, cui facile ac promptum semper est, vndiquaque propriis et alienis viribus inferiores regni Nostri recessus, prouinciasque eidem annexas penetrandi, id quod non absque insigni periculi et impensarum sensu experti sumus, cum e Polonia in has oras superiori anno nos conuertere coacti sumus. Sperauius equidem fore, ut, quamuis Daniam satis pigram ad executionis negotium deprehenderemus, sui tamen status rationem in consilio haberet, ac leuata per executionis successum militia Nostra ex suis prouinciis, arctioris foederis vinculo Nobiscum coalesceret, quod nimium quantum circa tractatus Rotschildiensis, iteratis multoties contestationibus ambauit, verum comprobauit postea verbis exiguam fidem, maluitque non solum pacis leges susque deque habere, sed etiam antiquis insistere consiliis, quibus Nobis periculum perpetuum crearetur, ac eorum praeferre amicitiam, qui iam diu faces aliorum quieti et concordiae submittere consueuerunt, ac illam ipsam Daniam tempestatibus quodammodo commisit. Hinc nihil impetratum, nisi tanquam ab inuitis, ut reperta olim occasione rumpendi, praetextus velut coactis non deesset. Vnde maximum Nobis oriturum discrimen conspiebamur, foreque vidimus, ut si in eo statu relicto negotio, exercitum moueremus, in eundem rursus scopulum impingeremus, ac par rursus periculum cum superioribus subiremus. Nam ex quo inimici Nostri coeperunt alibi prominere, tempus quoque agendi videretur Nos eo vocare, irritus fuit omnis, quanquam instantissimus commissariorum Nostrorum pro absoluendo et subscribendo tractatu conatus, admonitiones quoque et literae Nostrae propriae in vanum fuere, iudicantibus scilicet Danis necessitatem ineuitabilem Nobis vel inuitis iniici tunc excedendi, re plane infecta: idque maxime comprobarunt, cum copias Nostras, aut plane migrare iussimus, aut ipsimet cum exercitus robore versus fines properauimus. Quanto enim magis abutimur parauimus expectantes ultimam operi manum impositum iri, tanto minus ad perficiendum negotium inclinabant: imo semel tractata scripto reddere, partim in hunc diem differebant, partim reuocare tentabant, interea frequenter miscere consilia cum inimicorum Nostrorum ministris Hafniae et alibi existentibus, militemque externum non absque grauibus impensis alere, eundemque nouis supplementis locupletare pergebat: quod certe de nihilo esse non potuit. Insigniter vero apparuit Danorum tergiuersatio et cunctatio, cum Rex Hungariae ad imperiale fastigium surrexisse audiretur. Tunc vero, ut intercalaretur tempus, missi sunt ad Nos internuntii excessum armorum Nostrorum, infecta omnino re, persuasuri, ut interea Nostri legati operi manum adhibaturi nihil agerent, ac tempus protraheretur, quo alibi pro Danis non nihil fieret. In tanta ergo rerum lubricitate, animorum mutationibus, tractatus incertitudine, cunctationibus etiam, quae Nobis haud exiguum damnum apud alios Nostros hostes accelerarunt, tergiuersationibus et occultis cum inimicorum Nostrorum ministris collusionibus, utrique non immerito Nostrae tam salutis, quam securitatis prospiciendae admonebamur, ne procul cum aliis implicati solitas Daniae insidias experiremur. Testari sane possumus, paucas ante septimanas, ne quidem in

mentem

mentem Nobis venisse hanc expeditionem, ac si dicendum, quod res est, haud facile aliam, inuito magis animo, iniuimus. Vbi vero nihil certi vel stylo consignaretur, nec ad vllum exitum res peruenire posset, quin idem Nos semper maneret periculum, quod Nos obruebat in Polonia constitutos; Maiestati Vestrae iudicandum relinquimus, annon ea securitas armis quaerenda esset, quae pacis legibus obtineri haud quaquam potuit. Nobis certe, inuitis huc adductis, persuademus, Maiestatem Vestram, tam hisce literis, quam ex legato suo informatam, instituto huic Nostro, vtpote quod iustitiae iuncta necessitas Nobis eligendum dictauit, pro mutua, quae Nobis cum Maiestate Vestra intercedit necessitudine, suffragaturam. Digna enim res est benigno fauore, quae sub pactorum religione impie defraudata, conseruationem et securitatem sui, non nisi iustis armis, fortitur. Quibus etc. Dedimus in castris Ottersloff ad Hafniam die 21. Augusti 1658.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus, Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS

Eduard Ehrensteyn.

Haec summa literarum ad Galliae Regem continens expeditionis in Selandiam relationem. Addidit et alias literas ad status confoederati Belgii. Quarum haec summa:

Nos CAROLVS GVSTAVVS Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex etc. Celsis et praepotentibus Vniti Belgii Ordinibus etc.

Litterae Sue-
ciae Regis
ad confoe-
deratos Bel-
gii.

Non dubitamus, mirum Vobis videri, quod arma denuo in Daniam strin- gamus, ex qua non ita pridem pacem adepti forsân dixeritis. Sed cum de iustitia instituti Nostri certiores facti fueritis, intelligetis, nec superiori bello adhuc finem fuisse impositum, nec rebus sic constitutis potuisse Nos de pace securos esse. Bellum enim terminatum dici nequit, nisi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione, pax intelligi debet reducta; quibus si Dani ea animi alacritate fuissent obsecuti, qua promptitudine eas polliceri non detrectarunt, nouo in his oris strepitu haud fuisset opus. Sed cum experiremur praeteritum tractatus apparatus alium in finem non fuisse expetiturum, quam vt tunc cursui armorum Nostrorum obice velut posito, iniectisque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur, ac postea probata animi Nostri moderatione in temperandis pacis conditionibus, egressoque ex Selandia exercitu Nostro, executionis perpetua in hunc diem tergiuersatione, remora, et contradictione Nos regni Nostri securitate priuarent, reiectos in superiorum temporum discrimen, si arma ad alios Nostros hostes, re hic infecta, conuertissemus; vtique necessitas Nobis est imposita, ab iis Nobis cauendi, quibus facile semper ac promptum est, in nuda imperii Nostri viscera, eique adnexas prouincias penetrandi. Cuiusmodi quidem facinori saepe obnoxii fuimus, verum tunc conspicuo plane exemplo, cum e Polonia superiori anno diuertere cogeremur, non absque insigni periculi et damni Nostri sensu. Longum foret ea omnia literis recensere, quae Nobis hanc expeditionem causata sunt, alias animo constituentibus caeteris Nostris hostibus in tempore obuiam ire, qui ex tanta Danorum tergiuersatione occasionem arripuerunt potiores praerogatiuas prenfare, et irreparabilia Nobis damna inferre.

Sss ss

Expo-

1658

Expōnet Vobis minister Noster apud Vos residens, nobilis sincere Nobis fidelis HARALDVS APPELBOM fusius, quae in hanc rem sunt, vt intellecto, quanta et tarditate et astutia Dani Nobiscum in omnibus fere punctis conseruationem et securitatem regni Nostri concernentibus egerint, alienum non iudicetis, si Nobis consulere nitamur, ne ad eundem plane scopulum, rursus impingamus. Reputantibus vero Nobis, quae res Danos tantopere moraretur, quominus pacta conuenta iuste exequerentur, cum viderent Nos et literarum Nostrarum admonitiones, et legatorum Nostrorum instantias comprobare, partim copiarum Nostrarum in prouincias Nostras Germanicas eduotione, partim Nostro proprio versus fines cum robore exercitus abitu, non alia occurrit causa, nisi quod haudquaquam eo animo Danos animaduuerterimus, vt promissis stare cuperent, existimantes, vel inuitis necessitatem ineuitabilem Nobis imponi, negotio neuiquam confecto, hinc excedendi, tot scilicet aliis hostibus Nos prouocantibus. Quanto enim magis abitum parauimus, sperantes eo rem perductum iri, vt vltima manus executioni imponeretur, tanto minus negotium curae cordiue iis fuit, ad tres septimanas omnem cum legatis Nostris conferentiam abscondentes, et quidem, quae semel tractata videri debebant scripto reddere, in hunc vsque diem, quanquam instanter Nostris et saepe flagitantibus, differebant, nonnulla etiam reuocare tentabant, apertam sibi vbiuis ad controuersias et actionem tenentes viam, et, cum opportunum videretur, pacem rursus rumperent. Caeterum militem externum alere, eundemque nouis supplementis locupletare pergebant, quod sicuti Daniae hoc tempore non nisi graue esse potest, ita de nihilo fuisse haud quisquam facile iudicauerit, qui antea cum praesentibus componere didicit. Et quamuis eo redactam Daniam arbitraremur, vt omissis alienis sui rationem status in consilio potissimum haberet, compertum tamen est, aures inimicorum Nostrorum ministris, tam in Dania, quam extra eandem frequenter aperuisse, id quod haud minimam tergiuersationis rationem Nobis subiicit. Non tamen adeo miramur, si aperti et iurati Nostri hostes Daniam contra Nos instigent, id vero Nos magis afficit, quod vehementer iacet breui a Vobis contra Nos conspicua auxilia subministratum iri; Imo vero affirmet legatum Vestrum BEVNINGIUM prolixissime hoc promississe, atque id egisse, ne tractatus Nos inter et Daniam omnibus numeris absolueretur. Nouimus equidem aliunde etiam dictum legatum ea negotiatum esse, quae amicitiae et foederationi Nostrae aliorumque Vestrorum legatorum, apud Nos degentium, contestationibus haudquaquam respondent, non tamen eo excurrere et praeualere animi eius intemperantiam putauimus, vt ipsi integrum sit, tempestates magis exasperare, quam sedare. Cum vero haecenus ea egerit, dixeritque, quae nec foederis Nostri legibus consona sunt, nec conseruatio Nostri patitur, dicendumque sit, eundem haud postremam causam esse turbatae in Septemtrione tranquillitatis, verendum sane est, ne ad Vos iam reuersus sinistre omnia interpretetur, dissidiaque potius, vt diu consuevit excitare, et alere, quam paci et bono inter amicos consensui operari conetur. Nos vero cum nihil antiquius aut potius ducamus, quam sinceram Vobiscum colere amicitiam, valde abhorremus ab iis, qui discordiae faeces submittere quaerunt, atque proinde non ea modo contribuimus semper animo et factis, quae Vobis et reipublicae Vestrae grata, foederibus vero mutuis commoda iudicauimus, sed etiam cum Vestrorum quorundam ministrorum operas eo collimare videremus, quomodo rebus hostium Nostrorum Vos miscerent, per ministrum Nostrum amice requirendum putauimus, quid Nobis omnino de instituto Vestro persuadendum esset; victuri ne sitis Nobiscum sicuti optamus et speramus in constanti et infucata amicitia tot annorum foederibus non sine praeclearo

claro vtriusque partis fructu communita, an, vti dictus legatus, Beuningius spem hostibus Nostris subiecisse fertur, consilium et mentem absque vlla a Nobis data causa mutaturi, et hostium Nostrorum partes consilio et opē Vestra roboraturi sitis? Nos certe, vt talis legati Vestri studii, nec causam legitimam nec fructum satis commodum inde venturum perspicimus, ita nec in animum inducere possumus, vt Vestro id iussu egerit, eoque magis fixum Nobis est perseuerare in illibata Vobiscum amicitia, eandemque, sicuti in omnibus occasionibus fecimus, comprobare certissimis candoris argumentis parati sumus, si non displiceat Vobis paria Nobiscum, vt veros confoederatos decet, facere. Atque cum Nos non fugiat, posse subditis Vestris ex hoc cum Dania resuscitato bello suboriri aliquam suspicionem, quasi per illud commercia quidquam damni patiantur, ad liberandum eos tali opinione ac pariter contestandum certitudinem amicitiae Nostrae conuenire censuimus, vt hisce Vos assecuraremur, nihil nec incommodi, nec impedimenti ad libertatem nauigationis aut commerciorum, inde manaturum; quin potius conspicietis, atque re ipsa experiemini promptos Nos fore, tam ad ea, quae ad dictae nauigationis commerciorumque solitos successus prouehendos feruient, quam ad amicitiam mutuis beneficiis stabiliendam pertinere possit. Qua de re plura dedimus in mandatis supradicto residenti Nostro dicenda, cuius verbis tanquam Nobismet ipsis, vt fidem habere ac talem Nobis reddere declarationem velitis, quae foederum Nostrorum tenori conformis sit, et Nos de Vestrae constantia amicitiae certos reddere queat, amice requirimus, commendantes Vos diuinae protectioni cum voto prosperi reipublicae Vestrae successus. Dedimus in castris ad Hassniam die 21. Augusti 1658.

Vester bonus Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduardus Ehrenstein.

Ita ex castris ad Hassniam sitis gladio ac calamo cum Danis certabat CAROLVS, Czarnecius contra quem in Selandia exultantem, in Holsatia triumphantem, vbique victorem, Caesa- in Daniam reus, Brandenburgicus, ac Polonus iussus est mouere exercitus. Nec vano conatu, caesis submissus, aut pulsus ex Holsatia Suedicis praefidiis. Extant singularis beneuolentiae Daniae Regis litterae ad CZARNECIVM belli ducem, per ea tempora scriptae. Quarum haec summa:

FRIDERICVS III. Dei Gratia, Daniae, Noruegiae, Vandalorum, Gotthorumque Rex, Dux Schlewici, Holsatiae, Stormariae, et Dithmariae, Comes in Oldenburg et Delmenhorst etc.

Daniae Regis ad Czarnecium, belli Ducem, litterae.

Singulari fauore ac beneuolentia Nostra Regia praemissis,

Illustrissime Domine sincere grateque Nobis dilecte,

Maxima cum exultatione Nobis relatum est, quomodo *Illustritas Vestra* diuersis conflictibus, nouissime etiam in occupatione insulae Alsen, sitorumque in ea castellorum, inter alia hostis copias numero militum solus quam triplo fortiores praeunte suo agmine profligando, virtutem suam vere Heroicam cum laude et admiratione omnium exercuit. Quemadmodum Nobis semper de *Illustritate Vestra*, vtpote duce rebus suis gestis praeclaro, gratulati sumus, affectumque Serenissimi Regis Vestri fratrum, in auxilium armorum Nostrorum

1658

Illustratam Vestram submittendo abundeprehendimus, ita beneuolentiam Nostram regiam, quam meritis suis etiam apud Nos acquisiuit, contestari hisce volumus, ex animo optantes, ut felicissimis quibuscunque successibus fama Illustritatis Vestrae, non solum patriae, sed et exteris etiam magis magisque cognita vniuerso orbi, praesertim huic Arctoo magis magisque innotescat. De caetero persuadeat sibi Illustritas Vestra, Nos quidquid officiorum Nobis praestitum fuerit, grato animo, omnique fauore Regio cum Deo et tempore agnitos. Dabantur in arce Nostra Regia Hassniae die 24. Decemb. anno 1658.

Illustratis Vestrae

Beneuolus

FRIDERICVS, Rex.

LIBRI IX. CAPVT VI

SYNOPSIS

Moschorum ad Caesarem legatio. Electio in Regem Romanorum Leopoldi primi, Hungariae ac Bohemiae Regis. Eius Viennam ingressus. Responsum Caesaris electi Moschorum legatis. Olszeuii canonici Cracouiensis ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Austriacos. Suecorum in Prussia progressus. Tumultuantur praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum militum ob non soluta stipendia. Eiusdem confoederationis finis, mense Martio. Regni comitia, in quibus pacta cum Cosacis adnitente Wychouio approbata sunt. Cracouia excessus Caesaris militis. Moschorum ad Konotop clades. Noui tumultus in Russia contra Polonos. Vichouii fuga. Graudentii expugnatio. Grodnensis ciuitas recuperata. Mors Leszcynii vicecancellarii Poloniae, una et Koniecpolscii. Marchionis Durlacensis infelix casus. Expugnatio Czebriinii. Mohilouiam Potocius obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit. Missio Ponocii mercatoris in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Moschorum
ad Caesarem
legatio,
Electio in
Romano-
rum Regem,
Leopoldi
primi, Hun-
gariae et Bo-
hemiae Re-
gis.
Eius Vien-
nam ingres-
sus.

Dum haec in Dania geruntur Moschorum legati Lentium veniunt, nouum salutaturi Augustum Caesarem LEOPOLDVM primum, cui post parentis optimi mortem vnanimi consensu, octo viri ¹⁰⁵⁾, Francofurti ad Moenum, communi omnium voto, vltro imperii detulere fasces, decimo octauo Iulii die, subsecuta paulo post coronatione, prima Augusti. Igitur Moschorum legati Lentio Viennam a Caesare redire iussi, ibidem ad publicam Caesaris admissi fuere audientiam. Summa huius legationis, gratulatio fuit de imperio occidentali ac continuatio fraternae cum augusta Domo amicitiae. Reuocabant praeterea in memoriam Augusto Caesari intercessionem oblatam Polonos inter et Moschos, vrgebantque magni Ducis in Regem Poloniae electionem; breuiter enumeratis in transitu beneficiis Regi ac regno Poloniae a magno Duce testatis. Quod victoriam non sit profectus, cum potuisset Cracouiam vsque Suecos praeueniendo pertingere. Deinde quod bellum suscepit contra hostem Poloniae, Sueciae Regem, et hoc consilium Suae Maiestatis

105) Octouiri, nempe S. R. imperii principes electores, quo tempore octo tantum erant, principe

Electore Hannoverano nondum in collegium electorale recepto.

tis Diui parentis FERDINANDI III, Romanorum imperatoris, in gratiam Poloniae, 1659
Regis factum aiebant. Ad extremum paratum esse magnum Moschouiae Ducem restituere
Polonis omnia ad Berezynensem tractum, modo Vilnensibus tractatibus satisfacerent Po-
loni. Ad haec Caesar Augustus: gratias se habere respondit, pro fraterno magni Ducis Responsum
Moschouiae amore, mutuaque amicitia, quam reciproce magno Duci offerebat. Electio- Caesaris ele-
nem in regnum Poloniae quod attingeret, optare se magni Ducis bonum vicinum esse, modo si Moscho-
id per ipsos Polonos liceret, quos pro posse suo, hoc in puncto literis monere non desiste- rum legatis.
ret Imperator, eoque sine haud mora magno Duci Moschouiae, fratri suo, magni Ducis
Lituaniae non denegasse titulum, contradicente licet Polono, ut vel hinc magno Duci
evidenter pateat, moram in eligendo illo sibi imputari haud quaquam posse.

Haec summa responsi Caesarei, magni Ducis Moschouiae legatis dati, quo illi ac-
cepto, Vienna Cracouiam perrexere, anni subsequenti initio, ibidemque a magistratu
illius ciuitatis subsistere iussi, vix Polonorum effugere compedes, erepti tamen, Caesaris
iussu, ab illius loci gubernatore IOANNE BARONE KEISERSTEIN, Caesaris militum tri-
buno, ac clam noctu Cracouia educti, ne quid in ius gentium peccasse videretur Caesar,
per Silesiam, deinde Hamburgum vsque, comitati sunt, frendente Polono Rege in Caesa-
ris ministros, potissimum Keiserstein, quod Moschos, Poloni Regis iuratos hostes, impune
Cracouia abire permisisset.

Moschorum legatis in aula Augusti Caesaris degentibus, superuenit Viennam AN Olszeuii, Ca-
DREAS OLSZEWSKI, Cracouiensis canonicus, a Rege Polono ad Caesarem ablegatus cum nonici Cra-
grauissimis postulatis, quorum haec summa fuit: couiensis,
ablegati Po-
loni Vien-
nam aduen-
tus, ac lega-
tionis pun-
cta.

I. Ut pax cum Suecis quacunque tandem ratione fieret, vel inuito Caesare
tanquam foederato.

II. Ut Cracouia praesidium Caesaris abiret, similiter miles auxiliarius excede-
ret Polonia.

III. Compensentur damna per militem Austriacum Poloniae illata. Addidit
contra Generalem Suffium quaerelas, ob non oppugnatum strenue Tho-
runium.

Ita tunc pacem cum Suecis, summo ardore promouebant Poloni, ignari Suecos
in Liuania et Pomerania, adeoque extra Balthicum mare existentes, nunquam quietos fore,
atque adeo semper vicinas haud dubio turbaturos prouincias. Responsum a Caesare
Olszeuio, puncta a Polono Rege per illum proposita commisisse iam Caesarem Baroni LI-
SOLAE suo in illa aula oratori decidenda. Rediret proinde canonicus salutaretque nomine
suo Polonum Regem de occupato Thorunio triumphantem.

Ita rebus infectis Viennae, ad Poloniam aulam redierat Olszeuius, frendens in Eius in Po-
Caesarem, aulaeque ministros, paulo post Varlauiam redux ordinibus congregatis de Cae- loniam redi-
fare conqueritur; contentui se Viennae habitum, nec villo dignatum certo responso in Po- tus.
loniam rediisse. Hinc Polonorum in Caesarem acclamationes et multorum minae, quae Poloniae Re-
postea in ventum abire, audita paulo post Suecorum in Prussiam et Pomerellam Wirtzii- gis indigna-
nou Generalis irruptione, qui Stetino ex improviso erumpens, Choinitiam, Staragardam, tio in Au-
aliaque Pomeraniae subito impetu occupauerat loca, stupentibus Polonis, talia ac tanta au- striacos.
dere Suecos, quos semimortuos expugnato Thorunio imaginabantur. Suecorum
in Prussia
progressus.
Tumultu-
antur Prae-
torianae co-
hortes.
Confoede-
ratio et tu-
multus Po-
lonorum ob
non soluta
Poto-
stipendia.

Eadem quoque circa tempora, primis videlicet huius anni diebus praetoriani mi-
lites (quartianos Poloni denominant) habito Lublini circulo, electoque factionis suae an-
tesignano MARIANO IASKOLSKI dicto, excubiarum contra Tartaros praefecto, tumul-
tuari incepterunt. Origo seditionis turbarumque, dilata in sextum iam annum eorundem
stipendia, quae, dum respublica ad felicitatem remittit tempora, miles primum inolescere,
mox superbire coeperat, ad extremum flagitare a republica ea, quae per modestiam alias
non obtinisset. Igitur Rex post nuntios Poloniae seditionis, quanquam nihil adhuc de
non soluta
Poto-
stipendia.

1659 Potocio, Lubomierscioque certum acceperat, anxius quoniam exercituum vis erumperet, ne externo quidem militi confusus; quod remedium vnicum rebatur, comitia regni transigit, in quibus sexies centena millia aureorum militi soluta, plura promissa, si tranquillum regni statum pacifici expectarent. Tum conuersus Rex Polonus ad pacificandum omnimode Russiae statum, Cosacorum legatos ad iuranda aeterna foedera missos introducere iubet. Regni comitia in quibus principes legationis fuere, NIEMIERZYCZ Polonus, DANIEL WYCHOWSKI, et TRETER. Perorabat Niemierzyecz altioris ingenii vir veniamque nomine totius Zaporouiani deprecabatur exercitus. Eadem Wichowski cum Tretero gestibus exprimebant. Neque Poloni, de propria anxii salute diu votis Cosacorum resisterunt. Igitur non iam, quasi cum hostibus et subditis, sed cum amicis et sociis humanitate certatum. Pax aeterna iureiurando a Rege ac toto Senatu, tota insuper nobilitate stabilita. Cosaci libera gens declarati. Officia dignitatesque distributae. Additum et singulare diploma huiusmodi tenoris:

Nos IOANNES CASIMIRVS, Poloniae Rex praefato Zaporouiano exercitui, pro Nobis et successoribus Nostri Regibus Poloniae, nomine totius Reipublicae promissimus, et sub Regio Nostro honore, dignitate, ac verbo veritatis addiximus, prout tenore praesentium promittimus, et corporale iuramentum ad Deum et sancta euangelia praestamus, pro firma, fidei, et inuiolabili obseruantia, contra nil faciendi, nec, vt fiat, procurandi, quacunque excogitanda via, neque Nobis vllae exceptiones, dispensationes, absolutiones, canonica et ciuilia iura, quocunque indigentur nomine, proderunt. Datae Varsauiae 30. Iunii 1659.

Interim dum metropolita Kiiouiensis locum sibi a Senatu designari petit immediate post Leopoliensem Archiepiscopum: contradicente Cracouiensi antistite illius postulatis, ac possessionem negante, eo quod Cracouienses antistites, quondam Archiepiscopi gauisi fuerint praeceminetia ac praerogatiua, (hinc inferebat Episcopus, non posse nec velle metropolitae Rutheno, vllatenus auito cedere loco) soluuntur comitia, duodecima, a quo coeperant, hebdomada; in speciem prospera et pacifica, re autem funesta et tristitia, quod infra memorabimus.

Solutis comitiis Rex Varsauia in Prussiam mouet, praemisso comite LUBOMIERSCIO, qui Graudentum interim arcta cingeret obsidione, SAPIEHAM quoque cum KOMORSCIO et POLVBINIO in Lithuania expedierat, qui DVGLASSI victricia in Curlandia diuerterent arma, alias per Samogitiam in Prussiam transitura. VICHOVIO Generali Cosacorum, vna cum POTOCIO imperatum est, Moschos toto robore aggredierentur illi, ac iunctis cum Tartarorum aduentantium copiis, illos Russia primum, deinde Lithuania tota pellerent. Viennam quoque vniuersae Poloniae missae fuere preces, liberandi Cracouiam Caesaris praesidio, et si fuisset possibile, totum regnum Austriaco milite. Sed longe antea Polonas preces antequerterat Caesaris mandatum, quo iubebatur praesidiarius miles Cracouia, vna cum Barone Keiserstein excedere; caeteri in Prussia Poloni Regis operirentur mandata Heistero duce. Vichouius quoque vna cum Tartaris ad Konotop obuias insperate sex Moschorum legiones ad internecionem deleuerat; sparsa in immensum apud Polonum Regem prima victoriae suae fama, quasi centum millium cecidisset exercitum.

Occubuere in illo praelii aestu Moschorum praecipui, Dux POZARSKI, Dux LEORADWANSKI, PROKOPOWICZ, LEPANOW, duo BARTOLINI Germani fratres Principes, HILKA Cosacorum dux et alii. Fertur Tartarorum Rex votum vouisse ante conflictum prophetae suo captiuos omnes trucidandi, quod et praestitit. Omnes enim Moschos Tartari per summam barbariem peremere, sanguine eorum in vascula ad id praeparata demisso, quo deinde illorum sacrificuli primum insignia, deinde equos, tandem vniuersum exercitum mira superstitione aspersere.

Caeterum breui reuocati Tartari a pugna Moschouitica ad bellum Transylvanicum, Moschorum erexerunt in Russia animos, turbarunt Cosacorum, qui per absentiam illo-

Excessus
militis Ca-
sarei Craco-
uia.
Moschorum
ad Konotop
elades.

Illorum liberiores facti, ac a Polonis irritati militibus, paulo post Polonorum atrocissimi exitere per ea tempora hostes. Ita tunc nihil profuit Polonae reipublicae in centuriis Regni comitiis, ad aequales libertates adscivisse Cosacos, quibus eodem fere tempore per summum nefas illudere Cosaci, caesis factionis Vichouianae primariis, qui Varaviae in verba Poloni iurauerant Regis, partiti inter se honores et titulos, occiso insuper Niemierzyecz, qui Russiae designatus a Rege redibat cancellarius, pulso Vichouio totius huius scenae architecto, qui non expectato epilogo, ocyus suae salutis consulere debuerat, acuto palo alias a Cosacis affigendus.

1659
Noui tu-
multus in
Russia con-
tra Polonos.

Fuga Vi-
chouii.

Redeo ad Graudentensem Lubomierscii obsidionem, quam ad 20. vsque produ-
xerat Augusti: nec vano conatu, adueniente siquidem paulo post cum Caesariano exercitu
Heistero duce, captum per vim Graudentium, temeritatis suae poenas luit. Caesi ibidem
Suecorum ducenti. Hoc laeto nuntio accepto Polonus Rex, Varavia in Prussiam moue-
rat, euocatus a Galliae ministris ad tractatus pacis cum Sueco habendos. Eadem quoque
circa tempore Generalis SAPIEHA Grodnam in finibus Lituaniae ac Podlachiae situatam
urbem a Moschis per tractatus receperat, inde in Curlandiam diuerterat, Duglassii Suedico
exercitui oppositurus Lituantum, cum Curlandiae nobilitate pro finibus Samogitiae, quo
iam sensim progrediebatur, Duglassii exercitus, propediem in Prussiam moturus.

Graudentii
expugnatio.

Grodnensis
ciuitas recu-
perata.

Haec inter, rebus humanis Varaviae eximitur BOGYSLAVS Comes in Leszno
LESZCZYNSKI, ex Thesaurario paulo ante Vice-Cancellarius regni designatus: Vir magni
nominis, et cui parem tunc Polonia non habuit. Mortem eius terrificam signa, toto tri-
duo subsequuta sunt, concurrentes deinde euri, vno fere momento novorum aedificio-
rum euerterunt ima, nec Regiae pepercerunt moli, e cuius apice deiectum maiorem ho-
rologii globum, terrae alliserunt, allisumque in duas diuiserunt partes. Ignis deinde de-
repente, e regione regii palatii eodem die vastam egit in cineres domum. Hinc populus
vniuoco ore exclamare coeperat: Cecidisse in sapientissimo Leszcynio rempublicam Polo-
nam. Leszcynium aliquot ante mensibus praeiuerat ALEXANDER KONIECPOL-
SKI, Sacri Romani imperii Princeps, Palatinus Sendomiriensis, cuius vitam et gesta tota
haec loquitur nostra passim historia. Nec omittendum puto quod huius anni mense
Maio in Germania acciderat memoratu notabile. Marchio Durlacensis natus minor, e
bello Polonico domum redux, inter congratulationes amicorum propinquorumque, hila-
res ducebat dies, sollemnibus excipiens epulis amicorum praecipuos. Quadam die Assueri
meditatus conuiuium parentes inuitat, tum sacros calices ac patinas adferri iubet, praedam
Polonam dictitans esse, a Rege Sueciae sibi dono datam. Singulos deinde amicorum hor-
tabatur, biberent hilariter ex scyphis Papistarum, et in patinis comederent; Praedicanti-
bus Lutheranis nequicquam exemplo Balthasari Regis abstergere eum conantibus. Tan-
dem laetitia omnium feruente, ipse pyxidem sacram praegrandem vino impleri iussit, et
fratri suo sanitatem Sueciae Regis propinquit. Admoto ori cum vino vase, Marchio ani-
mo linqui, et in fellam collabi coepit, accurrentibus nobilibus corruentem sustentan-
tibus.

Mors Le-
sczynii Vice-
Cancellarii
Poloniae.

Vna et Ko-
niecpolsii.

Marchionis
Durlacensis
infelix ca-
sus.

Interim immane monstrum ingreditur, cuius terrore Parentes Marchionis turbati,
vna cum reliquis fuga velocissima dilapsi sunt. Monstrum autem illud Marchioni potatori
collum obtorsit, et gulam fregit, per triduum deinde furiose eadem in aula a monstris et
spectris debachatum est. Hic finis Marchionis Durlacensis parum expectatus, quem diuini-
tus punitum quis negauerit?

Ttt tt 2

Interim

106) Ideo terrificam, quae toto triduo Leszcynii mortem subsequuta sunt signa, Rudauicius hic memorare digna duxit, quia secundum populi iudicium in Leszcynio respublica Polona cecidit. Fuit eurus ab ortu, sed tunc ad terrificam edenda signa propter Leszcynii mortem plures euri concurrerunt, quod longe mirabilior, quam globus terrae allisus inque duas partes, ex quibus compositus erat, diuisus. Tantas nugas garriunt historiarum scriptores sanioris physices expertes.

107) Rudauicius verularum fabulam hic recensisse, quis nostris temporibus dubitavit? Turpitudine iure notandus historicus, imprimis pragmaticus, quamuis caeteroquin bonus, qui eiusmodi fabulas ad fouendam superstitionem venditat. Ignorantiam insuper demonstrat, apoplexiam quae multos homines interimit, in miraculum mutare. Ante aliquot saecula clericorum in Germania mos, vel magis malitia, fuit, omnes eos, quos sibi contrarios, et ideo impios

1659 Interim in ultimis finibus Russiae **CZEHRLINIVM** famosissimam quondam Chmielnicii sedem, post trium mensium obsidionem tandem Moschi iuncti Colacis expugnarunt; ubi ducenta tormenta, tria millia centenariorum pyrrii pulveris, ac aliquot miliones Polonae monetae in parata pecunia inuenere. Hinc terror totam occupauerat Russiam, ut multi iam Leopoli relicto, consulere sibi praepropere cogebantur. Expugnato Czehrinio excitus **POTOCIVS** Mohilouiam ille quoque obsider haud procul Czehrinio situatam urbem, quam ad extremum intactam relinquere conatus est, amisso in illa expugnatione duorum millium Polonorum lecto exercitu.

Expugnatio Czherinii.
Mohilouiam Potocius obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit.
Missio Pinocii in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Eadem quoque circa tempora redierat in Poloniam **HIERONYMVS PINOCIVS** mercator Italus ex Anglia, quo Reginae ac Galli Oratoris suasu ante annum missus fuerat. Huius legationis summa fuit: Regis ac reipublicae Polonae testata erga Cromuelium amicitia. Excusabat praeterea idem orator praestita **CAROLO II.** eius nominis magnae Britanniae Regi a Polono Rege pecuniaria auxilia a Scotis et Anglis contra parentem Cromuelii contracta, promittebatque, non amplius commissuram similia Poloniam Rempubicam contra praepotentem Cromuelii domum, aut Angliae statum. Ad haec protector egit gratias longinquo Regi, quem timere Anglica arma, Suecis foederata, aduerterat, dilatoque in aliud commodius tempus responso, Pinocium subsistere Londini iusserat.

Interim mutatur Angliae scena. **CROMVELLIVS** paulo ante protector, ac summus Angliae moderator, momento deiicitur de summa rerum, mutaturque Angliae status ex tyrannico in legitimam monarchiam. Ita Pinocii euauerat legatio, qui rebus Angliae turbatis, sine responso ad Poloni Regis redierat aulam; legatum se abhinc iactitans magni Regis ad magnam Anglicanam rempublicam, ac Hollandiae Ordines, quos in transitu inuiferat, sollicitata ab illis aliqua pecuniae summa, nomine Poloni Regis pro Putcensi propugnaculo.

putabant, per infernales genios imaginario modo e medio tollere, et Rudauscii temporibus eiusmodi nugae facilius Polonis, quam nunc, persuaderi potuere, qui in veras scientias et naturalium rerum cursum iam profundius inspexere. Plebi nunc tantum eiusmodi historiulae in

delictis sunt, cuius apud omnes gentes, cuiuscunque sint religionis, prima sapientia est superstitio. Verum autem scientiarum in Polonia incrementi signum est, quod nunc quotannis lamiarum, praestigatorum, miraculorumque numerus imminuat.



LIBRI IX. CAPUT VII.

SYNOPSIS

Poloni recuperant caput, munimentum. Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commissariis. Propositiones legationis Polonicae ad tractatus pacis. Propositiones legationis Caesareae. Propositiones legationis Electoralis. Propositiones legatorum Suecorum, cum Caesareis legatis pertractandae. Propositiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae. Declaratio legationis Suedicae legato de L'ombres. Responsum Suedicae legationis ad postulata Regis Poloni. Responsum ad propositiones legationis Caesareae. Responsum ad propositiones legatorum Brandeburgicorum. Responsum legationis Polonae ad propositiones legatorum Suecorum. Responsum legationis Polonae ad tertium articulum propositionum legatorum Sueciae. Responsum legationis Caesareae ad propositiones legatorum Suecorum in negotio tractatum pacis. Responso legationis Electoralis Brandeburgicae ad propositiones legationis Suedicae. Moritur Sueciae Rex Carolus Gustauus Stockolmiae. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis. Instrumentum pacis Oliuensis. Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem. Literae fidei ordinum Regni, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem, mortuo Carolo Gustavo, Sueciae Rege. Literae fidei Caroli Gustavi, Sueciae Regis pro legatis suis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei, mortuo Carolo Gustavo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem.

Exente anno post continuatam trium mensium obsidionem, tandem a Suecis recipitur munimentum caput nominatum, quo amisso haud multo post serio cum Polonis pacem tractat Suecia, quod infra memorabimus. In Curlandia quoque a Polubinio ac Komorouio caeditur Duglassius, amisso fere peditatu, qui quinque millium erat. Ita vltimum felicitatis annum visa tunc habere Suecia, quae certo periisset, nisi tractatus pacis maturasset Poloniae Rex, qui assiduis Reginae fatigatus precibus, instante, ut superius innui, Gallico oratore, subsequentis anni initio, dum iam Pomerania per Caesarem eiusque felicia arma pelleretur Suecus, pacem composuit sibi ac regno suo satis pudendam Oliuae illa tractari coeperat huius anni initio, quo totius Europae conuenerant legati suis quisque instructus propositionibus.

1660
Poloni re-
cuperant ca-
munimentum.
Regina tra-
ctat Oliuae
pacem cum
Suedicis
commissa-
riis.

Referam singulorum propositiones ac responsa.

PROPO.

108) *Pudendam nequitiam Rudauscius dicere debuisse, id quod inutilem et imprudentem eius pro patria emulationem prodit, neque ad veritatem dictum. Pax enim illo tempore summo opere Poloniae necessaria erat, quae nullo alio modo, nisi cessione iuris in Sueciae regnum obtineri potuit. Legati Poloni omnia, quae fieri poterant, prout ex pro-*

positionibus apparet, tentabant. Cum autem rebus sic stantibus Polonia, ius in Sueciae regnum validum armis reddere, neque spem habuerat, melius certe fuit, postulato abstinere, quod reipublicae Poloniae nulla bona, multa autem mala in futurum parere potuisset. Pax ergo non fuit pudenda, sed valde salutaris.

Uuu uu

1660

Propositio-
nes legatio-
nis Poloni-
cae ad tra-
ctatus pacis.

PROPOSITIONES LEGATIONIS POLONICAE.

QVAE

AD SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET

SERENISSIMAM DOMVM EIVS

SPECTANT.

- I. Restitutio Suae Maiestatis in auxilium regnum Sueciae, cum restitutione reddituum regaliū interceptorum.
- II. Restitutio bonorum haereditariorum et patrimonialium Domus Sacrae Regiae Maiestatis in Suecia existentium cum refusione prouentuum et fructuum perceptorum Eidem Sacrae Regiae Maiestati.
- III. Abrogatio omnium decretorum in derogationem Diui SIGISMVNDI Regis et Lineae eius, latorum in Suecia, vt et eorum, quae in prauiudicium religionis catholicae lata sunt.
- IV. Restitutio in vniuersum integrae Liouoniae Eithoniaeque.
- V. Euacuatio Mariaeburgi et Elbingae.
- VI. Compensatio damnorum, bellis per Suecos et eorum confoederatos, Poloniae et magno Ducatui Lituaniae illatorum.
- VII. Restitutio in libertatem Illustrissimi Ducis Curlandiae, vti Sacrae Regiae Maiestatis et reipublicae feudatarii, cum vniuersa eius domo, et compensatio damnorum Ducatui Curlandiae illatorum, ac denique restitutio, vel iusta compensatio omnium rerum mobilium vel scripturarum Duci Curlandiae, eiusque domesticis, et aliis in arce et vrbe Mittauiensi vel alibi ablatarum.
- VIII. Restitutio omnium diplomatum, obligationum et actuum publicorum, quae a prouinciis, palatinatibus, et exercitibus, et aliis in Regno Poloniae et magno Ducatu Lituaniae, quocunque titulo Suecis data vel ab eis extorta sunt.
- IX. Restitutio omnium archiuorum, actuum publicorum, Castrensiū, iuridicorum, ecclesiasticorum, quae ex Regno et Magno Ducatu Lituaniae auecta sunt a Suecis.
- X. Restitutio Artilleriae e Regno et Magno Ducatu Lituaniae exportatae.
- XI. Commutatio aequa et militaris captiuorum.

XII. Cum

XII. Cum Serenissimus Rex Daniae et Noruegiae iisdem pactis includi debeat, postulamus a Suecis literas passus, pro plenipotentariis Daniae ad modernos tractatus.

1660

XIII. Securitas communis et executio pacis decidatur ac debitis cautelis firmetur.

XIV. Ad Guarantiam pacis conclusae Principes et Respublicae suo tempore nominandi admittantur.

In quibus omnibus et singulis praecedentibus, ubi a parte aduersa Sacrae Regiae Maiestatis ac reipublicae, ut etiam in subsequenter confoederatis Principibus satis factum fiet, Sacra Regia Maiestas ac Respublica, in perpetuam pacem cum parte aduersa concludendam condescendet.

Quod ad Principes Confoederatos Sacrae Regiae Maiestatis et Reipublicae attinet. Cum circa vincula foederum, Sacra Regia Maiestas et Respublica coaluerint cum Sacra Caesarea Maiestate, atque Serenissimo Electore Brandenburgico, horum quoque Principum propositionibus satis fieri a parte aduersa postulamus, quarum ab Excellentissimis eorundem legatis propositarum sequens tenor est.

PROPOSITIONES

EX PARTE

LEGATIONIS CAESAREAE.

I. Cum praecipuus rei cardo in eo vertatur, ut pax inconcussa firmetur fundamentis, ac nullo deinceps praetextu ac quaesita occasione conuelli queat, ideo ante omnia de communi securitate ac conuenientibus cautelis prospiciatur.

II. Serenissimi et Potentissimi Regis, Regnique Poloniae, ac Magni Ducatus Lithuaniae, nec non Serenissimi Electoris Brandenburgici postulatis satis fiat.

III. Serenissimus Daniae Rex cum plena securitate, et euictionis beneficio hisce tractatibus comprehendatur.

IV. Sacra Caesarea Maiestas vno eodemque pacis Poloniae instrumento includatur, tanquam praecipuus foederatus, et auxiliaris belli socius, ac paciscendorum omnium securitate, tam pro se, quam pro haeredibus et successoribus suis, regnis, statibus ac dominiis fruatur, etiam sub iisdem cautelis, quas inclytum Poloniae Regnum pro se ipso stipulabitur.

Hisce constitutis Augustissimus Imperator, tam libens cessabit ab armis, quam inuitus illa suscepit.

PROPOSITIONES LEGATIONIS ELECTORALIS.

- I. Requirunt vt Serenissimus Daniae et Noruegiae Rex ad tractatus simul admittatur, Celsissimoque in Liuania Curlandiae Semigalliaeque Duce, vna cum Serenissima coniuge, proleque Ducali (dum pactis neutralitatis frētus securus viueret) capto, ante omnia libertas, ditiones, et ablata restituantur, contumeliaeque perpeffae reparatio, ac iniuriarum illatarum, damnorumque datorum compensatio fiat.
 - II. Ac inprimis modus, mediaque quibus conclusa pax tuta securaque, quoad omnes foederatorum ditiones reddi queat, discutiantur, firmenturque.
 - III. Praecidendae autem omni litium dissidiorumque impofterum fegeti, pactorum tam Regiomontanorum, quam Mariaeburgensium, vt etiam Labiauensium autographa, et quaecunque ab exorto, inter Regiam Maiestatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem acta transacta, scriptisque comprehensa, foedere autem perpetuo, cum Sacra Regia Maiestate Reque publica Polona Velauiae inito, abolita fuere, (in perpetuum obliteranda) reddantur. Insuperque omnibus, quae ex praememoratis instrumentis quocunque colore formari possent praetensionibus nomine Regis Regnique Sueciae sollemniter renuncietur, etiam renunciatio communi pacis instrumento inferatur.
 - IV. Et siquidem ex causa occasioneque belli huiusce Suedici Sua Serenitas Electoralis, summa et pene irreparabilia damna passa, eiusdemque status et ditiones misere deuastatae sunt, ea vero detrimenta plene pensari nequeant, vt Suae Serenitati Electorali aequa tamen satisfactio eo nomine detur, indemnitateque eiusdem caueatur.
 - V. Serenissimi et Potentissimi Regis Regnique Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae postulatis satisfiat.
 - VI. Nec non conditionibus nomine Augustissimi et inuictissimi Imperatoris, vt inter eiusdem foederatos praecipui, propositis.
 - VII. Reliquorum quoque belli fociorum digna ratio habeatur.
 - VIII. Modus amicabile in ipsis pactis definiatur, quo exortura in posterum quaeuis dissidia, citra strepitum armorum componi queant.
 - IX. Executionis pacis et inprimis deducendi citra noxam subditorum, militis modus determinetur.
- Referant autem praememorati legati Electorales hisce addendi facultatem, si forte pars aduersa occasionem huius rei dederit.

Dat. Dantisci die 17. Ianuar. 1660.

PROPOSITIONES

1660
Propositio-
nes legato-
rum Suedi-
corum cum
Caesareis le-
gatis pertra-
ctandae.

DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM

PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM

IN NEGOTIO PACIS TRACTATVVM

CVM

DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS

PLENIPOTENTIARIIS CAESAREIS

PERTRACTANDAE.

I. Sacra Caesarea Maiestas absteat in posterum ab omni hostilitate et ictis foederibus aduersus Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, etiam vtraque perpetuam pacem ac firmam inuicem amicitiam colat.

II. Cum plurimum intersit Sacrae Regiae Maiestati Sueciae, aliorumque Regum, Principum, ac Rerumpublicarum, atque imprimis ordinibus imperii, dataeque fidei publicae plane conforme sit, vt pax Germanica in suo vigore permaneat ac consistat, dandum id fuerit non modo aequitati sed et quieti ac tranquillitati publicae, vt imperator instrumentum pacis in omnibus articulis et clausulis generaliter renouet ac confirmet, et quae de restitutione in iis promissa atque transacta et executione pacis adhuc restant, executioni indilate mandet.

III. Et cum nihil haecenus delatum sit, vel fauori instrumenti pacis vel intercessionibus Regis Sueciae, Electorum et Principum imperii, pro iis, qui in Regnis ac prouinciis haereditariis Augustanae confessioni sunt addicti, factis, Christianum est, vt eorum in negotio religionis et libertatis conscientiarum ratio habeatur.

IV. Imperator loca non tantum in Pomerania, sed etiam in Holsatia et Schlesuicensi Ducatu occupata, ablata, et praesidiis Caesareis infessa, propriis dominis ac possessoribus indemnâ restituat. Caueatque ne Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque prouinciae in imperio, vel extra illud sitae, vi et hostilitate aliqua, siue e Germania, siue Regnis ac ditionibus Caesareis in posterum impetantur.

V. Sacra Caesarea Maiestas nihil impedimenti vel molestiae Sacrae Regiae Maiestati Sueciae adferat, aut adferri patiat, nec eundem directe vel indirecte, per se, vel per alios, turbet in illis, quae regiae istius Maiestati vi instrumenti pacis Germaniae competunt ac debentur, et rationi iurique consentanea sunt, sed in iis omnibus eius Maiestatem inuiolabiliter manteneat, et conseruet, conseruariue faciat.

VI. Sacra Regia Maiestas Sueciae gaudeat ac fruatur imperii constitutionibus, tam in delectu militum, quam innoxio transitu per prouincias Germanicas,

Xxx xx

et

1669

et aliis eius generis iuribus et commoditatibus omnibus, quibus caeteri imperii constatus ac membra gaudent ac fruuntur.

VII. Serenissimus imperator id speciatim plenae executioni mandet, quod Serenissimum Regem Sueciae concernit, et nondum executioni datum, sed eius Regiae Maiestati super eo controuersia, vel difficultas a Caesarea Maiestate mota est. Nec immisceat se dehinc causae, quae Regiae Maiestati cum prouinciali sua ciuitate Brema intercedit, nec patrocinium capituli cum saeculari iure cessi suscipiat, aut obstinatos in id praetensores contra Regiae Maiestatis statum iuuat.

VIII. Imperator in posterum nullo modo impediatur aut turbet Regem Sueciae in iure suo uectigalium ad littora portusque Megapoleos inprimis Varne-mundensem.

IX. Idem ratum habeat recessum limitaneum, et quae inde dependent, inter Regem Sueciae et Electorem Brandenburgicum, Stetini in Pomerania initum ac conclusum.

X. Et si Sacra Regia Maiestas Sueciae, eiusque haeredes ac Successores Reges Sueciae tanquam Duces Bremae Verdae ac Pomeraniae, et Domini Vismariae, feuda sua Germanica, a Caesarea Maiestate et imperio recognoscant, cum tamen per impedimenta et incommoda saepius continget, ut tam cito quam alii uasalli imperii ad petendam inuestituram mittere non possint, aequum est, ut tam angusto tempore non adstringantur. Ac proinde liberum sit modernae Regiae Maiestati, et futuris Regibus Sueciae, renouationes inuestiturarum petere, et illis actu connexa praestare, quando commodum ipsis acciderit. Interea vero Imperator obstacula illa, quae hactenus impediuerunt, quominus ad perfectionem negotium istud peruenerit, remouere velit.

XI. Sacrae Regiae Maiestati Sueciae, ut parti laesae, de damnis et iniuriis, hoc bello illatis, a Caesarea Maiestate debite satisfiat.

Denique ut paci concludendae firmiter insisti possit, et bona fide omnia postmodum feruentur, etsi Guarantiae legibus id quodammodo prouisum sit, in maiorem tamen securitatem Caesareae Maiestatis sufficienter caueat Regiae Maiestati, de non amplius turbando

Saluo

Ad mandatum

Illustrissimorum Excellentissimorum DDrum LLrum

subscripsit

Godofrid von Schröer.

Legatorum Secretarius.

PRO-

PROPOSITIONES

DD. LEGATORVM ET COMMISSARIORVM
 PLENIPOTENTIARIORVM SVEDICORVM
 IN NEGOTIO TRACTATVS PACIS
 CVM

1660
 Propositio-
 nes legato-
 rum Suedi-
 corum cum
 Brandebur-
 gicis legatis
 pertractan-
 dae.

DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS ELECTORALIBVS
 BRANDEBVRGICIS

P E R T R A C T A N D A E.

I. Vt coalescat pax, et vera amicitia restabliatur inter Sacram Regiam Maie-
 statem Regnumque Sueciae ac ditiones subiectas, et Suam Serenitatem Ele-
 ctoraalem Brandenburgicam. Vtraque pars abstineat ab omni hostilitate, et
 haec renuntiet foederibus, cum hostibus Regiae istius Maieftatis, in Eiusque
 et Regni, nec non subiectarum prouinciarum praeiudicium et detrimen-
 tum conclusis.

II. Serenissimus Dominus Elector nullum transitum per Suas ditiones con-
 cederet Regiae Maieftatis hostibus, sed potius inhibeat et auertat a prouinciis
 et ditionibus Regiae Maieftatis, in imperio cumprimis sitis, omnem vim
 et hostilitatem, idque etiamnum curret, vt sanguinis Christiani profusio
 laxior, omnis scissura pacis Germanicae sistatur.

III. Liberum sit Regiae Maieftati Sueciae delectus militum in prouinciis Ele-
 ctoris instituere, prout constitutionibus imperii, et instrumento pacis Ger-
 manicae, non minus in hisce, quam aliis rebus ac negotiis per imperium
 prouisum est. Et nulli siue officiali, siue gregario militi, noxae aut da-
 mno sit, quod sub signis Suedicis haecenus militauerint.

IV. Serenissimus Elector euacuet, et veris propriisque dominis ac possessori-
 bus restituat loca, cum in Pomerania, tum Holsatia, et Sleswicensi Duca-
 tu, siue propriis, siue coniunctis viribus et armis, occupata, ablata, atque
 praesidiis Electoralibus infesta.

V. Sua Serenitas Electoralis Brandenburgica Sacrae Regiae Maieftati Sueciae,
 de damnis atque iniuriis illatis, debite satisfaciet, ad modum, de quo con-
 ueniri poterit.

VI. Eadem sufficienter caueat Regiae Maieftati Sueciae de non amplius offen-
 dendo.

Caetera, quae vel ad hasce conditiones amplificandas, vel ad pacem pro-
 mouendam conducunt, poterunt in progressu tractatum ventilari, et de iis
 transigi.

Ad Mandatum etc.

1660
Declaratio
legationis
Suecicae le-
gato de
L'ombres.

DECLARATIO LEGATIONIS SUECICAE,

FACTA

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO
LEGATO DE LOMBRES.

Cum ad ea, quae Serenissimus Rex et Respublica Polona, coniunctim deinde et DD. Caesareani et Electorales Brandenburgici legati postulant, vel spondere constituunt, antequam hoc fiat, praefato Domino mediatori, pro amica informatione intimandum esse necessarium existimant, se non posse recipere propositionem aliquam, in qua continetur quaestio de regno; Siquidem non agnoscant vllum Serenissimo Regi Poloniae ius in Sueciam competere, utpote, quae ad modernum Serenissimum Regem Carolum Gustavum iure pertinet, et iuste ab huius Sacra Regia Maestate possidetur. Neque enim, quae armis et scriptis per tot retro annos frustra disceptata sunt, in hisce tractatibus, finem, Deo volente, cruento bello, in solatium orbis Christiani, inprimis vero tranquillitatem inclytorum regnorum Sueciae et Poloniae, adferentibus, summa cum animorum exulceratione, ac temporis dispendio reassumi volunt. Quin potius diuinum Numen venerantur, quo procul sepositis omnibus, quae salutare hoc negotium remorari poterunt, obstaculis, serio ad firmae ac sincerae pacis media condescendatur, et coepti tractatus ad felicem exitum quamprimum deducantur. Sobothi die ^{31 Ianuar.} 1660. _{10 Februar.}

Responsum
Suedicae
legationis
ad postulata
Regis Polo-
ni.

RESPONSVM LEGATIONIS SUECICAE

AD EA

QVAE EX PARTE SERENISSIMI REGIS REGNIQVE
POLONIAE ET MAGNI DVCATVS LITHVANIAE
POSTVLANTVR.

I. Cum Esthonia Liuaniaque et pactis et armis acquisita iure a Rege regnoque Sueciae possideatur, legatio Suedica restitutionis postulatum aliquod admittere minime potest. Cum enim Liuania ante saeculum, cum a Moschis bello infestaretur, nec ab imperio Germanico defendi posset, membrum et prouincia imperii esset, eius protectio cum iuribus caeteris, regibus regnoque Sueciae ab Augustissimis Imperatoribus CAROLO quinto, FERDINANDO primo, et MAXIMILIANO II, pactis delata fuit. Partem vero discerptae Liuaniae, quam adhuc tenuerunt cruciferorum magister et Archiepiscopus Rigenfis, Polonia Sueciae armis praeripuit, eaque transfuentibus in leges subiectionis a Polonia flagitata; iis eorumque subditis, et a Polonia in feudum Polonicum magistro collata Curlandia, factaque tandem cum Moscho pace Polonia potita, et denique a Suecia armis vindicata et recuperata est.

II. Eua-

II. Euacuationis locorum in Prussia ea est conditio, vt a felici tractatum progressu dependeat. 1660

III. Compensationem damnorum belli praetendere Polonia nequit. Nam qui causam motus et iniurias aliquando vi repellendi dedit, ideoque ex praevento iusto bello emergentium auctor est, sibi et aliis damnum fecit. Neque incepisse bellum dicendum est, qui primus arma sumpsit, sed qui fumendis laceffito ansam praebuit.

IV. Illustrissimi Ducis Curlandiae, eiusque domus liberatio, a continentia progredientium tractatum dependet: vbi Sacrae Regiae Maiestatis aequanimitas atque moderatio, erga eundem manifesta reddetur: perpessa vero mala atque damna sibi ipsi imputabit.

V. et VI. Quae circa restitutionem aëtorum publicorum in istis duobus articulis desiderantur, ea vel in Sueciae potestate, vel in rerum natura amplius non existunt, sed partim in belli campo, partim in obsidionibus, partim igni, partim naufragio perierunt.

VII. Quae tormenta bello acquisita, alioque translata sunt, eorum restitutio amplius non est integra, de illis, quae adhuc in Prussia residua sunt, in succedentibus tractatibus conueniri poterit.

VIII. Conclufa et executioni data pace, captiuos hinc inde et ab vtraque parte omnes, sine aliquo praetextu dimitti, et in omnimodam libertatem restitui, aequum, et inter omnes moratiores gentes receptum est.

IX. Ad hunc articulum de saluo conductu pro plenipotentariis Danicis ad modernos tractatus admittendis in declaratione die 12 Ianuar. data ac Domino mediatori tradita responsum est, vt hic idem repetere superuacaneum fore iudicetur.

X. Sub finem tractatum atque ita suo loco de mediis conuenietur, quibus securitas in posterum firmabitur.

XI. Eadem ratio est Garantiae pacis conclusae, de qua et tunc conueniri poterit, prout vtrique parti necessarium et vtile videbitur.

De caetero cum DD. Polonici legati plenipotentarii requirant, vt ratio habeatur Poloniae Confoederatorum Principum, vtpote Serenissimi Imperatoris, et Electoris Brandenburgici, legatio Suedica super iis seorsim se declarauerunt, non dubitantes, quin Serenissimus Rex et Respublica Poloniae confoederatorum Serenissimi Regis Sueciae, rationem etiam in hisce tractatibus habitura sit. Sabothi $\frac{10 \text{ Febr.}}{31 \text{ Ianu.}}$ 1660.

Ad Mandatum

Illustrissimorum et Excellentissimorum DD. Legat.

subscripsit

GODOFREDVS VON SCHROER,
Legatorum Sued. Secretarius.

Yyy yy

RESPON-

RESPONSVM

AD

PROPOSITIONES LEGATIONIS
CAESAREAE.

- I. Praeposterum esse videtur, quod Domini D. Caesarei legati, ab ea parte securitatem petant, quam rupta pace nouissima infectis armis, nullaque iusta de causa, Imperator primum aggressus, et a qua nisi laceffita nulla ratione metuendum est.
- II. Ad postulata confoederatorum, quae DD. Caesarei vrgent, quod attinet, cum tractatus cum iisdem iam inchoati sint, haec cura videtur superflua.
- III. Quae desiderantur pro Rege Daniae, ad ea sufficienti declaratione data die 12 Ianuar. responsum est.
- IV. Pacis aequae, simulque cum omnibus concludendae, studium ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nunquam deerit. Cum vero subiecta belli pacisque materia, eiusque complanatio non parum inter se discrepent, tantum hic praecauetur, quemadmodum in generali declaratione Suae Regiae Maiestatis, Cronenburgii die 20. Iunii, nuper elapsi anni, publice luci data expresse continetur, nec tractatum praesentem et genuinum cum heterogeneis confundendo, pax impediatur, aut in longiorem moram trahatur. Soboth. die eadem vt supra.

Responsum
legationis
Suedicae ad
propositio-
nes legato-
rum Bran-
deburgico-
rum.

RESPONSVM
LEGATIONIS SVEDICAE

AD PROPOSITIONES

DD. ELECTORALIVM BRANDEBVRGICORVM.

- I. Quae pro Serenissimo Rege Daniae desiderantur, ad illa eadem quae in declaratione die 12 Ianuar. Domino mediatori extradita sunt, hic respondentur. Quoad liberationem autem Ducis Curlandiae, et quod amplius pro eo desideratur a parte Electorali cum in progressu tractatum pacis ad illum articulum deuentum fuerit, habebitur aequae huius postulati ratio. Quod vero attinet captum fuisse Ducem, dum pacto neutralitatis fretus securus viueret, nunquam constabit de singulari diplomate, hac de re Sacrae Regiae Maiestatis subscriptione corroborato, ipsi prouisum fuisse. Nam et siquidem cum ministris regis ad tempus, et ad ratificationem Sacrae Regiae Maiestatis tractatum fuit, tamen aliquod ratihabitionis regiae Diploma obtinere non potuit.

II. Quod

II. Quod de securitatis conclusae pacis cautione monent DD. Electorales, si omnia, ut confidimus, bona fide pertractabuntur, et concludentur, superfluum est hic aliquid metuere. Ex parte vero Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, cui tot accumulatur et obtruduntur, iniuriae et damna, et cuius regno ac provinciis in posterum perniciofa foedera et machinationes imminere poterunt, securitas maiori iure postulatur.

1660.

III. Quod inter partes proprio motu et consilio semel idque solenniter, conclusum et transactum est, earum rerum, ut acta, retradantur, contra morem exigitur, sed quoad desideratam praetensionum abolitionem D. Elector ut acquiescat iis, aequum est, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et Eundem ea de re, ante hac conuenta et composita sunt, siquidem post nouissimam amicitiae rupturam nihil eiusmodi emerit.

IV. Non iustum est satisfactionem et indemnitatem Illum petere, qui non tantum huic bello volens se immiscuit, verum etiam perturbationi pacis Germanicae initium, atque inde ingentium malorum causam dedit, iustius quippe postulatur, ut ab Electore illata damna refundantur, quae vero perpeffus est, ipse ferat, qui bellum paci praetulit.

V. et VI. Huic sollicitudini DD. Electoralium, de habenda ratione Regis regnique Poloniae, nec non Imperatoris, in hisce tractatibus satisfactum est, responso DD. Polonicis et Caesareis dato.

VII. Quum nihil hostium et belli sociorum innumerorum supereffe videatur, ni huc etiam inuiti trahantur; Serenissimus etiam Rex et respublica Poloniae, tanquam pars principalis paciscens, in sua propositione, praeter Imperatorem et Electorem plurium confoederatorum, nullam faciat mentionem, mirum utique legationi Suedicae videtur, eo iam procedere velle, DD. Brandenburgicos, ut numerum in infinitum belli sociorum, socios adsciscendo extendant.

VIII. Exoptandum esset, verae amicitiae rationem, prius ita anxie et sincere habitam fuisse, a parte aduersa, ut redintegrandae eiusdem, cura nulla nunc esset opus, nec ad arma deuentum fuisset: Cum vero iam animi in pacis studia conuersi esse debeant, legatio Suedica, quantum in se est, nullum intermittit studium mediumque, quod ad reducendam pacem non tantum facere poterit, sed etiam ad stabiliendum amicabilem modum, quo exortura in posterum dissidia componantur.

IX. Vltimum postulatam de innoxia deductione militum post conclusam pacem, cum aequitate nitatur, eius cura merito erit suo loco et tempore habenda. Sobothi, die 31. Ianuar. 1660.

10. Febr.

Ad Mandatum etc.

Idem qui supra.

RESPON-

YYY YY 2

1660
Responsum
legationis
Poloniae ad
propositio-
nes legato-
rum Sueco-
rum.

RESPONDETUR PROPOSITIONIBVS
DD. COMMISSARIORVM SVECIAE
AD TRACTATVM PACIS EXHIBITIS,
PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V. FEBRVAR.
A POLONICA LEGATIONE ¹⁰⁹⁾.

Quoad articulum primum.

Recipitur primus hic articulus, seruatis tamen seruandis, mutatisque in eo mutandis, quae omnia tunc erunt ponenda, quando de subsequen- tibus con- uentum conclusumque fuerit inter partes. In quo nihilominus ipso haec obiter adnotantur, ne omissio fiat confoederatorum Poloniae, qui iunctim et indiui- sim, uti confoederatae partes Poloniae ad praesentem tractatum accedere, ne- que per hoc quidquam Nostri foederibus detrahatur.

Quoad secundum.

Amnistia dabitur omnibus et singulis, cuiuscunque status, conditionis, religionisque seu vocationis sint, prout etiam communitatibus, quae partes Sue- dicas hoc bello secutae sunt, Regia sese clementia remittet. Iura insuper cadu- ca, quaecunque haecenus in executionem non venerunt, cassabuntur; omnes- que actiones, et processus, contra tales, eo nomine instituti, sistentur, et ab- rogabuntur. Iura item priuilegia, libertates immunitatesque omnes, quibus ante hoc bellum potiti sunt, redintegrabuntur, saluo tamen foedere perpetuo, cum Sua Serenitate Electorali Brandenburgica Bidgostiae concluso, et in comitiis generalibus confirmato, saluis itidem decretis, si quae ea de causa in quocun- que subsellio, praesertim vero comitali, in quemcunque lata sunt et promulga- ta, quae cassari, aut annihilari nullatenus possunt, utpote quae vim legum obti- nent. Constare praeterea optime Sacrae Regiae Maestati, uti vero legitimoque Domino, in proprios subditos imperii rationem, extranea nulla opus esse prote- ctione. Rogatur proinde Dominus mediator, ut serio partem hortetur, ne ta- lia hisce et similibus proiectis ingerat, quae ad redintegrandam amicitiam, nihil prorsus faciunt, imo maioris diffidentiae praebent argumenta.

Ad paragraphum quintum in hoc articulo respondetur.

Illum de toto tollendum, cum enim religio sit donum Dei, nullis inferi bellis debet. Iam vero, quae per leges regni circa eandem statuta antiqua sunt introductaque, ea conseruare curae eorundem erit, qui illa condidere. Iniqua profecto videntur, quae a parte aduersa petuntur, patetque luculenter, quan- tum, nouandis in hoc regno rebus, studeat pars eadem, quae talia pactis inferi cupit.

Ad

109) Ex hoc responso legationis Poloniae ad pro- positiones legatorum Suecorum apparet, propo- sitiones dictas legatorum Suecorum hic non esse insertas, vel incuria auctoris, vel quia iis caruit. Cum autem ad pacis Oliuensis negotiationem

intelligendam parum faciant, quippe ex respon- so ad eas, caeterisque cum imperatoris Leopoldi atque Electoris Brandenburgici legatis, pertra- ctandis propositionibus satis apparet, cuius fue- rint tenoris, facile etiam iis supersedere possumus.

Ad paragraphum sextum eiusdem articuli.

1660

Qui Rakocianas et Cofacorum partes secuti fuerunt, iis nullam prorsus amnistiam esse necessariam in aperto est. Conclusis si quidem et in executionem deductis cum vtrisque horum pactis (quibus omni cum Suecis foederi aperte renunciatum est) satis eidem quilibet pro se, suisque sequacibus cavit.

Quoad tertium articulum respondetur peculiari scripto.

Ad quartum articulum.

Quo firmior pax coalescat, ac inter vtrumque regnum perennet, omnis occasio bellorum, ansaque offensus tollatur, quod fieri vbi Liuania et Esthonia Polonico (liquidissimi iuris eius provinciae) dominio fuerint restituae.

Ad quintum articulum.

Cum ista conditio nimium Sacrae Regiae Maiestatis Regnique eius honori ac existimationi praeiudicet, omnino iniqua ac irrationabilis sit, ut illatum tam iniustum, tamque funestum Poloniae bellum, et tot tantaque damna per iniuriam accepta, adeo infami compensentur lytro, ad illam respondere fas aliter non est, quam intimo laesi penitus animi sensu expresso. Datur id tamen donaturque gratanter, auctoritati Excellentissimi Domini legati mediatoris, ne quid acerbius ad huiusmodi articulum, prout par foret, respondeatur. Cui Domino mediatori optime constat ex publico responso eidem Posnaniae dato, propositionem de recompensa pecuniaria fuisse de plano reiectam.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, vbi tractatus optato fine caruerint, Maiestatique integrum ius, et re ipsa etiam circa hoc caput testetur.

Ad quintum.

Cum iniuriam non faciat, qui eam repellit, nec de damno quisquam teneatur, qui illud, ut et aliis daretur, et sibi accideret, effecit, nulla ratione obstrictus est Serenissimus Elector, Suae Regiae Maiestati Sueciae, imo vero optimo maximo iure, iacturam suam provinciarumque suarum, absque hoc bello a Serenissimo Rege Sueciae moto, pacatarum florentiumque, damna, ut reparentur, dignis modis postulat.

Ad sextum.

Cautionem eiusmodi equidem a Serenissimo Rege Sueciae merito exigit Sua Serenitas Electoralis, quam primo omnium ille aggressus est. Gedani die

28 Ianuar.
7 Febr. 1660.

RESPONSVM

AD ARTICVLVM TERTIVM

PROPOSITIONIS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE

AD TRACTATVM PACIS EXHIBITAE

PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V FEBR.

A POLONICA LEGATIONE.

1660
 Responsum
 legationis
 Poloniae ad
 tertium arti-
 culum pro-
 positionum
 legatorum
 Sueciae.

Quantumuis Sacra Regia Maiestas Poloniae solido iuri, causaeque aequi-
 tati nixa restitutionem Regni Sueciae, ac pertinentium eo prouinciarum, sta-
 tuumque requirat, nec ab vilo rerum ac rationum probò aestimatore, ius Suae
 Maiestatis in dubium vnquam vocari possit, amor tamen populorum, quibus se
 regia tota domus tuto haecenus concredidit, tribuendum putat, ac in animo
 definit, vt omni diuino humanoque iuri, quoad debitum sibi autum, pater-
 numque regnum (quod nullis populi Suedici decretis, vtpote ab illegitima et
 inferiori potestate latis, adimi vnquam potuit) condescendat, pacemque bello
 praeferat, et largiorem sistere cupiat humani sanguinis profusionem, concessis
 vltro sponteque ac beneuole iuribus Maiestatis omnibus, illisque in personam Se-
 renissimi CAROLI GVSTAVI, ac legitimorum eius suecessorum transfusis et
 collatis, omni meliori cura et ratione, sibi tamen soli, quoad in viuis agit, ple-
 num integrumque Regis Sueciae reseruat titulum, quod in sigillis qua publicis,
 qua priuatis praeferat, et inscribat, insignibusque et stemmatibus regni eiusdem
 vti similiter, in iisdem sigillis, picturis, sculpturis Suae Maiestati liberum erit,
 prout ipsis hucusque vsa est Sacra Regia Maiestas. Reseruat pariter sibi ius, et
 plenam potestatem, vita quoque sua durante, liberamque dispositionem bono-
 rum Sacrae Regiae Maiestatis patrimonialium, haereditariorum et feudaliū, quae
 tamen omni iusto, et aequiualehti pretio, parataque pecunia redimere poterit
 Serenissimus Sueciae Rex, vel ii, quibus bona haec talia quomodocunque cesse-
 runt, et in quorum possessione in praesentiarum existunt, quae renunciatio, seu
 resignatio Sacrae Regiae Maiestatis sub his conditionibus fiet.

I. Restituatur plena tutaque fidei catholicae Romanae ac religionis libertas,
 ecclesiae item, templa et monasteria vtriusque sexus, vt et sacella, orato-
 ria, aliaque aedificia sacris vsibus destinata, cum eorum suppellectili sacra
 et profana, omnibusque bonis, seruitutibus, priuilegiis et praerogatiuis
 restituantur. Plenum praeterea permittatur, liberumque exercitium vni-
 uersis et singulis tam incolis, quam extraneis, ciuibusque ac peregrinis, et
 vsus possessionis fidei catholicae cum suo cultu. Cuncta proinde statuta,
 leges et sanctiones, quomodolibet denominandae, decretaque contra ean-
 dem catholicam fidem lata tollantur, aboleanturque et abrogentur, nec
 vllus vnquam deinceps occasione et causa, saepius dictae fidei catholicae
 Romanae molesteretur, molesteretur, aut turbetur, sed omnibus et singulis,
 prout praemissum est, plenus ac perpetuus omnium sacrorum, iuxta ean-
 dem catholicam Romanam fidem, tum vero rituum, deuotionum, et offi-
 ciorum vsus, citra dilationem intra spatium a conclusa pace (super quo
 conuentum erit) concedatur.

II. Abro-

II. Abrogabuntur omnia decreta, quomodolibet lata, et promulgata fuerint, in derogationem iurium diui olim Sigismundi Regis, eiusque lineae. 1660

III. Omnes adhaec exules, qui Serenissimum olim diuae memoriae parentem Sacrae Regiae Maiestatis sunt secuti, ob eamque causam bonis ac fortunis exuti suis, siue illae in mobili siue in immobili substantia existant, in eorum pristinam possessionem restituantur.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, ubi tractatus optato fine caruerint, Maiestatique Regiae integrum ius conseruari, in haec cuncta quibus eam studio pacis, et populorum suorum amore condescendere, complacuit; solenniter protestatur legatio Polonica, seruata sibi potestate, hisce praemissis, ea quae ad eandem rem seruire videbuntur, addendi, corrigendi, in aliam formam redigendi, etc. etc. etc.

RESPONSV M

LEGATIONIS CAESAREAE

AD PROPOSITIONES

DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM

SVECICORVM

IN NEGOTIO TRACTATVVM PACIS.

Ad primam.

Redintegrata pace, nulla a Sacra Caesarea Maiestate metuenda erit hostilitas, reciproce autem Serenissimus Rex Sueciae, ab omni hostilitate abstinebit, nec Augustissimo Caesari ad quenquam laedendum intercedunt foedera, sed mere defensiva, quae nemini suspecta esse possunt aut noxia, nisi iis, qui animum habebunt offendendi. Ideoque eorum renunciatio nullo iure peti potest. Si vero Serenissimus Rex Sueciae aliqua in offensionem Sacrae Caesareae Maiestatis, eiusque Augustissimae domus pepigit, iisdem vt renunciet postulatur.

Ad secundam, 5, 6, 7, 8, 9 et decimam

Respondetur. Haec ad hosce tractatus non spectare, nec cum moderno bello connexionem habere, adeoque alienis disitisque materiis praefens pacis negotium inuolui non posse nec deberi; vti nec integrum est, ea, quae publicum imperii statum concernunt, salua eiusdem imperii dignitate et iurisdictione huc euocari, et sane mirum accidit, ea ipsa, quae Serenissimus Rex Sueciae circa pacis instrumentum monere voluit, et ad ordines imperii dudum detulit, ab eiusdem legatis, hisce tractatibus nunc immisceri.

Responsum
legationis
Caesareae ad
propositio-
nes legato-
rum Sueco-
rum.

Ad tertiam.

Prout in instrumento pacis Germano-Suedicae facultatem sibi Suecia referuauit, pro maiore religionis libertate et exercitio in regnis, et prouinciis Sacrae Caesareae Maiestatis haereditariis amice interueniendi, ita Augustissimo Imperatori liberum semper remansit illaesa pace, quod e re sua videretur statuere, cum autem ex eodem pacis articulo constet Sacrae Caesareae Maiestati ius reformandi exercitium religionis in suis dominiis, non minus quam aliis regibus ac principibus competere, nemini durum videbitur, si prout Sacra Caesarea Maiestas aliorum principum regimini non se ingerit, ita grauissimis de causis, et ipsiusmet Sueciae exemplo admonita, eius quoad hoc interuentionibus non poterit assentiri.

Ad quartam.

Cum Suecia prima huius belli motrix extiterit, et varia prior occupauerit ac detineat, arma vero Dominorum colligatorum, nonnisi ex iustae defensionis necessitate Pomeraniam et Holsatiam intrarint, necessarium est, vt ex parte Sueciae prius declaretur, an? et quomodo occupata omnia, et detenta restituere et dimittere velit? Deinde cum in puncto securitatis solide stabiliendo praecipua colligatorum ratio vertatur, ac loca, quorum restitutio petitur, sint loco realis securitatis, vt Suecia tam nunc, quam in posterum arceatur ab inuasionem vicinorum, ante omnia necessarium est, vt haec materia securitatis decidatur, ac stabilizetur, antequam de dimittendis realibus quae possidentur securitatis pignoribus agatur.

Ad vndecimam.

Legatio Caesarea non assequitur, quo fundamento Suecia satisfactionem damnorum ac iniuriarum hoc bello illatarum praetendere possit, a Sacra Caesarea Maiestate, quae nec bello causam dedit, nec originem, sed vicino armorum strepitu, proprio ac foederatorum periculo, a profundissima, cui tunc indulgebat, quiete, excitata, praeter intentionem hisce dissensionibus inuoluta fuit, et auxiliares tantum partes, ad solam pacis redintegrationem sustinuit, haec itaque praetensio, quae seipsa cum nescit, non solum reiicitur, sed cum eadem aduersus primos belli motores, partibus laesis legitime competat, ideo Caesarea legatio, ius sibi referuat, eam suo loco proponendi.

Ad duodecimam.

Cum Sacra Caesarea Maiestas neminem turbauerit, nullo iure ad cautionem de non turbando potest obligari, sed eam merito potius praetendere, quia tamen eius intentiones eo praecipue collimant, vt modus instituat securae et perpetuae pacis, quae nec facile nec impune conuelli possit: Ideo penes legationem Caesaream nulla erit difficultas de iis, quae ad securitatem reciproce stabiliendam, postquam intentio legationis Suedicae ipsis quoad hoc specificè innouerit, tractandi, et conueniendi.

INSTRVMENTVM
P A C I S

PERPETVAE,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM
ET REMPUBLICAM POLONIAE,

EIVSQVE

CONFOEDERATOS

SACRAM CAESAREAM MAIESTATEM,

ET

SERENISSIMVM ELECTOREM BRANDEBVRGICVM,

EX VNA:

ET INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM,
REGNVMQVE SVECIAE,

EX ALTERA PARTE.

AD GEDANVM,

IN MONASTERIO OLIVENSI,

III MAII ANNO MDCLX

INITAE ET CONCLVSAE

INSTRUMENTVM

P. A. C. I. S.

TESTAMENTVM

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET REMPUBLICAM POLONIAM

ET

CONTOBERRATOS

SACRAM CAESARIAM MAIESTATEM

ET

SACRAM ELECTOREM BRANIBURGICVM

ET

ET INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM

REGIVMQUE SVETICVM

EX ALTERA PARTE

AD CEDENDVM

IN MONASTERIO OLIVENSIS

IN MANU ANNO MDCLX

INITIAL ET CONCLAVS

As 11111111

RESPONSIO
LEGATIONIS ELECTORALIS
BRANDEBURGICAE

DATA

AD PROPOSITIONES

A

LEGATIONE REGIA SVEDICA

EXTRADITAS.

Ad primam.

Vti Serenissimus Elector nonnisi contra hostes suos foedera iniit, ita ab hisce tractatibus, neutiquam desistere potest, neque praescribi sibi vult, cum quo, vel ferire foedera, vel a quorum amicitia abstinere debeat. Caeterum, quemadmodum patefacta pace inter Serenissimum Regem Sueciae, et Serenissimum Electorem bellum et hostilitas omnis cessat, ita et Regiae Maiestatis Sueciae foederum et amicitiarum, quibus contra Serenissimum Electorem, et Serenissimi Electoris foederum, quibus nunc contra Regem Sueciae vitur, quoad hostilitatem, facta et durante pace, cum Sua Serenitate Electorali, eiusque foederatis, suspendetur effectus.

Ad secundam.

Cum ad auertendos et inhibendos transitus integri exercitus requirantur, et ad talia nemo obstrictior sit, nec Sua Serenitas Electoralis, ea a Serenissimo Rege Sueciae requirat, utique nec a Sua Serenitate Electorali postulari possunt. Caeterum, quemadmodum a Suecia coeptum et illatum bellum Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae etc. etc. etc. vti et Sua Serenitas Electoralis immerito et absque iusta causa primum inuasa et ad defensionem coacta, ita penes Serenissimum Regem et Sueciam nunc quoque stat, ut ab armis illatis desistant, quae sua sunt et possident retineant, alienis abstineant, extortaque restituant, et cum miseras, calamitates, et innocentissimum hominum sanguinem haud possint, damna tamen caetera refarciant, et tandem pacem Christiani cum Christianis ineant, eamque Christiana et sincera fide colant, feruentque.

Ad tertiam.

Vt ius, quod Serenissimo Electori in prouinciis suis, tam in imperio quam extra illud, circa conscriptionem militum sibi competit, vel per pacta, vel alio modo quisquam alius, quouis modo, vel colore, commune habeat, id neque admittere, neque in eo consentire Suam Serenitatem posse, omnibus patet. Quemadmodum quoque saluam et illibatam sibi contra subditos edicta et mandata transgredientes animaduertendo seruat potestatem.

Aa aa aa

Ad

1660

Ad quartam.

Vbi ad hoc caput peruentum, et Serenissimus Rex Sueciae paratus fuerit a Sua parte Serenissimo Electori restituere, quae iuste desiderat, simulque veris propriisque dominis ac possessoribus reddere, et euacuare omnia et singula loca, quae tum in Prussia regali, tum in Dania, et alibi, praesidiis suis infessa tenet, Ducemque Curlandiae, cum consorte, liberis, et tota celsissima familia, pristinae libertati, quoad omnia restituerit, alte memorata Sua Serenitas, nihil intermitter, quo vniuersalis pacis promouendae singulare studium et ardorem publice contestetur.

Moritur

Interim dum Oliuae tractatur de pace, moritur CAROLVS GVSTAVVS Sueciae Rex, Rex, Stockolmiae: cuius casus insperatus persuasit Suecis, serio tandem de pace cogitare Pacem fac- cum Polono, eiusque foederatis principibus. Nec multo post conueniunt in pacis leges unt Poloni legati, publicantque pacis instrumentum Oliuae conceptum in haec genuina verba: cum Suedi- cis legatis.



INSTRV.



IN NOMINE
SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE
TRINITATIS.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest. Postquam a multis annis, bella, diffidiaque, inter Serenissimos Reges regnaque Poloniae et Sueciae orta, et interdum induciis, praecipue vero sexennialibus, anno 1629. deinde viginti sexennialibus, anno 1635. sopita et composita fuerint, ac denique inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, Magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. deuentum sit ad bellum, quod non solum dictos Reges, Regnaque eorum, per plures annos exercuit, sed et Poloniae foederatos, ac belli socios, videlicet Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae etc. etc. etc. Serenissimo Regi et regno Poloniae ad eiusdem requisitionem, auxilia ferentem, nec non Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, in Prussia etc. etc. etc. Ducem, inuoluit, vnde multa christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Prouinciarum desolatione secuta est. Tandem diuina bonitate factum, vt vtrunque de pace vniuersali, inter Regem remque publicam Polonam, et eius confoederatos ac belli Socios ab vna, et Regem, regnumque Sueciae ab altera parte, suscepta sit cogitatio, opera et studio Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini LVDOVICI XIV. Galliarum et Nauarrae Regis Christianissimi, qui huic paci conciliandae mediationem obtulit, et in ipso negotio pacis, per Illustrissimum et Excellentissimum Dominum ANTONIVM de LVMBRES, Dominum de Herbingen, Loos, et la Cloye, Comitem Consistorianum, regique ordinis equitem, legatum suum, eandem mediationem Serenissimis Regibus Poloniae et Sueciae, nec non Serenissimo Electore Brandenburgico acceptantibus, praestitit. In eum ergo finem ex mutua partium conuentione, constitutus est

Bb bb bb

dies

dies quintus Ianuarii anni 1660. congressui plenipotentiariorum Oliuae instituen-
do. Comparentes igitur statuto tempore ac loco omnium paciscentium legitime
constituti legati plenipotentarii, a parte quidem Serenissimi Regis, Reique pu-
blicaе Poloniae, Illustrissimi et Excellentissimi Domini, ex ordine Senatorio qui-
dem, Dominus IOANNES Comes a LESZNO, Palatinus Posaaniensis, Regina-
lis Maiestatis supremus aulae praefectus, ac Marefchallus, Generalis maioris Po-
loniae, Mariaeburgensis, Corfunensis Gubernator: Dominus GEORGIUS LV-
BOMIRSKI, Comes in Wisnicz, et Iaroslav, supremus Regni et Campi-Mare-
fchallus, Generalis Cracouiens. Scepusiens. Chmielnicens. Pereasluiensis, Ca-
simiriensis, Olstiniensis Gubernator: Dominus NICOLAUS in Prazmow PRAZ-
MOWSKI, supremus Regni cancellarius, nominatus Episcopus Luceoriensis et
Brestensis, Abbatiae Sieciechouiensis administrator perpetuus, praepositus San-
cti Michaelis ecclesiae collegiatae in arce Cracouiensi: Dominus CHRISTOPHO-
RVS PAC, supremus magni Ducatus Lithuaniae cancellarius, Vilkouiscensis, Ostri-
nensis, Kosienicensis, Klefzcelensis et Nemonescensis Gubernator: Ex ordine
verò equestri, Dominus IOANNES ANDREAS de Raciborsko MORSTYN, Re-
ferendarius regni, Kowalensis, et Zauichostensis Gubernator: Dominus VLA-
DISLAUS de Naglouice REI, Thesaurarius Curiae Regni, Reginalis Maiestatis
cancellarius, Neokouinensis, Libussiensis, Kamionacensis Gubernator: Dominus
IOANNES in Gnin GNINSKI, Pomeraniae Succamerarius, Gnesnensis Guber-
nator. Et a parte foederatorum Poloniae, videlicet Serenissimi Imperatoris Ro-
manorum, illustrissimi et excellentissimi Domini, Dominus FRANCISCUS CA-
ROLVS LIBSTEINSKI, Sacri Romani Imperii Comes a COLOWRAT, Dominus
in Reichenau, Sacrae Caesareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Maiestatis
Consiliarius, Camerarius, iudicii maioris prouincialis Auentor, Regius Locum-
tenens, et appellationum in arce Pragensi praefes: Dominus FRANCISCUS Li-
ber Baro de LISOLA a Thise et Marienfeld, Consiliarius cameralis aulicus: Et Se-
renissimi Electoris Brandeburgici: illustrissimi et excellentissimi Domini, Domi-
nus IOANNES HOVERBECKE, in Eichmedien, Baronouen, Geyerswalde et
Domkau Dominus et haeres, Suae Serenitatis Consiliarius status intimus, Electo-
ratusque Dapifer haereditarius, Hohensteinensis praefectus: Dominus LAVREN-
TIVS CHRISTOPHORVS A SOMNITZ, in Grumsdorff Drenau et Gerbero,
Dominus et haeres, Suae Serenitatis consiliarius status intimus, et orientalis Po-
meraniae cancellarius, eiusdemque Ducatus Camerarius haereditarius, Lauen-
burgensis et Butouienensis Praefectus: Dominus ALBERTVS ab OSTAW, in Ner-
uiken, et Kegels Dominus et haeres, Suae Serenitatis in supremo ducalis Prus-
siae appellationum iudicio Consiliarius. A parte vero Serenissimi Regis Regni-
que Sueciae, illustrissimi ac excellentissimi Domini, Dominus MAGNVS GA-
BRIEL de la GARDIE, Comes in Leckoo et Arensburg, Liber Baro in Eckol-
men, Dominus in Habsal, Magnushoff, et Hoyendorp. Regiae Suae Maiestatis
Regnique Sueciae Senator, et Thesaurarius, Generalis Gubernator Liouoniae, et
Locumtenens per Esthoniā, Liouoniā et Ingriam, militiae Generalis, iudex
prouincialis Vestergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis cancellarius:
Dominus BENEDICTVS OXENSTIERNA, Comes in Korsholm et Wasa, Liber
Baro in Moreby et Lindholmen, Dominus in Coporium et Rosersberg, Suae
Regiae Maiestatis Regnique Sueciae Senator, et Cancellariae consiliarius: Domi-
nus CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH, Comes in Sahouede,
liber Baro in Liufala, Dominus in Salinge, Suae Regiae Maiestatis Regnique
Sueciae Senator et consilii bellici praefes: et Dominus ANDREAS GVLDENKLAV,
Dominus et haeres in Schonela, Ekeby, Hylinge, et Hulterstadr, Regiae Suae
Maiesta-

Maiestatis Consiliarius status, et per Pomeraniam Regiam, regiminis et consilii status vt et supremæ curiæ iustitiæ præses. Post inuocatum Diuini Numinis auxilium, mutuasque plenipotentiarum tabulas (quarum apographa sub finem huius instrumenti de verbo ad verbum inserta sunt) rite commutatas, tractatus pacis auspiciato inchoatus est. Et licet in eius fere decursu, præmemoratus Serenissimus Rex Sueciæ, disponente ita diuina prouidentia, mortali hac vita decesserit; tractatus tamen hic, renouatis a Serenissimo et Potentissimo Principe ac Domino, Domino CAROLO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege et Principe hæreditario, Magno Principe Finlandiæ etc. etc. etc. plenipotentiarum tabulis (quæ ad calcem huius tractatus quoque inferuntur) feliciter continuatus est, ac tandem ad diuini Numinis gloriam, et christianæ Reipublicæ salutem, partes omnes, in mutuas pacis et amicitiae leges consenserunt et conuenerunt, tenore sequenti:

I.

Sit pax vniuersalis ac perpetua, et vera sinceraque amicitia inter Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniæ, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Eiusque Regiæ Maiestatis Successores, ac posteros, Reges Poloniæ, magnos Duces Lithuaniae, Regnumque Poloniæ, et Magnum Ducatum Lithuaniae, atque subiectas illis ditiones ac prouincias, vt et Eiusdem Maiestatis et Regni Poloniæ Confoederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclauoniæ Regem, Archi Ducem Austriæ etc. etc. etc. Eiusque Maiestatis hæredes ac Successores, prouincias ac ditiones, intra vel extra Imperium Romanum sitas, et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Principem, Electorem et Archi Camerarium, Magdeburgi, Prussiæ etc. etc. etc. Ducem, eiusque Serenitatis hæredes et Successores, prouincias ac ditiones, in vel extra imperium Romanum sitas, ab vna: atque Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiæ etc. etc. etc. Eiusque Maiestatis Successores ac Posteros, Reges Suecorum, regnumque Sueciæ, atque subiectas illis, intra vel extra imperium ditiones ac prouincias, ab altera parte: Ita vt altera pars alteri posthac nihil hostilitatis aut inimicitiae, clam aut palam, directe vel indirecte inferat, vel per suos aut per alios inferri faciat, nec alterius hostibus, auxilia quocunque nomine præstet, nec cum alterius hostibus foedera huic paci contraria ineat, nec quidquam in alterius status et securitatis diminutionem per se, vel per alios, moliatur, aut tentet, vel tentari faciat, sed vtrique pars alterius vtilitatem, honorem, ac commodum promoueat, et fidam inuicem vicinitatem, pacem et amicitiam serio colat et seruet. Pacta vero et foedera omnia, quæ partes paciscentes inter se, vel cum aliis principibus ac statibus vtrinque sancita habent, quoad omnia sua puncta, clausulas, et articulos, integra et in pleno robore suo permaneant: ita tamen vt per ea præsens transactio pacis nullum præiudicium patiat.

II.

1. Sit vtrunque perpetua obliuio et amnestia eorum omnium, quae quocunque loco, modoque, a quacunque paciscentium parte haecenus hostiliter facta sunt, ita vt nec eorum, nec vllius alterius rei causa vel praetextu vlla pars alteri posthac, quidquam hostilitatis aut inimicitiae, specie iuris, aut via facti, inferat, aut per suos aliosue inferri faciat.

2. Hac generali amnestia gaudeant omnes et singuli, cuiuscunque status, conditionis, et religionis fuerint, vt et omnes communitates, quae ab vtrunque partes hostiles secutae sunt, aut in hostilem possessionem deuenerunt. Nec vllis hoc bellum praecudio, et noxae sit, in suis iuribus, priuilegiis ac consuetudinibus, generalibus et specialibus, tam in ecclesiasticis, quam in ciuilibus, profanisque, quibus ante hoc bellum gauisi sunt, sed iis in totum fruantur, secundum leges Regni, nec vllis communitatibus aut priuatis, actio, ratione adhaesionis hosti, intentabitur, ita vt nemini liceat alicui negotium faceßere, ratione illius adhaesionis hostilis, aut eam exprobrare.

3. Ciuitatibus Prussiae Regalis, quae in possessione Suae Regiae Maiestatis Regnique Sueciae hoc bello fuerunt, manebunt itidem omnia iura, libertates et priuilegia, quibus siue in ecclesiasticis siue in profanis potitae sunt, ante hoc bellum (saluo libero, vti ante hoc bellum viguit, in praedictis ciuitatibus catholicae et euangelicae religionis exercitio) earumque territoria, magistratus, communitates, ciues, incolas, et subditos, Sacra Regia Maiestas Poloniae, eadem qua olim clementia, et gratia regia in posterum prosequetur, fouebit et tuebitur. Dabitur iisdem quoque facultas, aedificia publica et priuata per iniuriam belli destructa, reficere et reaedificare: Pro his vero, quae necessitate defensionis destructa sunt, minime tenebuntur. Quoad ea vero, quae militiae Suecicae tributis loco, ab vtriusque insulae subditis exsoluere necesse fuit, a nemine molestia inferetur, sicut et propter decimas, aliosue census, quibus subditi insulani satisfacere tempore belli minime potuerunt, non turbabuntur.

4. Cunctae actiones et inquisitiones aduersus illos, qui partibus hostilibus hoc bello adhaeserunt, vel easdem secuti esse insimulantur, quibuscunque in locis Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, Prussiae regalis, Curlandiaeque habitent, cuiuscunque status, et conditionis, aut religionis sint, siue priuati vixerint, siue officio publico functi, aut seruitio Suae Maiestatis Sueciae, in sago vel toga adstricti fuerint, institutae nec dum finitae, et ad executionem deductae, abrogentur, omnique executione careant in perpetuum: et in posterum contra eos nulla vnquam quaestio vel actio ex hac causa instituetur.

5. Quae durante hoc ultimo bello, iure fisci, ex occasione, ac praetextu adhaesionis aut protectionis alterius partis, cuiquam, siue nobili siue plebeio, cuiuscunque status, conditionis, ac religionis adempta, vel fisco illata, vel aliis collata sunt bona, siue regia ac reipublicae, siue etiam priuatorum sunt, mobilia quidem, si tradita sunt, modernis possessoribus relinquuntur. Si vero eiusmodi iura caduca haecenus ad executionem deducta non sunt; antiquis possessoribus relinquuntur, neque vlla actio dehinc aduersus communitates, aut priuatos, ratione eiusmodi bonorum intentetur. Bona vero immobilia, haereditaria, aduitalitia, et iure hypothecae possessa, fisco applicata, tum quorum donationes

et largitiones factae sunt, siue iam ante tradita, siue nondum tradita sunt, maneant penes antiquos dominos, cessantibus de caetero omnibus actionibus, ratione reddituum, siue ex publicis, siue ex priuatis bonis perceptorum.

III.

Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, pro se, ac Haeredibus Posterisque Suis, amore pacis, vigore huius instrumenti pacis, solenniter ex nunc et in posterum renuntiat omnibus praetensionibus in Regnum Sueciae, et Magnum Principatum Finlandiae, et alias ipsis subiectas prouincias, regiones, ditiones, ciuitates, castra et munimenta, siue haec omnia nuper, siue ab antiquo acquisita sint, nec non in bona auita in Regno Sueciae, dictisque prouinciis sita; in Regnum Sueciae, dictasque prouincias et bona, praesentibus vel futuris temporibus, nihil quicquam praetensurus. Quoad titulos et insignia ita conuentum est, quod Serenissimus Rex Poloniae, prout haecenus, ita in posterum ad dies vitae suae, utetur integris titulis, et sigillis, insignibusque Regni Sueciae in Polonia, et ad omnes principes, status et priuatos extra Sueciam, sine ullo tamen plenariae supra dictae renunciationis praeiudicio. Dictis vero titulis et insignibus non utetur ad Serenissimos Reges regnumque Sueciae, in literis, aliisque diplomatibus aut scriptis, sed obseruabitur ab utrinque receptus haecenus modus abbreviandorum titulorum cum Etcaeterationibus, ita ut post verba magnus Dux Lithuaniae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi moderni Regis Poloniae, et vicissim post verba, Magnus Princeps Finlandiae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi Regis Sueciae adiciantur. Insignibus tamen Regni Sueciae in sigillis Regis et reipublicae Polonae, dum in Sueciam scribetur, penitus omissis. Post obitum vero moderni Serenissimi Regis Poloniae, Successores eius et Respublica Polona in titulos et insignia Sueciae nihil vnquam praetendent, sed utrinque Reges et regna, suis quisque titulis et insignibus tantum plenarie gaudebunt et utentur.

IV.

I. Serenissimus Rex et Status Ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, a modo et in perpetuum cedunt vi huius pacificationis Serenissimo Regi Sueciae, eiusque successoribus Regibus regnoque Sueciae, omnem illam Liouoniam trans Dunauam, quam Suecia haecenus per tempus induciarum tenuit et possedit, ut et partes cis Dunauam omnes, et insulam Runen in mari sitam, quas per idem tempus induciarum Suecia tenuit et possedit; nec non quidquid iuris Regibus et reipublicae Poloniae in Esthoniā et Ofeliam haecenus ullo modo competere poterat. Atque haec quidem omnia et singula, cum omnibus suis pertinentiis, terrestribus et maritimis urbibus, arcibus, propugnaculis, bonis, et prouentibus, nec non iuribus, iurisdictionibus, regalibus et superioritatibus, tam in ecclesiasticis, quam in politicis, nullis penitus exceptis, in plenum dominium et proprietatem Regum regniue Sueciae transferunt; Ordinesque et subditos in illa Liouonia eiusque recensitis partibus, omni erga Regem et rempublicam Polonam obedientiae vinculo et fidelitatis sacramento exsoluunt, nihil vnquam in eos ac dictam Liouoniam eiusque pertinentias, posthac praetensuri. Cis Dunam autem Serenissimi Reges Regnumque Sueciae non ulterius quam haecenus fines suae possessionis in Curlandia aut Semigallia promoueant, aut seruitutes a subditis illustrissimi Curlandiae Ducis exigant; aut vllum ius

lignandi, aliudue quoduis in Curlandia aut Semigallia praetendant, Commissarii vero ad declarandos et determinandos ab vtraque parte fines, ab vtrunque deputabuntur, et commissio haec intra quatuor septimanas a subscripto tractatu inchoetur, et intra duas expediatur.

2. Quod religionem Catholicam eiusque exercitium in Liuania Suedicae possessionis attinet, omnes incolae Liuaniae subditique illi religioni addicti, omni securitate gaudeant, ac conscientia libera, religione, deuotioneque sua, domi, sine inquisitione, vel animaduersione, priuatim vtantur.

3. Tituli Prouinciales, tam spirituales quam saeculares Senatorii et Equestris Ordinis in Liuania Suetica, penes possessores modernos maneant, durante ipsorum vita, sine vllis prouentibus aliisue praetensionibus. Nec vllum exinde praecudicium Iuris Sacrae Regiae Maestatis, Regnique Sueciae in Liuiam Sueticam, neque praetensio quaequam Regno Poloniae, Magno Ducatui Lithuaniae interea temporis et in futurum inde enascetur.

4. Iudicia omnia decretaque ad cuiusvis instantiam, modo non inuitos aut absentes lata, nec non contractus et transactiones in locis, dum illa hoc bello Suecia tenuit, institutae iudicialiter siue extra iudicialiter, si modo statui publico, qui ante hoc bellum fuit, et pacificationi praesenti non contrariantur, firma maneant, aequae ac si nulla regiminis et magistratuum mutatio interuenisset, saluis appellationibus et reuisionibus in iis, in quibus haec iuris remedia hactenus haud fuerunt adhibita, et quae in rem iudicatam non transierunt. Sententiae quoque et decreta si quae Rigae in incolae et subiectos magni Ducatus Lithuaniae, tum et Curlandiae Semigalliaeque inuitos, vel inauditos, et ex aduerso si similia per magistratus magni Ducatus Lithuaniae et Curlandiae in Liuaniae Suecicae subditos, circa tempus belli lata fuerint, nullum valorem et robur obtinebunt in perpetuum.

V.

1. Pars Liuaniae, eaque australis, quae ante haec et per haec bella, et temporibus induciarum sub ditione fuit Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nempe *Dunaburgum*, *Rositen*, *Lutzen*, *Marienhausen*, itemque omnia loca, quae per commissarios ad id vtrunque deputandos Polonicae possessionis per tempus induciarum fuisse inueniuntur, cum omnibus suis pertinentiis, territoriis, vrbibus, pagis, fructibus et prouentibus, teloneisque iuribus, directoque et vtili dominio remanent in possessione Serenissimorum Regum et regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nec Serenissimi Reges Regnumque Sueciae in istam partem Liuaniae, vt ab altera diuersam, neque in Ducatus Curlandiae Semigalliaeque et districtum Piltensem, vel respectu Liuaniae Septentrionalis, vel quouis alio praetextu, vllum vnquam ius praetendent, aut praetendere poterunt. Cum vero magnus Dux Moscouiae non modo dictam Liuiam Polonicam, sed etiam partem Sueciae occupatas armis nunc teneat, ideo conuentum est, vt si Respublica Polona aliquid ex Liuania Suedica, quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus aut aliter receperit, teneatur totum id Sueciae vltro et gratuito non imputatis belli expensis restituere, eodem modo et vicissim, si Regnum Sueciae aliquid ex Liuania Polonica quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur totum illud Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae, vltro et gratuito, non imputatis belli expensis, restituere.

2. Ti-

2. Titulis et insignibus Liouoniae tum Sacra regia Maiestas Poloniae, eiusque Successores Reges Poloniae et magni Ducatus Lithuaniae ratione australis Liouoniae, tum Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque Successores Reges Sueciae, ratione Septemtrionalis Liouoniae, sub titulo Ducatus promiscue vrentur.

3. Si quas posthac controuersias de limitibus, aut de rebus aliis inter regnum Poloniae, magnum Ducatum Lithuaniae, Liunioniam Polonicam, Curlandiamque et Semigalliam ab vna; et regnum Sueciae, eique subiectas prouincias inprimisque Liunioniam Suecicam ab altera parte incidere et suboriri contigerit, eae per deputatos vtrunque commissarios ad fines Liouoniae amicabili ratione complanentur. Si quae vero lites minores exortae fuerint inter subditos et incolas vtriusque partis, nec transigi de iis amicabiliter inter litigantes possit, quaelibet pars ad suum competens forum remittatur, et iustitia indilate administretur.

4. Subditi hoc vltimo bello et in futurum fugitiui magni Ducatus Lithuaniae, Samogitiae, Curlandiae, Liouoniae Polonicae, quicumque in Liouonia Suecica reperti fuerint, suis dominis sine vlllo processu iuris reddentur, vna cum suis mobilibus, quae inueniri poterunt, quae profugus secum tulit, nec sub nouo domino acquisiuit. Quod etiam vice versa obseruabitur, si qui subditi fugitiui Liouoniae Suedicae in magno Ducatu Lithuaniae, Curlandiae, et Liouonia Polonica reperti fuerint. Si qui etiam abducti sunt et adhuc supersunt, reddantur et illi sine processu iudiciario suis quique dominis.

5. Quo fauorem commerciis et nauigationi Sacra Regia Maiestas Poloniae contestetur, signa nautica in *Domesnes* et *Luserort* extracta consistere permittit. De ratione vero conseruationis et manutentionis eorundem, conuenietur a Suecis cum fundi dominis, nullo inde iure aut praetensione regni Sueciae in fundos dictos aut territorium Piltense enascituro.

VI.

Illustrissimus in Liouonia Curlandiae et Semigalliae Dux cum Serenissima coniuge proleque sua ducali, ac tota familia et aula, absque vlla protractione intra sex septimanarum spatium a die 5. Aprilis, filii noui, Rigam sistetur. Inde vero intra dies quatuordecim, decenti ac suae dignitati accommodato conuenientique modo, vbi modernus tractatus subscriptus fuerit, ad fines Semigalliae, deducetur; omniaque sua, suorumque mobilia non distracta, vbicumque intercepta, vel Rigae deposita, Literatoria similiter, siue publica, siue priuatorum, documenta, bona fide extradentur et Mitauiam reportabuntur. Ante eliberationem autem suam ac restitutionem plenariam peculiari Reuersalium diplomate caueat, de non offendendo aut vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae in futurum, salua fidelitate et obligatione, Regibus regnoque Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae debita.

VII.

Serenissimus Rex regnumque Sueciae restituit Serenissimo Regi reipublicaeque Poloniae, Mariaeburgum, Elbingamque cum suis fortalitiis, reliquaque in Prussia loca, quae Suedicis praesidiis tenentur, ac Mariaeburgum quidem vna

cum arce ac fortalitiis suis, vt et Stuma intra octiduum a subscriptione moderni tractatus, et deposita in manus excellentissimi Domini mediatoris, Serenissimi Regis Poloniae prouisionaliter horum pactorum ratificatione euacuabitur, et praesidium Suedicum inde Elbingam deducetur. Elbinga autem cum suis fortalitiis, vbi tractatus modernus, plenaria Serenissimi Regis Poloniae ratificatione confirmatus, et per reipublicae comitali auctoritate delegatos pro futuro conuentu ratificatus fuerit, quadriduo post ipsam ratificationum commutationem sine contradictione euacuabitur, et in manus Serenissimi Poloniae Regis, eiusque commissariorum tradetur. Bauscum etiam, vti et reliqua, si quae sint in Suecorum potestate loca in Curlandia, praesidiis Suedicis euacuabuntur, intra octiduum, postquam notitia ad Generalem exercituum in Liuania, vel in absentia eius ad eius Locumtenentem peruenerit, de subscripto tractatu, quae notitia per tubicines vtriusque partis coniunctim Rigam deferetur.

2. Deductio militiae Suedicae, vna cum hellicis tormentis maioribus et minoribus iuxta factam hic conuentionem, nec non cum impedimentis, fiet Elbinga diuersis vicibus, intra tamen definitum tempus permutationis ratificationum et euacuationis Elbingae, dato eidem libero et innoxio transitu per Habum ad portum Pillauensem et inde ad naues proprias, quas milites conscensuri, et ad ditiones Suedicas ituri sunt. Imponetur autem dicta militia circa deductionem nauibus Elbinganis, et si illae non sufficiant, tum nauibus adiacentium territoriorum aliorum sine aliquo pretio. Communicabit etiam praefectus militiae Suedicae, et conueniet cum praefecto militiae electoralis, aut eius locumtenente, de modo transitus per dictum portum Pillauensem; Et fiat de caetero eiusmodi deductio, sine damno et noxa subditorum in Prussia, tam Polonicorum, quam electoralium. Quodsi per periculum belli maritimo itineri militia sese committere tuto nequeat, liber illi et innoxius transitus per terram, quam breuissimo itinere, in ditiones iuris Suedici proximas, sine damno incolarum reipublicae Polonae, et Serenissimo Electori Brandenburgico subditorum, deductibus commissariis Serenissimorum Regis Poloniae et Electoris Brandenburgici, concedi debet: iustitia vero per praefectos indilate bona fide administretur damna et iniuriam passis.

3. Si cui, aut quibus, in ciuitatibus Prussiae euacuandis earumque territorijs non placuerit manere, sed mutato domicilio, alio se conferre, iis liberum sit in spatio trium abhinc annorum sua diuendere, aliis elocare, aut pro suo libitu distrahere, sine vlllo impedimento, aut onere, sub quocunque praetextu imponendo, saluis antiquis ciuitatum iuribus et priuilegijs.

VIII.

Quicquid in Polonia et magno Ducatu Lithuaniae, prouinciisque annexis, in iisque Curlandia, per hoc bellum Serenissimo Regi regnoque Sueciae, eorumque ducibus ac legatis, vel a priuatis, vel a communitatibus, exercitijs et prouincijs, per necessitatem belli, vel aliter datum est, quocunque titulo diplomatum, obligationum et literarum, instrumentorum et actorum publicorum, ea omnia autographa, quae supersunt, Serenissimo Regi et reipublicae Polonae, Duci Curlandiae, circa ratificationum commutationem bona fide extradentur. Quodsi naufragio absorpta sint, vel alio modo perierint, omnia eiusmodi scripta actaque priuata et publica, ex nunc cassantur, annihilantur et eliminantur.

tur, nihilque exinde Reges Regnumque Sueciae in prouincias, exercitus, districtus, vel priuatos in Polonia, magnoque Ducatu Lithuaniae, et prouinciis illis annexis, vel subiectis, inspecie etiam Curlandia et districtu Piltensi iuris praetendere velle aut posse, omni meliori modo declaratur.

IX.

Restituentur quoque a parte Suecorum omnia archiua, acta publica, castrensa, iuridica, ecclesiastica, nec non Bibliotheca regia, quae ex regno Poloniae, et magno Ducatu Lithuaniae, auecta, et quorum copia haberi potest, idque intra tempus commutationis ratificationum, vel ad summum intra tres menses a facta commutatione.

X.

Obligationes atque recognitiones, si quae sunt ab illustrissimo Curlandiae et Semigalliae Duce, aut incolis Curlandiae et Semigalliae, districtusque Piltensis extortae per Suecos, aut vice versa a Suecis per Polonos in totum cassantur, nullumque habere pondus declarantur.

XI.

Debita inter vtriusque partis subditos et incolas, tum etiam a Ducibus et officiariis belli, vbicunque contracta, vtrinque bona fide soluentur. Si quae vero hoc bello vltimo obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XII.

Deposita aliaque bona mobilia, vbicunque reperiuntur, et fisco nondum adiudicata, bona fide propriis dominis restituantur. Nemo autem tenebitur ad eorum refusionem, quae fisco adiudicata et extradita sunt praestandam.

XIII.

Tormenta bellica maiora minoraque in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Prussia, Curlandia, caeterisque annexis prouinciis a Suecis capta, siue sint reipublicae, siue priuatorum, siue ciuitatum, quaecunque in locis euacuandis reperientur, exacte relinquuntur. Quae vero ex Suecia inuecta sunt in Poloniam, Lithuaniam, Prussiam, Curlandiam, liberum erit Sueciae, sine vlla praetensione secum auferre. Transactioni quoque deditiois Thoruniae, quod adhuc restat, hac in re satisfiet.

XIV.

i. Quicumque hoc bello ab vtrinque inter Polonos, Lithuanos, et Suecos, in quocunque loco capti sunt, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine vlllo soluto pretio, nisi aliter ante hunc tractatum ab ipsis conuentum fuerit, dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen impensis officiorum in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque adnumerandi, et ab vtraque parte restituendi sunt, qui in-

D d d d d

uiti

uiti militiae alterius partis nomina dederunt. Omnes vero supradicti, qui quidem in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Prussia regali, vtraque Liuania, aut Curlandia, detinentur, intra tres septimanas a subscripto moderno tractatu, illi autem, qui extra Poloniam, Lithuaniam, Liuiam et Curlandiam detinentur, intra tres menses libertati restituantur. Quod autem de lytri conuenti solutione hic supradictum est, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

2. Sacra Regia Maestas et regnum Poloniae, magnusque Ducatus Lithuaniae, id paci huic perpetuae dandum censuerunt, vt auctoritatem et officia sua interponant, apud Chanum, Hordasque Tartarorum, quo sine lytro captiui in Tartaria Suedici, intra sex abhinc menses inde dimittantur. Dimissi vero per regnum Poloniae, magnumque Ducatum Lithuaniae, annexasque iis prouincias libere ac tuto transeant, et benigne habiti ad prouincias et ditiones iuris Suedici promoueantur.

XV.

1. Commercia pristina sint libera et non impedita inter vtrumque regnum Poloniae magnumque Ducatum Lithuaniae, et Sueciae subiectasque illis prouincias, subditos et incolas, tam terra, quam mari, et in veteri vsu atque exercitio, quo fuerunt tempore induciarum, conseruentur. Inprimis sit liberum commerciorum exercitium, liberaque defluatio mercium per fluuium Dunam et Bulderaiam subditis et incolis regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, et Polonicae, Liuias, Curlandiaeque et Semigalliae, cum subditis, incolisque Liuias Suedicae. Et vice versa subditis incolisque regni Sueciae, et Liuias Suedicae, sit liber commerciorum vsus per eadem flumina, cum subditis incolisque Poloniae, Lithuaniae, Liuias Polonicae et Curlandiae, Semigalliaeque. Teloneorum vero et vectigalium in flumine Duna et Buldera, vt et maritimorum ac terrestrium in Liuania, eadem ratio, et in iisdem tantum locis, ab vtraque parte in posterum sit vti et vbi tempore induciarum, et ante hoc bellum vltimum fuit.

2. Maioris quoque Poloniae incolae, cuiuscunque conditionis sint, siue terra, siue aqua, commercia sua exercentes, nullis nouis teloneis et gabellis Stetini onerabuntur.

3. Ciuitas quoque Gedanensis, et aliae Prussiae ciuitates, in regno Sueciae et subiectis prouinciis aliis, gaudeant ea libertate commerciorum et vectigalium, qua gauisae sunt ante hoc nouissimum bellum.

XVI.

Dominus Comes Koenigsmarckius Campi Mareschallus Sueciae, absque vlla protractione, intra sex septimanarum spatium, a die 5. Aprilis, styli noui, Dantiscum modo decenti sistetur: inde vero intra dies quatuordecim, vbi modernus tractatus subscriptus fuerit, eliberabitur. Ante restitutionem autem plenariam peculiari reuersalium diplomate caueat de non offendendo, et vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maestatem regnumque Poloniae, et specialiter, ciuitatem Gedanensem, salua tamen debita Regibus Regnoque Sueciae obedientia et fide.

XVII.

XVII.

Serenissimus Rex et respublica Poloniae illustrissimae Principis ANNAE MARIAE, defuncti illustrissimi Ducis IANVSII RADZIVILLII, Palatini Vilenensis, Supremi exercituum magni Ducatus Lithuaniae Ducis, Filiae vnicae, in adeundis secundum legitimas consuetudines regni et magni ducatus Lithuaniae haereditatibus et bonis paternis ac maternis, vigore generalis amnestiae, praesenti conuentione omnibus cauae, vt ei satisfiat, condignam rationem habituri sunt.

XVIII.

Demortuorum belli ducum atque officialium aliorum corpora siue in Polonia, siue in Prussia, adhuc inhumata, et nonnullis in locis asseruata sunt, tradentur, et non denegabuntur iis, quibus cura mandabitur ea inde deducendi. Quorum autem cadauera tum in priori, tum hoc vltimo bello, humata sunt in Elbingensi, Mariaeburgensi, et aliis in Prussia et Polonia templis, intacta iaceant, ac sepulchra eorum ab omni violatione et inquietudine sint immunia.

XIX.

De Domini Ducis Croiani desiderio ratione debitorum apud rempublicam Poloniam ita conuentum est, vt praedictus Dominus Dux ius suum originarium obligationum productione doceat in proxime futuris comitiis regni generalibus, ibidemque debita ratio eius habeatur, saluo quoque iure illustrissimi Ducis Curlandiae, si quod eidem ad praefatas summas pecuniarias competierit.

XX.

Quoad Dominorum Comitum a Dohna postulatum et debitum apud rempublicam Poloniae, in quantum illud liquidari poterit, iusta eorum ratio in futuris comitiis regni habebitur.

XXI.

Habebitur quoque aequa ratio a Suecia Domini Baronis Sigismundi a Guldenstern, quoad bona in Regno Sueciae, vel illi subiectis prouinciis praetensa.

XXII.

i. Eadem similiter pax, amicitia, amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, sub iisdem clausulis et vinculis in hocce instrumento contentis vigeat, et in perpetuum stabilita sit, inter Serenissimum et potentissimum principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae etc. etc. etc. praecipuum Poloniae foederatum, bellique focium, nec non eius Haeredes ac Successores, regna, et subiectas prouincias tam in, quam extra imperium Romanum, eorumque subditos et incolas, ac Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiusque Haeredes ac Successores,

Dd dd dd 2

Reges

Reges regnumque Sueciae, et subiectas prouincias tum in imperio Germanico, tum extra illud sitas, eorumque subditos et incolas, ita vt quidquid vel ante hoc bellum, vel illo durante, siue in Polonia, siue extra illam, seu ratione auxilii, Serenissimo Regi, ac reipublicae Poloniae praestiti, siue quauis alia de causa, mutuae offensionis atque inimicitiarum, aut praetensionum oriri potuit, perpetuae obliuioni tradatur, neutrique parti quocunque praetextu licitum sit alterius regna, status, aut prouincias, clam, aut palam, directe vel indirecte armis impetere, vel vllum in ipsas hostilitatis genus exercere, sed alter alterius commoda sectetur, et omnia inter vtramque partem, earumque status ac subditos, ad pristinum prorsus statum, vnionem, et fidam correspondentiam restituta et redintegrata sint. Et nemini ex vtriusque partis subditis aut imperii statibus ac vasallis noxae sit, aut praepiudicio, quod alterius partes hoc bello, sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de fortunis aut statu suo decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad bona mobilia, si fisco nondum adiudicata et extradita sint, indilate et sine contradictione restituatur, iisque plenarie gaudeat, ac fruatur.

2. Vt autem firmioribus fundamentis haec pax et amicitia stabiliri queat, Sacra Caesarea Maiestas, loca omnia, quae in Pomerania, et Megapoli occupata praesidiis suis insidentur, Serenissimo Regi ac regno Sueciae, ea vero, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi, Duci Holsatiae Gottorpiensi (qui praeuia tamen cautione, de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit hac pace, consensu partium inclusus censebitur) restituet plenarie, cum tormentis bellicis ipsorum propriis, ~~re armamentaria~~ caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archiuis, ac literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta sunt, et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae et Megapoleos exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas, a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore Elbinga quoque Poloniae restituetur. Wollinum vero Dam, et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis, intra alias duas sequentes hebdomadas, a die supra memoratae permutationis, euacuabuntur, deductis eodem tempore edictis locis, praesidiariis militibus, et e prouinciis ad Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae, Duces Megapolitanos et Ducem Holsatiae, Slesuicenf, spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo, de quo inter Generales vtriusque partis, vel eorum locum tenentes intra tempus, ratihabitionibus computandis praefinitum, conuentum fuerit.

3. Caeterum quidquid circa res imperii controuersiae intercesserit, iuxta imperii et pacis Germanicae leges, absque strepitu armorum componetur, aut decidetur, et stabitur ab vtraque parte per omnia dispositione pactorum Osnabrugensium et Constitutionibus imperii.

XXIII.

Similiter tam a parte Serenissimi Imperatoris, quam Serenissimi Regis Sueciae, captiui huius belli, cuiuscunque sint conditionis ac status libere et sine soluto vlllo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conuentum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum, a die ratificationis dimittentur,

et

et libertati pristinae, solutis ab officiariis impensis, in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis, restituentur, et captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte restituendi sunt, qui inuiti ad danda alterius partis militiae nomina sua adacti fuerunt: Quod autem de lytri conuenti solutione hic supra dictum est, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

XXIV.

1. Sit itidem pax perpetua, veraque ac sincera amicitia inter Serenissimum ac potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eius haeredes, successores ac posteros Reges regnumque Sueciae, Eiusdemque tam in Imperio, quam extra illud sitas prouincias, status ac ditiones, et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae Ducem etc. etc. etc. Poloniae foederatum, bellicae socium, Eiusdemque haeredes ac successores, prouinciasque, status, ac ditiones, in et extra imperium Romanum sitas, ita vt alter alterius honorem, commodum, et vtilitatem sincere serioque in perpetuum promoueat.

2. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciscentes inter se, vel cum aliis principibus ac statibus vtrinque sancita habent, quoad omnia sua puncta clausulas et articulos, integra, et in pleno robore suo permaneant, ita tamen, vt per ea praesens transactio pacis nullum praepudicium patiat.

3. Sit etiam vtrinque amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, ita vt quidquid hactenus quocunque loco et quauis de causa, siue in imperio Romano, siue extra illud, ab alterutra partium, vel sub earum imperio potestateque existentibus, absque villo personarum rerumque respectu, gestum vel admissum fuerit, nullo praetextu, via iuris vel facti, directe vel per indirectum, a neutra parte vnquam vindicari possit; et nec horum, nec vilius alterius rei causa vel praetextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, vel etiam quoad ministros, officiarios, aliosque incolas et subditos, statum, bona, vel securitatem, per se vel per alios, clam vel palam inferat, vel inferri faciat.

4. Nemini quoque ex vtriusque partis subditis, aut vasallis cuiuscunque conditionis et dignitatis fuerit, noxae sit, aut praepudicio, quod alterius partes hoc bello sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de suis possessionibus decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad mobilia bona, si haec bona mobilia fisco nondum adiudicata et extradita, aut alias distracta sint, indilate et sine vlla contradictione restituantur; eisque plenarie gaudeat ac fruatur. Atque proinde et Campi Marefchallo Comiti a Königs-marck, vt et Campi Marefchalli Comitis Wittenbergii haeredibus, bona immobilia, quae in ditionibus suae Serenitatis electoralis vbicunque locorum ante hoc bellum possederunt, in eo statu, quo nunc sunt, restituantur, vigore huius pacificationis, atque eo iure tenenda, quo ante bellum hoc exortum ea tenuerunt ac possederunt.

Et ne occasione anteaactorum lis et dissidium aliquod oriri possit, Sacra Regia Maiestas Sueciae, pro se, haeredibus ac successoribus suis Regibus, regnoque Sueciae, virtute huius instrumenti pacis quam fieri potest validissime in perpetuum et irreuocabiler renuntiat pactis, quae die 7^o Ianuarii anno 1656. Regiomonti, item 15^o Iunii praedicti anni Mariaeburgi, tumque 18^o Nouembris eodem anno 1656. Labiauiae inter Serenissimum Sueciae Regem, gloriosae memoriae, nuper defunctum, et Suam Serenitatem electoralem confecta sunt, vt et aliis omnibus conuentionibus, quae illis adiectae, aut separatim, quocunque modo, durante hoc ultimo bello Polonico, eiusque respectu initae sunt. Atque ea omnia et singula in omnibus et singulis clausulis, conditionibus et articulis suis irrita et nulla pronunciat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum hoc ipso, et virtute huius pacti, penitus et in aeternum detrahit; ita vt contra Suam Serenitatem electoralem Brandeburgicam, eiusque haeredes, agnatos, successores, prouincias, vbicunque locorum sitas, et inspecie in Ducatum Prussiae, atque eiusdem ordines et incolas, aut contra Sacram Regiam Maiestatem, eiusdem successoribus, Reges, regnumque Poloniae, ex nominatis et indigitatis supra pactis et conuentionibus abolitis, nunc et in posterum siue successionis in Prussia, siue vnionis, aut quocunque alio praetextu vel causa, nomine Regis, Regum, haeredum ac successorum et Regni Sueciae nihil vnquam allegari, praetendi, aut postulari possit aut debeat. Quare praememoratorum pactorum, et conuentionum originalia cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, scissis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur.

Quemadmodum et Serenissimus Elector Brandeburgicus in Prussia Dux, quam fieri potest validissime, in perpetuum et irreuocabiler, vigore huius instrumenti pacis, pro se haeredibusque ac successoribus suis profitetur, nihil vel se, vel haeredes ac posteros suos ex praedictis pactis et conuentionibus, contra Suam Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae praetensuros, sed sua Serenitas Electoralis, pro se haeredibusque, ac successoribus suis hoc ipso et virtute huius pacti, supramemoratis pactis omnibus iam abolitis renuntiat, et eadem omnia pro retraditis, scissis, et in cineres redactis, nunc et in aeternum declarat, et irrita ac nulla pronunciat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum penitus et in aeternum detrahit.

XXVI.

Serenissimus Elector Brandeburgicus etc. etc. etc. loca omnia, quae in Pomerania hocce bello occupata, praesidiis suis insidentur, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae, ea vero, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi Celsissimo Principi et Duci Holsatiae Gottorpiensi (qui praeuia tamen cautione de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit, hac pace consensu partium inclusus censebitur) restituet, plenarie cum tormentis bellicis, ipsorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archiuis, et literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditiois inibi reperta et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae, exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas a die permutationis rati habitionum computandas, quo tempore quoque Elbinga restituetur. Wollinum vero Dam et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis intra alias demum duas sequentes hebdomadas, a die supramemoratae restitutionis

eua-

euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praesidiariis militibus et e prouinciis ad Serenissimum Regem Sueciae, et Ducem Holsatiae, et Slesuici regentem spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo de quo inter partis vtriusque Generales, vel eorum locumtenentes, intra tempus ratihabitionibus commutandis praefinitum, conuentum fuerit. Ita tamen ne in praememoratis restituendis et euacuandis locis, vel communitatibus, quae praesidia electoralia habuerunt, aut quouis modo hoc bello in Suae Serenitatis electoralis fide et potestate fuerunt, vel cuiquam priuato, quod partes Suae Serenitatis secutus fuerit, vlla ratione noxae fraudique sit, vel alia in re, quoad pristina iura, priuilegia, bona, feuda et libertates illi competentes, absque exceptione vel reservatione praeiudicet.

XXVII.

Captiui huiusce belli, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine soluto vlllo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conuentum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum a die ratificationis dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen ab officiariis impensis in victum eorum factis et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte restituendi sunt, qui inuiti militiae alterius partis nomina dederunt.

XXVIII.

Debita inter vtriusque partis subditos et incolas, dum etiam a ducibus et officiariis belli vbicunque contracta, vtrinque bona fide soluentur, si quae vero hoc vltimo bello obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XXIX.

Inter Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae et Suae Serenitatis electoralis Brandenburgicae, regni, prouinciarum, statuum, ditionum, tam in imperio Romano, quam extra illud sitarum subditos, et incolas pristina restituantur commercia, atque in posterum in pleno vigore conferuentur.

XXX.

Si quae bona a Suae Serenitatis electoralis subditis, vel eiusdem ditionum incolis, in Regiae Sacrae Maiestatis Sueciae regno, prouinciis, ditionibus, aut locis occupatis, et hactenus possessis, ante vel sub tempus huiusce belli deposita, vel alio quocunque modo eo delata sunt, ea sine vlla mora vel effugiis, dominis suis restituantur, nisi iam fisco adiudicata atque extradita fuerint.

XXXI.

Cum vero ad stabilitatem huius pacis plurimum interfit, vt vniuersaliter componatur et inter omnes belli huius socios securitati commerciorum plene prospiciatur, ideo licet controuersiae, quae Serenissimo Regi regnoque Sueciae, cum Serenissimo Rege Daniae intercedunt, hic commode decidi non potuerint, et in ipsa Dania cum spe successus tractentur; Nihilominus conuentum est, vt Serenissimus Daniae et Noruegiae Rex, eiusque regna ac ditiones in hoc tractatu, conclusa in Dania pace comprehendantur: ita vt ea omnia, quae inter alte memoratos Sueciae et Daniae Reges conclusa et constituta fuerint, ad hanc pacem pariter, ac si in hoc instrumento specificè inserta forent, pertinere censeantur,

saluo per omnia ipso tractatu in Dania inter vtrosque Reges et regna concluso vel concludendo.

XXXII.

1. Cessent omnes hostilitatis actus inter partes paciscentes omnes, tum principales, tum foederatas, earumque exercitus, a die conclusae et subscriptae huius pacis, computando, in Prussia tam Regali quam Ducali, exactis quatuor, in Pomerania et Megapoli, duodecim, in Curlandia et Liuania quatuordecim, et in Holsatia et Slesuicensi Ducatu, exactis viginti diebus. Eodem quoque die in singulis praememoratis locis negotiationes quaeuis pristino vsui, restituantur, et literarum commercia libera sint.

2. Generales praesidii Elbingensis in Prussia, ac tam caesarei, quam electorales in Pomerania, post acceptam huius armorum cessationis intimationem, exactam curam adhibebunt, vt vsque ad finalem pacis executionem militis sustentatio non amplius exigatur more hostili, nec vltra iustam et necessariam alimentationem, prouinciae, ipsorum armis infestae, aggrauentur. In quem finem commissarii a partibus deputabuntur, qui curam sedulam habeant, ne exorbitantiae contra hanc conuentionem fiant.

XXXIII.

Denique omnium belligerantium in imperio partium copiae et exercitus post restitutionem locorum ab omnibus partibus paciscentibus dimittantur et exauctorentur, eo tantum numero, in suos cuiusque proprios status, traducto, quem quaeque pars pro sua securitate iudicauerit necessarium.

XXXIV.

Pacta haec rati habeantur a Serenissimo Rege Poloniae, nec non Republica Polona, eiusque foederatis ab vna, et Serenissimo Rege Sueciae ab altera parte, qua de re ad modum sequentem conuenit.

Primo, instrumentum huius pacis manibus ac sigillis Dominorum commissariorum vtriusque partis, tum et excellentissimi domini legati mediatoris subscribatur et inuicem tradatur et commutetur.

Secundo, Serenissimus Rex Poloniae eadem pacta illico a subscriptione et signatione Dominorum commissariorum Polonicorum diplomate ratificationis in forma conuenta confirmet, atque ex nunc asssecurationem suam interponat, subsecuturam intra spatium, ad summum trium mensium, computandorum a subscriptione huius instrumenti pacis, plenariam eiusdem Regiae Maiestatis ratificationem, cum integra insertionem instrumenti pacis conclusae, ad formulam, inter vtriusque pacis commissarios conuentam.

Tertio, Serenissimus Rex Sueciae solenni instrumento haec pacta nomine suo et Regni Sueciae per subscriptionem Serenissimae Reginae matris suae, et Dominorum Regni Sueciae administratorum in forma conuenta rata habeat.

Quarto, domini delegati a republica Polona lege comitali anno 1659. deputati, nomine Reipublicae haec pacta subscriptione et sigillatione sua approbent in futura conuocatione intra tres menses celebranda.

Quinto,

Quinto, diplomata ratificationis, tam Sacrae Regiae Maestatis Poloniae, quam deputatorum comitali lege delegatorum, in proximis comitiis, constitutionibus, et volumini legum Polonicarum inferantur.

Sexto, instrumenta haec solennia ratificationis, tum vtriusque Serenissimi Regis, tum dictorum reipublicae delegatorum, ab ambarum partium commissariis, intra spatium ad summum trium mensium, a subscriptione huius instrumenti pacis computandorum ad limites territoriales inter Elbingam et Mariaeburgum vtrique per excellentissimum Dominum mediatorem a partibus paciscentibus recipiantur, et ab eodem eo ipso tempore inter partes computentur.

Septimo, vt Sacra Caesarea Maestas et Serenissimus Elector Brandenburgicus ratihabitiones suas itidem tempore et loco eodem tradi faciant.

Octauo, denique, vt dicta Serenissimorum Regum et Reipublicae Poloniae ac eius foederatorum instrumenta ratificationum, ad conuentam et praescriptam formulam, quoad titulaturam et sigillationem aliaque requisita, nulla voce aut syllaba immutata, conferantur et reciproce commutentur.

XXXV.

1. Quo firmior, stabiliior et securior pax haec coalescat, et ab omni parte intemerata duret, promittunt supramemoratae partes paciscentes omnes tam principales quam foederatae, se hanc transactionem et pacem, omnesque eius articulos, capita et clausulas sancte et inuiolabiliter, seruare velle et debere, et ne in posterum violari queat, se inuicem ad generalem guarantiam et euictionem mutuam, ac defensionem reciprocam omni ex parte obstringunt. Hisce quam fieri potest firmissime spondentes, vt si contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus, terra vel mari, bello contra hanc pacificationem impeti, aggressor ipso facto, pro infractore huius pacis ab omnibus habeatur, eiusdemque beneficio excidat: Et tam altera reliquaeque paciscentium partes, parti laesae, ad summum intra duos menses, a requisitione partis laesae, eidem communibus armis assistere, et bellum tamdiu contra aggressorem prosequi, donec pax communi omnium partium consensu restituta fuerit, inuicem teneantur.

2. Si vero contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus graui aliqua iniuria, citra tamen vim armorum vexari, non licebit ideo laeso, ad arma subito recurrere, sed ante amicabilem componendarum huiusmodi controuersiarum ratio ineunda erit, videlicet, vt laesus accepta iniuria, si immediate cum laedente conuenire nequeat, alios paciscentes moneat, et commissio generalis omnium paciscentium nomine instituatur, ad laesi confinia, intra spatium quatuor mensium, in quo inter deputatos vtrique commissarios negotium discutitur, et si possibile erit, intra quatuor ad summum alios menses terminetur.

3. Si vero laedentem, refractarium ad aequa, quae proponentur, media, deprehenderint, tum laesis licebit, facta tamen prius legitima belli denunciatione, ius suum armis prosequi, et bellum, vt supra statutum est, laedenti inferre.

4. Quod si vero turbationes vi, contrariisque artibus retundantur, solummodo tuendorum limitum causa, actus eiusmodi pro violatione pacis non reputabuntur, ipsa autem super limitibus controuersia extra vim armorum terminetur.

XXXVI.

Cum autem pro maiori securitate huius pacificationis tam Serenissimus et Potentissimus Rex et respublica Poloniae, quam Serenissimus et Potentissimus Rex Sueciae, et Serenissimus Elector Brandenburgicus postularint, ut Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus LUDOVICVS XIV. Galliarum et Nauarrae Rex christianissimus, cuius ope ac studio inter praememoratos Serenissimos Reges, et Serenissimum Electorem Brandenburgicum, pax promota, et mediatione ad optatum finem perducta est, executionis et obseruationis illius inter eosdem fideiussor existeret: Sacra Maiestas Christianissima postulationibus ac votis illorum annuens, eodemque animo pacis huius perpetuitatem exoptans, quo eam procurauit, pro se ac successoribus suis Regibus Galliae spondet, ac promittit, idque per illustrissimum et excellentissimum Dominum, Antonium de Lumbres legatum suum plenariis mandatis ad hanc guarantiam cauendam instructum, se executionem horum pactorum, eorumque obseruationem, ac perpetuitatem intra eosdem supra nominatos Principes omni meliori, quo fieri potest modo, etiam armis, ubi amabilia media non processerint, asserturam. Et si quis eorum sub hac fideiussione comprehensorum illa violarit, arma viresque suas, parti laesae, ad eius requisitionem, iuncturam. Quod ut firmitus omnibus constet, promittit dictus dominus legatus Gallicus, se ratificationem Regis sui super hanc guarantiam, eodem tempore, quo rati habitiones pacis commutabuntur, extraditurum. Integrum quoque erit paciscentibus omnibus, eandem christianissimi Regis guarantiam, et fideiussorem suscipere, et alios quoque in tempore rati habitionis ad idem officii genus inuitare et denominare Principes ac potestates.

XXXVII.

Si qui Regum, Principum, nec non reipublicarum ac statuum amicorum, hisce pactis a quacunque parte paciscentium, includi voluerint, sit ipsis eius facultas, modo se ad ista intra sex abhinc menses declarauerint, et id consensu omnium partium fiat.

In quorum omnium et singulorum fidem, maiusque robur, omniumque partium legati et commissarii, cum illustrissimo et excellentissimo Domino mediatore praefens pacis instrumentum, et hoc quidem exemplar Serenissimi Regis et reipublicae Poloniae atque Serenissimi Electoris Brandenburgici, legati ac commissarii, manibus sigillisque propriis munierunt ac firmarunt. Datum Oliuae, die tertia Maii anno millesimo sexcentesimo sexagesimo.

ANTONIUS de LUMBRES (L. S.)
IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniensis, maioris Poloniae generalis, Sereniss. Reg. Pol. regni-que legatus plenipotentarius. (L. S.)
NICOLAVS PRAZMOWSKI, nominatus episcopus Luceoriensis et Breftensis, Supr. Reg. Pol. cancellarius legat. plenip. (L. S.)

CHRISTOPHORVS PAC, supremus cancellarius et legatus plenipotentarius M. D. Lith. (L. S.)
IOANNES ANDREAS MORSTIN, referendar. regni, legatus plenipotentarius (L. S.)
IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, Ser. Regis regni-que legat. plenip. (L. S.)

Litterae fidei
Regis Polo-
ni pro lega-
tis ad pacem
Oliuensem.

Nos IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus, vniuersis et singulis quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello, eoque

eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace inter Nos Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, Nostrosque foederatos ab vna, et Serenissimum Principem Fratrem, consanguineum et vicinum Nostrium, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum, et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrium propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus: sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et Generosos, Nobis sincere fideles, et dilectos DD. IOANNEM comitem a LESZNO, Palatinum Posnaniensem, Sacrae Reginalis Maiestatis Marschalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Corfunens. GEORGIUM comitem in WISNITZ, Supremum Regni Campi Marschalcum, Generalem minoris Poloniae, Cracouiens. Scepusiens. Chmielnicens. Niziniens. Pereaslaiens. Olstiniens. Casimiriens. NICOLAVM de PRAZMOW, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriens. Abbatae Siecichouiens. perpetuum administratorem, praepositum Cracouiensem: CHRISTOPHORVM PAC, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouiens. Kozienicens. Ciescelens. Ostriens. IOANNEM ANDREAM MORSZSTIN de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualiens. Zawichoystens. VLADISLAVM de Naglouice REY, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokorciniens. Libusciens. IOANNEM in Gnin GNINSKI, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesniens. Gubernatores. Dictisque Nostri Commissariis plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae Serenitatis Suae, ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt, et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas, et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, statuunt et concludant, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae supra nominati Nostri Plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnus vel alterius absentia, reliqui eorum in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, sanciuerint et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Warsaviae, die XXIV. Mensis Maii Anno MDCLIX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex

(L. S.)
appensiIoannes Ignatius Bakowski,
Succamer. Culmensis.

F f f f f 2

Nos

Litterae fidei
ordinum re-
gni Polo-
niae, magni-
que ducatus Lithua-
niae, pro
legatis ad
pacem Oli-
uensem.

Nos Status et Ordines Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae. Notum testatumque facimus. Quod prout Sacra Regia Maiestas Dominus Noster clementissimus ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello Polono-Suedico diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda pace perpetua inter se Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque Maiestatis confoederatos ab vna: nec non Serenissimum Principem, Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Regnumque Sueciae et eius confoederatos ab altera parte, commissarios suos plenipotentiarios deputavit et constituit: ita et Nos auctoritati Sac. Reg. Maiestatis, Domini nostri clementissimi, accedentes, testatoque ad inuicem publicae tranquillitatis studio inducti, faciendum duximus, vt eosdem commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos Dominos, IOANNEM Comitem a LESNO, Palatinum Posnaniensem maioris Poloniae Generalem Mariaeburgensem etc. GEORGIUM Comitem in WISNICZ supremum Regni campique Marschallum Generalem min. Pol. Cracouiensem etc. NICOLAVM in PRAZMOW Regni etc. CHRISTOPHORVM PAC, Magni Ducatus Lithuaniae supremos cancellarios, Wilkouiens. etc. Gubernatores. ANDREAM MORSZTIN Referendarium regni etc. VLADISLAVM REY, Thesaurarium Curiae Regni etc. IOANNEM GNINSKI, Succamerarium Pomeraniae etc. publico Nostro consensu auctoritateque comitali deputaremus, prout vigore praesentium deputamus. Quibus plenam et absolutam potestatem damus, omnia et singula negotia, quae ad mutuam vtriusque Regiae Maiestatis, et regnorum Poloniae ab vna et Sueciae ab altera partibus, commoditatem spectant, tractandi et perficiendi, controuersias, quasuis componendi et finaliter determinandi, praemissaque omni meliori modo, via et ratione, quibus ab vtrunque visum fuerit, statuendi et concludendi: nec non rescripta super his necessaria et diplomata dandi, et inuicem accipiendi et recipi publicae nomine, quidquid transactum fuerit, firmandi et assecurandi. Promittimus autem plena et integra fide, ea quae acta, sancita conclusaque fuerint, Nos ex parte Nostra rata firmaque habituros, et ex nunc rata firmaque habere. In cuius rei fidem praesentes manibus senatorum, nec non Marschalci nuntiorum terrestrium, ad comitia regni generalia, congregatorum, nomine equestris ordinis subscriptas, et sigillo illustrissimi et reuerendissimi Domini Archiepiscopi Gnesnensis, Regni Poloniae primatis, primique Principis munitas: Datum Warsauiae in comitiis Regni generalibus, Die XXIV. Mensis Maii Anno Domini MDCLIX.

WENCESLAVS de LESNO, Archiepiscopus Gnesnensis.

CASIMIRVS CZARTORYSKI, Episcopus Vladisl.

IOANNES DOROGALLO ZAWISZA, Episc. Vilnens.

ALBERTVS TOLIBOWSKI, Episcopus Posnanienf.

STANISLAVS POTOCKI, Pal. Cracou. Dux exercit.

CHRISTOPHORVS ZAWISZA, Marsch. sup. M. D. L.

STEPHAN. CZARNIECKI, Palat. Terrar. Russiae.

IOANNES ZAMOYSKI Wda. Sendomiriensis.

NICOLAVS STEPH. PAC, Palat. Trocensis.

IOANNES STAN. WYŁGA, Episcop. Luceorienf.

STANISL. SARNOWSKI, Episcop. Praemisliensis.

THOMAS de LEZENICE Episcopus Chelmenfis.

THOM. VIEYSKI, Episcopus Kiiouienfis.

IOANNES TARLO, Palatinus Lublinensis.

STANISLAVS LASKOWSKI, Palatinus Plocensis.
CASIMIRVS LVDOVICVS IEIOTASSEWSKI, Palatinus
Bresciensis.

GEORGIVS CAROL. HLEBOWICZ, Generalis Ducatus Samogit, Gubernator.

HIERONYMVS WIERZBOWSKI, Palatinus Brestensis, Cuiavienfis, Ofzwiecimenfis, Berwaldensis Capitaneus.

ADAMVS MATHIAS SAKOWIETZ, Palatinus Smolelscensis Administrator Thesauri M. D. Lithuaniae.

STANISL. CASIMIR. BRENIEWSKI, Castellanus Wolhyniae Bohuslauiens. Nossouienf. Capitaneus.

IOAN. in Gnin GNINSKI Succam. Pom. Praef.

(L. S.)
(Archi Episcopi)

Nos

Nos IOANNES CASIMIRVS, DEI gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello, eoque diuturno et funesto, conuenienter sopiendo, deque facienda pace perpetua inter Nos Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, Nostrosque foederatos ab vna, et Serenissimum Principem Nepotem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum, inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis desideratum iri: ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos DD. Ioannem Comitem a Lesno Palatinum Posnaniensem: Sacrae Reginalis Maiestatis Marschalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Corfunensem, Georgium Comitem in Wisnicz, supremum Regni campique Marschalcum, Generalem minoris Polon. Cracouiensem, Scepusiensem, Chmielnicensensem, Niziniensem, Pereaslaiensem, Olstynensem, Casimiriensem: Nicolaum in Prazmow, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriensem, Abbatiae Sieciechouiensis perpetuum administratorem, Praepositum Cracouiensem: Christophorum Pac, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouistensem, Koziensensem, Klefczelenensem, Ostrinensem: Ioannem Andream Morfztyn de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualienensem, Zauichoyfscensem: Vladislauum de Naglouice Rey, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokorcynensem, Libuffiensem: Ioannem Gnin Gninsky, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesnensi Gubernatores, dictisque Nostris Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando, complandam facere deprehenduntur, statuunt, et concludant: sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo, ad subortas hinc inde controuersias componendas, et finaliter terminandas, vt ad mutua vtriusque partis commoda, prouehenda pertinere videbantur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, et statuunt, concludantque, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment, et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Nos ea, quae supranominati Nostri Plenipotentiarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius, vel alterius absentia, reliqui eorum, in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituri. In quorum fidem maiorem, praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Gedani, die quarta mensis Aprilis, anno MDCLX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L.S.)

Stephan. Hankiewicz,
Secretarius Reg. Maiestatis.

Nos CAROLVS GVSTAVVS DEI Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Norum testatumque

Gg gg gg

Litterae fidei
Caroli Gustani Sueciae

Aliae litterae
fidei Regis
Poloni pro
legatis ad
pacem Oli-
uensem
mortuo Ca-
rolo Gusta-
uo, Sueciae
Rege.

Regis, pro
legatis suis
ad pacem
Oliuensem.

tumque facimus, vniuersis et singulis, quorum interest, quod cum ad tractatum instituendum, de praesenti hoc bello, eoque diuturno, et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace, inter Nos Regnumque Nostrum Sueciae et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnumque Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non Regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem, et consanguineum Nostrum, Dominum Leopoldum, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Styriae, Carynthiae, Carniolae, et Wirtembergae, Comitem Tyrolis; nec non Serenissimum et Celsissimum Principem consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque; nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius altememoratorum confoederatorum desideratum iri, ideo testaturi constans Nostrum propositum et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus, et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustres et magnificos, et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos, Dominum MAGNVM GABRIELEM DE LA GARDIE, Comitem in Leckoo et Arensburg, Liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Habsal, Magnushoff, Hoyendorp, Nostrum Regnique Nostri Thesaurarium, Generalem Gubernatorem Liuaniae et Locumtenentem Nostrum per Esthoniā, Liunioniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem, Westrogothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis Cancellarium, et Dominum BENEDICTVM OXENSTIERNA, Comitem in Korsholm et Wasa, Liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Coporium et Rosersberg, Cancellariae Consiliarium; Et Dominum CHRISTOPHORVM CAROLVM SCHLIPPENBACH, Comitem in Schoueda, Liberum Baronem in Liufala, Dominum in Salinge, Consilii bellici Praesidem; omnes vero Nostros Regnique Nostri Senatores. Nec non Dominum ANDREAM GVLDENCLAV, Nostri per Pomeraniam Regiminis ac consilii status, vt et supremae curiae iustitiae Praesidem, Haereditarium in Skonela, Ekeby, Hylinge, et Hulderstadt, dictisque Nostriis Commissariis plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae suae Serenitatis et Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius alte memoratorum Confoederatorum ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis Dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, statuunt, et concludant,

cludant, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius Procuratorii, Nos ea, quae supranominati Nostri plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnus, vel alterius absentia bini eorum in supradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, cum supradictis suae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius memoratorum eorum confoederatorum Dominis, Dominis Commissariis egerint, tractauerint, sancierint, et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Dabantur Nicopiae in insula Falster, die 17. Octobris, anno supra millesimum sexcentesium quinquagesimo nono.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)
appensi.

Nos CAROLVS, DEI GRATIA, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex et Princeps Haereditarius, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, atque facienda perpetua pace, inter Nos Regnum Nostrium Sueciae, et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrium, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, imprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem et consanguineum Nostrium, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi-Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carniolae, Marchionem Moraviae, Ducem Luxemburgiae, ac superioris et inferioris Silesiae, Wuerttembergae et Tekae, Principem Sueviae, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Gorithiae, Landgrauium Alsatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae, ac superioris et inferioris Lusitaniae, Dominum Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum. Nec non Serenissimum et celsissimum Principem, consanguineum et vicinum Nostrium, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgensem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorum, nec non in Silesia, Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri ceperit, atque Suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et constitutum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius alte memoratorum confoederatorum desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrium propositum, et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum Commissarios, illustres, magnificos et generosos Nobis sincere fideles ac dilectos,

Aliae literae
fidei mortuo Carolo
Gustavo, pro
legatis Sue-
dicis ad pa-
cem Oliuen-
sem.

Gg gg gg 2

Domi-

Dominum Magnum Gabriel de la Gardie, Comitem in Leckoo et Arensburg, liberum Baronem in Eckolm, Dominum in Habfal, Magnushoff, et Hoyendorp, Nostrum Regnique Nostri Thesaurarium, Generalem Gubernatorem Liunioniae, et locumtenentem Nostrum per Esthoniā, Liunioniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem Vestergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis Cancellarium; et Dominum Benedictum Oxenstierna, Comitem in Korsholm et Wafa, liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Koporium et Rosersberg, Cancellariae Consiliarium, et Dominum Christophorum Carolum Schlippenbach, Comitem in Schoueda, liberum Baronem in Liufala, Dominum in Salinge, Consilii bellici praesidem, omnes vero Nostros regnique Nostri Senatores, nec non Dominum Andreā Guldenclau, Nostri per Pomeraniā, regiminis ac consilii status, vt et supremā Curiae iustitiae praesidem, haereditarium in Skonela, Ekeby, Hylingue et Hulderstadt: dictisque Nostri Commissariis, plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae Suae Serenitatis et Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius alte memoratorum confoederatorum ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis Dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui Principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, statuunt, et concludant, conclusa instrumento inserant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius procuratorii. Nos ea, quae supra nominati Nostri plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius vel alterius absentia, bini eorum in supradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali cum supradictis, suae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et memoratorum eorum confoederatorum, Dominis Commissariis, egerint, tractauerint, sancierint, et concluderint, omni meliori modo firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem ac certitudinem maiorem praesentes manu honoratissimae et charissimae matris Nostrae, nec non Nostrorum regnique Nostri Senatorum subscriptas regni Nostri sigillo firmari iussimus. Dedimus Gothoburgi, die quarta Martii, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo.

HEDEWIG ELEONORA.

PETRVS BRACHE, comes in Wi- PER LENERSON RIBBING.
fingsberg.

GVSTAVVS BONDE. GVSTAVVS POSSE.

WILHELM TAYBE. AXEL LILLIE.

CHRISTIER HORN. CAROLVS MAVRITIVS LEWENHAVPT, CO-

me comes de Rasburg et Falckenstein.

ERICH FLEMMING.

GEORGIVS FLEMMING.

EDVARDVS EHRENSTEIN.

GABRIEL OXENSTIERN, comes in

Korsholm et Wafa.

(L.S.)

Godofredus von Schröer,

Reg. legationis Suedicae Secret.

FINIS.

ADDI-

ADDITAMENTA

LAVRENTII MIZLERI

ANNALES HISTORIASQVE IOANNIS CASIMIRI,

REGIS POLONIARVM,

VSQVE AD ABDICATIONEM EIVS ANNO MDCLXVIII

CONTINENTIA

Cum historias Regis IOANNIS CASIMIRI finem hic scribendi fecerit Rudauscius, meum esse duxi, easdem ad annum vsque millesimum sexcentefimum octauum, quo regno se abdicarit, continuare, paucis ad compendium verbis, vt vno in libro lector omni ex parte historias Regis huius Poloniae habeat, cuius fata fuere maxima ex parte et infelicia et plane singularia. Antequam autem filum historiarum porro ducere incipiam, variae prius, quas Rudauscius omisit, tabulae publicae adiiciendae videntur, quo pertinent sequentes:

CONFIRMATIO

SERENISSIMI REGIS POLONIAE ARTICVLI

SEPARATI RATIONE TRADITIONIS ELBINGAE.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, significamus omnibus et singulis, quorum interest, quod cum illustrissimi, illustres, magnifici et generosi Nostri et reipublicae commissarii ad tractatus pacis perpetuae inter Nos regnumque Nostrum Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae Nostrosque foederatos et belli socios ab vna, et Serenissimum Regem regnumque Sueciae, parte ab altera, Oliuae institutos, illustrissimis, illustribus, magnificis, et generosis, Serenissimi Electoris Brandenburgici commissariis, articulum separatum declaratorium articuli secundi, qui de amnestia et redintegratione iurium in instrumento pacis habetur, vt sequitur, ediderint, isque a partibus acceptatus sit,

Nos infra scripti S. R. Maiestatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono Suedicos legati plenepotentarii, notum facimus, quorum interest, vel vlla ratione interesse poterit, vniuersis et singulis, quandoquidem instrumento pacis principali hodie subscripto articulis amnestiae, in quo tam communitatum, quam singulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum est, et nulla specialis acquisite, tam in Prussia ducali, quam extra eandem Serenissimo Electori Brandenburgico per pacta cum S. R. Maiestate Reque publica primum Velauiae, demum Bydgosciae, inita, ac constitutione generali comitali approbata Suae Serenitatis electoralis iurium, vtpote independentiae ducatus Prussiae, condescensionisque in feudum Bythouienfis et Leoburgensis districtum, in palatinatu Pomeraniae existentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingensem, nec

Hh hh hh

non

non praefecturam Drahinensem in eodem facta est mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi posset, plures modi ratione inclusionis praedictorum in praefato articulo amnestiae propositi fuere. Cum autem partibus nequaquam satisfacere potuissent, tandem prudenti illustrissimi et excellentissimi domini, christianissimi Regis legati mediatione, ac indefesso studio maturandae pacis gratia convenit, ut peculiari articulo, qui tamen pro inserto pacis instrumento haberi, eiusdemque valoris esse debeat, ea ipsa iura Serenissimo Electori cauerentur, quod et factum est a legatione Suedica per sequentem articulum tenoris eiusmodi:

Legatio Suedica declarat Serenissimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in instrumento pacis, articulo secundo de redintegratione iurium disponuntur, non debere concernere ditiones, status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda, neque obstat eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga, iure quod Eidem Suae Serenitati Electorali competere potest, tenenda tradatur, saluis de caetero eiusdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in ecclesiasticis quam politicis, saluo itidem iure retractus conuentionalis Serenissimo Regi et reipublicae Poloniae quoad Elbingam. Qui quidem articulus tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus, ibidemque cum aliis appositus, eiusdem cum eo valoris, ut supra dictum est, esse haberique debeat.

Proinde et Nos infra scripti legati commissarii cum plena potestate S. R. Maiestatis et statuum reipublicae eorundem nomine mentem Nostram praesenti itidem articulo, quem pro inserto et eiusdem cum instrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amnestiae generalis in instrumento pacis contentum, nullatenus posse vel debere iuribus Suae Serenitatis electoralis, tam antiquis, quam nouiter acquisitis, et in specie traditioni Elbingensis ciuitatis iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita derogare et praeiudicare, imo eadem pacta in omnibus eorundem articulorum punctis et clausulis, salua et integra conseruare et manutenere, in cuius rei fidem, praesentem declarationem manibus Nostris subscripsimus sigillisque Nostris gentilitiis roborauimus, die tertia Maii anno Domini 1600 in monasterio Oliuensi.

GEORGIUS LVBOMIRSKI, supremus Mareschalcus, Generalisque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniae, maioris Poloniae Generalis, Marieburgensis, Korfunenensis capitaneus.

NICOLAUS PRAZMOWSKI, Episcopus Luceoriensis et Brestensis, regni cancellarius supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, supremus magni duc. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSZTIN, referendarius regni.

VLADISLAUS REY, thesaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gnesnensis.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, eadem gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. promittimus et recipimus regio Nostrorum successorum et posterorum Nostrorum et reipublicae Poloniae nomine, Nos praemissum articulum, omniaque et singula in eo comprehensa capita approbare et

et rata habere, sicuti vigore quoque praesentium approbamus et ratihabemus, ita ut eiusdem auctoritatis cum instrumento principali esse debeat, et haberi, nec passuros, ut ab ullo reipublicae statu, vasallo, officiali, aut subdito, quouis modo violetur: cauemusque diplomata ratificationis huius pacis, tam hoc Nostrum, quam Senatorum et equestris ordinis, a Nobis et republica Poloniae, lege comitiali delegatorum in proximis comitiis regni generalibus, constitutionibus et volumini legum reipublicae insertum iri. In cuius rei fidem et certitudinem hacce manu Nostra subscripsimus et sigillo regni communiri iussimus. Dabantur Varaviae in conuocatione solenni die 26. mensis Iunii anno 1660. Regnorum Nostrorum Poloniae Sueciae XIII.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S.)
Regii ap-
penso.

Stephanus Hankiewicz,
Secretar. Reg. Maest.

CONFIRMATIO

REGNI POLONIAE, MAGNIQUE DVCATVS LITHVANIAE

LEGE COMITIALI DELEGATORVM COMMISSARIORVM

ARTICVLI DECLARATORII

TRADITIONIS CIVITATIS ELBINGENSIS.

Nos Senatores et equestris ordinis a Serenissimo Rege et republica Poloniae lege comitiali delegati commissarii constare volumus, quorum interest vniuersis et singulis. Quod cum illustrissimi atque excellentissimi Domini S. R. Maestatis, Domini nostri clementissimi et reipublicae commissarii ad tractatus pacis perpetuae inter S. R. Maestatem, Dominum nostrum clementissimum, regnumque Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae, eorundemque foederatos et belli focios ab vna, et Serenissimam Regiam Maestatem regnumque Sueciae parte ab altera, Oliuae institutos, virtute potestatis a S. R. Maestate, tum et a republica illis factae, illustrissimis et excellentissimis dominis, Serenissimi Electoris Brandenburgici commissariis, articulum separatum declaratorium articuli secundi, qui de amnestia et de redintegratione iurium in instrumento pacis habetur, ut sequitur, ediderint, isque a partibus acceptus sit.

Nos infra scripti S. R. Maestatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono-Suedicos legati plenipotentarii, notum facimus, quorum interest, vel vlla ratione interesse poterit vniuersis et singulis:

Quandoquidem instrumento pacis principali, hodie subscripto, articulus amnestiae, in quo tam communitatum, quam singulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum est, et nulla specialis acquisite, tam in Prussia ducali; quam extra eandem, Serenissimo Electori Brandenburgico per pacta cum S. R. M. reque publica, primum Velaviae, demum Bydgosciae, inita, ac constitutione comitiali approbata, Suae Serenitatis Electoralis iurium, utpote independentiae ducatus Prussiae, condescensionisque in feudum Bytouiensis et Leo-

Hh hh hh 2

burgen-

burgensis districtuum, in palatinatu Pomeraniae existentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingensem, nec non praefecturam Drahimensem in eodem facta est mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi posset, plures modi ratione inclusionis praedictorum in praefato articulo amnestiae propositi fuere. Cum autem partibus nequaquam satisfacere potuissent, tandem prudenti illustrissimi et excellentissimi domini, christianissimi Regis, legati mediatione, ac indefesso studio, maturandae pacis gratia, conuenit, ut peculiari articulo, qui tamen pro inserto pacis instrumento haberi, eiusdemque valoris esse debet, ea ipsa iura Serenissimo Electori cauerentur, quod et factum est, a legatione Suedica per sequentem articulum tenoris eiusmodi:

Legatio Suedica declarat Serenissimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in instrumento pacis articulo secundo de redintegratione iurium disponuntur, non debere concernere ditiones Status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda, neque obstare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga iure, quod eidem Suae Serenitati Electorali competere potest, tenenda tradatur, saluis de caetero eiusdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in ecclesiasticis, quam politicis, saluo itidem iure retractus conuentionalis Serenissimo Regi et reipublicae Poloniae, quoad Elbingam. Qui quidem articulus, tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus ibidemque cum aliis appositus, eiusdem cum eo valoris, ut supra dictum est, esse haberique debeat, proinde et nos infra scripti legati commissarii cum plena potestate S. R. Maiestatis et statuum reipublicae, eorundem nomine, mentem nostram praesenti itidem articulo, quem pro inserto et eiusdem cum instrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amnestiae generalis, in instrumento pacis contentum nullatenus posse vel debere iuribus Suae Serenitatis Electoralis tam antiquis, quam nouiter acquisitis, et in specie traditioni Elbingensis ciuitatis, iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita, derogare et praeiudicare: imo eadem pacta, in omnibus eorum articulis, punctis et clausulis salua et integra conseruari et manuteneri. In cuius rei fidem praesentem declarationem manibus nostris subscripsimus, sigillisque nostris gentilitiis roborauimus. Die 3. mensis Maii anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo in monasterio Oliuensi.

GEORGIUS LVBOMIRSKI, Supremus Mareschalcus, Generalisque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniensis, maioris Poloniae Generalis, Marieburgensis, Korsunensis gubernator.

NICOLAUS PRAZMOWSKI, episcopus Luceoriensis Brestensis, regni cancellarius Supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, supremus M. D. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSTIN, Referendarius regni.

VLADISLAUS REY, Thesaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gnesnensis.

Nos Senatores et equestris ordinis a Serenissimo Rege et reipublica Poloniae lege comitali delegati commissarii promittimus et recipimus vi potestatis nobis a reipublica concessae, nomine eiusdem nos praemissum articulum omniaque
et

et singula in eo comprehensa capita iuxta constitutionem regni anno 1659 approbare et ratihabere, sicut vigore quoque praesentium approbamus et ratihabemus, ita ut eiusdem auctoritatis cum instrumento principali esse debeat, et haberi, nec passuros, ut ab ullo reipublicae statu, vasallo, officiali aut subdito quovis modo violentur, cauemusque et promittimus, diplomata ratificationis huius pacis, tam S. R. Maiestatis, quam hoc nostrum in proximis comitiis, regni generalibus constitutionibus et volumini legum nostrarum insertum iri. In quorum omnium fidem praesens haec approbatio manuum nostrarum subscriptione sigillisque nomine Senatus, celsissimi primatis regni, nomine vero deputatorum ex ordine equestri, illustrissimi domini succamerarii Pomeraniae, tanquam proxime praeteritorum comitiorum Mareschalci firmata et roborata, eaque eandem vim et robur, ac si omnium et singulorum deputatorum appensa essent sigilla, habitura est. Datum Varsoviae in conuocatione solenni, die 26 mensis Iunii anno Domini 1660.

VENCESLAVS comes de LESZNO, archiepiscopus Gnesnensis.

CASIMIRVS Dux CZARTORYSKI, episcopus Vladislauensis.

IOANNES STEPHANVS WYDZGA, episcopus Varmiensis.

THOMAS de LEZENICE, episcopus Chelmenensis.

THOMAS VIEYSKI, episcopus Kiiouiensis.

GEORGIUS BIALOZOR, episcopus Smolenscensis, Seueriae et Czerniechouiae.

IOAN. CAROLVS KOPEC, palatinus Plocensis.

CASIMIRVS IWLASZEWSKI, palatinus Brestensis.

ANDREAS TRZEBICKI, episcopus Cracouiensis, dux Seueriae.

IOANNES ZAWISZA, episcopus Vilnensis.

IOANNES GEMBICKI, episcopus Plocensis.

NICOLAVS STEPHANVS PAC, palatinus Trocensis.

VLADISLAVS comes de LESZNO, palatinus Lencicensis.

ADAMVS MATTHIAS SAKOWICZ, palatinus Smolenscensis, administrator thesauri M. D. Lith.

IOANNES TARLO, palatinus Lublinensis.

ALEXANDER a Bodzislav WYSOCKI, venator palatinat. Brestensis, deputatus palatinatus Inouladislauensis.

IOANNES IGNATIVS BAKOWSKI, Succamerarius Culmenensis, consiliarius terrarum Prussiae deputatus.

NICOLAVS a Radzanow LABICKI, Succamerarius Gostinensis, et deputatus palatinatus Rauensis.

IOANNES ALBERTVS in Mazenin OPACKI, Succamerar. terrae Vifnensis deputatus.

IOANNES PETRVS TVCHOLKA, Notarius terrestris, palatinatus Pomeraniae deputatus.

(L. S.)
appensi

(L. S.)
appensi

Desumpta ex volumine constitutionum regni a. 1661.

Cum Rudauscius tabulas publicas foederis perpetui inter Serenissimum Poloniae Regem IOANNEM CASIMIRVM et Serenissimum Electorem Brandenburgicum FRIDERICVM WILHELMVM omiserit, et generatim tantum pactorum Bydgostiae, seu Brombergae comprobatorum p. 358. mentionem fecerit, placet in vsum lectorum omnia, quae huc pertineant, adicere, prout ex sic dicta regni metrica, seu tabulario publico, deprompta sunt.

Tabulae foederis perpetui

inter Serenissimum Poloniae Regem, IOANNEM CASIMIRVM et Serenissimum Electorem Brandenburgicum, FRIDERICVM WILHELMVM, anno 1657, die decima nona mensis Septembris, Velaviae, quae vrbs est in prouincia Prussiae Nadrauia, initi, in quo Electori, Brandenburgico Marchioni, supremum et absolutum ducalis Prussiae dominium, atque praefectura Bytouiensis et Leunenburgerensis, in Barthonia Prussiae regalis prouincia in feudum masculinum, ordinum regni Poloniae consensu, certis conditionibus, addicitur.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, significamus praesentibus literis Nostreis, quorum interest, vniuersis et singulis, contineri in actis metrices cancellariae Nostreae minoris regni, literas infra scriptae transactionis, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis:

Actum Posnaniae feria sexta, post festum sancti Martini pontificis et confessoris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae etc. Significamus praesentibus literis Nostreis, quorum interest, vniuersis et singulis, oblatam esse ad acta metrices cancellariae Nostreae regni, infra scriptam ratihabitionem Nostram transactionis, seu pactorum perpetuae pacis, cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgensi, S. R. I. Archicamerario et Principe Electore etc. initorum, requisitumque a Nobis esse, vt eandem, scilicet ratihabitionem, ad dicta acta suscipi, et ex iisdem authentice extradi mandarem, cuius tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Seueriae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, vniuersis et singulis, praesentibus et futuris praecipue iis, quorum interest, significamus, quod ad tractatum cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO Marchione Brandenburgensi, Sacri Romani Imperii Archicamerario et praecipue Electore, Magdeburgensi, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Sterini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia, Crosnae et Carnouiae Duce, Burggraui Noribergensi, Principe Halberstadii et Mindae, comite Marcae et Rauensburgi, Domino in Rauenstein, certos constituerimus plenipotentarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentariis congressi in articulos, qui sequuntur, conuenierint.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus (Sancti), vnici verique Dei, Amen.

Notum sit omnibus, quod cum superioribus annis, eoque ipso tempore, quo Serenissimus et Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES

NES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, inclytumque Poloniae regnum, et magnus Lithuaniae ducatus Moscouitico bello, Cosacisque implicarentur turbis, Suecique infestis pariter armis, eandem peterent Poloniam, tandemque in Prussiam regiam ac ducalem irrumperent, ita vt ipse Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cluiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Castubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae dux, Burggrauus Norinbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, comes Marcae et Rauensburgi, Dominus in Rauenstein, eiusque ditiones et subditi infestis Suecorum armis ac hostilitatibus, conuocatis vndeque contra ipsum Suedicis copiis ita peteretur, ac vrgeretur, vt cum ipsis ad pacta quaedam premente necessitate fuerit adactus, vndeque hostilia quaedam inter Serenissimum Poloniae Regem et Serenissimum Brandenburgicum insecuta patratque fuerint, tandem per singularem Dei gratiam clementiamque, interueniente et mutuam concordiam Serenissimo ac potentissimo Principe ac Domino, Domino LEOPOLDO, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rege, Archiduce Austriae, Duce Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolaeque, per ipsius consiliarium camerae aulicae, et ad hosce tractatus ablegatum, illustrissimum et excellentissimum Dominum, FRANCISCVM de LISOLA, Dominum in Tyssen et Marienfeld, conciliante, tam Sacrae Regiae Maiestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiarium, ex parte quidem Suae Regiae Maiestatis Poloniae, Reuerendissimus, illustrissimi et excellentissimi, Dominus, VENCESLAVS, comes in Leszno, LESCZYNSKI, episcopus Varmiensis, et Dominus VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, supremus thesaurarius et campi ductor magn. D. Lithuaniae, Vielisensis, Panensis, Marcouiensis gubernator, oeconomiarum Oliuensis et Graudentensis administrator, ex parte vero Serenitatis Electoralis, illustrissimi et excellentissimi domini, dominus OTHO liber baro a SVERIN, dominus in Landsberg, Oldewichshagen et Drevitz, haereditarius electoratus Brandenburgensis camerarius, Serenissimi Electoris Brandenburgensis consiliarius status intimus, et negotiorum feudalium director, nec non Serenissimae Electricis supremus aulae praefectus, capitaneus in Oranienburg, et dominus CHRISTOPHORVS a SOMNITZ, haereditarius camerarius in ducatu Pomeraniae, eiusdem Serenitatis Electoralis consiliarius status intimus, cancellarius in Pomerania ducali et capitaneus Neostetienensis, necessariis ad hoc instructi mandatis, perpetuam pacem concordiam atque amicitiam inter praedictum Serenissimum ac Potentissimum Regem, magnumque Lithuaniae ducem, eiusque successores et regnum Poloniae, magnumque ducatum Lithuaniae, tum Serenissimum Electorem Brandenburgicum, Prussiae ducem, eiusque successores, his, quae sequuntur, conditionibus pacti sint, instaurarint atque concluderint.

Articulus I.

Praedicta pax, quemadmodum in perpetuum fida et sincera erit, ita hoc ipso momento omnis inter vtramque partem, vtriusque partis copias, milites subditosque hostilitas cessabit, neutra pars in alterius damnum quidquam tentabit, aut tentari patietur, sed alterius gloriam utilitatem et securitatem modis omnibus promouere studebit. Quicquid vero durantibus hisce bellis vni vel alteri parti, tam in regno Poloniae, quam in Prussia ducali aut singulis eorum incolis,

ab vna vel altera parte, damnorum, iniuriarum, molestiarumue, siue per vim atque expeditiones militares, siue per exactiones, ablationes, aut alios modos, illatum fuerit, illud omne, vtpote perpetua obliuione sepultum, nunquam ex-fuscitabitur, nec eo nomine tam Sacra Regia Maiestas, regnumque Poloniae, aut prouincia aliqua eidem vnita, aut subditorum quisquam; cuiuscunque gradus aut conditionis fuerit, quam Serenitas Sua Electoralis eiusque subditi, milites et mi-nistri poterunt se inuicem, aut singulorum haeredes, vel terras, ditiones, belli duces, milites, subditos conuenire, compellare, aut quidquam ab iis perere aut postulare, multominus vi extorquere, sed ista omnia vtrunque abolita erunt, ac deinceps alter alterius commodum promouebit, damna autem mutuo auertet, saluis nominibus et debitis ciuilibus inter regni, magni ducatus Lithuaniae et huius ducatus incolas, ante vel durante hoc bello, contractis, quibus soluendis vnusquisque teneatur, neque iis, qui praesidia Electoralia per hoc bellum habue-runt, aut quouis modo cum Serenissimo Electore, aut eius officariis in regno Poloniae contraxerunt, hoc omne respectu amicitiae et intercessionis Suae Sere-nitatis Electoralis, a Sua Regia Maiestate ipsis indulgebatur, et nulla in re ipsis contra pristina iura reliquaesque libertates omnes, qualescunque sint, absque vlla exceptione aut reseruatione, quibus antea fruebantur, praeiudicium erit.

Articulus II.

Qui huius belli causa a Polonis et Electoralibus capti fuerunt, sine lytro et relicta ipsis suppellectile, quae exstabit, pristinae libertati reddantur, si qui vero alterius partis signa secuti fuerint, atque militiae se addixerint, isti relin-quantur parti, nec repossint, bona immobilia et literaria documenta, quae ab vtraque parte ratione huius dissensionis arrestata, vel filco addicta fuerunt, legi-timis eorum dominis restituantur, non obstantibus quibuscumque donationibus a quo-cunque vel quouis titulo factis.

Articulus III.

Vtraque pars in modernis hisce bellorum tempestatibus sedulo communi saluti et defensionis intenta erit, contra quoscumque illius perturbatores, pacique et mutuae securitati stabiliendae, pellendisque e regno Poloniae, magno ducatu Lithuaniae, et ducatu Prussiae hostibus, vnitis consiliis, viribus et conatibus in-cumbet, non obstante quouis alio nexu ac conuentione, quae huic aequissimae intentioni et reciprocae obligationi obstare posse viderentur, vigore autem huius pacti pro rescissis habentur.

Articulus IV.

Serenissimus Elector omnia, quae per vniuersum Poloniae regnum, ma-gnumque ducatum Lithuaniae et episcopatum Varmiensem per hoc bellum, aut per tractatus Suecicos quocunque titulo occupauit, ac ipso facto possidet, sta-tim atque haec conuentio a Sua Regia Maiestate et Senatoribus ac praecipuis re-gni aulaeque officialibus Eidem assistentibus ratihabita fuerit, restituet plenarie et absque vlla reseruatione. Euacuatio locorum fiat per commissarios vtriusque partis communi consilio iuxta solitam belli rationem, absque iniuria et molestia vlla incolarum, et sine demolitione fortalitorum nouorum et antiquorum, nisi id ex communi partium consensu, quibusdam in locis, expedire videatur, et sine ablatione rei tormentariae, ad episcopatum spectantis, quorum intuitu et aliorum praesertim, infra specificatorum, et aliis iustis de causis, ducatum Prus-siae iis finibus circumscriptum, quibus Serenissimus Elector illum olim iure feu-dali, ante hoc bellum exortum possidebat, ipse deinceps et descendentes eiusdem masculi,

masculi, ex toro eius legitime provenientes, indeque descendentes omnes, donec quisquam supererit ex descendantibus masculis Suae Serenitatis Electoralis, iure supremi dominii cum summa atque absoluta potestate sibi habebunt, possidebunt, regentque absque omnibus antehac praestitis oneribus.

Articulus V.

Quamquam vero Serenissimus Elector, eiusque descendentes omnes masculi omni prorsus vassalagii nexu, quo hactenus Regi et reipublicae Poloniae obstricti fuerunt, iisque omnibus, quae inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde sequitur, sed deficientibus masculis ex praememorata linea legitima Electorali descendantibus, Serenissimis Regibus et reipublicae Poloniae ius suum integrum in praefatum ducatum reservatur, et talipactio praefatus ducatus a republica Poloniae non auelletur, quae tamen reservatio, interim, ante casum existentem, iuri supremi dominii Serenitatis Suae Electoralis, eiusque descendantium nullo modo praeiudicabit.

Articulus VI.

Promittit etiam Sua Regia Maiestas, tam pro se, quam successoribus suis, se, in casu non existentium descendantium, specialem habituros rationem agnatorum Serenitatis Suae Electoralis, nimirum domus Culmbacensis et Onolsbacensis et officia collaturos apud regni comitia, ut, casu caducitatis existente, etiam illi aliis praeferantur, et ad successionem praefati ducatus admittantur, sub iisdem feudi conditionibus et obligationibus, quibus hic Serenissimus Elector, eiusque antecessores illum vigore inuestiturae possederunt.

Articulus VII.

Sua Regia Maiestas atque respublica Poloniae hoc ipso exsoluunt status, officiales, omnesque Prussiae ducalis subditos priori iuramento, quo hactenus obstricti fuerunt: cuius loco Serenissimus Elector iuramento se ac subditos omnes Prussiae obstringet ad observantiam horum pactorum et foederis perpetui in termino extradendae ratificationis, et praeter ea universi Prussiae ordines, magistratus, officiales, arcium, portuum, fortalitorum, ciuitatum praefecti iurabunt, se, casu caducitatis existente, Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae pro solis et immediatis dominis agnituros, idque in singulis ducum Prussiae homagiis coram deputatis Serenissimi Regis ac reipublicae Poloniae repetent, iuxta formulam iuramenti specialem, quae hic sequitur, de die vero ad praefatum iuramentum decernenda cum Sua Regia Maiestate, vel eiusdem legatis conveniet. Ego N. N. iuro, quod, casu caducitatis existente, quo possessio plenumque dominium ducatus Prussiae, ad Suam Regiam Maiestatem Poloniae et rempublicam pertinebit, iuxta tenorem tractatus inter Suam Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem, die decima nona mensis Septembris anno 1657 initi, Serenissimum Regem Poloniae eiusque Successores et rempublicam pro solis et legitimis ac immediatis dominis meis agnoscam, eisque debitam fidem et obedientiam praestabo. Sic me Deus adiuuet, per Iesum Christum Amen.

Articulus VIII.

Deficientibus masculis descendantibus ex linea Electorali praesenti, superstitibus foeminei sexus Marchionissis descendantibus, aut his non extantibus, propinquo gradu agnationis Suam Serenitatem Electoralem eiusque posteros attingentibus, quisquis in Prussiae ducatu tum temporis succedet, summam perfoluet, de qua inter Sacram Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem

Kk kk kk

con-

conueniet, in ipsa ratificatione, quae ibidem exprimeretur, donec autem exsoluta fuerit, occupare aut possidere dictis Marchionissis, aut supra dictis proximis haeredibus licebit praefecturam Insterburgensem cum omnibus eo spectantibus praediis et praefecturis camerae, quas vocant vulgo, Kammer - Aemter dictis, iisque omnibus omni meliori modo vti, frui debebunt, hactamen lege, vt quidquid ex fructibus dictae praefecturae percipient, illud in defalcationem et extenuationem praefatae summae capitalis imputetur, qua persoluta, tenebuntur illam praefecturam cedere vltimis Prussiae possessoribus, nec vltra illam quid praetendent. Serenissimus Elector, eiusque descendentes masculi, Barones, nobiles, ciuitates et magistratus, ac subditos omnes Prussiae, cuiuscunque gradus et conditionis sint, in auitis receptisque statutis iuribus et libertatibus huic conuentioni non derogantibus conseruabunt, nec quidquam in contrarium attentabunt, aut innouabunt, aut a quouis attentari aut innouari patientur, ipsis quoque iustitiam iuxta ius Prussiae vsitatum et receptum caeteraque statuta et consuetudines administrari curabunt, si quis in inferioribus instantiis grauatum se praetenderit, ad supremum tribunal appellationum, a Serenitate Sua Electorali in Prussia ducali erigendum, prouocare poterit, ibidemque decenti modo ius suum persequi, vltior prouocatio, siue ordinaria siue extraordinaria aut quocunque nomine veniat, nullum inueniat locum. Praefes autem et assessores istius appellationis iudicii, a Serenitate Sua Electorali, eiusdemque descendentes masculis, constituentur ex Prussiae ducalis indigenis et terrigenis, iisque illi iuramentum praestabunt, nec subditi querelas suas ad Regem, regnum Poloniae, villo modo deferre poterunt, aut ab eis admitti. Similiter Sua Regia Maiestas ac respublica Poloniae promittunt, ^{casu declarationis existente} se praememoratas statuum Prussiae libertates, priuilegia, statuta, consuetudines iuraque recepta, integra atque salua dictis statibus deinceps semper conseruaturas, illosque in quiete et tranquilla possessione eorum omnium manutenturas, nihilque in iis omnibus innouaturas. Loco vassalagii pristini Serenissimus Elector eiusque descendentes perpetuo ac inuiolabili foedere Serenissimo Regi ac regno Poloniae coniungentur, per quod vtriusque partis stabiliatur in perpetuum securitas, in eum, qui sequitur, modum. Serenissimus Elector eiusque descendentes fidam cum Serenissimis Regibus, regnoque Poloniae et magno ducatu Lithuaniae colent amicitiam et vnionem: nunquam cum Serenissimorum Regum vel regni hostibus aliquod foedus directe vel indirecte inibunt in praedudicium Regis et reipublicae, transitum hostibus per ditiones Suas, portus et propugnacula, annonam quoque et com meatum ac quaecunque subsidii genus ipsis denegabunt, nec portus suos ac munitiones ipsis quocunque modo vel titulo in possessionem tradent, subsidia quae in hoc praesenti bello Serenitas Sua Electoralis Serenissimo Regi ac reipublicae Poloniae conferre tenebitur, illa in particulari tractatu, hac de re inito, specificè designata sunt ac limitata, quae conuentio vigore praesentis pacti per omnia seruanda erit. Quoties autem finito hoc bello, nouum aliud bellum contra Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae orietur, Sua Electoralis Serenitas, eiusque descendentes, tenebuntur 1500 pedites et 1500 equites Serenissimo Regi ac regno Poloniae subministrare, quibus, postquam ex ducatu Prussiae ducalis educti fuerint, Rex regnumque Poloniae sustentationem subministrabunt. Vicissim vero Serenissimus Rex eiusque successores et regnum Poloniae ac magnus ducatus Lithuaniae reciprocam cum Serenitate Sua Electorali eiusque Successoribus seruabunt amicitiam, nullum hostibus ipsius aditum in Suae Serenitatis Electoralis terras concedere, sed potius defensioni, conseruationi ac securitati ducatus Prussiae omnibus modis consulere debebunt, praesertim si huius conuentionis

tionis vel subsidii missi causa, de quo supra, Serenissimo Electori eiusque successoribus quisquam, vel quicumque fuerit, siue in praesenti siue deinceps, bellum indicere, aut ducatu Prussiae inferre voluerit, Serenissimus Rex et regnum Poloniae adaequato ipsi subsidio subuenire tenebuntur: copiis regiis, per Prussiam ducalem, quando opus fuerit, iter patebit, sine maleficio tamen noxa aut damno vlllo incolarum. Ordinabit quoque Serenissimus Elector eiusque descendentes, itinerum rationes, et quidquid inde pendet, idque vt eo rectius fieri possit, mature aduentum exercitus Polonici aut turmarum, Serenissimo Electori aut posteris eius, vel in absentia eorum, iis, quibus gubernatio ducatus commissâ fuerit, a Sua Regia Maiestate vel regni generalibus, vulgo Feldherrn indicandus erit, ordinationi autem praedictae exercitus Polonicus eiusque duces parere necesse habebunt. Pariter liberum erit Serenitati Suae Electorali, eiusque posteris Prussiae ducibus, eadem ratione et cautelis supra memoratas per Poloniam et Prussiam regalem, copias militares ducere nauibus vtriusque partis propriis, si liber cum omnimoda securitate praestanda aditus atque transitus per portus, qui sunt in alterutrius partis dominio, absque praeiudicio commerciorum atque fortalitorum et cum omnimoda eorundem securitate, de qua inter partes deinceps conueniet. Libera quoque erit vtrique parti in alterius ditionibus, annonae, commeatus ac omnis subsidii bellici coemptio, vtraque pars in alterius partis terris militem conducere poterit, illam tamen nomine amici prius compellabit, atque desuper inter vtramque partem de modo conueniet, prout foederis atque amicitiae ac temporum ratio expostulabit, et hoc semper obseruabitur, ne vllum in partibus incommodum, aut subditis damnum afferatur. Exercitium religionis catholico Romanae, prout ante hoc bellum Suedicum, iuxta antiqua et recentia pacta, in Prussia ducali viguit, aut vigere debuit, conseruabitur, aut restituetur. Liberum erit eam profiteri volentibus, nec vllus vnquam ex ducalibus subditis, iam eam profitentibus, aut in posterum professuris, eam ob rem interpellabitur. Sacella itidem et oratoria ac bona omnia ecclesiastica ipsis appertinentia vbiuis, tam in confinibus, quam alibi, integra tuta et concessa illis erunt, iidemque liberum ex doctrina institutisque catholicae Romanae religionis exercitium habebunt: eo nomine turbabitur perdeturue nemo, neque religionis catholicae causa vllam vim, iniuriam, contumeliam molestiamue perferet, et quicumque eos aliqua iniuria affecerit, seuerè punietur: ad munera et honores, iis, qui ex catholicis idonei fuerint, liber erit aditus: quicumque etiam in ducatu catholici Barones, nobiles, ciuitates, iura patronatus legitimis acquisuerint modis, in locis, vbi iura illa ipsis competunt, iisdem vti ac frui, absque impedimento ac contradictione poterunt. Si vero alii compatroni non Romanae religioni addicti fuerint, interque eos lis super eius exercitio oriatur, a commissariis a Serenitate Sua Electorali ex vtraque religione pari numero constitutendis componetur, vel decidetur, iuxta praescriptum iuris canonici: templum quoque Regiomontanum cum suo coemeterio et locis ad id pertinentibus ac fundatione aliisque iuribus praeceptis, in eo statu, quo ante hoc bellum fuerunt, aut esse debuerunt, conseruabitur. Personae ecclesiasticae iis immunitatibus et foro in posterum gaudebunt, quibus hactenus gauisae sunt, aut gaudere debuerunt, iuxta pacta priora. Iurisdictio spiritualis Reuerendissimi et Excellentissimi domini episcopi Varmiensis, iuxta pacta, intacta et integra conseruabitur, in parochum et omnes alias ecclesiasticas personas catholicae religioni addictas, omnibus denique iuribus, praerogatiuis ac libertatibus fruentur, quae tam in antiquis quam recentibus pactis et foundationibus contenta sunt, quae hic in hac solum materia denuo confirmantur, ac pro specificè expressis et declaratis habentur.

tur. Calendarium nouum haecenus vsitatum et receptum pariter retinebitur. Similiter Serenissimus Rex Poloniae et respublica pro se et successoribus suis promittunt, quod in casu deuolutionis, nihil in praedictum tam Augustano Lutheranae, quam Augustano reformatae religionis innouabunt, aut attentabunt. Commercia inter regni Poloniae, M. D. Lithuaniae et ducatus Prussiae incolas, libera erunt ac secura. Circa controuersias vero quascunque ratione commercii et omnium inde dependentium, vel eo spectantium, aut quae ad illud, quocunque modo, referri possunt, commissio instituetur ad instantiam partis poscentis, et omnia per commissarios ex vtraque parte, ad instantiam Serenissimi Regis, siue Suae Serenissimae Electoralis Celsitudinis, pari numero intra spatium duorum mensium nominandos, amicabiliter componentur. In dominiis vero vtriusque partis, nulla noua teloniorum onera tam terrestria, quam maritima, quae ante hoc bellum non fuerunt, in grauamen cuiuslibet imponantur. Quodsi aliqua e re communi, de nouo imponenda aut augenda videbuntur, id partium consensu fiat. Si super limitibus inter vtramque partem aut subditos vtriusque partis, ratione videlicet limitum, aut etiam inter Suam Regiam Maiestatem ac successores Reges, regnum Poloniae ac M. D. Lithuaniae, et Serenitatem Suam Electoralem eiusque successores circa obseruationem ac executionem foederis ac praesentis conuentionis, aliaue quauis de causa, aliqua dubitatio aut controuersia exoriat, per commissarios ad instantiam tam Suae Regiae Maiestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis intra bimestre spatium, ab vtraque parte aequali numero nominandos, (quique, si opus sit in rem praesentem veniant, amice componentur, ac definiatur de pretio, valore ac aestimatione monetarum, liberoque eiusdem cursu per vtrumque ditionem, quod si fieri non poterit, amicabiliter conueniendum erit. Ad intercessionem Serenissimi et potentissimi Hungariae et Bohemiae Regis, per praememoratum dominum ablegatum S. M. interpositam, nec non Serenissimo Electore Brandenburgico pro plenaria restitutione et omnimoda securitate cognati principis, maiorem in modum instante, Serenissimi Regis Poloniae plenipotentarii, perspectam ac exploratam habentes Suae Regiae Maiestatis, cum erga caeteros omnes ad obsequium redeuntes, tum specialiter erga illustrissimum Principem dominum Boguslaum Radziuil, Ducem Bierzarum, Dobinkorum, Slucia et Copiliae, S. R. Imperii principem, non vno documento literario testatam benignitatem annuerunt et consenserunt, vt praefatus princeps, tanquam is, qui de facto cum debita submissione ad pristinam obedientiam, vna cum suis omnibus iam redierit, et omni cum hostibus commercio renunciarit, atque in posterum Serenissimo Regi ac reipublicae obsequium suum fidele vouerit, non modo generalis amnistiae beneficio frui ac gaudere possit, sed etiam speciali praesentis transactionis vigore in ducatum suorum patrimoniorum, et omnia bona ac iure ipsi legitime competentia, in forma plenissima vna cum suis restitutus, ac restituendus intelligatur, neque ratione iniuriarum, damnorum ac hostilitatum, quae in hoc bello, vel per ipsum, vel per eius ministros, aut milites acciderunt, per viam iuris aut facti, quisquam negotium aut molestiam ipsi, aut partes ipsius sequentibus faceere possit: sed omnia fidei amnestia et praeteritorum obliuione, huius quoque pacificationis vigore sepulta censeantur, saluis nominibus et debitis ciuilibus, quae nihilominus perfoluenda erunt. Foedus hoc et omnia in hoc instrumento contenta sancte seruatum iri, vtraque pars iuramento promittet, et in praesenti quidem Serenissimus Rex Poloniae, ac Senatores eidem assidentes, hanc conuentionem solenniter ratihabebunt, ac iuramento firmabunt, promittentque in proximis comitiis, aut proximo conuentu, comitiarum potestatem habente, omnia quae his conclusa sunt, ratihabirum iri, similiter Sere-

Serenitas Sua Electoralis illum pari modo ratificabit, ac iuramento firmabit, atque hoc foedus perpetuum, quotiescunque nouus Rex Poloniae electus fuerit, aut Dux Prussiae in ducatum successerit, ab vtraque parte renouabitur confirmabiturque, iuramento desuper praestito, per deputatos in animam principalium iurantes, et si pars alterutra huic conuentioni et foederi contrauerit, et decenter admonita satisfacere neglexerit, pars laesa monere tenebitur mediatores, ac Serenissimos Reges et status in articulo sequente nominatos, et eorum curam adhibere procurandae satisfactioni, et huic stabiliendae concordiae rationi, vtraque pars sedulo insistet, vt omnia amicabili aequis modis componantur, pro securitate et horum pactorum firmitudine.

Articulus IX.

Fidem quoque Suam, vt interponant Serenissimi et Potentissimi Reges Hungariae et Bohemiae, item Daniae, Noruegiaeque, denique praepotentes foederati Belgii ordines rogabuntur, vt iniuria aut vi, contra hanc conuentionem facta, laesae parti omni meliori modo consulatur, atque debita ab ipsis satisfactio procuretur. Confecta autem sunt a supra nominatis dominis plenipotentariis huius pacificationis et foederis, duo eiusdem tenoris exemplaria, a Sua Regia Maiestate Poloniae et senatoribus eidem assidentibus, atque a Sua Serenissima Electorali Celsitudine Brandenburgensi, intra sex septimanas ab infra scripto die, ratificanda et iureiurando firmanda, atque vtrinque permutanda, quorum vnum Suae Regiae Maiestatis dominis plenipotentariis exhibitum, alterum vero Suae Serenitatis Electoralis dominis plenipotentariis traditum, vtrumque autem in maiorem fidem maiusque robur a saepe dictis dominis plenipotentariis vtrius partis propriarum manuum subscriptione, sigillorumque appositione munitum et roboratum est. Acta haec sunt Welauiiae Prussorum die decima nona mensis Septembris, anno salutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, Episcopus Varmiensis, Sac. Reg. Maieft. Poloniae et Sueciae plenipotentarius. m. pp. (L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, supremus thesaurarius et campiductor M. D. Lithuaniae. S. R. Maieft. Poloniae et Sueciae plenipotentarius. m. pp. (L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis Consiliarius et ad hosce tractatus pro mediatione ablegatus. m. pp. (L. S.)

OTHO, liber Baro, a SVERIN, plenipotentarius Electoralis m. pp. (L. S.)

LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS SOMNITZ, plenipotentarius Electoralis. m. pp. (L. S.)

Specialis conuentio

inter Poloniae Regem et Brandeburgi Marchionem, de coniungendis armis, ad expurgandam quibusuis hostibus Poloniam, Prussiasque, Regiam et Ducalem, per eosdem plenipotentarios, iisdem loco, anno et die tractata et conclusa.

Quandoquidem Deo clementer annuente, Serenissimus Elector Brandenburgensis ad sinceram pacem et amicitiam cum Serenissimo Rege ac regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae, a quibus violento bellorum ingruentium ac necessitatis ineuitabilis impulsu, inuirus auulsus erat, feliciter redierit, ac perpetuo

foedere ita se Serenissimo Regi ac regno Poloniae et M. D. Lithuaniae coniunxerit, ut mutuam utilitatem, commodum ac securitatem, sincere procurare ac promovere teneantur. Ad quem scopum attingendum nil expeditius visum fuit, quam ut communi ope, viribus ac consilio arma et studia coniungerentur, ad expurgandam quibuscumque hostibus Poloniam, et totam Prussiam Regiam et Ducalem periculo liberandam, ac remouendum omnia obstacula, quae communem utriusque partis tranquillitatem impediunt, et optatam pacem eo citius et efficacius consequendum: circa quod specialis conuentio inter partes, per eosdem Reuerendissimos, illustrissimos et excellentissimos Dominos, utriusque partis plenipotentarios, in pacis instrumento nominatos, stabilita fuit, in eum, qui sequitur, modum: Serenissimus Rex, regnumque Poloniae et M. D. Lithuaniae, durante hoc bello, requisito armorum ac militum praesidio, Serenissimo Electori Brandenburgensi, eiusque statibus ac prouinciis, tam in imperio, quam hic in Prussia contra praememoratos hostes, vel quoscunque eorum confederatos et adhaerentes, quoties exiger, succurrent, quibus Serenissimus Elector, quoties pro sua defensione in propriis ipsius prouinciis militabunt, victum et subsistentiam, prout proprio suo militi suppeditabit. Similiter Serenissimus Elector Brandenburgensis pro communi partium utilitate toto hoc bello durante, instructum cum omnibus pertinentiis et re tormentaria habebit exercitum, sex millium militum partim equitum partim peditum, quibuscum, vel ipse contra supra descriptum hostem aget, aut cum Polonis coniunget, iuxta rerum exigentiam, habito desuper communi consilio, quibus etiam si plures fuerint, similiter Serenissimus Rex ac respublica Poloniae victum et subsistentiam, quam diu pro ipsis, et in ipsorum territoriis sunt militaturi, subministrare debebunt: nec Serenitas Sua Electoralis pendente hoc bello quidquam vitra praedictum militum numerum subministrare tenebitur, nisi sponte voler, si Sueci aut eorum affeculae coniunctionis odio, vel alio quouis colore, intra decennium post hoc bellum finitum, Serenissimum Electorem non solum in ducatu Prussiae, sed et in imperio, armis suis infestare tentauerint, Serenissimus Rex Poloniae et respublica tenebuntur ipsis subuenire: et vicissim eodem casu Serenitas Sua Electoralis per totum illud decennium post confectam pacem tenebitur subsidium Serenissimo Regi et reipublicae ad ipsorum defensionem, iisdem ut supra conditionibus, suppeditare. De quibus auxiliis sibi mutuo ferendis, specialis fuit declaratio inter Suam Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem, in ipsa ratihabitione. Liberum quoque erit Serenissimo Electori amplecti foedus inter Serenissimam domum Austriacam et Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae initum, ac securitatibus omnibus, in illo comprehensis, frui. Quando utriusque partis coniunctae fuerint copiae, expeditiones militares omnes communi consilio et utriusque partis Generalium consensu suscipientur; si in terris ad Serenitatem Suam Electoralem spectantibus, aut aliis in locis Suae Serenitatis Electoralis causa tantum bellum geratur, belli directio ad Serenitatem Suam Electoralem spectabit. Serenitate Sua Electorali vero absente, omnia fient communi consilio, et si opus fuerit, de directione inter principales conueniat, habito respectu ad discrimina generalium. Similiter etiam, quando copiae Electorales pro Serenissimo Rege, aut respublica Poloniae certabunt, idem iuris statuetur, de caetero salua erit utriusque partis Generalis in milites suos iurisdictio et aequalis et semper in milites utriusque partis laborum, secundum numerum eorundem proportionata distributio, in quocunque autem territorio copiae, tam Regiae, quam Electorales fuerint, ii, quibus annonae com meatusque cura commissa fuerit, ex aequo utriusque partis militibus, secundum eorum numerum de sustentatione prospicient.

Neutra

Neutra pars poterit sine alterius scitu, consensu, ac praesentia deputatorum pacem, induciasue cum hostibus pacisci, seu arma deponere, antequam vtrique parti de securitate omnimoda prospiciatur, ad plenariam satisfactionem Serenissimi Electoris Brandenburgensis, in pace cum Serenissimo Magno Moschouiae Czare, cum omnimoda sua securitate et obseruatione foederis perpetui, et conuentionis cum Serenissimo Rege ac regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae initae. Caeterum, quum intuitu damnorum periculorumque, quae pendente bello Serenitati Suae Electorali subeunda erunt, aliisque de causis, aequum visum fuerit, Suae Regiae Maiestati et reipublicae, vt propensionem suam et regni erga Serenitatem Suam Electoralem, eiusque inclytam domum re ipsa demonstrarent, et illorum omnium dignam haberent rationem, aliquam sibi congruam satisfactionem concedere, et praeter ea Sua Serenitas Electoralis certam pecuniae summam, vel contributiones ad belli sumtus et necessarios militum delectus praetenderit, reuerendissimus, illustrissimi et excellentissimi domini plenipotentarii Suae Serenitatis Electoralis desiderio plene satisfacere summe optauerint, atque nonnulla, quae circa hoc punctum in mandatis habuerunt, declararint, tamen cum ad complanandum hoc negotium penitus atque sufficienter instructi non fuerint, res ista ad vltiorem Suae Regiae Maiestatis declarationem aut conuentionem in ipsa ratihabitione faciendam remissa est, ita, vt nihilo minus pax interea concludatur. Interea vero Serenitas Sua Electoralis declarat ac protestatur, se ante praedictam declarationem seu ratihabitionem nullo modo velle obligari ad executionem eorum, quae in articulo quarto conuentionis principalis de euacuatione locorum conuenta sunt. Quae omnia sancte et inuiolate obseruatum iri pars vtraque sub fide sua et iuramento promittit, prout ex nunc reuerendissimus, illustrissimi et excellentissimi domini plenipotentarii nomine Serenissimorum Suorum principalium de facto promittunt, seque intra sex hebdomadas Serenissimi Regis ac Senatorum Eidem assidentium, vti et Serenitatis Suae Electoralis ratihabitionem, nec non etiam in proximis regni comitiis eorum omnium, quae hic acta et conclusa sunt, plenam confirmationem procuraturos. In quorum fidem haec a saepe dictis plenipotentariis propriarum manuum subscriptione sigillorumque appositione munita roborataque sunt. Welauiae Prussorum, die decima nona mensis Septembris, anno salutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, episcopus Varmienfis, S. R. Maiestatis Poloniae et Sueciae plenipotentarius. m. pp.
(L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIIEWSKI, supremus thesaurarius et campi ductor M. D. Lithuaniae, Suae Maiest. Polon. et Sueciae plenipotentarius. m. pp.
(L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Serenissimi Reg. Hungar. et Bohemiae consiliarius et admediationum horum tractatum ablegatus. m. pp.
(L. S.)

OTHO liber Baro a SVERIN, plenipotentarius Electoralis. m. pp.
(L. S.)

Ratificatio Polonica

foederis perpetui et specialis conuentionis, qua a Poloniae Rege eiusque regni ordinibus non solum ea, quae per plenipotentarios Suos Welauiae Prussorum cum Brandenburgicis legatis conclusa fuere, hic repetita summario confirmantur, rerum et Prussiae duci Elbingam cum toto eiusdem districtu et territorio, pleno domini iure a se tradendam, promittitur, et quae in foedere atque conuentione ad ipsum Regem eiusque ordines remissa fuerant, vltius declarantur, data Bidgostiae in Poloniae maioris satrapia Vladislauensi, anno 1657. die sexta mensis Nouembris.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex haereditarius, testamur praesentibus pro Nobis Successoribusque Nostri Regibus et regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae, Nos vniuersa et singula capita pactis supra scriptis comprehensa, bona fide ex senatusconsulto approbasse, confirmasse, et ratihabuisse, prout ea hisce nunc ex senatusconsulto approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Regio et sub fide praestiti, tam a Nobis, quam consiliariis Nostri, officialibusque lateri Nostro assidentibus, iuramenti, Nos praedictis pactis post haec constanter inhaesuros, curaturosque vt omnia et singula pactorum capita, quae a Nostri parte, ac reipublicae Poloniae nomine promissa sunt, sancte et religiose obseruentur, imo impedituros, ne a quopiam violentur. Et quoniam nominata ad Nos in negotio coniunctionis armorum et aliis remissa sunt, atque super iis sequenti ratione inter Nos et Serenissimum Principem Electorem supramemoratum conuentum est, modo infra scripto, ea secundum conuentionem initam addimus, illaque eandem vim atque vigorem cum superioribus articulis ex senatusconsulto habere volumus, atque hisce tribuimus, pollicemurque eadem fide iurata, in proximis comitiis, omnia, quae superioribus articulis continentur, et quae hic sequuntur, omnium ordinum consensu confirmatum et ratihabitu iri. Igitur probe perpendentes, tum pericula, quae Suae Serenitati Electorali, terrisque ipsius, per ipsam separationem a partibus Suedicis imminet, tum quanti interfit Nostri atque reipublicae, vicinum Nobis principem iustis deuincire modis, tum in primis quanta quamque vtilia Nobis regnoque Poloniae, per effectiuam et actuaalem armorum Nobiscum coniunctionem, praestare Sua Serenitas Electoralis deinceps possit officia, tam belli quam pacis tempore: ad demonstrandam praeter ea singularem propensionem Nostri, regnique Nostri, erga Suam Serenitatem Electoralem, eiusque domum inclutam, Suae Serenitati Electorali, eiusdemque posteris masculis ex legitimo thoro descendentibus, pariter ex senatusconsulto et consensu dominorum consiliariorum, tam spiritualium, quam saecularium regni Nostri: duas praefecturas, Lauenburgensem et Bitouensem, cum omnibus et singulis eorum vassallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuersis tenendas, habendas, fruendas, vtendas ac possidendas in perpetuum, iure feudi, pro Nobis et successoribus Nostri Regibus Poloniae dedimus, concessimus, ac illum de eis ipsis arcibus et oppidis Bytau et Lauenburg inuestiuimus, et tenore praesentium damus et concedimus et inuestimus, officarios Nostros et incolas quoscunque ibidem, iuramentis et subiectionibus, quibus haecenus Nobis et reipublicae obstricti fuerant, hoc ipso exsoluentes. Praeter

ter ea de ampliori gratia et beneuolentia Nostra Serenitatem eius ac illius haeredes ab omni iuramento, nec non tributis et exactionibus quibuscunque Nobis et posteris Nostris, ratione dictarum arcium et oppidorum praestandis, dimittimus et liberos facimus, prout olim a ducibus Pomeraniae eadem praefecturae Bytau et Lauenburg tenebantur. Pollicemur praeterea pro Nobis et successoribus Nostris, dictum Serenissimum Principem, ac eius haeredes in praedictis arcibus et earum pertinentiis, quantum in Nobis est, defendere ac tueri. Tenebitur autem et obligatus esse debet, praefatus Serenissimus Elector eiusque successores ad singulas successorum Nostrorum Regum Poloniae coronationes, consiliarios aut officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de praefatis arcibus et oppidis, ad regnum pertinens, recognoscent, et literas eius recognitionis et renouationis feudi, quae gratis illis debent dari, a nouis Regibus accipient. Quodsi aliqua legitima causa impedit, vt hoc officium et debitum in coronationibus successorum Nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debet, dummodo alio breui tempore post coronationem id praestare curauerint. Vbi vero ipse Serenissimus Princeps, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio et Elector Brandenburgicus, in Prussia dux, etc. sine legitimis masculis feudi haeredibus, vel eorum legitimi masculi feudi haeredes, non relicta prole virili decederent, stirpsque et progenies eorum mascula et legitima deficeret, ex tunc praedictae arces et oppida, Bytau et Lauenburg, cum omnibus suis bonis, subditis, vassallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis et pertinentiis vniuersis, ac cum pleno iure et possessione, citra omnem difficultatem, ad Nos et posteros Nostros Reges Poloniae redibunt. Et si quidem ad praesens praefecturae istae a donatariis Nostris possidentur, ideo vsumfructum ante hanc cessionem ipsis debitum, atque quidquid iuris in illis habuerunt vnquam, alia ratione, dignisque modis compensabimus, ita vt vacua omnino possessio et plena fructuum perceptio Suam Serenitatem Electoralem ex hoc ipso tempore manere, neque quisquam Ipsi ratione satisfactionis suae negotium faceffere debeat. Religionis catholicae exercitium in praefatis praefecturis Lauenburg et Bytau, prout ad hanc vsque diem fuit, liberum erit. Iurisdictio episcopi Vladislauiensis in templa catholica sacerdotesque, integra maneat, prouentus videlicet, decimae, census, et si qui sint alii, parochiis et ecclesiis suis extradentur, et renuentes ad extradendum a praefectis eiusdem Serenitatis cogentur. Causae tam nobilium quam et plebeiorum matrimoniales ad forum ecclesiasticum pertinebunt, nobilitas, iuribus, priuilegiis, bonisque suis eodem modo, ac sub immediato dominio Nostro utebatur, utetur frueturque sub Sua Serenitate Electorali. Decreta rerum iudicarum, prout sub immediato dominio Nostro lata sunt, inuiolata maneant, gubernationis et appellationum ratio eadem erit, quae fuit sub ducibus Pomeraniae, saluis priuilegiis. Iura patronatus Regia referuantur eius Serenitati Electorali, et nobilibus, si quae habeant, iuxta priuilegia et vsum eorundem, ita tamen, quod iuxta declarationem, circa hanc conuentionem ab Eius Serenitate factam, ad ecclesias catholicas parochiales praesentabit Eius Serenitas Electoralis, sacerdotes catholicos, ad commendationem episcoporum Vladislauensium, ab iisdem episcopis Vladislauiensibus instituendos, ita, ne ecclesia duorum mensium spatium vacare possit. Propter eandem armorum coniunctionem, et supra memoratas alias rationes, Suae Serenitati Electorali, ciuitatem Elbingensem, cum toto eiusdem districtu et territorio, pleno domini iure sibi habendam, possidendamque vna cum redditibus, qui inde ad Reges regnumque Poloniae olim deferebantur, concedimus, promittimusque, quod quam primum ex potestate Suecorum erepta, aut recuperata fuerit, nemini, quam Suae Serenitati

nitati Electorali vacua eius possessio tradi debeat, citra vllas praetensiones, vel dilationes, praesidio Suae Serenitatis muniendam, sine vlllo sumtu Regis et regni. Quam quidem ciuitatem Elbingensem eodem modo possidebit, tenebitque et ea fruetur, Suae Serenitas eiusque posteris, atque a Nobis et regno Poloniae, ad hoc vltimum bellum Suedicum a. 1655. tenebatur et possidebatur, etiam quoad commercia et iura aliarum ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum, nulla praeterea noua telonea instituendo. Commissio, quoties opus erit, instituetur, ab vtraque parte pari numero commissariorum, vt omnium interesse habentium, ac in primis ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum habeatur ratio, ne illae in suis commerciis omnibusque inde dependentibus praeiudicium patiantur, vtque grauamina ac praetensiones, quas inter se habere praetendunt, per commissionem aboliantur, vocatis ad diem commissionis ciuitatum earundem Pruthenicarum deputatis. Religionis catholicae et Augustanae exercitium Elbingae liberum sit, statusque eiusdem religionis catholicae idem erit, prout ante hoc bellum fuit: iurisdictio episcopi, in sacerdotes catholicos, prout ante, integra maneat. Ius patronatus eiusdem ecclesiae Elbingensis catholicae ad Nos spectabit. Templum catholicis ademptum restituetur, prouentusque et fundi omnes ecclesiae catholicae, quibus ante hoc vltimum bellum Suedicum utebatur, fruebaturque, reddentur. Catholicis praeter ea ad magistratum accessus patebit. De summa iuxta articulum octauum foederis perpetui exsoluenda conuentum est, quod haeredibus in dicto articulo designatis et descriptis, in casu ibidem expresso, summa centum quinquaginta millium Talerorum imperialium solui debeat. Quae omnia cum bene expressa ex senatusconsulto peracta atque conclusa sint, in eorum fidem et maius robur, hoc instrumentum manu Nostra subscriptum, sigillo insuper regni Nostri muniti iussimus. Actum Biddoniae die 11. mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum Nostrarum Poloniae nono, Sueciae vero decimo anno.

Concessio

summae centum viginti millium Talerorum, et obligatio capitaneatus Drahimensis Serenissimo Electori Brandenburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, etc. significamus praesentibus literis Nostris, vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, praecipue iis, quorum interest. Quod ad tractandum cum serenissimo Principe, domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario, et Principe Electore, etc. certos deputauimus plenipotentarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentariis congressi, post constituta pacificationis et perpetui foederis, inter Nos, regnique Poloniae, ac eius Serenitatem Electoralem pacta, praeter ea in alios de coniunctione armorum articulos, quos pactis perpetui foederis adiunctos, hic pro insertis haberi volumus, conuenerunt, ac denique nonnullos ex iisdem ad Nostrum mutuum congressum et colloquium distulerunt: inter alia, quae ad Nos supra dicti plenipotentarii vtrinque deputati reiecerunt et remiserunt, illud quoque articulo tertio, de coniunctione armorum reiectum et remissum est, vt mutuo consensu determinaremus, cum eius Serenitate Electorali quantitatem et qualitatem copiarum, quibus intra decennium post hoc bellum finitum, alter alteri subuenire teneatur. Itaque in hunc modum inter Nos conuenimus, videlicet: quod Nos seu successores Nostri Reges et regnum Poloniae, octo millia militum,

militum, hoc est, quinque millia equitum, tria vero millia peditum, Eius Serenitati Electorali, seu Serenitatis Eius successoribus auxilii nomine submittere debemus. Serenissimus vero Elector, Nobis ac successoribus Nostreis et regno Poloniae medietatem harum copiarum, hoc est: duo millia equitum, et duo millia peditum submittere debet. Quod vero attinet summam pecuniae, quam a Nobis et regno, Eius Serenitatis Electoralis ad belli sumtus et necessarios militum delectus poposcit, quoniam id quoque ad Nos, articulo sexto, tractatu de coniunctione armorum, reiectum et dilatum est, concessimus et concedimus eius Serenitati Electorali, ad sumtus belli et delectus militum, quos toto hoc bello, siue citius siue tardius finiendo, faciet, summam centum viginti millium Talerorum, semel pro semper, intra tres annos a data praesentium, exsoluendam, ita, vt quolibet anno per hoc triennium, quadraginta millia Talerorum imperialium, Nos et respublica soluere teneatur. Maioris autem securitatis causa, et in euentum non solutionis summae praefatae, centum viginti Talerorum, cum consilio dominorum consiliariorum Nostrorum, tam spirituum, quam saecularium, et ex senatusconsulto inscribimus et obligamus arcem et oppidum Drahim, vigoreque praesentium in eundem capitaneatum Drahimensensem intromittimus eius Serenitatem Electoralem, cum omnibus eiusdem praefecturae Drahimensis vasallis, subditis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus et pertinentiis vniuersis ac singulis, nihil excipiendo, vel Nobis, aut regno, aut successoribus Nostreis referuando, pleno domini iure, cum omnibus vtilitatibus inde venientibus, tenenda, habenda, et possidenda, eoque, quoad praedicta centum viginti millium Talerorum imperialium summa, Suae Serenitati Electorali, vel eiusdem posteris, realiter pleneque exsoluta fuerit. Et quidem tali ratione, vt post exitum triennii, a data praesentium, in casum non subsecutae solutionis, supra memorata Sua Serenitas Electoralis, vel eiusdem posteris, praedictam praefecturam Drahimensensem, cum omnibus eiusdem pertinentiis supra expressis, propria auctoritate, facta tamen prius solutionis requisitione et denuntiatione, sine additione alicuius officii, in possessionem accipere, indeque omnes fructus percipere, vsque ad plenariam inscriptae summae solutionem, ius potestatemque habeat. In quem casum Nos successoresque Nostri tenebimur et tenebuntur, possessorem vel tenutarium siue donatarium praedictae praefecturae, alia condigna ratione compensare, Suam Serenitatem et eiusdem haeredes, circa hanc inscriptionem tueri et contra quemcunque euincere. Et hanc quidem conuentionem, hisce literis comprehensam, superioribus pactis et articulis, generali ratificatione descriptis, addimus, eandemque vim et vigorem cum illis ex senatusconsulto habere volumus. Quod si ob non persolutam praefatam summam intra decursum triennii, eius Serenitas Electoralis supradictam praefecturam Drahimensensem in possessionem suam acceperit, tunc religionem catholicam Romanam in eo statu, quo nunc est, in eadem praefectura Drahimensi conseruabit. Ius patronatus autem ad beneficia ecclesiastica, in eadem Drahimensi praefectura sita, Nobis successoribusque Nostreis Regibus Poloniae referuamus. In cuius rei fidem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.



Cautio iuris in ducalem Prussiam

Illustriissimo Principi Domino CHRISTIANO WILHELMO,
Marchioni Brandenburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, haec literas visuris, praecipue quorum interest, significamus. Quod posteaquam ducalem Prussiam concessimus iure supremi domini cum summa atque absoluta potestate Serenissimo FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principi Electori, etc. etc. Domino in Rauenstein, eiusque descendentibus masculis, ex thoro eius legitime procreatis, nihil per haec perpetui foederis pacta a die decima nona Septembris Velaviae inita, et die sexta Nouembris eodem anno MDCLVII, a Nobis confirmata, derogare volumus, nec derogatum quicquam esse hisce literis Nostris declaramus iuri feudali, quod in eandem ducalem Prussiam illustrissimus Princeps Dominus CHRISTIANVS GVILIELMVS, Marchio Brandenburgensis pro se legitimisque suis haeredibus masculis, pactis, anno millesimo sexcentesimo vndecimo, cum Serenissimo gloriosissimae recordationis, Domino SIGISMUNDO III, Rege Poloniae, Sueciae, parente Nostro colendissimo et regno Poloniae initis, legitime acquisitum habet. Quod quidem ius ipsius inuiolatum illi seruatum iri, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris pollicemur. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris anno Domini MDCLVII.

Exemptio incolarum ducalis Prussiae

a priori iuramento.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. significamus, quorum interest, vniuersis et singulis. Quod omnes et singulos ducalis Prussiae incolas, cuiuscunque status, dignitatis, praecellentiae conditionisque fuerint, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris, Regibus Poloniae et inclyto regno Poloniae, a praestitis, siue Nobis, siue antecessoribus Nostris regnoque Poloniae, super pace perpetua anni 1525. tum et transactione anni 1611. iuramentis, homagiis, sponsonibus, cautionibusque quibuscunque sponte, libere et de certa scientia absoluiamus, dimisimus, relaxauimus, praesentiumque vigore absoluiamus, dimittimus, relaxamusque, ita tamen, vt ad obseruationem pactorum foederisque perpetui, cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO GVILIELMO, Marchione Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principe Electore, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini etc. etc. Domino in Rauenstein, per commissarios, plenipotentarios vtriusque Nostrum die decima nona Septembris, anni praesentis Velaviae initi et conclusi, ac a Nobis cum consensu dominorum consiliariorum Nostrorum, tam spiritualium, quam saecularium et ex senatusconsulto, die sexta Nouembris, anno praesenti Bidgostiae additis certis articulis ratihabiti, Nostroque et senatorum ac officialium lateri Nostro assidentium, iuramentis confirmati pro se, posteris, successoribusque suis sese obstringant et iurent, coram commissariis Nostris, ea forma iuramenti, quae in praefatis pactis foederis perpetui praescripta est, iuxta quae eadem pacta Suae Serenitati Electorali, ac eiusdem posteris masculini sexus, eiusdem feudi haeredibus, quorum vllus eorum extiterit, omnem fidem obedientiamque praestent,

et

et si illorum nulli amplius extiterint, tunc demum illustrissimo Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandenburgico (si tunc supervixerit) ultimo ex tribus olim fratribus simultanee cum Serenissimo Principe Domino IOANNE SIGISMUNDO, Marchione Brandenburgensi etc. etc. Duce in Prussia, inuestitis, fidem obedientiamque iuxta priora pacta praestabunt. In quorum fidem etc. etc. Datum Bidgostiae die sexta Nouembris 1657.

Affecuratio Elbingae, regno Poloniae restituendae post exsolutionem summae.

FRIDERICVS GVILIELMVS, Dei gratia Marchio Brandenburgensis, S. R. Imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crofnae, Carnouiaeque Dux, Burggravius Norimbergensis etc. Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, notum testatum facimus hisce reuersalibus Nostreis, quod quanquam Sua Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, in ratificatione et declaratione pactorum, inter Suam Regiam Maiestatem et rempublicam Poloniae, ac Nos, Welauiae die decima nona Septembris anni praesentis initorum, et postea Bidgostiae confirmationum et iuratorum, in satisfactionem pleno iure domini, urbem Elbingensem concesserit: Nos tamen intuitu, et ratione factae Nobis remissionis quingentorum equitum de subsidio duorum millium, vigore supradictorum pactorum foederis perpetui reipublicae Poloniae alias praestandorum, tum respectu declarationis, nomine Suae Regiae Maiestatis et reipublicae factae, quod muri atque fortificationes omnes dictae urbis Elbingensis ante retraditionem per Nostros praesidiarios destrui debeant, promississe, et Nos haeredesque Nostros obstringisse, quemadmodum hisce promittimus et obstringimus, quod dictam urbem cum territorio, solutis Nobis a Sua Regia Maiestate et regno Poloniae, ex propria pecunia publica quadringentis millibus Talerorum imperialium, a Sua Maiestate oblatis, iterum Suae Regiae Maiestati, Eiusdemque successoribus et regno in proprium usum, pro se tantum eam redimentibus cedere et retradere tenebimur et posterius Nostri tenebuntur. In cuius rei fidem haec manu Nostra subscripsimus, et sigillo Nostro Electorali firmari iussimus. Datae Bidgostii die sexta mensis Nouembris anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

Adiectis quibusdam documentis, quae ad explicanda meliusque intelligenda eorum, quae RYDAVSCIVS de negotiis pacis, Poloni Regis cum Sueciae Rege et Electore Brandenburgico, dixit, facere possunt, placet nunc IOANNIS CASIMIRI historiam, breuiter ab anno MDCLX, usque ad annum MDCLXVIII, quo se regno abdicauit, delineare, ut vno in volumine gesta et memorabilia huius Regis integra habeantur.

Facta cum Suecis pace Oliuae, Polonia viribus suis vti melius contra Moschos et Cosacos, quiis adhaerebant, potuit, et non iniquo Marte, ducibus SAPIEHA, supremo Lituaniae belli ministro, et CZARNEGIO, Russiae palatino, contra Moschos, eorumque belli ducem CHOWANSCIVM, a Polonis dimicatum fuit, qui, profligato d. xxvii Iunii Chowanscio, quadraginta tormentorum, centum et quadraginta vexillorum praeda potiti fuere, quam ob causam obsidio propugnaculi LACHOWICZE a Moschis soluta. In Ukraina armis etiam bono euentu decertabant POTOCIVS et LVBOMIERSCIVS, belli duces Poloniae, contra Moschorum belli ducem SZEREMETVM ad Slobodyfecz, bellumque

Nn nn nn

sequenti

sequenti anno sine dubio fuisset continuatum, nisi Rex Casimirus longe alia in animo voluisset, miles praeter ea ob non accepta stipendia tumultuari coepisset.

1661

Regina Poloniae **LYDOVICA MARIA CASIMIRO** Regi marito liberis orbo, valde persuadebat, ut, eo adhuc viuo, regni successor eligeretur. In animo enim habebat principi de **CONDE**, Regio Galliae sanguine nato, ducta Sororis suae in matrimonium filia, Regium Poloniae solum procurare. Hunc in finem Rex, qui multa ex Reginae arbitrio consilia iniuit, Czenstochouiae mense Ianuario, habito Senatus consilio, procerum hac de re sensum indagabat, qui hunc Regis conatum nominum subscriptionibus probarunt. Quo facto haec res in comitiis provincialibus, comitia generalia praecedentibus, valde commendata a Rege fuit. Varii Regis sententiae de nouo eligendo successore applaudebant, inter quos Varmiae episcopus **WYDZGA** Princeps erat, varii contrarii erant, qui hac nouitate liberam Regis electionem, omnium reliquarum nobilitatis immunitatum fundamentum concuti sibi persuadebant. Cum haec res in comitiis generalibus ageretur, **ANDREAS MAXIMILIANVS FREDRO**, castellanus Leopoliensis, publice Regi auctor fuit, ut ab hoc desisteret proposito, futuro omnium dissensionum fonte. Duo etiam ex nuntiis potissimum erant, qui contradicebant futuri successoris electioni, **STEPHANVS LEDICHOWSKI**, succamerarius Cremenecensis et **LEWALT POWALSKI**, nuntius Podoliensis. Nil amplius ergo hoc de negotio in comitiis actum fuit. Exercitus autem, ob non soluta stipendia, mutuum foedus, quod confoederationem in Polonia dicunt, iniere, exercitus Poloni **IOANNE SAMVELE SWIDERSKI**, Lituani vero **CASIMIRO CHWALIBOG ZYROMSKI**, mareschalcis ducibus. Rex ad auertendos exercituum tumultus, et inde nascentia pericula, utrumque exercitum contra Moschos in campum educere in animo habuit, quem in finem in Lituaniam ipse profectus est. Sed Polonus exercitus dicto non fuit audiens, Lituani vero contra hostes dimicauit, eorum sex millia ad Dolhinum profligauit, et **CHOWANSCIVM**, viginti militum millibus stipatum, praelio ad Glemboke vicerunt. Rex hac victoria uti, hostemque prosequi in animo habuit, sed miles fuit refragarius.

1662

Tempore comitiorum generalium Varaviae die XX Februarii coeptorum, Regis ordinumque maxima erat cura, ut exercitui debita stipendia exsoluerentur, quam ob causam, nouum tributum impositum, concessa praeteritorum obliuione exercitui Polono Lituanoque foederato, ac procuratore soluendorum stipendiorum die XVI Iulii Leopoli indicta. Futuri quoque regni successoris electionis negotium in totum lege abolitum, simul **RADZIEIEVIVS** in integrum et regiam gratiam restitutus.

Leopoli dicto tempore, Rege ac Regina praesentibus, calculus cum redituum tum soluendorum militibus stipendiorum fuit examinatus, quo facto inuenere, viginti sex millia decies centena, hoc est, 26000000 florenorum Polonorum exercitui Polono, excepto Lituano, deberi. Cumque aerarium soluendae huic summae impar erat, negotium hoc Volboriae tractandum, ubi foederati exercitus praetorium erat, conclusum est. Hoc in loco praesens erat, cum aliis episcopus Cuiuiensis, **CASIMIRVS CZARTORYSCIVS**, et tandem d. XXIV Decembris loco supra dictae summae, nouem millia decies centena, seu 9000000 florenorum Polonorum exercitui concessa. Vilnae etiam cum exercitu Lituano ob soluenda stipendia tractatum. Orta autem inter foederatos dissensione, causa illius **ZYROMSCIO**, militum foederatorum mareschalco, et **GONSIEVIO**, secundo Lituaniae belli duci, imputata, qui cum aula facientes hac arte studio foederati exercitus animos a vinculo abalienare credebantur, ambo supplicio affecti fuere, Zyromscio, cum Vilna ad exercitum traheretur, in via trucidato, Gonsieuio autem, habito bellico consilio, ictibus sclopi transfixo. Sic exercitus Lituanius duces suos, quibus morigerus esse deberet, nefarie trucidauit. Rex autem ob supra dictam militibus concessam pecuniae summam non fuit contentus, ideoque negotium hoc nondum absolutum erat. Hoc anno vitam cum morte commutarunt, **STANISLAVS** a Boguslawice **SIERAKOWSKI**, ord. S. Benedicti, monasterii ad sanctam crucem abbas, et **LVCAS** de Bnin **OPALINSKI**, curiae regni mareschalcus, in cuius locum successit **IOAN. CLEMENS** a Ruszka **BRANICKI**, praefectus Sandecenensis.

1663

Sequenti anno foedus istum contra foederatum exercitum, auctoribus **CZARNECIO**, Russiae palatino, et **PRAZMOVIO**, supremo regni cancellario, vi cuius milites rebelles ad officium reducerentur. Cum autem inde funestum bellum intestinum oriri potuisset,

fuisset, mitiora fuere adhibita media, et suadente episcopo Cuiauiensi, exercitus foederatus ad Zauichost prope Vistulam subsistebat, de nouo consilia cum Regis consiliariis conferens, et tandem ita compositio facta, *ut exercitus foederati primores Leopolum venirent, ac Regem regniue senatum deprecarentur, eiurato foedere in fide et obsequio manerent, accepta stipulata solutione ad legitima exercitus ducum imperia redirent, iniuriis priuatorum ciuilibus amnestia sublatis, criminalibus autem in competenti foro vindicandis.* Tria millia decies centena et quinquaginta millia, hoc est: 350000 numeratae pecuniae accipient milites intra duas hebdomadas, 150000 autem intra sex hebdomadas. Sextus sic dictus millio cum mercibus solutus, duobus millionibus in rentis per fiscum vindicandis.

1663

Hoc modo exercitus Poloni foedus dissolutum et ad obsequium redactum, cuius ad exemplum et exercitus Lituani sub imperium rediit.

Aerarium reipublicae illis temporibus valde erat exhaustum, ad quod subleuandum TITVS LIVIVS BORATINI, anno 1658 iure indigenatus donatus, et TYMPFE, quibus ius eudendi monetam elocatum fuerat, strenue laborabant. Ille 5250000 florenorum Polonorum eudebat solidos ex cupro, quorum pauci nostris temporibus adhuc superstites, hic florenos Polonos, qui ab auctore nomen sortiti *tynfones* appellantur, et hoc anno eudi coeperunt, ubi videmus literas I. C. R. intortas, IOANNEM CASIMIRVM Regem significantes, quasque quidam sinistre interpretabantur, *initium calamitatis regni.*

Huius anni mense Augusto Rex cum exercitu, qui nunc imperio eius parebat, Leopoli in Vkrainam ibat, ut Moschos fugaret, Cosacosque qui cum iis facerent, in ordinem cogeret, bellum in Moschouia gereret. Cosacorum dux hoc tempore erat PAVLVS TETEŔA, Bogdani Chmielnicii filiam in matrimonio habens, in Georgii Chmielnicii locum electus, qui religioso sodalicio nomen professus hoc imperio se abdicauit. Quadraginta millia Cosacorum numerabantur, Moschis addita, quibuscum triginta millia Russorum coniuncta erant, duce RADAMANORSICIO. Tempestas pluuiosa, fluminumque inundatio exercitus Poloni iter impediabant, et Rex demum die XIII Nouembris cum exercitu Borysthenem ad Ryszczowo traiecit. Oppida quaedam et arces a Polonis occupabantur, acie autem nulla decertatum, sicque hic annus finitus, ante cuius finem Tartari auxiliares cum praeda rediere domum, initio sequentis anni cum viginti millibus redeuntes.

Hoc anno mortuus palatinus Culmensis, IOANNES KOS, cui successit PETRVS DZIALINSKI, nec non castellanus Culmensis, CHRISTOPHORVS PRZYIEMSKI, in cuius locum successit DAMIAN KRETKOWSKI.

Mense Ianuario Dziewica, ad fines Moschouiae situm oppidum, Cosacorum praefidiis infessum, vi accipiebatur, quo facto IOANNES CASIMIRVS Moschouiae ditiones die XVII Ianuarii cum exercitu ingressus est. Lituaniae belli ducem campestem PACIVM, qui cum exercitu suo huc properabat, ut Regi se coniungeret, Moschouiae belli dux BORATYNSCIVS ad Branko in Seueria cum 15000 militum Moschorum aggressus, Paciumque munitionem ex connexis carris arcendo hosti instituere coegit, qui deinde acceptis a Rege suppetiis, Boratynscium, deletis Moschorum peditibus captisque tormentis, profligauit. Alius etiam Moschorum belli dux, qui ipsi Regi periculum creare tentabat, cito cum damno retro cedere coactus. Poloni contra infectis rebus Gluchow, ter frustra tentato assultu, et Siewsko relinquebant. Exercitus enim frigore, fame, continuis defatigationibus fractus erat. Apertae etiam appropinquante vere paludes, fluminaque, nouus in Vkraina Cosacorum motus, et in primis procerum preces, qui ob Regis absentiam erant solliciti, IOANNI CASIMIRO reditum in Poloniam suadebant. Interim Moschorum legatus in Regis castra ad Siewsko venit, pacem offerens, cui induciae trium mensium concessae fuere. Ante Regis in Lituaniam reditum DANIEL VICHOWSKI, Russiae palatinus, qui in suspicionem apud Regem veniebat, eum nouum Cosacorum tumultum excelsisse, Corsuni coram consilio bellico accusatus, damnatus, ac more militari, licet regni fuerit senator, globis fuit traiectus.

1664

Rex cum parum temporis Mohilouiae, Minisci et Vilnae moratus fuisset, Varsouiam die XV Iulii venit, ubi noui interni motus oriebantur ratione Principis GEORGII

1664 LUBOMIERSCII, regni Mareschalci supremi, et ducis belli secundi, quem Regina perdere in animo habebat, quia caput eorum fuit, qui electionem Regis successoris, viuentis Rege, impediabant. Persuadebat sibi enim, eo perduto, caeteros facilius se voluntati suae Regis-que submissuros, qua in re, vt in multis aliis, multum opinionem fefellit. Princeps Lubomierscius vir magnae dignitatis, auctoritatis et fidei erat, multis in rempublicam meritis clarus, ideoque maxima nobilium pars pro eius salute stabant. Sed his non obstantibus ad comitia die XXVI Nov. Varaviae coepta, quibusque durantibus Mareschalcus Pomeraniae succamerarius GNINSKI erat, citatus grauissimorumque flagitiorum insimulatus fuit. Statim ab initio comitiorum nuntiorum sententiae ratione Lubomierscii Principis diuisae erant, et paulo post nuntius ZABOKLICKI Varavia discessit, sicque comitiis facultatem agendi ademittit. Nihilominus Lubomierscius, licet multi et magni viri in Polonia, varii etiam exteri Principes, atque adeo ipse summus pontifex Clemens IX, pro eo, tanquam innocente intercessissent, capitis tanquam publicus hostis cum honoris et bonorum dispendio damnatus fuit absens, die XXIX Decembris, postquam accusator HIERONYMVS DVNIN cum sex testibus in eum iurauit, quo facto Vratislauiam Lubomierscius Princeps secessit, vbi opportunius tempus ad Regis et Reginae maxime placandam iram opperiretur.

1665 Sed haec spes, vt in integrum et Regis gratiam breui restituatur, mox euauit, eum sub initium anni sequentis Lubomierscii munera aliis deferrentur. Nam regni vexillifer IOANNES SOBIESKI, regni mareschalcus, CZARNECIVS, Russiae palatinus, regni belli dux secundus, et regni gladifer MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gubernator Cracouien- sis a Rege declarati fuere, quo tempore et Gonsueui interfectores CHRISTOPHORVS NIEWIAROWSKI, exercitus Lituani militum tribunus, et CONSTANTINVS KOTOWSKI, Regiae loricorum cohortis optio, alique complices a carnifice capite fuere plexi.

Comitia extra ordinem pro duabus hebdomadis Rex die XII Martii indixit, quorum nullus Lubomierscio intercedebat, neque vllum prius negotium suscipere volebant, nisi ante omnia Rex Lubomierscio ignosceret, in primis palatinus Cracouien- sis pro restituendo Lubomierscio laborauit, hisque ad Regem verbis finiu- rit: *aut nos de libro libertatis dele, aut ignosce.* Rex super hac re se consulturum promisit, simulque pertinaciam, superbiam, motus intestinos, quos Lubomierscius meditare- tur, obiciebat. Tandem comitia infectis rebus, discedente VLADISLAVO LOS, districtus Dobrynensis nuntio, die XXVIII Martii, hora duodecima noctu finiebantur, non sine magna animorum irritatione. Quod multi antea suspicabantur tandem accidit. Lubomierscius Princeps nempe armata manu in Poloniam rediit, seque cum parte militum exercitus Poloni, qui iterum foedus, ob non soluta stipendia, feriebat, coniunxit, quinque militum millia sub imperio suo habens et versus Poloniam maiorem mouens. Suadentibus amicis hoc consilium inuit, sperans fore, vt nobilitas quoque cum eo faceret, cuius maxima pars, Lubomierscium, vt status victimam respiciebat, quique non aliam ob causam a Rege contra regni constitutiones damnatus fuisset, quam quia ab aula in patriae perniciem stare noluisse. Rex collegit exercitum duodecim millium prope a Rava, et die XII Iulii Varavia profectus palatinum Siradiensem cum militibus intrauit, castris prope Wartam positus. Hinc contra Lubomierscium misit partem exercitus Lituani duce HILARIO POLUBINSKI, notario campestri, qui ad Czenstochouiam die IV Septembris absente Lubomierscio, foederatorum Mareschalcum ADAMVM OSTRYCKI aggressus, praelio cum eo dimicauit, sed ita pro Regis calamitoso, vt, caesis 1300 militibus, Polubinski, exercitusque primores cum mille militibus cape- rentur, quos omnes humaniter Lubomierscius accepit, et nullo pretio redemptos dimisit. Lubomierscium deinde Rex in Polonia maiori sequebatur, et cum Regii milites nobilium bona valde deuastarent, nobilitas duce castellano Posnaniensi GRZYMALTOWSKI arma, ad defendenda bona, arripuit, quae deinde a Lubomierscii partibus stabat, id quod magnum bellum intestinum praesagebat. Sed intercessione ANDREAE TRZEBICKI, Cracouien- sis, et THOMAE LESCZYNSKI Chelmen- sis episcoporum, qui valde apud Regem instabant virgebantque, vt belli intestini flammam in tempore extingueret, cum vterque exercitus iam in campo ad Palezyn acie instructus esset, arma deposita fuere, mense No- uembri, his stipulatis conditionibus: Lubomierscius per comitia extra ordinem tenenda in in- tegrum restituatur: foederatis amnestia et stipendia concedantur: damna per milites facta resar-

resarciantur: siue comitiorum Lubomierscius extra regnum expectaret: foederati milites interim hybernarent in Polonia maiori. Quo facto Lubomierscius deprecationis causa ad Regem venit, Vratislauiam deinde rediens, Rege Torunium profecto, vbi praesens die XI Nouembris erat. Antea Rex iam per sacerdotem LIPSKI, ciuitati Torunensi sub Regiae indignationis poena imperabat, vt mille milites pro praesidio reciperet, cumque ciuitas id deprecaretur, neque hoc sine ordinum consensu fieri posse regeret, Rex ipse cum mille militibus venit, quos, die XIV Nouembris discedens Varsouiam, reliquit. Vnde magis in suspicionem apud omnes fere incidebat, se velle Prussiae prouinciam in suam tantum potestatem redigere, vt eo facilius ad regni successorem Principem Gallum promouere possit. Accedebat et Regis declaratio coram legato Austriaco, se nunc toto animo Galliae esse additum. Insuper milites vndique a Rege conscribebantur.

Hoc anno clari in republica viri diem obiere supremum. Nempe STEPHANVS CZARNECKI, magnus heros Polonus, Regi et reipublicae fidelissimus, a patre Stanislao in Czarnea haeres progenitus ex RZESZOWIA vna cum vndecim fratribus vnicaque sorore. Noster Czarnecius a mascula prole orbus duas reliquit filias, ex KOBIERZYCIA coniuge procreatas, BRANICIO, curiae mareschalco, et LESCZYPIO, Podlachiae palatino elocatas viuo patre. Palatinatum Kiiouiensem accepit MICHAEL STANISLAWSKI, praefecturas generi. Deinde IOANNES ZAMOYSKI, palatinus Sandomiriensis, vir magnus, diues et elegans. Auus ei erat magnus ille IOANNES ZAMOYSKIUS, regni cancellarius et supremus belli dux, pater THOMAS, supremus itidem regni cancellarius, mater dux in OSTROG. Duas tantum reliquit filias, quarum natu maior IEREMIAE duci WISNIOWIECIO nupsit, ex qua Poloniae Rex MICHAEL natus, natu minor coniux ALEXANDRI KONIECPOLSCII, regni vexilliferi fuit. Defuncto Ioanne Zamoyscio in bona feudi Zamoysciani, seu sic dictae *ordinationis*, successit MARTINVS ZAMOYSKI ex linea a latere constituta, tunc subdapifer Leopoliensis, postea per varios dignitatis gradus factus supremus aerarii praefectus. HIERONYMVS WIERZBOWSKI, palatinus Siradiensis, Ludouicae Mariae Reginae addictus, catarrho suffocatiuo interemptus fuit, in cuius locum palatinus successit CAROLVS PRZEREMBSKI, succamerarius tunc Siradiensis. Procuracionem magnam arcis Cracouiensis accepit STANISLAVS SKARSZEWSKI, castellanus Malogostensis, praefecturam Oswiecimensis IOANNES PIENIONZEK. Neque omittenda videtur NICOLAI ZORAWSKI, mathematici Cracouiensis mors, in Polonia, ob ephemerides, in quibus futura ex astris praedicebat, saepissimeque fallebat, celebris.

Nemo non desiderio angebatur, quem euentum comitia die XVII Martii Varsoviae indicta, quorumque ope tranquillitas reipublicae restitui debuerat, sint habitura. Nuntiorum mareschalco Regem salutando pacem domesticam maxime commendabat, nulla tamen Lubomierscii facta mentione, id quod ii, qui Lubomierscii restitutionem, vt pacificationis fundamentum respiciebant, male accipiebant, cumque defuncto Czarnecio IOANNES SOBIESKI dux campestris nominaretur, quod munus Lubomierscio reseruari debuisset, si eum Rex restituere in animo habuisset, nulla fuit pacificationis spes, comitiaque die IV Maii dissoluta fuere. Bellum intestinum inde magis instruebatur. Regis exercitus ex viginti sex millibus consistebat, Lubomierscii autem ex octodecim millibus, accessis sex millibus nobilium e Cracouiensi ac Sandomiriensi palatinatibus. Die XIII Iulii iterum praelium ad Montwy prope ab Inowraclaua initum, quo confecto Lubomierscius victoriam haud contemnendam, quatuor occisis Regionum millibus, reportabat, Rege accepta clade in palatinatum Rauensem ad amnem Pileza retrocedente, Lubomierscio autem Bresciam in Cuiavia progrediente, quo facto de pace in pago Lengonik, vbi Rex castra locauerat, actum fuit, sequentibus statutis conditionibus: *Lubomierscius vna cum foederatis militibus nobilibusque ad facti deprecationem ignoscendi veniam peterent a Rege, qui eos in gratiam reciperet; Lubomierscius dimissis copiis suis, loco a Rege designando, interim tranquille viueret, donec omnia sopita fuissent: foederati milites vinculo dissoluto stipendia pro tribus mensibus acciperent die XV Septembris: haec omnia futuris comitiis ratihabeantur etc.* Praeter ea Rex literis publicis promisit: *Se stante vita et regimine suo, neminem ad regnum Poloniae quoquo modo promouere velle, nisi quem liberis suffragiis gentis, legitime elegerint.* Ad comitia celebranda, quibus omnia confirmari debuere, Rex constituit diem IX Nouembris. Cum autem multa de regni successore, Lubomierscii restitutione, aliisque de rebus inutiliter disputarentur, nuntius palatinatus Vitpeiscensis LUKOMSKI comitia infectis rebus die XXIII Decembris dissoluit, licet porta Ottomanica bellum Poloniae intentaret, Tartarique huc usque cum Polonis contra Moscouitas dimicantes, hostes se declararent, magnaque Cosacorum

1665

1666

1666

corum pars duce PETRO DOROSZ in Turcarum imperatoris clientelam se daret. In cumulum calamitatum accedebat SEBASTIANI MACHOVII, belli ducis, seu sic dicti regimentarii, cum sex millibus militum deletio, qui incautus circa finem huius anni in Vkraina quadraginta millibus Tartarorum et viginti millibus Cosacorum obuam iens, suis perditis, captus fuit. Hoc anno mortem obiit VENCESLAVS LESCZYNSKI, per septennium archiepiscopus Gnesnensis et regni primas, die I Aprilis, Lyscouiciis. Natus fuerat anno 1605, die XV Augusti, patre ANDREA LESCZYNSKI, palatino Brestensi, dissidentium a religione sui temporis antesignano, matre OPALINIA. Dignitatem regni primatis adeptus est supremus regni cancellarius PRAZMOWSKI, pro quo aula maxime laborabat, ut simul sigillum regni maius custodiret, quod tamen, contradicentibus nobilibus, die XVIII Decembris in Regis manus dare debuit, qui id procancellario IOANNI LESCZYNSIO tradidit, et in huius locum episcopum Culmensis OLCZOWSKI, procancellarium constituit. Deinde SIGISMUNDVS GÜLDENSTERN, castellanus Gedanensis, in cuius successit munus succamerarius Marieburgensis HEIDENSTEIN, succamerario nominato TVCHOLKA. Porro IACOBVS OCTAVIVS KONOPACKI, castellanus Elbingensis, cui successus sequentibus comitiis fuit MAXIMILIANVS GÜLDENSTERN.

1667

Initio huius anni nuntium accepit Rex, de subita Lubomierscii Vratislaviae morte, quo defuncto, fortissimo futuri Regis electioni aduersario aula fuit liberata. Lubomierscii autem corpus exanime in Poloniam delatum, Wisnicii in sepulcro Lubomiersciano tumulatum. Funus multi proceres atque innumeri sequebantur nobiles. Patrem habuit STANISLAVM, palatinum Cracouiensem, matrem ducem ab Ostrog. Interim cum Polonia bellum a Turcis intentum metueret, induciae cum magno Moschouiae duce die XXX Ianuarii, celebrato conuentu in pago Andruhov, ad fluvium Harodna, usque ad anni 1680 mensem Iunium prolongantur, ut cuius magno Moschouiae duci, Smolenscum cum districtu Seueriae Czernichouiaeque una cum parte Vkrinae, terrae trans Borysthenem sitae, una cum Cosacis eas inhabitantibus, in perpetuum, Kiiouia vrbs autem ad duos tantum annos concessa fuere. E contrario palatinatum Polocensem ac Vitepsensem, nec non Liouoniam Poloniamque sibi mutuo contra Turcas Tartarosque auxilio. Comitibus die VII Martii initium sumere, felicemque exitum die XII Maii, ultra decem hebdomadas prolongata, habuere. Pacta enim Lengonicensia comprobata, omnia contra Regem facta, obliuione fuere tecta, libera Regis electione noua lege confirmata, cura simul in soluendis militum stipendiis, multisque aliis negotiis publicis, posita. Turbata comitia erant a principio, quia Rex futuri Regis electionis negotium de nouo ordinibus proponere in animo habuit, cuius conatibus supremus regni cancellarius LESCZYNSVS valde obstabat. Nuntii comitiorum etiam non minus commoti erant, cum certo certiores, de Regis, Principem de Condé ad Regiam Poloniae dignitatem promouendi, consiliis facti, publice Regi hoc obicerent, regnique senatores nominarent, qui in patriae perniciem cum Rege hac in re facerent. Tandem omnis conatus, quem aula ad procurandum Poloniae regni successorem Principem Gallum habebat, morte Reginae LVDOVICAE MARIAE fractus, quae die X Maii, durantibus adhuc comitiis vitam cum morte commutauit. Vnice id agebat, omnibus intensis neruis, ut viuente Rege regni successor Princeps Gallus eligeretur, cuius propositi ita fuit tenax, ut in eo ad extremum halitum manserit. Die enim VIII Maii, lege publica de nouo iam contra hanc electionem facta, adhuc PACIVM, Litvaniae cancellarium, suum facere tentabat, cumque ille Reginae propositiones renueret, altera die animo tristis deprehensa fuit, circa vesperam animi causa in horto obambulans deliquium passa, quod sanguinis eructatio sequebatur, et vena bis secta, dicta die hora quinta matutina apoplexia correpta decessit, Rege absente, quinquagesimo quinto aetatis anno. Animo firmo, stabili ac magno fuit, aliisque virtutibus ornata. Hoc vnicum autem ei a Polonis in vitio positum, quod reipublicae negotiis omnibus se immiscuit, dominatione in Regem vsa, suaeque voluntatis valde pertinax fuit. Inde causa omnium malorum atque adeo belli intestini in Polonia putabatur, quam ob rem mortem eius Polonia non dolebat. At Rex amantissimam coniugem perdidit, cuius funeris exequias Cracouiae die XXII Septembris est prosequutus. Multis hominibus, suis pauperibusque bene, Poloniae ob nimium erga Galliam amorem male fecit Regina. Virgines religiosas ab annuntiatione, et presbyteros a missione dictos Varsoviae fundauit.

Ad Turcarum imperatorem, declinandi belli causa, missus legatus fuit HIERONYMVS RADZIKIEWSKI, qui etiam pacem sub duris his conditionibus obtinuit, ut Poloni cum

cum Moscovitis pacem irritam facerent, ac iure in Cosacos, qui in Turcarum clientelam se contulissent, cederent, qua in legatione Radzieicuius vita functus fuit. Tartaris autem Podoliam, Russiam, Volhyniam deuastantibus, quorum numerus octoginta millia, exceptis viginti quatuor Cosacorum millibus, duce DOROSZ, obuiam ibat SORIES CIVS, supremus regni exercitus dux, cum duodecim militum millibus, qui paucitate suorum non obstante ad Podhayce praelio cum iis secundo decertauit, fugatis Tartaris in castra se recipiens, in quibus per duas hebdomadas obsessus, partim Tartarorum impetus fortiter arcebat, partim eruptiones faciebat, Cosacis interim, qui a Dorosii partibus non stabant, peninsulam Tartariae longe lateque depopulantibus, quo facto Tartari pacem cum Polonis die XVI Octobris confecerunt, stipendio ordinario sibi, Dorosio autem Regia gratia, pactis. Nihilominus Tartari ex Polonia abeuntes trecentos pagos in Pocutia igne deleuerunt.

1667

Hoc anno praeer Serenissimam Reginam et Lubomirscium Principem, extremum vitae diem confecit STANISLAVS in Podhayce POTOCKI, palatinus Cracouiensis, supremus regni exercitus dux, vir fortis, sincerus et humanus, vltra octogesimum annum viuens. Prouinciam eius cepit IOANNES SOBIESKI, dux campestris, qui, mortuo Rege Michaeli, Poloniae Rex electus fuit. Decessit etiam in arce sua Pieskowa Skala MICHAEL ZERZYDOWSKI, nuper minoris Poloniae generalis, et defuncto Potocio palatinus Cracouiensis, animo forti, corpore autem valerudinario, neque minus tamen sedecim filiarum ex STADNICIA coniuge parens, quarum duae tantum superstites, natu maior CAROLO duci in Klewan CZARTORYSKI minor IOANNI OPALINIO, regni dapifero, nupsit.

1668

Vltimum, IOANNIS CASIMIRI, regiminis annum attingimus, qui imperii peractis continuis ob negotia publica calamitosa defatigationibus Polonorumque obiectionibus exagitatus, regni senatores Varsouiam mense Iunio conuocabat, significans eis, se breui a regno abdicaturum, vt reliquum vitae tranquille agere possit, id quod valetudo aduersa, recta conscientia, et continuata obiectio, ac si libera Regis electio in eo periclitaretur, suaderent. Se maiorem erga patriam amorem monstrare non posse, quam si abdicato regno, libera regis electione vt ordinibus concederet. Habito a senatoribus consilio lacrymantibus ii ad genua Regis prouoluti ab eo petebant, ne regno se abdicaret, Rex autem consilium semel initum nullo modo voluit mutare. Accedebat, quod Serenissimus Galliarum Rex imperii nauseam IOANNI CASIMIRO excitaret, promittens 150000 libras ex redditibus fani S. Germani annuatim ei soluendas, si mense Augusto se abdicaret. Adiciebat tandem Rex magnum pondus abdicationi suae afferre, quod regni senatores laesam suam Maiestatem partim frigide, partim plane non vindicassent. Exteris legatis Ioan. Casimirus ipse futuram suam abdicationem significabat, quam, donando variis varia bona, mobilia, pretiosa, confirmabat. Comitibus igitur, die XXVII Augusti indicta fuere, in quibus nulla alia de re, quam de Regis abdicatione agebatur, a qua, neque precibus, neque lacrymis ordinum, abstrahi poterat. Concesso ergo Regi, quousque viueret, annuo 150000 florenorum Polonorum censu, abdicationis die XVI Septembris, praesentibus ordinibus, ad effectum venit. Actus huius plane singularis atque extra ordinem initium faciebat concilio sacra in templo, S. Ioanni dicato, habita, qua absoluta Rex senatorum atrium ingressus solio Regio insidebat, caeteris locis suis occupatis. Tunc regni procancellarius causam praesentium comitiorum proponebat, regni autem referendarius MALACHOWSKI abdicationis documentum legebat, ope cuius Rex omnes subditos fidelitatis iuramento absoluebat, altera ex parte nuntiorum mareschalcus, STEPHANVS SARNOWSKI, succamerarius Lenciciensis, ordinum confirmationem annui census Regi concessi, simul et documentum recitabat, quo Rex a pactis cum regno liber pronuntiabatur, quo facto Ioan. Casimirus electionis et coronationis documenta, rubro serico obuoluta, exhibuit. Tandem scriptam orationem Rex ordinibus valedicentem legere incipiebat, ob magnam autem lacrymarum profusionem finire non potuit, tradita ea ad legendum procancellario, qui inter singultus eam profusis lacrymis haesitabundus perlegebat. Ordines ad orationem non sine lacrymis etiam respondebant, quo facto, cum regni Senatores genibus nixi Regis manum oscularentur, regni procancellarius nomine Regis iterum dixit vale, nobilitate ad Regis manus osculum admissa. Sic IOANNES CASIMIRVS sua sponte regno se abdicauit, quod ante viginti annos tanto studio ambiebat. Sexagesimum aetatis annum agebat, valetudine imbecilli, quam varii belli labores, multicaesus aduersi, ordinum diffidentia aliaeque calamitates parabant. De stirpe Iagellonia natus per matrem fuit ex liberis Sigismundi, Poloniarum Regis, vlti-

mus,

1668 mus. Vix vllis temporibus in Europa vixit Rex, cui tam singularia fuerint quam Ioanni Casimiro fata. Ab ineunte aetate Princeps arte regnandi omnibusque bonis artibus instruebatur, qui mox Curlandiam, mox Lauenburg et Büttau feudi iure possidere, mox alio modo rebus suis consulere, tandem Portugalliae gubernator et admiralis ab Hispaniae aula nominari debuit, id quod occasionem ad captiuitatem eius in Gallia offerebat, libertate deinde donatus, cum consilia sua haud ex sententia succedere videret, instituta S. Ignatii professus, Sacerdos e Societ. Iesu factus, postea purpuratus Romani pontificis creatus, iterum deinde pontificis consensu ex sacerdote secularis factus regnum ambiens, corona Polonia insignitus fratris germani viduam in vxorem duxit, breui hostium potentia regno exire coactus. Tandem per viginti annos continuis calamitatibus vexatus, imperii taedium eum cepit, suaeque sponte diadema Polonum cum priuati hominis statu permutauit, patriam relinquens ante electionis comitia, in Galliam sequenti anno profectus, sub imperio alius Regis, paruis redditibus, Galliarum Regis beneficio, fani S. Germani prope a Parasiis ei ad dictis, vivebat abbas per quatuor annos. Ad extremum Niuerui anno MDCLXXII die XVI Decembr. mortuus, cuius cadauer in Poloniam aduectum Cracouiae in sepulcro, quod ipse sibi extruxerat, tumulatum, corde in fano S. Germani relicto, quod viuus iam Galliae dicauerat.

Quod eius virtutes animi attinet, belli ac rei militaris bene peritus, in acie animo forti fuit, linguas Polonicam, Germanicam, Gallicam, Latinam, prompte loquebatur, huiusque elegantiam amabat. Regni constitutiones optime callens saepius eas non obseruabat, vel obseruare non potuit. Religioni valde fuit addictus, neminem tamen religionis causa voluntario instinctu, nisi aliorum, persecutus est, licet forte inculari possit, nimium fuisse religiosum. Princeps autem in tenendis promissis, seruandis foederibus, administranda iustitia, compensandis meritis, nullo habito religionum respectu, nunquam potest esse nimium religiosus. Si autem religionis suae, quam iuuenis didicit, nimium sit tenax, ita vt a religionis aemulatione in rebus politicis flecti possit, semper multa mala inde in rempublicam redundant. id quod historia omnium regnorum, cuiuscunque demum sint religionis, testatur. Cum Radzieiui quoque nimium datus ad iudicium, in illa agitat-
 201 tus, egit, qui non in rebellem, nisi a Rege persecutus euasit. Idem, suadente Regina, cum Lubomirscio Principe fecit. Maxime ei obieciatur, quod ipse non in Reginam, sed Regina in eum imperium habuerit: quod eos prae caeteris honoribus ac diuitiis auxerit, qui ei in omnibus assensi sunt: quod exterorum consilia sibi imponentia tam facile audierit, suorum autem sequi noluerit. Caeterum optimus ac prudens fuit Princeps, artem regnandi belle intelligens, sed infelix, quia fauorem atque amorem Polonorum sibi conciliare neglexit, ac reipublicae suamque salutem seruare integram, nimium credens Reginae persuasionibus, imminetia quoque Poloniae pericula in tempore auertere nesciuit. Omnia enim a Suecis, Polonis illata mala, faciendo cum eis Lubecae pacem perpetuam, resignando omni iure in Sueciae regnum, auertere potuisset, nisi vana spe, tempore Sueciae regno adipisci, animum alere voluisset.

Notanda ad extremum duorum clarorum in republica virorum mors, quam primus obiit PETRVS DZIALINSKI, palatinus Culmensis, in cuius locum successit IOANNES GNINSKI, succamerarius Pomeraniae et curiae thesaurarius, cui successus Pomeraniae Succamerarius, VLADISLAVS DENHOF, militum tribunus Regiae praetoriae cohortis. Deinde IOANNES WIELOPOLSKI, palatinus Cracouiensis, dignitate hac Senatoria ad ALEXANDRVM LVBOMIRSKI, regni stabuli praefectum, delata *).

*) Fontes ex quibus hausimus, sunt celeberrimi GOTTFRIED LENGNICH, D. Geschich-
 ze der Preussischen Lande, Königlich Polni-

schen Antheils vnter der Regierung Ioan. Ca-
 simiri, et VESPASIANI KOCHOWSKI anna-
 les Poloniae.

FINIS.



EPIGRAMMATA

IACOBI PAULI RADLINSKI S. T. D. Ordinis Canonorum Regularium SSmi
Sepulchri Praepositi Generalis Infulati

In Libros Historiae Polonae

NOBILISSIMI SCRIPTORIS ET HISTORICI POLONI

LAVRENTII IOANNIS RYDAWSKI

Cuius libri manuscripti ad publicam Bibliothecam ZALVSCIANAM Varfauien-
sem acquisiti, et in eadem conseruati, tandem ab Illustrissimo et Reuerendissimo
Domino IOSEPHO ANDREA Comite in Zaluskie ZALVSKI, Supremo Regni
Poloniae Referendario, scientiarum zelotissimo propagatore, literatorum aesti-
matore et principe, ex amore boni publici extraditi sunt, ad typis imprimen-
dum, illustri et excellenti Domino LAVRENTIO de Kolloff MIZLERO Phi-
losophiae et Medicinae Doctore, Serenissimi Regis Poloniae Consiliario
Aulico, et Medico etc.

*Vt autem praedicta Epigrammata clarius intelligantur, sciendum est, quod
Stemma Illustrissimae Domus ZALVSCIANAE sit AGNVS: iam autem meri-
tissimi MIZLERI Stemma, sunt duae Columbae in Campo albo, quae aristas in ore
gestant; et duo triangula aequalia, in Campo caeruleo, quorum vnumquodque ite-
rum in quatuor triangula aequalia diuisum, ex quibus medium argenteum, tria alia
rubra sunt. Super vnā galeam est ramus pini, super alteram par cornuum bouis.*

I.

Bibliotheca Soli Zaluscia gemma Poloni,

Innumeris cum sit plena, referta libris.

Haec fundatorem IVNOSSAM consulit AGNVM,

Optima cui melius Scripta locanda forent?

Quae bene Sarmatici Regni RYDAVSCIVS Auctor,

De gestis gentis scripserat, atque throni.

Exposuit sensum ZALVSCIVS agnus, et inquit:

Scripta haec: MIZLERI bina columba ferat:

Agnus enim possum bene concordare columbis,

Iam vero nequeo, me fociare lupis.

Nec decet hunc tantum thesaurum gentis, et orbis,

In praedam coruis, vel referare feris.

His ergo Scriptis MIZLERI praesto columbae,

Ornatæ fiant, et potiantur eis:

Istaque Scripta typis demandent, publica reddant,

His et MIZLERI, floreat ampla Domus!

II.

Sicut oves nunquam propter se, vellera portant,

Sic nil propter se, Nobilis Agnus habet.

Hinc quem thesaurum librorum solus habebat,

Hunc Orbi toti porrigit, atque locat:

Orbis vt hunc totus noscat, legat, atque reuoluat:

Ac omnes gentes, haec sua scripta sciant

Pensetis quantus zelus sit Principis AGNI!

IOSEPHI Comitæ gratia, quantus amor!

Qui sua pro Regno pulcherrima vellera sacrant,

Thesauros animi, qui referare sciunt.

Pp pppp

III.

III.

MIZLERI studio quando RVDAVSCIA penna,
 Euolat in vasti, publica regna poli:
 Non fallax omen, quod ibi versutia nulla,
 Nullus adest error, nullaque praua nota:
 Nam qua simplicitate vigent, pollentque columbae,
 Quas MIZLERORVM seruat amica domus
 Simplicitatem istam RVDAVSKI sensibus altis,
 Inspirant prompte, perficiuntque typis.

IV.

Vna columba redux, veterem dum venit ad arcam,
 Mox oleae ramum, protulit ore suo:
 Scriptis RVDAVSKI, geminae nunc quando columbae,
 Adfunt: plura sibi munera credo ferent;
 Augebunt oleas pacis, dicentque triumphos,
 Atque coronabunt optima scripta sua:
 MIZLERVMque pari semper diademate cingent,
 Lucem Scriptoris, quod ferat Ille libris.

V.

Ista columbarum MIZLERI gloria: aristas
 Quod proprio portent, semper in ore suo:
 Sed postquam prelo RVDAVSCIA scripta dedere,
 Iam iuste poterunt, ore referre Libros:
 His Libris iunctae, geminae constanter aristae,
 Imensas messes, horrea plena ferent!

Omne genus volitans, natiuo felle redundat,
 Sola Columbarum viscera, felle carent.
 Omnia quando fouent RVDAVSCIA scripta columbae,
 Ex his impressi, sunt sine felle libri.

VII.

In petris quoties referata foramina prostant,
 Quaeque columba in eis nidificare solet:
 MIZLERI vero purae, nitidaeque columbae,
 RVDAVII in foliis, nidificantque libris.
 Ex istis nidis prodibunt germina tot, quot
 Magni Doctores, erudiantur eis.

VIII.

Vt melius recubent vrgenti frigore pulli,
 Euellit plumas blanda columba suas:
 Ac illas nido supponit, sicque calorem
 Progenitae Soboli, conciliare solet.
 Vt melius niteant, RVDAVSCIA scripta per orbem,
 MIZLERVS tanquam vera columba cauet:
 Euellit proprias gazas, aeraria soluit,
 Haec pro RVDAVIIS dat, numeratque libris.
 Sic quae sub modio clarissima Scripta latebant,
 Haec modo terrarum machina tota videt.
 Quosque libros, tantum ZALVSCIA Pallas habebat,
 Hi manuale sacrum, Palladis omnis erunt.



(o)



INDEX

OMNIVM NOMINVM ET RERV MEMORABILIVM.

LITERA N NOTAS SIGNIFICAT.

- A**bdicatio a regno Ioannis Casimiri, Regis Poloniae, a qua neque precibus neque lacrimis abstrahi poterat, ad effectum venit. Pag. 515
Acacbolici Cracouenses, ab Academicis persecuti fuere. 62
Acies Polonorum, instructa ad Berestecko. 77
Cosacorum ibid.
Actus singularis, quo sua sponte regno se abdicauit Ioannes Casimirus, describitur. 515
Adhoratio Christianorum principum contra Turcam. 5
Adolphus Ioannes, princeps palatinus Rheni, eius ad regem Sueciae literae, 235 Supperias fert cum Duglassio frustra Vitembergio, 245 Prussiae cura ei a Sueciae rege commendatur. 337
Adriani (Ioannes, pat. S. I. Italus) legatus Polonus Viennam. 67
Aerarium, eius in Polonia cura, 54 Valachiae diripiunt Hungari, 130 reipublicae valde est exhaustum. 511
Agrippa (Menenius) seditiosam plebem Romanam fabula de artubus et ventre placat. 17, n. 16
Alexander VII, antea Fabius Ghisius, Innocentio X. succedit, 147 Regi Poloniae pecunias mittit. 207
Alexandrouicius (Basilus) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
Alexewicz (Georgius) Moschorum legatus. 100
Allagretis (Allagretus de) Caesaris Ferdinandi III consiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moschouiae duce legatus. 282
Allobard (Ioannes Theodorus) Caesaris Ferdinandi III consiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moschouiae duce legatus. 282
Amurathes, Turcarum Caesar. 11
Andrubow, pagus, ibi celebratur conuentus. 514
Angliae Regis legatio Varfauiam, 67 Angliae protector Suecorum foederatus, 177 Sueciae Regi scribit. 237
Anbalimus princeps, dedita Choynicia, regis Poloniae mensae affidet. 271
Anna Catharina, dux Neoburgica, regis Poloniae germana soror, moritur. 92
Apellom (Haraldus) Sueciae regis minister residens apud Belgii foederatos. 438
Apologia Radzieicuii. 117
Apparatus bellicus Polonorum contra Cosacos, 68 seq. Moschorum in Poloniam, 140 Electoris Brandenburgici. 184
Aquae flatae, prope eas caesus Polonorum exercitus. 8
Arcana, apud Polonos nulla. 55
Archidux Austriae, languens Viennae, post conualescit. 329
Arciszewski (Christophorus) 20 tormentorum praefectus. 45
Arcis Cracouiensis descriptio. 194
Areschovi ducis literae ad Gedanenses. 268
Armistitium petunt Polonia a Suecis, nec impetrant. 161
Armorum coniunctio, Prussiae regalis cum ducali. Pag. 184 seq.
Asscuratio Elbingae regno Poloniae exsoluta summa, restituendae. 509
Astrologi, quid de istorum vaticiniis tenendum. 32, 75, n. 44. 101, n. 48. 122, n. 55. 142, n. 63. 207, n. 76.
Austriaci, aduersariorum contra eos refelluntur sophismata et argumenta, 190 lacesuntur a Polonis criminationibus, 350 ministri Austriaci conqueruntur de Polonis. 389
Auersperg (Princeps ab) primus Ferdinandi III caesaris minister, 206 Poloniae cancellarii literae ad eum. 256
Baar (Swedt) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
Badensis marchio, profligatur ad Czerescum a Czarnecio, 235 moritur in Germania. 443
Bakowski (Ioannes Ignatius) succamerarius Culmensis, Prussiae terrarum deputatus, articulum separatim ratione traditionis Elbingensis subscribit. 493
Balus (N. de) regis commissarius in deditioe Petricouiae. 248
Banner (Gustauus) Sueciae regis consiliarius bellicus, articulos foederis cum Hollandis subscribit. 260
Barclinski, mittitur legatus ad magnum Moschouiae ducem, 58 redux ex Moschouia. 62
Barrolini (duo fratres germani principes Moschi) cadunt in praedio ad Konotop. 442
Bassae Silistrensis ad cancellarium Poloniae literae. 130
Battow, Kalinouius prope Battow Polona castra opponit Chmielnicii filio, 102 tumultus in castris Polonorum, 103 clades Polonorum. 104
Bellum. Belli occasio Cosacorum cum Polonis, 6 Moschorum cum Polonis, 58. 130 Moschorum cum Sueciae rege, 284 Electoris Brandenburgici cum Polonis, 252 Transyluani cum Polonis, 324 Valachici cum Cosacis et Hungaris, 102 125 bellum acclamatum a Polonis contra Cosacos, 68 denunciatur Polonis a Moschis, 130 140. a Suecis, 158 nouum inter Daniae et Sueciae reges, 337 quis Electorum Imperii de bello Polono sensus, 329 Belli intestini flamma extinguitur, 512 magis instruitur, 513 Bellum Poloniae intentat Ottomanica Porta. 513
Berestecko. Castra Polonorum ad Berestecko, 75 pugna cum Cosacis, 78 victoria de hostibus. ibid.
Berlinum discedit Elector Brandenburgicus, 359 Posnania excurrit ad eundem regina Poloniae. 414
Berblem (Ianussius) relinquitur a Rakocio Cracouiae, 332 negat Polono regi vrbis Cracouiae dedicationem. 348
Beuning, foederatorum Belgii legatus. 438
Bialocerkui commissarii Poloni tractant de pace cum Cosacis vano conatu. 85
Pp pp pp 2 Bialo-

I N D E X.

- Bialozor*, (Casimirus) Archidiaconus et administrator episcopatus Vilnensis, subscribit pacta dedicationis Lituaniae. Pag. 211
- Bialozor* (Georgius) Episcopus Smolenscensis etc. articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis separatim subscribit. 493
- Bibliotheca* Zalusciana, suppeditauit codicem manu scriptum Rudauscii 2 n. 3
- Bieganowski* (Nicolaus) vexillifer terrae Leopoliensis, capitaneus Mostouiensis. 198
- Bielke* (Steno) Sueciae regis admiralis articulos foederis cum Hollandis subscribit, 260 documentum compositionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico subscribit. 266
- Bieniewski* (Stanislaus Casimirus) castellanus Wolinensis, pacta Polonorum cum Cosacis subscribit. 419
- Biörenklau* (Matthias) Sueciae regis consiliarius aulicus, pacta in arce Labauienti subscribit. 275
- Bilau* (Bartholdus Hartwig) Sueciae regis generalis maior, cui Torunium tuendum traditum. 420
- Birze*, traditur Sueciae regi a duce Radiuilo, 208 a Gonseuio obsidetur et capitur. 284
- Biskupski* (Adamus) capitaneus Vielunensis, obles datur a rege Polono Sueciae regi. 423
- Bliznus*, Boiar, successor Astrachanensis, legatus Moschus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
- Blzowski* (Andreas) praepositus Poshnaniensis, reginae quaerelas contra Austriacos subscribit. 405
- Bobunus*, Cosacorum tribunus, profligat Polonos cum Tartaris obsidentes Lituania. 146
- Bok* (G. Leonardus) Sueciae regis militum protibunus, obles regi Poloniae datur. 423
- Bolchawski* (Stanislaus) protestatur contra clerum. 137
- Bonde* (Gastauus) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Bonkowski* (Ioan. Ignatius) Succamer. Culmenensis literas fidei, pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 483
- Borazini* (Titus Linius) anno 1658 iure indigenatus donatus, cudit florenos ex cupro, de quibus pauci adhuc in Polonia sunt superstites. 511
- Boratzynscius*, Moschouiae belli dux, a Pacio profigatur. 511
- Bornstet* (Wolfgang Erasmus de) subscribit nomine statuum Marchiae pacta cum maioribus Polonis. 286
- Borussia* ducalis arma colligit, 252 describitur, 189 loca in ea per Suecos occupata, 183 comitia Marieburgi instituta, et eorum articuli, 184 seq. nobilitas Borussiae in Pomeraniam irrumpit, sed a rege Polono reuocatur. 287
- Borysthenes* fluius, eius descriptio, 4. hunc Rex cum exercitu traiecit. 511
- Boturlinus*, Moschorum exercitus dux, obsidionem Leopoliensem soluit. 201
- Bozencin*, episcopatus Cracouiensis oppidum, datur a Sueciae rege Koniecpolseio. 211
- Brache* (Petrus comes) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Branecius*, suffraganeus Poshnaniensis globis traiecit. 165
- Branicki* (Ioannes comes de Rusza) gubernator Chencinensis, mittitur a rege contra rebellem Napierski, qui palo Cracouiae affigitur, 75 Suecamerarius palatinatus Cracouiensis, conuentus Proszouiensis mareschalcus, protestatur contra clerum. Pag. 136
- Branicki* (Ioannes Clemens a Rusza) in locum Opalinski succedit. 510
- Branicius*, Curiae mareschallus in matrimonio habet Czarnecii filiam. 513
- Brandenburgici*, occisorum eorum numerus in syluis ad Calissium. 276
- Brandenburgicus* Elector. vid. Fridericus Wilhelmus.
- Breniewski* (Stanisl. Casimir.) castellanus Volhyniae, literas fidei pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
- Bressius*, Baro, orator Gallus. 39
- Brestiae*, comitia ordinum Poloniae, 123 occupatur a Transyluano et Sueco, 335 eidem Sapieha succurrere frustra parat. 336
- Bretlar*, Electoris Brandenburg. equitum praefectus, sub legione de Zastroum, cadit in syluis ad Calissium. 276
- Brigitae* S. prophetia de regno Sueciae. 350
- Brochowski* (Adamus) castellanus Sochaceuensis, Poloniae regis legatus, oratio eius ad Sueciae regem. 198 seq.
- Bronicki* (Andreas) 198
- Bychotium*, post trium annorum obsidionem Cosacis Moschique capiunt. 181
- Byzantini* imperatoris ad chanum Crimensem legatio, 21 eiusdem vitae exitus tragicus. ibid.
- Bzowski* (Cyprianus Paulus) referendarius M. D. Lituaniae, legatus ad pacis tractatus cum magno Moschouiae duce. 282
- Cesar*, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.
- Caducum*, scilicet ius, quid sit in Polonia 213, n. 77
- Calissii* profligantur Poloni a Czarnecio, 166 expugnatur a Polonis. 271
- Cameneum*, obsidetur a Chmielnicio, 106 ciquum fides tentatur, ibid. rex Poloniae Cameneum progreditur, 128 ibidem consultant Poloni de ulteriori regis protectione, ibid.
- Canazilius*, legatus quondam regis Poloniae in Sueciam. 149. 150
- Cancellarii* Poloniae videatur Ossolinski. Radzieiuius. Korieczynski. Lefczynski. Trzebicki. Prazmowski.
- Canzarius* (Ioannes) S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus 44
- Canterstein* (Laurentius) Christinae reginae Sueciae legatus, 13 oratio eius ad Senatum, 29 legatus Lubecae ad tractatus cum Polonis, 71 referibit palatino Lenciciensi, 174 Dedita Varfauia ibi manet. 248
- Capitaneatus*, vel Starostiae, quid sint in Polonia. 59
- Caput* propugnaculum occupat Sueciae rex, 266 recuperatur a Polonis. 445
- Carolus* Ferdinandus, Vratislauiensis et Plocensis episcopus, 25 deinde Opoliensis et Ratiboriensis dux, comitatur regem fratrem in expeditione contra Cosacos ad quatuor milliaria cum regina, 44 immaturum eius fatum. Varfauiam mulatur. 153
- Carolus Gustauus*, Sueciae rex, scribit ad regem Poloniae, Ioannem Casimirum, 144 per Rosenheimium et Bannerum Polonis bellum declarat, 158

tota maior Polonia se ei dedit, 165 Posnaniam
 ingreditur, 166 enumeratio castrarum, ob quas
 regem Poloniae bello adoritur, ibid. scribit
 caesari Ferdinando III de bello contra Polonos,
 170 quid regis Poloni legato Przyemscio respon-
 deat, 176 Literae eius ad Poloniae regem, ibid.
 Louicium ingreditur victor, deinde Varsouiam,
 177 Varsovia discedit et Vittembergio se coniun-
 git, 178 regis Poloniae vestigia premit, ibid.
 omnia circa Cracouiam occupat, ibid. Siradien-
 sis palatinatus se ei dedit, 181 Literae eius ad
 maiores Polonos, 191 edictum eius ad nobiles
 terrae Ciecchanouensis, 192 declarationem suam
 palatinatum deputatis transmittit, 196 Literae
 eius ad regem Poloniae, 200 Sendomiriam per-
 git, dat praetoriarum cohortium militibus cen-
 tum viginti millia, Koniecpolscio Bozencin et
 Ilzam oppida, 211 Literae eius ad Electorem
 Brandenburgicum, 214 Czarnecium profligat ad
 Golomb, 231 Zamoscio retrocedere coactus, Ia-
 rosauiam versus castra mouet, 231 a Polonis
 obsidetur 334, seq. nobilium nomina patibulo
 Sendomiriensi affigi iussit, 236 Varsouiam in-
 columis euasit: eludit Sapiehae conatus, ibid.
 Varsovia Torunium, Elbingam et Marienburgum
 fecedit, 237 edictum eius in Polonos nobiles,
 ibid. alterum eius edictum, 239 ab oppugnatio-
 ne Gedanensi reuocatur et Varsouiam accurrit,
 245 turbatur ob captum Wittembergium. Ver-
 ba eius de Czarnecio, 250 articuli foederis in-
 ter eum ac status generales Hollandos, 257 Li-
 terae eius ad augustum Caesarem, 260 Secreta
 compositio et documentum publicum compositio-
 nis cum Electore Brandenburgico, 264 Stenbocii
 castra ingreditur. Munimento, capite dicto,
 Gedanensi potitur. Mindam aggreditur, scribit
 que Gedanensibus, 266 ad Varsouiam pugnat et
 Poloniae regem fugat, 269 Varsovia potitur,
 ibid. Tractatus offert Polono regi sine mediato-
 ribus, 270 cum Electore Brandenburgico in Bo-
 russiam redit, ibid. in villa Prostkii sex ipsius le-
 giones delentur a Gonsieuio, 271 colloquitur
 Hollandi cum Electore Brandenburgico, ibid. Ter-
 tio cum Electore paciscitur, 272 castra ad Ge-
 danum occupat Polonorum, eosque abeuntes
 persequitur, 278 praefens colloquitur cum Ra-
 kocio in Polonia, 333 Rakocii consilium ei
 suggestum, 335 Brestiam Lithuaniae occupat.
 Cum Rakocio Varsouiam intrat. Literas accipit
 ex Holsatia de Daniae regis hostili in se animo,
 336 responsum eius, quod dat turbato Rakocio,
 337 in Pomeraniam abijt relicto Rakocio ad Po-
 loniae custodiam, ibid. Literae Electoris Bran-
 deburgici ad eum, 359 respondet ad literas Ele-
 ctoris Brandenburgici, 363 pacem init cum Da-
 niae rege, 427, seq. Literae eius ad christianis-
 simum regem, 437 ad foederatos Belgii, 439
 moritur Stockholmiae, dum Oliuae de pace tra-
 ctatur. 462
 Carolus Ludouicus, Poloniae princeps nascitur et
 breui post extinguitur. 97
 Caruar, S. I. theologus, orationem Sacram habet
 pridie comitiorum. 156
 Castra Cosacorum ordinata ad Pilanice, 23 Polo-
 norum ad Gliniany, 22 ad Zbarazium, 41 ad
 Berestecko, 75 ad album fanum 81 ad Battow,
 102 ad Volborem, 166 ad Gedanum occupa-
 ta a Sueciae rege, 278 ad Lengonik locat Rex Po-

loniae, ibique de pace tractat accepta clade cum
 Lubomierscio. 513
 Cauna, deditionem facit Moschis. 180
 Cautio iuris in ducalem Prussiam Christiano Wil-
 helmo a rege Ioanne Casimiro data. 508
 Chanus Crimensis, vid. Gerei.
 Chanut (Petrus) legatus regis Galliae ad tractatus
 Lubecae Suecos et Polonos inter. 71
 Chedrouius eligitur Cosacorum dux in locum mor-
 tui Timothei Chmielnicii Soczauiac. 129
 Chmielnicki (Bogdanus) irritatur a Koniecpolscio,
 origo litis et malorum, 6 citatur a Koniec-
 polscio et traditur vinculis, ibid. pugnat cum
 Czaplino, 7 abijt in Tartariam, ibid. primus
 rebellis. Filius ipsius fustibus caeditur et occi-
 ditur. Edictum eius, ibid. profligat Polonos
 ad aquas flauas, 8 iterum caeditur ab eo Polono-
 rum exercitus d. 26 Maii, a. 1648. 9 castra me-
 tatur ad album Ianum, ibid. Literae eius ad Ki-
 sielium, 10 Legati eius Varsouiam perueniunt,
 ibid. Leopolum obsidet, et ab eodem recedit ly-
 tro accepto. Zamoscium obsidet, 25 electi re-
 gis literae ad eum, ibid. a Zamoscio recedit, 26
 ducit uxorem Czaplino, 41 vindicta eius in Po-
 lonos, ibid. obsidet Polonos, 42. 46 caput eius
 venale a rege publicatur, cum praemio decem
 millium aureorum, percussori debitorum, ibid.
 Submisit scribit regi Polono, 48 mittit ad re-
 gem legatos petendae veniae causa, 50 aduentus
 eius ad regia castra, eiusdem ad regem verba,
 51 celebrat comitia Pereaslauiae Cosacorum, 57
 Valachiae principem aggreditur ac paulo post
 profligat, 64 puncta compositionis inter Vala-
 chos et Cosacos, 65 sollicitudo eius circa arma
 expedienda contra Polonos, 69. 70 quid ei
 respondit Moschus et Transylvanus, 70 adhor-
 tatio eius contra Polonos, 73 eius animus, ibid.
 profligatur a rege ad Berestecko, 78 fugit cum
 chano Crimensi, ibid. sui constans Cosacos ite-
 rum coadunat, 80 Ruthenam Philipissam in vx-
 orem ducit, Czaplinska in cruceum acta, ib. mor-
 te Wisniowiecii erigitur, ibid. literae eius ad Co-
 sacos, ibid. literae eius ad Potocium, 81 Russis
 et Cosacis pacem persuadet, ibid. seq. aliae li-
 terae ad Potocium, 82 turbatur vicinitate Poloni
 exercitus, 86 legatos suos ad Potocium mittit,
 eorum postulata, 87 decipit Polonos, 88 scribit
 ad Potocium, 89 certamen aduertentat cum Po-
 lonis, ibid. mittit legatos ad Polonorum castra,
 90 Polonorum castra ingreditur, colloquitur
 cum Potocio et pacta subscribit, 91 Sermones
 eius inter epulas cum Radiuilo, ibid. mittit
 equum Potocii filio, 92 acceptat Polonorum
 commissionem, queritur de violata a Polonis pa-
 ce, 100 matrimonium tractat pro filio Timo-
 theo cum Valachiae principis filia, 101 dubio
 palatini non contentus responso in Valachiam
 mittit filium armatum, 102 scribit Kalinouio,
 ibid. filius eius ad internecionem delet Polonum
 exercitum, 104 mittit legatos ad regem, factum
 filii excusantes, 105 ad Russos et Cosacos literae
 excusantes ac relatio deleti Poloni exercitus, ib.
 filium cum exercitu reuocat, ibid. mittit Wy-
 chouium ad filium, ut eius moderetur consilia,
 107 declaratur hostis Poloniae in comitiis Vias-
 douiae, 108 responsum eius ad Poloni regis li-
 teras et Zawilichouii legationem, 122 scribit re-
 gi Polono, 128 magno Moschouiae duci coram
 99 99 99 lega.

INDEX.

- legatis iuramentum fidelitatis praestat, 142 legati eius ad nouum Tartarorum chanum amputatis naribus redeunt, 146 occurrit Tartaris Polonisque et cum illis pugnat, 147 dolus eius erga Polonos, ibid. obsidet Leopolum, 201 colloquium eius cum Grodecio. Obsidionem soluit, ibid. in Tartaros incidit ac cum illis paciscitur, ibid. contemnit Poloniae regis postulata, 202 Eius consilium Sueciae regi datum. Animus eius mutatus, ac cum Polono rege faciens, 203 postulata eius a Polono rege. Quid legato Polono respondet, 243 moritur relicto filio Georgio. Pag. 391
- Chmielnicki** (Timotheus) Bogdani filius, Kalinonium adoritur in castris ad Battow, 103 dataurum nummum pro capite Kalinouii, occisi a Tartaro, 104 Valachiam versus signa mouet, reuocatur cum exercitu paternis mandatis, in Rusiam redire iussus, 105 captiui Poloni ab eorum tradantur omnes, ibid. Camenecum obsidet, 106 fidem Camenecensium literis labefactare satagit, ibid. exandescit ob responsum Camenecensium, 107 Valachia applaudit Chmielnicio victori, in Valachiam cogitat. Tartari ei offensi ob non expugnatum Camenecum, ibid. uxorem ducit Valachiae principis filiam, 120 nuptiarum solennia, 121 armatus Valachiam ingreditur, et paulo post obsidetur in arce Soczaui ab Hungaris Moldauisque, 126 ex accepto vulnere moritur. 129
- Chmielnicki** (Georgius) Bogdani filius, imperio se abdicat. 511
- Chodkiewiczowa** (Anna) Alexandri ducis in Ostrog filia, vidua XXXIII annorum. Societas Iesu hanc redem instituit. 145
- Choinicia**, Polonis deditur. 271
- Chowanscius**, Moschorum belli dux a Polonis profligatur, 509 et ad Glembocko vincitur. 510
- Christina**, Sueciae regina. Literae eius ad Senatum Polonum, 13 Vladislai IV fratres senatui commendat, ibid.
- Chrosnowski** (Albertus) 198
- Chrzastowski** (Stanislaus a Brzezic) subiudex generalis Cracouiensis. 20. 198
- Census** regi regno abdicanti, 150000 florenorum annuus conceditur 515
- Cichowski** (Hieronymus de Vodislawice) protestatur contra clerum. 137
- Cieklinski** (Boleslaus) Czechouiensis castellanus, mittitur legatus ad Moschum. 42
- Cinierski** (Ioannes) canonicus Cracouiensis protestatur contra saeculares. 137
- Clades** Polonorum ad aquas flauas, 8 ad Corsunum, ibid. ad Pilauice, 23 ad Zborow, 46 ad Batow, 104 ad Slonigrodek, 201 Transyluanorum ad fines Hungariae, 347 Moschorum ad Konotop, 442 Polonorum ad Montwy. 513
- Classis** Suedica ad portum Gedanensem appellit, 182 prohibetur a palatino Marieburgensi. ibid.
- Claua** denegata a rege, suspicionem mouet apud senatum. 141
- Clemens IX**, summus pontifex, pro Lubomierscio intercedit. 512
- Clerus** minoris Poloniae protestatur contra nobilitatem, 137 maioris Poloniae querelas deponit Francosartii contra milites Caesaris. 388
- Colloquium** inter Polonum et Tartarum ad Zbrow, 48 Chmielnicii cum Potocio, 91 cancellarii Poloniae cum Tartaro legato, 132 Chmielnicii cum Grodecio, 201 Czarnecii cum Mikiesio, Rakocii cancellario. Pag. 343
- Comerae**, quid sint et significant. 122, n. 55
- Comitia**, eorum descriptio, 52 conuocantur Varisauiae, 52 seq. quid decretum in illis fuit, 56 Cosacorum comitia Pereaslaui a Chmielnicio celebrantur, 57 comitia iterum ordinibus indicantur, 67 eorum articuli ac deinde finis, 68 Viazdouiiae in suburbano Varisauiae palatio celebrantur, 107, summa horum comitiorum, 108 celebrantur Brestiae a. 1653, 123 ordinum comitia Varisauiae anno 1654 irrita, 140 Varisauiae die 19 Maii anni 1655, 156 finita eadem, 157 Borussiae Marieburgi, 184 eorum articuli, ibid. seq. comitia anni 1659 duodecima hebdomada soluuntur, 442 comitia anni 1662 Varisauiae, 510 comitia extra ordinem indicantur, et infectis rebus finiuntur, 512 felicem exitum habent, 514 anno 1668 indicantur, in quibus de regis abdicatione agitur. 515
- Comitiola** palatinatum Poloniae, eorum postulata. 93
- Commissio** Polonorum cum Cosacis nullo successu Kiuouiae, 22 Bialocerkuae cum periculo commissariorum Polonorum, 85, seq. rei nummariae. 61
- Compositio** Valachorum cum Cosacis, 65 Polonorum cum Moschis, 282 Polonorum cum statibus Marchiae, 285 Electoris Brandenburgici cum Sueciae rege, 219. 264. 271 Rakocii cum Cosacis, 325 Rakocii cum Polonis, 345 Leopoldi Hungariae regis cum rege Polono, 330 regis Poloni cum Electore Brandenburgico, 358 regis Polonis. 418 sedanda ad belli intestini initia facta. 511
- Concessio** summae centum viginti millium talerorum Electori Brandenburgico. 506
- Conde** (de) Principi a regina Regium Poloniae solium procuratur, 510 quod propositum Reginae mors plane fregit. 514
- Conditiones** urbis Varisauensis, regi Polono traditae, 245 quibus rex arma contra Lubomierscium deponit. 512
- Confirmatio** regis Poloniae articuli separati ratione traditionis Elbingae, 489 regni Poloniae Magnique ducatus Lithuaniae eiusdem articuli. 491
- Confoederatio** rebellium Cosacorum prima circa Borysthenem, 8 militum Lublini, 57. 441 exercitus et incolarum regni Tyslouiciis facta, 221 exercitus, et ordinum Landshuti, 227 nobilitatis prope Cracouiam. 229
- Confoederati** Suecorum, qui. 177
- Conradus** (Ioannes) tribunus equitum, mittitur a rege cum sex millium lecta manu in Valachiam contra Chmielniciam, 126. 129 moritur veneno suffectus. 136
- Consilia** Polonorum de opprimendo hoste facta Lublini, 74 ad Zborow, 47 ad Socalium, 75 Landshuti, 228 super literis Chmielnicii Varisauiae facta, 100 de regis professione Cameneco, 128 consilia Radiuili et Radzieiuii Sueciae regi data, 250 a Chmielnicio Sueciae regi suggestum. 203
- Constantinum** ad, pugna Polonorum cum Cosacis. 18
- Conuentio**

INDEX.

Conuentio specialis Poloniæ regem inter et Brandenburgi Marchionem de armis ad expurgandam hostibus Poloniam coniungendis. Pag. 501
Conuentus celebratur in pago Andruhów 514
Conuocatio ordinum Poloniæ Varſauiae, 141. 148
Corſſius, palatinus Derpatenſis. 142
Coronatio Ioannis Caſimiri, 35 coronationis regum Poloniæ ſolennia, 34. ſeq. iuramentum, ibid. inaugurationis ſolennia, 36 confirmatio iurium Poloniæ, ibid. regis coronati denunciatio. 38
Coſſumum, Poloni ibi a Coſacis proſtigantur, 8 ibi Daniel Vichowski globis traicitur. 511
Coſaci, eorum prima initia et origo militiae, 5 legati ad rempublicam eorumque queſtus, 16 conditiones pacis a Senatu Polono iis oblatae, 17 pugnant ad Conſtantinow, 18 Leopolum et Zamofcium obſident, 25 eudacum propugnaculum euertunt, 32 pacis conditiones regi tranſmittunt, 40 trucidant regis legatum Raphaellem Sniarouium, 44 Percaſlauiæ comitia celebrant, 57 eorum fuga poſt praelium ad Bereſtecko, 78 Polonos ad pacem ſtimulant, 79 a Polonis Lituanisque caeduntur, 89 denno irruptionem tentant, ibid. exprobrant Polonos, 90 indignantur Chmielnicii colloquium cum Polonis, ibid. cum Tartariſ diſcordes aggrediuntur Polonos ad Battow et ad internecionem delent, 104 mittunt legatos Varſauiam ad regem, 119 Moſchorum protectionem ſuſcipiunt, 142 a Tartariſ factus legatis eorum deſpectus, 146 cum Tranſſyluanis paciſcuntur, 325 de ſtatu eorum poſt mortem Chmielnicii, 416 eorum pacta cum Polonis, 418 in comitiis approbantur, 442 illudunt paci cum Polonis et primarij factionis Vichouianæ trucidantur a factione Moſchouitica, 443 Peninſulam Tartariæ depopulant. 515
Cracouia, cuſtodia eius traditur a rege Polono Czarnecio, 178 obſidetur a Sueciæ rege, deſcriptio eius, 193 puncta deditioſis eius, 194 liberatur ab obſidione Polona, 269. 279 eandem ingreditur Rakocius, cui Cracouiens iurant, 332 iterum occupatur ab Hatzfeldio, 347 eadem recepta inter Polonos et Auſtriacos contentio, 350 eadem excedit miles caeſareus, 442 ibi in ſepulcro, quod ipſe ſibi rex exſtruxerat tumulatur corpus Ioannis Caſimiri. 516
Cracus, conditor Cracouiæ. 193
Craſſi (Ioannes comes) Caroli II, Angliæ regis legatus, ad rempublicam Poloniam. 67
Croia dux. vid. Erneſtus Boguſlaus.
Cromuel (Oliuarius) Angliæ proteſtor, Sueciæ regi de felici armorum in Polonia progreſſu per literas gratulatur. 237
Crux, pars crucis dominicæ Lublino in Moſchouiam auehitur. 202
Cudacum, propugnaculum, euertitur per Coſacos. 32. ſeq.
Curlandiæ dux, cum tota ducali proſapia capitur a Sueciæ rege. 426
Czaplinius, ambigit prædium Chmielnicii, 6 inſidiatur Chmielnicii vitæ, 7 ferociæ ſuæ immolat Chmielnicii filium, ibid.
Czarnecius (Stephanus) caſtellanus Kiouienſis, militat contra Chmielnicum, 8 Califfi Polonos cum Sueciæ rege facientes proſtigat, 166 rex Polonus Cracouiam ei defendendam tradit, contra Sueciæ regem, 178 victoria eius de Suecis reportata, 232 Marchionem Badenſem ſuppetias

regi Sueciæ ferentem ad Czerſcum proſtigat. 235 redit ex maiori Polonia cum militibus in auxilium regis prope Varſauiam, 244 quæ verba de eo Sueciæ rex dixit, 250 aliquot Suecorum millia ad Lipie pagum proſtigat, 270 reginam animat, cum literæ paſſus ei a Stenbocio, Sueco generali, offerentur, 278 conſilium eius reginæ ſuggeſtum, eiſdem exprobratio belli ducibus et ſtratagema, ibid. Reginam Czenſtochouiam deducit, eiſdem celeritas. Regem Polonum Gedano liberat, 279 Fit mortuo Stanislao Lanckoronio Ruſſiæ palatinus, 329 Rakocium perſequitur. Reſponſum eius Rakocii legato datum. Mikieſii ad eum oratio. Reſponſum eius, 343 contra Rakocium mouet ſolus, quod Lubomierſcius male fert, ibid. proteſtatur contra Lubomierſcium, 344 ſtratagema eiſdem contra Rakocium, ibid. ſenſus eiſdem de Rakocio, 347 expeditio eiſdem in Holſatiam, 371 incenſis aliquot Pomeraniæ oppidis in Poloniam redit, 373 Danis in auxilium mittitur cum Caeſareo et Brandenburgico exercitu contra Suecos, 439 Daniae regis ad eum literæ, ibid. ſeq. Literas fidei ordinum regni Poloniæ pro legatis ad pacem Oliuẽſem ſubſcribit, 484 contra Moſchos dimicat, 509 vi rebelles ad officium reducit milites, 510 regni ſecundus belli dux declaratur, 512 diem obit ſupremum. 513
Czarnkowski dimicat cum Vmieniicki in aula regia Sigifmundi III. 111
Czarnkowski (Franciſcus comes a Czarnkow) caſtellanus Poſnaniens, moritur. 226
Czartoryſki (Caſimirus, dux in Kleuan) canonicus Cracouiens. Eiſdem elogium, fit epiſcopus Poſnaniens, 58 opprimat ſeditionem in maiori Polonia, 75 fit epiſcopus Cuiuiens, 145 Literas fidei ordinum regni Poloniæ pro legatis ad pacem Oliuẽſem ſubſcribit, epiſcopus Vladislauienſis, 484 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit, 493 Volbyriæ præſens eſt, vbi non exigua florenorum ſumma militibus conceditur. 510
Czebrini famoſa quondam Chmielnicii ſedes, expugnatur a Moſchis. 444
Czenſtochouia obſidetur a Suecis, ſed vano conatu, 225 proceres Poloniæ ibi congregantur, et ibidem cum rege conſultant, 279 patribus Czenſtochouiensibus ſcribit generalis Suecus Millerus, 225 ibi rex de eligendo ſucceſſore habet Senatus conſultum. 510
Czerui (Sigifmundus) vicegubernator Bialocerkuienſis, mittitur legatus a rege ad Chmielnicum. 119
Czerski (Albertus) caſtellanus Culmenſis, mittitur a rege ad regni tribunal. 112
Czeretſinski (Georgius dux) commiſſarius ex equeſtri ordine ad Coſacos republica conſtituitur. 68
Czoſtynum arx occupata a rebelli Napieſki Koſtka. 75

Daniae rex, vid. Fridericus III.
Danielowicz (Nicolaus de Zurow) ſupremus regni theſaurarius, moritur. 56
D'Arpaion, vicecomes, Ludouici XIV, Galliae regis ad rempublicam legatus extra ordinem. Eiſdem ad ſenatum oratio. 12. 13. 28
 Q9 99 99 2 Decla-

I N D E X.

- Declaratio* Sueciae regis palatinatum deputatis data, 196 periculi ordinibus Germaniae per Trzebiczium vicecancellarium Poloniae. Pag. 134
- Decretum* mareschalcale contra Radzieicium, 95
- Poloni regis in captivos Suecos Varaviae. 248
- Deditio* arcis Soczauiensis, 129 exercitus maioris Poloniae Vitembergio, 164 Cracoviae Sueciae regi, 194 Poloniae regi, 350 praetoriarum cohortium Sueciae regi, 201 Lituaniae Sueciae regi, 207 Varaviae Polono regi, 245 Petricoviae Polonis, 248 Torunii Sueciae regi, 212 Polono regi, 420 Posnaniae Sueciae regi, 165 Caunae et Grodnae magno Moschouiae duci, 180 Siradiensis palatinatus Sueciae regi, 181 Elbingae Sueciae regi, 212 Lublini Polonis, 236 Marieburgi Suecis, 240 Varaviae iterum Sueciae regi, 269 Posnaniae Polonis ab Electore Brandenburgico. 357
- Delga*, Moschorum legatus. 100
- Dembicki* (Martinus a Dembica) vexillifer generalis palatinatus Sendomiriensis. 198
- Dembinius*, cancellarius regni, quid Pfafecius de eo scribit. 113
- Dembinius*, gubernator Neostadiensis, a Suecis capitur. 269
- Denhof* (Sigismundus) capitaneus Socaliensis, palatini Siradiensis filius, mittit milites contra Cosacos, 19 belli commissarius, 20 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 datus obses chano Crimenfi, 49 moritur. 153
- Denhof* (Stanislaus) Vielunensis capitaneus, 20 moritur. 139
- Denhof* (Gerhardus comes a) palatinus Pomeraniae, moritur. 33
- Denhof* (Germicus) mittitur cum 1500 milibus Germanis in Valachiam, 126. 129 commissarius ob deditiorem Cracoviae componit cum Wirzio. 349
- Denhof* (Vladislaus) Ioanni Gninski sufficitur. 516
- Dersniak* (Andreas a Rokitnicza) capitaneus Radosyciensis. 198
- Descriptio* Leopoldis, 125 Halicii, 126 Louicii, 121 Polnaniae, 165 Prussiae, 189 Lublini, 202 Praemisliae, 232 Marieburgi, 240 Varaviae, 177. 244 Poloniae, 412, seq. Varmiae, 416 Zamoscii. 25
- Despectus* Cosacorum legatis a Tartaris factus. 146
- Dignitatum* distributio, 97. 121. 141. 145. 156. 415. 512
- Diploma* Poloni regis Cosacis datum. 442
- Dispensatio* Pontificis pro Ioanne Casimiro cum Ludovica Maria. 39
- Dobrzanski* (Ioannes Vldericus de Dobrzenicz) documentum compositionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico subscribit. 266
- Documenta* electionis coronationisque a rege exhibentur. 515
- Dohna* (Fabianus baro de) minae eius in Polonos, 219 debiti comitum de Dohna apud rempublicam Polonam ratio in comitiis futuris haberi debent vi pacis Oliuensis. 475
- Dominicus* dux in Ostrog, vid. Vladislaus Dominicus. 276
- Dörfling* Electoris Brandenburg. belli dux. 68
- Dorofienka*, Cosacus a republica nobilitatus. 68
- Dorofz* (Petrus) Cosacorum dux, a Polonis in fugam agitur, et pace confecta in regis venit gratiam. 515
- Dorp* (Fridericus a) consiliarius ordinarius in curia Hollandiae, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit. Pag. 260
- Draco* (Ericus) Sueciae regis militum tribunus, puncta deditiōis Torunii subscribit. 426
- Dubracki* (Franciscus) succamerarius Praemisliensis, eligitur commissarius a senatu ad Cosacos. 17
- Duglassius*, exercitus duces Poloni deferunt castra eius, 220 minae eius erga Zamoscium, 231 Praemisliam oppugnat, eandemque paulo post intactam relinquit, 232 in maiorem Poloniam a Sueciae rege dimittitur. 237
- Dumna Rosanda*, principis Valachiae et Moldaviae filia, nuber Timotheo Chmielnicio, 120 nuptiarum solennia. 121
- Dunin* (Hieronymus) iurat in Lubomierscium. 512
- Dux* magnus Moschouiae, vid. Michalowicz. 84
- Dziadziary*, Cosacorum tribunus. 84
- Dzialinski* (Petrus) fit palatinus Culmensis, 511 morti succumbit. 516
- Dziemica*, sita ad Moschouiae fines vrbs, vi accipitur a Polonis. 511
- E**dictum Sueciae regis in Polonos nobiles, alterum eius edictum, 239 Electoris Brandenburg. 220 Poloniae regis contra inuasores Pomeraniae, 287 Chmielnicii. 7
- Ehrensteln* (Eduardus) Sueciae regis secretarius intimus, 437. 439 literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Elbinga*, puncta deditiōis et pacis inter regem Sueciae et ciuitatem Elbingensem, 212 Elbingensem ad propositiones Rudauii, 213 Elbingae tractatus Suecorum cum Romanis conclusi, 260 vi pacis Oliuensis regi Polono ceditur. 471
- Electio* noui regis Ioannis Casimiri, 24. 26 Alexandri VII Pontificis, 147 Leopoldi Hungariae Bohemiaeque regis in Romanorum imperatorem electio turbata, a Polono legato, 412 iudicia de tuturi regis Poloni electione. 322
- Electo*r Brandenburgicus, vid. *Fridericus Wilhelmus*. Electores imperii, quid de bello Polono sentiant, 329. seq. Literae illorum de ineunda pace ad regem Polonum, 410 ad Sueciae regem. 411
- Electrix* Brandenburg. persuadet reginae Poloniae quaedam secreto, annuente Polono rege propositionibus Electoris. 358
- Eliminatio* causarum suscepti, a Carolo Gustavo Sueciae rege, contra Ioannem Casimirum Poloniae Sueciaeque regem, belli. 289
- Epistola* vid. *literae*.
- Ernestus Boguslaus*, Croiae et Areschotti dux, Caminensis in Pomerania episcopus, Gedanensibus persuadet, vt a rege Polono deficiant, 268 ius suum ratione debitorum apud rempublicam Polonam originalium obligationum productione in comitiis docere debet, vi pacis Oliuensis. 475
- Ersken* (Alexander) Suecus generalis vigiliarum praefectus, subscribit deditiōis Varaviae conditiones, 247 captiuus Zamoscium deducitur. 248
- Eurystheus*, Mycenarum rex. 289, n. 84
- Exemptio* incolarum Ducalis Prussiae a iuramento regibus Poloniae praestito. 508

I N D E X.

Exercitus Polonus caesus ad aquas flauas, 8 caesus iterum Polonorum exercitus, 9 nouus conscribitur contra rebelles Cosacos, 22. 40. Moschorum contra Poloniam, 140 exercitus Poloni confederatio contra Sueciae regem, 221 exercitus Poloni et ordinum confederatio, 227 exercitus Poloni cum Koniecpolscio et Wisniowiecio a Suecis redeuntis manifestatio, 232 pugnam appetit cum Transyluanis, 345 vid. *miles*.

Exprobratio reginae Poloniae, in Polonos Austriae fauentes. 347

Fabius Gbissus vid. *Alexander VII.*

Fabricius (Vincentius) Syndicus Gedanensis, Poloniae regem nomine ciuitatis salutatur. 277

Femina virili habitu sexum mentita militans inter nuda cadauera inuenitur. 46

Ferdinandus III., Romanorum imperator. Literae eius ad senatum Polonum, 12 responderet regi Poloni legato, P. Adriani, S. I. 67 responderet Polono legato Trebicio, 136 responderet Moschorum legatis, 143 Sueciae rex ei scribit de bello contra Polonos, 170 Literae eius ad Sueciae regem, 203 regi Polono Opolium scribit, 205 responderet legato Polono Lescinio, palatino Lenciciensi, 206 Legatio Polonorum ad eum, 282 moritur anno 1657, d. 2 Aprilis. 329

Firlei (Petrus) castellanus Camenecensis, capitaneus Trembouoliensis mittit milites contra Cosacos, 19 moritur. 64

Firlei (Andreas de Dombrowicza) castellanus Belzenis, 19. 40 fit palatinus Sendomiriensis, 43 moritur. 52

Firlei (Stanislaus de Dombrowicza) fucamerarius Lublinensis. 20. 44

Firlei (Zbigneus comes de Dombrowicza) capitaneus Lublinensis, 20 moritur. 33

Firlei (Henricus) fit Posnaniensis episcopus. 58

Fischer (Petrus) Rakocii legatus ad Ianussium Bethlem, vt Cracouiam reddat Polono regi. 347

Flemming (Erich et Georgius) Sueciae regni senatores, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribunt. 488

Florenti Poloni ex cupro cusi. 511

Foetibus defensuum et offensuum inter domum Austriacam et Electorem Brandenburgicum. 393

Forgel, dedita Varisana captiuus Cracouiam ad vxorem dimittitur, 248 tertio capitur. 270

Fredro (Andreas Maximilianus) castellanus Leopoliensis, regi est auctor, vt a proposito eligendi desistat successorem. 510

Freistadius legatus et consiliarius Electoris Brandenburgici. 214

Fridericus III., Daniae rex, contra Sueciae regem bellum incipit. Bremeruerdam accipit, 337 paciscitur cum rege Poloniae, 371 Querelae eius contra Polonos, 373 paciscitur cum Sueciae rege, 427 Czarnecio scribit. 439

Fridericus Wilhelmus, Elector Brandenburgicus mittit legatum ad rempublicam Poloniam, 14 a Gedanensibus solenniter excipitur Regiomontium veniens, 183 protectionem suam Borussiae regali offert, armorumque coniunctionem, 184 paciscitur cum statibus Borussiae regalis, ibid. seq. salutatur a Sueciae rege per literas, 214 vires eius, 218 cum Sueciae rege collusio, 219 Tractat cum Sueciae cancellario, ibid. respon-

det caesaris legato, ibid. edictum eius, 220 Channi Crimensis literas ad se scriptas pro suspectis habet, 243 belli occasio cum Polonis, 252 Literae eius ad Poloniae regem, 253 cum Sueciae rege compositio secreta, 264 documentum compositionis publicum inter Sueciae regem et eum, ibid. seq. in castra Suedica ingreditur, 269 in Prussiam reuertitur cum Sueciae rege, 270 colloquitur cum Sueciae rege Hollandi, 264 componit cum eodem in arce Labauienti tertio 271. 275 sceptrum Polonum ambit, 322 Regi Polono Posnaniam tradit, 357 colloquitur cum rege Polono et regina Bydgostiae et fit amicus. Pacta inter eum et regem Poloniae, 358 commissa regiminis summa Boguslao Raduilo Prussiae ducalis Berolinum discedit, 359 Sueciae regi scribit, ibid. alias simul literas ad eum adiicit, 361 iterum ei scribit, 362 Polonis solis, nisi interueniente Hungariae rege, fidem non habet, 392 foedus defensuum inter eum et Leopoldum, Hungariae regem, 393 offensuum foedus inter eosdem, 396 Regina Poloniae ad eum Berolinum venit. Quid cum eo tractauerit. Electoris responsum, 414 pacta eius ratione traditionis Elbingae cum rege Polono a rege confirmantur, 489 a commissariis firmantur, 491 ei supremum ducalis Prussiae dominium addicitur, 494 conventionem de coniungendis armis cum Polonis init, 501 ratificatur foedus cum eo a Polonis, 504 assecurationem facit de Elbinga regno Poloniae restituenda exsolutione summae concessae accepta. 509

Fruchtlande (Caspar) auditor Posnaniensis, cadit in syluis ad Calissium. 276

Fuga Polonorum ad Pilauice, 23 Cosacorum ad Berestecko, 78 Tartarorum ad Batow. 104

Funus Vladislai IV, Poloniae regis, 33 Caroli Ferdinandi Poloniae principis, 153 Wisniowiecii ducis. 80

Gallia, ibi cor Ioannis Casimiri in S. Germani fano relictum est. 516

Galliae regis, legati oratio in Senatu Varisanae, 12

Gallicum oratorem euocat Posnaniam rex Polonus, 388 Gallicam mediationem secreto primum admittit rex Polonus adnidente coniuge, deinde ordinibus regni publicat, 398 cur Gallica mediatio reici non possit, 399 clerus mediationem Gallicam frustra reicere conatur, ibid. Gallicae mediationis trutina, 400 mediator pacis Oliuensis, 445 Ludouicus XIV, pro se et successoribus suis regibus securitatem pacis Oliuensis praestat, 482 Galliae rex, Poloniae regi abdicationem a regno persugdet. 515

Gallinus (Petrus) Marchalcus Orsanensis, mittitur legatus ad Moschorum Caesarem. 228. 284

Gardie (Magnus de la) Liouoniae gubernator, Sueciae regni thesaurarius, colloquitur cum legatis Polonis, 159 Sueci regis nomine protectionem M. D. Lituaniae acceptat, 180 sollicitudo eius circa Lituaniam, 207 conditiones deditiois Lituaniae, 208 defendit Rigam a Moschis obsessam, 284 sexcentos pedites Birzae a Gonfueuio obsessae in auxilium mittit, ibid. legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466

I N D E X.

- Garner*, militum tribunus, deduxit Suecos vsque ad Crossen dedita Cracouia, 349 mittitur a rege Pragmam ad Hungariae Bohemiaeque regem. Pag. 371
- Gauerlo* (Puskin) et
- Gauerlowicz*, magni Moschouiae ducis legati ad regem Poloniae, 57 eorum postulata. 58
- Gdeszynius* (Marcus) centurio. 45
- Gedanenses* respondent Sueciae ministris, 182 Elector Brandenburgicus solenniter ab iis excipitur, 184 Polonus rex eis scribit, 231 a Sueco premuntur. Quae Sueciae rex eis exprobrat, 266 eorum responsum, 267 Poloni regis, Gedani praesentis, factae Gedanensibus propositiones et eorum responsum. 277
- Gembicki* (Petrus) episcopus Cracouiensis, 33 mittit milites ad rebellem Napierski opprimendum Czorkynum, 75 protestatur contra saeculares, 137 moritur Ratiboriae in Silesia. Vitae eius compendium. 391
- Gembicki* (Ioannes) maior regni Secretarius, fit episcopus Culmensis, 121 fit episcopus Ploensis, 156 articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subseribit. 493
- Gembicki* (Paulus) castellanus Poseniensis, puncta deditiois palatinatus Poseniensis subseribit. 165
- Generales* Poloni capti a Cosacis ad Corsunum, 9 Sueciae regi valedicunt, 232 Transyluani capti a Tartaris, 347 Kalinouii vili pretio redemptum caput a Chmielnicio 104
- Gerei* (Islan) Chanus Crimenfis, patrocinator Chmielnicio, 7 respondet Turcarum imperatoris legato, 21 regis Poloni literae ad eum, 47 scribit regi Poloniarum, 48 pacem facit cum rege Poloniarum, 49 mittit legatum ad eum, Varlauiam, 57 mittit iterum legatum, 62 consilium eius contra Moschos suggestum, ibid. nouus eius legatus Szefer Aga et postulata, 65 legati eius in Sueciam soluunt e portu Gedanensi, ibid. mittit legatum ad castra regia, 132 expostulat rupta a Polonis Zborouiana pacta, ibid. pepigit foedus cum Polona republica excluso Chmielnicio, 133 moritur. 146
- Gerei* (Machmet) succedit fratri Islan Gerei, Tartarorum Chan, 146 remittit Chmielnicii legatos amputatis naribus, ibid. literae eius leguntur in comitiis, 157 paciscitur cum Chmielnicio, 201 scribit Poloniae regi, 242 internuntium ad Electorem Brandenburg. mittit, ibid. dimicat pro rege Polono, 262 funditus deletur Rakocius ad Hungariae fines a Tartaris. 347
- Ghisius* (Fabius) succedit Innocentio X summo Pontifici sub nomine Alexandri VII, 147. vid. *Alexander VII.*
- Gieccius*, commissarius Hartzfeldii componit cum Wirtzio ob deditioem Cracouiae. 349
- Gisius* (Constantinus) acriter ad Constantinow pugnat, 18 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178 Praemysliam a Rakocio oppugnatam defendit. 328
- Glemboko* ad, vincitur Chowanscius. 510
- Gliniany* prope castra Polonorum, 22 ad Gliniany rex Polonus castra mouet contra Chmielniciu. 125
- Glozoniam* in Silesia secedit rex Polonus. 206
- Glowacki* ductor Cosacorum palo affixus a Lituaniis. 32
- Gluchow* a Polonis infectis rebus relinquitur. 511
- Gniwofa* (Nicolaus Albertus de Olexow) Vladislauensis et Pomeraniae episcopus, 33 moritur episcopus Cuiuiensis. Pag. 145
- Gninski* (Ioan. in Gnin) Succamerar. Pomeraniae etc. legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 declarationem ratione articuli traditionis Elbingae subseribit. 490
- Godepski*, dimicat cum Pyzdowski in aula regia Sigismundi III. 111
- Golinski* fit captiuus Moschorum. 201
- Gonsciuius* (Vincentius Coruius) dapum incisor M. D. Lituaniae, 20 fit minor exercitus Lituani dux, thesaurarius M. D. Lit. 141 capitur a Raduilo et caueae includitur, 180 subseribit pacta deditiois Lituaniae. Dat literas reuerfales Sueciae regis exercitus duci de la Gardie, et castra eius sequitur, 211 Czarnecium in Prussiam ducalem sequitur, 271 in villa Prostki Borussiae ducalis Suecos et Electorales profligat, ibid. paciscitur inducias trium mensium cum Electore Brandenburgico priuata auctoritate, 271 cum exercitu suo in Lituaniam redit, ibid. Birzam obsidet et capit. Sexcentos pedites Suecos ad interuentionem delet, 284 Tractat foedera Poloni regis legatus cum Electore Brandenburgico, 357 expeditio eius in Liouoniam, 391 pro mediatione Gallica disserit, 399 capitur a Moschis, 426 foedus Regem Poloniarum inter et Electorem Brandenburgicum subseribit, 501 subseribit etiam conventionem coniungendis de eorum armis, 503 illi dissensio foederatorum imputatur, hacque de causa, sclopi ictibus transfigitur. 510
- Gorayski* (Albertus) regens cancellariae regni, moritur. 226
- Gorayski* (Zbigneus) castellanus Chelmenfis, mittitur committitur ad pacem inter Poloniam et Sueciam, 57 deinde Lubecam ad tractatus cum Suecis. 70
- Goski* (Albertus) Cosacus a republica nobilitatur, 68
- Graudentium* a Lubomierscio vi capitur. 443
- Gregorius* XV summus pontifex. 11
- Gremboszewski*, Vrzendouienfis gubernator moritur. 153
- Grodno*, dedit se Moschis, 180 a Moschis per tractatus recipitur a Sapieha. 443
- Grodzicki*, cudacense propugnaculum defendit, 32 Leopoli defendens colloquitur cum Chmielnicio. 201
- Gros* (Fridericus) equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in syluis ad Calissium. 276
- Grudzinski* (Ioannes) palatinus Calissiensis moritur. 121
- Grudzinski* (Andreas Carolus de Grudno) Roziensis capitaneus, 20 castellanus Nakielensis, fit mortuo patre palatinus Calissiensis, 121 puncta deditiois palatinatus Calissiensis subseribit, 165 Suecos ad Calissium profligat. 276
- Grzybowski* (Ioannes) capitaneus Varlauiensis. 20
- Grzymalski*, castellanus Poseniensis, quo duce nobilitas arma capit. 512
- Grzymutowski* (Christophorus de Grzymutowice) castellanus Poseniensis, subseribit pacta cum statibus Marchiae. 286
- Guldenklau* (Andreas) Sueciae regis Consiliarius status et legatus ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
- Guldenstern* (Sigismundus liber baro de) supremus ciuitatis Marieburgensis praefectus, 186 Marieburgum Suecis tradit, 240 praetensio eius quod ad

INDEX.

ad bona in regno Sueciae, vi pacis Oliuensis com-
mendatur. Pag. 475

Guldenstern (Maximilianus) Konopacki sufficitur. 514

Guldenstern (Sigismundus) castellanus Gedanensis,
mortem cum vita permutat. 514

Habdaeus, comitis Schlippenbach, Sueciae legati,
emissarius ad Hungariae regem. Eiusdem
propositiones et Sueciae arcana. colloquium cum
Schwarzenbergio. 390

Halicia describitur. 126

Hankiewicz (Stephanus) Secretarius regiae maiesta-
tis, literas fidei regis Poloni pro legatis ad pa-
cem Oliuensem expedit, 485 confirmationem
Regis Poloniae articuli separati ratione traditio-
nis Elbingae expedit. 491

Harodna, fluvius. 514

Harten (Benedictus ab) Sueciae regis tribunus mi-
litum, obfides datur Poloniae regi, 423 puncta
deditionis Torunii subscribit. 426

Hartfeldt (Melchior comes ab) regis Hungariae
campi Mareschalis generalis, cum octodecim
millibus lecti exercitus ad Cracoviam venit, 340
Cracoviam occupat, 347 ad Wirtzii literas re-
spondet. 348

Hedwig Eleonora, mater Caroli, Sueciae regis, nomi-
ne eius, alteras fidei literas mortuo Carolo Gu-
stavo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem
subscribit. 488

Heidenstein, Succamerarius Marieburgensis in Gul-
densternii munus succedit. 514

Heider, Sueciae regis summus excubiarum praefe-
ctus, cadit in sylvis ad Calissium. 276

Historia, illius partes. I

Hilka, Cosacorum dux, cadit in praelio ad Konotop.
442

Hlebowicz (Georgius Carolus) generalis ducatus Sa-
mogitiae gubernator, literas fidei ordinum regni
Poloniae, pro legatis ad pacem Oliuensem sub-
scribit. 484

Hollandi, articuli foederis inter Sueciae regem et
status generales Hollandos. 257

Hollandi, hoc loco in Prussia, Elector Brandenburg.
cum Sueciae rege componit. 264

Horn (Christier) Sueciae regni senator, literas fidei
pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscri-
bit. 488

Hornius, Suecus, generalis vigiliarum praefectus ca-
ptivus Zamoiscium deducitur. 248

Hostis captivi perfidia. 74

Houerhecke (Ioannes) Electoris Brandenburg. con-
siliarius status intimus et legatus ad pacem cum
Suecis Oliuae condendam. 466

Humanitas et in bello saevitiae praeferenda. 22, n. 19

Humanium propugnaculum, Poloni et Tartari frustra
oppugnant. 146

Hungariae rex, vid. Leopoldus I.

Hungari, eorum stratagema ad Soczauam, 126
aerarium Valachiae diripiunt. 130

Husce, prope oppidum maioris Poloniae castra Po-
lonorum. 163

Hurtius (Philippus) supremus in aula Polona de-
cretorum notarius etc. vitricus Rudawski, horum
annalium auctor. 139

Huyberd (Petrus de) consiliarius vrbis Mediburgi
Zelandorum, articulos foederis cum Sueciae rege
subscribit. 260

Janski, vice instigator regni, regis Poloni legatus in
comitiis Borussiae Marieburgi. Pag. 184

Iaroslauum prope Czarnecius Sueciae regem adori-
tur et profligat, 232 Schoenberg, militum tribu-
nus, Rakocium ibidem profligat. 328

Jafinski, fidus Radziceni famulus, mittitur a domi-
no suo ad Chmielnicum, 116 aperit secretum
Zawilichouio, et sistitur reus Potocio, ibid. vin-
ctus ducitur Varlauiam, 117 facta inquisitione ab-
soluitur. ibid.

Iaskolski (Marianus) antesignanus confederatae
praetorianae cohortis, ob non soluta stipendia. 441

Iebna (Fridericus de) Electoris Brandenburg. con-
siliarius status intimus, pacta in arce Labauensi
subscribit. 275

Ieziasewski (Casimirus Ludouicus) palatinus Bre-
scienfis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro
legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484

Ieziernam prope Chmielnicum cum Tartaris pacifi-
tur. 201

Ilza, episcopatus Cracoviensis oppidum, datur a Sue-
ciae rege Koniecpolscio. 211

Imperator, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.

Inaugurationis regum Poloniae solennia. 35 seq.

Incendium Varlauiae in regio palatio. 71

Indignatio Lubomierscii contra Czarnecium ad Ma-
gierow. 343

Indigenatus. Querimoniae Curlandorum ratione
illius. 15

Induciae cum magno Moschouiae Duce prolongan-
tur. 514

Infans Poloniae nascitur, Maria Anna Theresia, 63
moritur. 79

Innocentius V, pontifex, quid regi Polono responderet,
cum auxilia peteret, 67 mittit regi galerum et
gladium, 72. reginae rosam, ibid. 147

Inscriptio literarum affectato carens titulo occasio
belli Moschouitici, 58 eadem offendit Cosacos. 84

Instrumentum pacis, vid. pax et pacta.

Ioannes Casimirus, Opolienfis et Ratiboriensis dux,
Sueciae rex, 25 eligitur rex Poloniae, 26 fata
eius male praedicunt astrologi, 32 primum Czen-
stochouiam deinde Cracoviam discedit ad coro-
nationis solennia peragenda, 33 denunciatio re-
gis Ioan. Casimiri coronati, 38 Varlauiam reuer-
titur et Ludouicam Mariam, Vladislai IV fratris
viduam in matrimonium ducit, 39 conditiones
pacis cum Cosacis regi transmittuntur, 40. mit-
tit legatos ad Moschum et Transylvanum, 42
monitorias literas ad Chmielnicum scribit, 44
mittit legatum ad Cosacos, quem hi trucidant, ib.
Mouet Varlauia contra Cosacos, ibid. Lublino
mouet Socalium, inde Zborouium, 45 obfi-
detur a Chmielnicio ad Zborouium, 46 praec-
mium 10000 aureorum in caput Chmielnicii
ponit, ib. scribit Chano Crimensi, 47 pacem fa-
cit cum Tartaris, 49 et Cosacis, 51 voti reus cla-
rum montem inuisit, 52 Varlauiae comitia cele-
brat, 56 respondet ad Moschorum legatorum
postulata, 58. Chani Crimensis responder legato,
66 pontifici scribit. 67 Ioannem Adriani S. I.
legatum Viennam mittit, ibid. comitia ordinibus
indicit, 67 Angliae regis Caroli II legatio ad re-
gem Poloniae, ibid. quid ei responderetur, 68 le-
gatos in Moschouiam dimittit, 70 plenipotentia-
rios Lubecam ad tractatus cum Suecis constituit,
ibid. Varlauia Lublinum mouet contra Cosacos,
72 vltior in Russiam profectio et militum
nume-

INDEX.

numerus, 73 consilium captiui Tartari ei suggestum, 74 castra ad oppidum Berestecko promouet, 75 pugnam generalem decernit, 77 et aciem instruit, ibid. Tartaros cum Cosacis profigat, 78 Varlauiam redit, 79 Borussiae ciuitates cum regina inuadit et Varlauiam redit, 92 iubet Radzieiuium ut perduellem condemnare, 97 minae a Radzieiuianis affectis contra regem in vulgus sparsae, 98 nobilitati literas Kithelii communicat, 99 culpatur a senatu, 100 quid respondet ad obiecta, ibid. consulit senatum super literis Chmielnicii, 100 in Borussiae abit, 101 respondet Valachiae principi, 102 moestus ob cladem Battouensem, 104 literae eius ad nobilitatem et edictum, 105 Lecto affixus decumbit, 107 Cosacorum legatos ad Chmielniciu dimittit, 119 mittit suos legatos, ibid. scribit Chmielnicio, 120 Varlauia Louicium secedit ob pestiferam luem grassantem, 121 Louicio Grodnam transfert regiam, 122 conuocat Brestiam Lituaniae ordines, ibid. responder literis Rakocii, 124 minus regni sigillum Andreae Trzebicki confert, ibid. respondet legato Rakocii, 125 Leopoli reuertitur, ibid. Leopoli Haliciam versus mouet, 126 legatos Moschos audit et dimittit, ibid. mittit in Valachiam copias auxiliares in auxilium Rakocii contra Chmielniciu, ibid. Vsiatunum et inde Camenecum progreditur, 128 mittit Maehowski ad obfessos Soczauias in Valachia Cosacos, 128 turbatur Tartarorum in Russiam aduentu, 129 expugnata Soczauias in Russiam sociorum conuertit arma, 130 respondet legatis Transyluaniae per cancellarium, 132 pacem facit cum Tartarorum Chani, ibid. mittit legatum Trebiciu Ratisbonam, ibid. quid caesar legato suo respondet, 136 suspicio senatus de eo, 141 in Lituaniam proficiscitur, 143 conciliat ad tempus Radiuilum et Gonsieuium, ibid. sollicitus de bello Suedico, 162 Varlauia Louicium mouet, 165 Przyemscium ad regem Sueciae expedit, 174 Suleiuiam castra mouet, quem sequitur Witembergius, 177 Przedboria Craconiam versus pedetentim recedit ab omnibus desertus, 178 in Silesiam secedit, ibid. Poloni promittunt Sueciae regi, se regem Ioannem Casimirum abdicaturos, 197 regis regno excedentis verba, 203 conuocat Senatores Oppolium in Silesia, 206 reuocatur a Poloniae proceribus in Polonia, 207 accipit a pontifice Alexandro VII subsidium, centum millia florenorum, ibid. per Carpatium montium iuga dat se viae, ibid. expedit Oppolse Daniele Zytikiewicz ad Chmielniciu, 213 redit in Polonia, 227 scribit magno Moschorum duci, 229 Leopoli residet, ibid. Literae eius ad Torunenses, 230 ad Gedanenses, 231 votum eius solenne, 241 Chani Crimensis literae ad eum, 242 mittit legatum vna cum Tartarorum internuntio Regiomontum, ibid. ad Chmielniciu legatio, 243 Varlauiam expugnat, 247 verba eius ad Witembergium, ibid. Decretum in captiuos Suecos, 248 ad Varlauiam subsistit. Nuntium accipit de hostili in se animo Brandenburgici Electoris, 251 Electoris Brandeb. literae ad eum, 253 responsum ad has literas, 254 scribit Caesari, 255 Electoribus imperii, 256 ad Varlauiam pugnat et a Sueciae rege fugatur, 269 Quid ad pacem a Sueciae rege sine mediatoribus oblatam respon-

det, 270 Lublino in maiorem mouet Polonia, ibid. Calissium diuertit, 271 mensae eius princeps Anhaltinus affidet, ibid. Gedani eius praesentia et solennitas, 277 Gedanensibus propositiones facit, eorum responsum, ibid. curam expugnandi munimenti, capitis denominati, Potocio committit, 277 edictum eius contra inuasores Pomeraniae, 287 mittit Morstinum Francofurtum, 288 Czenstochouiam proceres ad consilium generale vocat, 329 legatos mittit Vienne ad Caesarem, ibid. cum Leopoldo, Hungariae rege pacem facit, 330 responder legatis Bethlemi ob deditionem Cracouiae, 348 audit magni Moschouiae ducis legatum, qui de pactis violatis queritur, 357 responsum eius legato datum, 358 discedit cum regina Brombergam, ubi cum Electore Brandenburgico colloquitur et paciscitur, ibid. Posnaniam discedit, 371 expedit tribunum militum Garner Pragam ad Hungariae Bohemiaeque regem, ibid. paciscitur cum Daniae rege, 371 expedit Czarnecium in Holsatiam vna cum Opalinio, 373 Gallicum oratorem euocat Posnaniam, 388 mediationem Gallicam secreto primum admittit adnitente coniuge, deinde ordinibus regni publicat, 398 cur mediationem Gallicam reiicere non possit, 399 Posnania Varlauiam redit, 415 finitis comitiis Torunium mouet, 416 indignatio eius in Austriacos, 441 diploma singulare Cosacis ob pacem perpetuam dat, 442 Varlauia in Prussiam mouet, ibid. pacem perpetuam init cum Suecis Oliuae, 465 seq. omnibus praetensionibus in Sueciae regnum renuntiat, 469 cum ordinibus regni Sueciae regi Sueciae Lituoniae trans et eis Danauam, insulam Runen, et ius in Lithuaniam, 469 confirmat articulum separatim ratione traditionis Elbingensis, 489 Friderico Wilhelmo absolutum Ducalis Prussiae dominium atque Praefecturam Bytouiensem et Leanenburghensem certis conditionibus addit, 494 conuenit cum Brandenburgici Marchione de coniungendis armis, 501 incolas Ducalis Prussiae a iuramento absoluit, 508 illi persuadet de eligendo successore Regina, 510 electionem successoris in comitiis prouincialibus commendat, ibid. in Lithuaniam proficiscitur, ib. Radzieiuium in gratiam recipit, ibid. cum exercitu in Vkrainam it, 511 Moschouiae ditiones, Dzieuica vi occupata, ingreditur, ibid. Moschorum duci, pacem offerenti, inducias trium mensium concedit, ibid. Varlauiam venit, ibid. Munera Lubomierscii distribuit, 512 Comititia indicit, ibid. Exercitum contra Lubomierscium colligit et castra locat, ibid. mittit huius aliquam partem contra eum, quae in fausto dimicat praelio, ibid. arma deponit certis sub conditionibus, ibid. Torunium proficiscitur, 513 iterum contra Lubomierscium eius dimicat exercitus, sed clade accepta de pace agit, ibid. Nuntium accipit de Lubomierscii morte, 514 Institutum illius de Principe de Conde ad Regiam Poloniae dignitatem promouendo, Reginae amouebitur morte, ibid. Coniugis amantissimae funeris exequias prosequitur, ibid. legatum Turcarum ad Imperatorem mittit declinando de bello, ibid. Senatores Varlauiam conuocat, illisque se breui a regno abdicaturum significat, 515 exteris legatis idem patefacit, ibid. Comititia hac de re indicit, itaque sponte regno abdicat, ibid. fata illius singularia recen-

INDEX.

- recensentur, 516 Abdicatione 1668 peracta, in Galliam proficiscitur, ibique Niverui 1672 e viuis decessit, ibid. Eius animi virtutes additamentorum finis enarrat. Pag. 516
- Isaykowski* (Franciscus Dolmat) M. D. Lit. referendarius, fit episcopus Smolenscensis, 44
- Isbrands* (Ioannes) deputatus Hollandus, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit, 260
- Iuanonicius* (Nikula dux) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono, 283
- Iuanonicius* (Kiuazius Iuanus) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono, 283
- Iulicia*, circa futuram regis Poloni electionem, 322
- Iudicki*, Melitensis eques captiuatur a Radiuilo, 180
- Iuramentum* belli ducum, 19. Poloniae regum ante coronationem, 35 belli ducis, 223 commissariorum, 224 exercitus et nobilitatis, ibid.
- Iurium* Poloniae confirmatio, 36
- Iwlaszewski* (Casimirus) Palatinus Brestensis, articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subscribit, 493
- K***alinowski* (Martinus) palatinus Czernichouien-
sis, dux campestris, contra Chmielnicium ad
Corfunum pugnat, 8 fit captiuus Tartarorum, 9
caedit rebellem Nieczai cum quindecim millibus
Cosacorum, 72 Camenecense ingreditur propu-
gnaculum, ibid. praefens in expeditione contra
Cosacos anno 1651, 74. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
- Kalinowski* (Samuel) Dominus in Viatyn, capita-
neus Braclauensis et Lytinenfis, 64
- Kalinowski*, filius summi exercituum ducis, captiuus
post cladem Bartouiensem Chmielnicii filii iussu
a carnifice capite plectitur, 104
- Kapadzilar cibaie*, Kappidi Bassa, legatus ad chanum
Crimensem, 21
- Karchowski* (Alexander de Karchow) 20
- Kazanowski* (Adamus in Czaſnicki) curiae regni
Mareschalcus, 33 moritur Varſauiae, 56
- Kazanowski* (Ioannes) castellanus Halicensis, cadit
in pugna ad Bereſtecko, 76
- Keiſerſtein* (Ioannes liber baro de) militum tribu-
nus, commissarius Hatzfeldii, componit cum Wir-
tizio ob deditionem Cracouiae, 349 legatos Mo-
schos clam Cracouia educit, 441 ab imperatore
Leopoldo Cracouia vna cum militibus excedere
iubetur, 442
- Kemini* (Ianuſſus) Transyluaniae principis genera-
lis, 129 Literae eius ad Stanislawski, 338 Czar-
necium petit per Druskienicium, ut pugnam dif-
ferat, 343 fit captiuus Tartarorum, caesis Tran-
sylvanis, 347
- Kerkenius*, magni Moschouiae ducis generalis, cadit,
ad Sklow, 143
- Kessowski* (Alexander) abbas Oliuensis, Electorem
Brandenburgicum salutat, 183
- Keslerus* (Wilhelmus) Curlandiae dux, fit neutra-
lis, 143 oratio legati eius coram senatu Polono,
15
- Kiouiia*, tractatus pacis ibi cum Cosacis, vano co-
nato, 17 eandem intrant Lituani, 80 eandem op-
pugnat Vichouius vano conatu, 417 ad duos
annos Moschouiae Duci conceditur. Pag. 514
- Kisiel* (Adamus de Brusilow) palatinus Braclauien-
sis, eligitur a senatu commissarius ad Cosacos, 17
mittit milites contra eos, 18. 19 iterum a rege
ad Cosacos mittitur, 33 fit palatinus Kiouien-
sis, 43 comitatur regem in expeditione contra
Cosacos, 44 praefidet comitiis Cosacorum Perc-
aslauiae a Chmielnicio celebratis, 57 literae eius
ad regem, 60 commissarius ad Cosacos a repu-
blica constituitur, 68 frater eius Germanus gu-
bernator Cirkassiensis mergitur, 72 praefens in
expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 eius
de finiendo bello sententia, 81. 84 tractat Bialo-
cerkuiae cum Cosacis de pace, 85 de vita ibi peri-
clitatur, ibid. relatio eius de tractatu pacis et in-
solentia Cosacorum, 86 inuestiua eius in Chmiel-
nicium et Cosacos, 87 Bohusianiam in vltiorem
Russiam secedit, aulae et militiae valedicens. Eius
encomium, 93 literae eius ad regem, de nouis
Chmielnicii tumultibus, 99 mittitur commissa-
rius ad Chmielnicium, 100 moritur. Laus eius
posthuma, 139
- Klodzinski* (Vladislaus) subscribit pacta cum statibus
Marchiae, 286
- Kobierszycki* (Stanislaus) palatinus Pomeraniae, scri-
psit vitam Vladislai IV, 35, n. 27 cum adhuc esset
castellanus Gedanensis mittitur Lubecam a rege
ad tractatus cum Suecis, 70. 97
- Kobierzycia*, coniux Czarnecii, 513
- Koch* (Ioannes) Sueciae regis legatus ad Poloniae
regem, 144
- Kochowski* (Vespasianus) Auctori additamentorum
dedit fontem, 516, n.
- Konigsmark* (N. comes de) gesta eius in Germania,
275 capitur a Gedanensibus, 276 in primum
libertatem restituitur, 474 bona immobilia in di-
tionibus Electoris Brandenburg. ei restitui debent,
vi pacis Oliuensis, 477
- Kokenbaufen*, diripitur a Moschis, 284
- Komorowski* (Adamus) gubernator Vilnensis, sub-
scribit pacta deditionis Lituaniae, 211
- Konieczpolski* (Alexander) regni vexillifer, Chmiel-
nicium suum ad tribunal citat, 7 de eius famulo
Czaplinio queritur Chmielnicius, 10 destinatur
belli dux a republica, 18 mittit milites contra
Cosacos, ibid. 40. 42 Sueciae rex dat ei oppida
Bozencin et Ilzam, 211 cum duodecim millibus
militum, in Borussia venit, 218 Sueciae regi va-
ledicit, 232 moritur palatinus Sendomiriensis,
443
- Konieczpolski* (Ioannes a Koniecpole) palatinus et ge-
neralis Siradiensis, Petricouiam recipit, 248
- Konopacki* (Iacobus Oclanius) castellanus Elbingen-
sis morti succumbit, 514
- Konotop*, Moschorum ibi clades, 442
- Kopec* (Ioan. Carolus) Palatinus Plocensis, articulum
ratione traditionis Elbingensis subscribit, 493
- Korecki* (Samuel Carolus dux) mittit milites contra
Cosacos, 19 comitatur regem in expeditione
contra Cosacos, 44 moritur vltimus ducum Ko-
reciorum, 72
- Korycki* (Samuel) Vladislai Dominici, ducis in
Ostrog, cohortium praefectus generalis, 46
- Korycinski*, canonicus Cracouiensis fit praepositus
Miechouiae, 156
- Korycinski* (Stephanus de Pilca) Oswiecimensis prae-
fectus, fit regni procancellarius Radzicieu
loco, 156

- loco, 97 legatis Cosacorum regis nomine respondet, 119 fit supremus regni cancellarius, 126 Basia Silistrensis ei scribit, 130 colloquium inter eum et Tartarum legatum, 132 respondet Tartaro nomine regis sui, 133 subscribit paci cum Tartaris factae, ibid. literae eius ad Wittembergium, 244 ad principem ab Auerberg, 256 regem Poloniae praecedat cum Gedanum ingrederetur, respondet Syndico Gedanensi regis nomine, 277 moritur. Pag. 415
- Kos** (Ioannes) Palatinus Culmensis morti succumbit. 511
- Korowski** (Constantinus) Regiae loricarum cohortis optio, capite plectitur. 512
- Kozłowski** (Stanislaus) pincerna Sandecensis. 198
- Krajski** legatus terrestris, Lasocium contradicentem percutit, praesente rege, pleno senatu. 157
- Krajski** palatinus et generalis Masouiae. 184
- Krajski** (Ioannes Casimirus in Krasne) palatinus Plocensis, legatus ad pacis tractatus cum magno Moschouiae duce, 282 fit regni thesaurarius. 415
- Kretkowski** (Damian) fit castellanus Culmensis. 511
- Krośnowski** (Nicolaus) archiepiscopus Leopoliensis, moritur. 136
- Krzywonos**, dux rebellium nequam, deuastat Podoliam, 9 pugnat et profligat Polonos ad Constantinow, 18 oppidum Polomne funditus perdit, 22 plumbo traicitur ad Barum. 41
- Kuffstein** (comes a) Ferdinandi III caesaris ad Poloniae regem legatus. 206
- Kurck** (Canutus) Sueciae regni Senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Kurnarski** indigenatu Poloniae a republica donatur, 68, 101 legatus ad regem Polonum. 125
- Labanensis** pacta inter Sueciae regem et electorem Brandenburg. 271 per pacem Oliuensem in aeternum annihilantur. 478
- Labicki** (Nicolaus a Radzanow) Succamerarius Gostinenfis articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
- Lachowicz** propugnaculi obsidio a Moschis soluitur. 509
- Lanckoroncki** (Pacoslaus a Brzezic) ductor districtus Proszouiensis. 198
- Lanckoroncki**, palatini Russiae filius, datur obses Tartarorum Chano. 133
- Lanckoroncki** (Stanislaus a Brzezic) castellanus Camenecensis, 40 fit palatinus Braclauiensis, 43 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, 57 praesens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 fit terrarum Russiae palatinus et minor Poloni exercitus dux, 141 occasione Chmielnicii Sueciae regi ualedicit, 203 castra Duglassii deserit, 220, 223 mittitur Czechrinum a rege ad Chmielniciam, 243 cum exercitu in Poloniam abit 279 moritur, cui minor belli dux succedit, regni Marechalus Lubomierscius. 329
- Lanckoroncki** (Venceslaus a Brzezic) tribunus. 223
- Landsburi** confoederatio ordinum et exercitus Poloni. 227
- Langenar**, supremus comitis Wrzesowicz vicarius, cadit in syluis ad Calissium. 276
- Lapizbae**, populi Thessaliae. 289, n. 85
- Lasick** (Petrus) excubiarum contra Tartaros praefectus, moritur, 43 veste ex decretis infamiae supra se obtentis consuta utebatur. Pag. 111
- Laskowski** (Stanislaus) palatinus Plocensis, literas fidei ordinum regni Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
- Lasocki** percutitur a Krasinio, pleno senatu, praesente rege. 157
- Lebomicz** (Georgius) palatinus Smolenscensis, commissarius ad tractanda foedera Bialocerkuiac cum Cosacis, 85 contradicit Radiulo. 180
- Ledichowski** (Stephanus) Succamerarius Cremencensis, successoris electioni contradicit. 510
- Legatio** Byzantini Caesaris ad Chanum Crimensem, 21 Ferdinandi III, Caesaris, ad senatum Polonum, 12 comitis a Poettingen ad Sueciae regem, 204 in Moschouiam, 284 ad Rakocium, 328 Caroli II, Angliae regis ad Polonos, 67 Electoris Brandenburgici ad Polonos, 14 Chani Crimensis ad Polonos, 16, 57, 62, 65, 242 in Sueciam, 65 ad Electorem Brandenburgicum, 242 Christinae Sueciae reginae ad Polonos, 13, 29 Curlandiae ducis ad Polonos, 15 Chmielnicii seu Cosacorum ad Polonos, 10, 16, 50, 105, 119 ad Potocium, 87 ad Chanum Crimensem ab eodem despectui habita, 146 Galliae regis ad Polonos, 12, 28, 256 Pontificis Innocentii X ad regem Polonum, 72 Magni Moschouiae ducis ad Polonos, 57, 126 357, 513 ad caesarem Ferdinandum III, 143 ad caesarem Leopoldum Viennam, 440 Regis Poloni et Polonorum ad caesarem Ferdinandum III, 67 Trebicii Ratisbonam, 133 palatini Lenciciensi Viennam, 206 Lescinii et Wielopolskii Viennam, 282 Miaskouii Viennam, 329, 402 Lescinii regni thesaurarii Viennam, 329 ad caesarem Leopoldum Oliuensem Viennam, 441 eiusdem ad imperii Electores, 238, 404, 412 Massinii Pragae, 388 Reg. Poloni ad Cosacos, 33, 44, 119, 213 243 in Angliam et Hollandiam Pinocii, 444 ad Moscouitas, 42, 58, 70 ad Rakocium, 42 ad Sueciae regem, 70, 97, 156, 174, 198 ad Electorem Brandenburgicum, 242 Rakocii ad Polonos, 125 130, 343 Sueciae regis ad Polonos, 144 Venetorum ad Polonos, 44 Suecorum oratorum in Tartariam, 65 Radzieicuii ad Chmielniciam ex Suecia. 116
- Legati**, ad tractatus pacis cum Sueciae rege Stockholmiam, 157 armistitium petunt, nec impetrant, 161 eorum manifestatio, 162 Sueciae regi ualedicunt, munera accipiunt et in Poloniam reuertuntur, ibid. propositiones legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuensis pertractandae, 446 legatorum caesareorum, 447 legatorum electoralium Brandenburg. 448 propositiones legatorum Suecicorum in negotio pacis cum legatis caesareis pertractandae, 449 eorundem cum legatis elector. Brandenburg. pertractandae, 451 eorundem declaratio legato Gallo de Lumbres facta, 452 eorundem responsum ad ea, quae a Polonis postulantur, 452 eorundem responsum ad propositiones legationis caesareae, 454 eorundem responsum ad propositiones legatorum Brandenburgicorum, ibid. seq. Legatorum Polonorum responsum ad propositiones legatorum Suecicorum ad pacis tractatus exhibitas, 456 responsum legationis caesareae ad propositiones legatorum Suecorum, 459 responso legationis Elector. Brandenb. data ad propositiones a legatione Suedica extraditas, 461 legatum

I N D E X.

- tum mittunt Poloni ad Turcarum caesarem declinandi belli causa. Pag. 515
- Lempicki*, tribunus Polonus, mittitur a Chmielnicio ad Potocium. 90
- Lengnich* (D. Gottfried) Polonorum nomen a Lazis derivat, 335, n. 98 ex illo additamentorum fontes editor hausisse dicit. 516, n.
- Lengonik*, pagus, ibi de pace agitur. 513
- Leopoldus*, Hungariae ac Bohemiae rex, respondit ad Poloni legati propositiones, 329 componit cum legato Polono, puncta compositionis, 330 respondet ad Massinii, legati regis Poloni propositiones, 390 foedus defensuum inter eum et Electorem Brandenburg. 393 offensuum inter eosdem, 396 eligitur Romanorum imperator die VIII Iulii anno 1658, 440 responsum Moschorum legatis ab eo datum, 441 respondet legato Polono Olzeuio, ibid. iubet milites suos Cracovia excedere. 442
- Leopoldus* Wilhelmus, archidux Austriae, sceptrum Polonum ambit. 322
- Leopolis* obsidio, 25, 201 descriptio, 125 tentatur a Rakocio, Leopoliensium responsum. 328
- Lepanow*, Moschorum generalis, cadit in praelio ad Konotop. 442
- Lesczynius* (Ioannes) Procancellarius, illi maius a rege regni traditur sigillum. 514
- Lesczynski* (Andreas de Lefzno) episcopus Culmensis et Pomesaniae, procancellarius regni, 33, 44 declaratur regni supremus cancellarius, 67 praefens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 Chmielnicio scribit regis nomine, 100 fit archiepiscopus Gnesnensis, 121 sententia eius de mediatione Gallica, 399 verba eius ad regem, ibid. moritur. 415
- Lesczynski* (Ioannes de Lefzno) abbatiae Paradisiensis administrator, germanus archiepiscopi Gnesnensis, fit episcopus Kiouienensis, 136 deinde episcopus Culmensis, 156 mittitur legatus ad imperatorem, qui auxiliares sollicitaret copias, 163 moritur. 226
- Lesczynski* (Boguslaus comes in Lefzno) generalis maioris Poloniae praefectus, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit regni thesaurarius, 57 mittitur commissarius Lublinum ad militem seditionem sopiendam, ibid. praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 fit gubernator Ostrensis, 97 mittitur legatus Viennam, 329 compositis rebus reuertitur ad regem, 331 pro mediatione Gallica differit, 399 fit regni procancellarius, 415 moritur. 443
- Lesczynski* (Venceslaus comes a Lefzno) episcopus Varmienensis et Sambienensis, praefens in comitiis Borussiae Marieburgi, 184, 252 tractat foedera cum Electore Brandenburgico, 357 fit archiepiscopus Gnesnensis, 415 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 diem obit supremum. 514
- Lesczynski* (Thomas) Chelmenensis episcopus urget regem, ut intestini belli flammam extinguat, armaque deponat. 512
- Lesczynski* (Ioannes) castellanus Gnesnensis, mittitur Lubecam a rege ad tractatus cum Suecis, 70 mittitur palatinus Lenciciensis legatus Stockholmiam, 156 respondet ad belli declarationem per Rosenheimium Sueciae regis nomine factam, 158 reginam Sueciae inuisit, 159 respondet Sueciae cancellario ad puncta, ob quae Sueciae rex Poloniae bellum inferre decreuit, 160 verba eius ad cancellarium Sueciae, 161 monet Cannersteinium elapsi temporis ad reassumendos tractatus, 174 mittitur legatus a rege Viennam, quid ibi egerit, 206 palatinus Posnaniensis mittitur legatus Viennam, 282 legatus regis et reipublicae Poloniae ad pacem Oliuensem condendam. Pag. 466
- Lefzno* (Ioannes comes de) Palatinus Posnaniae subscribit declarationem articuli separati Elbingae traditionis ratione, 490 articulum declarationum ratione ciuitatis Elbingensis subscribit. 492
- Lefzno* (Vladislaus de) Palatinus Lenciciensis eundem subscribit. 493
- Lefzno* (Venceslaus de) Episcopus Varmienensis S. R. M. Pol. et Suec. Plenipotentarius subscribit foedus inter Poloniae Regem et Electorem Brandenburgicum. 501
- Lefzno*, oppidum, familiae Lesciniana sedes, incenditur per Opalinium. 250
- Lewenhaupt* (Carolus Mauritius) comes de Rasburg et Falckenstein, literas fidei pro legatis Suecicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Lezaiscum* prope a Polonis obsessus Sueciae rex. 234
- Lezenice* (Thomas de) episcopus Chelmenensis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingensis nomine reipublicae Poloniae subscribit. 493
- Leyzinski* (Thomas) abbas Wonchocensis, supremus thesauri notarius, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit episcopus Chelmenensis. 391
- Lilbsteinski* (Franciscus Carolus comes a Colowrat) legatus caesaris ad pacem cum Suecis Oliuensem condendam. 466
- Lillie* (Axel) Sueciae regni senator, literas fidei pro legatis Suecicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
- Linde* de, campi mareschalcus Suecus, Elbingam ingreditur. 213
- Lipie* pagus, ad quem Czarnecius aliquot millia Suecorum profligauit. 270
- Lipski*, sacerdos, ad ciuitatem Torunensem a rege mittitur, qui illi regis nomine, ut praesidium reciperet, imperat. 514
- Lis* inter Radzieciuuium et coniugem. 94
- Lisola* (Franciscus de) Ferdinandi III caesaris minister residens in Polonia, 12 regis Hungariae arma minatur Electori Brandenburgico, 357 labores eius Berolini, 392 foedus offensuum et defensuum inter Austriacam domum et Electorem Brandenburgicum subscribit, 393 legatus caesaris ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 foedus Ioannem Casimirum inter et Fridericum Wilhelmum subscribit. 501
- Litterae* restium, quid sint in Polonia. 138, n. 61
- Litterae* Ferdinandi III caesaris, ad senatum Polonum, 12 Christinae Sueciae reginae ad senatum, 13 Tartarorum chani, 16 Senatus Poloni Constantinopolim, 21 Innocentii X, pontificis ad reipublicam, 28 Poloniae senatorum ad Sueciae reginam, 30 eorundem ad eandem aliae, 31 Poloni regis ad chanum Crimensem, 47 chani Crimenensis ad regem Poloniarum, 48 Chmielnicii ad regem, 48 regis Poloni ad Innocentium X pontificem, 67 Potocji ad regem, 65 Kisielii ad regem, 66 Chmielnicii interceptae ad Rakocium, 73 Radzieciuui ad nobilitatem

INDEX

- tatem in comitiis praesentem, 95 palatini Posnaniensis ad regem, 98 Kieſelii ad regem, 99 palatini Valachiae ad regem Poloniae, 102 regis Poloni ad Valachiae principem, ibid. Chmielnicii ad Camenecenses, 106 regis Poloniae ad Chmielnicium, 120 Georgii Rakocii ad Polonum regem, 123 regis Poloni ad Rakocium, 124 Rakocii ad supremum cancellarium, 126 Bassae Silistrensis ad cancellarium Poloniae, 130 Sueciae regis ad regem Poloniae, 144 Sueciae senatorum ad senatores Polonos, 148 Poloniae senatorum ad senatores Suecos, 151 Wittembergii ad palatinatus maioris Poloniae, 163 palatinatum Posnaniensis et Calisiensis ad Wittembergium, ibid. Sueciae regis ad caesarem Ferdinandum III, 170 Cantersteinii ad palatinum Lenciciensem, 174 Sueciae regis ad regem Poloniae, 176 Stembocii ad Torunenses, 183 Sueciae regis ad maiores Polonos, 191 eiusdem ad nobiles terrae Ciechanoviensis, 192 literae sic dictae feuerſales a palatinatum deputatis Sueciae regi dantur, 197 Sueciae regis ad Electorem Brandenb. 214 Poloni regis ad magnum ducem Moschouiae, 229 senatus Poloni ad Moschouiae senatores, ibid. protectoris Angliae ad Sueciae regem, 237 Chani Crimenſis ad Poloniae regem, 242 ad Electorem Brandenb. 243 cancellarii regni ad Wittembergium, 244 Wittembergii ad cancellarium, 245 Electoris Brandenb. ad regem Polonum, 253 regis Poloni ad Electorem Brandenburgicum, 254 senatus Poloniae ad Electorem Brandenburgicum, 255 Poloni regis ad caesarem, ibid. ad electores imperii, 250 Poloniae cancellarii ad principem Auerſperg, 256 seq. Sueciae regis ad augustum caesarem, 260 ducis Areschotti ad Gedanenses, 268 Rakocii, Transylvaniae principis, ad comitem Zebrzydowium et Lubomierscium, 326 Lubomierscii Marechalci ad Rakocium, 327 Rakocii ad Sueciae regem, 331 eiusdem ad Electorem Brandenb. 332 eiusdem ad Zamoiscium, 333 Stanislaui ad Poloniae reginam, 337 Ioan. Keminiad Stanislauium, 338 Mikiesii Transylvaniae cancellarii ad Vitouium, castellanum Sandomiriensem, ibid. Przyemscii ad fratrem Christophorum contra Austriacos, 350 Electoris Brandenburg. ad Sueciae regem, 359 a collegio Electorum ad regem Poloniae, 410 a collegio Electorum ad Sueciae regem, 411 Sueciae regis ad regem Galliae, 435 ad confederatos Belgii, 437 Daniae regis ad Czarnecium, 439 **Lituani**, nobilis eorum victoria de Cosacis, 32 Kiouiam intrant, 80 puncta eorum Suecis oblata, 180 contradicunt Radiuſilanae propositioni, ibid. deditionis instrumentum Lituaniae, 207 Moschos contra dimicant, hostium sex millia profligant, viginti millia vincunt, 510 **Lituania**, eam vastat Semiluna, 22 ingreditur magnus Moschouiae dux, 142 Moschorum ibi victoria, ibid. seq. **Liuinenko**, Chmielnicii legatus ad Potocium, 86 **Liuoniae**, loca per Gonſieuium occupata, 391 Liuonia australis Polonis, septentrionalis vero Suecis vi pacis Oliuensis assignatur, 470 **Loben** (Ioan. Fridericus L. B. de) nomine statuum Marchiae subscribit pacta cum maioribus Polonis, 286 **Los** (Vladislaus) districtus Dobrynensis nuntius, discessu suo comitia infectis rebus soluit. Pag. 512 **Louicium** describitur, quomodo peruenit in ditionem archiepiscopi Gnesnensis, 121 ingreditur Sueciae rex, 177 **Lubecae** tractatus Polonorum cum Suecis, 70 **Lubikowski** (Nicolaus) possidet bona domus Bato-reanae, 132 **Lubinski** (Matthias) archiepiscopus Gnesnensis, mortem Vladislai IV, Poloni regis, nobilitati publicat, 11 coronat Ioannem Casimirus, 35 moritur. Encomium eius, 121 **Lublinum**, describitur, a Moschis oppugnatur et diripitur, 201 Poloni eo potiuntur, 236 **Lobomirski**, (Stanislaus, comes in Wisnietz) palatinus Cracouiensis, moritur, 43 **Lubomirski** (Constantinus comes in Wisnietz) Sandomienſis et Bialocerkieuiensis capitaneus, 20 **Lubomirski** (Alexander) stabuli regni praefectus, 20 vxor eius fuit Helena Tecla, Ossolinii cancellarii filia, 64 rex eum mittit contra rebellem Napierski, 75 **Lubomirski** (Georgius, comes in Wisnietz, S. R. I. princeps) Stanislaui palatini Cracouiensis filius, generalis Cracouiensis, mittit milites contra Cosacos, 19 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit maior regni Mareſchalcus, 56 praefens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 fit gubernator Viſtensis, 97. 117 regem in Poloniam reducem deducit, 227. 232 obsidionem Cracouiensem soluit. Variorum de eo sermones, 279 Rakocius ei scribit, 326 respondet ad Rakocii literas, 327 obuiam it Rakocius ad Czenſtochouiam ad consilium generale vocatur. Fit dux camporum moruo Stanislaui Lanckoronio, 329 Transylvaniam cum Polonis intrat, 340 indignatio eius contra Czarnecium, 343 pro mediatione Gallica differt, 399 in Prussiam mouet, 442 Graudentium vi capit, 443 legatus reg. Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 in Vkraina armis bono euentu decertat contra Moschos, 509 impedit electionem successoris viuentis adhuc Regis, 512 regina eum perdere sibi proponit, ibid. eius laus ibid. de eo nuntiorum in comitiis sententiae sunt diuisae, ibid. capitis damnatur ibid. secedit Vratislauiam ibid. eius munera aliis deferuntur ibid. armata manu in Poloniam redit, seque cum exercitus Poloni parte coniungit, ib. regis exercitum ad Czenſtochouiam vincit, 1300 caedit, eius primores et mille milites capit, captos sine pretio dimittit, ibid. cum rex sequitur, ibid. sed certis sub conditionibus, acie iam instructa, arma deponuntur, ibid. deprecandi causa ad regem venit, deinde Vratislauiam redit, 513 comitia de eo restituendo instituuntur, dissoluantur, ibid. bellum magis instruitur, ibid. eius militum numerus, ibid. praelium cum regis inquit et victoriam reportat, ibid. cum rege de pace agit, ibid. subito Vratislauiam vitam cum morte mutat, et Wisnietz inanime eius delatum in Poloniam corpus tumulatur, 514 **Lubowiecius**, per eum rex Chmielnicii animum tentat, 243 **Ludouica Maria**, Vladislai IV primum, deinde Ioannis Casimiri, Poloniae regum coniunx. Febri correpta decumbit Varſauiae, 34 nuber Ioan. Casimi-

INDEX.

Casimiro, 39 animus eius et in castris praesentia, 72 Lublino Varšaviam redit, 73 accipit praefecturam Lomzensem condemnato Radzieiuio, 97 principem Poloniae parit, ibid. abducitur per senatores una cum regio thesauro Cracoviam, 165 ex Silesia movet in Poloniam, 251 insidiae ei Gedanum proficiscenti a generali Sueco Stembocio struuntur, 278 quid ad oblatas literas passus a Stembocio respondit, ibid. Vrangelio a Stembocio misso mille aureos donat, ibid. militem Polonum sistere conatur. Czarnecii consilium ei suggestum, 278 dat literas ad Potocium in causa Rakocii, cui multum fauebat, 346 Rakocii filius destituitur ab ea in regem Poloniae, ibid. irascitur domui Austriacae, 347 Polonos exprobrat, ibid. Electrix Brandenburgica persuadet reginae Poloniae aliqua secreto, annuente rege Electoris propositionibus, 358 Querelae eius contra Austriacos, 388 in perniciem Austriacorum a Gallis animatur, 399 ducatus Oppolienensis et Ratiborienensis ei traduntur, 403 querelae eius contra Austriacos nomine cleri maioris Poloniae, 404 Posnania Berlinum excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractaverit, 414 tractat Olluae pacem cum Suedicis legatis, 445 persuadet Ioanni Casimiro, marito, ut rege adhuc vivo, eligeretur successor, 510 procurat regium Poloniae solum Principi de Conde, ibid. Lubomierscium, qui caput huic electioni contradicentium fuit, perdere quaerit, 512 bellum intestinum hoc proposito regno infert, ibid. tandem omnia videns fore vana, Pacium, Lituaniae cancellarium, suum tentat facere, 514 eius propositiones Pacius renuit, ibid. die altera apoplexia anno aetatis quinquagesimo quinto cecidit correpta, ibid. Eius funeris exequias rex Cracoviae prosequitur. ibid.

Lambres (Antonius de) Galliae legatus, 256 Suggesta eius consilia Stembocio generali Sueco, 278 regina Poloniae instigatur ab eo in Austriacos, 350 legatus mediator ad pacem Oliuensem, 465

Machmet Gerei, vid. Gerei.

Machovius (Sebastianus) Polonorum belli dux, capitur in Vkraina. 514

Machowski (Ioannes) tribunus Polonus militum, 83 literas a Potocio desert Chmielnicio, 84 persuadet Chmielnicio arcana quaedam, ibid. redit ad Potocium, 84 mittitur commissarius ad regem, 100 mittitur a rege ad obseffos Soczauias in Valachia Cosacos, 128 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracoviam, 178 fit captivus Moschorum. 201

Magieroviam iuxta pugnat cum Polonis Rakocius, mox componit cum iisdem. 343

Malachowski, regni referendarius abdicationis documentum legit. 515

Mambertus (Ioannes S. I.) mittitur Romam a rege Ioanne Casimiro. 39

Manifestatio Radzieiuui contra regem regnumque Poloniae, 108 Polonorum legatorum pro continuandis tractatibus, 161 Sueciae regis Posnaniae ingredientis, 166 exercitus Poloni cum Koniecpolscio et Wisniowiecio a Suecis redeuntis, 232 Rakocii contra Polonos, 326 Polonorum contra Transylvanum. 340

Marchia Brandenburgensis inuaditur a Polonis, 285 componunt cum eadem. ibid.

Marchio Badensis, vid. Badensis Marchio.

Maria Anna Theresia, infans Poloniae moritur. 79

Mariaeburgum, comitia ordinum Prussiae, 184

Sueciae reginae ibi praesentia, 237 descriptio eius, 240 Suecis deditur, ibid. vi pacis Oliuensis regi Polono traditur. 471

Markiewicz (Demetrius) Cosacus a republica nobilitatur. 68

Masovia deditionem facit Sueciae regi, 177 seq. eadem Sueciae regis edicto sedatur. 192

Massini (Christophorus) patria Mutinensis, regi Polono a literis Italicis, mittitur legatus Pragam ad Hungariae regem, 388 propositiones eius Austriacis factae. 389

Mechmed Soltanus, octo annorum puer, pronuntiatur Turcarum Imperator. 21

Mediationem Gallicam Posnaniae secreto admittit Polonus rex, postea eandem ordinibus regni Varšaviae publicat, frustra obnitente clero, 398 mediationis Gallicae trutina. 400. seq.

Medziritium in maiori Polonia recuperatur a Polonis. 285

Melstinski, praesente rege in oppido Korczyn senatorum domos spoliavit. 111

Memorialia Sueciae regis ad ordines imperii Francosurti porrecta, 374 Ollzeuui legati Poloni ad Electores imperii. 406. seq.

Mereoron Varšaviae. 64

Miaskowski (Andreas) dapifer Halicensis, mittitur legatus Viennam, 329 per eum reginae neptis amores offerbantur Leopoldo primo, 346 commissarius componit cum Wirtzio ob deditionem Cracoviae, 349 propositiones eius caeteris quando III Viennae factae. 402

Miastowski (Albertus) succamerarius Leopoliensis, mittitur legatus a rege ad Cosacos. 33

Michael, rex, ex Zamoyscii filia natus fuit. 513

Michalowicz (Alexius) magnus Moschouiae dux, Russiam cum Chmielnicio protegit, 142 Lituaniae ingreditur, ibid. Viennam mittit legatos ad caesarem, necessitatem belli Lituapanici excusantes, 143 regis Poloni literae ad eum, 229 pacem facit cum rege Polono, 283 bellum cum Sueciae rege incipit, 284 sceptrum Polonum ambit, 322 mittit legatum ad regem Polonum ob violata pacta, 357 legatos mittit ad Leopoldum caesarem Viennam. 440

Mieszkowski (Maximilianus) castellanus Calistienensis, puncta deditionis palatinatus Calistienensis subscribit. 165

Mikies (Michael) Transylvaniae cancellarius, 326 consultat cum Rakocio, 337 scribit Witouio, castellano Sendomiriensi, 338 mittitur legatus ad Czarnecium, 343 responsum eius Polonis militibus datum, pugnam cum Transylvanis appetentibus. 345

Milites, Poloni militis descriptio, 23 confederatio Lublini, 57. 441 Tyskouiis contra Sueciae regem, 221 queruntur de infelicitate regni et promissa stipendia postulant, 99 quid ad haec rex iussit, ibid. eorum tumultus in castris ad Battow, 103 Sacramentum Sueciae regi dicunt, 201 manifestatio redeuntium a Sueciae rege, 232 tumultus inter eos dedita Varšavia propter Wittembergum, 247 milites ex maiori Polonia primi

I N D E X.

- primi castra regis deserunt, capta Varſavia, 251
 Varſavia diripitur a milite Brandenburgico, 270
 missionem a rege Poloni milites petunt et im-
 petrant, 277 a Sueciae rege eorum castra ad Ge-
 danum occupata. Eisdem inſequitur Sueciae
 rex. Diſceſſum militum Poloniae regina frustra
 ſiſtere conatur, 278 in Tranſylvaniam irruptio,
 340 ardor pugnandi cum Tranſylvano ad Ma-
 gierow, 345 non acceptata tumultuantur ob ſti-
 pendia, 510. ad obſequium redeunt. 511
Miller (Burchardus) Sueciae regis generalis locum
 tenens, Czenſtochouiam obſidet, 225 literae eius
 ad patres Czenſtochouienses, ibid. Electoris
 Brandenburgici generali Dorſtingio Poſnania
 cedit. 276
Minae a Radzieiuianis aſſeculis contra regem in
 vulgus ſparſae, 98 comitis Waldeck in catholi-
 cos, 219 Chmie'nicii in Valachiae principem
 91
Minda penes Gedanum periclitatur, 225 eam Sue-
 ciae rex aggreditur. 266
Ministri regni et magni ducatus Lituaniae hodie-
 ni. 111, n. 51
Minscum in fauillas redactum a Moſchiſ. 157
Mniſzek (Andreas a magna Konczyce) culinae re-
 gni praefectus, comitatur regem in expeditione
 contra Coſacos, 44 obtinet a rege capitaneatum
 Lublinensem. 59
Mniſzek (Georgius) quondam Sandomiriensis pala-
 tinus. 63
Mobilouia obſidetur a Radiuilo vano conatu, 147
 prope eandem caeſus Potocius a Coſaciſ. 444
Montecuculi (Raymundus liber baro in Hoheneg)
 regis Hungariae legatus. Labores eius Berolini.
 392. 393
Montecuculi, commiſſarius Hatzfeldii componit
 cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae. 349
Moritz equitum praefectus in legione ducis Saxo-
 niae, cadit in ſyluis ad Califfium. 276
Mors variorum principum et clarorum virorum,
 vid. ſub eorum nominibus.
Morſtyn (Tobias) regis Poloniae camerae praefectus
 mittitur ad Daniae regem. 371
Morſtyn (Ioan. Andreas de Raciborsko) dapifer
 Sandomiriensis, mittitur a rege in Sueciam, 143
 periclitatur in mari, redit abſque audientia in
 Poloniam, 145 mittitur a rege Francofurum,
 288 commiſſarius componit cum Wirtzio ob
 deditionem Cracouiae, 349 regni referendarius
 ſubſcribit puncta deditionis Torunii, 426 lega-
 tus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae
 condendam, 466 ſubſcribit declarationem arti-
 culi ſeparati ratione traditionis Elbingae. 490
Moſchi, eorum ſtratagema in eligendo Vladislao
 IV, magno Moſchouiae duce, II, n. 14 mittunt
 legatos Varſaviam, 57 eorum noſtris tempori-
 bus facies, 57, n. 38 Moſchorum poſtulata et Po-
 lonorum reſponſa, 62 noua eorum poſtulata a
 rege Polono. bellum minantur Poloniſ, 130 bel-
 lum Poloniae inferunt, 140 Smolenſcum oppu-
 gnant, ac paulo poſt capiunt, 142 victoria eo-
 rum, 143 mittuntur legati ab eis Viennam, ib.
 caeduntur aliquot millia Moſchorum a Poloniſ,
 147 cum Coſaciſ Bychouiam poſt trium anno-
 rum obſidionem capiunt, 181 proſigant Poto-
 cium ad Slonigrodek, 201 Rigam obſident. Ko-
 kenhaufen diripiunt, 284 eorum clades ad Ri-
 gam, ibid. ſoluunt obſidionem Rigenſem, 284
 clades eorum ad Konotop, 442 a Poloniſ pro-
 ſigantur, hancque ob cauſam Lachowicze obſi-
 dionem ſoluunt, 509 Moſchorum et conſoede-
 ratorum Coſacorum in Vkraina militum nume-
 rus, 511 ad Branko eorum dux proſigatur, ib.
 legatum in regis caſtra mittunt, pacem offerunt,
 ibid. induciae cum illorum magno duce anno
 1667 uſque ad annum 1680 prolongantur, 514
 terrae et vrbes, quae hac occasione illiſ in per-
 petuum traditae ſunt, ibid. Palatinatum Polo-
 cenſem et Vitepenſem, Lituoniamque Polo-
 nam retro dant Poloniſ, ibid. auxilium illiſ con-
 tra Turcas Tartaroſque promittunt. ibid.
Moſchouiae ditiones rex Ioannes Caſimirus cum
 exercitu 1664 ingreditur. 511
Morus generalis nobilium (poſpolite ruſzenie) quid
 ſit. 186, n. 68
Myſzkowski (Vladislauſ, Marchio in Mirow) ca-
 pitaneus Grodnienſiſ, ſit palatinus Sendomi-
 rienſiſ, 52 praefens in expeditione contra Co-
 ſacos, 74 moritur palatinus Cracouienſiſ. 415
Napierski (Alexander Leo) rebellis in minori,
 Polonia, 75 vitae eius finiſ tragicuſ. ibid.
Narſzewski tempore comitiorum aulam referenda-
 rii regni Przerembski armis inuaſit. 111
Narufzewicz (Alexander) mittitur ex equeſtri ordine
 Lubecam ad tractatuſ cum Sueciſ, 70 referenda-
 rius Lituaniae, Lidenſiſ gubernator mittitur le-
 gatuſ Stockholmiam, 156 regem Sueciae ſalu-
 tat. 159
Narzemius caſtellanuſ Wyſogrodienſiſ. 184
Naffouius (Fridericuſ comes) Sueciae regis cogna-
 tuſ, 191
Necbay (Adamuſ) generalis vigiliarum praefectuſ,
 ſubſcribit deditioniſ Varſaviae conditioneſ. 247
Negorium rei nummariae in Polonia. 61
Niebaſa, ductor Coſacorum palo affixuſ a Lituaniſ.
 32
Nieborouiuſ defuncti principiſ Caroli Ferdinandi
 cancellariuſ, ſit abbaſ Paradieſiſiſ. 156
Nieczai ductor Coſacorum a Kalinouio caeſuſ ad
 Craſnum. 72
Niemierzycz, Polonuſ, Coſacorum legatuſ, 442 a
 rege, Ruſſiae designatuſ redit cancellariuſ, poſtea
 a Coſaciſ trucidatur. 443
Niemierzycz (Georgiuſ) commiſſariuſ ad Coſacoſ ex
 equeſtri ordine a republica conſtituitur. 68
Niemierzycz, (Stephanuſ a Czernichow) pincerna
 Kiouienſiſ. 198
Nieuerui Ioanneſ Caſimiruſ Rex Poloniae morti
 1672 ſuccumbit. 516
Niewiarowski (Chriſtophoruſ) exercituſ Lituani
 militum tribunuſ, capite plectitur. 512
Niezabitowski (Alexander) 198
Nobilitaſ commouetur contra regem occasione Rad-
 zieiuii, 98 contra Witembergium dedita Var-
 ſavia, 247 nobilitatiſ minoriſ Poloniae conſoede-
 ratio, 279 Pruſſiae nobilitaſ in Pomeraniam ir-
 rumpit, ſed breui reuocatur a rege Polono, 287
 arma capit ad bona defendenda. 512
Numeruſ et ordo commiſſariorum belli contra Co-
 ſacoſ Senatorii ordinis, 19 equeſtriſ ordinis, 20
 caeſorum Polonorum et Coſacorum ex vtraque
 parte ad Bereſtecko, 76 caeſorum et captiuorum
 Suecorum et Electoralium a Poloniſ, 271. 276
 caeſorum et captiuorum Tranſylvanorum a Tar-
 tariſ.

I N D E X.

- taris, 347 numerus nuntiorum in comitiis generalibus, 34, n. 36
- Numismata* Lubecae a Polonis sparguntur. 70
- O***berski* (Nicolaus) canonicus Cracouiensis, protestatur contra saeculares. 137
- Obſidio* Chmielnicki a Polonis et Hungaris Soczuae, 126 Chmielnicki a Polonis et Tartaris ad tres leucas ab Hamano, 147 Cracouiae a Suecis, 193 a Polonis, 269. 279 ab Hatzfeldio, 347 Czenſtochouiae a Suecis, 225 Kiioniae a Vichouio, 417 Leopoli a Coſacis, 25. 201 Mohilouiae a Raduilo, 147 Polonorum ad Zbaraz a Coſacis, 42 Praemisliae a Duglaſſio, 232 regis Poloni ad Zhorow a Coſacis, 46 Rigae a Moſchis, 284 Sueciae regis ad Lezaifcum a Polonis, 234 Torunii a Polonis, 420 Varſaviae a Polonis, 244 Zamoſcici a Coſacis, 25 Lachowicze a Moſchis ſoluitur. 509
- Obuchowicz* (Theodorus) Succamerarius Mozerensis, eligitur commiſſarius ad Coſacos, 17 mittitur legatus a rege in Moſchouiam. 70
- Obuchowicz* (Philippus) palatinus Smolenscenſis, Moſchis Smolenscum dedit, 142 inculatur in comitiis ob deditum Smolenscum. 156
- Occaſio* belli cum Polonis Coſacorum, 6 Electoris Brandenburgici, 252 Moſchouitici, 58 belli Suecici, 159 Moſchouitici cum Suecis, 284 Regis Poloni cum Lubomierſcio. 512
- Odium*, quid de illo inter Germanos et Polonos tenendum. 412, n. 101
- Odoienſis* legatus Moſchus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
- Oginski* (Bogdanus) vexillifer M. D. Lituaniae. 20
- Oleſnicus*, Viſlicenſis caſtellani filius, datur obſes Tartarorum Chano. 133
- Oſlinowicz* (Nazarei Michalowicz) Moſchouiae legatus ad regem Polonum. Querimoniae eius ob pacta violata, 357 accipit a rege reſponſum. 358
- Oliuae* tractatus pacis Polonos inter et Suecos concludit. 465, ſeq.
- Oliuarius Cromuel*, vid. Cromuel.
- Oſkewski* (Andreas) canonicus Cracouienſis, regius Francofurtum ablegatus, 404 eiufdem memorialia duo ad Electores imperii directa, 406 ſeq. Viennam mittitur legatus cum grauiffimis poſtulatibus. 441
- Opacki* (Ioannes Albertus in Mazenin) Succamerarius, terrae Viſnenſis deputatus, articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493
- Opalinski* (Lucas de Bnin) regni Mareſchalcus, 2633 abdicat ſe Mareſchalci munere et transfert in Lucam de Bnin Opalinski, ſuccamerarium Poſnaniensem, 56 moritur. 139
- Opalinski* (Lucas de Bnin) Succamerarius Poſnaniensis, fit minor regni Mareſchalcus, 56 citat Radzieiuium ad ſuum tribunal, 94 vita fungitur. 510
- Opalinski* (Petrus de Bnin) Podlachiae palatinus, 244276 recuperat propugnacula Medzirutium et Zbonſinium, 285 expeditur cum Czarnecio in Hoſatiam. 371
- Opalinski* (Chriſtophorus de Bnin) palatinus Poſnaniensis. Literae eius ad regem, 98 quid rex ei reſpondet, 99 facit cum Radzieiuium, 163 puncta deditioſis palatinatum Poſnaniensis ſubſcribit, 165 moritur. 226
- Oppolium* conuocatur ſenatores a rege Polono, 206
- Oppolium et Ratiboria transferuntur a rege Polono in perſonam reginae. 403
- Oratio*, Ioan. de Torres, nuntii apoſtolici ad ſenatum Polonum, 26 Galliae legati ad ſenatum Polonum, 12 et 28 legati Electoris Brandenb. ad ſenatum, 14 legati Curlandiae ducis, 15 Sueciae legati, 29 Potocii ad legatos Chmielnicki, 86 Przyemſcici ad regem Sueciae, 174 Brochouii ad eundem, 198 ſcriptam orationem ordinibus valedicentem Rex legere incipit, eam procancellarius perlegit. 515
- Oſinski* (Samuel) regiae cuſtodiae praefectus, 18 fortiter pugnat, 24 moritur, elogium eius. 43
- Oſolinski* (Georgius comes de Tenczin, S. R. I. princeps) regni cancellarius, 23 reginae fugam diſſuadet, 24 denunciatur regem coronatum, 39 comitatur regem contra Coſacos, 44 exercitus locum tenens generalis a rege conſtituitur, 45 colloquitur cum Chani Crimenſis Veſirio, 49 de pacis legibus cum eo conuenit, ibid. odia inter eum et Wiſniowiecium, 55 moritur. Compendium vitae eius. 63
- Oſolinski* (Georgius) cancellarii nepos, Maximiliani Oſolinii, theſaurarii curiae regni filius, capitaneus Lublinenſis, 64 perit in pugna ad Bereſtecko. 76
- Oſolinski* (Balduinus) comes in Tenczyn, capitaneus Stobnicenſis, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 perit ad Zborouium, 46
- Oſowski* (Andreas de Oſlow) 20
- Oſtau* (Albertus ab) legatus Electoris Brandenb. ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466
- Oſtorog* (Nicolaus comes) pocillator regni, palatini quondam Poſnaniensis filius, deſtinatur belli dux a republica, 18 mittit milites contra Coſacos, 1940 moritur, elogium eius. 12
- Oſtorog* (Nicolaus comes) gubernator Drohouienſis, moritur. 226. 248
- Oſtorog* (Nicolaus comes) capitaneus Garuolienſis, obſes datur a rege Polono Sueciae regi. 423
- Oſtrycki* (Adamus) foederatorum Mareſchalcus, a regis aggreditur, quos vincit, eorumque primores capit. 512
- Ouerbeck* (Ioannes ab) legatus Electoris Brandenb. ad rempublicam Polonam. Oratio eius, 14 foedus deſenſuum et offenſuum inter domum Auſtriacam ac Electorem Brandenburg. concludit. 393 ſeq.
- Oxenſtierna* (Gabriel) comes in Korsholm et Waſa, literas fidei pro legatis Suecicis ad pacem Oliuensem ſubſcribit. 488
- Oxenſtierna* (Benedictus) Sueciae ſenator etc. relinquitur Varſaviae a Sueciae rege ad vrbiſ regimen, 177. 178 ſubſcribit conditiones Varſaviae deditioſis, 247 infirmus ibi manet, 248 legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
- Oxenſtierna* (Ericus Auxelius) Sueciae regis cancellarius. Conſilium eius regi ſuo ſuggeſtum, Boſſiam attinens, 189 Elbingam ingreditur, 213 colloquitur cum Sueciae rege, 237 articulos foederis Sueciae regis cum Hollandis ſubſcribit, 260 documentum compoſitionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico ſubſcribit. 266
- Ozarowski* (Stanislaus de Ozarow) 198
- P***ac* (Chriſtophorus) vexillifer M. D. Lituaniae, 20 Lituaniae ſupremus cancellarius, regis Poloni

- legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 subscribit declarationem articuli separati ratione Elbingae traditionis. 490
- Pac* (Nicolaus Stephanus) palatinus Trocensis, literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 separatum articulum ratione ciuitatis Elbingensis subscribit. 493
- Pacius*, Lituaniae belli dux Moschos profligat. 511
- Paeta* Zborouiana in comitiis a. 1649 in totum approbantur, 56 de Stumdorfianis cum Suecis mentio, 71 inter Sueciae regem et electorem Brandenburgicum, 219 inter Rakocium et Cosacos, 325 inter Leopoldum regem Hungariae et Casimirum regem Polonum, 330 inter Polonum regem et electorem Brandenburgicum, 358 Poloniae inter et Daniae reges, 371 Cosacorum cum Polonis, 418 paeta cum Cosacis adnidente Vichouio in comitiis approbantur, 442 paeta Regiomonti, Marieburgi et Libauiae a. 1656 inter Sueciae regem et electorem Brandenburgicum, inita, vi pacis Oliuensis in aeternum annihilantur, 478 inter Cosacos et Rakocium. 325
- Palatinus* Cracouiensis pro restituendo Lubomierscio laborat, eius ad Regem verba. 512
- Palatinus* Polocensem ac Vitepscensem retro Poloni accipiunt a magno Moschouiae duce. 514
- Palatinatum* Poloniae puncta et postulata a rege in comitiis Varlauiensibus. 93
- Parczewski*, episcopus Smolenscensis fit episcopus Samogitiae, 44 subscribit paeta deditiois Lituaniae. 211
- Passeres* ninales, vnde veniunt. 122, n. 54
- Pauli* (Andreas) summius virilium, ninalesque legionis Philianae Electoris Brandenb. cadit in syluis ad Calissium. 276
- Pax*, fit inter regem Polonum et Tartarum ad Zborow, 49 inter Polonos etiam et Cosacos, 51 de nouo promulgatur inter Polonos et Cosacos, 92 pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae, 119 inter Tartarorum Chanum et Chmielnicium, 201 inter maiores Polonos et status Marchiae, 285 inter regem Poloniae et magnum ducem Moschouiae, 282 inter Polonos et Cosacos, 418. 442 inter Polonum regem et electorem Brandenburgicum, 358 inter Sueciae et Daniae reges, 427 Oliuae inter reges Poloniae et Sueciae, 445 Polonis offertur a Moschis, 511 Turcarum Caesarem inter et Polonos. 514
- Pereaslauia*. Chmielnicius Cosacorum ibi celebrat comitia, 57 Pereaslauiam prope Wdowiczenko occurrit Vichouio Tartaris iuncto, pugnat, ibidemque in praelio cadit. 417
- Pertinacia* Kalinouii exercitus ducis ad Battow. 104
- Pestis* Cracouiae maxima, 101 totam Poloniam peruagatur. 121
- Peter*, summus Sueciae regis excubiarum praefectus, perit in syluis ad Calissium. 276
- Petriconia*, Polonis deditur, traditae ciuitatis conditiones. 248
- Piafecki* (Paulus) episcopus Praemisliensis, 1. 33 scripsit chronica gestorum in Europa singularem, 34, n. 27 moritur, elogium eius. 43
- Pieglowski* (Martinus) pincerna Cracouiensis protestatur contra clerum. 136
- Pienionzek* (Ioannes) Praefecturam Oswiecimensem accipit. 513
- Pikarski* (Adrianus) Soc. Iesu, 347
- Pilauica*, Poloni ibi fugantur a Cosacis. 23
- Pinocci* (Hieronymus) mercator Italus, legationis Polonae Secretarius Viennae, 206 missio eius in Angliam et Hollandiam vano conatu. 444
- Pinscum* in fauillas redactum a Lituanis. 32
- Piron* (Ioan. Baptista de) Petriconiam dedit Polonis. 248
- Platen* (Nicolaus Ernestus de) documentum compositionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico subscribit. 266
- Plaza* (Alexander de Mscicow) capitaneus Rabstingensis, protestatur contra clerum. 136
- Podlodowski*, Radomienfis gubernator, regis legatus Regiomontum. 242
- Poerringen* (Franciscus Eusebius comes a) Ferdinandi III. caesaris legatus ad Sueciae regem in Polonia, 204 dimittitur a Sueciae rege cum literis ad caesarem. 260
- Polonne*, Russiae oppidi exitus. 22
- Poloniae* rex, vid. *Ioannes Casimirus*.
- Poloniae* regina, vid. *Ludouica Maria*.
- Polonia*. Descriptio Poloniae, 2 vnde quis rectam Poloniae diuitiarum cognitionem capere possit, 2, n. 2 gesta antiquae gentis Polonae, 2 misera illius facies a. 1648, 23 quid maxime eius libertatem defendat, 55, n. 37 vnde nomen habeat 335, n. 98 Poloniae morum descriptio inconueniens et refutatio, 413, n. 162 facta cum Suecis pace secundo Marte Moschos contra dimicat. 509
- Poloni*, caeduntur ad aquas flauas, 8 iterum ad Corfunum, 9 tertio armati ingrediuntur Russiam, 41 ad Zbarazium castra locant, ibid. obsidentur a Chmielnicio, 42 eorum clades ad Zborouium, 46 varia eorum arcta ad Zborouium obsidione cingeretur, 47 eorum de bello Valachico sensus, 65 confugiunt ad Ferdinandum III imperatorem, auxiliares impetraturi copias, 67 bellum contra Cosacos acclamant, 68 vindictam sumunt de Cosacis, 72 bellicum consilium tenent, 75 primus eorum cum Tartaris congressus, 76 resistunt ac hostem profligant, ib. Polonorum victoria, 78 eorum error, ibid. progressus in Russiam, 80 regem odio prosequuntur, 83 decipiuntur a Cosacis, 87 excitant tumultum in castris Kalinouii ad Batow. cogitant de fuga, 104 ad internecionem discordes delentur a Cosacis ad Batow, ibid. captiui in clade Battouienfi a Tartaris redempti a Chmielnicio trucidantur, 105 eorum pietas erga reges suos, 107 de militibus Polonis, 122 amant viuere in agris, 140 eorum coniunctio cum Tartaris, 146 eorum exercitus se Witembergio dedit, 164 nobiles Poloni conspectis Suecis fugam faciunt, 178 per Sueci regis absentiam ab obsequio eius deficiunt, 220 eorum arcana consilia, 228 recuperant Sendomiriam, 236 Lublino potiuntur, ibid. capta Varlauia domos redeunt, 251 fugantur a Sueciae rege ad Varlauiam, 269 Calissium expugnant, 271 Poloni maioris inuadunt Marchiam, 285 componunt recuperatis propugnaculis Mericio et Zbonfinio, cum statibus Marchiae, ib. seq. Transyluaniam intrant, duce Georgio Lubomierscio, 340 manifestatio eorum de irruptione in ditiones principis Transyluaniae, ibid. seq. consultant de conditionibus Transyluano conscribendis, 344 Poloni componunt cum Rakocio excluso Hungariae rege, 345 eorum contentio cum

INDEX

cum Austriacis recepta Cracouia, 350 vetera eorum gesta contra Austriacos, 389 defenduntur ob odium erga Germanos, 412, n. 101. pacem perpetuam cum Cosacis faciunt, 442 petunt a Caesare Leopoldo, ut regnum Austriaco milite liberum sit, ibid. Oliuae pacem perpetuam, mediatore Galliarum rege cum Suecis faciunt, 465 seq. Chowanscium Moschorum belli ducem profligant, 509 in Ukraina bono euentu dimicant, ib. tumultuantur, 510 ad officium reducuntur, ibid. Rex eos in Ukrainam ducit, 511 arces et oppida quaedam ab illis occupantur, ibid. Moschoniae ditiones ingrediuntur, ibid. infectis rebus Gluchow et Siewsko relinquunt, ibid. castra prope Wartam ponunt, 512 contra Lubomierscium dimicant, vincuntur, eorum primores capiuntur, ibid. mobilium bona deuastant, ibid. arma deponunt, ibid. iterum praelium ineunt, 513 vincuntur, ibid. pacem cum illo ineunt, ib. eorum belli dux in Ukraina a Tartaris et Cosacis capitur, 514 a Turcarum imperatore pacem duris sub conditionibus obtinent, ibid. obuiam eunt Cosacis et Tartaris, et secundo cum iis dimicant praelio, 515 pacem cum illis conficiunt, ibid. *Polubinski* (Hilarius) Notarius campestris, contra Lubomierscium missus, praelio infesto dimicat, et capitur, 512 *Pomerania*, Prussiae nobilitas in eam irrumpit, sed breui renocatur a rege Polono, 287 *Poniatowski* (Stanislaus) regni referendarius, fit abbas Tyneccensis, 391 *Pontifex* maximus, vid. Innocentius X et Alexander VII. *Posuania*, sequitur deditionem exercitus Poloni. Eius descriptio, 165 ceditur a Suecorum generali Millero, Electoris Brandenb. belli duci Dorstingio, 276 traditur Polono regi ab electore Brandenb. 357 *Posse* (Gustauus) Sueciae regni senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit, 488 *Porocki* (Stephanus) occurrit Chmielnicio, occumbit ad aquas flauas, 8 *Porocki* (Nicolaus) supremus exercituum dux, contra Chmielnicium in castris praesens ad Corsunium, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 ex Tartaria redux, 61 praesens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 Trylissiam occupat, 81 Kiiouiam versus mouet, ibidemque Lituanos se iungit exercitui, ibid. cum Kisielio de bello finiando sentit, ibid. Chmielnicii recipit literas, 83 deliberat circa eas, ibid. proponit articulos pacis Cosacis, 83, 84 epistola eius ad Chmielnicium, ibid. eius ad legatos Chmielnicii oratio, 86 commissarios Polonos ad Cosacos dimittit, 87 cum proceribus Poloniae deliberat ac castra versus hostilem exercitum promouet, 88 differt praelium, ibid. respondet ad literas Chmielnicii per Kisielium, 89 quid legatis Chmielnicii responderet, 90 excipit conuiuio Cosacorum legatos, ibid. colloquitur cum Chmielnicio et pacta subscribit, 91 Chmielnicium conuiuio excipit, ib. regi scribit, 92 moritur, vitae eius compendium, 93 *Porocki*, gubernator Camenecensis, filius supremi exercituum ducis, donatur equo Turcico a Chmielnicio, 92 *Porocki* (Ioannes de Potok) Succamerarius Halicensis, 20

Porocki (N. de Potok) regni castrorum metator, 223 *Porocki* (Christophorus) subdapifer M. D. Lituaniae, datur obses Chmielnicio, 90 *Porocki* (Stanislaus a Podhayce) palatinus Podoliae mittit milites contra Cosacos, 18, 19 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 praesens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 fit supremus exercitus dux in locum occisi Kalinouii et palatinus Kiiouiensis, 141 occurrit Chmielnicio, aciem instruit et dimicat, 147 frustra obsidet Chmielnicium. Braclauensem tractum repetit, ibid. profligatur a Moschis, 201 Sueciae regem occasione Chmielnicii derelinquit, 203 adhaeret iterum Sueciae regi, 211 seq. cum Lanckoronio ad Sendomiriam subsistit, 218 castra Duglassii, Sueciae exercitus ducis, deserit, 220, 223 cura expugnandi munimenti, capitis dicti, ei a rege committitur, 277 a Czarnecio exprobratur, responsum eius, 278 eum exercitu ex Borussia in Poloniam abijt, 279 praesens in expeditione contra Rakocium, 343 Regina ad eum scribit in causa Rakocii, cui multum fauebat, 346 Mohilouiam obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit, 444 literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 bono euentu dimicat contra Moschos, 509 morti succumbit, 515 *Powalski* (Lewalt) nuntius Podoliensis, Rege adhuc vivo successoris electioni contradicit, 510 *Pozarski*, Moschorum belli dux, occumbit in praelio ad Konotop, 442 *Praedictiones* Polono regi fallae, 32 *Praelium*, vid. pugna. *Praemisia* describitur, 232 Duglassius eandem oppugnat et paulo post intactam relinquit, ibid. oppugnatur a Rakocio vano conatu, 328 *Praefagium* P. Caruar Soc. Iesu, 156 *Prazmowski* (Nicolaus) regens cancellariae minoris, fit regni referendarius, 121 certis legibus Rakocium ad Poloniae regnum vocat, 24 fit regni pro-cancellarius et mox supremus regni cancellarius, 415 legatus regis Poloni ad pacem Oliuae condendam, 466 declarationem articuli separati ratione traditionis Elbingae subscribit, 490 Primatis regni dignitatem adipiscitur, 514 *Princeps* Poloniae, Carolus Ludouicus nascitur, breui post extinguitur, 97 *Proceres* Poloniae, regem Casimirum in Poloniam reuocant, 207 Regiomonto per edictum electoris Brandeburgici excedere iubentur, 220 *Prodigia*, de iis quid sentiendum, 10, n. 13 *Prokopowicz*, Moschorum Generalis cadit in praelio ad Konotop, 442 *Prophetia* S. Brigittae de regno Sueciae, euentu non comprobata, 320 *Propositiones* Massinii factae Viennae scriptae, 389 Miaskouii Viennensis compositionis, 402 legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuensis pertractandae, 446 legatorum caesareorum, 447 legatorum electoris Brandenb. 448 legatorum Suecicorum cum legatis caesareis pertractandae, 449 eorundem cum Brandenburgicis tractandae, 451 *Prostki*, villa ducalis Borussiae, ubi Gonseuius Suecos et Brandenburgicos profligauit, 271 *Prorector* Angliae, vid. Cromuel. *Protestatio* nobilitatis minoris Poloniae contra clerum, 136 cleri minoris Poloniae contra saeculares, 137 *Pruf.*

INDEX.

- Prussia*, vid. Borussia.
- Prusimowski* (Ianus) succamerarius tribunusque militum Belzensis. 20
- Pszczonka* (Adamus) 198
- Pstrokowski* (Stanislaus de Buzenin) episcopus Chelmenensis, 10. 33 moritur, cui succedit Thomas Lezynski. 391
- Przeslawski* (Andreas a Przeslawice) 198
- Przyemski* (Sigismundus) 45 cohortis tormentariae supremus magister, 77 sensus eius de castris Kalinowii ad Battow, 102 confert cum Kalinowio de tumultu militari, 104 captivus post cladem Battowiensem Chmielnicii iussu capite plectitur. 104
- Przyemski* (Christophorus) mittitur ad Sueciae regem, 174 eius oratio ad Sueciae regem, ibid. seq. castellanus Culmensis, 330 vitam cum morte mutat. 510
- Przyemski*, eques Polonus. Literae eius ad fratrem Christophorum contra Austriacos. 350 seq.
- Puchheim* (Christophorus comes de) Leopoldi Hungariae regis generalis cum duodecim millibus militum in viciniam Transylvaniae venit. 342
- Pugna* ad aquas flavae, 8 ad Corfunum, ibid. ad Constantinow, 18 ad Zborowium, 46 ad Berestecko, 78 ad Batow, 104 ad Stawiszyn, 145 ad Warsawiam inter Carolum Gustavum, Sueciae et Io. Casimirum Poloniae reges, 269 cum Transylvanis ad Magierow, 347 cum Moschis, 509 cum Lubomierscio, 512. 513 cum Tartaris Cosacisque. 515
- Puskammer*, mittitur ab electore Brandenburg. ad Sueciae regem. 218
- Q***uerelae* Daniae regis contra Polonos, 373 Polonorum contra Austriacos, 388 Austriacorum contra Polonos, 389 Chmielnici legatus Poloni, nomine cleri contra Austriacos Francofurti. 404
- R***adamanorscius*, Russorum belli dux, eius militum numerus. 511
- Radinilus* (Ianussius, S. R. I. princeps) Cosacos prope Pinscum proffigat, 32 cum exercitu victore Kiowiam intrat, 80 de Cosacis victoriam reportat, 88 persuadet Potocio certamen, sed frustra, ibid. epulatur apud Potocium cum Chmielnicio, 91 fit maior exercitus dux, et palatinus Vilnensis, 141 pugnat infausto omine d. 27 Aug. a. 1654 143 obsidet Mohilouiam inani conatu, 147 Lituaniam Sueciae submitit protectioni, 177 creditur causa belli Lituani, 179 Radinilianae propositioni contradicunt Lituani, 180 Gonsienium caput contradicentem sibi, ibid. concipit puncta Lituanorum Suecis oblata, ibid. apud Suecos suspectus, 207 cedit Birze Sueciae regi, 208 subscribit pacta deditiois Lituaniae, 211 moritur, 226 Anna Maria, filia eius unica ad bona paterna et materna haeres admittitur vi pacis Oliuensis. 475
- Radinilus* (Albertus Dux) cancellarius Lituaniae moritur. 226
- Radinilus* (Ioannes Dux) comitia soluit 100
- Radinilus* (Boguslaus) dux, praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 fit gubernator Barenfis, 97 subscribit palatinus Minscensis pacta deditiois Lituaniae, 211 sexcentos pedites Vitembergio Warsawiam mittit, 244 consilium eius Sueciae regi suggestum, 250 capitur a Tartaris et dimittitur, 271 per eum componit Gonsienius cum electore Brandenburgico. 357
- Raday* substituitur Transylvaniae princeps Rakocii loco a Turcarum imperatore. 391
- Radwanski* (Leo) Moschorum belli dux, cadit in praelio ad Konotop. 442
- Radziejewski* (Hieronymus) Lomzensis capitaneus, 20 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit regni procancellarius, 67 Adami Kazanowii viduam in matrimonium ducit, ibid. praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 origo litis inter eum et uxorem suam, 94 Warsawiam venit, factum atrox iussu eius in urbe regia, ibid. in ius vocatur ad forum curiae regni mareschalci, ibid. Petricouiam discedit ad regni tribunal, ibid. decretum mareschalcae contra eum, 95 ad supplicium quaeritur. Literae eius ad nobilitatem, ibid. seq. discedit ad ducem Zaslauensem, 96 accipit ab eo literas securitatis. Poloniae valedicit, ibid. condemnatur ut perduellis. Sermo de eo, 97 seq. damnatur crimine perduellionis in comitiis Viazdouiiae, 108 manifestatio eius contra regem et rempublicam Poloniam, ib. Viennam et deinde Stockholmiam discedit, ibid. dat consilia reipublicae, 114 Literae eius ad Chmielnicium, 115 mittit legatum ex Suecia ad Chmielnicium, 116 Apologia eius, 117 manus eius cognoscitur subscripta in literis ad Chmielnicium, 119 Sueciae regem ad bellum contra Polonos inflammat, 140 adicit literas ad Vitembergii literas, 163 Warsawiae seditionem excitare tentat, 177 Warsawiam venit, ibid. relinquatur a Sueciae rege vicerex in Masovia, ibid. consilium eius Sueciae regi suggestum, 250 in integrum inque regis restituitur gratiam, 510 belli declarationem Turcarum imperatorem, 514 in legatione vita fungitur.
- Rakocy* (Georgius) Transylvaniae princeps, 42 Regi Poloniarum scribit, 123 Valachiae principi bellum infert, 125 mittit legatos ad regem Poloniam, ibid. scribit supremo cancellario, 126 legati eius ad rempublicam Poloniam. Puncta huius legationis, 131 precatur indigenatum Poloniae, 132 rumor de eo Poloniam ingrediente, 279 sceptrum Polonum ambit, 322 bellum cum Polonis gerit, 324 seq. pacta inter eum et Cosacos, 325 edictum eius ad ordines regni, 326 ad proceres minoris Poloniae scribit, ibid. seq. Poloniam intrat, Przeworscum et Stryouiam occupat, 328 perdit tria millia militum ad Iaroslauiam a Schoembergio caesa, ibid. Praemislum vario conatu oppugnat, ibid. Leopolienses tentat, ibid. Cracouiam properat. Scribit his Sueciae regi, 331 seq. Electori Brandenburgico, 332 Cracouiam ingreditur. Magistratus Cracouiensis ei iurat, ibid. Zamoyscio scribit, 333 obuius fit Sueciae regi, ibid. eius datum Sueciae regi consilium. Recedit a Zamoyscio. Brestiam Lituaniae occupat, 335 cum Sueciae rege Warsawiam intrat, 336 Literas accipit de commotiori Leopoldi, Hungariae regis, in se animo, ibid. Turbatur variis nouis vndique allatis. Consultat cum Sueciae rege, 337 iterum turbatur, ac praecipuos Hungaros in consilium vocat. Consiliarios suorum sensus, 337 Cracouiam mouet, 339 nuntium accipit, comitem ab Hatzfeldt cum octodecim millibus ad Cracouiam haerere, et Polonos in Transylvaniam irrupisse, 340 varia ac infau.

INDEX.

- infausta ei referunt exploratores, 342 mittit legatum ad Polonos, 343 componit cum Polonis, 344. seq. exercitus eius numerus, 346 Poloni duces eum inuisant excepto Czarnecio, 347 exercitus eius deletur a Tartaris, ipsemet per Lubomierscium saluatur, ibid. Transyluania pellitur Byzantini caesaris insu, ei substituitur primo Raday, postea Bartezy. 391
- Rakowski* (Stanislaus) abbas Plocensis moritur. 43
- Ratiboria* Oppoliumque ducatus transferuntur a rege in personam reginae Poloniae. 403
- Ratification* Polonica foederis perpetui inter regem Poloniae et Brandenb. Electorem. 504
- Rauenfels* (Bartholomaeus) S. R. M. Seer. puncta deditionis Torunii subscribit. 426
- Raytarowski*, eques Polonus, mittitur a Chmielnicio ad Potocium. 89
- Rebellis* nomen in minori Polonia Kostka, exitus eius tragicus, 75 rebellis alius in maiori Polonia, ibid.
- Regina* Poloniae, vid. *Ludonica Maria*.
- Religio*, exercituum religionis catholicae in Liuania Suecica priuatum, per pacem Oliuensem conceditur, 470 liberum religionis catholicae et euangelicae exercituum ciuitatibus Prussiae regalibus, vii ante bellum Suecicum, viguit, vi pacis Oliuensis, art. II. No. 3. conceditur. 468
- Responsio* Austriacorum ad Massinii propositiones, 390 cancellarii Suecici ad verba Naruszeuui legati Poloni, 159 Cantersteinii, Suecici Secretarii ad literas palatini Lenciciensis, 174 Caesaris Ferdinandi III, ad P. Adriani, S. I. theologi legationem, 67 ad legationem Trzebicii Poloniae procancellarii, 136 ad Moschorum legationem, 143 ad Lescinii, palatini Lenciciensis legationem, 206 Chmielnicii ad regis Poloni literas superba, 122 ad Polonorum legationem, 243 Elbingensium ad propositiones Rudauui, 213 electoris Brandenburgici ad quaestionem comitis Staremburgii, caesarei legati, 219 electorum imperii ad legationem Morstynii, 288 Gedanensium ad Sueciae regis literas, 182 ad Arechoti ducis literas, 268 Hatzfeldii caesarei Generalis ad Wirtzii literas, 348 Leopoliensium Rakocio data, 328 Lubomierscii supremi Marchalci ad literas Rakocii, 327 Rakocii Chmielnicio auxilia petenti data, 70 palatini Lenciciensis Rosenheimio denunciati bellum Polonis, 158 Polonorum Chani Crimenis legato data, 66 ad Moschorum legatorum postulata, 58 Angliae regis legato, 68 ad legationem Cosacorum, 119 Rakocio data, 124. 125 Poloni regis ad Palatini Posnaniensis literas, 99 ad obiecta senatorum, 100 ad palatini Valachiae literas, 102 ad preces Cosacorum obsessorum ad Berestecko, 78 ad literas Rakocii, 132 ad literas Electoris Brandenburgici, 254 legato Moschorum ducis, 358 legatis Bethlemi ob deditionem Cracouiae, 348 Sueciae regis ad orationem Przyiemscii, 176 Witembergii ad cancellarii Poloni literas, 245 quid regi respondit captiuus dedita Varlauia, 248 ad scripta et manifestationes Suecicas, 289 responsiones ad propositiones legatorum Oliuae mutuae, 452. 454. 456. 459. 461
- Respublica* Polona. Falsa quorundam de illius interitu vaticinia. 6, n. 10
- Rex* Poloniae. Vid. *Ioannes Casimirus* rex Sueciae vid. *Carolus Gustauus*.
- Rex* Galliae regi Ioanni Casimiro regni persuadet abdicationem. 515
- Rey* (Vladislaus de Naglowice) dapifer Cracouiensis, regis Francofurtum legatus. Turbat ibi Leopoldi electionem, 412 reginae cancellarius, puncta deditionis Torunii subscribit, 426 thesaurarius curiae regni, legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 subscribit declarationem articuli separati ratione traditionis Elbingae. 490. 492
- Ribbing* (Per Lenerfon) Sueciae senator, literas fidei pro legatis Suecicis subscribit. 488
- Riga* obsideretur a Moschis, defenditur a Magno de la Gardie. 284
- Rocossiani*, quid sint. 98, n. 47
- Roderigo* (Castel) Hispaniae orator in aula Viennensi. 206
- Roncallius* (Dominicus) canonicus Varmiensis, corruptus a Mazarino matrimonium procurat Vladislao IV, regi Polon. cum Ludouica Maria Gonzaga. 34
- Rosenban* (Schering vel Siberius) legatus Suecus ad tractatus Lubecae, 71 regis Sueciae nomine Polonis bellum declarat, 158 documentum compositionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico subscribit. 266
- Rostowski* (Liuanouides) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
- Rozaszewski* (Iacobus comes) capitaneus Cunicensis, 19. 20 castellanus Calissiensis, 41 palatinus Inoulauiensis, Calissium expugnat. 271
- Ruczka* Moschorum legatus. 100
- Radawski* (Laur. Ioan.) auctor huius operis. Ipsi mens in conscribenda hac historia, 1 quid praestitit, 2 capitur ab editore ob inconsideratam de Poloniae regibus locutionem, 6, n. 3 denno, quia in populares suos acerbius dixit, 20, n. 18 in personam eius resignat canonicatum Varmiensis Dominicus Roncallius, 34 mater ipsius Anna moritur, 139 adulatur Austriae domui, 190, n. 72 consilia eius Elbingensibus data, quid ad ea responderunt, 213 legatur de Rudauscio praefatio editoris.
- Rudomina*, dimicat cum Drohicki in aula regia Sigismundi III. 111
- Russia*, protectionem suscipit Moschorum. 142
- Rzeczycki* (Georgius) capitaneus Vrzendouiensis, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 perit ad Zborouium. 46
- Rzeszonia*, mater Stephani Czarnecii. 513
- Rzewuski* (Stanislaus) 198
- Rzeczynski* (P. Gabriel, S. I.) scripsit hist. naturalem regni Polon. 2, n. 2
- Sacken*, vigiliarum praefectus, Elbingam ingreditur. 213
- Sakowiecz* (Adamus Matthias) palatinus Smolensensis etc. literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subscribit. 493
- Salem*, regiae mensae portionem, nobiles extorquent a rege. 141
- Saluus* (Io. Adeler) legatus Suecus ad tractatus Lubecae. 71
- Samogitia* Polono iterum deditur regi. 284
- Samowski*, commilito vexilli S. R. M. 223
- U u u u u 2 Sapiha

INDEX.

- Sapieha* (Casimirus Leo) vicecancellarius M. D. Lithuaniae, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 moritur Brestiae, 226
- Sapieha*, militum tribunus, deduxit Rakocium cum paucis suorum in Transylvaniae viscera, 347
- Sapieha*, palatinus Vilnensis, 232 conatus eius Sueciae rex eludit, 236 cohortem equitum Suecorum totaliter delet, ibid. primus Varavianam oppugnat, 244
- Sapieha* (Paulus) Lithuaniae generalis, Brestiae succurrere parat, sed frustra, 336 Grodnam pertractatus a Moschis recipit, 443
- Sarbievski* (Stanislaus) Grabouecensis capitaneus, legatus ad pacis tractatus cum magno Moschoviae duce, 282
- Sarcophagi* inscriptio, Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, 154
- Sarnowski* (Iacobus) canonicus Cracoviensis, protestatur contra saeculares, 137
- Sarnowski* (Stanislaus) regni referendarius fit episcopus Praemisliensis, 391 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subseribit, 484
- Sarnowski* (Stephanus) succamerarius Lenciciensis, ordinum confirmationem annui regi concessi census et documentum recitat, quo liber a pacto cum regno pronunciatur rex, 515
- Sax* (Petrus) equitum praefectus legionis generalis Dorflingii, cadit in sylvis ad Calissium, 276
- Schenhof* (Georgius, S. I.) 206
- Schlippenbach* (Christophorus Carolus de) Sueciae regis supremus Camerae praefectus, legatus pacis in arce Labaviensi subseribit, 275 mentio eius fit, 360 legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam, 466
- Schoenberg*, militum tribunus, Transylvanos adortus ad Iaroslaviam, victor euadit, 328
- Schröer* (Godfried von) legatorum Suecicorum secretarius, 450 literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem expedit, 488
- Schwerin* (Otho liber baro de) electoris Brandenburgici consiliarius status intimus, pacta in arce Labaviensi subseribit, 275 offensuum et defensuum foedus inter domum Austriacam et electorem Brandenburgicum concludit, 393. seq. foedus inter regem Polonum et Electorem Brandenburgicum subseribit, 501. conventionem de coniungendis eorum armis subseribit, 503
- Scripae* spargantur Francofurti a Polonis legatis contra Austriacos, 412
- Scripatores* historiarum, peractis rebus facile errores indicare possunt, 236, n. 81
- Sezuka*, regis commissarius in deditione Petricouiae, 248
- Selingerland* (Godofredus van) consiliarius et assessor urbis Dordracenae, articulos foederis cum Sueciae rege subseribit, 260
- Semiluna*, nebulo dux rebellium Lituaniam intrat, 9 ferocia eius et ubique saevitia, 22 cadit prope Pinscum, 32
- Senatores* Poloniae conuocantur a rege Oppolium in Silesia, 206 eorum vota in caesarem Ferdinandum III. ibid. scribunt ad senatores Moschoviae, 229 ad senatores Sueciae, 151 Literae eorum ad electorem Brandenburgicum, 255 Varavianam conuocantur 1668 a rege, qui abdicationem a regno illis significat, 515 ne id faciat lacrymis petunt, nec impetrant, ibid.
- Sendomiria*, recuperatur a Polonis, 236
- Sesquipellis*, nebulo Cosacorum dux rebellium Chmielnicio adhaerens, Cudacensi propugnaculo recepto contra datam fidem omnes trucidat, 23. 33
- Sielski* (Alexander) succamerarius Posnaniensis, commissarius ad Cosacos, 17. 64
- Sieniawski* (Adamus Hieronymus de Granowo) voluntarius miles ad Corfunum, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 capitaneus Leopoliensis, 40 moritur, 58
- Sierakowski* (Stanislaus a Boguslauike) diem obit supremum, 510
- Sigismundus III*, rex Poloniae, eius infelicitas, 3 vita eius breuissima, 3, n. 7
- Sigismundus Augustus*, rex Pol. testamento Polonis libertatem legauit, 55
- Siradiensis* palatinatus deditur Suecis, 181
- Skarbek* (Andreas) ex palatinatu Cracoviensi, 198
- Skarszewski* (Stanislaus) gubernator Radomienfis, 141 Procuracionem arcis Cracoviensis accipit, 513
- Skrzetuski* (Ioannes) literas ab obsessi exercitus ducebus adfert, 45
- Slonigrodek*, Poloni ibi a Moschis caeduntur, 201
- Slupecki* (Andreas) eques Polonus, puncta deditionis palatinatus Calissiensis et Posnaniensis subseribit, 165
- Sluzewanka*, Adami Kazanoui vidua, palatini Trocensis filia, 56 nuber Hieronymo Radzievski, regni procancellario, 67 origo litis inter eam et maritum, 94
- Sluzewski* (Stanislaus a Sluzew) capitaneus Horodelscensis, 223
- Smolenscum* describitur, 11 capitur a Moschis, 142 in perpetuum occupatur, 142
- Snarowski* (Raphael) mittitur legatus regis ad Cosacos, a quibus crudeliter trucidatur, 44
- Sobieski* (Marcus) capitaneus Crasnostauienfis, 41 datur obses Chmielnicio, 90 captiuus post cladem Batouiensem iussu Chmielnicii a carnifice trucidatur, 104
- Sobieski* (Ioannes) capitaneus Iaccorouienfis, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 232 regni Mareschaleus declaratur, 512 nominatur campestris dux, 513 Tartaris obuiam it eosque fugat, 515
- Soczawia*, propugnaculum in Valachia, ibi obsidetur et moritur ex accepto vulnere Timotheus Chmielnicius, 129 deditur regis Poloni commissariis et Transylvaniae principi, ibid.
- Sokolnicki* (Andreas) 198
- Sommier* (Laur. Christophorus a) electoris Brandenburgici consiliarius status intimus, foedus defensuum inter domum Austriacam et Electorem Brandenburgicum concludit, 394 legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 foedus inter Poloniae regem et electorem Brandenburgicum subseribit, 501
- Spolia* Polonorum Cosacis Tartarisque cedunt, 24
- Sponsalia* regis Pol. Ioannis Casimiri cum Ludouica Maria, 39
- Stadnicia*, coniux Zebrzydowski, 515
- Stanislavski* (Adamus) castellanus Halicensis, 19
- Stanislavski* (Michael) custoditur a Rakocio, 327 scribit Poloniae reginae, 337 Palatinatum Kiouiensem accipit, 513

INDEX

Starenberg (comes de) Ferdinandi III caesaris legatus ad electorem Brandenburgicum. 206. 219
Starostiae seu praefecturae, quid sint in Polonia. 59
Starszewski (Martinus) referendarius regni, fit maior regni Secretarius et moritur. 121
Strawiszyn, prope hunc locum pugna Polonos et Cosacos inter. 145
Szebnok (Gustavus Otto) Sueciae regis per Masoviam generalis, scribit ad Torunenses 183. 235
Poloniae reginae Gedanum venienti insidias fruit, 278 Choinicum iterum occupat, ibid. reginae Poloniae per Vrangeliū literas passus offert. 278
Stephanus Batoreus, rex Polonus, eius encomium, animi virtutes et regimen. 3 et ibid. n. 5
Stetinum, maioris Poloniae incolae nullis novis teloneis Sterini onerari possunt, vi pacis Oliuensis. 474
Stipendium, Tartaris olim dari solitum. 49
Stratagemata Hungarorum ad Soczauam. 126 Czarnecir ad Iaroslaiam, 232 Choiniciae in Prussia, 278 ad Magierow, 344 Sueciae regis ad Lezaicum Sapiehae conatus eludentis. 236
Suchodolski, eques Polonus, a partibus Sueciae regis, Lublinum defendit. Contumax regi Polono Leopolum transmittitur, post breui liber. 236
Sueciae rex, vid. *Carolus Gustavus*.
Sueci, oratores in Tartariam mittunt, 65 eorum foederati. Louicium ingrediuntur, deinde Varsouiam, 177 loca per eos in Prussia occupata, 183 Elbingam ingrediuntur, 213 succurrunt Varsoviae, sed frustra, 245 pugna eorum ad Varsouiam, 269 aliquot millia eorum ad pagum Lipie a Czarnecio prostrantur, 270 occisorum ex parte Suecorum in syluis ad Calissium numerus, 276 plura eorum gesta vide sub *Carolo Gustavo*.
Swende (Baro de) electoris Brandenburgici equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenstein, cadit in syluis ad Calissium. 276
Swiderski, (Ioannes Samuel) exercitus dux Poloni. 510
Symonius (Harasymius) legatus Moschus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
Synchronismus, contra eum Radaucius peccasse videtur. 220, n. 78
Szczawinski (Ioan. Simon) palatinus Brestensis, 19 praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651. 74
Szelepczeni (Georgius) episcopus Nitriensis, regni Hungariae cancellarius, legatus caesaris ad Rakocium. 328
Szezbek (Hyacinthus) capitaneus Boguslauiensis. 223
Szeremet, supremus belli dux Moschorum in expeditione a. 1654. 142. seq.
Szoldrski (Andreas) episcopus Posnaniensis, 33 moritur. 58
Szuliszewski (Paulus) 198
Szumoni, a Chano Crimeniensi literas apportat regi Polono. 242

Tabulae foederis perpetui inter Ioannem Casimirum Poloniae regem et Fridericum Wilhelmum Brandenburgicum electorem. 494
Tarlo (Alexander Ioannes) palatinus Lublinensis, moritur. 121
Tarlo (Ioannes) fit mortuo patre palatinus Lublinensis, 121 literas fidei ordinum regni Poloniae

pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 articulum separatim ratione traditionis Elbingae subscribit. 493
Tartari eorum descriptio, 50 et ibid. n. 33 et 34 eorum in Chmielnicum minae ac odia, 107 post conclusam ad Zwancium pacem in Poloniam irrumpunt, 140 eorum coniunctio cum Pol. 146 in Poloniam aduentus et pugna contra Moschos et Cosacos, ibid. perfidia eorum erga Polonos, 147 dimicant pro Polono rege, 202 funditus delent Rakocium, 347 coniuncti Vichouio vastant omnia circa Borysthenem, 417 Polonorum se hostes declarant, 513 Podoliam, Russiam, Volhyniam devastant, 5. 5 in fugam a Polonis aguntur, pacemque cum his componunt, ibi plura vide sub *Gerei Islan* et *Machmet*.
Tartarorum Chantus, vid. *Gerei*.
Tarnowski (Ioannes) archidiaconus Cracouiensis, regius secretarius, fit archiepiscopus Leopoliensis, 136 obtinet clarae tumbae abbatiam. 136
Taube (Wilhelm) Sueciae regni Senator literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
Teich, equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in syluis ad Calissium. 276
Tetera (Paulus) in Georgii Chmielnicii locum electus Bogdani Chmielnicii in matrimonio habet filiam. 511
Thobaipei, Tartarorum dux, 9 eius epistola lecta in senatu, 16 reducit in Tartariam a Chmielnicio. 41
Thomislanski (Petrus) 198
Tiepoli (Ioan.) legatus Venetus. 6
Tolibonius (Albertus) suffraganeus Plocensis, fit episcopus Posnaniensis, 145 querelas reginae contra Austriacos subscribit, 405 literas fidei ordinum regni Poloniae et M. D. Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
Tomaszewski (Iacobus) 198
Tomaszewski (Stanislaus) 223
Torres (Ioannes de) archiepiscopus Adrianopolitanus, Innocentii X, pontificis nuntius. Oratio eius ad senatum. 26. 34. 44
Torunium obsidetur ac Polono regi traditur, puncta deditionis Torunii, 420. seq. regis literae ad Torunenses, 230 regis praesidium deprecatur, rex mille milites ibi relinquit. 513
Tractatus coepti Lubecae Suecos et Polonos inter, eorum quis progressus et deinde finis, 70 dilationis huius conuentus documentum. 71
Tractatus pacis, vid. pax et pacta.
Transfuctiones vid. pacta.
Transylvani vid. Rakocy.
Treter (Nicolaus) pacta Polonorum cum Cosacis subscribit, 419 Varsouiam venit Cosacorum legatus. 442
Tribunal regni supremum Petricouiae et Lublini. 94, n. 45
Trutina mediationis Gallicae. 400. seq.
Trzebicki (Andreas) regis secretarius, mittitur ad regni tribunal, 112 regens cancellariae, 117 fit regni procancellarius, 124 mittitur Ratisbonam a rege orator ad imperii comitia, ibid. 33 eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae, 134 responsum a caesare ei datum, 136 redit in Poloniam abbatia Czerniensi a rege donatur, ibid. fit episcopus Cracouiensis, 391 protestatur contra locum metropolitae Kiouienfi in senatu
X x x x x assigna-

INDEX.

- assignatum, 442. articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
- Tryliffia* expugnatur a Polonis. 81
- Tucholka* (Ioannes Petrus) notarius terrestris, Palatinatus Pomeraniae deputatus, articulum separatim ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subscribit. 493
- Tumulus* noui in regno Poloniae, 75. militaris in castris ad Batow, 104. Polonorum circa Polniam, 190. inter Polonos milites ob Wittembergum, 247. inter Polonos ratione Lubomierscii. 511
- Turner* (Fridericus) Sueciae regis officialis auditor, puncta deditiois Torunii subscribit. 426
- Turnus* comes, Riga a Moschis obsessa egressus et captus, capite ab iis mulctatur. 284
- Twardowski* (Samuel) liber eius contra magnum Moschouiae ducem serui publici manu in ignem dandus. 62
- Tysones* cuduntur in Polonia quibus literae I. C. R. intortae, duplex harum interpretatio. 511
- Tysenhausen*, Radzieieuus hostis. 94
- Tyskiewicz* (Ioannes vel Ianullius) palatinus Kiuuiensis, 18. 19. moritur, elogium eius. 43
- Tyskiewicz* (Georgius) episcopus Samogitiae, 33. fit episcopus Vilnensis, 43. moritur Regiomonti. 226
- Tyskiewicz* (Felix) palatini Brestensis filius perit ad Zborouium. 46
- Tyskiewicz* (Ioannes Antonius). 33
- Tyskiewicz* (Christophorus) palatinus Czerniechouiensis, capitaneus Bytominaensis, fit commissarius in confederatione contra Sueciae regem. 223
- Tyskowiis* confederatio exercitus Poloni facta. 221
- Valachia* applaudit victori Chmielnicio, 107. eandem Chmielnicius armatus ingreditur, 126. eius aerarium diripitur ab Hungaris Soezauiae, 130. sensus Polonorum de bello Valachico, 65. occasio huius belli, 102. 125. Valachiae princeps profigitur a Cosacis seu Chmielnicio, 64. compositionem facit cum Cosacis, 65. respondet Chmielnicio ad eius postulata ratione matrimonii cum filia sua. Regi Polono scribit, 102. filiam suam Timotheo Chmielnicio desponsat, 120. captiuus remittitur in Tartariam. 133
- Varca* oppidum exustum. 61
- Varmiae* descriptio. 416
- Varfauiam*, valde turbatur, accepto de clade Barouienfi nuntio, 104. eius descriptio. Suecorum ibi praesentia et Radzieieuus, 177. oppugnatur a rege Polono, 244. deditur ei, 245. Sueciae rex iterum ea potitur, 269. diripitur a milite Brandenburgico, 270. eandem intrat Sueciae rex cum Transyluano, 336. comitia ibi indicuntur a Polono rege, 442. ibi comitia 1662 celebrantur, 510. Varfauiam venit rex, ibi interni motus oriuntur, 511. comitia 1664 incipiuntur, 512. Varfauiam Torunio discedens venit rex, 513. comitia 1666 Varfauiam indicuntur, ibid. regni senatores a rege 1668 conuocantur. 515
- Vbaldi* (Christophorus) Generalis maior. 77
- Venerus* legatus Lublini exceptus a Polonis. 44
- Vichowski* (Daniel) Russiae palatinus Corsuni globis traiecitur. 511
- Victoria* Cosacorum de Polonis ad aquas flauas, 8. ad Corsunum, ibid. ad Pilauice, 23. ad Zborow, 46. ad Batow, 104. Lituanorum circa Pinscum de Cosacis, 88. regis Poloniae de Cosacis ad Berestecko, 78. Moschorum de Polonis ad Slonigrodek, 201. Sueciae regis de Czarnecio ad Golomb, 231. de Poloniae rege ad Varfauiam, 269. Czarnecii de Polonis cum Suecis facientibus ad Calissium, 166. de Sueciae rege ad Sanum flumini, 232. de Marchione Badensi ad Czerseum, 235. de aliquot Suecorum millibus ad Lipie pagum, 270. Gonfieuus de Suecis et Brandenburgicis ad Profski, 271. Polonorum de Moschis, 509. eorundem ad Glemboko, 510. 511. Lubomierscii de Polonis, 512. 513. Tartarorum et Cosacorum de Polonis, 514. Polonorum de Tartariis. 515
- Vieiski* (Thomas) praepositus Varmienfis, abbatiae Plocensis administrator, fit episcopus Kiuuiensis, 156. literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenfem subscribit, 484. articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
- Vilna*, capitur diripiturque a Moschis, 179. ibi cum exercitu Lituano de stipendiis soluendis tractatur. 510
- Visconti* (Ioannes Baptista baro) residens regis Poloni in aula Viennensi. 205
- Vladislaus* IV, rex Poloniae, eius triumphus, 3. moritur d. 20. Maii a. 1648. Meriti in Lituania, 10. cadaver eius in Basilica Varfauiam deponitur, ibid. Laus eius posthumus, 10. 11. funeris solennia, 33. compendium vitae eius. 34
- Vladislaus Dominicus*, dux Zaslauiensis, palatinus Sendomiriensis, destinatur belli dux a republica, 18. 22. culpatur, 23. fit palatinus Cracouiensis, 24. 43. praesens in expeditione contra Cosacos, 24. 43. dat literas securitatis Radzieieuio condemnato, 96. moritur. 226
- Vlesfeld* (Corficius comes de) bona ei per pacem Rothschildienfem restituuntur. 433
- Volboria*, castra regis Poloni ibi. 166
- Votum* solenne regis Poloni. 241
- Vrangelius*, Sueciae regis architalassus ad portum Gedanensem appellit. 182
- Wachmeister* (Ioannes) legatus Suecus ad tractatus Lubecae. 71
- Walch* (Io. Otto de) Suec. reg. summus excubiarum praefectus, perit in syluis ad Calissium. 276
- Waldek* (Georg. Frid. comes de) minae eius in Polonos, 219. documentum compositionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico subscribit. 266
- Wapowski* (Nicolaus a Nieczuiow). 198
- Warszycki* (Stanislaus) terrarum Masouiae palatinus, fit castellanus Cracouiensis. 97
- Wassenbergius* (Euerhardus) Embricensis, reg. Pol. historiographus. 34. et ib. n. 27
- Wadmiczenko*, Cosacorum dux cum Moschis faciens, Vichouio contrarius, 416. Vichouii legatos ad Tartaros intercipit, ibid. cadit in praelio. 417
- Weiber* (Ludouicus) capitaneus Valecensis, Zamoscium defendit, 25. fit palatinus Pomeraniae, 33. salutat electorem Brandenburgicum, 183. moritur tempore obsidionis Mariaeburgi. 240
- Weiber* (Iacobus) palatinus Mariaeburgensis, 182. comitatur electorem Brandenburg. 184. rex ad eum scribit, 230. Mariaeburgum Suecis tradit, 240. Calissium expugnat. 271
- Wienland*,

I N D E X.

- Weinland*, equitum praefectus in legione militum tribuni de Walch, cadit in sylvis ad Calissium, 276
- Wesel* (Albertus) Roznanensis, Makouiensis capitaneus, 20 fit palatinus Masouiae, 97 Varfauiam deserit, 177
- Wielopolski* (Ioannes comes a Pieskowa skala) Biecenensis capitaneus, mittitur legatus ad Transyluaniae principem, 42. 227 Woynicensis castellanus mittitur legatus Viennam, 282 Rakocius ei scribit, 326
- Wielopolski* (Ioannes) Palatinus Cracouiensis vitam cum morte commutat, 516
- Wierzbowski* (Hieronymus) palatinus Brestensis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscrit, 484
- Wierzbowski* (Hieronymus) palatinus Siradiensis e vita decedit, 513
- Wirzuius*, Suecorum militum tribunus, Cracouiam ab obsidione Polona liberat, 269 solennibus epulis Rakocium Cracouiae excipit, 332 Cracouiae nuntium accipit de stabilita pace inter Transyluanum et Polonos, 347 Cracouiam Polonis tradere negat, 348 Transyluanos vrbe regia pellit, ibid. Hatzfeldio scribit, 348 Cracouiam tradere vult, si Hatzfeldius subscrit, vituperat simul Polonos, 349 Stetino erumpens Pomeraniae quaedam loca occupat, 441
- Wisniowiecki* (Dux Ieremias Michael Korybut) palatinus terrarum Russiae, sex millia militum in castris tenet contra Cosacos suo sumtu, 9. 18 commissarius belli, 19 factum eius Niemierouii, 22 Carolinarum partium antesignanus, 23 coronam regi Ioanni Casimiro praefert, 36 40. 42 fortitudo eius, ibid. magno applausu excipitur a nobilitate Varfauiam veniens, 55 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, 57 citari debet ad comitia ob denegatos debitos magno Moschouiae duci titulos, 62 praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 consilium eius de opprimendo hoste, ibid. ardor eius in pugnando, 78 febri correptus moritur, eius elogium, 80
- Wisniowiecki* (Demetrius) dux in Zbarasz, 40 praetorianorum eius legio caesa, 278
- Wiszowaty* (Christophorus a Samki) 198
- Witemberg* (Afredus comes a Derben) Sueciae regis belli dux, scribit ad palatinum maiorem Poloniae, 163 Polonorum exercitus se ei dedit, 164 dedicationis puncta subscrit, 165 Regis Sueciae exercitui se coniungit. Castra Polonorum diripit, 178 regis sui in Russiam expeditionem promouet, 231 Varfauiae a rege ad vrbis custodiam relinquitur, 237 Varfauiam a rege Polono oppugnatam defendit, 244 cancellarius Polonus ei scribit, ibid. respondet ad cancellarii literas, 245 Varfauiam tradit regi Polono, ibid. seq. commotio nobilitatis contra eum, 247 Poloni regis ad eum verba, ibid. responsum Vitembergii, 248 responsum eius ad decretum regis in captiuos Suecos, ibid. Zamoscium deducitur, ibid. Sueciae rex ob eum turbatur, 250 catarrho extinguitur Zamoscii captiuus, 391 Vitembergii haeredibus bona in ditionibus electoris Brandenburgici restitui debent vi pacis Oliuensis, 477
- Witowski* (Stanislaus) castellanus Sendomiriensis, mittit milites contra Cosacos, 18. 19 pomum aureum in coronatione Ioannis Casimiri praefert, 36 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, 57 mittitur legatus a rege in Moschouiam, 70 fit gubernator Lublinensis, 97
- Wolezyn* (Matthias baro de) salisfordinarum Vielicensium et Bochniensium supremus gubernator, 139 vidua ipsius, auctoris mater, moritur, ibid. ipse moritur etiam, 415
- Wolfius*, tribunus militum adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178
- Wolfsberg* (Bartholomaeus) Sueciae regis consiliarius, et in aula Brandenburgica residens, pacta in arce Labawienfi subscrit, 275
- Wolkonski* (Federo) Moschorum legatus, 100
- Wolmarius* comes, ex vulnere Lublini defunctus, 236
- Woronicz* (Nicolaus) pocillator Kiuouienfis, cadit in conflictu cum Cosacis, 89
- Woyna* (Abrahamus) episcopus Vilnensis moritur, 43
- Wrangel* belli dux, a Sueciae rege in maiorem Poloniam dimittitur, 237
- Wrangel*, iunior, generalis vigiliarum praefectus captiuus Zamoscium deducitur, 248
- Wrzesniewicz* (Ioannes comes) generalis apud Suecos vigiliarum praefectus, patria Bohemus, cum Milero, Sueciae regis generali, Czenstochouiam obsidet vano conatu, 225 legio eius caecatur ex improviso prope Calissium, 270 perit in sylvis ad Calissium, 276
- Wychemski* (Daniel) Cosacorum tribunus, 84 comitatur Chmielnicium castra Polonorum ingredientem, 91. 92 submittitur Sueciae regi cum Cosacorum manu, 202 promittit Cosacos ad regis obsequium reducendos, 416 vniuersae Russiae conuocationem indicit, ibid. legatos ad Tartaros mittit, ibid. foedus Tartaros et Vichouiam inter, 417 confectio praetio cum Wdowiczenio Czehrinum redit, ibid. magnus Moschouiae dux pecunia eum corrumpere tentat, 417 frustra Kiuouiam oppugnare tentat, ibid. Polonis adhaeret, 418 paciscitur cum eis, ibid. pacta, suo et totius exercitus nomine, subscrit, 419 Varfauiam venit Cosacorum nomine, 442 ad Konotop sex Moschorum legiones ad internecionem delat, 442 excitato tumultu inter Cosacos fuga sibi consulit, 443
- Wydzga* (Ioannes Stephanus) episcopus Varmiensis, articulum separatim ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscrit, 493 Regi in nouo eligendo applaudit successore, 510
- Wysocki* (Alexander a Bodzislaw) venator palatinatus Brestensis, deputatus palatinatus Inouladislauiensis, articulum ratione traditionis Elbingae subscrit, 493
- Wyzga* (Stephanus) abbatiae Sciechouienfis administrator, fit maior regni Secretarius, 121 fit episcopus Luceorienfis, 145 fit episcopus Varmiensis, 415
- Wyzga* (Ioannes Stanislaus) episcopus Luceorienfis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscrit, 484
- Zaboklicki*, nuntius, Varfauia discedit et comitia rumpit, 512
- Zabuski*, designatur Cosacorum dux Chmielnicii loco, 48
- Zadorski* (Stanislaus) regi a poculis, vir magnae probitatis, moritur, 43
- Zamoyski* (Ioannes comes) capitaneus Calissiensis, 41 comitatur regem contra Cosacos, 44 Sueciae rex
- X x x x x 2 Lubli-

INDEX

- Lublinensem tractum ei offert, si sponte propugnaculo Zamoscensi cedat, 231 bis mille pedites una cum tormentis Varisiam adducit, 244 Rakocius, Transylvaniae princeps ei scribit, 333 respondit ad Rakocii literas, 334 palatinus Sendomiriensis literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 morte corripitur. 513
- Zamoyski (Alexander) gladifer Siradiensis, temeraria eius oratio occasione condemnari Radzieienii ad regem et senatum. 98. 112
- Zamoyski, episcopus Valachiae, fit episcopus Praemiliensis, 43 nominatus episcopus Luceorienis, moritur. 145
- Zamoyski (Martinus) succedit in bona feudi Zamosciani, 513 fit supremus aerarii praefectus. 513
- Zaremba (Stanislaus de Kalinow) episcopus Kiiouienis, commissarius ad Cosacos a republica constituitur, 68 praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 moritur. 136
- Zaslauensis dux, vid. Vladislaus Dominicus.
- Zawacki (Ioannes) mittitur ex equestri ordine Lubecam ad tractatum cum Suecis, 70 cum litteris in Borussiam ad magistratum Gedanensem. 230
- Zawilichowski (Nicolaus) tribunus Polonus mittitur a Potocio ad Chmielnicum, 90. 91 sistit reum Isinski, 116 mittitur legatus a rege ad Chmielnicum. 119
- Zawisza (Christophorus in Baliste) Mareschalcus maior M. D. Lit. legatus ad tractatus pacis cum magno Moschouiae duce, 282 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
- Zawisza (Hieronymus) mittitur commissarius ad Chmielnicum. 100
- Zawisza (Ioannes Dorogallo) nominatus episcopus Vilnensis, referendarius ac notarius M. D. Lit. legatus ad pacis tractatus cum magno Moschouiae duce, 282 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
- articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
- Zbarasum prope castra Polonorum, 41 obsidentur ibi a Chmielnicio. 42
- Zbonsinium propugnaculum, recuperatum a Polonis. 285
- Zborouius (Samuel) Cracouiae supplicio afficitur. 111
- Zborow. Rex Polonus ibi obsidetur a Cosacis, 46 Poloni ibi caeduntur, ibid. rex componit cum Tartaris Cosacisque, 49. 51 pacta Zborouiana cum Tartaris Cosacisque approbata in comitiis Varisuiiae. 56
- Zblaszewski (Ladouicus Casimirus) castellanus Smolensensis, M. D. Lituaniae nomine pacta Polonorum cum Cosacis subscribit. 419
- Zebzydowski (Michael) gladifer regni, 20 nudum enssem in coronatione Ioannis Casimiri praefert, 36 obsidionem Cracouiae procurat, 269 Transylvaniae princeps ei scribit, 326 gubernator Cracouienis declaratur, 512 animam profundit. 515
- Zienowicz (Ioannes) Mareschalcus Osmianensis. 20
- Zlotorenko, submittitur una cum Wychowski cum Cosacorum haud exigua manu Sueciae regi. 202
- Zorawski (Nicolaus) mathematicus Cracouienis, vita fungitur. 513
- Zuancium, Polonorum ibi castra, 120 ibidem compositionem facit Polonus rex cum Tartaris, exclusis Cosacis. 133
- Zyromski (Casimirus Chwalibog) Lituani exercitus belli dux, ad exercitum trahens, in via trucidatur. 510
- Zytkiewicz (Daniel) regni instigator, Radzieienium cum adiacentibus bonis, quae natus habere possederat, 97. 113. 117 causa deditae urbis Elbingae ei attribuitur, 212 auctor dediti Torunni, 213 dolose vititur data a rege Polono plenipotentia. ibid.

Corrigenda.

Pag. 8 lin. 11 lege *Zaporobi* loco *Zaporchii*. ibid. lin. 12 lege *Polonorum* loco *Polonum*. p. 13 lin. 46 lege *Canterstein* loco *Canthersthren*. p. 26 lin. 24 lege *hos* loco *nos*. p. 28 lin. 48 lege *suae* loco *haec*. p. 37 lin. vltima, deleatur punctum post verba: et cum effectu. p. 45 lin. 23 lege *famem* loco *famam*. p. 53 lin. 5 lege *prouincialia* loco *prouincilia*. ibid. lin. 45 lege *ditari* loco *dilati*. p. 76 lin. 7 lege *comparuerunt* loco *comparauerunt*. p. 80 lin. antepenult. lege *in fugam* loco *fugam*. p. 92 lin. 5 lege *veritus sibi* loco *sui*. p. 100 lin. 7 lege *altercationibus* loco *altercantibus*. p. 121 lin. 39 lege *ecclesiastae* loco *ecclesiasticae*. p. 124 lin. 12 lege *pacata* loco *capata*. p. 136 lin. 21 lege *Ferdinandi IV* loco *Leopoldi*. p. 152 lin. 14 lege *Stundorfensibus* loco *Standorfensibus*. p. 164 lin. penult. lege *viaticum* loco *vraticum*. p. 174 lin. 29 lege *consultum iri* loco *consultum in*. p. 194 lin. 22 lege *machinis* loco *machinanis*. p. 217 lin. 42 lege *distineret* loco *destineret*. p. 274 lin. 2 lege *artic. VI* loco *artic. 13*. Caetera lectorem Latinum non morabuntur.



CATALOGVS

OMNIVM

SCRIPTORVM, LIBRORVM, ET OPERVM

VARIORVM,

QVI SVMTIBVS MIZLERIANIS PRODIDERVNT.

1. Dissertatio, quod Musica scientia sit, et pars eruditionis philosophicae, quam in Academia Lipsiensi publico eruditorum examini submiserunt, praefes Laur. Mizlerus et respondens Liborius Oschmann. A. 1734. Editio secunda. 4 pl. in 4to.
2. De usu ac praestantia philosophiae in theologia, iurisprudentia, medicina differit, simulque recitationes suas priuatas indicat M. Laurentius Mizlerus. Lipsi. A. 1736. edit. sec. 1740. 2 pl. in 4to.
3. Musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von musikalischen Schriften und Büchern. Erster Band, welcher bestehet aus sechs Theilen nebst den darzu gehörigen Kupfern und Registern. Leipzig im Jahr 1739. der Preis 16 gl.
4. Sammlung auserlesener moralischer Oden, zum Nutzen und Vergnügen der Liebhaber des Claviers, componirt und herausgegeben von L. M. Leipzig, in länglicht Quart, 24 Kupferstiche nebst dem Text gedruckt. 8 gl.
5. Zweyte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
6. Dritte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
7. Vierte und letzte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
8. Gradus ad Parnassum, oder Anführung zur regelmässigen musikalischen Composition, auf eine neue, gewisse und bishero noch niemals in so deutlicher Ordnung an das Licht gebrachte Art ausgearbeitet von Johann Joseph Fux, weiland Sr. Kayserl. und Königl. Cathol. Maiestät Carls des VI. Oberkapellmeister. Aus dem Lateinischen ins Teutsche übersetzt, mit nöthigen und nützlichen Anmerkungen versehen und herausgegeben von *Lorenz Mizlern*, mit 57 Kupfertafeln in 4to. Leipzig 1742. der Preis 1 Rthlr. 12 gl.
9. *Lorenz Mizlers* musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von alten und neuen musikalischen Schriften und Büchern, worinn alles, was aus der Mathematik, Philosophie, und den schönen Wissenschaften, zur Erläuterung und Verbesserung sowohl der theoretischen als practischen Musik gehöret, nach und nach beygebracht wird. *Zweyter Band*, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst den darzu gehörigen XXXVI Kupfertafeln und Registern. Leipzig, im Jahr 1743. in 8. der Preis 1 Rthlr.
10. Anfangsgründe des Generalbasses, nach mathematischer Lehrart abgehandelt, und vermittelt einer hierzu erfundenen Maschine auf das deutlichste vorgetragen von *Lorenz Mizler*, etc. Leipzig, 1739. in 8vo. der Preis, wenn die Maschine weifs, 1 Rthlr. 6 gl. illuminirt und lackirt aber 2 Rthlr. 12 gl.
11. Musikalischer Staarstecher, in welchem rechtschaffener Musikverständigen Fehler bescheiden angemerket, eingebildeter und selbstgewachsener sogenannten Componisten Thorheiten aber lächerlich gemacht werden. Als ein Anhang ist des Herrn *Riva*, damals des Herzogs von Modena Residenten zu London, Nachricht vor die Componisten und Sänger beygefüget, und aus dem Italienischen ins Deutsche übersetzt von *Lorenz Mizlern*. in 8. Leipzig, 1740.
12. Programma de natura Syllogismi, 2 pl. in 4to.

Yy yy yy

13. Lo-

13. Lorenz Mizlers musikalische Bibliothek etc. dritter Band, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst denen darzu gehörigen LVII Kupfertafeln. Leipzig, 1752. der Preis 1 Rthlr.
14. Der musikalischen Bibliothek vierten Bandes erster Theil. der Preis 6 gl.
15. Dissertatio inauguralis medica de balsami vulnerarii usu ac praestantia in omnibus vulneribus, vlceribus tum inueteratis tum venereis, omnibus externis et plurimis internis inflammationibus, scirrhis inflammatisque feminarum mammis etc. manibus pedibusque frigore laesis, viperarum morfu, etc. tuberibus, scirrhis, abscessibus, et si quis quassando, offendendo in quo, vrendo vel cadendo se laeserit, inuentore et auctore Laurentio Mizler, Philos. et Medicinae Doctore, in 4to 5 pl. A. 1747.
16. Abhandlung vom Nutzen und Gebrauch des Mizlerischen Wundbalsams, in allen alten Schäden, frischen Wunden, venerischen Geschwüren, allen ausserlichen und den meisten innerlichen Entzündungen, verhärteten, geschwollenen und entzündeten Brüsten der Frauenspersonen etc. erfrorenen Händen und Füßen, dem Vipernbiss, etc. bey Beulen, Gewächsen und Abscessen, imgleichen wenn man sich gequetschet, gestossen, gebrennt, oder gefallen ist. Leipzig 1747.
17. De usu ac praestantia medicamentorum chemicorum differit ac simul recitationes suas chirurgicas Varsoviae inter parietes suos mense Nouembri inchoandas indicat Laur. Mizlerus, Philos. et Med. Doct. practicus Varsoviensis. Varsoviae a. 1751. typis colleg. scholar. piar. in 4to.
18. Laur. Mizleri etc. consultatio de necessitate collegii medici auctoritate regia Varsoviae erigendi. Varsoviae, typis colleg. scholar. piar. a. 1752.
19. D. Lorenz Mizlers etc. Warschauer Bibliothek, oder gründliche Nachrichten von verschiedenen Büchern und Schriften, sowohl alten als neuen, so in Pohlen herausgekommen, worinnen zugleich von dem dermaligen Zustande der Gelehrsamkeit in Pohlen zuverlässige Nachricht gegeben wird. Bestehet aus vier Theilen nebst denen darzu gehörigen Registern, auf das Jahr 1754. Warschau und Leipzig, 1755. in 8vo. der Preis 8 gl.
20. Acta litteraria regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae A. MDCCLV publicata. Trimestre primum. Varsoviae et Lipsiae, in 4to.
21. Historiarum Poloniae, ab excessu Vladislai IV. regis Poloniarum, ad pacem Oliuensem vsque Libri IX, seu annales regnante IOANNE CASIMIRO etc. auctore Laurentio Ioanne Rudawski etc. fol.



LIPSIAE, TYPIS STOPFFELIANIS.



